بسم الله الرحمن الرحيم

İSBN: 978-9944-355-03-2

ismailhakkialtuntas@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Ocak 2010

NİYÂZÎ-İ MISRÎ

KADDESE'LLÂHÜ SIRRAHU'L-AZİZ

(1618-1694)

DİVAN-I İLÂHİYYAT
VE
AÇIKLAMASI

3.CİLT

İKİNCİ BASKI

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı ALTUNTAŞ

140

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ol cihânın fahrinin sırrına kurbân olayım,
Hutbe-i levlâke inen şânına kurbân olayım,
"Kâb-ı kavseyni ev ednâ"sına kurbân olayım,
Ben anın ilmiyle irfânına kurbân olayım,
Ben anın esrâr-ı mi'râcına kurbân olayım.

Ol Ebûbekr u Ömer Osman Ali dört yâridir,
Ol Risâlet bağının anlar gül-i gülzârıdır,
Cümle Ashâb hidâyet râhının envârıdır,
Ben anın Âline Ashâbına kurbân olayım,
Ben anın Ashâb-ü ahbâbına kurbân olayım.

Ol Hasan hazretlerine zehr içirdi eşkiyâ,
Hem Hüseyn oldu susuzluktan şehîd-i Kerbelâ,
İkisidir asl-ü nesl-i Âl-i Mustafâ,
Ben anın Âline evlâdına kurbân olayım,
Ben anın evlad u ensâbına kurbân olayım,

Cümle ümmetten hayırlıdır o şâhın ümmeti,
Ümmetine cümleden artık eder Hakk rahmeti,
Enbiyâ anınla buldu bunca lûtf u izzeti,
Ben anın lûtfuna ihsânına kurbân olayım,
Ben anın envâ-i eltâfına kurbân olayım,

Her ne denlü Enbiyâ vü mürselîn kim geldiler,
Ümmeti olmaklığı Hakk'dan temennî kıldılar,
Evliyâ ana Niyâzî kul u kurbân oldular,
Ben anın ayağının tozuna kurbân olayım,
Yoluna gidenlerin izine kurbân olayım.

Ol cihânın fahrinin sırrına kurbân olayım,
Hutbe-i levlâke inen şânına kurbân olayım,
"Kâb-ı kavseyni ev ednâ"sına kurbân olayım,
Ben anın ilmiyle irfânına kurbân olayım,
Ben anın esrâr-ı mi'râcına kurbân olayım.
O cihânın övüncünün sırrına kurbân olayım,
"Sen olmasaydın" hıtabı inen şânına kurbân olayım,
"Kâb-ı kavseyni ev ednâ"sına kurbân olayım,
Ben onun ilmiyle irfânına kurbân olayım,
Ben anın mi'râcı sırlarına kurbân olayım.

Burada "sümme denâ" dan maksat "Seyr-i İlallâh ", "Fetedellâ" dan

murad edilen "Seyr-i an-illâh, "Fe kân-e kaab-e kavseyn" den de "Cem-ül cem" ve "Ev ednâ" dan da "Ahadiyyet" makâmları anlaşılır.

Hazreti İsâ aleyhisselâmın asâleten makâmı "cem" makâmı idi ki, "Hakîkat" makâmıdır.

Hazreti Mûsa aleyhisselâmın asâleten makâmı "Hazretil cem" makâmı idi.

Hazreti Dâvûdün makâmı ise tevhidin "Cem-ül cem" makâmı idi.

Enbiyânın asâleten her birerlerinin özel makâmları vardır. Ancak uyumları derecesinde "Makâm-ı Muhammedî" ye yani "Âhadiyyet" makâmına ulaşırlar. Bu yüce makâma yalnız Enbiyâ ve Resûl değil, belki "Verese" (Vâris-i Ulum-i Nebî olanlar, İnsân-ı Kâmiller) dahi vâsıl olurlar.

"Ben anın esrâr-ı mi'râcına kurbân olayım"

Mi'râcın sırları nedir ?

Hazreti Resûl arş-ı alâya vardığı vakit ***"Ettehıyyât-ü lillâh-i ves-selavât ü vet-tayyibât-ü"*** dedi. Yani "düâ Allah Teâlâ içindir, namazlar Allah Teâlâ içindir tayyibât, yani güzel olan nesneler Allah Teâlâ içindir. Cenâb-ı Hak tahiyyâta karşı şöyle buyurdu:

"Esselâm-ü aleyke eyyühen-Nebiyyü" salevâta, yani namâzlara karşı ***"ve rahmetullâh-i ve tayyibâti",*** yani güzel nesnelere karşı ***" ve berekâtuhû".*** Sonra Hazreti Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem yine ***"Esselâm-ü aleynâ ve alâ ibâdillâhis-sâlihîyn"*** dedi. En sonunda bütün melekler hep birden ***"Eşhedü en lâ İlâhe İllallâh ve eşhedü enne Muhammeden Abdühû ve Resûlüh-ü"*** dediler. Onun için öğle namazı kılındığı vakit her namâzın birinci ve ikinci oturuşlarında "Ettehiyyât"ın okunması emrolundu.

Ol Ebûbekr u Ömer Osman Ali dört yâridir,
Ol Risâlet bağının anlar gül-i gülzârıdır,
Cümle Ashâb hidâyet râhının envârıdır,
Ben anın Âline Ashâbına kurbân olayım,
Ben anın Ashâb-ü ahbâbına kurbân olayım.
Ebûbekr, Ömer, Osman ve Ali dört yardımcıları ve sevdikleridir,
O Risâlet bağının anlar gül ve gül bahçeleridir,
Bütün Ashâb hidâyet yolunun nurlarıdır,
Ben anın Âline Ashâbına kurbân olayım,
Ben anın Ashâb ve dostlarına kurbân olayım.

Ol Hasan hazretlerine zehr içirdi eşkiyâ,
Hem Hüseyn oldu susuzluktan şehîd-i Kerbelâ,
İkisidir asl-ü nesl-i Âl-i Mustafâ,
Ben anın Âline evlâdına kurbân olayım,
Ben anın evlad u ensâbına kurbân olayım,

O Hasan hazretlerine zehir içirdi eşkiyâ (Cade),
Hem Hüseyn oldu susuzluktan Kerbelâ şehîd-i,
İkisidir asıl ve Âl-i Mustafâ nesl-i,
Ben anın Âline evlâdına kurbân olayım,
Ben anın evlad ve soyuna kurbân olayım,

EHL-İ BEYT'İ SEVMEK

Sevgi ve buğz ezeli ve gizlidir. **Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin evladını seven kişinin sevgisi, kendisinden sonra çocuklarına, Ehl-i Beyt'e düşmanlık edenin düşmanlığı da çocuklarına geçmiştir.** Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin evladını sevenlerde bu sevgi meydana çıkmıştır. Cenabı Hakk şöyle buyurmuştur:

"Onlar, ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini ya da Rablerinin bir takım alametlerinin gelmesini gözetliyorlar. Rabbinin bazı alametleri geldiği gün, önceden iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış bir kimseye o günkü imanı hiçbir yarar sağlamaz. De ki: "Gözetin! Çünkü biz de şüphesiz gözetiyoruz." [1]

Allah Teâlâ'nın bazı sözü tıpa tıp Hasan ve Hüseyin'in sayısına tekabül ediyor. Ayet, onların iki ayet (mu'cize) olduklarını gösteriyor. Kim onları inkar ederse, Allah Teâlâ'nın ayetini inkar etmiş olur. Sevenler ve sevmeyenler hakkında bütün söylediklerim, Mecâlisü'z-Zuhri'den alınmıştır. Allah Teâlâ gerçeği söyler, O, doğru yola iletir. Mecalisü'z-Zühri'de şöyle deniliyor:

"De ki; "Bu (tebligatım karşılığında) sizden bir ücret istemiyorum. Ancak yakınlara muhabbet istiyorum." [2] sözünde geçen *Kurba* kelimesi, karabet manasına mastardır. Yakınlık taşıyan kimse murad edilmiştir. Yani: ***"Ya Muhammed, ümmetine söyle, size getirdiğim hakikat karşılığında sizden bir ücret istemiyorum, sadece yakınlarımı sevmenizi ve onlara eziyet etmemenizi istiyorum."***

Rivayet ediliyor ki; Bu ayet nazil olduğu zaman: *"Senin yakının kimdir ki, muhabbeti bize farz oldu ya Rasûlallah sallallâhü aleyhi ve sellem?"* dediler. Buyurdu ki;

"Ali-Fatımatuz-Zehra ve evlatlarıdır." Keşşâf'ta Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz şöyle buyurmuştur, deniliyor:

"Muhammed'in Ehl-i Beytine muhabbet üzerine ölen, şehittir." Uyanık olun, Âl-i Muhammed'e sevgi üzerine öleni, önce ölüm meleği, sonra Münker ve Nekir cennetle müjdeler.

Dikkat edin, Ehl-i Beyt'e muhabbet üzerine ölen, gelin kocasının evine teslim edildiği gibi, cennete teslim edilir.

---

[1] En'am, 158
[2] Şura, 23

Dikkat edin, Âl-i Muhammed'e muhabbette sebat üzerine ölen kimse, imanı garantili bir mümin olarak ölür. Âl-i Muhammed'e muhabbet üzerine ölen kimsenin kabrinden cennete iki pencere açılır. Muhakkak Âl-i Muhammed'e muhabbet üzerine ölen kimsenin, Allah Teâlâ kabrini rahmet meleklerinin ziyaretgâhı yapar. Muhakkak, Âl-i Muhammed'e muhabbet üzerine ölen, sünnet ve cemaat üzere ölür, kim Âl-i Muhammed'e buğz üzerine ölürse, kıyamet gününde iki gözü arasına ***"Allah Teâlâ'nın rahmetinden umutsuzdur"*** ibaresi yazılı olarak haşr olunur. Âl-i Muhammed'e buğz üzerine ölen, kâfir olarak ölür.

Dikkat edin, Âl-i Muhammed'e buğz üzerine ölen, cennetin kokusunu koklayamaz." Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Bizim kapımıza gelenin hakkı, üzerimize vacib olur" Bu hadisin söylenişine sebep şudur: "Tarikus-Salat bir adam, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem zamanında ölmüştü. Ashab, Resul-i Ekrem'in: ***"Namazı kasden terk eden kâfir olur."*** hadisinin dış manasına dayanarak bu adam üzerine namaz kılmamak ve onu Yahudi kabristanına gömmek istediler. Ali Kerremallâhü veche geldi,

*"Ya Resulallah! Bu adam: "**Ya Ali, Allah'ın Resulünü ve evladını seviyorum."** diyerek beni bu sözüne şahid tuttu."* dedi. O zaman Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem yukarıdaki hadisini söyledi. Hz. Ali kerremallâhü veçhe'de o adamın namazını kıldırdı" ve müslüman kabristanına defnetti.

Hikâye olunur ki; Ali Kerremallâhü veche Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize geldi ve insanların kendisine çok haset ettiklerinden şikayet etti. Aleyhisselam buyurdu ki;

"Cennete ilk giren dört kişinin dördüncüsü olmak istemez misin? Ben, Sen, Hasan ve Hüseyin, zevcelerimiz sağımızda solumuzda, zürriyetlerimiz zevcelerimizin arkasında olduğu halde Cennete gireceğiz." [3]

Muhibbu'd-din at-Tabari Ebu Hureyre radiyallâhü anhın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Ebu Leheb'in kızı Sebia: *"Ya Rasûlallah sallallâhü aleyhi ve sellem, bana "Sen Hatabu'n-Nar: Ateş odununun kızısın."* diyorlar diye şikâyet etti. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Benim akrabama eziyyet eden bir kavmin hali nice olur? Benim akrabama eziyet eden, bana eziyet eder. Bana eziyet eden de, Allah Teâlâ'ya eziyet etmiş olur."

Şifa-i Şerifte şu hadise kaydedilmiştir: ***"Muhammed'in Âli'ni (evladını) tanımak, cehennemden kurtulmadır. Muhammed evladını sevmek, sırat (köprüsün) den geçmeye ruhsattır. Âl-i Muhammed'e dostluk, azaptan***

[3] ***" Ali'nin zikri ibâdettir."*** Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, I, 425.

emandır." Yine orada deniliyor ki;

"Ulemanın bir kısmı: Onları tanımak yerlerini ve nebiye yakınlık cihetlerini bilmek demektir. Bir insan onları bu şekilde tanırsa onlar hakkında neler yapılması gerektiğini bilir ve bu bilgisi sebebiyle onlara hürmet ve muhabbette kusur etmez." Yine orada şu söz de vardır:

"Ebu Bekir Sıddik radiyallâhü anh demiştir ki; ***"Muhammed'i, Ehl-i Beytinde gözetleyiniz."*** ve demiştir ki;

"Nefsim, elinde olan Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, benim için Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin akrabası, benim kendi akrabamdan daha sevgili ve ileridir."

Hayret, hayret ki, insan, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin evladını sevmez, hatta onu kötüleyerek, haset ederek ona eziyet ederse, Allah Teâlâ katında nasıl mertebe, makam ve şeref talep edebilir? Sadece yememek, içmemek, aç kalmak, uyumamak ve ibadet vazifelerini yapmakla bir makam elde edilemez. Zavallı bilmiyor ki, göklerle yer arası kadar ibadeti olsa, Allah Teâlâ'ya kavuşamaz. İblis'e bak ki, bu kadar ibadeti varken Allah Teâlâ'nın lanetine uğramıştır.

Rivayet ediliyor ki; Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin şehrinde kendisine komşu olup orada elde ettiği sevaplara karşın, İmam Mâlik radiyallâhü anhı, Cafer ibn-u Süleyman dövmüştü. İmam Mâlik, dayaktan bayıldı. İnsanlar gelip kendisini ayılttıkları vakit şöyle dedi:

"Beni dövene hakkımı helal ettiğime sizi şahit tutarım." Sonra kendisine bunun sebebi sorulduğunda şöyle dedi:

"Öldüğüm zaman Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile karşılaşırsam, benim yüzümden evlad-ı Resülullah'tan birinin Cehenneme gitmesinden utanırım." "Kim bir iyilik ederse, onun iyiliğini artırırız." [4]

Süddi'den rivayet edildiğine göre, bu ayette geçen ***hasene*** (iyilik) Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ehl-i Beytine muhabbettir. Bu ayet, Ebubekir Sıddik radiyallâhü anhın Ehl-i Beyti çok sevmesi hakkında nazil olmuştur. Zahir olan umum iyiliktir. Hangi iyilik olursa olsun. Ama şu var ki, "Yakınlara sevgiden" sonra zikredilmesi, bu sevginin, ayetin işaret ettiği iyilik olduğu düşüncesini kuvvetlendirir. Diğer iyilikler de buna tabi'dir.

"Allah Teâlâ tevbe edeni affeder. İtaat edene şekur'dur" sevap verir, nimet ve keremini artırır. Kurtubi ve başkaları Süddi'nin şu ayet hakkında şöyle dediğini naklederler: ***"Allah bağışlayıcıdır, şekurdur"*** yani Âl-i Muhammed'in günahlarını bağışlayıcıdır. Onların iyiliklerine teşekkür edicidir. Sa'lebi'de:

"Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden kötülüğü gidermek ve sizi tertemiz yapmak

---

[4] Şûra, 23

istiyor." [5] ayetindeki Ehl-i Beyt ile bütün Haşim oğullarının kast edildiğine kânidir. Savaiku'l-Muhrika da bunu zikretmiş ve demiştir ki,

"İmam Mâlik radiyallâhü anhaya göre, Ehl-i Beyt'e farz ve nafile sadakanın haram oluşu da onları temizleme içindir. Çünkü sadaka ve zekât, insanların kirleridir. Alan insanı küçük düşürür. Vereni üstün yapar." ve demiştir ki;

"Müfessirlerden bir cemaat "Selâmün alâ İlyâsin: Selam İlyas'a" ayetinden maksat, Muhammed evladı olduğuna kail olmuşlardır." Kelbi de böyle demiştir. Yine Kelbi'den bir kavilde Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemde evla bi-t'tarik ayetin şümulüne dâhildir. Fahrüd'din Râzi şöyle diyor:

Hazreti Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ehli Beyti, beş şeyde kendisine müsavidir: Selam da. Çünkü ***"Esselamü aleyke eyyühennebiyyü: Selam sana ey peygamber" ve: "Selamün ala İlyâsin: İlyas'a selam olsun."*** [6] buyurmuştur, O'na salâtta ve şehadette vardır. Allah Teâlâ buyurmuştur:

"Tâ Hâ: yani Ey Tahir" ve buyurmuştur: ***"Yuridullahu li yuzhibe ankumu'r-ricse: Allah Teâlâ sizi temizlemek istiyor."*** Sadakanın hürmetinde ve muhabbette: ***"Bana tabi olun ki, Allah Teâlâ sizi sevsin"*** [7] ***"Sizden bir ücret beklemiyorum, ancak yakınlara muhabbet etmenizi istiyorum."*** ayetleri bunu amirdir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemde:

"Yıldızlar gök ehline emândır. Ehli Beytim, ümmetime emândır." demiştir. Savaik sahibi bu hususta şöyle demiş:

"Cenabı Hakk dünyayı, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem için yaratmıştır. Onun devamını Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin devamına ve Ehl-i Beytinin devamına bağlı kılmıştır. Çünkü onlar, Fahr-i Razi'nin zikrettiği hususlarda onunla müsavidirler. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem "Allah'ım, onlar benden, ben onlardanım." demiştir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin bir parçası olan Hz. Fatıma radiyallâhü anhadan doğmaları sebebiyle Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin bir parçasıdırlar." (Savaik)

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Aranızda Ehl-i Beytim, Nuh'un gemisine benzer. Binen kurtulur." (Müslim'in rivayetinde: ***geri kalan boğulur***) bir rivayette helak olur cümlesi de vardır. Bu hadisin manası şudur: Onları seven, onlara hürmet ve tazim eden, onların âlimlerinin gösterdiği yolda giden muhalefet etme karanlığından kurtulur. Bundan geri kalan, küfür denizinde boğulur, azgınlıkta helak olur. Yine bu hususta Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin:

"Allah Teâlâ'nın üç hürmeti vardır: Allah Teâlâ, bunlara riayet edenin

---

[5] Ahzab, 33
[6] Saffat, 130
[7] Âl-i İmran, 31

dinini, dünyasını korur. Bunlara riayet etmeyen kimsenin Allah Teâlâ ne dünyasını, ne ahiretini korumaz: İslam'a hürmet, bana hürmet ve benim rahmime (soyuma) hürmettir."

"Ben, tevbe eden, inanan, salih amel işleyip hidayete eren kimseyi elbette bağışlayanım." [8] ayetinde Sabitü'l-Bennai:

"Yani Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ehl-i Beytinin velâyetine erdi." demiştir. Bu Savaik'te zikredilmiştir. Kurtubi orada İbnu Abbas'tan:

"Rabb'in sana razı oluncaya kadar verecektir." ayeti üzerinde şu tefsiri yapmıştır:

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin rızası, Ehl-i Beytinden hiçbirinin cehenneme girmemesidir." Hâkim şu hadisi çıkarmış ve sahih görmüştür:

"Rabbim, Ehl-i Beytimden Allah Teâlâ'nın birliğine inanan ve benim nebiliğimi kabul edene azab etmeyeceğini bana va'detti."

"Rabbimden, Ehl-i Beytimden hiç kimseyi ateşe sokmamasını niyaz ettim; bunu bana verdi."

Ahmed, Menâkıbında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin şöyle dediğini kaydediyor:

"Ey Haşim oğulları, Beni hak rasul olarak gönderen Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, Cennet halkasını tutsaydım, önce sizinle başlardım." Tabarani Ali Kerremallâhü vecheden şu sözü derlemiştir:

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizden işittim, diyordu ki;

"Havz-ı Kevser'e ilk gelenler, Ehl-i Beytim ve ümmetimden onları sevenlerdir."

"Ehl-i Beytim ve onları sevenler, Cennette şu iki (parmak) gibi (yan yana) dır."

"Biriniz beni kendisinden fazla sevmedikçe, bana kendisinden çok hürmet etmedikçe, Ehl-i Beytimi kendisinden çok sevmedikçe, onları kendine tercih etmedikçe iman etmiş olmaz."

"Evladınızı üç huy üzerine yetiştiriniz: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sevgisi, Ehl-i Beytinin sevgisi ve Kur'ân-ı Kerim okumaktır."

"Benim, Ehl-i Beytimin, Ansar'ın ve Arabın hakkını itiraf etmeyen ya münafıktır, ya şiddet ve sıkıntı içindedir, ya da annesi kendisine cünüp iken hamile kalmıştır."

"Ehl-i Beytimi ancak mümin ve müttaki olan kişi sever. Onlara ancak münafık ve şaki olan buğz eder."

"Ehl-i Beytime buğzedeni Allah Teâlâ cehenneme atar."

"Haşimoğullarına ve Ensara buğz küfürdür. Arab'a buğz ise, nifaktır."

---

[8] Tâhâ, 82

Kadı İyaz Şifa'da özetle şöyle demiştir: ***"Bir kimse Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin zürriyetinden birisinin babasına söver ve Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi istisna ettiğine bir delil getiremezse o adam katlolunur."*** Savaikte şöyle diyor:

"Ehl-i Beytim hakkında bana eziyet eden kimseye Allah Teâlâ lanet etsin. Ehl-i Beytim hakkında bana eziyet edeni Allah Teâlâ incitir. Allah Teâlâ, Ehl-i Beytime zulmeden yahut onları öldüren yahut öldürene yardım eden veya onlara sövene Cenneti haram kılmıştır."

Bu Hadisi şeriflerden, **Ehl-i Beyte muhabbetin farz olduğu ve onlara buğzun haram olduğu anlaşılmaktadır.** Beyhaki, Bağavi, Ehl-i Beyte muhabbetin lüzumunu tasrih etmişler, Şafii de şu sözüyle bunu ifade etmiştir:

"Ey Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ehl-i Beyti, sizi sevmek, Allah Teâlâ'nın inzal buyurduğu Kur'ân-ı Kerimde bize farz kılınmıştır. Size şu büyük şeref yeter ki, size salâvat-i şerife getirmeyen kimse namaz kılamamış sayılır. (zira namazın her oturuşunda Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemle beraber âline salâvat getirilir. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ve soyuna rahmet istenir.) Bundan dolayı Ehl-i Beytten, bir bid'at ve sair şeyi işleyip fasık olan kimsenin zatına değil, fiillerine buğz edilir. Çünkü O, aralarında zaman olsa da yine Allah Teâlâ'nın Elçisinin bir parçasıdır. An-Nakiyyu'l-Makrizi şöyle diyor:

"Onlara dil uzatmaktan sakının. Çünkü salih de olsa, facir de olsa, yine O'nun evladıdır" Şeyh Muhyiddin Arabî kuddise sırruhu'l-aziz, Fütuhat'ında şöyle diyor:

"Bana Mekke'de inanılır bir kimse dedi ki; Ben, Mekke'de şeriflerin halka yaptıkları işleri kötü görürdüm. Rüyamda Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin kızı Hz. Fatımatu'z-zehra radiyallâhü anhayı gördüm. Benden yüz çevirdi. Selam verip, yüz çevirmesinin sebebini sordum.

"Sen şeriflere dil uzatıyorsun." dedi.

"Ey Seyyide'm, dedim, onların insanlara neler yaptıklarını görmüyor musun?"

"Onlar benim oğullarım değil midir?" dedi. *"Bu andan itibaren tevbe ettim."* dedim."

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz buyurmuşlardır: ***"Kim bana kavuşmak ve kıyamet gününde kendisine şefaat elimi uzatmamı isterse, Ehl-i Beytime salât etsin, onları sevindirsin."*** (Savaik).

İmam-ı Şafii şöyle demiş: ***"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin evladı, benim vesilemdir. Onlar benim için Allah Teâlâ'ya vesiledir. Onlar yüzü hürmetine kıyamet gününde sahifemin sağ tarafımdan verilmesini umarım."*** Rivayet edilir ki; İbnu Ömer radiyallâhü anh Zübeyr'e

"Gidip Hasan İbn-i Ali'yi ziyaret edelim" dedi. Zübeyr biraz ağır aldı. İbnu Ömer:

"Bilmiyor musun ki, Haşim oğullarının halini sormak farzdır. Ziyaret nafiledir." (Savaik) Hatib, bu konuda merfu'an şu hadisi çıkarmıştır:

"Bir adam diğerine kıyam eder (önünden kalkar); ancak Haşim oğulları müstesnadır. Onlar, hiç kimseye kıyam etmezler."

Hikaye olunur ki, Kurra' (iyi Kur'ân-ı Kerim okuyanlar) dan biri boş kaldıkça Timurlenk'in mezarına gider, başı ucunda:

"Tutunuz onu, bağlayınız, sonra cehenneme atınız, sonra boyu yetmiş arşın olan zincirlere vurunuz." [9] ayetini okurmuş. Bu adam demiş ki; "Birden uyumuşum. Bir de baktım ki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz oturmuş, Timurlenk de yanında. Kendisini azarladım:

"Ey Allah'ın düşmanı, buraya da mı geldin?" dedim. İstedim ki, elinden tutup Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin yanından kaldırayım. Efendimiz;

"Bırak onu, dedi, çünkü o benim zürriyetimi seviyordu." ağlayarak uyandım. Artık o ayeti Timur'un kabrinde okumaktan vazgeçtim. Cemalü'l-Mürşidi veş-Şihabu'l-Kuzani haber vermiştir ki;

Timur'un oğullarından biri şöyle nakletmiş: Timur, ölüm hastalığına yakalandığı zaman birkaç gün ıztırap çekmiş, yüzü simsiyah kesilmiş, rengi değişmişti. Sonra uyanmış. Kendisine o halini haber vermişler. Demiş ki;

"Azap melekleri bana gelmişlerdi. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem gelip onlara:

"Onu bırakın gidin, çünkü o, benim akrabamı sever ve onlara iyilik ederdi." dedi. Onlar da bırakıp gittiler. İbnu Hacer diyor ki;

"Onların hakkına riayet, insanların en zalimi olan, Timurlenk'e bile fayda verirse artık başkasına nice olur"

Hikâye olunur ki;

Yemen salihlerinden biri çoluk çocuğuyla beraber deniz yoluyla Hacca gitmiş. Cidde'ye kavuştukları zaman gümrükçüler, kadının iç çamaşırlarına varıncaya kadar hepsini aramışlar. O salih adam bu muameleye çok kızmış. Mekke Şerifi es Seyyid Muhammed ibnu Berekat (Allah ona rahmet etsin) i Allah Teâlâ'ya şikâyet etmiş. Rüyasında Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi görmüş. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kendisinden yüz çevirmiş.

"Niçin ya Rasûlallah? diye sormuş. Buyurmuş ki;

"Benim şu oğlumdan daha zalim hiç kimse görmedin mi?" Adam hemen korku içerisinde uyanmış. Şerif hakkında Allah Teâlâ'ya tevbe etmiş ve artık ne yaparsa yapsın, hiçbir şerife dil uzatmamaya ahdetmiş." (al-İkdu'l-Lai)

Ey Allah Teâlâ'nın Rasulü'nün Ehl-i Beyti, ey kendilerini methetmek

---

[9] Hakka, 30–32

için Kur'ân-ı Kerim ayetleri inen kimseler!

Ey Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ehli Beyti, sizi sevmek farzdır. Siz bütün ümmetlerden üstünsünüz. Ey Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ehli Beyti, sizi Kur'ân-ı Kerim öğmüştür. Artık benim öğmemin, benim sözümün ne kıymeti kalır?

Şiir:
"Nebiler, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi alâmet yaptılar.
Alâmet, meşhur olmayanın işidir.
Nübüvvet nuru, o Ehl-i Beytin güzel yüzlerindedir.
Onlar Tıraz-ı Ahder'den[10] daha şereflidirler." [11]

Ol Hasan hazretlerine zehr içirdi eşkiyâ,

Fitnenin Oluşma Sebepleri

İslâm tarihçileri III. Halife Hz. Osman radiyallahü anhın iktidar sürecini iki kısımda değerlendirirler.

Birincisi (H. 24-29/M.644-649) yıllarını içinde alır ve ***"Sükûnet Dönemi"*** olarak adlandırılır. Onun ikinci beş yıllık idaresine tekabül eden (H. 30-35/M: 650-655) yılları arası ise ***"Karışıklık Dönemi"*** olarak bilinir. Böyle bir ayrıma gidilmesinin temelinde, dâhilî problemlerin onun halifeliğinin ikinci devresinde ortaya çıkmış olması düşüncesi yatmaktadır. Ancak bununla birlikte Hz. Osman radiyallahü anhın hilafet sürecini bir bütün halinde değerlendirerek, olayların sebeplerini daha önceki dönemler içinde de aramak gerekir. **Esasında ikinci dönemde görülen iç karışıklıklar, temelleri geçmişe dayanan problemlerin dışavurumundan başka bir şey de değildir.** Hz. Ömer radiyallahü anhden sonra halifelik görevini üstlenen Hz. Osman radiyallahü anh, yetkisi gereği pek çok siyasî karar almış ve bunları icraya koymuştur. Onun uygulamalarından bazıları kabul görürken, bazıları ise şiddetle tenkit edilmiştir.

Hz. Osman radiyallahü anhın tenkide maruz kalan uygulamaları, idaresi döneminde meydana gelen karışıklıkların sebepleri arasında görülmüştür. Hz. Osman hakkında yapılan tenkitlerin başında, onun devletin en önemli idarî ve askerî mevkilere yakın akrabasını getirmesi gelir. Gerçekten halife,

[10] **Tıraz:** f. " Süsleyen, donatan" anlamlarına gelir ve birleşik kelimeler yapılır. Meselâ: Şükufe-tıraz Çiçek süsleyen.
Ahder: Yeşil, yemyeşil, pek yeşil.
Tıraz-ı Ahder: Kıymetli Yeşil taş
[11] (ATEŞ, 1971) Altmış ikinci sofra

Halife Hz. Osman (Ümeyye)
Devlet Katibi Mervan b. Hakem (Ümeyye)

Kûfe Valiliği	Basra Valiliği	Mısır Valiliği	Şam Valiliği
Velid b. Ukbe (Ümeyye) Said b. el-Âs (Ümeyye)	Abdullah b. Âmir (Ümeyye)	Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh (Ümeyye)	Muaviye b. Ebî Süfyan (Ümeyye)

göreve başlamasının ilk yıllarından itibaren ailesinin de telkinleriyle çeşitli nedenlerle Mısır, Kûfe, Basra gibi önemli eyâlet valilerini azlederek yerlerine **Benî Ümeyyeli şahısları tayin etmiştir.** Onun bu konudaki siyasî tasarruflarını sıralamadan önce, mukayese yapılabilmesi için hilâfet görevini devraldığı dönemdeki eyalet valileriyle bu valilerin mensup olduğu kabileleri göstermek faydalı olacaktır.

Eyalet valilerini sırasıyla değiştirip yerlerine Ümeyyelileri atayan Hz. Osman radiyallahü anhın tasarrufta bulunmadığı tek önemli eyalet Şam'dır. Bunun sebebi Hz. Ömer radiyallahü anh döneminden itibaren burayı idare eden Hz. Muaviye b. Ebî Süfyan'ın Ümeyyeli olmasıdır.

İktidarın bütün kilit görevlerine yakın akrabasını yerleştiren Hz. Osman radiyallahü anh, ayrıca önemli devlet yetkilerini elinde bulunduran **Devlet Kâtipliği görevine de amcasının oğlu Mervan b. Hakem'i getirmiştir.** Bu tayinlerle birlikte devletin bütün idarî kademeleri Ümeyyeoğulları'nın kont-

Kûfe Valiliği	Basra Valiliği	Mısır Valiliği	Şam Valiliği
Muğire b. Şu'be (Sakîf) Sa'd b. Ebî Vakkâs* (Zühre-Kureyş)	Ebû Mûsâ el-Eş'arî (Eş'ar-Yemen)	Amr b. el-Âs (Sehm-Kureyş)	Muaviye b. Ebî Süfyan (Ümeyye-Kureyş)

rolüne geçmiştir. İktidarın zamanla bir kabilenin hâkimiyetine girmesi ile resmen olmasa da, fiilen saltanat uygulaması başlamış ve Hz. Ömer radiyallahü anh döneminden devralınan yönetim tablosu tamamen değişmiştir.

<u>Hz. Osman radiyallahü anhın tayin politikası bu bakımdan hem Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hem de ondan sonraki iki halifenin icraatına uymuyordu. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Hz. Ali</u>

kerremallâhü veche hariç hiç bir Hâşimî'yi önemli görevlere getirmemişti. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer radiyallahü anhüma ise özellikle akrabalarını devlet idaresinden uzak tutmuşlardı. Onlar, uygulamalarıyla Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem döneminde üstü küllenen **asabiyet** ateşinin canlanmasına engel olmak istemişler, bunda da önemli ölçüde başarılı olmuşlardı. Hz. Osman radiyallahü anh ise seleflerinin tam tersi bir yol takip ederek, büyük eyalet valilerinin tamamını kendi kabilesinden seçmiş, Hz. Ömer radiyallahü anh döneminde Müslümanların ileri gelenlerinden oluşan istişare kurulunu da Emevîlerin aile meclisi haline getirmiştir. Böyle olunca da halife, sosyal tabanını yitirmiş, bütün Müslüman toplumdan ziyade bir aileye dayanan fiilî saltanat yönetiminin icracısı konumuna düşmüştür.

Hz. Osman radiyallahü anhın tenkide uğrayan icraatından birisi de, devlet hazinesinden kendi ailesine ekonomik imkânlar tahsis etmesidir. Rivayetlere göre halife daha önce Taif'e sürgün edilmiş olan amcası Hakem'i Medine'ye getirdikten sonra kendisine yüz bin dirhem para verdiği gibi, Fedek arazisini onun oğlu Mervan'a tahsis etmiş, Medine çarşısının gelirini yine Mervan'ın kardeşi Haris'e aktarmış, kendi damadı Abdullah b. Halid'e 400 bin dirhem vermiştir.

Hz. Osman'ın akrabalarına yaptığı ihsanlar hakkında en fazla spekülasyon, İfrikıyye ganimetleri üzerinde yapılmıştır. Halife, valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'i Afrika fethine gönderirken eğer askerî harekâtı başarıyla tamamlayabilirse, elde edilen ganimetlerin beşte birini kendisine vereceğini vaat etmişti. Abdullah'ın komutanlığındaki fetihler sonucunda bir buçuk milyon dinar ganimet elde edilmiş, elde edilen ganimetlerin bir kısmı halife tarafından vali Abdullah'a veya Hakemoğullarına verilmiştir. Ayrıca ilk gazvelerden elde edilen ganimetlerin Abdullah'a, sonraki ganimetlerin ise Mervan'a verildiği bilgisi de kaynaklarda yer almıştır. İbnü'l-Esîr'in en doğru rivayet kabul ettiği habere göre ise Abdullah b. Sa'd, kendi payını aldıktan sonra ganimetlerin beşte birini Medine'ye göndermiş ve yapılan müzayede sonunda bu ganimetler beş yüz dinar karşılığında Mervan'a satılmıştır. Mervan da aldığı malların karşılığının belli bir miktarını ödemiş, geri kalan borcu ise halife tarafından bağışlanmıştır.

Halifenin tenkide uğramasının önemli nedenlerinden biri de Ümeyyeli idarecilerin icraatlarıdır. Bu idareciler çeşitli faaliyetleri yüzünden ayrı ayrı eleştiriye uğramışlarsa da, eleştirilerin asıl muhatabı Hz. Osman radiyallahü anh olmuştur.

Hz. Osman radiyallahü anhın halifeliği döneminde en fazla problem yaşanan eyalet merkezleri Kûfe, Mısır ve Basra'dır. Buna ilave olarak başkentte özellikle halifenin mensup olduğu kabilenin bazı üyelerinin tavırları Müslümanları rahatsız etmiş, özellikle genç, tecrübesiz, ihtiyattan mahrum ve haris bir kişi olan Mervan'ın Hz. Osman radiyallahü anhın kâtibi olarak tayin

edilmesi ve onun da halifeyi zor duruma sokacak davranışlar sergilemesi Medinelileri yönetimden soğutmuştur. Bundan başka halifenin hoşgörüsünü ve akrabasına meylini istismar eden Benî Ümeyye mensupları aşırı güvenin verdiği cesaretle toplum içinde uygunsuz hareketler yapmaya başlamışlardır. Mesela yönetim hakkındaki şikâyetleri halifeye iletmek için Hz. Osman'a giden **Ammar b. Yasir radiyallahü anh**ı feci bir şekilde dövmüşlerdir. Bir taraftan Ümeyyelilere bolca ihsanlar verilip devlet imkânları tahsis edilirken, diğer taraftan ise ashâb ileri gelenlerinden **Abdullah b. Mes'ûd radiyallahü anh**ın Kur'an'ın çoğaltılması hususunda halife ile anlaşmazlığa düşmesi sebebiyle maaşının kesilmesi ve Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin hanımı Hz. Aişe radiyallahü anhanın tahsisatının azaltılması ashâbı ziyadesiyle rencide etmiştir.

Fakat İslâm tarihi kaynaklarında Hz. Osman radiyallahü anh dönemi hadiseleriyle ilgili olarak bazı sahâbîlerin rolleri yukarıdaki şekilde ortaya konulurken, Kâdı Ebû Bekir İbn Arabî (543/1148) ve İbn Teymiyye (728/1328) gibi müellifler adı geçen şahıslarla ilgili rivayetlerin doğru olmadığını, bunların tamamen sonradan siyasî amaçlarla uydurulan ve geçersiz rivayetler olduklarını dile getirmişlerdir.

Meselâ İbn Arabî, *"el-Avâsım mine'l-Kavâsım"* isimli eserinde Hz. Osman radiyallahü anh hakkında ileri sürülen tenkitleri tek tek sıralayarak bunların tamamının geçersiz olduğunu isbata çalışmıştır. Aynı anlayış daha geniş ve teferruatlı bir şekilde İbn Teymiyye tarafından da takip edilmiş, müellif bu konudaki bilgileri Şia ve Kaderiyye'nin kelâmî görüşlerine red sadedinde dile getirmiştir.

Bütün bu ve benzeri sebeplerden dolayı Medine'de idareden memnun olmayan bir topluluk oluşmaya başlamıştır. O kadar ki, Hz. Osman radiyallahü anhın halife seçilmesinde en büyük rolü oynayan Abdurrahman b. Avf dahi gerçekleştirilen icraattan duyduğu rahatsızlık nedeniyle Hz. Ali kerremallâhü vecheye gelerek, ***"Sen kılıcını al, ben de alırım"*** diyerek, meselenin halli için halifeye karşı silahlı mücadele teklifinde bulunmuştur.

Ayrıca Ümeyye ailesinin baskısına maruz kalan Ammar b. Yasir, Hz. Osman tarafından Mısır valiliğinden alınan Amr b. el-Âs, Hz. Aişe radiyallahü anha, Hz. Osman'ın uygulamalarından memnun olmayan Hz. Talha ile Hz. Zübeyr, Muhammed Ebî Bekir ve Muhammed b. Ebî Huzeyfe gibi şahıslar Medine'deki muhalefetin öncüleri konumuna gelmişlerdir. Bununla birlikte Hz. Aişe, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Ammar gibi şahısların tenkitleri yıkıcı mahiyette değildi. Onlar, sadece yapılan yanlış uygulamaları dile getiriyorlardı. Ancak Amr b. el-Âs gizlice, Muhammed b. Ebî Bekir ve Muhammed b. Ebî Huzeyfe halkı açıkça idare aleyhine tahrik etmişlerdir.

Hz. Osman döneminde meydana gelen karışıkların önemli sebeplerinden birisi de Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin büyük ölçüde etkisiz

hale getirdiği ve Hz. Ömer'in tekrar canlanmasından endişe ettiği ve aldığı hususi tedbirlerle etkisini azaltmaya çalıştığı **asabiyetin yeniden faaliyete geçmesidir**.

Asabiyet her şeyden önce Kureyş kabilesi içinde Emevî-Hâşimî rekabetini yeniden canlandırmıştır. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kabileler üstü konumu sebebiyle, cahiliye dönemine kadar uzanan bu mücadele büyük oranda gündemden çıkmıştı. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden sonraki halifelerin **Teym ve Adî** soylarına mensup olmaları sebebiyle **Ümeyye ve Hâşimîler** iktidardan uzak kaldıkları ve muhalefete düştükleri için, bu iki kabile arasında iktidar mücadelesi görünür hale gelememiştir. Ancak Hz. Osman radiyallahü anhın halife olması ve Emevîler adına siyasî kararlar alması, rakipleri Hâşimîler'i tabiî olarak muhalefete sevk etmiş, idareden şu veya bu sebeple memnun olmayanlar da Emevîler'e karşı muhalefet bloğu olarak gördükleri Hâşimîler'in yanında toplanmışlardır.

Sonuçta Müslümanlar Emevî ve Hâşimî taraftarları şeklinde bölünmüş, iki sülale arasında geçmişe dayanan siyasî rekabet, alanını genişleterek bütün toplumu etkiler hale gelmiştir.

Hz. Osman radiyallahü anhın şahsî zafiyeti sadece Kureyş içinde Emevî-Hâşimî şeklindeki bir siyasî hizipleşmeye sebep olmakla kalmamış, bundan cesaret alan diğer Arap kabileleri de idareye karşı birleşmeye, kabile asabiyetlerini açığa vurmaya ve hilâfetin genelde Kureyş'in, özelde de Ümeyyeoğulları'nın tekelinde olmasına muhalefet etmeye başlamışlardır. Bu sebepledir ki, o dönemde yeniden canlanan **Emevî-Hâşimî** asabiyeti mücadelesine **Kureyşli ve Kureyşli olmayan Araplar** şeklindeki yeni bir politik rekabet de eklenmiştir. Kureyş'e mensup olmayan Bekr, Abdülkays, Rebîa, Ezd, Kinde, Temîm, Kudaa gibi Arap kabileleri İslâm'a daha sonra katılmış olmalarına rağmen İslâmî fetihlere büyük katkı sağlamışlardı. Fetihlerde komutanlık, eyaletlerde de idarecilik mevkilerini hep Mekkeliler'in işgal etmesinden rahatsızlık duyan bu kabileler, yönetimde de artık kendilerinin söz sahibi olmalarının zamanının geldiğini dile getirmeye, bu tür taleplerine cevap vermeyen idareyi açıkça tenkit etmeye başlamışlardır.

Ancak sayılan sebeplerin yanında Abdullah İbn Sebe'nin de, Hz. Osman radiyallahü anhın hilafeti döneminde ortaya çıkan karışıklıkların sorumlularından birisi olarak kabul edildiği de unutulmamalıdır. O kadar ki, **Taberî'nin ravilerinden Seyf b. Ömer hadiselerin tek müsebbibinin İbn Sebe olduğuna iddia eder.** Ona göre, İslâm beldelerinde fitne ve karışıklıkları organize eden bu kişi, **San'alı bir Yahudi** olup annesinin zenci olmasından dolayı Abdullah b. Sevdâ olarak tesmiye edilmiştir. İbn Sebe, Hicaz, Basra, Kûfe, Mısır ve Şam diyarlarını dolaşarak buralardaki insanları fitneye sürüklemeye çalışmış, onlara Hz. İsâ aleyhisselâmın geri geleceğine inanmalarına rağmen neden Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin döneceğine inanmadıklarını sor-

muş, her rasülün bir vasisi bulunduğu gibi Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin vasisinin de Hz. Ali kerremallâhü veche olduğunu iddia ederek, Hz. Osman'ın, Hz. Ali'nin hakkı olan halifeliği haksız yere ele geçirdiği ve bu nedenle Hz. Osman'ın hilâfetten indirilip yerine Hz. Ali'nin getirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu faaliyetleriyle o, Hz. Ali'nin mevkiini yükseltmek, halife Hz. Osman'ı yermek ve gâsıp ilân etmek suretiyle bu iki şahsı ve aynı zamanda da eskiden beri rekabet içinde olan Benî Haşim ile Benî Ümeyye'yi birbirine düşürmek istemiştir. Hz. Ali'yi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme vasi ve varis kabul etmesi sebebiyle Abdullah b. Sebe, muhalifleri tarafından Şia'nın kurucusu olarak kabul edilmiştir.

Seyf'ten gelen rivayet kabul edilip karışıklıkların tüm sorumluluğu Abdullah b. Sebe'ye yüklenirse, bu durumda olaylara iştirak eden bütün Müslümanları bir bozguncunun sözüne aldanarak onun peşinden koşan basiretsiz topluluklar olarak kabul etmek gerekir ki, bu ashâba bir haksızlık, hatta iftira olur. Üstelik İbn Sebe hakkındaki bilgilerin yegâne kaynağının Seyf b. Ömer olması, onun da rical kitaplarında *"zayıftır"*, *"kendisinden hayır yoktur"*, *"metruktur"*, *"zındıklıkla itham edilmiştir"*, *"uydurduğu hadisleri güvenilir kişilere atfederek rivayet etmektedir"*, *"rivayetleri boştur"* gibi olumsuz ifadelerle tanımlanması, Seyf'in şahsının ve rivayetlerinin güvenilirliği hakkında derin şüpheler ortaya çıkarmaktadır.

İbn Sebe ile ilgili olarak İbn Sa'd (230/845), Belâzurî (279/893), el-Minkarî (212/827) gibi ilk dönem tarih kaynaklarında da herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Belki iyimser bir ifade ile Seyf'in bütün sorumluluğu İbn Sebe'ye yükleyerek, olaylarda rol oynayan Müslümanları hadiselerin sorumluluğundan kurtarmak istediği söylenebilir. Daha sonraki Müslüman tarihçilerin bir kısmı da muhtemelen bu sebeple Seyf'in rivayetlerine çok itibar etmişler, hatta gerek Seyf'in güvenilir bir ravi olduğu hususunu, gerekse onun İbn Sebe hakkında aktardığı bilgilerin gerçekliği konusunu deliller sunmaya çalışmışlardır.

Tarihçilerin, Hz. Osman döneminde meydana gelen fitne olaylarında, ardından Hz. Ali'nin, Hz. Talha, Hz. Zübeyr ve Hz. Aişe ile mücadelesinde İbn Sevdâ'dan ve Sebeîlerin faaliyetlerini çokça zikrettiklerini, ancak aynı tarihçilerin yukarıdaki hadiselerden daha derin tesirleri olan Sıffin savaşını naklederken Sebeîyye'den bahsetmeyi unuttuklarını veya bunu ihmal ettiklerini dile getirmektedirler.

Seyf b. Ömer, gerek Hz. Osman döneminde, gerekse onun öldürülmesinden sonra gerçekleşen Cemel savaşında sahabe önderlerinin isimlerinin geçmesi sebebiyle onları buradaki sorumluluktan kurtarmak amacıyla hadiselerin tek müsebbibi olarak İbn Sebe'yi ve taraftarlarını göstermek istenilmiştir. Sıffin savaşında ise Şam tarafı ve Muaviye rahatlıkla suçlanabileceği için İbn Sebe ve onun gibi muhayyel suçlulara ihtiyaç duyulmamıştır. Eğer

İbn Sebe meselesi doğru ve gerçek tarihe dayanmış olsaydı, bu fırkanın Sıffin'de meydana gelen karışık ve çetrefilli savaşta ve Hz. Ali kerremallâhü veche ashâbının tahkim meselesindeki ihtilâfında, sulhtan yüz çeviren, tahkim anlaşmasına iştirak edenleri kâfirlikle suçlayan Haricî grubunun meydana çıkışında Sebeîyye'nin bir parmağının ve bir tuzağının bulunması gerekirdi. Fakat Haricîlik meselesinde de İbn Sebe'den bahsedilmemiştir.

Şayet, böyle bir kişi bilfiil var idiyse de İbn Sebe tarihçilerin, o Hz. Osman radiyallahü anh döneminde ve Hz. Ali kerremallâhü vechenin halîfeliğinin ilk yıllarında faaliyetlerini tasvir ettikleri gibi bir öneme sahip değildir. Ancak İbn Sebe, Şia muhaliflerinin, Haricîler hakkında yapmadıkları bir şekilde, özellikle Şia fırkası için sonradan ihtiyaç halinde kullanılmak üzere uydurup sakladıkları bir kişidir. Haricîler cemaatten değildiler ve onların hilâfeti veya iktidarı isteme gibi bir niyetleri de yoktu. Onlar, her halîfeye karşı ayaklanan, her idareciye isyan eden, fırsat buldukça da iktidarlara savaş açan bir topluluktular. Üstelik onlar-bilhassa Benî Ümeyye iktidarı yıkıldıktan sonra- büyük önemi haiz ve hayatiyetini devam ettiren bir fırka olmamışlardır. Çünkü Abbasî devletinin başlangıç yıllarında onların güçleri zayıflamış, keskinlikleri körelmiş ve Haricîlik geride sadece mütekellimin arasında bilinen ve ilmî hayatta farklı tavırlar kazanan bir mezhep olarak kalmıştır.

Tarihçilerin Sıffin savaşında Sebeiyye ve İbn Sebe'nin adını anmamalarından yola çıkarak, Sebeîler ve onların reisi İbn Sebe konusunun çok zorlama ve uydurma bir mesele olduğunu ve bu tür bilgilerin Şia ile diğer İslâmî fırkalar arasında daha sonraları meydana gelen mücadeleler sırasında sonradan uydurulduğu söylenilmektedir. Bu şekilde Şia'ya da derin tuzaklar kurmak, onları daha fazla yıpratabilmek ve meşruiyetlerini problemli göstermek için bu mezhebin aslına Yahudi bir unsur katmak istemişlerdir.

Bütün bu değerlendirmelerle birlikte, mevcudiyeti tartışmalı da olsa İbn Sebe'nin bu dönemde hoşnutsuzlukları ve gayrı memnunları fitneye dönüştürecek gizli çalışmalarından bahsedilebilir. Neticede sosyal bünyedeki yaraları ve şikâyetleri gören İbn Sebe ve İbn Sebeler, insanları devlet ile halife aleyhine kışkırtmışlar ve onları isyana sürüklemişlerdir.

Son olarak ifade etmek gerekirse; olayları bir sebep veya bir/birkaç şahsın sorumluluğuyla açıklamak mümkün değildir. Dâhilî karışıklıklar o dönemdeki, dinî siyasî, ictimaî ve iktisadî değişimlerin bir sonucu olarak kabul etmek gerekir.

Her şeyden önce bu süreçte askerî faaliyetler tamamlanmış, devlet ulaşabileceği en uzak sınırlara dayanmış, doğuda İran'ın düşman halkı ve yüksek yaylası, kuzeyde Anadolu ve batıda Akdeniz, devletin en tabii sınırlarını oluşturmuşlardı. Fetihlerin durmasıyla birlikte insanlar olayları düşünme ve değerlendirme imkânı bulmuşlar, bunun sonucunda da, onlardan bir kısmı çeşitli nedenlerle farklı şekillerde yönetim aleyhine faaliyetlere girişmeye

başlamışlardır. Ayrıca Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ahlâkî terbiyesi altında yetişmiş olan sahâbenin sayısının gün geçtikçe azalması ve bu terbiyeden mahrum kalan insanların cemiyette ekseriyete sahip hale gelmeleri de karışıklıklarda etkin bir şekilde rol oynamıştır.

Ayrıca İslâm fetihlerinin genişlemesiyle birlikte Müslümanlara boyun eğen ve zimmî duruma düşen, ancak içten içe de Müslümanlara düşmanlık besleyen Hristiyan zümre, Hz. Ömer radiyallahü anh tarafından tarih sahnesinden silinen Sasani İmparatorluğu'nun tebeası olan İranlılar ve nihayet Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin 622'de Mekke'den Medine'ye hicretinden itibaren sürekli olarak Müslümanlara karşı düşmanca duygular besleyen Yahudiler, Hz. Osman radiyallahü anh zamanındaki fitne hareketlerinin tabii destekçileri olmuşlar, teşekkül ettirdikleri gizli örgütlerle muhalifleri sürekli olarak devlet idaresine karşı ateşlemişlerdir. Bütün bu ve benzeri faaliyetler toplamı, Hz. Osman radiyallahü anh döneminde Müslümanları büyük dâhilî problemlerle karşı karşıya getirmiştir. [12]

***İMAM HASAN Bin ALİ* aleyhisselâm** [13]

Hasan aleyhisselâm, Ali ve Fatıma radiyallâhü anhuma'nın oğludur. Hicretin 3. yılı Ramazan ayının ortasında doğmuştur. Zehebi, Şaban ayının ortasında doğduğuna dair rivayeti daha doğru kabul eder. Fatıma Radiyallâhü anha'nın doğum zamanı gelince, Efendimiz Sallallahu aleyhi ve sellem, ona Esma Binti Ümeys ile dadısı Ümmü Eymen'i gönderdi, onlar da Ayetel Kürsi ile Felak ve Nas surelerini okudular. Nesefi'den şöyle nakledilmiştir;

"Fatıma Radiyallâhü anha, Hasan aleyhisselâm'ı doğurduğu zaman, Ali Radiyallâhü anh'a; "Ona isim ver" dedi. O da; "O'na ismi ancak dedesi Sallallahu aleyhi ve sellem isim koyacaktır." Dedi. Efendimiz Sallallahu aleyhi ve sellem;

"Allah Azze ve Celle ona benden önce isim verecek" buyurdu. Bunun üzerine, Cibril aleyhis selam ona geldi ve dedi ki; ***"Ya Muhammed! Şüphesiz Allah Teâlâ, bu doğumdan dolayı seni tebrik ediyor ve buyuruyor ki;***

"Onu Harun'un oğlunun adı olan Seber'in manasında; "Hasan" diye isimlendir." Hüseyin aleyhisselâm doğduğunda da Cibril aleyhisselam demiştir ki;

"Ya Muhammed! Şüphesiz Allah Teâlâ, bu doğumdan dolayı seni tebrik ediyor ve buyuruyor ki; "Onu Harun'un diğer oğlunun ismi olan Sübeyr'in manasında; "Hüseyin" diye isimlendir."

İbni Sa'd, İmran Bin Süleyman'dan rivayet ediyor; *"el Hasan ve el Hüseyin cennet ehlinden iki isimdir. Araplar cahiliye döneminde bu isimleri kullan-*

---

[12] (APAK, 4 (2005/2)) Makale kısaltılarak alınmıştır.
[13] (ERDOĞMUŞ, 2003) s. 170-194 Kitaptan özetlenerek alınmıştır.

mazdı."

İsmi Hasan, lakabı *"Zeki"* ve *"Mücteba",*

Künyeleri *"Ebu Muhammed, Taki, Veli, Seyyid, Reyhanetün Nebi ve Sıbtun Nebi"*dir. Hasan aleyhisselâm, Rasulullah Sallallahu aleyhi ve selleme herkesten daha fazla benzerdi. Başından göbeğine kadar olan kısmında, Rasulullah Sallallahu aleyhi ve selleme benziyordu.

FAZİLETLERİ

Ebu Bekir radiyallâhü anh'den; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem bize namaz kıldırırken henüz küçük bir çocuk olan Hasan aleyhisselâm gelir, secdeye varmış olan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sırtına çıkardı. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem de, secdeden yavaş yavaş kalkardı. Namazı bitirdiğinde; *"Ya Rasulullah! Sen torununa hiçbirimizin kendi çocuğuna göstermediği ilgiyi gösteriyorsun."* dediklerinde buyurdu ki;

"Bu benim fesleğenimdir. Umulur ki, Allah Azze ve Celle, onun sebebiyle iki Müslüman topluluğun arasını düzeltecektir." [14] İbni Ömer radiyallâhü anhuma'dan; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Hasan ve Hüseyin, benim dünyada öpüp kokladığım iki reyhanımdır." [15] Ebu Said Radiyallâhü anh, şu hadisi nakleder; "Hasan ve Hüseyin, cennet gençlerinin efendileridir." [16] Ebu Hureyre radiyallâhü anh'den; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem Hasan ve Hüseyin aleyhimesselâm hakkında

"Allah'ım! Ben bu ikisini seviyorum. Sen de sev, onları seveni de sev." diye dua ederdi. [17] Enes Radiyallâhü anh rivayet ediyor; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve selleme;

"Ehli beytinden en çok sevdiğin kimdir?" diye sordular. Buyurdu ki;

"Hasan ve Hüseyindir." [18] İbni Abbas Radiyallâhü anhuma rivayet ediyor;

"Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, boynu üzerinde Hasan aleyhisselâmı taşıdığı halde çıkageldi. Adamın biri Hasan'a;

---

[14] Buhari(Sulh,9; menakıb 25) Ebu Davud(2/519) Tirmizi(menakıb 30) Nesai(Cum'a 27) Ahmed(5/37, 44, 47, 49, 51) Mansur Ali Nasıf et Tac(3/662) el İstiab(1/384) Siyeri A'lam(3/251) Ebu Nuaym Hilye(2/33) es Savaik(s.310)

[15] Buhari(4/217) Tirmizi(3770) Ahmed(no;5675) Zehebi Siyeri A'lam(3/250) İsâfur Rağibin(s.125) Cem'ül Fevaid(8783) Kenz(5/107) et Tac(3/661) Suyuti Tarihul Hulefa(s.188) es Savaik(s.310) Nurul Ebsar(s.132)

[16] Ahmed(3/62) İbni Hibban(2228) Tirmizi(3768) İbni Mace(mukaddime 11) Cemül Fevaid(8782) Zehebi Siyeri A'lam(3/250) et Tac(3/665) Busayri İthaf(7585) Metalibu Aliye(3993) Mecmauz Zevaid(9/183) İsâfur Rağibin(s.125) es Savaikul Muhrika(s.310) sahihtir .

[17] Buhari(4/216) Müslim(s.1883) Tirmizi(3782) Cem'ül Fevaid(8777) İsâfur Rağibin(s.124) Ebu Nuaym Hilye(2/34) et Tac(3/665) es Savaik(s310)

[18] Tirmizi(3772) Cemül Fevaid(8778) Siyeri A'lam(3/252) İsâfur Rağibin(s.125)

"ey çocuk! Ne güzel bir bineğe bindin." Dedi. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"O da ne güzel bir binicidir." [19] Ebu Hureyre Radiyallâhü anh'dan; "Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, Hasan'a dilini çıkarır, çocuk, dilinin kırmızılığını görünce sevinirdi." [20]

GÜZEL AHLAKINDAN ÖRNEKLER

Hasan aleyhisselâm yüce, şerefli, halim (yumuşak huylu), zahid, sabırlı, vakarlı, haşmetli, cömert, övülür bir zat idi. Fitneleri, savaşı sevmeyen, sakin tabiatlı, efendi biriydi. Hasan aleyhisselâm,

"Ben Rabbimin evine yaya olarak gitmeden ona kavuşmaktan hayâ ederim" diyerek yirmi defa yaya olarak hacca gitmiştir.[21] O, yaya olarak giderken, köleleri binek hayvanını yanında çekerek götürürlerdi. Hasan aleyhisselâm, malının tamamını Allah Teâlâ yolunda iki defa harcamış, üç defa da malını Allah Teâlâ rızası için paylaşmıştır. Hatta ayakkabısının tekini sadaka olarak verip, tekini kendine bırakmaya yemin etmiştir. Aldığı her hediye karşılığında onun değerinde hediye verir, dilenciyi boş çevirdiği olmazdı.

Halifeliği döneminde, bir namazı eda ederken, Cerrah'ul Esedi adında, Hasan aleyhisselâma gizli kin besleyen, ona zarar vermek için fırsat kollayan biri, secdeye vardığı sırada Hasan aleyhisselâmı hançerleyerek yaraladı. Bu hadiseden sonra Hasan aleyhisselâm, halka şöyle hitap etti;

"Ey Iraklılar! Hakkımızda Allah'tan korkun! Biz Ehl-i Beyt'iz. Sizin emirleriniz ve misafirleriniziz. Allah Teâlâ, bizim hakkımızda; "Ey Ehli Beyt! Allah sizden ancak günahı gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister." [22] buyurmuştur. Bu hutbeden sonra mescitte ağlamayan kalmadı." [23] Bir defasında Mervan, Hasan aleyhisselâma ağır laflar etti. Hasan aleyhisselâm hiç ses çıkarmadı. Sonra Mervan sağ eliyle sümkürünce, Hasan aleyhisselâm ona;

---

[19] Tirmizi(menakıb 30) Hâkim(3/170) Üsdül Gabe(2/12) Zehebi Siyeri A'lam(3/256) es Savaik (s.311)

[20] İbni Sa'd'den; Suyuti Tarihul Hulefa(s.189) İbni Hibban(12/408, 15/431) Hennad es Seriy Zühd(2/618) Askeri Tashifatul Muhaddisin(1/383) es Savaik(s.311) 253 Ziya Muhtare(2/307) Ebu Ya'la(1/290) Heysemi Maksadul Ali(1359) Mecmauz Zevaid(9/175) Metalibu Aliye(3989) isnadı sahihtir.

[21] Ebu Nuaym Hilye(2/36) Siyeri A'lam(3/253) Dümeyri Hayatul Hayevan(s.434) İbni Kesir el Bidaye(8/68) Şa'rani Tabakat(1/89) Es Savaikul Muhrika(s.313) Yenabiül Mevedde(s.126) Şevahidün

[22] Ahzab, 33

[23] Tefsiru İbni Kesir(3/486) Zehebi Siyeri A'lam(3/270) Dümeyri Hayatul Hayevan(s.433) es Savaikul Muhrika(s.313-314) Hayatus Sahabe(4/300) Yenabiül Mevedde(s.125)

"Sana yazıklar olsun! Sağ elin yüz için olduğunu, böyle hareketler için sol elin kullanılacağını bilmiyor musun?" Yuh sana!" dedi. Mervan sesini çıkaramadı.[24] İşte bu, Hasan aleyhisselâmın, Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'in ahlakı ile ahlaklandığını göstermektedir. Zira Efendimiz Sallallahu aleyhi ve sellem de, şahsını ilgilendiren hususlarda kızmaz, şeriatın hükümleri çiğnendiğinde kızardı.

Bir gün Hasan aleyhisselâmın kapısına dilenci gelmiş ve Hasan aleyhisselâm;

"Neden onu bu duruma düşürdüm, o bana gelmeden önce halini araştırıp ihtiyacını gidermeliydim" diye hayıflanarak ağlamıştır.[25] İbni Sirin ve Ebu Ca'fer Radıyallahu anhuma'dan nakledildiğine göre, Hasan aleyhisselâm, yemeğe çağrılmayan kimseleri yemeğine çağırırdı.[26]

Ona Gösterilen Sevgi Ve Saygı

Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, Hasan ve Hüseyin Radıyallahu anhuma'ya hitaben buyurdu ki;

"Doğrusu siz, Allah Teâlâ'nın ruhundansınız. Siz saygı görüp sevileceksiniz." [27] Hasan aleyhisselâm, küçük iken, Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, onun dudağını öperdi. Bazen dilini emer, onu kucaklar, bağrına basıp onunla oynardı. Bazen Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem namazda secde halinde iken Hasan aleyhisselâm gelip O'nun sırtına biner, Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem de, onu sırtında tutmak için secdesini uzatırdı. Bazen Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte minbere çıkardı. Sahih bir hadiste sabit olduğuna göre, Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem minberde hutbe irad ederken, Hasen ile Hüseyin Radıyallahu anhuma'nın kendisine dargın durduklarını görünce minberden inip onları kucaklamış, yanına alıp minbere çıkarmış ve

"Allah doğru söyler; "Şüphesiz mallarınız ve çocuklarınız bir imtihandır." Ben bu ikisinin yürürken tökezlediğini görünce kendimi tutamadım, yanlarına gitmek için indim." [28]

Ebu Bekir radıyallahu anh, Hasan aleyhisselâma saygı gösterir, ikramda bulunur, onu sever ve ***"Babam sana feda olsun"*** derdi. Ömer Radıyallahu anh de ona bu şekilde davranırdı.

Vakıdi'nin İbrahim Bin Haris et Teymi'den rivayet ettiğine göre Ömer Radıyallahu anh sahabelere maaş bağlarken Hasen ile Hüseyin Radıyallahu

---

[24] İbni Kesir el Bidaye(8/70) Suyuti Tarihul Hulefa(s.190) Zehebi Siyeri A'lam(3/266) Heytemi es Savaik(s.314)
[25] Hucviri Keşful Mahcub(s.460)
[26] Zehebi Siyeri A'lam(3/262) İbni Kesir el Bidaye(8/69)
[27] İbni Kesir el Bidaye(8/63)
[28] İbni Kesir el Bidaye(8/63) Zehebi Siyeri A'lamin Nübela(3/257)

anhuma'ya Bedir savaşına katılan sahabelere bağlanan beş milyon dirhemlik maaşı bağlamıştı.
Osman Radıyallahu anh de aynı şekilde onlara ikramda bulunur, onları severdi. Osman Radıyallahu anh kuşatma altına alındığında, Hasan aleyhisselâm kılıcını kuşanarak onun yanında durmuş, onu savunmaya başlamıştı. Osman Radıyallahu anh da onun başına bir kötülük gelmesinden korktuğu için yemin vererek evine dönmesini talep etmişti ki, Ali kerreme'llâhü vechenin gönlü rahatlasın. Ali kerreme'llâhü veche oğlu Hasan'a aşırı derecede kıymet verir ve ona saygı gösterirdi.[29] Hasan aleyhisselâm, çok boşayan bir zat idi. Fakat boşadığı bütün hanımları onu çok severdi. Hatta Ali Radıyallahu anh, bir gün hutbesinde Hasan aleyhisselâmın çok boşaması sebebiyle halkı, ona kız vermemesi için uyarmış, halk ise, ehli beyt ile akrabalık kurmak arzusu ile bundan razı ve hoşnut olduklarını söylemişlerdi.[30]

Hilafeti ve Muaviye İle Sulhü

İbni Mülcem, Ali kerreme'llâhü vechenin dünyayı terke sebep olunca, halk Hasan aleyhisselâmın yanına gelerek;

"Ey mü'minlerin emiri! Halifeliği sen al!" dediler. Hasan aleyhisselâm;

"Hayır! Ben sizi bu konuda tıpkı Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'in (halife tayin etmeden) bıraktığı gibi bırakıyorum. Eğer Allah size hayır murad ederse, mutlaka sizi hayrınıza dokunacak bir karara vardırır. Nitekim Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem vefat ettikten sonra da sizin, hayırlı bir insan üzerinde ittifak etmenizi sağlamıştır." Dedi.[31] Buna rağmen halk, Hasan aleyhisselâm'ı bu işe son derece layık bulduğu için ona biat etti. Daha önce Emirül Mü'minin olan Ali kerreme'llâhü veche, Şam'lılara karşı tedbir almak amacıyla büyük miktarda asker toplamıştı. O böyle bir sefere çıkma hazırlığı içindeyken vefat etti. Cenabı Allah bir işi tamamlamak istediğinde, onu engelleme imkânı yoktur. Ali kerreme'llâhü vechenin şehid edilişiyle beraber, halk tarafından biatla halife seçilen Hasan aleyhisselâm, Muaviye ve Şam'lıların kendi üzerine yürümek istediklerini haber aldı. Daha önce Ali kerreme'llâhü veche böyle bir sefer için biat etmiş olan ordu, Muaviye ile karşılaşmak üzere Kufe'den ayrılmıştı. Hasan aleyhisselâm bu ordu ile yola çıkıp **"Mesken"** denilen yere varıp konaklamıştı. Oradan Medain'e varan Hasan aleyhisselâm on iki bin kişilik bu ordunun başına Kays Bin Sa'd Bin Ubade el Ensari'yi tayin etmiş bulunuyordu. Hasan

[29] İbni Kesir el Bidaye(8/63) Zehebi Siyeri A'lamin Nübela(3/257)
[30] Suyuti Tarihul Hulefa(s.191) Zehebi Siyeri A'lam(3/262) İbni Kesir el Bidaye(8/69) Nurul Ebsar(s.135) es Savaik(s. 314)
[31] Ebu Nuaym Hilye(2/37) İbni Kesir el Bidaye(8/14)

aleyhisselâm, kampta dinlenirken birden bağrışmalar duyuldu. Birisi; **"Kays Bin Sa'd öldürüldü!** Diye bağırıyordu. Ansızın ortalık karıştı, herkes birbirinin malına saldırdı. Hasan aleyhisselâmın bulunduğu yere kadar geldiler. Oturduğu kilimi çekip aldılar, ona hücum edip yaraladılar. Hasan aleyhisselâm bu vakadan dolayı isyancılara karşı büyük bir tiksinti duydu. Bineğine atladı, Medain'deki beyaz kasra gitti. Oraya vardığında her yanı yara bere içindeydi. Ordu kasırın önüne geldiğinde, Muhtar Bin Ubeyd (Allah onu rezil etsin) Medain'de memur olan amcası Sad Bin Mes'ud'a;

"Şerefli ve zengin bir adam olmak ister misin?" dedi. Sa'd;

"Ne demek istiyorsun?" dedi. Muhtar;

"Hasan'ı al, her tarafından zincirlere bağla ve Muaviye'ye gönder" dedi. Sa'd;

"Allah seni rezil etsin! Senin teklifin ne kötü! Benden Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'in torununu mahvetmemi mi istiyorsun?" diye cevapladı.[32] Hasan aleyhisselâm, Irak'ta yakalandı. Irak'lılar, Şam'lılara karşı Hasan aleyhisselâma dayanarak kendilerini savunmak istiyordu. Oysa yaptıkları işle istedikleri şey birbiriyle bağdaşmıyordu. Onların asıl hüsranı, birbirleriyle görüş ayrılığı içinde olmalarından ve başkanlarını dinlememelerinden kaynaklanıyordu. Eğer biat ettikleri zatın, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemin kızı olan Fatıma radiyallâhü anha'nın oğlu Hasan aleyhisselâmın kıymetini bilselerdi, Hasan aleyhisselâmın Müslümanlar arasında bir efendi, bir lider konumunda olduğunun farkına varsalardı, döneklik yapmaz, kargaşaya düşmezlerdi. Hasan aleyhisselâm, ordusunun dağınıklığını ve çevresindekilerin kararsızlığını görünce, Muaviye'ye bir mektup yazarak barış istediğini bildirdi. Muaviye de o sırada karşı koymak için ordusunun başına geçmişti. Hasan aleyhisselâm emirlikten çekilmek için bir takım şartlar öne sürdü. Muaviye bunları yerine getirdiği takdirde Hasan aleyhisselâm emirlikten vazgeçecekti.[33]

Anlaşma Şartları

1- Irak ve Hicaz halkından Ali Radiyallâhü anh taraftarı olup, ona sevgi ile bağlı olanlara karşı, intikam siyaseti güdülmeyecek.

2- Muaviye, ölünceye kadar halife olacak, öldükten sonra meseleyi, şura halledecek. (Şia kaynaklı bir rivayete göre de; Muaviye'nin ölümünden sonra Hasan veya Hüseyin aleyhimes selâmdan birinin halife olması şart koşul-

---

[32] Ebu Nuaym Hilye(2/37) İbni Kesir el Bidaye(8/14 Terc.:8/29-30) İbnül Esir el Kamil(3/404) Zehebi Siyeri A'lam(3/269)

[33] İrşad-ı Müfid(s.172) Menakıb-ı İbn-i Şehraşub(4/33) Abdullah b .Müslim b. Kuteybe El-İmamet-ü ves-Siyase(1/163) İbni Sabbağ Fusul-ul Mühimme(s.145) Sıbt İbnül Cevzi Tezkiret-ül Havas(s.197)

muştu.[34]

3- Ali kerreme'llâhü vechenin ve Hasan aleyhisselâmın tebaasına ödemeye mecbur olduğu giderler, Kufe hazinesinden karşılanacak.

4- Hazineden, geçinecek kadar bir tahsisat bağlanacaktı. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem; ***"Benden sonra Hilafet otuz senedir. Sonra krallık haline gelir"*** buyurmuştur. [35] Hasan aleyhisselâm dönemi ile hilafet otuz yıla tamamlanmıştır.

Hasan aleyhisselâm, Muaviye için Hicri 41. yılın Rebiulevvel ayında hilafeti terk etti. İşte Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'in vefatından bu tarihe kadar da tam otuz yıl geçmiştir. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, Hicri 11. yılın Rebiulevvel ayında vefat etmişti. Bu da peygamberlik delillerinden bir(mucize)dir. Ayrıca Hasan aleyhisselâmın faziletleri bölümünde kaydettiğimiz hadisi şerif te bu mucizeye işaret ederek, iki Müslüman topluluk, Hasan aleyhisselâmın hilafetten feragati ile barış sağlamıştır.

Şehadeti

Hasan aleyhisselâm, zehirlenerek şehit edilmiştir. Umeyr Bin İshak anlatıyor; "Kureyşli bir adamla beraber Hasan aleyhisselâmın yanına geldik. ***"Defalarca zehirlendim, ama bu sefer ki hepsinden daha kötüydü"*** diyordu. O sırada Hüseyin aleyhisselâm geldi. Hasan aleyhisselâmın yanıbaşına oturdu ve;

"Ey kardeşim! Sana bunu içiren kimdi?" diye sordu. Hasan aleyhisselâm; ***"Onu öldürmek mi istiyorsun?"*** dedi. Hüseyin aleyhisselâm;

"Evet" dedi. Bunun üzerine Hasan aleyhisselâm;

"Eğer bunu şu anda, zannettiğim adam yapmışsa Allah'ın intikamı daha çetin olacaktır." [36] Hasan aleyhisselâm, rüyasında sanki gözlerinin arasında İhlâs suresinin; "**De ki; O Allah'tır, tektir**" ayeti celilesinin yazıldığını görünce, ev halkıyla birlikte buna sevindi. Sonra bu, İbnül Müseyyeb'e anlatılınca dedi ki;

"Eğer rüyası doğru ise, yaşama müddeti az kaldı." Bu sözün üzerinden birkaç gün geçtikten sonra Hasan aleyhisselâm Hakk'a yürüdü. Cenaze namazını o günkü Medine valisi Said Bin el As kıldırdı. Vefatının sebebi doğru-

---

[34] İbni Kuteybe ed Dineveri-'ye nisbet edilen- el İmame ves Siyase(1/140) Berzenci el İşaa Li Eşratis Saa(s.50) İrşad-ı Müfid(s.172) Menakıb-ı İbn-i Şehraşub(4/33) Fusul-ul Mühimme(s.145) İbnül Cevzi Tezkiret-ül Havas(s.197)

[35] Ebu Davud(4446) Tirmizi(fiten 48) İbni Hibban(1534) Hakim(3/71) Ahmed (4/185, 273, 5/44, 50, 220) Ru'yani Müsned(25/136) Suyuti Hasais(s.714) İbni Kesir el Bidaye(terc.:8/31)

[36] Ebu Nuaym Hilye(2/39) Zehebi Siyeri A'lamin Nübela(3/274) İbni Kesir el Bidaye(8/76) Şa'rani Tabakat(1/90) Heytemi es Savaiq(s.316) Dümeyri Hayatul Hayevan(s.435) Şevahidün Nübüvve(s.328)

lanmayan bir rivayete göre şöyle nakledilmiştir;

"Yezid gizlice Hasan aleyhisselâmın hanımı Ca'de Binti Eş'as Bin Kays el Kindi'ye, Hasan aleyhisselâmı zehirlediği takdirde kendisiyle evleneceği haberini 100 dirhem ile beraber gönderdi. Kadın bu işi yaptıktan sonra, Hasan aleyhisselâm, kırk gün hastalandı. Vefat edince, Ca'de, verdiği sözü yerine getirmesi için Yezid'e haber gönderdi. Yezid ona; "Biz senin Hasan için bir eş olmana razı olmadık ki, seni kendimize eş edinmeye razı olalım." Diye cevap gönderdi.[37]

Hasan aleyhisselâm, babaannesi olan Fatıma Binti Esed Radiyallâhü anha'nın yanındaki meşhur kubbesinde defnedildi. Hayat süresi 47 yıl olup, bu müddetin yedi yılı Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem ile otuz yılı babası Ali Radiyallâhü anh ile geçtikten sonra hilafet makamında altı ay bulundu. Sonra hilafeti Muaviye'ye bırakarak 9 yıl 6 ay da Medine'de yaşadı. Hicretin 49 veya 50. yılında vefat etti. Cenazesine büyük bir kitle katıldı.

Çocukları

Havle Binti Manzur Bin Zeban el Fezariye adlı hanımından; Hasan Bin Hasan,

Binti Ukbe Bin Mes'ud el Bedri adlı hanımından; Zeyd ve Ümmül Hasan,

Sakafiye'den; Ömer,

Ümmü İshak Binti Talha Bin Ubeydullah adlı hanımından; Talha, Ümmü veled analardan; Hüseyin el Esrem ve Abdullah adlı çocukları olmuştur.[38]

Hafız Ebu Bişr ed Dulabi, İbrahim ve Amr adlı iki oğlunun daha olduğunu kaydetmiştir.[39]

El-Birmavi; Hasan aleyhisselâm'ın 11 çocuğu olup bir tanesinin kız olduğunu söylemiş, Mecmaul Ahbab adlı eserde de, 15 oğlu ve 8 kızı olduğu kaydedilmiştir.[40]

Hem Hüseyn oldu susuzluktan şehîd-i Kerbelâ,

[37] İbni Kuteybe el Maarif(s.146) Ebulferec İsbehani Makatilut Talibiyyin(s.73) İbni Kesir el Bidaye(8/77) Suyuti Tarihul Hulefa(s.192) Şeblenci Nurul Ebsar(s.136) es Savaiq(s.316) Safuri el Mehasin(s.196) Şeyh er Radi Sulhul Hasen(s.361) Berzenci el İşaa(s.55) Şevahidün Nübüvve(s.328) Aişe Abdurrahman Bintuş Şatı Seyide Sukeyne(s.26)

[38] İbni Kuteybe el Maarif(s.146) İsâfur Rağibin(s.200)

[39] Dulabi Zürriyetut Tahira(115) bkz.: İsâfur Rağibin (s.201)

[40] Safuri Muhtasarul Mehasinil Müctemea(s.196) Nurul Ebsar(s.136)

İMAM HÜSEYİN Bin ALİ Aleyhisselâm [41]

Fatıma aleyhisselâma, Hasan aleyhisselâmın doğumundan 50 gün sonra Hüseyin aleyhisselâma gebe kalmıştı. Hicretin 4. yılı Şa'ban ayının beşinde, Hüseyin aleyhisselâm doğdu.

Sütannesi

Abbas radiyallâhü anhın hanımı Ümmül Fadl, bir gün Efendimiz Sallallahu aleyhi ve sellemin yanına gelerek;

"Ey Allah'ın rasulü! Bu gece rüyamda senin bedeninden bir parçasının kesilip evime konulduğunu gördüm." Dedi. Efendimiz Sallallahu aleyhi ve sellem de;

"Hayır, görmüşsündür inşallah. Fatıma bir erkek doğuracak, sen de ona oğlun Kusem'in sütünü emzireceksin." Buyurdu. Hüseyin aleyhisselâm doğunca, Ümmül Fadl onu alıp götürdü ve debeleninceye kadar ona Kusem'in sütünü emzirdi." [42]

Lakap ve Künyeleri Künyesi Ebu Abdullah'tır. Lakapları ise; Şehid, Seyyid, er Raşiyd, et Tayyib, ez Zeki, el Vafi, el Mübarek, et Tabi limerdatillah ve es Sıbt'tır.[43]

Faziletleri

Ya'la el Amiri radiyallâhü anhden; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem bir gün ashabıyla birlikte davet edildiği bir yemeğe gidiyordu. O sırada Hüseyin aleyhisselâm da, sokakta çocuklarla oynuyordu. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, ashabını geride bırakıp ilerledi ve ellerini açarak Hüseyin aleyhisselâmı tutmak istedi. Hüseyin aleyhisselâm bir oraya bir buraya kaçıyor, efendimiz Sallallahu aleyhi ve sellem de gülüyor ve onu tutmaya çalışıyordu. En sonunda tuttu, bir elini ensesine, bir elini de çenesinin altına koyup öptü ve buyurdu ki;

"Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim. Allah'ım! Hüseyini seveni sen de sev. Hüseyin torunlardan bir torundur." [44] Cabir Bin Abdullah radiyallâhü anhden; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki;

---

[41] (ERDOĞMUŞ, 2003) s. 194-250 Kitaptan özetlenerek alınmıştır.

[42] Hâkim (3/176) Mişkat(3/264) İbni Sa'd(8/278) Mus'ab ez Zubeyri Nesebi Kurayş(s.24) Şevahidün Nübüvve(s.331) Yenabiül Mevedde(s.138) Nurul Ebsar(s.139)

[43] Mûsab ez Zübeyri Neseb(s.40) Şevahidün Nübüvve(s.328) Nurul Ebsar(s.138)

[44] Tirmizi(3777) Ahmed(4/172) İbni Mace(142) Buhari Edebül Müfred(364) Zehebi Siyeri A'lam (3/283) İbni Abdilberr el İstiab (3/627) Kenzul Ummal(7/107) İbni Hacer el İsâbe(3/630) İbni Kesir el Bidaye(8/336) Şeblenci Nurul Ebsar(s.139) Hayatus Sahabe (3/347) el Ciylani Fadlullahis Samed (1/459) Heytemi Es Savaikul Muhrika(s.420)

"Cennetlik gençlerin efendisine bakmakla mutluluk duyan, Hüseyin Bin Ali'ye baksın" [45] Ebu Hureyre radiyallâhü anh rivayet ediyor; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem mescitte oturuyordu.

"ufaklık nerede?" buyurdu ve Hüseyin aleyhisselâm odasından çıkıp, düşene kadar yürüyerek geldi. Parmağını Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'in sakalına koydu. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem de Hüseyin aleyhisselâmın ağzını açarak ağzını onun ağzına koydu. Sonra buyurdu ki;

"Allahım! Ben bunu seviyorum. Sen de bunu sev ve bunu sevenleri de sev." [46] İmam-ı Hasan aleyhisselâm ve kardeşi İmam-ı Hüseyin aleyhisselâm Hz.leri Resûlüllah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz'in huzurunda güreşiyorlardı. Resûlüllah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz İmam-ı Hasan aleyhisselâmı teşvik ediyordu. Hz. Fatımatüzzehra radiyallâhü anha babasına:

"Ya Resûlallah! Hasan büyüktür, hep onun tarafını tutuyorsunuz." Nebi sallallahu aleyhi ve sellem:

"Ya Fatıma! Cebrail aleyhisselâm Hüseyin'e yardım ediyor." buyurdular. [47]

Fatıma radiyallâhü anha'dan; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki; ***"Hasan'da Benim heybetim ve ululuk niteliğim vardır. Hüseyin'de ise, Benim şecaatim ve cömertlik vasfım vardır."*** [48]

Zeyd Bin Erkam radiyallâhü anh den; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin aleyhimüssselâm hakkında buyurdu ki;

"Bunlarla barışık olanla barışık olurum, çarpışanlarla da çarpışırım." [49]

Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem bir gün namaz kılarken kulağına bir çocuk ağlaması geldi. Namazını çabucak bitirip dışarı çıktı. Sebebini sorduklarında buyurdu ki;

"Bir çocuk ağlaması duydum. Onu Hüseyin zannettim." [50] Ebu Hureyre radiyallâhü anh, bereketlenmek için Hüseyin aleyhisselâmın ayağının topra-

---

[45] Ebu Ya'la(3/1874) Zehebi Siyeri A'lam(3/283) Heysemi Maksadul Ali(1360) Mecmauz Zevaid(9/187) İbni Kesir el Bidaye(8/336) İsâfur Rağibin (s.202) Heytemi es Savaik(s.421) Nurul Ebsar(s.139)

[46] Buhari(Buyu 49) Müslim (Fadailus Sahabe 57) Hâkim(3/196) Buhari Edebül Müfred(1183) el Ciylani Fadlullah(2/567) Nurul Ebsar(s.139) İsâfur Rağibin (s.195,202)

[47]Zehebi Tarih(3/9) Zehebi Siyeri A'lam(3/266) Metalibul Aliye(3994) Lemazat(1/95) Şevahidün Nübüvve (s.330)

[48] İbni Kesir el Bidaye(8/252) Heytemi es Savaiq(s.419)

[49] İbni Mace(145) Zehebi Tarih(3/8) İbni Kesir el Bidaye(8/335)

[50] Zehebi Siyeri A'lam(3/284) Şevahidün Nübüvve(s.331) Lemazat(1/96)

ğından elbisesine sararak taşırdı.[51]

Şehadetinin Haber Verilmesi

Enes Bin Haris radiyallâhü anhden; Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki, ***"Benim bu oğlum Hüseyin, Irak topraklarından birinde öldürülecektir. Sizden herkim ona yetişirse, yardım etsin!"***[52]

Enes radiyallâhü anhden; "Yağmur meleği Rasulullah Sallallahu aleyhi ve selleme gelmek için izin istedi. Ona izin verildi. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, Ümmü Seleme radiyallâhü anha'ya dedi ki;

"Kapıya bak, yanımıza kimse girmesin!" Derken Hüseyin aleyhisselâm geldi ve girmek istedi. Ümmü Seleme ona mani oldu. Fakat o, sıçradı ve içeri girdi. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'in kucağına oturup boynuna sarıldı. Melek;

"Onu seviyor musun?" dedi. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem de;

"Evet" buyurdu.

"Ama ümmetin onu öldürecek. İstersen sana onun öldürüleceği yeri göstereyim" dedi ve kırmızı bir toprak getirdi. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem, o toprağı Ümmü Seleme'ye emanet etti ve o da onu başörtüsüne sardı. Sabit radiyallâhü anh dedi ki;

"İşittiğimize göre, o yer, Kerbela'dır." [53]

Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem bu toprağı koklayıp; ***"Riyhu kerbin ve belain (üzüntü ve bela kokusu)"*** buyurdu. Ümmü Seleme radiyallâhü anha'ya dedi ki;

"İşte bu toprak Hüseyin'in öldürüleceği yerin toprağıdır. Kana bulandığı zaman bil ki Hüseyin şehit oldu demektir." Ümmü Seleme radiyallâhü anha dedi ki; "***Ben bu toprağı yanımdaki bir şişeye koydum ve kendi kendime bu toprağın kana dönüşeceği gün büyük (bir bela) günüdür dedim."*** Ümmü seleme radiyallâhü anha, Hüseyin aleyhisselâmın şehit edildiği gün o toprağın kana bulandığını görmüştür. Bu hususta İbni Abbas, Ali ve Aişe radiyallâhü anhumden de sahih rivayetler vardır. [54]

---

[51] Zehebi Siyeri A'lam(3/287) 309 İbni Kesir el Bidaye(8/337) Şevahidün Nübüvve(s.331) Lemazatı Hulviye(1/96) Suyuti Hasais (2/627)

[52] Kurtubi Tezkira(s.644) Şa'rani Muhtasarı Tezkira(s.418) Yenabiül Mevedde(s.139)

[53] Kurtubi Tezkira(s.644) Ahmed (3/242) Zehebi Siyeri A'lam(3/194) Metalibul Aliye(3999) es Savaik(s.421)

[54] Ahmed(1/242) İbnül Cevzi el Hadaik(1/396) Zehebi Tarih(3/10) Zehebi Siyeri A'lam(3/288) Ebu Ya'la(1/363) Mecmauz Zevaid(9/187) Maksadul Ali(1364) es Savaiq(s.422) Şevahidün Nübüvve(s.332) Yenabiül Mevedde(s.139)

Yezid'in Veliaht Tayin Edilişi

Muaviye, bazı valileri ve yakınları, Yezit'in veliahtlığa layık olduğunu söyleyerek Muaviye'nin kafasını karıştırdılar. Özellikle Mugire Bin Şu'be'nin kulis faaliyetleri ona çok etki etti. Mugire der ki; **"Muaviye'nin kafasına hiç mi hiç olmayacak gibi gözüken muhal bir iş soktum. Bu iş ümmetin hayrına bir şey olmadı. Öyle bir gedik açtım ki, ebediyen kapanmayacaktır."** [55] Muaviye hicri 56 yılında açıkça Yezid için biat çağrısında bulundu. İnsanlar Yezid'in ahlaksızlığını bildikleri için razı olmadılar. Herkes kerhen evet dedi. Bu çağrıyı Abdurrahman Bin Ebubekr, Abdullah Bin Ömer, İbni Abbas, Abdullah Bin Zubeyr ve Hüseyin Bin Ali radiyallâhü anhum reddettiler.[56] Yezid, krallığı iyi idare etmesiyle şöhret bulduğu gibi, çok şarap içmesi, namazı terk etmesi, şehvetine düşkün oluşu, zalimliği ve fahişelerle yatması ile de meşhur olacaktı. Yezid'e babası henüz sağ iken, tahtının varisi olacağını söz vermişti. Muaviye ölünce, hicri 60 yılında Yezid halife olarak biat aldı.[57] Böylece terör, adam kayırma ve rüşvetle elde edilen bir mirasa varis oldu. Bulunduğu devirde insanların en alçaklarından olan Yezid başa geçmişti. Hüseyin aleyhisselâm buyuruyor ki; ***"Dünya bir cife***(leş)***dir. Onun talipleri ise köpeklerdir."*** [58]

Kerbela Felaketi

Fesahat bahçesinin bülbülü, belagat şehrinin durusu, cennetlik gençlerin efendisi Hüseyin aleyhisselâm Kerbela felaketi ile karşı karşıya kaldı. Bir avuç denecek kadar az yakınları, yardımcıları ve erkek çocukları ile birlikte o belalı beldede şehadet şerbetini içerek, Ehli Beyt dostlarının yüreğine kıyamete kadar şifa bulmayacak bir yara açıldı. Kerbela'da Hüseyin aleyhisselâma yapılanlar, bütün dünyayı kan ağlatmaya yetti. O acının gönüllerde yaktığı ateş, dağlara taşlara düşseydi, dağlar, taşlar erir, göklere düşseydi gökler buhar olup feza boşluğunda kaybolurdu.

Hüseyin aleyhisselâmın Mekke'ye Yerleşmesi

Muaviye hayattayken tanınmış kişilerden Yezid'e biat almıştı. Fakat İmam Hüseyin aleyhisselâma dokunmayıp, biat teklifinde bulunmamıştı.

[55] İbnül Esir el Kamil(3/504) Suyuti Tarihul Hulefa(s.205) Hasan İbrahim Hasan İslam Tarihi(1/357)

[56] İbni Kesir el Bidaye(8/80) İbnül Esir el Kamil(3/512) bkz.: Taberi(5/301-307) Cevdet Paşa Kısası Enbiya(8/180)

[57] İbnül Esir el Kamil(8/226) EbulHasan Ali en Nedvi Aliyyul Murtaza(s.207) İrşad-i Müfid(s.182) Tarih-i Yakubi(2/226-228) Fusulul Mühimme(s.163)

[58] Seyyid Burhaneddin Tirmizi, Maarif (s.77) Muhadaratu Ragıb(1/215) Menhecul Kavi(6/478) Şerhu Bahril Ulum(6/195)

Özellikle oğlu Yezid'e vasiyet etti ki

"Hüseyin b. Ali biat etmezse fazla ısrar etme ve öylece bırak kalsın." Hüseyin aleyhisselâm ehli beytiyle beraber Mekke'ye yerleşti ve günlerini ibadetle geçirmeye başladı. Mazlum olan İmam Hüseyin aleyhisselâmın Mekke'ye girişi, halkta üzüntü ve sevincin bir anda kavuşmasından mütevellid bir his uyandırdı. Çoktan beri Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'den ve ehli beyt'ten ayrı olan bu mübarek belde, şimdi Hüseyin aleyhisselâmın gelişi ile sanki göklere yükseliyordu. Habibi Kibriya'nın aşk ateşiyle yanmakta olan Batha ahalisi ağlaya ağlaya Hüseyin aleyhisselâmı karşılamaya koştular. Ehli Beyt'ten böyle şanlı biri ortada iken Yezid'e yüz vermek kimsenin hatırından bile geçmiyordu. Hüseyin aleyhisselâmın yüksek gayesi;

"Hakkını, Yezid gibi, Müslüman olduğuna inanmak zor olan bir fasık-ı gasıba terk etmiş görünmekten sakınmak" idi. Zira Medine'de kendi halinde oturmakta iken, Yezid'in tehdit ve icbarı, orada emniyet ve rahatını ortadan kaldırdığından, çaresiz Mekke'ye sığınmıştı. Fakat Mekke ile Medine halkının kendisine aşırı bağlılığı ile Ümeyyeoğullarından olanların ve valilerin telaşı, Yezid tarafından Hüseyin aleyhisselâmın – haşa – bozgunculuğa teşvikçilikle suçlanmasına yol açmıştı.[59]

Kufe'lilerin Biat Mektupları

Bu arada Kufe'liler, Abdullah radiyallâhü anh ile Hüseyin aleyhisselâmın Yezid'e beyat etmeyerek, Medine'den Mekke'ye kaçtıklarını ve kendi taraftarlarını topladıklarını işitmişler, başta Süleyman Bin Surad olmak üzere birçok kişi Hüseyin aleyhisselâma mektuplar yazmışlardı. Mektuplarında, Yezid'in zulmünden bıktıklarını, kendi aralarına gelmesi halinde beyat edeceklerini, Yezidin hilafetini kabul etmediklerini belirtiyorlardı. [60] Hüseyin aleyhisselâm durumu düşündü ve bazı zatlar ile istişare yaptı. Amcasının oğlu Müslim Bin Ukayl radiyallâhü anhı Kufe'ye göndermeye karar verdi. Müslim Bin Ukayl radiyallâhü anh, Hüseyin aleyhisselâmın Iraklılara hitaben yazdığı bir mektupla beraber Kufe'ye gitti ve büyük bir ilgiyle karşılandı. Mektubu ağlayarak dinlediler ve Yezid'in adamlarıyla çarpışmak için yeminler ettiler. İlk elde 20.000 civarında kişi Hüseyin aleyhisselâm adına ona beyat verdi. [61] Yezid, bu durumu haber alınca, hadiseye karşı zayıf kaldığı için Numan Bin Beşir'i Kufe valiliğinden azletti ve yerine şiddeti seven

---

[59] Mehmed Halid Mufassal Tarihi İslam(1/335) Taberi Tarihi(5/351) Muhammed Ali es Sabban İs'afur Rağibin(s.204)

[60] Taberi Tarihi(5/352) İbnül Esir el Kamil(4/20) İbni Kesir el Bidaye(8/151) Mehmed Halid Mufassal Tarihi İslam(1/339) Suyuti Tarihul Hulefa(s.207) İrşad-i Müfid(s.201)

[61] İbni Kesir el Bidaye(8/152) Zehebi Siyeri A'lamin Nübela (3/292) Menakıb-ı İbn-i Şehraşub (4/89)

Ubeydullah Bin Ziyad adlı şereften mahrum birini getirdi. Müslim Bin Ukayl radiyallâhü anh, yeni gelişmelerden habersiz olarak, Hüseyin aleyhisselâma ümitlendirici haberler gönderiyordu. Ubeydullah Bin Ziyad, Kufe'ye girdiğinde hemen şiddete başvurdu, tehditler ile Kufelileri sindirdi ve bazı korkak, çıkarcı kimseleri kullanarak;

"Hüseyin'i davet edenlerin açığa çıkarılmasında yardımcı olacakların ödüllendirileceğini" vaad etti. Bir jurnalci, Müslim Bin Ukayl radiyallâhü anhın saklandığı yeri bildirince, Ubeydullah, bir grup askerle orayı kuşattı ve Müslim radiyallâhü anh vuruşarak şehit düştü. Bu sırada durumdan habersiz olan Hüseyin aleyhisselâm Irak'a hareket etmişti. İbni Abbas ve İbni Ömer radiyallâhü anhum gibi mümtaz şahsiyetler, Kufe'lilerin vaadlerine güvenilemeyeceğini hatırlatarak, ona mani olmak istemişlerdi. Fakat Hüseyin aleyhisselâm fikrinden dönmedi ve ehli beytiyle birlikte 8 Zilhicce 60 hicri tarihinde yola koyuldu.

Bildirilmiş Fitne Yılı

Ebu Hureyre radiyallâhü anh derdi ki; "Allah'ım! Beni 60. seneye eriştirme! Bana çoluk çocuğun idareci olacağı yılı gösterme!" O, bu sözüyle, şu hadisi şerife işaret ediyordu; "**Ümmetimin helaki Kureyş çocuklarının elinden olacaktır**." [62] Nitekim duası kabul olmuş ve Ebu Hureyre radiyallâhü anh, bu seneden önce Hakk'a yürümüştür. Ebu Ubeyde radiyallâhü anh'den rivayet edilen zayıf bir hadiste;

"**Bu – devlet – işi Ümeyye oğullarından Yezid denilen bir adamın baltalamasına kadar adaletle ayakta durmaya devam edecektir!**" [63] buyrulmuştur. Yakın lafızla Ebu Zerr radiyallâhü anhden de rivayet edilmiştir. Muaz radiyallâhü anhın rivayet ettiği isnadı zayıf olan diğer bir hadiste buyrulur ki,

"Fitneler karanlık gecenin parçaları gibi üzerinize gelecektir. Bir kısmı gidince başka kısmı gelecektir. Halifelik kaldırılıp krallık yerleşecektir. Ey Muaz tut ve say! Beşe ulaşınca; "Yezid! Allah Yezid'e bereket vermesin!" buyurdu. Sonra gözleri doldu ve buyurdu ki; ***"Bana Hüseyin'in ölüm haberi geldi ve bana onun şehit olacağı yerin toprağı verildi. Onun katili de bildirildi.*** Sayı ona ulaşınca; ***"el Velid! Firavun ismidir. İslam şeriatını yıkandır!***

---

[62] Buhari(4/178) Ahmed(2/288, 324, 328, 377, 520, 536) Cemül Fevaid(9856) Suyuti Hasais (2/772)

[63] Ebu Ya'la(2/781) Mecmauz Zevaid(7/190) Metalibul aliye(4533) Ahmed(3/417) İbni Huzeyme(340) Deylemi(7566) Bezzar(1584) Cem'ül Fevaid(6071) Suyuti Tarihul Hulefa(s.208) es Savaikul Muhrika(s.470) Maksadul Ali(1785) Suyuti Hasais(2/773) Berzenci el İşaa(s.63)

Onun kanını ailesinden biri dökecektir." Buyurdu. [64]

Yeni Haberlerin Hüseyin Aleyhisselâma Ulaşması

Haberciler Kufe'de hayli karışık durumların ortaya çıktığını, Müslim Bin Ukayl radiyallâhü anhın şehit edildiğini, Hüseyin aleyhisselâmın Kufe'li taraftarlarının sindirildiğini haber verdiler. Hüseyin aleyhisselâm çevresindekilere durumu bildirdi ve kendisiyle gelmek veya geri dönmek arasında onları serbest bıraktı. Ehli beyti ve yakın akrabaları dışında hemen hemen herkes onu terk etti. Yakınları da, Kufe'ye gitmenin tehlikeli olduğunu söylediler. Fakat Hüseyin aleyhisselâm, yola devam etti ve

"Kufe'liler bizi davet etti, biz de icabet ediyoruz. Karşılarlarsa ne ala, yok ilgilenmezlerse geri döneriz" diye düşünüyordu. Tehlike haberleri çoğalınca, Hüseyin aleyhisselâm yalnız başına gitmeyi istedi fakat ehli beyti onu yalnız bırakmadılar. Bu arada Hüseyin aleyhisselâmın habercisi olan Kays Bin Müshir radiyallâhü anh yakalandı ve İbni Ziyad, onun yüksek bir yere çıkıp Hüseyin aleyhisselâmın aleyhinde bir konuşma yapmasını istedi. O ise, çıktı ve Hüseyin aleyhisselâma övgüde bulundu. Bunun üzerine Kays'ı yüksek bir yerden atıp parçaladılar.[65]

Kerbela'da Kuşatma

Hüseyin aleyhisselâm Kufe ve yöresinin sıkı gözaltına alındığını ve kendisiyle savaşacak mücehhez bir ordunun hazırlandığını duyunca ölümden başka bir yol kalmadığını anladı. İşte burada şehit olmak için kesin karar aldığını açıkça belirtti.

Hüseyin aleyhisselâm, Siyraf'a geldiğinde, Kadisiye taraflarında, 2000 kişilik bir süvari birliğiyle karşılaştı. Kumandanları Hürr Bin Yezid et Temimi idi. Bu birliği Kufe valisi göndermişti ve Hüseyin aleyhisselâmın Kufe'ye sokulmaması, Hicaz'a dönmesine de fırsat verilmemesi, çevre ile irtibatı, erzak takviyesi ve su temini zor bir sahada konaklamaya zorlanması, silahlı bir vuruşmaya girilmeksizin kontrol altında tutulması gibi gayeler güdüyordu. Kufe'nin yaklaşık olarak yetmiş kilometre yakınlarında Kerbela ismindeki bir çölde Yezid'in ordusu onları ablukaya aldı. Sekiz gün burada kaldılar. Bu arada günden güne abluka çemberi daralıyor ve sürekli düşmanın sayısı çoğalıyordu. Bilahare İmam aleyhisselâm çok az ashabıyla birlikte otuz bin kişiden oluşan ordunun muhasarasında kaldı. Ve Kufe'ye doğru hareketini devam ettirdi Bu bir kaç gün içinde İmam Hüseyin aleyhisselâm ordusunun yerlerini ayarlayıp dostlarını tasfiye etmeye karar aldı. Ashabına seslendi.

[64] Zayıftır. Taberani'den; Mecmauz Zevaid(9/190) Ebu Nuaym'dan; Suyuti Hasais(2/773) Berzenci el İşaa(s.56) İbnül Cevzi Mevduat(2/45) Ebuş Şeyh'ten; Suyuti Lealiül Masnua(1/414)

[65] İbnül Esir el Kamil(4/41) Taberi Tarihi(6/230) Dineveri Ahbar(s.246) İrşad-i Müfid(s.204) Fusul-ul Mühime(s.171) Makatil-ut Talibiyyin(s.73)

Kısa bir konuşmada şöyle buyurdu:

"Bizim ölüm ve şahadetten başka bir yolumuz yoktur. Ben biatımı sizden kaldırdım. Gitmek isteyen, gecenin karanlığından faydalanıp kendisini bu tehlikeli meydandan kurtarsın. Çünkü onlar bir tek beni öldürmek istiyorlar." Daha sonra ışıkların söndürülmesine emir verdi. Maddi maksatlar için İmam Hüseyin aleyhisselâma koşanlar sahneyi terkedip dağıldılar. Fakat hak âşıklarından çok azı (40 kişiye yakın yaranı) ve Beni Haşim'den olan akrabaları kaldılar. İmam Hüseyin aleyhisselâm yine kalanları toplayıp konuştu ve şöyle buyurdu:

"Sizden her kim isterse gecenin karanlığından faydalansın ve kendisini tehlikeden kurtarsın. Onlar bir tek beni istiyorlar." Fakat bu defa İmamın vefalı dostları bir bir kalkıp, çeşitli beyanlarla cevap verdiler ki,

"biz hiçbir zaman senin önder olduğun hak yolundan dönmeyeceğiz. Senin temiz eteğinden kopmayacağız. Ve elimiz kılıç tutana, kan damarımızdan akana dek savaşıp, senin hürmetini koruyacağız." [66] İbni Ziyad, Ömer Bin Sa'd'ı, Hüseyin aleyhisselâma karşı yürümesi için görevlendirmek istedi. Yakınları ile istişare eden Ömer Bin Sad, önce bunu kabul etmek istemediyse de, Re'y şehrinin valiliğinin kendisine daha önceden verilmiş olması ve bu görevin ancak Hüseyin aleyhisselâma karşı yürümesi karşılığında verileceğini öğrenince, mal ve makam düşkünlüğü onu şaşırtmış, felaket çukuruna düşmüştü. Hüseyin aleyhisselâm gibi şanı ve şerefi yüce bir zatın kıymetini bildiği halde, göz göre göre kendini cehennem ateşine atmaya cesaret edebilmiştir. [67]

Yazışmalar ve Görüşmeler

Ömer Bin Sad, 4.000 kişilik askeriyle Kerbela'ya ulaştı. Onun vazifesi, gerekirse zor kullanarak, Hüseyin aleyhisselâmın Yezid'e biat etmesini sağlamak idi. Ömer Kerbela'ya varır varmaz, Hüseyin aleyhisselâma; Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin torunu olarak halk nezdindeki yerini hatırlattı, başına bir felaket geleceğinden endişe ettiğini, Yezide biat ederek, kendisini ve ehli beytini kurtarmasını söyledi. Hüseyin aleyhisselâm ise;

"Bizi Kufe'liler davet etmiştir. Biz de kalkıp geldik. Hâlbuki bugün, verdikleri sözün ardında durmadıkları anlaşılıyor. Vakanın seyri değişik bir hal almıştır. Öyleyse izin verin de geri dönelim." Dedi.

Ömer Bin Sad, durumu İbni Ziyad'a yazdı. Cevabında;

"Hele o, Yezid'e karşı beyat etsin de, düşünürüz. Şimdi siz hazır onu ele geçirmişken bırakmayın, suyolunu tutarak su almasına da engel olun" diye

---

[66] İrşad-i Müfid(s.205) Fusul-ul Mühimme(s.171) Makatil-ut Talibiyyin(s.73)

[67] Taberi Tarihi(5/409) Cevdet Paşa(8/203) Tarihi Ya'kubi(2/243) Zehebi Siyeri A'lam(3/294)

haber aldı. Bunun üzerine Ömer Bin Sad, 500 kadar askerini Hüseyin aleyhisselâm ile nehir arasına yerleştirerek Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellemin ciğerparesini ve ehli beytini susuz bıraktı.[68] Meselenin iyice karmaşıklaştığını gören Hüseyin aleyhisselâm, gece vakti Ömer Bin Sad ile özel bir görüşme yaparak, ona üç alternatifli bir teklifte bulundu; ya Hicaz'a dönmesine izin verilmesi, ya Şam'a gidip Yezid ile görüşmesinin sağlanması, ya da bir sınır şehrine gönderilip, İslam için ölünceye kadar cihad etmesine fırsat verilmesi. Ömer Bin sad bu teklife sevinerek hemen İbni Ziyad'a yazdı. İbni Ziyad önce bu teklifi uygun bulmuştu, fakat Şemir Bin Zilcevşen, valiyi şu sözleriyle kışkırttı;

"Hüseyin senin eline düşmüşken, onun bu teklifine evet mi diyeceksin? Şayet beyat etmeden kurtulursa, onun kuvvet ve itibarı artar, siz de zayıflarsınız. Ben, işi sıkı tutmanı, Hüseyin'in ve yanındakilerin biat etmelerini sağlamanı tavsiye ederim. Zaten ben, Ömer ile Hüseyin'in geceleyin iki karargâh arasında gizli gizli konuştuklarını duydum." [69] İbni Ziyad, gaza geldi ve Ömer Bin Sad'a ulaştırılmak üzere, şiddetli emirler içeren bir emirname yazdı. Buna göre Ömer, Hüseyin aleyhisselâmın ve adamlarının biatını almak üzere derhal harekete geçecek, beyat etmezlerse, onlarla savaşacaktı. Aksi halde kumandanlığı Şemir'e bırakmak zorunda kalacaktı. Bu emirnameyi Şemir'e verdi, bu emirlere uyduğu sürece Ömer Bin Sad'e itaat etmesini, aksi halde kumandanlığı devralmasını, Hüseyin aleyhisselâmın ve Ömer'in başını kendisine göndermesini ısrarla belirtti. Ömer Bin Sad derhal harekete geçerek, bir grup asker ile Hüseyin aleyhisselâma doğru yürüdü. O sırada Hüseyin aleyhisselâm çadırının önünde kılıcına dayanmış bir vaziyette uyuklamıştı. Kızkardeşi Zeynep, karşıdan gelen atlıları görünce, onu uyandırdı. Hüseyin aleyhisselâm;

*"Rüyamda Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem bana; **"Sen bize doğru geliyorsun"** diyordu"* dedi. [70] Hüseyin aleyhisselâm, kardeşi Abbas kumandasında yirmi kadar adamını gönderdi. Ömer Bin Sad ona, validen gelen mektuptan bahsetti ve bunu Hüseyin aleyhisselâma iletti. Hüseyin aleyhisselâm sabaha kadar mühlet istedi. Hüseyin aleyhisselâm o gece bütün adamlarını toplayıp, aile fertlerini alıp gitmelerini, düşmanın sadece kendisiyle ilgilendiğini söyledi. Fakat hiçbiri bunu kabul etmedi ve Hüseyin'siz bir hayatın hiçbir kıymeti olmadığını ifade ettiler. Hüseyin aleyhisselâm ibadete ve zikre çok düşkündü. Kur'an okumayı çok severdi. 9

---

[68] İbni Kesir el Bidaye(8/175) Taberi(5/410) Dineveri Ahbar(s.255) Asım Köksal Kerbela Faciası(s.119) Huseyin Algül İslam Tarihi(3/68)

[69] İbni Kesir el Bidaye(8/175) Kerbela Faciası(s.121,122) Hüseyin Algül İslam Tarihi(3/68-69)

[70] İbnül Esir el Kamil(4/56) Taberi Tarihi(5/416, 420, 451) Tevfik el Fekiki Seyide Sukeyne(s.123) Bintuş Şatı Seyide Sukeyne(s.51)

Muharrem'i 10 Muharrem'e bağlayan gece için Ömer Bin Sad'den müsaade istemesi de bu yüzden idi. Şehadetinden önceki bu geceyi ibadet, zikir ve Kur'an okumakla geçirdi. 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) günü sabah namazını müteakip Ömer Bin Sad, emrindeki askerler ile saldırıya geçti. Hüseyin aleyhisselâm önemli yerlere adamlarını yerleştirdi. Kamış ve odunları ateşe verdi. Aşura günü sabah namazından sonra Hz. Hüseyin aleyhisselâm ordu komutanlarının her birinin vazifesini belirledi. Diğer tarafta Ömer b. Sa'd da ordusunun saflarını düzeltmekle meşguldu. İmam aleyhisselâmın gözü kalabalık düşman ordusuna takılıp karşısındaki sel gibi insanları görünce ellerini göğe kaldırarak şu duayı okudu:

"Allah'ım! Her gam ve kederde sığınağım, her sıkıntı ve zorlukta ümidim ve her musibette güvendiğim Sensin. Kalpleri zayıflatan, kurtuluş yollarını kapatan, dostları kaçıran düşmanları sevindiren nice gam ve musibetleri Sana şikâyet ettim, başkalarından ümidimi kesip Sana yöneldim. Ve Sen o gam ve üzüntüyü giderdin, onları sen izale ettin, her nimetin sahibi ve her dileğin nihayeti de Sensin."

İmam Hüseyin Aleyhisselâmın Hitabeleri

Aşura günü İmam'ın ashabının düşman ordusuna yaptıkları hitabelerin yanı sıra bizzat kendiside hedefini açıklamak, ilahi mesajı ulaştırmak ve hücceti tamamlamak amacıyla defalarca düşman ordusunun karşısında durup tarihi hutbeler irad etmiştir. Ordusunun saflarını düzene soktuktan sonra İmam aleyhisselâm atına binerek Ömer Sa'd'ın ordusunun karşısında durup ilk konuşmasını şöyle yaptı:

"Ey İnsanlar!

Beni dinleyin; üzerime düşen sizlere öğüt ve nasihatimi dinlemedikçe ve bu bölgeye gelmemin sebebini öğrenmedikçe savaş hususunda acele etmeyin. Eğer delilimi kabul edip, sözümü tasdik eder de bana hak verirseniz saadet yolunu bulmuş olursunuz ve savaş için de hiç bir sebep kalmaz. Eğer delilimi kabul etmezseniz; yaptığınız işin daha sonra gam ve üzüntünüze sebep olmaması için dostlarınızı bir araya toplayıp düşünüp taşının ve sonra hakkımda aldığınız kararı uygulayın. Bana göz açtırmayın. Şüphesiz benim yardımcım Kur'an'ı indiren Allah'tır, salih kulların yardımcısı O'dur. Ey Allah'ın kulları! Allah Teâlâ'dan korkun, dünyaya karşı ihtiyatlı davranın; eğer bütün dünya bir kişiye kalacak veya bir kişi orada sürekli kalacak olsaydı, enbiya bâki kalmaya daha layıktı, rızaları celbedilmeye daha evla ve böyle bir hükme daha uygun olurlardı. Ancak Allah Teâlâ dünyayı fani olmak için yaratmıştır; yenileri eskilir, nimetleri zail olur, sevinci ise kararır (gam ve üzüntüye dönüşür) . Dünya engebeli bir menzil ve geçici bir evdir. Öyleyse ahiretiniz için azık toplayın; en güzel azık ise sakınmaktır; Allah Teâlâ'dan sakının ki kurtuluşa eresiniz.

Ey insanlar! Allah Teâlâ dünyayı, ehlini halden hale sokan fena ve zeval yurdu kıldı. Aldanan kimse, dünyaya aldanan ve bedbaht kişi de, ona bağlı olan kimsedir. O halde sakın bu dünya sizi aldatmasın. Dünya kendisine itimad edenin ümidini kestiği gibi tamah edenlerin de umudunu boşa çıkarır. Sizin bir iş için toplandığınızı görüyorum; bu işle Allah Teâlâ'yı gazaplandırdınız. Derken Allah Teâlâ da rahmetini sizden çevirdi ve size azabını gerekli kıldı. Rabbimiz ne güzel bir râbdır, siz ise ne kötü kullarsınız. Allah Teâlâ'nın emrine uymaya ikrar ettiniz ve elçisi olan Muhammed Sallallahu aleyhi ve selleme de iman ettiniz. Ama daha sonra torunlarını ve Ehl-i Beyt'ini öldürmek için saldırıya geçtiniz. Şeytan sizin çevrenizi kuşatmıştır; böylelikle de size yüce Allah'ı hatırlamayı unutturmuştur. Allah Teâlâ sizi ve dileğinizi helak etsin. ***Biz, Allah'tanız ve şüphesiz O'na dönücüleriz."***

İmam Hüseyin aleyhisselâm hutbenin üçüncü bölümünde kendini tanıtarak onlara şu şekilde nasihat ve öğüt verdi:

"Ey insanlar! Soyumu söyleyin, ben kimim? Sonra kendinize gelin, nefsinizi kınayın. Bakın, beni öldürmeniz, hürmetimi gözetmemeniz size caiz midir? Ben, nebinizin kızının oğlu değil miyim?

Ben, nebinizin vasisi ve amcası oğlunun oğlu değil miyim?

Ben, herkesten önce Allah Teâlâ'ya iman eden ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin risaletini tasdik eden kimsenin oğlu değil miyim?

Seyyid-uş Şüheda olan Hamza, babamın amcası değil midir?

Cafer-i Tayyar amcam değil midir?

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin benim ve kardeşim hakkındaki:

"Bu ikisi cennet gençlerinin efendileridir" *sözünü duymamış mısınız? Eğer sözümü tasdik ederseniz, bu söylediğim sözler bir gerçektir. Allah Teâlâ'ya andolsun ki, Allah Teâlâ'nın yalancıya gazab ettiğini ve uydurduğu sözün zararını kendisine çevirdiğini bildiğim günden beri yalan söylemiş değilim. Eğer beni yalanlarsanız şimdi müslümanların arasında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ashabından olan kimseler mevcuttur; bunu onlardan soracak olursanız size söylerler. Cabir b. Abdullah-i Ensari, Ebu Said-i Hudri, Sehl b. Sa'd-is Saidi, Zeyd b. Erkam ve Enes b. Malik'ten sorun, öğrenin; şüphesiz onların hepsi, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin benim ve kardeşimin (Hasan'ın) hakkında buyurduğu sözü duymuşlardır. Bu sözler, sizi kanımı dökmekten alıkoymuyor mu?"*[71]

Bu arada Şimr b. Zil Cevşen bağırarak dedi ki:

"O kalbiyle değil de diliyle Allah'a ibadet ediyor, ne söylediğini bilmiyor" Habib b. Mezahir İmam aleyhisselâmın ordusunun adına ona şöyle cevap verdi:

"Hayır, Allah'a diliyle ibadet eden ve tam bir sapıklık içerisinde olan sen-

---

[71] Taberi(5/424) İbnül Esir(5/62) el Bidaye(8/179)

sin. Evet, ben çok iyi biliyorum ki sen mevlam Hüseyin aleyhisselâmın buyurmuş olduğu şeyden korkmuyorsun. Çünkü Allah Teâlâ, pâk olmayan kalbini mühürlemiş, taş gibi yapmıştır." İmam aleyhisselâm sözlerine şöyle devam etti:

"Ben ve kardeşim hakkında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin buyurduğu bu sözde şüpheniz varsa benim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin kızının oğlu olduğumda da mı şüphe ediyorsunuz?

Allah Teâlâ'ya andolsun ki, doğu ve batı arasında (bütün dünyada), sizin ve dışınızdakiler arasında da Resulullah'ın benden başka torunu yoktur. Yazıklar olsun size! Acaba öldürdüğüm bir kimse veya zayi ettiğim bir mal ya da (size vurduğum) bir yara karşılığında mı beni cezalandırmak istiyorsunuz?

İmam Hüseyin aleyhisselâmın sözü bu noktaya varınca Kufe ordusu tam bir sessizlik içerisinde idi ve onlardan bir tepki ve cevap müşahede etmiyordu. Sonra kendisini davet eden ve Ömer-i Sa'd ordusu içerisinde olan ünlü kişilerden birkaçına hitaben şöyle buyurdu:

"Ey Şebes b. Rib'i, ey Haccar b. Ebcer, ey Kays b. Eş'as ve ey Yezid b. Haris! "Meyvalarımız yetişmiş, çevremiz (bağ ve bahçelerimiz) yeşermiştir ve senin emrinde olacak donanmış bir ordu da hazırdır" diye mektup yazan siz değil miydiniz? Söz ve ahdinizi unuttunuz mu?" Onlar:

"Biz böyle bir şey yazmadık" diye İmam'ın sözlerini inkar ettiler. İmam:

"Hayır! Vallahi siz böyle yazdınız" dedi. [72] Hüseyin aleyhisselâm bunları söylemekle, belki insafa gelenler olur da, cehenneme yuvarlanmaktan kurtulurlar diye ümid ediyordu. Aslında Hüseyin aleyhisselâm yalvarmıyor, uyarıyordu. Ümmet arasında fitne çıkmasını istemiyordu. Zira şayet araya kılıç girerse iki ayrı siyasi grup çıkacak, bunların ileride dini hüviyete bürünmesi sözkonusu olacaktı. Böyle de oldu. Bu arada Kays b. Eş'as yüksek bir sesle:

"Biz ne dediğini bilmiyoruz. Niçin amcan oğlu Yezid'e biat etmiyorsun? Biat ettiğin takdirde sana karşı istediğin gibi davranılacak ve sana en ufak bir zarar bile gelmeyecektir." dedi. İmam Hüseyin aleyhisselâm ona cevaben buyurdu ki:

"Ey Kays! Sen Haşimoğulları'nın Müslüm'ün kanından başka bir kan mı senden istemelerinden korkuyorsun? Hayır, Allah'a andolsun ki, ben onlara zillet elini vermeyeceğim ve köleler gibi de onların önünden kaçmayacağım Rabbimiz olan Allah'a sığınırım." [73] Kufe ordusu İmam'ın sözlerine mızrak ve ok atarak cevap verdiler. Daha sonra İmam bineğinden inerek bineğin yularını Akabet b. Sem'an'a verdi ve geriye döndü.

Bir Densiz'in Akibeti

---

[72] Taberi(5/425) İbnül Esir el Kamil(5/62) İbni Kesir el Bidaye(8/179)

[73] Biharul Envar(44/192) Tuhaful Ukul(s.245)

Küfür ordusundan olan Abdullah b. Havze-i Temimi ileri çıkıp İmam'ın ashabına hitaben yüksek bir sesle:

Hüseyin sizin aranızda mı? diye sordu. İmam aleyhisselâmın ashabından birisi:

"Evet, Hüseyin burdadır. Ne istiyorsun?" diye cevap verdi. Abdullah b. Havze İmam'a hitaben şöyle dedi:

Ey Hüseyin! Seni cehennemle müjdeliyorum!"

İmam Hüseyin aleyhisselâm:

"Yalan söyledin; çünkü ben bağışlayıcı, kerim, itaat edilen ve şefaat kabul eden Allah'a doğru gidiyorum; sen kimsin?" buyurdu Abdullah:

"Ben Havze'nin oğluyum" dedi. Bunun üzerine İmam ellerini kaldırarak şöyle dua etti: ***"Allah'ım, onu cehenneme götür."*** Abdullah b. Havze İmam'ın bu duasına öfkelenerek atını İmam'a doğru mahmuzladı. Atın ayağı bir taşa takılması sonucu Abudullah b. Havze yere yıkıldı ve ayağı eyerin üzengisine takıldı. At ürkerek onu arkasında sürükledi ve çöldeki taşlara çarparak bedeni parçalanmış ve yarı canlı bir halde ateş yakılmış olan bir çukura attı.[74]

Sonra Züheyr, Büreyr radiyallâhü anhüma Kufelilere nasihat etti

Hürr Bin Yezid radiyallâhü anh, Hüseyin aleyhisselâmın tarafına geçti.

Harbi Başlatan Kufeliler Oldu

Bu sırada Ömer bin Sa'd'ın piyade birliklerinden bir grubu Hürr'ün üzerine yürüdüler. Hür geri dönerek İmam Hüseyin'in yanında yer aldı. Çünkü İmam Hüseyin, ashabını savaşı başlatmaktan sakındırıyordu. Şimr b. Zil Cuşen öne atılarak şöyle dedi:

"Kızkardeşimin çocukları neredeler? Abbas ve kardeşleri neredeler?" Onlar Şimr'e cevap vermekten sakındılar. İmam:

"Kâfir bile olsa ona cevap verin." dedi. Dediler ki:

"Ne istiyorsun, ey Şimr?" Şimr:

"Ey kızkardeşimin çocukları! Size eman aldım. Kendinizi helaketa atmayın ve emirimiz Yezid'in emrine teslim olun." İmam Hüseyin'in kardeşi Ebul Fazl Abbas dedi ki:

"Allah'ın laneti sana ve aldığın emana olsun. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin evladı emanda olmadığı halde bize eman mı veriyorsun?! Bizden lanetlenmiş kimselerin emrine mi teslim olmamızı istiyorsun?! Amellerin ne kadar kötü ve ne kadar alçak bir düşüncen var, ey Şimr!" Ömer b. Sa'd yayına bir ok taktı ve İmam Hüseyin'in ordusuna doğru ilerleyerek ilk oku atıp şöyle dedi:

---

[74] Taberi Tarihi(5/431) Mecmauz Zevaid(9/193) İbnül Esir el Kamil Fit Tarih(4/66) Hayatus Sahabe(4/531)

"Şahid olun ki, Hüseyin ve ashabına ilk oku atan benim; emir Ubeydullah'ın yanında buna tanıklık yapın." Küfür ordusu komutanının bu hareketinden sonra her taraftan İmam Hüseyin ve ashabı üzerine oklar yağmur gibi yağmaya başladı ve ashaptan ok isabet etmeyen kimse kalmadı. İmam:

"Ey yaranlarım! Kalkın. Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın. Kaderimizde olan şehadete doğru yürüyün. Doğrusu bu oklar Kufe halkının elçileridirler." İmam'ın ashabı küfür ordusuna karşılık vermek için saldırıya geçti. Böylece savaş başladı ve bir süre devam etti. Bu saldırı sona erip ortalık yatışarak toz toprak çöktüğünde İmam aleyhisselâmın ashabından 50 kişi şehid olmuştu. Savaş bütün hızıyla devam etti.

Hür b. Yezid-i Riyahi, Enes bin Haris radiyallâhü anh ve diğer ehli beyt mensupları şehadet şerbetlerini içtiler.

Hüseyin Aleyhisselâmın Şehid Edilişi

Kufeliler saldırılarını Hüseyin aleyhisselâma ve çevresindekilere yoğunlaştırdılar. O ise, elindeki kılıcı ile bu hücumları savmaya çalışıyordu. Gözleri önünde, günlerdir kendi öz oğulları dâhil, nice kıymetli kişiler şehit olmuştu. Onların acısıyla yüreği yanıyordu. Bir de günlerdir susuz kalmıştı. Böyle bir halde metanetini koruyarak saldırılara direnmesi, düşmanlarını da şaşırtıyordu. 10 Muharrem, işte böyle acıklı sahnelere tarih oluyordu. Hüseyin aleyhisselâm açlık ve susuzluktan iyice mecalsiz kalmış, Kufeliler ise

"Hüseyin'i vuran ben olmayayım" diye son darbeye cesaret edemiyorlardı İmam Hüseyin katligahta öylece duruyordu. Her biri Hüseyin'i başkasının öldürmesini istiyordu. Şimr bağırarak, neye durmuşsunuz, neyi bekliyorsunuz. Hüseyin'in işini bitirin dedi. O sırada Zür'a Bin Şerik et Temimi İmam'ın sol omzuna bir darbe indirdi. Sonra bir ok İmam'ın boğazına ve diğer biri de boynuna isabet etti. Sinan b. Enes İmam'ın göğsüne ve Salih b. Veheb ise yan tarafına vuruyordu. Bu halde iken, Sinan Bin Enes en Nehai mızrakla onu yere düşürdü ve mübarek başını kesti. Bu sıralarda İmam'ın atı, başı kanlı olduğu bir halde gidip çadırların önünde durdu. Çadırdaki kadınlar baş ve dizlerine vurarak çadırdan dışarı çıkmaya başladılar. Ümm-ü Gulsüm diyordu ki:

"Vay halimize, Hüseyin meydanın ortasında yığılmış duruyor" Zeynep,

"Ey kardeşim, senden sonra dünyada yaşamanın değeri yoktur. Keşke yerle gök birbirine geçseydi." dedi. Daha sonra Zeynep İmam Hüseyin'e doğru gitti. İmam Hüseyin katligahın ortasında duruyordu. Zeynep,

"Ey insanlar, sizin aranızda bir müslüman yok mu? Bakın Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ciğer paresinin başına neler getirdiler." diye haykırdı. Hüseyin aleyhisselâmın ayakkabıları, elbiseleri, sarığı ve çadırlarda kalan bütün eşyaları yağmalandı. Bazı müdahaleler olmasa, Şemir Bin

Zilcevşen gibi köpekler Hüseyin aleyhisselâmın aile fertlerini ve hatta hasta yatmakta olan Ali el Asgar aleyhisselâmı bile öldüreceklerdi. Hüseyin aleyhisselâmın bedeninde otuz üç mızrak yarası ve otuz dört kılıç darbesi tesbit edildi. Ok yaraları bundan hariçtir. Hüseyin aleyhisselâmın adamlarından yetmiş iki kişi şehit olmuş, Kufelilerden ise seksen sekiz kişi öldürülmüştü. Hüseyin aleyhisselâm şehit edildiğinde 57 (yada 58) yaşında idi. Şehit edildiği tarih; 10 Muharrem 61 Cuma günü, vakit öğleden sonra idi. Hepimiz Allah'tanız ve hepimiz O'na döneceğiz. Allah Teâlâ'nın selamı İmam Hüseyin aleyhisselâmın ve takipçilerinin üzerine olsun. Allah Teâlâ'nın Lâneti onları şehid eden ve ettirenlerin üzerine olsun.

Hüseyin aleyhisselâmın başını gövdesinden ayırarak Kufe'ye götürdüler.

Hüseyin aleyhisselâmın kabiri belirsiz hale getirilmişti. Bir bedevi gelip kabri şerifi araştırdı. Toprakları avuçlayıp koklamaya ve kabrin bulunduğu yere doğru ilerlemeye başladı. Kabri bulunca da,

"Babam, anam sana feda olsun! Senden ve senin toprağından daha hoş, daha tatlı bir şey yoktur" diyerek ağladı ve bir beyit söyledi.

İbni Ziyad, Hüseyin aleyhisselâmın başını bir sopa üzerine yerleştirerek şehirde bir süre dolaştırılmasını emretti. Diğer Kerbela şehitlerinin başlarıyla beraber Ali Bin Hüseyin aleyhisselâm ile kadın ve çocukları, Zahr Bin Kays başkanlığında bir heyet ile Şam'a yolladı. Heyet Şam'a gidince, Yezid siyaset icabı güya bu duruma üzülmüş gibi rol yaptı ve İbni Ziyad'a lanet okudu.

Hasan-i Basri radiyallâhü anh Hazretleri derdi ki:

"Vallahi eğer Hüseyin'i öldürenlerle veya onun katline razı olanlarla beraber bulunsaydım, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme karşı utancımdan ve onun bana kızgınlıkla bakacağından korktuğum için Cennete girmezdim."

Siyer kitaplarında gördüm ki: Allah Teâlâ Hazretleri Yahya ibnu Zekeriya'nın katli sebebiyle doksan beş bin kişi öldürmüştür. Her nebinin diyeti budur. Sonra Allah Teâlâ Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize:

"Ben, Zekeriyya oğlu Yahya için doksan beş bin kişi öldürdüm, senin kızın oğlu Hüseyin için bunun iki mislini öldüreceğim." diye vahyetti şeklinde rivayet etmişlerdir." Bu, onun nebiliğine ve resullüğüne delildir. Çünkü veli Peygamber rütbesine eremez. Hâlbuki Hz. Hüseyin onun iki misline çıkmıştır.

Yezid'e la'netin caiz olduğunu da al-Masabih Hadisi gösterir. Hz. Aişe radiyallâhü anhanın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz buyurdu: Altı kişi vardır ki ben de, Allah Teâlâ da ve her nebi de onlara lanet etmiştir: Allah Teâlâ'nın kitabına katma yapan, Allah Teâlâ'nın kaderini yalanla-

yan, Allah Teâlâ'nın zelil ettiğini aziz etmek ve aziz ettiğini zelil etmek için cebr ile saldıran, ahfadımdan Allah Teâlâ'nın dokunmayı haram kıldığı kimselere dokunmayı helal sayan ve sünnetimi terk eden."

Sa'deddin at-Taftazani Akaid Şerhinde şöyle diyor: ***"Muaviye oğlu Yezid hakkında ihtilaf ettiler."*** Hulasa'da ve diğer kitaplarda: ***"Yezid'e ve Haccac'a lanet doğru değildir. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, müslümanlara ve ehl-i kıbleye lanetten menetmiştir."*** diyor. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin kıble ehlinden bazılarına lanet ettiğine dair nakledilen sözü ise

"O, insanların başkalarının bilmediği hallerini bilir. Bildiği iç hallerinden ötürü onlara lanet etmiş olabilir" diye tefsir ediyor. Bazıları, Hz. Hüseyin aleyhisselâmı katletmeyi emrettiği için kâfir olduğu gerekçesiyle Yezid'e laneti caiz görmüş, onu katleden, katlini emreden (kumandan) ve buna izin veren veya razı olan kimseler hakkında lanet etmenin caiz olduğunda birleşmişlerdir. Hakikat şudur ki: Yezid'in, Hz. Hüseyin aleyhisselâmın katline razı olması ve bununla sevinmesi ve Ehl-i Beyte ihaneti tevatüren sabit olan gerçeklerdendir. Her ne kadar tafsilat (teferruat) ahada dayanıyorsa da. Binaenaleyh biz, artık onun hakkında sükût edemeyiz. Allah Teâlâ ona ve ona yardım edenlere lanet etsin.

Biliniz ki: Yezid, Allah Teâlâ düşmanlarının en büyüğüdür. Çünkü o, İmam Hüseyin aleyhisselâmı, Haram aylarının sonunda, susuz olarak, uzaktan soğuk suyu göstererek katletmiştir. Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ona lanet etmiştir. Biz nasıl ona lanet etmeyelim? Allah Teâlâ'nın laneti ona, taraftarlarına, yardımcılarına, dostlarına ve onu sevdiğinden ötürü ona lanet etmeyen herkese. Fakat İmam A'zam onlardan korktuğu için ona lanet etmemişti, yoksa inancından dolayı değil. Bu da idare icabıdır. Zalimlere karşı zulümleri korkusundan idare caizdir. [75]

İslam'ın erken dönem diplomasisinin önemli isimlerinden biri ve aynı zamanda saygın bir fıkıh bilgini olan Ebu Hamza el-Hâricî (hyt. 130/747), Hz. Muaviye'nin yönetimini ve kişiliğini anlatırken, şu sözleri söylüyor:

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem tarafından hem kendisi hem de babası lanetlenmiş bir adamdı. Allah Teâlâ'nın kullarını havel[76] ***Müslümanların mallarını düvel,***[77] ***Allah Teâlâ'nın gönderdiği dini değel*** [78] ***yaptı. Sonra da yok olup gitti."*** (Câhız; el-Beyân ve't-Tebyîn, 1985, c.2, s.123) [79]

---

[75] (ATEŞ, 1971) Altmışıncı sofra

[76] Havel: Köleleştirmek demektir.

[77] Düvel: Halkın malını saltanat elde etmek için kullanmak demektir.

[78] Değel: Bir değeri veya kurumu pusu kurmak amacıyla kullanmak.

[79] (ÖZTÜRK, 2008), s. 46-48

“Eğer Sıffîn savaşında haklı olan taraf Hz, Alî kerreme’llâhü veche ise, bir üçüncü taraf mevcûd olmadığından haksız olan taraf da Muâviye radiyallâhü anhdır. Muâviye haksız olduğuna göre savaşta dökülmüş olan müslümanın kanının, çıkan fitnenin ve fesâdın da vebâli altındadır. İnsanların kanının dökülmesine, fitne ve fesâdın çıkmasına yol açan bir haksızlığın varlığı, adâletin çiğnenmiş olduğunun işaretidir”.[80]

Yezid’in yetiştiği ahval düşünülünce yaptığı işlerin siyasî ve dinî olarak düşünülünce yaptıklarına şaşmamak gerektir.

Hüseyin aleyhisselâmın Çocukları

1- Sakafe’li Leyla binti Murre Bin Urve Bin Mes’ud adlı hanımından; Aliyül Ekber (Kerbela şehidi),

2- Sindiyye (veya Sülafe binti Yezdücerd, yada Şahzenan binti Kisra Enuşrevan) adlı ümmü veled hanımından; Ali el Asgar,

3- Ümmü İshak Binti Talha Bin Ubeydullah adlı hanımından; Fatıma,

4- Rebab Binti İmriül Kays el Kelbiye’den; Sükeyne,

5- Kudaa’lı hanımından; Cafer (Hüseyin aleyhisselâm hayatta iken Hakk’a yürümüştür.)

6- Kerbela’da şehid olan Abdullah adlı oğlu ki bunun annesi de Rebab binti İmruul Kays’tır.

7- Aliyyül Evsat; Kerbela’da şehit olmuştur.

8- Zeyneb

9- Muhammed; küçük yaşta Hakk’a yürümüştür.

10- Ömer

11- Muakkıb.

İbn-i Haldun Mukaddime’sinde Hz. Hüseyin aleyhisselâm konusunu açıkladıktan sonra konuyu şu şekilde bağlıyor.

Hz. Hüseyin aleyhisselâmın durumuna gelince, Yezid'in fasıklığı (dinin emir ve yasaklarına aykırı işler yapması) herkes tarafından anlaşılıp orta-ya çıkınca, Kûfe'deki ehl-i beyt taraftarları Hz. Hüseyesin aleyhisselâma haber göndererek Kûfe'ye gelmesini, (Yezid'e karşı) ona destek ve-receklerini söylediler. Hz. Hüseyin aleyhisselâm da, fasıklığından dolayı Yezid'e isyan edilmesi gerektiğini düşündü. Özellikle de buna güç yetire-bilecek biri için. Kişisel ehliyeti (yeterliliği) ve toplumsal gücü ile buna güç yetirebileceğini zannetti. Kişisel ehliyeti konusundaki zannı doğruydu,

---

[80] (ŞAHİNLER, 2004), s.99

ancak toplumsal gücü konusunda hata etmişti. Bu hususta Allah Teâlâ onu bağışlasın.

Çünkü Mudar'ın asabiyeti Kureyş'te, Kureyş'in asabiyeti Abdi Menaf oğullarında, Abdi Menaf oğullarının asabiyeti ise Emevîlerdeydi. Kureyş ve diğer insanlar Emevîlerin bu durumunu biliyor ve inkâr etmiyorlardı. Sadece İslâmiyetin başlangıcında -insanların vahyin gelişi, meleklerin Müslümanlara yardım edişi gibi olağanüstü hallerle meşgul olmalarından dolayı- unutulmuştu.

Evet, insanlar bu gibi olağanüstü haller karşısında cahiliye alışkanlıklarını, asabiyetini ve eğilimlerini unutmuşlardı. Geriye sadece dinin korunması ve müşriklerle cihad etmeye yarayacak tabii asabiyet kalmıştı. Bu işler de ise hükmedici ve yönlendirici olan dindi. Cahiliye adetleri ise dışlanmış ve atıl bir durumdaydı. Ancak (Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Hakk'a yürümesinden sonra) vahyin ve olağanüstülüklerin kesilmesiyle işler bir nebze daha önceki yerleşik geleneklere döndü. Asabiyet durumu da daha önceki haline ve sahiplerine döndü. Mudar kabileleri de daha önce olduğu gibi yeniden Ümeyye oğullarına (Emevîlere) itaat etmeye başladılar.

Böylece Hz. Hüseyin aleyhisselâmın bu konudaki hatası açığa çıkmış oluyor. Ancak onun bu yanılgısı dünyevî bir meselede olduğu için ona zarar vermez. Şer'î hüküm ise onun zannına bağlı olduğu için, bu konuda hatalı değildir. Çünkü o, bu işe güç yetirebileceğini sanıyordu. Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Zübeyr, Abdullah bin Ömer, kardeşi Muhammed bin Hanefîyye ve diğerleri radiyallâhü anhüm onu Kufe'ye gitme düşüncesinden vazgeçirmeye çalışmışlar, onun bu konuda hata yaptığını anlamışlar, ancak o Allah Teâlâ'nın dilemesinden dolayı, koyulduğu yoldan dönmemiştir.

Hz. Hüseyin aleyhisselâmın dışında Hicaz'da, Yezid'in yanında Şam'da ve Irak'ta bulunan diğer sahabeler ve onlara tâbi olanlar ise, Yezid fasık da olsa, ona isyan etmek büyük kargaşalıklara ve kan dökülmesine sebep olacağı için bunu caiz görmemişlerdir. Onun için böyle bir şeye kalkışmamışlar, Hz. Hüseyin aleyhisselâma tâbi olmamışlar, ancak onun yaptığını da inkâr etmemişler ve onu (böyle yaptığından dolayı) günahkâr saymamışlardır. Çünkü o örnek alınacak bir müçtehittir.

Hz. Hüseyin aleyhisselâma muhalefet eden ve ona yardım etmeyen bu insanları günahkâr sayma yanlışına düşmekten sakın. Çünkü onlar sahabelerin çoğunluğuydu ve Yezid'in yanında olup, ona isyan edilmesi görüşünde değillerdi. Ancak Hz. Hüseyin aleyhisselâm da Kerbala'da savaşırken, kendi fazileti ve hakkına, onları şahit gösteriyordu. Şöyle diyordu:

"(Benim durumumu) ***Cabir bin Abdullah'a, Ebû Saîd Hudrî'ye, Enes bin Malik'e, Sehl bin Saîd'e, Zeyd bin Erkam radiyallâhü anhüm ve bun-***

lar gibi olanlara sorun." Onların kendisine yardım etmeyişini kınamıyordu. Çünkü biliyordu ki, Yezid'e isyan etmek nasıl kendi içtihadından kaynaklanıyorsa, bu şekilde hareket etmeleri de onların içtihatlarından kaynaklanıyordu.

Aynı şekilde sakın Hz. Hüseyin aleyhisselâmın şehid edilmesinin, -nebizi (hurma şırasını) haram (içki hükmünde) kabul eden Şafii ve Malikilerin, bunu caiz kabul edip için Hanefilere had cezası uygulamasına benzeterek- doğru olduğunu sanma. Çünkü her ne kadar Hz. Hüseyin aleyhisselâmın hareketi onların (sahabelerin) içtihatlarına aykırı idiyse de, Yezid'in, Hz. Hüseyin aleyhisselâm ile savaşması da bu sahabelerin içtihatlarından kaynaklanmıyordu. Aksine Hz. Hüseyin aleyhisselâm ile savaşmak, Yezid ve taraftarlarının kendi görüşüydü. Şöyle düşünme: Yezid fasık da olsa, sahabeler ona isyan etmeyi caiz görmemişlerdir. Dolayısıyla Yezid'in yaptıkları onlara göre doğrudur.

Bil ki, fasık birinin ancak meşru (şeriata uygun) işlerine itaat edilir. O sahabelere göre isyan edenlere karşı savaşmanın şartı, (kendisine isyan edilen) imamın (devlet başkanının) adil olmasıdır ki bizim meselemizde bu şart eksiktir (yani Yezid adil olma şartını taşımamaktadır). **Dolayısıyla Yezid'le birlikte veya Yezid için Hz. Hüseyin aleyhisselâm ile savaşmak caiz değildir.** Aksine onunla savaşmak Yezid'in tartışmasız fasıklık olan işlerinden biridir. Onun için bu savaşta öldürülen Hz. Hüseyin aleyhisselâm içtihat ve hak üzere hareket eden ve sevaba nail olan bir şehittir. Aynı şekilde Yezid'in yanında olan (yukarıda değinilen sebeplerden dolayı Yezid'e isyan etmenin caiz olmadığını söyleyip Hz. Hüseyin aleyhisselâma yardım etmeyen) sahabeler de içtihat ve hak üzerine hareket etmişlerdir.

Kadı Ebû Bekir bin Arabî El-Malikî "El-Avâsım Ve'l-Kavâsım" isimli kitabında, bu meseleyle ilgili olarak dile getirdiği görüşünde yanılmıştır. O kitabında söyledikleri şu anlamdadır:

"Hüseyin aleyhisselâm, dedesinin (yani Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin) getirdiği şeriata göre şehid edildi." Ancak bu görüş yanlıştır. Onun bu yanlışa düşmesinin sebebi, (kendisine isyan etmenin caiz olmadığı imamın) adil olması gerektiğini gözden kaçırmasıdır. Zaten kendi zamanında diğer görüş sahipleriyle yaptığı savaşta, imamlığı ve adaleti noktasında, kim Hz. Hüseyin aleyhisselâmdan daha adildi ki?

Abdullah bin Zübeyr radiyallâhü anhın (Abdulmelik bin Mervan'a) isyan edişine gelince, o da (isyan edilmesi gerektiği hususunda) Hz. Hüseyin aleyhisselâm gibi düşünmüş ve (kişisel yeterliliği ve toplumsal gücü konusunda da) onunla aynı zannı paylaşmıştır. Ancak onun toplumsal gücü konusundaki yanılgısı daha büyüktür. Çünkü (Abdullah bir Zübeyr'in kavmi olan) Esed oğulları ne cahiliye döneminde ne de İslâm'dan sonra Emevîlere karşı koyacak bir güçte olmamıştır.

Hz. Ali kerreme'llâhü veche ve Muaviye'nin arasındaki mücadelede hatalı tarafın muhalefet tarafı (Muaviye) olduğu söylenebilmesine karşılık, aynı şeyin burada söylenmesi mümkün değildir. Çünkü birincisinde (Hz. Ali kerreme'llâhü vechenin haklı olduğuna dair) görüş birliği vardır; burada ise böyle bir şey göremiyoruz. (Hz. Hüseyin aleyhisselâm ve Yezid arasındaki mücadelede ise) Yezid'in hatalı olduğunu onun fasıklığı ortaya koymaktadır. Ancak Abdullah bin Zübeyr radiyallâhü anh ile savaşan Abdulmelik ise insanların en adiliydi. İmam Malik'in onun fiilini delil olarak alması, yine Abdullah bin Abbas ve Abdullah bin Ömer radiyallâhü anhümanın Hicaz'da beraber oldukları Abdullah bin Zübeyr'e değil de ona biat etmeleri, onun adaletine delil olarak yeter. Diğer taraftan çok sayıda sahabe, Abdullah bin Zübeyr radiyallâhü anhaya geçerli bir biat yapılmadığı görüşündedirler. Çünkü ona yapılan biatta -Mervan'a yapılan biatta olduğu gibi- ehlü'l-hal ve'l-akd hazır bulunmamıştır. Bu bakımdan Abdullah bin Zübeyr'in durumu farklıdır. Tam olarak hangisinin hatalı olduğu söylenemese de, görünüşte hepsi de hak için çalışan müçtehitlerdir. Bu söylediklerimize göre Abdullah bin Zübeyr'in şehid edilmesi -amacı ve mücadelesi hak için olduğundan dolayı sevaba hak kazanan bir şehit olmasına rağmen- İslâm hukukunun kurallarına uygundur.

Ümmetin en hayırlıları olan sahabelerin ve tabiinin yaptıklarının bu şekilde yorumlanması gerekir. Eğer onları kötüleyip karalayacak olursak, geriye adalet ile nitelenecek kim kalır. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle diyor: **"İnsanların en hayırlıları benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir (bunu iki veya üç kere tekrarladı). Ondan sonra yalan yayılır."** Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bu hadiste, hayırlı olmayı -ki bu adalettir- ilk dönemde yaşayanlar ile onlardan sonra gelenlere tahsis etmiştir. Onun için kendini onlara dil uzatmaya alıştırmaktan ve onların yaptıkları şeyler konusunda aklını karıştıracak şüphelere düşmekten sakın. Onların yaptıkları hakkında gücünün yettiği kadar hep doğruluğu ara; şüphesiz onlar, haklarında böyle düşünülmeye insanların en layık olanlarıdır. Onlar ancak çok açık delillere dayanarak ihtilafa düşmüşlerdir. Ve sadece cihad yolunda ve hakkı üstün kılmak için savaşmışlar ve öldürülmüşlerdir. Yine onların ihtilaflarının, ümmetin kendilerinden sonra gelenleri için rahmet olduğuna inan. Her bir fert onlardan birini seçip örnek alır ve kendisine kılavuz edinir. Bu husus iyice anlaşılsın ve Allah Teâlâ'nın yarattıklarındaki hikmet açığa çıksın. Bil ki, Allah Teâlâ her şeye güç yetiren, kendisine sığınılacak ve dönülecek olan ve her şeyi en iyi bilendir.[81]

[81] (HALDUN, 2004), s.302-305

Konu hakkında bir yorum ve Haccâc-ı Zalim

Hz. Osman radiyallâhü anhın şehadetiyle bozulan siyasi istikrar, Hz. Ali kerreme'llâhü veche ile dinî bir mahiyet alarak tırmanmıştı. Cemel ve Sıffın savaşlarında on binlerce Müslüman hayatını kaybetmiş, bu siyasi olaylar ümmeti fikrî ve dinî açıdan da bölmüştü. Bu dönemde özellikle siyasî-dinî mezheplerin ortaya çıkmaya başladıklarını görüyoruz.

Hz. Muaviye ile devlet düzeni yeniden sağlanmasına rağmen, Yezid döneminde meydana gelen Kerbela olayı, Medine ve Mekke gibi kutsal şehirlerin muhasara edilerek tahribata uğratılması, özellikle Irak ve Hicaz'da Emevî yönetimine karşı bir öfke seli uyandırmıştı.

Siyasî ve dinî çalkantılar içerisinde öfkeli ve dağınık bir manzara serdeden İslam Âlemi, istikrarı ancak Abdulmelik döneminde yakalayabilmiştir. Bilim adamlarının da üzerinde ittifak ettikleri gibi İslam Devleti, kurumsal olarak Abdulmelik döneminde bir çerçeveye oturtulabilmiştir. Bu ortamın hazırlanması da hiç şüphesiz devletin içteki siyasî ve dinî istikrarı yakalamasıyla mümkün olabilmiştir.

Devletin bu dönemde siyasî istikrarı yakalamasında en büyük fonksiyoner işlevi, hiç şüphesiz Haccac B. Yusuf Es-Sakafî (hyt. 714) gerçekleştirmiştir. Yöntem olarak çok sert ve acımasız davranmış, çok kan dökmüş ve tarihte Haccac, iki sıfatıyla hatırlanmıştır. Bunlardan birisi çok kan dökmesinden dolayı kendisine **"Zalim"** diğeri ise Emeviler'e aşın sadakatinden dolayı *"köpek yavrusu"* anlamına gelen **"Küleyb"** dir.

Abdulmelik görünüşte her ne kadar açıktan muhalefeti Hicaz dışında sindirmiş görünüyor ise de, İslam âlemi içten içe kaynıyordu. Irak'ta Harici tehlikesi tam olarak ortadan kaldırılmamıştı. Horasan ve Doğu eyaletlerinde de istikrar yoktu. Abdulmelik, şimdi artık istediği komutana kavuşmuştu. Haccac'ın acımasızlığı, kararlılığı ve takipçiliği Abdulmelik'e ümit vermişti. Artık bu siyasi bölünmüşlüğe bir son verilmesi Haccac ile sağlanmıştır.

VII. Yüzyılın başlarına gelindiğinde, Emevî hanedanı Haccac sayesinde tüm İslam dünyasında siyasi istikrarı sağlamıştı. Bu istikrar hiç şüphesiz güç ve acımasızlık ile sağlanmıştı. Muhalefet tamamen yok edilmemiş, ancak yeraltına çekilmişti.

<u>Haccac'ın devletin siyasî bütünlüğünü sağlamadaki kararlılığı ve bu açıdan hizmeti, maalesef takip ettiği acımasız yöntemlerden dolayı hep göz ardı edilegelmiştir.</u>

714 yılına girildiğinde 54 yaşında Haccac olgunluk çağını yaşadığı gibi, devlet yönetim tecrübesiyle de en birikimli çağına erişmişti. Ancak sürekli savaş ve mücadele içerisinde geçirdiği yılları O'nun sağlığını bozmaya başlamıştı. Doktorlar mide kanseri teşhisi koymuşlardı. Nihayet Temmuz 714 yılında kendi kurduğu Vasıt şehrinde, arkasında büyük bir nefret seli

bırakarak, hayata gözlerini yumdu. Ardından mal, mülk ve para olarak hemen hiçbir şey bırakmadı. Ancak, Emevî yönetiminin O'nun cesedini gizlice nehir yatağına gömmeleri ve üzerinden su geçirmeleri halkta oluşan nefretin, naaşına karşı tepkilerinden çekindiklerine delil olduğunu söyleyebiliriz.[82]

Haccac gibi zalim denilecek kadar nefret ile yâd edilen kişiye fırsat verenin Allah Teâlâ olduğunu aklımızdan çıkarmamak gerekir. Bu tip insanların şahsi çıkarları olmadığı gibi eşit sevideki insanların dengesizliğini sağlamak ve devlet yönetiminde alınan bazı kararların kişileri hatta dini seviyedeki âli mertebedeki kişileri rahatsız etmiştir. Bu aslında Allah Teâlâ'nın celal ve cemal sıfatlarının tecelliyatının neticesidir. Bu sıfatlar arasında eşit seviyede tecelliyat zuhur ederse zulüm artma göstermektedir. Fakat herhangi birisi galip olursa o zaman sukunet ve huzur ortamı şer veya iyilik olarak bulunur. İnsanlarda bu hale razı gelirler. İsterse bu şer dahi olsa.

Allah Teâlâ'da cemal ve celâl tecellileri vardır. Küfrü de, imanı da yaratan odur. Bununla beraber küfre razı değildir. Muhammediyet mertebesi ise yalnız cemal tecellisidir. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem ancak küfür olmayan şeyleri yapmakla mükelleftir; bu ise zordur. (Bu sebepten Ehl-i beyt çok sıkıntı ekmiştir.)

"Ayaşlı Şakir Efendi dermiş ki;

"***Siyaset velâyetten yüksektir."***

Bunun manası: Velâyet; Allah Teâlâ'nın cemal tecellisi olduğu için; hep iyi şeyler düşünür, iyi şeyler yapar. Siyaset ise, Allah Teâlâ'nın hem cemal, hem celal tecellisi olduğundan, Allah Teâlâ'nın zuhur ve taayyün itibarı ile birbirine zıt sıfatlarına ne kadar yaklaşırsa o kadar muvaffak olur.

Hz Ömer radiyallâhü anh buyurur ki;

"Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, Allah Teâlâ'nın hükümet kuvvetiyle men ettiği şey, Kur'an-ı Kerim'in ayetiyle men ettiğinden ziyadedir." [83]

<u>İkisidir asl-ü nesl-i Âl-i Mustafâ,</u>
<u>Ben anın Âline evlâdına kurbân olayım,</u>

"Allahım! Muhammed'e ve Muhammed'in âl'ine salât et! "İbrahim'e aleyhisselâm ve îbrâhîm'in âl'ine salât ettiğin gibi." deyin.

Bilindiği gibi Hz. İbrahim aleyhisselâmın âl'i, kendisinden sonra gelmiş olan nebîler ve rasûllerdir. Bunlar Hz. İshak aleyhisselâm, Hz. Ya'kûb

---

[82] (ÇELİK, YIL:2003 Cilt:1 Say :1), s. 19-35
[83] (ERGİN, 1942), s. 154

aleyhisselâm, Hz. Yûsuf aleyhisselâm ve onların neslinden, Allah celle celâlühû katından nebi olduklarına delalet eden açık şeriatlarla gelmiş olan nebîler ve rasûllerdir. İşte bu sebepten Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ümmetinin ulemâsını ve sâlihlerini ki onlar, o'nun âl'idir;[84] herhangi bir şerîat getirmeseler de, Allah Teâlâ katındaki nübüvvet mertebesine dâhil etmek istemiştir. Nitekim Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem onlar için, kendi şeriatına dâhil olan bir çeşit kanun koyma hakkını ibkâ etmek üzere; ***“Allahım! Muhammed'e ve Muhammed'in âl'ine salât et! deyin.”*** buyurmuştur. Bu, âl'ine dâhil oldukları takdirde onlara da salât et, anlamın-

---

[84] [er-Râgıb el-Asbahânî'nin (hyt. 502 / 1108) Âl maddesinde söyledikleri, İbnu'l-Arabi'nin görüşleriyle bir paralellik arzetmektedir. O bu hususta şunları söylemektedir:

“Âl kelimesi bazen, kişinin akrabalık veya dostluk bakımından bizzat yakınlık kurduğu insan anlamında kullanılır. Nitekim Cenâb-ı Hak celle celâlühû bu anlamda**;** **“Âl-i İbrâhîm ve Âl-i îmrân”** (Âl-i îmrân, 33) ve yine; ***“Fir'avn yaranını (âl'ini) en şiddetli azaba sokun.”*** (Gâfir, 46.) buyurmaktadır. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem âl'inin, onun akrabaları olduğu da söylenmiştir. Diğer bir görüşte de. İlim bakımından Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin yakınları olduğu söylenmiştir. Zira dindarlar iki kısma ayrılır.

Birinci kısım, kesin bir ilim ve muhkem bir amel ile mütehassıs olanlar ki, onlara Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hem âl'i, hem de ümmeti denilir. İkinci kısım bu ilme taklid yoluyla ulaşan lardır ki bunlara Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ümmeti denilir de, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin âl’i denilmez. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin âl’i olan herkes, aynı zamanda onun ümmetidir fakat Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ümmeti olan herkes, onun **âl'i** değildir. İmam Ca'fer es-Sâdık radiyallâhü anh’a halk, müslümanların hepsi Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin âl'idir diyor denilince, söyle cevap verdi:

“Hem yanılmışlar, hem de doğru söylemişlerdir.”

“Bunun anlamı nedir? Diye sorulduğunda şu şekilde izah etmiştir:

“Ümmetinin hepsi onun âl'idir görüşünde olanlar yanılmışlardır. Şeriatının şartlarını yerine getirenlere Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin âl'idir diyorlarsa doğru söylemişlerdir.” Cenâb-ı Hak celle celâlühû *“Fir'avn'ın hanedanından (âl'inden) bir kişi dedi ki “* (Gâfir, 27.) âyetinde bulunan “âl'inden olan kişi” ile onun yakınlarından ve şeriatına uyanlardan biri kastedilmiştir ki, o kişi neseb ve mesken bakımından onlardandır fakat, kavminin hepsinin onun şeriatında olması anlamında değildir.”

Bak: **Müfredat,** 30-31. İbn Hacer el-Askalânî, âl ile ümmet-i icâbe'nin tümünün kastedildiğini ve Mâlik, el-Ezherî ve en-Nevevî'nin ileri sürdüğünü, el-Kâdî Huseyn ve er- Râgıb'ın bunu ümmetin muttekileri ile sınırladıklarını ifade etmiştir. **Fethu'l-Bârî, XI,** 134. Ayrıca bak: **İ'lâu's-Sunen. 3,** 136-137. Şîa ise, âl kelimesiyle sadece ehl-i beyt'e mensup imamların kastedildiği kanaatındadırlar. Bak: Mecâlis. 192.] (ATAÇ, 1993), s. 648

dadır. Salâvatın devamındaki;

"İbrahim'e aleyhisselâm ve îbrâhîm'in âl'ine salât ettiğin gibi." cümlesi ile âdeta şöyle denmek İstenmiştir:

Hz. İbrâhîm aleyhisselâma bir şeref olarak, âl'ine nübüvvet verdin. Onların nübüvveti, kanun koyma hakkı ile birlikte zuhur ettiği halde, benden sonra şerîat olmayacağına hükmettin. O halde bana ve benim âl'ime, kanun koyma hakkları olmasa da, senin katında olan nübüvvet mertebesini vererek salât et. Cenâb-ı Hakk celle celâlühû Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin âlini enbiya mertebesine dâhil etmesi ve Hz. İbrahim aleyhisselâm dan fazla olarak da, şeriatının neshedilememesi, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin kemalindendir. Hâlbuki Hz. Îbrâhîm aleyhisselâmın ve ondan sonrakilerin şeriatları, birbirlerini neshetmişlerdir.[85]

Niyâzî-i Mısrî kaddese'lâhü sırrahu'l azîz Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin aleyhisselâmın risalet mertebesi şerefine erdiklerini kabul ve beyan etmişlerdir. Konu hakkında Mevâid'ül İrfan ve birçok risale ve mecmuâlarında izahını yapmış ve itikatlarını aşikâr kılmıştır. Şöyleki;

"Kur'an-ı Kerim'de onların bu şerefine delalet eden ayetler çoktur. Ezcümle: Bakara Suresinde:

"Deyiniz ki: Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve el-Esbata (torunlara) indirilene, Mûsa'ya, İsâ'ya verilene ve nebilere Rablerinden verilene inandık. Biz onlar arasında bir ayırım yapmayız. Biz O'na teslim oluruz." [86] Nisa Suresinde: ***"Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen nebilere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, el-Esbat'a (torunlara), İsâ'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyetmiş, Davud'a Zebur'u vermiştik. Bazı nebileri sana söyledik, bazılarını da sana söylemedik. Allah Mûsa ile de konuşmuştu."*** [87]

Esbat'ta elif lam cins içindir. Çünkü lam-i ta'rifte aslolan cins için olmaktır. Önce saraheten veya delaleten bir delil geçerse o zaman ahd-i harici veya ahd-i zihni için olabilir. Burada böyle bir şey olmadığına göre demek cins içindir. Buna göre Hz. Hasan'la Hüseyin aleyhisselâm, esbat'ın şümulüne girer. Bunu inkâr, cehalet, hased ve inad eseridir.

.....

Çünkü Risalet, Allah Teâlâ'nın ayetlerinden bir ayettir. Hisanu'l-Mesabih'te Ya'la ibnu Murre yoliyle Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizden şu Hadis rivayet edilir:

"Hüseyin bendendir; ben Hüseyindenim. Hüseyni seveni Allah sever.

---

[85] (ATAÇ, 1993), s. 649

[86] Bakara, 136

[87] Nisa, 163

Hüseyin, Esbabtan bir sibttir." Buna göre o, nebilerden bir nebidir. Hasan aleyhisselâmda böyledir.

Elhamdülillah, elhamdülillah eğer Mısri'nin itikadını sorarsanız, o yetmiş altı yaşına gelmiştir. Bütün ömründe sahih bir itikad bulmaya çalıştı. Nihayet şuna inandı ve dedi:

"Eşhedu en lailahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden resulullah, ve eşhedu enne'l-Hasene va'l-Huseyne sibtahu, resulani min resulillahi salavatullahi ve selamuhu aleyhima va afdalu's-Salavati ala ceddihima Muhammedin hatemi'n-nebiyyin, ve ala'l-enbiya'i ve'l-mürselin ve alihim ve sahbihim ecme'in ve'l-hamdu lilllahi rabbi'l-âlemin." [88]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin: ***"Benden sonra nebi gelmeyecektir."*** sözü ise şu anlamı taşır: Benden sonra benim şeraitime muhalif bir şeriat gelmeyecektir. Onlar evvel ve ahir dedelerinin şeriatları üzerinde idiler. Her ikisi de dedelerinin yolunda gitmişlerdir. Binaenaleyh onlar ile taaddüt ve tekessür lazım gelmez. Nitekim Allah Teâlâ:

"Her başağında yüz tane bulunan yedi başak bitiren bir tane gibidir" buyurmuştur. Ayetteki Habbetin sözü, teklik ifade eden nekredir. Yedi başak, habben parçalarıdır. İki dal ile son rasül ve nebi çoğalmış olmaz. Allah Teâlâ Hazretleri buyurmuştur:

"Bunların misali Tevrat'ta ve İncil'de vardır. Yanını yarıp çıkan, kökü üzerine dikilip kuvvetlenen, ekenlere zevk veren, küffarın ekenlerine kin duyduğu bir tane gibidirler." [89] Allah Teâlâ feâzerehu (kuvvetlendirdi) dedi, fekesserehu (çoğalttı) demedi. Bundan anlaşıldı ki onlar, dedelerinin son nebiliğini bozmazlar. Hatm birdir. Onlar da tek olan son nebilerin iki dalıdır. Allah Teâlâ Hazretlerinin:

"De ki Allah Teâlâ'nın fazl ve rahmetiyle sevinsinler." "Bu onların topladıklarından hayırlıdır." ayeti de böyle onların şerefine delildir. [90]

Ey kardeşler, ben inatçı zorba değilim, hasetçi münkir de değilim. Ben gökler gibi yüksek değilim. Yerin de en aşağısıyım. Beni hor görmeyin, Hasanların (aleyhimessselâm) risaletleri hakkındaki şüphelerinizi gelip bana sorun. Eğer hak sizde zuhur ederse ben yüz üstüne hakkı kabul ederim. Şayet bende zuhur ederse ar etmeyin, kabul edin. Zira ***"Hikmet mü'minin yitiğidir, nerede bulursa alır."*** Bu, en mühim itikadı meselelerdendir. Bunu

---

[88] "Allah Teâlâ'dan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah Teâlâ'nın elçisi olduğuna, Hasan'la Hüseyin'in, O'nun torunları ve Allah Teâlâ'nın nebilerinden iki nebi olduklarına şehadet ederim. Allah Teâlâ'nın salât ve selamı her ikisine, salâtların en efdali dedeleri olan Nebilerin Hatemi Muhammmed sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz'e, bütün nebilere ve resullere, onların aline ve ashabına, hamd de âlemlerin Rabbine olsun."

[89] Fetih, 29

[90] (ATEŞ, 1971) Elli dokuzuncu sofra

arayıp bulmak, mü'minler için her şeyden daha önemlidir. Siz onu (Mısri'yi) hiçe saydınız, ilmi ve cehli sizce birdir. Bundan dolayı cehline aldırmadınız. ***"Rabbımız, bizimle kavmimiz arasını hak ile aç, sen açanların hayırlısısın."*** Bizi, senin nebilerinden hiçbirini diğerinden ayırmayanlardan eyle. ***"Kıyamet günü yüz üstü bırakma. Sen va'dine aykırı gitmezsin."***

"Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra İsâ aleyhisselâmın gelmesi, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin hatmiyyetine (son nebi oluşuna) ***zarar vermez. Çünkü İsâ aleyhisselâm, indiği zaman onun dini üzere olacaktır."*** (Kadı tefsiri.)

Ben de diyorum ki: Hasaneyn'in risaletleri de, dedelerinin dini üzerinde olacaktır. Bunun için onun hatmiyyetine zarar vermez. [91]

Hasaneyn'in Risaletleri

Nübüvvet: İlâhi hakikatlerden haber veren, demektir. Nübüvve, Hakk'ın zâtı isim, sıfat ve hükümlerinin bilinmesi için, ilâhi hakikatleri haber vermektir.

Nübüvvetin imkânına, mâlikin mülkündeki tasarruf hakkı açısından yaklaşan Ebu'l-Muin en-Nesefi (hyt.508/l 114) şunları kaydetmiştir:

"Mülkünde tasarruf etme yetkisine sahip olan herkes, mülkiyeti ölçüsünde bu yetkiye haizdir. Cenab-ı Allah kâinatın bütün cüzlerini ve insanoğlunu yaratma kudretine sahiptir ve onları yoktan var etmiş, modelsiz olarak yaratmıştır. Bundan dolayı bütün yarattıklarında dilediği şekilde tasarruf etme yetkisine sahiptir. Dilediğini emreder, istediği şeyi yasaklar. Bu emirlerini dilediği şekilde insanlara bildirir. Eğer isterse bu teklifleri bilecek ilmi yaratmak suretiyle, isterse vahyedeceği bir elçiyi görevlendirmek suretiyle ve bu teklifler akıl baliğ olmuş kişilere tebliğ etmesi için ona emreder. Bu elçi gönderilenlerin cinsinden olabileceği gibi farklı türden de olabilir. Bu ise imkânsız değildir. Çünkü Allah mülkünde ve saltanatında dilediği gibi tasarruf etme yetkisine sahiptir" [92]

Nübüvvet, çalışıp kazanma yoluyla asla elde edilecek bir mevki değildir. Kişi kendini tümüyle ibadete verse, bedensel arzu ve isteklerinden, dünya metaından, zevk ve lezzetlerden uzaklaşsa da nebi olamaz. Çünkü nübüvvet, Allah Teâlâ vergisidir. Allah Teâlâ onu mü'min kullarından özel yeteneklerle donattığı kimselere verir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de:

"Allah rahmetini dilediği kimseye tahsis eder..." [93] buyuruyor. İbn Kesîr, bu ayetteki "rahmet'in, Allah Teâlâ'nın Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi

---

[91] (ATEŞ, 1971) Altmış dokuzuncu sofra

[92] (AKTEPE, 2000), s.3 (en-Nesefi, Tabsıratu'l-Edille, Dımaşk, 1990,11/444; es-Sabunî, Age., s. 448)

[93] Bakara,105; Âl-i İmran, 74

ve sellem vasıtasıyla, nimet olarak mü'minlere bahşettiği eksiksiz ve mükemmel nizam olduğunu kaydetmektedir, el-îcî de ayetteki "rahmet" kelimesini nübüvvet olarak yorumluyor. Yine Kur'an-ı Kerim'de:

"Allah hikmeti dilediği kimseye verir.." [94] buyuruluyor. Ayette geçen ***"hikmet"*** kelimesinin çeşitli anlamlara geldiğini, onlardan birinin de ***"nübüvvet"*** olduğunu bazı müfessirler beyan etmektedirler. Yine Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah Teâlâ:

"Bu, Allah Teâlâ'nın lütfudur, onu dilediğine verir. Allah Teâlâ büyük lütuf sahibidir" [95] buyuruyor. Bu âyet-i kerime Cum'a sûresinde geçmekte ve kendinden önceki ayetlerde, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ***"ümmi"*** araplar içerisinden kendilerine, Allah Teâlâ'nın ayetlerini okuyan, onları tezkiye eden ve onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir nebi olarak gönderilmesinden sonra, ***"Bu Allah Teâlâ'nın lütfudur, onu dilediğine verir"*** buyrulmaktadır. Ayetteki ***"lütuf "***tan nübüvvet kastedildiği anlaşılıyor.[96]

Azizuddin Nesefî (681/1282) de bu rivayetleri daha önce değişik vesilelerle yer verdiğimiz ***"Âlimler nebilerin varisleridirler"; "Ümmetimin âlimleri Benî İsrailin nebileri gibidirler"*** hadisleriyle açıklar. İslâm'dan önceki dinlerde Allah Teâlâ'ya yakın olan kişilere veli yerine nebi dendiğini belirtir. Zira o dönemlerde veliler de nebiler gibi halkı Allah Teâlâ'nın dinine davet ediyorlardı. Ancak onların kendilerine özel şeriatları yoktu. Bu duruma göre Âdem aleyhisselâmın dininde birkaç nebi vardı ve bunlar halkı onun dinine davet ediyorlardı. Nuh, İbrahim, Mûsa ve İsâ aleyhimüsselâm gibi nebilerin dinlerinde de durum aynı idi, Ancak sıra Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme gelince O;

"Benden sonra halkı benim dinime davet edecek nebi gelmeyecek. Benden sonra beni izleyen ve Allah Teâlâ'ya yakın olan kimselerin adı evliyadır. Bu veliler, halkı benim dinime davet ederler" buyurdu. Veli ismi İslâm dininde ortaya çıktı. İşte yukarıda zikrettiğimiz ***"Âlimler nebilerin vârisleridir"*** ve ***"Ümmetimin âlimleri benî İsrailin nebileri gibidirler"*** hadislerinde kastedilen kimseler bunlardır.

Buhârînin muhtasar tasavvûfi şerhini yapan el Ezdî de ***"Ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidirler"*** [97] hadisini açıklarken; ***"Bu ümmetin âlimleri insanları hakka ve hidayete irşadda Beni İsrailin nebileri gibidirler. Yoksa derece ve mânevi makam itibariyle insanoğlundan hiçbirisi, hiçbir nebinin mertebe ve makamına ulaşamaz."*** diyerek buradaki benzetmeye

[94] Bakara, 269

[95] Cuma, 4

[96] (AKTEPE, 2000), s. 17

[97] Hadis kitaplarında yer almayan ancak sûfilerce çok kullanılan bu rivayet daha çok mevzu hadisleri toplayan kitaplarda geçer. Sehâvi. 286; Aclûnî, II/64; Aliyu'l - Kâri. 247

bir sınırlama getirir.[98]

Ancak Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Bilâl-i Habeşî radiyallâhü anha

"Cennette, beni, ne ile geçtin?" şeklinde Bilâl-i Habeşî radiyallâhü anha sorunca o;

"Her abdest bozduğumda, abdest aldım. Her abdest aldığımda da, iki rek'at namaz kıldım." diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"Demek, bu iki şeyle!" demiştir.[99]

İşte bu ve benzerleri; hayırlarda öne geçen (es-sâbik bi'l-hayrât)[100] kişilerin hâlidir. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem gençliğinde ve genç yaşındayken, müşriklerin arasındaki hâli de böyledir. Nitekim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem (bu döneminde), herhangi bir şeriatla da mükellef olmadığı halde, Cenâb-ı Hakk celle celâlühû kendisine risâlet verene kadar, Rabbisiyle tek kalmış, İbâdete yönelmiş, hayırlarda ve güzel ahlakta öne geçmişti." [101]

Âlim ve Nübüvvet İlişkisi

Muhyiddîn İbnu'l-Arabî (560-638 / 1165-1240) bu konudaki yorumu şöyledir:

"Üstadımız Ebu'l-Abbâs b. el-Arîf es-Sınhâcî (481-536 / 1088-1141) şöyle duâ ederdi:

"Allâhım! Bize nübüvvet ve risâlet kapısını kapattın, fakat velayet kapısını kapatmadın. Allâhım! Katındaki en yüksek bir velîye, velayetin en yüksek mertebesini her ne ölçüde vermişsen; işte beni, o veli kıl!" Çünkü bu zat, hak etmeleri mümkün olan şeyi taleb eden hak ehlindendir (el-muhıkkîn). Hâlbuki insan, zatının kabul edici olması nedeniyle, nübüvvet ve risâlet mertebesini aklen hak edebilir. Fakat o, Cenâb-ı Hakk'ın bu kapıyı ve nübüvvet-i teşrî'i, şer'an kapattığını bildiği için, bunu istemedi de, hak ettiğini talebetti. Çünkü Cenâb-ı Hakk bize, velayeti yasaklamamıştır.

Muhyiddîn İbnu'l-Arabî (560-638 / 1165-1240) veraset makamında bulunanların özelliklerini şöyle anlatmaktadır:

"Eşyanın ölçüsünü takdir eden fakat insanların hakkını takdirden âciz oduğu Cenâb-ı şanı ne yücedir! Zira onlar, kendilerini yaradanı, gereği gibi nasıl takdir edebilirler ki? İşte bu keşf, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve

---

[98] (ŞEKER, 1998),s. 141

[99] Hadis değişik lafızlarla Ebû Bureyde'den (r.) rivayet edilmiştir. Bak: **Musned, V,** 354, 360. **Şuab, III,** 6,hd. no: 2717.

[100] Fatır, 32

[101] (ATAÇ, 1993), s. 449; **Futûhât, II,** 22-23, (Thk. O. Yahya, XI, 379-383.)

sellem veraset makamının bir neticesidir. Zira Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin veraseti;

"Ben de, bana tabi olanlar da, basiretle Allah'a davet ediyorum." [102] ayetinde belirtilenler, Ehlullah içinde Allah Teâlâ'yı bilen âlimlerdir. Nitekim Cenâb-ı Hakk onları, Allah'a davette, nübüvvet-i mutlaka'da Hakk lisanıyla, nebiler mertebesinde bulundurmuştur. Onları bu sıfatla vasıflandırmış fakat bu, nübüvvet-i teşrî' olmayıp, meşru olan bir emri, taklidle değil "basiretle" koruma anlamında nübüvvet-i hıfz demektir." [103]

"Kur'ân'ı hıfz edenlerin iki omuzu arasına, nübüvvet derc edilmiştir." [104]

[Zira Cenâb-ı Hakk celle celâlühû kullarından takvalı olanların öğretimini üzerine almaktadır. ***"Allah'tan korkun; Allah size öğretiyor."*** [105]

Bir âlim kişinin senedi, bu yolla yakınlaştığından;

"Rabbim bana, nebîsine vahyederek kendisine ibâdet ettiği şeriatını haber verdi." der. Ve bu kişi, bilgisinde âli (isnâd'a sahib) olmakta, hükümde de Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme tâbi durumunda olmaktadır, işte onlar nebî olmadıkları halde, bu halet içinde onlara nebîler aleyhimüssselâm bile gıbta edeceklerdir.[106] Çünkü onlar (bilgiyi) Allah Teâlâ'dan alma hususunda nebilere katılmaktadırlar. Bu kişilerin (bilgiyi) Allah Teâlâ'dan almalarının nedeni; bu rasûlün getirmiş olduğu şeriatı uygulamada göstermiş oldukları takvanın bir sonucudur. Onlar gerçekte bu rasûl mesabesinde olmasalar da, takvaları onlara, rasûllerin değer ölçülerinde (fî mevâzîni'r-rusul), ihtiyat sınırlarında (tahte havtatihim) ve alanları içinde (fî dâiratihim) Allah Teâlâ'dan (bilgi) almaları sonucunu doğurmaktadır. Rasûllerden olmamaları nedeniyle de, gıbta edilmeye hak kazanıyorlar. On-

---

[102] Yusuf, 108

[103] (ATAÇ, 1993), s. 434; **Futûhât. II,** 53, (TM. **O. Yahya, XII,** 146-147.)

[104] (ATAÇ, 1993), s. 502; Hadis değişik lafızlarla Ebû Umâme (r.), Abdullah b. Amr b. el-Âs (r.) ve el-Hasen'den (r.) rivayet edilmiştir. Bak: **Şuab,2,** 522-253, hd. no: 2589-2592. **Zevâid,7,** 159. Ayrıca bak: **Leâlî, I,** 243-244. **Fevâid,** 372.

[105] Bakara, 282

[106] Ebû Mâlik el-Eş'arî'den (r.) rivayet edilen bir hadise işaret edilmektedir. Bak: **Musned, 5,** 341, 342, 343. Nebi olmadıkları halde, nebilerin bile gıbta edecekleri kimseler hakkında rivayet edilen diğer hadisler Muâz b. Cebel (r.) ve Ubâde b. es-Sâmit'ten (r.) rivayet edilmektedir. Muâz b. Cebel (r.) ve Ubâde b. es-Sâmit rivayeti için bak: **Tirmizî,** Zuhd (37), 53, hd. no: 2390. **Musned, 5,** 229, 239, 328. Ayrıca meşhur şefaat hadisinin İbn Abbâs (r.) rivayetinde geçmekte olan bir ziyâdeye göre, tüm ümmetler kıyamette;

"NEREDEYSE BU ÜMMETİN TÜMÜ NEBİDİR." deyerek Ümmet-i Muhammed'e gıbta edecekleri rivayet edilmektedir. Bak: **Musned, 1,** 281-282, 295-296. Zevâid, 10, 372-373.

lar, rubûbiyetin asla karışmadığı bir ubudiyet içerisin de, sürekli Hakk ile bakî olurlar. Rasûllerin dereceleri daha yüksek olmakla birlikte onlara olan gıbtanın nedeni, bu haletteki rahatlarıdır. Görmüyor musun ki, kıyamet günündeki en büyük korku onları tasalandırmayacak ve onların içine hiçbir korku da girmeyecektir. [107] Hâlbuki rasûller kendi nefisleri hakkında olmasa da, ümmetleri için, ümmetler de kendi nefisleri için son derece şiddetli bir korku içerisindedirler. Kıyamet gününde, bunlarda korkudan bir eser olmayacaktır. Çünkü onlar, hey'et halinde rahman'ın huzurunda toplanacaklar. [108]

Ey meşru kılınana tâbi olmakda özü-sözü doğru kişi! Sana, derecenin yüksekliğini bu şekilde öğrettikten sonra bil ki insanlar; Allah'ın kulları içerisinde özü-sözü doğru olanlar ve devamlı tâatta olanlar hakkında yanılmışlardır. Zira konuyu gerçekte olduğu şekliyle bilmeyenler ve sûfiyyenin yolundan (tarîku'l-kavm) zevk almayanlar şöyle düşünürler: Allah Teâlâ'ya davet eden kişi, özü-sözü doğru bir biçimde insanları Allah'a davet ederse, o'nun bu hali, dinleyenlerin ruhunda kabul etkisi meydana getirir ve böylece insanlar da davete icabet ederler. Eğer bu kişi, kalbi dünya sevgisi ve dünyevî tutkularla dolu olduğu halde insanları sadece diliyle Hakk'a davet ederse, o'nun bu çağrısı sun'îdir ve kalblere etki etmediği gibi, bir kulaktan girer öteki kulaktan çıkar. Onlar yine şöyle derler:

"Söz, kalbden çıkarsa, kalbe ulaşır. Dilden çıkarsa, kulaktan kalbe inmez." Bu son derece yanlış bir kanâattir. Zira, Allah Teâlâ'a yemin olsun ki, kavmini sâdık bir dille, masum bir kalble ve mahfuz bir lisan ile davet etmeyen; idare ettiklerine merhametli ve davet ettikleri şeye icabet etmelerine istekli olmayan bir rasûl yoktur. Bu, Allah'a davette ve doğrulukta rasûllerin halleridir. Bununla birlikte Hz. Nûh aleyhisselâm söyle demiştir:

"Ey Rabbim! Doğrusu ben, toplumumu gece gündüz davet ettim. Fakat çağrım, onların kaçışlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Ve günahlarını bağışlaman için, ne zaman onları davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, ayak dirediler ve kibirlendikçe kibirlendiler." [109] Rasûllerin aleyhimüsselâm kavimleri hakkındaki bu tür sözlerine karşılık olarak Cenâb-ı Hakk celle celâlühû;

"Onları doğru yola iletmek, senin üzerine bir borç değildir." [110]

"Şu bir gerçek ki, sen istediğin kişiyi doğru yola iletemezsin." [111]

"Rasûle düşen, tebliğden başka bir şey değildir." [112] Şeklinde buyur-

---

[107] Âyetler için bak: Bakara, 38,62, 112, 262,274,277, Âl-i İmrân, 170, Mâide (5), 69, En'âm, 48, A'râf, 35,49, Yûnus, 62, Zuhruf, 68, Ahkâf, 13.
[108] Meryem, 85
[109] Nuh, 5-7
[110] Bakara, 272
[111] Kasas, 56

maktadır.

Eğer birinin sözünün diğerine etki etmesi, onun doğru sözlü olmasına bağlı olsaydı, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ilâhî söylemiyle karşı karşıya olan herkesin müslüman olması gerekirdi. Aksine yalanlanmış, sözü yüzüne vurulmuş, hatta öldürülmeye kalkışılmıştır.[113]

Eğer (bu ilâhî söylemi) dinleyen kişiye, nübüvvet kandilinden çıkan ilâhî nuru, kalbinde kabullenerek algılamak için Cenâb-ı Hakk'ın celle celâlühû yardımı olmadığı takdirde hidayet gerçekleşmez. Nitekim Cenâb-ı Hakk celle celâlühû, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi ***"Işık saçan bir kandil"*** [114] olarak tanımlamıştır. Fitil'i görmüyor musun ki; sönük olduğu halde tepesinden gaz (ed-duhân) çıkmaktadır. Gaz bu şekilde kandille aynı hizaya geldiğinde, içindeki rutubetle tutuşur, kandilin ışığıyla birleşir ve kandilde bulunan fitilin tepesine varana kadar bu yolla aşağı doğru iner. Fitil tutuşturulduğunda, eğer içinde (gaz) yağı varsa, parlaklıkta kandilin seviyesine gelir. İşte bu parlaklık ilâhî inayettir ki, kendisine yardımcı olan (gaz) yağı mevcut oldukça ışık saçmaya devam eder. Ve bu ışık, varlığını kendisine borçlu olduğu (gaz) yağında bulunan rutubeti giderdikçe ışık saçtığından, artık kandille bir işi (hadîs) kalmaz. Böylece ona ilâhî yardım (el-imdâd) doğrudan Hakk celle celâlühû katından gelmeğe başlar fakat kimse bunun nereden geldiğini bilemez. Zira nebiler aleyhimüsselâm insanları, kendi nefislerine değil, sadece Rabbine davet etmişlerdir.[115]] [116]

Nübüvvet görüşü

İlk defa sûfîlerce ve muhtemel olarak da Hakîm Tirmîzî tarafından kullanılmış, daha sonra Gazzâli, İbn Arabî ve birçok sûfî tarafından tekrar edilmiştir. Hâkim Tirmizî, *"Nübüvveti perdenin kaldırılması ve gaybın sırlarını vâkıf olarak Allah'ı bilme, Allah Teâlâ'nın nuruyla örtülü bulunan eşyanın mâhiyetine basiret gözüyle nüfuz etme"* şeklinde izah etmiştir. Bundan sonra nübüvvet ve özellikle Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin nübüvveti konusunda tasavvufî- felsefî birçok izah yapılmıştır. Fergâni Nebi'yi: *"Allah Teâlâ'nın zâtından sıfatlarından, isimlerinden, hükümlerinden ve muradlarından haber veren"* kimse olarak tanımlamıştır.

---

[112] Âyet için bak: Mâide, 99. Bu anlamda diğer âyetler için bak: Âl-i İmrân, 20, Mâide, 92, Ra'd , 40, Nahl, 35, 82, Nûr, 54, Ankebût , 18, Yâsîn, 17, Şûra, 48, Teğâbun, 12.

[113] Bu duruma işaret eden âyetler için bak: Âl-i İmrân, 184, En'âm, 33, Enfâl, 30, Hac, 42, Fâtır, 4,25, Tîn, 7.

[114] Ahzab, 46

[115] Âyetler için bak: Yûsuf, 108, Ra'd, 36, Nahl, 125, Hac, 67, Kasas, 87, Ahzâb, 46, Gâfir, 12,42, Fussilet, 33, Hadîd, 8, Cin, 19.

[116] (ATAÇ, 1993), s.434-441

Allah Teâlâ'nın zâtından doğrudan haber vermek, ancak Rûh-ı A'zam'a mahsustur. Rûh-ı A'zam, Arapça en büyük, rûh demektir. Rubûbiyyeti bakımından ilâhi zâtın mazhar yeri olan rûh-ı insanîden ibarettir. Onun künhünü Allah'tan başkası bilemez. Rûh-ı A'zam'a, akl-ı evvel, hakîkat-ı Muhammediyye, nefs-i vahide, hakîkat-ı esmâiyye gibi isimler de verilir. Allah, Rûh-ı A'zam'ı önce küllî nefislere daha sonra cüz'î nefislere gönderir. Onlar Rûh-ı A'zam'dan ahadiyet-i zâtına, sıfatlarına, isimlerine, kadîm hükümlerine dair bilgiler alırlar.

İsmail Hakkı Bursevî kaddese'llâhü sırrahu'l-azize göre Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin nübüvvet ve velayet olmak üzere iki nuru vardır. Nübüvvet nuru, şerîat velayet nuru, hakîkat nurudur. İşte Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, bu zahirî ve bâtını nuru ile kıyamete kadar aramızda bulunacaktır.

İmam-ı Rabbani nübüvvet görevi konusunda oldukça geniş bir görüşe sahiptir. Ona göre; nebilik görevi şeriatı tebliğle başlar. Burada şerîat hem dînî hem de onun kurallarını temsil eder. Nebî, mü'minlere bu dine nasıl bağlı kalacaklarını, Allah Teâlâ 'ya nasıl ibadet edeceklerini günahlardan sakınıp kendilerini nasıl saflaştıracaklarını, fazilet ve takvayı nasıl ikâme edeceklerini gösterir. İmam-ı Rabbani'nin nübüvvet yolu olarak isimlendirdiği şey budur.

Bursevî'ye göre Allah Teâlâ'nın insanlara nebiler göndermesinin sebebi, Hz. Muhammed'in varlığıdır. Allah ilk olarak akl-ı evvel, ya da felek-i a'lâ diye de bilinen Hz. Muhammed'in ruhunu yaratmıştır.

Âdem aleyhisselâm Hz Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kadar bütün nebiler Ruh-i A'zam'ın nübüvvetinin bir görüntüsüdür. Görüntülerin nebiliği zamanla sınırlıdır ve geçicidir. Her nebi Ruh-î A'zam'ın bir sıfatının ve isminin mazharıdır. Ruh-ı A'zam, bunların her birinde bir isim ve sıfatıyla tecellî etmiştir. Hz. Muhammed'de ise bütün suret ve sıfatlarıyla görünmüştür. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemle nübüvvet sona ermiştir. Her ne kadar Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem surette öteki nebilerden sonra ise de; hakikatte onlardan öncedir. Nitekim bir hadîs-i şerifte Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur.

"Âdem, su ile çamur arasında iken ben nebi idim." [117] Bir diğer rivayette; ***"Âdem rûh ile cesed arasında iken ben nebi idim."*** [118] Bu hadisten de anlaşılacağı üzere Rûh-ı A'zam'ın nübüvveti ruhların varlığından öncedir. Suret bakımından sonra gelmekle nebiliği tamamlamıştır. Hakîkat, varlık bakımından suretten önce ise de; meydana çıkma bakımından ondan sonradır. Râzî, bütün nurların Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin nu-

---

[117] Buhâri, Edep, 119; Ahmet b. Hanbel, IV, 406; Müslim, Fezailu's-sahabe, 28; Aliyu'l Kari, 272. 273;. Aclûnî. II/187

[118] Ahmed b. Hanbel, IV, 66, 5, 59, 379; Tirmîzî, Menâkıb 1;

rundan yaratılmış olduğunu Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin de Allah Teâlâ'nın nurundan yaratıldığını, bu sebeple de nebiliğin umûmî olduğunu söylemiştir." *...Ve sen büyük bir ahlak üzeresin."* [119] âyet-i kerimesi de Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin bütün nebilerin güzel ahlâkını kendisinde topladığına işaret etmektedir.

Nübüvvet ve risâlet, zamana bağlıdır bu sebeple de sürekli değildir. Kesintiye uğrayabilir; hatta bir zaman sonra ortadan da kalkabilir. Nübüvvet zinciri en son nebi olan Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemle sona ermiştir. Artık Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra şeriat ihdas eden bir nebî gelmeyecektir. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra Muhyiddin İbnü'l-Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin *"Nübüvvet-i Âmme "* dediği yeni bir şeriatın gelmeyeceği bir devir gelecektir kî, bu da velayettir.

İbnü'l-Arabî kaddese'llâhü sırrahü'l-azîze göre teşri', nübüvvetin en belirgin vasıflarından birisidir. Bundan hareketle İbnü'l-Arabî, nübüvveti iki kısımda inceler:

1.Nübüvvet-i Amme (nübüvvet-i velâye): Allah Teâlâ'nın seçkin kullarından olan nebilerin elde ettiği nübüvvettir. İbnü'l-Arabî kaddese'llâhü sırrahü'l-azîze göre bu makam devam etmektedir. Bu makama *"mutlak velayet"* de denir.

2.**Nübüvvet-i Hâssa** (teşrîî nübüvvet): Bu **nübüvvet,** Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin vefatıyla sona ermiştir. Onun şeriatı geçerliliğini dâima koruyacaktır. Daha sonra onun hükümlerini kaldıracak hiçbir şeriat gelmeyecektir.

İbnü'l-Arabî rüya'yı nübüvvetin bir cüzü sayan hadise dayanarak nübüvvetin, tamamıyla kaldırılmadığını, kaldırılanın ***"teşri'î nübüvvet"*** olduğunu, ***"Benden sonra artık bir nebî olamayacaktır"*** hadisinin de böyle anlaşılması gerektiğini belirterek ***"Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra nebi yoktur"*** sözünün, ondan sonra bir şeriat getirecek bir nebi yoktur anlamına geldiğini, ama ondan sonra bir nebinin gelmeyeceği anlamına gelmediğini kaydetmektedir. [120]

İbnü'l-Arabî bu düşüncesini şöyle delillendiriyor: İran Kisrâ'sı öldüğü vakit, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ***"Ondan sonra Kisrâ yoktur"*** [121] buyuruyor. Kayser ölünce de: ***"Ondan sonra Kayser yoktur"*** [122] şeklinde buyuruyor. Hâlbuki Kisrâ ve Kayser ancak İran ve Rum krallarıdır. Onların ölümüyle, ne İran da, ne de Rum diyarında krallık son bulmaz. Sadece o gün,

---

[119] Kalem,4

[120] İbnü'l-Arabî, Ebû Abdillah b. Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fütuhâtu'l-Mekkiyye,* Kahire, 1269/1853, II /49.57.69.78

[121] Buhârî, Eyman, 31; Müslim, Fiten, 76; Tirmizî, Fiten, 41.

[122] Buhârî, Menakıb, 25; Müslim, Fiten, 75; Tirmizî, Fiten, 41.

krallıkları işgal eden kişilerin hayatları son bulur, onların yerine başka bir adla birileri gelir. Aynı şekilde Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra ***"nebi ismi"*** zail olmuştur; ama ondan sonra vahiy yoluyla Allah Teâlâ katından getirmiş olduğu Semavî şeriat zail olmaz. Çünkü ondan sonra şeriat sahibi bir nebi gelmeyecektir. Buradan şeriat sahibi olmayan nebiin geleceği anlaşılabilir.

İbnü'l-Arabî, nübüvvetin tümü "Ümmü'l-Kitab"ta [123] toplanmıştır. Onun anahtarı ise

> ***"Besmele-i Şerife"dir. Buna binaen nübüvvet kıyamet gününe kadar halk içinde sürecektir. Eğer teşri'î nübüvvet ise, o kesintiye uğramıştır; çünkü teşrî'î nübüvvet, nübüvvetin cüzlerinden biridir. Hâlbuki Allah Teâlâ'nın haberinin ve âlemden haber vermesinin kesintiye uğraması imkânsızdır. Çünkü o, kesintiye uğrasa âlemin gıdası kalmaz, zira âlem varlığını aldığı bu gıda ile devam ettirmektir"***

diyerek nübüvvet ile varlıklar âlemi arasında bir ilişki kurmakta ve nübüvvetin yalnızca insanlık için değil, aynı zamanda diğer varlıklar için de geçerli olduğunu iddia etmektedir.

İbnü'l-Arabî, kâinattaki bütün varlıkların vahiy olabileceğini; kılı, derisi, eti, siniri, kanı, canı, kemiği olan her varlığın fıtratındaki vahiyle Allah Teâlâ'yı bildiğini ifade ediyor. Ona göre vahiy, ilahî kelamın etkisini işitenin nefsinde süratli bir sekte meydana gelmesidir. Bunu ancak ***"şüûn-i ilahîyye"***yi bilenler anlarlar. Bu şüûn-i ilahî vahyin aynısıdır, ama insanlar bunu hissedemezler. Her şey kesbi olmayan bir vahiy üzerine yaratılmıştır. Yeni doğan bir çocuğun anasının memesini ağzına alması da böyledir. Bu, ona gelen ilahî vahyin eseridir.

Ancak bu tasnif bir takım kelâmcılar tarafından eleştirilmiş ve İbnü'l-Arabî, bu görüşü sebebiyle Hz, Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin son nebi olduğuna inanmamakla suçlanmıştır.[124]

> ***"Risalet ve nübüvvet bitmiştir. Benden sonra nebi ve rasûl yoktur."*** [125]

Bu hadisin aslı olmasa da ma'nası kesindir. Zira Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin hatemu'l enbiya olduğu, ondan sonra nebi gelmeyeceği ehl-i sünnet âlimlerinin üzerinde icma ettikleri bir husustur. Her ne kadar Hz. İsâ aleyhisselâmın ahir zamanda yeryüzüne tekrar ineceğine inanılmakta ise de, Onun yeni bir din veya şeriat getirmeyip, Kur'an-ı Kerim ve İslâm

[123] "Ümmü'l-Kitab" Kur'anî bir tabir olup "Kitab'ın esası" (Ali îmran,7) "Kitab'ların aslı" (Ra'd, 39) "Levh-i Mahfuz", Zuhruf, 4 anlamlarında kullanılmaktadır.

[124] (ÖZLER, 2004), s. 52

[125] Hadis kaynaklarında aslına rastlanılmamıştır. Kaynaklarda yer almayan bir rivayetin delil teşkil etmeyeceği malumdur.

şeriatına tabi olacağı, yine ehlisünnetçe tesbit ve tekid edilmiştir.

Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin oğlu İbrahim hakkında "Eğer o yaşasaydı nebi olurdu" şeklinde haberler rivayet edilmektedir.

Buhari, İbn Ebi Evfa'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Muhammed (sav) 'den sonra bir nebinin gelmesi mukadder olsaydı, oğlu yaşardı, ama ondan sonra nebi yoktur" [126]

İbn Mâce, İbn Abbas(r. anhüma)'dan söyle dediğini rivayet ermiştir: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin oğlu İbrahim vefat edince, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem cenaze namazını kıldırdı ve şöyle buyurdu:

"Şüphesiz cennette onu emziren vardır. Eğer yaşamış olsaydı sıddik bir nebî olurdu. Eğer yaşasaydı kipti dayıları azad olacaktı ve hiçbir kipti de köle edilemeyecekti"[127]

Ahmed b. Hanbel, Enes(r.a.)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İbrahim beşiği doldurmuştu. Eğer yaşasaydı şüphesiz nebî olurdu; ama yaşamadı. Çünkü nebiniz nebilerin sonuncusudur." [128]

Hakîm et-Tirmizî kaddese'llâhü sırrahü'l-azîz (hyt. 285/898) başta olmak üzere pek çok sûfi hatm-i nübüvvet inancından hareket ederek "hatm-i velayet" teorisini geliştirmiştir. Bu anlayışa göre Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin "hâtemü'n-nübüvve=nübüvveti sona erdiren kişi" unvanını hak ettiği gibi "hâtemü'l evliya" unvanı kazanan kişi de vardır. Hakîm et-Tirmizî'ye göre, Allah Teâlâ, kullarının arasından nebiler ve veliler seçip göndermiştir. Bazı nebileri, kimini dostluk, kimiyle konuşma, kimini övme, kimini ölüleri diriltme gibi bazı özelliklerle diğerlerine üstün kılmıştır. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme, âlemlerden hiçbir kimseye vermediğini özel olarak ona vermiştir:

Hitapta ilk, şefaatta ilk olma gibi birçok özellikleri vardır. Bu özellikler sayesine Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem nebilerin efendisi olmuştur. Onun reddedilemeyecek bir özelliği de ***"nübüvveti sona erdiren"*** bir nebi olmasıdır. Hakîm et-Tirmizî, ***"bize göre nübüvvet, bütün cüzleriyle Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem de toplanmış. Onun kalbi, nübüvvetin kemali için bir kap kılınmış ve sonra da mühürlenmiştir"*** diyerek konuyu başka bir yöne taşımıştır. Ona göre, bunu görmeyen kişi ***"hatemennebiyyin"*** terkibini, gönderiliş itibariyle nebilerin sonuncusu anlamına geldiğini zanneder. Hâlbuki bu yorum cahil ve ahmakların yorumudur, diyerek görüşünü beyan etmiştir. Hakîm et-Tirmizî, hâtemü'n-

[126] Buhârî, Edeb, 109; İbn Mâce, Cenaiz, 27.
[127] İbn. Mâce, Cenaiz, 27.
[128] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* III/133.

nübüvve'yi maddi bir olgu olarak değil de manevi bir makam olarak görüyor. Ona göre nübüvvet dairesel olarak Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile başlamış yine onunla son bulmuştur. O ve benzerleri bu görüşü : ***"Âdem su ile toprak arasında iken ben nebi idim"*** [129] hadisine dayandırmaktadırlar.

Hakîm et-Tirmizî hatmü'l-evliyâ ile ilgili olarak ta şunları da söylemektedir.

"Allah Teâlâ Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ruhunu kabzeddikten sonra onun ümmetinin içinde kırk tane sıddık kişi yaratmıştır. Yeryüzü onların sayesinde ayakta durur. Onlar Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin âl-i beytidir. Onlardan biri ölünce, yerine diğeri geçer. Sonunda sayıları tükenip, dünyanın da yok olma vakti gelince, Allah Teâlâ, süzüp seçtiği, kendisine yakın kıldığı ve bütün evliyaya verdiği şeyleri ona da verdiği bir kulunu velî olarak seçer ve ona, hâtemü'l-velayet sıfatını vererek özel kılar. Bu özelliğiyle o, kıyamet gününde diğer evliya ya Allah Teâlâ'nın hücceti olur. Yine bu hatmiyyet sayesinde, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem de yaratılan sıdk-ı nübüvvet gibi onda da sıdk-ı velayet yaratılır. Artık ona ne düşman ulaşabilir, ne de nefsi ondaki velayetin bir kısmını aşırmaya yol bulabilir.

Hatm-i velayet sahibi hem evliyaya hem de ondan sonraki diğer muvvahitler üzerine Allah Teâlâ'nın hücceti ve kıyamet gününde de onların şefaatçisi olduğuna göre, artık o, Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin Enbiyânın efendisi olduğu gibi evliyanın da efendisi olur. Şefaat makamı ona verilir.

Hakîm et-Tirmizî, hatmü'l-velayet sahibinin, hâtemü'n-nübüvvet sahibi olan Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin özelliklerini taşıdığını iddia etmektedir.

Hakîm et-Tirmizî sûfi filozof, nübüvvet ile velayet arasındaki farka işaret ederken, nübüvvettin ruhu ile beraber vahiy olarak Allah Teâlâ'dan gelen bir "kelam" olduğunu velayetin ise, başka bir yolla yine Allah Teâlâ'dan velîye ulaşan bir "hadis (ilham)" olduğunu, yani ikisinin de kaynağının Allah Teâlâ olduğunu ifade ediyor. Ona göre "hadis", meşiet vakti de meydana gelen ilahî ilmin bir tezahürüdür. Bu tıpkı sır gibi gizli bir sözdür. Böyle bir "hadis" velîye ancak Allah Teâlâ sevgisinden dolayı vaki olur. O, hakla birlikte kalbe girer, kalp onu sekinet ile kabul eder. Nebi'ye gelen "kelam"ı, inkâr eden kâfir olur; ama velîye gelen "hadis"i (ilhamı) inkâr eden kâfir olmaz, ancak hüsrana uğrar, vebale girer ve kalbi şaşar. Muhaddeslerin de makamları vardır. Bazılarına nübüvvetin üçte biri, bazılarına yarısı, bazılarına da daha fazlası verilmiştir. Nübüvvetten en büyük pay, hatmü'l-velayet sahibine ve-

---

[129]el-Aclûnî, hadisin bu lafızla rivayetinin bulunmadığını söylüyor. Keşf-ül Hâfa, II/132.

rilmiştir:

"Nebilerin dışında bir kişiye nübüvvetten bir şey verildiğini söyleme cesareti nereden geliyor?" diye bir soru yöneltilecek olursa cevabını da şöyle veriyor:

> "Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin şu hadisi; sana ulaşmadı mı? Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyuruyor: ***"Orta yolu tutmak, hidayete tabi olmak ve güzel huylu olmak nübüvvetin yirmidört parçasından bir parçasıdır".*** [130]Orta yolu tutan bir kişinin zikredildiği kadar nübüvvetten bir hissesi olduğuna göre önde olan bir mukarrebin (Allah Teâlâ'ya yakın olan velînin) nübüvvetteki hissesini var sen düşün" demektedir.

Görüldüğü gibi Hakîm et-Tirmizî velayet müessesini kesbî değil vehbi kurum olarak görmekte, nübüvvetle velayete aynı özellikleri vermekte, velîyi de nebî gibi görmektedir. Ayrıca, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin "hâtemennebiyyin" özelliğini farklı bir şeklinde yorumlamakta ve evliyanın da "hatem"i olduğunu ileri sürmektedir. Bir de velînin aldığı "hadis"i (ilhamı) vahiy gibi görmekte ve velayeti nübüvvetin en büyük cüzü saymaktadır.

Muhammed Vefa, İmam Rabbânî Ahmed Sihrindi, Kuşşâşî, Nablûsî ve Ahmed Ticânî kaddese'llâhü sırrahümül'l-azîzân gibi isimlerin ya bizzat kendileri hatmu'l-evliyâ olduklarını ileri sürmüşler, ya da muakkibleri tarafından kendilerine bu sıfat yüklenmiştir. Hatta (mesela Sirhindî'nin durumunda olduğu gibi) hâtemu'l- evliyânınkinden daha yüksek bir konum fikri dahi ortaya atılmıştır.[131]

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz hatmu'l-evliyâ konusunda şunları buyurmaktadır.

> *Her vaktde hatmü'l-evliyâ birdür, bu vaktde Allah sübhânehu ve te'âlâ hatmü'l-evliyâ olmağı Mısrîye virdi. Onun tahtı cehenneminün şimdi yuları Mısrînün elindedür, kime istersem ona virmege beni muhayyer kıldı, benüm istedügüm Allâhun istedügidür.*
>
> *Ey Sultân Mustafâ sen benüm iznüm olmadukça ismine hutbe okudamazsın her ne kadar 'ukalân ve 'ulemân var ise cem'eyle benden izinsüz seni tahta aşikâre çıkarabilürlerse ben bâtıl olmış olayum hemân cellâdını göndür beni katl eylesün. Sultân Muhammed merhum olalı bugün yedi yüz on dörd gündür bundan ziyâde dahi nice izâh ideyüm işde katlüme bundan ziyâde sebeb-i kavî olmaz, kadir isen öldür yâhud*

---

[130] Bu hadis değişik lafızlara rivayet edilmiştir. Tirmizî, Birr ve Sıla, 65; Muvatta, Şiir, 17.

[131] (ÇİFT, 2003), s. 263

Mısrîden izinsüz tahta aşikâre çık otur, görelüm kadir olabilür misin? [132]

Tasavvufun güçlü muhaliflerinden olan İbn Teymiyye (hyt. 728/1328) [133] Hakîm Tirmizî'nin bu görüşünü kendi zaviyesinden ele almakta ve hâtemu'l-evliyaya yeni bir tanımlama getirmektedir. Öncelikle vurgulamak gerekir ki, İbn Teymiyye Hakîm Tirmizî'yi iyi tanımakta ve görüşlerini bilmektedir. Onunla ilgili fikrini şu cümleleriyle ortaya koymaktadır:

"Hakîm et-Tirmizî, Allah Teâlâ rahmet eylesin, her ne kadar kendisi fazilet ve ilim sahibiyse de ve şükranla anılacak güzel ve kabul edilir sözleri ve faydalı doğruları bulunuyorsa da, reddedilmesi gerekli hatalı sözler de sarf etmiştir ki bunların en uygunsuzu Hatmu'l-velâye adlı kitabında söz konusu ettiği, "sonra gelenler arasından öyle bir kimse çıkacak ki, Allah katında bu kimsenin mertebesi Ebûbekir, Ömer ve diğerlerinden daha yüksektir" şeklindeki iddiasıdır." [134]

İbn Teymiyye'nin hareket noktası bu ifadenin, ne Allah Teâlâ'nın Kitab'ında ne Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sünnetinde ne de selefin ve ümmetin imamlarının sözlerinde geçmiyor olmasıdır. Ayrıca bütün bunlara rağmen yine de bu ifade kullanılmak isteniyorsa o takdirde içeriğinin değiştirilmesi gerekmektedir. Onun yaptığı tanımlama şöyledir: *"Hâtemu'l-evliyâ, en son müttakî mümin kuldur."* Onun bu tanımlamayı yaparken dayandığı ve delil olarak sunduğu ayet şudur:

"Biliniz ki Allah Teâlâ'nın velileri için hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır" [135] İlginç olan, velayet konusunda görüş bildiren hemen bütün sufilerin, yorumları ne şekilde olursa olsun esasen bu ayete sarılıyor olmalarıdır. İbn Teymiyye açıklamalarının devamında şöyle demektedir:

"Şimdi hâtemu'l-evliyâ, dünyadaki en son müttakî mümin kul olduğuna göre, bu şahıs velilerin en üstünü ve en mükemmeli değildir. Aksine onların en üstünü ve en kâmili, resullerin en üstününe diğerlerinden daha yakın olandır. Bilinmelidir ki velî, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme ne kadar yakınsa ondan ne kadar fazla ilim almışsa ve ona ne kadar çok uygunluk arz ediyorsa o kadar üstün olur." [136]

Bu ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla İbn Teymiyye'ye göre müminler arasında onlardan ayrı bir velayet makamı söz konusu değildir. Bütün mü-

---

[132] (MISRÎ, 1223), s. 6a; (ÇEÇEN, 2006), s. 39
[133] Kara, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *DİA,* XX, s. 413.
[134] İbn Teymiyye, *Mecmuu fetâva,* II, s. 222
[135] Yunus, 62. İbn Teymiyye, *Mecmuu fetâvâ,* II, s. 224
[136] İbn Teymiyye, *Mecmuu fetâvâ,* II, s. 225

minler Allah Teâlâ'nın evliyâsıdır. Bunların en sonuncusu da, tamlamanın ifade ettiği teknik anlamla değil basit anlamda hatmu'l-evliyâ olacaktır. Yukarıda izah edildiği gibi, Hakîm Tirmizî de ilk adımda bütün müminlerin evliyâullah olduğunu belirterek aynı kanaati izhar etmektedir. Ancak o bir adım daha ileri giderek, mümin olmakla veli sıfatını kazanan bu kullar arasından bazılarının bir üst dereceye yükseldiklerini söylemektedir.[137]

Netice olarak ***Kur'an-ı Kerim teşri'î nübüvvet ile gayrı teşri'î nübüvvet diye bir ayrım yapmamıştır.*** İsrailoğulları nebilerinden yeni bir şeriat değil de, Tevrat ile hükmetmeleri kendilerine emredilir ise de, onların nübüvvetleri sadece kendilerine ait değildir; aksine ümmetleri hakkında genel bir uygulamaya varacak kadar kapsamlıdır. Bununla beraber Kur'an-ı Kerim'in, nübüvvet kapısının Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem ile kapandığını bildirmesinde, şeriat sahibi nebiler için bir tahsis bulunmaktadır. Bu hüküm kendilerine yeni bir şeriat verilmeyen nebileri de kapsamaktadır. Doğrusu evliyaya verilen ilhamları, vahiy olarak isimlendirmek, velayet kavramıyla nübüvvet kavramını birbirine karıştırmak demek olur. İsimlerle bu şekilde oynamak, velileri nebi, onlara gelen ilhamları da vahiy olarak isimlendirme sonucunu doğurur. Böyle yapmak, telafisi imkânsız yanlışların ortaya çıkmasına sebep olur. Aslında bu tür düşünceler, Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra nübüvvet kapısını açmak için sağlam bir zemin oluşturmaz. Bu ancak herhangi bir gerçekliği olmayan mecaz türlerinden biri olabilir. Zaten bunu akıl kabul etmez; çünkü böyle yapmak hakikatların sınırını aşmak ve onları birbirlerine karıştırmak demektir. Bunu din de kabul etmez, çünkü nübüvvet kapısını mutlak olarak Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem ile kapandığını açıkça beyan eden Kitap ve Sünnete de aykırıdır.

Gerçek şudur ki, bu düşünceler hem genel İslamî bakış açısından doğru değildir. Burada açıkça kelime oyunu yapılıyor, isimler müsemmalarının dışında kullanılıyor, hem de bilimsel açıdan doğru değildir; çünkü bilimsellik açıklık ve dürüstlük ister.

Bu tür düşünceler süpekûlasyona açık olduğu için tarih boyunca sahte nebiler tarafından kullanılmış ve onların kötü emellerine alet olmaktan başka bir işe yaramamıştır. Son dönemde ortaya çıkan **Bahaîlik** ve **Kâdiyânîlik** bunun en bariz örneklerindendir. Geçtiğimiz yıllarda ülkemizde ve diğer yerlerde nebilik iddialarıyla ortaya çıkan bazı kimseler de kelime oyunu yaparak sadece kamuoyunun kafasını karıştırmaya neden olmuşlardır. Ne var ki böylelerinin maskesi kısa sürede düşmektedir.[138]

[137] (ÇİFT, 2003), s. 264
[138] (AKTEPE, 2000), s. 111-116

Ancak Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz gibi kıymetli büyüklerin bu gibi düşüncelerinin asıl çıkış merkezlerinin ne olduğunu tayin etmekte zordur. Onların Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin yolunda olduğu muhakkaktır. Bu düşüncelerinde hissi olmuşlardır gibi yorumlar ile bu meselelerinde çözüme kavuşması da tam manası ile çözüm üretmekte değildir. Bize göre Kur'an-ı Kerim'de beyan edilen hatemi nübüvvet meselesi açıkça çözülmüştür. Fakat İslam dininin devamı için Allah Teâlâ'nın kıyamete kadar muhafaza edileceği hususunda sebepler âleminde Allah Teâlâ'nın bu dini kitapla yani Kur'an-ı Kerim ile mi yoksa Kur'an-ı Kerim'in ikiz kardeşi olan insan ile mi olduğunu açıklamak gerekir. Mesela Hazreti Mevlâna kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz bendesi Mevlevî kendini tanıtırken Mevlevî olduğunu açıklarken İslam'ın dışında biri olduğunu mu söylüyor? Yoksa müslüman olduğunu açıkça beyan etmiş mi oluyor. O bir müslüman olduğu kadar bu dinin içinde daha içinde olduğunu söylemekten başka nedir. Mevlâna kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz için ***"Nebi değildir fakat kitabı vardır"*** denilmektedir.

Abdu'l-Kâdir el-Geylânî kaddese'llâhü sırrahü'l-azîzin (470-561 / 1077-1165) şöyle söylediğini rivayet edilmiştir:

"Ey nebiler cemaatı! Sîze lakap verildi. Bize de, size verilmeyenler verildi." [139]

"Size lakab verildi." sözünün anlamı şudur: Ricâl'in büyüklerinde, mutlak ve genel anlamda nübüvvet (en-nübüvvetu'l-âmme) yaygın olduğu halde, bizlere nebî isminin verilmesi yasaklandı.

"Bize de, size verilmeyenler verildi." sözünün anlamı ise şudur: Âlimlerin Hz. Mûsa aleyhisselâmı Hızır aleyhisselâmdan daha efdal gördükleri bilinmekle birlikte; Allah Teâlâ Hızır aleyhisselâmın âdil olduğuna ve ilim cihetinden önde olduğuna şehadet etmiştir ve kelîmullah, seçilmiş (el-mustafâ) ve yakınlaştırılmış (el-mukarrab) olan Hz. Mûsa aleyhisselâmı onu bulması için yormuştur. Bununla birlikte Hızır aleyhisselâm Hz. Mûsa aleyhisselâma

"Ey Mûsâ! Ben, Allah Teâlâ'nın bana öğrettiği öyle bir ilme sahibim ki, sen onu bilmezsin. Sen de, Allah Teâlâ'nın sana öğrettiği öyle bir ilme sahibsin ki, ben de onu bilemem." demiştir, İşte Hızır aleyhisselâm'ın bu sözü; Abdu'l-Kâdir el-Geylânî kaddese'llâhü sırrahü'l-azîzin ***"Bize de, size verilmeyenler verildi."*** Sözünün aynısıdır. Eğer Abdu'l-Kâdir el-Geylânî bununla, umûmi nübüvvet (en-nubuvvetu'l-âmme) ehli olan velî nebileri kasdetmişse, bu takdirde onun sözü; Cenâb-ı Hakk'ın onlara vermediğini, kendisine verdiği anlamına gelmektedir. Nitekim onlar için-

[139] (ATAÇ, 1993), s. 427

de, Cenâb-ı Hakk'ın fâdıl veya mefdûl kıldıkları da vardır. Böyle bir şey ise, inkâr konusu olamaz." [140]

Müridin biri dedi ki:

" Ben her gün Allah Teâlâ'yı yetmiş kere açıkça görürüm." Şeyhi ona şunu söyledi:

"Senin bir kere Bayezid-i Bistamî'yi görmen, Allah Teâlâ'yı yetmiş kere görmenden daha hayırlıdır."

Mürid meşelikten dışarı çıkıp da Bayezid-i görünce hemen düşüp öldü, çünkü âşık idi. Sevgiliyi arama yönünde öldü. Yani nefsinden ona da bir artık kalmıştı, o da temizlendi. Mürid, âciz görüşü ile eksik basiretiyle ancak kendi tasavvurunun suretini görür. Allah Teâlâ'yı Bayezid kuvvetiyle göremez. Şimdi yüz bin Bayezid de, Mûsa aleyhisselâmın pabucunun tozuna erişemez. Hem sen taklit yoluyla da diyorsun ki, binlerce veli, nebinin ayak tozuna erişemez. O halde nasıl reva görüyorsun ki, bir külhancı onu her gün bin defa görsün?

Allah Teâlâ ile konuşan Mûsa aleyhisselâma da onu göremedi diyorsun. Eğer biri senin gerçeklediğin **" Allah Teâlâ'yı görmek vardır,"** anlamındaki Allah Teâlâ kelâmını tevil etmek isterse fetva istemek lâzımdır. Söz, çekiştirilmeye elverişli ise tevil ile söylenir. Doğru söze tevil gerekmez.

"Enel Hak" (Ben Hakkım) sözü gibi çıplak ve uygunsuz sözler ise tevil götürmediğinden şüphesiz söyleyenin başı araya gitti. [141]

Allah Teâlâ, لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ***"Onu gözler kavrayamaz,"***[142] buyurdu ki, bu umutsuzluk tarafıdır. Sonra da, **"O gözleri kavrar,"** [143] buyurdu. Bu da tam umut yönüdür. Görüşün hakikati Mûsa aleyhisselâma yüz tutunca onu alaşağı etti ve bu görüş içinde boğuldu.

رَبِّ اَرِنِى اَنْظُرْ اِلَيْكَ **"Kendini bana göster,"**[144] dedi ve Allah Teâlâ diliyle cevap aldı:

لَنْ تَرٰينِى **"Beni göremeyeceksin!"** [145] Yani böyle (dünya gözü ile) görmek istiyorsan asla göremezsin! Bu ifade inkârda mübalâğa ve hayrettir.

---

[140] **Futûhât,** II, 90-91, (Thk. O. Yahya, XII, 421-424.)
[141] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.134), s. 220
[142] En'âm, 103
[143] En'âm, 103
[144] Â'raf, 143

Çünkü sen zaten beni görmekten boğulmuş bir haldesin. Daha nasıl diyorsun ki, bana görün de, sana bakayım? Yoksa biri, Mûsa aleyhisselâm hakkında nasıl şüpheye düşebilir? Allah Teâlâ'nın sevgilisi, onun konuştuğu rasülü ki, Kur'an-ı Kerim'in birçok yeri onun zikriyle doludur. Nasıl ki, bir kimse bir şeyi severse onu çok anar derler. Allah Teâlâ da Mûsa aleyhisselâma beni göremeyeceksin dedikten sonra, وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ **"Dağa bak!"** [146] dedi. O dağ, Mûsa'nın benliğidir ki, ululuğu ve sarsılmaz sebatı dolayısıyla Allah Teâlâ ona, **"Dağ"** dedi. Bu, sen kendi nefsine bakarsan beni görürsün, demektir. Bu, **"Nefsini bilen Rabbini bilir",** nüktesine de yakın bir sözdür. Nasıl ki, Mûsa aleyhisselâmda kendine baktı, Allah Teâlâ'sını gördü, onun varlığı belirince kendisi arada hiçleşmiş oldu. Yoksa nasıl reva görebilirsin ki, **Allah Teâlâ Mûsa gibi kendisiyle konuşan bir rasülün duasını reddetsin de ona cansız bir dağı göstersin?** Mûsa aleyhisselâm ondan sonra:

سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ **"Yarabbi! Sana tövbe ettim,"** dedi. Yani seni göreyim derken içinde boğulduğum günahlardan ve seni görmek istediğimden dolayı tövbe ettim, demek istedi. [147]

Fütûhat'ta sürekli nebilerin üstünlüklerine vurgu yapan İbn'ül Arabî şunları söyler:

"Bir gün, içerisinde sûfîlerin de yer aldığı bir mecliste hazır bulundum. Birbirlerine ***'Mûsa aleyhisselâm hangi makamda Rabbini görmeyi istemişti.'*** [148] diye soruyorlardı. Birisi şevk makamında iken görmeyi istediğini söyledi. Onların bu tür konuşmaları üzerine şöyle dedim:

'Böyle yapmayın! Yolun aslı şudur; velîlerin ulaştıkları en son nokta nebîlerin başlangıç noktalarıdır. Velî, şerîat sahibi rasüllerin hallerinden hiç birisini yaşamamıştır. Bu yüzden biz ancak yaşadıklarımızı anlatabiliriz. Resul ve nebî değiliz, dolayısıyla Mûsa aleyhisselâmın hangi makamda iken Allah Teâlâ'yı görmek istediğini bilemeyiz." [149]

İbn'ül Arabî velîlerin yetersiz, nebilerin ise kâmil insanlar olduklarını anlatırken de şöyle demektedir:

"Ulaşmadığımız bir makam ya da tecrübe etmediğimiz bir hal hak-

---

[145] Â'raf, 143
[146] Â'raf, 143
[147] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.50-51), s. 113
[148] ***"Mûsa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca, 'Rabim Bana (kendini) göster; seni göreyim' dedi…"*** A'râf, 143.
[149] *Fütûhât*, c. II, s. 51.

kında ne ben ne de benim dışımda Allah Teâlâ'nın kendilerine şeriat verdiği nebilerden başka birisi konuşabilir. Bu hususta konuşmak haramdır." [150]

İbn'ül Arabî 'nin nübüvvet-velayet konusundaki görüşleri oldukça nettir. O, hiçbir zaman bir velînin bir nebiden üstün olduğunu iddia etmez. Fakat bir kemal derecesi olarak "velayet" mertebesinin "nübüvvet" mertebesinden üstün olduğunu vurgular; şahısları değil mertebeleri esas alır. Bu îtibârla başta Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem olmak üzer bütün nebilerin "velayet" yönleri "nübüvvet" yönlerinden üstündür. Çünkü "velî" sıfatları onları mukaddes huzûr-u ilâhiye ve müşahede makamına yükseltirken "nebi" sıfatları onların kevnî âleme inmelerine ve bu âlemdeki zıtlıkları müşahede etmelerine sebep olur. Diğer taraftan "velayet" süreklidir, "nübüvvet" ise dünya hayatıyla, tebliğ ile sınırlıdır. Bu îtibârla "nübüvvet", "velâyet" ve "marifet" makamlarını kendisinde toplayan ve kemal derecesinde bulunan Hz Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sürekli olan ve onu Rabbi'nin huzuruna götüren "velayet" yönü, onu maddî âleme indiren "nübevvet" yönünden üstündür. [151]

Hülâsa

Evliyaların ulûhiyette ve nübüvvette hiçbir paylarının olmadığı bir gerçektir. Esasen Ehl'ullahtan hiçbiri böyle bir iddiada da bulunmamış, kendilerinin insandan başka bir şey olmadıklarını söylemişlerdir. Bu durum enbiya hakkında dahi Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir:

"Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve nübüvvet vermesinden sonra (kalkıp) insanlara: Allah'ı bırakıp bana kul olun! demesi mümkün değildir. Bilâkis, (şöyle demesi gerekir): Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe halis kullar olunuz?" [152]

İnsansız dinin korunmayacağı gibi İslâm'ın temel esasları da ehl'üllâh tarafından da tahrif edilmeyeceği edilmediği muhakkaktır. Bu dine zarar verenler üzerinde bir inceleme yapıldığında Kadızâdeler veya mutezileye benzer ulemânın da zararlı olduğu görülecektir. Tasavvuf ehli kişilerin müntesipleri kişilerin gönülleri fethetmesi olmasa idi bugün toprağın üstünde ayakta kalmış dini motifleri bulmak ne kadar zor olacaktı. Ulemânın hayatında ulaştığı zirve hakk'a yürüdükten sonra devamiyeti tasavvufî hayatı benimseyenlerden başkasına pek nasib olmamıştır. Dört büyük mezhep imamlarının tasavvufî yönleri onları hala berhayat kılmıştır. Hak mezhep olupta münte-

---

[150] *Fütûhât*, c. II, s. 24.
[151] İbnü'l-Arabî, *Kitâbu'l-Kurbe, (Resâil),* s. 78, 79; (ÇAKMAKLIOĞLU, 2005), s.150
[152] Âl-i İmran, 79

sibi kalmayanların sebeplerini araştırmak ayrı bir araştırma konusu olacağını da söylemek lazımdır.

Rasûlüllah Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem son nebi ve rasüldür. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin de onun kapısında yolunda bulunduğuna ve durduğuna şahidiz ve iman ederiz.

Cümle ümmetten hayırlıdır o şâhın ümmeti,
Ümmetine cümleden artık eder Hakk rahmeti,
Enbiyâ anınla buldu bunca lûtf u izzeti,
Ben anın lûtfuna ihsânına kurbân olayım,
Ben anın envâ-i eltâfına kurbân olayım,
Cümle ümmetten hayırlıdır o şâhın ümmeti,
Ümmetine cümleden artık eder Hakk rahmeti,
Enbiyâ anınla buldu bunca lûtuf ve izzeti,
Ben anın lûtfuna ihsânına kurbân olayım,
Ben onun çeşitli lutuflarına kurbân olayım,

Her ne denlü Enbiyâ vü mürselîn kim geldiler,
Ümmeti olmaklığı Hakk'dan temennî kıldılar,
Evliyâ ana Niyâzî kul u kurbân oldular,
Ben anın ayağının tozuna kurbân olayım,
Yoluna gidenlerin izine kurbân olayım.
Her ne denli Enbiyâ ve mürselîn ki geldiler,
Muhammed Ümmeti olmayı Hakk'dan temennî kıldılar,
Evliyâ ona Niyâzî kul ve kurbân oldular,
Ben anın ayağının tozuna kurbân olayım,
Yoluna gidenlerin izine kurbân olayım.

TAHMİS-İ AZBÎ

Ol şehî âlemlerin emrine kurban olayım
Lûtfuna can vereyim kâhrına kurban olayım
Her gülü nûr saçanın hârına kurban olayım
Kapısında bende-i mûruna [153]kurban olayım

[153] **Mûr:** olgun, kemâle ermiş, ergin, tamam,

Ol cihânın fahrinin sırrına kurbân olayım,
Hutbe-i levlâke inen şânına kurbân olayım,
"Kâb-ı kavseyni ev ednâ"sına kurbân olayım,
Ben anın ilmiyle irfânına kurbân olayım,
Ben anın esrâr-ı mi'râcına kurbân olayım.

> ***Ol Ebûbekr u Ömer Osman Ali dört yâridir,***
> ***Ol Risâlet bağının anlar gül-i gülzârıdır,***
> ***Cümle Ashâb hidâyet râhının envârıdır,***
> ***Ben anın Âline Ashâbına kurbân olayım,***
> ***Ben anın Ashâb-ü ahbâbına kurbân olayım.***

Nâsı gâfilden bunlar çekti nice cerü cefa
Hem İmâm Ali Hâdî hem o şâhı evliya
Rehberi râhı tarikat oldu çün Musâ Rıza
Ol Hasen Askeri der nesli pâki Mürtezâ

> ***Ol Hasan hazretlerine zehr içirdi eşkiyâ,***
> ***Hem Hüseyn oldu susuzluktan şehîd-i Kerbelâ,***
> ***İkisidir asl-ü nesl-i Âl-i Mustafâ,***
> ***Ben anın Âline evlâdına kurbân olayım,***
> ***Ben anın evlad u ensâbına kurbân olayım,***

Devleti uzma bilenler bu fenâda zilleti
Tâ kıyamet bellidir elhamdülillâh kıymeti
İki âlemde helâldır Hakkın ona hücceti
Ehli imânın yanında "fedhulû"[154] dur cenneti

> ***Cümle ümmetten hayırlıdır o şâhın ümmeti,***
> ***Ümmetine cümleden artık eder Hakk rahmeti,***
> ***Enbiyâ anınla buldu bunca lûtf u izzeti,***
> ***Ben anın lûtfuna ihsânına kurbân olayım,***
> ***Ben anın envâ-i eltâfına kurbân olayım,***

Hakkı ikrâr eylyenler yüce devlet buldular
Sırrı illâ'llâhla onlar paslı kalbi sildiler
Vechi pâkin mazharı zât ilâhî bildiler
Müjde vaslı Hüdâ'dan Azbî cümle geldiler
Her ne denlü Enbiyâ vü mürselîn kim geldiler,
Ümmeti olmaklığı Hakk'dan temennî kıldılar,
Evliyâ ana Niyâzî kul u kurbân oldular,
Ben anın ayağının tozuna kurbân olayım,
Yoluna gidenlerin izine kurbân olayım.

---

[154] ***"Kullarımın arasına gir."*** (Fecr, 29)

141

Ya men tevahhede bi’l-gufrâni ve’lısmi	يَا مَنْ تَوَحَّدَ بِالْغُفْرَانِ وَالْعِصْمِ
Yâ men kibârü’z-zunûbi ledeyhi kellemem	يَا مَنْ كِبَارُ الذُّنُوبِ لَدَيْهِ كَاللَّمَمْ
Yâ men terahhem dem’ül-ayni ke’d-diyemi,	يَا مَنْ تَرَحَّمْ دَمْعُ الْعَيْنِ كَالدِّيَمِ
Yâ men yuhibbu enînü’l-abdi min nedemi	يَا مَنْ يُحِبُّ اَنِينُ الْعَبْدِ مِنْ نَدَمِ
Yâ men ledeyhi devâü’ddâ-i ve’s-sakam	يَا مَنْ لَدَيْهِ دَوَاءُ الدَّاءِ وَالسَّقَمِ
Lem ektedir sarfe nefsî min gavâyetihâ	لَمْ اَقْتَدِرْ صَرْفَ نَفْسِى مِنْ غَوَا يَتِهَا
Ve zâde tuğyanuhâ cemhen ve mâ’semehâ	وَ زَادَ طُغْيَانِهَا جَمْحًا وَمَاأُثْمَهَا
İnnî vakiftü alâ bâbi’r-recâi lehâ	اِنِّى وَقِفْتُ عَلَى بَابِ الرَّجَاءِ لَهَا
Eznebtü küllü zunûbin va’tereftü bihâ	اَذْنَبْتُ كُلَّ ذُنُوبٍ وَاعْتَرَفْتُ بِهَا
Lâkin areftüke bi’t-tevhidi ve’l-kelim	لَكِنْ عَرَفْتُكَ بِالتَّوْحِيدِ وَ الْكَلِمِ
Kad fâteni’l-ömrü ve’ş-şeyhuhatü nâzileten	قَدْ فَاتَنِى الْعُمْرُ وَ الشَّيْخُوخَةُ نَازِلَةً
Birre’si mâli’l-abdi eleyse râhiletün	بِالرَّأْسِ مَالِى الْعَبْدِ اَلَيْسَ رَاحِلَةً
Ve’n-nefsü fî kesreti’l-isyâni hâimetün	وَ النَّفْسُ فِي كَثْرَتِ الْعِصْيَانِ هَائِمَةٌ
Nâme’l-uyûnu ve aynü’l-abdi sâhiretün	نَامَ الْعُيُونُ وَعَيْنُ الْعَبْدِ سَاهِرَةٌ
Tebkî ale’l-bâbi vaste’l-leyli bi’l-keremi	تَبْكِي عَلَى الْبَابِ وَسْطَ اللَّيْلِ بِالْكَرَمِ
Sâret zunûbî kemevci’l-bahri fî mededi	صَارَتْ ذُنُوبِي كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَدَدِ
Udtu ani’r-remli vennucûmi bi’l-aded	عُدْتُ عَنِ الرَّمْلِ وَ النُّجُومِ بِالْعَدَدِ
Bi-izzi men fi’lavâlimi hayru muktesidin	بِعِزِّ مَنْ فِي الْعَوَالِمِ خَيْرُ مُقْتَصِدٍ

Lâ taktaanne recâî fîke yâ senedî	لاَ تَقْطَعَنَّ رَجَائِي فِيكَ يَا سَنَدِي
Yâ gâfire'z-zenbi ilerrâcine bi'l-keremi	يَاغَافِرَ الذَّنْبِ اِلَى الرَّاجِنَ بِالْكَرَمِ
Mâ maleti'n-nefsü ile't-taâti min kesel	مَا مَالَتِ النَّفسُ لِلطَّاعَتِ مِنْ كَسَلٍ
Vema'tedet li-hisâbi'l-haşri min amel	وَ مَا اعْتَدَتْ لِحِسَابِ الْحَشْرِ مِنْ عَمَلٍ
Fesâleti'l-aynu lil-Mısrîyyi min vecelin	فَسَالَتِ الْعَيْنُ لِلْمِصْرِيِّ مِنْ وَجَلٍ
İrham bi-fazlike lâ-tanzur ilâ zelelin	اِرْحَمْ بِفَضْلِكَ لاَ تَنْظُرْ اِلَى ذَلَلٍ
İnne'l kerîme yuhibbu'l-afve an-hademi	اِنَّ الْكَرِيمَ يُحِبُّ الْعَفْوَ عَنْ خَدَمٍ

Ey! güfrân ve ismetle tevhid eden zat

Niyâzî-i Mısrî, bu ilahisini okuyanın haline göre yorumlamak gerekir.

يَا مَنْ كِبَارُ الذُّنُوبِ لَدَيْهِ كَاللَّمَمِ

Ey! Büyük günahlar senin katında ekmek kırıntısı gibi olan zat.

Çünkü ekmek kırıntısı yemeğe müsait olmadığından üzerine basılması dahi günâh değildir. Gavs-ül Âzam İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Sivasî buyurdu ki;

"Bu sözler Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme söylenmiş sözlerdir. Ancak yol bizden geçtiği için bize söylenmiştir. Fenâfı'l-ihvân olduysanız, bu sözler ihvana, Fenâfi'ş-şeyh olduysanız bu sözler şeyhe, fenafı'r-resûl olduysanız bu sözler Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme, bekâbi'llâh olduysanız bu sözler Allah Teâlâ'ya söylenmiştir" [155]

---

[155] Şeyh Zeyneddin-i Hafî der ki; Müridliğin şartlarından biri şeyh ile kalp bağının devamıdır; ondan yardım isteyecek, teslim olacak, sevgi gösterecek. Kişiye şeyhinden başka vasıtalarla feyz hâsıl olmaz. Dünya şeyhle dolu olsa da şayet müridin içinde şeyhinden başkasına bir alâka uyanırsa batını vahdaniyyete açılmaz. Çünkü insanın iki yönü var: Biri ulvî, biri süflî. Hak Teâlâ yönden münezzehtir. Nasıl kıbleye yönelmeden namaz makbul olmazsa Resul'e bağlanıp teslim olmadan Resul'ün

يَا مَنْ تَرَحَّمْ دَمْعُ الْعَيْنِ كَالدِّيَمِ

Ey! Gözyaşlarına merhamet eden zat

يَا مَنْ يُحِبُّ اَنِينُ الْعَبْدِ مِنَّ نَدَمِ

Ey! Kulunun pişmanlığından, onun ahlarına ve inlemelerine sevgi gösteren zat.

يَا مَنْ لَدَيْهِ دَوَاءُ الدَّاءِ وَالسَّقَمِ

Ey, katında azab ve derdin devâsı olan zat

" Vücudumuzda binlerce kurt, binlerce domuz.... Temiz, pis, güzel, çirkin binlerce sıfat var"[156]

لَمْ اَقْتَدِرْ صَرْفَ نَفْسِى مِنْ غَوَايَتِهَا

Ben nefsimi azgınlıktan çevirmeğe, yani döndürmeğe, terbiye etmeye gücüm yoktur, buna muktedir değilim.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
"Halk, içinde bir tane bile binmeye elverişlisini bulamadığınız yüz develik bir sürü gibidir." [157]

İnsanda bir an olur kurtluk zuhur eder, bir an olur ay gibi Yusuf yüzlü bir güzel haline gelir. İyiliklerle kinler gizli bir yolda gönüllerden gönüllere gidip durmaktadır. Hatta insandan, öküz ve eşek bile bilgi sahibi olur, akıllanır, hüner elde eder. Serkeş at, rahvan bir hale gelir, alışır. Ayı oynar,

---

nübüvvetine kalp bağlamadan Allah Teâlâ'ya yönelme hâsıl olmaz. Resul bir vasıtadır. Kalp ile Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme bağlanmaksızın kula Allah Teâlâ'dan feyz gelmez. Sonra beden ve ruh ile bir yöne yönelince insana vahdaniyyetten feyzler ve kabiliyetler hâsıl olur. Bilinmelidir ki, müridin şeyhinden yardım istemesi Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden yardım istemesidir; çünkü şeyhi de şeyhinden, o da Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme kadar gider. (Çavuşoğlu, Ali,***"Yusuf Hakîkî'nin Tasavvuf Risâlesi,"*** S.B.Ens. D.S.13Yıl: 2002. s. 141–142)

[156] Mesnevi, c.II, b.1417.

[157] Buhârî, Rikâk, 34; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 232; Tirmizî, Edeb, 82; İbn Mâce, Fiten, 16; Ahmed, Müsned, II, 70, 109, 121, 122, 123, 139; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, V, 37 (4607), VIII, 60 (7963); Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IX, 19 (17568); Ebû Nu'aym, Hılyetü'l-Evliyâ, VI, 334, VII, 142, IX, 23; Hâkim, el-Müstedrek, IV, 326. Mesel için bkz. Hakîm et-Tirmizî, el-Emsâl, 51; Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'lemsâl, 81, 82 (131); Abdülmecîd Katâmış, el-Emsâl el-Arabiyye, s.161. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

keçi de selâm verir. Köpeğe insanın huyu geçer, nihayet çoban olur, av avlar yahut sürüyü korur. Ashab-ı Kehf'in köpeğine onlardan öyle bir huy sirayet etti ki sonunda Allah Teâlâ'yı aramaya koyuldu.[158]

وَ زَادَ طُغْيَانِهَا جَمْحًا وَمَاۤثـَمَهَا

Kızgın at gibi nefsim sınırı aştı beni dinlemez.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Mü'minler hoşgörülü ve yumuşak huyludur. Bağlansa yerinde duran, 'çök' emri verilse çöken, burnu halkalı deve gibi.” [159]

Bir yürüyüş edelim de kırıp dökelim: Şu kara yüzlü, şu kötü huylu nefsi, yok edelim gitsin! [160]

Fakat bu mücâdele kolay değildir. Zira “put kırmak kolaydır, fakat nefsi (eğitmeyi) kolay görmek cahilliktir.'' [161]

اِنِّى وَقِفْتُ عَلَى بَابِ الرَّجَاءِ لَهَا

Bu nefsimin azgınlığından dolayı senin reca kapında durdum.

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ

“Herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya unutturursak, onun yerine daha hayırlısını veya onun benzerini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?”[162]

اَذْنَبْتُ كُلَّ ذُنُوبٍ وَاعْتَرَفْتُ بِهَا

Ve her günahı işledim ve yaptığım günahlarımı itiraf ederim

---

[158] Mesnevî, c. II. b. 1420-1435.

[159] Ebû Nu'aym, Hılye, V, 180; Beyhakî, Şu’abü’l-îmân, thk. Muhammed Sa'îd b. Besyûnî, Zağlûl, Beyrut,
1990, VI, 272 (8128), 273 (8129); Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr, Kitâbü'd-duafâi'l-kebîr, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-kütüb el-ilmiyye, Beyrut, ty. II, 279; İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy el-Cürcânî, el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl, thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1998, IV, 201; Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü’l-Emsâl fi'l-hadîs, s. 124 (206), Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, I, 114 (139), 115 (140).

[160] Mevlânâ, Macâlis-i Sab'a (Yedi Meclis), Çeviren: ve Hazırlayan: Abdulbâki Gölpınarlı, Konya 1965, s. 54.

[161] Mesnevi, c. I, b.778

[162] Bakara, 106

لكِنْ عَرَفْتُكَ بِالتَّوْحِيدِ وَ الْكَلِمِ

Lâkin seni tevhidinle ve Kur'an-ı Kerim'le bildim, yani ârif oldum.

قَدْ فَتَانِي الْعُمْرُ وَ الشَّيْخُوخَةُ نَازِلَةً

Ömrüm tamam oldu, ihtiyârlık nâzil oldu, saçım, sakalım ağardı.

بِالرَّئْسِ مَالِي العَبْدِ الْيَئْسَ رَاحِلَةٌ

Yalnız Ortada kaldım, bir yerinecek kimse yok mu?

وَ النَّفْسُ فِي كَثْرَتِ الْعِصْيَانِ هَائِمَةٌ

Nefis çok günah işlemekte çılgın gibi.

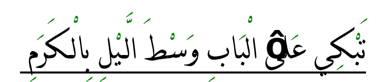
Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Münafığın durumu, iki sürü arasında damızlık peşinde dolaşan dişi koyuna benzer. Bir kere bu sürüden öbürüne, bir kere ondan bıkıp diğerine koşar." [163]

Ey karnına haris olan, böylece yücel. Bunun yolu, ancak yiyeceğini değiştirmendir. Ey kalp hastası, ilaca sarıl. Bütün tedbir, mizacı değiştirmeden ibarettir." [164]

Her bir göz uyur, benim gözlerim uyumayan köle gözü gibi

Gece yarısı kerem kapında ağlar

[163] Müslim, Sıfetü'l-münâfikîn, 17; Nesâî, Îmân, 31; Dârimî, Mukaddime, 31; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 32, 47, 88; Abdurrezzâk, el-Mûsannef, XI, 436 (20934); Taberânî, el-Mu'cemü's-sağîr, I, 211; a.mlf, er-Ravdu'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-sağîr li't-Taberânî, 1. bsk. thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrir, el-Mektebü'l-İslâmî-Beyrut, Dâru Ammâr-Ammân, 1985, I, 351(585); Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, II, 285 (1372). Mesel için bkz. Hakîm et-Tirmizî, el-Emsâl, s. 53; Râmhurmüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, s. 83 (44); Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'l-emsâl, s. 217 (320); Abdülmecîd Katâmış, el- Emsâl el-Arabiyye, s.163.(UYSAL, 23 Bahar 2007)

[164] Mesnevî, c. V. b. 293-294.

صَارَتْ ذُنُوبِي كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَدَدِ

Günahlarım denizlerin dalgaları gibi,

عُدَّتْ عَنِ الرَّمْلِ وَ النُّجُومِ بِالْعَدَدِ

Kıyılardaki kum gibi gökteki yıldızlar kadar çoğaldı.

بِعِزِّ مَنْ فِي الْعَوَالِمِ خَيْرُ مُقْتَصِدِ

Âlemlerde hayrı tutmuş olan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin izzeti ile

لَا تَقْطَعَنَّ رَجَائِي فِيكَ يَا سَنَدِي

Senden ümidimi kesmem. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem benim için rica etsin.

يَا غَافِرَ الذَّنْبِ اِلَى الرَّاجِينَ بِالْكَرَمِ

Ey keremini ümid edenlerin günahlarını mağfiret edici

İmdi Rahîm ismi şöyledir ki Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem miraçtan cismini ve nefsini koyup **"Kâbe kavseyni ev ednâ"** [165]ya vardı. Yani benliğinden fâni olup Hakk'la mâmur oldu. O vakit bir kubbe gördü. Kubbe içinde bir deniz, o deniz ortasında bir ağaç ve o ağacın üzerinde bir kuş, kuşun gagasında bir zerre gördü. Sual buyurdular ki:

"Yâ Rabbe'l-âlemîn bunlar nedir?" Nida geldi ki

"Yâ Muhammed bu benim bir sıfatımdır. *Zira* ***Ruh kudretimin hakikatidir. Buna "zât" derler. Bâtın dahi derler. Bunu böyle görenler sıfatımdan zâtıma yol bulurlar. Gördüğün engin deniz Rahmetimin denizidir. Ağaç dünyadır, Kuş ümmetinin misâlidir. Gagasındaki zerre ümmetlerinin günahlarıdır. Denizin bir damlası o zerreye bedeldir."***

Kesme ümmit havf edip ol bahr-ı rahmetten recâ
Kim olur her katresi beş bin cihanın cürmüne

Gark eder âlemleri bir katre âb-ı mağfiret
Var kıyas et vüs'ati deryâ-yı rahmet neydiğin [166]

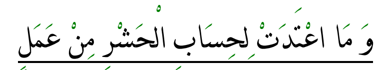
---

[165] Necm, 9
[166] (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s. 38

مَا مَالَتِ النَّفسُ لِلطَّاعَتِ مِنْ كَسَلِ

Nefis tembellikten dolayı taattan ayrılıp sapıttı.

Allah Teâlâ insanın fıtratında usanç olduğunu bildiği için ibadetleri çeşitlendirdi. Her zaman ibadet etmeyi değil, bazı zamanlarda ibadeti emretti. Mesela namazda niyetin tek namaz kılmak değil namazı yerine getirmek olsun. Zira her namaz kılan namazı gerçekte kılmış değildir. Eğer öyle olmuş olsa idi, mutsuz insanları namaz kılanlar içinde görmezdik.

Benim mahşer hesabı için hazırlığım da yoktur.

فَسَالَتِ الْعَيْنُ لِلْمِصْرِىِّ مِنْ وَجَلِ

Mısrînin ihtiyarlıktan gözleri aktı.

اِرْحَمْ بِفَضْلِكَ لَا تَنْظُرْ اِلٰى ذَلَلِ

Ne olur fazlınla merhamet et. Benim zilletime bakma,

اِنَّ الْكَرِيمَ يُحِبُّ الْعَفْوَ عَنْ خَدَمِ

Kerîm olan, Sultan, kendisine hizmette bulunanlarını kusurlarını affetmeği sever

Eğer sen illa da nefsin kusurlarını silmekle ve onları ibadet, taat ve zikirle yok edip Allah Teâlâ'ya vuslat etmeyi düşünürsek bu hatadır. Lakin O seni kendine ulaştırmak istediğinde, senin vasfını kendi vasfıyla örter ve affeder.

ن N

142

Visâl'ül- abdi lillâhi bilâ beyne velâ eyne	وِصَالُ الْعَبْدِ لِلّٰهِ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ
Kezâlike'l-abdu bi-lâhi bilâ beyne velâ eyne	كَذٰلِكَ الْعَبْدُ بِاللّٰهِ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ
Cemâlün kad bedâ hakkan bi-külli'l-vechi ıtlâkan	جَمَالٌ قَدْ بَدٰى حَقًّا بِكُلِّ الْوَجْهِ اِطْلاَقًا
Tecellü bienne tahkîkan bilâ beyne velâ eyne	تَجَلُّ بِأَنَّ تَحْقِيقًا بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ
Feinne'l-halka lem-yunkal mine'l-imkânı lâ-nagfel	فَإِنَّ الْخَلْقَ لَمْ يُنْقَلْ مِنَ الْاِمْكَانِ لاَ نَغْفَلْ
Erâ Hakkan vücûde'l-külli bilâ beyne velâ eyne	اَرٰى حَقًّا وُجُودَ الْكُلِّ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ
Yerâ fî külli mir'âtin bi-iskâti'l-izafâti	يَرٰى فِى كُلِّ مِرْآتٍ بِاِسْقَاطِ الْإِضَافَاتِ
Vücûdu'l-vahdetizzâti bilâ beyne velâ eyne	وُجُودُ الْوَحْدَةِ الذَّاتِ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ
Bi-bâbi'l-mürşidîyne elzemü li-hâze'l-meşhedi'l-a'zam	بِبَابِ الْمُرْشِدِينَ الْزَمْ لِهٰذَا الْمَشْهَدِ الْاَعْظَمْ
Terâ mâlâ yera'l-a'lemü bilâ beyne velâ eyne	تَرٰى مَا لاَ يَرٰى الْأَعْلَمُ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ
Sekânî şerbeten subhan feahyânî bihi ilmen	سَقَانِى شَرْبَةً صُبْحًا فَاَحْيَانِى بِهِ عِلْمًا
Fesâre'l-ilmü lî aynen bilâ beyne velâ eyne	فَصَارَ الْعِلْمُ لِى عَيْنًا بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ
Tecellâ vechuhu bi'z-zâtî alel-Mısrıyyı fi'l-halâtı	تَجَلّٰى وَجْهُهُ بِالذَّاتِ عَلَى الْمِصْرِىِّ الْحَالاَتِ
Biifnâi'l-vücûdiyyâtı bilâ beyne velâ eyne	بِاِفْنَاءِ الْوُجُودِيَّاتِ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ

وِصَالُ الْعَبْدِ لِلّٰهِ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ

Kulun Allah Teâlâ'ya yaklaşması mesâfesiz ve mekânsızdır

[SEYR MERTEBELERİ

Hakîkat erbabına göre sefer, müridin Allah Teâlâ'ya yönelmesi sırasında kalbin geçirmiş olduğu seyirlerden ibarettir. Bu esnada takip edilen sefer dörttür:

1-SEYR İLÂ'LLAH

Seyr ü sülûkün dört mertebesinden birincisi hakkında kullanılır bir tabirdir. Buna *"sefer-i evvel"* de denir. (Seyr-i ilâ'llah) demek, aşağı bilgilerden, yüksek bilgilere ilerlemek, ilimde durmadan yükselmektir. Bu şekilde mahlûklara ait bilgiler bilindikten sonra, Allah Teâlâ'nın ilmine kadar varılır. Bu bilgiler başlayınca, mahlûklara ait bilgilerin hepsi unutulur. Bu hâle (Fenâ) denir.

Allah Teâlâ'nın, lütfu ve ihsanı ile mâsivânın hepsi, kalb gözünden silinince, isimleri bile unutulunca, (Fenâ) hâsıl oldu denir. (Seyr-i ilâ'llah) tamam olur.

Sâlik, yaradılışında Muhammedî ise, Âlem-i emrin beş latîfesini, sıraları ile geçtikten sonra, bunların Âlem-i kebîrdeki asıllarında seyr eder. Yani ilerler. Allah Teâlâ'nın lütfu ile bu beş aslın her birini inceden inceye geçerek sonuna gelir. Böylece, imkân dairesini (Seyr-i ila'llah) ile bitirmiş olur. (Fenâ) hâsıl oldu denir. (Vilâyet-i suğrâ) makamına başlamış olur.

Hakikî Fenâ ise, sıfât-i ilâhînin ve isimlerinin ve hiçbir bağlılığın, ayrı bir görünüşün de, tamamen görülmediği zaman hâsıl olur. Zât-ı ilâhîden başka hiçbir şey görülmez ve düşünülmez. Seyr-i ila'llah *Allah yolculuğu*, işte burada sona erer.

2-SEYR Fİ'LLÂH

Seyr ü sülûkün dört mertebesinden ikinci mertebesi hakkında kullanılır bir tâbirdir. Buna "sefer-i sani" (cem) de denir.

Allah Teâlâ'nın isimlerinde ve sıfatlarında ilerleme, Allah Teâlâ'nın beğendiği ve râzı olduğu şeylerde fâni olma (yani O'nun sevdiklerini sevmek ve O'nun sevdikleri kendine sevgili olmak) seyr-i fi'llah diye isimlendirilir. Böylece anlatılamayan, işaretle bildirilemeyen ve isim verilemeyen, bir şeye benzetilemeyen, kimsenin bilemediği, anlayamadığı mertebeye varılır. Bu seyre (Bekâ) denir.

Bu makamda, sülûkten sonra, cezbe hâsıl olur. Bu seyre, seyr-i fi'llah da denmesine sebep, insan bu seyrde, Allah Teâlâ'nın sıfatları ile sıfatlanır. Bir sıfattan bir sıfata geçer. Çünkü aynadaki suretlerin sıfatlarının bazısından aynanın da nasibi olur. Bundan dolayı, sanki Allah Teâlâ'nın isimlerinde seyr etmiş gibidir.

(Seyr-i fi'llah) hâsıl olmadıkça, tam ihlâs elde edilemez. (Seyr-i fi'llah)

denilen (İsbât) makamına kavuşmak için çalışılır. Bu makamda, kalb yalnız Allah Teâlâ'yı hatırlamaktadır. Bu makama (Bekâ) makâmı ve (Hakîkat) denir. Vilâyetin sonu, bekâ makâmıdır. Birincisinde fenâ makâmına ve hakikâtte bekâ makâmına kavuşan insan, vilâyete kavuşmuş, Velî olmuştur. Nefs-i emmâresi, nefs-i mutmainne olmuş, küfürden, inkârdan kurtulup, yaratılışında bulunan kötülük, azgınlık yok olmuş ve Rabbinden razı Rabbi de ondan razıdır.

Abdülhakîm bin Mustafa Arvâsî kuddise sırruhu'l-azîz; *"Seyr-i ila'llah ve seyr-i fi'llah yani Allah Teâlâ'nın beğendiği şeylerde fânî olma hâsıl olmadıkça, tam ihlâs* (her işini yalnız Allah Teâlâ'nın rızâsı için yapma) *elde edilemez. Muhlislerin* (ihlâs sahiplerinin) *olgunluğuna kavuşulamaz" d*emiştir.

Fenâ fi'llah makamı zahir olunca, dil ile her gün beşbin kere tehlil de yani *'Lâİlâhe İlla'llâh'* zikrinde bulunduktan sonra, Allah Teâlâ'yı murakabede olmak gereklidir ki, Allah Teâlâ'ya karşı fena-i küllî (tümüyle kendinden geçme hali) elde edilsin.

3-SEYR ANİLLÂH-BİLLÂH

Üçüncü seyre, (Seyr-i ani'llah-i billâh) denir. Bu da, ilmin hareketidir. Yüksek bilgilerden aşağı bilgilere inilir. Böylece, mahlûkları bilmeğe kadar inilir. Bütün vücûd mertebelerinin bilgisi unutulur.

Üçüncü ve gelecek olan dördüncü seyrler, davet makamını elde etmek içindir. Allah Teâlâ'nın kullarına yardımı gelip fetih müyesser olunca (Nasr,1) vahdet kapısı açılır. Mutlak fenâ ve istiğrakla "'ayn-ı cem'"de zâtî şühud ve birlik nûru Allah Teâlâ'nın yardımı ile verilince irşat seccadesi helâl olur. Bu da şeyh hazretlerinden icazet ve **"hazret-i 'izzet"** ten işaret ile olur.

> Aynü'1-cem Allah Teâlâ'nın birliğini (Ahadiyyetini) zahirî ve bâtını olan iki zıtta bağlı kılmamaktır. Ahadiyyet makamı, *"Kabe kavseyn"*[167] makamıdır. İkilik artık kalmaz. Bu makam geçilince de *"Ev Ednâ"* makamına ulaşılır ki, bu makam velayetin son makamıdır.

Seyr-i bi'llah'a kadar her makamda, en kâmil Allah Teâlâ dostlarının hepsine göre zikirde sayıyla meşgul olunmalıdır. Lakin beşbin sayısıyla kayıtlanmak seyr-i ila'llah'ın tamamlanmasına ve ondan az sonrasına kadar gereklidir ki, maksat ve meram bulunabilsin.

4-SEYR-İ EŞYÂ (SEYRİ MÜSTEDİL) **(Dönülen Makamlar)**

Bunlardan sonra, dördüncü seyr başlar. Buna (Seyr-i eşyâ) denir. Birinci seyrde unutulmuş olan, eşyanın bütün bilgileri, şimdi yavaş yavaş ele geçer. Bu dördüncü seyr, birinci seyrin tersidir. Üçüncü seyr de, ikinci seyrin karşılığıdır.

---

[167] Necm, 9

Bu makam da Hakk'tan halka dönme makamıdır. Bu ise, cem' ve fark birliği demektir. Hakk'ın halka dâhil olması ve onda yok olmasıdır ki, kesrette vahdet, vahdette de kesret görülebilsin. Bu da Allah Teâlâ'dan Allah Teâlâ'ya dönmedir. Bu makam, fenadan sonra beka, cem'den sonra fark makamıdır." [168]

Tasavvufta nihâyete kavuşan bir velînin geri döndükten sonra, daha önce unutmuş olduğu eşyânın bütün bilgilerine yeniden sahip olması, Seyr-i fil-eşyâ diye isimlendirilir. Muhammed Bakî-billâh kuddise sırruhu'l-azîz buyurmuştur ki;

"Seyr-i fil-eşyâ, davet makamını elde etmek içindir. Davet makamı, nebilere mahsustur."

Allah Teâlâ'nın da kuluna yaklaşması öyledir, yani mesâfesizdir.

Velayeti Kübrâ, Allah Teâlâ'nın Esma, Sıfat ve Zat'ına mahsus olan dairede seyirden ibarettir.

[Ne zaman insan Tevhîd-i Vücûdî ve Allah Teâlâ ile beraberlik sırrına ererse, o zaman nefsinde Arşı Mecid'den, hatta Arş'tan daha yüce bir makamdan zeminin altına kadar uzanan âlemlerde, zerreler de dâhil olmak üzere, her şeyi kuşatmış olarak yayılan bir nur görür. Bu nurun renkle ilgisi bulunmamakla beraber, semavî ve koyu bir görünüşte olduğu söylenebilir. Bir hadîsi kutside ***"Allah Teâlâ Âmâ'da idi."*** [169] buyurmaktadır.

Allah Teâlâ ile beraberlik sırrına eren ve Tevhîd-i Vücûdî'nin şereflisi olan kimse o nur'u, güneşin doğuş anındaki netliği gibi, görür. O zamana kadar bir benzerini görmediği bu nur'a karşı

"Acaba bu gördüğüm Allah Teâlâ mıdır?" diye şüpheye düşecek kadar bu tecellinin tesiri altında kalır. Nihayet bu nur da insanın murakabesinden çekilir ve eseri bile kalmaz. Bu nur ile yok olan imkân âlemi, bu nurun yok olması ile tekrar meydana gelir. Bir nur tecellisi ile diğer bir âlemin yok olması, birinin diğerini yok ettiği için değil, tıpkı güneşin doğması ile aslında var olan yıldızların gündüz görülemediği gibi, bir şeydir. Fakat kalbe ait seyirdeki görüş, maddî gözle olan görüş gibi, sınırlı olmadığı için, bu makamın yolculuğunda olan zat, yolculuk esnasında gördüğü varlığın, varlığı vâcib olanın (Allah Teâlâ'nın) tecellisi midir, yoksa mümkün olan bir varlık belirtisi midir, ayırt edebilir.

Varlığı vacib olan Allah Teâlâ'nın tecellisini görme haline

---

[168] Sefine-i Evliya, c.II, s.177 deki Dip not.

[169] *"Her şey yokluk halinde iken ve kâinatta hiç bir şey var olmadığı zamanda Allah Teâlâ, varlığı kendi Zatı ile idi."*

"O'nunla olma" hali denilir. Allah Teâlâ'nın lütuf ve kereminin eseri olan, insanda bu görme hali, Velayeti Kübra'da seyreden velilere mahsus bir iltifatıdır ki; Bu makamın velayeti peygamberlere mahsus bir velayettir.

İnsan, mânevî sarhoşluktan ayılma ve uyanma makamında varlığı olduğu gibi, yerli yerinde görür. Fakat gördüğü şeylerin, Allah Teâlâ'nın varlığını gösteren şeylerden ve O'nun varlığının gölgesinden başka bir şey olmayan şeyler olduğunu anlar. Yine bu makamın sırlarına eren zat görür ve anlar ki; Varlığın görünüşü Allah Teâlâ'nın sıfatıdır ve katiyyen aslı değildir. Tevhîd-i Şühûdînin manası işte budur. Öyle bir tevhîd-i Şuhûdî ki, nefis latifesinden müşahede edilir. Allah Teâlâ'nın kuluna olan yakınlığının manası bu makamda anlaşılır.

"O'nunla beraber olmak ve O'na yakın olmak" arasındaki fark'a gelince: Beraber olmanın sonu ***"Bir"*** olmaya ve sonunda ikiliği kaldırmaya gider. Her ne kadar mümkün olanın varlığı ayrıca müşahede edilirse de, varlığı kendi zatından değil, Allah Teâlâ'nın varlığındandır. Yine mümkünün sıfatının varlığı da O'nun sıfatının varlığındandır.

Beraberliğin ve birliğin hakikâti yokluktur. Yaratılmış olanın Allah Teâlâ'da yok olmasıdır. Bu hususu bundan daha fazla açmak mümkün değildir. Buraya kadar yapılan izahattan anlaşılmıştır ki;

Varlıkta asil olan gölge değil, bizzat varlığın aslıdır. Zaten gölgenin varlığı da onu salan bir asıldan gelir. Varlığın sıfatında da durum aynen böyledir. Gölge olan sıfatın varlığı, asıl olan sıfatın varlığının eseridir. Asıl olanın gölgeye yakınlığına karşılık, nasıl olur da gölgenin asıl olana yakınlığından bahsedilebilir? Gölgenin varlığı gölgeyi düşüren asıldan gelmektedir.

Ekrabiyyet *"Allah-ü Teâlâ'nın kuluna her şeyden yakın oluş"* hâlini satırlara intikal ettirmek mümkün değildir.

Aklın gücü de bu makamı anlamak ve anlatmak için çok noksan ve kifayetsizdir. Allah Teâlâ'nın kuluna olan yakınlığının, kulun kendi kendine olan yakınlığından daha yakın olduğunu kavramak hususunda, idrâk susmuş ve akıl acze düşmüştür. Bu mesele aklın ötesindedir. Bu sırrı meydana koyma yetkisi sınırlı tutulmuştur.][170]

Allah Teâlâ'nın cemâli her yüzde görünmeye başladı.

[170] (ALTUNTAŞ, 2007), s.785

تَجَلَّ بِأَنَّ تَحْقِيقًا بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ ايْنَ

Mutlak olarak tecellîsi gerçekten mesâfesiz ve mekânsızdır.

فَإِنَّ الْخَلْقَ لَمْ يُنْقَلْ مِنَ الْاِمْكَانِ لاَ تَغْفَلْ

Halk imkândan intikâl etmez, gâfil olma.

İmkân şudur ki, vücûd ile yokluğu eşit ola, yani varlıkla yokluğu aynı olmalıdır. Yaratılmışlar hiçbir zaman imkân âleminden ayrılmaz. Yani ilah olmaz.

اَرٰى حَقًّا وُجُودَ الْكُلِّ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ ايْنَ

Her bir şeyin vücûdunu mesâfesiz ve imkânsız olarak Hakkın vücûdu görür.

يَرٰى فِي كُلِّ مِرْآتٍ بِاسْقَاطِ الْإِضَافَاتِ

Kayıdların yok edilmesiyle de her bir aynada tek bir vücûd görünür.

وُجُودُ الْوَحْدَةِ الذَّاتِ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ ايْنَ

Yüce Allah Teâlâ'nın vücûdunu mekânsız ve mesâfesiz tektir.

بِبَابِ الْمُرْشِدِينَ الْزَمْ لِهٰذَا الْمَشْهَدِ الْاَعْظَمِ

Bu meşhed-i â'zam (bu büyük toplantı, bu görüş için) için Mürşidin kapısına sık sık devam ve eteğine yapışmakla olur.

Hz. Pir Abdülkadir Geylânî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz

***"Benim halîfelerim, mürîdlere zikre izin versinler ve irşada karışmasınlar, ben irşâd ederim."* diye vadetmiştir ki, o, vadinden dönmez.**[171]

Hz. Kuddûsî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz **de buyurdu ki:**

"Yâ Rabbî! Yâ Rabbî! Şeyh Muhammed Bahaeddin kulun bir suçumuz olsa bize küser. Şeyh Abdülkadir kulun küsmez. Çekinmeden günâh işleselek dahi muhabbetten geçmez." [172]

[171] (Kuddûsî, Tarihsiz), s. 47
[172] (Kuddûsî, Tarihsiz), s. 173

تَرٰى مَا لاَ يَرٰى الْأَعْلَمُ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ

O zaman âlemin görmediğini aracısız olarak görürsün
Çünkü Bu Tevhid ilmi zevkîdir.

İlmi değildir, yani öyle kitapları okumakla hâsıl olmaz. Kitap okumakla elde edilen bilgilerden kitapsız haber verilmez. Bu tevhid ilmi ise zevkîdir, yani hâl ehli olmakla elde olunur.

سَقَانِى شَرْبَةً صُبْحًا فَاَحْيَانِى بِهٖ عِلْمًا

Mürşid sabah vakti bana bir şerbet içirdi ve beni ilmiyle ihyâ etti, yani bana bir tevhid makâmı gösterdi ve yeniden diriltti,

Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz şeyhin elinden içtiği bâde ile sırlara kavuştuğunu anlatmaktadır.

فَصَارَ الْعِلْمُ لِى عَيْنًا بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ

Sonra mekânsız ve mesâfesiz olan bilgimi kendimde buldum

تَجَلّٰى وَجْهُهُ بِالذَّاتِ عَلٰى الْمِصْرِىِّ الْحَالاَتِ

Mısrî'nin hallerinde İlâhî yüz bizzat tecellî etti.

بِاِفْنَاءِ الْوُجُودِيَّاتِ بِلاَ بَيْنَ وَ لاَ اَيْنَ

İşte o zaman arada hiçbir engel olmadan vücûdların yok olmasıyla onu kendisinde buldu.

> "Hiçbir şey bilmeme, hiçbir şey istememe, hiçbir şey olmama noktasına geri dönmeliyiz" [173]

Allah Teâlâ, tecelli-i bizâtihî (Zâtı tecellî) ve Tecelli-i bi-sıfâtihî (Sıfatıyla tecellî) ve ihâta-i bi-esmâihî (İsimleriyle kaplama) ve zahara bi-efâlihî (Fiilleriyle görünme) oldu. Yani zâtıyla tecelli etti, sıfâtıyla ziynetlendi, isimleriyle bütün âlemleri kapladı, fiilleriyle göründü.

[173] (Max HORKHEİMER, 2005), s. 411

143

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey bu gönlüm şehrini bin kahr ile vîrân eden,
Bî-dühân odlar yakup bu sînemi külhân eden.
Ehl-i âlem derdinin mislin görür rahat bulur,
Cins u misli olmayan derde beni dükkân eden.
Bir bahirdir sâhili yok mevci olmaz münkesir,
Leylinin fecrin getürmez gökteki devrân eden.
Akl-ı fikrim zevrâkı yollarda kaldı ser-nigün,
Belki cümle akl-u fikri bende sergerdân eden.
Kimine meydân eden bu âlemin her köşesi,
Mısrî'ye uçtan uca her köşeyi zindân eden

Ey bu gönlüm şehrini bin kahr ile vîrân eden,
Bî-dühân[174] odlar yakup bu sînemi külhân[175] eden.
Ey bu gönlüm şehrini bin kahr ile harab eden,
Dumansız ateşler yakıp bu göğsümü külhân eden.

Ehl-i âlem derdinin mislin görür rahat bulur,
Cins u misli olmayan derde beni dükkân[176] eden.
Dünya ehli derdinin benzerini görür rahatlar,
Cins ve benzeri olmayan derde beni dükkân eden.

Allah Teâlâ dostlarında tecelli kıldığı sıkıntılar ile diğer kulların gönüllerine ferahlık verir. Bu şekilde kıyaslama imkânı bulunca kendindeki az bir derdin olduğu düşüncesi ile şükür makamına çıkar. Şükür ise sabır makanın diğer yüzüdür. Esmâ-i ilâhiyyedeki son esmanın sabur olmasıda kulların üzerindeki tecellilerin son kılındığı makama işaret edişidir.

Bir bahirdir sâhili yok mevci olmaz münkesir,
Leylinin fecrin getürmez gökteki devrân eden.
Bir deryadır sâhili yok dalgası kırılmış olmaz,
Gökteki devrânda gece gün doğumunu getirmez.

Güneşin hakikati dünya ile açığa çıkmıştır. Yoksa uzayda binlerce güneş

[174] **Duhan:** Duman. Tütün. Kur'an-ı Kerim'in 44. suresinin adı. Mc: Gaflet ve dalâlet dumanı ki, hakikatların görünmesine mâni olur. Arap lisanında galib olan şerre, duhan tesmiye ederler. Kıtlık ve kuraklık
[175] **Külhan:** f. Hamam ocağı. Hamamda su ısıtmak için ateş yakılan yer.
[176] Alışveriş merkezi, kumarhâne

olup ve zaman da ayrı ayrı yaşanmaktadır.

Akl-ı fikrim zevrâkı yollarda kaldı ser-nigün,[177]
Belki cümle akl-u fikri bende sergerdân[178] ***eden.***
Yollarda akl ve fikir kayığım batmış kaldı,
Belki cümle akıl ve fikri bende başı dönmüş eden.

Kimine meydân eden bu âlemin her köşesi,
Mısrî'ye uçtan uca her köşeyi zindân eden
Kimine bu âlemin her köşesini meydân eden,
Mısrî'ye ise uçtan uca her köşeyi zindân eden

Niyâzî-i Mısrî'nin çileli hayatı burada teberrüken hatırlatılarak, halinize şükür edin, demektedir. Yoksa Allah Teâlâ dostları râzı makamına varmadan veli olmazlar.

TAHMİS-İ AZBÎ
Sırrı "sübhânellezi esrâ" [179]*da dil mihmân eden*
İstivâ sırrın vücudun şehrine sultân eden
Vay benim aklım perişân gönlümü hayran eden
Ey bu gönlüm şehrini bin kahr ile vîrân eden,
Bî-dühân odlar yakup bu sînemi külhân eden.

> *Herkes cins maal cins* [180] *hem demi sohbet olur*
> *Ehl-i Hakk'ın devleti Hakk'tan gelen zillet olur*
> *Çâre kıldıkça tabibler derdine mihnet olur*
> ***Ehl-i âlem derdinin mislin görür rahat bulur,***
> ***Cins u misli olmayan derde beni dükkân eden.***

Nefsle ruhun varasın fehmeden ehli zamir [181]
Tekye-i fakr-i fenâya can u dil eyler esir
Ger hakikatten haber almak dilersen âşka gir
Bir bahirdir sâhili yok mevci olmaz münkesir,
Leylinin fecrin getürmez gökteki devrân eden.

---

[177] **Ser-nigün:** f. Baş aşağı olmuş. Tersine dönmüş. Bahtsız.
[178] **Sergerdan:** f. Başı dönmüş, şaşkın. Hayran
[179] İsrâ Suresi
[180] **Cins maal cins**: cins cinsi ile beraber
[181] **Zamir:** Bir şeyi gizlemek. İç. Huk: Bir şeyin iç yüzü. Niyet. Vicdan. Kalb.

Çıktı "mâzâgal basar"dan [182] *çeşmime kehli uyun*[183]
Tıflı dil derdinden oldu seni derdim tâze nur
Çünkü ben biçare oldum sine püryan [184]*dîde-hûn*[185]
Akl-ı fikrim zevrâkı yollarda kaldı ser-nigün,
Belki cümle akl-u fikri bende sergerdân eden.

Azbî'ya fakri rızâdır âşıka âşkı pîşesi[186]
Gel iki âlem rahatımdan çekme vakt endişesi
Talib-i fakr u fenâ ol kır bu vârın şişesi
Kimine meydân eden bu âlemin her köşesi,
Mısrî'ye uçtan uca her köşeyi zindân eden

---

[182] ***"Gözü oradan ne kaydı ve ne de onu aştı."*** (Necm, 17)
[183] **Kehli uyun:** Gözlere çekilen sürme.
[184] **Biryan:** Püryân. f. Kebabın bir nev'i. Piran.
[185] **Dîde-hûn:** Gözler kanlı
[186] **Pişe:** f. İş, kâr. Meşguliyet. Alışkanlık, huy, âdet. Meslek, san'at. "Huy edinmiş, alışmış" anlamlarına gelir ve birleşik kelimeler yapılır. Meselâ: Hasenât-pişe : İyi şeyleri âdet edinmiş olan

144

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Gel ey gurbet diyârında esir olup kalan insan,
Gel ey Dünya harâbında yatıp gâfil olan insan.
Gözün aç perdeyi kaldır duracak yer mi gör Dünya,
Kati mecnun durur buna gönül verip duran insan.
Kafeste tutiye sükker verirler hiç karar etmez,
Aceb niçün karar eder bu zindâna giren insan.
Ne müşkül hâl olur gaflette yatup hiç uyanmayıp,
Ölüm vaktinde Azrâil gelince uyanan insan.
Kararmış kalbin ey gâfil nasihat neylesin sana,
Hacerden katıdır kalbi öğüt kâr etmeyen insan.
Bu derdin çâresin bul sen elinde var iken fırsat,
Ne ıssı sonra âh u zâr edüp hayfâ diyen insan.
Niyâzî bu öğüdü sen ver evvel kendi nefsine,
Değil gayriye andan kim tuta her işiten insân.

Gel ey gurbet diyârında esir olup kalan insan,
Gel ey Dünya harâbında yatıp gâfil olan insan.
Gel ey gurbet diyârında esir olup kalan insan,
Gel ey Dünya perişanlığında yatıp gâfil olan insan.

Ruhun dünya ve bedendeki durumu için sürekli gurbette kalan ve kafesteki kuş misal verilir.

Gözün aç perdeyi kaldır duracak yer mi gör Dünya,
Kati mecnun durur buna gönül verip duran insan.
Gözün aç perdeyi kaldır duracak yer mi gör Dünya,
Muhakkak mecnun olmuştur buna gönül verip duran insan.

Kafeste tutiye sükker verirler hiç karar etmez,
Aceb niçün karar eder bu zindâna giren insan.
Kafeste papağana şeker verirler hiç karar etmez,
Accaba niçin durmak ister bu zindâna giren insan.

Kafes en emniyetli yer iken, papağan orada karar etmek istemez. Çünkü onun emniyeti öz vatanından ve sevgilisine kavuşma engelidir. İnsan bu nedenle dünyaya gelince asıl vatanını unutup dünyaya bağlanmaktan kendini kurtarmalıdır.

Hikâye

Bir tacirin bir papağanı vardı. Bir gün tüccar Hindistan'a gitmek için yol hazırlığına başladı. Kölelerinin, cariyelerinin her birine ayrı ayrı:

"Hindistan'dan ne getireyim ne istersin?" diye sordu.

Her biri ayrı bir şey istedi. Tüccar papağanına da sordu:

"Ey güzel kuşum, sana ne getireyim Sen Hindistan'dan ne istersin?" dedi.

Papağan:

"Oradaki papağanları görünce hâlimi anlat ve de ki, falan papağan benim mahpusumdur, ben onu kafeste besliyorum. Size selâm söyledi. Ben gurbet ellerde kafeslerde sizin hasretinizle can vereyim, siz serbestçe ağaçlıklarda kayalıklarda dolaşın bu reva mıdır? Hiç değilse bir seher vakti ben garibi de hatırlayın ki, ben de birazcık mutlu olayım, dedi," de. Başka da bir şey istemem" dedi.

Günler geceler boyu yol gitti, nihayet Hindistan'a vardı. Giderken birkaç papağan gördü kayalıklara konmuş, bekliyorlardı, atını durdurup seslendi:

"Ben falan memlekette filan kişiyim, ticaret yapmak için buralara geldim. Benim bir papağanım var size selâm söyledi ve böyle böyle dememi istedi" dedi.

Tüccar sözlerini bitirir bitirmez, o papağanlardan birisi titredi, nefesi kesildi düşüp öldü.

Tüccar bu haberi verdiğinden dolayı bin pişman oldu.

"Ne yaptım, bu zavallı kuşun ölümüne sebep oldum. Galiba bu benim kuşumun bir yakını, candan seveni olsa gerek" diye düşündü.

Aradan bir hayli zaman geçti, tüccar alışverişini bitirip memleketine döndü. Herkesin istediğini bir bir verdi.

Kuş kafesinde tüccara sordu:

"Benim istediğim nerede. Hem cinslerimi, papağanları gördün mü, ne söyledin, ne gördünse bana anlat, beni de mutlu et" dedi.

Tüccar:

"Sevgili kuşum kusura bakma, fakat söylemesem daha iyi olacak sanıyorum, çünkü hâlâ o saçma sapan haberi götürerek yaptığım akılsızlığa ve cahilliğe yanmaktayım, onun için anlatmasam daha iyi" dedi.

Papağan ısrar etti; bunun üzerine tüccar istemeye istemeye olanları anlattı:

"Tarif ettiğin yere varıp dostların olan papağanları görünce senin söylediklerini ve selâmını "söyledim içlerinden biri buna dayanamadı üzüldü titredi ve hareketsiz kaldı, ödü patladı dayanamadı öldü gitti" dedi. *Bunu görünce çok pişman oldum, fakat nafile bir kere söylemiş bulundum"* dedi. Tüccarın sözlerini duyan papağan kafesin içinde titredi, hareketsiz kaldı ve biraz sonra düşüp öldü.

Tüccar bunu görünce aklı başından gitti, ağlayıp sızlamaya başladı, külahını yere vurdu.

"Ey güzel sesli kuşum, sana ne oldu neden bu hâle geldin, ben ne yaptım başıma ne işler açtım" diye dövündü. Sonunda ölü papağanı, kafesten çıkarıp pencerenin kenarına getirdi, getirir getirmez papağan hemen canlanıp uçtu, bir ağacın en yüksek dalına kondu. Tüccar buna şaşıp kaldı.

"Ey güzel kuş, bu ne iştir, bu ne haldir, bana anlat, bu hileyi nasıl öğrendin de beni kandırdın" dedi. Papağan konduğu yerden seslendi:

"Sevgili Efendim, o Hindistan'da gördüğün papağan benim selâmımı alınca düşüp ölmüş gibi yaparak bana bu haberi gönderdi. "Eğer kurtulmak istiyorsan öl!" dedi. Ben de gördüğün gibi onun dediğini yaparak hapisten kurtuldum. Kısaca öldüm kurtuldum kafeslerde tutulmaktan" dedi.

Ne müşkül hâl olur gaflette yatup hiç uyanmayıp,
Ölüm vaktinde Azrâil gelince uyanan insan.
Ne müşkül hâl olur gaflette yatıp hiç uyanmayıp,
Ölüm vaktinde Azrâil gelince uyanan insan.

Kararmış kalbin ey gâfil nasihat neylesin sana,
Hacerden katıdır kalbi öğüt kâr etmeyen insan.
Kararmış kalbin ey gâfil nasihat neylesin sana,
Taştan katıdır kalbi öğüt fayda etmeyen insan.

Bu derdin çâresin bul sen elinde var iken fırsat,
Ne ıssı[187] ***sonra âh u zâr edüp hayfâ diyen insan.***
Bu derdin çâresini bul sen elinde var iken fırsat,
Neye malik sonra âh u zâr edüp ne yazık diyen insan.

Niyâzî bu öğüdü sen ver evvel kendi nefsine,
Değil gayriye andan kim tuta her işiten insân.
Niyâzî bu öğüdü sen ver evvel kendi nefsine,
Değil başkasına ondan kim tuta her işiten insân.

Sözün öze uygunluğu kuvvetini aşikâr eder. Söz hale dönmedikçe tesir vucuda getirmez. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme dahi ***"emr olunduğun gibi dostoğru ol"***[188] işin ciddiyetini beyan eder.

---

[187] **Is:** (Iss) t. Bayındırlık, mâmuriyet. Şenlik. Ses. Sâhib. Mâlik. Efendi
[188] Hud, 112

TAHMİS-İ AZBÎ

N'ola birkaç gün ey gafil yüzüne gülsün bu dünya
Pişmanlık mukarrerdir sonunda hasretâ veylâ[189]
Elinde fırsatın var iken gel ömrün eyleme fenâ
Gözün aç perdeyi kaldır duracak yer mi gör Dünya,
Kati mecnun durur buna gönül verip duran insan.

Sana âşık olan insan niçin canın nisâr [190]*etmez*
Alınmış[191] *lezzeti nefse özünü Hakk'a yâr etmez*
Sana hâl ehlinin bendi niçin bilmemeğe kâr etmez
Kafeste tutiye sükker verirler hiç karar etmez,
Aceb niçün karar eder bu zindâna giren insan.

Fenâ dünyaya aldanmış demi nez'înin[192] *eğmezsin*
Hevâyı nefsine uyup sen Allah'tan utanmazsın
Uyarsın nefse şeytâna mekri haşra inanmazsın
Ne müşkül hâl olur gaflette yatup hiç uyanmayıp,
Ölüm vaktinde Azrâil gelince uyanan insan.

Hüdâ'dan yüz çevirmiş sen seni bende eylemiş sevda
Ne zikrin vârına fikrin var, hanî ahdin sen uya
Sana matlup yeter dünyana lazımdır sana ukba
Kararmış kalbin ey gâfil nasihat neylesin sana,
Hacerden katıdır kalbi öğüt kâr etmeyen insan.

Olur, hep dediğim bir bir görürsen akıbet elbet
Ne özrünü tutar Mevlâ olurmu hiç Hakk'a illet
Halas et kendini gamdan bekaya etmeden rihlet
Bu derdin çâresin bul sen elinde var iken fırsat,
Ne ıssı sonra âh u zâr edüp hayfâ diyen insan.

Hüdâ'dan olmagıl hâli nazr kıl ayn-i resmine
Sakın aldanma nefsine terahhüm eyle cismine
Sözündür tatlı sükkerden dediler Azbî ismine
Niyâzî bu öğüdü sen ver evvel kendi nefsine,
Değil gayriye andan kim tuta her işiten insân.

---

[189] **Vaveyla:** Çığlık, yaygara, feryat. Eyvah, yazık gibi üzüntü ifadeleri
[190] **Nisar:** Saçmak, dağıtmak. İ'ta etmek. Vermek
[191] Alışmış
[192] Nez' (A.) 1.can çekişme. 2.sökme, koparma, zorla alma. nez' eylemek ayırmak, çekip atmak, sökmek, koparmak.

145

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Tende cânım canda cânânımdır Allâh hû diyen,
Dilde sırrım sırda sübhânımdır Allâh hû diyen.
Dest-i kudretle yazılmış yüzüne âyât-ı Hakk,
Gönlümün tahtında sultânımdır Allâh hû diyen.
Cümle â'zâdan gelir zikr-i "Enel Hak" nârası,
Cism içinde zâr u efgânımdır Allâh hû diyen.
Geceler tâ subh olunca inledir bu dert beni,
Derdimin içinde dermânımdır Allâh hû diyen.
Yere göğe sığmayan bir mü'minin kalbindedir,
Katremin içinde ummânımdır Allâh hû diyen.
Kisve-i tenden muarrâ seyreder bu gökleri,
Çark uran abdâl-ı uryânımdır Allâh hû diyen.
Her kişiye kendiden akreb olan dost zâtıdır,
Ey Niyâzî dilde mihmânımdır Allâh hû diyen

Tende cânım canda cânânımdır Allâh hû diyen,
Dilde sırrım sırda sübhânımdır Allâh hû diyen.
Tende cânım canda cânânımdır Allah hû diyen,
Dilde sırrım sırda sübhânımdır Allah hû diyen.

Niyâzî-i Mısrî, bu ilahisinde zikir edenin de Allah Teâlâ olduğunu ve ehl-i zikri överkende hakikatte Allah Teâlâ'yı övüşünü dile getiriyor.

"Bu aşk ateşi ne ile yanar? Derseniz, bu aşk ateşi, zikrullah kılıcı ile yanar. Zikrullah'tan da maksat, sabahlara kadar lisanla: Allah, Allah... Demek değildir.

"Rabbini zikret, kendini unuttuğun vakit" (Kehf,24) buyrulur. Yani Allah Teâlâ'yı öyle zikreyle ki, Allah Teâlâ'dan gayri bir şey kalmasın ve kendi nefsin de kalmasın. ***Çünkü hakîkî zikrin mânâsı, zikreden, zikredilen ve zikrin bir olmasıdır.***

İşte bu türlü zikirde bulunanın kalbinde ikilik ve o kimsede benlik kalmaz. O kimsenin kalbine hakîkî sevgili nazar eder ve kendi cemâlini o kimsenin kalbinde görür. O zaman öyle hitap eder ki; Bu gönülde, bu mülkün içinde yârdan başkası yoktur. Ve yine öyle hitap eder ki;

"Bugün âlem mülkü kimin içindir?" Cevap: ***"Kahhâr ve tek olan Allah içindir."*** (Gafir, 16) [193]

---

[193] Ken'an Rifâî, Sohbetler, hzl: Sâmiha Ayverdi, İst, 2000, s. 317

Dest-i[194] ***kudretle yazılmış yüzüne âyât-ı Hakk,***
Gönlümün tahtında sultânımdır Allâh hû diyen.
Kudret eli ile yazılmış yüzüne Hakk âyetleri,
Gönlümün tahtında sultânımdır Allah hû diyen.

Cümle â'zâdan gelir zikr-i "Enel Hak" nârası,
Cism içinde zâr u efgânımdır Allâh hû diyen.
Cümle â'zâdan gelir zikr-i "Enel Hak" bağırışı,
Cisim içinde inleyiş ve feryadımdır Allah hû diyen.

"Cümle â'zâlardan gelür zikr-i "Enel Hakk" nâ'rası" demek, yani bütün organlardan "Ben Hakk'ım" nârası bir zikir halinde yüksek sesle benden çıkmaktadır. Cenâb-ı Hak kudsî hadiste buyurmuştur: ***"Her kim benim veli kullarımdan birisine düşmanlık ederse ben ona harp açarım. Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşmamıştır. Kulum bana devamlı nafile ibadetleri ile yaklaşır. Bunun sonucunda ben onu severim. Bir kere onu sevdim mi ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Eğer benden bir şey isterse onu veririm. Bana sığınırsa muhakkak onu korurum. "*** [195]

Böylece o kulun bütün a'zâ ve cevâhiri Hak olur, onun tüm organlarından, "Ben Hakk'ım" nârası gelir.

Cenâb-ı Hak başka bir kudsî hadiste buyurmuştur: ***"Ben yere göğe sığmadım, ancak mü'min kulumun kalbine sığdım"*** [196]

Çünkü arz ve semâda, yani Dünya ve göklerde cemiyyet yoktur. Bunların her biri Allah Teâlâ'nın birer isminin mazharıdır, insan ise Allah Teâlâ'nın bütün isimlerini câmidir, yani içine almıştır.

Geceler tâ subh olunca inledir bu dert beni,
Derdimin içinde dermânımdır Allâh hû diyen.
Geceler tâ sabah oluncaya kadar inledir bu dert beni,
Derdimin içinde dermânımdır Allâh hû diyen.

Yere göğe sığmayan bir mü'minin kalbindedir,
Katremin içinde ummânımdır Allâh hû diyen.
Yere göğe sığmayan bir mü'minin kalbindedir,
Katremin içinde ummânımdır Allâh hû diyen.

---

[194] **Dest:** f. El, yed. Mc: Kudret, fayda, nusret, galebe. Düstur. Tasallut. İkmâl. Âlî makam. Meclisin şerefli yeri

[195] Buhârî. Rekaik, 38; İbn. Mâce. Fiten. 16.38

[196] Bkz. Sehâvî. 589. 590: Aclûnî. 11/195 Hadisin aslı muteber kaynaklarda bulunamamıştır.

Kisve-i tenden muarrâ[197] ***seyreder bu gökleri,***
Çark[198] ***uran abdâl-ı uryânımdır Allâh hû diyen.***
Ten elbisesinden soyulmuş olan seyreder bu gökleri,
Devran eden çıplak abdâlımdır Allâh hû diyen".

Her kişiye kendiden akreb olan dost zâtıdır,
Ey Niyâzî dilde mihmânımdır Allâh hû diyen
Her kişiye kendiden yakın olan dost zâtıdır,
Ey Niyâzî gönülde misafirimdir Allâh hû diyen

Bâyezîd kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;
"O'nu sevdiğimi sanıyordum, fakat düşününce gördüm ki, O'nun aşkı benimkinden öncedir." [199]

"Mevlana Celâleddin Rûmî kuddise sırruhu'l-azîze göre, insanın aşkı, gerçekte temsil yoluyla Allah Teâlâ'ya olan aşkın bir sonucudur.

Birisi her gece Allah der durur, bu zikrinden ağzı tatlılaşır, zevk alırdı. Şeytan ***"Ey çok söz söyleyen, bunca Allah demene karşılık onun Lebbeyk demesi nerede? Allah tahtından bir cevap bile gelmiyor. Böyle utanmadan sıkılmadan ne vakte dek Allah deyip duracaksın"*** dedi.

Adamın gönlü kırıldı, başını yere koydu, yattı. Rüyada yeşiller giyinmiş Hızır'ı gördü. Hızır ***"Kendine gel, niçin zikri bıraktın, çağırdığın addan nasıl usandın, zikrinden nasıl pişman oldun?"*** dedi. Adam, cevap olarak ***"Lebbeyk sesi gelmiyor, kapıdan sürüleceğimden korkuyorum"*** deyince;

Hızır ***"Senin o Allah demen, bizim Lebbeyk dememizdir. Senin o niyazın derde düşmen, yanıp yıkılman, bizim haberci çavuşumuzdur. Senin hilelere düşmen çareler araman, seni kendimize çekmemizden, ayağını çözmemizdendir. Ateşin de bizim lütfumuzun kemendidir, aşkın da. Her Ya Rabbi demende bizim, Efendim, buyur dememiz gizli"*** dedi.

Bilgisiz adamın canı, bu duadan uzaktır. Çünkü Yarabbi demesine izin yok ki! Zarara, ziyana uğrayınca Allah'a sızlanmasın diye ağzında da

---

[197] **Muarra:** Fenalıktan uzak. Boş. Beri. Yüksek. Temiz. Çıplak

[198] **Çark:** f. (Çarh-Çerh) Dönen pervaneli tekerlek. Vapur, değirmen ve dolap çarkı. Bir makinenin dönen tekerleği, çok zaman bu tekerlek makineyi çalıştırır. Her çeşit tekerlekli makine. Dönerek işleyen âlet. Koz: Birbiri içinde dönen feleklerden mürekkeb kâinat, felek, eflâk. Baht. Talih. şans.

[199] Nicholson, Reynold A, ***İslâm Sûfîleri,*** Trc. Yücel Belli- Murat Temelli, İst, 2004.s.78

kilit var, gönlünde de. Ağzı da bağlı, gönlü de.

Firavuna yüzlerce mal, mülk verdi, o da nihayet ululuk, büyüklük davasına girişti. O kötü yaradılışlı, Hakk'a sızlanmasın diye ömründe baş ağrısı bile görmedi. Allah, ona bütün dünya mülkünü verdi de dert, elem, keder vermedi. Dert, Allah'ı gizlice çağırmana sebep olduğundan bütün dünya malından yeğdir.

Dertsiz d ua soğuktur, bir şeye yaramaz. Dertli dua ve niyaz, gönülden, aşktan gelir. O gizlice niyazın, o önü sonu anman yok mu? İşte saf, halis ve hüzünlü dua odur. ***"Ey Allah Teâlâ'm ey feryadıma erişen ey yardımcım"*** demendir. Allah Teâlâ yolunda köpeğin sesi bile Allah Teâlâ cezbesiyledir. Çünkü Allah Teâlâ'ya her yönelen, bir yol kesicinin esiridir. [200]

"Allah Teâlâ kıyamet günü şöyle der;

"Ey insanoğlu hasta, oldum beni ziyaret, etmedin, Kul; Ya Rabbi sen âlemlerin rabbisin, ben seni nasıl ziyaret ederim. Allah Teâlâ; "Bilmiyor musun filan kulum hastalandı, ona gitmedin, bilmiyor musun ki eğer onu, ziyaret etseydin beni yanında bulurdun. Ey Âdemoğlu senden yiyecek istedim, beni doyurmadın. Kul; Ya Rabbi sen rabbul âleminsin seni nasıl doyururum? Allah Teâlâ;

"Bilmiyor musun ki filan kulum senden yiyecek istedi sen onu doyurmadın, eğer onu doyuraydın, bunu benim nezdinde bulacaktın. Ey Âdemoğlu senden su istedim vermedin…" [201]

TAHMİS-İ AZBÎ

Dilde zikri fikri Kur'ânımdır Allâh hû diyen,
Bâtınımda dinim imânımdır Allâh hû diyen,
Bana Hakk'tan lutfu ihsanımdır Allâh hû diyen,
Tende cânım canda cânânımdır Allâh hû diyen,
Dilde sırrım sırda sübhânımdır Allâh hû diyen.

---

[200] Mesnevi c.III, b.189–207
[201] Müslim, Birr. 43

Cümlede eşyada görünmüş zahida isbatı Hakk
Her sıfatıyla göründü âşıka bu zâtı Hakk
Zahidâ çün zat-ı haktır ârife mirât Hakk
Dest-i kudretle yazılmış yüzüne âyât-ı Hakk,
Gönlümün tahtında sultânımdır Allâh hû diyen.

Onsekiz bin âlemin oldu zâtı Hakk'ın zerresi
Her sıfat içre göründü nuru zatın şu'lesi
Her yanından bakarsın şem'i vahid çehresi
Cümle â'zâdan gelir zikr-i "Enel Hak" nârası,
Cism içinde zâr u efgânımdır Allâh hû diyen.

Âşk ile cennet olur düzah[202] *olursa meskeni*
Herkesin bir derdi var yoktur meni illa seni
Âşkıyla hâk can etsem sezâdır bu teni
Geceler tâ subh olunca inledir bu dert beni,
Derdimin içinde dermânımdır Allâh hû diyen.

Mâye-i sırrı Muhammed âdemin sülbündedir
Ol veledi sırrı ebî fehm eden aslındadır
Her kesin matlubu yine herkesin kurbundedir[203]
Yere göğe sığmayan bir mü'minin kalbindedir,
Katremin içinde ummânımdır Allâh hû diyen.

Kim ki "mazağa'l- basar"[204] *dır seyr eder bu sırları*
Ehli âşkın lâ ve illâ dan geçti mühtedi
Gel düşe postun hû hû makamın ola eri
Kisve-i tenden muarrâ seyreder bu gökleri,
Çark uran abdâl-ı uryânımdır Allâh hû diyen.

Müminin mümin olanlara Azbî'ya mir'âtıdır
Herkese kim yahşi yaman çün Hüdâ sıfatıdır
Her ne söz kim söyledimse bil Hakk'ın ayatıdır
Her kişiye kendiden akreb olan dost zâtıdır,
Ey Niyâzî dilde mihmânımdır Allâh hû diyen

---

[202] **Duzah:** f. Cehennem. Tamu. Mc: Keder. Külfet
[203] **Kurb:** Yakınlık. Yakında oluş. Yakın olmak. Yakınlık kazanmak.
[204] ***"Gözü oradan ne kaydı ve ne de onu aştı."*** (Necm, 17)

146

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Şeha yüz döndüren senden kime dönse gerek yüzün,
Gözün yuman cemâlinden kime açsa gerek gözün.
Seni terk eyleyen insan bulur mu cismine ol can,
Yüzünde âyeti Rahmân okur her kim siler tozun.
Saçınla kirpiğin kâşın heme evsâf-ı nakkâşın,
Şehüm yoktur ayakdâşın kim ileri süre ferzin.
Buyurdu Hakk ki Kur'ânda edeler Âdem'e secde,
Div-ü şeytân o kim bunda kabul etmez Hakk'ın sözün.
Kaşın mihrâbını şimdi Niyâzî kıble edindi,
Kati çalıştı süründü yöneldince sana özün.

Şeha yüz döndüren senden kime dönse gerek yüzün,
Gözün yuman cemâlinden kime açsa gerek gözün.
Ey Hükümdar! Yüzünü senden döndüren kime dönmesi gerekir yüzün
Cemâlinden gözünü yuman, kime açması gerekir gözünü [205]

Bu beyitte; Allah Teâlâ'dan yüzünü çeviren, cemâlinden gözünü yuman kimseye kim yardım edebilir, sorusuna cevap içinde saklı tutularak; bu halleri olana ancak Allah Teâlâ'm sen yardım edebilirsin, denilmektedir.

Bir başka mana ise bu halleri olan tevbe ederek yüzünü dönmeli ve gözünü açmalıdır.

Seni terk eyleyen insan bulur mu cismine ol can,
Yüzünde âyeti Rahmân okur her kim siler tozun.
Seni terk eyleyen insan cismine canı bulur mu?
Kim silerse tozunu yüzünde âyeti Rahmân ı okur.

Saçınla kirpiğin kâşın heme evsâf-ı nakkâşın,
Şehüm yoktur ayakdâşın kim ileri süre izin.
Saçınla kirpiğin kâşın bütün nakkâşın vasıfları,
Şahım yol arkadâşın yoktur ki ileri izini süre.

Buyurdu Hakk ki Kur'ânda edeler Âdem'e secde,
Div-ü şeytân o kim bunda kabul etmez Hakk'ın sözün.
Buyurdu Hakk ki Kur'ânda edeler Âdem'e secde,

---

[205] Ey Hükümdar! Yüzünü senden döndüren **kimse** dönmesi gerekir yüzünü
Cemâlinden gözünü yuman, **kimse** açması gerekir gözünü

Dev ve şeytân o ki bunda kabul etmez Hakk'ın sözün.

İblîs'in hakikati görmemesinin delillerinden biri de Âdem aleyhisselâma secde ile emr olundukda *"Ben Âdem'den hayırlıyım. Çünkü beni latif olan ateşten ve onu koyu ve yoğun olan topraktan yarattın"* deyip ona secdeden kaçınmıştır. İblîs bu sözün ilme dayandığını zannetti. Hâlbuki Allah Teâlâ melâikeye secdeyi emir buyurmuş ve İblîs dahi melâike arasında bu hitabı duymuş idi. Halîfe ise yerine halife koyan ile aynıdır. Buna göre muteber olan şey, halîfetullâh olan Âdem aleyhisselâmın zahiri değil, bâtınıdır. Melâikenin Âdem aleyhisselâma secde ile mükellef olması, onun hakikatine nazarandır. Bâtınî gözü kör olan İblîs Âdem'in hakikatini göremediği için, Allah Teâlâ'nın emrine muhalefetle kulluk yolunda üzerinde yürüyemedi. Kibri buna da mâni' oldu. Fakat Âdem aleyhisselâm taştan ve topraktan bina olunan Kâbe'ye secde ile emr olunduğu vakit bu, gayrullâha secde olmakla, caiz değildir, demedi. Kulluk yolu üzerinde yürüyerek Kâbe'ye secde etti. Ve *"Beni halîfe olarak yarattın ve sıfat-ı semâniyye-i ilâhiyyenin mazharı kıldın. Cansız maddeden ibaret olan Kâbe'nin aslı ile benim aslım arasında fark vardır. Ben üstünüm o basittir. Niçin ona secde edeyim"* diyerek serkeşlik etmedi. Zira Âdem bilir ki, Hak Teâlâ hazretleri Hakîm'dir. Onun emrine karşı kıyas edepsizliktir. Ubûdiyyet kulluk ancak emre uymaktır. [206]

İbn Abidin namazdaki secdeyi açıklamıştır:

"Bir görüşe göre, namazda secdenin iki defa tekrarı, bir defa secde etmesi emredildiği halde bu emre uymayan şeytanı teşvik içindir. Yani o bir kere secde etmezken biz iki defa secde etmekteyiz" [207]

Kaşın mihrâbını şimdi Niyâzî kıble edindi,
Kati çalıştı süründü yöneldince sana özün.
Niyâzî Kaşın mihrâbını şimdi kıble edindi,
Sıkı çalıştı süründü sana yöneltince özün.

Dindarlık öyle bir şeydir ki, onu Allah Teâlâ'nın bir lütfu bir ihsanı görür ve iman getirirler. Hele hiç görmeden iman edenler daha başkadır. Allah Teâlâ nihayet kıble tarafına namaz kılmasını emretti, çünkü her taraftan Kâbe yönüne doğru namaz kılmak gerekiyor. Bu yönelişin farz olduğuna bütün dünya ufuklarında söz birliği etmişlerdir. Müminler, Kâ-

[206] KONUK, Ahmed Avni ,"et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fi Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye" Tercüme ve Şerhi, hzl: Mustafa TAHRALI, İst. 1992, s. 319-324
[207] İbn Âbidin. *Reddü'l-muhtar,* I, 300; (KAHRAMAN, 2002), s. 82

be'nin çevresinde halka olup secde ederler. Kâbe'yi aradan kaldıracak olursan acaba bunlar hep birbirlerine mi secde ederler? Hâlbuki onlar kendi gönüllerine secde etmiş olurlar. [208]

TAHMİS-İ AZBÎ

Teşebbühe[209] behre[210] mend[211] olmaz rızadan almayın izin
Dönen mürşid izinden ol kimin mürşid bilir izin
Gözüne sürme kim çeker pirinin ayağı tozun
Şeha yüz döndüren senden kime dönse gerek yüzün,
Gözün yuman cemâlinden kime açsa gerek gözün.

Recasını kesen senden bulur mu derdine derman
Olanlar ehli imandır cemâlin seyrine hayran
Sana meftun olan miskin olur hem zar u sergerdân [212]
Seni terk eyleyen insan bulur mu cismine ol can,
Yüzünde âyeti Rahmân okur her kim siler tozun.

İzini izleyin kimse himâre [213]kurtarır başın
Münevver eyler ol izden hemişe[214] bu için taşın
Şehâ her kim ki medh eyler gözünden akıtır yaşın
Saçınla kirpiğin kâşın heme evsâf-ı nakkâşın,
Şehüm yoktur ayakdâşın kim ileri süre ferzin.

Ebu Cehl etmedi gitti Rasülü Ekrem'e secde
Yüzün döndürmedi Hakk'a edenler âleme secde
Bilenler vechi rahmânî ederler âleme secde
Buyurdu Hakk ki Kur'ânda edeler Âdem'e secde,
Div-ü şeytân o kim bunda kabul etmez Hakk'ın sözün.

Bugün bir zerreden Hakk'ın göründü bi-hisab fendi
Bu fendi fehm eden ârif bilir esrâr-ı mânendi [215]
Çün Azbî bendeyim şimdi muhakkik kuluyum kendi
Kaşın mihrâbını şimdi Niyâzî kıble edindi,
Kati çalıştı süründü yöneldince sana özün.

---

[208] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.222), s. 309

[209] **teşebbüh:** Benzemek, müşâbehet etmek. Zorla benzemeğe çalışmak.

[210] **Behre:** f. Nasib, pay, hisse. Tez tez solumak. Vasat, orta.

[211] **mend:** f. Kelimelerin sonuna getirilerek "sahip" mânasına edattır.

[212] **Sergerdan:** başı dönmüş, şaşkın, hayran.

[213] **Hımare:** (C.: Hamâyir) Ayak üstü. Havuzun etrafına koydukları taş. Avcıların av vurmak için çevrelerine ev gibi dizdikleri taşlar.

[214] **Hemîşe:** f. Dâima. Her zaman.

[215] **Manend:** f. Benzer. Denk. Eş. Gibi.

147

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

Gönülden zikre eyle iştiğâli
Zikirden gayrı iştiğâli n'idersin.
Yöneldigör Hakk'a akl ü hayâli,
Bu halden gayri ahvâli n'idersin.
İbâdet acısın bu nefse tattır,
Amelden olmağıl hâli n'idersin.
Amel oldur ki anda ola ihlâs,
Hulûs olmayan â'mâli n'idersin.
İç ol zehri ki bal olsun sonunda,
Sonunda zehr olan balı n'idersin.
Derüp Dünyayı cem etme önünde,
Seninle kalmayan malı n'idersin.
Ko mekri aldatıp gezme bu halkı,
Bu mekr ü fitne vü âli n'idersin.
Gönül ikbâli halka olma mağrur,
Gönülsüz olan ikbâli n'idersin.
Riyâ ile bu halkı gel azıtma,
Ko tâc-ü hırka vü şâlı n'idersin.
Kuru lâf ile maksûd ele girmez,
Yürü hâl ehli ol kâli n'idersin.
Fenâ ender fenâya erdin ise,
Ferâgat ehli ol hâli n'idersin.
Ko halkı nefsin islâh eyle evvel,
Salâh ehli ol ıdlâli n'idersin.
Niyâzî isteyen Hakk'ı bulurmuş,
Gel imdi iste ihmâli n'idersin.

Gönülden zikre eyle iştiğâli
Zikirden gayrı iştiğâli n'idersin.
Gönlü zikr ile meşgul eyle
Zikirden başka uğraşı n'idersin.

Yöneldigör Hakk'a akl ü hayâli,
Bu halden gayri ahvâli n'idersin.
Yöneltegör Hakk'a akıl ve hayâli,
Bu halden başka halleri n'idersin.

Biz de sizün gibi bir seyirciyüz gâlib gelene uyarız sizün gibi muânid degülüm hemân pâdişâhlara bakanım tarikat kitâblarında yazar ki;

Vücüd-ı insanda iki pâdişâh vardur biri ruhdur biri nefsdür bu iki pâdişâh dâyim birbirine gâlib ü mağlub olmakdan hâlî olmazlar akl da askerin cem' itmiş bu iki pâdişâhun mâ-beyninde müheyya turur. Her kankı pâdişâh gâlib gelürse ona uyar mağlûba uymaz. [216]

<u>İbâdet acısın bu nefse tattır,</u>
<u>Amelden olmağıl hâli n'idersin.</u>
İbâdet acısın bu nefse tattır,
Amelden uzak olan hâli n'idersin.

İbadet acısındaki mana, süreklik arzeden şeylerin insanlarda bıkkınlık meydana getirişidir. Sonu gelmeyen ve düşmeyen ibadetler insana zorluk verir. Mesela oruç ibadetinde zorluk namazdan fazla iken bir ay müddetli olması nedeniyle namaz kılmayan dahi bu ibadeti terk etmez. Fakat namaz hafif bir ibadet iken sayısız günlerde olması nedeniyle insanda ihlâs olmadığı zaman terk edilme ile karşı karşıyadır.

İkinci bir husus ibadetin yönü zahire baktığından terkinden insanın kendi ve başkaları haberdar olur. Haller ise içe yönelik olduğundan insanın kendini ikna edebilmesi mümkün olduğu gibi geçerli bir sebebi de bulmakta zorlanmaz.

<u>Amel oldur ki anda ola ihlâs,</u>
<u>Hulûs olmayan â'mâli n'idersin.</u>
Amel oldur ki onda ola ihlâs,
İhlâs olmayan amelleri n'idersin.

Gizli sadakadan sordular. Şems buyurdu ki,

"İhlâs ve ihlâsı korumak düşüncesine daldığın için, verilen sadakanın lezzetinden haberin olmaz, yani, bundan daha iyi olsaydı diye eseflenmekle meşgul olmandan dolayı lezzetini bilmezsin."

Bayezîd kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Hacca ekseriya yaya giderdi. Yetmiş defa hac etmişti. Bir gün, hac yolunda halkın sudan ötürü çok âciz bir durumda bulunduklarını ve susuzluktan helak olduklarını gördü. Hacıların başında toplandıkları ve sıkıştıkları bir su kuyusunun yanında bir köpek

---

[216] (MISRÎ, 1223), v. 47b

Biz de sizün gibi bir seyirciyiz gâlib gelene uyarız sizin gibi inatçı değilim hemân pâdişâhlara bakanım tarikat kitâblarında yazar ki;

vücüd-ı insanda iki pâdişâh vardır biri ruhdur biri nefsdir bu iki pâdişâh dâyim birbirine gâlib ve mağlub olmakdan hâlî olmazlar akl da askerin cem' etmiş bu iki pâdişâhun arasında hazır durur. Her hangi pâdişâh gâlib gelirse ona uyar mağlûba uymaz.

gördü. Köpek Ebu Yezid'e baktı. Kendisine:

"Bu köpek için su bul" diye ilham geldi. Onlar:

"Arı duru ve makbul bir haccı kim bir içim suya satın alır?" **diye bağırdılar. Kimse buna yanaşmadı. Bunun üzerine**

"Beş defa yaya olarak makbul haccı, altı haccı, nihayet yetmiş haccı, bir içim suya kim satın alır" **diye artırma yaptılar. Biri, Bayezid'in hatırı için ben veririm, diye bağırdı. Bunun üzerine Bayezid,**

"Aferin bana! Bir köpek için yetmiş yaya haccı bir içim suya sattım" **dedi. Suyu kaba doldurup köpeğin önüne koyunca, köpek yüzünü çevirdi, suyu içmedi. Bunun üzerine Bayezid yüzükoyun yere kapanıp tövbe etti ve kendine:**

"Sen Allah Teâlâ için şunu yaptın, bunu yaptım diyorsun, (hâlbuki) senin yaptığını köpeğin bile kabul etmediğini görüyorsun" **diye bir nida geldi. Bayezid:**

"Tövbe ettim, artık (böyle) düşünmem" **diye bir feryat kopardı. Bunun üzerine köpek hemen başını suya sokup içmeğe başladı.**

Şiir:

"Sen, yüz şefaat dilemek, yüz defa ağlayıp sızlamak pahasına ayağını öpeceğim bir kişisin, fakat sen bırakmazsın."

Hulâsa, yüzünü bir taşa veya nakışlı bir duvara çevirip taşa tapanı kötülüyorsun. (Hâlbuki) sen de yüzünü bir duvara çeviriyorsun. O halde bu, Muhammed'in söylediği bir remizdir. Fakat sen anlamıyorsun. Nihayet Kâbe dünyanın ortasındadır. Onun etrafında halka olan dünyanın hepsi yüzünü ona çevirir. Bu Kâbe'yi ortadan kaldırınca onlar, birbirinin kalblerine secde ederler.

Onun secdesi bunun; bunun secdesi de onun gönlüne karşıdır. **Buyurdu ki:** ***Bir an düşünmek, altmış sene ibadet etmekten daha hayırlıdır.*** **Bu düşünmekten maksat, sâdık dervişin huzurudur; çünkü o ibadette hiçbir riya yoktur. Şüphesiz, o, huzursuz (yapılan) zahirî ibadetten daha iyidir.**

Namazın kazası vardır, huzurun kazası yoktur. Bazı fakirler namazı terk ettiler ve: "Kalb huzuru ve Fatiha olmadan namaz olmaz" dediler. Onların yanında kitabın Fatihası o huzurdur. Öyle bir huzur ki Cebrail bile gelse tokat yer. Cebrail daha Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin yanına ulaşmamıştı. Rasûlüllah ona: ***"Gel"*** **dedi. Fakat o:** ***"Bir parmak daha yaklaşırsam yanacağım"*** **dedi.** [217]

<u>İç ol zehri ki bal olsun sonunda,</u>
<u>Sonunda zehr olan balı n'idersin.</u>

---

[217] (EFLÂKÎ & trc:Tahsin YAZICI, 1995), s. 251-253, b: (71)

İç o zehri ki bal olsun sonunda,
Sonunda zehir olan balı n'idersin.

Dünya zevklerini terk et, çünkü sonuçta ondan sorgu ve sual vereceksin, demektir. Her ne şekilde olursa olsun imtihan edilmek dünyanın zor ve stresli işlerindendir. Eğer bir şey hakkında sorgu ve sual vereceksen hakikatinde o senin için tatlı görünen zehirdir. Gavs-ül Âzam İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Sivasî bir sohbetinde buyurdu ki;

> ***"Mecnun ve Leylâ vardı. Mecnun âşık idi. Leylâ bir gün yanına gelip, "ben Leylâ'yım" diyince Mecnun, "ya bendeki Leylâ kim" demiş. Meğer Leylâ olmuş.***
>
> ***Gardaşlarım! Allah Teâlâ'yı isteyin. Allah kendini verir. Bu hal ile olun Gardaşlarım! Bu âlem bir hayaldir.***
>
> ***"Gardaşım, Allah'dan hayâ ediyoruz. Bakıyoruz, gönlümüze ne geliyorsa o oluyor. Allah'dan utanıyoruz."***
>
> ***Allah için birbirinizi sevin, biz sizi Allah için seviyoruz. Karıncayı da Allah için seviyoruz ne görüyorsak Allah'ı görüyoruz. Sizi de gördük Allah'ı gördük. Biz Allah'a sarılmışız ki, siz bize sarılıyorsunuz."***
>
> ***"Vaktinizin kıymetini bilin. Dünya beni aldattı. Üstü bal tadı, altı beni aldadı."***

<u>Derüp Dünyayı cem etme önünde,</u>
<u>Seninle kalmayan malı n'idersin.</u>
Toplayıp Dünyayı cem etme önünde,
Seninle kalmayan malı n'idersin.

> "Hiçbir sevinip gülen yoktur ki, dünya ardından onu kedere düşürmesin, ağlatmasın. Dünyanın hiçbir ikbali yoktur ki, ardında idbar bulunmasın. Dünyada hiçbir serpintiyle ferahlayan yoktur ki, ardından onu belâ sağanağıyla ıslatmasın. Dünyanın şanındandır bu; sabahleyin birine yardım eder, akşamlayın ona düşman kesilir. Bir yanı tatlı olur, sindirirse öbür yanı acı gelir, yerindirir. Kişi, onun zevkine erer, güzelliğini elde ederse, mutlaka tezce belâları çatar ona, dertleri erer. Dünyada esenliğe kavuşup akşamı eden, mutlaka korkulara düşer de sabahlar.
>
> Aldatıcıdır dünya, onda ne varsa hepsi de insanı aldatır. Fânîdir, onda olanların hepsi de yok olur. Dünya azıklarında, suçlardan çekinmekten başka hiçbir şeyde hayır yoktur. Dünyadan az bir şey elde eden, ondan emin olabilecek çok şeye sahip olmuş demektir; çok şey elde edense, kendisini helak edecek çok şey elde etmiş demektir. Dünya, az bir fırsat verir insana, sonra geçer-gider; o fırsata erense ancak hasret elde eder. Nice ona güvenenleri dertlere uğratmıştır; nice ona inananları helak va-

disine atmıştır; nice büyükleri hor-hakir etmiştir; nice benliğe düşenleri alçaltmış- gitmiştir."[218]

Ko mekri aldatıp gezme bu halkı,
Bu mekr ü fitne vü âli[219] n'idersin.
Bırak hileyi aldatıp gezme bu halkı,
Bu düzen, fitne ve tuzağı n'idersin.

Gönül ikbâli halka olma mağrur,
Gönülsüz olan ikbâli n'idersin.
Gönül istekleri ile halka mağrur olma,
Gönülsüz olan arzuları n'idersin.

Riyâ ile bu halkı gel azıtma,
Ko tâc-ü hırka vü şâlı n'idersin.
Riyâ ile bu halkı gel şaşırtma,
Bırak tâc, hırka ve şâlı n'idersin.

Kuru lâf ile maksûd [220] ele girmez,
Yürü hâl ehli ol kâli n'idersin.
Kuru lâf ile istek ele girmez,
Yürü hâl ehli ol sözü n'idersin.

Fenâ ender fenâya erdin ise,
Ferâgat[221] ehli ol hâli n'idersin.
Fenâ ender fenâya erdin ise,
Ferâgat ehli ol hâli n'idersin.

Ko halkı nefsin islâh eyle evvel,
Salâh[222] ehli ol ıdlâli n'idersin.
Halkı bırak, önce nefsini islâh eyle,
Kurtuluş ehli ol sapıtmışı n'idersin.

---

[218] (Hz. Ali kerremallâhü veche, Nehc'ül-Belaga, hzl: Abdulbaki Gölpınarlı, İst. h. 1390, s. 87)

[219] **Âl:**Sülâle, soy, hânedan. Akrabâ ve taallukat. Yaz sıcaklarında su gibi görünen serap. Hile, tuzak

[220] **Maksud:** Kasdedilmiş. Kasdedilen. İstenilen şey. İstek. Arzu. Gâye

[221]**Ferâgat:** hakkından vazgeçmek, bir şey istememek, şahsî dâvâlarından vazgeçme.

[222] **Salah:** Bir şeyin en iyi hâli. Rahatlık, sulh, iyileşme, düzelme, iyilik. Dine olan bağlılık. Her hayra câmi faziletlerin toplanmasında hâsıl olan yüksek bir sıfat. (Mukabili fesad ve fücurdur

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ

وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا

"Eğer sana Allah'ın bol nimeti ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir takımı seni sapıtmaya çalışırdı. Hâlbuki onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar, sana da bir zarar vermezler. Allah sana Kitap ve hikmet indirmiş, sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın sana olan nimeti ne büyüktür."
[223]

<u>Niyâzî isteyen Hakk'ı bulurmuş,</u>
<u>Gel imdi iste ihmâli n'idersin.</u>
Niyâzî Hakk'ı isteyen bulurmuş,
Gel şimdi iste ihmâli n'idersin.

TAHMİS-İ AZBÎ

Fenâ dünyaya mayil n'idersin
Sonunda göç olan fâlı n'idersin
Pişman olduğun hâli n'idersin
Gönülden zikre eyle iştiğâli
Zikirden gayrı iştiğâli n'idersin.

> *Eğer tekmil edeyim dersen kemâli*
> *Görüne sana yârin sırrı hâli*
> *Sana yüz göstere nûru visâli*
> ***Yöneldigör Hakk'a akl ü hayâli,***
> ***Bu halden gayri ahvâli n'idersin.***

Hakikat bi-şeriât oldu kâfir
Hakikatle eğer olmazsa mâhir
Ne lazım sana ahvâli tefâhür[224]
İbâdet acısın bu nefse tattır,
Amelden olmağıl hâli n'idersin.

> *Olanlar katil nefs oldu çün hâs*
> *Cedel kıl düşmanına misli kısâs*
> *Kâtî sa'yet tâ bula canın halâs*
> ***Amel oldur ki anda ola ihlâs,***
> ***Hulûs olmayan â'mâli n'idersin.***

---

[223] Âl-i İmran, 113
[224] **Tefahur:** Fahirlenmek. İftihar etmek. Kendini iyi görüp, kusurdan gaflet etmek.

Metânet hâsıl ettinse bu fende
Göründü ise muhabbet her dininde
Gözün aydın ola dâim öğünde
İç ol zehri ki bal olsun sonunda,
Sonunda zehr olan balı n'idersin.

Mal için dünyaya olma efgende[225]
Olanlar olamaz çün Hakk'a bende
Karıdâşın var ise keriminde
Derüp Dünyayı cem etme önünde,
Seninle kalmayan malı n'idersin.

Unutma kahrı Hakk'ı lutfu Hakk'ı
Vech-i yâre âyeti İhlâs oku
Sahn-ı âşka bülbül-asa[226] *gel şakı*
Ko mekri aldatıp gezme bu halkı,
Bu mekr ü fitne vü âli n'idersin.

Hilâfın eyle nefsin ola makhûr[227]
Ola cisminde ruhun ola ma'mur
Lisanında ola esrâr-ı Mansur[228]
Gönül ikbâli halka olma mağrur,
Gönülsüz olan ikbâli n'idersin.

Sözü çün söyleme sohbet-i uzatma
Sakın bir söze yüz bin dâhi katma
Sakın bir kimseye sen bir dil uzatma
Riyâ ile bu halkı gel azıtma,
Ko tâc-ü hırka vü şâlı n'idersin.

Kuru irfan ile matlup bulunmaz
Yorulmadan beğim menzil alınmaz
Bugün ağlamayan kes erte gülmez[229]
Kuru lâf ile maksûd ele girmez,
Yürü hâl ehli ol kâli n'idersin.

---

[225] **Efgende:** f. Yere atılmış, düşürülmüş. Yıkılmış, yıkık. Bozulmuş, tahrib edilmiş. Biçare, zavallı, düşkün.
[226] **Asa:** f. (Gibi) manasına gelerek birleşik kelimeler yapılır.
[227] **Makhur:** (Kahır. dan) Kahredilmiş. Mahvedilmiş. Bozguna uğratılmış. Mağlub. Mahkum. Allah'ın (C.C.) gazabına uğramış. Yenilmiş. Hakaret görmüş.
[228] Hallâc-ı Mansur
[229] *Bugün ağlamayan kimse kıyamette gülmez.* **Erte:** yarın

Hüdâ yoluna doğru gittinse
Elest ikrârını gözettin ise
Bu âlem varlığından yettin ise
Fenâ ender fenâya erdin ise,
Ferâgat ehli ol hâli n'idersin.

Bu cümle aklı milâh [230] *eyle evvel*
Ruhun ismini fettâh eyle evvel
Dilin zabt eyle islâh eyle evvel
Ko halkı nefsin islâh eyle evvel,
Salâh ehli ol ıdlâli n'idersin.

Bu Azbî'yi sa'yle Hakk'ı bulurmuş
Bilirmiş tâlibin matlup görürmüş
Hüdâ herkese maksudun verirmiş
Niyâzî isteyen Hakk'ı bulurmuş,
Gel imdi iste ihmâli n'idersin.

[230] **Milah:** (Milh. C.) Milhler, tuzlar. Tatlandır.

148

5+5=10

Ey Kerîm Allah, ey Ganî Sultân,
Derdliyiz senden umarız dermân,
Lûtfuna had yok ihsâna pâyân,
Derdliyiz senden umarız dermân.
Gerçi kullarda ma'siyet çoktur,
Rahmetin Mevlam dâhi artıktur,
Gayriden bize hiç medet yoktur,
Derdliyiz senden umarız dermân.
Gel demez isen biz günahkâra,
Bir adım kâdir mi ki yol vara,
Çâre yok olmasa senden çâre,
Derdliyiz senden umarız dermân.
Şu dem ki senden bir hedâ geldi,
Feyzi akdesten âşinâ geldi,
Bir cefâsına bin safâ geldi,
Derdliyiz senden umarız dermân.
Bu Niyâzî çun zikrine düştü,
Dün-ü gün gönlü fikrine düştü,
Zâtına eren şükrüne düştü,
Derdliyiz senden umarız dermân.

Ey Kerîm Allah, ey Ganî Sultân,
Derdliyiz senden umarız dermân,
Ey Kerîm Allah, ey Ganî Sultân,
Derdliyiz senden umarız dermân,

Lûtfuna had yok ihsâna pâyân,[231]
Derdliyiz senden umarız dermân.
Lûtfuna sınır yok ihsâna nihayet,
Derdliyiz senden umarız dermân.

Gerçi kullarda ma'siyet çoktur,
Rahmetin Mevlam dâhi artıktur,
Gerçi kullarda günah çoktur,
Rahmetin Mevlam dâhi fazladır,

[231] **Payan:** f. Kenar, son nihayet, uç. Tas: Ehl-i tarikatın ulaşacağı birlik âlemi. Akıbet

<u>Gayriden bize hiç medet yoktur,</u>
<u>Derdliyiz senden umarız dermân.</u>
Başkasından bize hiç yardım yoktur,
Derdliyiz senden umarız dermân.

<u>Gel demez isen biz günahkâra,</u>
<u>Bir adım kâdir mi ki yol vara,</u>
Gel demez isen biz günahkâra,
Bir adım kâdir mi ki yol vara,

Perşembe gecesi süt aşında çok yemek yedim. Sonra da bir kurdun bana hamle yapıp beni parçalamaya çalıştığını gördüm. Nihayet Allah Teâlâ onu parçaladı ve beni kurtardı. Bununla bana şu ibare söylendi:

"Bu, sevgiyi gerektiren şeyin ta kendisidir." Yani Allah Teâlâ'nın vedud olması yönünden kulunu düşmana teslim etmez. Ona nefsinin fücurunu sakınması için ilham eder. Takvasını da onu korumak için ilham eder. Hırsla, iştahla, çok yemek yemek de bu fücur cümlesindendir. <u>Ben o iştahı kurt suretinde gördüm</u>. Çünkü onda yemeğe karşı aşırı bir iştah, hırs vardı. Bu sıfat bir insanda aşın olursa, yemeğe iştahı olan kişi, kurt suretinde haşrolur. Çünkü gerçek bunu gerektirir ve ahiret, sıfat yurdu, dünyada ise gayb ortaya çıkar. Öyle ki kul, ahirette buna şaşırmaz. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

"Nefsini kirleten de perişan olacaktır." [232] Nefs için çok desiseler vardır. Gayb gözü onu gizler. Vatandaş baki oldukça onun izalesi ve açığa çıkması kaçınılmazdır. Umumu ve hususu uyandıran Allah Teâlâ'ya hamdolsun. O celal ve ikram sahibidir. [233]

<u>Çâre yok olmasa senden çâre,</u>
<u>Derdliyiz senden umarız dermân.</u>
Çâre yok senden çâre olmasa,
Derdliyiz senden umarız dermân.

<u>Şu dem ki senden bir hedâ geldi,</u>
<u>Feyzi akdesten âşinâ geldi,</u>
Şu an ki senden bir sukunet geldi,
En mukaddes feyzinden bildik geldi,

---

[232] Şems, 10
[233] (ÇETİN, 1999), s.152; (BURSEVİ), v.143b, 103. Varidat

Bir cefâsına*[234] *bin safâ*[235] *geldi,
Derdliyiz senden umarız dermân.
Bir cefâsına bin safâ geldi,
Derdliyiz senden umarız dermân.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
"Kim benim velime eziyet ederse bana açıkça harb ilan etmiş olur. Ben yapmasını dilediği hiçbir şey hakkında mü'minin ölümü karşısındaki tereddüdüm gibi tereddüt etmedim. Fakat bunda kulum, ölümden hoşlanmıyordu...." [236]

Bu Niyâzî çun*[237] *zikrine düştü,
Dün-ü gün gönlü fikrine düştü,
Ne zaman ki bu Niyâzî zikrine düştü,
Dün ve bugün gönlü fikrine düştü,

Zâtına eren şükrüne düştü,
Derdliyiz senden umarız dermân.
Zâtına eren şükrüne düştü,
Derdliyiz senden umarız dermân.

---

[234] **Cefa:** Eziyet. Sıkıntı. Zulüm. Bir şey yerinde durmayıp bir tarafa ayrılmak
[235] **Safa:** Gönül şenliği, eğlence. Duru olmak, itmi'nan ve meserret üzere olmak. Temiz, sâfi olmak. Hava açık ve ayaz olmak. Mekke-i Mükerreme'de bir yerin ismi
[236] Ebu Nuaym, Hilye. VIII/318
[237] **Çun:** f. (Tâlil edatı) Ne zaman ki, çünkü, şu sebepten ki, gibi, şâyet, zirâ, nasıl, niçin, çerâ.. den beri mânalarına gelir

149

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Elâ, ey Mürşid-i âlem haber ver ilm-i Mevlâ'dan,
Elâ, ey mânâ-i Âdem haber ver remz-i esmâdan.
Ne sırdır Âdem ü Havvâ, ne sırdır "allem-el esmâ"
Ne sırdır Sidre vü Tûbâ haber ver arş-ı âlâdan.
Nedir dillerdeki ilmeyn, nedir ya remz-i Zülkarneyn,
Ne yerdir Mecmau'l-bahreyn haber Hızr u Mûsâ'dan.
Ne yerdir merkez-i ednâ nedir tâ halka-i vustâ,
Bilinmez Devr-i Kübrâ haber ver sen bu suğradan
Kimindir feyz-ü hem ihyâ ne sırdır hem dem-i İsâ,
Nedir Meryem'deki deryâ haber ver dürr-i yektâdan.
Nedir Kur'ânın esrârı, nedir esrârın envârı
Nedir Mehdî'nin etvârı haber ver sırr-ı esrâdan.
Nedir Mısrî, nedir Ken'ân, selîm kimdir ya kimdir ân,
Haber verdi bunu Kur'an haber ver seb'i kurrâdan.

Elâ, ey Mürşid-i âlem haber ver ilm-i Mevlâ'dan,
Ey, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ilm-i Mevlâ'dan haber ver.

Elâ: Arapçada söze başlarken kullanılır." Bak dinle, bilmiş ol, haberin olsun, yollu hitap cümlesinde kullanılır.

Âlemin mürşidi Hazreti Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. İlm-i Mevlâ ise İlm-i zat demektir. Kudret, kâdirin aynî olduğu gibi, zâtın ilmi de âlemin aynîdir. Fakat ilim bilinenin ve kudret Allah Teâlâ tarafından takdir edilmiş şeyin kendisi değildir. Hakk'ın diğer sıfatlarıda kezâ bunun gibidir. Âdem manası yine Hazreti Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. Bu ilim Hazreti Âdem aleyhisselâmla başlar ta ki Fahri Kâinat sallallâhü aleyhi ve selleme kadar sıra ile gelen nübüvvetler Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin şekil değiştirerek zuhurundan başka bir şey değildir.

Allah Teâlâ Âdem aleyhisselâm hakkında وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا ***"Allah Teâlâ Âdem'e bütün isimleri*** (eşyanın adlarını ve ne işe yaradıklarını) ***öğretti."*** [238] buyurup, Hz. Hızır aleyhisselâm hakkında وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ***".. Yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik."*** [239] Kelamları ilmin iki kısım üzerine olduğunu gösterir. Birinin ismine ilm-i esma ve birinin ismine ilm-i ledün denir. İlm-

[238] Bakara, 31
[239] Kehf, 65

i ledün hakiketlerin sırlarını, ilm-i esma iki ciheti kapsar. Bir yönü manevî diğer yönü maddî âlemi kapsar. Manevî yönde sınır yokdur. İlm-i ledün itibar olunan dahî onun içinde bulunmaktadır." ***Eğer itibârlar olmasa, hakîkatler mutlaka bâtıl olurdu"*** olduğundan her şeye bir isim konulmuştur. İlm-i ledüne ilm-i bâtın dahî derler ki Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ***"Muhakkak ki; Kur'ân-ı Kerim'in bir zahiri bir de bâtını vardır. Onun bâtını yedi bâtına değindir"*** buyurmuşlardır. Bu ilm-i ledünü Allah Teâlâ enbiyâsına ve evliyasına istîdâdları mikdârı vermişdir. Bu ilmi bazısına çalışması karşılığı bazısına ikrâm etmiştir. Çünkü bunların bazısı ehlullahdan ve bazısı havâsdan olmuşlardır. "Kim bildiği ile amel ederse; Allah onu bilmediği ilme vâris kılar." [240]

فَسْئَلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لاَتَعْلَمُونَ ***"Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun"*** [241] وَمَنْ

كَانَ فِى هَذِهِ اَعْمَى فَهُوَ فِى الاَخِرَةِ اَعْمَى ***"Bu dünyada kör olan kimse âhirette de kördür..."*** [242] "İnsan bilmediğinin düşmanıdır" fehvasınca avamın hakikat ehline düşmanlıkları vardır. Bu nedenle münafıklar Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hakkında وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَاْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِى فِى الاَسْوَاقِ ***"Bu ne biçim rasül; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor!..."*** [243] Dedikleri gibi bunlar dahi kemal sahiblerinede bu alay yapılmıştır.

Bu âlemin hayretinden Sultân-ı Enbiyâ sallallâhü aleyhi ve sellem وَقُلْ رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا ***"Rabbim, benim ilmimi artır"***[244] zikrini yapması emredilmiştir. Allah Teâlâ'nın ilmine nisbet olundukta beşerin ilmi zerre değildir. Yine Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem "Allah'ım bize eşyanın hakikatini göster." "Seni hakkıyla tanıyamadık." Diye dua ederdi.

Bir Şiirinde "Benim *getirdiğim ilimlerden hükemâ câhildir"*[596] diyen Muhyiddîn İbnu'l-Arabî kaddese'llâhü sırrahü'l-azîz bir bakıma tasavvurun bütün ilimlerin olduğu gibi felsefenin de batını, felsefenin de tasavvufun zahiri olduğunu îmâ eder gibidir. Ona göre sûfî muhakkikler bir nebînin ayak izini sürerler. Yani nebevî yolu izlerlerken felâsife ancak

[240] *Keşfü'l Hafâ,* II, 265
[241] Nahl, 43
[242] İsrâ, 72
[243] Furkân, 7
[244] Tâhâ, 114

kendi nazarlarına dayanırlar. (İbnu'l-Arabî, Dîvân, 97) [245]

Mevlânâ'dan bir yıl sonra da Sadreddin Konevî (1274) de Hakk'a yürümüştü. Yazdığı vasiyetnamede Hz. Muhyiddin-i Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin gömleğine sarılmasını ve kabrine Evhadeddin'in seccadesinin serilmesini istiyor, yetmişbin "lâ-ilâhe illallah" çekilerek ruhuna yollanmasını, evindekilerin her birerine yüzer dirhem verilmesini, hikmete aid kitaplarının satılıp parasının ruhu için fukaraya dağıtılmasını, tıp, fıkıh, tefsir, hadîs vesaireye aid kitaplarının vakfedilmesini vasiyet ediyor ve ashabına diyordu ki:

"Benden sonra zevka ait maârifin müşkilâtını münakaşa etmeyin. Ancak açık olanlarını, bir de tevile ihtiyaç göstermeyecek derecede mânası belli bulunanlarını düşünün. Bu müşkiller, ister benim sözlerimde olsun, ister Şeyh'in sözlerinde, hepsi birdir. **Bu kapı, benden sonra kapanmıştır,** zevka aid kimsenin sözünü kabul etmeyin. Ancak İmam Muhammed Mehdî aleyhisselâma ulaşanlar, **âh yarabbi, benden ona selâm söylesin, maârife aid şeyleri ondan ahzetsin, başkasından değil.**

Fitnelerin geleceğini bildiren Sadreddin Konevî, gücü yetenin Şam'a göçmesini de vasiyetine eklemişti. Ölümünden sonra adamları dağıldı, onun ve şeyhinin bilgisi kitaplarda ve kütüphanelerde kaldı.[246]

Elâ, ey mânâ-i Âdem haber ver remz-i esmâdan.
Ey mânâ-i Âdem isimlerin gizli sırrından haber ver.

"Allah Teâlâ, Âdem'e bütün isimleri, (eşyanın adlarını ve ne işe yaradıklarını) öğretti..." [247] Âdem aleyhisselâmın sahip olduğu isimlere vâris olan hakikatte âdemoğlu'dur." ***Oğul, babasının sırrıdır."*** [248] buyurulmuştur.

Ne sırdır Âdem ü Havvâ, ne sırdır "allem-el esmâ"

اِنَّا عَرَضْنَا الاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الاِنْسَانُ

اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولاً ***"Biz emâneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler,*** (sorumluluğundan) ***korktular. Onu insan yüklendi;*** (bununla beraber onun hakkını tam yerine getirmedi). ***Çünkü o,***

[245] (KILIÇ, 1995), s.121
[246] (GÖLPINARLI, 1985), s. 235
[247] Bakara, 31
[248] Keşfû'l-Hafa, II, 338

çok zalim, çok cahildir." [249] âyetinde bahsedilen emâneti yüklenen insan ve Âdem oldu. وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً ." ***Ben yeryüzünde bir halîfe (bana muhatap bir mahlûk, Âdem) yaratacağım.." .*** [250] hitabında Hakk'a itirâz yoluyla melekler قَالُوا اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ***"Bizler hamdinle seni teşbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halîfe kılıyorsun?"*** dediler... [251] Dediklerinde Allah Teâlâ'dan اِنِّى اَعْلَمُ مَالَا تَعْلَمُونَ [252] ". Sizin bilemiyeceğinizi herhalde ben bilirim..." sadâsı zahir oldukta utançlarından Beyti'l-mâmûr'u her gün istiğfar ile tavaf ederler. Bu sebebten Allah Teâlâ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُنِى بِاَسْمَاءِ هٰؤُلَاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ [253] ***"Allah Teâlâ Âdem'e bütün isimleri,*** (eşyanın adlarını ve ne işe yaradıklarının) ***öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip, eğer siz sözünüzde sâdık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."*** Meleklerde قَالُوا سُبْحَانَكَ لَاعِلْمَ لَنَا اِلَّا مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ***" Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur, şüphesiz alîm ve hâkim olan ancak sensin, dediler."*** [254] aczlerini ve kusurlarını açıkladılar.

Havva validemiz Hz. Âdem aleyhisselâmdan yaratıldığından bu ilimden pay sahibi oldu. Bu nedenle Hz. Âdem enfüste rûh-ı sultanî ve Hz. Havva nefs-i mutmainneden ibarettir. Bu ikisinin izdivacından evlâd-ı kalbiyye zuhur edince hakikatten insan haberdâr olur. Bu dâireye giremeyenler ve bu zevke kavuşamayanlar اُولٰئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ اُولٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ [255] ***"İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar.."*** sınıfına dahil olur. Hz. Âdem ve Hz. Havva aleyhimesselâmın cennetden çıkarılması bu sırrın açığa

---

[249] Ahzab, 72
[250] Bakara, 30
[251] Bakara, 30
[252] Bakara, 30
[253] Bakara, 31
[254] Bakara, 32
[255] Araf, 179

çıkması içindir." ***Herşey aslına döner."*** hadîsi ile قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ "De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar..." [256]

Zatın biri rü'yasında kendisini Hazreti İbrahim ile Hazreti Âdem aleyhisselâmın kabirleri arasında görür. Bir nidâ gelir:

"Allah Teâlâ'nın güzel isimlerini oku." Bu zat da başlar Allah Teâlâ'nın bilinen doksandokuz güzel ismini okumaya ve tamamlayınca, yine aynı ses:

"Allah Teâlâ'nın güzel isimlerini oku." Zat düşünmeğe başlar ve

*"İşte okudum"*der. Bu defa aynı ses:

"Hayır, tamamını okumadın, hani Hüve't-tâcirü, ve'z-zâiru, ve'l-hârisu" **(o tüccar, çiftçi, sanatkâr'** dır**).**

Bunları duyan zât korkmaya ve vücûdu titremeye başlar, derhal kalkıp camiye gelir. Mısır'da Abdülganî Nablusî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz hazretlerini bulur ve ona rüyasını anlatır. Rüyâyı dinleyen Abdülganî Hazretleri:

"Senin tevhid görme zamanın gelmiş olduğu anlaşılıyor." Diyerek ona tevhid telkin eder.

İşte hazreti Âdem aleyhisselâm gerek "Esmâ-i Hakkîyye" olan alîm, semiî, basîr, kâdir, kayyûm gibi isimler olsun, gerekse "Esmâ-i halkîyye" yi meselâ, tâcir (ticaret eden), zâri (ziraat ve çiftçilikle meşgul), hâris (sanat işiyle meşgul) gibi isimleri câmidir. Amma Hakk ticaret yapar mı? Allah Teâlâ çiftçilik yapar mı? Diye sorular akla gelebilir. Ya Hakk'ın kudreti olmasa bir şey olur mu, olmaz. Bütün her şey ancak Hakk'ın vücûdu ve Hakk'ın kudretiyle olur." *Ne sırdır âlem'el-esmâ"* beytinde *"Sırr-ı allem'el esmâ"* ya işaret olunmaktadır. Hazreti Âdem aleyhisselâma bütün isimler öğretildi, isimler onda zâhir oldu. Yani ruh nefh olunca bütün isimler andan zâhir olur, demektir.

Ne sırdır Sidre vü Tûbâ haber ver arş-ı âlâdan.

Sidre-i Münteha, Tûbâ ağacı ve arş-ı âlâ'nın sırrından haber ver.

Sidret-ül-Müntehâ

Yedinci kat semâda (gökte) Arş'ın sağında bulunan ağaçtır.

Bu hususta değişik rivâyetler vardır. Kur'ân-ı Kerim 'de meâlen buyruldu ki: "Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem, Cebrâil aleyhisselâmı hakîkî sûreti ile diğer bir inişinde Sidret-ül-müntehâ'nın yanında gördü." [257]

İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh anlatıyor:

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ayrılığı yaklaştığı sırada vâlidemiz Hazret-i Âişe radiyallâhü anhanın evinde ziyâretine gittik. Rasûlüllah

[256] İsra, 84

[257] Necm, 13-14

sallallâhü aleyhi ve sellem bize bakarak gözleri yaşardıktan sonra şöyle buyurdu:

"Hoş geldiniz. Allah Teâlâ sizi mübârek etsin, korusun ve size kurtuluş versin. Takvâyı size tavsiye ederim ve sizi Allah Teâlâ'ya emânet ederim. Ben sizi O'ndan açıkça korkuturum. O'nun memleketinde ve kulları arasında O'na karşı gelmeyin. Ölüm yaklaştı. Cennet-i me'vâya, Sidre-i müntehâya ve Cenâb-ı Allah'a yönelme vakti geldi. Size ve benden sonra dînimize girenlere Allah'ın selâm ve rahmetini benden okuyun!" [258]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem efendimiz, mîrâc yâni göklere çıkarıldığı ve bilinmeyen âlemleri gezdiği ve gördüğü gece, Mekke-i mükerremeden Sidret-ül-müntehâya kadar, Cebrâil aleyhisselâm ile birlikte gitti. Sidrede, Cebrâil aleyhisselâmı altı yüz kanadı ile kendi şeklinde gördü. Cebrâil aleyhisselâm Sidre'de kaldı.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, Cennet'te bulunduğu makâmın ismi Vesîle'dir. Burası, Cennet'in en yüksek derecesidir. Cennet'teki herkese birer dalı yetişecek olan Sidret-ül-müntehâ ağacının kökü oradadır. Cennettekilere her nîmet, bu dallardan gelecektir.

Saîd, Cennetlik kimsenin rûhu, bal arısı kadar insan şeklindedir. Melekler, bu rûhu Cennet ipeklerinden bir ipeğe sararlar. Birçok kat semâyı geçtikten sonra, Sidret-ül-müntehâya kadar giderler. Orada bu kimdir diye sorarlar, Cebrâil aleyhisselâm, *"yanımdaki bu kimse filandır"* diyerek, o kimsenin güzel ve sevdiği isimleri ile haber verir. Burada bulunan melekler; *"Hoş ve safâ geldi. Her iyiliğini Allahü teâlânın rızâsı için yapan zâta merhabâ"* derler.

Tûbâ

Kökleri yukarıda, dal ve budakları aşağıya doğru sarkan cennet ağacı.

"Tûbâ bir ağaçtır. Allah Teâlâ onu kudret eliyle dikmiştir. Cennet ehlinin elbiseleri ondan dikilir ve dalları Cennet surlarından taşar." [259]

Arş

Allah Teâlâ'nın yarattığı en büyük varlık. Yedi kat göklerin ve kürsînin üstünde olup, madde âleminin sonu, maddesizlik âleminin başlangıcı. Arşullah, Arş-ı mecîd ve Arş-ı a'lâ da denir. Kur'ân-ı Kerim'de ***"Allah Teâlâ gökleri ve yeri altı günde yarattı. (Bundan evvel ise) Arş'ı su üzerinde idi."*** [260] Bu âyet-i kerîme, suyun, yerden ve göklerden önce yaratıldığını gösteriyor. Demek ki, Arş, yerin yapısında olmadığı gibi, göklerin yapısına da benzemez. Yere ve göğe benzer tarafı yoktur. Ancak Arş, yerden ziyâde göklere benzer. Bunun için göklerden sayılmaktadır.

---

[258] İhyâu Ulûm'id-dîn
[259] Râmûz-ül-Ehâdîs
[260] Hud, 7

Namazın kıblesi Kâbe olduğu gibi, duânın kıblesi de, Arş'tır. Bunun için duâda eller kaldırılıp, avuç içleri semâya doğru açılır. Hakikatte arş, mazhar-i ism-i a'zamdır.

Nedir dillerdeki ilmeyn, nedir ya remz-i Zülkarneyn,
Dillerdeki iki ilmin ve Zülkarneyn, sırrı nedir?

İlimden maksad biri gaybe imân ilmi ve biri huzûrî îmân ilmi olarak vasfettiğimiz ilm-i zahir ve ilm-i bâtındır. هُدًى لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ ***". O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir. Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar..."*** [261](el-Bakara, 2/2-3)] buyurulmuştur. İlm-i zahir ile insan zahirdeki işlerini düzenler. İlm-i bâtın ile insan kalbine ait olan emirleri işleri düzenler.

"İlim, iki kısımdır: Bedenlerin ilmi (tıp) sonra dinlerin ilmi." [262] وَمَنْ كَانَ فِى هَذِهِ اَعْمَى فَهُوَ فِى الاَخِرَةِ اَعْمَى ***"Bu dünyada kör olan kimse âhirette de kördür,"***[263] burada kasdedilenler basiret sahibi olmayanlardır. Kıyamette Allah Teâlâ onları merhametinden dolayı ateşle terbiye ve tasfiye edecektir. Taki cennete girecek hale gelene kadar. Çünkü onlar Dünyada terbiye ve temizlenmeye uygun olmayıp nefisleri arzularında hareket ettiler ve dünya lezzetlerini arzuladılar. Âhiretde ateş onları terbiye ve tasfiye ederek, nefsânî ve şehevânî karanlıkları nura dönüp cehennemde duramayacak şekle gelirler. Onun için tasavvuf ilminin değeri çok yüksektir. Tasavvuf İlmini ehlinden öğrenmek ve hâllenmek gerekir.

Zülkarneyn aleyhisselâm

Nebi veya velî. Kur'ân-ı Kerim'de kıssası, doğuya ve batıya düzenlediği seferleri zikr edilmiştir. Asıl ismi, İskender olup, doğuya ve batıya gittiği için İskender-i Zülkarneyn nâmıyla anılmıştır. Yemen'de yaşayan Münzir İskender ile Aristo'nun talebesi olan Makedonyalı İskender'den daha önce yaşamıştır.

"İbrâhim aleyhisselâm zamânında yaşayan Zülkarneyn aleyhisselâm, onunla birlikte haccetti ve elini öpüp duâsını aldı. Teyzesinin oğlu olan Hızır aleyhisselâmı ordusuna kumandan tâyin etti. Ye'cûc ve Me'cûc kavminin insanlara zarar vermelerine mâni olmak için taş ve demirden bir set yaptı.

---

[261] Bakara, 2-3
[262] Keşfü'l-Hafa, II, 68
[263] İsra, 72

Bu şimdiki Çin seddi değildir. Asya ve Avrupa kıtalarına hâkim oldu. Her tarafa Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarını yaydı. Kâfirlerle savaşıp, mü'minlere güzel muâmelede bulundu. Vazîfesini bitirip, ömrünü tamamlayınca, Medîne ile Şam arasında, Şam'a beş günlük mesâfedeki Dûmet-ül Cendel denilen yerde vefât etti. Mekke'de veya yine o civârda Tehame dağlarında defn edildi. [264]

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim 'de buyurdu ki:

"Senden Zülkarneyn'i sorarlar. Sen; "Ben size onun hâlinden haber vereyim" de. Biz onu yeryüzünde bir kudrete erdirdik ve ona her (istediği) ***şeyden bir sebeb verdik. O da*** (batıya doğru) ***bir yol tuttu. Nihâyet güneşin battığı yere ulaştı. Onu*** (güneşi) ***sanki kızgın, siyâh çamurlu bir pınar içinde batarken buldu. Ve onun yanında bir kavim buldu. Ey Zülkarneyn*** (o insanlar îmâna gelmezlerse dilersen öldürmek sûretiyle bu kavme) ***azâb et. Yâhut onların hakkında hüsn-i muâmele edersin dedik. ... Sonra o*** (Zülkarneyn aleyhisselâm) ***bir yol tuttu*** (doğuya gitti) ***. Nihâyet üstüne güneşin (ilk önce) doğduğu yere ulaştığı zaman onu bir kavmin üzerine doğuyor buldu ki, biz onlar için buna karşı*** (korunacak) ***hiçbir siper yapmamıştık. İşte*** (Zülkarneyn'in işi) ***böyle idi..."*** [265]

Bu ayetlerin bâtın manasına gelince: Güneşin hakikatinden murad; Allah Teâlâ'nın zat-ı;

Mağribden(güneşin battığı yön) murad "Hazret-ül cem" makamı olan şeriat makamıdır. Çünkü hazret-ül cemde halk zâhir olur, hakk batın olur, yani hakk'ın vücûdu orada gurup eder(bâtın olur).

Meşrikten (güneşin doğduğu yön) murad ise "cem" makâmıdır. Cem makâmında Hak zâhir olur, halk bâtın olur. Şems vücûd-ü Hak cem makâmında zâhir olur. İşte Zülkarneyn ilmi budur.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Zül-Karneyn kıssasınındaki işârî tefsiri Mevâid-ül İrfan'da şu şekilde geçmektedir.

> Bil ki: Zülkarneyn'in dünyada (afakta) gezip şehirler fethetmesi, hazineler zaptetmesi, inanmıyanları öldürmesi ve esir alması, inananlara izzet ve ikramda bulunması keyfiyyeti, süluk ehlinin Enfüste nefis kalelerini fethetmek, bilgi hazinelerini toplamak nefs-i emmareyi ve onun kuvvelerini ve havalarını, adetlerini, bayağı huylarını öldürmek, şer'e muvafık adetlerini bırakmak suretiyle yapmış oldukları manevi seyirlerine mutabıktır.
>
> Mesela İskender'in önce Garp tarafına gitmesi, süluk ehlinin, önce bedeni şer'i amellerin tashihine gitmelerine misaldir. (Çünkü beden, ruh güneşinin garbı, battığı yerdir). Ta ki vücutta şer'a muhalif bir uzuv kal-

[264] Kurtubî-Taberî-İbn-ül-Esîr
[265] Kehf, 83-….

masın. Şark tarafına gitmesi, süluk ehlinin, nefislerinde Allah ve Resulü'-nün ahlakına muhalif bir huy, alçak bir sıfat kalmaması için güç riyazetler yaparak ahlaklarını düzeltme cihetine gitmelerine misaldir. Bu suretle nefis temizlenmiş olur.

Sonra batı ve doğu arasındaki şimal (kuzey) tarafına gitmesi, kendi kavmi ile Ye'cuc, Me'cuc arasına sed yapması; ehl-i sülukun kalb hatıralarını (kötü düşüncelerini, vesveselerini) ıslah tarafına gitmelerine misaldir. Çünkü bu, her iki tarafın salah ve fesad kaynağıdır. Yani kalbin düzelmesiyle cesedin amelleri ve nefsin ahlakı düzelir. Kalbin bozulmasıyla cesed ve nefis de bozulur. Çünkü Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz:

"Âdemoğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki o düzelirse bütün cesed de düzelir, o bozulursa bütün cesed de bozulur. O, kalbdir." buyurmuşlardır. Ye'cuc-Me'cuc'dan maksat, şer'an kötü sözlerin, işlerin ve kötü huyların kaynağı olan kötü düşüncelerdir. Sed'den maksat, Ehli Sülukun zühd, takva ve ihlâs ile süluklerini tamamlamaları ve onda devam etmeleridir. Kalbde bu üç şey (Zühd, Takva ve İhlâs), baki kaldıkça cesed salih amel ile nefis güzel huy ile sıhhat bulur. Ye'cuc-Me'cuc'un, her gün sed'di kazmaları ve ertesi gün İskender'in, Sed'di yenilemesindeki mana şudur: Mü'min, bazı amelleri terk eder, bir günah işler, ya da nefsin galebesiyle kötü bir ahlaka tevessül eder de nefse mağlup olacak hale gelir. Sonra bunları bağışlattıran ameller yapar. Zira ***"İyilikler, kötülükleri giderirler."*** [266]

İki namaz, iki Cuma, iki Ramazan ve emsali iki ibadet arasında işlenmiş günahları bu ibadetler affettirirler. Tevbe de böyledir. Çünkü Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz: ***"Günahtan tevbe eden, günahı olmayan gibidir."*** buyurmuşlardır. Bu üç amel (zühd, takva ve ihlâs), kalbde devam ettiği müddetçe heva askeri cisme ve nefse saldırmaya fırsat bulamaz. Ama bunlar olmazsa saldırır, kalbi, nefsi ve cismi istila eder; amelleri ve ahlakı mahveder, cismi amelden alıkoyar. Nefis ifrit (ejderha), nefis kuvvetleri şeytan kesilir. O insan, şer ve fesad kaynağı olur. Bu adam, Allah Teâlâ'nın halifesi olmaktan çıkar da şeytanın halifesi olur. Bu üç şey, kalbde bulunduğu müddetçe kalb, murakebesinde, cisim amelinde, nefis de meskenet tevazuunda devam eder. Ama bu sed yıkılırsa heva askeri çıkar bu üç kuvvet tarafına saldırır, bunları yener. Oraya dolar ve fesad icrasına başlar. Ye'cuc-Me'cuc'un seddi kazıp, kıyamet yaklaştığı zaman Sed'di aşıp çıkmaları deliler ve mülhidlerin haline göredir. Mü'minlere çıkıp saldıramazlar. Zira yeryüzünde Allah, Allah diyen

---

[266] Hud, 114

kimse bulundukça kıyamet kopmaz. Artık anla.[267]

<u>Ne yerdir Mecmau'l-bahreyn haber Hızr u Mûsâ'dan.</u>
Hz. Hızır, Mûsa aleyhisselâm ve iki denizin birleştiği yerden haber ver.

İnsan vücudu mecmau'l bahreyndir. Yani bir tarafı vücub denizine ve imkân denizine nazır olmak yönüyle fena ve bakâyı kapsar.

Bir başka bakış açısıda şudur ki: İnsân-ı kâmil kendi rütbesinde zahiri ilim denizi ve batınî ilim denizini kabul edecek vasıftadır. Bu yüksek derece kâmil insana mahsusdur.

Bir başka bakış açısı da: insan yaratıldığı mayada celâl ve cemâl olmak yönüyle rûhu insanîsi güzel ahlakı cazip olduğu gibi ve nefsi şehevânî huyları taşımakla mecmau'l-bahreyn olmuşdur.

Hızır aleyhisselâm enbiyâdandır. Son nebi Sultân-ı enbiyâ Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemdir diyerek, onun nübüvvetine razı olmayan bazı ilmi noksan ilim ehli vardır. Şu anda Hz. Hızır Aleyhisselâm şeriat-ı mustafaviyye üzer amel eder. Yeryüzünde darda kalanlara yardım üzere görevini ifâ etmektedir. Hz. İlyâs Aleyhisselâm da denizde darda kalanlara nezâret ile meşguldür.

Hz. Hızır aleyhisselâm Allah Teâlâ'nın ***"... ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik."*** maddî ve manevî ilme haiz olmakla mecmai'l-bahreyn olmuştur.

Hz. Hızır aleyhisselâmdan murat irşâd makâmında olan şeyh ve Hz. Mûsa aleyhisselâmdan murat mürîd olmak durumuda ayrı bir vecihdir. Hz. Mûsâ aleyhisselâm büyük enbiyadandır. Bir gün "Ben insanların en bilginiyim)" kelamı sebebiyle Hz. Hızır aleyhisselâma sevk olunup üç mesele ile imtihan edilerek irşâd müyesser olmuştur. Hz. Mûsa aleyhisselâm Hz. Hızır aleyhisselâmdan faziletli iken bir alt seviye ile eksikliği giderilmiştir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Hikmet müminin yitiğidir. Onu nerede bulursa alır." [268]

"Hikmeti, ehli olmayanlara verip de onlara zulmetmeyin, yine ehil olanlardan saklayıp da onlara da zulmetmeyin." [269]

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Hızır-Mûsa aleyhisselâm kıssasındaki işârî tefsiri Mevâid-ül İrfan'da şu şekilde geçmektedir.

Allah Teâlâ Kehf Suresinde şöyle buyurmuştur: ***"Mûsa, genç arkadaşına, "Ben iki denizin birleştiği yere ulaşmaya yahut yıllarca yürümeye***

---

[267] (ATEŞ, 1971) Elli yedinci sofra
[268] Tirmizî, *ilim,* 19; İbn Mâce, *Zühd,* 15; Aclûnî, *Keşfü'ülHafâ,* I, 363
[269] İbnü'l-Arabî, *Fütûhât,* c. VII, s. 106.

kararlıyım" dedi." [270]

İki deniz, nübüvvet ahlakı olan şeriat ilmiyle Mevla'nın hakikat ilmidir. Hızır'ın, Mecma'u'l-Bahreyn (iki denizin birleştiği yer) de olması, onun her iki ilme sahip bulunmasına; Allah Teâlâ'nın Mûsa aleyhisselâmı Hızır-'a göndermesi, insan kemalinin ancak ledünni ilimle tamam olacağına; birinci ilim her ne kadar ülü'l-azm nebilerde, ikinci ilim rütbe itibariyle onlardan aşağıda olanlarda ise de ikincisinin arandığına, ledünni ilim sahibine Allah Teâlâ'ya ibadet edecek kadar şeriat öğrenmesinin kâfi olduğuna işarettir. Bunun içindir ki Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz amel edeceğini söyleyen insana ***"Âdem tefakkuh etti: anladı"*** buyurmuşlardır. Zilzal Suresini görünce adam öğrenimi terk etmişti. Avarif'te ve diğer eserlerde de böyle yazılıdır.

Hızır aleyhisselâmın Mûsa aleyhisselâma: ***"Sen benimle sabredemezsin. Haberin olmayan bir şeye nasıl sabredebilirsin?"*** [271] demesi, ilk çarpışmada hakikat ilminin şeriat ilmine mukavemet edeceğine işarettir. Velev bu şeriat ilminin sahibi zamanında insanların en bilgini olsa da. Hatta Mûsa aleyhisselâm dahi olsa. Mûsa aleyhisselâmın ilk itirazı, ilmi icabı, dini gayretinden ileri gelmişti. Sonra özür dilemesi, ledünni ilmi kabule istidatlı olduğunu gösterir.

Ey kardeşim, ilminle hakikat erbabına karşı geliyorsan, itiraf- (i kusur) edip özür dilemede de Mûsa aleyhisselâm gibi ol. Münkir ve muannid olma ki onların ilimleri bereketinden mahrum kalmayasın. Sefineyi delmek, halka, şeriatle amel etmede daima noksan yaptıklarını düşünmeye işarettir. Ta ki kendini beğenme meliki gemiyi zaptetmesin.

Bil ki: âlim, her şeyden önce ilminde amelinde ve ahlakında halkın sevgi ve itaatini kazanmalıdır. Sonra şeriat ve hakikat denizlerini (ilimlerini) kendinde toplamış bir mürşid aramalıdır. Böyle bir mürşidin alameti, o âlimin başına toplanmış bulunan halkı usûleyle kaçırmasıdır. Kendini beğenme melikinin zaptından kurtulmak için emir ve nehiyleri çok sık yapmaz. İrşadı o âlimin arzusuna muvafık olan kimse, mürşid-i kâmil değildir. Öyle kimsenin zararı, faydasından çoktur. Çünkü eğer o şekilde irşad mümkün olsaydı, Hızır Mûsa aleyhisselâmı irşad ederdi. Öyle bir gemi lazım ki Hızır'la Mûsa aleyhisselâm o gemide bulunsun ve Hızır o gemiyi yaralasın. Yara olmayan gemide Hızır'ın bulunması umulmaz. Hızır'ın çocuğu öldürmesi, çok şekillerde görünen cüz'i ruh makamından görüntülerin birleştiği Külli Ruha yükseltmesine işarettir. Beyt:

"Her güzelin güzelliği, (O'nun) cemalindendir;

Her güzelin güzelliği O'ndan ariyetdir. Hatta her güzel O'dur."

---

[270] Kehf, 60

[271] Kehf, 67-68

Hızır'ın, duvarı yıkıp sonra yapması, Mûsa aleyhisselâmın tabii vücudunu yok edip Hakk'ın varlığı ile baki kılmasıdır. Gemiyi delmekle Fi'iller Tevhidine ulaştı; çocuğu öldürmek ile Sıfatlar Tevhidine vasıl oldu; duvarı yapmakla da Zat Tevhidine kavuştu. Bu suretle Mûsa aleyhisselâmın irşadı tamam oldu. Bu konuda çok şeyler söylemişlerdir ama gerçek böyledir.

Bil ki: Hızır iki denizin birleştiği yer (MECMA'U'L-BAHREYN) de olduğundan onu bulan da MECMA'U'L-BAHREYN'de buldu. Mûsa aleyhisselâmın Mecma'u'l-Bahreyn olduğuna delil, kadının ona zina iftirasında bulunması olayıdır. Eğer Mûsa, mu'cizelerle suçsuzluğunu isbat etmeseydi, hakikatte suçsuz olduğu halde o utanç, kıyamete kadar üzerinde kalırdı. Yine Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin, Zeyd'in boşadığı karısını alması üzerine çok şeyler söylediler. Hz. Aişe radiyallâhü anhaya de iftira ettiler. Cenabı Hak çeşitli ayetlerle bunları temize çıkardı ve savundu. İki denizi kendisinde toplayan her peygamber ve veli de böyledir. Elbette onun gemisi delinmiş, çocuğu öldürülmüş, duvarı yıkılıp yapılmış olmalıdır. Artık anla.

Allah Teâlâ, onlardan kiminin beraatini vahiy ile kiminin mu'cizelerle, kiminin kerametlerle göstermiş, kimini de suçsuz olduğu halde halleri üzerinde (zanlı) bırakmıştır. Hepsi de suçsuzlukta eşittir. Şayan-i hayrettir ki Cenabı Hak'kın, Hızır'ın Mûsa aleyhisselâma söylediği sözü nakleden:

“Sana sabredemediğin şeylerin te'vilini söyliyeceğim.” [272] ayeti de tıpkı iki denizin birleştiği yer gibi Kur'an-ı Kerim’in tam ortasında bulunmuş ve iki yarısını birleştirmiştir. Hele Nazm-i Şerif'in güzel tertibine ve bu Kıssa'nın, iki ayrı denizinin birleştiği yerde bulunmasına bak.

Ey halkın rızasını kazanmış mürşid, eğer sen, bir cihetten onların sevgilisi, bir cihetten de onların nefret ettiği isen, bil ki sen, MECMA'U'L-BAHREYN'sin. ***Vaktin Hızırını arayan, seni Hızır bulur.*** Yani ne kendisinden tamamen nefret edilen âlim, ne de kendisinden tamamen razı olunmuş âlim irşada layık değildir. Zira birincisi mülhid, imandan hariç; ikincisi cahil ve müraidir. Cami olan (her iki ilmi birleştiren) de, her iki tarafın hükmü zuhura gelmelidir. Yani (iki tarafta da) Allah Teâlâ'nın emri ve iradesi demek istiyorum. Nitekim Allah Teâlâ Hazretleri Hud aleyhisselâmdan naklen:

“Hiçbir canlı yoktur ki O, onun alnından yakalamış olmasın.” demiştir. Artık anla. Çünkü bu, kılın kırkta birinden daha incedir. Ben Mısır'da Nil ile Denizin birleştiği yerde bu söylediğime uygun bir şeye şahid oldum. O da şu idi: Nil, denizin tuzluluğundan yarım mil kadar ya da daha çok içine almıştı. Deniz de Nil'in tatlılığından kapmış ve yarım mil kadar,

[272] Kehf, 78

ya da biraz daha fazla içine çekmişti. Şimdi ikisinin MECMA'I (birleştiği yer) sanki Nil idi, deniz değildi ve sanki denizdi, Nil değildi.

"Acı ve tatlı sulu iki denizi birbiriyle buluşmak üzere salıvermiştir. Ama aralarında bir engel vardır; birbirinin sınırını aşamazlar." [273] Hakikatine ne tamamen aykırı, ne de tamamen uygun idi.

Ey salik, mürşid yanında, denizin yanındaki Nil gibi ol. Deniz kenarında bulunan sahil taşları gibi olma. Ki sertliğinden dolayı uzun zaman beraber kaldığı halde denizin letafetinden ve rikkatinden bir şey alamaz. Nehirlerin tatlılığı ve denizlerin tuzluluğu yaşayanlara (ehillerine) göredir. Yani deniz, içinde bulunan hayvanlar için tuzludur. Nehir de karada yaşayanlar için tatlıdır. Ama birleşimde her ikisi de tatlıdır.

Bil ki: Bu iki ilmin misali, ve birbirine lüzumu Âdem ile Havva gibidir. Çünkü eğer bunlar birbirine muhalif kalsalardı çocukları olmaz, dünya insanlarla dolmazdı. Yine biri diğerinde tamamen cem'olup yok olsaydı Âdem'in kalbinde Allah Teâlâ'nın:

"De ki: Rabbin kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, Rabbin kelimeleri tükenmeden o (nlar) ***tükenirdi. Bunun bir mislini daha getirseydik, yine*** (Rabbin kelimeleri) ***bitmezdi."*** ayetiyle ifade edilen Allah Teâlâ'nın kelimelerine ait bilgiler hâsıl olmazdı. Ama bunların cem'i, irşad için ve bilhassa peygamberler için çok mühim olduğundan Allah Teâlâ Mûsa aleyhisselâmı Hızır aleyhisselâma gönderdi.

Bil ki: Havva, nasıl Âdem Aleyhisselam'ın kaburga kemiğinden yaratıldı ise şeriat ilmi de tıpkı böyle hakikat ilminden doğmuştur, onun yankısıdır. Ona zıt görünür ama hakikatte onun aynıdır. Çünkü bir şeyin yankısı, onun aynıdır. "Allah gerçeği söyler, O, yola iletir." [274]

<u>Ne yerdir merkez-i ednâ nedir tâ halka-i vustâ,</u>
Dünyanın en düşük yerin merkezi ve orta halka neresidedir.

Merkez-i ednâdan murât dünyada Beytü'l-harâm'dır. Bulunduğu arazinin arazînin en düşük yerindedir. Beytü'l-mâmûr (meleklerin kâ'besi) dahi hizasında dördüncü kat semâdadır. Kâ'be dünyanın anasıdır ki; hakkında إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ ***"Şüphesiz, ... insanlar için kurulan ilk ev(mâbed)"***[275] âyeti

[273] Rahman, 19-20
[274] (ATEŞ, 1971) Elli sekizinci sofra
[275] Âl-i İmrân, 96

delildir ki بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ ***" tavaf edenler... için Evim'i ..."*** [276] buyurduğunda beyt-i şerifi azametiyle Allah Teâlâ kendine bağlı kıldı.

Yeryüzü Coğrafyasının İlk Mabedi: Kâbe Ve Çevresi

İnsanlık tarihinin en eski (ilk) tabii ortamı Arabistan'ın batı kesimidir dediğimizde, denilebilir ki, çölden bir medeniyet çıkması mümkün müdür? Sorulabilecek bu sorunun cevabı evettir. Çünkü Arabistan, "son buzul dönemi"nin bitimine kadar henüz çölleşmemiştir. Dini kaynaklarda, yeryüzündeki "ilk insan ve ilk nebi" olan Adem aleyhisselâmın ve O'nun oğlu Şit (Şis) aleyhisselamın Mekke'de yaşadıkları, Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen nebilerden ikincisi olan Hz.İdris aleyhisselâmın ise, Mısır'ın başkenti Kahire yakınındaki *Menef*'te doğduğu 389 rivayet edilmiştir. Bu durumda, Hz. Âdem ile Hz. İdris aleyhisselâm dönemi arasında yaşayan insanların; (Âdem, oğlu Şis, oğlu Enuş, oğlu Kaynan, oğlu Mehlail, oğlu Yerd, oğlu İdris); tamamına yakınının veya bir bölümünün, "son buzul döneminin"

M.Ö. 10000-9000'deki bitimine kadar (veya o dönemlerde), yemyeşil toprakların ve gür ormanların bulunduğu Arabistan yarımadasında yaşamış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Bugün kum çölleri ve kurak bölgelerle kaplı olarak izlediğimiz Arabistan'ın bu bölgelerinin yerinde geçmişte, sık ve geniş ormanların, büyük ırmakların bulunduğu, iklim şartlarının da insanların üreyip çoğalmasına elverişli olduğu bilinmektedir. Çünkü, "Arabistan'da bugün kurumuş bir halde bulunan geniş nehir yatakları ile kum çöllerinde görülen deniz mahlûkatlarına ait kavkılar, bu kıtanın son Paleolitik devirlerde (MÖ.10000 civarında) bugünküne nispetle daha sulak bir iklime sahip olduğunu göstermektedir.,., şimdiki çöller yerinde o zamanlar çayırlarla örtülü stepler bulunuyordu." Bunun nedeni, Arabistan yöresinin M.Ö.10.000 civarında daha nemli ve daha yağışlı bir iklime sahip olmasıydı. Bu dönemde Arabistan'da daha çok ağaç yetişiyor, daha çok ormanlar bulunuyordu. M.Ö.8000 yılında Anadolu (ise), bugüne göre daha ormanlıktı. Bunun nedeni (de bugüne göre) iklimin daha nemli ve yağışlı olmasıydı. "Son Buzul Dönemi"nin sonunda (M.Ö. 10.000-8000 civarında), Anadolu'nun ortalarına kadar inmiş bulunan buzulların güneyinde yer alan geniş bir yağmur rüzgârı kuşağı, Arabistan bölgesini yeşillik ve bereketlilik yönünden zengin kılıyordu. O dönemlerde başka hiçbir bölgede bulunmayan bu özellik, ilk insan ve ilk insan gruplarının yaşayabileceği "ilk çekirdek ortamın=ilk çekirdek alanın=ilk tabii ortamın" Arabistan

[276] Bakara, 125- Hac, 26

yarımadasının batı kesimi olmasını sağlamıştır.

İnsanoğlunun yeryüzüne ayak bastığı (üretici yaşamın henüz başladığı) M.Ö. 10.000 civarında başlayan dünya iklimdeki ısınma, tabii çevreye de yansımış, buna paralel olarak da Arabistan yarımadasının hemen kuzeyinde (Anadolu'nun ortalarına kadar inmiş) bulunan buzul kütleleri, erimeye ve daha kuzeye doğru çekilmeye başlamıştır. "Avrupa (ve Anadolu'ya kadar inmiş bulunan) buz kütlelerinin erimesi ve bunların üzerindeki yüksek basınç ya da antisiklonların kasılması sonucu, Atlantik'ten gelen ve yağmur taşıyan düşük basınç kuzeye yöneldi. Kuzey Afrika ve Arap Yarımadasını (Arabistan) sulayan sağanaklar Avrupa'nın üzerine kaydı (kuzeye çekildi)" . Bunun sonucu olarak da Arabistan bölgesi kuraklık çekmeye ve çölleşmeye başladı. Kuraklığın başlamasıyla birlikte, Arabistan'da var olan çayır ve otlakların, ağaçların ve ormanların yerlerini, yer yer vadilerle bezeli uçsuz bucaksız çöller almaya başladı. Sözünü ettiğimiz bu kuraklık, tabii ki hemen olmadı. Uzun asırlar, belki de birkaç bin yıl sürmüş olmalıdır.

Oysa yarımadanın çölleşmeye başlamasının hemen öncesi dönemdeki uygun iklim şartları (iklimin daha nemli ve yağışlı olması), yarımadanın "yaşanılır en ideal ortam (ilk kaynak=ilk tabii ortam)" olmasına imkân sağlamıştı. Bu dönem, dünya ikliminin de en istikrarlı olduğu dönemdi, iklimsel olarak en istikrarlı dönemin, uygarlığın gelişme sürecine girdiği son 10.000 yıllık dönem olduğu bilinmektedir. İşte bu dönemin başında (M.Ö. 10.000 civarında) Arabistan yöresi, bu döneme yakın (civarında) yeryüzünde henüz görülmeye başlayan "ilk insan topluluklarının" yaşayabileceği en ideal ortama sahipti.

Bu nedenle de Arabistan yarımadası (seçilmiş bölge olan Mekke yöresi), Arabistan'ın çölleşmeye başlamasının hemen öncesi dönemde yeryüzüne "ilk kez" ayak basan "ilk insan ve ilk insan gruplarına" yaşanılır "ilk tabii ortam" olmuş, yemyeşil ormanları ve bereketli toprakları ile, yeryüzüne "bilgilendirilmiş ilk insan" olarak ayak basan "Âdem aleyhisselâma ve ilk çekirdek aileye ve de ilk insan topluluklarına" ev sahipliği yapmıştır. Medeniyetlerin "ilk çıkış yeri" olmuş, "uygarlık tarihi"nin başlangıç noktası olmuştur. İnsanoğlunun ilk Anayurdu (Urheimat) olmuştur.[277]

Merkez-i ednâ hakîkatte kâmil müminin kalb-inden ibâretdir. ***"Müminin kalbi Allah Teâlâ'nın evi ve müminin kalbi Allah Teâlâ'nın arşıdır."*** [278]

Kalb, kâmil dâiresinde ve kuvvetlerin kutub menzilindedir. Akıl ve rûh ve nefis ve sır ve bunun benzeri şeylerin reisleri kalbe bağlıdır. Onun için

[277] (MUSAOĞLU, 1999), s. 185-187

[278] Keşfû'lHafâ, II, 100

Kur'an-ı Kerim'de بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ***"temiz bir kalble ..."*** [279] İşareti onu gösterir.

Halka-i vustâdan Kâf Dağı'dır.

Bir başka mana cihetinden Dünyayı muhittir.

Bir başka manada "Ümmet-i Muhammed" dir. Haklarında Kur'an-ı Kerim'"Ümmetî vustâ" ***"İşte böylece sizleri de bir ümmet-i vasat kıldık ki nâs üzerine şahitler olasınız. Ve bu Peygamber de sizlerin üzerinize tam bir şahit olsun. Ve senin, evvelce tarafına müteveccih bulunduğun Kâbe'yi yine kıble yapmadık, ancak Resûle kimlerin tâbi olacaklarını, gerisi gerisine döneceklerden temyiz etmek için yaptık. Gerçi bu büyük bir hadisedir. Ancak Allah'ın hidâyet ettiği zâtlar hakkında değil. Ve Allah sizin imânınızı elbette zâyi edecek değildir. Şüphe yok ki Allah Teâlâ nâsa elbette raûftur, rahîmdir."*** [280]Ayeti gelmiştir. Diğer ümmetler ifrat ve tefrit (anormal, bir ilericilik ve gericilik) arasında kalmışlardır.

<u>Bilinmez Devr-i Kübrâ haber ver sen bu suğradan</u>
Bilinmeyen büyük ve küçük devirden haber ver.

Devre-i kübrâ'dan murât arş-ı azim devridir. Bütün felekleri çevrelemiştir. Feleklerin hareket ve devirleri arşın hareket ve devirlerine bağlıdır.

Bir başka mana; âdemî devirdir. Bu devirden daha Allah Teâlâ katında kıymetli bir devir yaratılmadı. Âdemin yaratılışı kıyamete kadar devri devam edecektir.

"Sizi çağırdığı gün, O'na hamdederek davetine uyarsınız ve kabirlerinizde pek az bir müddet kaldığınızı sanırsınız." [281]

"Onları toplayacağı kıyamet günü, sanki gündüz, birbirleriyle sadece tanışacakları bir saat kadar kalmış gibidirler. Allah'ın karşısına çıkmayı yalan sayanlar kaybetmişlerdir." [282]

"Allah onlara yine: "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız" der. Bir gün veya daha az bir süre kaldık, sayanlara sor. Buyurur: Sadece az bir süre kaldınız; keşke siz (bunu) bilmiş olsaydınız!" [283]

---

[279] Şuara, 89
[280] Bakara, 143
[281] İsra, 52
[282] Yunus, 45
[283] Müminun, 112-114

"…Rabbinin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir." [284]

"Melekler ve Cebrail o derecelere, miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselirler." [285]

"Gökten yere kadar, olan bütün işleri Allah düzenler, sonra, işler sizin hesabınıza göre bin yıl kadar tutan bir gün içinde O'na yükselir." [286]

"Sonra da iki guruptan hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık." [287]

"Birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: "Ne kadar kaldınız?" dedi. "Bir gün veya daha az bir müddet kaldık" dediler. "Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Paranızla birinizi şehre gönderin, sakın sizi kimseye duyurmasın" dediler." [288]

"Yahut altı üstüne gelmiş bir kasabaya uğrayan kimseyi görmedin mi? "Allah burayı ölümünden sonra acaba nasıl diriltecek?" dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti, "Ne kadar kaldın?" dedi, "Bir gün veya bir günden az kaldım" dedi, "Hayır yüz yıl kaldın, yiyeceğine içeceğine bak, bozulmamış; eşeğine bak ve hem seni insanlar için bir ibret kılacağız, kemiklere bak, onları nasıl birleştirip, sonra onlara et giydiriyoruz" dedi; bu ona apaçık belli olunca, "Artık Allah'ın her şeye Kadir olduğuna inanmış bulunuyorum" dedi." [289]

"Devr-i kübrâ Hazreti Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem nûr olan mübarek vücûdudur. "Devr-i suğrâ" da Hazreti Muhammedin vücûd-ü unsurîsidir. (bu âlemde iken sûreti olarak görülen bedeni).

<u>Kimindir feyz-ü hem ihyâ ne sırdır hem dem-i İsâ,</u>
Dirilten İsâ aleyhisselâmın kanı, feyzi, sırrı kimdedir

Hz İsâ aleyhisselâmın nefse hayat verici olarak وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى ***" ona ruhumdan üflediğim zaman..."*** [290] enbiyâ arasında mükerremdir.

[284] Hac, 47
[285] Mearic, 4
[286] Secde, 5
[287] Kehf,12
[288] Kehf,19
[289] Bakara, 259
[290] Hicr, 29-Sâd, 72

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ise ism-i a'zamın mazharı olmak ile bütün enbiyânın hepsinden mükerrem olmuşlardır.

Beyitte geçen "Ne sırdır hem dem-i İsâ"dan murad edilen Hazreti İsâ aleyhisselâmın nefesinin sırrı, onun cem makamında olmasıdır. Çünkü cem makamında hâlk bâtın, Hakk zâhir olduğundan kendisinden sadir olan mucizeleri ölüleri diriltmek oldu. Hatta o balçıktan yarasa kuşları yapar, nefes edince hayat bulurlardı. Cem makâmı sâhibi her şeye kâdir olur.

Hazreti İsâ, bir erkek ile iki kadın diriltmiştir. Dirilttiği erkek Hazreti Nûh aleyhisselâmın oğlu Hâm aleyhisselâmdır.

<u>Nedir Meryem'deki deryâ haber ver dürr-i yektâdan.</u>

Meryem'deki derya ver dürr-i yektanın haberi nedir?

Hz. İsâ aleyhisselâm Hazret-i Meryem aleyhisselâmın rahmine ilkâ olunca اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقٰيهَا اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ ***".. Mesih ancak Meryem oğlu İsâ'dır, (O) Allah'ın rasûlü-dür, Meryem'e ulaştırdığı 'kün: Ol" kelimesi(nin eseri)dir, O'ndan bir ruhtur.*** (O'nun tarafından gönderilmiş yahut teyid edilmiş yahut da Cebrail tarafından üfürülmüş bir ruhtur) ***..."*** [291] buyrulmuştur.

<u>Dürr-i yekta</u>dan murat Hz. İsâ aleyhisselâmdır. Dürr-i yekta hakîkatte mevcudatın yaratılış sebebi olan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin kutsal ruhudur." ***Ben gizli bir hazîne idim. Bilinmekliğimi sevdim ve mahlûkatı bilinmem için yarattım."*** manası üzerine ***" Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı benim rûhumdur."***

<u>Nedir Kur'ânın esrârı, nedir esrârın envârı</u>

Kur'ân-ı Kerim'in sırları ve sırların nurları nedir?

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا "Kime hikmet verilmişse (ona) büyük bir hayr verilmiştir" [292] وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ***"... Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitabtadır."*** [293]

Zira Allah **"Hikmeti dilediğine öğretir"** buyurmuyor mu? Burada **"Hikmet"** ilm-i bâtındır, "Dilediği" ise nekredir, yani meçhul!. Umum ifade eder, o halde Allah Teâlâ ilmi dilediğine verir"? İbnu'l-Arabî, el-

---

[291] Nisa, 171

[292] Bakara 269

[293] En'âm, 59

Fütûhât (Thk.), IV/265-267.[294]

Hakk'ın sırları indirilen semâvî kitaplarda, bunların sırları "Kur'ân-ı Kerim'de, Kur'ân-ı Kerim ki "Fâtiha" da, Fâtiha'nınki "Besmele" dedir. Andan Besmelenin sırları "be" harfinde, "be" nin sırları noktadadır ki, "Zât-ı İlâhiyye" dir. Harfleri birbirinden ayırt eden noktadır.

Nedir Mehdî'nin etvârı haber ver sırr-ı esrâdan.
Mehdî'nin durumu (Yaptığı iş ve hareketleri), miraç sırrından haber ver

Hz. Mehdî aleyhisselâmın hali ve durumu şerîat-i Muhammediye üzeredir. Soyu babası tarafından Hz. İmâm Hasan aleyhisselâma ve annesi tarafından Hz. İmâm Hüseyin aleyhisselâma ile Fâtımatü'z-Zehrâ evladındandır. Hz. İsâ aleyhisselâm semâdan nüzul edip Deccâlı öldürüp Hz. Mehdî aleyhisselâm ile görüşünce birbirlerine hilâfet teklif edip sonunda hilâfeti Hz. Mehdî aleyhisselâm kabul edip kırk sene âleme hükmedeceği kesinlik kazanmıştır.

Miraç sırrı ise سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً ***"Bir gece ... (Muhammed) kulunu ... götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir..."*** [295] âyet-i kerimesinde açıkca beyan edilmiştir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin cismânî miraçları Kâdî İyâz'ın [296] Şifâ'sında[297] zikreylediği üzre dört veya beş kerre olmuştur. Rûhânî miraçları ise her nefeslerinde olduğu kesinlik bulmuştur. Celâl ve cemâl hali ile mahlûkâtta mi'râcdan ayrı kalmış bir varlık yoktur.

سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً âyetinin hikmeti gereğince Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'yı teşrif etti, Enbiyâya cesedleriyle oldukları halde imam olup iki rik'at namaz kıldılar, sonra birlikte oturdular. Cebrâil aleyhisselâm bu sırada bir âyet getirdi ki anlamı:

"Sor, benden başka Mâbud var mı?". Sonra Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"Ben Allah Teâlâ'dan başka Mâbud olmadığını bilirim, ben bu sorudan müstağniyim (uzağım)***"*** dedi.

---

[294] (KILIÇ, 1995), s.121
[295] İsra,1
[296] Kadî İyaz, (476/1083-544/1149): Mâliki fakîhi, hadîs âlimi, tarihçi, edip ve şâirdir.
[297] *Kitâbû'ş-Şîfâ bi-Ta'rîf-i Hukûki'l-Mustafâ:* Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin fazîlet ve meziyetlerini anlatan bir târih kitabıdır.

<u>Nedir Mısrî, nedir ken'ân Selîm kimdir ye kimdir ân,</u>
Mısrî nedir, Ken'ân nedir, selim kimdir, ân kimdir?

Ken'ân kelimesinin işaretiyle Mısrî diyerek kendinin Hz. Yûsuf aleyhisselâm gibi olduğunu, Ken'ân'dan murât nefis kuyusu olduğuna işaret ediyor. Yusuf aleyhisselâmın çilesi ile Mısır ülkesine hükümdar olunacağı hakikati aşikâr olmuştur.

Hz. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz ***"ya kimdir ân",*** diye sorusu, yani ***"ân kimdedir"*** demek olur. Bu zor bir sorudur. Cevabı kıymetli inciler gibidir. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim 'de insanın güzelliği hakkında لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِى اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ***"Biz insanı en güzel biçimde yarattık."*** [298] buyurmuştur. Ahsen-i takvim içinde "ân" dahi murat edilmektedir. ân için Allah Teâlâ buyurur ki;قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى وَمَا اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلًا ***"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh; Rabbimin işlerindendir..."*** [299] öyle ise hayatı boyunca "ân" olandan ayrı olması düşünülemez." ân" dediğimiz Rabbânî emirdendir. Emr-i Rab, <u>rûh-i sultânî</u> ve <u>rûh-i izafi</u> ve <u>rûh-i hayvani</u> olmak üzeredir.

Kalb-i Selîm

Kalb, şeriat, tarikat, hakikat makamlarını aşarak üç mertebede selâmete ulaşır:

Şeriat selâmeti: Dünya muhabbetine ve varlığına fena vermektir.

Tarikat selâmeti: Kötü huyları ayne'l-yakîn ile yok ederek mücâhedeyle güzel huylara dönüştürmek ve güzel huyların da muhabbetine fena verip fenafillâha mazhar düşmekdir.

Hakikat selâmeti: Fenadan içeri bekaya, bekadan içeri likaya, ayne'l-yakînden içeri Hakke'l-yakîne ulaşmaktır.

İşte kalb-i selîm dedikleri budur. Yani, kalb-i selîm, Hakke'l-yakîne ulaşmış gönüldür! Fakat zahirdeki dokuz zulmânî ve bâtındaki dokuz nûrânî hicaplar fena bulmayınca, kalb selâmete ulaşmaz. Bu nûrânî hicaplar, ebrâr ile mukarrebin farkıdır. Bu makamda Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, ***"Ebrârın iyilikleri mukarreb için günahtır"*** ve diğer bir sözünde de, ***"Bütün mukarreb ebrârdır. Ancak her ebrâr, mukarreb değildir."*** demiştir. Zira ebrârın ameli karşılığında, duası, yani beklentisi cennetdir. Ehli yanında maksat bu değildir. Mukarreb ise, her amelini Allah Teâlâ sevgisiyle işler. Gayesi de, Allah Teâlâ'nın rızası ve

[298] Tîn, 4
[299] İsra, 85

didârıdır. Ebrâr zümresi didârı, cennette, yevmü'l-mezîd gününde müşahede ederler. Hâlbuki mukarreb zümresi ve ehlullah, zulmânî ve nûrânî hicaplara zahiren ve bâtınen fena verip ism-i zât ile sülük edip semâya ulaşmışlardır. Onlar zatı, hâl ile ayne'l-yakînden penceresiz olarak müşahede ederler. Bu makamda Habib-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem, ***"Cennet ehlinin bir bölüğü vardır ki, didâr-ı Hakk onlara gizlenmez."*** demiştir. Yine Habib-i Ekrem dünya, ahiret ve didâr ehli kişiler hakkında şöyle buyurmuştur:

"Dünya ile ahirete fena vermeyince ehlullah makamına erişilmez." **Zira ehlullah, nefsini terk ederek bu makama ulaşmıştır. Bu manâya vasıl olmayanlar, *"fekad arafe rabbe"* olmaz. Bilinmelidir ki, şer'-i şerifin nihayeti *"men arefe nefse"*dir. Bu manâya vasıl olmayınca şeriat bütün olmaz.** [300]

<u>Haber verdi bunu Kur'an haber ver seb'i kurrâdan.</u>

Kur'ân-ı Kerim yedi okuyuş ile bunu haber verdi

Yedi okuyuş(seb'i kurrâ) - Yedi Harf (Ahrufu's'Seb'an) [301]

"Harf" Lugat olarak bir şeyin ucu, kenarı, sivri ve keskin kısmı, kılıcın keskin kısmı, geminin ucu ve dağın zirvesi, bir tarafa meyletmek sapmak, taraf uç, yan, kelime kelam, heca harflerinin her biri, uslub, vecih ve kıraat anlamlarına gelmektedir.

" es Seb'a" lafzının zahirde " *yedi*" sayısını ifade ettiği açıktır.

"Kurra" (Kari'. C.) Okuyucular. Kur'ân-ı Kerimi usul ve tecvidine göre okuyanlar. Dindar ve sâlih kimse.

Bu konu ile ilgili o kadar çok görüş ileri sürülmüştür ki, bunların sayısı otuz beşe ulaşmıştır.

Yedi Harf Meselesinin Kur'an-ı Kerim'den Delilleri

"Biz Allah Teâlâ'ya karşı gelmekten sakınanları Kur'an ile müjdelesin, inat eden bir topluluğu da uyarasın diye, onu senin dilin ile kolaylaştırdık" [302]

" Biz onu senin dilinle kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alsınlar." [303]

"Andolsun biz Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var

[300] (Eroğlu Nuri, 2007), s. 75
[301] (ÇALIŞKAN, Cilt 5, Sayı 1,Ocak-Haziran 2005) makalesinden istifade edilmiştir.
[302] Meryem, 97.
[303] Duhan, 58.

mı düşünüp öğüt alan." [304]

"İyice anlasınlar diye onu Arapça bir Kur'an yaptık" [305]

" ...Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun..." [306]

Yedi Harf'le İlgili Hadis Rivayetleri

Yedi Harf'e dair 40 kadar hadis rivayetinin olduğu bilinmektedir. Bazıları şunlardır.

"Muhakkak Allah, ümmetinin Kur'an'ı yedi harf üzere okumalarını emrediyor, hangi harfle okurlarsa doğruyu bulmuşlardır." [307]

"Kur'an yedi harf üzere indirildi" [308]

"Kur'an yedi harf üzere indirildi. Onun hepsi şafidir ve kafidir." [309]

"Bu Kur'an yedi harf üzere nazil olmuştur. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onu okuyun."

"Ey Ömer! Rahmet ayetini azap azap ayetini rahmet kılmadıkça Kur'an'ın (bu okuyuşlarının) hepsi doğrudur."

"Allah'ın affını ve mağfiretini dilerim ümmetimin buna gücü yetmez."

"Kur'an Yedi Harf üzere indi. Onun hepsi şafidir, kâfidir"

"Ey Cibril! Ben ümmi bir kavme gönderildim, bunların arasında yaşlı kadınlar, yaşlı erkekler, erkek ve kız çocukları, hiç kitap okumayan adamlar vardır, diyen Hz Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme Cebrail:

Kur'an muhakkak Yedi Harf üzere nazil olmuştur" [310]

Yed Harf'le ilgili Görüşlere Toplu Bir Bakış

Kur'an'ın okunması, anlaşılması ve içeriği ile ilgili olmak üzere Yedi Harf konusunda yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, otuz beş kadar görüş beyan edilmiştir. Bizce bu görüşlerden zikredilmesi gerekenleri buraya almak istiyoruz:

1-Harf manası bilinmeyen müşkillerdendir. Yedi harfin mahiyeti hakkında hiçbir nass yoktur. Bundan dolayı insanlar " *harf*" lafzını anlamada ayrılığa düşmüşler ve ona farklı anlamlar yüklemişlerdir.

---

[304] Kamer, 17, 22, 32, 40.

[305] Zuhruf, 3.

[306] Müzzemmil, 20.

[307] Müslim, *Salatü'l Müsafirin*, 274; İbn Hanbel, *Müsned*, V, 127.

[308] İbn Hanbel, *Müsned*, III, Hd, 7995; Taberi, *Camiu'l Beyan*, I, 25.

[309] Taberi, *Camiu'l Beyan*, I, 27.

[310] Taberi, *Camiu'l Beyan*, I,35; Zerkeşi, *el Burhan*, I, 227.

2-Diğer bir görüş, Zerkeşi (794/1392)'nin zayıf olarak gördüğü 'Yedi Harf'ten maksadın " *yedi Kıraat*" tır, şeklindeki görüştür.

3-Yedi Harf'in Kur'an'ın muhtevasına yönelik, emir, nehiy, va'd, va'id, kıssa, helal ve haram olduğu şeklindeki görüş.

4-Yedi harfin ne olduğuna dair görüşlerden birisi de onun doğrudan dil yapısıyla ilgili olandır.

5-Yedi Harf terkibindeki " es Seb'a" nın gerçekte yedi sayısını ifade ettiği görüşünün yanında, bu lafza çokluk ve kolaylık anlamı yükleyenler de olmuştur:

6-Yedi Harf, aynı anlamı taşıyan farklı lafızlardan kolayına gelenin okunmasına yönelik bir ruhsat olduğu yönünde de görüş beyan edilmiştir.

7-Yedi Harf'ten maksadın bazı ayetlerdeki " Uff" [311] ve Heyhat " [312] gibi lafızların nasb, cer, raf', tenvin (üç çeşidi) ve cezm şekillerinde okunmasıdır.

Yedi Harf'le İlgili Görüşlerin Değerlendirilmesi

İlmi disiplinlere ait olan yukarıdaki kavramların Yedi Harf'le doğrudan ilgisinin olmadığı kesindir. Çünkü bunlara harf denmez. Yukardaki diğer görüşlerden birini teşkil eden Yedi Harf'ten kasıt, Yedi kıraat görüşü de isabetli görülmemektedir. Zira Yedi mütevatir kıraat, Ebu Bekir b Mücahid (324/925) tarafından meşhur olan kıraatler arasından seçilmiştir. Mursi ise

"Birçokları yedi harf'ten murat yedi kıraat zannetti ki bu bir cahalettir" [313] demiştir.

Ancak bu husustaki rivayetlere baktığımız zaman, hadislerin ortak yönünün, Kur'an-ı Kerim'i okumakta zorlanacak kimselere kolaylık sağlama arzusu olduğunu görürüz. Şu iki hadis Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Kur'an-ı Kerim'in Yedi harf üzere indirilmesindeki ısrarının sebeplerini açıkça ortaya koymaktadır:

"Ey Cibril! Ben ümmi bir kavme gönderildim. Bunların arasında yaşlı kadın ve erkekler, küçük erkek ve kız çocukları, hiç kitap okumayan adamlar vardır." [314]

"Muhakkak Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Siz kolayınıza geleni okuyun." [315]

Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, birincisinde kolaylık isteme-

[311] Enbiya, 21/67.
[312] Müminun, 23/36.
[313] Suyuti, *el-Itkan*, I, 66.
[314] Taberi, *Camiu'l Beyan*, I, 35.
[315] Buhari, *Sahih*, VI, 227; Müslim, *Sahih*, I, 562; Ebu Davud, *Sünen*, I, 340.

sinin sebebini, ikincisinde ise sonucunu belirtmektedir. Bu nedenle diyebiliriz ki, yedi harf'le tam olarak " yedi sayısı" ifade edilmekten ziyade kolaylık, genişlik ve çokluk murat edilmiştir.

Yedi Harf'e En yakın Görüş ve Yorumlar

Bu görüşler arasında, hadis rivayetlerinin de zahirine bakarak, Yedi Harf yorumuna yakın bulduğumuz görüşleri üç kısımda toplayabiliriz:

a-Yedi lehçe,

b-Yedi Vecih,

c-Okunuşta ruhsat ve " yedi" nin kesretten kinaye olduğuna dair görüşlerdir.

Yedi Harf konusunu lehçelerle irtibatlandırarak bu hususun sadece kıraatla ilgili olduğunu düşünmek onu fazlaca sınırlandırmak anlamına da gelebilir. Nitekim Ignaz Goldziher, Yedi Harfe dair hadislerle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

" *Hadisin sahih anlamı, çok erken bir dönemde harf teriminin tefsiri üzerinde odaklandı, tabi ki bu, Kur'an-ı Kerim'le irtibatlı olunca, kıraatla ifade edildi*." [316] Goldziher'in bu değerlendirmesinden konu ile ilgili hadislerin kıraat dışında Kur'an-ı Kerim'i kuşatıcı daha kapsamlı anlamlara gelebileceği şeklinde bir ifade anlaşılmaktadır.

Sonuç

Kur'an'ı Kerim'in Yedi Harf üzere inmesi meselesi, sahih rivayetlerin şahadetiyle doğrulanmaktadır. Ancak bu meselenin tam olarak hangi anlama geldiğinin Hz Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin tarafından açıklanmadığı da bir olgudur. Buna rağmen, bu konunun sahabe tarafından ısrarla sorulmaması, belki de Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin " *Kur'an, yedi harf üzere indi*" şeklindeki açıklaması ve ona paralel tatbikatı istenen cevap için yeterli olmasından dolayıdır.

Yedi Harf'in ne olduğu hususunda ayet ve hadislerin işaretlerinden bazı çıkarımlar yapılmıştır. Bu çıkarımların başında, Allah Teâlâ'nın Kur'an okunmasında, anlaşılmasında ve ona göre davranış belirlenmesinde kolaylık prensibini bahşettiğinin kabul edilmesi en bariz bir husustur:

" Muhakkak Biz Kur'an'ı düşünüp öğüt almaları için kolaylaştırdık. Fakat düşünen var mı?" [317] ayeti, bu kolaylığı müjdeleyen ilahi buyruktur.

Netice olarak, Yedi Harf, Kur'an'ın evrenselliği ve nuzulünden insanlık tarihi boyunca devamlılığı gereği, onu okuma, anlama ve anlatmada ko-

---

[316] Ignaz Goldziher, *İslam Tefsir Ekolleri*, Trc. Mustafa İslamoğlu, Denge Yay., İst. 1997, s. 65.

[317] Kamer, 54/17, 22, 32, 40.

laylık adına sağlanan ilahi bir izindir. Bu çerçevede herkes, gayreti ve anlayışı nisbetinde Kur'an-ı Kerim'e yaklaşacak ve ondan istifade edebilecektir.] [318]

Kur'ân-ı Kerim bu bahsedilen sırları yedi makamda yedi hal üzere beyan eder, demektir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Her ayetin hem zahirî hem de bâtını vardır?" [319]

Yine kâinat hakkında Allah Teâlâ yedi rakamı ile görünüşün arkasındaki tabakalardan bahsetmektedir. وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ

"And olsun ki, üstünüzde yedi tabaka yarattık. Biz, yarattığımızdan habersiz değiliz." [320]

TAHMİS-İ AZBÎ

Ne ma'niden seçer zâhid ki bilsem lâ'yı illâ'dan
Sıfat-ı zâtla Hakk'tır göründü sırrı müsemmâdan
Ne ma'niden göründü Hakk bilindi vechi leylâ'dan
Elâ, ey Mürşid-i âlem haber ver ilm-i Mevlâ'dan,
Elâ, ey mânâ-i Âdem haber ver remz-i esmâdan.

Ne sırdır Kevseri sahbana [321]*sırdır cennet-ül me'vâ*
Ne sırdır mihnet dünyana sırdır âlemi ukba
Ne sırdır sırrı ev-ednâna sırdır nüshâ-i kübra
Ne sırdır Âdem ü Havvâ, ne sırdır "allem-el esmâ"
Ne sırdır Sidre vü Tûbâ haber ver arş-ı âlâdan.

---

[318] (ÇALIŞKAN, Cilt 5, Sayı 1,Ocak-Haziran 2005)

[319] Buhârî. Fezailu'î Kur'an. 5. 27. Tevhid. 53: Müslim. Müsafırun. 270: Tirmîzî. Kur'an, 9; Ebu Davud. Vitr, 22; Nesai, İftitah. 37; İbnHanbel. V/16. 41

[320] Muminun, 17

[321] **Sahbâ:** şarap içki

Ne sırdır ya şebi [322] *isneynene*[323] *sırdır Seyyid-ül Kevneyn*[324]
Ne sırdır kurret'ül ayn[325] *ne ma'na nedir harfeyn* [326]
Ne sırdır kuvvet-i dâreyn ne sırdır mâtem-i şadeyn
Nedir dillerdeki ilmeyn, nedir ya remz-i Zülkarneyn,
Ne yerdir Mecmau'l-bahreyn haber Hızr u Mûsâ'dan.

Ne sırdır bende-i ednâna sırdır şah ile dânâ [327]
Ne sırdır dağla sahrana sırdır Nil ile derya
Ne sırdır Künbed-i Hadra [328] *ne sırdır Mescid-i Aksa*
Ne yerdir merkez-i ednâ nedir tâ halka-i vustâ,
Bilinmez Devr-i Kübrâ haber ver sen bu suğradan

Ne sırdır matla'i ulya[329] *ne sırdır makta'i efnâ*[330]
Ne sırdır bu mehyi Garâna ne sırdır künbedi Mina
Ne sırdır nefsle man'nana sırdır tende rûh ayâ [331]
Kimindir feyz-ü hem ihyâ ne sırdır hem dem-i İsâ,
Nedir Meryem'deki deryâ haber ver dürr-i yektâdan.

Nedir mü'minin ikrârı nedir münkirin inkârı
Nedir âşkın asârı [332] *nedir sırrın küfrün izhârı*
Ne sırdır âşıkın yâri ne sırdır yârin ağyârı
Nedir Kur'ânın esrârı, nedir esrârın envârı
Nedir Mehdî'nin etvârı haber ver sırr-ı esrâdan.

Nedir nefs ve nedir şeytan ve nedir adl ve nedir güfran
Nedir din ve nedir iman nedir ısyanla tuğyan
Nedir Azbî nedir insan nedir insandaki bu ân
Nedir Mısrî, nedir Ken'ân, selîm kimdir ya kimdir ân,
Haber verdi bunu Kur'an haber ver seb'i kurrâdan.

---

[322] **Şeb:** f. Gece, karanlık. **İsneyn:** İki. (2) Pazartesi günü.
[323] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin doğduğu gece
[324] **seyyid-ül kevneyn:** İki âlemin efendisi, seyyidi. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin bir nâmı
[325] **Kurre:** Parlaklık. Tâzelik. Gözün parlak ve nurlu olması **Ayn:** Göz
[326] İki Harfin Sırrı: Yâ-sin
[327] **Dânâ:** f. Bilgili, bilen, malûmatlı, âlim
[328] **Künbed:** f. Kubbe. **Hadra:** (Müennestir) Yeşillik. Sebze. En yeşil. Pek yeşil.
[329] **Matlâ:** güneş veya yıldızların doğdukları yer, ufuktan çıktıkları yer; yıldız veya güneşin zuhur etmesi. **Ulya:** (Müe.) Pek büyük, pek yüce, daha yüksek. Çok yüksek olan.
[330] **Maktâ:** kesilen yer, kat'edilen yer, kesinti yeri. **Efn:** Noksan etmek. İçmek. Sağmak. Davarın sütü az olmak
[331] **Âyâ:** "acaba, nasıl oluyor, hayret' gibi mânâlara. Gelen şaşkınlık bildiren bir edattır.
[332] **Âsâr:** Öç almalar. İntikamlar. Eserler. İzler. Nişanlar. Abideler. Âdetler

150

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

Gel ey bâd-ı sabâ lûtfeyle bir dem,
Haber bize cânân illerinden,
Beşâretle bize kıl şâd-ü hurrem,
Haber ver bize cânân illerinden,
Aradım nice yıl kevn ü mekânı.
Bulunmadı anın nâm u nişânı,
Aceb nice bulur isteyen anı,
Haber ver bize cânân illerinden.
Seherde açılan güllerde midir
Yâhut efgân eden dillerde midir,
Akan suda esen yellerde midir,
Haber ver bize cânân illerinden.
Ol ilden azmedinde bu cihâna
Tamuya uğrasan döner cihâna,
Teselli ver kulûb-ı âşıkâne,
Haber ver bize cânân illerinden.
Harîm-i kuds-i lahûta varırsan,
Saray-i hâs-ı cânânı görürsen,
Yine azmeyleyip bunda gelirsen,
Haber ver bize cânân illerinden.
Nesîm-i feyz-i akdes bahr-i cûdun,
Havâdisten mukaddestir vücûdun,
Cemâl-i zât-ı a'lâdır, şuhûdun,
Haber ver bize cânân illerinden.
Eğer bir cân ise hüsnün bahâsı,
Nice bin cân anın olsun fedâsı,
Niyâzi'nin kadîmi aşınâsı,
Haber ver bize cânân illerinden.

Gel ey bâd-ı sabâ lûtfeyle bir dem,
Haber bize cânân illerinden,
Gel ey sabâ rüzgârı lûtfeyle bir nefes,
Haber bize cânân illerinden,

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Zamanınızın hayırlı şeylerini talep ediniz ve Allah Teâlâ'nın rahmet esintisinin kokularını almaya çalışınız. Zira Allah Teâlâ'nın, rahmetinin eseri bir takım kokular vardır ki, onları kullarından dilediğine isabet ettirir. Allah Teâlâ'dan ayıplarınızı örtmesini ve korkularınızdan emin kılmasını,

isteyiniz." [333]

Hz. Mevlana kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz, hadiste geçen esintileri, nebiler ve Allah Teâlâ'nın veli kulları olarak yorumlamaktadır. [334]

Beşâretle bize kıl şâd-ü hurrem[335]
Haber ver bize cânân illerinden,
Müjdeyle bize kıl sevinç ve ferahlık,
Haber ver bize cânân illerinden,

Aradım nice yıl kevn ü mekânı.
Bulunmadı anın nâm u nişânı,
Aradım nice yıllar kâinatı.
Bulunmadı anın nâm ve nişânı,

Aceb nice bulur isteyen anı,
Haber ver bize cânân illerinden.
Aceb nice bulur isteyen onu,
Haber ver bize cânân illerinden.

Seherde açılan güllerde midir ?
Yâhut efgân eden dillerde midir?
Seherde açılan güllerde midir
Yâhut feryad eden dillerde midir?

Akan suda esen yellerde midir?
Haber ver bize cânân illerinden.
Akan suda esen yellerde midir?
Haber ver bize cânân illerinden.

Ol ilden azmedinde bu cihâna
Tamuya uğrasan döner cihâna,
O ilden azmedinde bu cihâna
Cehenneme uğrasan döner cihâna,

Teselli ver kulûb-ı âşıkâne,
Haber ver bize cânân illerinden.

---

[333] Kuzai, Müsnedü's-Sihâb, I,407, ha.456. Ayrıca bkz. Taberani, Mu'cemu'l-Kebir, ha.720; Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, III,162; Suyuti, el-Camiussağir, (Feyzu'l-Kadir içinde), I,451, ha.1108

[334] Mevlana, Mesnevî (Gölpınarlı Terc.), I. Beyit: 1960 vd.

[335] **Hurrem:** f. Sevinçli. Mesrur. Şen. Ferahlık veren. Taze ve hoş. Güler yüzlü.

Teselli ver âşıkların kalbine,
Haber ver bize cânân illerinden.

Harîm-i[336] ***kuds-i lahûta varırsan,***
Saray-i hâs-ı cânânı görürsen,
Kutsî âlemin haremine varırsan,
Cânâna mahsus sarayı görürsen,

Yine azmeyleyip bunda gelirsen,
Haber ver bize cânân illerinden.
Yine karar verip bunda gelirsen,
Haber ver bize cânân illerinden.

Nesîm-i feyz-i akdes bahr-i cûdun[337]
Havâdisten mukaddestir[338] ***vücûdun,***
Kutsî feyzin latif esintisi, cömertlik denizi,
Vücûdun haberlerlerden daha mukaddestir,

Cemâl-i zât-ı a'lâdır, şuhûdun
Haber ver bize cânân illerinden.
Zâtının cemâli yüksektir müşaheden
Haber ver bize cânân illerinden.
Eğer bir cân ise hüsnün bahâsı,
Nice bin cân anın olsun fedâsı,
Eğer bir cân ise güzelliğin bedeli,
Nice bin cân onun olsun fedâsı,

Niyâzi'nin kadîmi aşınâsı,
Haber ver bize cânân illerinden.
Niyâzi'nin eskiden beri aşınâsı,
Haber ver bize cânân illerinden.

---

[336] **Harîm:** Herkesin giremiyeceği, dokunmıyacağı şey. Haram dairesi. Şerik. Bir kişinin olup, başkasının duhul ve taarruzundan masun yer. Hacıların Mekke-i Mükerreme'de giydikleri libas.

[337] **Cud:** Cömertlik. Sahilik. Eli açık olmak. Muhtaçların vaziyetlerini, durumlarını bildirmeğe meydan vermeksizin lütuf ve ihsanda bulunma hâleti. Mücahede-i diniye ve neşr-i hakaik-ı Kur'aniye ve imaniye hizmetinde mutemed zâtlara lüzumunda maddeten de iştirak etmek fedakârlığı.

[338] **Mukaddes:** (Kuds. den) Takdis edilmiş olan. Temiz ve pâk. Noksan ve kusurdan müberra ve uzak olan. Her çeşit noksan, ayıp ve kusurlardan münezzeh ve uzak olan. Kudsi

151
7+7=14

Nâdanı terk etmedin yârânı arzularsın,
Hayvânı sen geçmedin insânı arzularsın.
“Men arefe nefsehû fakad arefe Rabbehû”
Nefsini sen bilmedin Subhânı arzularsın.
Sen bu evin kapusın henüz bulup açmadın,
İçindeki kenz-i bî-pâyânı arzularsın.
Taşra üfürmek ile yalunlanır mı ocak,
Yönün Hakk’a dönmedin ihsânı arzularsın.
Dağlar gibi kuşatmış benlik günâhı seni,
Günâhın bilmeden gufrânı arzularsın.
Cevizin yeşil kabını yemekle dad bulunmaz,
Zâhir ile ey fakîh Kur’ânı arzularsın.
Şarâbı sen içmedin sarhoş u mest olmadın,
Nice Hakk emrine fermânı arzularsın.
Gurbetliğe düşmedin mihnete sataşmadın,
Kebab olup pişmedin büryânı arzularsın.
Yabandasın evin yok bir yanmış ocağın yok.
Issız dağın başında mihmânı arzularsın.
Ben bağı ile bostanı gezdim hıyâr bulmadım,
Sen söğüt ağacından rummânı arzularsın.
Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile
(Yunus) leyin Niyâzi irfânı arzularsın.

Nâdanı terk etmedin yârânı arzularsın,
Hayvânı sen geçmedin insânı arzularsın.
Cahilliği terk etmedin yârânı arzularsın,
Hayvânı sen geçmedin insânı arzularsın.

Senin canım dediğin nefsin lezzetleridir. Belki o sana canından azizdir. Ama, senin düşmanındır. Ondan geçmeden Hakk'ı bulurum zannetme. “Zünnâr”dan maksat tabiattır. Yani, yaramaz huylardan, hevâ ve hevesten geçmeden imân isteme ki, senin imânın tabiatındır; Hak değildir, demektir.

Şimdi, böyle sözle bilmekle tabiatından kurtulmayıp hakikate kavuştum diye vuslat davası eden yalancılar bile bir kâmilin terbiyesi altına girerek ahlâkını güzelleştirip bir Hak tarîka dâhil olsalar, evliyadan olurlardı; lâkin böyle yezitler bir yerde Hakk'ı arayan, mücâhede ve sulukta gayret eden bir âşık görseler, hemen şeytan gibi yanına varıp şöyle derler:

"Behey dîvâne, ne zahmet çekersin? Safamıza bakalım. Kimi ararsın? Aradığın yine sensin. Yani Tanrı sensin. Kimden korkarsın? Orucu, namazı ne yapacaksın? Kendi kendine azap mı edersin? Eline ne girerse fırsatı kaçırma. Şeriat, nizam içindir. (Allah korusun!) Ne peygamberlerin, ne velîlerin aslı var. Şeriatı kuran senin gibi bir adam değil midir?" Böyle sözlerle onlar, dertli sâlikin yolunu kesip kendileri gibi yezit ederler.

Gerçi aradığın sendedir. Fakat insan kendisini, tabiat bendinden, nefsin lezzetlerinden ve yaramaz huylardan geçirip Hak sıfatı ile sıfatlandırmasına, benliğini mahvetmesine bir mürşîd-i kâmil lâzımdır. Onu bilmediklerinden, söz ile bilmekle ahlâk değiştirerek vuslat olur zannederler.[339]

“Men arefe nefsehû fakad arefe Rabbehû”
Nefsini sen bilmedin Subhânı arzularsın.

"Men arefe nefsehû fakad arefe Rabbehû"
Nefsini sen bilmedin Subhânı arzularsın.

Hikâye Hoca Nasreddini görmişler ki bir ağacun başında üstinde durduğı dalun aşagasını keser.

Ey hoca sen üstinde durduğun, dalı kesersin o düşince sen de düşersin, dirler inanmaz kesince kendi de düşer söyleyen adamun ardından yeter

“adam sen benüm düşecegüm bildün benüm ölecegüm de bilürsin bana haber vir ne vaktin ölürüm” dimiş

"ey hoca ol ğâyıb bilmek degüldür ondan senün düşecegüni herkes bilürdi" dimiş

“yok elbette diyü” ibram idince dir ki

"eşegün ne zaman yellerse ol zaman ölürsin" dir hem öyle olur. [340]

Sen bu evin kapusın henüz bulup açmadın,
İçindeki kenz-i bî-pâyânı arzularsın.

---

[339] (Çeltik, 2004), s.139

[340] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v. 53a

Hikâye: Hoca Nasreddini görmüşler ki bir ağacın başında üstinde durduğu dalın aşagısını keser.

Ey hoca sen üstinde durduğun, dalı kesersin o düşince sen de düşersin, derler inanmaz kesince kendi de düşer söyleyen adamın ardından yeter

“adam sen benim düşecegimi bildin benim öleceğimi de bilirsin bana haber ver ne vaktin ölürüm” demiş

"ey hoca ol ğâyıb bilmek değildir ondan senin düşeceğini herkes bilirdi" dimiş

“yok, elbette deyü” ısrar edince der ki

"eşeğin ne zaman yellerse ol zaman ölürsün" dir hem de öyle olur.

Sen bu evin kapısın henüz bulup açmadın,
İçindeki tükenmez hazineyi arzularsın.

Duhâ sûresinin yedinci âyetinde, وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى ***“Biz seni yoldan sapmış bulduk doğru yola yönelttik,”*** buyurulmuştur. Bunun manası nedir? Bu şu demektir:

Ya Muhammed! Allah Teâlâ seni yolunu şaşırmış bir halde buldu, sana gerçek yolu gösterdi. Bunu herkes böyle yorumladı. Hakk, onu yolunu şaşırmış bir durumda buldu dediler. Nasıl ki, çoban bir buzağıyı kaybeder, o tarafa bu tarafa koşar ki onu bulsun. Belki Hazreti Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem nefsini yitirmişti. Yani o kaybettiği **nefsini yine kendi nefsiyle buldu.** Burada nefis anlamına gelen söz müennes (dişil) yapılamaz. Çünkü bu, varlığın kendisi olan zattır. [341]

Taşra üfürmek ile yalunlanır mı ocak,
Yönün Hakk’a dönmeden ihsânı arzularsın.
Dışarı üfürmek ile parlar mı ocak,
Yönünü Hakk’a dönmedin görmeği arzularsın.

Zâhir ile batın anlaşılmaz demektir. Ateşin üzerine körük yönelmezse nasıl alevlenmezse bâtının sırrına vukufiyet bulmak isteyende bu bilgiye ve ulaşmadan seyrini ikmal edememiyecektir.

Dağlar gibi kuşatmış benlik günâhı seni,
Günâhın bilmeden gufrânı arzularsın.
Dağlar gibi kuşatmış benlik günâhı seni,
Günâhın bilmeden affedilmeyi arzularsın.

Seven delikanlı, aşk ateşi içinde şeyhin yanına geldi.

Ben mürid olacağım dedi. Şeyh de kabul etti. Onu kendi yakınları ve **güvendiği** insanlar arasında bıraktı. Gizlice diyordu ki:

Bu delikanlıda hem büyük bir cevher var, hem de büyük bir utangaçlık. Ben iki hâlini de bilmekteyim. Bunu size de göstereceğim. Çocuğu içeriye, halvete çağırmalarını emretti; delikanlıyı gizli bir yerden gözetlediler. Bir gece çocuğa saldırdı ve nihayet çocukcağızı öldürdü. Hemen dışarı çıkmak istedi, kaçacaktı. Şeyh dervişleri uyandırdı, onlara şöyle dedi: Falan mürit şöyle bir harekette bulunmuştur, kaçmak istiyor biz onun yolunu kesmişiz kapıyı bulamaz. O şimdi her tarafı duvar görüyor.

---

[341] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.62), s. 134

Korkulur ki ödü patlasın. Gidiniz, ona deyiniz ki,

Şeyh seni istiyor, yaptıklarını da biliyor. Nasıl ki: "Bunu sana kim haber verdi?" demiş, o da: "Bana, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah haber verdi" demişti. [342] buyrulmuştur.

Dervişler geldiler, kapıyı açtılar, odayı kan içinde gördüler ama bir türlü feryat etmeye cesaret edemediler. Çünkü şeyhin işaretinden korkmuşlardı. Delikanlıyı şeyhin yanına getirdiler. Şeyh gülerek neşeli neşeli ileri doğru yürüdü, kolundan tuttu kendi hırkasını sırtından çıkararak ona giydirdi, getirip kendi makamına oturttu. Ona, senin için zaten şu bir tek perde kalmıştı ki, bu makama erişesin, dedi.

Her insanoğlunda bir benlik vardır. İnsan sonunun neye varacağını önceden görse idi, hiç benlik davası eder miydi? Muhakkak ki sakınırdı. Ama önceden sonunu göremedi. İşte nebilerin sultanı ve sonuncusu olan Hazreti Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin üstünlüğü buradadır.

Aşk, benliğini sevmek sevdasından kendini kurtarırsa sevilen ve istenilen sevgili de benlik sevdasından vazgeçer.[343]

<u>Cevizin yeşil kabını yemekle dad bulunmaz,</u>
<u>Zâhir ile ey fakîh Kur'ânı arzularsın.</u>

Cevizin yeşil kabını yemekle dat bulunmaz,
Zâhir ile ey fakîh Kur'ânı arzularsın.

Ceviz, sırf hakikate misaldir ki içinde asla yabana atacak bir şey yoktur. Hem yenir ve hem nice marazlara ve illetlere şifa hâsıl olur.[344]

İmân üç kısımdır: Biri **İmân-ı taklidî,** diğeri **İmân-ı istidlâlî,** üçüncüsü de **İmân-ı tahkikî** dir. İmâm-ı Gazâlî "İhyâyi ulûm" adlı kitabının dördüncü cildinin sonlarındaki tevhîd kitabında imân hakkındaki yukarıdaki ayırımı cevizi misâl getirerek yapar.

Taklit edilen imân cevizin dışındaki yeşil kabuğu gibidir der. Ne yenir, ne yakılır, çünkü acıdır, ateşe koysan yanmaz ve hiçbir işe yaramaz. Bu nedenle İmânı taklidînin koruyuculuktan başka yararı yoktur.

İstidlâlî İmân cevizin ikinci, yani kuru olan kabuğudur, yenmez fakat ateşe koysan yanar.

Tahkikî îmân ise cevizin içi ki, her şeye yarar.

Ancak bu üçü kıymet yönünden dereceli olsa da birbirinden de ayrı değildir. Birini terk edersen diğerini çürütürsün. Cevizin yetişme hikâyesini

---

[342] Tahrim, 3
[343] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.308), s. 398
[344] Nîyazî-i Mısrî, *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre,* Süleymaniye Kütüphanesi (H. Mahmud Efendi), no: 1099/2; Hüseyin ARİF, *Yunus Emre,* İstanbul, 1977, s.49–62

hatırlayarak yorum yapılabilir.

Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz burada imânın bir şubesi ile kurtuluşa kavuşulamayacağını beyan etmektedir.

Şarâbı sen içmedin sarhoş u mest olmadın,
Nice Hakk emrine fermânı arzularsın.
Şarâbı sen içmedin sarhoş ve mest olmadın,
Nice Hakk emrine fermânı arzularsın.

Şarap içmek demek menhiyat ile meşgul olmak demek değil, bilâkis aklı terk ederek kâmil pire itaat etmektir.

Gurbetliğe düşmedin mihnete sataşmadın,
Kebab olup pişmedin büryânı arzularsın.
Gurbetliğe düşmedin belaya çatmadın,
Kebab (eti) olup pişmedin kebabı arzularsın.

Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz bu bağlamda babasının şu sözünü nakleder: ***"Yaratılandan daima şikâyet, bir anlamda yaratanı da şikâyet etmektir."*** [345]

Yabandasın evin yok bir yanmış ocağın yok.
Issız dağın başında mihmânı arzularsın.
Yabandasın evin yok bir yanmış ocağın yok.
Issız dağın başında misafir arzularsın.

Seyrin evveli niyet ortası teslimiyet sonu hizmettir. Bu şekilde vuslatın bereketi zuhur edecektir.

Ben bağı ile bostanı gezdim hıyâr bulmadım,
Sen söğüt ağacından rummânı arzularsın.
Ben bağ ile bostanı gezdim hıyârını bulmadım,
Sen söğüt ağacından nar arzularsın.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Huyunu değiştiren kişi, yaratılışını değiştiren kişiye benzer. Çünkü onun yaratılışını değiştirmedikçe huyunu değiştiremezsin." [346]

---

[345] (KÜÇÜK, 2001), s. 149

[346] Buhârî, Ebû Abdillah İsmail b. Muhammed, el-Edebü'l-müfred, 3. bsk. thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru'l-beşâir el-İslâmiyye, Beyrut, 1989, s. 107 (283);

"Onun yaratılışını değiştirmedikçe huyunu değiştiremezsiniz."[347]

<u>Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile</u>
<u>(Yunus) leyin Niyâzi irfânı arzularsın.</u>
Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile
(Yunus) leyin Niyâzi irfânı arzularsın.

TAHMİS-İ AZBÎ

Ormanlıktan çıkmadın bostanı arzularsın
Cehlinden kurtulmadan maanî arzularsın
Cehennemde yanımdan cananı arzularsın
Nâdanı terk etmedin yârânı arzularsın,
Hayvânı sen geçmedin insânı arzularsın.

> *Bir bakar körsün heman zahir Hakk'ı seçmedin*
> *Pir-i muğani [348] bulup bari yüze içinden*
> *Ruhunu sen bilmedin gizli sırrı açmadın*
> ***Sen bu evin kapusın henüz bulup açmadın,***
> ***İçindeki kenz-i bî-pâyânı arzularsın.***

Sen bir oda yapmadın kapın vârına bucak
Geldin odun kesmeğe ne baltan var ne nacak
İçmeğe geldin gibi oldu şaraba yasak
Taşra üfürmek ile yalunlanır mı ocak,
Yönün Hakk'a dönmedin ihsânı arzularsın.

> *Zülmete dûş eylemiş bu nuru siyah seni*
> *Aldadı bu âlemin ızzî ile câh senî*
> *İblise yâr eyledi yâr vesveseli râh-ı seni*
> ***Dağlar gibi kuşatmış benlik günâhı seni,***
> ***Günâhın bilmeden gufrânı arzularsın.***

Deylemî, el-Firdevs bi me'sûri'l-hıtâb, I, 232 (893). Elbânî hadisin bu lâfzının "zayıf" olduğunu söylemiştir. Bilgi için bkz. el-Câmiu's-sağîr ve ziyâdetüh, I, 480 (4791). (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[347] Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, IX, 178 (8884, 8885). Heysemî bu rivayetin râvîlerinin sika olduğunu söylemiştir. Bilgi için bkz. Mecmau'z-zevâid, VII, 402. Ancak tespitlerimize göre bu rivayet Hz. Peygamber'e isnat edilmeden verilmiştir. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[348] Şeyh

Nefsle bizim Hakk'a kimse yakîn olamaz
Ettiğin ki kimsenin tevbe ile bakılmaz
Zahire olup bilmedin batın ile alınmaz
Cevizin yeşil kabını yemekle dad bulunmaz,
Zâhir ile ey fakîh Kur'ânı arzularsın.

Aferin olsun sana arz-ı hüner kılmadın
Yar sana rahmetti ağlamadın gülmedin
Tütüne mekrûh dedin çünkü şarab bulmadın
Şarâbı sen içmedin sarhoş u mest olmadın,
Nice Hakk emrine fermânı arzularsın.

Mayalanıp taşmadın ocağını aşmadın
Bahri gama düşmedin öz-dil için koşmadın
Dağ ve beli eşmedin dertli olup şaşmadın
Gurbetliğe düşmedin mihnete sataşmadın,
Kebab olup pişmedin büryânı arzularsın.

Yatup kalkacağın yok evin yok bucağın
Bucakta nacağın[349] *yok bir ulanmış*[350] *evin yok*
Dilde gam ve dağın yok kurbana bıçağın yok
Yabandasın evin yok bir yanmış ocağın yok.
Issız dağın başında mihmânı arzularsın.

Hâli sanup meydânı arz u hüner kılmadı
Yeri göğü doluştum kendi özümü bilmedim
Subh u mesa[351] *Zâhid ağlamadın gülmedim*
Ben bağı ile bostanı gezdim hıyâr bulmadım,
Sen söğüt ağacından rummânı arzularsın.

Varile var-ı ayn olur pire çıkan iziyle
Özünü Hakk'tan görür hemdem olan öz ile
Azbî bugün er görür bu göz ile
Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile
(Yunus) leyin Niyâzi irfânı arzularsın.

---

[349] **Nacak:** Bir ağaç sapa geçirilen, ağzı keskin, genişçe demir âlet. Balta.
[350] **Ulanmış:** Eklenmiş- bitişmiş
[351] Sabah akşam

152
7+7=14

Cânını sen terk etmedin cânânı arzularsın,
Zünnârını kesmedin imânı arzularsın.
Şol uşacıklar gibi binersin ağaç ata,
Çevkânı ile topun yok meydânı arzularsın.
Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürsün,
Meleklerden ileri seyrânı arzularsın.
Topuğuna çıkmayan suyu deniz sanırsın
Sen katreyi geçmedin ummanı arzularsın
Var sen Niyâzi yürü atma okun ileri,
Derdiyle kul olmadan sultânı arzularsın.

Cânını sen terk etmedin cânânı arzularsın,
Zünnârını kesmedin imânı arzularsın.
Cânını sen terk etmedin cânânı arzularsın,
Zünnârını kesmedin imânı arzularsın.

Zünnâr Hıristiyanların alâmeti olup (bilhassa Katolik Papazlarının) bellerine bağladıkları yapağıdan yapılmış (kordon halinde örülmüş) bir iptir. İşte Hıristiyanlık alâmeti olan zünnâr belinde İslâm olur mu, olmaz. Burada zünnârdan murad edilen şirktir. "Zünnârını kesmeden imânı arzularsın", yani "sen henüz şirki terk etmeden imânı arzu edersin" demektir.

Şol uşacıklar gibi binersin ağaç ata,
Çevkânı ile topun yok meydânı arzularsın.
Şol uşacıklar gibi binersin ağaç ata,
Değnek ile topun yok meydânı arzularsın.

Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürsün,
Meleklerden ileri seyrânı arzularsın.
Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürsün,
Meleklerden ileri seyrânı arzularsın.

> Goldziher'in işaret ettiği gibi, dindar müslümanın en ateşli amacı, en ufak ayrıntıda bile Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi taklit etmek olmuştur. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, müslümana göre mümkün olan en büyük mükemmelliğe sahiptir. Başlangıçta bu daha ziyade ritüelin biçimleriyle, gündelik hayatın dış görüntüleriyle ilgili olmuştur. Ancak zamanla Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, ahlakın asıl

alanını teşkil eden konularda, yani ritüelden çok, bireysel ahlakî davranışlar alanında ahlaki bir model olarak alınmıştır.

Daha sonraki bir safhada bundan da ileri gidilmiştir. İslam ahlakının gelişiminin daha ileri bir safhasında tasavvufun etkisi altında insanın davranışında Allah Teâlâ'nın sıfatlarını benimsemesi projesi ahlaki bir ideal olarak tespit edilmiştir. (el tahalluk bi ahlak Allah). Erken sufi döneminin temsilcilerinden biri olan Ebu'l Hüreyn el Nuri'nin, ahlaki ideal olarak bunu tesis ettiğini gördüğümüz gibi İbn'ül Arabi'ninde insanın düşmanına dahi iyilik yapması yönündeki talebini bu Allah Teâlâ'yı taklide dayandırdığı anlaşılmaktadır ***"Fütuhat el-Ulûm"unun*** girişinde Gazzali "***Allah Teâlâ'nın ahlakı ile ahlaklanın"*** vecizesini zikretmekte ve şöyle demektedir:

"İnsanın mükemmelliği ve mutluluğu, Allah Teâlâ'nın sıfatlarını kazanma çabasından ve kendisini Tanrı'nın sıfatlarının gerçek anlamıyla süslemesinden ibarettir"

Allah Teâlâ'nın en güzel isimlerinin açıklanmasına ve yorumlanmasına ayırdığı ünlü eseri "el-Maksad el-Esna fi Şerh Esmai Allah-i Hüsna"nın birinci bölümünün dördüncü faslının başlığında *Gazzali,* yine aynı görüşü tekrarlamaktadır: ***"Kulun mükemmellik ve mutluluğu Allah-ü Teâlâ'nın ahlakı ile ahlaklanma ve O'nun sıfatları ve isimlerinin manalarıyla bezenmeden ibarettir"*** [352]

Şimdi Gazzali'nin işaret ettiği gibi, ahlaki ideal olarak insanın kendisini Allah Teâlâ'nın sıfatlarının gerçek anlamıyla süsleme projesi, bu sıfatların gerçek anlamını şu veya bu şekilde bilmeyi gerektirir. Başka deyişle, eğer Mu'tezile'nin ileri sürdüğü gibi Allah Teâlâ'yı yaratıkların yaratılmışlıkları ile ilgili hiç bir sıfatla vasıflandırmak mümkün olmazsa, O'nunla insani olan arasında bir yapı ve doğa farklılığı olduğu kabul edilirse, insan nasıl Allah Teâlâ'ya benzemeye, O'nu taklit etmeye çalışabilir. O halde insanın Allah Teâlâ'nın ahlakı ile ahlaklanması ve O'nu taklit edebilmesi, O'na benzemeye çalışmasının bir anlamı olması için Allah Teâlâ ile insan arasında belli bir benzerlik olduğunu kabul etmek zorunludur. Bu benzerlik, özü itibariyle bilinemez olan Tanrısal doğa ile insan doğası arasında aranmaktan çok, hiç olmazsa fiilleri bakımından bize belli bir ölçüde görünür olan Tanrısal sıfatlarla insani sıfatlar arasında aranabilir veya tesis edilebilir.[353]

Topuğuna çıkmayan suyu deniz sanırsın
Sen katreyi geçmedin ummanı arzularsın

[352] Gazzali, El-Maksad, s.6, 26
[353] (ARSLAN, 2-4 Şubat 1996), s. 329

Topuğuna çıkmayan suyu deniz sanırsın
Sen katreyi geçmedin deryayı arzularsın

Bütün insanlar Allah Teâlâ hakkında o kadar bahis ederler ki hepsi bu konuda son noktaya eriştiğini zan eder. Fakat bu böyle olmadığı bir hakikattir.

İnsanların inançlarında bir Allah Teâlâ tasavvuru iki şekildedir. ***"inançlarda yaratılmış İlâh"*** veya ***"inanılan İlâh"***

İlâh kavramı kulunun kendisine dâir inancına veya zannına göre olduğudur. Bu düşünce Allah Teâlâ'nın kıyamet günü birtakım suretlerde kullarına tecellîsi ile ilgilidir. Bu rivayete göre Allah Teâlâ, kıyamet günü kendiliğinde bulunduğu hal üzere kullarına tecellî eder. Fakat hiç kimse onu kabul etmez ve "Sen bizim Rabbimiz değilsin" diye kaçışırlar. Bunun üzerine Allah Teâlâ, herkese herkesin O'nun hakkındaki tasavvuruna göre tecellî eder. Böylece herkes, kendi inancına göre gördüğü Allah Teâlâ'yı kabul eder. Ve O'nu ikrar ederler. Sadreddin Konevî, bunu şöyle ifade etmiştir: ***"Hak, kıyamet günü müminlere tecellî eder, onlar da Hakk ile kendileri arasındaki alâmeti görmedikleri sürece, Hakkı inkâr ederler ve ondan kaçınırlar. Söz konusu bu alâmet, Hakka dâir 'o şöyledir, şöyle değildir' şeklindeki inançlarıdır. Hakk, onlar için suretlerde başkalaşır (tahavvül) ve her birisi, kendi alâmeti ile O'nu tanır."*** [354]

Yine bu konu hakkında Konevî, şöyle demektedir:

"Şu halde, insanın zihninde meydana gelen ve mabud için olması gereken kemal sureti, nakıs bir surettir ve belirttiğimiz nedenden dolayı eksikliği sabit olan bu kemalin nispet edildiği kimse, onun tarafından bilinmemektedir." Başka bir ifâdesinde ise:

"İnsanların pek çok şey hakkındaki hükümleri ise, zanlarına ve tasavvurlarına bağlıdır; özellikle Allah Teâlâ'ya dâir zan, hiçbir bilgi ifâde etmez. Çünkü Hakkı ihata mümkün olmadığı için, her hüküm sahibinin Allah Teâlâ hakkındaki nihâî hükmü, Haktan kendisine göre ortaya çıkan şey olmuştur; bu taayyün eden şey de, o kimseye göre taayyün etmiştir, yoksa bizatihi Hakka göre değildir." [355]

Verir mabuduna herkes idrâkince bir suret
Bakılsa çeşmi ibretle acep puthanedir âlem

Namık Kemal

<u>Var sen Niyâzi yürü atma okun ileri,</u>
<u>Derdiyle kul olmadan sultânı arzularsın.</u>
Var sen Niyâzi yürü atma okun ileri,
Derdiyle kul olmadan sultânı arzularsın.

---

[354] (DEMİRLİ, 2003), s. 139; Bkz. Konevî, *İlâhî Nefhalar,* s. 95
[355] (DEMİRLİ, 2003), s. 140

Niyâzî-i Mısrî, hakikat ilminden dem vuranlara sitem ediyor. Daha kendi durumunu bilmeden başkalarına sırlardan bahsedenlerin acziyetiini istiare yaparak, *“biz o kadar bildik, hala bildiğimiz, bir şey değil, haddine mi ki, sen bu işlere tevessül etmektesin”* demektedir. Herkes hakkındaki sonuç, şairin dediği gibi olacaktır.

"Göreceksin, tozlar kalkınca, yakında,
At mı, yoksa eşek mi var, altında?"

Nitekim Ehlullah arasında da, hakikat ehli ile iddiacılar, kıyamet gününde belli olacaktır.

"Karışınca göz yaşlan birbirine yanaklarda,
Ağlayanlar belli olur, ağlar gibi yapanlarla."

TAHMİS-İ AZBÎ

Bildiğinden geçmedin irfânı arzularsın
Bir pirden el almadın rahmânı arzularsın
Derdi Hakk’ı çekmedin dermânı arzularsın
Cânını sen terk etmedin cânânı arzularsın,
Zünnârını kesmedin imânı arzularsın.

Bir sözünden bin kere deli gibi dönersin
Bir bî-ziya fersizsin san za’mınca[356] *yenersin*
Telsiz çöğür[357] *çalarsın ezgisizce uyanırsın*
Şol uşacıklar gibi binersin ağaç ata,
Çevkânı ile topun yok meydânı arzularsın.

---

[356] **Za'm:** Kelâm, söz

[357] **Çöğür:** Bir çalgı türü. Günümüzde "kısa sap" olarak anılan, 36 ilâ 42 tekne ölçüleri arasında değişen ve yukarıdan aşağıya la-sol-re düzeni ile çalınan bağlamanın, bağlama ailesi içindeki adı. Çöğürün tanımı ile ilgili süregelen tartışmalar vardır.

Bir tanıma göre çöğür, bağlama ailesinin en kıdemli çalgılarından sayılır. Divan sazı'na yakın büyüklükte, 9 ya da 6 tellidir. Çöğürle seslendirilen dinsel eserler, âyin havaları, semai, nefes gibi tasavvuf müziği eserleri, etkileyici bir hava yaratır. Bir diğer yaklaşıma göre ise, çöğür belli bir sazın adı değildir.

Türkiye'nin çeşitli yerlerinde, çeşitli sazlara çöğür denildiği öne sürülmektedir. Güneyde Adana, Mersin, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır) bozuk’a, on iki telli aşık sazlarına çöğür denilmektedir.

Sen Ermeni kişisin nefsine kul olurken
Nefsine oldun nedim[358] dar-ı Hakk'a gelirken
Bilmeyesin kendini gayriye pend[359] verirken
Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürsün,
Meleklerden ileri seyrânı arzularsın.

Âşkla çün yelersen Hakk suyuna kanarsın
Her ne ki görürsen ona elin salırsın
Sân cennete dalarsın bulduğunu çalarsın
Topuğuna çıkmayan suyu deniz sanırsın
Sen katreyi geçmedin ummanı arzularsın

Kendini görme ölü cehlile kalma geri
Yer ile bugün kamu Hakk ile olmuş dolu
Etme özün gaygulu Azbî gedalık eyi
Var sen Niyâzi yürü atma okun ileri,
Derdiyle kul olmadan sultânı arzularsın.

---

[358] **Nedim:** (C.: Nedmân - Nüdemâ) Sohbet arkadaşı, meclis arkadaşı.
[359] **Pend:** f. Nasihat, vaaz, öğüt

153

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey bu cümle kâinâtın aslını bir cân eden
Âdemi kudretle ol cana sevip cânân eden.
"Allem-el esmâ" ile hem tâc-ı "kerremnâ" ile,
Arş-ı âlâda melekler cem'ine, Sultân eden.
Vechi Âdemle cihân fânûsunu tenvir edip,
Künhü zâtına o vechi hüccet ü burhân eden.
Evveli Âdem, sonun hâtem kılup bu âlemin,
Hâtemi Mahmûd-u Âdemi zübde-i insan eden.
Nokta-i pergâr-ı âlem Ahmed'in Zâtın kılup,
Sırrını kutb-ı hakîkat mazhar-ı Rahmân eden.
Enbiya vü Evliyâ hep mazhar-ı envâr-ı Hakk,
Mustafa'da her şuûnun cem edüp bir şe'n eden.
İsmi resmi mahv iken bu âciz ü bî-çârenin,
Nâmını Mısrî verüp dillerde âd u sân eden.

Ey bu cümle kâinâtın aslını bir cân eden
Âdemi kudretle ol cana sevip cânân eden.
Ey bu cümle kâinâtın aslını bir cân eden
Âdemi kudretle ol cana sevip cânân eden.

Kâinâtın aslı Nur-i Muhammeddir. Bu kâinat anın tafsîlidir. Âdem cesetlerin babasıdır. Âdem aleyhisselâm yaratıldığı zaman " cennet-ül berzâh" a konuldu. Cennet-ül berzâh denilmesi onun dünya ile ahiret arasında olduğundan dolayıdır. Hadis-i Peygamberî ile sabittir. Bir kimse öldüğü zaman saîd ise, yani imân ehli ise kabrinden cennet-ül berzahâha bir pencere açılır, kıyamete kadar bu cennetle ni'metlenir, şayet şakî, yani şirk ehlibir kimse ise kabrinden cehennem-ül berzâha bir pencere açılır ve kıyâmete kadar cehennemle azap görse gerektir. Cenab-ı Hak Hazreti Risaletin nurunu Âdem'in alnına koydu. Cennet-ül Berzâh'ın bir diğer ismi de "Cennet-ül Velâyet" dir. (Yani velîlik mertebesine ulaşanların cennetidir). Ehlullahtan herbiri daha dünyada iken zaman zaman oraya gidip ni'metlenirler.

"Allem-el esmâ" isimler Hazreti Âdem aleyhisselâma öğretildi demek değildir.[360] Bütün isimler Âdem'in vücûdunda zâhir oldu demektir, yani Hakk'ın bütün isimlerine Âdem aleyhisselâm mazhar oldu ve Cennetten

[360] (Allah Teâlâ) bütün eşyanın isimlerini Âdem'e bildirdi. Sonra bu eşyayı meleklere göstererek, "Bunların isimlerini Bana haber veriniz, eğer siz sâdık iseniz" diye buyurdu. (Bakara, 31)

kendisine hülle (bir çeşit elbise olup cennette giydirilecek) ve tac getirilip giydirilerek tekrîm olundu. Bu hususu bildiren âyet-i celîlede: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلٰى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً ***"Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."*** buyurulmuştur.

Cihân fânûsu Âdem aleyhisselâmın vechiyle nurlandı, yani âlemin ruhu insandır, insan olmasa âlem olmazdı ve insansız âlem pâyidâr olmaz. Bu âlemin öncesi bir Âdem aleyhisselâmdır, bu Âdem değil bir Âdem, sonu hâtemdir, yani "Hâtem-ül Velâyet" dir. [361]

"Allem-el esmâ" ile hem tâc-ı "kerremnâ" ile,
Arş-ı âlâda melekler cem'ine, Sultân eden.
"Allem-el esmâ" ile hem tâc-ı **"kerremnâ"** ile
Arş-ı âlâda melekler topluluğuna Sultân eden.

"Ve (Allah Teâlâ) bütün eşyanın isimlerini Âdem'e bildirdi. Sonra bu eşyayı meleklere göstererek, "Bunların isimlerini Bana haber veriniz, eğer siz sâdık iseniz" diye buyurdu." [362]

"And olsun ki, biz insanoğullarını şerefli kıldık, onların karada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onları rızıklandırdık, yaratıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık." [363]

Vechi Âdemle cihân fânûsunu[364] tenvir edip,

---

[361] Burada "bu âlemin evveli bir Âdem, bu Âdem değil, bir Âdem, sonu hâtemdir" sözlerinde kanaatimizce durmak yerinde olur. Şeyhül Ekber Muhyiddîn İbnu'l-Arabî hazretleri hac farîzalarında Kâ'be'yi tavaf sırasında bir zât ile selamlaşır. Bu zât kendisine "Bizler de sizin gibi vaktiyle nice yıllar öncesi burayı tavaf ederdik. " "Kaç yıllar önce " deyince "yüzyirmibin yıl öncesi" diye cevap alır. "Fakat efendim, Hazreti Âdemin zuhûru bizce altı-yedi bin yıl olarak biliniyor. Bu zât: "Sen hangi Âdemden bahsediyorsun, sizlere yakın olan Âdemden mi, uzak olan Âdemden mi bahsediyorsun. Nice Âdemler yaratılmıştır. Biz senden önceki Âdeme mensûbuz" demiştir. İşte Muhammed İbnu'l Arabî Hazretleri "Bu Âdem değil, bir Âdem" diye bunu bildirmek istemişlerdir.
[362] Bakara, 31
[363] İsra, 70
[364] **Fanus:** yunanca. Fener. Sâbit ve süslü fener. Kim: Bazı şeylerin üstüne kapatmak

Künhü zâtına o vechi hüccet ü burhân eden.
Vechi Âdemle cihân fenerini nurlandırıp,
Aslını zâtına o yüzü hüccet ve delil eden.

Evveli Âdem, sonun hâtem kılup bu âlemin,
Hâtemi Mahmûd-u Âdemi zübde-i[365] ***insan eden.***
Evveli Âdem, sonun Hâtem kılıp bu âlemin,
Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi insanın zübdesi eden.

[İnsanın sırrı, Allah Teâlâ´nın sırrının zahirî yönü, Allah Teâlâ´nın sırrı, insanın batının sırrıdır. Âleme değer veren insanını varlığıdır. Her insan eşi olmayan biricik mucizedir, fakat Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem) yaratılışı bu mucizenin tamamlandığı cevherdir. Yoksa kâinatın varlığı Allah Teâlâ katında yok sayılacak kadar küçük bir şeydir.

Fütuhat-ı Mekkiye´de **"Allah Teâlâ yüz bin Âdem yaratmıştır"** sözü gelmiştir. Bu yaratılışın hikmeti ise âlemlerin sayısal ifadesindeki göreceliği anlatır ki, birbiri içinde olan sırlardır. Allah Teâlâ Yüz bin Âdem´in sırrını bir Âdem´de toplamıştır. Bu yaratılışların hepside Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem)´den sonra ve O´nun sırrı içinde olmuştur.][366]

Nokta-i perqâr-ı âlem Ahmed'in Zâtın kılup,
Sırrını kutb-ı hakîkat mazhar-ı Rahmân eden.
Âlemin pergel noktasını Ahmed'in Zâtı kılıp,
Sırrını hakîkat kutbu Rahmânın zuhuru eden.

Allah Teâlâ âlemlerin özüne sebebiyet ilkesini koymuştur. Olayları ve eşyayı bir silsile içinde yaratmıştır. Bazen durumların bozulması olmuşsa, bunlar mucize sınıfında olmuştur.

Allah Teâlâ, **"Sen olmasaydın bu âlemleri yaratmazdım"** Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selle**mi** buyurması ile âlemin varlığına Sen´i sebep kıldım, demektedir.

Enbiya vü Evliyâ hep mazhar-ı envâr-ı Hakk,
Mustafa'da her şuûnun cem edüp bir şe'n eden.
Enbiya ve Evliyâ hep mazharı Hakk nurlarıdır,
Mustafa'da her olayları cem edip bir iş eden.

---

için camdan yapılmış kapak.

[365] **Zübde:** (C.: Zübüd) Netice, sonuç, hülâsa. Bir şeyin en mühim kısmı. Kaymak. Her nesnenin iyisi ve hâlisi

[366] (ALTUNTAŞ, 2004)

Âlimlerin ilmi, hâkimlerin hikmeti, ariflerin marifeti ve eşyanın bilgisi hep Efendimiz Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden aldığı nisbet iledir. **Bütün mahlûkatın ilmi toplansa Efendimizin deryasında bir damla dahi etmez.**[367]

Nitekim hadisi şerifte, تعلمت العلوم الأولين و الآخرين **"Öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri bana öğretildi."** Başka bir rivâyette; فاورثنى علم الأولين و الآخرين **"Öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri bana mirastır."** Yani Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini ve daha fazlasını talim eylemiştir. Bu sebepten dolayı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz ilimde cümle enbiya ve evliyadan üstün olmuştur. O´nun hakkında,وكان فضل الله عليك عظيما **"Allah Teâlâ'nın lütfu senin üzerine pek büyük olmuştur."** [368]buyruldu. Çünkü ilim ile insan, melekûttan faziletli olmuştur.

Kur´ân-ı Kerim´de و علم آدم الأسماء **"Allah Teâlâ eşyanın isimlerini Âdem'e bildirdi."** [369]Âdem kelimesinden murat Âdem aleyhisselâm olursa, manası Âdem aleyhisselâma ilimleri Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin şanından indirilmiştir. Çünkü Âdem aleyhisselâm sonraki geleceklerden önce gelmiştir.

Fahr-i Âlem Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz netice ve gayedir. Onun için her şey ilmini istidadı miktarınca Efendimizden almıştır. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz mükemmellik üzere yaratılmıştır. Kur´ân-ı Kerim´de و علم آدم الأسماء **"Allah Teâlâ eşyanın isimlerini Âdem'e bildirdi."** Buradaki Âdem´den murat zahirde Beşerin atası olan Âdem aleyhisselâmın sûretidir. Hakikatte ise Âdem-i Hakîki´dir ki, akl-ı evvel olarak isimlendirilen Rûh-u Muhammediyedir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz Âdem aleyhisselâm çamurdan yaratılmadan, hakîkâtinden önce bütün isimlerin hakîkâtlerine kavuşmuş idi. Her eşyayı ismi ile bilirdi. Ayetteki isimlerden murat belki,

---

[367] (ALTUNTAŞ, 2003), s.33
[368] Nisâ, 113
[369] Bakara, 31

isimleri ve konulduğu şeylerin hakîkâtlerini toplamış olmasıdır.

Sofiyye, bu konuda isimleri bildirmesi ve konulduğu şeylerin hakîkâtlerine ulaşmasıdır demiştirler. Nitekim hadisi şerifte; رب ارنا الأشياء كما هى **“ Rabb´im eşyayı aslı ile göster”** [370]

İsmi resmi mahv iken bu âciz ü bî-çârenin,
Nâmını Mısrî verüp dillerde âd u sân eden.
İsmi resmi yıkılmış iken bu âciz ve çâresizin,
Nâmını Mısrî verip dillerde âd ve şöhret eden.

TAHMİS-İ AZBÎ

Ey nice nâçâre el-hak feyzini ızhâr eden
Ey nice uşşâkı zârî zâr sergerdân [371]*eden*
Nokta-i esrârı zâtım günde bin devrân eden
Ey bu cümle kâinâtın aslını bir cân eden
Âdemi kudretle ol cana sevip cânân eden.

Oldular ayni müsemmâ ***“allem-el esmâ”*** *ile*
Erdiler zât-ı Hüdâya her sıfatından Lâ ile
Kadrimiz idrâke geldin sırrı ***“mâ-evhâ”*** *ile*
“Allem-el esmâ” ile hem tâc-ı “kerremnâ” ile
Arş-ı âlâda melekler cem’ine, Sultân eden.

Dest-i kudretle bu vechi Âdemi tasavvur eden
Zâtına secde emrin Âdeme takdir eden
Her sıfatı Âdemin vechinde Hakk’ı ta’mir eden
Vechi Âdemle cihân fânûsunu tenvir edip,
Künhü zâtına o vechi hüccet ü burhân eden.

Rûyuna âyine kıldı ruyuna Hakk’ı Âdemin
Olmaya harf u nidâsı bil bu ismi a’zamın
Çün Elest bezmi bu demdir ettin akdemin
Evveli Âdem, sonun hâtem kılup bu âlemin,
Hâtemi Mahmûd-u Âdemi zübde-i insan eden.

---

[370] (ALTUNTAŞ, 2003), s.34-35
[371] **Sergerdan:** f. Başı dönmüş, şaşkın. Hayran.

Bâisi[372] *ihyayı âlemi Ahmed'in zâtın kılıp*
Hem sıfat ilmine muharrem Ahmed'in zâtın kılıp
Hem muahhir hem mukadem Ahmed'in zâtın kılıp
Nokta-i pergâr-ı âlem Ahmed'in Zâtın kılup,
Sırrını kutb-ı hakîkat mazhar-ı Rahmân eden.

Görünür her kande baksam çeşmime didâr-ı Hakk'ın
Şüphesiz hakk-al yakîndir eyleyen ikrâr-ı Hakk'ı
Oldu şeytan vechi Âdemden eden inkâr-ı Hakk'ı
Enbiya vü Evliyâ hep mazhar-ı envâr-ı Hakk,
Mustafa'da her şuûnun cem edüp bir şe'n eden.

Çünkü cân sultânı oldu nefs-i bed mekkârenin [373]
Yani esmâsı bir oldu seb'âi seyyarenin [374]
Mısrîdır sultan Azbî kemteri âvârenin
İsmi resmi mahv iken bu âciz ü bî-çârenin,
Nâmını Mısrî verüp dillerde âd u sân eden.

---

[372] **Bâis:** Gönderen. Sebeb olan. İcab ettiren. "Gönderen, yeniden yaratan" mânâsında Allah Teâlâ'nın bir ismi.
[373] **mekkâr:** Hilekâr. Düzenbaz. Çok aldatıcı. Mekir yapan.
[374] **seb'âi seyyare**: Yedi gezegen

154

Vezin: Mef'ûlü mefailü Mefâilü feûlün

Aldın mı gönül hüsn ile yektâ haberin sen,
Duydun mu hem ol Yûsuf-ı zibâ haberin sen,
Ya'kub veş ol, dîdelerin görmez olunca,
Ağladı mı ta sorsan o bina haberin sen.
Yûsuf yoluna ağlayan ancak deme Ya'kub,
İşittin anın oldu Züleyhâ haberin sen.
Kays'ı nice yıl ağlatıp inletmedi mi aşk,
Alsan n'ola bir doğruca Leylâ haberin sen.
Dağlar dahi dayanmaz anın yüzüne karşı,
Âlimlere sor Tûr ile Mûsâ haberin sen.
Sular gibi yüzün yere sür kalma yolundan,
Alçakta alursun yürü deryâ haberin sen.
Âlemde nice yüzbin olur aşka giriftâr.
Gel sorma o mecnunlara dânâ haberin sen.
Bülbüllere sorma yürü var hâlet-i aşkı,
Pervâneden al gizlice tenhâ haberin sen.
Tevhid sanır "lâ" ile isbat-ı vücûdu,
Sorma güzelim anlara "illâ" haberin sen.
Her kim bu yola sıdk ile girmezse yok olmaz,
Yok olmayacak Yûsuf'un umma haberin sen.
Lâhût ile nâsûtu gönül anladı ise,
Mısrî ana sor "Kâf" ile "Ankâ" haberin sen.

Aldın mı gönül hüsn ile yektâ haberin sen,
Duydun mu hem ol Yûsuf-ı zibâ haberin sen,
Sen aldın mı gönül güzelliği ile eşsiz haberini,
Sen duydun mu hem o yakışıklı Yûsuf'un haberini,

Yusuf aleyhisselâm cemâl-i İlâhiyyeye (ilâhî güzelliğe) işârettir. Güzellikler Yusuf aleyhisselâm ile anılır.

Ya'kub veş ol, dîdelerin görmez olunca,
Ağladı mı ta sorsan o bina haberin sen.
Gözlerin görmez olunca Ya'kub gibi ol,
ağladı mı, Sen o bina haberini sorsan.

Ağlyan kişinin sırları anlatışında perdeler kalkar. Allah Teâlâ kuluna ağlamayı ihsan edince ikinci bir ağlama yani azabı daha takdir etmez. Aynı anda

iki azabı hiçbir zaman Allah Teâlâ tecelli ettirmemiştir. Sırlar ağlayanın ağzından döküldüğü zaman ruhsatta aynı aynı anda verilmiştir.

Yûsuf yoluna ağlayan ancak deme Ya'kub,
İşittin anın oldu Züleyhâ haberin sen.
Yûsuf yoluna ağlayan ancak Ya'kub'u söyleme,
Onun oldu Züleyhâ, sen işittin haberini.

Kays'ı nice yıl ağlatıp inletmedi mi aşk,
Alsan n'ola bir doğruca Leylâ haberin sen.
Kays'ı nice yıl ağlatıp inletmedi mi aşk,
Sen alsan n'olacak bir doğruca Leylâ haberini.

Dağlar dahi dayanmaz anın yüzüne karşı,
Âlimlere sor Tûr ile Mûsâ haberin sen.
Dağlar dahi dayanmaz anın yüzüne karşı,
Sen âlimlere sor Tûr ile Mûsâ haberini.

Sular gibi yüzün yere sür kalma yolundan,
Alçakta alursun yürü deryâ haberin sen.
Sular gibi yüzün yere sür kalma yolundan,
Sen alçakta alırsın yürü deryâ haberini.

Ucub ve varlığından geçen kimse için mâneviyat sırları açılır.

Âlemde nice yüzbin olur aşka giriftâr.
Gel sorma o mecnunlara dânâ haberin sen.
Âlemde nice yüzbin olur aşka giriftâr.
Sen gel, sorma o mecnunlara akıllılar haberini.

Bülbüllere sorma yürü var hâlet-i aşkı,
Pervâneden al gizlice tenhâ[375] haberin sen.
Aşkın halini bülbüllere sorma yürü var,
Sen pervâneden al gizlice tenhâ haberini.

Aşıkın mekânı tenha yerlerdir. Tenha yerlere başkalarının etkisi yoktur. Birleşmenin yurdudur. Tenhadaki yalnızlık kıskançlığın bittiği andır. Tek olmak ise, bilmenin zirveye çıkmasıdır. İnsan bir şeyi bilmeye başlayınca sevmeye de başlar. Ezelden gelen bir bilme de varsa bu sırrı daha çok aşikâr

[375] **Tenha:** f. Boş yer. Kimsesiz yer. Yalnız, tek

kılar.

Tevhid sanır “lâ” ile isbat-ı vücûdu,
Sorma güzelim anlara “illâ” haberin sen.
Tevhid sanır “lâ” ile isbat-ı vücûdu,
Sen sorma güzelim onlara “illâ” haberini.

Lâilâhe illâ’llâh demek ile bu işler anlaşılmaz. Yokluk ve varlığın bittiği makamda sırlar açığa çıkar. Allah Teâlâ’nın varlığını beşerî anlamak mümkün olmadığı gibi, Allah da olmak imkânsızdır. Bu nedenle sözün bittiği yerde bir şeyler açığa çıkar ki, bu konuda her ne konuşulursa konuşulsun hepsi hatadan ibarettir.

Her kim bu yola sıdk ile girmezse yok olmaz,
Yok olmayacak Yûsuf’un umma haberin sen.
Her kim bu yola sıdk ile girmezse yok olmaz,
Sen yok olmayacak Yûsuf’un ümit etme haberini.

Lâhût[376] ***ile nâsûtu***[377] ***gönül anladı ise,***
Mısrî ana sor “Kâf” ile “Ankâ“ haberin sen.
Lâhût ile nâsûtu gönül anladı ise,
Sen Mısrî ona sor “Kâf” ile “Ankâ“ haberini.

Lâhût celâl, yani bâtın, Nâsût ise cemâl, yani zâhirdir. “Hüvel-evvel-ü” lâhût “Hüvel-âhir-ü”nâsût kezâ “Hüvez-zâhir-ü” nâsût, “Hüvel bâtın-ü” lâhûttur. İşte zâhir ile bâtını, yani cemâl ile celâli gönlün anladı ise, o zaman Kâf ile Ankâdan haberin olur ve onları bilirsin. Kâf zâhirde vardır velâkin Ankânın ismi vardır, cismi yoktur. Kâftan murad edilen celâl ki, bu ise “ Zât-i İlâhiyye” dir.

> Halk-ı âlem sanurlar ki enbiyâ vü evliya güzel sevmezler güzeli bunlar severler sizünle enbiyâ vü evliyânun güzele bakmakda farkı Kur'âna bakmak gibidür siz Kur 'âna bakınca kelimesini i' râbını manâsını hakikatini mecazını mutâlaa idersiz enbiyâ vü evliya hakâyıkını esrarını rumüzını işârâtını tevârîhini gözlerler kezâlik gözle de bakdukça siz şehevâtla bakarsız enbiyâ vü evliya hakla bakarlar Ulemâ-i nâs Kur'ânı ararlar manâ bulalum târih bulalum diyü ma'nâ ve tevârîh enbiyâ vü evliyayı ararlar bize bakun diyü. Nitekim Cafer-i sâdık radiyallâhü anh buyurur; Kur 'ânun

[376] **Lâhut:** İlâhî âlem. Uluhiyet âlemi. Ruhanî, manevî alem
[377] **Nasut:** İnsanlık. İnsanlar ve onlarla alâkalı şeyler

tecellîsi vardur ya'nî hakkun dostlarına Kur'ân içinden tecellîsi vardur ehli olmayana tecellî itmez ***Ona ancak temizlenenler dokunabilir"***. [378]ayeti buncılayın mahbub yüzinden Hakk âşıklarına tecelli ider teselli virür Mahbubun haberi olmaz mahbub ancak bir âyinedür görinen ğayrıdur, gayrı degül aynı-dur, gayrı olduğı bir sanıdur. Siz âyineye bakarsız enbiyâ vü evliya ayine içindeki cemâle bakarlar. İmdi bir göz ki âyineye baka ol göz içinde tecelli iden cemali kanda görür. Füsusda yazar ki ayineye bakan içindeki süreti göremez içindeki sûrete bakan âyineyi göremez acebdür dir. Gönül her neye kasd iderse gördügi odur gönlün maksudı olmayan gözine de girse görmez bu mücerrebdür insân bir şeye ziyâde meşgul olsa gayrı ne görür ne işidür gâh olur bir gözden bir âhir kimse bir şey görür gözün sâhibinün haberi olmaz acebdür kudretu'llâha nihayet yokdur. [379]

TAHMİS-İ AZBÎ

Âdem'den alup nüsha-i kübrâ haberin sen
Fehmeyledin Mescid-i Aksâ haberin sen
Vechimden oku sırrıyla mevlâ haberin sen
Aldın mı gönül hüsn ile yektâ haberin sen,
Duydun mu hem ol Yûsuf-ı zibâ haberin sen,

---

[378] Vakı'a , 79

[379] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v. 65a

Halk-ı âlem sanırlar ki enbiyâ ve evliya güzel sevmezler güzeli bunlar severler. Sizinle enbiyâ ve evliyânın güzele bakmakda farkı Kur'âna bakmak gibidir. siz Kur'âna bakınca kelimesini i'râbını manâsını hakikatini mecazını anlamaya gayret edersiniz. enbiyâ ve evliya hakikatlerini esrarını rumüzunu işaretlerinin tarihlerini gözlerler. Bu şekilde gözle de bakdıkça siz şehvetlerle bakarsınız enbiyâ ve evliya Hakk'la bakarlar Âlimler Kur'ânı ararlar manâ bulalım, târih bulalım deyi ma'nâ ve tevârîh enbiyâ ve evliyayı ararlar, bize bakın deyü. Nitekim Cafer-i sâdık radiyallâhü anh buyurur;

Kur'ânın tecellîsi vardır ya'nî hakkın dostlarına Kur'ân içinden tecellîsi vardır ehli olmayana tecellî etmez ***Ona ancak temizlenenler dokunabilir"***. [379]ayeti *bunun* için sevgili yüzinden Hakk âşıklarına tecelli eder, teselli verir. Mahbubun haberi olmaz mahbub ancak bir aynadır. Görünen ğayrıdır, gayrı değil aynıdır, gayrı olduğu bir sanıdır. Siz âyineye bakarsız enbiyâ ve evliya ayine içindeki cemâle bakarlar. İmdi bir göz ki âyineye baka ol göz içinde tecelli iden cemali onda görür.

Füsusda yazar ki aynaya bakan içindeki sureti göremez içindeki sûrete bakan aynayı göremez acebdir der. Gönül her neye kasdederse gördügü odur. Gönlün maksudu olmayan gözüne de girse görmez bu mücerrebdir insân bir şeye ziyâde meşgul olsa gayrı ne görür ne işidir gâh olur bir gözden bir âhir kimse bir şey görür gözün sâhibinin haberi olmaz acebdir kudretu'llâha nihayet yoktur.

Fikri Hakk'ı kendini tâ bilmez olunca
Nefsin sana iblisi sözün vermez olunca
Ferda gâmına can u dil salmaz olunca
Ya'kub veş ol, dîdelerin görmez olunca,
Ağladı mı ta sorsan o bina haberin sen.

Hakk'tan sana bir zerre eğer olmaya mahbub
Sen olmaya sen sırrı Hüdâ vechine mensub
Hem mihnet Cercis [380] oluben sabr eyle Eyyüb
Yûsuf yoluna ağlayan ancak deme Ya'kub,
İşittin anın oldu Züleyhâ haberin sen.

Hakk âşkî gibi olmaya âbid dahî bir zevk
Bir dilde ki hâsıl ola hem âşkla bin şevk
Güyâ ki eğer lutfla lutf ile ol hak
Kays'ı nice yıl ağlatıp inletmedi mi aşk,
Alsan n'ola bir doğruca Leylâ haberin sen.

Ağlatma beni hicrinle ey gözümü âhu
Gül bir yüzüme hânde gün ey dişleri ancak
Ger bana tecelli ede ol dilberi hûbru[381]
Dağlar dahi dayanmaz anın yüzüne karşı,
Âlimlere sor Tûr ile Mûsâ haberin sen.

Çıkma hata ile hazer güzele dilekden
Kimseye sakın verme haber gonca gülünden
Sabr eyle gönül her ne gelir yârin elinden
Sular gibi yüzün yere sür kalma yolundan,
Alçakta alursun yürü deryâ haberin sen.

Her âşıka vuslat sırrını etme sezâvar[382]
Hem âşka haberin eyleme câh ile izhâr
Pişmân olup sonra dil eyleme pür-zâr
Âlemde nice yüzbin olur aşka giriftâr.
Gel sorma o mecnunlara dânâ haberin sen.

---

[380] **Cercis:** (Circis) Taberi tarihine göre: İsâ Aleyhisselâmdan sonra gelmiş ve Filistinde yaşamış ve onun şeriatı ile amel etmiş olan bir peygamberdir. Yedi sene içersinde tebliğde bulunarak çok işkencelere maruz kalmış, müteaddid defalar öldürülmüş ve mu'cize ile dirilerek tekrar tebliğ vazifesine devam etmiştir. Kendisine düşmanlık eden kavim ateşle helâk edilmiştir. En sonunda yine Cercis Aleyhisselâm şehid edilmiştir.

[381] **Hubru(y):** (C.: Hubruyân) Yüzü güzel olan. Güzel yüz.

[382] **Sezavar:** f. Münâsib, uygun, lâyık, şâyân.

Divâneye sor derdiyle bu hayret âşkî
Herkes çekmez cevr ile bu gayret âşkî
Bir zerrede gör suret ile seyret aşkî
Bülbüllere sorma yürü var hâlet-i aşkı,
Pervâneden al gizlice tenhâ haberin sen.

Bir lâm elif içre ayan anla şuhûdu
Hem anla otuz iki huruf ile vedudî
Tevhid ile imâna eriş anla vücudû
Tevhid sanır "lâ" ile isbat-ı vücûdu,
Sorma güzelim anlara "illâ" haberin sen.

Dil olmaz ol derdi derdiyle bin pâre delinmez
Bu çâr şeşi [383] *çünkü Hakk'ın mazharı bilmez*
Maksudu eğer ka'be ise ondada bulmaz
Her kim bu yola sıdk ile girmezse yok olmaz,
Yok olmayacak Yûsuf'un umma haberin sen.

Azbî sözünü fehm ediben anladın ise
Lakayd oluben Hakk sesini bekledin ise
Âdem'de Hakk'ı seyre gelip dağladın ise
Lâhût ile nâsûtu gönül anladı ise,
Mısrî ana sor "Kâf" ile "Ankâ" haberin sen.

---

[383] Dördü altı gören şaşı

155

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Yine firkât nârına yandı cihân,
Hasretâ gitti mübârek ramazân,
Nûr ile bulmuştu âlem yeni cân,
Firkâtâ gitti mübârek ramazân.
İndi Kur'ân ey nûru güzel,
Leyle-i Kadr'inde ey kadri güzel,
Gitti ey tehlil ü tekbiri güzel,
Elvedâ gitti mübârek ramazân.
Gâhı tesbîh-ü senâ vü zikr ile
Gâhı tahmîd-ü düâ vü şükr ile
Can bulurdu mürde diller nûr ile
Hasretâ gitti mübarek ramazân.
Bu ay içre bağlanur dedi Resûl
Cin ü şeytân etmeye asla füzûl,
Hep duâlar bunda olurdu kabûl,
Firkâtâ gitti mübârek ramazân.
Cem olup Hakk'a münâcât edelim,
Nûr-i Kur'ân ile doğru gidelim,
Bilmedik kadrin Niyâzî n'idelim,
Ey dirigâ gitti şehr-i ramazân.

Yine firkât nârına yandı cihân,
Hasretâ gitti mübârek ramazân,
Nûr ile bulmuştu âlem yeni cân,
Firkâtâ gitti mübârek ramazân.
Yine ayrılık ateşine yandı cihân,
Hasretâ gitti mübârek ramazân,
Nûr ile bulmuştu âlem yeni cân,
Ayrıldı gitti mübârek ramazân.

İndi Kur'ân ey nûru güzel,
Leyle-i Kadr'inde ey kadri güzel,
Gitti ey tehlil ü tekbiri güzel,
Elvedâ gitti mübârek ramazân.
İndi Kur'ân ey nûru güzel,
Leyle-i Kadr'inde ey kadri güzel,
Gitti ey tehlil ü tekbiri güzel,
Elvedâ gitti mübârek ramazân.

Gâhı tesbîh-ü senâ vü zikr ile
Gâhı tahmîd-ü düâ vü şükr ile
Can bulurdu mürde diller nûr ile
Hasretâ gitti mübarek ramazân.
Bazı zaman tesbîh, senâ ve zikr ile
Bazı zaman tahmîd, düâ ve şükr ile
Can bulurdu ölü diller nûr ile
Hasretâ gitti mübarek ramazân.

Bu ay içre bağlanur dedi Resûl
Cin ü şeytân etmeye asla füzûl,
Hep duâlar bunda olurdu kabûl,
Firkâtâ gitti mübârek ramazân.
Resûl bu ay içinde bağlanır dedi
Cin ve şeytân. Asla lüzümsüz söz sanma,
Hep duâlar bunda olurdu kabûl,
Firkâtâ gitti mübârek ramazân.

Cem olup Hakk'a münâcât edelim,
Nûr-i Kur'ân ile doğru gidelim,
Bilmedik kadrin Niyâzî n'idelim,
Ey dirigâ gitti şehr-i ramazân.
Cem olup Hakk'a münâcât edelim,
Nûr-i Kur'ân ile doğru gidelim,
Bilmedik kadrini Niyâzî n'idelim,
Eyvâh çok yazık gitti şehr-i ramazân.

Kur'ân-ı Kerim ve Ramazan birbirlerini çağrıştıran unsurlardır. Biri anılınca muhakkak diğeri akla gelir. Bunun sebebi için birçok yorumlar yapılmıştır. Fakat belki hatıra gelmesi gereken oruç sıfatında bulunan ilâhî özelliğin (samediyyet) Kur'ân-ı Kerim'inde Allah Teâlâ kelâmı olması nedeniyle uluûhiyet penceresinin birbirine bakan bölümleri olmasıdır. Bu nedenledir ki ***"Allah Teâlâ ile konuşmak isteyen Kur'ân-ı Kerim okusun"*** buyrulmaktadır. Oruçun sevap terazisindeki değerinin Allah Teâlâ tarafından ayrı hesaplamaya tabi tutulmasının bir özelliği olsa gerekir.

Hz. Ebu Hüreyre radiyallâhü anh anlatıyor: "Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki: ***"Âdemoğlunun her ameli katlanır.*** (Zira Cenâb-ı Hakk'ın bu husustaki sünneti şudur:) ***Hayır ameller en az on misliyle yazılır, bu yediyüz misline kadar çıkar. Allah Teâlâ Hazretleri*** (bir hadis-i kudside) ***şöyle buyurmuştur: "Oruç bu kaideden hariçtir. Çünkü o sırf benim içindir, ben de onu*** (dilediğim gibi) ***mükâfatlandıracağım. Kulum benim için şehvetini, yiyeceğini terk etti."***

156

Vezin: Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

Gül müdür bülbül müdür şol zâr u efgân eyleyen,
Ten midir yâ can mıdır hem arş-ı seyrân eyleyen
Nâr-u bâd u âb-ü hâk’in gel haber ver aslını,
Kim bulârın her birini emre fermân eyleyen.
Âteşin keremiyetinin sırrını tuygur bize
Geh hilâf üzre anı kimdir gülistân eyleyen.
Yelde kimdir geh nesîm ü geh sabâ zevkin veren
Gâhî hışmiyle nice büldânı vîrân eyleyen.
Kimdir anı bana göster şol sularda durmayıp,
Rûz u şeb yüz üstüne aşk ile cevlân eyleyen.
Hâk ne ma’dendir biter andan maâdin geh nebat,
Kimdir anı gâhı hayvân gâhı insan eyleyen.
Ay u gün yıldızları kim döndürür ver gel haber,
Hem ne seyr için dönerler bunca devrân eyleyen.
Bâde birdir sâkî bir meclisteki yârân da bir.
Bâdenin keyfiyyetini kimdir elvân eyleyen
Kiminin mescidde boynun eğdirip zâhid kılan,
Kiminin meyhânede serhoş u sekrân eyleyen.
Zâhidin benzin sarartıp ağlatan kim hem nedir?
Kâfirin küfrü dahi fâsıkta isyân eyleyen.
Halktan ayırmış gözünü pinhâna çekmiş özünü
Ne arar kendini halktan böyle pinhân eyleyen.
Görse mahbubu gönül bî-ihtiyâr nâil olur,
Ehl-i derd uşşâkı kimdir zâr u giryân eyleyen
Kim bu sırdan kimini mahrum edüp câhil eden
Kimini mahrem edinüp ehl-i irfân eyleyen.
Vahdet ehli cümlede bir yüzü seyrân ettiler,
Lik görmez ol yüzü kesrette tuğyân eyleyen.
Ey Niyâzî kim vücûdun terk ederse ol durur
Cümle yüzler içre ol bir yüzü seyrân eyleyen.

Gül müdür bülbül müdür şol zâr u efgân eyleyen,
Ten midir yâ can mıdır hem arş-ı seyrân[384] ***eyleyen***
Gül müdür bülbül müdür şu inleyen ve feryat eyleyen,
Ten midir yâ can mıdır hemde arşı seyrân eyleyen

[384] **Seyran:** (Aslı: Seyeran) Gezme, gezinme. Bakıp görme. Hareket etmek. Açılma, ferahlanma, teferrüc

Nâr-u bâd[385] u âb-ü hâk'in gel haber ver aslını,
Kim bulârın her birini emre fermân eyleyen.
Gel haber ver **Ateş, hava, su** ve **toprak** ın aslını,
Ki bunların her birini emre fermân eyleyen.

Allah Teâlâ'nın en büyük vasıflardan birisi zıd olan şeyleri birbirleri ile cem etmesidir. Dört unsuru bir şekilde ve birbirlerini yok etmeden ve bozmadan "Salıverilmiş iki deniz gibi" tutması onun ilâhi vasfının hakîki işaretlerindendir.

Âteşin keremiyetinin sırrını duygur bize
Geh hilâf üzre anı kimdir gülistân eyleyen.
Âteşin şeref ve üstünlüğünün sırrını duyur bize
Kimdir onu bazan aykırı olarak gülistân eyleyen.

İbrahim aleyhisselâma telmih vardır. Ateş gerçek vasfı ile değilde gülistan olarak hal arzetmesindeki hususiyet ateşin ve başka vasıfların keyfiyetlerinde olan şeylerin inkılâbında itaatın ne olduğu anlaşılmaktadır.

"Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! Dedi. İkisi de "İsteyerek geldik" dediler." [386]

Yelde kimdir geh nesîm ü geh sabâ zevkin veren
Gâhî hışmiyle nice büldânı vîrân eyleyen.
Yelde kimdir bazan esinti bazan sabâ rüzgârı zevkini veren
Zaman zaman öfke ile nice ülkeleri harap eyleyen.

Kimdir anı bana göster şol sularda durmayıp,
Rûz u şeb yüz üstüne aşk ile cevlân eyleyen.
Kimdir anı bana göster şu sularda durmayıp,
Gece gündüz yüz üstüne aşk ile hareket eyleyen.

Hâk ne ma'dendir biter andan maâdin geh nebat,
Kimdir anı gâhı hayvân gâhı insan eyleyen.
Hâk ne ma'dendir biter ondan madenler bazan bitki,
Kimdir onu bazan hayvân bazan insan eyleyen.

Ay u gün yıldızları kim döndürür ver gel haber,

---

[385] **Bâd:** f. Yel. Rüzgâr. Soluk. Nefes
[386] Fussilet, 11

Hem ne seyr için dönerler bunca devrân*[387] *eyleyen.
Gel, Ay ve gün yıldızları kim döndürür haberini ver,
Hem ne seyr için dönerler bunca devir eyleyen.

Bâde birdir sâkî bir meclisteki yârân da bir.
Bâdenin keyfiyyetini*[388] *kimdir elvân*[389] *eyleyen
Bâde birdir sâkî bir meclisteki yârân da bir.
Bâdenin keyfiyyetini kimdir elvân eyleyen

Kiminin mescidde boynun eğdirip zâhid kılan,
Kiminin meyhânede serhoş u sekrân eyleyen.
Kiminin mescidde boynun eğdirip zâhid kılan,
Kiminin meyhânede sarhoş ve mest eyleyen.

İbnu Mes'ud radiyallâhü anh anlatıyor: "Sâdık ve Masdûk olan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:

***"Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddetle "alaka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan zâta yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir zirâlık mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir ziralık mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer."*[390]**

Bu hadisi şerif ile bizim kendimize ve insanlara bakışımızda bazı şeylerin takdire bağlı olduğu anlaşılmıştır. Gavs'ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Sivasî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz;

"Eden eyleyen Allah, vela havle velâ kuvvete illa billâh."

"Gardaşlarım! Kimsenin kusurunu aramayın ve görmeyin, gördüğünüz zamanda üzerini örtüp geçin" [391] buyurarak işin hakikat cephesinde Allah

---

[387] **Devran:** Devir, felek, zaman, deveran, dünya
[388] **Keyfiyyet:** Durum, esas, içyüz, bir şeyin nasıl...
[389] **Elvan:** (Levn. C.) Renkler. Muhtelif görünüşler
[390] Buhari, Kader 1, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 1, Tevhid 28; Müslim, Kader 1, (2643); Ebu Davud, Sünnet 17, (4708); Tirmizi, Kader 4, (2138).
[391] —Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz buyuruyor ki;

"Onlara beddua edeceğine*, *kendi etrafını tavaf et. Sebeblerin yaratıcısı Allah Teâlâ'dır." (Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 385)

Teâlâ'nın olduğunu bilmek gerekir. Ancak Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme öyle ise biz ne yapacağız diye sorular sorulmuştur.

Hz. Cabir radiyallâhü anh anlatıyor: "Süraka İbnu Malik İbnu Cu'şem radiyallâhü anh gelerek sordu:

"Ey Allah'ın Resûlü! Bize dinimizi açıkla. Sanki yeni yaratılmış gibiyiz. Şimdi amel ne husustadır: Kalemlerin kuruduğu, miktarların kesinleştiği şeylerde mi, yoksa istikbale ait şeylerde mi çalışacağız?"

"Hayır (istikbale ait şeylerde değil). Bilakis kalemlerin kuruduğu, miktarların cereyan ettiği (kesinleştiği) hususta!" buyurdular. Sürâka tekrar:

"Öyleyse niye amel edelim (boşa zahmet çekelim)?" diye sordu. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem:

"Çalışın! Herkes yaratıldığı şeye erecektir! Herkes, (yazıldığı) ameliyle amil olacaktır!" buyurdular." [392]

Zâhidin benzin sarartıp ağlatan kim hem nedir?
Kâfirin küfrü dahi fâsıkta isyân eyleyen.
Zâhidin benzini sarartıp ağlatan kim? Hem nedir?
Kâfirin küfrü dahi fâsıkta isyân eyleyen.

Halktan ayırmış gözünü pinhâna çekmiş özünü
Ne arar kendini halktan böyle pinhân eyleyen.
Halktan ayırmış gözünü gizlemiş çekmiş özünü
Ne arar kendini halktan böyle gizleyen.

Risalet zamanında münafıklar gelip Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile namaz kılarlardı ve şer'î emirlere uyarlardı amma yine onların hakkında ayet nazil oldu ki: اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا

"Şüphe yok ki, münafıklar ateşin en aşağı tabakasındadırlar. Ve elbette onlar için yardımcı da bulamazsın." [393]

Namaz ve niyaz suretinde görünen riya ehlinin hakkında bu âyeti

---

Hz. Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz kusurları, çıbanlara benzetir. Kendinde olandan tiksinip rencîde olmadığı halde, başkasında görünce rahatsız olan insanlar, aynalardan uzaklaşmış, başkalarının kusurlarıyla avunup, kendini unutmuş kimseler gibidir.

İnsan, başkasında çok açık ve net olarak gördüğü fenalığı, kendisinde de aynı netlikte göremiyor. İşte bu görüşe sahip olanlar, önce kendi nefislerinin düşmanı olurlar. (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Fîhi Mâ Fîh, trc. Ahmed Avni Konuk, hzl. Selçuk Eraydın, İst. 2001, s. XXII)

[392] Müslim, Kader 8, (2648).

[393] Nisa, 145

kerîme buyurulmuştur. Allah Teâlâ ehli dışa bakıcı olmazlar. Belki ehlullâhın niceleri vardır ki kendisini gizleyip örtmek için kabahat işleyip puthâne ve meyhane köşesinde şarap içer ve oğlan cemalini seyrederler. Görenler fasık ve facir ve kâfir derler. Dışa baktıkları için. Velâkin kabiliyetli olanlar sözlerinden anlarlar ve nefesinin etkisinden hisseler alıp ehlullahdan olurlar.

Zahidî der palas pûşî nîst
Zahidî pâk bâş ger atlas pûş [394]

Görse mahbubu gönül bî-ihtiyâr[395] ***nâil olur,***
Ehl-i derd uşşâkı kimdir zâr u giryân eyleyen
Görse sevgilisini gönül iradesiz kavuşmak ister,
Kimdir derd ehli âşıkları inleten ve ağlatan

Kim bu sırdan kimini mahrum edüp câhil eden
Kimini mahrem edinüp ehl-i irfân eyleyen.
Kim bu sırdan kimini mahrum edip câhil eden
Kimini mahrem edinip irfân ehli eyleyen.

Vahdet ehli cümlede bir yüzü seyrân ettiler,
Lik görmez ol yüzü kesrette tuğyân[396] ***eyleyen.***
Vahdet ehli cümlede bir yüzü seyrân ettiler,
Lakin görmez ol yüzü çoklukta ileri giden.

Ve dahi hâssü'l- hâsların imanı odur ki bütün eşyanın Allah Teâlâ'nın sıfatlarının açığa vurulduğu yer olduğunu bilip zikrin ayni zikr edilen olduğunu görürler. Bütün âlemde ve kendinde görünenleri Hakk'tan gayrı görmezler. Yani Allah Teâlâ'da fâni ve Allah Teâlâ ile bakî olup hakka'l- yakîn mertebesine vasıl olalar.

İre hakkanî vücud andan sana keşf ola hâl
Kim odur mezkûr hem zâkir dahî ezkâr Hakk

Yani zikreden ve zikr olunan ve zikir Hakk'tır. Bu makama kutbu'l-aktap makamı derler. Fenâ-î sırf, tecelli-yi zât, cemü'l-cem, hazret-i ehadiyyet,

---

[394] Zâhitlik eski elbise giymeklikte değildir,
Zâhitlik atlas giyse de temiz olmaktır. (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s. 21

[395] İhtiyâr: irâde, kendi isteğiyle seçme ve hareket etmek, isteme; arzu etmek.

[396] **Tuğyan:** Zulüm ve küfürde çok ileri gitmek. Azgınlık, taşkınlık. Taşkın mizaçlılık. Kan galebe etmesi hali. Resmî devlet kuvvetlerine karşı durmak. Su baskını

hakikat-ı Muhammediye hep bu makama verilen isimlerdir. Buna delil-i nâtık odur ki: وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى Yani "Ben Âdem'e ruhumdan üfledim."[397] buyurmuştur. Ve bir dahi buyurur ki وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ "Ben size boynunuzdaki damarınızdan daha yakınım."[398] Ve hadis-i kudsîde buyurur ki [399]

Kulum bana devamlı nafile ibadetleri ile yaklaşır. Bunun sonucunda ben onu severim. Bir kere onu sevdim mi ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Eğer benden bir şey isterse onu veririm. Bana sığınırsa muhakkak onu korurum." [400]

Ey Niyâzî kim vücûdun terk ederse ol durur
Cümle yüzler içre ol bir yüzü seyrân eyleyen.
Ey Niyâzî kim vücûdun terk ederse o durur
Cümle yüzler içre ol bir yüzü seyrân eyleyen.

Ey benim ruhum! Bir kimse görerek iman edenlerden olunca o her yerde Hakkı görür. Belki kendinden gören dahi Hak olur. Bu söylenenlere uygun olarak Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki:

أَتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ تَعَالَى [401]

"Mü'minin ferasetinden kaçının, çünkü o Allah Teâla'nın nuruyla bakar" buyurup sonra şu âyeti okudular:
"Elbette bunda fikr u firâseti olanlar için ibretler vardır" [402]

TAHMİS-İ AZBÎ

Cânımdır bu arzuyu vaslı cânan eyleyen
Dil midir dilber midir bu aklı hayrayan eyleyen
Nefsimdir ya canımdır bu tende cevlan eyleyen
Gül müdür bülbül müdür şol zâr u efgân eyleyen,
Ten midir yâ can mıdır hem arş-ı seyrân eyleyen

---

397 Hicr, 29
398 Kâf, 16
399 Buhârî. Rekaik, 38; İbn. Mâce. Fiten. 16.38
400 (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s. 16
401 Hicr, 75-Tirmizî, Tefsir, Hicr, (3125)
402 (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s. 19

Eyleyen bir noktadır bu çâr [403] kitâbın naklini
Soyud harf içre zâhir koydu bâtın ilmini
Ruh ile herkim değişti aldı sultan aklını
Nâr-u bâd u âb-ü hâk'in gel haber ver aslını,
Kim bulârın her birini emre fermân eyleyen.

Dört kitabı vechi aşktan okudun ezber bize
Âşk yolunda feyzi Hakk'ı eyledi rehber bize
Vaktımız şita[404] eyyâmı [405]hep birdir bize
Âteşin keremiyetinin sırrını tuygur bize
Geh hilâf üzre anı kimdir gülistân eyleyen.

Sohbeti Hakk'tan bize lutfı atâ zevkin veren
Sâlike mürşid değil mi bu safâ zevkin veren
Nutku Hakk'tan gülşene neşvünema [406]zevkin veren
Yelde kimdir geh nesîm ü geh sabâ zevkin veren
Gâhî hışmiyle nice büldânı vîrân eyleyen.

Zâhidâ sen kaldın ağma vech-i nûru görmeyip
Süreta hayvana döndün zât-ı aslın sormayıp
Her sıfatın sırrına sa'yinle mahrem olmayıp
Kimdir anı bana göster şol sularda durmayıp,
Rûz u şeb yüz üstüne aşk ile cevlân eyleyen.

Sen özün fehmeyledinse oldu mümkün müşkilât
Bu dürrü yektâ ve nuru sırrı çünkü mümkünât
Bir iki ma'den bir oldu ayn-i vücûdu iltifât
Hâk ne ma'dendir biter andan maâdin geh nebat,
Kimdir anı gâhı hayvân gâhı insan eyleyen.

Ne sebepten devr eder bu âleme şems u kamer
Hemdem nehr ehl-i didar oldu miskin[407] nilüfer[408]
Yelde bir sun'u Hüdâ'dan arz eder kaddin semer[409]
Ay u gün yıldızları kim döndürür ver gel haber,
Hem ne seyr için dönerler bunca devrân eyleyen.

Bindin artık müjde vaz'ı görünüyor insanda bir
Bir yana nefsin hücümu bir yana şeytanda bir
Ne bilâ bu nefs ve şeytan can yeter cananda bir

---

[403] **Çâr:** dört
[404] **Şita:** kış mevsimi.
[405] Günler
[406] **Neşv ü nema:** Büyümek ve gelişmek.
[407] **Misk:** Bir cins güzel koku ismi.
[408] **Nilüfer:** f. Beyaz, mavi ve sarıçiçekler açan bir cins su bitkisi. Bursa yakınlarında akan bir akarsu
[409] **kadd:** Boy, bos. **Semer:** Geceleyin kıssa söylemek, hikâye anlatmak

Bâde birdir sâkî bir meclisteki yârân da bir.
Bâdenin keyfiyyetini kimdir elvân eyleyen

Kimisini ehli aşkın tâlibi tevhid eden
Kiminin taatı makbul kimini fasık fasık eden
Kimini takva yolunda serseri Zâhid eden
Kiminin mescidde boynun eğdirip zâhid kılan,
Kiminin meyhânede serhoş u sekrân eyleyen.

Mâverâ aklı fehm et bu âdemi âlem nedir?
Kimisini nutku Hüdâ'dan söylemez ebkem[410] *nedir?*
Zikru İllâ'llâhı tekrar eyleyen herdem nedir?
Zâhidin benzin sarartıp ağlatan kim hem nedir?
Kâfirin küfrü dahi fâsıkta isyân eyleyen.

Ayrı bilme mürşidinden salikâ Hakk izini
Gözlerine tutya-veş[411] *sürme çek pir tozunu*
Kimine seyran eyledi bi-perde yârin yüzünü
Halktan ayırmış gözünü pinhâna çekmiş özünü
Ne arar kendini halktan böyle pinhân eyleyen.

Kaşların "İnna hedeyna"[412]*okuyan kâmil olur*
Vechini seb'ul mesânî [413]*anlayan fâdıl olur.*
Sanma bir mahbubi sevse bir kişi cahil olur
Görse mahbubu gönül bî-ihtiyâr nâil olur,
Ehl-i derd uşşâkı kimdir zâr u giryân eyleyen

Kimini feyzi Hüdânın sırrına nail eden
Kimine verip hayayı ilmile âkil eden
Kimine esmâ-i talim eyleyip fâdıl eyleyen
Kim bu sırdan kimini mahrum edüp câhil eden
Kimini mahrem edinüp ehl-i irfân eyleyen.

Arzuyu vaslı yâri dilde mihman ettidiler
Özlerini ol sebepten ehli vicdan ettiler
Sırrı yâri fâş edenleri ehli isyan ettiler
Vahdet ehli cümlede bir yüzü seyrân ettiler,
Lik görmez ol yüzü kesrette tuğyân eyleyen.

---

[410] **Ebkem:** (Bükm. den) Dilsiz. Konuşamıyan.
[411] **Tutya:** Çinko. Sürme. **Veş:** Gibi (mânâsına teşbih edatı.) Mah-veş Ay gibi.
[412] اِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ اِمَّا شَاكِرًا وَاِمَّا كَفُورًا ***"Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör."*** (İnsan,3)
[413] Fatiha-i şerif

Pir âşk-ı ben Azbî'ya âşk-ı Hüdâ'yı bildirir
Bunda kendin ağlatanlar anda yârin güldürür
Ruhunu ihyâ eder her kim ki nefsin öldürür
Ey Niyâzî kim vücûdun terk ederse ol durur
Cümle yüzler içre ol bir yüzü seyrân eyleyen.

157

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Kim ki candan geçmez ise deyin bize yâr olmasın,
Âr u ırz ile gelüp âşıklara bâr olmasın.
Gam yükün âşık olan dâim çeke gelmiş durur,
Duymayın dost derdine aşka giriftâr olmasın.
Derd uyutmaz rahat etmez gece gündüz âşıkı,
Şol ki bülbüldür güle karşı nice zâr olmasın.
Zevk-i tâatle kimesne hâl-i aşkı anlamaz,
Tâlib-i sâdık isen belinde zünnâr olmasın.
Remz-i Hakk'a mahrem olmak değmenin kârı değil,
Kim dilerse aşk ile yâr olsun, ağyâr olmasın.
Zerrece aşk adu kimde olsa yakar varlığın,
Aşk odu ister ki Hakk'dan gayri hiç var olmasın.
Cümle efkârın hurûfun cem edüp tevhid ile
Nokta-i vahdette haşr ol gayri efkâr olmasın.
Ey Niyâzî hâl-i aşkı herkese fâş eyleme,
Sırr-ı Hakk'dır ana bigâne haberdâr olmasın.

Kim ki candan geçmez ise deyin bize yâr olmasın,
Âr u ırz ile gelüp âşıklara bâr[414] ***olmasın.***
Kim ki candan geçmez ise söyleyin bize yâr olmasın,
Âr ve ırz ile gelip âşıklara yük olmasın.

Can, yine candır. Fakat bir insan canının vâriyetinden[415] geçmezse bize yâr olmasın, zira canının vâriyeti Hakk'ın vâriyetidir. Vâriyet Hakkındır.

Biri muhip (seven), diğeri habib (sevilen) dir. Allah Teâlâ buyurur:

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ***"Onlar ki Allah Teâlâ'yı sevdi, Allah Teâlâ da onları sevdi"***.[416]

Yani bu âyetle sabittir ki, Cenâb-ı Hak kullarına muhabbet eder. Çünkü muhabbet Hakk'ın sıfâtıdır. Kullar da Hakk'ın habîbidir. Gayret-i ilahiyye zuhûr edip âşık seven olursa, o zaman kul seven, Hakk da sevilen olur. Bu sırada kul çok zahmet çeker, tâki kul yine sevilen oluncaya kadar, yani sevilmiş olduğu zaman rahatlar, seven iken kul rahat etmez. (İnsan daima Allah Teâlâ

---

[414] **Bâr:** f. Yük. Zahmet. Eziyet. Sıkıntı. Def'a. Kerre. Yemiş, meyve. Sebeb-i masraf ve ıztırab olan şey. Kale duvarı. İzin.
[415] Varlığından
[416] Maide, 54

tarafından sevilmek ister.

Sadreddin Konevî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz, şöyle demektedir:

"Sevginin nedenlerinden birisi, seven ve sevilenin birtakım sıfatları arasında gerçekleşen münâsebetin neticesidir." ;

"Biz, kendimizden Hakta yansıttığımız şeyi severiz ve O da, bizde, kendisini sever." [417]

Gam yükün âşık olan dâim çeke gelmiş durur,
Duymayın dost derdine aşka giriftâr olmasın.
Gam yükünü âşık olan dâim çeke gelmiş durur,
Duymayın dost derdine aşka giriftâr olmasın.

Derd uyutmaz rahat etmez gece gündüz âşıkı,
Şol ki bülbüldür güle karşı nice zâr olmasın.
Derd uyutmaz rahat etmez gece gündüz âşıkı,
Şol ki bülbüldür güle karşı nice inleyiş olmasın.

Zevk-i tâatle kimesne hâl-i aşkı anlamaz,
Tâlib-i sâdık isen belinde zünnâr[418] olmasın.
Tâat zevki ile kimse aşkı hâlini anlamaz,
Sâdık tâlib isen belinde zünnâr olmasın.

Zevk ve taatla meşgul olan kimse aşkın halini anlamaz, yani âbid ve zâhid ibâdet zevkini bilir, aşk zevkini duymaz, âşıktan kaçar. Âşık olan tevhid ehli ibadet ve taat zevkini duymaz, yani ibâdet ve tâattan zevk alamaz, o ancak tevhidden zevk alır. Âbid de tevhidden zevk alamaz.

Tâlib-i sâdık isen belinde zünnârın olmasın.

Zünnâr Hıristiyanların işaretleri olan parmak kalınlığında yapağıdan yapılmış bellerine bağladıkları bir iptir. Güyâ hazreti Îsâ böyle bir ipi beline bağlamışmış. Anın için İsâ'ya ibadet edenler bunu bağlarlar. Beyitteki zünnârdan murad edilen şirktir.

Remz-i Hakk'a mahrem olmak değmenin kârı değil,
Kim dilerse aşk ile yâr olsun, ağyâr olmasın.
Hakk sırlarına mahrem olmak rastgele kişinin iş değil,
Kim dilerse aşk ile yâr olsun, yabancı olmasın.

---

[417] (DEMİRLİ, 2003), s. 119

[418] **Zünnar:** İp. Hristiyan rahiplerinin veya puta tapanların, papazların bellerine bağladıkları örme kuşak. (Rükûa mâni olduğu için kuşanılması İslâmiyette küfür alâmeti sayılmıştır

Remz-i Hakk'a mahrem olan, yani o mahrem olan manevî işareti başkalarına ifşâ etmez. Zira ifşâ etmek caiz değildir. Mahrem olmayana şöyledir, böyledir diye söylemek memnudur.

Aşk ateşi ister ki Hakk'tan başka hiçbir şey var olmasın.

Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz hazretleri bir gün bir pazar yerinde durmuş, ilâhî bilgiler ve mânalar saçıyordu. Bütün şehir halkı etrafına toplanmıştı. Mevlânâ mübarek yüzünü bunlardan duvara çevirerek devam etti. Ortalık kararıp akşam namazı oldu. Gece basınca pazarın bütün köpekleri Mevlânâ'nın etrafında halka olmuşlardı. O, gözlerini onlara dikerek sözlerine yine devam etti. Köpekler kafalarını ve kuyruklarını sallıyorlar ve yavaş yavaş zav zav diye ses çıkarıyorlardı. Mevlânâ:

"Varlık âleminde kendinden başka kudretli ve kahredici olmayan yüce, kuvvetli olan Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, bu köpekler bizim bilgilerimizi anlıyorlar. Bundan sonra siz bunlara köpek demeyiniz. Zira bunlar Ashab-ı Kehf'in köpeği ile akrabadırlar."

Şiir:

"Eshab-ı Kehfte bulunmak feyiz ve kabiliyeti verildiğinden
Bu köpeklerin önünde bütün dünya aslanlarının başı eğildi" [419]

<u>Zerrece aşk odu kimde olsa yakar varlığın,</u>
<u>Aşk odu ister ki Hakk'dan gayri hiç var olmasın.</u>
Zerrece aşk ateşi kimde olsa yakar varlığını,
Aşk ateşi ister ki Hakk'dan başka hiç var olmasın.

<u>Cümle efkârın hurûfun cem edüp tevhid ile</u>
<u>Nokta-i vahdette haşr ol gayri efkâr olmasın.</u>
Cümle fikirlerin harflerini cem edip tevhid ile
Nokta-i vahdette haşr ol başka düşünceler olmasın.

Burada harflerden murad edilen de görünen mevcûdattır, yani bütün mevcûdatı tevhid ile birleştir, vahdet noktasında kaynaş başkaları kalmasın. Cümlenin vücûdu Hakk'tır, başka mevcûd yoktur.

<u>Ey Niyâzî hâl-i aşkı herkese fâş eyleme,</u>
<u>Sırr-ı Hakk'dır ana bigâne haberdâr olmasın.</u>
Ey Niyâzî aşk hâlini herkese meydana vurma,
Hakk sırrıdır ona layık olmayanlar haberdâr olmasın.

---

[419] (YAZICI, 1995), s. 339-(77)

TAHMİS-İ AZBÎ

Kâmil-i fi'llâha cahil cehlile yâr olmasın
Yok yere âşk ehline Zâhid sitemkâr olmasın
Bi âbes vaslı Hâbibe ol talepkâr olmasın
Kim ki candan geçmez ise deyin bize yâr olmasın,
Âr u ırz ile gelüp âşıklara bâr olmasın.

Ol hakikat bahrine feleği teni salmıştır
Âşk yolunda can verip cânânı almıştır
Kîl u kâli terk edip ol ehli hâl olmuştur
Gam yükün âşık olan dâim çeke gelmiş durur,
Duymayın dost derdine aşka giriftâr olmasın.

Bilmek istersen sözünden eyle idrâkı sâdıkı
Arz-ı sözünden bilirsen vaslı yâre lâyıkı
Bile bu derdin devasın buldum bir hazıkı
Derd uyutmaz rahat etmez gece gündüz âşıkı,
Şol ki bülbüldür güle karşı nice zâr olmasın.

Âbidunda hâibîn [420] *ahvâli aşkı anlamaz*
Kîl u kâli geçmeden efâli âşk-ı anlamaz
Çekmeyen yârin cefâsın âli âşk-ı anlamaz
Zevk-i tâatle kimesne hâl-i aşkı anlamaz,
Tâlib-i sâdık isen belinde zünnâr olmasın.

Zâhida aşk-ı mecâzî sanma Hakk vârı değil
Ger mecâzî ger hakikat her kesin kârı değil
Yâr-i ağyârı bildin yâr ağyârî değil
Remz-i Hakk'a mahrem olmak değmenin kârı değil,
Kim dilerse aşk ile yâr olsun, ağyâr olmasın.

Lâ'yı iskât eyleyen cân zâhir atmacıd [421] *ile*
Gecesi Kadri Berat gündüzü hem iyd[422] *ile*
Bildiğinden geçte gel sen kul olup tevhid ile
Cümle efkârın hurûfun cem edüp tevhid ile
Nokta-i vahdette haşr ol gayri efkâr olmasın.

Kendini Azbî sakın nâdana yoldaş eyleme
Hem sana yâr olmayanı hâle haldâş eyleme
Aklı bir güzele görüp herkesi gardaş eyleme
Ey Niyâzî hâl-i aşkı herkese fâş eyleme,
Sırr-ı Hakk'dır ana bigâne haberdâr olmasın.

---

[420] **Abid(un):** İbadet eden. Zâhid. Çok ibadet eden. Köle **Haib:** Mahrum. Ümidsiz. Kederli. Me'yus. Bi-behre olan.
[421] Yalandan atma ile
[422] **Iyd:** bayram. Bayram günü.

158

Vezin: Mafâîlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün meâîlün

İlm-i bahrî vücûd asdâfının dürdânesiyim ben,
Maarif kenz-i dil vassâfının virânesiyim ben.
Benim ilmim katında müctehidler âciz oldular,
Veli İlm-i İlâhî'nin deli divânesiyim ben.
Birer hâle cihânın halkı bir bir râzı oldular,
Benim bir hâle meylim yok Hakk'ın bilmem nesiyim ben.
Bi-küllî âlemin halkı bilirler bende bir dert var,
Bilinmez sevdiğim kimdir nenin mestânesiyim ben.
Eğerki sûreta âhirde geldim âlem-i mülke,
Ne mâziyem, ne müstakbel her ânın ânesiyim ben.
Yitürdüm benliği, benlik bana hak benliğindendir,
Tekellümde hitâb-ı gıybetin kârhânesiyim ben.
***Ne Mısrîyim, ne Mehdîyim, ne İsâ'yım, ne insânım**,*
Bu yanan dâimî şem'in veli pervânesiyim ben.

İlm-i bahrî vücûd asdâfının dürdânesiyim ben,
Maarif kenz-i dil vassâfının virânesiyim ben.
Ben, Varlığın ilim denizinin incilerinin eşsiz incisiyim
Ben, Gönül hazinesinin bilgileri ile vasıflı virâneyim

İlim; den maksat marifet ilminin sonu olan ilmi ilâhîdir. İlâhî ilme agâh olmayanlar nâdândır.

Hz. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz hakikat sırlarına ve ilm-i ledünne mâlik olduklarını beyân ederek, "Ben, ilm-i bahrîyim. Esdâfı hakîkat dürdânesi bende saklıdır." demek istiyorlar. İlm-i ledün, Allah Teâlâ'dan seçilmiş kullarına ihsan buyrulan bir şeydir.

"Ledün" Vehbîdir. Kullara vasıtasız ihsan buyurulur. Bu ilmin sâhibi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. Kâmil vârisleride O'nun sayesinde nasiplenirler. İlm-i ledünnün ne başlangıcı ne de sonu olmaz. Bu ilmin sahibi olduğunu temsîlen "ilm-i bahri" buyruldu.

"Bahr-i vücüd": ***"De ki: Rabbimin sözleri için derya ..."*** [423] âyet-i kerimesindeki bu sırra işaret vardır.

"Vücûd": Lügatta, varlık manasınadır. Burada Allah Teâlâ'nın zâtıdır. Allah Teâlâ vücûdun ta kendisidir. Onun vücûdunun şekli, sınırı, zaman ve mekân ile sınırı yoktur. O vücuda benzer hiçbir suret ve heyet yoktur ve olması muhaldir.

---

[423] Kehf, 109

"Esdâf"; sadefin çoğuludur. Sadef, inci kabuğu, içinden inci çıkan bir bir deniz mahsülüdür. Bu tabirde çok incelik vardır. Sadef; derin ve geniş denizlerde bulunur. İnci ise onun içindedir. Onu çıkaran dalgıçlar çok tehlike geçirirler. Bundan dolayı incinin kıymeti yüksektir.

İlimden maksad irfan; irfandan maksad Allah Teâlâ'yı bilmektir. Bilince bulmak; bulunca olmak lâzım. Şu halde bahr-i vücûda dalmak ve dibine inmek, sadefi bulmak, onun içinden inciyi elde etmek gerekir.

"Dür-dânesiyim ben": Dürr; inci manasınadır. Dür-dâne: İnci tanesi demektir. Hz. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz buyurmak istiyorlar ki; "Ben ilimden irfana erişip, irfandan ef'âl ve esma ve sıfat âlemlerini seyredip vâhidiyyet âleminden hakikatin özü yani inciyi buldum ve inci oldum." diye tevhîd-i zâta kavuştuklarını ve bahr-i zâtta mahv ve müstağrak olarak misâl yoluyla ifade buyuruyorlar.

Kelâma dikkat ve ibret ile bakılmazsa bu hakikati idrâkten mahrum olan kimseler, **Mısri Allah'lık iddiasına kalktı diye hezeyana başlar.** Allah, Allah'dır. Mısrî ise O'nun mazhar-ı feyz-i ilâhîsi olmuş bir kuldur. Ne Allah, kul olur; ne de kul, Allah olur. Bunu idrâk için irfan lâzımdır.

Demir, ateşle kıpkırmızı olur. "Ben ateşim" diye caizdir. Halbuki demirin ateşle yakınlaşması ile ateşte bir noksanlık görülemez. Demirde de bir fazlalalıkta olmaz. Bu ne hululdür ne ittihâd; yalnız yakınlığın feyzidir. Ateş, ateştir; demir de demirdir.

"Maârif: Marifetin çoğuludur. Marifet: Bilmek demektir. Marifet: Bir şeyi tefekkür ile bilmek demektir. Burada maksat ilâhî marifet olan irfân-ı Muhammediyyedir.

"Kenz": Hazîne, define manasınadır. "Ben gizli hazine idim…" hadisi kudsîsine işâret-i beyâniyye vardır. Mecazen zâtullah murâddır. Hak, kendine göre bilinir idi. Bizleri yarattı, kendini bildirmek için ilâhî muradı ile alemleri yarattı. ***"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."*** [424]

"Dîl": Gönül, kalp manasınadır. Basar, basiret dedikleri oradadır.

"Vassâf ": Vasıftan mübâlağa-i ism-i faildir. Burada ilm-i ilâhiyi bize bildiren, zât-ı celîl-i samedânîyi bize anlatan ve tavsif buyuran Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin zât-ı ve sıfâtıdır.

"Vîrânesiyim ben": Yıkık bina harap olmuş, yıkılmış mahalle vîrâne derler. Burada iki mana vardır.

Biri hakîkat-ı tevhide ulaştım, mahv-ı vücûd ettim, bende benlik kalmadı. Benlikten halâs oldum, ikiliği terk ettim, hakikatime erdim, nefsî sıfatları yok ettim. Allah Teâlâ'nın ahlakı ile ahlaklanın, Allah'ın sıfatları ile muttasıf olup gereğine kavuştum ve ilâhî sıfatlarla baka buldum. Bu nedenle merte-

---

[424] Zariyat, 56

be-i cem'u'l-cem' deyim. Sırr-ı Hakk'ı arayanlar bana gelsinler, bizde ve benim mesleğime sulukta bulurlar, demek isterler.

Diğeri; defineler genellikle viranelerde bulunduğu gibi irfan cevheride benim vîrânemdedir. Şimdi fânî vücuda ait ne kadar haller ve fiiller varsa nefis ve şeytân ile mücâhede ve mücâdele yüzünden hepsini yok ederek ehl-i surete göre vîrâne misâli oldum, demektir.

Sizler de eğer define aramak sevdasında iseniz onu elde etmek için benim vîrâne vücûduma geliniz. Ben hakîkat-i zâttan ibaret olan o cevheri hâmil, vâris-i ilm-i ahmedîyim. Sırr-ı Hak, feyz-i mutlak bendedir, diye işaret buyuruyorlar.

Burada tevhid bahr-i içinde sadef, sadefin içinde inci tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfat, tevhîd-i zâta da işaret vardır gibi hâtıra geliyor.

Benim ilmim katında müctehidler âciz oldular,
Veli İlm-i İlâhî'nin deli divânesiyim ben.
Müctehidler benim ilmim yanında âciz oldular,
Veli! Ben, İlâhî İlmin deli divânesiyim

"İlm-i ilâhî": harf ve lafız sığmayan ilm-i ledündür. Bunda zahir iflâs etmiştir.

"İlmim katında" buyurmalarından maksad ilim ve irfân-ı ilâhîdir.

"Müctehidler"den maksad ilm-i zahir ulemâsının en yüksek mertebesinde bulunan ve hüküm çıkaranlardır.

Buradaki ilm-i mûctehid, zahire âid olup makam-ı şeriat, mertebe-i Mûsa'dır. İlm-i ilâhî ilm-i bâtındır ki, makâm-ı hakikattir ve Hızır aleyhisselâmın mertebesidir. Ancak müctehidînin diyebileceği "Akıl erdirmekten, anlamaktan âciz olmak, asıl idraktir" gereğince acz makâmıdır.. İşte benim mânevî ilmime karşı müçtehidler de acizliklerini izhar ederler.

Öyle iken ben ilâhî ve ledünînin ilmin deli dîvânesiyim. Çünkü ***"Rabbim benim ilmimi artır."*** [425] ayeti gereğince bunun nihayeti yoktur.

Müçtehidlerin her biri zahir ilmin sonuna kavuşmuş ve zamanlarına bulunan evliyâullahdan birine kavuştuklarında teslim olmuşlardır. Meselâ İmâm-ı Âzam Efendimiz, İmam-ı Ca'fer-i Sâdık radiyallâhü anhın terbiyesinde iki sene feyz almışlar ve "***İki sene olmasaydı Numan helak olurdu"*** buyurması buna delildir.

Bu manaları, öğrenmekle, tartışmayla anlamak mümkün olsaydı âlemin toprağını başında taşımak yaraşırdı. Bayezid ile Cüneyd'in yüz yıl Fahri Razî'ye çömezlik etmeleri gerekirdi. Bazan tefsirde bazan Kur'an-ı Kerim'de ona yetişmeye hasret çekerlerdi.

[425] Tâhâ, 114

Derler ki: Fahri Razî, tefsir ve Kuran bilgisinde bin top kâğıt harcamıştır. Bazıları da beş yüz top kâğıt karalamış olduğunu söylerler. Hâlbuki yüz bin Fahri Razî, Bayezid'in yolunun toprağına bile erişemez. Halka, kapıya asılır, ama o kapı da evin içini göremez ve anlayamaz. Halka kapının dışındadır, evin iç özelliği ise başkadır. Evin içinde sultan gözdeleri ile has halvette yaşamaktadır. O kapının halkası değil, penceresinin halkası bile dışardadır. Bu çabalama ve tartışma şuna benzer ki, sen bunu ilim yoluyla öğrenmek istiyorsun. Hâlbuki bu yolda yürümek ve savaşmak gerektir.[426]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bütün olgunluğu ile göz önüne getir. Eğer bir kimse bütün halkı okutarak yetiştireceğine inanıyorsa, o her şeyden habersiz bir gâvurcuktur. Öyle bir insanın hiç bir yetkisi, hiç bir şeyden bilgisi yoktur. Belki aşk yönünden buna inanıyorsa onda bir irfan var demektir. [427]

Birer hâle cihânın halkı bir bir râzı oldular,
Benim bir hâle meylim yok Hakk'ın bilmem nesiyim ben.
Cihânın halkı bir hâle bir bir râzı oldular,
Benim bir hâle meylim yok Hakk'ın bilmem nesiyim ben.

Bu beyit cem'u'l-cem'den yani tevhîd-i zât neş'esine mütağrak olduktan sonra makâm-ı farkta söylenmiştir.

Eğer insanın nefsinde şehvet ve kötü sıfatlar olmasa idi sâlikînin Allah Teâlâ yolunda seyr ve sülûkuna gerek kalmazdı. Çünkü Allah Teâlâ ile kul arasında uzaklık ve yakınlık yoktur.

Beşer, beşerdir. Hak, Hak'tır. Ne o, bu olur. Ne de bu, o olur.
"Benim bir hâle meylim yok. Hakk'ın bilmem nesiyim ben,"
"Gören bin âşık, görmeyen bir âşık" dedikleri makamdır.

Bir gün Çelebi hazretleri (Allah Teâlâ onun zikrini yüceltsin) Hüdavendigâr hazretlerinden:

"Nebilik niçin Allah Teâlâ'nın elçisi Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem ile sona erdi." ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem: ***"Ben hâtimim (sonuncuyum) ve "....fakat o, Allah Teâlâ'nın elçisi ve nebilerin sonuncusudur"*** [428]*dedi"* diye sordu. Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz buyurdu ki:

"Allah Teâlâ nebilik ve nebiliğin Muhammed sallallâhü aleyhi ve

---

[426] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.28), s. 79
[427] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.62), s. 136
[428] Ahzâb, 40

sellemle bitmesini istedi. Fakat nebilik sırası son buldu da ilahlığa ne oldu? Tanrılık daimidir ve ilahlık sıfatları olan kimseler de daima mevcuttur." [429]

Bi-küllî âlemin halkı bilirler bende bir dert var,
Bilinmez sevdiğim kimdir nenin mestânesiyim ben.
Bütün âlemlerin halkı bilirler bende bir dert var,
Neyin sarhoşuyum ve benim sevdiğim kimdir bilinmez

Aşk âlem-i hallerinden haber veriyorlar. Halk-ı âlemin her biri bir havada iken benim fevkalâde hâlim görürler, o âlî sözlerimi işitirler, o halin şiirlerini okurlar, anlarlar ki; Mısrî dahî aşk derdine düşmüştür. Böyle olmakla beraber âlemin halkı bundan gaflettedir. Kimse bilmez, kimse anlamaz ki; benim aşk ateşim muhabbetle giryân olduğum kimdir?

"Her ümmet kendi nebisini takip edip: "Ey falan! bize şefaat et, ey falan bize şefaat et! diyecekler. Sonunda şefaat etme işi bana kalacak. İşte Makam-ı Mahmud budur." [430]

Şeyhin biri bir gün eline bir elma almıştı, Zeyneddin Kelusî'den sordu ve dedi ki:

"Ben Allah Teâlâ'yı gördüm, ondan bir elma istedim, bana verdi. Sen Allah Teâlâ'dan ne istersin? Bayezid-i Bistamî, Allah Teâlâ'dan Allah Teâlâ'yı istedi; filan kişi filanı istedi." Zeyneddin de dedi ki:

"Ben de Allah'dan Allah Teâlâ'yı istiyorum." **"öyleyse, sen Bayezid'in mertebesindesin,"** dedi. [431]

Eğerki sûreta âhirde geldim âlem-i mülke,
Ne mâziyem, ne müstakbel her ânın ânesiyim ben.
Eğerki dünya âlemine, sûrette sonradan geldimsede
Ne geçmişim, ne geleceğim her ânın ânıyım ben.

Gerçi ben beşeriyyet itibariyle sonradan geldim. Meselâ hicretin 1027 (m. 1618) tarihinde doğdum. Fakat hakikatim itibariyle bana ne mazi ne müstakbel yani öncelik ve sonralık veremez. Birliğim ilâhî ilimde mevcud olması sebebiyle ruhum elest bezminde idi. Ancak hakikatim ondan da önce olduğundan bana zaman mekân tesir edemez. Zîrâ zamanın da mekânın da mevcûdiyyeti benden sonradır. Çünkü bunlar dünya âleminin unsurların-

[429] (YAZICI, 1995), c. 2, s. 363, (24)
[430] Buhârî, Tefsir, Benû İsrail, 11, Zekât 52.
[431] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.188), s. 274

dandır. Onun için ben her ânda zuhur ederim.

Yitürdüm benliği, benlik bana hak benliğindendir,
Tekellümde hitâb-ı gıybetin kârhânesiyim ben.
Benliğimi yitirdim, benlik bana Hakk benliğindendir,
Konuşmakta gaybî hitâbın kârhânesiyim ben.

"Kulum bana nafilelerle yaklaşmaya devam eder.." hadîs-i kudsîsinin haber verdiği makâm-ı âlî olan kurb-i nevâfil denilen makama vâsıl olunca "Bende benlik kalmadı. Benden görüp işiteni bildim ki; ol cânân imiş" gereğince fenâ-fillah sırrına erdim ve Hakk'ın bakâsı ile bakî oldum. Artık tekellümde hitâb-ı gaybetin ben âleti oldum. Yani Hz. Mûsa aleyhisselâma ağaçtan "Ben Allah'ım" hitabı gelmiştir, ağaç kelâma vâsıta olur da insân-ı kâmil olmaz mı? Yaratılış itibâriylede ilk mahlûk yani Nûr-i Muhammedîdir ki; o da nûr-i ilâhîden vücûda gelmiştir. Bu itibârla da benim varlığım esasen Hakk'ın varlığındandır veya ***"Senin vücûdun bir günahtır ki; ona başka günah kıyâs edilmez"*** gereğince büyük günah olan vehim olan varlığımı ben yitirdim, kaybettim; şu halde kalan varlık Allah Teâlâ'nın varlığıdır, denilmektedir.

"Ben, ben değilim; ben dediğim sensin sen." denilmesi bu varlıktan kurtulanın kârıdır. Kendine vücud verir isen Allah Teâlâ'nın vücuduyla ikilik çıkar. Benlik yani her ferdin nefsinde (Ben) denilen mânâdır ki; kişinin nefsi ve zâtıdır.

"Hitâb-ı gaybet": Kudret ve kelâm sıfatlarını beyândır. Hitâb-ı gaybetten maksad, kalbde tecellî eden hitâb-ı ilâhîyi beyândır.

"Kâr-hâne": İmâlât yeri mânâsındadır ki; burada ilâhî kudret kasdedilmiştir. Yani benlikten halâs olduklarından benlikleri Hakk benliğinden ibaret kalmış ve sözlerin ilâhî hakikatler olduğunun beyanıdır.

Ne Mısrîyim, ne Mehdîyim, ne İsâ'yım, ne insânım,
Bu yanan dâimî şem'in veli pervânesiyim ben.
Ne Mısrîyim, ne Mehdîyim, ne İsâ'yım, ne insânım,
Veli! Ben bu devamlı yanan ateşin pervânesiyim

Bu makâm-ı beşeriyyetten çıkınca artık bende Mısrî'lik şahsiyyeti kalmadı. Hidâyete vesile olmak da kalmadı. Çünkü hakîkatta hâdî mehdi Allah Teâlâ'dır. husûsî rûhum rûh-i külliyyeye döndü. Şu halde insan mertebesindeki beşerî halimde mahv oldu. Ancak ancak aşk kaldı. Her varlık mahv oldu, aşk kaldı. "... Bugün hükümranlık kimindir? ..." [432] hitabına "... Kahhâr olan

[432] Mümin, 16

tek Allah'ındır." [433] cevâbını aşk verecek, diyorlar.

Kendisinin meşreb-i mûsevîde olduğunda *"ben şem'-i cemâl-i pervânesiyim"*

Tecellî-i Îseviyyede olduğunda; *"Dediler İsâ'ya Mısri bir zaman," "Bu-nunla bir oldu dem-i İsâ ile Mısrî"*

Tecellî-i tâmme-i muhammediyye de olduklarında; "*Niyazı taht-ı bâda nokta oldu Ali'nin sırrına olalı mahrem"*

Buyuruyorlar ki; Hz. Ali kerreme'llâhü veche sırrının mahremi olmak ***"Ben ve Ali aynı nurdanız."*** hadîs-i şerifi gereğince küllî tecelliyâta mazhar olduklarını beyândan ibarettir. Şu halde Mısrî'lik İsâ'lık da kalmaz.

"Mısrî îsâ aleyhi's-selâmdur bu hevâ sözi degüldür vahydür hem akla hem nakle muvâfıkdur ben aramadum sen aradın da buldın." [434]

Ey zâlim hîç bir kitâbda yazar mı ki İsâ ve Mehdî deccâla uyup her fitnesinde ondan ziyâde sa'y itmekle İsâ olur ve Mehdî olur diyü. Sen onların fitnesine onlardan ileri gitmek ile İsâ ve Mehdî ve Allah oluruz mı sanursın. [435]

Niyâzî-i Mısrî hakkında Bursevi'nin yanlış yorumları bulunmuştur. Bu nedenle ruhâni mecrada ona Hz. Pirin iğbirarı mevcuttur.

[(Mehmed Şemseddin Ulusoy, Dildâr-ıŞemsî isimli kitabında) 9 Çarşamba Zi'lkâde 1313 (22 Nisan 1986) senesinde İstanbul'a geçtim, Vefa'da Efendi Dayıma ve Şeyh Ahmed Efendi'ye uğrayıp Edhem Efendi'nin akrabasından Mehmed Ali Bey'de o gece misafir kaldık. Ferdası Perşembe günü Fatih'e gidildi, meşhur türbedar Amiş Efendi [436] ile görüştük, Hazret, türbede oturu-

---

[433] Mümin, 16

[434] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v.31a

"Mısrî İsâ aleyhi's-selâmdır bu hevâ sözü değildir vahydir hem akla hem nakle uygundur ben aramadım sen aradın da buldun."

[435] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v. 102a

Ey zâlim hîç bir kitâbta yazar mı ki İsâ ve Mehdî deccâla uyup her fitnesinde ondan ziyâde sa'y etmekle İsâ olur ve Mehdî olur deyü. Sen onların fitnesine onlardan ileri gitmek ile İsâ ve Mehdî ve Allah oluruz, oluruz mu sanırsın.

[436] (KABAKCI, 2006) Tezde Aliş Efendi geçiyor. Sehven yazılmış olması gerekiyor. Çünkü o dönem Türbedarı Ahmed Amiş kaddese'llâhü sırrahu'l azîz türbede görev yapıyordu.

AHMED AMİŞ kuddise sırruhu'l-azîz EFENDİ

Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbedarlarından ve Şa'bâniyye tarîkatının son devir şeyhlerinden. İsmi, Ahmed Amiş *(Amiş kelimesinin Arapçadaki amîş veya a'meş'le ilgisi yoktur. Bu kelime Rumeli'de amca mânâsında «amm»ın tasğir (küçültme) sigası olup «amcacık» demektir. Rumeli'de çok sevilen çocuklar bu tâbirle*

çağrılırlar) olup, Türbedar veya Türbedar Ahmed Efendi isimleriyle de tanınır. 1807 (h.1222) de Tuna vilâyetine bağlı Tırnova'da doğdu. İstanbul'da 1920 (h.1338) de Hakk'a yürüdü. Aramgâhi ebedisi Fatih Camii yanındaki kabristandadır.

Doğum yeri olan Tırnova'da ilk tahsilini gören Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, medrese tahsilini de orada tamamladı. On dört yaşında tasavvufa alâka duydu. Bir şeyhe bağlanmak arzusuyla Sadık Efendi adlı bir zata başvurdu. Sadık Efendi, O'nun bu konudaki yüksek arzusunu anlamasına rağmen, tasavvuf yoluna girme zamanının gelmediğini belirtti. Bu hususta;

"Yavrum! Sen şimdi git. Sonra seni soyu temiz birisi gelip bulacak ve irşad (rehberlik) edecektir." dedi. Bu söz üzerine ilim öğrenmeye devam eden Ahmed Amiş Efendi, yirmi yaşına geldiği zaman Şa'bâniyye yolunun İbrâhimiyye veya Kuşadaviyye kolunun kurucusu Kuşadalı İbrahim kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin Tırnova'ya nâib olarak gönderdiği Ömer Halvetî kuddise sırruhu'l-azîze intisâb edip, talebe oldu. Senelerce Ömer Halvetî kuddise sırruhu'l-azîzin ilim meclislerinde ve sohbetinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. 1846 senesinde irşada yâni insanlara İslâmiyet'in emir ve yasaklarını anlatıp, talebe yetiştirmeye mezun oldu. 1853 Osmanlı-Rus yâni Kırım harbine tabur imamı olarak katıldı ve harpte üstün hizmetler gördü.

Harpten sonra memleketine döndü. Bir ara gördüğü bir rüya üzerine, hocası Ömer Halvetî kuddise sırruhu'l-azîzin izniyle İstanbul'a geldi. Kuşadalı İbrahim kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin Hakk'a yürüdüğü tarihinden sonra, onun yerine geçen İstanbul-Fatih Zeyrek civarındaki Çinili Hamamın sahibi Muhammed Tevfik Bosnevî kuddise sırruhu'l-azîz Efendi ile görüşüp sohbetinde bulundu. Sonra tekrar Tırnova'ya dönerek bir hamam kiraladı ve Muhammed Tevfik Bosnevî kuddise sırruhu'l-azîz gibi o da hamam işletmeye başladı. Bu sırada ayrıca Sıbyan Mektebi hocalığı da yapan Ahmed Amiş Efendi, Muhammed Tevfik Bosnevî kuddise sırruhu'l-azîzin 1866 senesinde Hakk'a yürüdüğü tarihi üzerine tekrar İstanbul'a geldi. Muhammed Tevfik Bosnevî kuddise sırruhu'l-azîzin önde gelen müridlerinden Üsküdarlı Hoca Ali Efendi, Rıfat Efendi, Üsküdar'da Nalçacı Dergâhı Şeyhi Mustafa Enver Bey, Kaşkar hükümeti temsilcisi Yâkub Han ve Fâtih türbedârı Niğdeli Bekir Efendi ile sohbetlerde bulundu. Bir müddet sonra Tırnova'ya döndü, talebe yetiştirmek ve insanlara vâz ü nasihat etmekle meşgul oldu. Üsküp'te Seyyid Muhammed Nûr-ül-Arabî kuddise sırruhu'l-azîz ile görüştü. Muhammed Nûr-ül-Arabî kuddise sırruhu'l-azîzden icâzet aldı. 1877 senesinde Tuna vilâyetinin Osmanlıların elinden çıkması üzerine tekrar İstanbul'a geldi. Niğdeli Bekir Efendi'den Fatih türbedarlığını devraldı ve ***"FATİH TÜRBEDÂRI"*** unvanıyla anıldı. Gümüşhaneli Ahmed Ziyâeddîn kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'den Nakşibendiyye yolundan icazetli olan ***Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi tasavvufta mücâhede yolunu değil de sohbet ve telkin yolunu tercih etti. Kendisine tâbi olanlardan İslâmiyet'in emirlerine uyup yasaklarından kaçındıktan sonra sadece sohbet ve muhabbet yolunu seçmelerini istedi. Çile ve riyâzat yolunu tercih etmedi.***

Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi bu hususta diyor ki;

"Mücâhedâtın, tasavvufî perhizlerin bir kısmını Kuşadalı kaldırmıştı. Geri kalanını da ben kaldırdım."

Kendine tâbi olanlara sık sık şu tavsiyelerde bulunur;

"İstiğfar edin, salâvat okuyun, Kur'ân-ı Kerîm okuyun, her şeyi Kur'an-ı Kerim'de bulursunuz." Derdi. Bu sözleri doğrultusundaki yaşayışı sebebiyle, mensûb olduğu tarîkatın Piri Kuşadalı İbrahim kuddise sırruhu'l-azîz Efendi gibi tekkeye ve merasime itibar etmemiştir. Kırk seneyi aşan irşâd faaliyeti sırasında taliplere Halvetî ve seyrek olarak da Nakşibendî icazetnamesi vermiştir.

Ömrünün sonuna kadar mensûb olduğu Şa'bâniyye yolunun şeyhliğini ve Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbedarlığını yürüten Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin müridleri ve yakınları arasında, ***Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, Müderris Babanzâde Ahmed Naîm Bey, Ahmed Avni Konuk, Hüseyin Avni Konukman, İsmail Fenni Ertuğrul, Abdülazîz Mecdî (Tolun) Efendi*** gibi kimseler yer aldı. Yaklaşık 113 yaşında iken damadı Ahmed Naîm Bey'in İstanbul Şehzâdebaşı'ndaki evinde 9 Mayıs 1920 (h.1338) târihinde Hakka yürüdü. Cenaze namazını talebelerinden Abdülazîz Mecdî kuddise sırruhu'l-azîz Efendi kıldırdı. Senelerce türbedarlığını yaptığı Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbesi yanındaki kabristana defnedildi. Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin kabir taşında;

Hâmil-i emânât-i sübhaniyye,
Câmi-i makâmât-i insaniye
Mürebbi-i sâlikân-i rahmâniyye,
el-Hac Ahmed Amiş el-Halvetî eş-Şâbânî
Hazretlerinin rûh-i şerifleri içün el-Fâtiha. 20 Şaban 1238

Hakk'a yürüdüğü tarihine talebelerinden Evranoszâde Samî Bey; ***"Gitti gülzâr-ı Cemale pîr-i efrad-ı Cihân"*** (1388). mısra'ı ile tarih düşürmüş ve mezar taşlarından birine şu manzumeyi yazmıştır.

Rûh-i pâk-i mürşid-i yekta cenâb-i Ahmede.
Sâye-i arş-i ilâhîdir muallâ âşiyân
Matla'-i feyz-i velayettir o kutbu'l-vâsılîn
Sırr-i ferdiyyet olurdu vech-i pâkinden iyân
Râh-i Şâbân-i Velide ekmel-i devrân olup
Ehl-i hilme kıble-i irfan idi birçok zaman
Ah kim yükseldi lâhûta, muhât-i vahdete
Oldu envâr-i tecellî-i bekada bî nişan.

Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi eser bırakmamıştır. Abdulbâki Gölpınarlı, Ahmed Avni Konuk'un Ahmed Amiş Efendinin sohbetlerinde tuttuğu notların kendisinde olduğunu kaydetmektedir. Kendisinden sonra yerine baş halifesi olan Kayserili Mehmed Tevfik Efendiyi postnişin bıraktı. Şa'bâniyye ve Halvetiyye yollarının son devir temsilcilerinden olan Ahmed Amiş Efendi, sohbet yoluyla talebe yetiştirmeye çalıştı. Sohbetleri esnasında kısa ve özlü sözlerle talebelerini ikaz eder, onların istikamet üzere Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile ashabının yolunda olmalarını isterdi. Talebelerinden birisi müridin yâni talebenin şeyhe (hocaya) olan

ihtiyacını sorunca;

"Dağı dağ, taşı taş gördükçe şeyhe muhtaçsın. Bu böyle olsun, şu şöyle olsundan kurtuluncaya kadar, şeyhe muhtaçsın." Demiştir.

KIYMETLİ SÖZLERİNDEN BİR DEMET

"Ben, namazdan ziyade namaz kılanı severim."

"Marifet ehli, eşya ne üzere ise, hakikatiyle bilmiş ve görmüşlerdir."

"İnsan surette muhtar, hakikatte mecburdur."

"Bütün mevcudat Hakkın zuhurudur. İlâhî şuûnât zatî iradedir."

"Allah, haddi zatında 'ekber'dir."

"Kalb safâsı, beden hafifliği iste."

"Allah Teâlâ olmak kolaydır, ama Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem olmak güçtür."

"Ağzımdan çıkan sözleri zamanla unuturum. Fakat ne söylersem hâdisât-i âlem öyle zuhûr eder."

"Mütecelli vâhid, mecla müteaddittir." (Tecelli eden birdir, Ayna ve görünme yeri çoktur.)

"Ezelde hilkat yok, zuhur vardır."

"Zahiren Kaderiyyûndan, bâtınen Cebriyyûndan ol."

"Bizi sevenleri sevenler imanlarını kurtarır."

"Bizim lafımız olduğu zaman sıkılıp kaçanlardan korkarız."

"Birisi senin yanında benim aleyhimde bulunursa beni müdafaa etme."

"Ahmed (Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem adlarından biri) in Mim'i kalkarsa o vakit Ahad olur. Mim kalkar mı? Kalkarsa o vakit sen kalmazsın."

"Göçmüşe rabıta olmaz." (Tasarruftan düşmüş evliya için)

"Tevâcüd, vecd, vücûd.. Bundan ötesi söylenmez ki?"

"Şerîati tut, hakîkati yut."

"Vahdet çeşnisi şimdi Kadirîlerle Halvetîlerde kalmıştır. Ötekilerde bir şey yoktur."

Huzuruna gelen bir gence: ***"Hadi git, meyhanelerde, kerhanelerde gezmeye devam et!"*** dedi ve çevredekiler sordular: **"Ama nasıl olur, Efendim?"** Cevap verdi: ***"Bunun, ezelî takdirde işi o. Bari bunu emirle yapmış olsun."***

Bir kadın huzuruna gelip, Medine'de Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ravzasına konmak üzere bir dua rica eder. Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi bir pusulaya bir iki satır yazıp verir. Kadın: "Ama bu kadarcık olur mu?" diye sorunca cevabı şu olur: *"Hadi git be kadın, ben onu zatımdan Muhammedi'me yazdım! Elbette olur!"*

Huzuruna gelen bir doktor, sohbet sırasında : "Tuz, iki madenden mürekkeptir. Bu iki maden tek başlarına alındıklarında öldürücü birer zehir olurlar. Hâlbuki ikisi bir alınınca lezzet veren bir madde oluyorlar." Bunu dinleyen Ahmet Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi der ki; *"Allah Teâlâ ile Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem de aynen öyledir."*

Bir mıknatısı bir demire tutarak: *"Bakın nasıl çekiyor! Ben de istediğimi işte böyle*

yor, ihtiyar, nuranî bir zat, bizi sordu, söyledik. Hazret (Amiş Efendi), Mısrî deyince elini göğsüne koyarak gözlerini yumdu, kaddesa'llahü sırrahü'l-azîz dedi, bir müddet murakabede bulundu. Sonra İsmaîl Hakkı (Bursevi) dan bahs açtı, İsmaîl Hakkı (Bursevi) benimle görüşmedi dedi, ben Medîne-i Münevvere'de Hazret-i Rasulu'llah ile mülakî oldum, iltifat buyurdular ama İsmaîl Hakkı (Bursevi) ile görüşmedi dedi.

çekerim. Siz öteden beriden adam getireceğim diye ne uğraşırsınız?" der.

Daha iyi hallere yükselmek isteyen bir müridine sözü: *"Karıştırdığı helvaya şekerin ne zaman konulacağını, helvacı bilir."*

Rızk ile ilgili olarak soru soran birine de; ***"En âlâ rızık, mânevî rızktır. Dünyada eşini bulamaz, işini bilemezsen rahat edemezsin."*** Demiştir.

Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi sohbetine gelenlerle tatlı tatlı konuştuktan sonra, onun hakkında dua eder ve bazı müjdeler verirdi. Evranoszâde Samî Bey, o zaman Rüşdiye öğretmeni olan Şerafettin Yaltkaya'yı, Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin sohbetine getirdi. Fakat iki saat müddetle oturdukları halde Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi sessiz durup hiç konuşmadı. Evranoszâde Samî Bey, Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin böyle gelenlere dua edip bâzı müjdeler verdiğini bildiği için bu durumu merak etti. O gün hiç konuşmadan Amiş Efendinin yanından ayrıldılar. Evranoszâde Samî Bey ertesi gün tek başına Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin yanına gitti ve

"Efendim, Şerafettin için bir müjde vermediniz sebebi nedir?" diye sordu. Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, biraz durakladıktan sonra;

"O** (Şerafettin Yaltkaya) **bulunduğu mesleğin en yükseğine çıkar." dedi. Hakikaten Şerafettin Yaltkaya zamanla yükselip profesör ve Diyanet İşleri Reisi oldu. Fakat İslâm dinîne hizmet edeceği yerde pek çok zarar verdi. Bu yüzden, icraatını bilenler tarafından Telafüddîn Haltkaya adı ile anıldı.

Edirnekapı dışında kabri bulunan Bekir Niğdevî'nin kabri yanında Amiş Efendinin talebelerinden Hilmi Bey'in kabri vardır. Hilmi Bey Çanakkale Savaşında Fransız zırhlısını Boğaz'ın sularına gömen meşhur askerdir. Gümüşsuyu Askerî Hastanesi Baştabibliğinden emekli Albay Doktor Hamdi Hızlan Bey, Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendiden naklen anlatıyor:

"Siz harbin fecaatini bilmezsiniz. Ben Rus (Kırım) harbinde yaralıları sırtımda taşıdım. Harbin fecaatini yakinen bilirim. Sakın harbi temenni etmeyin."

Ahmed Amiş kuddise sırruhu Efendinin halife olarak bıraktığı talebeleri şunlardır:

1. Kayserili Mehmed Tevfik Efendi. Bu zat Amiş Efendiden sonra Şa'bâniyye tarîkatının Kuşadaviyye (İbrâhimiyye) kolunun şeyhliğini yürütmüş, emaneti Maraşlı Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye bırakarak Hakk'a yürümüştür.
2. Abdül-azîz Mecdî (Tolun) Efendi.
3. Evranoszâde Süleyman Samî Bey.
4. Trablus Nâib-i Sultanı Şemseddîn Paşa.

Dedim: Efendim! Belki başka bir mahalde imiştir?

Hayır dedi 'mertebe-i zat tecellîsine mazhar olanlar her yerde zuhur ve büruzu [437] zarurîdir' dedi. Zan edersem İsmaîl Hakkı (Bursevi)'nın Hazret-i Mısrî hakkındaki itirazlarından dolayı O'na olan iğbirarını[438] telmîh[439] etti.] [440]

TAHMİS-İ AZBÎ

Sıfâtu'llâhı seyr etsen kimin dürdanesiyim ben
Gedâ suret gözettimse hakkın bir şanesiyim ben
Eğer fehmeylesen sofi ne cân cânânesiyim ben
İlm-i bahrî vücûd asdâfının dürdânesiyim ben,
Maarif kenz-i dil vassâfının virânesiyim ben.

Vârımı sırrıma âgâh olanlar hisse aldılar
Dîl-i lâl aklı mât olup benim sırrımda kaldılar
Hakk'a teslim olan canlar yolu erkânı buldular
Benim ilmim katında müctehidler âciz oldular,
Veli İlm-i İlâhî'nin deli divânesiyim ben.

Kimisi râz sergerdân olup hayrette kalmışlar
Kimisi dârı mihnette özün kavgaya salmışlar
Kimi yoklukta mahvolmuş kimi bu vâre gelmişler
Birer hâle cihânın halkı bir bir râzı oldular,
Benim bir hâle meylim yok Hakk'ın bilmem nesiyim ben.

Ne izhâr eylesem mümkün ne pünhân eylesem ey yâr
Ne bir derdimle ortak var ne bir mislim gibi nâçâr
Er satveleri [441] olur aciz ne merhemle olur tımar [442]
Bi-küllî âlemin halkı bilirler bende bir dert var,
Bilinmez sevdiğim kimdir nenin mestânesiyim ben.

---

[437] **Büruz:** Zâhir olma, belirme, meydana çıkma. Çıkmak.

[438] **İğbirar:** kırılma, gücenme.

[439] **Telmih:** Bir şeyi açıkça söylemeyip başka bir mâna ifade için söz arasında mânalı söylemek. İmâ ile söz arasında başka bir mânayı ifade etmek.

[440] (KABAKCI, 2006),s. 43-44

[441] **Satvet:** Ezici kuvvet. Hışım ve şiddetle kavrayıp almak. Birisinin üzerine şiddetle sıçramak ve hamle etmek. Zorluluk

[442] **Timar:** f. Bir şeyin devam ve inkişafı için yapılan hizmet. Tedavi

Hakikat bahridir aklım reis oldum teni feleğe
Özüm evvelden evveldir kadem basmadan eflâke
Gözüme Hakk olur perde bakarsam mâli emlâke
Eğerki sûreta âhirde geldim âlem-i mülke,
Ne mâziyem, ne müstakbel her ânın ânesiyim ben.

Çün insânım ve mekânım bu mir'ât tenliğimdendir
Ziyâ bahşâyışı bizim bu ziynet şenliğimdendir
Bakâda fânide benlik benimle senliğimdendir
Yitürdüm benliği, benlik bana hak benliğindendir,
Tekellümde hitâb-ı gıybetin kârhânesiyim ben.

Ezelden sâkiya câm bekâdan mestü hayrânem
Perişan turresin yârin körelden dil perişânım
Ne Azbî'yem ne şârkıyem ne gârbiyem ki ben cânım
Ne Mısrîyim, ne Mehdîyim, ne İsâ'yım, ne insânem,
Bu yanan dâimî şem'in veli pervânesiyim ben.

159

Vezin: Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün

Sevdim seni hep vârım yağmadır alan alsın,
Gördüm seni efkârım yağmadır alan alsın.
Aldı çü beni benden geçtim bu cân u tenden,
Aklım dahi her vârım yağmadır alan alsın.
Ben varlığımı attım dost varlığına yettim,
Her usluya bazârım yağmadır alan alsın.
Geçtim ben âd u sandan çıktım ben o dükkândan,
Hep ırz ile vakârım yağmadır alan alsın.
Geldi dile dildârım buldum gül-i gülzârım,
Şimden gerû hep vârım yağmadır alan alsın.
Sen gâib u hâzırsın her hâlime nâzırsın,
Ahvâl ile etvârım yağmadır alan alsın.
Çün buldu gönül yârim terk eyledim ağyârım,
İmân ile zünnârım yağmadır alan alsın.
Mısrî'ye vücûb imkân bir oldu kamû a'yan,
Tâat ile ezkârım yağmadır alan alsın.

Sevdim seni hep vârım yağmadır alan alsın,
Gördüm seni efkârım yağmadır alan alsın.
Sevdim seni hep vârım yağmadır alan alsın,
Gördüm seni pek fakirim yağmadır alan alsın.

Rodos'a sürüldüğü sırada tekkedeki dolabı açılıp kitapları yağma edilmiş. Niyâzî-i Mısrî kaddese'lâhü sırrahu'l azîz bu münasebetle bu gazelinini söylemiştir.

> Hak böyle olmak ister bizüm yağma ilâhîmüze dahl idenler bunı görmiş olsalar ve îmânları da olsa dahl itmezlerdi bizüm ğarazumuzı hünkâr yağma itdürdi pâdişâha ittibâ an biz de yağma itdürdük şimdi pâdişâh Allâhun ırzını da yağma itdürmek ister orasını biz bilmezüz. Allah bilür idebilürse itsün. Bir kimse ziyâde teshîr bilür imiş hatırına gelmiş ki her şey'in teshiri bana musahhardur, Allâhı da bir teshîr ideyüm göreyüm dimiş vefkni konarken şişmiş çatlamış. [443]

[443] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v. 44a
Hak böyle olmak ister bizim yağma ilâhîmize karışanlar bunu görmüş olsalar ve îmânları da olsa karışmazlardı. Bizim maksadımızı hünkâr yağma ettirdi pâdişâha ittibâ an biz de yağma ettirdik şimdi pâdişâh Allâhun ırzını da yağma ettirmek ister orasını biz bilmeyiz. Allah bilir idebilirse etsin. Bir kimse ziyâde teshîr bilir imiş hatı-

Aldı çü[444] beni benden geçtim bu cân u tenden,
Aklım dahi her vârım yağmadır alan alsın.
Aldığı gibi beni benden geçtim bu cân ve tenden,
Aklım dahi her vârım yağmadır alan alsın.

Ben varlığımı attım dost varlığına yettim,
Her usluya bazârım yağmadır alan alsın.
Ben varlığımı attım dost varlığına yettim,
Her akıllıya pazarım yağmadır alan alsın

Geçtim ben âd u sandan çıktım ben o dükkândan,
Hep ırz ile vakârım[445] yağmadır alan alsın.
Geçtim ben âd ve şöhretten çıktım ben o dükkândan,
Hep ırz ile vakârım yağmadır alan alsın.

Geldi dile dildârım buldum gül-i gülzârım,
Şimden gerû hep vârım yağmadır alan alsın.
Geldi dile sevgilimi buldum gül bahçemin gülünü
Şimden geri hep vârım yağmadır alan alsın

Sen gâib u hâzırsın her hâlime nâzırsın,
Ahvâl ile etvârım yağmadır alan alsın.
Sen gâib ve hâzırsın her hâlimi görürsün,
Hallerim ile tavırlarım yağmadır alan alsın.

Çün buldu gönül yârim terk eyledim ağyârım,
İmân ile zünnârım[446] yağmadır alan alsın.
Çünkü buldu gönül yârim terk eyledim başkalarını,
İmân ile zünnârım yağmadır alan alsın.

---

rına gelmiş ki her şey'in teshiri bana kolaylaşmıştır, Allâhı da bir teshîr ideyim göreyim demiş vefkni konarken şişmiş çatlamış.

[444] **Çü:** f. (Teşbih ve tâlil edatı) Gibi. Dikkat. Ahenk

[445] **Vakar:** Ağırbaşlılık. Halim ve heybetli oluş. Nâmusu muhafazayı mucib haslet. Temkinlilik. Azamet ve izzet

[446] **Zünnar:** İp. Hristiyan rahiplerinin veya puta tapanların, papazların bellerine bağladıkları örme kuşak. (Rükûa mâni olduğu için kuşanılması İslâmiyette küfür alâmeti sayılmıştır

<u>Mısrî'ye vücûb imkân bir oldu kamû a'yan,</u> [447]
<u>Tâat ile ezkârım yağmadır alan alsın.</u>
Mısrî'ye vacib imkân bir oldu kamû a'yan,
Tâat ile zikirlerim yağmadır alan alsın.

TAHMİS-İ AZBÎ

Bu dildeki efkârım yağmadır alan alsın
Hem yâr ile ağyar yağmadır alan alsın
İmân eyle ikrar yağmadır alan alsın
Sevdim seni hep vârım yağmadır alan alsın,
Gördüm seni efkârım yağmadır alan alsın.
Âzadeyim efgende kayd-u gam medfeninden
Düzah eyle cennetten külhan eyle gülşenden
Hep minnetimi kesdim elinden ve yerinden
Aldı çü beni benden geçtim bu cân u tenden,
Aklım dahi her vârım yağmadır alan alsın.
Bu künhüne yalancının zehriyle balın yuttum
Dünya ile ukbayı bir pula alıp sattım
Çün dostu ayan gördüm efkârımı dağıttım
Ben varlığımı attım dost varlığına yettim,
Her usluya bazârım yağmadır alan alsın.
Sen canla cânâna geçtim sır ile candan
Hem nâmla nişandan hem küfrü ile imandan
Abâdile[448] *ve yâranım bu ahd ile peymânından*
Geçtim ben âd u sandan çıktım ben o dükkândan,
Hep ırz ile vakârım yağmadır alan alsın.
Çün ahd ile ikrârım bir oldu kamu varım
Nur ile budem nârım yârim eyle ağyarım
Ben kuşdilin anlarım dil Attar'ım
Geldi dile dildârım buldum gül-i gülzârım,
Şimden gerû hep vârım yağmadır alan alsın.
Her kande ki ey dilber baktım ise hazırsın
Çünkü Hakk'ı özün duydu her vechile zahirsin
Ey dil nice bir bilmem bülbül gibi şakırsın
Sen gâib u hâzırsın her hâlime nâzırsın,
Ahvâl ile etvârım yağmadır alan alsın.

---

[447] **A'yan:** (Ayn. C.) Gözler. Bir yerin ileri gelenleri. Meclis âzaları. Senato âzaları. Muayyen ve müşahhas olan şeyler. Altınlar. Kaymakam
[448] **Abâdile:** Abdullah isimliler

Hakk oldu benim benim varım hiç kalmadı inkârım
Mahv oldu kamu karım şâd oldu dil zârım
Hem bir gülü bir hârım hem şeş ile hem çârım[449]
Çün buldu gönül yârim terk eyledim ağyârım,
İmân ile zünnârım yağmadır alan alsın.

Azbî ederim efgan hicrinle olam nâlan
Kalmadı gam niran yâr oldu bana canan
Kalmaz bana isyan bu nefs ile hem şeytan
Mısrî'ye vücûb imkân bir oldu kamû a'yan,
***Tâat ile ezkârım yağmadır alan alsın*.**

[449] **Şeş:** Altı, Çar: dört

160

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Teşne-i bahr-ı mûhît olan dile reş neylesin,
Tûti-i sükker-feşân uftâdeye keş neylesin.
Cür'a-i sahbâ-i zât-ı nûş edip temkin bulan,
Afitâb olan gönül telvîn-i meh veş neylesin.
Arifin esrârı settâr olduğun etme aceb,
Tâ'n eder zâhid denilen div-i serkeş neylesin.
Âdemin vechinde Hakk'ı görmedi iblîs-i lâin,
Sûretâ gördüğü bir şekl-i munakkaş neylesin.
Can Niyâzî ehl-i aşka nazikâne va'z eder,
Ehl-i nefs olan işitmez dil-i müşevveş neylesin.

Teşne-i bahr-ı mûhît olan dile reş neylesin,
Tûti-i sükker-feşân uftâdeye[450] keş[451] neylesin.
Büyük deryayı arzulayan gönüle serpinti neylesin,
Papağana şeker saçan düşkün olan aşığa keş neylesin.

Birinci beyitte geçen engin denize susamış bir gönüle su serpintisi neylesin, yani tevhid ehline ilmi-i rusûm (resmî ilimler) ne yapar? O resmî ilimlere hiç iltifât etmez. Tevhid-i ef'âl, tevhid-i sıfât, tevhid-i zât telvin makâmlarıdır, yani renklenme makâmlarıdır. Cem makâmı ise temkin makâmıdır, yani vakâr, sebât, ağırbaşlılık makâmıdır. Hazret-il cem makâmı yine telvin makâmıdır. Ahadiyyet makâmı temkin makâmıdır. Temkin ehli olan, yani Ahadiyyet makâmında bulunan bir kimse bir daha telvin makâmına inmez, ancak tevhid mertebelerini başkalarına öğretmek için olabilir.

Cür'a-i sahbâ-i zât-ı nûş edip temkin bulan,
Afitâb olan gönül telvîn-i meh veş neylesin.
Bir yudum zâtın içkisini içip sakin olan,
Güneş olan gönül ayın renklerini gibi şeyleri neylesin.

Arifin esrârı settâr[452] olduğun etme aceb,
Tâ'n[453] eder zâhid denilen div-i serkeş neylesin.

---

[450] **Üftade:** f. Düşmüş. Fakir, biçare. Âşık, tutkun
[451] **Keş:** Yağsız peynir
[452] **Settar(e):** Örten, kapayan gizleyen. En çok gizleyen ve örten
[453] **Ta'n:** Hoş görmemek. Kötülemek. Birisinin ayıp ve kusurlarını beyan etmek. Küfretmek. Muhalifin iddialarını çürütmek. Vurmak. Duhul etmek, dâhil olmak,

Arifin esrârını saklar olmasına şaşırma,
Hoş görmeyen zâhid denileni sarhoşluğu büyük olan neylesin.

<u>Âdemin vechinde Hakk'ı görmedi iblîs-i lâin,</u>
<u>Sûretâ gördüğü bir şekl-i munakkaş neylesin.</u>
Âdemin vechinde Hakk'ı görmedi lânetlenmiş iblîs,
Sûretâ gördüğü bir nakış işlenmiş şekli neylesin.

İnsan bilmediği şeyi görmez. İblis meleklere uzun süre hocalık yapınca her şeyden haberi olduğunu zannetti. Bilmediği şeyleride görmekten aciz kaldı.

[Mesela; bir kişi geceleyin bir şehre girmek isterse, yolu bilmezse, yol üzerinde haydutlar olduğu bildirilse veya bilse, iki şeye muhtaç olur.

Biri **fener**, ikincisi **rehber**'dir.

Buna göre nefis yolunda; fener *esaslar*, yol *usul*, rehber *yol gösteren* dir. Terbiyede gideceği şehirde *hakikât şehri* yani insan olmanın sırrına kavuşmaktır.

Eğer feneri olsa, rehberi olmazsa isteğine kavuşamaz. Fenersiz gidecek olursa bu sefer de yolunu kaybedip telef olur. Rehberi olsa feneri bulunmazsa, rehberini göremez yolu kaybeder.

"Beynimiz sadece mümkün olduğuna inandığımızı gösterecek şekilde çalışır. Örnekleri daha önce içimizde var olanlarla şartlanma yollu eşleştiririz. Doğru olduğuna inandığım harika bir hikâyeye göre Kızılderililer Karayip Adalarındaki yerli Amerikan Kızılderiler Columbus'un gemilerinin yanaştığını gördükleri zaman onları hiçbir şekilde görememiş. Çünkü daha önce gördükleri hiçbir şeye benzemiyormuş görememişler. Columbus'un donanması Karayiplere vardığı zaman hiçbir yerli gemileri göremedi ufukta var olmalarına rağmen. Gemileri göremeyişlerinin nedeni beyinlerinde yelkenlilerin var olduğuna dair bir bilgi ya da deneyim bulunmamasıydı. Bu yüzden bakan, okyanusta dalgalanmalar olduğunu fark eder. Fakat hiç gemi görmez. Sonuca ne sebep oluyor diye merak etmeye başlar. Böylece her gün çıkıp bakar bakar ve bakar. Ve belli bir zaman sonra gemileri görebilir. Ve bir kez gemileri gördüğü zaman gemilerin orada var olduğunu herkese anlatır. Çünkü herkes ona inanmıştır ve güvenmiştir onlar da görürler." [454]][455]

girmek
[454] (Kuantum Fizik Belgeseli)
[455] (ALTUNTAŞ, 2007), s.802

<u>Can Niyâzî ehl-i aşka nazikâne va'z eder,</u>
<u>Ehl-i nefs olan işitmez dil-i müşevveş neylesin.</u>
Can Niyâzî ehl-i aşka nazikâne va'z eder,
Nefis ehli olan işitmez gönlü şüpheliyi neylesin.

[Aşk ne şeydir, nasıl olur der isen, sana bir temsil ve hikâye ile aşkı beyan edeyim. Bir deveci, devesini kaybedip aramak için sahralara şuraya buraya gider imiş. Bir sahrada bir çeşme başında bir kız görmüş. Murat etmiş ki, bu kıza sual edeyim, belki deveyi görmüştür deyip yanına yaklaşıp kızdan develeri sual etmiş. Kız ona cevabında demiş ki,

"Beni babam dayımın oğluna verecektir. Ben ona varmıyorum, istemem, ben filâna varacağım!" Deveci tekrar:

"Kızım ben senden develeri sual ediyorum." Tekrar kız cevabında:

"Canım emmi, dedim ya, ben ona varmayacağın, filâna varacağım" demiş. Deveci birkaç defa tekrar tekrar böyle demiş ise, de fayda etmeyip yine o kendi efkârını söylüyor. Deveci anlamış ki, buna işi anlatıveremeyecektir, oradan gitmiştir. İşte aşk-ı ilâhîde olan zat böyle olmalı, yani aşk-ı ilâhîden başka bir şey bilmemeli demektir.][456]

TAHMİS-İ AZBÎ

Bî tarikat bî hakikat olana eş neylesin
Sâhibi kibr u kîne düzahda ateş neylesin
Talib-i altun olan bimâre peşkeş[457] neylesün
Teşne-i bahr-ı mûhît olan dile reş neylesin,
Tûti-i sükker-feşân uftâdeye keş neylesin.

Eğledim hakikat oldu sâhib-i nüktedân
Balı zehri bir bilip semmî[458] helâhil[459] irfân
Baktığı âyinedir eyler sıfatın hoş ıyadır
Cür'a-i sahbâ-i zât-ı nûş edip temkin bulan,
Afitâb olan gönül telvîn-i meh veş neylesin.

Etti tekmil tarikat mâlikî sırrı edep
Serbeser[460] sırrı hakikat ona zâhir oldu hep
Gel bugün sen ayn-ı cem ol derviş eyle talep
Arifin esrârı settâr olduğun etme aceb,
Tâ'n eder zâhid denilen div-i serkeş neylesin.

---

[456] (ALTUNTAŞ, 2007), s.620
[457] **Peşkeş:** karşılıksız vermek. Haksız yere birşeyi vermek.
[458] **Semmî:** (Semmiye) Zehirle alâkalı. Zehirli.
[459] **Helahil:** (Hülhül. C.) Tesiri pek kuvvetli ve öldürücü zehir. Panzehiri olmayan ağu
[460] **Serbeser:** f. Baştan başa.

Buğzla kibri haseddir halka la'net çün hemin
Böyle idrâk eylemiştir ârif hakk-al yakîn
Kendi nurundan vücûda geldi âdemdir hemin
Âdemin vechinde Hakk'ı görmedi iblîs-i lâin,
Sûretâ gördüğü bir şekl-i munakkaş neylesin.

Oldu hep ârifler içre bu haber Hakk'ı mu'teber
Tabi' nefsi olan kes râhına yanlış gider
Dinle bu mağzı hakikat Azbî'den ma'na haber
Can Niyâzî ehl-i aşka nazikâne va'z eder,
Ehl-i nefs olan işitmez dil-i müşevveş neylesin.

161
6+5=11

Kanı bir mürşid-i kâmil isteyen
Yetiş Elmalı’da Ümmi Sinana[461]
Kalbüm marazından kurtulam diyen
Yetiş Elmalı’da Ümmi Sinan’a
Gerçi her köşede şeyhim dir çoktur
Binde birinin (kim) irfanı yoktur
Mürşid-i kâmilim tarîki Hakk’dır
Yetiş Elmalı’da Ümmi Sinan’a
Allah fillâh irşâd yoluna durmuş
Yolıla ehlinden usûlün almış
Sinesi nûr ile eyle(ce) dolmuş
Eriş Elmalı’da Ümmi Sinana
Âyetin hadîsin sırrın anlayan
Dâ’im tevhid ile gönlün eyleyen
Bîçâre Mısrînin sözün dinleyen
Eriş Elmalıda Ümmi Sinana

Kanı bir mürşid-i kâmil isteyen
Yetiş Elmalı’da Ümmi Sinana
Hani bir mürşid-i kâmil isteyen
Yetiş Elmalı’da Ümmi Sinana

ÜMMÎ SİNAN kaddese’llâhü sırrahu’l-aziz [462]

HAYATI

Tarîkat ve hakîkatin rehberi olan Ümmî Sinan'ın asıl adı Yusuf tur. **"Ümmî Sinan"** veya **"Sinan Ümmî"** lakabıyla tanınmıştır.

Doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Bazı ipuçlarından hareket ederek doğduğu seneyi tahminî olarak tesbit etmek mümkündür. Şöyle ki, XVII. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Niyâzî-i Mısrî, Ümmî Sinan tarafından yetiştirilmiştir. O, bazı eserlerinde mürşidinden de bahsetmiştir. Bunlardan birisi kendi el yazısıyla mevcut olan "Hâtırât"ı [463]diğeri de, "İrfan Sofraları" [464]adlı eseridir. Niyâzî-i Mısrî nin, şeyhinin vefatına düştüğü tarih şiirinden anlaşıla-

[461] Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı’nın Tenkitli Metni*, Ankara, 1998, s.182
[462] (TATÇI, 2007), s. 93-132, kısaltılarak alınmıştır.
[463] bkz. Kelîmat-ı Kudsiyye, Bursa İl Halk Ktp. Orhan Gazi Bl. Nu: 690)
[464] (ATEŞ, 1971)

cağı üzere, Ümmî Sinan 1067/1657 senesinde Hakk'a yürümüştür. Bu tarihte Niyâzî-i Mısrî kırk yaşında, üstadı ise doksan yaşın üzerindedir. Doğum tarihini bulmak için Hakk'a yürüyüş tarihi olan 1657'den en az doksan sene geri gitmemiz gerekmektedir. Bu da bize 1567 tarihini verir.

Ümmî Sinan, Halvetî erkânı büyüklerinden Eroğlu Nuri'ye mensuptur. Eroğlu, 1603 senesinde Hakk'a yürümüştür. Bu erkânda yetişen mürşidler posta geçtiklerinde en az kırk yaşında olmak zorundadırlar. Ümmî Sinan irşâd postuna oturduğunda 40 yaşından daha küçük olamayacağından dolayı, 1603 tarihinden 40 sene evveline gidildiğinde 1-563 tarihi karşımıza çıkar. Bu iki ipucuna dayanarak, Ümmî Sinan'ın 1563-1567 yılları arasında, büyük bir ihtimalle 1567 senesinde doğduğu söylenebilir.

Ümmî Sinan'ın ailesi hakkında bilgiler sınırlıdır. Ancak, onun oğullarından ikisi bilinmektedir. Süleyman Hakirî ve Selâmî Halil isimlerindeki her iki oğlu da, babalan tarafından eğitilmişlerdir. Süleyman Efendi şiirlerinde **"Hakîrî"** Selâmî Halil Efendi de, **"Selâmî"** mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Elmalı'yı manevî şahsında temsil edecek kadar şöhret sahibi olan Ümmî Sinan, Mustafa Lutfî'nin;

Zahirde dırahşân u bâtında cevâhirdân
Elmalı deyip geçmez bir dil ki ola insân

beytinde belirttiği üzere, gerçekten de, devrinde geniş bir kitleyi tesiri altına almış, ilmi ve faziletiyle pek çok kişinin gönlünde taht kurmuştur. Bu büyük mutasavvıfın şöhretine oranla hayatı hakkında bildiklerimiz oldukça azdır.

Ümmî Sinan, Halveti erkânının büyüklerinden Eroğlu Nuri'ye mensuptur. Şeyhi Eroğlu Nuri 1603 tarihinde Hakk'a yürüyünce, onun yerine irşâd postuna geçmiştir. Bu arada sadece tasavvufî eğitimle meşgul olmayıp, bugüne kadar gelen ve kendi adıyla anılan medresede zahirî ilimlerle ilgili dersler de vermiştir.

Ümmî Sinan, 10. 04. 1657 tarihinde Elmalı'da Hakk'a yürümüştür. Bu tarihle ilgili belgeler mevcuttur. Bunlardan birincisi, Niyâzî-i Mısrî'ye ait tarih manzumesidir. Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi'ndeki bir Mecmua içinde (Nu: 43/2, s. 400) bulunan şiir, "Velehu Mersiyye-i Târîh-i Şeyh Ümmî Sinan k.s." başlığıyla kayıtlıdır:

Uğradı can yine matem üstüne
Olmaya bir nâle nâlem üstüne
Cân u dil meksûf u mahsûf oldular
Kara gün doğdu bu hanem üstüne
Feyzimin suyu yerinden od çıkar
Yaraşır bana ki yanam üstüne

Yıkılıp meyhane hiç mey kalmadı
Bir eşik bulam mı yatam üstüne
Geldi şeyhimin Niyâzî târihi
San kıyamet kopdu âlem üstüne

Sene: 1067 (M. 1657)

Ümmî Sinan'ın Hakk'a yürüyüşü ile ilgili ikinci belge, yine aynı Mecmûa'da (s. 36) bulunmaktadır. Ümmî Sinan'ın oğlu Süleyman Efendi tarafından yazılan bu bilgiler şöyledir:

"Merhum ve magfûrunleh Ümmî Sinan Efendi ismuhu Yusuf Efendi. Dâr-ı dünyâdan dâr-ı âhirete intikâl etdiği sene seb'a sittîn ü elf. Medfûn fî Elmalı. Sene 1067.

Fîşehr-i Cemâziye'l-âhirin yigirmi besinci gecesi vâki olup dünyâdan âhirete intikâl edip salı günü dahve-i kübrâdan hâk-i siyaha tapşırıldı.

Nevverallahu merkadehu ve rahmetullahi ve kuddise sırrehu."

Süleyman Efendinin bu kaydından, Ümmî Sinan'ın Hakk'a yürüyüş tarihi 10 Nisan 1657, Salı olduğu anlaşılıyor.

Yine Hakk'a yürüyüş tarihi ilgili bir diğer belge Müstakimzâde Süleyman Sadettin'in "Mecelletü'n-Nisâb"ındaki kayıttır:

"Sinan Ümmî, eş-şeyh Yûsuf Sinâneddin el-Elmalı, şeyhü'l Mısrî Muhammed Niyâzî ve mürşiduhu Tuvuffiye kable'l-mie ba'del elfi ve huve gayru'ş-Şeyh Ümmî Sinan ve huve kadîmün minhu bi-mieti sene ev ezyed." [465]

Müstakim-zâde'nin bu kaydında, Hakk'a yürüyüş tarihini 1100/ M.1688 şeklinde tesbit etmesi doğru değildir.

Yusuf Ümmî Sinan el-Halvetî'nin doğum yeri, erkânı, Hakk'a yürüyüş tarihi ve kabri saadeti bilinmekte, ailesi ve öğrenim hayatı ile ilgili bilgiler yetersiz kalmaktadır.

Elmalı'daki kabri saadeti ve dergâhı, günümüze kadar bir ziyaret yeri olmuştur. Kendi adıyla anılan caminin duvarına bitişik olan eski 1926 da yıktırılmış, yeni türbe, camiye bitişik olarak 1959 da yapılmıştır.

ERKÂNI VE SİLSİLESİ

Ümmî Sinan, Halvetiyye erkânının Ahmediyye şubesine mensup bir sûfidir. Silsilesi Eroğlu Nuri ve Vâhib Ümmî vasıtasıyla Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme kadar gitmektedir. Bunu, yazdığı manzum silsilename anlatmaktadır. Ümmî Sinan, dîvânında, mürşidi Eroğlu'ndan şöyle söz eder:

---

[465] Bu ibarenin çevirisi şöyledir: Şeyh Yûsuf Sinânüddin Elmalı, Mısrî Muhammed Niyazi'nin şeyhi ve mürşidi 1100/M.1688 yılında vefat etti. Bu Şeyh Ümmî Sinan'dan ayrıdır. Ümmî Sinan, bundan yüz yıl ya da daha çok eskidir.) (Müstakîmzâde, Mecelletü'n-Nisâb, Vr. 260a).

Bu sırra erdiğim hâlim sorarsan
Baş kodum bir zaman yollar içinde
Ümmî Sinan eydür Eroğlu derler
İsmini şeyhimin iller içinde
*
Yâ İlâhî sen meded eyle ki bu Ümmî Sinan
Aldanıp düşmeye tâ kim bunda mekr ile âla
Piri hem azizidir Eroğlu hürmetine kıl nazar
Tâ varıp dergâhına ol zâtını âsân bula

Ümmî Sinan, Eroğlu'na mensup olmakla birlikte, -Niyâzî-i Mısrî'nin İrfan Sofralarını *yazan öğrencisi* ***Kârî-i Mısrî Mustafa Efendi***'nin *kaydet*tiği bir nottan öğrendiğimize göre- yedi ismi Eroğlu'ndan tamamladıktan sonra, hilafet makamını (esmâsını) Vâhib Ümmî'nin Denizlili halifesi Mazhar Sultan'dan almıştır Kâri-i Mısrî'nin verdiği bilgi şöyledir:

"Ümmî Sinan Elmalılı kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz hazretlerinin oğlu Murtaza Çelebi'den işittiğime göre Ümmî Sinan kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz yedi usûl-i esmayı önce Sultan Eroğlu kaddese'llâhü sırrahu'l-azizden almış, onun vefatından sonra da fürû'-ı esmâ-i İlâhiyyeyi de Abdülvehhâb Sultanın halifesi Mazhar Sultan'dan terakki eylemiştir. Müellif Hazretleri (Niyâzî-i Mısrî) ise, esmayı Şeyhi Ümmî Sinan Elmalılı kaddese'llâhü sırrahu'l-azizden almış. Onun vefatından sonra da, iki ismi Ümmî Sinan'ın halifesi Kütahyalı Müslihüddin Efendi'den terakki eylemiştir. ". (Niyâzî-i Mısrî,A.g.e.,s. 95).

Ümmî Sinan hilafet makamlarını tekmil ettiği Şeyh Ömer Mazharî (Vâhib Ümmî) ile ilgili biri medhiye diğeri mersiye iki şiir kaleme almıştır. Matlaları şöyledir:

Eyâ canlar içinde cân fedadır yoluna cân baş
Be-hakk-ı âyet-i Kur'ân fedadır yoluna cân baş
Gönüller derdine derman fedadır yoluna cân baş
Efendim Mazharî Sultân fedadır yoluna cân baş
*
Arzûlayıp geldim yine kapına
Efendim Mazharî Sultân kandasın
Yüz sürmek isteriz senin tapına
Efendim Mazharî Sultân kandasın

ESERLERİ

Edebiyat tarihimiz içinde, Ümmî Sinan mahlas ve lakabıyla şöhret bulan iki mutasavvıf şair vardır. Bu iki şair, birbiriyle karıştırıla gelmiştir. Bunlardan biride Ümmî Sinan'ın asıl adı İbrahim'dir. Halvetî okulunun Sinâniyye koluna

mensuptur. Karaman veya Bursa'da doğmuş, 1568 tarihinde İstanbul'da Hakk'a yürümüştür. Bu mutasavvıfın, şiirlerini ihtiva eden bir mecmuası bulunmaktadır. Söz konusu şiirler, Yunus Emre tarzıyla yazılmıştır ve Yusuf Ümmî Sinan'ın şiirleriyle karışacak kadar benzerlik göstermektedir.

Yusuf Ümmî Sinan'ın iki eseri vardır:

Kutbü'l-Maânî: İnsanî hakikatin tenezzül ve tekâmülünü, yani devir konusunu anlatan tasavvufi mensur bir eserdir. Müellif hattı Elmalı'da mevcut iken kaybolmuştur. Bilinen tek nüshası İzmir Millî Kütüphanesi'ndedir (bkz. Nu: 2011; vr. 63b-74a). Yazmada, Sinan Ümmî'nin mürşidi Eroğlu'nun da tasavvufi bir risalesi mevcuttur. Son varakta, Sinan b. İbrahim kaydı vardır.

Eser, salât u selâmdan sonra "Amma ba'd: Şöyle ma'lûm ola ki, bu risale insanın âlem-i ervâhdan âlem-i suflîye ne tarîkle nüzul edip ve ne tarîkle urûc edeceğin beyân eder." şeklinde devam etmektedir.

Ümmî Sinan'a göre Allah Teâlâ önce Muhammedî nuru yaratmış, ona usûl-i esmayı telkin etmiştir. Bu tevhidin ve esmanın nuruyla da bütün âlemleri yaratmış(yaratmakta)dır. Müellif, eserinde insanî hakikatin, nüzulünü ve urûcunu yani iniş ve yükseliş mertebelerini bir bütün olarak semâ kavramıyla açıklamaktadır.

Eserde nüzul sırası şöyle verilmiştir:

1-Hakîkat-i Muhammediyye,

2-Hakâyık-ı İnsân,

3-Âlem-i Lâhût,

4-Âlem-i Ceberut,

5-Âlem-i Melekût,

6-Arş,

7-Kürsî,

8-Yedi Gök,

9-Heyûla.

10-Tabâyi'-hâne ve meni.

11-Ana rahmi,

12-Cenin ve Çocuk.

Semâ kelimesini "devr" anlamında kullanan Ümmî Sinan, bu kavramı üç bölüme ayırmakta, her bölümü ayrıca kendi içinde üçer kısımda değerlendirmektedir. Semâ ın tamamı böylece dokuz bölüm olmaktadır:

1-Semâ-i ulâ:

Bu semâ insanın âlem-i ervahtaki semâ ıdır.

a-Hakîkat-i Muhammediyye'nin semâı,

b-Hakâyık-ı insânın (ayân-ı sabitelerin) semâı,

c-Hakâyık-ı insânın melekût alemindeki semâı.

2-Semâ-i vustâ:

Bu semâ, insanın mülk alemindeki semâı dır.

a-Nefsânî ve Şeytanî semâ,

b-Cismânî ve nûrânî semâ,

c-Müridlere has, ruhanî ve insanî sırrın rücuuyla ilgili semâ.

3-Semâ-i uhrâ:

Bu semâ, insanın âhiret alemindeki semâı dır.

a-Nefsî insanın âhiretteki cezaya dayalı semâı,

b-Talip ve ariflerin âhiretteki mükafata dayalı semâı,

c-İnsanî sırlarına (ayân-ı sabiteye) dönen Hakk dostlarının "Hazîre-i kuds"te (Allah Teâlâ'nın dostlarının ruhlarının toplanacakları mahalde) zât tecellîsiyle yapacakları semâ.

2. Dîvân-ı İlahiyat: Ümmî Sinan'ın ilâhîleri mürettep bir dîvânda toplanmış ve Yalvaçlı Şeyh Süleyman Efendi tarafından eski harflerle bastırılmıştır. Kütüphanelerimizde 10'a yakın yazma nüshası bulunmaktadır.

Yusuf Ümmî Sinan'ın edebiyat tarihimiz içinde adını duyuran eseri, şüphesiz Dîvân-ı İlâhiyat'ıdır. Divândaki şiirler, elif-be ile tertip edilmiştir. Bu eserde, iki yüz kadar ilâhî ve nutuk mevcuttur. İçinde az da olsa, tasavvufi muhtevalı tevhîd, münâcât, iştişfâ, na't, devriyye, hayvânnâme türlerinde şiir bulunmaktadır;

Ümmî Sinan, şiirlerinin büyük bir bölümünü aruz vezniyle çok azını heceyle yazmıştır. Bu şiirlerde O, Ümmî Sinan veya Sinan Ümmî mahlasını kullanmaktadır. Mutasavvıf, tıpkı kendisini yetiştiren Eroğlu ve Vâhib Ümmî gibi, Yunus Emre üslubuyla kaleme aldığı ilâhîlerde genel olarak Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem sevgisini, hakîkî aşkı, nefis terbiyesini, ilâhî mertebeleri ve insan-ı kâmilin özelliklerini dile getirmektedir. Diğer vahdet-i vücûd mensuplarında görüldüğü gibi Ümmî Sinan'da da, derin bir Allah Teâlâ, varlık ve insan şuuru vardır. O, bu anlayışını âşıkane bir üslupla aktarmaktadır. Şiirler, sade sayılabilecek bir Türkçe ile kaleme alınmakla birlikte, basit değildir. Mahallî motifler ve tasavvufî ıstılahlar, ilâhîlerdeki sadeliği derinlik ve edebîlik kazandırmaktadır.

Ümmî Sinan, şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla -aynı zamanda-nükte ve mizahtan hoşlanan bir halk adamıdır. Şiirlerindeki mizahî unsurlar, halk deyimleri, tevriyeli ve cinaslı ifadeler Onun, insanlardaki olumsuz yönleri ve toplumsal zaafları ortaya koyarken müracaat ettiği ifadeler, güçlü bir üslupçu olduğunu göstermektedir. Mesela, tasavvufî ve derin incelikler taşıdığına inandığımız aşağıdaki şathiyye, gerçekleri mizah yoluyla dile getirmektedir. Bu şiir aynı zamanda Yunus Emre'nin "Çıkdım erik dalına" mısraıyla başlayan meşhur şathiyesinin naziresi niteliğindedir:

Leylek binâ yapmağa, cem eylemiş camın
Kurna düzer kabaktan, hammâmcılık zamîri
Kartal kadılık almış, saksağan muhzır olmuş

Kurbağa yeşil giymiş, eydür benem emîri
Kuzgun karpuz eylemiş, bir ardıcın başına
Çıkmış bir su boğası uğurlayıp kemiri
Derdik kavak yaprağın, kaftan edip giymeğe
Un yoğurdun samradan, etmek edip satmağa
Key sakın, ekşitirsin, gafil olma hamın
Kuyumcusun kalpazan usta-gersin iş bozan
Altun gümüş satarsın, bakır ile demiri
Ümmî Sinan bu sözün, manâsını anlayan
İbrahim'in putunu bulsa, yıkar yemiri [466]

Tasavvuf edebiyatımızın güçlü temsilcilerinden olan şairimizin tesiri özellikle Elmalı ve çevresinde, Afyon, Denizli, Uşak ve Kütahya gibi şehirlerde yoğunluk kazanmaktadır. Ümmî Sinan'ın şöhreti daha sonra öğrencisi Niyâzî-i Mısrî'nin va'z ve sohbetlerinin etkisiyle saray çevresine kadar ulaşmıştır. Ümmî Sinan, devlet ricalinin isteği üzerine, oğullarından birini Mısrî'yle beraber bir defa İstanbul'a göndermiştir.

Saray çevresine kadar uzanan bu tesirin dışında meclislerde okunan bestelenmiş ilâhîleriyle, olağanüstü halleriyle, ahlâk ve faziletiyle, yetiştirdiği sanatkâr sûfi şairleriyle O, edebiyat tarihimizin dikkate değer şahsiyetlerinden birisidir.

Ümmî Sinan'ın önemli bir özelliği de, müderris olmasıdır. O, gündüzleri kendi adıyla anılan medresede dersler vermiş; geceleri de kendi evinde tasavvufî sohbetleriyle sûfileri eğitmiştir.

Ümmî Sinan'ın bütün bu özelliklerinin yanında, anılması gereken bir başka özelliği daha vardır. O da, çağında, toplumdan, toplumun dertlerinden kendini sorumlu tutması ve sorumluluk şuuruyla hareket etmesidir. Ümmî Sinan, bütün kâmil mutasavvıflarda görüldüğü üzere, hayatın içinde yaşayan ve topluma önemli tesirler bırakan sûfîlerden birisidir. O, gerek yaşayışıyla ve gerekse şiirleriyle tasavvufî dünya görüşünü ortaya koyarken, aynı zamanda çağını eleştirmekten de geri kalmamıştır. Şu şiir, onun Divân'ı içinde bu tür eleştirilerinin en dikkati çekenlerinden birisidir:

Ey gönül bak kâinata gör cihanın hâlini
Ahir olmuşdur zamanın va'desi gözle bunu.
Zira çok dürlü alâmet zahir oldu bir birin
Maşrık u mağrib arası geydi cehlin zulmünü
Fakirin hâlin sorarsan pür-şikâyet Tanrı'dan
Hırs u nefsin iğvâsıyla şeytân almış sabrını

---

[466] (Şiirin yorumu için bkz. Ahmet Ögke, Vâhib-i Ümmî'den Niyâzî-i *Mısrî'ye Türk Tasavvuf Düşüncesinde Metaforik Anlatım,* Van 2005.).

Hubb-ı dünyâ balçığıyla yapdı hayrın kapısın
Kaplamışdır hırs u gaflet ağniyânın gönlini
Âlimin ilmin sorarsan şöyledir bahsi müdâm
Ebced öğrense bir oğlan satmak ister ilmini
Hırs-ı dünyânın elinden bak müridin çengine
Açmak isterler meşâyıh perdesinden sırrını
Pirlerin gönlünde yokdur hergiz ölüm korkusu
Sanki şol hubb-ı zamandır gözler isen kavlini
Ne hatunlarda hayâ var ne kız-oğlanda edeb
Ne yiğitlerde kemâlât var göreler fi'lini
Mescidin kapılarına yapdı evler ankebût
Çün cemâat yok imâmın te'sîr eylemez ünü
Pâdişâhlar dürdü adlin defterin yakdı oda
Saçdılar beğler hâkimler halka zulmün odunu
Zulm ü gafletden cihan uş tutuşup par par yanar
Gussasından kimse bilmez kimsenin ahvâlini
Zulm ü gafletden cihan uş tutuşup par par yanar
Gussasından kimse bilmez kimsenin ahvâlini
Arif olan bildi iblis çerisinin çengini
Her kişinin üstüne kıldı havale cehlini
Fâil-i mutlakdır ol Hak kün fe kân emrindedir
Her ne isterse kılar ol kimse yıkmaz hükmünü
Lutf anındır kahr anındır derd anın derman anın
Lutf içün kıldı havale kullarına kahrını
Ey Sinan Ümmî nazar kıl olma tevhîdden cüda
Pâdişâhlar pâdişâhı pek bilir ef âlini

ÖĞRENCİLERİ

Ümmî Sinan, kendinden sonra, tasavvufî eğitime yetkili önemli sûfiler yetiştirmiştir.

Bunlardan biri ***Kütahyalı Gülaboğlu Askerî*** (hyt. 1693, Afyon)'dir. Tasavvufî bir dîvânı, bir mesnevîsi ve Sülûku's Sâlikîn fi Beyânı Esrâri'l-Ârifîn adlı mensur bir eseri vardır.

Ümmî Sinan'ın bir başka öğrencisi, ***Mehmed Efendi***'dir. Mehmed Efendi Uşaklıdır. Ümmî Sinan, 1647 senesinde Uşak'ta onu ziyaret etmiştir. Niyâzî-i Mısrî'nin Ümmî Sinan'a, bu ziyaret sırasında biat ettiğini biliyoruz. Niyâzî, 1078/1682 senesinde vefat eden Mehmed Efendi için bir tarih düşürmüştür:

Hüsn-i hâtemine Niyâzî dedi târihin anın
Allah Allah dedi vü kıldı bekaya irtihâl

Ümmî Sinan'ın bir başka öğrencisi ***Muslihüddin Mustafa Uşşâkî***'dir. Hayatı hakkında fazla bilgimiz yoktur. Elmalı'daki 43 numaralı Mecmûa'nın 218-307 sayfaları arasında mürettep bir dîvânı bulunmaktadır. Bu dîvândaki şecereden öğrendiğimiz kadarıyla Muslihüddin Mustafa'nın soyu Hz. Ebubekir radiyallâhü anha dayanmaktadır. Şiirlerinde "Şeyhî" mahlasını kullanmıştır.

Ümmî Sinan'ın öğrencilerinden ***Ahmed Efendi*** de, Matlaî mahlasıyla aruz ve heceyle ilâhîler yazan bir şairdir. Elmalı'daki 43 numaralı Mecmua'da elli bir şiiri bulunmaktadır.

Müftî Dervîş veya Müftî Şeyh olarak bilinen ***Çavdaroğlu Ahmed Efendi*** de, Ümmî Sinan'ın yetiştirdiği sofilerdendir. Meşhur mutasavvıf şair Gaybî Sun'ullah babasıdır. Gaybî, Mes'ele-i Sülük adlı risalenin dibacesinde babası hakkında şunları söyler:

"Mezkûr Sun'ullah Efendi Müftî Derviş denmekle maruf eş-Şeyh Ahmed Efendi ibn eş-Şeyh Beşir Efendinin oğludur. Mezbûr Şeyh Ahmed Efendi Medine-i Kütahya'ya on sekiz yıl müftî olup ba'dehu müftiliği terk edip Elmalılı Ümmî Sinan Efendi Hazretlerinden bey'at eyleyip teslim-i küllî olmuşdur Âhirü'l-emr irşâd olup tarîk-i halvetiyyede kâmil mürşid oldu. Amma evvel müftî iken gayet münkirinden idi. inkârdan geçip ikrara geldiği kıssa-i dırâzdır. Bu mahalde zikr olması mümkin değildir. Fe-fehm." (Bkz. AÜ„ İlahiyat Fak. Ktp. Yz. Nu: 1468).

Müftî Dervîş'in içinde aruz ve heceyle yazdığı içinde 172 şiir bulunan dîvân-ı ilahiyatı vardır.[467] Şiirlerinde Müftî, Müftî Dervîş ve az da olsa Çavdaroğlu, Çavdaroğlu Ahmed mahlaslarını kullanmıştır. Çavdaroğlu, dîvânından öğrendiğimize göre, Fusûs, Fütuhat, İhya, Nefehât gibi eserleri okumuştur. Esasen Elmalılı Halvetîlerin tamamı bu eserlerden haberdârdır. Müftî Derviş'in Mezarı Kütahya Kabristanı (Mûsalla)'nda bulunmaktadır. Manevî silsilesini anlattığı şiirinde mürşidi Ümmî Sinan'dan şu şekilde söz eder:

Hepisinin feyzi gelsin isteyen şeyhinde bulsun
Ümmî Sinan himmet kılsın bizi onlardan ayırma

Ümmî Sinan'ın en şöhretli öğrencisi ***Niyâzî-i Mısrî***'dir. Niyazi'nin Mısır'da tahsilde bulunduğu ve Bursa'da ikamet ettiği günlerde gördüğü rüyalarla hayatı değişmiş, nihayet bir vesile ile Elmalılı Ümmî Sinan'a Uşak'ta intisap etmiştir.

Mısrî, Ümmî Sinan'ın yetiştirdiği içinde kendisinin de bulunduğu beş kişiyi, "beş er" diye niteler:

Mısrî, bir şiirinde, bütün bilgi ve kabiliyetinin üstadından kaynaklandığını,

---

[467] (Bkz. M. Tatcı, C. Kurnaz, Çavdaroğlu Müfti Derviş, Ankara 1999)

elde ettiği her türlü bilgi ve sırrın kendisine onun tarafından verildiğini anlatır. O, "Eylesin Allah çok tahiyyâtı" matla mısraıyla başlayan şiirini başından geçen şöyle bir olay vesilesiyle söylemiştir.

Mısrî, sülûkunu tamamlamak üzere olduğu günlerden birinde, bir cuma günü mürşidinin isteği üzerine halka nasihat etmek üzere kürsüye çıkar. Va'za başlayacağı sırada dili tutulur ve konuşamaz. Bu halin Ümmî Sinan'dan kaynaklandığını anlar ve tevazuyla yüzüne bakar. Bu esnada dili çözülür ve konuşmaya başlar. Bunun üzerine va'z sırasında doğaçlama olarak şu şiiri söyler:

Eylesin Allah çok tahiyyâtı
Ana kim verdi ilm-i gâyâtı
Gizli sultândır sırr-ı Sübhân'dır
Mürşid-i candır hep makâlâtı
Kutb-ı halayık bahr-ı hakâyık
Ferd-i câmi'dir hep makâmâtı
Ey nice canlar yarını bekler
Bulmadık derler bunda lezzâtı
Biz beş er idik çıkdık bir demde yola girdik
Kırk yılda pîre erdik bu sohbete erince

Niyâzî-i Mısrî, gerek İrfan Sofraları'nda, gerekse ilâhîlerinde Ümmî Sinan'a mensubiyetinden çeşitli vesilelerle bahseder. Ümmî Sinan'a biati vesilesiyle şu gazelini kaleme almıştır:

Aşkın meyine ben kana geldim
Şevkin oduna hoş yana geldim
Şem'-i tevhîdi gördüm yakılmış
Gitdi karârım pervane geldim
Halka-i zikri kurmuş âşıklar
Ben de sahnında cevlâna geldim
Mecnûn'um bugün Leylî derdinden
N'eylerim aklı dîvâne geldim
Derdi cananın açdı yareler
Bağrım üstünde dermana geldim
Ümmî Sinan'ın hâk-i pâyine
Sürmeğe yüzüm sultâna geldim
Yaremi bildim yârimden imiş
Bunda Niyâzî Lokmân'a geldim

Bir ara şeyhinin oğullarından biriyle İstanbul'a giden Mısrî, geri döndü-

ğünde Elmalı göründüğünde bu beldenin maddî çehresiyle Yusuf Ümmî Sinan'ın manevî şahsiyetini özdeşleştirerek irticalen şu beyitleri söylemiştir:

Dost illerinin menzili key âlî göründü
Derd-i dile derman olan Elmalı göründü
Ten Ya'kûb'unun gözleri açılsa aceb mi?
Can Yûsuf unun gül yüzünün hâli göründü

Bu şiirini Hâtırat'ına da kaydeden Niyâzî-i Mısrî, *"Azizim Ümmî Sinan Hazretlerini ziyarete giderken Elmalı göründükde tulü etmiş idi bu şiir"* [468]diye bir açıklamada bulunur.

Niyâzî-i Mısrî, Ümmî Sinan'a 1647 senesinde intisap etmiş, dokuz sene süren eğitimden sonra 1656 senesinde irşada mezun olmuştur.

Arayıp bulan kulluğun kılan
Telkînin alan buldu hâlâtı
Şehri Elmalı canda bulmalı
Ümmî Sinan'dır şöhret-i zâtı
Şeyhini Hak bil ey Niyâzî kim
Pîr yüzündendir Hak hidâyâtı

Niyâzî-i Mısrî, Hâtırât'ında da zaman zaman Ümmî Sinan'dan söz eder. Bu anekdotlardan birisi şöyledir:

"Bizim azizimiz kendi şeyhi (Denizlili Mazhar Efendi)'nin oğlu Zuhuri Efendi derler idi. Elmalı'ya geliyor haberin işidince karşı çıkmışlar, uzaktan birbirlerini görünce atlarından inmişler yüz üstüne düşmüşler. Sürüne sürüne kavuşup iki tarafdan olan dervişler bir garrâ koparmışlar. Gûyâ kıyametden bir gün olmuş..." [469]

Bu satırlardan Ümmî Sinan'ın son derece mütevazı bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Niyâzî-i Mısrî, Şeyh'ul-Ekber'e benzeyen fikirleriyle, yazmış olduğu otuzdan fazla tasavvufî eseri ve bilhassa Yûnus Emre üslubuyla kaleme aldığı dîvânıyla insanlar üzerinde büyük tesirler bırakan mektep bir mutasavvıftır.

Ümmî Sinan'ın yetiştirdiği öğrencilerinden birisi de ***Şair Askerî***'dir. Askerî, aslen Kütahyalıdır. Ancak irşâd göreviyle Afyon'a gönderilmiş ve burada yaşamıştır. Askerî'nin Divanında da, Ümmî Sinan ile ilgili bazı şiirler bulunmaktadır.

Kütahya yakınlarındaki Aslan'da oturan ***Subhî*** mahlaslı bir sûfi şair de,

---

[468] *(Kelimât-ı Kudsiyye,* **vr. 90b)**
[469] (bkz. Kelîmat-ı Kudsiyye, vr. 40a).

Ümmî Sinan tarafından yetiştirilmiştir.[470]

Kalbüm marazından kurtulam diyen
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinan'a
Kalbim hastalığından kurtulsam diyen
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinan'a

Gerçi her köşede şeyhim dir çoktur
Binde birinin (kim) irfanı yoktur
Gerçi her köşede şeyhim diyen çoktur
Binde birinin (kim) irfanı yoktur.

Mürşid-i kâmilim tarîki Hakk'dır
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinan'a
Mürşid-i kâmilim tarîki Hakk'dır
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinan'a

Allah fillâh irşâd yoluna durmuş
Yolıla ehlinden usûlün almış
Allah fillâh irşâd yoluna durmuş
Yoluyla ehlinden usûlün almış

Sinesi nûr ile eyle(ce) dolmuş
Eriş Elmalı'da Ümmi Sinana
Sinesi nûr ile öyle(ce) dolmuş
Ulaş Elmalı'da Ümmi Sinana
Âyetin hadîsin sırrın anlayan
Dâ'im tevhid ile gönlün eyleyen
Âyetin hadîsin sırrın anlayan
Dâima tevhid ile gönlünü işleyen

Ayetlerin sırrını anlamak için tevhidin ışığına ihtiyaç vardır. Mesela: ***"Onlardan, karı ile kocanın arasını ayıran şeyleri öğreniyorlardı"***[471]

---

[470] (TATÇI, 2007), s. 93-132, kısaltılarak alınmıştır.
[471] "Şeytanların Süleyman'ın hükümdarlığı hakkında söylediklerine uydular. Oysa Süleyman kâfir değildi, ama insanlara sihri öğreten şeytanlar kâfir olmuşlardı. Babil'de, melek denilen Harut ve Marut'a bir şey indirilmemişti. Bu ikisi *"Biz sadece imtihan ediyoruz, sakın inkâr etmek"* demedikçe kimseye bir şey öğretmezlerdi. ***Hâlbuki bu ikisinden, koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı.*** Oysa Allah'ın izni olmadıkça onlar kimseye zarar veremezlerdi. Kendilerine zarar verecek, faydalı olmayacak şeyler öğreniyorlardı. And olsun ki, onu satın alanın ahiretten bir

buyurulmuştur. Zahir ehli, tefsir ederken, erkekle kadının arasını ayırırlar demişlerdir. Hakikat ehlince canla bedenin arasını ayırırlar demektir. Çünkü canın, Önüne ön olmayan ebedî çifti, gerçeklik durağıdır. Onun çifti, onu çiftlikten ayırıp birliğe ulaştıran, dertten kurtarıp tek edendir.

Bütün âlemde çifti olmayan o tek, Kuluyla uyuştu da tek mi- çift mi oyunu oynamaya koyuldu. Derken bana, tek mi istersin, çift mi dedi;
Seninle çift olmak isterim dedim, fakat bu âlemden tek olmak.

Her şey, bir başka şeyle dost oldu mu, iki olur. Fakat bu gerçek, şaşılacak bir gerçektir ki sen, onunla beraber oldun mu bir olursun; onsuz kaldın mı, iki-iki olursun; üç-üç olursun, dört-dört olursun. Bunun benzeri canla bedendir. Can, bedende oldukça, bütün birbirine aykırı olan parça buçuklar bir soluk haline gelirler, birleşirler, fakat can, bedenden ayrıldı mı, bu bir şey yüzbin şey olur. Göz bir yana gider; kulak bir yanı tutar; kemik bir yanı çeker; eti de, her dalayan, yiyen hayvan kaplar, didiklemeye koyulur. Neden Dağıldı bu parça-buçuklar; tek değil miydi, bir değil miydi? Toprak oldu mu da bir parçasını testi yaparlar o toprağın; bir parçasından testi düzerler; bir kısmından küp yaparlar. Her biri, kendi başına bir şey olur; birbirine yabancı kesilir-giderler. Biz birdik derler, neden yabancı olduk? Canın sohbetiyle birleşmiştik, bir olmuştuk. [472]

Bîçâre Mısrînin sözün dinleyen
Eriş Elmalıda Ümmi Sinana

Bîçâre Mısrînin sözün dinleyen
Kavuş Elmalıda Ümmi Sinana

---

nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şeyin ne kötü olduğunu keşke bilselerdi!” (Bakara, 102)

[472] (MEVLANA, et al., 1965), I. Meclis

162

4+4=8

Âlem ahvâlime hayran
Eylemez dil hâlin iz'ân
Hiç bilemem bu ne seyrân[473]
  Geh Halveti geh Celvetî
  Geh Kâdirî dirler bana
Gören ibret eder bana
Nice haber verem sana
Tatmayanlar ermez buna
  Geh Halveti geh Celvetî
  Geh Kâdirî dirler bana
Dil ahvâlin arif bilür
Âşık hâli maruf olur
Bu dil lutfa cevlân kılur
  Geh Halveti geh Celvetî
  Geh Kâdirî dirler bana
Âşıkın Hakk'dır naşiri
Oldum dervişler hakiri
Mısrî Hakk'ın dil esiri
  Geh Halveti geh Celvetî
  Geh Kâdirî dirler bana

Âlem ahvâlime hayran
Eylemez dil hâlin iz'ân[474]
Hiç bilemem bu ne seyrân
Âlem hallerime hayran
Gönül hâlin basiret eylemez
Hiç bilemem bu ne seyrân

Geh Halveti geh Celvetî
Geh Kâdirî dirler bana
Bazan Halveti Bazan Celvetî
Ara sıra Kâdirî dirler bana

[473] Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, 1998, s.183
[474] **iz'an:** basîret, anlayış, teslim olup itaat etmek, inanç, idrak, akıl, zekâ.

KADİRİLİK

(Kadiriye), Abdulkadir Geylanî olarak ünlenmiş Muhyiddin Ebû Muhammed b. Ebû Salih b. Zengi-Dost (d. 1077 Geylan-hyt. 1165 Bağdat)'u öncü kabul eden tarikat.

Bağlılarınca **Gavsu'l-Azam, Kutub, Bâzullah, Sultanu'l-Evliya, Ayetullah** gibi lakablarla anılan Abdulkadir Geylânî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz, öğrenimini tamamladıktan sonra başladığı ders ve vaazlarını kesip yirmi beş yıl kadar süren uzlet hayatı sürdüğü bilinen bir husustur. Tasavvuf alanındaki mürşidi Ebu Saîd el-Mübarek b. Ali el-Mahzûmî idi. Tarikat silsilesi el-Mahzûmî, Ebu'l Hasan Ali İbn Muhammed b.Yusuf el-Kureşi, Ebu'l-Ferec Yusuf el-Tarsusî, Abdu'l-Aziz et-Temimî, Ebubekr Şiblî, Cüneyd Bağdâdî, Sırriyü's-Sakatî ve Maruf el-Kerhî aracılığı ile Ehl-i Beyt imamlarından Ali el-Rıza'ya, ondan da Mûsa el-Kâzım, Cafer es-Sâdık, Muhammed el-Bâkır, Zeyne'l-Abidin ve Hüseyin b. Ali aracılığı ile Hz. Ali kerreme'llâhü vecheye dayanır.

Kadirilik'e göre tasavvuf seha, rıza, sabır, işaret, gurbet, seyahat, fakr ve suf (yün elbise) giyinmek üzerine kuruludur. Geylani'ye göre bir mürid önce bir çile dönemi yaşayarak zâhitliğe tamamıyla alışmalı, sonra uzaklaştığı dünyaya yeniden dönerek haz ve nasibini ala ala başkalarını irşad etmeli, aydınlatmalıdır. Ancak dünya ve ahiret nimetlerinin insan ile Allah Teâlâ arasında bir perde olduğu unutulmamalı, mutasavvıf bu nimetleri değil, Allah Teâlâ'nın zatını kendine amaç edinmelidir. Bunun için üç konuya özen gösterilmelidir:

Allah Teâlâ'nın emirlerini yapmalı, yasaklarından kaçınmalı ve kadere boyun eğmelidir. Mürid öncelikle farz görevlerini yerine getirmeli, bunları bitirdikten sonra vacib ve sünnetleri yapmalı, daha sonra da nafile ibadetlerle uğraşmalıdır. Nafile ibadetlerin en önemlisi ise zikirdir.

Kadirilik'e giriş "Mübayaa" denilen bir törenle gerçekleşir. Bu tören sırasında şeyh önce üç kere Fatiha'yı, arkasından mübayaa âyetini okur ve üç kere *"Estağfirullah el-azim ve etubü ileyh"* der. Sağ eliyle adayın sağ elini tutar ve *"Ben Allah'a, meleklerine, peygamberine şehadet ederim. Şüphesiz ben Allah ve Rasûlüne bütün günahlarımdan dolayı tevbe ve Rasûlünün emirlerine imtisal, yasaklarından ictinabla Hakk'a ibadete gayret ediciyim. Takatım nisbetinde fakir ve düşkünlerin hizmetine koşmanın en büyük vazife olduğuna inancım tamdır. Abdulkadir Geylanî Hazretleri dünya ve ahirette bizim şeyhimiz olsun. Bu ikrarımıza Cenab-ı Hakk şahittir"* diyerek telkinde bulunur. Telkinin son bölümü bir ahitleşmedir:

"El şeyhimizin elidir. Sizin örnek tutacağınız zat Seyyid Şeyh Muhyiddin Abdulkadir Geylanî'dir. Ahid Allah ve Rasûlü iledir." Bu sırada mürid dizleri üzerine çöker ve gözlerini kapar. Şeyh üç kere kelime-i tevhidi tekrar

eder, mürid de onu takip eder. Daha sonra bir makas getirilerek müridin alnından bir miktar saç kesilir. Bu, müridin masiva ile kalbî bağlarının kesildiğini simgeler. Daha sonra hep birlikte kıbleye yönelerek üç kere tekbir getirirler. Tören şeyhin duası, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme salât ve selam ve bütün nebilerin, ashabın, geçmiş velilerin, Abdulkadir Geylanî'nin ve tarikat büyüklerinin ruhlarına okunan Fatiha ile sona erer.

Kadirilik'te zikir açık olarak ve çok defa topluca yapılır. Zikir sırasında oturulabileceği gibi ayakta da durulabilir. Zikir ayakta yapılacaksa halka biçiminde dizilen müridler ellerini birbirlerinin omuzları üzerine koyarak hep bir ağızdan zikre başlarlar. Genellikle **"Hu"** diyerek yapılan zikir sırasında gözler kapatılır; baş, kelime-i tevhidi temsil edecek biçimde sağa-sola sallanır. Kadirilerin ayrıca her sabah namazından sonra ya da günün uygun bir vaktinde okumak zorunda oldukları virdleri vardır. Allah Teâlâ'ya hamd, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme salât ve selam ile dualardan oluşan bu virdler Arapça olarak okunur.

Kadiriye tarikatı İslam dünyasında en yaygın tarikattır. Tarikat merkezi Bağdat'taki dergâhtır ve halen Geylânî'nin soyundan geldiği kabul edilen birisi tarafından yönetilir. Kadirilik'i Anadolu'ya ilk getiren kişi Eşrefoğlu Rûmî'dir (hyt. 1469). Eşrefoğlu Rûmî'nin kurduğu Eşrefiye kolu, Kadirilik'in tanınmasında önemli bir rol oynamıştır. Eşrefiye'nin daha çok Bursa ve çevresinde yayılmasına karşılık, Kadirilik'i İstanbul'da tanıtan İsmailiye ya da Rûmiye denilen kol olmuştur. Bu kolun kurucusu İsmail Rûmî (hyt. 1631) Anadolu ve Rumeli'de kırk kadar Kadiri tekkesi açmıştır. Anadolu Kadiriliğinin merkezi de İsmail Rûmî'nin İstanbul Tophane'de yaptırdığı Kadirihane'dir.

Fas'tan Endonezya'ya kadar çok sayıda üyesi bulunan Kadirilik, kendisinden sonra çok sayıdaki kollar aracılığı ile güç ve etkinliğini arttırmıştır. Bu kolların başlıcaları Esediye, İseviye, Yafiiye, Hilaliye, Garibiye, Halisiye, Eşrefiye ve Rûmiye'dir. Kadiriler, mühr-i Kadiri denilen bir külah (sikke), çok süslü bir tac, değerli kumaşlardan yapılan kolları geniş ve belden bir kuşakla bağlanan haydariye ya da cübbe ve şalvardan oluşan özel giysileriyle diğer insanlardan ve tarikat üyelerinden ayrılırlardı. Türkiye'de varlığını günümüzde de sürdüren Kadirilik, üyelerinin **"burhan gösterme"** adını verdikleri şiş saplama, kızgın fırına girme, ateşle oynama gibi gösterileri bugün de büyük ilgi çekmektedir. [475]

CELVETİYYE

Bayramiyye tarikatının bir şûbesi. Ünlü mutasavvıf Azîz Mahmud Hüdai kaddese'llâhü sırrahu'l-azize nisbet edilen bir tarikat.

---

[475] Şamil Ansiklopedisi

Arapça'da yerini, yurdunu, terk etmek mânâsına gelen celvet kelimesi, tasavvuf ıstılahı olarak, kulun, Allah Teâlâ sıfatları ile halvetten çıkışı ve Allah Teâlâ'nın varlığında fanî oluşu anlamını taşır.

Celvetiyye, celvete mensup olanlara verilen isimdir. Celvet, halvetten çıkmaktır. Bu da itibarî olan her şeyi çıkarmak, hakikat libâsını giymek demektir. Halvet ile celvet arasında anlam ve imlâ açısından alt ve üstteki noktadan başka bir fark yoktur.

Celvet ve halvet kelimeleri, başlangıçta bir makam ve meşreb ifade ederken daha sonraları iki ayrı tarikatın adı olmuştur. Celvetiyye tarikatının ilk kurucusu olarak değişik isimler ileri sürülür. Bu değişik rivayetleri te'lif eden İsmâil Hakkı Bursevî der ki:

"Celvetiyye tarikatı İbrahim Zâhid Gilânî (hyt. 700/1300) **devrinde hilâl; Üftâde** (hyt. 988/1580) **zamanında yarım ay; Hüdai** (hyt. 1038/1628) **asrında ise dolunay durumundadır."**

Aziz Mahmud Hüdâî, 948/1552-1038/1628 tarihleri arasında yaşamış bir Türk mutasavvıfıdır. İyi bir medrese tahsili gördükten sonra sûfiyye mesleğine sülûk ederek Bursalı M.Muhyiddin Üftâde kaddese'llâhü sırrahu'l-azize mürid olmuş ve kısa zamanda onun yanında hilâfet alarak irşâda mezun olmuştu. Şeyhinin vefatından sonra İstanbul'a gelerek irşâda başlayan Hüdâyî, ilmi ve mânevî nüfûzu sayesinde halkın her kesiminden binlerce insanın sempatisini kazanmış, özellikle devlet adamları ve sultanların hürmetine mazhar olmuştu. Onun eserleri Celvetiyye tarikatının teşekkülünü ve sistemleşmesini sağlamıştır. Hüdâyî'nin "Vakıât", "Tarîkatnâme," "et-Tarîkatü'l-Muhammediyye" ve "Câmiu'l-Fazâil" gibi eserleri, tarikatın temel kaynakları arasında sayılabilir.

Aziz Mahmud Hüdâî, "Şakâyık zeyli"ne göre, Seferhisarlı'dır. Gülşen Efendi, "Külliyât-ı Hüdâî" de Sivrihisarlı olduğunu kaydediyor. Başkaları da onun Konya Koçhisar'ından olduğunu söylemektedirler. İstanbul' da okuyan, Edirne'de Sultan Selim medresesinde muitlik, Şam ve Mısır' da nâiplik eden, Mısır'da Kerimü'ddin Halvetî adlı birisine intisap edip Halvetî olan Mahmud Hüdâî, nihâyet Bursa'da Ferhâdiye medresesine müderris ve Cami-i Atik mahkemesine nâip oluyor. Bu sırada, **bir gece, rüyasında, cennetlik olduklarını zannettiği birçok kimseyi Cehennem'de, Cehennem'lik zannettiklerini Cennet'te görüyor. Bunun üzerine ertesi sabah derhal Uftâde'ye gidip teslim oluyor.**

Mahmud Hüdâî zamanında büyük bir hürmete mazhar olmuştur.

"Silsilenâme-i Celvetiyyân", şeyhin bu teveccühe uğrayışına Sultan 1. Ahmed'in bir rüyasını kerâmetle tâbir etmesini, sebep olarak gösteriyor. Peçevî, Rumeli Kazaskeri Sunullah'ın tesiri ile vezir Ferhat Paşa tarafından Fatih Camii'ne vaiz tayin edildiğini kaydetmekte ve şöhretinin bu suretle başladığına işaret etmektedir (İbrahim Peçevî, Tarih, II, 36).

Mahmud Hüdaî üç kere hac etmiştir. Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Sultan ile evli olduğu rivayet edilmektedir. Şeyhin tatlı dilli ve güzel söz söyleyen, sakallı ve orta boylu olduğu kaydedilir.

Aziz Mahmud Hüdâî, vahdet-i vücüdu, şerîat hudutlarını taşmamak üzere kabul eden ve her hususta zahitlik yolunu tutan tam sünnî bir şeyhtir. Hatta o, tasavvufta taşkınlık gösteren yahut birai serbest fikri olan sofilere bile karşıdır. Celvetiye'de sülûk, esmâ iledir. Esmâ-i seb'a yani Allah Teâlâ'nın yedi adı "usûl-i esma" adını alır. Celvetîlikte bunlardan başka beş ad daha kabul edilmiştir ki bunlara da "furû-i esmâ" denilir.

Celvetiyye Tarikatı, Bayramiyye'nin; Bayramiyye de Safeviyye ve Halvetiyye'nin bir kolu sayılmaktadır. Celvetiyye, Hz. Ali kanalıyla gelen bir tarikat olması itibarıyla cehrî zikri esas olan, nefs tezkiyesine önem veren bir tarikattır. Harîrîzâde M. Kemâleddin, Tibyânu vesâili'l-hakâik adlı eserinde Celvetiyye'nin esaslarının tezkiye, tasfiye ve tecliye olduğunu belirtir.

"Tezkiye" dünya sevgisini terkederek nefsi mâsivânın şerrinden korumak; "tasfiye", kalbi her türlü kirden temizleyerek ilâhî iradenin aksedeceği bir hâle getirmektir. "Tecliye" ise, zât-ı İlâhî'nin yine kendisi için zuhûru demektir. Sâlikin, bu âlemi, Hakk'ın zuhûr mahalli olarak görmesidir.

Her çeşit ibadet ve zikirden gaye, insanı gerçek kulluğa erdirmek, kalp tasfiyesi ve nefs tezkiyesiyle kemâle ulaştırmaktır. Celvetiyye tarikatının temel esasları, yine Celvetîler'in kabul ettiği usûle göre, "zikir" ile "manevî ve sürî mücâhede" sûretiyle gerçekleşebilir. Kısaca "kelime-i tevhîd" zikri denilen tevhid zikri, bu tarikatın farklı bir özelliği olarak kabûl edilebilir.

Celvetiyye'de sülûkün dört mertebesi vardır: Tabiat, nefs, rûh ve sırr. Tabiat mertebesinde sâlik tabiatın gereği olan yeme, içme ve cinsî münâsebetten mücâhede yoluyla uzaklaşmaya çalışır. Zaruret ölçüsünde yer, içer ve belli bir süre evlenmez. Nefs mertebesinde nefsten kaynaklanan kötü huy ve sıfatlarını mücâhede yoluyla terk etmeye çalışır. Nefsin kötü fiilleri iki türlüdür. Bir grubu kendi irâdesi ile işlediği günahlar; diğerleri iyice yerleşmiş kötü huy ve alışkanlıklardır. Bunların her iki grubunda ancak riyâzat ve mücâhede ile ıslah edilebilir. Nefs, belli şekillerde ıslah edilip kontrol altına alınınca rûh ve sırr mertebelerine yol açılmış olur. Ruh mertebesinde sâlik, nefsin kötü huylarının tasallutundan kurtulup rûhu ile irtibata geçmiş sayılır. Ruhun bozuk tarafı, marifet-i ilâhiyyeden mahrûmiyyettir. Bu yüzden rûhun terbiyesi ancak marifet-i ilâhiyye ile olur. Rûh mertebesinde ilm-i ledün sırları zâhir olmaya başladığında sâlike "keşf" vâki olmaya başlar. Tabiat ve nefs mertebelerinde

keşf yoktur. Sâlik rûh mertebesinde mârifet ve ilâhî aşkı elde ettikten sonra, sırr mertebesine yükselir. Bu mertebenin gereği mâsivâdan ilgiyi kesmek, Hakk'tan başkasına gönül vermemektir. Bu makam, mahv fena ve tecellî nürlarının zuhûr ettiği vuslat makamıdır.

Bu dört makamın her biri, ayrı ayrı renklerle temsil edilmiştir: Tabiatta renk "toprak" alâmeti olarak siyahtır. Nefs kan rengindedir ve bu "hevâ" alâmeti sayılır. Rûhta renk sarıdır ve "ateş"in sembolüdür. Sırr renksizdir ve "su" yu temsil eder. Böylece anâsır-ı erbaa tamamlanmış olur. Bu dört makamın sonunda Celvetî sâliki hilâfete ehil hâle gelerek mürşidi tarafından halife tayin edilir.

Celvetiyye'nin; İsmâil Hakkı Bursevî tarafından kurulmuş olan Hakkıyye, Selâmi Ali Efendi'ye nisbet edilen Selâmiyye, Kütahyalı Ali Fenâi Efendi'nin temsil ettiği Fenâiyye ve M. Hâşim Baba tarafından kurulmuş olan Hâşimiyye olmak üzere dört kolu vardır. İstanbul'da tarikat ve tekke faaliyetlerinin serbest olduğu dönemlerde, hemen hemen otuza yakın celveti tekkesi vardı.

Celvetiyye tarikatında diğer tarikatlardan farklı olarak dizler üstüne kalkılıp yarı-kıyam hâlinde icra edilen bir zikir tarzı vardır ki buna **"nısf-ı kıyâm"** ya da **"hızır kıyâmı"** denilir.

Celvetî mensuplarının giydiği Celvetî tacının tepesinde onüç; dilim ve bu dilimleri birleştiren bir düğme bulunur. Tarikatın merkez tekkesi, İstanbul-Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâî'nin medfûn bulunduğu âsitânedir. Tarikat, İstanbul ve Bursa'nın dışında Balkanlar'da da yayılma istidadı göstermişti.[476]

<u>Gören ibret eder bana</u>
<u>Nice haber verem sana</u>
<u>Tatmayanlar ermez buna</u>
Gören ibret eder bana
Nice haber verem sana
Tatmayanlar ermez buna

<u>Geh Halveti geh Celvetî</u>
<u>Geh Kâdirî dirler bana</u>
Bazan Halveti Bazan Celvetî
Ara sıra Kâdirî dirler bana

[476] Şamil Ansiklopedisi (Geniş bilgi için bk. H. Kamil Yılmaz, Aziz Mahmud Hudâî ve Celvetiyye Tarikatı, İstanbul 1982)

Dil ahvâlin arif bilür
Âşık hâli maruf olur
Bu dil lutfa cevlân[477] kılur
Gönül hallerini arif bilir
Âşık hâli bilinenlerden olur
Bu gönül lutfa duramaz kalır

Geh Halveti geh Celvetî
Geh Kâdirî dirler bana
Bazan Halveti Bazan Celvetî
Ara sıra Kâdirî dirler bana

Âşıkın Hakk'dır naşiri
Oldum dervişler hakiri
Mısrî Hakk'ın dil esiri
Hakk'dır âşıkın yayıcısı
Oldum dervişler önemsizi
Mısrî Hakk'ın dil esiri

Geh Halveti geh Celvetî
Geh Kâdirî dirler bana
Bazan Halveti Bazan Celvetî
Ara sıra Kâdirî dirler bana

---

[477] **Cevelân:** yerinde durmayıp gezme, dolaşma, kaynaşma.

163

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Mushaf-ı hüsnünde yazmışdur edîb-i kâf u nûn

انَّ فِي ذلِكَ الا يات لقوم يسمعون[478]

Halka-i ervâhdan zülf ü ruhun tesbîh ider

Ehl-i diller[479] حين تمسون و حين تصبحون

Küfr-i zülfün hakkiçün ey nûr-ı Rahmânî yüzün

Ehl-i zühd îmân getürmezse[480] فهم لا يعقلون

Dil serîr-i cennet-i kuyunda buldukça makam

Der lisân-ı hâl ile[481] ياليت قومى يعلمون

Ehl-i aşka arzu firdevs-i kûyundur velî

Asl-ı maksûd oldı dîdârun[482] ولهم ما يدعون

Tîğ-ı âşkunla şehîd olsam mezârım sengine

Yazalar bu âyeti[483] فاشهد بانا مسلمون

Âyet-i hüsnün Niyazi'ye mufassal yazdırır

Ol ki dir[484] فصلنا الا يات لقوم يعلمون

<u>Mushaf-ı hüsnünde yazmışdur edîb-i kâf u nûn</u>
Güzellik Mushaf-ı edîbi yazmıştır kâf ve nûn'u

<u>انَّ فِي ذلِكَ الا يات لقوم يسمعون</u>[485]

"Şüphesiz bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır."

---

[478] Yunus, 67; Nahl, 65; Rum, 23
[479] Rum, 17
[480] Bakara, 170–171; Maide, 58–103; Enfal, 22; Yunus, 42–100; Ankebut, 63; Yasin, 68; Zümer,43; Hucurat, 4; Haşr, 14
[481] Yasin, 26
[482] Furkan, 68
[483] Ali İmran, 52
[484] En'âm, 97
[485] Yunus, 67; Nahl, 65; Rum, 23

Halka-i ervâhdan zülf ü ruhun tesbîh ider
Ruhlar halkasında zülf ve ruhun tesbih eder

Ehl-i diller [486] حين تمسون و حين تصبحون

Gönül ehl-i *"Akşama girerken ve sabaha ererken hepiniz Allah'ı tesbih edin."*

Küfr-i zülfün[487] ***hakkiçün ey nûr-ı Rahmânî yüzün***
Ey yüzü Rahmânın nûru! Zülfün küfrü hakkı için

Ehl-i zühd îmân getürmezse [488] فهم لا يعقلون

Zühd ehli iman getirmezler ve *"akıl da etmezler."*

Dil serîr-i cennet-i kuyunda buldukça makam
Gönül tahtı cennet köyünde buldukça makam

Der lisân-ı hâl ile [489] ياليت قومى يعلمون

Hal lisanı ile "Keşke milletim Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını bilseydi!"

İlgili Hadîs-i Şerif[490]

Sakafî Kabilesi'nden Mes'ûd oğlu Urve, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize gelerek, "Ya Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem! Beni kendi kavmime gönder de onları İslâm'a çağırayım" dedi ve aralarında şu konuşma geçti:

—Seni öldürmelerinden endişe duymaktayım.

—Onlar beni uyurken bulsalar uyandırmazlar.

—O halde gidebilirsin.

Bu ruhsat üzerine Urve radiyallahü anh kendi kavmine gidip önce Lât ve Uzzâ adındaki putlara uğradı ve *"yarın sizi kötü duruma düşüreceğim"* diye mırıldandı. Onun bu düşüncesini öğrenen Sakifli'ler öfkelendiler. Buna rağmen Urve radiyallahü anh onlara şöyle seslendi:

"Ey Sakifliler! Lât artık Lât değildir; Uzzâ da Uzzâ değildir. İslâm'a girin, selâmete erin" dedi ve bu sözün üç defa tekrarladı. Sakifli'lerden

---

[486] Rum, 17
[487] **Zülf:**(Zülüf). f. Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi
[488] Bakara, 171
[489] Yasin, 26
[490] (Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları: 10/5036-5037)

biri ona bir ok atarak öldürdü.

Bu haber Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz'e ulaşınca, üzüldü ve şöyle buyurdu:

"Doğrusu Urve'nin misâli, Yâsîn Sûresinde geçen kimsenin (Habib en-Neccar) misâline benzer." [491]

Kasaba Halkı Ve Öldürülen Mü'min

"Onlara o kasaba halkından misâl getir; hani onlara rasüller (veya rasül elçileri) gelmişti."[492]

Kıssada mü'minleri aydınlatır anlamda altı safha işleniyor. Şöyle ki:

1—Kasaba halkına önce iki elçinin gönderilmesi,

2—O ikisini destekleyen bir üçüncü elçinin gönderilmesi,

3— Kasabanın bir ucunda oturan şuurlu bir mü'minin yardıma koşması ve elçileri tasdik etmesi,

4—Bu yüzden o mü'minin zulmen öldürülmesi.

5—Tebliğ ve irşadı kabul etmeyip işi tehdide döndüren ve sonra da masum bir insanın kanına giren inkârcı azgınların karakter yapısı,

6—Öldürülen o sadık mü'minin sağ kalanlar hakkındaki temennisinden haber verilmesi.

Anlatılan üç resul (elçi) konusu bütünüyle Mûsa aleyhisselâm, İsâ Aleyhisselâm ve Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem rasüllere mi işarettir; yoksa Romalılara gönderilen, uyarı, tebliğ ve İrşat göreviyle yükümlü bulunan üç rasül elçisi mi veya üç ayrı rasül mü misal anlamında kasdedilmektedir?

Önce şunu belirtelim ki: Gönderilen üç elçi hakkında **"murselîn"** kavramına yer verilmiştir ki bu daha çok nebiler hakkında kullanılmaktadır ve bazan da onlar adına teblîğ ile görevli elçiler hakkında da kullanıldığı vâkidir. O bakımdan büyük nebilerin dini yaymakla görevli üç yakın arkadaşı hatıra gelebilir. Nitekim müfessirlerin çoğu sözü edilen elçilerin, İsâ aleyhisselâmın havarileri olduğu ihtimali üzerinde durmuşlardır. Kasabanın ise, Antakya, öldürülen yerlinin de Habib en-Neccar adında bir zat olduğunu yazmaktadırlar. Ancak bunların hiçbiri sahîh bir rivayete dayanmamaktadır, yani güvenilir bir dayanakları yoktur. Bu sebeple son asırda yetişen müfessirler bu rivayetin İsrâiliyattan olduğu şüphesini izhar etmişlerdir.

"Üç büyük rasüle işarettir" şeklinde yorumda bulunulmuştur. Bu da kesin değildir, ama gerçeğe pek yakındır. Bu takdirde Mûsa aleyhisselâm Mısır'ı Fir'avn'dan ve yandaşlarından kurtarıp temizlemiş ve zamanla ilâhî

---

[491] İbn Ebî Hatim - İbn Kesîr : 3/568

[492] Yasin, 13

dinin o ülkede yayılmasına ortam hazırlamıştır. İsâ aleyhisselâmı Romalılar arasına ilâhî kıvılcımı atıp ayrılmış ve zamanla o kıvılcım ortam bulup genişleyerek kralları dize getirmiş, ülkeleri aydınlatmıştır. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz de o iki nebinin arkasından üçüncü resul olarak gönderilmiştir. O, önce Arap Yarımadası'na, sonra da kıtalara baş eğdirmiş ve Allah Teâlâ'nın dinini yayıp, Allah Teâlâ'nın son mesajını insanlara tebliğ etmiştir.

Bu yoruma göre, öldürülen yerli mü'min, canını Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem yolunda seve seve feda eden ilk müslümanlara misaldir.

Rasüllerin Tavrı

İsmi anılmayan, kasabaya gönderilen üç rasül veya üç rasül elçisinin herkes gibi insan oldukları ileri sürülerek, kasaba halkı tarafından tasdik edilmemişlerdir. Bu, gönderilen her nebiye inkârcı sapıkların, putperest müşriklerin söylediği klasik bir sözdür. O halde gönderilenlerin uyarıcı rasül olması ihtimali daha da kuvvet kazanmaktadır.

Hadîste, İbn Ebî Hâtim'in rivayetini sahîh kabul edersek, gönderilenlerin üç rasül elçisi olduğu ağırlık kazanır. Ancak sözü edilen hadîsin sıhhati üzerinde şüphe izhar edenler olmuştur.

Gönderilen Rasüllerden Sonra Sıkıntılı Günlerin Başlaması

"Kasaba halkı onlara: "Doğrusu sizin yüzünüzden başımıza uğursuzluk çöktü....." dediler."

Kur'ân-ı Kerîm'in birkaç yerinde bir kasaba veya ümmet ve millete peygamber gönderildikten ve hak ile bâtıl arasında sürtüşme ve tartışma baş-gösterdikten sonra, Cenâb-ı Hakk'ın o yer halkını daha çetin sınavdan geçirmek ve bir bakıma ayrı bir yoldan da uyarmak için üzerlerine kıtlık, zelzele, kasırga, lav, sel baskını ve benzeri bir afet oluşturup gönderdiğine dikkatler çekilmektedir. Nitekim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz hem Mekke'de rasüllüğünü ilân ettikten birkaç yıl sonra Mekke'de; hem de Medine'ye hicret ettikten sonra Medine'de kuraklık ve sıkıntı baş göstermişti. O kadar ki bu durum gerçek mü'minlerin imân ve bağlılığını artırmış; inatçı kâfirlerden bir kısmının yumuşamasına, bir kısmının da büsbütün küfür ve tuğyanını artırmasına sebep olmuştur.

Gönderilen üç rasülün veya rasül elçisi üç kişinin sözü edilen kasabaya gelmesiyle birlikte orada sıkıntı baş göstermiştir. O yüzden kasaba halkının çoğu inkâr ve azgınlığını artırarak, **"sizin yüzünüzden başımıza uğursuzluk çöktü"** demişlerdir. Oysa uğursuzluk kendilerinin kalbinde, niyetinde ve vicdanlarında yuvalanmış bulunuyordu ki onu bir türlü anlaya-

mıyorlardı. Peygamberlerin veya elçilerin gelip tebliğ ve irşatta bulunmasıyla yuvalanan uğursuzluk meydana çıkmış oldu.

Kur´ân-ı Kerim'in bir başka yerinde bu konuya açıklık getirilerek şöyle buyrulmaktadır:

"Hangi memlekete bir rasül gönderdiysek mutlaka oranın halkını, yalvarıp yakarsınlar (gafletten uyansınlar) diye birtakım sıkıntı, darlık ve şiddete (tabi) tutup (hırpalamışızdır),"[493]

Fedakâr Mü'minin Uyarı Ve Tavsiyesi

"Şehrin en uzak kesiminden bir adam koşarak geldi ve "ey kavmim, gönderilen bu elcilere uyun; uyun sizden ücret istemeyenlere. Bunlar doğru yol üzerinde bulunuyorlar" dedi."[494]

Nebileleri veya gönderilen elçileri tasdik eden yerli halktan bir mü'minin uyarı ve tavsiye mahiyetindeki bu sözleri incelendiğinde, yedi kadar önemli gerçeği yansıtmaktadır. Şöyle ki:

1—Hakk'a davette sür'at ve cesaret esastır. Aynı zamanda rasüllerin kişiliğini ve görevlerini, yardımcı olup halka anlatmak büyük bir hizmettir.

2—Hakka, doğruya, iyiye çağrıda bulunurken ücret istenmez. Bu kutsal görev tamamen hasbîdir, fahrîdir. Nitekim hiçbir nebi bu hususta ücret talebinde bulunmamış; aksine hakka davet doğrultusunda yapılan tebliğ ve irşadın ücretsiz olduğunu özellikle açıklamıştır. Nitekim Şuârâ sûresinde bu konuda yeterli açıklama yapılmış bulunuyor.

Unutmamak gerekir ki, davanın büyüklüğünü ve yüceliğini kişisel çıkarlara alet etmek, o davaya bütünüyle ihanettir. Aynı zamanda davanın kutsallığına ters düşer.

3—Rasüllerin veya onları temsil eden gerçek mürşitlerin doğru yolda bulunduklarına dikkatleri çekmek; hiçbir makam, mevki, servet ve baş olma sevdasında bulunmadıklarını söylemek ve bu açıdan hareketle onların nasıl ferağat-i nefisle yola çıktıklarını anlatmak her mü'minin görevidir.

4—Yoktan yaratıp var kılan ve her şeyi insanın hizmetine veren Allah Teâlâ'ya kulluk ve ibâdette bulunmanın akıllıca bir düşünce ve sağlam imândan kaynaklanan bir davranış olduğunu belirtmekte; her şeyin O'nun kudretinin eseri olduğunu isbat etmekte; eninde sonunda o yüce kudrete döndürüleceğimizi, ölümün bunun giriş kapısı bulunduğunu haber vermekte sayısız yararlar vardır.

5—Allah Teâlâ'yı bırakıp yarar ve zarara muktedir olmayan basit ci-

[493] Araf, 94
[494] Yasin, 20-21

simlere, canlı-cansız eşyaya tapmanın akıl ve idrâk dışı olan cehaletin ürünü olduğunu anlatarak düşünceleri yönlendirmeye çalışmayı ihmal etmemek oldukça lüzumludur.

6— Allah Teâlâ'yı bırakıp başka şeye tapan insan, şüphesiz kendinden daha aşağı derecede bulunan şeylere tapmak gibi bir küçüklük ve aşağılık sergilemekte ve bütünüyle sapıttığını ortaya koymaktadır.

7—Âlemleri yaratıp terbiye eden, her şeyi düzen ve dengede tutan O Yüce Rabbe kulluğun en üstün şeref ve meziyet olduğunu çekinmeden ilân etmekte mutlak hayır vardır.

İşte irşat ve teblîğin tartışmalı, çekişmeli safhalarında mürşitlerin durumunun yedi madde halinde açıklanması, onların gerçek tavrını, sadık mü'minler olduklarını simgeler. Gerisi Allah Teâlâ'ya aittir. Dilediğini korur, dilediğini doğru yola eriştirir, dilediğini sapıklığıyla bocalar halde bırakır, dilediğini de bu yolda şehadet mertebesine eriştirir.

Nitekim Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ashabı da bu yedi maddeyle ortaya çıkıp kendilerine düşen hizmeti lâyıkıyla yerine getirmişlerdir.

Böylece Kur'ân-i Kerîm, beyân ettiği kıssa ve misallerle bu gibi mü'minleri hem övmekte, hem de onları kıyamete kadar gelecek olanlara örnek ve model göstermektedir.

Hak Uğrunda Şahadet Şerbetini İçmek

"Ona, "gir cennete" denildi. O da, "ah keşke kavmim, Rabbımın beni bağışladığını ve beni ikrama lâyık görülen kişilerden kıldığını bir bilselerdi" dedi."[495]

Kur´ân-ı Kerim Hakk uğrunda canını vermek suretiyle şehitlik mertebesine yükselen gerçek bir mü'minin ne kadar aziz ve şuurlu olduğunu bize öğretirken, hak uğrunda öldürülen, kasabanın yerli halkından o mü'mini misal vermekte; öldürüldükten sonra da onun, sağ kalanlar hakkındaki güzel temennisini naklederek Allah Teâlâ'nın gerçek bir mü'mine olan geniş lütuf, inayet ve rahmetini bir defa daha hatırlatmaktadır. [496]

Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz bu ayet ile hem durumunun ulviliğini, kimsenin bilmediğini ve büyük eziyetler (hapis, sürgün vb.) içinde olduğunu açıklamaktadır.

Ehl-i aşka arzu firdevs-i kûyundur velî
Velî Aşk ehli arzusu firdevs köyüdür

---

[495] Yasin, 26-27
[496] Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları: 10/5041.

Asl-ı maksûd oldı dîdârun [497] ولهم ما يدعون

"Onlara orada ne isterlerse vardır" asıl niyetim didarıdır.[498]

Tîğ-ı âşkunla şehîd olsam mezârım sengine
Âşkın kılıcı şehîd olsam mezârım baştaşına

Yazalar bu âyeti [499] فاشهد بانا مسلمون

Yazsınlar ***"Allah'a iman ettik. Sen de şahid ol ki biz, muhakkak müslümanlarız"*** ayetini.

> ***"İsâ onların (Yahudi haham ve devlet adamlarının) inkâr ve inatlarını hissedince, "Allah yolunda yardımcılarım kim?" dedi. Havariler: "Allah yolunda yardımcılar biziz. Allah'a imân ettik; şâhid ol ki, biz herhalde müslümaniar (Hakk'a dosdoğru teslimiyet gösterenleriz" dediler.***
>
> ***Ey Rabbimiz! Senin indirdiğine inandık. (Gönderdiğin) Rasüle uyduk. Artık bizi (Senin varlığına birliğine, İsâ'nın rasüllüğüne) şâhid olanlarla beraber yaz.***
>
> ***(Onlardan bir kısım haham ve devlet adamları) hileye başvurdular, (İsâ'yı öldürmeyi plânladılar). Allah da onların hilesini boşa çıkardı. Allah hileleri boşa çıkaranların en hayırlısıdır."***[500]

Hakk'ın Sesinin Duyulması

Hakk'ın sesinin iyice duyulabilmesi, gönüllerde yer etmesi, dimağlara işlemesi hiç bir devirde kolay olmamıştır. Büyük dâvalar, köklü inkılâplar ancak büyük himmetler, üstün fedakârlıklar ve çok ciddi mücadeleler ister. Aksi halde büyüklüğünün tüm özelliklerini kaybeder.

Tezin güç bulması, ya da çevrede duyulup ilgi çekmesi; antitezin amansız biçimde karşı çıkması, güçlü hamleleriyle, saldırması sonucu, gerçekleşebilir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz aynı doğrultuda bundan çok daha çetin mücadeleler vermedi mi?

Karşısına dikilen küfür, tuğyan ve inat her geçen gün hızını artırmıyor muydu?

İsâ aleyhisselâm daha farklı bir takım yetenek ve özelliklerle, o devrin baş döndürücü sayılan mu'cizeleriyle ortaya çıktığında, karşısına çıkan

---

[497] Yasin, 57
[498] **Didar:** f. Mülâkat, görüş. Görünme. Yüz. Çehre. Görüş kuvveti, göz. Açık, meydanda.
[499] Ali İmran, 52
[500] Âl-i İmran, 52-54

küfür, İnkâr ve İnadın o nisbette büyük, olduğu görülmektedir.

Gerçi İsâ aleyhisselâm, İsrâiloğulları arasından ayrılmadan önce bütün gayret, himmet ve sistemli mücadelesine rağmen ancak 10-12 kadar kassar[501] ya da balıkçıyı kendine yardımcı olarak bulabilmişti. Ama uğradığı haksızlık, öldürülme teşebbüsleri, annesiyle birlikte azgın Yahudilerden kaçıp yer değiştirmesi, davasının büyüklüğü oranında onun ününü yavaş yavaş yaygınlaştırmış; antitezin şiddeti bir bakıma rahmete kapı açmıştır.

Bu gerçek şunu bize hatırlatır: Her şeyini davası uğrunda harcamaktan çekinmeyen, fedâkârlık ve feragatin doruğuna yükselen dava adamları her zaman maşerî vicdanda lâyık olduğu yeri -geç de olsa- almıştır.

İsâ aleyhisselâm hiçbir mücadele vermeden, hiçbir haksızlığa uğramadan, saldırıya mâruz kalmadan gelip geçseydi, çoktan unutulur, yaymak istediği din ve şeriat ülkelerde duyulmazdı.

İşte büyük dâvaların, köklü inkılâpların kamu vicdanında yer edebilmesinin değişmeyen metotlarından biri, belki başta geleni budur. Kur´ân-ı Kerim'de İsâ aleyhisselâm olayı anlatılırken özellikle ilâhî sünnetin uygulama ölçü ve anlamına yer verilmiş ve Müslümanlar uyarılmaya çalışılmıştır. Kur´ân-ı Kerim'in sergilediği bu sünnet ve metot şu âyetle daha açık anlatılmıştır:

"İnsanlar, "inandık" demeleriyle kendi hallerine terk edileceklerini, çetin sınavlardan geçirilmeyeceklerini mi sanırlar?" [502]

İçi Dolu Taneyi, İçi Boş Taneden Ayırmak

İsâ aleyhisselâm çetin mücadelelerden sonra öldürüleceğini anladı. İsrâiloğulları arasından ayrılmadan önce içi dolu taneyi, içi boş taneden ayırmak istedi. Çünkü ayrıldıktan sonra mü'minle kâfir; Hakk'a teslim olanla olmayan birbirine karışır, ikiyüzlüler birtakım entrikalar çevirebilirdi. Bunun için kendisinden sonra halkın kime inanacaklarını, kimlere güvenebileceklerini tesbit edip belirledi. Böylece son görevini yerine getirme büyüklüğünü bir kez daha kanıtladı. İncil'i İsâ'dan sonra ortalık yatışıncaya kadar bekleyip yazanlar da Havariler olmuştur. Bernaba ve Yuhanna'nın onlardan olduğu sanılmaktadır.

Görülüyor ki, 10-12 kadar Havârî'nin inanması, hak bir dinin unutulmasını önlemiştir. Özellikle İsâ'dan 40-50 yıl sonra İncil'in tesbit edilip yazılması, bu kutsal kitabın da asırlarca yaşamasını sağlamıştır. Çünkü gönülden aşk ve heyecanla inanan bir müminin etkisi her zaman büyük olmuştur. Sağlam imân, ciddi mücadeleye iter, ciddi mücadele dâvanın

---

[501] **Kassar:** Leke çıkaran. Çırpıcı, yıkayıcı.

[502] Ankebut, 2

yaygınlaşmasına vasat hazırlar.

İşte Kur´ân-ı Kerim bunu ilâhî sünnetin en ince ölçüleriyle gönüllere işlemektedir. İsâ aleyhisselâm olayında Havarilerden söz edilmesinin nedeni, daha çok bu hususu kalblere yerleştirmektir. İmândan sonra peygambere uymak, dâvaya ciddiyetle sarılmayı göstermektedir.[503]

Âyet-i hüsnün Niyazi'ye mufassal[504] ***yazdırır***
Güzelliğin âyetini Niyazi'ye açıkça yazdırır

Ol ki dir[505] فصلنا الا يات لقوم يعلمون

O ayet ***"Gerçekten biz, bilen bir toplum için âyetleri geniş geniş açıkladık"*** dır.

---

[503] Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları: 2/918-920.
[504] **Mufassal:** tafsilâtlı, izahlı, geniş izahlı, kısımlara ayırıp anlatılmış.
[505] En'âm, 97

ی V

164

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Gir semâ'a zikr ile gel yâne yâne Hû deyu,
Er safâyı aşkı- Hakk'a yâne yâne Hû deyu.
Hep erenler Hû ile kaldırırlar can perdesin,
Açtılar gözlerin anda yane yane Hû deyu.
Gördüler Hû kaplamış hep On sekizbin âlemi,
Feyz alırlar cümle Hû'dan yane yane Hû deyu.
Zât-ı Hakk'ı buldular, buluştular Hû ile,
Dost göründü her taraftan yane yane Hû deyu.
Ey Niyâzî gönlüne âşıkların hikmet dolar,
"Künt-ü kenz" in haznesinden yâne yâne Hû deyu.

Gir semâ'a zikr ile gel yâne yâne Hû deyu,
Er safâyı aşkı- Hakk'a yâne yâne Hû deyu.
Gir semâya zikr ile gel yana yana Hû deyu,
Er safâyı Hakk aşkına yana yana Hû deyu.

Semâ, bir merkez etrafında dönen bir cismin aynı zamanda kendi ekseni etrafında dönme hareketidir. Semâ kelimesi aynı zamanda "gök" anlamına gelir. Zaten bütün gök cisimleri de hem bir merkez, hem de kendi eksenleri etrafında dönerler. Gezegenler güneşin, güneş galaksi merkezinin, galaksiler süper galaksilerin merkezlerinin etrafında dönerken aynı zamanda kendi eksenleri etrafında da dönüş yaparlar. Kur'an-ı Kerim, gök cisimlerinin bu hareketlerini onların yaptıkları zikir olarak tanıtmaktadır.

Eğer gök cisimleri kendi etrafında dönmezlerse etrafında döndükleri merkezin cazibesine kapılarak onda yok olurlar. Bundan ötürü hem merkezin hem de kendi eksenlerinin etrafında dönüş yaparak bir denge sağlamak suretiyle varlıklarını devam ettirirler. Çünkü kendi ekseni etrafında dönmek de merkezkaç kuvvet yaratır. İşte semâzen de, insanın hayattaki bu zıt güçler arasında kalış macerasının aynını gösteren bir dönme hareketi yapmaktadır.

Hep erenler Hû ile kaldırırlar can perdesin,
Açtılar gözlerin anda yane yane Hû deyu.
Hep erenler Hû ile kaldırırlar can perdesin,
Açtılar gözlerin ondan yana yana Hû deyu.

"Hû" Ahadiyyet-ül-ayn'a işârettir. ***"Allah"*** Ahadiyyet-ül-kesret'e işârettir. Çünkü Ulûhiyyet mertebesi bütün ilmî ve dış kesretleri şâmil ve müstağrak olan Ulûhiyyet mertebesidir, yani ***"Allah"*** ismi ve Ulûhiyyet mertebesi sâhibi, gerek Allahın ilminde olan kesret-i ilmiyyeyi ve gerek hâriçte olan kesretleri, yani bütün mevcûdat ve mahlûkat-ı dünyeviyye ve uhreviyye esmâ ve sıfatları, velhâsıl her ne kesret var ise cümlesini muhît ve müstağraktır.

Hû yani Hüviyyet gayb-ı mutlak zât-ı baht-ı kesretten sarf-ı nazar "Ahadiyyet-il-ayn" makâmıdır, bundan daha yüksek mertebe yoktur. Yani Ulûhiyyet bütün ilahî mertebeleri muhît ve müstağraktır, velâkin Ulûhiyyet mertebesinde Hüviyyet mertebesi altında münderictir. Ulûhiyyet mertebesi sahibi bütün âlemlerde mütesarrıftır, yani âlemlerde tasarruf eden Ulûhiyyet mertebesi sahibidir. Hâlbuki Hüviyyet mertebesinde tasarruf yoktur, zevk yoktur. Onun için Kâmiller Ahadiyyet-ül ayni telkin etmezler. Telkin ettikleri Ahadiyyet-il-kesrettir, çünkü Ahadiyyet-ül-ayn'da zevk ve şevk yoktur, zevk Ahadiyyet-il-kesrettedir.

Gördüler Hû kaplamış hep On sekizbin âlemi,
Feyz alırlar cümle Hû'dan yane yane Hû deyu.
Gördüler Hû kaplamış hep On sekizbin âlemi,
Feyz alırlar cümle Hû'dan yana yana Hû deyu.

Zât-ı Hakk'ı buldular, buluştular Hû ile,
Dost göründü her taraftan yane yane Hû deyu.
Zât-ı Hakk'ı buldular, buluştular Hû ile
Dost göründü her taraftan yana yana Hû deyu.

HÛ (هو) asla görülmesi mümkün olmayan gayb sırrından ibarettir.

Amma bütün mevcudat onunla meydana ve açığa çıkmıştır. Hû bir çekirdek gibidir ki sonradan ağaç olmuştur. Eğer o çekirdek olmayaydı ağaç olmazdı. O çekirdek ağacın her yerine sirayet etmiştir. Lakin görünmez fakat ağaç yetişip büyümeyi o sır ile alır. Yılda bir kez yapraklanıp, çiçek tutup meyvalandığı o sır ile olur. Meydana gelip meyve olarak görünen, bir iken bin görünen o sırdır. Bir'den yüz bin görünmüştür ki cümlesi bir çekirdektendir. Kâh bir görünür kâh yüz bin görünür.

Gözde görünen o sırdır, kulakta işiten, elde olan kuvvet, ayakta yürüyen, yüzlerde görünen güzellik, o güzelliğe âşık olan, güldeki güzel koku, bülbüldeki sonsuz şakıma hep o sırdır. Aaah ne diyeyim ki her ne var ise o sırdır. Yüzü Hû'dur ki ona gaybların gaybı, içlerin içi (bâtınu'l-butûn) belirmemiş asıl ve sâri olan hüviyyet dahi derler. İşte bu yüzden Hakkı

mütâlea Hû ismini zikr etmektir. Gerekse dili susmuş olsun gerekse başka sözde olsun.[506]

Ey Niyâzî gönlüne âşıkların hikmet dolar,
"Künt-ü kenz" in haznesinden yâne yâne Hû deyu.
Ey Niyâzî gönlüne âşıkların hikmet dolar,
"Künt-ü kenz" in hazinesinden yana yana Hû deyu.

HÛ NEFESİ

'Hu' zikri kalbi besleyen, ruhu arındıran bir tesire sahiptir. Bu nedenle **ney'**in 'Hu nefesi' ile dervişin kalbinin üstüne okuduğu **'Hu'** zikri aynı aşk ve muhabbeti temin eder. Allah Teâlâ yolcusunun dilinde her nefes zikri ve kalbinde onun muhabbeti vardır.

Arapça'da üçüncü tekil şahsı ifade eden hüve (hû) zamiri, tasavvuf ehli arasında ilâhî isimlerden sayılıp, Allah Teâlâ kelimesiyle eş değerde tutulmuştur. Cenâb-ı Hakk'ın Celâl ismi olan "Allah" lafzı zâhir (şehâdet) âlemiyle, zât ismi olan Hû zamiri ise bâtın (gayb) âlemiyle ilgilidir.[507]

Mutasavvıflar ve tefsîr âlimleri, "Hû" kelimesinin ihtivâ ettiği sırlara dair geniş açıklamalarda bulunmuşlardır. Meselâ İsmail Hakkî Bursevî, Hüccetü'l-Bâliga adlı eserinde bu hususta şu görüşlere yer verir:

"Ayın yirmi sekiz menzili olup her gün bir menzilde döndüğü gibi, insanın ağzında da yirmi sekiz mahreç vardır ve konuşulan harflerle kelimeler o mahreçleri devreder. Nitekim Arap harfleri de yirmi sekiz adettir. "Hû" kelimesi de, göğüs boşluğundan çıkan "he-هـ"den başlayıp, dudakla telaffuz edilen "vav-و"a gelinceye kadar bütün mahreçleri ihtivâ eden bir özellik arz ettiğinden, sûfîlerce büyük bir sırra delâlet ettiği ve Kelime-i Şehâdet'ten sonra en faziletli zikir ve isim olduğu kabul edilmiştir. Sûfîlerin, ***"Hû bütün isimleri ihata etmiştir."*** demeleri, onun ağzındaki çıkış mahallinden dolayı değil, Ehad tecellîsi itibariyledir. "mukarrebîn" makamına ulaşan kimseler, ezelde Allah Teâlâ'ya verdikleri söze zâhirî ve bâtınî bakımdan vefâ etmişler, misâk gününde kimin hitabını işitmişlerse dünyada da ondan başkasını görmemişlerdir. Bundan dolayı Hû zamirine ondan başka mercî kabul etmemişlerdir. O hâlde onlara göre, **"Hû, Hû"** demek, **"Allah, Allah"** demektir. Onun için sûfîler Hû ismiyle çokça meşgul olmuşlardır. Onlara bu hususta ta'n edenler, Tevhîd'in hakikatından

---

[506] (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s.89-90
[507] İsmail Hakkı Bursevî, *Kitâbu'n-Netîce*, II, Haz. Ali Namlı-İmdat Yavaş, İstanbul 1997, s. 223-224.

habersiz olduklarından dolayı ta'n ederler." [508]

"Tarîk-i esmâ" ve "tarîk-i nefsânî" adı verilen ve nefis mertebelerini, her birisinde Allah Teâlâ'nın bir ismini zikretmek suretiyle, sırayla katetmeyi esas alan mesleklerde, sâlik, "nefs-i emmâre" mertebesinde "Lâ ilâhe illallah", "nefs-i levvâme" mertebesinde "Allah", "nefs-i mülhime" mertebesinde ise "Hû" ismiyle zikreder. Sırayla ilk mertebede "tevhîd-i ef'âl"e, ikincisinde "tevhîd-i sıfât"a, üçüncüsünde de "tevhîd-i zât"a ulaşır.

Hû ismi, sâlike lâhûta yükselip nefsi mülhime olunca verilir. Vücut birliği burada idrâk edilir. İsmail Hakkî Bursevî başka bir yerde, ***"Muvahhidlerin zikri Huvallah'dır."*** der. [509]

Hû'nun gerçeğine mazhar olan, yani, yokluğa ulaşıp Hak ile var olan müşahede ehli, ***"Allah vardı ve Onunla beraber hiç bir şey yoktu."*** sırrına ***"el-ân kemâkân"*** (şu an da öyledir!) derler.

İbn'ül Arabî, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin bu hadisini açıklarken şöyle der: *"Bunun mânâsı; Allah Teâlâ mevcuttur ve onunla beraber hiç bir şey yoktur. Yani Hakk'tan başka kendi zatıyla vacib (olabilecek) bir vücud yoktur. Mümkün varlıklar ise Allah ile vâcibü'l-vücûd(varlığı zorunlu)dur. Çünkü âlem, O'nun zâhir olduğu yerdir ve Allah âlem ile zâhirdir."* [510]

Sırrı Paşa, 'Sırr-ı Kur'an' isimli eserinde Hû hakkında şu bilgileri vermektedir:

Kul, her türlü alâkanın üstünde olan Allah Teâlâ'ya doğrudan hitabı edebe uygun olmadığından, O'na gâib sıfatıyla seslenerek ***"yâ Hû"*** der.

Hû sözü, kişinin nefsinin ve -aslında var olmayan- Allah Teâlâ'nın dışındaki şeylerin (mâsivallah) yokluğunu ifade eder. Kişi Hû diyerek mâsivallahın **âdem-i mahz** ve **nefy-i sırf** olduğuna hükmeder. Bu, Allah sözünün sonundaki h harfinde bulunmaktadır. Yâ Hû diye zikre devam etmedikçe, bu söz konusu hâl idrâk edilemez.

Kul, Allah'ı sıfat isimlerinden biriyle zikrederse marifetullaha gark olmuş olmaz. Hû zamirinin mercii ise bizzat Hakk'ın zâtıdır. Hû zikrinin kalbte meydana getirdiği nur hiç bir şekilde kararmaz ve tam bir keşif hali doğurur.

Nefsi, his âleminden uzaklaştırıp kudsî âleme yaklaştırmak için sıfat isimlerini zikretmek gereklidir. Bu isimler ise tam olarak Allah Teâlâ'nın

---

[508] Seyyid Muhammed Fâzıl el-Mevlevî, *Hakâyık-ı Ezkâr Şerh-i Evrâd-ı Mevlânâ*, İstanbul 1283 s. 205-206.

[509] İsmail Hakkı Bursavî, *Kitâbü'l-Envâr*, Haz. Naim Avan, İstanbul 1999, s. 95.

[510] Nihat Keklik, *El-Fütûhat el-Mekkiyye-Esas Motifler*, İstanbul 1980, c. II, Bölüm B, s. 390

zâtını ifadeden uzaktır. Bu durum anlaşılınca, kul Hû demeye başlar. Bu durumdaki kul sanki şöyle demiş gibidir:

Yâ Rab, mahlûkatın noksanlarını senden gidermemden veya onların kemallerini sana isnat ederek seni yüceltişimden senin rububiyyetin daha yüksektir. Senin celâl ve kemâlin ondan büyük ve yücedir. Ancak, kendi hüviyyetinle yine kendi hüviyyetini medh ü senâ ederim. Sana "ente" (sen) sözüyle de hitap etmem. Bu sözde kibir vardır. Böyle hitap edince, sanki ben bir meblağa bâliğ olmuşum da Vâcibü'lvücut'ta hazır gibi imişim anlamı ortaya çıkar. Onun için ben de Hû sözü üzerine bir şey katmam. Böylece, Rabb'imin zâtının yine zâtı ile övülmüş ve mahlûkat ile münasebetten arınmış ve yüce olduğunu ikrar ve itiraf etmiş olurum. Hû sözü, bu sırları uyandırdığından tecelli ve mükâşefe makamlarında en şerefli zikir sayılmıştır.

Bazı işaret ehli, Hak Taalâ Hû ismiyle sırları keşfedici ve bunun dışındaki isimleriyle kalbleri açıcıdır demişlerdir.

Halveti mesleğinde Hû, esmâ tarikinde yedi isimden üçüncüsüdür. Nefs-i mülhime ve seyr-i alâllah makamıdır. Yeri ruh ve sarı nurdur. Sâlik, sır makamının açılması için Hû zikrine devam etmelidir.[511] Aşk ve muhabbet, bu esma ile kemâl bulur.[512]

Hz. Ali kerremallâhü veche çoğu zaman

"YÂ HÛ YÂ MEN HÛ
HÜVE'LLÂHU İLLÂ HÛ
LÂ-YA'LEMU EYNE HÛ İLLÂ HÛ" diye dua edermiş. Kendisine sebebini soranlara bunun ism-i a'zam olduğunu söylermiş.[513]

Bu husus, Yunus Emre'de şu şekilde dile getirilmiştir:

Evveli Hû âhiri Hû yâ Hû illâ Hû olam
Evvel âhir ol kala vü men aleyhâ fân olam [514]

Meselâ "Allah" isminde "elif" kaldırılırsa "lillah" kalır ve bir mânâ ifade eder. "Lam" kaldırılınca "lehü" kalır. Bunun da mânâsı vardır. İkinci "lam" kaldırılırsa "hu" kalır: Bu da "huve"nin aslı olan "he"dir. Hüvenin aslı "vav"sız, "hâ-i vâhide"den yani " he" den ibarettir...[515]

---

[511] Haririzâde Kemaleddin, *Şerh-i Vird-i Settâr*, İstanbul 1287, s. 67-68,

[512] Seyyid Yahya-ı Şirvanî, *Vird-i Settâr Şerhi,* Şerh eden: Prizrenli Markalaçzâde Süleyman bin Rüstem Efendi, İzmir, 1998, s. 47.

[513] İsmail Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ*, Haz. Saadettin Ekici, İstanbul 1996, s. 145.

[514] *Yunus Emre Dîvânı-II*, İstanbul 1997, s. 283.

[515] **Lafza-i Celâl:** Allah - İsm-i celâl, yâni şerefli "Allah" kelimesi, doksan dokuz ismin en büyüğüdür. Bir kimse "Yâ Allah!" derse Hak Teâlâ Hazretlerini bütün sıfatlarıyla yâd ve bütün fiilleriyle zikretmiş olur. Fakat "Yâ Rahman!" dese yalnız rahmet sıfatıyla anmış olur. Diğer isimlerde böyledir. Bu lafza-i celâl Allah Teâlâ'nın has ismidir, hiçbir şeyden türemiş değildir. Bu doğru görüş İmam Halil'in, Sîbeveyh'in,

"Vav"ın "Hâ"ya dâhil olması işba' (doyurma, ilâve etme) kabilindendir. Âdi istimrar bu ikisini tek kelime yapmıştır."Hüve" isimlerin en faziletlisidir...

Necmeddin-i Kübrâ'ya göre, dil, bir harf ile zikretmek için yeterli değildir. Çünkü lisan -küçük dil, büyük dil olmak üzere- çift olan şeylerdendir. Kalb ise böyle değildir. Zikr için bir harf ona kâfidir. Çünkü, kendisi de herkesin göğüs boşluğunda bir tanedir.[516]

H(ه) sâkindir. Zira onun aslı kalbtendir. Kalb daire biçimindedir. H(ه) harfinin yazılıştaki şeklinin yuvarlak oluşu bu mânâya işaret etmektedir. Daire, merkezi ve aslı olan noktadan ayrılmaz, hareket etmez. Kalb dairesinin merkez noktası ise Hakk'tır. Şöyle de ifade edilebilir: Daire gibi bir sâkin, bir de müteharrik vardır. Daire ise bir nokta etrafında bulunur. Daire değirmen taşını çeviren demirin çevresindeki taştır. Veya daire kuzey-güney kutup daireleri arasındaki iki noktadır.

Necmeddin-i Kübrâ'nın belirttiğine göre, Sehl b. Abdullah Tüsterî (hyt. 283/986), müridlerine:

"Size bir belâ ve musibet geldiği zaman sakın oh demeyin. Çünkü bu şeytanın ismidir.

Âh deyin, bu Allah Teâlâ'nın ismidir. Vah vah (وه) ***da böyledir. Çünkü bu Hû'nun*** (هو) ***ters dönmüş şeklidir."*** demiştir.[517]

TAHMİS-İ AZBÎ

Cân u dilden âşkla gel yâne yâne Hû deyu
Nefsine aldanma zinhâr yâne yâne Hû deyu
Kendini kâl ile hâl ol yâne yâne Hû deyu
Gir semâ'a zikr ile gel yâne yâne Hû deyu,
Er safâyı aşkı- Hakk'a yâne yâne Hû deyu.

---

usûlcülerin çoğunluğunun ve fukahanın görüşüdür. (AYNÎ, Mehmet Ali, Tasavvuf Tarihi, sadeleştiren H.Rahmi YANANLI, İstanbul, 2000 s. 231–232)

[516] Ahzab,4

[517] Neyzen Ender Doğan, (http://www.neyzender.com)

Bilmeyen imânı bulmaz küfrü imân perdesin
Âdem olmaz geçmeyen ilmiyle hayvân perdesin
Çâk eder âşık olan elbette isyan perdesin
Hep erenler Hû ile kaldırırlar can perdesin,
Açtılar gözlerin anda yane yane Hû deyu.

Hû ile irşad olanlar oldu Hû nun hemdemi
Var ise Hû yok ise Hû iş bu sırrın mahremi
Evvel Hû âhiri Hû kıl temâşa âdemi
Gördüler Hû kaplamış hep On sekizbin âlemi,
Feyz alırlar cümle Hû'dan yane yane Hû deyu.

Mübtelâlar sırrına kavuştular bu Hû ile
Evliyânın bezmine [518] *oluştular bu Hû ile*
Dostla alıştılar buluştular bu Hû ile
Zât-ı Hakk'ı buldular, buluştular Hû ile,
Dost göründü her taraftan yane yane Hû deyu.

Kalbine yâ Hû diyen âşıkların rahmet yağar
İki âlem mihnetten kurtulup cennet arar
Âzbi'ya feyzi Hüdâ'dan Hû deyu doğar
Ey Niyâzî gönlüne âşıkların hikmet dolar,
"Künt-ü kenz" in haznesinden yâne yâne Hû deyu.

[518] **Bezm:** f. Sohbet meclisi. Muhabbet yeri. Yiyip içme, îş u nûş. Meclis.

165

Vezin: Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

Nevbahar erişti bi-dâr olayım şimdengerû,
Andelip-i bağ-ı gülzâr olayım şimdengerû.
“Dünya vü ukba hevâsından geçüp abdâl-veş,
Kâşif-i cilbend-i esrâr olayım şimdengerû”.
Çaluben Mansûr gibi tabl-ı “Enel-Hak” nevbetin,
Gireyim meydâna berdâr olayım şimdengerû.
Dükeli dâr u diyârın raht u bahtın terk edüp,
İbn-i Edhem gibi deyyâr olayım şimdengerû.
Dolanayım Hızır-veş âlem gözünden bir zamân,
Mutlak olup sırr-ı settâr olayım şimdengerû.
Nice bir bu ten zemininde karar edüp kalam,
Çıkayım göklere devvâr olayım şimden gerû.
Bu izâfât u kuyûdât illerin edüp harâb,
Lâmekân ilinde seyyâr olayım şimdengerû.
Mürg-i cânı bu kafesten uçurup şâd edeyim,
Ol âdem şehrine tayyâr olayım şimdengerû.
Bir beden kaldı bana mensûb olan bunda hemân,
Yok edip anı dahî var olayım şimden gerû.
Kalmasın varlıkta Mısrî’nin vücûdu zerrece,
Kurtulayım vasl-ı dildâr olayım şimdengerû.

Nevbahar erişti bi-dâr olayım şimdengerû,
Andelip-i bağ-ı gülzâr olayım şimdengerû.
İlkbahar erişti yurtsuz olayım şimdiden sonra,
Gül bahçesi bağının bülbül olayım şimdiden sonra.

Bahardan murad edilen ilahi vücûddur. Öüm gelse artık gam yemem demektir.

“Dünya vü ukba hevâsından geçüp abdâl-veş,
Kâşif-i cilbend-i esrâr olayım şimdengerû”.
“Dünya ve ahiret hevesinden geçip abdâl gibi,
sırlar kutusunun kâşifi olayım şimdiden sonra”.

“Abdâlveş” şunlara derler: Üçyüzler vardır, her biri bir Nebi meşrebindendir. Bunlar Üçyüzonüç ricaldir. Kırklar vardır, yediler vardır. Üçyüzlerin Kırkı Âdem aleyhisselâm meşrebinde, yani yaradılışındadır. İşte bu kırk kişiye Abdâl tabir olunur. Üçyüzlerin Yetmişi Nuh aleyhisselâm meşrebin-

dendir, bunlara da Nakibler tabir olunur. Bunlardan yedisi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin meşrebindedir. Bu Yedilerden Dördüne Evtâd, ikisine İmamân ve birine de "Gavs" tabir olunur.

Çaluben Mansûr gibi tabl-ı "Enel-Hak" nevbetin[519]
Gireyim meydâna berdâr[520] ***olayım şimdengerû.***
Mansûr gibi "Enel-Hak" davulunu çalma nöbetine
Gireyim meydâna asılmış olayım şimdiden sonra.

Mansûr gibi "Enel-Hak" diyerek meydana girip berdâr olayım demesi, ihtiyâri ölümle ölmeğe işarettir. Çünkü Mansûr "Ene =ben" demekle vücûdunda Hakk'ı kayıd ettiğinden Kur'an-ı Kerim'in âyetleri, onun katline hükmetti, Hak kayıddan münezzehtir.

Dükeli dâr u diyârın raht u bahtın terk edüp,
İbn-i Edhem gibi deyyâr[521] ***olayım şimdengerû.***
İki dünyanın ve diyârın rahat ve bahtın terk edüp,
İbn-i Edhem gibi ruhban olayım şimdiden sonra.

Dolanayım Hızır-veş âlem gözünden bir zamân,
Mutlak olup sırr-ı settâr olayım şimdengerû.
Dolanayım Hızır gibi âlem gözünden bir zamân,
Mutlak olup settâr sırrı olayım şimdiden sonra.

Nice bir bu ten zemininde karar edüp kalam,
Çıkayım göklere devvâr[522] ***olayım şimdengerû.***
Nice bir bu ten yerinde karar edip kalam,
Çıkayım göklere devreden olayım şimdiden sonra.

Bu izâfât u kuyûdât illerin edüp harâb,
Lâmekân ilinde seyyâr[523] ***olayım şimdengerû.***
Bu bağıntı ve kayıt illerini harâb edip,
Mekânsızlık ilinde gezegen olayım şimdiden sonra.

---

[519] **Nevbet:** Mehter. Nöbet, sıra. Sıra ile görülen iş.
[520] **Berdar:** f. Asılmış, yukarı kaldırılmış. Tutucu. İtaat edici ve ettirici. Meyveli. Meyve verici olan
[521] **Deyyar:** Bir kimse. Ehad. Yurt sahibi birisi. Manastır sahibi
[522] **Devvar:** Durmayıp dönen, devreden. Devredip gezen. Gerdân. Kâbe-i Muazzama'nın bir adı. Haremden alıp beraber tavaf edilen taş.
[523] **Seyyar(e):** Bir yerde durmayıp yer değiştiren. Gökte veyâ güneş etrâfında dolaşan yıldız. Gezegen. Kervan, kafile. Otomobil

Mürg-i cânı bu kafesten uçurup şâd edeyim,
Ol adem şehrine tayyâr olayım şimdengerû.
Cân kuşu bu kafesten uçurup mutlu edeyim,
O âdem şehrine uçak olayım şimdiden sonra.

Bir beden kaldı bana mensûb olan bunda hemân,
Yok edip anı dahî var olayım şimdengerû.
Bunda hemen bir beden kaldı bana nisbeti olan,
Yok edip anı dahî var olayım şimdiden sonra.

Varolmak Tecrübesi

Zamansızlığı ve mekânsızlığı Allah Teâlâ'nın en temel niteliklerinde birisi olarak tespit edip, tarihin dışına iten düşüncenin de terkedilmesi demektir. Hem *Batın* hem *Zahir,* hem *Evvel* hem *Ahir* oluşuyla her türlü hayat şeklini kuşatan ve bu birbirine zıt durumlarla yarattıklarından ayrılan Allah Teâlâ'yı tecrübe eden insan, Allah Teâlâ'a ait kullandığı dili artık uzaktaki bir nesneyi, bir eşyayı tanımlar gibi kullanmanın getirdiği gelişigüzellikten; haşyetin, sevginin, saygının, neşenin verdiği bilinçle muttaki olacaktır.

İnsan bir yandan varoluş felsefesinin **'yalnızlık'**, **'bulantı'**, **'yabancılaşma'** gibi kavramlar ile ilahi mesajın varoluşunun yorumuna zemin hazırlayacaktır. İnsanın yalnızlık acısı ile bulanması ve etrafına, kendine ve Allah Teâlâ'ya yabancılaşması acısıyla olgunlaşır. Neticede uzlaşmak için gayret gösterir ve uzlaşarak varlığını bulmuş olur. Paul Tillich, üç parçalı bir yabancılaşmadan bahseder: [524]

1. ***Başkalarından yabancılaşma*****:** Güvensiz ve ben-merkezli olduğumuz zaman başka insanlardan ayrılırız. Gerçek duygularımızı gizler ve egolarımızı tatmin etmek için 'maske'lerimizi takar ve 'rol'lerimizi oynarız. Bıraktığımız izlenim konusunda endişelerimiz vardır, bu yüzden de statümüzü inşa etmek için dışa dönük yüzler takarız; Sevgisizlik ve yalnızlık birbirini takip eder.

2. ***Kendi gerçek benliğimizden yabancılaşma*****:** Bizler, çatışan amaçlar tarafından farklı yönlere çekilen parçalanmış bireyleriz. Kendimizi belli bir potansiyele ve sınırlılığa sahip olduğumuzu yani kendimizi olduğumuz gibi kabul edemeyecek kadar aciz ve suçlu hissederiz ve kendimizi anlamayız.

3. ***Allah Teâlâ'dan, anlam zemininden yabancılaşma*****:** Nihai güvensizlik, hayatın anlamsız olabileceği yönündeki (en önemli) tehdittir. Modern insan çoğu zaman bir boşluk ve amaçsızlık, arasıra korku ve değersizlik, bazen de ümitsizlik içine düşer.

[524] Paul Tillich, *Systematic Theology* (London: Nisbet, 1957).

Bunları yaşayan insanın tecrübesinin temel dini bir tecrübeye dönüşmesi, yabancılaşmadan kurtulup bir uzlaşmaya yönelme süreci de şöyle devam eder:

1. *Allah Teâlâ ile Uzlaşma*: Bu uzlaşmanın temeli Allah Teâlâ 'nın bizi olduğumuz gibi kabul ettiği gerçeğine dayanır, O'nun sevgisini kazanacak bir şey yaptığımız için değil. Allah Teâlâ 'nın merhameti, ondan kopmamızı engellemektedir. Allah Teâlâ'nın yardım edeceği deneyimi Tillich'in şu sözleri ile karanlığımızı bazen bir ışık dalgası yarar ve sanki bir ses şunları söyler:

"Kabul edildin. Senden daha büyük olan ve adını bilmediğin tarafından kabul edildin. Bu adı şimdi sorma; belki sonra öğrenirsin. Şimdi bir şey yapmaya çalışma; belki daha sonra çok şey yaparsın. Bir şeyi araştırma; bir şey eda etmeye çalışma. Sadece kabul edildiğin gerçeğini kabul et!" [525] Böylece anlamsızlığın tehdidi ile ilgili korkunun üstesinden gelinmiş olur; burada yeni bir güven ve anlam merkezi oluşur.

2. *Gerçek benliğimizle uzlaşma*: Allah Teâlâ tarafından kabul edilmenin getirdiği güven içinde kendimize daha dürüst bir şekilde bakabilme özgürlüğüne sahip olmuşuzdur. Allah Teâlâ bizi kabul ettiği için, biz de kendimizi kabul edebiliriz. Allah Teâlâ'nın huzurunda maskelerimizi çıkarırız, savunma mekanizmalarımızı ve hilelerimizi bir kenara atarız. Pişmanlık ve bağış tecrübesinde, bir yanda suçtan ve kendimize olan nefretimizden, diğer yandan da gururdan kurtuluruz. Kendimizi anlamamız ve iç bütünlüğümüzü yakalamamız, içimizde çatışan ideallerin ve iç bölünmelerin yerini alır. Gerçek kendini gerçekleştirme, bu yönelimde yatar.

3. *Başkalarıyla uzlaşma*: Allah Teâlâ ile yeni ilişki biçimimiz başkalarını sevmemizi sağlar. Bir insan ancak aşırı çıkarcılığından ve benmerkezciliğinden özgürleştiği zaman, kendini bir an unutabilir, başkalarını da oldukları gibi kabul edebilir; zira Allah Teâlâ 'nın onu olduğu gibi kabul ettiğini hatırlar.[526]

"Bunda hemen bir beden kaldı bana nisbeti olan" yani sâlik efâlini Hakk'da fenâ eder, sıfatlarını fenâ eder, zâtını fenâ eder. Sonra Cem makâmında önce Hakk'ın zâtını giyer, Hazret-ül Cemde Hakk'ın sıfatlarını giyer, Cem-ül Cem makâmında Hakk'ın ef'âlini giyer, var olur. Zirâ "Varlık" Hakk'ındır. Hakk'ın vâriyeti ile ancak insan var olur, yani vâriyetin Hakk'ın olduğuna vâkıf olur demektir. Bu sebepten de Niyâzî: *"Kalmasın varlıkta Mısrînin vücûdu zerrece"* diyerek şiirine son vermektedir.

---

[525] Paul Tillich, *The Shaking of the Foundations* (London: SCM, 1949)

[526] (DÜZGÜN, 2: 1 2004), s. 40-43 makalesinden faydalanılmıştır.

Kalmasın varlıkta Mısrî'nin vücûdu zerrece,
Kurtulayım vasl-ı dildâr olayım şimdengerû.
Kalmasın varlıkta Mısrî'nin vücûdu zerrece,
Kurtulayım sevgili vaslı olayım şimdiden sonra.

Gabriel Marcel 8 Kasım 1932'de günlüğüne şu notu düşer:

"Bir dükkânın önüne yatan bir köpeğe baktığım sırada dilimin ucuna bir tümce takıldı kaldı: Bir şey var ki, adına yaşamak denir; yeni bir şey daha var ki, buna da varolmak *(exister)* adı verilir: Ben varolmayı seçtim."

Peki, bu varolmak nedir? "Günlük"ün yazarı, Ben ve Başkası adlı konferansında, kişiliğin yaratıcı ayrıcalığını açıklarken bunu bize anlatmaya çalışır:

Kişi için varolmak, kendini aşarak kendini yaratmaktır.[527]

TAHMİS-İ AZBÎ

Aşkıyla mest efkâr olayım şimdengerû
Cevri hicri güle sitemkâr olayım şimdengerû
Yâre hem ağyâra hoş yar olayım şimdengerû
Nevbahar erişti bi-dâr olayım şimdengerû,
Andelip-i bağ-ı gülzâr olayım şimdengerû.

Lutfu kahrından vefâsından geçip abdâl-veş
Âlemin şahı gedâsından geçip abdâl-veş
Bu ribat hünhünden uryân olup abdâl-veş
"Dünya vü ukba hevâsından geçüp abdâl-veş,
Kâşif-i cilbend-i esrâr olayım şimdengerû".

Bulmasın bir kimse bende bulmasın nâm u nişân
Kalayım yokluk içinde bî-nişân ve bî-mekân
Cümle âlem âşık olsun görmeğe vechim ıyan
Dolanayım Hızır-veş âlem gözünden bir zamân,
Mutlak olup sırr-ı settâr olayım şimdengerû.

"küllü şeyin yerciu"[528] *nun ma'deninde kân olam*
Çün bana elzem özümden özümü özden bulam
Eyleyim İsâ'ya ta'lim sırda eşratı[529] *kıyam*
Nice bir bu ten zemininde karar edüp kalam,
Çıkayım göklere devvâr olayım şimden gerû.

---

[527] (FOULGUİNE, 1998), s.104

[528] وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الاَمْرُ كُلُّهُ ***"Bütün işler O'na döndürülür."*** Hud, 123

[529] **Eşrat:** Nişanlar. Alâmetler. Şartlar.

Âlemin ak ve karasından çıkar âli cenâb
Bilmedi münker suâlin çektiler onlar azâb
Hakk'a teslim olmadan özünü bekâda yok sevab
Bu izâfât u kuyûdât illerin edüp harâb,
Lâmekân ilinde seyyâr olayım şimdengerû.

> *Nice birdir doğmanla subhdem feryâd edem*
> *Kûh sırrı âşkına ben kendimi ferhâd edem*
> *Kayıttan kurtulup ruhum eyle âbad edem*
> ***Mürg-i cânı bu kafesten uçurup şâd edeyim,***
> ***Ol âdem şehrine tayyâr olayım şimdengerû.***

Hâkle yeksân[530] *olan ârş üzre eyler hoş mekân*
Geldi çün benden bana benlik nişânından ziyân
Geçtim ondan dahî mânendî [531]*bir olur pehlivân*
Bir beden kaldı bana mensûb olan bunda hemân,
Yok edip anı dahî var olayım şimden gerû.

> *Her kimin kalbinde olsa Hakk şuhudu zerrece*
> *Gelir elbet ona Hakk'ı lutf cudî* [532]*zerrece*
> *Azbî'nin zâhir u bâtın yok vücûdu zerrece*
> ***Kalmasın varlıkta Mısrî'nin vücûdu zerrece,***
> ***Kurtulayım vasl-ı dildâr olayım şimdengerû.***

---

[530] Yerle bir toprak olan
[531] **Manend:** f. Benzer. Denk. Eş. Gibi.
[532] **Cûd:** cömertlik bol verme.

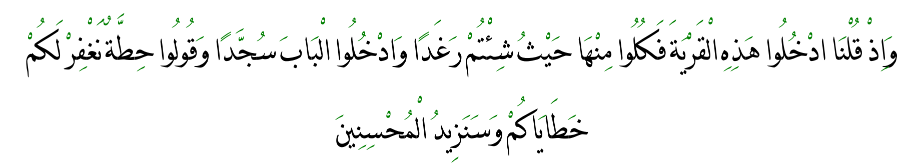
166

Vezin: Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Bir şehre erişti yolum dört yanı düz meydan kamû
Ana giren görmez ölüm içer âb-ı hayvan kamû.
Bir hoş güzel yapısı var otuz iki kapısı var,
Cümle şehirlerden ulu her yanı bağ bostan kamû.
Âb u havâsı mu'tedil giren çıkamaz ay u yıl,
Dağları lâle ak kızıl bağlar gül-i handan kamû.
Bülbülleri nalân eder cân-u dili hayrân eder,
Bahçeleri seyrân eder her köşede hûbân kamû.
Eşçârda sazlar çalınır dallarda meyve salınır,
Sen sunmadan ol bulunur her emrine fermân kamû
Kim Selsebil'den nûş eder rahik anı bi-hûş eder,
Tesnîm ebed sarhoş eder olur içen mestân kamû.
Bu dediğim Cennet değil anlara ol minnet değil,
Bunun safâsı zevkine ehl-i cinân hayrân kamû.
Şehr-i hakîkattır adı, Hakk sırrını bunda kodu,
Ol sırra vâkıf olanı, Hak eyledi mihman kamû.
Olmaz anlarada hiç fesad buğz u hased kibr ü inad,
Cümle biliş yok asla yâd birbirine ihvân kamû.
Özleri canlardan aziz sözleri ballardan leziz,
Yok anda sen, ben, siz ü biz birlik ile yeksân kamû.
Ol şehre Mürsel gelmedi, anları dâvet kılmadı,
Anlar yolu yanılmadı evsafları Kur'ân kamû.
Hak mezhebi mezhebleri, deryâ-yı zât meşrebleri,
Hâsıl kamû matlableri, kadr içredir her an kamû.
Yoktur onlardan ihtilâf günden ayân Hakk bî hilâf,
Her işleri Hakk'a muzâf ruh eylemiş Yezdân kamû
Terk eylemişler kâl u kil lâl olmuş anlarda bu dil,
Her halleri Hakk'a delil hep mazhar-ı Rahmân kamû.
Gerçi sana bakıp gözü, sohbet eder söyler sözü,
Lâkin Hakk'ı bulmuş özü, söyleştiği Furkân kamû.
Dünyâya anlar gelmedi, geldiyse de eğlenmedi,
Şeytân oları görmedi, anda olar pinhân kamü
Ana girerse bir kişi gider gönülden teşvişi,
Başına bu devlet kuşu konan olur Sultan kamû.
Hemen ki ol şehre gelir her korkudan azâd olur,
Yollarda bellerde kahr div u peri şeytân kamû.
Dâr-ül emândır ol şehir lâkin girer yüzbinde bir,

Sanma ana dâhil olur hûri melek rıdvân kamü.
Kim ki o şehri özledi erenler izin izledi,
Adâb-ı Hakk'ı gözledi irşâd eder Pîran kamû.
Her semt o şehrin yoludur, lâkin girenler velidir
Anın için dopdoludur Türk ü Arab Süryan kamû
Ehlini bul ol illerin sarpın geçersin bellerin,
Yırtar yalnız gideni kurd u peleng arslan kamû.
Ehline anlar bellidir, zirâ bilir bir illidir,
Her birisi ahsen sıfat her müşküle bürhân kamû.
Gir Enbiyânın silkine bin bu vücûdun fülküne,
Kahreyle nefsin askerin gark eylesün tûfan kamû.
Var "Semme vechu'llâh" ı bul tâ görüne sana ol il,
Senden sana eyle sefer kim idesin seyrân kamû.
Candan riyâzat-ı taab çeksin anı edip taleb,
Olur riyâzat sonu derdlerine dermân kamû.
Çek sinene dağ üzre dağ şol hasta gönlün ola sağ,
Şayet ola dağ üstü bâğ yâdlar ola yârân kamû.
Can ermeyince aslına bülbül gibi gül faslına
Hep cenneti arz eylesen olur ana niran kamû
Can ilidir vasfettiğim derd ile ta'rif ettiğim,
Bundan inip döküldüler bu tenlere her cân kamû.
Gel tende koma cânını a'lâya çık bul kânını,
Lâyık mıdır insâna kim yeri ola zındân kamû.
Tut bu Niyâzî'nin sözün bunda aça gör gözün,
Bir gün gidersin ansızın görmez seni karbân kamû.
Var ol hakîkat şehrine er anda Hakk'ın sırrına,
Dolsun senin de gönlüne deryâ olup irfân kamû.

Bir şehre erişti yolum dört yanı düz meydan kamû[533]
Ana giren görmez ölüm içer âb-ı hayvan kamû.
Bir şehre erişti yolum dört yanı düz meydan kamû
Ona giren görmez ölüm içer ölümsüzlük suyu kamû.

"Şu şehre girin, orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin, secde ederek kapısından girin, "bağışla!" deyin, Biz de yanılmalarınızı bağışlarız, iyilere daha

[533] **Kamu:** (Kamuğ) t. Hep, bütün, tamamen

da artırırız" demiştik. [534]

Beyitte geçen şehirden murad "Semsem vâdisi" dir. Cenâb-ı Hak Beyti şerîfin toprağından Âdem aleyhisselâmın balçığı yapıldığı vakit fazlasını Kürsî cinân (cennetler) çevresine serpti. İşte Semsem vadisi andan yaratıldı, çünkü Semsem Âdem aleyhisselâmın balçığından arta kalana derler. O şehrin büyüklüğüne nisbetle cennetler bir hardal tanesi kadardır. Cennet ehli zevk ve tenezzühe istek duydukları vakit oraya çıkarlar ve sonra tekrar cennete dönerler. Aynı burada da gezinti için halkın çiftliklere çıktıkları gibi. Lâkin Ârifler dünyâ ve âhirette istedikleri zaman rü'yada veya varlıklarından soyunup o şehre giderler, kapısında karşılanırlar, elbiselerini çıkarırlar ve o şehrin kendine has elbisesini giyip içeriye girerler.

O Velî veya Ârif kişi hangi makâmda ise, altından ağaçlar ve üzerindeki altın meyveler, o Ârifin makâmından konuşup tesbih ederler ve herhangi bir ağaca baksa kendi sûretini görür. İşte orada böylece zevklenirler ve nimetlenirler. Çıkarken şehrin kapısında oranın elbisesini bırakır ve yine kendi elbisesini giyer.

Oraya giren kimsenin tevhiddeki makâmı; ***Cem, Hazret-il Cem, Cem-ül Cem ve Ahadiyyet*** makâmından aşağı olmamalı. Cem makâmından aşağı olursa o şehre giremez. İşte bu Semsem vâdisine ***"Hakîkat şehri"*** denilir, Kürsî üstündedir, yeryüzünde değildir. Yeryüzünde olan "Cennet-ül-Velâyet" dir (Velîlik cenneti). İşte bu şehre giren bir daha ölmez. İkram edilende geri alınmaz. Çünkü Allah Teâlâ bir kulu sevdi mi daha onu terk etmez.

Bir misal verecek olursak

Hz. Ali kerreme'llâhü veche şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem beni, Zübeyr'i ve Mikdâd b. el-Esved'i bir yere gönderirken:

"Hah bahçesine varıncaya kadar yol alınız. Orada mahfe [535] ***içinde bir yolcu kadın bulacaksınız. Kadının üzerinde bir mektup vardır. Onu alıp bana getiriniz"*** buyurdu. Bunun üzerine yola çıktık, nihâyet söz konusu bahçeye vardık. Hakikaten kadını orada mahfe içinde bulduk. Ona:

"Mektubu çıkar!" dedik. Kadın:

"Bende mektup yok" dedi. O zaman ona:

"Ya mektubu çıkarır verirsin, ya da seni soyar mektubu biz buluruz!" dedik. Bunun üzerine kadın mektubu saçının örgüleri arasından çıkardı. Biz de mektubu Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme getirdik. Mektubu Hatib b. Ebî Belteâ radiyallâhü anh Mekke'deki bazı müşriklere

---

[534] Bakara, 58

[535] Mahfe: Deve, fil gibi hayvanların üzerinde seyahat edenleri sıcak, güneş vb. tesirlerden korumak için yapılan kafesli çadır sepet.

göndermiş olup, onlara, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin (Mekke'yi fetih seferiyle ilgili) bazı işlerini haber veriyordu. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ona:

"Bu ne iştir ey Hatîb?!" diye sordu. O:

"Bana kızmada acele etme ey Allah Teâlâ'nın Rasülü. Ben Kureyş'e dışardan katılan bir adamım. Onlardan değilim (aramızda kan bağı yok). *Senin beraberindeki muhâcirlerin* (Mekke'de) *akrabaları var. Mekke'deki mallarını ve ailelerini himâye ederler. Bu şekilde nesepten gelen hâmilerim olmadığı için, oradaki yakınlarımı himaye edecek bir el edineyim istedim. Bunu katiyen küfrüm veya dinimden irtidadım veya İslâm'dan sonra küfre rızamdan dolayı yapmadım"* dedi. Hz.Peygamber: *"Bu size doğruyu söyledi!"* dedi. Hz.Ömer radiyallâhü anh atılarak:

"Ya Rasûlüllah (sallallâhü aleyhi ve sellem)! Bırak beni şu münafığın kellesini uçurayım!" dedi. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem:

"Ama o Bedir'e katıldı. Ne biliyorsun, belki de Allah Teâla Bedir ehlinin hâline muttali oldu da: 'Dilediğinizi yapın, sizleri mağfiret etmişim' buyurdu." Bu olay üzerine Allah Teâlâ şu vahyi indirdi:[536]

"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları velîler/dostlar edinmeyin. Siz onlara karşı sevgi yöneltiyorsunuz; oysa onlar Hakk'tan size geleni inkâr etmişler, Rabbiniz olan Allah'a inanmanızdan dolayı Rasülü de sizi de (yurtlarınızdan) sürüp-çıkarmışlardır. Eğer siz, Benim yolumda cihad etmek ve Benim rızamı aramak amacıyla çıkmışsanız, (nasıl) onlara karşı hâlâ sevgi gizliyorsunuz? Ben, sizin gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı bilirim. Kim sizden bunu yaparsa, artık o, elbette doğru yoldan sapmış olur." [537]

<u>Bir hoş güzel yapısı var otuz iki kapısı var,</u>
<u>Cümle şehirlerden ulu her yanı bağ bostan kamû.</u>
Bir hoş güzel yapısı var otuz iki kapısı var,
Cümle şehirlerden ulu her yanı bağ bostan kamû.

Otuz iki farz imâ edilmektedir. Ancak bu bahsedilenden başka bir mana da murat edilmiş olmasıda düşünülebilir.

Otuz İki Farz

"Otuziki Farz" terimi, özellikle yurdumuzda, dolayısı ile Hanefi mezhebinin hâkim olduğu yerlerde İslamın önemli temel prensiplerinin, avam anlayışı ile bir araya getirilmesini anlatır ki şunlardır:

İmanın şartları (6)

---

[536] Buhârî, "Cihad" 141, 195, "Tefsir" Mümtehine 1; Müslim, "Fedâilu's-Sahabe" 161
[537] Mümtehine, 1

İslamın Şartları (5),
Namazın farzları (12)
Abdestin farzları (4) ,
Gusulün farzları (3),
Teyemmümün farzları (2),

Bu otuz iki önemli farz "Elli Dört Farz"a göre daha tutarlı ve daha önemli sıralama olmakla beraber bu da ilmî bir temele oturmamaktadır ve genel olarak bütün müslümanların anlayışını yansıtmaz.

Çünkü:

1. Öncelikle en önemli farzlar bunlardan ibaret değildir. Cihad, anneye-babaya ihsan, yakınlarla iyi ilişkiler gibi bazı prensipler, Otuz iki Farz'da sayılanların bazılarından daha önemli olabilir. Binaenaleyh, böyle bir sınırlama, İslamı bu yolla öğrenen birisini dinin isteklerinin bunlardan ibaret olduğu vehmine düşürebilir.

2. Bu prensiplerin tamamı ibadetlere, dolayısı ile ahiret âlemine ait prensipler olması; İslam'ın dünya düzenine hiç yer vermediği tamamen Allah Teâlâ ile kul arasında bir din olduğu kanaati uyandırabilir. Nitekim bunların hiç birisi hukuki prensipler değildir. Oysa İslami prensiplerin pek çoğu dünyaya bakan hukukî düzenlemelerdir ve kanunla belirlenmiş müeyyidelere sahiptirler.

3. İman, İslam, namaz, abdest, gusül ve teyemmüm gibi esaslar bütün İslami mezheplerde bulunmakla beraber, bunların farzları ya da şartları herkese göre aynı sayıda değildir.

Mesela abdestin farzları Hanefilere göre dört iken Şafiilere göre altıdır. Dolayısıyla onların otuz iki farzdan değil, otuz dört, belki de kırk farzdan söz etmeleri gerekir. Nitekim Hanefilerin de hepsi otuz iki farzdan söz etmezler. Bazıları bunun otuz üç farz olduğunu söylerler. Bu fark da teyemmümün farzlarının iki ya da üç olarak sayılmasından kaynaklanır. Kısaca "iki darp (vuruş) bir niyet" ifadesiyle anlatılan bu farzlar, mahiyet olarak aynı olmakla beraber, iki vuruş (darp)un, vuruş olmalarına göre bir farz, ya da iki ayrı vuruş olmalarına göre iki farz sayılması bu farkı doldurur. Nitekim şu anda Yugoslavya'da yaşayan müslümanlar arasında **"Otuz üç farz"** teriminin bulunduğu ve onların, "otuz iki" diyenlerin yanlışlık yaptıklarına hükmettiklerini öğreniyoruz.

4. Otuz iki farz arasında bulunan "İslam'ın şartları"nın, aslında "kelime-i şehadet" dışındakiler İslam'ın şartı değil, İslam'ın rüknü ve hadisteki ifadesiyle; üzerlerine İslam'ın bina edildiği esaslardır. Şart, bulunmadığında meşrutun dahi bulunmadığı şeydir:

Mesela abdest namazın şartıdır. Namaz meşruttur. Abdest olmasa namaz da olmaz. Oysa namazı, orucu, zekâtı ve haccı bulunmayan, insan müslüman değildir denilemez. Demek ki bunlar İslam'ın şartı değillerdir.

Belki rükünleridirler. Diğer yönden bir hadiste İslam'ın beş şey üzerine oturduğu söylenir ve bu rükunler sayılır ama başka Hadislerde daha değişik sayılarda ve daha değişik rükünlerden de söz edilir. Öyleyse İslam'ın rükünlerini dahi beşle sınırlamak doğru olmaz. Keza, iman esasları da altı maddeden ibaret değildir: İcmalen daha aza indirilebilecekleri gibi, tafsilen daha çoğa da çıkarılabilirler.

5. "Otuz İki Farz" sayılırken hem imanın şartlan hem de İslam'ın şartları sayılmış, ama bunların pek çoğunun kendi içindeki şartları ayrıca sayılmadığı halde, İslam'ın şartlarından gösterilen namazın ayrıca şartları sayılmış, hatta daha ileri gidilerek namazın şartlarından birinin (abdestin) şartları dahi bu sayıya dâhil edilmiştir. Buna göre zekâtın, haccın ve orucun; hatta haccın şartı olan İhramın da şartları sayılabilir ve bu rakam çok daha kabarık olabilirdi. Bütün bunlar, bu rakamın hem sistematik, hem ilmi hem de İslami olmadığını gösterir. Binaenaleyh, en olumlu yaklaşımla nihayet şöyle söylenebilir: Farzları otuz iki ile sınırlandırmak, çocuklara ve avama en az bu sayıdaki önemli farzı bilme kolaylığı sağlar ve onlara bir son tayin ederek en azından bu kadarını öğrenmelerini kolaylaştırır. Yoksa İslam'ın farzları otuz ikiden ibaret değildir.[538]

Âb u havâsı mu'tedil giren çıkamaz ay u yıl,
Dağları lâle ak kızıl bağlar gül-i handan kamû.
Suyu ve havâsı hoş giren çıkamaz ay ve yıl,
Dağları lâle ak kızıl bağlar gül açmış kamû.

Bülbülleri nalân eder cân-u dili hayrân eder,
Bahçeleri seyrân eder her köşede hûbân kamû.
Bülbülleri nalân eder cân ve gönülü hayrân eder,
Bahçeleri seyrân eder her köşede güzeller kamû.

Eşçârda sazlar çalınır dallarda meyve salınır,
Sen sunmadan ol bulunur her emrine fermân kamû
Ağaçlarda sazlar çalınır dallarda meyve salınır,
Sen sunmadan ol bulunur her emrine fermân kamû

Eşçârda sazlar çalınr" demek ağaçlar oraya giren ârifin makâmından tehlil-ü tesbih (Kelime-i tevhid ve ismi- celâl ile zikir) ederler. O ârif kimseye ikramen ağaçların meyveleri kevn, yani kainât büyüklüğündedir.

Arzu ettiğin vakit o meyva sana gelirken ufala ufala ağzına gelir; tam yenilecek kadar küçülür ve kendiliğinden ağzına girer, o meyvaları hiç el ile

[538] İslam Fıkhı Ansiklopedisi, Alim

tutmazsın.

<u>Kim Selsebil'den</u>[539] ***<u>nûş eder rahik</u>***[540] ***<u>anı bi-hûş eder,</u>***
<u>Tesnîm</u>[541] ***<u>ebed sarhoş eder olur içen mestân kamû.</u>***
Kim Selsebil'den tadar sarar onu sersem eder,
Tesnîm ebedi sarhoş eder içen olur sarhoş kamû.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلاً *"*(Bu şarap) ***orada bir pınardandır ki adına Selsebîl denir."***

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ ***"Kendilerine ağzı mühürlü saf şarap şişelerinden şarap ikram edilir."***

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ***"Ve onun mizacı tesnîmdendir. (O) Bir kaynaktır ki, ondan ancak mukarrep olanlar içerler."***
Semsem vâdisinin üç ırmağı vardır: Selsebil, rahik, tesnîm'dir.

<u>Bu dediğim Cennet değil anlara ol minnet</u>[542] ***<u>değil,</u>***
<u>Bunun safâsı zevkine ehl-i cinân hayrân kamû.</u>
Bu dediğim Cennet değil onlara o minnet değil,
Bunun safâsı zevkine cennet ehli hayrân kamû.

<u>Şehr-i hakîkattır adı, Hakk sırrını bunda kodu,</u>
<u>Ol sırra vâkıf olanı, Hak eyledi mihman kamû.</u>
Şehr-i hakîkattır adı, Hakk sırrını bunda kodu,
O sırra vâkıf olanı, Hakk misafir eyledi kamû.

<u>Olmaz anlarada hiç fesad buğz u hased kibr ü inad,</u>
<u>Cümle biliş yok asla yâd birbirine ihvân kamû.</u>
Olmaz anlarada hiç fesad buğz, hased kibr ve inad,
Cümle biliş yok asla yâd birbirine ihvân kamû.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
"Allah Teâlâ'nın sana verdiğini men edecek, men ettiğini de verecek

---

[539] İnsan, 18
[540] Mutaffifîn, 25
[541] Mutaffifîn, 27
[542] **Minnet:** iyiliğe karşı duyulan şükür hissi birisine iyilik etmek, yapılan iyilikleri sayarak başa kakmak.

yoktur..." [543]

Özleri canlardan aziz sözleri ballardan leziz,
Yok anda sen, ben, siz ü biz birlik ile yeksân[544] ***kamû.***
Özleri canlardan aziz sözleri ballardan leziz,
Yok onda sen, ben, siz ve biz birlik ile beraber kamû.

Ya, bu insan nevinin kimi nebi, kimi veli, kimi salih, kimi de fasık. Bu çeşitli dereceler ne demektir? Bu soruya da şu cevabı veririz:

Derecelerin çeşitli oluşu marifet babındadır… Asıl imanda cümlesi beraberdir; ama marifet babında beraber değillerdir. Nitekim şahla geda; aza da beraberdir. Ama libasta, devlette ve mansıpta beraber değillerdir. İnsanın insanlığı ise, marifet libasında ve manevi devletindedir. Nitekim padişahın padişahlığı; bedeni ile değil, mertebesi, devleti ve mansıbı iledir. [545]

Mürid şeyhinin sözlerinin Allah Teâlâ'dan olduğuna itikad etmelidir. Onların hallerinde *"sen, ben, siz ve biz birlik ile beraber "* olmak vardır.

Üftade kaddese'llâhü sırrahü'l-azîz buyurdu ki;

"Nebi sallallâhü aleyhi ve sellemin: ***"Hak Ömer'in lisanıyla konuştu"*** [546] *buyurduğu gibi, sana söylediklerime kulak vermeli ve sana konuştuklarımın tamamının Allah Azze ve Celle 'den geldiğine itikad etmelisin.*[547] *Söylediğim hususlarda sana şüphe arız olursa, yerinden kalkmadan onu bana sor. Ta ki şüphe izale olup rahatlayasın. Aksi hâlde tarîkında sana set olur ve aramıza soğukluk girer. Şüphesiz ben sana Allah Teâlâ rızası için konuşuyorum. Sen de Allah Teâlâ için beni dinliyorsun. Aramızda başka bir maksat yok."* [548]

Ol şehre Mürsel gelmedi, anları dâvet kılmadı,
Anlar yolu yanılmadı evsafları Kur'ân kamû.
Ol şehre Rasüller gelmedi, onları dâvet kılmadı,
Onlar yolu yanılmadı sıfatları Kur'ân kamû.

[Mesnevîhân Sirâceddîn, Çelebi Hüsâmeddîn'den şöyle nakleder ki:

---

[543] Buhârî, Ezan, 55; Müslim, Salât, 184, 205; E. Davud, Salât, 140; Tirmizi, Salât, 108
[544] **Yeksan:** Beraber. Bir. Düz. Her zaman
[545] Niyâzî-i Mısrî, Risale-i Esile ve evcibe-i Mutasav., ONYEDİNCİ SUAL VE CEVABI
[546] Tirmîzî, Menâkıb, 17 (3682); Ebû Dâvud, Haraç 18 (2962)
[547] (BAHADIROĞLU, 2003), s.137; (HÜDAYİ), c.I, v.5a
[548] (BAHADIROĞLU, 2003), s.137; (HÜDAYİ), c.I, v.17b

“Bir gün Çelebi Hüsâmeddîn müridlerinden birine, şeriata aykırı işlerle uğraşmaması için yemin veriyordu. Bir rahle üzerine de üstü örtülmüş olduğu halde Hakîm Senâî'nin ***“İlâhînâme”***sini müridin önüne getirdiler. O anda Mevlânâ içeri girerek:

“Bu ne yemindir?” diye sordu. Çelebi Hüsâmeddîn de :

“Yemini bozmasından korktuğum için ona Mushaf'la yemin verdirmedim. İlâhînâme”nin üzerini kapadım, bunun üzerine yemin vereceğim” dedi. Bunun üzerine Mevlânâ Celâleddin:

“Buna edilen yemin, Kur'ân'a edilen yeminden sağlam olur. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’in sureti yoğurttur. Senâî'nin bu kitabındaki mânâlar ise, Kur’ân-ı Kerim’in yağı ve kaymağıdır” dedi.][549]

“O şehre Mürsel gelmedi”, yani o hakîkat şehrine Resûl gelmedi, zirâ orası dâr-ı teklif, bir teklif yeri değildir.

Hakk mezhebi mezhebleri, deryâ-yı zât meşrebleri [550]
Hâsıl kamû matlableri,[551] ***kadr*** [552] ***içredir her an kamû.***
Hakk mezhebi mezhebleri, deryâ-yı zât meşrebleri,
Hâsılı bütün dilekleri matlableri, kıymet içredir her an kamû.

Amelî mezhebleri arasında anlaşmazlık çoktur. Çünkü hakîkat ehlinin mezhebi yalnız bir türlüdür, aralarında hiç anlaşmazlık yoktur. Onlar her işlerini Hakk’a tefviz, yani Hakk’a havale etmişlerdir. Ârifin her hareket ve sekenâtı Hakk’a delildir. Zirâ kendileri Rahmânın mazharıdırlar.

> Fıkhî konulardaki farklı mezhepleri rahmet unsuru olarak gören İbn’ül Arabî, dönemin fakihlerinin, Allah Teâlâ’nın sonsuz rahmetiyle hep geniş tuttuğu şeriat yolunu kendi içtihatlarıyla daraltmalarından şikâyet eder. Bunu söylerken kayıtsız geniş mezhepliliği kastetmez. Zaten kendisi ve talebeleri söz konusu olduğunda azimeti esas alır ve azimetin bırakılmasına cevaz vermez. [553]

[549] (KARABULUT, 1984), s. 26
[550] **Meşreb:** Huy. Yaradılış. Adet. Ahlâk. Gidiş. ...
[551] **Matlab:** İstek, istenilen şey. Hallolunacak mesele. Mebhas. Kaziye.
[552] **Kadr:** İtibar. Değer, kıymet. Haysiyet. Derece miktarı. Miktar. Meblağ. Takat. Takdir, rızkı taksim eylemek. Gına
[553] (ÇAKMAKLIOĞLU, 2005), s. 25

Yoktur onlardan ihtilâf [554] ***günden ayân Hakk bî hilâf,***
Her işleri Hakk'a muzâf [555] ***ruh eylemiş Yezdân*** [556] ***kamû***
Anlaşmazlık yoktur onlarda, Hakk ikiliksiz günden ayân,
Her işleri Hakk'a bağlı Yezdân ruh eylemiş kamû

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
"Mü'minin misali, rüzgârın kuruyuncaya kadar sağa sola eğdiği, bazen yere yıktığı bazen doğrulttuğu ekin dalı gibidir. Nihayet eceli gelir. Münafığın misali de, kendine hiçbir şey isabet etmeyen ve dimdik ve sağlam bir şekilde duran katran/çam ağacı gibidir. Şu kadar var ki, bu ağacın sökülmesi bir hamlede gerçekleşir." [557]

Terk eylemişler kâl u kil lâl olmuş anlarda bu dil,
Her halleri Hakk'a delil hep mazhar-ı Rahmân kamû.
Terk eylemişler dedi ve denildi dilsiz olmuş onlarda bu gönül,
Her halleri Hakk'a delil hep Rahmân mazharı kamû.

Gerçi sana bakıp gözü, sohbet eder söyler sözü,
Lâkin Hakk'ı bulmuş özü, söyleştiği Furkân kamû.
Gerçi sana bakıp gözü, sohbet eder söyler sözü,
Lâkin Hakk'ı bulmuş özü, söyleştiği Furkân kamû.

"….Kulum bana devamlı nafile ibadetleri ile yaklaşır. Bunun sonucunda ben onu severim. Bir kere onu sevdim mi ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Eğer benden bir şey isterse onu veririm. Bana sığınırsa muhakkak onu korurum." [558]

Dünyâya anlar gelmedi, geldiyse de eğlenmedi,
Şeytân oları görmedi, anda olar pinhân kamû
Dünyâya onlar gelmedi, geldiyse de eğlenmedi,

---

[554] **İhtilâf:** anlaşmazlık, uyuşmazlık, karışıklık, ikilik, ayrılık, farklılık.
[555] **Muzaf:** (Zayf. dan) Bağlı. Katılmış. İzâfe olmuş. Bağlanmış. Gr: Başka bir isme katılmış ve onu tamamlamış olan isim. "Evin kapısı" dediğimiz zaman; "kapı", "ev"i tamamlıyor. Bu muzâfdır
[556] **Yezdan:** f. Cenab-ı Hak. (Mecusilerce) : Hayırları yaratan hayır ilâhı dedikleri mevhum mâbud
[557] Buhârî, Merdâ, 1; Müslim, Sıfetü'l-münâfikîn, 58, 60; Tirmizî, Edeb, 79; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 454; İbn Ebî Şeybe, Mûsannef, VI, 163 (30346). Mesel için bkz. Râmhumüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, s. 79,80 (37); Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'l-emsâl, s. 212, 213 (315); Abdülmecîd Katâmış, el-Emsâl el- Arabiyye, s. 163. (UYSAL, 23 Bahar 2007)
[558] Buhârî. Rekaik, 38; İbn. Mâce. Fiten. 16.38

Şeytân oları görmedi, dünyada gizli olur kamû

"Dünyaya anlar gelmedi", evet Ahadiyet-üs-seyr olanlar, yani vahdet zevkiyle Hakk'a ulaşanlar hiç dünyâya gelmedi demektir. Onları dünyâda görürsün velâkin onlar çocukluğundan Hakk'ladır. O gibi kimse şimdi dünyâda olur mu? Olmaz, geldi ise de eğlenmedi.

Şeytan'ın İsimleri

İblis ve *Şeytan* kelimeleri büyük bir ihtimalle, Grekçe *diabolos* ve İbranice *satan* kelimelerinden türetilmiştir. *Satan* kelimesi Arapçaya Habeşliler vasıtasıyla girmiştir. Bu kelimenin yabancı menşei göz önünde bulundurulduğunda *şeytan* düşüncesinin tamamen Arap çok tanrıcılığa yabancı olduğu, gerçeğe oldukça uygundur.

Bazı kelamcılar, *iblis* ve *şeytanın* iki ayrı varlık olduğunu açıklasalar da; açık bir şekilde bazı ayetlerde bu iki kelimenin, birbirlerinin yerlerine kullanılıyor olması bu düşünceyi çürütmektedir. Bununla birlikte *İblis* terimi *Şeytan* teriminden daha az kullanılmıştır; Kur'an-ı Kerim'de sadece dokuz yerde geçmektedir. Bunlardan birisi hariç, her zaman Âdem aleyhisselâma, secde etmekten kaçınan *"asi varlık"* (iblis) kıssasında geçmektedir. Bu istisnada *Şeytan* ismi, basit bir sıfat olarak kullanılmıştır. [559]

"Şeytan onları görmedi", de olan zahiri durum dâimi zikir sahibinden şeytân bir mil mesâfeden uzak durmasıdır. Bu mesâfe Dörtbin adımdan fazla olup, daha yakından yaklaşamaz. Bazı muvahhid dâimî zikirde olmayınca kalbi gâfil kalır. İşte o kimseye şeytan Cem makâmına kadar musallat olur. O kimse Cem makâmına ayak basınca çekilir. İşte dünyaya gelip de eğlenmeyen ve şeytânın kendilerini görmedikleri kimseler bunlardır.

Türkelili Küçük Hüseyin Efendi anlatıyor ki:

Mürşidim Hacı Hasan Darendevî (hyt: 1984) kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz efendim bir ziyaretimde evvelki sohbetlerimizdeki gibi çay yaptırdı. 2 saat sohbet buyurdu ve dedi ki:

"Allah Teâlâ başımdaki saçlarım teli adedince sırlarını keşfedecek zekâ akıl nimeti ihsan etti. Acizliğimi de bilmeyi de lutfetti. Bu güne kadar Hakk'tan ayrı olmadım. Şeytan bizi görmedi. Salihleri Allah Teâlâ hıfz eyledi ve miraçta Allah Teâlâ buyurdu.

"Habibim hiçbir nebiye nasib olmayan lütfum sana nasib oldu. Birde ümmetini araya koydun. Ümmetinin salihlerini de nebilerimle bile ümmetinin salihlerini de namazda andırdın."

[559] (M.J.L.Young, et al., 2003/1 c. II, sayı: 3)

Bu sözlerden anlaşılıyor ki, salihlerin şeytan tarafından görülmediğidir. Bu **görmeme** deki mana ise şeytanî ve şerli işlerin salihler tarafından işlenilmemesidir. Bu kuvveti bulamamak demektir.

Muhyiddîn İbnu'l-Arabî kaddese'llâhü sırrahü'l-azîze göre iblis, Bu hususiyeti ile âlemleri kuşatmıştır ve onun hükümranlığı altında sayılamayacak kadar ruhlar mevcuttur ki, hepsi idlâl ve iğvaya memurdurlar. Bu ruhlar, tabiat âleminde bütün eşyaya, her şeye sirayet etmiştir ve hatta insanın tabiatında dahi şeytanî bir "kuvve" vardır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin:

"Her kimse ile beraber bir şeytan doğar ve ben, benimle beraber doğan şeytanı İslâma getirdim" buyurmaları da insan nefsindeki bu "kuvve"ye, yani "vehm"e işarettir. (Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme Ve Şerhi,* c.I, s.30)[560]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, ***" Ben şeytanımı Müslüman ettim,"*** demedikçe kimse ona iman etmedi. [561]

Beyit:
Bu yolda yüz bin tane Âdem yüzlü İblis var.
Her insan yüzlüyü sakın insan sanma.[562]

Bir şeyin tecelli etmesi o sıfatın zuhur edeceği vücudu bulması gerekmektedir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de bildirdiği üzere şeytanın etkisi avanesi olduğundan salihlerin şeytan ile bir birlikteliği olmamaktadır.

İblis: ***"Ya Rab! O halde insanların diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."*** dedi.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Haydi sana mühlet verildi!"*** O belli vaktin gününe kadar. İblis:

"Öyle ise izzet ve şerefine yemin ederim ki, ben onların hepsini mutlaka aldatır, saptırırım." "Ancak içlerinden ihlâs ile seçilmiş has kulların müstesna." dedi.[563]

Ana girerse bir kişi gider gönülden teşvişi,
Başına bu devlet kuşu konan olur Sultan kamû.
Ona girerse bir kişi gönülden karışıklığı gider,
Başına bu devlet kuşu konan olur Sultan kamû.

---

[560] (ÇAKMAK, -1994), s.15
[561] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.218), s. 305
[562] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.360) s.446
[563] Sâd, 79-83

"Gönülden teşvişi" bırakmak öyle bir noktaya varır ki rızkını dahi talep etmekte tevekkülün son derecesine kavuşur. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Eğer sen onun peşine gitmezsen o sana gelecektir. Yani gönderilecektir." [564] ***"Müstağni olanı Allah Teâlâ zenginleştirir..."*** [565]

Hemen ki ol şehre gelir her korkudan azâd olur,
Yollarda bellerde kahr div u peri şeytân kamû.
Hemen ki ol şehre gelir her korkudan azât olur,
Yollarda bellerde kahr dev ve peri şeytân kamû.

Dâr-ül emândır ol şehir lâkin girer yüzbinde bir,
Sanma ana dâhil olur hûri melek rıdvân kamü.
Emin yurttur o şehir lâkin girer yüzbinde bir,
Sanma ona girer olur hûri, melek, rıdvân kamü.

Kim ki o şehri özledi erenler izin izledi,
Adâb-ı Hakk'ı gözledi irşâd eder Pîran kamû.
Kim ki o şehri özledi erenler izin izledi,
Hakk'ı adâbını gözledi irşâd eder Pîrler kamû.

Her semt o şehrin yoludur, lâkin girenler velidir
Anın için dopdoludur Türk ü Arab Süryan kamû
Her semt o şehrin yoludur, lâkin girenler velidir
Anın için dopdoludur Türk, Arab ve Süryanî kamû

Ehlini bul ol illerin sarpın geçersin bellerin,
Yırtar yalnız gideni kurd u peleng arslan kamû.
Ehlini bul ol illerin sarp belleri geçersin,
Yırtar yalnız gideni kurd, kaplan ve arslan kamû.

"Ehlini bul" Maneviyat yoluna karşı en etkili zarar avamdan ve kendini dine adayanlardan gelmemiş, tersine ehil olamamış, ancak veli olabilmek için bu kılığa girmiş ve görünenlerden gelmiştir.

Müderrisin oğlu Çelebi Şemseddin (rahmetullâhi aleyh) şöyle rivayet

[564] Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hurmayı almakta olan kimseye bu kelâmı buyurdu. Iraki, IV/269; el Mekki, II/14
[565] Nesai, Zekât, 89; Tirmizi, Zühd, 17

etti ki:

Âşık dostlar Mevlânâ'nın müridi olunca, Mevlânâ dua etti ve:

"Yüce Allah Teâlâ sizi eski kurtların şerrinden korusun" dedi. Dostlar:

"Onlar nasıl kavimdirler" diye sordular. Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz:

"Onlar, Hakk yolunu kesenler, kendi arzularına uyanlar ve yeni usuller icade eden cahil münkirlerdir" dedi. [566]

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ

"Yalnız giden" hakkında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Eğer insanlar tek başına sefere çıkanın durumu konusunda benim bildiklerimi bilselerdi hiçbir kimse gece tek başına sefere çıkmazdı" [567]

İnsanın varlığı kendi başına alınamaz. İnsan âlemde varlık olarak alınmalıdır. Âlemde var olmak süjeyi [568] aştığımızı gösterir, fakat âlemi aştığımızı göstermez. Çünkü insan kimliği ve özü itibariyle sonludur; sonsuz varlığı yaşayamaz, ama düşünür ve (bu düşünce insanî varlığın kendini aşmak için yaptığı en büyük çabadır. Sırf sonlu olduğumuz için sonsuza açığız. Niceliği sonsuz olarak düşünebiliriz. Artık bu düşüncemiz sonlu **"var olan"** lar hakkındaki düşüncemiz cinsinden değildir. Çünkü onları duyularımız ve algılarımızla kontrol ediyoruz. Burada bu kontrol sınırını aşıyoruz. Bunun için sonsuza ait düşüncemize **"İnanma"** (yalnızlıktan kurtulma) deriz. Ayrıca sonsuz varlık hakkındaki düşüncemiz bir seçme olmayıp, bilakis sonlu olan varlığımızın var olanlar üzerindeki düşüncesinden çıkardığı "mantık" bizi sonlu olmayan, sonsuz varlık üzerinde düşünmeye zorlar. [569]

İnsan, bütün **"mamul"** eşyası, aletleri, iş sistemi ile **"dünya"**sını kurarken, bu şeylerin devamlılığını temin edecek bir dayanağa, aşkın bir değere muhtaçtır. Bu aşkın değer olmaksızın **"dünyasında"** değer dediği şeylerden, onların her zaman için faydalılık, doğruluk ve güzelliklerini saklayacaklarından emin olamaz. O suretle ki objelerden ibaret olan

---

[566] (YAZICI, 1995), s. 633

[567] Ebu Cemre El Ezdi. Behçetun Nüfus. III/144

[568] **Süje:** Özne, fiili yapan, fail.

[569] (SANAY, 1986), s.88; Varlık ve Oluş, s. 99

"dünya" sı âdeta bu aşkın varlık tarafından, her yönden kuşatılmıştır. Şuur verilerinden ibaret dünyası olduğu için, aşkın varlık yoktur. Tam tersine, aşkın varlık olduğu için "dünya" sı vardır ve o sayede devam eder. Aşkın varlık olduğu içindir ki, insanî varlık şuurlu ve manevî varlık olabiliyor. Ahlâk ve dini mümkün kılan ve ruhlar arası iştiraki doğuran aşkın münasebet olmasa, insanlık ortadan kalkar.[570]

Âlem aşkın varlığın tecelli sahasıdır (ortaya çıkış alanıdır). Allah Teâlâ'ya, insana ve âleme iman bilginin tamlığını ve bütünlüğünü sağlar. Bu imanın sağladığı bilgi muvazenesi (dengesi) dışında ise, yalnızca mekanizm, akıl-dışı varlık, kor tabiat ve hercümerç (karmaşa ve kargaşa) vardır. Düşüncemizden Allah Teâlâ'yı kaldırırsak (yalnız kalırsak) insanın şuuru, hürlüğü ve sorumluluğu manasız kalır. İradesiz, zekâsız, kör tabiat kuvvetine indirilir. Fakat tabiatın kör kuvveti, şuuru doğuramaz. Aşkın varlığın tabiata müdahalesi ise, tabiatüstünde bir varlık olan insanı meydana getirir. Üstünün aşağıya etkisi, Allah Teâlâ'dan insana ve âleme doğru açılış, âlemin anlaşılmasını mümkün kılar. İnsan aşkın varlığa karşı sorumlu olduğu içindir ki kendi kendisine ve başka insanlara karşı sorumludur. Ve böyle olduğu için de daha ahlâkî ve içtimaî kanunlara sahiptir. İnsanın kuvveti aşkın varlığa bağlanışından ileri gelir. Aşkın varlığı kaldırınca insan cynik'lerin[571] zavallı köpeğinden farksız kalır. İnsan mutlak olarak hür değil, ancak, sahip olduğu şuur nisbetinde hürdür. Onun için onun hürlüğüne varlık derecelerine nazaran yükselen ve mutlak varlığa nazaran alçalan nisbî muhtarlık demek doğru olur. Allah Teâlâ'yı, âlemi ve insanı birlikte düşünmedikçe ne hürlüğü, ne bu şuuru anlamak mümkün olur. [572]

Bu anlatılanlardan anlaşılan inanmak ve birine dayanmak ve bu dayanılan şeyin Allah Teâlâ olması insanın ilerlemesinde büyük bir güç olduğu gibi kurtuluş reçetesi olduğu da açıktır.

Beyitte geçen kurt ve arslandan murad, nefis ve şeytândır. Mürşid-i Kâmili bulmadan o hakikat şekline gidilmez. Öyle kitap okumak ve yalnız sohbet dinlemekle de olmaz, kâmile bey'at lâzımdır.

Nakıs MürşidlerinTerbiyesinin Zararları

Tasavvufta şuur ve şuuraltını terbiye eden sistemdir. Terbiye sayesinde insan kendisini ve etrafını muhafaza etmeye başlar. Bu nedenle ahlakî de-

[570] (SANAY, 1986), s.89, Felsefeye Giriş, 2. kitap, s. 165, 226, 283
[571] Cynac= (K'inik) : Rahatlığa, hayatın zevklerine ve zenginliğe karşı çıkan köpekler gibi, serbest, başıboş yaşamayı yeğleyen antik felsefî bir görüş.
[572] (SANAY, 1986), s. 90; Felsefeye Giriş, 2. kitap, s. 275

ğerlerde yükselme olur, ferd ve toplum huzura kavuşur. Bu usûlde nihaî hedeflere kavuşmak içinde sevgi ve ceza müeyyideleri uygulmada bulunmaktadır. Çünkü ruhun ilâhi iradeye intibakını sağlamak için nefsin cezalar alması ise onsuz ruhânî uyumun olmamasındandır. **Bu nedenledir ki tasavvufî terbiye yar kenarında yürüyen yolcunun tedirginliği kadar sıkıntılı, zayiatıda ve menfaatıda çok olan usûldür.**

Şuur'un kelime manası anlayış, idrak, vicdan, hiss-i zâhirle duymaktır. Istılâhî manası ise kendi varlığından haberi olma, inceliklerini iyice idrak etmedir.

Müridin mürşide teslim olması demek terakkide kendisine elzem[573] olan cezalara[574] razı olmak için verilen bir sözleşme demektir. Terbiyede şuur ve altındaki nedenleri iyi tesbit eden ve sezen mürşid talebesini yüksek mertebelerdeki olgunluğun açığa çıkmasını sağlar. Mürşidin uygulamasındaki ceza müeyyidesi isabetli ve uygun oldukça mürid kendini tanımakta geç kalmaz ve çabuk olgunlaşır.

Dinin insanlar üzerinde uyguladığı ceza bölümü insanı cezalandırırken diğer taraftan toplumu ve ferdi emniyete almak için tedbir almak içindir. Yoksa suç işleme güdüsü insanın içinde yok edilmesi gibi durum yoktur. Ancak bazı ileri seviyelerde suç işleme melekesi o derecede inkıtaya uğrar ki yok olmuş gibi olur ki, mesela fenâ ve bekâ mertebelerinde olduğu gibi yokluk derecesi hiçlik derecesini alır ki, bu zaman insân-ı kâmil sıfatı zuhur etmiş demektir.

Bütün insanlar şuuraltı âlemlerine de hapsolmuş çeşitli vahşi his ve duygular birçok manevî huzursuzluk duygusu olarak hissedilen günahkârlık veya suçluluk bir çekirdek halinde herkeste mevcuttur.

> "Bir fikir adamının söylediği çok doğrudur: İçimde düşüncesi doğmayan hiçbir kötülük yoktur, ancak idarî telkinle bu fikrimi bastırırım. O halde taslak halinde bir suçlu şahsiyet veya yapı bahis konusudur ve nüve [575] halinde en olgun insanda bile mevcuttur. Esasen bir suç dürtüsünü kazanan insan genel olarak cürüm işlenmesinden bir müddet önce bir tasavvur devresi geçirir. Bu müddet zarfında ruhta moral duygusuzluk belirmekte ve değerler bertaraf edilmektedir. Nitekim normal insanlar bile uzunca bir moral[576] gevşemesinden sonra önemli ve haklı bir sebep olmadan insan öldürme gibi büyük bir suç işleyebilirler [577].

---

[573] **Elzem:** Daha lâzım. Çok lâzım. Ziyade mucib

[574] **Ceza:** Karşılık, mukabil, ivaz. Cürüm veya günâh işleyenlere verilen azab

[575] **Nüve:** çekirdek, asıl, menbâ

[576] **Moral:** ahlaki, törel; dürüst, ahlakli; manevi, tinsel, alinacak ders, kissadan hisse; ahlak dersi

[577] Adasal (R.) Suçlu şahsiyetin mahiyeti, Mukayeseli Hukuk Dergisi, 1956 n.2 s.11 (EREM)

“Her insan hayatının ilk yaşlarından itibaren başlangıçta bilmeyerek ve sonraları bilerek kusurlar işlemekte, moral engellerle karşılaşmakta ve ilk defa ana, babadan gelmek üzere çeşitli cezalara da maruz kalmaktadır"[578]

İşte bu nedenledir ki mürid kendi iradesini mürşidin iradesine teslim ederek ceza uygulaması gibi olan bir takım uygulamaları nefsi kabul etmese bile yapmaya mecbur kalır. Hakikatte bu bir cezalandırmadan başka bir şeyde değildir.

Müridin şuurunu mürşidin sohbeti ile doldurması ve rabıta gibi onun gölgesini sürekli hissetmesi ipnotize edilmekten başka bir şey olmasa gerekir. Öyle ki mürid rüyalarını dahi teslim olduğu şeyhine ilintili kılar.

Bir tabip tarafından ipnotize edilmiş bir kimseye, tabip, ipnoz halinde iken bir hareket yaptırmış ise, o kimse normal hale gelince yaptığı bu hareketi hatırlamaz; fakat bir müddet sonra aynı hareketi yapabilir ve bu hareketi *"şuurlu şekilde yapar, fakat niçin yaptığını bilmeden yapar"* [579].

"Şuur" "irade"ye tâbi ve fakat niçin işlendiği bilinmeyen fiillerin böyle bir mânası olsa gerekir. Psikanaliz ***"İnsan niçin bu fiili işlemiştir"*** diye sormaz. Onun sorduğu şudur: ***"İnsan niçin bu fiili işlememiştir?*** Psikanalizine göre "ahlâkî şuur" insanın geç elde ettiği şeydir, cemiyet halinde yaşamak zaruretinin gerektirdiği ve üstün-ben'in teşekkülü ile tahakkuk edebilmiştir. Cemiyete intibak[580] ameliyesi bir karşılık tehdidi altında (etrafındaki sevgiyi kaybetmemek korkusu ve maddî bir ceza tehdidi) küçüğün derece derece insiyakî [581] isteklerini feda etmesi şeklinde tecelli eder. Cemiyete tamamıyla intibak halinde dahi bu insiyakî hareketlerden ancak bir kısmı tam mânası ile ortadan kalkmış sayılabilir. Diğer kısmı şuur altında faal olarak mevcuttur. Bu çeşit insiyakler, eğer açık olarak tezahür edemezlerse ruhî bir uzlaşmayı ifade eden faaliyetler (rüyalar, isabetsiz hareketler, nevrotik araz v.s.) şeklinde ortaya çıkarlar.”

[Bedenî zevk, hoş görünen bütün eylemlerin nedenidir. Alışkanlık, ister aşinalık yoluyla ister çabayla edinilmiş olsun, hoş şeyler sınıfına girer, çünkü birçok eylem vardır ki, tabii olmadıkları halde insanlar onları yapmaya alışır alışmaz zevkle yapmaya başlarlar. O zaman, özetlersek, kendimize bağlı bütün eylemler iyi veya hoşturlar ya da öyle görünürler. Ayrıca, kendimize bağlı bütün eylemler istemli olarak, kendimize bağlı ol-

---

[578] Adasal (R.) Suçlu şahsiyetin mahiyeti, Mukayeseli Hukuk Dergisi 1956 n.2 s.11 (EREM)

[579] Freud (Me'tapsychologie), s. 12) (EREM)

[580] **İntibak:** ayar, ayarlama, düzeltme; adaptasyon

[581] **İnsiyak:** içgüdüsel

mayanlar istemsiz olarak yapıldıklarına göre, bütün istemli eylemlerin iyi veya hoş olmaları ya da öyle görünmeleri gerektiği sonucu çıkar ortaya; çünkü kötü şeylerden ya da kötü görünen şeylerden kaçmayı ve daha büyük bir kötülüğü daha küçüğüyle değiştirmeyi iyiler arasında sayıyorum ben (bunlar bir anlamda kesinlikle arzu edilen şeylerdir), aynı şekilde acı veren ya da acı verecek görünen şeylerden kaçmayı ve daha büyük bir acıyı daha küçüğüyle değiştirmeyi de zevkler arasında sayıyorum.

İlke olarak, Zevkin bir hareket, bir bütün olarak ruhu bilinçli bir biçimde normal duruma getiren bir hareket olduğunu söyleyebiliriz; Acı da bunun zıddıdır. Eğer zevk bu ise, hoş olan şeyin bu durumu yaratmaya yönelik olacağı açıktır, oysa onu yok etmeye ya da ruhu bunun tersi bir duruma getirmeye yönelik şey acı vericidir. Dolayısıyla, bir kural olarak, varlığın doğal durumuna doğru hareket etmek, özellikle de doğal bir süreç bu doğal durumu eksiksiz kendine getiriyorsa, hoş olmalıdır. Alışkanlıklar da hoştur; çünkü bir şey alışkanlık haline gelir gelmez, gerçekten doğaldır; alışkanlık doğaya benzemeyen bir şey değildir; sık sık olan bir şey her zaman olan şeye benzer, doğal olaylar her zaman olur, alışkanlık olayları ise sık sık. Yine, bizi zorlanmayan her şey hoştur; çünkü zorlama doğadışıdır, bunun içindir ki, zorlanan şey acı vericidir; haklı olarak şöyle söylenmiştir:

"Zorlama ile yapılan her şey ruha zarar verir." [582]*]*

"Dengesini kaybeden alt şuur sadece tabiat kanunlarını bozmakla kalmaz. Aynı zamanda ferdin benliğini mahveder. Bu bakımdan ruhî faktörlerin kontrolü hem ferdin, hem de toplumun denge düzenini ayarlar. Bunun aksi olursa yıkıcı eğilimler galip gelirler. Psikolojik bir kütle mahvına sebep olan atom bombasının tesirini yanlış yöneltmiş bir psikolojik durum da yapılabilir. Muazzam bir selin içine gömülen ruh kendisine, onu tutabilecek, yürütebilecek yeni semboller bulmağa çalışır. Bu kollektif akıma kapılan kişiler meçhuller içersinde hakikati görmeğe, onu mânalandırmağa çalışırlar. Daha doğrusu hakikati burada bulduklarını sanırlar. Günümüzün problemi budur" (C.G. Jung).[583]

"Niçin bu fiili işledin?" diye sorguya çekilen kişi buna ancak kısmen cevap verebilir. Onun cevabı şuur sahasındaki bilgisinden ileri gidemez. Hâlbuki hakikî ve en faal güdüler gayri şuurî olanlardır. Bu sebeple suçlu dahi hâdisenin asıl sebebini izaha muktedir değildir. Bazen suçlunun ifadesinde (veya ifadeleri arasında) "tezat" görülür. Buna şaşmamak lâzımdır. Çünkü insanın birçok hareketleri tezat halindeki güdülerin tesiri iledir. Şuurlu bir şekilde sevmek, gayri şuurî şekilde nefret etmek (veya ak-

[582] (ARİSTOTELES, 2006), s. 73
[583] (EREM)

si) mümkündür. Bu sebeple aynı zamanda kin ve sevgi yüzünden bir kişi öldürme suçu işleyebilir. Muselâ terbiye hususunda şuurlu bir irade ve zâlim bir tahakküm içgüdü "mürşid"de bulunabilir. Ezici bir disiplin taraftarı olan bir mürşidde zıt iki temayülün mevcudiyetine ekseriya rastlanmaktadır. Bu iki unsurdan yalnız biri şuurlu, diğeri şuur altında saklıdır. Fakat onun gayrı şuurda yer alması faal olmasına, netice olarak insanın fiiline tesir etmesine mâni değildir.[584]

Tasavvufi terbiye yolunda nakıs mürşide teslim olan aslında bir ahlak abidesi olacağına yol kesici olarak bir sonraki gelecek olana zarar vermek için hazırlanmış suçluyu üretmekten başka bir şey olmadığı kesindir.

“Eğer insanların yaşlarına uygun davranmazsak mevsimsiz meyveler yetiştirmiş oluruz ki bunlar ham ve tatsızdırlar. Hem yenmezler hem de bozulmakta gecikmezler.”[585]

“Duyulara karşı en etkili zehir güçsüzlerden gelmemiş, kendini dine adayanlardan gelmemiş, tersine keşiş olamamış, ancak keşiş olabilmek için bu kılığa girmiş görünenlerden gelmiştir.” [586]

“Rahman olan Allah Teâlâ'yı anmayı görmezlikten gelene, yanından ayrılmayacak bir şeytanı arkadaş veririz. Şüphesiz onlar bunları yoldan alıkorlar, bunlar da doğru yola eriştiklerini sanırlar.” [587]

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا

“De ki: “Sapıklıkta olanı Rahman ne kadar ertelese bile, sonunda tehdit edildikleri azabı ya da kıyamet gününü gördükleri zaman onlar kimin yerinin daha kötü ve taraftarlarının daha güçsüz olduğunu bilecektir.” [588]

Ehline anlar bellidir, zirâ bilir bir illidir,
Her birisi ahsen sıfat her müşküle bürhân[589] ***kamû.***
Ehline onlar açıktır, zirâ bilir bir şehirlidir,
Her birisi güzel sıfat her müşküle bürhân kamû.

Bir aziz karısını seviyordu. Bir gün hanım naz ederek *“Ey efendi, gel de*

---

[584] (EREM)
[585] Jean-Jacques Rousseau
[586] Nietzcshe, Putların Alacakaranlığı,çev., İsmet Zeki Eyuboğlu, İstanbul, 2004, s.40
[587] Zuhruf, 36-37
[588] Meryem, 75
[589]**Bürhan:** Delil, hüccet, isbat vasıtası. Man: Yakînî mukaddemelerden meydana gelen kıyas. Red ve inkâr için itiraz kabul edilmeyecek surette isbat-ı hakikat eden kavi hüccet.

senden ne istersem vereceğine dair talâkla yemin iç, yoksa boşanırım" der. Kocası kabul eder. Kadın *"Yüce Allah Teâlâ'nın dünyada yarattığı her nimet ve garip şeyi benim önümde hazır etmeni istiyorum"* der. Zavallı kocası bu arzuyu yerine getirmekten âciz kalır. Nihayet samimiyetle kalkıp Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahü'l-azîz hazretlerine gelir, macerayı anlatır. Mevlânâ:

"Git, Allah Teâlâ'nın kitabını tedarik et ve onu mendiline sarıp karının eteğine koy; çünkü böylece dünyadaki yaş ve kuru nimetleri onun eteğine koymuş ve dünyanın garip şeylerini onun önünde hazır etmiş olursun. Zira: "yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki Kur'an-ı Kerim'de olmasın" [590] ***buyurulmuştur. Böylece asla talâk ve ayrılık vâki olmaz"*** buyurdu.[591]

Gir Enbiyânın silkine bin bu vücûdun fülküne,
Kahreyle nefsin askerin gark eylesün tûfan kamû.
Gir Enbiyânın yoluna bin bu vücûdun gemisine,
Kahreyle nefsin askerin gark eylesün tûfan kamû.

Var "Semme vechu'llâh" ı bul tâ görüne sana ol il,
Senden sana eyle sefer kim idesin seyrân kamû.
Var "Semme vechu'llâh" ı bul tâ görüne sana o şehir,
Senden sana eyle sefer kim edesin seyrân kamû.

Candan riyâzat-ı taab[592] ***çeksin anı edip taleb,***
Olur riyâzat sonu derdlerine dermân kamû.
Candan riyâzat sıkıntısı çeksin onu edip taleb,
Olur riyâzat sonu derdlerine dermân kamû.

"Candan riyâzat teap" demek burada riyâzat akıldır. Akıl üç kısımdır: Akl-ı maâş, Akl-ı maâd, Akl-ı kâmildir.

Akl-ı maâş sâhibi, aklını dünyaya fazlasıyla sarfedendir.

Akl-ı maâd sâhibi, aklını âhirete fazlasıyle sarfedendir ve kendisinde âhiret fikri galip olandır.

Akl-ı kâmil sâhibi ise kendisinde Hak fikri galip, yani fazla olan ve sarfeden bir kimsedir.

Çek sinene dağ[593] ***üzre dağ şol hasta gönlün ola sağ,***
Şayet ola dağ üstü bâğ yâdlar ola yârân kamû.

---

[590] En'âm, 59
[591] (YAZICI, 1995), s. 657-(382)
[592] **Taab:** Yorgunluk. Sıkıntı. Zahmet. Bezginlik. Eziyet.
[593] **Dâg:**f. Yanık yarası. İnsan veya hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga

Çek sinene damga üzre damga şol hasta gönlün ola sağ,
Şayet ola dağ üstü bâğ yabancılar olsun yârân kamû.

Can ermeyince aslına bülbül gibi gül faslına
Hep cenneti arz eylesen olur ana niran kamû
Can ermeyince aslına bülbül gibi gül faslına
Hep cenneti arz eylesen olur ona cehennem kamû

Can ilidir vasfettiğim derd ile ta'rif ettiğim,
Bundan inip döküldüler bu tenlere her cân kamû.
Can ilidir vasfettiğim derd ile ta'rif ettiğim,
Bundan inip döküldüler bu tenlere her cân kamû.

Gel tende koma cânını a'lâya çık bul kânını,[594]
Lâyık mıdır insâna kim yeri ola zındân kamû.
Gel tende koma cânını yücelere çık bul kağnağını,
Lâyık mıdır insâna kim yeri ola hapishane kamû.

Tut bu Niyâzî'nin sözün bunda aça gör gözün,
Bir gün gidersin ansızın görmez seni karbân kamû.
Tut bu Niyâzî'nin sözün bunda aça gör gözün,
Bir gün gidersin ansızın seni kervan görmez kamû.

Var ol hakîkat şehrine er anda Hakk'ın sırrına,
Dolsun senin de gönlüne deryâ olup irfân kamû.
Var ol hakîkat şehrine er anda Hakk'ın sırrına,
Dolsun senin de gönlüne deryâ olup irfân kamû.

Buraya kadar anlatılanlar ile **Hakîkat Şehri** ve **Ehli**'nin tarifi yapılmıştır. Bu şehrin varlığı hakkında enfûsi manada varlığı hakkında şüphe yoktur. Ancak zahirde bu yerin durumu için farklı görüşler bulunmaktadır. Aslında bu yurdu manevî Niyâzî-i Mısrî nin risalelerinde beyan buyurduğu enfûsi mana ile insan memleketinde vardır. Hz. Muhyiddin Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin Tedbîrat-ı İlahiyye isimli eseri de bu şekilde yazılmış eserlerdendir. Niyâzî-i Mısrî bu eseri tetkik ettiği Risale-i Kudsiyesinde[595] belirtmektedir.

---

[594] **Kân:** f. Bir şeyin menbaı. Kuyu. Kaynak. Mâden ocağı. Bir keyfiyetin. (niteliğin) bol olarak bulunduğu kimse.
[595] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v.44a

Gavs'ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Sivasî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz, ihvanları[596] bu ilahiyi huzurlarında okuduklarında başını tasdik mahiyetinde salladıkları ve bu ilahiyi onlara şerh ederken oranın durumlarına ait başka sırları da onlara anlattıklarını bizzat dinledim.

Günümüz meşayihlerinden Darendeli Seyyid Hulusi Efendi kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz (hyt: 1990) sohbetlerinde nereli olduğu sorana

"Gardaş, La mekânlıyız" "Hakikat Şehirliyiz" buyurmuşlardır.

TAHMİS-İ AZBÎ

Zâhid sana şerh eyleyem guş ***[597]*** *eyle bir destân kamû*
Doğru haberler söyleyim fehmeylesin yâran kamû
Hiç bilmezem ki neyleyim kılam ıyan beyan kamû
Bir şehre erişti yolum dört yanı düz meydan kamû
Ona giren görmez ölüm içer âb-ı hayvan kamû.

> *Gaflettedir uykusu var Hakk'tan katî korkusu var*
> *Yirmi dokuz bârusu [598]var otuz iki incisi var*
> *Itır gibi kokusu var her yanı kaplarûsu [599]var*
> ***Bir hoş güzel yapısı var otuz iki kapısı var,***
> ***Cümle şehirlerden ulu her yanı bağ bostan kamû.***

Âşk ehli ol eyledin kesil âb-ı revân ol selsebil
Dağları sünbül zencebil çağlar akar Ceyhun Nil
Onda döğülmüş misli gül altın cevâhir fî sebil
Âb u havâsı mu'tedil giren çıkamaz ay u yıl,
Dağları lâle ak kızıl bağlar gül-i handan kamû.

> *Dertlilere dermân eder âşıklara ihsan eder*
> *Her sırrı sır-cünban [600]eder âb[601] u revân efgân eder*
> *Âşk ehlini mestân eder hâlin perişân şân eder*
> ***Bülbülleri nalân eder cân-u dili hayrân eder,***
> ***Bahçeleri seyrân eder her köşede hûbân kamû.***

---

[596] Şen Veli ve Orhan Zarifoğlu

[597] **Guş:** f. Kulak. Mc: İşitmek.

[598] **Bar:** i. 1. çubuk, sirik. 2. engel. 3. bar (içki içilen yer). 4. huk. baro. 5. su içindeki kum seti. 6. müz. ölçü çizgisi. f. (--red, --ring) 1. sürgülemek. 2. engel olmak. 3. sokmamak, almamak. edat -den baska, hariç

[599] Kaplayan

[600] **Cünbân:** f. "kımıldanan, kımıldatan, sallanan, oynayan, oynatan, hareket eden" mânâlarına gelir ve sıfatlar yapar.

[601] **Ab:** f. Su. Mc : Yağmur. Letâfet, güzellik. İtibar. Irz, nâmus. Vakar. Cilâ. Keskinlik.

Her emrine fermân olur her ne ararsın bulunur
Bilmediğin hep bilinir görmediğin hep görünür
Dostlar başına derilir [602]canla sohbet olunur
Eşçârda sazlar çalınır dallarda meyve salınır,
Sen sunmadan ol bulunur her emrine fermân kamû

Deryâ misali çuş eder her ne dilersen hoş eder
Cananı sana eş eder huriler dem-keş[603] eder
Düşman kaddin ham-keş[604] eder şeytanla yâdaş[605] eder
Kim Selsebil'den nûş eder rahik anı bi-hûş eder,
Tesnîm ebed sarhoş eder olur içen mestân kamû.

İllet bana hüccet değil gösterdiğim illet değil
İşret ve hem sohbet değil hem işret ve sohbet değil
Hakk'tan bize rahmet değil sanma ki bu kudret değil
Bu dediğim Cennet değil anlara ol minnet değil,
Bunun safâsı zevkine ehl-i cinân hayrân kamû.

Baldan şekerden hoş tadı can bülbülü olmuş tûtî
Oldu beyân sırrı-ebî[606] Hakk'tan gelen âdem gibi
Cismi hakikatten idi Hakk âdeme dostum dedi
Şehr-i hakîkattır adı, Hakk sırrını bunda kodu,
Ol sırra vâkıf olanı, Hak eyledi mihman kamû.

---

[602] Toplanır
[603] **Dem-keş:** f. Nefes çeken, soluk çeken. Devamlı öten bir güvercin cinsi. Kaval, ney gibi çalgıları devamlı üfürenler. Bazı kuşların, kübbül gibi uzun uzun ötenleri. Şarap içen
[604] **Ham-keş:** f. Bükülmüş, kıvrılmış, eğrilmiş.
[605] Anılırsın
[606] **Sırr-ı ebî:** Babalık sırrı

Bu sözlerim gel levha yaz bu şehre gelmez yaz güz [607]
Bunlardır ehli temiz Hakk'tan ıyan bunlarda yüz
Hakk'tır bularda[608] *Hakk'tan öz yokuş değil her yanı düz*
Özleri canlardan aziz sözleri ballardan leziz,
Yok anda sen, ben, siz ü biz birlik ile yeksân kamû.

Bu dediğim ehli necat bulmaz bulur kesb kesad [609]
Ateş değil sudan nebât bunlar değil hâk ile bâd[610]
Haktır hakikat iş bu âd işit onu bâd şâd
Olmaz anlarada hiç fesad buğz u hased kibr ü inad,
Cümle biliş yok asla yâd birbirine ihvân kamû.

Bağışladımdı almadı bu sırrı bâtıl bilmedi
Âşkımdan âgah olmadı teşvişe kendin salmadı
Nefsî yüzüne gülmedi bunlar hakikat olmadı
Ol şehre Mürsel gelmedi, anları dâvet kılmadı,
Anlar yolu yanılmadı evsafları Kur'ân kamû.

---

[607] **Güz:** Sonbahar

[608] **Eski Anadolu Türkçesi**

Xlll. yy'ın sonlarına kadar tek bir koldon devam eden Tük yazı dili, aynı yy'ın sonlarında dallanmalara uğramıştır. Doğuda Doğu Tükçesi (çağatayca), Kuzeyde Kuzey Batı Tükçesi (Kıpçakça), Batıda ise Güney-Batı Tükçesi (Oğuzca) adlarıyla anılan Tük yazı dilinde bugün kullandığımız yazı dilinin temelini Batı Oğuzcası (Anadolu'ya göç eden Tükler tarafından işlenerek yazı dili haline getirilen) teşklil etmektedir.

Batı Oğuzca'sını gösterdiği değisimler göre devrelere ayırdığımızda Xlll-XV. Yy'lar arasında kullanılmış olan, içine Selçuklu dönemi Tükçesi'ni de alan Eski Anadolu Tükçesi devrinin ilk sırayı aldığını görüüz. Değişik kaynaklarda bu devrenin "Eski Osmanlıca", Eski Tükiye Tükçesi " adlarını da aldığı görülmektedir.

XV, asrın ll, yarısı bir geçiş devresidir. Bununla birlikte EAT'si devri özellikleri XVl. Yy boyunca devam etmiş ve XVll. Asırda da etkisin sürdümüştü.

Bu dil kullanımı özellikleri ile "bunun, anın, bularnın, onlarnın, bunun, şunun, onun, **bularun (bunların), şularun (şunların), olarun onlarun)** şeklinde yuvarlar ünlülü kullanılmıştır.

[609] **Kesb:** Kazanç. Çalışmak. Sa'y ve amel ile kazanmak. Elde etmek. Edinmek. Kazanç yolu. **Kesad:** Alış veriş durgunluğu. Kıtlık. Eksiklik. Verimsizlik.

[610] **Hâk:** Toprak **Bâd:** f. Yel. Rüzgâr. Soluk. Nefes

Epsemlik [611]olmuş dilleri iki cihan merkebleri [612]
Yok bunların ucbları [613] iman olur edepleri
Hakk bunların mucipleri Hakk'tan mühürlü lebleri [614]
Hak mezhebi mezhebleri, deryâ-yı zât meşrebleri,
Hâsıl kamû matlableri, kadr içredir her an kamû.

Bilmez bular lâfügüzaf [615] Hakk bunları kılmış muâf
Bunlar kamuya sine-sâf olmuş bular Ankâ-i Gâf
Hayr ile şer bunlarda lâf her sözleri nûn ile kâf
Yoktur onlardan ihtilâf günden ayân Hakk bî hilâf,
Her işleri Hakk'a muzâf ruh eylemiş Yezdân kamû

Makbuli Hakk olmaz rezil olmuş bulur ayn-ı Halil
Hakk iledir bunlara eyle makbul edüprabb'ül celil
Bundan müberra vekil canlar verirler fî sebil
Terk eylemişler kâl u kil lâl olmuş anlarda bu dil,
Her halleri Hakk'a delil hep mazhar-ı Rahmân kamû.

Bî-din görür mezhepsiz Hakk'tan ıyandır Hakk yüzü
Bulmuş seâdet yıldızı piri izi Hakk'ın izi
Kehli uyun payi tozu birdir [616]geçile gündüzü
Gerçi sana bakıp gözü, sohbet eder söyler sözü,
Lâkin Hakk'ı bulmuş özü, söyleştiği Furkân kamû.

Sarhoş olup bayılmadı içenleri ayılmadı
Esrârları yayılmadı hep dilleri duyulmadı
Kimseye gönül vermedi çalışmadı yorulmadı
Dünyâya anlar gelmedi, geldiyse de eğlenmedi,
Şeytân oları görmedi, anda olar pinhân kamû

Cândır Hüdâ'ya peşkeşi onun için yeter işi
Zâhirdedir âdem kişi doğmuş hakikat kuşu
Erkek değildir hem dişi hem hakkıyla Hakk cünbüşü
Ana girerse bir kişi gider gönülden teşvişi,
Başına bu devlet kuşu konan olur Sultan kamû.

Olmazdan evvel çün olur maksudu candan alır
Fânide ol bakî kalır istediği zâhir olur
Cânın verir canan alur nefsin bilir rahman olur
Hemen ki ol şehre gelir her korkudan azâd olur,
Yollarda bellerde kahr div u peri şeytân kamû.

---

[611] **Epsem**/epsera:Suskunç
[612] **Merkeb:** (Rekb. den) Binilen vâsıta. Binilen şey. Eşek.
[613] **Ucb:** kibir, gurur, kendini beğenme, ameline, yaptıkları işe güvenme.
[614] **Leb:** f. Dudak. Şefe. Kenar. Sahil. Kıyı.
[615] **Lâfügüzaf:** Boş söz
[616] Ayağının tozu göz sürmesi ile birdir

Ölmezden evvel ey püser[617] can iline kılmış sefer
Bunlara yok arzı hüner her işleri cümle biter
Mahv bulur her derdi sırrı Hakk'tan gelir ona haber
Dâr-ül emândır ol şehir lâkin girer yüzbinde bir,
Sanma ana dâhil olur hûri melek rıdvân kamü.

Aklını kurban eyledi ol neylediyse eyledi
Bu tahmîsim [618]kim değildi esrar Hakk'ı anladı
Dostun izin kim izledi Hakk'ın cemâlin gözledi
Kim ki o şehri özledi erenler izin izledi,
Adâb-ı Hakk'ı gözledi irşâd eder Pîran kamû.

Âlemler onun kuludur onlar velinin âlidir[619]
Bî-mağrifet kim dilidir kiminki bu söze belî dir[620]
Can bülbülünün güldür âşk şâdînin bülbülüdür
Her semt o şehrin yoludur, lâkin girenler velidir
Anın için dopdoludur Türk ü Arab Süryan kamû

Seyr eyledim sünbüllerin mest eylemiş bülbüllerin
Hay oldu verdi dillerin Hû koktu cümle güllerin
Oynamaz kâküllerin kâfir inanmaz kulların
Ehlini bul ol illerin sarpın geçersin bellerin,
Yırtar yalnız gideni kurd u peleng arslan kamû.

Bu şehrin aslı bülbüldür kâmil olan bî-dillidir
Âşıkları kanlıdır erkânı böyle yolludur
Sünbülleri hoş tellidir bülbülleri hoş güllüdür
Ehline anlar bellidir, zirâ bilir bir illidir,
Her birisi ahsen sıfat her müşküle bürhân kamû.

Etme muhabbet mülküne her mâl her emlâkine
Eyle nazar eflâkına katma siva imsâkine
Sa'yeyle nefsin terkine sultan olasın mülküne
Gir Enbiyânın silkine bin bu vücûdun fülküne,
Kahreyle nefsin askerin gark eylesün tûfan kamû.

Gel sen özüne bende ol tâ Hakk yoluna çıka yol
Bahri hakikat içre dal ferdâ gamın ferdâya sal
Kalmaya sende kıl u kâlî dâhi taşa çal
Var "Semme vechu'llâh" ı bul tâ görüne sana ol il,
Senden sana eyle sefer kim idesin seyrân kamû.

---

[617] **Püser:** (C.: Püserân) f. Erkek çocuk, oğul
[618] **Tahmis:** (Hums. dan) Bir şeyi beş kat veya beş köşe haline getirmek. Edb: Bir şiirin her beytine üçer mısra ilâve ederek beşe çıkarmak
[619] **Âl:** Sülâle, soy, hânedan. Akrabâ ve taallukat.
[620] **Beli:** f. Evet.

Sa'y eyle ol ehli ede sana misilin acep
Etme sakın arzı nesep cehlin ıyan etme ki hep
Cümle acem ile arab emrinde ola rûz şeb
Candan riyâzat-ı taab çeksin anı edip taleb,
Olur riyâzat sonu derdlerine dermân kamû.

Yok onda hem bülbüle zağ [621]yok anda matem hem ferağ
Yok onda kara yüzü ağ yok onda lâle bağ u dağ
Yok onda hem yakın irağ var anda hem nurdan çırağ
Çek sinene dağ üzre dağ şol hasta gönlün ola sağ,
Şayet ola dağ üstü bâğ yâdlar ola yârân kamû.

Bakma kişinin fiiline onun nazar kıl nesline
Dünyayı koymuş meyline mağrur olanlar ilmine
Cahilin olanın fazlına düşmüş bu zulmet cehline
Can ermeyince aslına bülbül gibi gül faslına
Hep cenneti arz eylesen olur ana niran kamû

Cân u dil nûr ettiğim ben kendimi çürüttüğüm
Derdimi tefsir ettiğim hâlimi tabir ettiğim
Takdirce tedbir ettiğim uşşâka tebşir ettiğim
Can ilidir vasfettiğim derd ile ta'rif ettiğim,
Bundan inip döküldüler bu tenlere her cân kamû.

İhlâs edip imânını fehm eyle gel izânını
Nefsin bilip düşmanını hor eyle gel şeytanını
Tâ bulasın rahmanını dilde tutup mihmânını
Gel tende koma cânını a'lâya çık bul kânını,
Lâyık mıdır insâna kim yeri ola zındân kamû.

Ben Azbî'nin koyma izin tâ göresin Hakk'ın yüzün
Candan işit cânım sözün payine vâr hem sür yüzün
Pendini tutma söz sözün hemdemi olma göz sözün
Tut bu Niyâzî'nin sözün bunda aça gör gözün,
Bir gün gidersin ansızın görmez seni karbân kamû.

Yuyan imânın küfrüne bağlan Hüdâ'nın emrine
Sabr eyle yârin cevrine kâil olup her kahrine
Tâ kim eresin zevkine aldanma nefsin mekrine
Var ol hakîkat şehrine er anda Hakk'ın sırrına,
Dolsun senin de gönlüne deryâ olup irfân kamû.

---

[621] **Zag:** (C.: Ziygan) f. Karga ve kuzgun.   Fitneci, gammaz

ɤ H

167

Vezin: Mefâ'îlün Mefâilün Mefâ'îlün Mefâilün

Ezelden nârına aşkın ben yâne geldim cihân içre,
Akıttım nîce dem yaşlar gözümden dolu kan içre.
Hak ile bî-nişân iken kamû canlara cân iken,
Düşürdü bî-mekân iken beni kevn ü mekân içre.
Nice geldim, nice gittim nice doğdum, nice öldüm,
Nice açtım, nice soldum, şol gül gibi cihân içre.
Bulut olup göğe ağdım, matar olup yere yağdım,
Güneş olup gehi doğdum zemîn u âsumân içre.
Nebat olup nice devrân nice demde olup hayvân
Geyürdü sûret-i insân bana devr-i zamân içre.
Çü insân sûretin buldum Hakk'a hamd-ü senâ kıldım,
Fenâ ender fenâ oldum bekâ-yi câvidân içre.
Erişti ma'rifet nûru gönül oldu Hakk'ın Tûru,
Niyâzi duydu çün sırrı gümân etti ayân içre.

Ezelden nârına aşkın ben yane geldim cihân içre,
Akıttım nîce[622] dem[623] yaşlar gözümden dolu kan içre.
Ezelden nârına aşkın yanarak geldim cihân içre,
Akıttım nîce zaman yaşlar gözümden dolu kan içre.

Herkes ezelde ne ise burada da odur, hiçbir değişme veya değişiklik olmaz, yani burada kâmil olan ezelde ruhlar âleminde iken de kâmil idi. Ârif olan burada da Ârif olur, mü'min olan mü'min, kâfir olan kâfir, âsi olan âsi, fâsık olan fâsık olur. Ezelde her ne ise burada da odur.

Hak ile bî-nişân iken kamû canlara cân iken,
Düşürdü bî-mekân iken beni kevn ü mekân içre.
Hakk ile nişânsız iken bütün canlara cân iken,
Beni mekânsız iken dünya âlemine içine düşürdü.

---

[622] **Nice:** (s.) hoş, cazip; iyi, mükemmel; nazik; latif, tatlı; ince; dakik. nice and iyice, sevindirici bir derecede. nice and brown iyice pişirilmiş; iyice yanmış. nicely (z.) iyi bir tarzda, latifçe, güzel bir şekilde. niceness (i.) incelik, dakik olma.
[623] **Dem:** f. Nefes. Soluk. Ağız. Nazar. An, vakit, saat. Koku. Kibir, gurur. Âli, yüksek. Körük.

Nice geldim, nice gittim nice doğdum, nice öldüm,
Nice açtım, nice soldum, şol gül gibi cihân içre.

Nice geldim, nice gittim nice doğdum, nice öldüm,
Nice açtım, nice soldum, şol gül gibi cihân içre.

Şayet bize; şöyle bir sual tevcih edersen:

"Bu sofilerin; ekseri kasidelerinde bazı acaip sözler görür ve işitiriz. Onların bu sözünden; tenasühi mezhebinden oldukları anlaşılıyor. Mesala, diyorlar ki: Ben Gah bulut olurum, Gah yağmur, Gâh nebat olurum, Gah hayvan Ve gah insan olurum. Ve bunlara benzer, nice şeyler derler; hep görür ve işitiriz. Bu sözler nedir ve ne demektir?"

Bu soruna karşı cevabımız aşağıdadır:

"Ey kardeş, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem efendimiz şöyle buyurdu:

"***(Ümmetim ahirette on bölük haşrolur, Onların kimi maymun, kimi hınzır olur. Kimi daha başka suretlerde)*** Bu Hadis-i Şerifi hiç okumadın mı?. Bir Ayet-i Kerimede şöyle buyurudu:

"Onlar sana fevç fevç gelecekler" [624] Bu Ayet-i Kerime'nin tefsirini Kadı Beyzavi - Allah rahmet eylesin şöyle beyan etmiştir:

Bu beyanı, daha ziyade kendisine tevcih edilen: "Onların hayvanlar suretine girmesinin sebebi nedir?" Şeklinde bir soruya atfen yapmıştır. Diyor ki:

"Onlar, dünyada o hayvanların huyunu huy; sıfatını da sıfat edindikleri için ahirette o sıfata girerler."

"Mesela; maymunun sıfatı, koğuculuk ve gaybettir. Hınzırın sıfatı, haram yemektir. Bu duruma göre; bir kimsenin huyu, koğuculuk ve gaybet etmek ise; o kimse, dışta insan olsa da, içte maymundur. Ama o maymun şekliyle görünmez. Öldüğü zaman, kendini o surette görür ve mahşerde o surette kalkar. Bu gibi hallerden Allah Teâlâ'ya sığınırız.[625] Şu var ki; tevbe ederse, ölmeden evvel o sıfattan kurtulur. İki cihanın sultanı, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem efendimiz şöyle buyurdular:

---

[624] Nebe, 18

[625] ***"İnsana göre maymun nedir? Gülünecek bir şey, ya da acı veren bir utanç. İnsan da Üstinsan'a göre tıpkı böyle olacaktır: gülünecek bir şey, ya da acı veren bir utanç. Siz solucanlıktan insanlığa giden yolu aştınız ve içinizde birçok şey hâlâ solucandır.*** (NİETZSCHE, et al., 2006, s. 9) ***İnsanlar arasında olmak, hayvanlar arasında olmaktan daha tehlikeli.*** (NİETZSCHE, et al., 2006, s. 23)

"Ölüm, uykunun kardeşidir" Bu duruma göre; bir kimse öldüğü zaman ne hale girecek ise; uykuda kendini öyle görür. Şu var ki; bu görüş herkese nasip olmaz. Ancak muhasebe ehline olur. Bu muhasebe ehline;

"Öbür âlemde hesaba çekilmeden önce, nefsinizi hesaba çekiniz" Mealini taşıyan Hadis-i Şerifi ile işaret edilmiştir. Eğer rüyanda, Tilki görürsen; kendi sıfatın say. Onu, Hakk Teâlâ gösteriyor; iç haline bir rettir. Hile sıfatından halas bulmaya bak. Şayet rüyanda maymun görürsen bu da:

Gıybeti terk et. Remzini taşıyan bir işarettir. Rüyanda, Hınzır görürsen: Haramı bırak. Manasına gelen bir başka işarettir. Rüyada, hallerini görüp düzeltmeye başlayan kimse, yukarıda da geçtiği gibi muhasebe ehlidir. Ki bunlar: ***"Ölmeden evvel ölünüz"*** Hadis-i Şerifinin manasını anlayan kimselerdir. Bir kimse, bir kâmil mürşide biat eylerse muhasebe ehli olur. Ve bu âlemde her ne varsa; cümlesini görür geçer ister iyi, ister kötü… Önce yaramaz sıfatlarını görmeye başlar. Bağlı olduğu zatın telkin ettiği şekilde ismi celali okuyunca; o kötü sıfatlar yok olur. Öyle bir mertebeye erişir ki; artık rüyada gördüğü; enbiya ve evliya vb. kâmil zatlar olur. Çok kere bu şekilde görülen bir rüya; insanın, insan siretini bulduğuna işaret sayılır. İşte bu sebepledir ki, manevi yolunu ikmal eden bir kimse: Ben Gâh bulut olurum Gâh yağmur Gâh nebat olurum Gâh hayvan Ve gâh insan olurum. Ve benzeri nice sözler:

"Her ne varsa ben olurum… Şeklinde söyleyebilir. Zira kim insan mertebesine yetişti ise; cümle mertebeyi özünde topladı. Hâsılı kelam onların sözü anlatılan hallerden başkası değildir. Kısacası şu demektir:

Ben cümleyi cami oldum." [626]

<u>Bulut olup göğe ağdım, matar olup yere yağdım,</u>
<u>Güneş olup gehi doğdum zemîn u âsumân içre.</u>
Bulut olup göğe yükseldim, yağmur olup yere yağdım,
Güneş olup kâh doğdum zemîn ve gökyüzü içinde.

Bulutlar, yağmur olarak dört rüzgârın yardımıyla vücûda gelir. Önce poyraz eser, yeri ve suları serinlendirir, sonra güneşin hararetinden dört mil yukarıya kadar buharlar yükselir. Sonra batı rüzgârları esip o buharları yürütür, doğu rüzgârları eserek onları bir araya toplar, sularının tadını değiştirir, en sonunda güney, yani kıble rüzgârları bulutları yağmura çevirerek yağdırır.

Güneş yeryüzüne arka yüzüyledir. Önyüzü Arş-ı alâya doğrudur, yerleri

[626] Niyâzî-i Mısrî, Risale-i Esile ve evcibe-i Mutasavvıfâne, SEKİZİNCİ SUAL VE CEVABI

ve gök yüzünü nûrlandırır. Birici kat gökten ikinci kat gök büyüktür. İkinci kat gökten üçüncü, üçüncüden dördüncü, dördüncüden beşinci, beşinciden altıncı, altıcıdan da yedinci gök daha büyüktür.

Niyâzî Hazretleri bu şiirlerinde insanın birçok devirlerden geçtikten sonra nasıl insân sûretiyle bu âleme geldiğini açıklar. İlâhi mertebeler yirmisekizdir:

Birinci mertebe Nûr-i Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemdir.

Sonra sırasıyla Nefs-i kül gelir, bu ruhlar âlemidir.

Nefs-i külden tabiat, tabiattan heyûlâ, heyûlâdan cism-i kül, cism-i külden şekil, şekilden arş, arşdan kürsî, kürsîden yedi kat gök, göklerden ateş küresine, ateş küresinden hava küresine, andan su küresine, andan toprak küresine, andan madenlere, andan bitkilere, andan sonra da İNSÂN'a gelir. Bu devir şer'îdir,

Ahadiyyetüsseyir olan Kâmiller hiçbir mertebede gecikmeyerek ezelde oldukları gibi, burada da İnsân suretinde Kâmil olarak gelirler, yani onlar Kâmil olarak doğarlar. Anların dâvete ve mürşide ihtiyaçları yoktur. Ancak bu mertebelerde gecikene Tevhid biraz güç gelir, ne kadar gecikme olursa, o kimsenin Tevhide istidâdı uzak olur. Bu husus şer-i devirde yenilmeyen bitkiye gelmişse ve o bitkiyi de bir hayvan yerse, önce madene verir ve böylece insanın Kâmil insân olması gecikir. Bu sebebten bu gibilere halvet ve riyâzet verilir.

Bu şer-î devirden başka bâtıl olan devirler vardır, dört adettir:

Biri Temâsuh devridir, diğeri tenâsuh devri, diğeri tefasuh devri, dördüncüsü de terasuh devridir. Bunlardan biri insan kemâl mertebesini bulmadan ölürse, yine insan olarak gelir, bu devir kemâl buluncaya kadar devam eder. Diğeri o bir hayvan olarak gelir, bunların dördüde bâtıl inanışlardır. Hiç insan suretinde gelen tekrar hayvan, bitki ve maden olarak gelir mi? Gelmez. Temâsuh devrine inananlar (ruhun bir cisimden diğerine, insandan hayvana ve hayvandan tekrar insana geçmesi) Yahudilerdir. Tenâsuh devrine inananlarda Hıristiyanlardır. Hakk mezhebi üzere olanlar şer'î devre inanmış olanlardır.

Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz buyurdu ki;

Bu tenasühi mezhepleri ve sizin mezhep erinizi bir hoşça beyan eyle. Diye bir teklifte bulunursan; şöyle deriz:

Tenasüh meselesi işinde, biz berzahta ve ahirette olacağına kâniyiz. Ama onlar; dünyada olacağına kanidirler. Onlar diyor ki:

"Kim bu hayvanlardan birinin sıfatı ile sıfatlansa; ölünce, ruhu o sıfatlı bir hayvana, anasının karnında iken sıfat olur. Ta et ve kan iken, Tekrar dünyaya gelir. İşte anlatılan vasıftaki insanlardır ki bu görülen hayvanlar olmuşlardır. İşte tenasühçüler ve fikirleri … Bunların asla imandan nasip-

leri yoktur. Hz. Ömer radiyallâhü anh bunlar hakkında şöyle buyurur:

"Kim ki tenasüh mezhebindedir; nesh olmak ona layıktır. Sen ondan uzak ol."

Yetmiş iki batıl mezhebin içinde, bunlardan azgını yoktur. Bunların şerrinden Allah'a sığınırız. Dünya ve ahirette tenasüh yolunu tutmaktan mutlaka sakınmalısınız [627]

Nebat olup nice devrân nice demde olup hayvân
Geyürdü sûret-i insân bana devr-i zamân içre.

Bitki olup nice zaman nice zamanda olup hayvân
Giydirdi insân suretini bana zamân devreleri içre.

Filazoflar şöyle demişlerdir: *"Nefs-i Natıka, hakikatlere uygun suretlere bürünür ve onlara sadık hükümleri gerçekleştirirse sanki o, bütün vücut (varlık) un kendisi olur. Bütün yaratıklar bu cismani suretlerle çok şiddetli bir şekilde birleştiklerinden ve bunlarla son derece meşgul bulunduklarından dolayı kendilerini seçemeyecek ve görünmeye muktedir olamayacak durumdadırlar. Sanki o suretler ve heykellerden ibaret olmuşlardır."* Yani nefs-i natıka (konuşan nefs), cisimlilik dolayısıyla son derece kesiftir ruhaniyyet dolayısıyla son derece latiftir. Ruh, hangi şeye girse onun hükmünü alır, onun rengine bürünür. Tıpkı su gibi. Suyun rengi de kabın rengine bağlıdır. Bu bilindi ise bil ki:

Nefs-i natıka, letafet kazanıp, hariçte hakikatlere uygun olan, onlara muhalif olmayan zihni hayallerin şekilleriyle bezenir ve o hakikatlere uygun hükümleri giyer ve bu düşünceler nefs-i natıkada iyice yerleşir, nefs-i natıkanın sözlerinde ve fiillerinde bunların eseri meydana çıkar ve nefs-i natıka hiç abes konuşmayacak, abes iş ve hareket etmeyecek şekilde bu hakikatlerde rüsuh bulursa işte o zaman nefs-i natıka, sanki o suretlerin, şahsiyetlerin, o heykellerin kendisi olur. Bu, dış âlemde şuna benzer:

Mesela Zeyd bir şehirden çıkıp başka bir şehre yerleşse, bir zaman sonra çıktığı o şehir halkını eskiden gördüğü gibi şahıslar ve görüntüler olarak tasavvur etse yanılmış olur. Çünkü o şehir halkı ölüm ve doğum ile kuvvetlenme, zayıflama ve büyüme ile değişmiş, halden hale, sıfattan sıfata geçmişlerdir. Bundan dolayı onun bu düşüncesi gerçeğe uygun değildir. Ama o şehir halkını, şahıslarıyla, görünüşleriyle değil de türleriyle ve cinsleriyle düşünürse onun bu düşüncesi, gerçeklere uygun düşer. [628]

---

[627] Niyâzî-i Mısrî, Risale-i Esile ve evcibe-i Mutasav., DOKUZUNCU SUAL VE CEVABI
[628] (ATEŞ, 1971) Beşinci sofra

Çü insân sûretin buldum Hakk'a hamd-ü senâ kıldım,
Fenâ ender fenâ oldum bekâ-yi câvidân içre.
İnsân gibi sûretini buldum Hakk'a hamd-ü senâ kıldım,
Fenâ içinde fenâ oldum ebedî bekâyı içinde.

İnsân sûretinde geldiğime hamd ve senâlar kıldım. Hakk'ın ef'âl, sıfat ve vücûdun Hakk'ın olduğuna vâkıf oldum, yani Fenâfillah olup Bekâbillâhı buldum demek isterler.

Erişti ma'rifet nûru gönül oldu Hakk'ın Tûru,
Niyâzi duydu çün sırrı gümân[629] etti ayân[630] içre.
Erişti ma'rifet nûru gönül oldu Hakk'ın Tûru,
Niyâzi duyduğu ve zannettiği sırrı aşikâr etti.

TAHMİS-İ AZBÎ

Hakikat şemsi çün doğdu zemin u esmâ içre
Güman[631] gitti ıyan içre ıyan oldu beyan içre
Ne yüzden âdem oldum ben gülünce cismim ve cân içre
Ezelden nârına aşkın ben yâne geldim cihân içre,
Akıttım nîce dem yaşlar gözümden dolu kan içre.

Gedâ sûret iyan oldum âtâya feyz kân iken
Libâsım rehberim oldu anâsır bî-nişân iken
Noktâ-i kevn u mekân içre zemin u asumân iken
Hak ile bî-nişân iken kamû canlara cân iken,
Düşürdü bî-mekân iken beni kevn ü mekân içre.

Nice düştüm nice kaldım nice dem ağladım güldüm
Nice kâmil nice sâlik nice nâdan olup kaldım
Çü benden ben cüdâ düştüm onun için derdmend oldum
Nice geldim, nice gittim nice doğdum, nice öldüm,
Nice açtım, nice soldum, şol gül gibi cihân içre.

---

[629] **Güman:** f. Zan. Tahmin. Sanmak. Şüphe
[630] **Ayan:** (İyân) Aşikâr. Belli. Herkesin bilebileceği ve görebileceği. Çiftçi âletlerinden olan saban okunun bileziği
[631] **Güman:** f. Zan. Tahmin. Sanmak. şüphe.

Nice dem serseri gezdim nice dem oturup kaldım
Nice dem malik oldum ben çariğ u şeb çerağ [632]oldum
Gelince bu fena dehre nice oldum nice doğdum
Bulut olup göğe ağdım, matar olup yere yağdım,
Güneş olup gehi doğdum zemîn u âsumân içre.

Benimle bâkidir bâki benimle fânidir devrân
Benimdir sikke-i [633]efdâl benimdir kisve-i insan
Benimle devr eder devran benimle seyr eder seyranım
Nebat olup nice devrân nice demde olup hayvân
Geyürdü sûret-i insân bana devr-i zamân içre.

Nice doğdum nice oldum işit seyranımı buldum
Nice makbul merğubum[634] ne yüzden mağrifet buldum
Hakikat şehrine sultan olup hayli hüner aldım
Çü insân sûretin buldum Hakk'a hamd-ü senâ kıldım,
Fenâ ender fenâ oldum bekâ-yi câvidân içre.

Vücudum sidresin [635]bildi bilenler Beyt-İ Ma'mur'u[636]
Bilenler istiva nur Hüdâ'dan ittiler fahri
Hakikat şehrine sultan ben Azbî'dir Hüdâ emri
Erişti ma'rifet nûru gönül oldu Hakk'ın Tûru,
Niyâzi duydu çün sırrı gümân etti ayân içre.

---

[632] **Çerağ:** f. Işık. kandil. Lâmba. Mum. Kutlu, mutlu. Otlak. Mer'a. Otlama. Tekaüd. Talebe.

[633] **Sikke:** Damga. Nereye ve kime ait olduğunun bilinmesi için konulan işaret, mühür. Umumi damga. Dirhem. Para üstüne vurulan damga. Düz, doğru yol. Mevlevilerin keçe külâhlarının ismi. Basılmış madeni para

[634] **Mergub(E):** Rağbet edilmiş. Beğenilmiş. Çok kıymet verilen. Çokları tarafından istenen.

[635] **Sidre:** ağaca teşbih ile benzetilen, yedinci kat gökte bir makam ismi.

[636] **Beyt-i Ma'mûr:** İ'mar edilmiş ev. Melekler Kâbe'sinin bir ismi.

168

Vezin: Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün.

Uyan gözün aç durma yalvar güzel Allâh'a,
Yolundan izin ayırma yalvar güzel Allâh'a.
Her geceyi kâim ol her gündüzün sâim ol,
Hem zikr ile dâim ol yalvar güzel Allâh'a.
Bir gün bu gözün görmez hem kulağın işitmez,
Bu fırsat ele girmez yalvar güzel Allâh'a.
Sağlığı ganîmet bil her saatı ni'met bil,
Gizlice ibâdet kıl yalvar güzel Allâh'a.
Hey nice yatarsın tûr olma bu safâdan dûr,
Bahr-i keremi boldur yalvar güzel Allâh'a.
Ömrünü hiçe satma kendini yakma,
Her şâm ü seher yatma yalvar güzel Allâh'a.
Her vakt-i seherde bin lûtfu gelür Allâh'ın,
Ol vakt uyanır kalbin yalvar güzel Allâh'a.
Allâh'ın adın yâd et can ile dili şâd et,
Bülbül gibi feryâd et yalvar güzel Allâh'a.
Gel imdi Niyâzi'yle Allâh'a niyaz et,
Hâcâtı dırâz eyle yalvar güzel Allâh'a.

Uyan gözün aç durma yalvar güzel Allâh'a,
Yolundan izin ayırma yalvar güzel Allâh'a.
Uyan gözün aç durma yalvar güzel Allâh'a,
Yolundan izin ayırma yalvar güzel Allâh'a.

Her geceyi kâim ol her gündüzün sâim ol,
Hem zikr ile dâim ol yalvar güzel Allâh'a.
Her gece namaz kıl ol her gündüzün oruç tut,
Hemde zikre devam et ol yalvar güzel Allâh'a.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
"Sabır imanın, oruç da sabrın yarısıdır"[637]

Bir gün bu gözün görmez hem kulağın işitmez,
Bu fırsat ele girmez yalvar güzel Allâh'a.
Bir gün bu gözün görmez hem kulağın işitmez,
Bu fırsat ele girmez yalvar güzel Allâh'a.

---

[637] İbn. Hanbel. V/319

Sağlığı ganîmet bil her saatı ni'met bil,
Gizlice ibâdet kıl yalvar güzel Allâh'a.
Sağlığı ganîmet bil her saatı ni'met bil,
Gizlice ibâdet kıl yalvar güzel Allâh'a.

Hey nice yatarsın tûr olma bu safâdan dûr,
Bahr-i keremi boldur yalvar güzel Allâh'a.
Hey nice yatarsın dağ gibi bu safâdan uzak olma,
Kerem deryası boldur yalvar güzel Allâh'a.

Ömrünü hiçe satma kendini yakma,
Her şâm ü seher yatma yalvar güzel Allâh'a.
Ömrünü hiçe satma kendini yakma,
Her akşam sabah yatma yalvar güzel Allâh'a.

Hiç' in manası dünya ve nefsin arzularıdır.

Dünya Hayatı

[Serrac ***"Eğer dünyanın Allah kalında sivrisineğin kanadı kadar bir değeri olsaydı kafire bir yudum su vermezdi (içirmezdi) "***[638] hadisini şu açıklamasıyla verir:

"İstiğna ehli olan kimseler; dünyanın tamamı kendilerinin olsa, bundan dolayı da ahirette herhangi bir sualle karşılaşmayacak olsalar ve Allah nezdinde kendilerine ayrılan ecirden bir eksilme de olmayacak olsa yine de zühd içinde yaşarlar. Zira onların eşyaya karşı zühdleri Allah Teâlâ'nın dünyayı yarattığı ve ona nazar ettiği günden beri devam etmektedir. Ona göre tahkik ehli zahidler başlangıçtan beri zühd yolunu tumuşlardır. Bu hadisi duyan Yahya b. Muaz er Razi (258/871) duygularını şöyle dile getirir:

"Dünya gelin gibidir. Dünyayı isteyen onun berberi olur. Onu süsler durur. Dünyaya karşı olan da onun yüzünü karartır. Saçını yolar, elbisesini yırtıp parçalar. Arif, Allah ile meşguldür. Bu yüzden dünyaya hiç iltifat etmez." İmam Şibli (334/945) ye zühdden sorulunca o da bu hadisi hatırlatarak;

"Yazık size! Dünyada bir sineğin kanadından daha değerli ne var ki, onda zühd bahis konusu olsun. Bu kadar değersiz bir şeye rağbet etmemek meziyet midir?" Ebu Bekir Vasıtî de, yine aynı hadisle ilgili olarak:

"Allah Teâlâ nezdinde bir sineğin kanadı kadar bile değeri bulunmayan murdar bir şeyi terk etmek için daha ne kadar çabalayacak, ondan

---

[638] Tirmizi Zühd 13; İbn-i Mâce. Zühd. 3

yüz çevirmek için daha ne zamana kadar uğraşacaksınız" şeklinde serzenişte bulunur.

Tasavvufta özellikle de ilk dönemde dünya, Allah Teâlâ yolunda tehlikeli bir tuzak gibi görülmüştür. Onun için de sûfîler onu ancak ihtiyaç halinde uğranacak bir abdesthaneye, çürüyen bir leşe ya da bir gübre yığınına benzetmişlerdir. Daha da ileri giderek "itlerin toplaşma yeri" benzetmesi yapılmış ve bundan uzak durmayanın köpekten de daha aşağılık olacağı belirtilmiştir. Bu tür benzetmelerin etkisinde kalarak olmalıdır ki şu ilginç hadis uydurulmuştur:

"Dünya facir (fahişe) bir kadın gibidir... " Kim olursa olsun evine gider ve koynuna girer. Yüzüne güler, ama hiç kimseye vefası yoktur. O halde böyle bir kadına gönül verip arkadaş olunmaz."[639] Müzekkin Nüfus'ta bunun benzeri birçok uydurma hadis yer almaktadır. Mesela bunlardan bir diğeri de ***"Her kim dünyayı severse, ahiretine ziyan verir..."***[640] şeklindedir.[641]

İşte bütün bunlardan dolayı özellikle ilk dönem sûfileri dünyaya karşı tavır almışlar hatta bundan dolayı (dünyaya ait nesneler olduğu için) giyim kuşamlarına bile dikkat etmemişlerdir. Öyle ki, ayakkabılarının bile Allah yolunda engel olduğunu düşündükleri için yalın ayak gezinenler ve bu vaziyetlerinden zevk alanlar olmuştur.

Bu konuda son olarak yine halk arasında hadis olarak iştihar bulmuş iki rivayet vardır.

Birincisi : ***"Dünya, ahiretin tarlasıdır"***[642]

İkincisi: ***"Hiç ölmeyecekmişsin gibi dünyaya, yarın ölecekmişsin gibi de ahirete çalış"***[643]

Bu rivayetlerin her ikisi de son dönemin mahsulü olup şimdiye kadar ki hadislerin rağmına, dünyaya azıcık da olsa göz kırpmaktadırlar.

"Dünya, ahiretin tarlasıdır" hadisine son dönemden İbn-ül Arabî (638/1240) 'nin yaklaşımı şöyledir:

"Herkes dâhil olacağı cennetin nimetlerini hurilerini, gılmanlarını, vb. nimetleri bu âlemde tahsil edip beraberce götürecektir. Kâfirler ise cehennem ve cehennemdeki azap çeşitlerini dünyada tahsil edip, gi-

---

[639] Hadîsin aslı muteber kaynaklarda bulunamamıştır. Konuyla ilgisi için bkz. Eşrefoğlu Rumî, 70

[640] Hadis kaynaklarında mevcut değildir. Konuyla ilgisi için Bkz.Eşrefoğlu Rumi. 69

[641] Bu konuda çok sayıda mevzu hadîs için bkz. Kelâbâzî, Taarruf. 142. 43; Hucviri. 506, 507; Azizuddin Nefesi. 145; Eşrefoğlu Rumi. 69.70

[642] Aliyu'l Kari . 199; Aclunî. 1/490; Hakim. Miîstedrck. IV/312: Zehebi "münker" olduğunu ravilerinden Abdullah b. Cabbar'ın ma'ruf olmadığını söyler. Bkz. Sağani. 64

[643] Muteber hadis kavnaklarında bulunamamıştır.

derken beraberinde götüreceklerdir." Aynı dönemde ortaya çıkan ve halkın dilinden düşmeyen ***"Hiç ölmeyecekmişsin gibi dünyaya, yarın ölecekmişsin gibi de ahirete çalış"*** şeklindeki rivayet de görünürde dünyaya teşvik unsurları taşıyor olsa da, sûfîler ne yapıp yapıp kendilerinden tarafa yorumlamışlardır: Hadisin insan psikolojisi açısından yapılan tahlilinde ***"Hiç ölmeyecekmişsin gibi dünyaya çalış"*** ifadesi ile Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem insandaki dünya hırsını kırmak istemiştir. Zira insan ebedi yaşayacakmış gibi düşününce fazla hırsa kapılmaz (nasıl olsa ömür bitmiyor der, hırs göstermez) ahiret için ise, tam bunun zıddına bir mantık yürüterek, ahiret'e çalışmayı ve ona hırs göstermeyi teşvik için, ***"yarın ölecekmiş gibi ahirete çalış"*** demiştir."[644]] [645]

Her vakt-i seherde bin lûtfu gelür Allâh'ın,
Ol vakt uyanır kalbin yalvar güzel Allâh'a.
Her vakit seherde bin lûtfu gelir Allâh'ın,
O vakit uyanır kalbin yalvar güzel Allâh'a.

Allâh'ın adın yâd et can ile dili şâd et,
Bülbül gibi feryâd et yalvar güzel Allâh'a.
Allâh'ın adın yâd et can ile gönlü mutlu et,
Bülbül gibi feryâd et yalvar güzel Allâh'a.

Gel imdi Niyâzi'yle Allâh'a niyaz et,
Hâcâtı dırâz eyle yalvar güzel Allâh'a.
Gel imdi Niyâzi'yle Allâh'a niyaz et,
İhtiyaç için duayı uzun eyle yalvar güzel Allâh'a.

TAHMİS-İ AZBÎ

Sen gayri yüze bakma yalvar güzel Allâh'a
Hem nefsine aldanma yalvar güzel Allâh'a
İzinden izin ayırma yalvar güzel Allâh'a
Uyan gözün aç durma yalvar güzel Allâh'a,
Yolundan izin ayırma yalvar güzel Allâh'a.

[644] el Alâvî. Said Halil. Şerh Hadîs Müselsel bil Evliya vr. 7
[645] (ŞEKER, 1998), s. 285-287

Gel hılye-i [646] *âlem ol hem ruhuna hâdim*[647] *ol*
Gel vakıf-ı hâlim ol maksudu maalim[648] *ol*
Her demde hayalim ol lutf ile kemâl ol
Her geceyi kâim ol her gündüzün sâim ol,
Hem zikr ile dâim ol yalvar güzel Allâh'a.

Şüphe ile iş bitmez Hakk ehli yolu gütmez
Sırrını öyle vermez cahille yola gitmez
Maksuduna kim eremez evvel Hakk'ı meğer bilmez
Bir gün bu gözün görmez hem kulağın işitmez,
Bu fırsat ele girmez yalvar güzel Allâh'a.

Sen zilleti devlet bil bu devleti sıhhat bil
Her zerre-i kudret bil her kudreti hikmet bil
Yen nefsini izzet bil bu izzeti rahmet bil
Sağlığı ganîmet bil her saatı ni'met bil,
Gizlice ibâdet kıl yalvar güzel Allâh'a.

Nefsinden özün kurtar kendi özün âzade et
Ma'mur ediben kalbin gel kendini âbâd et
Şehr-i dili ma'mur et nefs ilini berbâd et
Allâh'ın adın yâd et can ile dili şâd et,
Bülbül gibi feryâd et yalvar güzel Allâh'a.

Gel Azbî niyâz eyle niyazı dırâz [649] *eyle*
Gel hâcetin Allah'a sen dol dırâz eyle
Kimdir sana Allah'a niyazını az eyle
Gel imdi Niyâzi'yle Allâh'a niyaz et,
Hâcâtı dırâz eyle yalvar güzel Allâh'a.

---

[646] **Hilye:** Güzel sıfatlar. Süs. Zinet. Cevher. Güzel yüz. Kılıcın sapındaki veya kınındaki zinet. Suret. Hey'et. Görünüş.
[647] **Hâdim:** hizmet eden, hizmetkâr.
[648] **Maalim:** (Ma'lem. C.) Dinî inançlara, itikadlara dair mes'eleler. İzler. Nişanlar. Eserler.
[649] **Dıraz:** f. Uzun

169

Vezin: Mefâ'îlün Mefâilün Mefâ'îlün Mefâilün

Uyan gafletten ey nâim Hakk'a yalvar seherlerde,
Döküp acı yaşı dâim Hakk'a yalvar seherlerde.
Kapusında durup her bâr yüzün dergâhına tut var,
Yürekten kıl demâdem zâr Hakk'a yalvar seherlerde
Seherlerde açılır gül anın için zâr eder bülbül,
Uyanıp derd ile ey dil Hakk'a yalvar seherlerde.
Gel ey miskin bi-çâre dolaşma gezme âvâre,
Dilersen derdine çâre Hakk'a yalvar seherlerde.
Seherde kalkuben her gâh yüzün yere sürüp kıl âh,
Ere lütfu sana nagâh Hakk'a yalvar seherlerde.
Açılır bâb-ı Sübhânî çekilür hân-i sultânî,
Dökülür feyz-i Rabbâni Hakk'a yalvar seherlerde
Seherde uykudan uyan Niyâzî durma derde yan,
Ola kim erişe dermân Hakk'a yalvar seherlerde.

Uyan gafletten ey nâim Hakk'a yalvar seherlerde,
Döküp acı yaşı dâim Hakk'a yalvar seherlerde.
Uyan gafletten ey uykucu Hakk'a yalvar seherlerde,
Döküp acı yaşı dâima Hakk'a yalvar seherlerde.

Kapusında durup her bâr yüzün dergâhına tut var,
Yürekten kıl demâdem zâr Hakk'a yalvar seherlerde
Kapusunda durup her defa yüzün dergâhına tut var,
Yürekten sık sık feryat kıl Hakk'a yalvar seherlerde

Seherlerde açılır gül anın için zâr eder bülbül,
Uyanıp derd ile ey dil Hakk'a yalvar seherlerde.
Seherlerde açılır gül anın için feryat eder bülbül,
Uyanıp derd ile ey dil Hakk'a yalvar seherlerde.

Gel ey miskin bi-çâre dolaşma gezme âvâre,
Dilersen derdine çâre Hakk'a yalvar seherlerde.
Gel ey miskin çâresiz dolaşma gezme âvâre,
Dilersen derdine çâre Hakk'a yalvar seherlerde.

İsâ aleyhisselâma gelince

"Kıldan elbise giyerdi. Ağaç yapraklarını yerdi. Evi yoktu, nerde uykusu

gelirse oracıkta uyurdu En hoşlandığı isimlerden biri de "Miskin" ismi idi. Daima kendisine (miskin) ***denilmesinden hoşlanırdı."*** [650]

"Allah Teâlâ'm beni miskin yaşat (fakir), miskin öldür, miskinler topluluğu ile haşret." [651]

<u>Seherde kalkuben her gâh yüzün yere sürüp kıl âh,</u>
<u>Ere lütfu sana nagâh Hakk'a yalvar seherlerde.</u>
Seherde kalkuben her zaman yüzün yere sürüp kıl âh,
Bidenbire lütf sana erer Hakk'a yalvar seherlerde.

<u>Açılır bâb-ı Sübhânî çekilür hân-i</u>[652] ***<u>sultânî,</u>***
<u>Dökülür feyz-i Rabbâni Hakk'a yalvar seherlerde</u>
Açılır Sübhânî kapı çekilir sultânî okur,
Dökülür feyz-i Rabbâni Hakk'a yalvar seherlerde

Seher vakitleri (sabah ve ikindi seherleri) nde olan feyzlere kavuşmak için sabırlı ve müdavim olmak gereklidir. Bu vakitleri koruyanlarda manevî keşf ve haller zuhur eder. Feyz beklemek hakkında Cüneyd Bağdâdi kaddese'llâhü sırrahu'l azîz buyurdu ki;

"Sâlik, içinde fare bulunan deliği bekleyen kedinin dikkatiyle feyz beklemelidir." [653]

<u>Seherde uykudan uyan Niyâzî durma derde yan,</u>
<u>Ola kim erişe dermân Hakk'a yalvar seherlerde.</u>
Seherde uykudan uyan Niyâzî durma derde yan,
Ola kim erişe dermân Hakk'a yalvar seherlerde.

---

[650] İbn *Asakir.* Şam Tarihi'nde *Abdullah b. Abbas radiyallâhü anh İmam Ahmed b. Hanbel radiyallâhü anh* Kitabü'z Zühd'de, *Ubey'd, b. Umeyr'den Mücahid veSa'bî'den* rivayet etmişlerdir. *Süyûtî;* Menahilü's-Safa Shf. 27. *Aliyyül-Kaari* Şerh. I/190. *İmam Ahmed b. Hanbel,* Kitabü'z-Zühd'de Sa/d *b. Abdülaziz'den* rivayet etmiştir. *Süyûtî;* Menahilü's-Safa Shf. 28.

[651] İbn Mâce, Zühd, 7, (II, 1381, Ha. No: 4126)

[652] **Han:** f. Okuyan, okuyucu, çağıran manasına gelir. Meselâ: Duâ-hân : (Niyaz ve tazarrukârane bir tezellül ile) duâ okuyan

[653] (Muhammed b. Süleyman el-Hadîkatu'n- Nediyye, İstanbul 1983, s. 85.)

TAHMİS-İ AZBÎ

Hemen durma gece gündüz Hakk'a yalvar seherlerde
Bu cümle masivadan geç Hakk'a yalvar seherlerde
Tâ mevlâya erişince Hakk'a yalvar seherlerde
Uyan gafletten ey nâim Hakk'a yalvar seherlerde,
Döküp acı yaşı dâim Hakk'a yalvar seherlerde.

> *Unutup cümle efkârı kerem eyle meded ey yâr*
> *Eğer dildârı bildinse senin yârin olur ağyar*
> *Ola tâ hemdemin ey dost hakikat dilberi hünkâr*
> ***Kapusında durup her bâr yüzün dergâhına tut var,***
> ***Yürekten kıl demâdem zâr Hakk'a yalvar seherlerde***

Eğer sen cânı bunda verirsin fî-sebil[654] *ey dil*
Hakikat ehli olmaksa muradın var Hüdâyî[655] *bil*
Eğer zâhir eğer bâtın muradın hâsıl olsun gel
Seherlerde açılır gül anın için zâr eder bülbül,
Uyanıp derd ile ey dil Hakk'a yalvar seherlerde.

> *Seher kalkıp yatğında Meded ey zâr biçâre*
> *Yapışıp dâmeni pirin yakin ol lutf dildâre*
> *Alınma nefsi gaddare uyma sen ağyare*
> ***Gel ey miskin bi-çâre dolaşma gezme âvâre,***
> ***Dilersen derdine çâre Hakk'a yalvar seherlerde.***

Eğer ki rûhu sultânî ederse sana ihsanî
Alırsan âşkta meydânı eğer bildinse cânânı
Bilirsen hükmü yezdânı müdam kıl âh u efgânı
Açılır bâb-ı Sübhânî çekilür hân-i sultânî,
Dökülür feyz-i Rabbâni Hakk'a yalvar seherlerde

> *Gel Azbî âşkla her ân edegör canla efgânı*
> *Ede ihsan sana sultan edersen sıdk ile vicdan*
> *Namazda hazır ol ey cân girerse kalbine irfân*
> ***Seherde uykudan uyan Niyâzî durma derde yan,***
> ***Ola kim erişe dermân Hakk'a yalvar seherlerde.***

---

[654] Yoluna
[655] **Hudayî:** f. Hudâlık, uluhiyyet. Allah'lık. Allah Teâlâ'ya mensub.

170

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün.

Gönül tesbih çek seccâdeden hiç ayağın ayırma,
Namaz ehlinden özünle sakın sen durma oturma.
İbâdet ehli ol dâim yüzünü kaldırma topraktan,
Vuzu'dan el yuyup râhat edip şol nefsi yatırma.
Yüzün yerlere sür gel buriyâ mescid içinde,
Otur minber gibi dâim kafeste kuş gibi durma.
Müezzin nâlesin dinle dağılsın dilde teşvişin,
Sakın terk eyleyip tamû kapısın sana açtırma.
Cemâatla namaz terk edeni almış kudûretler,
Anın terkiyle lûtf et bir kedûret hem artırma.
Hatibin sanmagil mülhid anın fi'line uy dâim,
İmamdan gayriye aslâ sakın özünü tapşırma.
Niyâzi tâati terk eylemek bil kim füzulluktur,
Kerem kıl terk-i tâatle bu halkı başa üşürme.

Gönül tesbih çek seccâdeden hiç ayağın ayırma,
Namaz ehlinden özünle sakın sen durma oturma.
Gönül tesbih çek seccâdeden hiç ayağın ayırma,
Namaz ehlinden özünle sakın sen durma oturma.

SALÂT- (NAMAZ) [656]

Namazın, İslâm'da büyük bir önemi ve hiçbir ibadetin ona denk olmadığı, bir mevkii vardır. O, ilk farz kılınan ibadettir. Tevhid'den sonra, İslâm'ın en önemli esasıdır. Amellerin en faziletlisi ve Allah Teâlâ tarafından en çok sevilenidir. Kur'an-ı Kerim'de onun şanını yüceltti, onu ve onu kılanları şereflendirdi. Diğer ibadetler arasında özellikle onu zikretti, kullarına onu tavsiye etti. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem onu, kendi gözünün aydınlığı ve ruhunun rahatlatıcısı yaptı. Ashabına namazın faziletini öğretti, böylece onların hem kalpleri hem organları haşyetle doldu, davranışları düzeldi, ahlakları güzelleşti, bundan dolayı onlar önderler ve liderler oldular. Sahih ve huşulu bir namazın, ümmeti zafere götüren en belirgin sebeplerden olduğunda kuşku duymuyoruz. Çünkü o, umulana ermenin korkulandan emin olmanın yolu ve iki cihanda kurtuluşun sebebidir.

Namaz, dini ayakta tutan direktir. Direk yıkılırsa, ona dayanan yapı da yıkılır. O, Allah'ın farz kıldığı ilk ibadettir, en büyük bedeni ibadettir. Al-

[656] YOLCU, Abdullah, Namaz, Guraba Yayınları El Broşürleri

lah Teâlâ'nın onu, diğer ibadetler gibi yeryüzünde ve Cebrail vasıtasıyla farz kılmaması, derecesinin yüksekliğini göstermektedir. Allah onu, kendisiyle Peygamber'i *Sallallahu aleyhi vesellem* arasında bir vasıta olmaksızın farz kılmıştır. Bu ise Miraç gecesi, yedi kat göğün üstünde olmuştu.

"Gerçekten ben, (evet) ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Onun için bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl." [657]

"Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin, hayır işleyin ki felah bulabilesiniz." [658]

"Namaz, müminler üzerine belirli vakitlerde yazılı bir farzdır." [659]

"Söyle iman etmiş olan kullarıma, namazı kılsınlar." [660]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

"İşin başı İslâm, direği namaz, zirvesi de cihattır." [661]

"İslâm, beş temel üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan ayında oruç tutmak, imkân bulanın Beyt'i haccetmesi." [662]

Namaz, erkek veya kadın, hür veya köle, zengin veya fakir, mukim (ikamet eden) veya yolcu, sağlıklı veya hasta, ergenlik çağına ulaşmış, akıllı her müslümana farzdır.

Salât [663]

Kur'an-ı Kerim'in gerek Mekke gerekse Medine döneminde nazil olan sure ve ayetlerinde en fazla zikredilen kelimelerden biri 'es-salât' kavramı ve türevleridir. Müsteşrikler, kavramın Arapçaya başka dillerden ve özellikle Arâmî veya Süryânî kökenden geçtiğini ve kavramın kaynak dilde "dua" manasına geldiğini ileri sürmüşler, 'salûta' ve 'salavât' kelimelerinin kökeni konusunda Müslüman dilciler de benzer görüşleri dile getirmişlerdir. Sonuçta hepsi Sâmî dil ailesine mensup oldukları için kökeni ister Arâmî veya Süryanî, isterse Arapça olsun, kavramın Kur'an-ı Kerim'in nüzûlü ile birlikte İslam dinine özgü ibadetlerden birini kastetme konusunda merkezi bir yer edindiği görülmektedir. Klasik Arapça sözlüklerde kavramın anlamları *dua*, *tapınma*, *ibadet*, *rahmet*, *istiğfar, bağışlanma dileme*, *ibadethane/tapınak* ve *namaz kılma* şeklinde sıralanmaktadır. Kur'an-ı Kerim kavramlarının bağlamsal anlamı tespite çalışan klasik "el-vücûh ve'n-nezâir" tarzı Kur'an-ı Kerim sözlüklerinde kelimenin

[657] Tâhâ, 14
[658] Hac, 77
[659] Nisa, 103
[660] İbrahim, 31
[661] Tirmizî.
[662] Buhârî ve Müslim
[663] (OKUMUŞ, 2004/2)

farklı anlamları ile ilgili vecih/ anlam sayısının erken dönem eserlerinde az ve sınırlı olduğu, ilerleyen dönemlerde yazılan eserlerde ise vecih sayısında belirgin bir artışın ve anlam genişlemesinin varlığı dikkati çekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'deki kullanımlarına bakıldığında kavramın Allah Teâlâ, melekler, nebiler ve müminlerle ilgili olmak üzere farklı bağlamlarda kullanıldığı; geçmiş nebilerin ibadetlerinin de 'salât' olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Nüzul dönemi açısından bakıldığında kavram, hem Müslümanların ibadetleri, hem de Müşriklerin putlar için yaptıkları ibadet şekilleri ve özellikle Kâbe'nin etrafındaki tavafları için de kullanılmıştır. Medine döneminde nazil olan Enfal Suresi'ndeki bu kullanım tarzı, kelimenin müşriklerin tapınmaları için de kullanılabildiğini ve namazdan farklı olarak 'tapınma' manasına geldiğini de göstermektedir.

Namaz ibadeti manasına "es-salât", vahyin ilk dönemlerinden itibaren şekillenmiş ve rükû, secde, Kur'an-ı Kerim kıraati ve dua etme gibi esaslı hatları herhangi bir değişime uğramadan günümüze kadar gelmiştir. Nüzûl sürecinin sonucunda İslamiyet'in din olarak kemâle ermesi ve dinin kitlelere ulaşması sonrasında 'es-salât' kavramı, terimleşme sürecini tamamlamış; rükû ve secdesi, kendine özgü şartları ve özel kılınma şekli olan namaz ibadeti için özel isim olarak kullanılır olmuştur.

Dilimizde 'es-salât' kavramını karşılamak için Farsça asıllı "namaz" kelimesi benimsenmiştir. Bilindiği üzere Türkçede kullanılan "namaz" sözcüğü Farsça kökenli bir kelimedir ve dilimize **'peygamber, abdest, oruç'** ve benzeri başka dini terimler gibi Farsçadan geçmiştir. "Namaz" kelimesi Farsça sözlüklerde ***'hizmet, bendelik, Hakka itaat-ibadet ve bir kimseye tazim için eğilmek'*** gibi anlamlara gelmekte, 'nemazî' sözcüğü ise **'temiz ve pâk'** manaları taşımaktadır. 'Salât' ve 'musallîn' kelimelerinin yer aldığı Mâûn Suresi'ndeki anlamları ve surenin yorumu konusunda ise müfessirler tam bir ittifak sağlanamamış ve sure farklı şekillerde yorumlanmıştır.

Bahis konusu surenin bazı müfessirler tarafından ikiye bölünerek ilk yarısının Mekke'de müşrikler, ikinci yarısının da Medine'de münafıklarla ilgili olarak nazil olduğu ileri sürülmüştür. Son yüzyıllarda yazılan eserlerde salât kavramının anlam vecihlerinin sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir.

Mesela; hicri beşinci yüzyıl Kur'an-ı Kerim sözlüğü yazarlarından Abdulmelik b. Muhammed es-Seâlibî, (hyt.429/1038) vücûhu'l-Kur'an-ı Kerim'e dair yazmış olduğu bir eserinde 'salât' kavramının Kur'an'da toplam olarak on ayrı anlamının bulunduğunu ifade etmektedir. Bunları da şu şekilde sıralamaktadır:

1—***Namaz:*** "*Onlar ki namazı kılar ve zekâtı verirler.*" [664]Ona göre Kur'an-ı Kerim'de zekât ile yan yana kullanılan bütün 'salât' ifadeleri bu anlama gelir.

2—***Mağfiret:*** "*Allah ve melekleri Nebi'ye salât ederler.*"[665] Bunun bir benzeri de "*Allah size salât eder ve melekler de*." [666]Bu ayetlerdeki Allah Teâlâ'nın salâtı mağfireti demektir.

3—***İstiğfar***: Ahzab suresinde geçen meleklerin salâtı bu manadadır.[667]

4—***Dua***: "*Ey Peygamber onlara salât et!*" [668] Yani dua et demektir.

5—***Kıraat***: "*Salâtını cehri yapma ve gizleme de*." [669]

6—***Din***: "*Senin salâtın mı bize bunları terk etmemizi emrediyor?*" [670]

7—***İbadet yeri (namazgâh):*** "*Savami, biye, salâvat ve mescitler yıkılırdı*" [671]

8—***Cuma namazı***: "*Cuma günü salât için nida edildiğinde*." [672]

9—***İkindi namazı***: "*Onları salâttan sonra alıkoyarsınız*." [673]

10— ***Cenaze namazı:*** "*Onlardan ölen hiçbiri için artık salata durma!*"[674] "[675]

[Müslümanların namazları (dua) sair dinlerde mevcut bütün dua şekillerinin hepsini kapsayan bir duadır, ibadettir. Müslüman namazını kılarken Fatihayı okuyup rüku ve sücutlarını tamamladıktan sonra kendi içinde, mücerret bir şekilde, ibadetini yaptığını, Allah Teâlâ'nın huzuruna gitmeye layık olduğunu düşündüğü sırada kendisini Allah Teâlâ'nın karşısında hisseder; tam bu anda da ***"tahıyyatü"*** okumaya başlar.

Namaz sadece beşeri dinlerde mevcut bütün ibadet şekillerini kapsamakla kalmadığını, kâinattaki bütün ibadet şekillerini de kapsamaktadır.

"Ey rasulüm! Görmedin mi ki, gökte olanlar, yerdekiler, havada kanatlarını çırparak uçan kuşlar, gerçekte hep Allah'ı tesbih ediyorlar." [676]

Bu ayet-i kerimede, yerde, gökte ne varsa; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, taşlar, ağaçlar, kuşlar ve bütün yaratıkların Allah Teâlâ'ya ibadet ettikleri bildiriliyor.

"Bütün bu varlıklar ibadetlerini ne şekilde yapıyorlar acaba" diye düşünülün-

---

[664] Maide, 55
[665] Ahzab, 56
[666] Ahzab, 43
[667] Ahzab, 43,56
[668] Tevbe, 103
[669] İsra, 110
[670] Hud, 87
[671] Hac, 40
[672] Cuma, 9
[673] Maide, 115
[674] Tevbe, 84
[675] es-Seâlibî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, tahk.: Muhammed el-Mısri, Alemu'l-Kütüb, Beyrut 1984, s. 188-189. (OKUMUŞ, 2004/2)
[676] Nur, 41

ce şöyle bir izah yapılabilir.

İbadetin manası kulun (köle) yaptığı iştir; efendisinin ve mabudunun emirleri doğrultusunda yaptığı iş. Efendi kuluna (kölesine) bir şey emreder kul da onu ifa ederse, yaptığı bu iş ibadettir. Efendinin emirleri kullarına göre değişebilir. Şu kuluna şu işi yapmasını emrederken bir diğerine başka bir emir verebilir. Bu emirler kulların özelliklerine göre değişen emirler olabilir. Hatta efendi bir kuluna, *"hareket etmeden olduğun yerde dur"* diyebilir. Bu sükûn da onun ibadetidir. Bu açıdan bakacak olursak kâinattaki bütün varlıkların üç gruba ayrıldıklarını görürüz:

Camid (cansız) varlıklar, bitkiler ve hayvanlar. Camidlerden, örnek olarak, dağlara bakalım; çünkü dağlar, kelime olarak, ayette de geçmektedir. Allah, dağlara dikilmelerini, hareket etmeden durmalarını emretmiştir. Öyleyse, dağların ibadeti hareket etmeden dikilip durmalarıdır. Kur'an-ı Kerim'de bizlere de:

"…ve Allah'a itaat ederek namaza durun"[677] deniliyor. Görülüyor ki, Müslümanların namazında cemadatın (hareketsiz, cansız varlıkların) ibadetleri de bulunmaktadır.

İkinci grup varlıklar hayvanlardır. Etrafımızdaki hayvanlara bakarsak, uçanını da yerde yürüyenini de, eğilmiş vaziyette, yani rüku halinde görürüz. Öyleyse, Kur'ân-ı Kerim'in:

"…ve rüku edenlerle rüku edin"[678] emriyle Müslümanların namazlarına hayvanların ibadet şekli de girmiştir.

Üçüncü grup varlıklar bitkilerdir. Bildiğiniz gibi, bitkilerin ağızları kökleridir. Gıdalarını kökleriyle alırlar. Bu durum onların hep secde halinde bulunduklarını ifade eder. Cenab-ı Hak bizlere:

"secde ediniz" [679] diye emrettiğine göre bitkilerin ibadet şekilleri de namaz ibadetimizde yer almış bulunuyor. Dikkati çeken bir husus da, Kur'an-ı Kerim'in en az bir ayetinde kuşlar hakkında namaz kelimesinin geçmesidir:

"…Bunların her biri duasını da tesbihini de bilmiştir." [680]

Sonuçta kâinattaki bütün varlıkların ibadetleri Müslümanların namazlarında mündemiçtir. Müslümanlardaki ibadeti diğer dinlerdekilerle ve kainattaki mevcut bütün ibadetlerle karşılaştıracak olursak, müslümanların namaz ibadetlerinin onlardan daha iyi ve de hepsine şamil olduğunu görürüz. Böyle olması da gerekirdi. Çünkü insan Allah Teâlâ'nın halifesidir, yeryüzündeki vekilidir. Bu nedenle onun yaptığı ibadetin kâinatta görülen bütün ibadetlerden daha yüksek ve daha kıymetli olması zorunludur. Aynı şekilde İslam Dini dinlerin en sonuncusu olması hasebiyle, İslam ibadetinin de geçmiş dinlerdeki ibadetlerden daha mükemmel ve daha güzel olması zaruridir.][681]

---

[677] Bakara, 238

[678] Bakara, 43

[679] Hac, 77

[680] Nur, 41

[681] Muhammed Hamidullah; "*İnsan Toplumlarında İbadet Tarihi";* trc: Prof. Dr. Zahit AKSU Hikmet Yurdu Yıl:1, s.1, (Ocak-2008); s. 9-30

İbâdet ehli ol dâim yüzünü kaldırma topraktan,
Vuzu'dan el yuyup râhat edip şol nefsi yatırma.
İbâdet ehli ol dâima yüzünü kaldırma topraktan,
Abdesten el yuyup râhat edip şol nefsi yatırma.

Yüzün yerlere sür gel buriyâ mescid içinde,
Otur minber gibi dâim kafeste kuş gibi durma.
Yüzün yerlere sür gel burayâ mescid içinde,
Otur minber gibi dâima kafeste kuş gibi durma.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem en kötü hırsızlığın namazdaki rükünlerde yapılan eksiklik olduğunu söylemiştir?" [682]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem namaz esnasında sakalları ile oynayan birini görmüş ve "Bu zatın kalbi huşu içinde olsaydı organları da huşu içinde olurdu" [683]

Müezzin nâlesin[684] ***dinle dağılsın dilde teşvişin,***
Sakın terk eyleyip tamû kapısın sana açtırma.
Müezzin iniltisini dinle dağılsın gönüldeki karışıklığın,
Sakın terk eyleyip cehennem kapısını sana açtırma.

Cemâatla namaz terk edeni almış kudûretler,
Anın terkiyle lûtf et bir kedûret hem artırma.
Cemâatla namaz terk edeni almış kederler,
Onun terkiyle lûtf et bir kederin hem artırma.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
"Namaz mü'minin miracıdır" , "Kişinin Allah 'a en yakın olduğu an namaz ve secde anıdır" [685]

NAMAZI TERK ETMEK

Kendisinden başka ilah olmayan Allah'u Azze ve Celle'nin **"vucudiyyeti'ni" "la ilahe illallah"** sözü ile itiraf eden kulun, eda etmekle mükellef olduğu ilk ibadet "namaz"dır.

Lisanen Allah'dan başka ilah olmadığını söyleyen kişinin kendisine **"namaz'ın"** farziyyeti ulaştığı halde daha hâlâ Âlemlerin Rabbi olan

---

[682] İbn. Hanbel ve Darekutni Ebu Katâde'den rivayet etmişlerdir, İbn. Huzeyme ve Hâkim, sahih kabul etmişlerdir. Bkz. Aclûnî, I/225;
[683] Suyuti, Camiu's-Sağir, II/30
[684] **Nal(e):**f. İnilti, figân. Kamış kalem. Kamış düdük. Şeker kamışı
[685] İbn. Hanbel. I/380

Allah'u Azze ve Celle'nin önünde rükû ve secde etmemesi, **kelime'i tevhid'in hakikatini anlamadığına delalet eder.** Kelime'i tevhid'in hakikatini anlamadan kişinin onu telaffuz etmesi hiç bir şey ifade etmez.[686]

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de buyurmaktadır ki;

"Hep Allah Teâlâ'ya dönüp itaat edin, O'ndan korkun ve **namaz'ı** kılın'da **müşriklerden** olmayın." [687]

Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yarlığayan, esirgeyendir.[688]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem de buyurdu ki;

"Kişiyle şirk arasında namazın terki vardır." [689]

"Kulla küfür arasında namazın terki vardır." [690]

Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor:

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:

"Benimle onlar (münafıklar) arasındaki ahid (antlaşma) namazdır. Kim onu terk ederse küfre düşer." [691]

Abdullah İbnu Şakik radiyallâhü anh merhum anlatıyor:

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ashâb'ı ameller içerisinde sadece namazın terkinde küfür görürledi." [692]

İbnu Ömer radiyallâhü anh anlatıyor: "Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:

"İkindi namazını kaçıran bir insanın (uğradığı zarar yönünden durumu), malını ve ehlini kaybeden kimsenin durumu gibidir." [693]

Ebü'l-Melih (rahimehümullah) anlatıyor:

"Biz bulutlu bir günde Büreyde radiyallâhü anh ile bir gazvede beraberdik. Dedi ki:

"İkindi namazını erken kılın, zîra Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

---

[686] (El-YARBUZÎ, 22 / RAMAZAN /1404), s. 4

[687] Rum, 31

[688] Tevbe, 5

[689] Müslim, İman 134, (82); Ebü Dâvud, Sünnet 15, (4678); Tirmizî, İman 9, (2622). Metin Müslim'in metnidir. Tirmizinin metni şöyledir: *"Küfürle îman arasında namazın terki vardır."*

[690] Tirmizî, İman 9, (2622); Ebü Dâvud, Sünnet 15, (4678); İbnu Mâce, Salât 77, (1078).

[691] Tirmizî, İman 9, (2623); Nesâî, Salât 8, (1, 231, 232); İbnu Mâce, Salât 77, (1079).

[692] Tirmizî, İman 9, (2624).

[693] Buhârî, Mevâkît 14; Müslim, Mesâcid 200, (626); Muvatta, Vukütu's-Salât 21, (1,11,12); Ebü Dâvud, Salât 5, (414, 415); Tirmizî, Salât 128, (175); Nesâî, Salât 17, (1, 238).

"Kim ikindi namazını terkederse ameli boşa gider" *buyurdu."* [694]

NAMAZI TERK EDENÎN KIYAMET GÜNÜNDE FIRAVUN'LA, HAMAN'LA, KARUN'LA VE UBEYY İBNU HALEP'LE BERABER OLACAĞI

Bir gün Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem namaz'dan konuştu. Dedi ki: ***"Her kim şu beş vakit namazı muhafaza ederse, namazı, kıyamet gününde ona nur, burhan ve necat olur. Her kim ki de; beş vakit namazı muhafaza etmezse kıyamet gününde ona ne burhan ne nur ve ne de necat olur.***

"Kıyamet gününde de Karun'la, Haman'la, Firavn'la ve Ubeyy ibnu Halefle beraberdir".[695]

İbnu Kayyım rahmet-u'llâhi **"kitabu's-salât"** isimli eserinde bu Hadis'i Şerifi naklettikten sonra şöyle diyor. Namazı terk edenin hasseten bu dört kişi ile beraber olacaklarının zikredilmesinin sebebi şudur ki, bu dört kişinin küfrü işleyişleridir. Burada bedi'i bir işaret vardır. Zira namazı terk eden, malının, mülkünün, riyasetinin veya ticaretinin meşkuliyyeti ile terk eder.

—Her kim ki, malının meşkuliyetiyle namazı terk ederse, **"Karun'la"** beraberdir.

—Mülkünün meşkuliyetiyle terk eden de **"Firavn'la"** heraberdir.

—Riyasetinin sebebiyle terk eden ise **"Haman'la"** beraberdir.

—Ticaretinin meşkuliyetiyle terk eden de "Ubeyy **ibnu Halefle"** beraberdir.[696]

NAMAZI TERK EDENİN KUR'AN-I KERİM'İN ÂYET'LERİNİ VE AHİRETİ YALANLADIĞI

"O halde, onlarda ne var ki, ***"iman etmezler" kendilerine "Kur'ân"*** *ya'ni* ***"namaz kılınız"*** *âyet-i okunduğu zaman, (Allah'ın emrine teslim olup da)* ***"namaz kılmazlar".*** *Daha doğrusu (namazı terk ederek)* ***"kâfir olanlar hesab gününü yalanlıyorlar".*** *Hâlbuki Allah, içlerinde ne sakladıklarını en iyi bilendir. Onun için (Ey Resulüm) sen onları* ***"acıklı bir azab'la müjdele".*** *Ancak* ***"iman edib de salih ameller işleyenler müstesna"*** *onlar için, bitmez tükenmez bir mükâfat var."* [697]

---

[694] Buhârî, Mevâkit 15, 34; Nesâî, Salât 15, (1, 236).

[695] Bu Hadis'i Ahmed (2/169) Darimi (2/301) ve ibnu Hibban (1448) Âcurri Şeriada (135) Muhammed İbnu Nasr el-Mervezi Kitabû's-Salet'da (58) Taberani Kebirde Beyhaki Şuabû'l-iman da sahih bir senedle rivayet etmişlerdir.

[696] (El-YARBUZÎ, 22 / RAMAZAN /1404), s. 20

[697] İnşikak, 20-25

NAMAZI TERK EDENİN ÂHİRET'TE ŞEFAAT EDENİ OLMAYACAĞI

"Kitab'ları sağ ellerinden verilenler cennettedirler: "mücrim'lerden" sorarlar.

"sizi bu sakar cehennem'ine sokan nedir?" Onlar şöyle derler.

"biz namaz kılanlardan değildik", yoksula yedirmezdik, batıla dalanlarla beraber dalıyorduk, "hesab gününde yalan sayardık". Nihayet bize ölüm gelib çattı. Fakat (o vakit) "şefaat'cıların şefaat'ı onlara fâide vermez".[698]

Âyet'i Kerîme'deki zikredilen "mücrim'lerin" yarın Âhirette "şefaat'cıların şefaat'ından mahrum olmalarının sebebi" dört şey'e göredir.

1- Namaz kılanlardan olmadıkları için.
2- Yoksula yedirmedikleri için.
3- Kâfir'lerle oturup kalktıkları için.
4- Hesab gününü yalanladıkları için.

Bu dört sıfat ile muttasıf olan **"mücrim'ler"** yarın Âhiret'te kendilerine hiç bir **"şefaat'cı"** bulamıyacaklardır. Zikredilen bu dört sıfatların en tehlikelileri, **"namaz'ın terki ile hesab gününü yalanlamaktır"** bu iki sıfat'ın her birisi sahibini **"İslâm'dan çıkaran"** hasletlerdir. Kişi de bu iki sıfattan birisinin olması **"İslâm'dan çıkmasına ve âhirette şefaat'cıların şefaat'ından mahrum olmasına kâfidir"** illa bu iki sıfat'ın bir arada olması gerekmez. Eğer illâ bu iki sıfat'ın bir kişide mevcud olduktan sonra ancak **"İslâm'dan çıkar ve şefaat'cıların şefaat'ından o zaman mahrum olur"** diyen çıkarsa bizde deriz ki, Öyle de olsa zaten **"namazı terk eden âhiret-i de yalanlamıştır"** Binâenaleyh **"şefaat'cıların şefaat'ından mahrum olacaktır"** hâlbuki Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Şefaat'ı **"ehli kebâir"** içindir. Eğer **"namazı terk eden"** İslâm'dan çıkmayıp büyük günahkârlardan olsa idi **"âhirette şefaat'cıların şefaat'ından mahrum olması gerekmezdi."** [699]

NAMAZI TERK EDENİN ALLAH TEÂLÂ'DAN KORKMADIĞI

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle dedi:

"Dağ tepelerindeki koyun çobanından Allah'u Azze ve Celle hoşlanır. Zira o namaz için ezan okur ve **"namaz kılar".** Buna binaen Allah'u Azze ve Celle şöyle buyurur.

"Şu kuluma bakın, ezan okuyup "namaz kılıyor ve benden korkuyor". Ben de o kulumun günahlarını mağfiret buyurdum ve onu Cenne-

[698] Müddesir,40-48
[699] (El-YARBUZÎ, 22 / RAMAZAN /1404), s. 22-23

time koyacağım" der.[700]

DİN'DE EN SON TERK EDİLEN AMELİN NAMAZ OLDUĞU

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki: **"Dininizden ilk terk edeceğiniz şey emanettir. En son da ise namazı terkedersiniz."** [701]

Evet din'den en son terk edilen "NAMAZ" olduktan sonra, artık o kişide dinden hiç bir şey kalmamıştır. [702]

"Rabbim! Beni, gerçeği üzere namaza devam eder kıl; zürriyetimden de böyle kimseler yarat... Ey Rabbimiz, duamı kabul et." [703]

Hatibin sanmagil mülhid anın fi'line uy dâim,
İmamdan gayriye aslâ sakın özünü tapşırma.
Sanma ki söyleyen dinsiz, onun fiiline dâima uy,
İmamdan başkasına aslâ sakın özünü bağlama.

"İmamdan gayriye özünü tapşırma" demek, Ulül'emr'den[704] başkasına uyma demektir. Zirâ kişinin canı, ırzı, malı Ulül'emr'in muhafazası altındadır.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Miraç esnasında sağa sola gözlerinin kaymamasını da edep olarak yorumlar. [705]

Niyâzi tâati terk eylemek bil kim füzulluktur,
Kerem kıl terk-i tâatle bu halkı başa üşürme.
Niyâzi tâati terk eylemek bil ki lüzümsuzluktur,
Kerem kıl tâati terk ile bu halkı başa üşürme.

---

[700] Bu Hadis'i Ebu Dâvud (1203) ve Nesei (2/20) Ahmed (4/145) İbnu Hıbban (260) ve Taberâni Kebir de (17/833) sahih bir senedle rivayet etmişlerdir. Şeyh El-Bâni Silsiletü's-Sahıda'da (41) tahriç etmiştir.

[701]Bu Hadis'i Ebu Nuays Hıylada (6/265 ve Ahbar'da 2/213 İbn-u Mes'ud'dan Taberâni kebirde (9754) Haraiti Mekarim de (77) ve Taberâni Evsatta (1/138) Umer Ibnul-Hattab'dan sahih bir senedle rivayet etmişlerdir. Ve Şeyh Albâni Silsile'de (1739) tahric etmiştir.

[702] (El-YARBUZÎ, 22 / RAMAZAN /1404), s. 37

[703] İbrahim, 40

[704] **Ulül'emr:** reis, başkan, âmir.

[705] Necm. 18: Buhâri. Tefsir sure 66,4. Nikâh. 12.Cihad. 145. İlim 31:Ebu Davud. Edeb. 121: Müslim. Mesâcid. 66: Tirmizi. Birr. 33B: İbn. Hanbel. IV/144. 146. 148

171
7+7=14

Deme kim Hakk'ı sende mevcûd ola ya bende,
Ne sendedir ne bende sığmaz ol bir mekânda.
Mekânı bi-mekândır nişânı bi-nişândır,
Yine zuhûr eden ol mekânda ol zamanda
Hem cân u hem ten oldur hem sen ve hem ben oldur,
Cümle görünen oldur uzakta vü yakında.
Sanır mısın kim oldur istediğin ya budur,
O bu kamû bir Hû dur gidende vü duranda.
Niyâzî gözün aç bak her şey olup durur Hakk,
Sanma ânı kim ola nihanda ve ayanda.

Deme kim Hakk'ı sende mevcûd ola ya bende,
Ne sendedir ne bende sığmaz ol bir mekânda.
Deme kim Hakk'ı sende ya bende mevcûd ola,
O ne sendedir ne bende sığmaz bir mekândadır.

Bu ilahide Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz Allah Teâlâ'ya nasıl itikat edilmesi gerektiğinden yola çıkarak zahirî ve şeriatın gösterdiği mecradan hareketle sorumlu olan kısmı bildiriyor. Eğer bu sınır aşılırsa insanın kaybedenlerden olacağı haber verilmektedir.

Mekânı bi-mekândır nişânı bi-nişândır,
Yine zuhûr eden ol mekânda ol zamanda
Mekânı mekânsız, nişânı nişânsızdır,
Yine zuhûr eden ol mekânda ol zamanda

Hem cân u hem ten oldur hem sen ve hem ben oldur,
Cümle görünen oldur uzakta vü yakında.
Hem cân ve hem ten O'dur hem sen ve hem ben O'dur,
Cümle görünen O'dur uzakta ve yakında.

Sanır mısın kim oldur istediğin ya budur,
O bu kamû bir Hû dur gidende vü duranda.
Sanır mısın kim O'dur istediğin ya budur,
O bu hepsi bir Hû dur gidende ve duranda.

"İllet Tecellîsi" adındaki tecelliyâtında manevî olarak Muhyiddîn İbnu'l-Arabî ile Hallâc kaddese'llâhü sırrahüma'l-azîz ile aralarında şöyle

bir konuşma geçmiştir.

"Bu tecellî'de Hallâc'ı gördüm. Ona;

"Ey Hallâc! sana göre illiyyet var mıdır?" diye sordum. Tebessüm etti ve

"Bununla "Ey illetlerin illeti ve Ey Sonsuz Kadîm!" diyen kişinin sözünü kastediyorsun değil mi?" dedi. Ben de

"Evet" dedim. Bunun üzerine bana

"Bu câhil sözüdür. Şunu bil ki Allah Teâlâ illetlerin yaratıcısıdır ama kendisi illet değildir." Yalnız O vardı ve O'nunla beraber hiç bir şey yoktu" olan için bu kabul edilebilir bir şey midir? O âlemi bir hiçten var kıldı ki şimdi bile o yine öyledir, yâni bir hiçtir. Eğer O bir illet olsaydı mâlûlü ile irtibatı gerekirdi. Ve eğer irtibatı olacak olsaydı o zaman O'nun için kemal caiz olmazdı. Allah Teâlâ o zâlimlerin büyük iftiralarından beridir" dedi. Ben

"Ben de böyle biliyordum" dedim. O da

"Evet, bunu böyle bellemek ve böyle tesbit etmek lâzım" dedi. Sonra devamla ona

"Peki, niçin evini [bedenini] katledilmeye bıraktın?" diye sordum. Yine gülümsedi ve

"Mahlukâtın elleri ona uzanınca onu onlara bıraktım... Zira üzerinde mahlukâtın ellerinin hükmedeceği bir evi mâmur etmekten fânî olmuştum. Ondan elimi çektim. Onlar da "Hallâc öldü" dediler. Hâlbuki Hallâc ölmedi. Sâdece ev yıkılınca içinde oturan da oradan göçtü, o kadar." En sonunda ben

"Bende senin deliller serdedişini çürütecek bir şey var" deyince başını öne eydi ve

"Her ilim sahibinin üzerinde bir alîm vardır." (Yûsuf, 76) *daha fazla itirazlar serdetme, Sen haklısın. Ama benim kapasitem de bu dedi. Ben de kendisini bıraktım ve oradan ayrıldım''* **(Bkz. et-Tecelliyâtul-İlâhiyye,** 382-387).[706]

Niyâzî gözün aç bak her şey olup durur Hakk,
Sanma ânı kim ola nihanda ve ayanda.

Niyâzî gözün aç bak her şey olup durur Hakk,
Sanma onu ki ola gizlide ve açıkda.

Allah Teâlâ'yı anlamak ve anlatmaktaki orta yol budur. Yoksa Allah Teâlâ yarattıklarını ne kendine eş ve arkadaş yaptı. Ancak onun zâtının aklın almayacak kadar azametli olması ve mahlûkatın o nisbette küçük olması nede-

[706] (KILIÇ, 1995), s.109

niyle varlıktan yokluğa düşenlerde tabiidir ki, aklıda, fikride karışıp kendini kaybetmektir.

Bu hal üzere söylenen bütün kelâmlar hem mazur ve istiğfara da muhtaç sözlerdir. Ancak Allah Teâlâ'dan umut edilen bu durumlarda afv olunmak olduğudur. Çünkü Hakk yolunda bu türlü düşünceler ve haller küçüğün büyüğü anlama meselesidir. Büyük için afv etmek ise daha uygundur.

TAHMİS-İ AZBÎ

İlişkin kalmaya alında ve turanda [707]
Ortaklığın bulunur görmez öyle görende
Akılla hilm u edep hem bendedir hem sende
Deme kim Hakk'ı sende mevcûd ola ya bende,
Ne sendedir ne bende sığmaz ol bir mekânda.

Cân belâda canândır canân mihmâna cândır
Her mekândır nişânı her nişânı mekândır
Dinsiz imânsız nedir hem evvel bana imandır
Mekânı bi-mekândır nişânı bi-nişândır,
Yine zuhûr eden ol mekânda ol zamanda

Miskin ona ey kişi yer eyle gök ten olur
Ruyu Hakk'ı seyr eden ağlamadan şen olur
Hakk'ı ıyan anlamak fen içinde fen[708] *olur*
Hem cân u hem ten oldur hem sen ve hem ben oldur,
Cümle görünen oldur uzakta vü yakında.

Âhu [709]*dediğin budur* [710] *budur dediğin âhudur*
Lü'lü-yi inci sanan incü değil lü'lü-üdür
Aşikâre sandığın âşikâre saklıdır
Sanır mısın kim oldur istediğin ya budur,
O bu kamû bir Hû dur gidende vü duranda.

İbretle baktığın Allah olsun ona bâkî
Yak sinene âteşini seninle oda sen yak
Azbî ırağ sandığın yakındır olmaz ırak
Niyâzî gözün aç bak her şey olup durur Hakk,
Sanma ânı kim ola nihanda ve ayanda.

---

[707] **Turra:** (Tuğra) Alındaki saç. Tura. Mühür. Pâdişah damgası. Pâdişahın imzası. Kumaşın etrafındaki nişan ve işaret. Kumaşta ipekten çevrilen kenar. Herşeyin ucu ve kenarı.

[708] **Fenn:** Hüner. Mârifet. San'at. Tecrübe. İlim. Nevi, sınıf, çeşit, tabaka.

[709] **Ahu:** f. Ceylân. Gözleri çok güzel olan. Çok güzel göz. Gazâl. Mc: Dilber. Mahbub.

[710] **Bu(y):** f. Koku, râyiha.

172

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

Hüdâ davet eder Elhamdü-li'llâh,
Bu can Hakk'a gider Elhamdü-li'llâh.
Hakikat şehrine çün rihlet oldu,
Gönül durmaz uyar Elhamdü-li'llâh.
Tuyaldan cân-ü dil vasl-ı Habîbi,
Hem okur, hem yazar Elhamdü-li'llâh.
Yakın geldi tulûa şems-i rûhum,
Bugün kevnim doğar Elhamdü-li'llâh.
Ölüm dedikleridir halveti yâr,
Kamû ağyâr gider Elhamdülillâh.
Şehâdet mansıbıdır âli mansıb,
Bize veriliser Elhamdü-li'llâh.
Göründü manâ yüzünden cemâli,
Bozuldu hep suver Elhamdü-li'llâh.
Bilіştik bunda hem ihsanlar etti,
Nasîbimiz kadar Elhamdü-li'llâh.
Ne gam giderse dünyâdan Niyâzî,
Visâline erer Elhamdü-li'llâh.

Hüdâ davet eder Elhamdü-li'llâh,
Bu can Hakk'a gider Elhamdü-li'llâh.
Hüdâ davet eder Elhamdü-li'llâh,
Bu can Hakk'a gider Elhamdü-li'llâh.

Hakikat şehrine çün rihlet oldu,
Gönül durmaz uyar Elhamdü-li'llâh.
Hakikat şehrine nasıl ki göç oldu,
Gönül durmaz uyar Elhamdü-li'llâh.

Tuyaldan cân-ü dil vasl-ı Habîbi,
Hem okur, hem yazar Elhamdü-li'llâh.
Duyalı cân ve dil vaslı Habîbi,
Hem okur, hem yazar Elhamdü-li'llâh.

Yakın geldi tulûa şems-i rûhum,
Bugün kevnim doğar Elhamdü-li'llâh.
Yakın geldi doğuşu rûhum güneşi,
Bugün kâinatım doğar Elhamdü-li'llâh.

Ölüm dedikleridir halveti yâr,
Kamû ağyâr gider Elhamdülillâh.
Ölüm dedikleridir yâr halveti,
Bütün yabancılar gider Elhamdülillâh.

Şehâdet mansıbıdır âli mansıb,
Bize veriliser Elhamdü-li'llâh.
Şehâdet makamıdır âli makam,
Bize verilse Elhamdü-li'llâh.

Göründü manâ yüzünden cemâli,
Bozuldu hep suver Elhamdü-li'llâh.
Göründü manâ yüzünden cemâli,
Bozuldu hep suretler Elhamdü-li'llâh.

Biliştik bunda hem ihsanlar etti,
Nasîbimiz kadar Elhamdü-li'llâh.
Biliştik bunda hem ihsanlar etti,
Nasîbimiz kadar Elhamdü-li'llâh.

Ne gam giderse dünyâdan Niyâzî,
Visâline erer Elhamdü-li'llâh.
Ne gam giderse dünyâdan Niyâzî,
Visâline erer Elhamdü-li'llâh.

TAHMİS-İ AZBÎ

Eder def'i keder Elhamdü-li'llâh
Kılar arz-ı hüner Elhamdü-li'llâh
Budur doğru haber Elhamdü-li'llâh
Hüdâ davet eder Elhamdü-li'llâh,
Bu can Hakk'a gider Elhamdü-li'llâh.
Bugün yek zerre hikmet oldu
Bu hikmet dediğin hoş kudret oldu
Bize Hakk'tan devlet oldu
Hakikat şehrine çün rihlet oldu,
Gönül durmaz uyar Elhamdü-li'llâh.
Aramaz taşradan derde tabîbi
Özüne yâr edenler bin rakîbî
Bilür ayin erkânı adâbî

Tuyaldan cân-ü dil vasl-ı Habîbi,
Hem okur, hem yazar Elhamdü-li'llâh.
Dilersen olasın hayr ile merhum
Bir öze kim edesin hırz-ı[711] ma'sum
Hüdâ'nın rahmetinden olma mahrum
Yakın geldi tulûa şems-i rûhum,
Bugün kevnim doğar Elhamdü-li'llâh.
Bulundu kesret içre vahdeti yâr
Bulundu yâr ağyar celvetî yâr
Bu cennet dediğimiz sohbeti yâr
Ölüm dedikleridir halveti yâr,
Kamû ağyâr gider Elhamdülillâh.
Veliler zümresine ola mensup
Ona hazır ola her yerde matlup
Görüne sana düşmanın olup hûb[712]
Şehâdet mansıbıdır âli mansıb,
Bize veriliser Elhamdü-li'llâh.
Edenler aşka arz-ı kemal
Yezid ile yezid olmak fiâl[713]
Budur kârı velinin Hak zevâli
Göründü manâ yüzünden cemâli,
Bozuldu hep suver Elhamdü-li'llâh.
Nice dertlilere dermanlar etti
Bu biz âşıklara fermânları etti
Bize ta'lim vaslı canlar etti
Biliştik bunda hem ihsanlar etti,
Nasîbimiz kadar Elhamdü-li'llâh.
Kavme Azbî niyâzi sen dırâzı
Cefâsıyla habibin anla nazı
Budur âşıkların sözü güzârı[714]
Ne gam giderse dünyâdan Niyâzî,
Visâline erer Elhamdü-li'llâh.

---

[711] **Hırz:** Melce'. Sığınılacak yer. Tılsım. Cenab-ı Hakk'ın muhafaza etmesine dair yazılı duâ. Fık: Bir malın âdet üzere muhafazasına mahsus yer. Muhafaza etmek.
[712] **Hubb:** (Hibâb - Hibb - Mehabbet) Sevgi, muhabbet, bağlılık, dostluk. Bir şeyi birisine sevdirmek. Hulus, lüzum ve sübut. Muhafaza ve imsâk.
[713] **Fial:** (Fiil. C.) Fiiller, yapılan şeyler
[714] **Güzar:** f. Geçiş, geçme. Beceren, halleden, yapan. Geçiren, geçirici mânâlarına gelir ve birleşik kelimeler yapılır. Meselâ: Dem-güzar : Zaman geçiren, vakit öldüren.

173

6+5=11

Dönmek ister gönlüm cümle sivâdan,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Geçmek ister gönlüm mülk-i fenâdan,
Geçelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Derde düşen âşık n'etsin cihânı,
Derd ehlinin dâim yanmakta cânı,
Döner arzulayıp vasl-ı canânı,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Ay u gün yıldızlar hem nüh felekler,
Arşın etrafında saf saf melekler,
Meydân-ı aşkta cevlân ederler,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Ta'n eyleme zâhid benim hâlime,
Dahl eyleme hergiz bu devrânıma,
Dermânı devrânda buldum cânıma,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Baş açıp girelim aşk meydânına,
Mansûr olurum Enel-Hak meydânına,
Yanmakta Niyâzî şevkin nârına,
Yanalım âşıklar Mevlâ derdiyle.

Dönmek ister gönlüm cümle sivâdan,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Geçmek ister gönlüm mülk-i fenâdan,
Geçelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Dönmek ister gönlüm cümle gayrıdan,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Geçmek ister gönlüm fenâ mülkünden,
Geçelim âşıklar Mevlâ derdiyle.

Derde düşen âşık n'etsin cihânı,
Derd ehlinin dâim yanmakta cânı,
Döner arzulayıp vasl-ı canânı,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Derde düşen âşık n'etsin cihânı,
Derd ehlinin dâim yanmakta cânı,
Döner arzulayıp canân vaslı,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.

Ay u gün yıldızlar hem nüh felekler,
Arşın etrafında saf saf melekler,
Meydân-ı aşkta cevlân ederler,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Ay, gün ve yıldızlar hem dokuz gezegen,
Arşın etrafında saf saf melekler,
Aşk meydânında dolaşırlar,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.

Ta'n[715] ***eyleme zâhid benim hâlime,***
Dahl eyleme hergiz bu devrânıma,
Dermânı devrânda buldum cânıma,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.
Kızma zâhid benim hâlime,
Karışma asla bu devrânıma,
Dermânı devrânda buldum cânıma,
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle.

Ehl-i hakîkat dirler ki şeytân nerdübân-ı enbiyâ vü evliyâdur siz de İsâ ile mehdî zuhurına ve kemâllerimin nihayetine bulûğa sebebsiz ne kadar hareketi ziyâde itsenüz ol kadar fütûhât-ı ilâhiyye zuhürından hâli değüldür[716]

Baş açıp girelim aşk meydânına,
Mansûr olurum Enel-Hak meydânına,
Yanmakta Niyâzî şevkin nârına,
Yanalım âşıklar Mevlâ derdiyle.
Baş açıp girelim aşk meydânına,
Mansûr olurum Enel-Hak meydânına,
Yanmakta Niyâzî şevkin ateşine,
Yanalım âşıklar Mevlâ derdiyle.

---

[715] **Ta'n:**Hoş görmemek. Kötülemek. Birisinin ayıp ve kusurlarını beyan etmek. Küfretmek. Muhalifin iddialarını çürütmek. Vurmak. Duhul etmek, dâhil olmak, girmek

[716] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v. 76a
Ehl-i hakîkat derler ki şeytân enbiyâ ve evliyânın merdivenidir. Siz de İsâ ile mehdî zuhuruna ve kemâllerimin nihayetine bulûğa sebebsiz ne kadar hareketi ziyâde etseniz ol kadar fütûhât-ı ilâhiyye zuhuruna sebep olursunuz.

174

Vezin: Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Bilmem n'etsem n'eylesem bu halvetin şerbetine,
Bu cânı teslim eylesem bu halvetin şerbetine,
Hep bu gökleri indirseler şerbet ile doldursalar,
Biricik bizi kandırsalar bu halvetin şerbetine.
Şerbeti gönderdikte Hakk öğünce gün olsa çerak,
Yıldızlar olsa hep çanak bu halvetin şerbetine,
Duysa bunu halk-ı cihân katresine verirdi can,
Olmaz bahâ kevn ü mekân bu halvetin şerbetine.
Bu bir aceb ilden gelir ancak bunu içen bilir,
Kim tatsa hayrette kalır bu halvetin şerbetine,
Her kime olsa feth-i bâb içer anı görmez azab,
Cism ü cânı eyler kebâb bu halvetin şerbetine.
Şerbetimiz tükenmedi içenleri usanmadı,
Niyâzî hergiz kanmadı bu halvetin şerbetine.

Bilmem n'etsem n'eylesem bu halvetin şerbetine,
Bu cânı teslim eylesem bu halvetin şerbetine,
Bilmem n'etsem n'eylesem bu halvetin şerbetine,
Bu cânı teslim eylesem bu halvetin şerbetine,

Tevhidde iki vecih vardır: Biri celvet, diğeri de halvettir. Celvet, cem makâmı olup Hakk zâhir, Halk bâtındır. Halvette ise Hazret-ül-cem ki, şeriat makâmıdır, halk zâhir, Hakk bâtındır. Halvet ehli sıfâta kadar makâm gösterir, onlara "Sıfâtiyyûn" tâbir olunur. İşte onların makâmları şerîat makâmıdır ki, hicap makâmıdır. Celvet ehli zat makâmına kadar makâm gösterir, onlara da "Zâtiyyûn" tâbi olunur. Cem makâmı Hakikat makâmıdır. Hakikat makâmında ise Hak zâhirdir.

Hep bu gökleri indirseler şerbet ile doldursalar,
Biricik bizi kandırsalar bu halvetin şerbetine.
Hep bu gökleri indirseler şerbet ile doldursalar,
Bir defacık bizi kandırsalar bu halvetin şerbetine.

Şerbeti gönderdikte Hakk öğünce gün olsa çerak,
Yıldızlar olsa hep çanak bu halvetin şerbetine,
Şerbeti gönderdikte Hakk öğünce gün olsa parlak kandil,
Yıldızlar olsa hep çanak bu halvetin şerbetine,

Duysa bunu halk-ı cihân katresine verirdi can,
Olmaz bahâ kevn ü mekân bu halvetin şerbetine.
Duysa bunu cihân halkı damlasına verirdi can,
Kâinat bedeli olmaz bu halvetin şerbetine.

Bu bir aceb ilden gelir ancak bunu içen bilir,
Kim tatsa hayrette kalır bu halvetin şerbetine,
Bu bir aceb ilden gelir ancak bunu içen bilir,
Kim tatsa hayrette kalır bu halvetin şerbetine,

Her kime olsa feth-i bâb içer anı görmez azab,
Cism ü cânı eyler kebâb bu halvetin şerbetine.
Her kime olsa kapı açılsa içer anı görmez azab,
Cism ve cânı eyler kebâb bu halvetin şerbetine.

Şerbetimiz tükenmedi içenleri usanmadı,
Niyâzî hergiz kanmadı bu halvetin şerbetine.
Şerbetimiz tükenmedi içenleri usanmadı,
Niyâzî hergiz kanmadı bu halvetin şerbetine.

TAHMİS-İ AZBÎ

Aklımı hayran eylesem bu halvetin şerbetine
Fikrim postunu beklesem bu halvetin şerbetine
Kavlimi metin eylesem bu halvetin şerbetine
Bilmem n'etsem n'eylesem bu halvetin şerbetine,
Bu cânı teslim eylesem bu halvetin şerbetine,

Ağlar iken güldürseler çeşmim yaşın sildirseler
Ayıklığım bildirseler mey küpüne daldırsalar
Muradıma erdirseler sakiler kadeh verseler
Hep bu gökleri indirseler şerbet ile doldursalar,
Biricik bizi kandırsalar bu halvetin şerbetine.

Tulum tulum olsa arak[717] *sarhoş olsam yalın ayak*
Dağlar taşlar olsa çanak meze olsa tabak tabak
Afitabı etse sancak hem bulutlar olsa yaprak
Şerbeti gönderdikte Hakk öğünce gün olsa çerak,
Yıldızlar olsa hep çanak bu halvetin şerbetine,

---

[717] A**rak:** rakı

Sır sözümden haber alan vahdette meskenet bulan
Münkirlere olsa yalan bilir bunu ehli iman
Hamdülillâh olmuş nihan[718] *bu nihan sır değil ıyan*
Duysa bunu halk-ı cihân katresine verirdi can,
Olmaz bahâ kevn ü mekân bu halvetin şerbetine.

Derûnda lezzeti kalır tadın unutulmaz anılır
Bu şerbetten kanan bilir kanmayan ahmaktan olur
Aklın olur canın verir âşk ehlinin aklın alır
Bu bir aceb ilden gelir ancak bunu içen bilir,
Kim tatsa hayrette kalır bu halvetin şerbetine,

Bu içen görmez azap vasıl olur ol bî-nikâp[719]
Bülbüllerle bir mi gurab [720]*münkirlere hoş ızdırap*
Bu bir şarabdır bir şarab her katresi yüzbin savab
Her kime olsa feth-i bâb içer anı görmez azab,
Cism ü cânı eyler kebâb bu halvetin şerbetine.

Azbî hâli anlamadı hiç gafletten uyanmadı
Yar neki günü saymadı emri Hüdâ saymadı
Aşk rengine boyanmadı âşıklara inanmadı
Şerbetimiz tükenmedi içenleri usanmadı,
Niyâzî hergiz kanmadı bu halvetin şerbetine.

---

[718] **Nihan:** f. Gizli, saklı. Bulunmayan. Mevcut olmayan. Sır.
[719] **Nikap:** yüz örtüsü, peçe, perde, örtünme.
[720] **Gurab:** (C: Garbân-Egribe) Karga.

175

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'ilün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Zuhûr-u kâinâtın ma'denîsin yâ Resûlallâh,
Rumûz-u Künt-ü kenz'in mahzenîsin yâ Resûlallâh.
Beşer denen bu âlemde senin sûretle şahsındır,
Hakîkatta hüviyette değilsin yâ Resûlallâh.
Vücûdun cümle mevcûdâtı nice câmi olduysa,
Dahî ilmin muhît oldu kamûsun yâ Resûlallâh.
Dehânın menba-i esrâr ilm-i "min ledünnâ"dır,
Hakâyık ilminin sen mahremîsin yâ Resûlallâh.
Ne kim geldi cihâna hem dahî her kim geliserdir,
İçinde cümlenin ser-askerîsin yâ Resûlallâh.
Cihân bağında insân bir şecerdir gayriler yaprak,
Nebîler meyvedir, sen zübdesisin yâ Resûlallâh.
Şefâat kılmasan varlık Niyâzî'yi yok ederdi,
Vücûdu zahmının sen merhemîsin yâ Resûlallâh.

Zuhûr-u[721] kâinâtın ma'denîsin yâ Resûlallâh,
Rumûz-u[722] Künt-ü kenz'in mahzenîsin[723] yâ Resûlallâh.
Yaratılan kâinâtın ma'denîsin yâ Resûlallâh,
"Künt-ü kenz" remzinin mahzenîsin yâ Resûlallâh.

Beşer denen bu âlemde senin sûretle şahsındır,
Hakîkatta hüviyette değilsin yâ Resûlallâh.
Beşer denen bu âlemde senin sûretle şahsındır,
Hakîkatta hüviyette[724] değilsin yâ Resûlallâh.

[Kaside-i Bürde´de geçen ifade gerçeği gözler önüne sermiştir.
"Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem) beşerdir, beşer gibi değil"
Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem)´in hayatı bunu göstermektedir.

Fahri Âlem Muhammed Mustafa (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz **"Rab'im tarafından doyurulurum"** sırrınca, günlerce aç durur; **"benim gözüm uyur, kalbim uyumaz"** buyurarak geceleri devamlı ibadet ederdi.

---

[721] **Zuhur:** Meydana çıkmak. Ansızın meydana gelmek. Baş göstermek. Görünmek. Hulul. Galip olmak. Âlîkadr
[722] **Rumuz:**(Remz. C.) İşaretler, remizler, ince nükteler, mânası gizli olan işaretler
[723] **Mahzen:** Hazine ve define gibi şeyleri koyacak yer. Erzak yeri. Bodrum. Yeraltı.
[724] **Hüviyet:** asıl, mahiyet, kimlik.

Bu normal insanlara uygun bir şey değildir.[725] O´nun yaşantısı iradenin cesette ulaşacağı son noktayı göstermektir. Bazıları gibi O alıştırma yaparak (riyazat) bu melekeyi kazanmadı.

Binaenaleyh, eğer Efendimiz Muhammed Mustafa (sallallâhü aleyhi ve sellem) manevî âlemden beşer âlemine gelmeyi tercih etmeseydi üstünlüğü Rabb´i katında bilinir, yaratılmışlar yanında sırlı olur ve Allah (celle celâlühû)´ı gerçek manada beşere tanıtacak biride olmazdı.

Kullar Allah Teâlâ´yı aciz idraklerinde anlayamayınca, sorumsuzluk girdabında boğulup hayvan sıfatından kurtulmaları mümkün olmazdı.][726]

<u>Vücûdun cümle mevcûdâtı nice câmi olduysa,</u>
<u>Dahî ilmin muhît oldu kamûsun yâ Resûlallâh.</u>
Vücûdun cümle mevcûdâtı nice câmi olduysa,
Dahî ilmin hepsini kaplayıcı oldu yâ Resûlallâh.

[Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem; **"Öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri bana mirastır"** buyurdu.

Mühür, yazılı bir metne veya nesneye kıymet kazandıran işarettir. Bu işaret ile açılan kapanır; kapanan açılır. Mühür sıfatı Fahri Âlem Muhammed Mustafa (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimize layık görülmüştür. O´nun için her şeyde O´nun tasarruf yetkisi vardır. Maneviyat ve maddiyat âleminde O´nun izni olmadan bir şey meydana gelmez. Allah Teâlâ´nın O´nun zatına ihsan kıldığı en büyük nimettir.][727]

<u>Dehânın menba-i esrâr ilm-i "min ledünnâ"dır,</u>
<u>Hakâyık ilminin sen mahremîsin yâ Resûlallâh.</u>
Ağızın sırlar ilminin menba-ı "min ledünnâ"dır,
Hakikatler ilminin sen mahremîsin yâ Resûlallâh.

<u>Ne kim geldi cihâna hem dahî her kim geliserdir,</u>
<u>İçinde cümlenin ser-askerîsin yâ Resûlallâh.</u>
Ne kim geldi cihâna hem dahî her kim gelecektir,

---

[725] Mesela; Ashab-ı Kehf uyurlardı, kendileri zahmetsizce sağa sola dönerlerdi. Yapan kendileri, fakat yaptıran ise Allah Teâlâ idi. İbret manzarası olarak bize anlatıldılar.

Fakat bu geçen zamanın sırrından mahrum olmuşlardı. Allah Teâlâ´nın nefislerinde ölümden sonraki yaratılışı ve vaat ettiği şeylerin hakikatini görmek oldu. Bu mükâfat ise kabul ettikleri tevhit inancının karşılığı idi. Başlarından geçen olayda insan için aklın ve vücudun tahammül edemeyeceği şeyi yaşamak olmuştur.

[726] (ALTUNTAŞ, 2004), s. 38

[727] (ALTUNTAŞ, 2004), s. 53

İçinde cümlenin baş askerisin yâ Resûlallâh.

[Bütün nebilerin dininde Allah Teâlâ nebilerine emretti ki;
"Muhammed Mustafa (sallallâhü aleyhi ve sellem) sizin zamanınızda rasül olursa, ona iman etmelerini ümmetlerinize de emrediniz"
Gelmiş olan bütün dinlerde O´nun müjdesi temel alınmıştır.][728]

Cihân bağında insân bir şecerdir gayriler yaprak,
Nebîler meyvedir, sen zübdesisin[729] yâ Resûlallâh.
Cihân bağında insân bir ağaçtır gayriler yaprak,
Nebîler meyvedir, sen özüsün yâ Resûlallâh.

[Allah Teâlâ, Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem)´i kendi tazimi ile tazim eyledi. Dolayısı ile O´nu tazim etmek Allah Teâlâ´yı tazim etmektir. Çünkü O Hakk´ın sureti ve mutlak sırrıdır. O, hem büyük ve hemde büyüklüğü kabul edilmiştir. Bundan dolayı halk O´na karşı edepli durur ve heybetinden titrerdi.
Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim´de, her nebiyi ismi ile Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem)´i ise, **"Ey Resulüm, Ey Peygamberim"** diyerek Onu yücelten vasıflarla ile bildirmiştir.][730]

Şefâat kılmasan varlık Niyâzî'yi yok ederdi,
Vücûdu zahmının sen merhemîsin yâ Resûlallâh.
Şefâat kılmasan varlık Niyâzî'yi yok ederdi,
Vücûd yaramın sen merhemîsin yâ Resûlallâh.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin yaratılış merkezi ve her güzel şeyin sebebi olmasındaki hikmet, imanları, akılları ve anlayışları ileri seviyeye ulaşmış kişilerin Allah Teâlâ karşısında acziyetlerinin farkına varmaları ve Efendimizin ilâhî mevkideki sonsuz itibarı nedeniyle çıkar yol olmuştur. Bu nedenle insan konumu ayarlarken ancak bu şekilde bir dayanak ile tatmin olarak huzur bulur. Çünkü geçmişin ve geleceğin açık bilgisi bizlere gizlidir. Gizli olan şeyde söz söylemekteki isabet ise vehmîdir.

Anlatılmış şeyler yanında anlatılmayanın çokluğu düşünülünce insanın Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme dayanmasına söz söylemek yanlış olduğu görülmektedir. Allah Teâlâ için beşer her ne kadar yakınlık kursa da

---

[728] (ALTUNTAŞ, 2004), s. 55
[729] **Zübde:**(C.: Zübüd) Netice, sonuç, hülâsa. Bir şeyin en mühim kısmı. Kaymak. Her nesnenin iyisi ve hâlisi
[730] (ALTUNTAŞ, 2004), s. 71

beşere duyacağı yakınlıktaki ünsiyet gibi olmaz. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin miraca çıkmadan geçirdiği kalp ameliyatları beşerî vücudun manevî bilgiyi almadaki tahammülünün noksanlığına işarettir.

TAHMİS-İ AZBÎ

Kâmu mevcud olanın â'zamısın yâ Resûlallâh
Dilberi biçârenin sen merhemisin yâ Resûlallâh
Kâmunun â'zamısın ekremisin yâ Resûlallâh
Zuhûr-u kâinâtın ma'denîsin yâ Resûlallâh,
Rumûz-u Künt-ü kenz'in mahzenîsin yâ Resûlallâh.

> *Atâ bahşâyişi [731] âlem olan ihsân feyzindir*
> *Muhibbi nûru yezdânısın çevsayık [732] nûru mahzındır[733]*
> *Sana her vechile bende olan kes abdi hâsındır*
> ***Beşer denen bu âlemde senin sûretle şahsındır,***
> ***Hakîkatta hüviyette değilsin yâ Resûlallâh.***

Senin şanında levlâk [734] nidâsın Hakk kıldıysa
Senin zâtı şerifinden o kim bir lem'a olduysa
İki âlemde lâ-şüphe[735] veli olada geldiyse
Vücûdun cümle mevcûdâtı nice câmi olduysa,
Dahî ilmin muhît oldu kamûsun yâ Resûlallâh.

> *Hakikat yok eden her varı ilm-i ledündür*
> *Kaşın mihrabı sözün her bar ilmi "min ledün"dür*
> *Cemâlin mazharı esrârı ilm-i "min ledün" dür*
> ***Dehânın menba-i esrâr ilm-i "min ledünnâ"dır,***
> ***Hakâyık ilminin sen mahremîsin yâ Resûlallâh.***

Senin kadrin bilen kadrin özün ağlaya biliserdir
İki âlemde teşbihin cemâlin pâkin oluserdir
"Ve yabkâ vechike" [736] remzin bugün zâtın biliserdir
Ne kim geldi cihâna hem dahî her kim geliserdir,
İçinde cümlenin ser-askerîsin yâ Resûlallâh.

---

[731] **Bahşayiş:** f. Bağışlayış. İhsan. İhsan etmek. Afv. Atiyye
[732] **Cevsak:** Kasr, köşk, konak.
[733] **Mahz:** Safi ve hâlis. Katıksız. Sırf. Hâs. Hulus ile muhabbet. Tâ kendisi. Sadece. Su katılmamış hâlis süt
[734] "Sen olmasaydın" nidası
[735] şübhesiz
[736] وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ***"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak."*** (Rahmân, 27)

Şeriattan elin her kim çekerse kaldı çırılçıplak
Kapında bende-i kemter gedâdır nice bin ishâk[737]
Hakikat âleme senden açıldı âlem ile sancak
Cihân bağında insân bir şecerdir gayriler yaprak,
Nebîler meyvedir, sen zübdesisin yâ Resûlallâh.

Nice dem sırrını Azbî dahî ahdini gördü
Gamınla âşıkın oldum beni âşkınla yedirdi
Cefânı kessen ey dilber ölümden bana beterdi
Şefâat kılmasan varlık Niyâzî'yi yok ederdi,
Vücûdu zahmının sen merhemîsin yâ Resûlallâh.

[737] İshak: nebi, resul; bilhassa Allah Teâlâ için söz söyleyen kimse, kâhin, kehanet sahibi.

176
7+7=14

Ey bî-misâl vâhid-i hüsnün misâl içinde,
Âyînenin göründü bir hub cemâl içinde.
Düştü kamû heyâkil kâmetine mukâbil,
Cünbüşü gösteren sen şekl ü hayâl içinde.
Bu san'atı kim bilür, bu kudreti kim görür,
Bu vuslatı kim bulur ceng ü cidâl içinde.
Kande bulur isteyen lütfunu ey dost senin,
Çünkim anı gizledin kahr ü celâl içinde.
Mushaf-ı hüsnüne çün tefe'ül eyledim ben,
Burc-u belâda gördüm kendimi fâl içinde.
Taliimi yokladım mihnet evinde buldum,
Anın için yürürüm herdem melâl içinde.
Kısmet-i rûz-i ezel aldı kâmû nasîbîn,
Kimisi buldu râhat kimi nekâl içinde.
Bizim de mihnet imiş kısmetimiz ezelde,
Kaldı başım anın çün fitne vü âl içinde.
Gamsız olan adamı sanma anı âdemi,
Hayvandan ol edaldir kaldı dalâl içinde.
Şadlık ehl-i aşka, aşkın gamıdır veli,
Şol ayrılık güzeldir ola visal içinde.
Haddin tecellîsine müştak olur bu cânım,
Görmedi çoktan anı şol zülf ü hâl içinde.
Mescide varmak ile zevke ereydi zâhid,
Kılmazdı da'vâyı ol bu kîl ü kâl içinde.
Meyhânede bir kadeh nûş etmeği vermezem,
Bin şuğluna sofinin tekyede şâl içinde.
Mescidi meyhâneyi fark eylemem zâhidâ,
Göründüm ise ne var hâ ile dâl içinde.
Ver serini Niyâzî sırrını verme yâda
Nadâna sırrın veren kalur vebâl içinde

Ey bî-misâl vâhid-i[738] ***hüsnün misâl içinde,***
Âyînenin göründü bir hub cemâl içinde.
Ey benzersiz birlik! Güzelliğin örnek içinde,
Görüntün göründü bir güzel cemâl içinde.

---

[738] **Vahîd:** Yalnız, tek. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin de bir ismidir. Benzeri bulunmayan, hiçbir mahlûkla müsavi olmayan ve tek olan (meâlindedir)

Düştü kamû heyâkil kâmetine mukâbil,
Cünbüşü gösteren sen şekl ü hayâl içinde.
Düştü bütün heykeller boy bosuna karşılık,
Şekil ve hayâl içinde eğlencelik gösteren sensin.

> [Ken'an Rifâî kuddise sırruhu'l azizin Bebek'teki komşuların gürültülü eğlencelerden hoşlandıklarından mecliste şikâyetle bahsedilmişti. Bunun üzerine buyurdular ki;
>
> "Niçin âlemin eğlencesine hürmet etmiyorsunuz? Onların zevki ile benimki arasında ne fark var? Âlemin zevki bizim de zevkimizdir. Benim zevkim onları da zevkyâb görmektir.
>
> Allah Teâlâ herkese kendi istidadına göre bir vazife vermiş."] [739]

Bu san'atı kim bilür, bu kudreti kim görür,
Bu vuslatı kim bulur ceng ü cidâl[740] içinde.
Bu san'atı kim bilir, bu kudreti kim görür,
Bu vuslatı kim bulur cenk ve mücadele içinde.

Kande bulur isteyen lütfunu ey dost senin,
Çünkim anı gizledin kahr ü celâl içinde.
Ey dost senin lütfunu isteyen nerede bulur,
Çünkü onu gizledin kahır ve celâl içinde.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Kulum beni nasıl bilirse (zannederse) ***ona öyle muamele ederim"*** [741] bu nedenle Allah Teâlâ'nın celâlini dahi cemâl olarak kabul etmek gerekir.

وَاِذَا اَرَدْنَا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا

"Bir şehri yok etmek istediğimiz zaman, şımarık varlıklarına yola gelmelerini emrederiz, ama onlar yoldan çıkarlar. Artık o şehir yok olmayı hak eder. Biz de onu yerle bir ederiz." [742]

Mushaf-ı hüsnüne çün[743] tefe'ül[744] eyledim ben,

---

[739] Ken'an Rifâî, Sohbetler. s. 57

[740] **Cidâl:** sözle mücâdele, ateşli konuşma; muhârebe; cenk; kavga, mücadele, çarpışma, çekişme.

[741] Hadis müttefekun aleyhtir. Bkz. Buharı. Tevhid. 15: Müslim. Tevbe. 1. Zikir. 2.19: Tirmîzî. Zühd 51. Daavat. 131: İbn. Mâce. Edeb. 53.58: Darımı. Rikak. 22

[742] İsra, 16

[743] **Çun:** f. (Tâlil edatı) Ne zaman ki, çünkü, şu sebepten ki, gibi, şâyet, zirâ, nasıl, niçin, çerâ.. den beri mânalarına gelir.

Burc-u belâda gördüm kendimi fâl içinde.
Ne zaman ki güzellik Mushafında fal açtım ben,
Fâl içinde kendimi belâ burcunda gördüm.

"Yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce o, Kitap'da bulunmasın. Doğrusu bu Allah'a kolaydır." [745]

Taliimi yokladım mihnet evinde buldum,
Anın için yürürüm herdem melâl içinde.
Bahtımı yokladım mihnet evinde buldum,
Onun için yürürüm her zaman sıkıntı içinde.

Sahabeden Sa'd ibn-i Zübeyr radiyallâhü anh hazretleri önce Enbiyâya üç ihlâs okur, sonra Kur'ân-ı Kerimin bir sahifesini açarak sonuna kadar okur, behemehâl isâbetli bir âyet bulurdu. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz de kendisini belâ burcunda gördü, Mûsa hadisesi isâbet etmişti. Onun hayatı hep mücadele ile geçmiştir. Firavun ile muharebe etti, Firavun boğuldu, sonra kavmi buzağı yapıp ona taptı vesâire gibi. Hazreti Mısrînin zamanında da Mûsa aleyhisselâm zamanı gibi birçok tarikat ehliyle Ehlullâhı inkâr edenler vardı. Onlar durmadan tevhid ehliyle uğraşırlar ve onlara rahat vermezlerdi.

FAL

Fal, dilimize Arapçadan gelmiş bir kelimedir ve sözlükte "uğur; talih deneme; kahve fincanına, iskambile bakmak gibi birtakım garip usullerle insanın talihine ait şeyler söyleme" gibi anlamlara gelmektedir.[746] Çeşitli araçlar kullanılarak ve birtakım işaretler yorumlanarak, gelecekle ilgili tahminlerde bulunmak "fal bakmak"; söz konusu tahminler de "fal" olarak adlandırılmaktadır. Falın Türkler tarafından çok eskiden beri bilindiği, "kürek kemiği falı", "aşık kemiği falı", "kumalak falı", "kurban eti falı" ve "ateş falı" gibi çeşitleriyle hemen hemen bütün Türk boyları arasında yaygın olduğu[747] ve

---

[744] **Tefe'ül:** Fal açmak. Bazı hâdiseleri, tevafukları uğurlu saymak. Meselâ: Bir kitabı rast gele açarak ilk tevafuk eden yeri okuyup ona dikkat ederek onu uğurlu ve esas bir ders sayma gibi. Olacak şeyi tahmin etmek.

[745] Hadid, 22

[746] DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1982, s. 298

[747] İNAN, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün, Şamanizm*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.1995, s. 151–159

İslamiyetin kabulünden önceki döneme ait bir fal kitabının bulunduğu da[748] bilinmektedir.

İslâmiyet'in kabulünden sonra, "geleceğin sadece Allah Teâlâ tarafından bilineceği inancı"na rağmen, gelecek hakkında bilgi sahibi olma arzusu, gelecekle ilgili birtakım tahminlerin yapılmasına sebep olmuştur. Yıldıznâmeler, rüya tabirleri, kıyafetnâmeler (vücut yapısından hareketle kişilerin yaratılışları hakkındaki tahminlerden oluşan eserler) ve melhameler de (ayvanın bol olması gibi bazı tabiat olaylarına bakarak hava durumuyla ilgili tahminlerden meydana gelen eserler) fal çeşitleri olarak kabul edilebilir. Bunlara "ok atmak" ve "kur'a çekmek" de ilave edilmektedir.[749]

Günümüzde de iskambil ve kahve falı oldukça yaygındır; hatta bazı sakızların ambalajındaki çok basit dörtlüklerden ve şarkılardan fal tutulduğu da bilinmektedir.

Fal bakmak için kullanılan vasıtalar arasında, çeşitli kitaplar da yer almaktadır. Bu kitaplar da **Hâfız Divanı**, **Mesnevî-i Şerif, Fuzulî Divanı** ve **Kur'ân-ı Kerîm**'dir. Ayrıca, Timur'un "batı seferine çıkarken Yesevî'nin 'Makâmât'ından bir işaret aradığı ve müjde veren bir rubaîsiyle karşılaştığını söylediği de" bilinmektedir.[750]

Fal bakmak için kullanılan eserler arasında, ilk sırayı Kur'ân-ı Kerîm almaktadır. Kur'ân'a bakarak gelecekle ilgili tahminlerde bulunmanın oldukça yaygın olduğu, hatta "İran'da basılan Kur'ân'ların sonuna 10–15 sayfalık bir falnâmenin konulduğu" da bilinmektedir.[751] Vasıta olarak Kur'ân-ı Kerîm'in kullanıldığı fala "Kur'ân Falı" adı verilmektedir. Söz konusu fal, aşağıda görüleceği gibi "Fal-i Hemze" şeklinde de isimlendirilmektedir. [752]

Ancak Kur'an-ı Kerim ile fal bakmanın caiz olmadığına dair verilen fetvaların bulunduğunu unutmamak gerekir.

987. Mes'ele: Kur'an-ı azîm falı açmak âdeti olan müezzinin, âdil olduğu takdirce imameti caiz olur mu?

Elcevap: Min ba'din teeddüben terk ederse olur. Olur olmaz niyet için Kur'an-ı azîm tefe'ül edilmez. [753]

---

[748] ARAT, Reşid Rahmeti (1991), *Eski Türk Şiiri*, 3.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.1991, s. 277–305

[749] ONAY, Ahmet Talât (1992), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* (Haz: Cemal Kurnaz) Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.1992, s.165

[750] Yesevi, Ahmed (1993) *Divan-ı Hikmet Hoca Ahmed Yesevi* (Haz: Hayati Bice), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 1993, s. XIII

[751] PALA, İskender (1989), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü-I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.1989, s. 311

[752] (TEMİZKAN)

[753] (DÜZDAĞ, 1972)

BU ŞERH-İ MÜBAREK-İ KUR'ÂN BUDUR
……..
Dilersen kim açasın fâl-i Kur'ân
Temiz âbdest alasın ide Gufrân
Oku bir fâtiha üç Kulhüvallâh
Kim onara işini evvelallâh
Salavât edersin üç kerre Resûle
Ne işün varısa döne usûle
Oku lâ-havle elini Mushafa koy
Açup sağ yana bak ne gelür gör
Yedinci satıra kadar sayasın harfi
Ki âkil âdemîler dürüye harfi
Yedinci kâğıdı dahı açup oku gel
Yedinci satıra bak dahı okugıl
……..

BU FÂL-İ MÜBÂREK-İ KUR'ÂN-I AZÎZ[754]
Eğer **elif** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Elif Lâm Mîm. Allâhu lâ ilâhe illâhû."** Te'vîli "Hayırdur ve şâzılıkdur."
Eğer **be** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Berâetün minallâhi ve rüsûlihî."** Te'vîl "Şâzılıkdur ve hayırla ni'met hâsıl olmakdur."
Eğer **te** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Tebârekellezî bi-yedihi'l- mülk."** Te'vîl "Tevbedür, salâhatlikdür. Hayırla selâmetlige ve râhata irer inşâallâhu'r-rahmân."
Eğer **se** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Sümmellezîne keferû bi-rabbihim ya'dilûn."** Te'vîl "Murâda yetişmekdür, Allâh ta'âlânin avniyle."
Eğer **cim** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Cennâtü adn."** Te'vîl "Mübâlağa ......dur ki hadîkadur ve mübârek seferdür."
Eğer **ha** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Ha Mîm. Ve'l-kitâbu'l-mübîn."** Te'vîl "Murâddur ve kuvvetdür ve yardım hâsıl olmakdur kendi kavmlerinden."
Eğer **hı** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Hatemallâhu alâ kulûbihim ve alâ sem'ihim."** Te'vîl "İstiğfârdur vü niyyet sabrdur ve katlanmakdur."
Eğer **dâl** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Demmerallâhu aleyhim."** Te'vîl "Şâzlıkdur ve râhatlık bulmakdur."
Eğer **zâl** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Zevâtâ âfnan."** Te'vîl "Murâdı hâsıl olmakdur, düşmânları kahrolmakdur, selâmetlikle murâda irişmekdür."
Eğer **râ** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Resûlun minallâh."** Te'vîl "Devlet hâsıl olmakdur selâmetlikle." Eğer **ze** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Züyyine li'l-nâsi**

[754] (TEMİZKAN)

hubbu'l-şehevâti." Te'vîli "Sabır itmekdür, birkaç gün sabır itmese murâd hâsıl olmaya. Bes lâzım oldur ki evmemek gerek."
Eğer **sîn** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Seele sâilun bi-azâbin vâkı'ûn."** Te'vîl "Ferah ve şâzlıkdur ve hayırla murâdı hâsıl olmakdur."
Eğer **şın** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Şehidallâhu ennehû lâ ilâhe illâhû".** Te'vîl "Korkudur ve avrat mekridür ve kendi dili ucundan incinmekdür. Ammâ sabırla zafer bula düşmanları üzerine."
Eğer **sad** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Sâd ve'l-Kur'âni zi'l-zikr.** Te'vîl "Şazlıkdur ve hayırdur. Kendi kavmi arasında murâd hâsıl olmakdur."
Eğer **dad** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Daraballâhu meselen."** Te'vîl "Anun hikmetini Allâh bilir."
Eğer **tı** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Tâhâ. Mâ enzelnâ."** Te'vil budur ki "Hayır kapusı açılmakdur ve şer kapuları kapanmakdur ve halâyık üzerine hükmü olmakdur."
Eğer **zı** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Zahara'lfesâde fi'l- berri ve'l- bahri."** Te'vîl "İyilik hâsıl olmakdur ve dahi murâd bula ve âhireti ma'mûr ola."
Eğer **ayın** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Abese ve tevellâ".** Te'vîli "İstiğfârdur ve tevbedür ve bu niyyet ki oldı, sabır itmek gerek."
Eğer **gayın** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Gâfiru'l-zenbi ve kâbili'l-tevbi şedîdü'likâb."** Te'vîli "Hayır kapuları açılmakdur, inşaallâhu ta'alâ."
Eğer **fe** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Felâ uksimû bi-mevâki'i'l-nücûmi"** Te'vîl "İşleri âsân olmakdur ve dağılmış işleri hâsıl olmakdur."
Eğer **kaf** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Kâf ve'l-Kur'ânü'l-mecîd."** Te'vîl "Yoldaşlardan ve ululardan hürmet yetişmekdür. Hayırla ve râhat ile dosta yetişmekdür."
Eğer **kef** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Keef, he, ye, ayın, sâd. Zikru rahmeti rabbike abdehû Zekeriyyâ."** Te'vîl "Nice gün sabr itmekdür ve istiğfâr ve kanâat itmekdür."
Eğer **lâm** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Lem yekünillezîne keferû."** Te'vîl "Ni'met ve hayr irişmekdür ve devlet kapuları açılmakdur, inşaallâhu ta'alâ."
Eğer **mîm** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Mâkâne Muhammedün ebâ ahadin"** Te'vîl "Sabırdur; sabritmese melâmet ola, dahi kazâya delâlet ider."
Eğer **nûn** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Nûn ve'l-kalemi vemâ yestirûn."** Te'vîl "Râhat ve hayr ve şâ(z)lıkdur ve cemî' işleri âsân olmakdur."
Eğer **vav** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Vallâhu min verâihim muhîtun."** Te'vîl "Âdem oğlanlarına ihtiyâcı olmamakdur, ganî olup murâdın bulmakdur."
Eğer **he** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Hel etâ 'ale'l-insâne."** Te'vîl "Murâd hâsıl olmakdur ve düşmânı kahrolmakdur."
Eğer **lâmeli-f** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Lâ uksimu bi-hâza'l-beled."** Te'vîl "İşleri teşvîş olmakdur ve zahmet çekmekdür ve tevbe ve istiğfârdur."
Eğer **ye** gelse: Ayet-i Kerimesi **"Yâsîn. Ve'l-Kur'ânu'l-hakîm."** Te'vîl

"Hayırdur ve sevinmekdür ve ni'met eline girmekdür."

FÂL-İ TEKRÂR

İnşâ'allâh tekrâr gelen harfları beyân ider.
Eğer tekrâr **elif** gelse: Mekirdür?, hâsıl olmaz.
Eğer tekrâr **be** gelse: Bir kişü mu'âvenet itmeyince hâsıl olmaz.
Eğer tekrâr **te** gelse: Cehd ide, dünyâ zevki hâsıl ola.
Eğer tekrâr **se** gelse: Gâyet iyüdür.
Eğer tekrâr **cîm** gelse: iyüdür, üç günde hâsıl olmaz.
Eğer tekrâr **ha** gelse: Bir ulu kişi araya girmeyince hâsıl olmaz.
Eğer tekrâr **hı** gelse: Ahz-i nasîb tarafından hîle ola.
Eğer tekrâr **dâl** gelse: İşi iyüye döne inşaallâhu ta'alâ.
Eğer tekrâr **zâl** gelse: Gâyet yaramazdur, el işi işlemeye.
Eğer tekrâr **râ** gelse: İyüdür, yakında hâsıl olur.
Eğer tekrâr **ze** gelse: Gâyet yaramazdur, ol işi işlemeye.
Eğer tekrâr **sîn** gelse: Eline giren çıkar şöyle bilesin.
Eğer tekrâr **şın** gelse: Da'v(â)cısı yana kendüni dahi hâsıl olmaz.
Eğer tekrâr **sad** gelse: Başına veya ... nesnesine kasd ideler, zinhâr üç gün uyumaya ve gâfil olmaya.
Eğer tekrâr **dad** gelse: Evi kavmi râzı olur işiyle.
Eğer tekrâr **tı** gelse: Cehd eylesün, işi hâsıl olur üç güne degin.
Eğer tekrâr **zı** gelse: Ol işi çâre bulunmaz, işlemeye.
Eğer tekrâr **ayın** gelse: Ol iş nice def'a kasd olmışdur, hâsıl olmamışdur, nice gün dahi hâsıl olmaz.
Eğer tekrâr **gayın** gelse: Nahsdur, işlemeye.
Eğer tekrâr **fe** gelse: Düşmânı gâlib olur, şöyle bile.
Eğer tekrâr **kâf** gelse: Cehd iderse hâsıl olur.
Eğer tekrâr **lâm** gelse: Yedi günden iden sonra yedi yıla degin hâsıl olur inşaallâhu ta'alâ. Eğer tekrâr **mîm** gelse: İyüdür mâl içün.
Eğer tekrâr **nûn** gelse: Gussa üstüne gam ola.
Eğer tekrâr **vav** gelse: Bir kurı gavgâ görecegü, yalan da'v(â) gibi nesne hâsıl olmaz.
Eğer tekrâr **he** gelse: İyü degildür, gam üstüne gam olur.
Eğer tekrâr **lâmelif** gelse: Fâlın teşvîş ola; yaramazdur, gâfil olmaya.
Eğer tekrâr **ye** gelse: Yaramazdur; gâfil olmaya, günâhını dileyesin. [755]

Kısmet-i rûz-i ezel aldı kâmû nasîbîn,
Kimisi buldu râhat kimi nekâl[756] ***içinde.***

[755] (TEMİZKAN)
[756] **Nekal:** Şiddetli azab. İşkence ve ukubet. İbret.

Ezel gününde herkes nasibini kısmeti aldı,
Kimisi buldu rahat kimi azap içinde.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"En çok belalara düşenler nebilerdir. Sonra onlara en fazla benzeyenler, sonra onlara benzeyenlere benzeyenlerdir" [757]

Dünyâ ile rahat bulupta kendisinde İlâhi aşk bulunmayan ve gam sâhibi olmayan Âdemi sen adam sayma, o hayvandan daha aşağıdadır, yani o delâlet içindedir.

İnsan için ihsan edilen nimet belki onun farklı olmasını temin ederken yükünü de ağırlaştırmıştır. Akıl yüksek bir nimet iken derinliği artıkça huzursuzluk veren halide artmaktadır. Bu şekilde çok akıllı kimsenin aklını zayi etmesi belki ondaki bu irtifadan dolayıdır. Yüksek akıl sahipleri anlayışları yüzünden hep huzursuz, tedirgin ve yalnız kalmışlardır. Sezgi ve manevi oluşumlar yönünden kısır kalanlar bu girdaptan çoğu zaman kendini kurtaramayıp akıllarındaki zayiat fazla olup delirmişlerdir. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz bile son döneminde bu buhranları yaşamıştır. Onu kurtaran yön ise almış olduğu manevi terbiyenin takviyesi ile Allah Teâlâ'ya yönelmiş son günlerinde Hakk'ın yakınlığını daha fazla hissetmiştir.

İnsanı üzen tek şey belki beklentisi olduğu şeylerin gerçeği ile karşılaşınca yıkıma uğramasıdır. Allah Teâlâ kullarına ihsan ederken **"Kahhâr"** sıfatını her zaman tecelli ettirmiş ve kıyametin son kelamı لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ***"Bugün mülk kimindir? Vâhid, kahhâr olan Allah'ındır."*** [758] Bu nedenle insan hangi hal ve makama gelirse gelsin son söz ve emir Allah Teâlâ'nındır.

<u>Bizim de mihnet imiş kısmetimiz ezelde,</u>
<u>Kaldı başım anın çün fitne vü âl içinde.</u>
Bizim de mihnet imiş kısmetimiz ezelde,
Kaldı başım onun için fitne ve hile içinde.

<u>Gamsız olan adamı sanma anı âdemi,</u>
<u>Hayvandan ol edaldir kaldı dalâl içinde.</u>
Gamsız olan adamı sanma onu âdemî,
Hayvandan o alçaktır kaldı sapıklık içinde.

---

[757] Tirmizi Hasen Sahih kabul etmiştir. İbn. Mâce. ibn. Hibban ve Hâkim Sa'd b. Ebi Vakkas'lan rivayet etmişlerdir. Nesaî. Darimî. îbn. Mâce. Malik vd. sahih kabul etmişlerdir. Değişik varyanttan için bkz. Aclûnî. I/130:

[758] Mü'min, 16

Her şeyi hoşgörmek bir insan için mümkün değildir. Razı olunan ve olunmayan hallerin hepsini Allah Teâlâ'dan bilerek sukut etmek ile nefsin tepkisiz kalması ayrı ayrı şeylerdir. Mesela küfredenin küfürüne razı olmak ile sabrederek tepki vermek arasında çok fark vardır. Birisinde Allah Teâlâ'nın rızasını diğerinde nefsinin hoşgörüsü vardır ki, nefse hoş gelen her şey batıldır. Bu sebeble müslümanın bir olaya sabrı ile rızasında Allah Teâlâ'nın hükümleri yönlendirici olarak muhakkak bulunur. Kâfirde ise nefsin emniyetinden başka bir düşünce yoktur.

Şadlık ehl-i aşka, aşkın gamıdır veli,
Şol ayrılık güzeldir ola visal içinde.
Veli, aşk ehlinde sevinç, aşkın üzüntüsüdür
Visal içinde olan şu ayrılık güzeldir.

Şol ayrılık güzeldir' e misâl olmak üzere Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin hicretle ilgili bir gazeli ile onun Erzrumlu İbrahim Hakkı kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz tarafından yapılan manzum tercümesi ile aşağıda veriyoruz:

"Ağaç bir yerden bir yere gidebilseydi, ne testere eziyetini çekerdi, ne cefa yaralarıyla yaralanır-berelenirdi.

Sağır kaya gibi oldukları yerde kalakalsalardı, ne güneş ışık verirdi, ne ay ışığı âlemi ısıtırdı.

Deniz gibi durdukları yerde dursalardı, Fırat da acırdı, Dicle de, Ceyhun da.

Hava, bir kuyuda hapis kalsa zehir olur, bak da gör, hava bile duruştan ne ziyana uğradı.

Deniz suyu yolculuğa çıktı, havaya ağdı da bulut oldu mu acılıktan kurtuldu, helvaya döndü.

Ateşin yalımı, alevi yatıştı mı üstünü kül kapladı, öldü, yok oldu gitti.

Bak hele Yusuf-ı Ken'an, babasının kucağından ayrıldı, yolculuğa düştü, tâ Mısır'a kadar gitti de eşsiz bir makama ulaştı.

Bak hele İmrânoğlu Mûsa, anasının kucağından ayrıldı, Medyen'e gitti de o yol yüzünden ulu kesildi.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Miraç gecesi Burak'a bindi de yola düştü, **"Yaklaştı, yakınlaştı, aralarında iki yay kadar bir yakınlık kaldı, hatta daha da yakına vardı"** makamını buldu.

Bak hele şeriat sahibi Ahmed sallallâhü aleyhi ve selleme, Mekke'yi bıraktı da ordu çekti, gelip çattı, Mekke'ye sahip oldu.

Bak Meryemoğlu İsâ'ya, boyuna yolculuk etti de ölüleri dirilten Âb-ı hayata döndü.

Usanmasaydın, sıkılmasaydın dünyadaki konukları, yola düşmüş, yolculuğa çıkmış erleri, birer birer, ikişer ikişer, üçer üçer sayar dökerdim.

Birazını gösterdim geri kalanını sen bil, sen öğren, kendi huyundan, Allah Teâlâ huyuna ulaşmaya bak, yola düş. "[759]

Eğer şecer müteharrik olaydı cay-be-câ
Ne bıçkı zahmı çekerdi ne balta ile cefâ
Melûl olurdu cihan halkı şemsten her an
Mukîm olaydı yerinde çü sahra-i semma
Furat u Dicle ve Ceyhun acı olurlar idi
Eğer yerinde sükûn etselerdi çün derya
Havada ebre sefer kıldı çünki bahr suyu
Halâs buldu acılıktan oldu çün helva
Peder kenarını terk etti Yûsuf-ı Ken 'ân
Seferle Mısr'a aziz oldu anda müstesna"
Habîb-i Hak çü sefer kıldı Mekke'den mağlup
Seferle Mekke'yi feth etti gâlib ol mevla
Kıyas kıl sefer-i zahire gönül seferin
Tavattun eyleme âdetlerinde gözle rıza
Saâdet-i dü-cihandır sana gönül seferi
Sana çü senden ırağ olmak oldu kurb-ı Huda
Ko sureti sefer-i sîret eyle ey Hakkı
Huyundan eyle sefer hulk-ı Hakk huy ola sana[760]

<u>Haddin tecellîsine müştak olur bu cânım,</u>
<u>Görmedi çoktan anı şol zülf ü hâl içinde.</u>
Bu cânım yanağın tecellîsine arzulu olur,
Görmedi çoktan onu şu zülf ve hâl içinde.

<u>Mescide varmak ile zevke ereydi zâhid,</u>
<u>Kılmazdı da'vâyı ol bu kîl ü kâl içinde.</u>
Mescide varmak ile zevke ereydi zâhid,
Kılmazdı da'vâyı o bu dedikodu içinde.

Din tapınma dilidir, inanan kişinin bilgisine kılavuzluk eden, onu güvenilir kılan, canlı tutan, imâni aklına uygun yapan tapınma fiilleridir.

[İnsan, doğumundan ölümüne kadar hep mutlu olmak arzusu içeri-

---

[759] Mevlâna, Dîvan-ı Kebir, trc. A.Gölpınarlı, c.III, s.67

[760] İbrahim Hakkı, Dîvan, Erzurum. İl Halk Ktp. nr. 14232, yk. 17b - 18a; Ayrıca bkz. Amil Çelebioğlu, S.Nahîfî'nin Hicretü'n-Nebi Adlı Mesnevisi, s. 57-59

sindedir. Mutluluk insanın hayatının amacı ve anlamıdır. Bu yüzden o, daima ona mutluluğu yaşatacak şeyi arar durur.

Modern dünyada teknolojinin ve bilimin ilerlemesi ile insanın mutluluğunun artacağı düşünülmüştür. Oysaki teknolojinin ilerlemesi insanın mutlu olmasına vesile olmamış, aksine kaygının, sıkıntının, stresin artmasına neden olmuştur. Bu ortam içerisinde insan kendisini mutlu edecek her yöntemi kullanmaya çalışmıştır. KİŞİLERİ MUTLULUĞA GÖTÜRECEK ÇEŞİTLİ FORMÜLLER ÜRETİLMEYE ÇALIŞILMIŞ VE BU FORMÜLLERLE İLGİLİ YÖNTEMLER VE KİTAPLAR TÜM DÜNYA ÜZERİNDE RAĞBET GÖRMÜŞTÜR.

Başlangıcını insanlığın başlangıç tarihi olarak gösterebileceğimiz dinler de kişilerin mutluluğunu hedeflediklerini, amaçlarının insana dünya ve ahiret mutluluğunu kazandırmak olduğunu ifade etmişlerdir. Öyleyse mutluluğu arzulayan insan için dinler olumlu bir katkıda bulanabilir. Çünkü dinler, insanın yaratılışına uygun formüller ileri sürer ve iddia ederler. Bu yüzden bir dine inanma nasıl insanın doğasında yer alıyorsa, inandığı dinin ona mutluluğu getireceği düşüncesine sahip olmak da kişilerin zihninde yer alabilir. Bu durumda din ile mutluluk arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu söylenilebilir.][761]

[Ancak modern dönemin burjuvazi kesimi, geleneksel din kavramını kökten değiştirerek yerine kusursuz evren düzeneğini yaratan **"İyi ve Adil Saat Yapımcısı"**, herkesi aynı düzeyde seven, onlara günah işleme ya da günahtan kaçınma özgürlüğü veren, sadece çok büyük günahları cezalandıran yeni bir Tanrı koydu. Allah Teâlâ'yı mantıkî önermelerle ispatlanmasını rasyonel bir söyleme geçirdiler ve İNANCI KİŞİSEL BİR SEÇİM saydılar.][762]

Bu şekilde insan aklı karıştı. Birçok uydurma ve benzeri hayale gelmeyen kurgular ile olur olmaz felsefî, ideolojîk türevler içinde dinleri ve manevî hayatları zayıflamaya başladı. ***Hakikatte din zayıflamaz, dinî yaşayış zayıflar.*** Ürküntüler içinde her geçen gününde insan çaresizlilerini gidermek ve mutlu olmak için gayret gösterse de sonuçta üzülen ve öldüğünde dünyaya gelip ve gelmediği kimseler tarafından hatırlanmayan birey olarak kalmaktadır.

İnsan mutluluğa azıcık bir şeyle kavuşur. Fakat sevdiği şey bir zaman sonra onu sıkmaya başlar.

İnsan mutluluğa azıcık bir şeyle kavuşur. Fakat sevdiği şey bir zaman sonra onu sıkmaya başlar.

---

[761] (ACABOĞA, Ocak–2007), s. IV

[762] (ER, 2006), s. 82-85

Sonsuz hırs ve istek karşısında ezilen insan için ancak Allah Teâlâ'nın tatmin edebileceğini görmekteyiz. Sonsuzluk ancak Allah Teâlâ'da olunca başka bir şeyden mutlu olunacağını sanmak yanlış olabilmektir. Allah Teâlâ dahi insanın fıtratında usanç olduğunu bildiği için ibadetleri çeşitlendirdi. Her zaman ibadet etmeyi değil, bazı zamanlarda ibadeti emretti. Mesela, namazı kılmak değil namazı yerine getirmek niyetinde olursa namaz seni sıkmaz. Zira her namaz kılmakla namazı gerçekle kılmış değildir. Eğer öyle olmuş olsa idi, mutsuz insanları namaz kılanlar içinde görmezdik.

Sonuç olarak bedeni zevkler hiçbir şekilde insanı mutlu etmiyor. Ruhânî zevkler ise geçici bir dönem mutluk veriyor. Onun için tek kurtuluş din sahibi olmak değil, Allah Teâlâ'yı sevmek ve ona kendimizi sevdirmenin yollarını bulmaktır.

İbadet çokluğuna yok itibar hiç
Kulundan Hâlikı hoşlanmayınca [763]

<u>Meyhânede bir kadeh nûş etmeği vermezem,</u>
<u>Bin şuğluna sofinin tekyede şâl içinde.</u>
Meyhânede bir kadeh içmeği vermezim,
Tekkede şâl içinde sofinin bin işine.

<u>Mescidi meyhâneyi fark eylemem zâhidâ,</u>
<u>Göründüm ise ne var hâ</u>[764] ***<u>ile dâl</u>***[765] ***<u>içinde.</u>***
Mescid ve meyhâneyi fark eylemem zâhidâ,
Göründüm ise ne var iyilik ile kötülük içinde.

Kâinat, Allah'ın cemâl ve celâl sıfatlarının tecellîsiyle doludur. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin şu beyti, bu konuyu çok hoş bir tarzda izah etmektedir:

"Cemâli zâhir olsa, tîz celâli yakalar ânı,
Görürsün bir gül açılsa yanında hâr olur peydâ."

Şuayb Şerefeddîn Gülşenî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz bir mektubunda aynı mutasavvıf şâirimizin bir beytine yer verdikten sonra, cemâl ve celâl sıfatlarının tecellîlerini şu şekilde izah etmektedir.

"Mescid u meyhâneyi fark eylemem zâhid

---

[763] Kuddûsi kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

[764] **Hidayet:** Doğruluk. İslâmlık. Hakkı hak, bâtılı da bâtıl olarak görüp doğru yola girmek. Dalâletten ve bâtıl yoldan uzaklaşmak.

[765] **Dal:** Dalâlete giden, azan. Azdırıcı, sapkın. Şaşkın. Ağacın ilk verdiği kol. Kur'ân hattiyle yazılan (د) harfinin okunuşu (Ebcedi değeri dörttür.) Noktasız olduğundan "dâl-i mühmele" de denir.

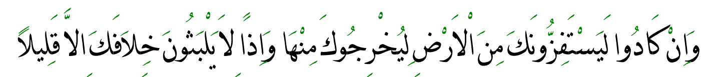
Göründüm ise ne var "hâ" ile "dâl" içinde

Mescid ile meyhânenin şerîat ve tarîkatte farkı vardır. Çünkü şerîatte mescid, mahall-i ibâdet, meyhâne ise, mahall-i isyândır. Ve tarîkatte mescid, mazhar-ı Cemâldir. Ya'nî Hakk'ın "Cemâl" yüzüdür. Meyhâne ise "Celâl" yüzüdür. Ve lâkin hakîkatte hiç farkı yoktur. Mısrıyyu'l-Niyâzî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Efendimiz ehl-i hakîkat olduğundan mescid ile meyhâneyi fark etmediğini söyledi. Çünkü "her nereye teveccüh ederseniz Hakk'ın yüzüdür"[766]. Gerek mescid, gerek meyhane." [767] Mektup 45 (ÇİMEN, 2002), s. 141

Yeniçağ filozoflarından Leibniz 'Theodicee' adlı eserinde en mükemmel varlık olan Tanrı'nın kötülüğü neden yarattığını tartışır. O *'Her seyi bilen, en iyi, en güçlü varlık olan Tanrı neden içinde acının ve günahın olmadığı bir dünya yaratmamıştır?'* diye sorar ve ardından ***'Acı olmasaydı haz olmazdı, günah olmasaydı sevap olmazdı.'*** diyerek sorusunu yanıtlar. Kendi düşünce sistemi içerisinde Tanrı'yı haklı göstermeye çalışan Leibniz, Tanrı'nın yaptığının olabilecek en iyi ihtimal oldugu sonucuna vararak tartışmasını noktalar.[768]

Ver serini Niyâzî sırrını verme yâda
Nadâna sırrın veren kalur vebâl [769] ***içinde***

Ver başını Niyâzî sırrını verme yabancıya
Cahile sırrını veren kalır vebâl içinde

"Memleketinden çıkarmak için seni nerdeyse zorlayacaklardı. O takdirde senin ardından onlar da pek az kalabilirlerdi." [770]

[766] Bakara, 2/115.
[767] Mektûb, 45.
[768] (KEKLİK, 2007), s. 8
[769] **Vebal:** Günah. Zarar. Ziyan. Şiddet. Ağırlık. Azab. Doğru olmayan bir hareketin manevî mes'uliyeti
[770] İsra, 76

TAHMİS-İ AZBÎ

Kıl ile kâlı[771] gizlidir âşıka hâl içinde
Lutfunu gördüm ıyan [772]saklı zevâl içinde
Cehlini seyr eyledim gizli kemâl içinde
Ey bî-misâl vâhid-i hüsnün misâl içinde,
Âyînenin göründü bir hub cemâl içinde.

Serviyle topu [773]senin kaddine [774] olmuş melil [775]
Kimki seni görmedi cehliyle oldu zelil
Yoluna her kim verir can u dili fî-sebil
Düştü kamû heyâkil kâmetine mukâbil,
Cünbüşü gösteren sen şekl ü hayâl içinde.

Ârif olur er kişi bu sohbeti kim görür
Sohbetiyle cân olur bu sohbeti kim görür
Vuslatına tez erer bu farkı kim görür
Bu san'atı kim bilür, bu kudreti kim görür,
Bu vuslatı kim bulur ceng ü cidâl içinde.

Cennet olur tâlibe sırrın eyle külhânın
Düzâh olur münkire müşkül eyle gülşenin
Aşkınla âşıkın cennet eder meskenin
Kande bulur isteyen lütfunu ey dost senin,
Çünkim anı gizledin kahr ü celâl içinde.

Ehl-i gamın pendini canla çün geldim
Hayli zamandır senin vuslatını bekledim
Tâ bilicek sırrını nice zaman eğledim
Mushaf-ı hüsnüne çün tefe'ül eyledim ben,
Burc-u belâda gördüm kendimi fâl içinde.

Derdinle serseri sarhoş iken eyledim
Nice nice ben sana arzı mâil eyledim
Nice zaman âşkınla derde düşüp eğledim
Taliimi yokladım mihnet evinde buldum,
Anın için yürürüm herdem melâl içinde.

---

[771] Dedikodu
[772] **Ayan:** (İyân) Aşikâr. Belli. Herkesin bilebileceği ve görebileceği.
[773] **Serviyle topu:** Baştan ayağa. toplam, tüm, bütün, toptan, hepten
[774] **Kadd:** Boy, bos.
[775] **Melîl (Melile):** Kül içinde pişirilen ekmek. Hararet, sıcaklık. Üzgün, kederli. Melul.

Cevr u cefâsın çekip umma vefâ güzelin
Yâri kadîmim [776] olmaya hiç ecilden
Olmaya herkez nasip kurtuluş bu keselden[777]
Bizim de mihnet imiş kısmetimiz ezelde,
Kaldı başım anın çün fitne vü âl içinde.

Ehl-i dilin içinde kim ki olur hemdemi
Anlar Elest emrini fehm ediben bu demi
Sırrı Hakk'ın sen onu sanma sakın mahremi
Gamsız olan adamı sanma anı âdemi,
Hayvandan ol edaldir kaldı dalâl içinde.

Hayr ile şer haktır âdemi sanma deli
Cismi şeriât olur dili hakikat ili
Dîli olandır veli kimine velidir beli
Şadlık ehl-i aşka, aşkın gamıdır veli,
Şol ayrılık güzeldir ola visal içinde.

Hayli zamandır senin âşkınla giryanım
Senden olur derdime lutfunla dermanım
Meded müddam eyle bana meded sultanım
Haddin tecellîsine müştak olur bu cânım,
Görmedi çoktan anı şol zülf ü hâl içinde.

Hakk'a giden râhı ger bana soraydı zâhid
Hubbu sivâ eğer Hakk'a vereydi zâhid
Baktığına Hakk deyü doğru göreydi zahid
Mescide varmak ile zevke ereydi zâhid,
Kılmazdı da'vâyı ol bu kîl ü kâl içinde.

Çünkü Hakk'ı bilmişim yahşi yaman yermezem
Hakk'ı ıyan görmüşem kimseye yol sormazam
Kendi özümü kimseden çünkü gani görmezem
Meyhânede bir kadeh nûş etmeği vermezem,
Bin şuğluna sofinin tekyede şâl içinde.

Cennet oluptur bana kûşe-i fakr u rıza
Hayr şerri bu dem Hakk'tan okudum şehâ
Kande ki baksa gözüm Hakk'ı görüp bî-riya
Mescidi meyhâneyi fark eylemem zâhidâ,
Göründüm ise ne var hâ ile dâl içinde.
Ver serini Niyâzî sırrını verme yâda
Nadâna sırrın veren kalur vebâl içinde

---

[776] **Kadîm:** Eski zaman. Başlangıcı olmayan. Uzun zamandan beri var olan. Evveli bilinmeyen hâl ve keyfiyet

[777] **Kesel:** Tembellik. Uyuşukluk. Yorgunluk. Ağırlık.

177

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Kalbini bâğ-ı cinân et ravza-i tevhid ile
Can dimâğın kıl muattar nefha-i tevhid ile.
Kâbe-i nûr-i siyâhın bî-nihâyet yolları,
Kat'eder erbâb-ı aşk bir lemha-i tevhid ile.
Her ne denlü rû siyâh ettiyse isyânın seni,
Ağarır bî-şek yüzün bu garra-i tevhid ile.
Mâ-verâ-i ins ü cinni seyredip arşa çıkar,
Kim ki mi'râç eylediyse cezbe-i tevhid ile.
Ey Niyâzî Ârif-i billâh gönülden selb eder,
Onsekizbin perdeyi bir lem'a i tevhid ile.

Kalbini bâğ-ı cinân et ravza-i tevhid ile
Can dimâğın kıl muattar[778] ***nefha-i tevhid ile.***
Kalbini cennet bâğı et tevhid bahçesi ile
Can dimâğın kıl kokulandır tevhid üfürüğü ile.

Kâbe-i nûr-i siyâhın bî-nihâyet yolları,
Kat'eder erbâb-ı aşk bir lemha-i tevhid ile.
Nurlu siyâh Kâbe'nin sonsuz yollarını,
Yol alır aşk erbâbı bir tevhid şimşeği ile.

Her ne denlü rû siyâh ettiyse isyânın seni,
Ağarır bî-şek yüzün bu garra-i[779] ***tevhid ile.***
Her ne denli siyah yüzlü ettiyse isyânın seni,
Şübhesiz yüzün beyazlar, bu parlatıcı tevhid ile.

Mâ-verâ-i[780] ***ins ü cinni seyredip arşa çıkar,***
Kim ki mi'râç eylediyse cezbe-i tevhid ile.
İns ve cinnin idraki dışında arşa kadar çıkar,
Kim ki mi'râç eylediyse tevhid cezbesi ile.

Ey Niyâzî Ârif-i billâh gönülden selb[781] ***eder,***

---

[778] **Muattar:** Itırlı, kokulu. Güzel kokulu bir lâle çiçeğinin adı
[779] **Garra:** Parlak. Beyaz. Güzel. Şa'şaalı. Kur'an'ın kudsi nurlarının parladığı Medi-ne-i Münevvere'nin bir ismidir.
[780] **Ma-vera:** Bir şeyin gerisinde, arkasında veya ötesinde bulunanlar
[781] **Selb:** Zorla alma, kapma, soyma. Nefy ve inkâr etme. Kaldırma, giderme, izale. Man: İki şey arasında nisbet-i vücudiyenin kalkması

Onsekizbin perdeyi bir lem'a*[782] *i tevhid ile.
Ey Niyâzî Ârif-i billâh gönülden kaldırır,
Onsekizbin perdeyi bir tevhid ışığı ile.

TAHMİS-İ AZBÎ

Devre-i ârşı oku bu halka-i tevhid ile
Tâ cihâna şâh olasın kise-i[783] *tevhid ile*
Gel budem tevhidi Hakk'a kisve-i[784] *tevhid ile*
Kalbini bâğ-ı cinân et ravza-i tevhid ile
Can dimâğın kıl muattar nefha-i tevhid ile.
Âşıkı kurbu Hüdâ'ya çekti zillet yolları
Kasrı işret gâhî çıktı anla gurbet yolları
Oldu bin birden ziyâde yâre vuslat yolları
Kâbe-i nûr-i siyâhın bî-nihâyet yolları,
Kat'eder erbâb-ı aşk bir lemha-i tevhid ile.
Ger kıla Mührü Süleymânı ahd ü peymânın seni
Ola canından azizin sana cânânın seni
İrgörür[785] *dermâna âhir derde dermânın seni*
Her ne denlü rû siyâh ettiyse isyânın seni,
Ağarır bî-şek yüzün bu garra-i tevhid ile.
Vuslatın sırrın bilir ilmi ledünden hoş habâr[786]
Sırrını fâş eylemez munis olur ona yâr
Evliya ve enbiyanın kadrini okuryazar
Mâ-verâ-i ins ü cinni seyredip arşa çıkar,
Kim ki mi'râç eylediyse cezbe-i tevhid ile.
Azbî'yi mıknatıs âşkı feyz Hakk'ı cezb eder
Sanma Hakk'tan söyleyen kudretin sözünü kizb [787] *eder*
Masivâyı terk eder hubbu Hüdâ'yı kesb eder
Ey Niyâzî Ârif-i billâh gönülden selb eder,
Onsekizbin perdeyi bir lem'a i tevhid ile.

---

[782] **Lem'a:** (C.: Lemâat) Parlamak. Şimşek gibi çakmak. Güneş ve yıldız gibi parlamak. El ile veya elbise gibi bir şeyle işaret etmek
[783] **Kise:** (Kis-Kese) f. Küçük-büyük torba kab. Para kesesi. Kumaştan çanta biçiminde torba kab. Yoğurt kesesi. Para. Para hesabı. Öz para. Kestirme yol.
[784] **Kisve:** Elbise. Kılık. Hususi kıyafet. Küsve. Kisbet
[785] **İrgörür:** Ulaştırmak, götürmek
[786] **Habar:** (C.: Habârât) İmzâ. Mühür, damga.
[787] **Kizb:** yalan; yalan söyleme.

178

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.

Zerreler zâhir mi olurdu afitâbı olmasa,
Katreler kande yağardı hiç sehâbı olmasa.
Bahr-ı zâtın mevcinin hiç haddi vü payânı yok,
Zâhir olmazdı cihân anın habâbı olmasa.
Herkes anlar hem görürdü yüzünü ey dost senin,
Kibriyâ-yı "len terâni"den nikâbı olmasa.
Kim bilürdü zülfün ile kaşların ma'nâsını,
İki âlem gibi şerh eyler kitâbı olmasa.
Ukdesin kim halledeydi ol kitâbdan zülfünün,
Anın insan denilen âhirki bâbı olmasa.
Haşri inkâr eyleyen mülhidler ilzam mı olur,
Sâl-be-sâl evrâk-ı eşcâr inkılâbı olmasa.
Kabri vahdet kûşesi haşri temâşâgâh idi,
Ey Niyâzi kimde kim cehlin azâbı olmasa.

Zerreler zâhir mi olurdu afitâbı olmasa,
Katreler kande yağardı hiç sehâbı olmasa.
Zerreler zâhir mi olurdu güneş olmasa,
Katreler nereye yağardı hiç bulutu olmasa.

Tozların havada uçuşunu ancak güneşin varlığı ile görür ve hissederiz. Ayrıca zerrenin yolcuğu için güneşin sıcaklığı gerekir. Çünkü onu neminden kurtararak bulunduğu yerden koparır.

Bahr-ı zâtın mevcinin hiç haddi vü payânı yok,
Zâhir olmazdı cihân anın habâbı*[788] *olmasa.
Zât deryasının dalgasının hiç sınırı ve sonu yok,
Zâhir olmazdı cihân onun muhabbeti olmasa.

Allah Teâlâ âlemleri yaratmayı murad edişinde âşkın varlığından söz edilir. Bu aşkın merkezinde ise Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Hakikât-i Muhammediyesi yer alır.

> [Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, bütün kâinata nüfuz etmiş olan ilahi hakikat ve her mahlûkun yaratılmasında ilk sebep olduğu gibi, mutlak varlık olan Allah Teâlâ ile beşerî âlemi birbirine bağlıyan küllî

[788] **Habab:** (Habâbe) Son derece muhabbet. Su üzerindeki hava kabarcığı

akıldır.

Âlem de Hakikati Muhammediye'nin suretinden ibaret olduğu gibi Hakikati Muhammediye de Allah Teâlâ'nın tecelli eden suretinden başka bir şeyde değildir.

O´nun hakikati, nebilerin ve evliyanın ilâhi ilme dair bilgilerini kendisinden aldıkları bir kaynaktır.

Arş ve içindekiler; yer ve gökler; ahiret ve dünya; gizli ve açık ne varsa, hepsi bir araya getirilip bakıldığında Mevlâ'mız Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin nurundan bir parça olduğu görülür. Öyle ki, Arş´ın kıymet kazanması O´nun ayağının tozuna kavuşması ile oldu.

O´nun bütün nuru bir araya getirilip arşa konulsa arş erir; arşı çevreleyen âlemlere konsa, parçalanırlar.

Bütün yaratıklar bir araya getirilip o büyük nurla karşılaşsa, hepsi özlerini O´nda kaybedip dağılırlardı.][789]

Herkes anlar hem görürdü yüzünü ey dost senin,
Kibriyâ-yı "len terâni"den nikâbı[790] olmasa.
Herkes anlar hem görürdü yüzünü ey dost senin,
Kibriyâ-yı "len terâni"den peçesi olmasa.

Kim bilürdü zülfün ile kaşların ma'nâsını,
İki âlem gibi şerh eyler kitâbı olmasa.
Kim bilirdi zülfün ile kaşların ma'nâsını,
İki âlem gibi şerh eyler kitâbı olmasa.

Kitap'tan maksat burada insân-ı kamillerdir.

Ukdesin[791] kim halledeydi ol kitâbdan zülfünün,
Anın insan denilen âhirki bâbı olmasa.
Düğümünü kim halledeydi ol kitâbdan zülfünün,
Onun insan denilen âhirki kısmı olmasa.

Haşri inkâr eyleyen mülhidler ilzam[792] mı olur,
Sâl-be-sâl evrâk-ı eşcâr inkılâbı olmasa.
Haşri inkâr eyleyen dinsizler ikna mı olur,

---

[789] (ALTUNTAŞ, 2004), s.90
[790] N**ikap:** yüz örtüsü, peçe, perde, örtünme.
[791] **Ukde:** Düğüm, bağ. Karışık ve müşkil iş. Zorluk, zor iş. Vâlilik ve halifelik için akdolunan biat. Ağaçlık yer. Pelteklik, kekemelik. Arzu edip de ulaşamadığından dolayı içe dert olan şey
[792] **İlzâm:** iknâ edip sükut ettirme, delil göstermekle ve ispat etmekle galip gelme.

Seneden seneye ağaçların yapraklarının çevrilmesi olmasa.

Kabri vahdet kûşesi haşri temâşâgâh[793] idi,
Ey Niyâzi kimde kim cehlin azâbı olmasa.
Kabri Vahdet köşesi haşri temâşâgâh idi,
Ey Niyâzi kimde ki cehlin azâbı olmasa.

Marifetullâha erişen kişinin haşri, tevhid ehli haşri olup bir nevi temâşâ yeri gibidir ve makâmatladır. O tevhid ehli, " Cem, Hazretül-cem, Cem-ül-cem, Ahadiyyet" makâmlarını temâşâ ederek haşir olur. Eğer bir kimsenin cehaletle azâbı olmazsa, yani Arif-i billâh olursa, çünkü azâp bütün cehaletten ileri gelir ki, o ise Hakk'ı burada iken ârif olmamaktan, yani bilmemekten dolayıdır.

TAHMİS-İ AZBÎ

Ehl-i âşk mesti mey olmaz âşk şarabı olmasa
Gülemezdi sırrı Hakk'ı dilde tâbi olmasa
Ger bu zülmetten bezerdi ızdırâbı olmasa
Zerreler zâhir mi olurdu afitâbı olmasa,
Katreler kande yağardı hiç sehâbı olmasa.

> *Dertden özüne hangi derttir derdi var dermanı yok*
> *Yârine âşık yakîn olsa dîni imânı yok*
> *Her kimin ısyanı çok kadr bil onun gufranı yok*
> ***Bahr-ı zâtın mevcinin hiç haddi vü payânı yok,***
> ***Zâhir olmazdı cihân anın habâbı olmasa.***

Ten kulağıyla işittim sözünü ey dost senin
Koymaz elden ölünce izini ey dost senin
Kim koyup gitmiş ayağı tozunu ey dost senin
Herkes anlar hem görürdü yüzünü ey dost senin,
Kibriyâ-yı "len terâni"den nikâbı olmasa.

> *Lâ ile ilâ'nın idrâk eyleyen aksâsını[794]*
> *Ehli iman oldu bildi hazreti mevlâsını*
> *Kim bilirdi lâm- elif ten âşıkın esmâsını*
> ***Kim bilürdü zülfün ile kaşların ma'nâsını,***
> ***İki âlem gibi şerh eyler kitâbı olmasa.***

---

[793] **Temâşâgâh:** f. Gam ve kederi defetmek için gezip...
[794] **Aksa:** En uzak. En son. Kusvâ. Nihayet. Irak

Âb u hayvandan ne fark var bu âb'dan zülfünün
Yok rehâyab [795] olmağa baisi mekandan zülfünün
Bir teli yektir keserse bin tuvandan[796] zülfünün
Ukdesin kim halledeydi ol kitâbdan zülfünün,
Anın insan denilen âhirki bâbı olmasa.

Ehrimen sırrı nebiye hâşâ mahrem mi olur
Âdemi inkâr eden şeytandır âdem mi olur
Cahile kâmil bu yüzden oldum ekrem mi olur
Haşri inkâr eyleyen mülhidler ilzam mı olur,
Sâl-be-sâl evrâk-ı eşcâr inkılâbı olmasa.

Mûnisi yâri refikî Azbî'nin Allah idi
Âşıkın hâli mükedder münkirin gümrâh idi
Bu fenâ dünyada olmak Hakk'a doğru râh idi
Kabri vahdet kûşesi haşri temâşâgâh idi,
Ey Niyâzi kimde kim cehlin azâbı olmasa.

---

[795] **Rehayab:** f. Kurtulan.   Yolcu olan.
[796] **Tuvan:** f. Güç, kuvvet.

179

Vezin: Mef'ûlü Mefâilün Mef'ûlü Mefâ'îlün

Ahvâl-i serencâmım bu saate erince,
Demem sana icmâlin tâ gâyete erince.
Biz beş er idik çıktık bir demde yola girdik,
Kırk yılda Pîr'e erdik bu sohbete erince.
Her yana-ya çalındık çok adları takındık,
Dört tekbiri bir kıldık ta kâmete erince.
Çün kâmet alıp durduk divânına el bağlı,
Veçhini ayân gördük bu hayrete erince.
Tâat bu imiş ancak, râhat bu imiş ancak,
İzzet bu imiş ancak bu hizmete erince.
Kesret idi bir oldu, sûret idi sır oldu,
Zulmet idi nûr oldu bu âyete erince.
Çün cân ile bir idik ebdân ile dağıldık,
Âhirki deme erdik bu vahdete erince.
Bindörtyüz kanat açtım altıyüz dani koştum,
Tâ onbeşe dek uçtum bu hâlete erince.
Dünyâyı n'ider âşık, ukbâyı n'ider sâdık,
Mısrî ola gör ayık, sen vuslata erince.

Ahvâl-i serencâmım bu saate erince,
Demem sana icmâlin tâ gâyete erince.
Başımdaki hallerin seyr-i bu saate erince,
Topluca tâ nihayete erinceye kadar sana diyemem.

Sırrı encamdan gaye bir kişinin beşeri ölçüde seyri sülukudur. Görünen mükevvenat iki şekilde zevk edilmesi icab eder. Birincisi icmal, ikincisi tafsildir. Hatta Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin şöyle bir müjdesi vardır. "Kur'an'ın batnı vardır. Batnının da batnı vardır. Her batın yedi ana mânaya şamildir. Her bölümde yetmişe bölünür. İşte bu yedi ana mânâ tevhit mertebeleridir. Tevhid merbelerini zevk etmek icmal itibarile Allah Teâlâ'yı zevk etmek, tafsil itibarile de Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi zevk etmektir. Bu demektir ki görünen her varlık da icmal ve tafsil itibarile Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi zevk ve meşahede her ehli Tevhid'in öz ve hakiki zevkidir.

Biz beş er idik çıktık bir demde yola girdik,
Kırk yılda Pîr'e erdik bu sohbete erince.
Biz beş er idik çıktık bir vakitte yola girdik,

Bu sohbete erince Kırk yılda Pîr'e erdik

Niyâzî-i Mısrî burada Şeyhi Ümmî Sinan, kendisiyle beraber tasavvufî eğitim verdiği beş kişiden bahsediyor.

Kütahyalı Gülaboğlu Askerî (hyt. 1693, Afyon)'dir.

Mehmed Efendi'dir. Mehmed Efendi Uşaklıdır. Ümmî Sinan, 1647 senesinde Uşak'ta onu ziyaret etmiştir. Niyâzî-i Mısrî'nin Ümmî Sinan'a, bu ziyaret sırasında biat ettiğini biliyoruz. Niyâzî, 1078/1682 senesinde vefat eden Mehmed Efendi için bir tarih düşürmüştür:

Hüsn-i hâtemine Niyâzî dedi târihin anın
Allah Allah dedi vü kıldı bekaya irtihâl

Muslihüddin Mustafa Uşşâkî'dir. Soyu Hz. Ebubekir radiyallâhü anha dayanmaktadır. Şiirlerinde **"Şeyhî"** mahlasını kullanmıştır.

Ahmed Efendi de, Matlaî mahlasıyla aruz ve heceyle ilâhîler yazan bir şairdir.

Çavdaroğlu Ahmed Efendi de, Ümmî Sinan'ın yetiştirdiği sofilerdendir. Meşhur mutasavvıf şair Gaybî Sun'ullah babasıdır.

Şair Askerî'dir. Askerî, aslen Kütahyalıdır. Ancak irşâd göreviyle Afyon'a gönderilmiş ve burada yaşamıştır. Askerî'nin Divanında da, Ümmî Sinan ile ilgili bazı şiirler bulunmaktadır. [797]

Tasavvufî mana olarakta Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz, insanın hakikati dört unsurla arkadaşlığı ile beş olup bir vakitte yola girdik, demiştir. Anı unsurlar rütbesinden unsur elbisesi ile gâh bitkiler âleminden seyr ü sefer ve gâh hayvânî âlemden geçerek kırk yılda insânlığın cemâl makamına eriştik.

Bir başka mana "biz beş er idik çıktık" nefis, kalb, akıl, rûh ve sır hakikatçe ne kadar bir sayılsa da mertebeler itibârınca beş adet sayılmıştır.

"Bir günde yola girdik" seyr-i sulûktan ibarettir ki; nefis menzillerinde seyr ederek ve kalbin makamlarını geçip nihâyet ruhta vâhidiyyet sırrına ve sırda cemâl-i ehadiyyet kavuşmaktır.

"Kırk yılda ere erdik bu sohbete erince" buyurdukları ilâhî marifet nurları ve hakîkat-ı muhammediye güneşine kırk yaşında eriştiklerinde kalp aynasında olan irfan sohbetine kavuştuklarına işarettir. Çünkü kırk yaş kemâlatın buluğ yaşıdır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz hazretlerinin nübüvvetleri, kırk yaşına eriştiklerinde olmuştur.

---

[797] (TATÇI, 2007), s. 93-132

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ

"Erginlik çağına erince ona hikmet ve bilgi verdik. İyi davrananları böyle mükâfatlandırırız." [798]

<u>Her yana-ya çalındık çok adları takındık,</u>
<u>Dört tekbiri bir kıldık ta kâmete erince.</u>
Her yana-ya çalındık çok adları takındık,
Dört tekbiri bir kıldık ta kâmete erince.

Her ne tarafa ki erişince makama münâsib isim ile isimlendirildik. ismimiz Adem olunca dört tekbîri bir kıldık. Yani insânlık mertebesini madenî, bitki, hayvanı toplamak itibariyle dört tekbîri bir kıldık demek olur. Çünkü kıyamımız insanlık rütbesi ve rükûumuz hayvânî rütbesi, secdelerimiz bitki mertebesinde ve tahiyyatta oturuşumuz madenî rütbesinde ibadetini tamamlar.

"Her yâneye çalındık, her adları takındık. Dört tekbîri bir kıldık, tâ kamete erince" buyurduklarından murat seyr ve sulukları mertebe-i nefs-i emmâreden olup misâl âleminde hayvânî sıfât zuhur ettikçe enfüs tabirinin gereğince kendi sıfatının isimlerini takınıp nefsi temizleyerek hayvânî rütbeden çıkarak ve yüksek insan rütbesine kavuşup dört tekbîri bir kıldık, demek olur.

Tekbirin biri nefsi kurbân için, biri kalbi harab için, biri akl ve rûhu fedâ için ve biri sırrı ifnâ içindir. Yani sır makâm-ı, rûh merâtibesi, akıl ve kalb, nefsi toplamak itibariyle sır makâmına erişip onda dört tekbîri bir kıldık, demek olur. Bu nedenle cenaze namazında dört tekbir alınır.

Tekbir-i nefs, tevhid-i âsâra;
Tekbir-i kalb, tevhid-i ef'âle
Tekbir-i akıl ve ruh, tevhid-i sıfata
Tekbir-i sır, tevhîd-i zâta delâlet eder.

Akıl, ruhun nûraniyyetinden ibaret olup mutlak vekili olduğu için ikisi bir tekbir ile iktifa olundu.

Hatta tarikî Bektaşiye'de tarikata yeni girenler için bu sırra işaret olmak üzere cenaze namazını kılarlar.

<u>Çün kâmet alıp durduk divânına el bağlı,</u>
<u>Veçhini ayân gördük bu hayrete erince.</u>
Kâmet alıp durduk divânına el bağlı,
Yüzünü apaçık gördük bu hayrete erince

---

[798] Yusuf, 22

Hayvani sıfattan kurtulup nefsi temizleyip ahlâk süslemekle insan-ı kâmil makamına eriştik.

"El" gönül şerhidir ki, solu dünyâya meyil, sağı ahirete meyile işarettir. Yani dünyâ ve ukbâdan el çekip Allah Teâlâ'nın rızâsına kalbi çevirmekle masivadan kurtulduk. Onun için iftitâh tekbîrinde kulağa değin iki kaldırmak gerekmektedir. Masivayı terk edince "vechini iyân gördük" yani cemâl nuruna kavuştuk, demektir.

Hayretden murad hayret ilmidir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem duasında: "Allahümme zıdnî fike tahayyüren" "Allâhım hayretimi arttır" buyurdu.

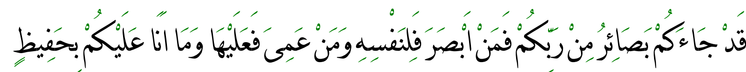
Tâat bu imiş ancak, râhat bu imiş ancak,
İzzet bu imiş ancak bu hizmete erince.
Tâat bu imiş ancak, râhat bu imiş ancak,
İzzet bu imiş ancak bu hizmete erince.

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." [799] Ayeti kerimesi kulluğun kurtulaşa ve rahata ulaştırdığıdır. ***"Allah Teâlâ kâmil olduğu için âlemi yaratmıştır; yoksa kemale ulaşmak için değil."*** [800] Yoksa Allah Teâlâ bize bir ihtiyaçta duymaz.

Kesret idi bir oldu, sûret idi sır oldu,
Zulmet idi nûr oldu bu âyete erince.
Bu âyete erince; çokluk iken bir oldu,
Zahirde iken sır oldu, karanlık iken nûr oldu

"Bu âyete erince" yani farzlar ve nafileleri işleyince vahdetin cemâl nuru ile kesret zannettiğimi bir, sureti zannettiğimi sır ve zulmet zannettiğimi nur olduğunu gördüm.

Bir salik sülukunun bitimine kadar mürşidinin hizmetinden ve emrinden ayrılmaz. Çünkü her hizmetin karşılığı izzettir ve bu izzetlerin zevkinden doğar ki kesret olarak görünen surettir. Bu suretler aslında Allah Teâlâ'nın sırlarını taşır. Bu sırlara vukuf peyda eden salikin zulmeti dağılmış, bu zulmet yerini nura terk etmiştir.

[799] Zariyat, 56
[800] (DEMİRLİ, 2003), s. 193

"Doğrusu size Rabbiniz'den açık belgeler gelmiştir; kim görürse kendi lehine ve kim körlük ederse kendi aleyhinedir. Ben sizin bekçiniz değilim." [801]

Çün cân ile bir idik ebdân ile dağıldık,
Âhirki dem'e erdik bu vahdete erince.
Cân iken bir idik bedenler ile dağıldık,
Bu vahdete erince sonunda an'a erdik

Candan murad Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem nurudur. İşte bizler küntü kenzde o can ile bir idik. Buraya gelişimize sebep teşkil eden bedenlerde dağıldık, ayrıldık.

Mesela: Güneş birdir. Lâkin ziyası çoktur. Herkesin evinden penceresinden girer. Bir olan güneşin ziyası dağılır. İşte bu âlemler Nuru Muhammedî'nin tafsilidir.

İmdi ey benim azizim, tembihat çoktur, nihayeti yoktur. Sen seyranından geri kalma ki, bir daha ele girmeyeceği için, bir nefesin kıymeti nice yüzbin cevhere değer.

Ko geçmişi geleceğine bakma hemen
Saat bu saat dem bu demdir

Yani geçmiş dediği ruhlar âlemidir. [802]

Bindörtyüz kanat açtım altıyüz dani koştum,
Tâ onbeşe dek uçtum bu hâlete erince.
Bindörtyüz kanat açtım altıyüz dani koştum,
Tâ onbeşe dek uçtum bu hallere kavuşunca.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz 1400 kanat demesinden murad şu olsa gerektir. Kendisi halvetî tarikindendir. Bu tarikatda yedi isme yani esmaya devam ederler. Makamlar bu yedi esma ile zevk edilir. Şöyleki:

1 – Lâ ilâhe ill'allah
2 - Allah
3 - Hu
4 - Hak
5 - Hay
6 - Kayyum
7 - Kahhar

---

[801] En'am, 104
[802] (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s. 42

Şimdi esma-i hüsna 99 dur. Bir de zat, 100 olur. Allah ismi cami olduğu içindir ki, yedi ismi yüzer ile çarparsak 7000 olur. 7000 zahir, 7000 batın 1400 eder. Çünkü onlar Hu isminin nurunu görür. Kiminin nuru yeşil, kiminin kırmızı, kiminin sarıdır. İşte 1400 kanatdan murad bu isimlerin batın ve zahir zevkleridir. 600 dahi koştumdan maksad tariki halvetiyede hilâfet verdikleri vakit sırrı hilafet olmak üzere daha üç isim talim ederler. Bu isimlerde şunlardır. ***Vedud, Gaffar*** ve ***Rezzak***' tır.

Vedud ismile ilâhî muhabbet hâsıl olur. Gaffar ismile marifet talep edilir. Rezzak ismile de rızık talep edilir.

Bu üç isimde yüzerden 300 ve 300 zahir, 300 batın 600 eder. 1400 daha ilave edecek olursak 2000 eder ki işte 2000 ismi daima zikrederler, demektir.

"Tâ onbeşe dek uçtum bu hâlete erince" Onbeşe dek uçtum demek, işte buluğ yaşına kadar demektir. Tevhid ehlinin kemâlce buluğa eriş yaşı kırk yaşındadır.

Dünyâyı n'ider âşık, ukbâyı n'ider sâdık,
Mısrî ola gör ayık[803]***, sen vuslata erince.***
Âşık, n'ider dünyâyı; sâdık, ahireti n'ider
Sen vuslata erince, aklı başında olan Mısrî gibi ol,

Dünyayı terk ehli tarikat yanındadır. Ahreti terk ise ehli şeriat yanındadır. Bunun her ikisinden geçerek ve her ikisinde de Allah Teâlâ'yı ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi zevk etmek ehli hakikat zevkidir. Bu zevke ulaşan âşık gece gündüz Hakiki şarabı ile sarhoştur.

Sarhoş olmayan bizim halimizi anlamaz demektir. Vuslata erince bu âyetin sırrına mazhar olur.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهِ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِى فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ اَمِينٌ

"Hükümdar: "Onu bana getirin, yanıma alayım" dedi. Onunla konuşunca: "Bugün senin yanımızda önemli bir yerin ve güvenilir bir durumun vardır." dedi.[804]

---

[803] Ayuk/ayık(t):Aklı başında, uyanık.
[804] Yusuf, 54

TAHMİS-İ AZBÎ

Bildim nice gezdim bu hikmete erince
Cân ile sülûk ettim ben hizmete erince
Kaldım nice hizmet tâ rahata erince
Ahvâl-i serencâmım bu saate erince,
Demem sana icmâlin tâ gâyete erince.

Bu âleme yol bulduk hep vârımız yüzdük
Ser seddini bir kesdin maksudumuza erdin
Suret yine bir oldu zulmet evi nur oldu
Biz beş er idik çıktık bir demde yola girdik,
Kırk yılda Pîr'e erdik bu sohbete erince.

Çün Hakk ile Hakk'landık yayan iken atlandık
Birlik ile bağlandık bir fend ile avlandık
Sanma bize aldandık ikrar ile sağlandık
Her yanına çalındık çok adları takındık,
Dört tekbiri bir kıldık ta kâmete erince.

Çar ile şeşe baktık ol nur ile uyandık
İmam Hakk'a erdik esrârı duyduk
Akıl ile dil verdik maksudumuza erdik
Çün kâmet alıp durduk divânına el bağlı,
Veçhini ayân gördük bu hayrete erince.

Hikmet bu imiş ancak kudret bu imiş ancak
Rahmet bu imiş ancak hüccet bu imiş ancak
Şefkat bu imiş ancak zillet bu imiş ancak
Tâat bu imiş ancak, râhat bu imiş ancak,
İzzet bu imiş ancak bu hizmete erince.

Münkir gözü kör oldu ikrar eden er oldu
Pirim bana pir oldu sâlik bana mûr [805] oldu
Sûret yine bir oldu zulmet evi nûr oldu
Kesret idi bir oldu, sûret idi sır oldu,
Zulmet idi nûr oldu bu âyete erince.

Esrârı Hakk'ı açtım derya dil olup taştım
Hep berzahımı eştim aklım ile barıştım
Yârim ile buluştum hasretime kavuştum
Bindörtyüz kanat açtım altıyüz dani koştum,
Tâ onbeşe dek uçtum bu hâlete erince.

---

[805] **Mûr:** olgun

Mestâne idik gamdan âşkın ile ayıldık
Birden bine dek yüzbin tâ bire değin sayıldık
Çün mahvi vücud ettin hem ferd ile yayıldık
Çün cân ile bir idik ebdân ile dağıldık,
Âhirki deme erdik bu vahdete erince.

Lutfî ile çün halk Azbî ola uyanık
Derdinle olup hâzık dermâna ola layık
Nefsim yolu karanlık ruhum yolu aydınlık
Dünyâyı n'ider âşık, ukbâyı n'ider sâdık,
Mısrî ola gör ayık, sen vuslata erince.

180

Vezin: Mef'ûlü Mefâilün Mef'ûlü Mefâilün

Ey şeyh! Zen-i dünyânın gel âline aldanma
Şem'i ruhi nârına pervâne gibi yanma,
Fânidir anın hüsnü var rengine boyanma,
Ahdine ve vâdine gönül verip aldanma.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.
Bu dünya yedi başlı bin dişli ejderdir,
Her başta bin ağzı var her lokması âdemdir,
Zehridir anın tiryâk, tiryâki anın semdir,
Her şerbeti kim içsen, şerbet değil ol demdir.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.
Mat oldu nice şeyhler bu dünyânın elinden,
Doymadı biri bunun câhından ve mâlından,
İbret alabilirsen al mâh ile sâlinden,
Gör nice döner tiz tiz herbirisi hâlinden.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.
Akl ile bunun hergiz bir hilesi bilinmez,
Şeytânı dahî gizli ilm ile o bulunmaz.
Her ne kadar ana sen şetm eylesen alınmaz,
Rıfk ile eder mekri her yakaya çalınmaz.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.
Mısrî sanadır bu söz cehd et alagör ibret,
Fakr ile edip fahri etme ana sen minnet,
Tutma sakın aslâ hiçbir kimseye var kudret
Emrâz-ı cehilden sen buldunsa eğer sıhhat,.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.

Ey şeyh! zen-i[806] ***dünyânın gel âline aldanma***
Şem'i ruhi[807] ***nârına pervâne gibi yanma,***

---

[806] **Zen:**f. Kadın, nisa; -zen: kesen

[807]**Ruh:** f. Yanak, yüz, çehre. Arabçada: Efsânevi bir kuş. (Bak: Ruhsâr)RUH : Can, nefes, canlılık. Öz, hülâsa, en mühim nokta. His. Kur'an. İsâ (A.S.). Cebrail (A.S.). Korkmak. (Bak: Vicdan)(Ruh, bir kanun-u zivücud-u haricîdir. Bir namus-u zişuurdur. Sabit ve dâim fıtrî kanunlar gibi, ruh dahi âlem-i emirden, sıfat-ı iradeden

<u>Fânidir anın hüsnü var rengine boyanma,</u>
<u>Ahdine ve vâdine gönül verip aldanma.</u>
<u>Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,</u>
<u>Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.</u>
Ey şeyh dünyânın, kadının gel hilesine aldanma
Işığının yüz gösteren ateşine pervâne gibi yanma,
Fânidir onun güzelliği var rengine boyanma,
Ahdine ve vâdine gönül verip aldanma.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.

Dünyanın günahtaki hissesi açık ve belirgindir. Güzelliklerdeki ki hazzı ise gizli ve belirsizdir. gizli olan dünya hazzının tedavisi daha zordur.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Kadınlar şeytanın tuzaklarıdır" [808]

"Aldanma" dan maksat gönlünden çıkar demektir. Çünkü gönüle almak hem iyiliğe ve kötülüğe sebep olan işlerdendir. Onun için gönül hicreti ile hicret etmelidir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Muhacir Allah'ın nehyettiği şeylerden uzaklaşan kimsedir" [809] eğer bir kişi dünyadan kendini korumaz ise onun aldatıcılığı Allah Teâlâ'dan uzaklaşmasına sebep olur. Dünyanın hilesinin büyüklüğüne en güzel misal şunu verebiliriz.

Bir gün Sultan Veled, kardeşi Çelebi Emîr Âlim ve arkadaşlardan bir toplulukla Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin huzurunda oturmuştu. Tam o sırada İslâm sultanı bir kese altın gönderdi ve onunla Mevlânâ hazretlerinden kendisine inayet ve duada bulunmasını rica etti. O zamanda Çelebi Emîr Âlim sultanın sevilen bir dostu ve hazinedarı idi. Mevlânâ:

"Ey dostlar! En büyük isim (ism-i âzam) ***hangisidir?"*** diye sordu. Hepsi baş koyup: *"Bunun cevabını Hüdavendigâr buyursun"* dediler. Bunun üzerine Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz:

"En büyük isim (ism-i âzam) ***bu altın ve gümüştür. O insanı hem Hakk'a ulaştırır, hem de bâtılı süsler; çünkü bu olmadan ne dünya bayındır, ne de ahiret ehli şâd olur"*** buyurdu. Nitekim Sultan Veled hazretleri buyurmuştur.

---

gelmiş, kudret ona vücud-u hissî giydirmiştir. Bir seyyale-i lâtifeyi o cevhere sadef etmiştir. Mevcud ruh, mâkul kanunun kardeşidir. İkisi hem dâimî, hem âlem-i emirden gelmiş

[808] İsmail Durmuş, "Mesel", DİA, XXIX, 295. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[809] Buharî. İman. 4-5: Ebu Davud. Cihad. 2. Nesaî. İman. 8. 9. 11

Şiir:

"insanların sevinci dünyanın bütün hoşlukları altın ve gümüşlerdir.

"Ey Veled, eğer altın ve gümüşten merdivenin varsa emel binasının damına çabuk çıkarsın." [810]

Bu dünya yedi başlı bin dişli ejderdir,
Her başta bin ağzı var her lokması âdemdir,
Zehridir anın tiryâk, tiryâki anın semdir,
Her şerbeti kim içsen, şerbet değil ol demdir.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.

Bu dünya yedi başlı bin dişli ejderdir,
Her başta bin ağzı var her lokması âdemdir,
Onun zehri panzehiridir, panzezehiri anın zehirdir,
Her şerbeti ki içsen, şerbet değil ol kandır.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.

Hz. Ömer'in İran'ın fethiyle ilgili söyledikleri çok manidardır: Hz. Ömer radiyallâhü anh, herkesin aksine, İran'ın fethi sebebiyle üzülmüştür. Vaktiyle gençliğinde ticaret vesilesiyle o bölgeleri görmüştü. Refah içinde yaşayan bu bölge insanlarının sefîhâne hayatları ve ileride onları taklide kalkışacak galip Arapların içine düşecekleri kötü durum onun gözünün önüne gelmişti. Çünkü o, servet ve varlığın bir sefahat anahtarı olabileceğini çok iyi biliyordu. Medine şehri deve kervanlarının taşıdığı ganimetlerle dolup taşmaktaydı. Yığılan bu ganimetler karşısında halifenin gözleri yaşarmış ve

"Ne olurdu, İran ile aramızda ateşten bir dağ olsaydı da biz oralara varmamış olsaydık" dedi. Hayretler içinde Hz. Ömer radiyallâhü anhın yüzüne bakan sahabenin ileri gelenleri bunun sebebini sorduklarında ise o:

"İleride vuku bulacak bütün fitneler işte şu yığın yığın servetlerin içinde gizlidir." [811] cevabını vermişti. Bu hadise bize daha sonra ortaya çıkan bir kısım ihtisas, husumet ve ihtilafların nedenlerini anlamamıza dair ipuçları vermektedir.

---

[810] (YAZICI, 1995), c. 2, s. 378, (5)

[811] Tahir Harimi Balcıoğlu, *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, İstanbul, 1940, s. 23-24; Bkz. Mevlana Şiblî,
Asrı Saadet, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, IV, 304, 1974.

Mat [812] ***oldu nice şeyhler bu dünyânın elinden,***
Doymadı biri bunun câhından ve mâlından,
İbret alabilirsen al mâh[813] ***ile sâlinden,***
Gör nice döner tiz tiz herbirisi hâlinden.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.

Bu dünyânın elinden nice şeyhler yenildi,
Doymadı biri bunun makamından ve mâlından,
İbret alabilirsen al ay ile yılından,
Gör nice döner tez tez herbirisi hâlinden.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.

Allah Teâlâ şöyle dedi: ***"Allah bir kavme hidayet ettikten sonra saptıracak değildir."*** [814] Bu ayet hakiki hidayete sapıklığın bulaşmayacağına işarettir. Çünkü O Allah Teâlâ'nın ilmindeki zati ve asli saadete dayanır. Allah Teâlâ'nın bilgisindeki de arizi ve itibari olarak görünürdeki şekavetle (aslî kötülükle) değişmez. Hakiki idlal, saptırma da böyledir. O'na hidayet bulaşmaz. Çünkü o,Allah'ın ilmindeki zati ve asli şekavete dayanır. Allah Teâlâ'nın ilindeki arizi ve itibari olan görünürdeki saadetle değişmez. Şu ayet buna işarettir:

"Bilakis Allah sizi imana hidayet etmesini size minnet eder. Eğer doğru kişilerseniz." [815] İman davanızda doğru kişilerseniz, eğer böyle değilse görünüşte sizde var olsa da gerçekte sizin için hidayet yoktur. Allah Teâlâ 'nın şu sözü de aynı şekildedir:

"Allah O'nu bilgi üzerinde saptırdı." [816] Çünkü sapıklar Allah Teâlâ'nın ilminde ebedi olarak mühtedi olamaz, sapık bunu bilse de. Çünkü onun hakkı bilmesi ona iktidayı getirmez. Allah Teâlâ şöyle dedi:

"Nefisleri O'nu yakinen kabul ettikleri halde O'nu inkâr ettiler." [817]

---

[812] **Mat:** (i.), (f.) (-ted, -ting) hasır; paspas; bardak veya vazo altllığı; arap saçı gibi bir birine dolaşmış yığın; (f.) hasır ile örtmek; bükerek veya keçeleştirerek hasıra benzetmek; hasırlaşmak, keçeleşmek; düğümlenmek, bir birine dolaşmak, çitişmek.
[813] **Mah:** Mahveden. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin bazı kitablarda geçen bir ismidir. Nübüvvet ve risaletinin nuru, küfür karanlıklarını mahvettiğinden bu isim verilmiştir
[814] Tevbe, 115
[815] Hucurat, 17
[816] Casiye, 23
[817] Neml, 14

Allah Teâlâ bizi ve sizi eğrilmek ve sapmaktan korusun.[818]

Akl ile bunun hergiz bir hilesi bilinmez,
Şeytânı dahî gizli ilm ile o bulunmaz.
Her ne kadar ana sen şetm eylesen alınmaz,
Rıfk ile eder mekri her yakaya çalınmaz.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.
Akıl ile bunun asla bir hilesi bilinmez,
Şeytânı dahî gizli ilm ile o bulunmaz.
Her ne kadar ona sen küfr eylesen alıngan olmaz,
Rıfk ile kurar tuzağı herkes tarafından anlaşılmaz.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz dünya karşısında akılın acizliğini kabul etmektedir. Çünkü akıl sezgi ile hareket etmediği için manevî konularda yetersizliği muhakkaktır.

J. Paul Sartre'a göre akıl, hayatın sırlarını ve problemlerini çözemez. Oysaki İslâm düşünürleri, akla hayatın sırlarını ve karmaşıklığını çözebilecek bir güç olarak bakmaktadırlar.[819]

Nefsin hilesinin büyüklüğü ise akılın idrakinden yüksek olduğudur. Çünkü akıl nefsin hilesi karşısında aciz kalır. Kalbin yardımı olmayınca sonuç hüsrandır.

Bir derviş, nefsin hile ve aşırı derecedeki isteklerinden bıkıp usanmıştı. Bir gün kendi pirini rüyada gördü. Pir, bu dervişin önüne civa ile dolu bir leğen koydu ve eline elmastan bir kılıç verdi. Derviş bu elmas kılıçla, tasın içindeki cıvayı ne kadar ikiye bölmek istediyse de civa yine birleşti. Nihayet bu işten usanıp aciz gösterdi. Uyanınca, başı ucunda şeyhin durduğunu gördü. Şeyh ona:

"Ölünceye kadar böyle nefisle uğraşıp didişmekten elini çekmemen ve imkân nispetinde katil nefsi öldürmekten geri durmaman lâzımdır. Çünkü nefis ölmeyince onun hilesinden kendini kurtaramazsın" *dedi."* dedi.[820]

---

[818] (ÇETİN, 1999), s.66; (BURSEVİ), v 12b, 11. Varidat
[819] (BAYRAKLI, 2002), s. 157
[820] (YAZICI, 1995), c. 2, s. 83, (501)

"İnsan başkasından kurtulabilir, ama kendinden kutulamaz."[821] Bu nedenle insanın kendine karşı tavrı Epiktetos'un dediği gibi ***"Katlan ve kendini tut"*** mak olmalıdır.

Mısrî sanadır bu söz cehd[822] ***et alagör ibret,***
Fakr ile edip fahri etme ana sen minnet,
Tutma sakın aslâ hiçbir kimseye var kudret
Emrâz-ı cehilden sen buldunsa eğer sıhhat,.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.
Mısrî sanadır bu söz gayret et alagör ibret,
Fakr ile edip fahri etme ana sen minnet,
Tutma sakın aslâ hiçbir kimseye var kudretinle
Cahillik hastalığından sen buldunsa eğer sıhhat,.
Hakdır bu sözüm hakla inkârına dayanma,
Gerçeklere teslim ol, her sözü yalan sanma.

Çalışma ve gayret olmadan tasavvuf ehli olduğunu iddia edenler bu yola ihanet edenlerdendir. En çok gayret ve himmet gerektiren yol bu yol müntesibine gerekir. Fetvalarda dahi bu konunun işlenmesi bu yolda bazı kişilerin istismar ettiklerini göstermektedir.

338. Mes'ele Tekkelerde münzevî olup ***"ehl-i tevekkülüz"*** diyenlerin şer'an halleri makbul müdür?

Elcevap: Değildir.[823]

---

[821] Jean Paul Sartre

[822] **Cehd:** Fazla çalışma. Güç ve kuvvetini sarfetme. İnsanın nefsine hâkim olması. Azim, gayret, fedakârlık. Takat

[823] (DÜZDAĞ, 1972)

181

6+8=16

Gele Deccâl gele gele Gör kim bugün neler ola,
Cümleten il sana güle Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Devrin tamâm oldu senin Zevkin harâm oldu senin,
Yoldaşın lâm oldu senin Gele Deccâl gele gel
Gör kim senin hâlin n'ola.

Melekler seni tutsunlar Kürsîni arştan atsınla
Tehtes-serâya döksünler Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Kaçar idin sen Allâhtan Lâ-ilâhe illâ'llah'tan,
Gazab erdi sana Şahtan Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Azâzil'e bürhân idin Şer işde pehlivan idin,
Şeytânlara şeytân idin Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Ehl-i fesâda köprüsün Can ibn-i cânın birisin,
Gösterirsin yol eğrisin Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

İsâ nüzûl etti yere Deccâl'i hem ehlin kıra,
Ana uyanları süre Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Ben ölem ve hem dirilem Sonunda seni öldürem,
Gözüne toprak dolduram Gele Deccâl gele gele,
Göre kim senin hâlin n'ola.

"Asâ-yı Mûsâ bendedir Hem yed-i beyzâ bendedir,
Mısrî bana bir bendedir Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Zâhirde Mısrî görünür İsâ atı çul bürünür,
Yüzü karadır içi nûr Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola

Yeter anı sen horladın Köpek gibi çok hırladın,
Çok çatladın hem gürledin Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Bilmiş ol Âdem'dir gelen İsâya hemdemdir gelen,
Canlara merhemdir gelen Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Kur'ân benim Fürkân benim Derdlilere derman benim,
Bu zulmeti açan benim Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Kur'ân'ın esrârı benim, Göklerin envârı benim,
Mü'minin ikrârı benim Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Ölüleri diriltirim Ağlayanı güldürürüm,
Deccâl'i ben öldürürüm Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Deccâl aceb yorulmadın İnâdından ayrılmadın,
Bir ölüsün dirilmedin Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Sen beni çünkim bilmedin İmâna kâbil olmadın,
Hasma mukâbil olmadın Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Vücûdun Hakk vücûdudur Allâh'ın halka cûdudur,
Ma'dum iken mevcûdudur Gele Zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Mısrî'nin sözü dağıdır Kuyumcular toprağıdır,
Halka cevâhir dağıdır Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Gele Deccâl gele gele Gör kim bugün neler ola,
Cümleten il sana güle Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
Gele Deccâl gele gele Gör kim bugün neler olacak,
Bütün millet sana güle Gele Deccâl gele gele,

Gör kim senin hâlin n'ola.

Deccâl

Deccâl hakkında geniş olarak değilde sadece önemli gördüğümüz tarafı iktibas[824] ederek vereceğimiz kısımları dikkatli okumak gerekmektedir. Çünkü bu bilgi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden bize intikal etmiş olması nedeniyle Ümmet-i Merhûme'yi ayık tutmak gerekir. Bu bölümde Deccâl hakkında araştırmaya sevk edecek bir yön vermekten başka niyetimiz yoktur.

Deccâl sinsi düşmandır.

Tanımanın birinci şartı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme ittibadır. Onun biz ümmetine düşkünlüğünü bildiğimizden o bizleri bu konudaki hadisleri ve ilhâmı ile aşikâr eder.

Şu konuda unutulmamalıdır. Kişilerin deccâliyetinden çok kendimizin hidayet halini sorgulamak daha önemlidir. Yoksa bu dine zarar veren herkes de bir deccâliyet esintisi vardır. Allah Teâlâ'ya sığınırız.

> İki cihanın fahri, Rasul-i Ekrem efendimiz Sallallahu aleyhi ve sellem, kıyametin büyük ve küçük alametlerini bildirmiş, en büyük fitnenin Deccâl fitnesi olduğunu belirtmiş, fitnelerden sakındırmış ve kurtuluş yolunu bizlere göstermiştir.[825]
>
> Ebu Hüreyre radıyallahu anh'ın, merfuan rivayet ettiği şu hadisi şerif, içinde bulunan hali değerlendirmeyi, Sufîlerin tabiri ile "ibnül vakt" olmayı tavsiye etmekle beraber, âhir zaman fitnelerinden kurtuluş yollarından birisinin de, bu fitneler zuhur etmeden önce salih amellere sarılmayı, aksi halde salih amellere de muvaffak olunamayacağını haber veriyor;
>
> ***"Beklenen şu yedi şey gelmeden amellere koşuşun; her şeyi unutturan fakirlik, azdıran zenginlik, bünyeyi bozan hastalık, tüketen, eriten ihtiyarlık, yakaya yapışan ölüm ve bu beklenenlerin en kötüsü olan Deccâl. Kıyamet ise; daha dehşetli ve daha acıdır."*** [826]

---

[824] (ERDOĞMUŞ, 2002)

[825] (ERDOĞMUŞ, 2002), s. 2

[826] Tirmizi(2306) Hâkim(4/516) Beyhaki Şuabul İman(10572) Cem'ül Fevaid(9672) Ramuzül Ehadis(3038) Camiüs Sağir(3121) FeyzulKadir(3/195) Zehebi Mizan(6/30) İbni Adiy elKamil(6/442) Tuhfetul Ahvezi(6/488) Ukayli Duafa(4/230) Sübülüs Selam(4/175) Tirmizi hadis hakkında; "hasen, garib", Suyuti; "sahih" dediler. İsnadında zayıf ravi Muhriz bin Harun vardır. Ukayli, İbni Adiy ve Zehebi, hadisin başka bir tarik ile de geldiğini belirttiler. Hadisi mana olarak destekleyen rivayetler için bakınız: Müslim(1/110, 4/2267) İbni Hibban(15/96) Hâkim(4/561) Ebu Avane(1/55) İbni Mace(4056) Ahmed(2/303, 337, 372, 407, 511, 523) Tayalisi(1/332) Ebu

“Deccâl'i inkar eden, İsâ aleyhisselâmın nüzulünü inkâr eden ve Mehdî Aleyhisselam'ı inkar eden küfre düşmüştür.” [827]

Her ne kadar, bu hadisin sıhhati konusunda ihtilaf edildi ise de, İmam Gımarî ve diğer hadis uleması hadisin manasının sahih olduğunu belirtmişler ve demişler ki; ***“Bunları inkâr eden, tevatür ile gelmiş rivayetleri inkâr etmiş olacağından kâfir olur.”*** [828]

Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru ise zaten ayetler ile sabittir. Abdullah bin Abbas Radıyallahu anhuma dedi ki;

“Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, şu duayı Kur'an-ı Kerim suresi öğretir gibi öğretirdi;

اللَّهُمَّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ

وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ

“Allahım! Cehennem azabından sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım. Mesih Deccâl'ın fitnesinden sana sığınırım. Ölümün ve hayatın fitnesinden sana sığınırım.” [829]

İmam Müslim, Sahih'inde bu hadisi rivayet ettikten sonra der ki;

“ Bana, Tavus radıyallahu anh'ın oğluna şöyle dediği ulaştı;

“ Namazında bu duayı okudun mu?” Oğlu dedi ki ; *“hayır”* Bunun üzerine Tavus radıyallahu anh; *“Namazını yeniden kıl. Zira baban Tavus bunu üç veya dört sahabeden nakletti”* İmam Nevevi dedi ki;

“Bu duanın te'kid edilmesi, bu sığınma duasının özellikle emredilmesi ve Tavus radıyallahu anh'ın sözünün zahiri, bu duayı namazda okumanın vacip oluşuna dalalet eder. Eğer bu dua unutulursa namazın iade edilmesi gerekir. Ulemanın çoğunluğu ise bunun vacip olmayıp müstehab olduğunu söylediler. Umulur ki; Tavus radıyallahu anh bu duayı vacip olduğuna inandığından değil, oğlunu edeblendirmek için üzerinde durarak te'kid etmişti. Vallahu a'lem” [830]

Ya'la(11/396) Taberani(18/36) edDani Sünenü Varide Fil Fiten(5/1006) Deylemi(2073-74) elHuseyni elBeyan vetTa'rif(2/2)

[827] İbni Hacer elHeytemi elKavlul Muhtasar(s.28 tercemesi; s.13 Ebu Bekir esSekkaf'ın Müsnedi ve Süheyli'nin Şerhu Siyer'ine izafe eder.) Suyuti elHavi Lil Fetavi(2/244) Sefarini Levaihul Envar(1/17) İbni Hacer Fetava(s.37) İsmail Bin Mahfuz Çetin Durerul Avali (s.175)

[828] Ğimari İkametul Burhan(s.130) Kettani Nazmul Mütenasir(289) Muhammed Bin Rasul elBerzenci elHuseyni, Elİşaa Li Eşraratis Saa(s.192)

[829] Müslim (Mesacid, 134, 1/413) Ebu Nuaym Müsnedül Müstahrec(2/188) Tirmizi (3494) Ebu Davud (1542) Nesai Kübra(1/662) Nesai(4/104) Malik (1/215) İbni Mace(3840) Müsnedi Rabi(1/198) İbni Hibban (995)

[830] Nevevi, Şerhu Sahihu Müslim (5/89); (ERDOĞMUŞ, 2002), s. 9

"Deccâl" Diye İsimlendirilme Sebebi

Deccâl kelimesi on türlü manaya ıtlak olunur,"

Birincisi: Deccâl çok yalancı (Kezzab) demektir. Hakkı batıl ile örtmek manasına gelir. Deccâl yalanları ile gerçeği gizleyicidir.

İkincisi: Deve uyuz olduğunda katran ile boyanır ve buna "Decl" denir. Deccâl de sihri ile gerçeği adeta katranla kapatır gibi örtecektir.

Üçüncüsü: "Adam yeryüzünün etrafını dolaştığı zaman; "deceler raculü" derler."

Dördüncüsü: Örtmek manasınadır. Şüphesiz o yeryüzünü kalabalık kitlesi ile örtecektir.

Beşincisi: Yeryüzünü kat ettiği (her yerini dolaştığı) için bu isim verilmiştir. Mekke ve Medine haricindeki bütün beldelere girecektir.

Altıncısı: İnsanları şerri ile karıştırıp, değiştirmesidir.

Yedincisi: Deccâl; yalan uyduran demektir. Şu ayetteki gibi ***"Ve bilgisizce ona oğullar ve kızlar uydurdular. O onların vasfetmekte olduklarından münezzeh ve çok yücedir."*** [831] Manası; "onlar böyle yapmakla yalan söylediler, iftira ettiler, küfrettiler" demektir.

Sekizincisi: Deccâl; yaldızlayan demektir.

Dokuzuncusu: Deccâl; faydasız bir şeyi altın suyu ile güzel göstermeye çalışmak demektir. İşte Deccâl'de böylece batılı güzel göstereceğinden bu isim verilmiştir.

Onuncusu: Deccâl; kılıç süslemek demektir.[832]

Deccâl Ne Zaman Çıkar?

Cabir Bin Abdullah radiyallâhü anh, Rasulullah sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir;

"Deccâl, dinden gafil olunduğu ve ilimden yüz çevrildiği bir zamanda ortaya çıkar" [833]

Sa'b Bin Cüsame radıyallahu anh dedi ki;

"Rasulullah sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işittim; ***"İnsanlar Deccâl'i unutmadıkça, imamlar minberlerde ondan bahsi kesmedikçe Deccâl meydana çıkmaz"*** [834]

---

[831] En'am; 100

[832] (ERDOĞMUŞ, 2002), s. 13-15

[833] Ahmed(3/367) Ebul Mehasin elBaci Mu'tasarul Muhtasar(2/219) İbni Abdilberr etTemhid(16/180) Mecmauz Zevaid(7/344) sahihtir.

[834] Ahmed (4/71–Abdullah Bin Ahmed'in ziyadesi-) Taberani Müsnedi Şamiyyin(2/102) İbni Ebi Asım Ahadu vel Mesani(2/170) Deylemi(7831) İbni Hacer

Deccâl'in Kur'an'da açıkca zikredilmemesinin hikmeti;

İşte günümüzde ilahiyat profeserü gibi akademik ünvanlı bazılarının, **"Deccâl Kur'an-ı Kerim'de geçmiyor, hadislere de güvenemeyiz"** gibi laflar ettiklerini işitip duruyoruz. Allah Teâlâ'nın hikmeti icabı, vahyin Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem'e değil de, kendilerine gelmiş olmasının daha uygun olduğunu zanneden böylelerinin telkinlerine aldanılması sebebiyle, Deccâl'in ilk safhada inkâr edilmesi, sonra da insanların onu unutması,[835] malum büyük imtihana düçar olmalarına vesile olacaktır. Bu meselede kalbinde hastalık olan bazılarının inkâra/küfre düşerek, Allah Azze ve Celle'nin takdirinin gerçekleşmesi, Deccâl'in Kur'an-ı Kerim'de açıkça zikredilmeyişinin sebeblerindendir. Allahu a'lem.[836]

Mesih Deccâl'in Fitnesinden Korunma

1. Deccâl'den ve onun fitnesinden Allah'a sığınmak;

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, namazında Mesih Deccâl'in fitnesinden sığınırdı.

2. **Kehf suresinden on ayet ezberlemek;** Ebud Derda radıyallahu anh'ın Nebi Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem'den rivayet ettiği hadis-i şerifte buyruluyor ki;

"Kim Kehf suresinin başından on ayet ezberlerse Deccâl'in fitnesinden korunur"[837] Ve bir rivayette;

"Kim Kehf suresinin sonundan on ayet ezberlerse" veya ***"Kehf suresinin sonunu ezberlerse"*** diye geçer.

3. Deccâl'in giremeyeceği yerler;

Enes Bin Malik Radıyallahu anh, Rasulullah Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor;

"Deccâl'in, Mekke ve Medine haricinde giremeyeceği belde yoktur. Bu iki şehrin hiçbir giriş yeri yoktur ki, Meleklerin oluşturduğu saflarla

---

Tehzibut Tehzib(4/369) İbni Kani Mucemus Sahabe(2/8) elİsâbe(3/426) Cem'ül Fevaid(9961) Ramuzül Ehadis(485/11) Kenz(38817) Suyuti Hasais(2/290) Said Eyyub Mesihud Deccâl(s.246)

[835] ***"İnsanlar Deccâl'i unutmadıkça, imamlar minberlerde ondan bahsi kesmedikçe Deccâl meydana çıkmaz"***

[836] (ERDOĞMUŞ, 2002),

[837] Müslim(1/555) Hakim(2/399) Ebu Nuaym Müsnedül Müstahrec(2/405) Kurtubi(10/346) Beyhaki(3/249) Ebu Davud(4323) Tirmizi ("evvelinden üç ayet ezberlerse.." diye geçer; 2886) Nesai Sünenül Kübra(6/236) Ahmed(5/196, 6/449) Nesai Amelül Yevme velLeyle(no;950-952)

korunuyor olmasın. Sonra Medine üç sarsıntı geçirir. Bu sarsıntılar ile Allah oradaki bütün kâfir ve münafıkları çıkarır." [838]

Deccâller Çoktur

Abdullah Bin Ömer radıyallahu anhuma, Rasulullah Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellemin şöyle buyurduğunu haber veriyor;

"Muhakkak ki kıyamet gününden önce Mesih Deccâl olacaktır .(ondan önce de) otuz veya daha fazla yalancı (deccaller) ***olacaktır."*** [839]

"Ümmetimin içinde otuz tane yalancı zuhur edecektir. Hepsi de kendisinin nebi olduğunu iddia edecek" [840]

"Kıyamet öncesinde yalancı(nebiler) çıkacaktır. Onlardan sakının" [841]

Ebu Hureyre radıyallahu anh'den;

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Allah'ın Rasulu olduğunu iddia eden otuza yakın yalancı Deccâl çıkmadıkça kıyamet kopmaz." [842] Diğer bir rivayette;

"Hepsi de; 'Ben rasülüm, ben rasülüm' derler"[843] Onların Dört Tanesi Kadındır; Ahmed, Ceyyid senedle Huzeyfe radıyallahu anh'den merfuan rivayet ediyor; "Ümmetimde dördü kadın olan, yirmi yedi yalancı deccal çıkacak" [844]

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Deccâl hakkındaki enfûsi görüş-

---

[838] Buhari(2/665, 6/2609) İbni Hibban(15/214) Tirmizi(2242) Nesai Sünenül Kübra(2/485) Ahmed(3/123, 202, 206, 229) Ebu Ya'la(5/317,368,390,402,6/13) Deylemi(6680) Fethul Bari(10/191) Ebulvelid elBaci Ta'dil ve Tecrih(1/376) İbni Hazm Muhalla(7/281)

[839] Ahmed(2/95, 103) Said Bin Mansur(1/252) Ebu Ya'la(10/68) İbni Ebi Hatem Cerh ve Ta'dil(5/293) Huseyni elİkmal(1/269) Mecmauz Zevaid(7/333) Busayri İthaf (8561-62)

[840] Buhârî, Menakıb, 25, Fiten, 25; Müslim, Fiten, 84; Tirmizî, Fiten, 43.Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* II/237.313.530.

[841] Müslim, İmare, 10, Fiten, 83; Ahmed b. Hanbel, *Müsned, II/429.*

[842] Müslim(4/2239) Buhari(3/1320, 6/2605) İbni Hibban(15/27) Tirmizi(2218) Ebu Davud(4333) Ahmed(2/236, 313, 457, 530) Taberani Sağir(2/182) Ebu Ya'la(11/394) Dani Sünenül Varide(4/861) Kayserani Tezkiratul Huffaz(2/703) Hatib(3/33) Zehebi Siyeri A'lamin Nübela(14/218) Feyzul Kadir(6/419)

[843] Ahmed(2/429)

[844] Ahmed(5/396) Taberani(3026) Taberani Evsat(5/327) Deylemi(8724) Ebu Nuaym Hilye(4/179) Mecmauz Zevaid(7/332) Fethul Bari(13/87) Tuhfetul Ahvezi(6/385) Feyzül Kadir(4/454) EbuşŞeyh Tabakatul Muhaddisiyne BiEsbahan(3/124) Heysemi, Bezzar'ın bunu sahih senedle rivayet ettiğini söyledi.

lerini şu şekilde açıklamıştır.

Bil ki: Büyük âlemde bulunan her şey, küçük âlem olan insanda da vardır. Zira âlem, büyük olmakla beraber insani hakikat üzerine yaratılmıştır. Bunların manevi büyüklük ve küçüklüklerindeki farkları, suretteki farklarının tersinedir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, büyük âlemin (dünyanın) kıyamet alametlerini söylediğine göre elbette insan fertlerinde de melekût, ceberut ve lâhut âlemine süluk edenler için kıyamet alametleri olacaktır. İnsanın ilmen ve zevken bilmesi lazım gelen alametler vardır ki salik bunların hepsinden geçmedikçe büyük kıyamete eremez, cennete giremez, Hakk'ı da göremez. Böyle olursa ne yazık.

Bunu bildinse bil ki: Asfar Oğullarının hurucu, hayvani sıfatların çıkmasından ibarettir. Çünkü insan âleminde salikin ilk defa yolunu kesen eşkiyalar, bunlardır. Ye'cuc-Me'cuc'un hurucu, eziyet veren yedili (kötü) sıfatların belirmesinden ibarettir. Deccâl'ın hurucu (çıkması), dev ve şeytan sıfatlarının çıkmasından ibarettir ki bunlar riyaset, rübubiyyet (sahiplik, büyüklenmek), hile hud'adir. Bunlar, dünya sevgisinden ileri gelir. Bundan dolayı insanın, sağ gözü şaşı olur, ahireti hiç görmez. Dabbetu'l-Arz (Yer Hayvanı) ın çıkması, kalbde Nefs-i Levvame'nin zuhurundan ibarettir. Yani kalbin kabrinde cennetlere bir pencere açılır ve kendisinde Allah Teâlâ'ya bir meyil belirir. İsâ Aleyhisselamın inmesi, Akl-i Maad'ın (ahiret aklının), yakin nuruyla meydana çıkması, insanın dünyaya meyletmekten vazgeçerek ahirete yönelmesinden ibarettir. O çıkınca Deccâl öldürülür. Çünkü yakin nurunun zuhuriyle cehalet karanlığı gider. Mehdî'nin çıkması, tam fena ile Akl-i Kül'lün ve Büyük Ruh'un çıkmasından ibarettir. Onun hükümranlık çağında mezhepler birleşir ve onun zamanında yeryüzünde asla kâfir kalmaz. Güneşin batıdan doğması, hakikat güneşinin, arifin hafi sırrının matla'ından (tan yerinden) doğmasıdır. Bundan dolayı ariflerin hayvanlarının nalları ters çakılmıştır denilir. Rivayet edilmiştir ki: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz ahirette Rahman Suresini tefsir ettiği zaman âlimler tefsirlerinden utanacaklardır. Bir görüşe göre de güneşin, battığı yerden doğması, ruhun bedenden ayrılması demektir. Çünkü insandaki hayvani ruh, dünyadaki güneş durumundadır. Bedene girince orada batmıştır. Bedenden ayrılınca battığı yerden doğmuş olur. Tevbe kapısının kapanması, insanın ömrünün sonu geldiğine işarettir. Bu kapının genişliğinin yetmiş senelik mesafe olmasına gelince: bu kapı, güneş battığı yerden doğuncaya kadar kapanmaz. Yani bu kapı, insan ömrü kadar geniştir. Ömür bitip, güneş (ruh) battığı yerden doğunca (bedenden ayrılınca) bu kapı kapanmış olur. Bu hususa Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin şu hadisinde de işaret vardır: ***"Ümmetimin ömürlerinin çoğu, altmış ile yetmiş arasında-***

dır." ve ***"Allah Teâlâ, kulunun tevbesini, can boğaza gelmemiş oldukça kabul eder."*** Tevbe kapısının genişliğinin zikredilip, uzunluğunun söylenmemesi de şu sebepten dolayıdır: Genişlik, daima uzunluktan azdır.

Allah Teâlâ'nın haber verdiği üzere insanın iki eceli vardır. Biri sonlu eceldir ki dünyadaki ömür süresidir. Diğeri de sonsuz eceldir ki bu da uhrevi ömrüdür.

Bil ki: Sen, bu alametleri geçip büyük kıyamette durmadıkça cennete girip açıkça Hakk'ı görmedikçe önce dediğimiz gibi bin kere de dünyaya gelsen ve her gelişinde bin sene yaşasan, yine Cennete girip Hakk'ı şifahen göremezsin. Allah Teâlâ bizi ve sizi Kıyamet-i Kübraya (Büyük Kıyamete) ve Büyük Müşahedeye ve yakınlığa erişenlerden eylesin (ÂMİN). [845]

Deccâl'ın gelişinin Tasavvufi Yorumu

Deccâl'ın ortaya çıkması; insanda akl-ı me'aşın (dünyevî akıl) kibir, rablık sıfatları, istilâ ve yüce istek ile tezahür etmesidir. Bu, nefs-i levvâmenin insana hâkim olması demektir. Bir elinde Hz. Musâ aleyhisselâmın asası/baston, diğer elinde Hz. Süleymân aleyhisselâmın mührü vardır. Deccâl'ın asa/sopa ile müminin yüzünü sığayıp cennetlik olduğunu belli eder. Mührü kâfirin yüzüne vurarak, onun küfrünü ortaya çıkarır. Bu uygulama nefs-i levvame makamında olan kişinin durumuna benzetilir. Nefs-i levvâmenin bir yüzü alt safha olan nefs-i emmâreye bir yüzü de üst aşama olan nefs-i mülhemeye dönüktür. İnsan tabiatı itibariyle iyi veya kötü ameller yapmaya müsaittir. Eğer insan, nefsi itibariyle mülhemeye geçerse iyi insan olduğu yüzündeki alametlerden belirir. Geriye doğru nefs-i emmâreye indiğinde ise kötü insan olduğu yine yüzünden belli olur. [846]

Başka bir yoruma göre Deccâl, nefsin başkaldırmasıdır. İnsana batılı Hak suretinde takdim eden bu nefse, emmâre denir. Nefs-i emmâreye teslim olanlar Deccâl'ın vaat ettiği cennetine girer. İtaat etmeyerek ona karşı duranlar ise onun yalancı cehennemine girer. Nefs-i emmârenin aldatmacalarını anlayacak hale gelinmesi, Deccâl zamanında bazı kişilerin aç ve susuz kalması gibidir. İnsanların nefsin arzularına yenilmesi ve şehevî duygulara kapılması ise, açsusuz kalanların Deccâl'ın verdiği yiyecek ve içecekleri almasına benzetilir. Bir kimse, Allah Teâlâ'ya sığınıp başlangıçta kendisi için aydınlık olmayan hakikat yolunda ibadet ve mücahede nurlarıyla yürürse Deccâl'ın cehennemine girmiş olur. Neticede Yüce Allah Teâlâ, herkese hak-

---

[845] (ATEŞ, 1971) Ellinci sofra,
Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz (Risâle-i Esrâtu's-Sâat) isimli risalesinde de bu konuyu benzer şekilde açıklamaktadır.

[846] (ŞİMŞEK, yıl: 8 [2007], sayı: 19,)Tokâdî, *Tevil-i Ehâdis-i Eşrât-ı Sa'a,* vr. 14b-15a.

kını teslim ederek bu durumu tersine çevirir.

Deccâl'ın ortaya çıkışında adı zikredilen Mekke ve Medine şehirlerine gelince, bunlar tasavvufî seyirde/manevî terbiyede elde edilen makamlardan sekr/manevî sarhoşluk ve sahv/dinginlik hallerine benzetilir. Bu iki makam sûfîye öyle bir hal yaşatır ki, o durumda nefsin hiç bir mecali ve gücü kalmaz. Çünkü elde edilen bu manevî makamlar Yüce Allah tarafından korunmuştur. Nefsin insanı ilahî keşf ve doğru yola girmekten alıkoymaya çalışması ise Deccâl'ın saptırma faaliyetlerini yaygınlaştırmak için Kudüs'e yönelmesine benzetilerek yorumlanır. [847]

Ye'cüc ve Me'cüc'ün Çıkışının Tasavvufi Yorumu

Ye'cüc ve Me'cüc, insanda hayvanî sıfatların/kötülüklerin, çirkin fikirlerin çıkmasından ve bunların tamamen hâkim unsur haline gelmesinden ibarettir. [848] Çünkü çirkinlikler ve kötülükler iyilikleri örter. Böyle kötü hallerin çoğalması kalbi karartır. Kaşanî, Ye'cüc ve Me'cüc ile mizacın bozulması, terkibin çözülmesiyle meydana gelen nefsanî ve bedenî kuvvetlerin kastedildiğini belirtir.[849]

Dabbetü'l-arz'ın Çıkışının Tasavvufi Yorumu

Sufî yorumculardan Abdürrezzak el-Kaşanî'ye göre, Dabbetü'l-arz küçük kıyametin alametlerinden biridir. Dabbetü'l-arz, her kötü nefis sahibinin beden arzından ortaya çıkan melekelerin ve ahlakın farklılaşması sebebiyle onun zahirindekilerle batınındakilerin arasında meydana gelen uzaklıktan kaynaklanan çeşitli şekiller ve heyetlerdir. Onlar hayat ve sıfatlarının diliyle söylerler. [850]

Devrin tamâm oldu senin Zevkin harâm oldu senin,
Yoldaşın lâm oldu senin Gele Deccâl gele gele
Gör kim senin hâlin n'ola.

Devrin tamâm oldu senin Zevkin harâm oldu senin,
Yoldaşın lâm oldu senin Gele Deccâl gele gel
Gör kim senin hâlin n'ola.

Devrin tamâm oldu senin deki mana senin hayatın takdir edilen zamanın ne vakit biteceğidir.

Bir adam, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme:

---

[847] (ŞİMŞEK, yıl: 8 [2007], sayı: 19,)Cîlî, *el-İnsanü'l-kâmil*, c. 2, s. 53.
[848] (ŞİMŞEK, yıl: 8 [2007], sayı: 19,)Tokâdî, *Tevhîd-i Bârî*, vr. 14b.
[849] (ŞİMŞEK, yıl: 8 [2007], sayı: 19,)el-Kaşânî, *Tevîlât,* c. 2, s. 50.
[850] Kaşânî, *Tevîlât,* c. 2, s. 107.

Kıyamet ne zaman kopacak? diye sordu. Bu sırada yanında Ensar'dan Muhammed adında bir çocuk bulunuyordu. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem:

"Eğer bu çocuk yaşarsa umulur ki o ihtiyarlamadan Kıyamet kopar" buyurdu.[851]

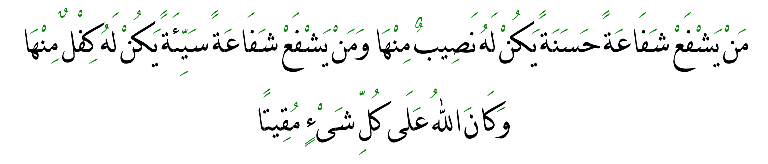
Hadis-i şerifin işareti kıyametin takdirdeki vukuunun varlığı ile o durum itibarı ile aynı şartlar devam ettiğinde kopması demektir.

Melekler seni tutsunlar Kürsîni arştan atsınla
Tehtes-serâya döksünler Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
Melekler seni tutsunlar kürsünü arştan atsınla
Toprak altına döksünler Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Kaçar idin sen Allâhtan Lâ-ilâhe illâ'llah'tan,
Gazab erdi sana Şahtan Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
Sen Allâh'tan Lâ-ilâhe illâ'llah'tan kaçar idin,
Şah'tan sana gazab geldi. Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Azâzil'e bürhân idin Şer işde pehlivan idin,
Şeytânlara şeytân idin Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
Şeytana'a delil idin Şer işte pehlivan idin,
Şeytânlara şeytân idin Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Ehl-i fesâda köprüsün Can ibn-i cânın birisin,
Gösterirsin yol eğrisin Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
fesâd ehline köprüsün Can çocuklarından bir cin'sin,
Eğrisinden yol gösterirsin Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

[851] Müslim, 5249

“Kim iyi bir işte aracılık ederse, ona onun sevabından bir pay vardır; kim de kötü bir şeyde aracılık yaparsa, ona o kötülükten bir hisse vardır. Allah, her şeyin karşılığını verir.” [852]

“İyilik yaptığın kişinin kötülüğünden sakın” [853]

İsâ nüzûl etti yere Deccâl’i hem ehlin kıra,
Ana uyanları süre Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n’ola.

İsâ yere indi Deccâl’i hem ehlini öldüre,
Ona uyanları süre Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n’ola.

Neden Sadece İsâ aleyhisselam Deccâl'i Öldürebilir?

Kur'ân-ı Kerîm'de **Meryem**'in **İsâ** aleyhisselâma hamile kalışı anlatılırken,

“Mahrem yerini korumuş olan İmran kızı Meryem de bir misaldir. Ona ruhumuzdan üflemiştik; Rabbinin sözlerini ve kitablarını tasdik etmişti; o, Bize gönülden itaat edenlerdendi.” [854]

Buyrulduğu için, **İsâ** aleyhisselâm "**Ruhullah**" olarak anılır. **İsâ Ruhullah** yani **Allah Teâlâ**'nın **Ruh**'undan, **Allah Teâlâ**'nın sıfat ve esmasından veya **Ruh-u ilâhî'**den anlamında.. Aslında bu anlamıyla "**Ruhullah**" herkeste mevcuttur. **Âdem** aleyhisselâmın yaratılmasından söz edilirken **Allah Teâlâ** meleklerine

“Onu tamamlayıp, içine de ruhumdan üfürdüğüm zaman, derhal ona secdeye kapanın!” [855] şeklinde buyurur. Bu anlamda **Ruhullah** her insanda vardır. Yani **Hz. İsâ** aleyhisselâmın sahip olduğu ruh ile **Mehmet**'in veya **Ali**’in sahip olduğu ruh arasında temelde fark yoktur. Çünkü **Ruh Tek**'tir ve her yaratılanın hayatiyeti **O Tek Ruh**'tandır. Ancak **Cenab–ı Hak**, bunu, **Hz. Meryem**’e vasıtasız (babası olmadan) nefha etti (üfledi, yani bilinç boyutundan / meleki boyuttan geleni madde âleminde açığa çıkardı). Vasıta beşer bir baba değil, bir meleki kuvvetti ki **O Cebrail** isimli elçi melekti. Melek, salt bilincin kuvveleriyle var olan anlamındadır.

Melekler, **Allah**'a ait kuvvelerin saf bir biçimde bulunduğu, sadece **Allah emri ile hiç bir irade koymaksızın** güçlerini kullanmak üzere yaratılmışlardır. Bu sebeple **melekler doğrudan katışıksız Allah elçisidir.**

Mutasavvıflara göre **Cebrail** isimiyle yaratılan meleğin hayatiyet kay-

---

[852] Âl-i İmran, 85
[853] M. Akif ÖZDOĞAN*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi V (2005), Sayı:4*; Meydânî, *Mecmau’l-Emsâl*, I, 181.
[854] Tahrim, 66
[855] Sâd, 72

nağı **Ruh-ül Kuds**'tür (Kudsi Ruh/Kutsal Ruh).. **Ruh-ül Kuds** de **Evrensel Ruh** olan **Ruh-u Âzam**'dandır. **Ruh-u Âzam**'da potansiyel olarak bulunan bilincin kuvveleri, hayatiyeti, galaktik yapılarda açığa çıkınca **Ruh-ül Kuds** ismini alır. Bunun holografik evren gerçeğine göre de, yıldız sistemlerindeki hayatiyet de galaksidekinin bir mikro örneğidir. Yani yıldız sistemleri de böyle tek bir hayatiyet kaynağından gelir ve **O Ruh**'un mikro modelidir, yani **Ruh-ül Kuds**'tür bir anlamda.. İşte bizlerde bulunan hayatiyet, yani **ruh**'un kaynağı da aynıdır. Bu anlamda hepimiz aynı, **Tek Ruh**'tan hayatiyetimizi aldık. Ancak bilince ait kuvveleri taşıyan bu hayatiyet/ruh, size veya bana babalarımız vasıtasıyla geldi. Yani sperm hücresiyle.. İnsandaki beşeriyet anamızdan, melekiyet babamızdandır. Ruh, sperm hücresinin potansiyelindeki hayatiyettir (Allah sıfat ve esmasından kaynaklanan hayatiyet/bilinç), ki o da cenin 120. güne eriştiğinde aktive edilir. Vasıtalı veya vasıtasız olması arasındaki fark da şudur. Melekle gelende hiç bir irade bulunmaz, saf olarak **Allah Teâlâ'nın emriyle** gelendir. Baba vasıtasıyla gelende ise, durum başkadır. Baba o spermi anneye yollarken bir beşeri düşünce taşıyordu. O spermi kendi beşeri düşüncesiyle ya da başka bir ifadeyle birim nefsinden kaynaklanan düşünceyle, tabiatının arzusunu da katarak anneye verdi. Bu fark, **İsâ** aleyhisselâmın da tüm beşer gibi yaratılmış bir mahlûk ve bizim gibi beşer olduğu gerçeğini değiştirmese de, **O**'na bazı ayrıcalıklı özellikler vermiştir. Bizlerin babalarından sperm yoluyla gelen ruh (hayatiyet), babalarımızın bedeninde madde âleminin (süfli boyutların) enerjilerinden ve babanın bilincinin saf olmayışından etkilendi. **İsâ** aleyhisselâmın ki ise bir melek vasıtasıyla doğrudan Allah Teâlâ'dan idi. Bu sebeple madde âlemine ait kuvvelerden etkilenmedi, olabildiğince saftı. Bu sebeple Allah Teâlâ sıfat ve esmalarından oluşan hayatiyet /ruh, **İsâ** aleyhisselâm da tüm saflığıyla açığa çıktı. Bu sebeple daha beşikteyken konuştu; çamurdan yaptığı kuşa üflediğinde, o suret hayat buldu; âmâyı ve abraşı şifaya kavuşturdu; ölüyü diriltti.

Bizlerde babadan ve anadan gelen bir biçimde beşeriyet ağır basarken, **İsâ** aleyhisselâmdaki beşeriyet (madde âleminin hatırasını taşıyan hayatiyet/bilinç) sadece anasındandı. Bu sebeple **O**'nun varlığında meleki yan (Ruh-ül Kuds) bizlerdekinden daha ağır basıyordu. Melekî yan ise, bir anlamda bilinç boyutunun özellikleri daha ağır basıyor anlamına gelir. Ya da saf olarak bilincin kuvveleriyle yaşıyor anlamında.. İşte bu sebeple hayalinde oluşturduğu suretlere kolaylıkla hayat verip, madde âlemine getirebiliyordu. Saf bilincin kuvveleriyle yaşayan, hikmet âleminde değil de kudret âleminde yaşıyor gibidir. O tıpkı cennet yaşamında olduğu gibi, hayal ettiği surete hayat verebilir. Her birimiz için cennet yaşamı da böyle olacaktır. Çünkü madde beden tabiatının oluşturduğu beşeriyet o bo-

yutta olmayacaktır. Bu durum **İsâ** aleyhisselâm için doğuştan olmasına rağmen, eğer herhangi bir kişide beşeri yan, birim nefs ve madde âlemine ait bedenin tabiatının baskın özellikleri zayıflar ve melekî yanı kuvvetlenirse, o kişide de tıpkı **İsâ** aleyhisselâmın varlığında ağır basan melekî özellikler ağır basar, yani bilincin kuvveleriyle yaşamaya başlar. Yani ölmeden önce de bu durumu yaşayabilir ehlinin dediğine göre.. Tasavvufta bu duruma, kişiye özel "**İsâ'nın inişi**" denir. Başka bir anlatımla, bir kişinin nefsi birimsellikten kurtulup, o kişide beden tabiatının getirdiği baskın özellikler kontrol altına alınırsa, tasavvufi terimle, o kişinin **İsâ**'sı iner. Yani o kişi beden tabiatının kontrolünde değil, bilincin kuvveleriyle yaşamaya başlar artık...

Yine tasavvufi olarak kişinin deccalinin çıkması da şudur: Kişi hakikat ilmini aldığında varlığının ilahi kaynağını öğrenir, yani kendindeki ilahi kuvvelerin varlığının farkına varır. Fakat müşahedesi eksiktir. Çünkü enfüsi müşahedesini tamamlamış, ama afâki müşahadesi eksik kalmıştır. Yani kendindeki ilahi kuvveleri fark etmiş, ama diğer yaratılanlarda da var olan bu gerçeği fark edememiştir. Sadece kendinde müşahede edip farkına vardığı bu gerçeği hazmedemez ve kendini seyrettiği alemin rabbı, efendisi zannetmeye başlar. Bu sebeple hiç bir kural tanımaz, hiç bir yükümlülük kabul etmez ve dilediği gibi yaşamaya başlar. Bu yaşam da kişinin beşeri yanını daha da güçlendirir. Yani kişideki madde beden tabiatı ve birim nefs baskısı tamamen kontrolden çıkar ve bu şekilde yaşamaya başlar. Diğer bir anlamda, kişinin melekî yanı zayıflar ve bilincin kuvveleriyle yaşamdan büsbütün uzaklaşır. Eğer bu haldeyken, Allah Teâlâ'nın lutfu erişir de afâki müşahadesini de tamamlarsa, kurtulur. Tasavvufi anlayışla o kişinin **İsâ**'sı inince deccali ölür.

Bir de bildiğimiz anlamda **Deccâl** vardır. Deccâl, Allah Teâlâ'nın lutfu erişmemiş ve öylece zannı (gerçekle alakası olmayan inanışı)içinde kalmış bir kişi olacak. Allah Teâlâ hidayet ve lutfunun ona erişmemesindeki en büyük etken ise, Deccâl'in körlüğüdür. Deccâl'i körleştiren ise, kendisinde doğuştan esma terkibinde ağırlıklı olarak bulunan kudrettir. Yani kudreti oluşturan isimler Deccâl'in terkibi yapısında ağırlıklı olarak bulunduğu için, çok büyük kerametler gösterebilecektir. Fakat bu kerametler, İsâ aleyhisselâmdaki gibi melekî yanın ağır basmasından ve dolayısıyla bilincin kuvveleriyle yaşamasından kaynaklanmaz. Sadece doğuştan kudreti oluşturan esmaların, yapısında daha ağırlıklı olmasından kaynaklanır. Hepimizin esma (mânâ) terkibi bulunur ve bu terkipte bazı esmalar (mânâlar) daha ağırlıklıdır. Deccâl'deki büyük güç ve kudreti bu mânâlar oluşturur, meleki yanın kuvvetli olması değil.. Fakat o, bu gücün kaynağını ilmi yeterli olmadığı için kavrayamaz; çünkü basireti kördür, ki **Deccâl'in sağ gözü kör olması basireti gör, ilmi yetersiz, kavrayışı eksik**

anlamındadır.

Deccâl kendindeki kudretin meleki yanın ağır basmasından değil de doğuştan, terkibi yanından geldiğini anlayamaz. İlmi de halini göremeye yetmediği için, bu gücün verdiği üstünlük hissiyle nefsi iyice kabarır ve hakikati görmekten büsbütün perdelenir. Deccâl'in **sağ gözünün körlüğü** basiretinin körlüğüne de işaret eder, ama ondaki bu basiret körlüğüne sebep de kendindeki bu esma kaynaklı büyük güçtür bir bakıma. Bu öyle büyük bir güçtür ki perde olmaktan çıkmıştır. Çünkü perde çekilip ortadan kalkar, ama ondaki bu büyük kudret gerçeği görmesine perde değil bir engeldir. Çünkü bir beşer doğuştan böylesi güçlerle yaşarken kendisiyle ilgili gerçeği görmesi imkânsızdır. Hiç bir arınma süreci yaşamadan bu güçlere kavuşan birine kimse de yardım edemez artık.. İşte bu sebeple, bu üstün gücün oluşturduğu **zan**, bir gün kalkacak bir perde değil, ebedi bir engeldir, **körlüktür.** Bu sebeple **Deccâl** kendini **rab** zannetmeye başlar ve herkesi kendine tapmaya çağırır. Veya kimine ben **İsâ Mesih**'im der, kimine **Mehdî**'yim der, kimine de **İlah** olduğunu iddia eder. Herkesin kafasındaki kutsal kabulüne bir şekilde yerleşmeye çalışır. İlmi yeterli olmayıp bu gerçekleri fark edemeyenler de ona inanır. Oysa birim nefsi ve tabiatı oldukça ağır basan birinin meleki boyuttan nasibi olmayacağını bilen biri onun kerametlerine de, kutsallık ve ilahlık iddiasına da aldanmaz. Ayrıca ilmi olan yine bilir ki bir kişide **İsâ** aleyhisselâm gibi meleki yanı ağır bassa dahi (Allah'a ait sıfat ve esmayla, yani bilincin kuvveleriyle yaşasa dahi) hiç kimse âlemlerin rabbi Allah Teâlâ olamaz, çünkü **Allah** âlemlerden **Gani**'dir. Âlemde her ne var ise, **O**'nun yarattığı bir mahlûktur ancak. **Deccâl**'i sadece **İsâ** aleyhisselâm'ın öldürecek olmasının sebebi de, yukarıda anlattığımız gibi, O'nun yapısındaki bu ağırlıklı meleki özelliklere bağlı kudrettir. Bilincin kuvvelerinden olan kudret bu kadar saf bir biçimde, yeryüzündeki beşer arasında sadece Meryem oğlu İsâ'da açığa çıkmıştır. Sadece anadan aldığı beşeri özellikler zayıf kaldığı için, O ilahi kuvvelerle yaşamıştır aramızdayken. O'ndaki kudret, bilinç boyutundan (sıfat boyutundan) kaynaklandığı için, Deccâl'den çok daha üstün ve güçlüdür. Bu sebeple Deccâl'i de sadece O öldürebilecektir. Enbiyadan bir başkası değil de İsâ aleyhisselâm olmasının sebebi de budur. Yani **İsâ** aleyhisselâmdaki beşeriyetin, meleki özelliklerinin yanında zayıf kalmasına bağlı olarak açığa çıkan kudret dolayısıyladır. Keza O'nun semaya yükseltilişi ve tekrar madde boyutuna inecek olması da, bu ilahi kuvvelerle yaratılmasından kaynaklanır ehlinin dediğine göre... İlâhi evrensel senaryoda bu olayla bizlere anlatılan ve idrak etmemiz istenen gerçek de yukarıda anlattıklarımın tümüdür düşünceme göre... Yoksa hiç bir olay sebepsiz meydana gelmez.

Yeryüzünün en büyük fitnesi olan **Deccâl**'den **Allah Teâlâ**'nın lutfuyla

korunabiliriz. Ve yine umarım nefs deccali çıkanlara **Allah Teâlâ** ruhundan üfler de (İsâ iner de) kurtulur.[856]

Ben ölem ve hem dirilem Sonunda seni öldürem,
Gözüne toprak dolduram Gele Deccâl gele gele,
Göre kim senin hâlin n'ola.
Ben öleyim ve hem dirileyim Sonunda seni öldüreyim,
Gözüne toprak doldurayım Gele Deccâl gele gele,
Göre kim senin hâlin n'ola.

"Asâ-yı Mûsâ bendedir Hem yed-i beyzâ bendedir,
Mısrî bana bir bendedir[857] ***Gele Deccâl gele gele,***
Gör kim senin hâlin n'ola.
"Mûsâ Asâ'sı bendedir Hem "parlak el"i de bendedir,
Mısrî bana bir bendedir Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Zâhirde Mısrî görünür İsâ atı çul bürünür,
Yüzü karadır içi nûr Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola
Zâhirde Mısrî görünür İsâ atı çul bürünür,
Yüzü karadır içi nûr Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola

Yeter anı sen horladın Köpek gibi çok hırladın,
Çok çatladın hem gürledin Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
Yeter anı sen horladın Köpek gibi çok hırladın,
Çok çatladın hem gürledin Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Bilmiş ol Âdem'dir gelen İsâya hemdemdir gelen,
Canlara merhemdir gelen Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
Bilmiş ol Âdem'dir gelen İsâ'ya canciğer arkadaştır gelen,
Canlara merhemdir gelen Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

---

[856] html\www.sessizsozler.org
[857] **Bende:** f. Bağlanmış olan. Köle. Esir. Hizmetçi. Hizmetkâr. Kul

<u>Kur'ân benim Fürkân benim Derdlilere derman benim,</u>
<u>Bu zulmeti açan benim Gele zâlim gele gele,</u>
<u>Gör kim senin hâlin n'ola.</u>
Kur'ân benim Fürkân benim Derdlilere derman benim,
Bu zulmeti açan benim Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

"Kur'ân benim", burada Kur'ândan maksat Zat, "Furkân benim" Furkandan murad da sıfattır, yani zât ve sıfat benim demektir. Cehâlet hastalığına dermân benim. Bu bilgisizlik karanlığını açan, gideren hep benim.

Kur'an-ı Kerim'in sırları " Fâtihâ-i şerifte " dir. Fâtihânın sırları ise ***"Besmele"*** dedir. Çünkü Besmele Hazarât-ı İlâhiyyeyi câmidir. Hazarât-ı İlâhiyye üçtür:

1 – Ulûhiyyet, 2- Rahmâniyyet, 3- Râhimiyyet dir. Bunlar sırasıyla Tevhid-i ef'âl, Tevhid-i Sıfat, Tevhid-i Zattır.

<u>Kur'ân'ın esrârı benim, Göklerin envârı benim,</u>
<u>Mü'minin ikrârı benim Gele zâlim gele gele,</u>
<u>Gör kim senin hâlin n'ola.</u>
Kur'ân'ın esrârı benim, Göklerin nurları benim,
Mü'minin ikrârı benim Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

<u>Ölüleri diriltirim Ağlayanı güldürürüm,</u>
<u>Deccâl'i ben öldürürüm Gele zâlim gele gele,</u>
<u>Gör kim senin hâlin n'ola.</u>
Ölüleri diriltirim Ağlayanı güldürürüm,
Deccâl'i ben öldürürüm Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

<u>Deccâl aceb yorulmadın İnâdından ayrılmadın,</u>
<u>Bir ölüsün dirilmedin Gele zâlim gele gele,</u>
<u>Gör kim senin hâlin n'ola.</u>
Deccâl aceb yorulmadın İnâdından ayrılmadın,
Bir ölüsün dirilmedin Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

<u>Sen beni çünkim bilmedin İmâna kâbil olmadın,</u>
<u>Hasma mukâbil olmadın Gele zâlim gele gele,</u>

Gör kim senin hâlin n'ola.
Sen beni çünkü bilmedin İmânı kabul eden olmadın,
Düşmana karşılık vermedin Gele zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Vücûdun Hakk vücûdudur Allâh'ın halka cûdudur,[858]
Ma'dum iken mevcûdudur Gele Zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
Vücûdun Hakk vücûdudur Allâh'ın halka ikramıdır,
Yok iken var edilendir Gele Zâlim gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

Mısrî'nin sözü dağıdır Kuyumcular toprağıdır,
Halka cevâhir dağıdır Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.
Mısrî'nin sözü dağ'dır Kuyumcular toprağı (altın)dır,
Halka cevâhir dağıdır Gele Deccâl gele gele,
Gör kim senin hâlin n'ola.

[858] **Cud:** Cömertlik. Sahilik. Eli açık olmak. Muhtaçların vaziyetlerini, durumlarını bildirmeğe meydan vermeksizin lütuf ve ihsanda bulunma hâleti. Mücahede-i diniye ve neşr-i hakaik-ı Kur'aniye ve imaniye hizmetinde mutemed zâtlara lüzumunda maddeten de iştirak etmek fedakârlığı.

ﻻ A

182

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.

Essalâ her kim gelür bazâr-ı aşka Essalâ,
Essalâ her kim yanarsa nâr-ı aşka essalâ.
Essalâ dâr-ı Enel-Hak'da bugün Mansûr olup,
Can u bâşından geçen berdâr-ı aşka essalâ.
İbn-i Edhem gibi tâc ü tahtını terk eyleyüp,
Soyunup abdâl olan hünkâr-ı aşka essalâ.
Kendini odlara atan şol Halilu'llâh gibi,
Cân u dilden bülbül-i gülzâr-ı aşka essalâ.
Varlığı dâğın delüp Şîrin iline yol eder,
Ey Niyâzî söyle ol mi'mâr-ı aşka essalâ.

Essalâ[859] her kim gelür bazâr-ı aşka essalâ,
Essalâ her kim yanarsa nâr-ı aşka essalâ.
Essalâ her kim gelir aşk pazârına essalâ,
Essalâ her kim yanarsa aşk ateşine essalâ.

Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz burada meydan okuyor.

Essalâ dâr-ı Enel-Hak'da bugün Mansûr olup,
Can u bâşından geçen berdâr-ı[860] aşka essalâ.
Essalâ "Enel-Hak" dârağacında bugün Mansûr olup,
Can ve bâşından geçen aşka asılmışa essalâ.

Hallâc-ı Mansûr kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz "Enel Hak", yani "Ben Hakk'ım" sözlerini söylemesi üzerine şer'an ve hakikaten katli lâzım geldiğine fetvâ verdi. Çünkü "Enel-Hakk" demesiyle Mansûr Hakk'ı kendi vücûdunda kaydetmiş oldu. Cenâb-ı Hakk gerek şeriat ve gerek hakikatte kayıddan münezzehtir. Mansûr ise bu sözleri sarf etmesindeki iddiasından geri dönmedi ve tövbe etmediğinden sonunda katlolundu.

İbn-i Edhem gibi tâc ü tahtını terk eyleyüp,

---

[859] **Esselâ**: "Kendine güvenen ortaya çıksın" manasında meydan okuma sözüdür.
[860] **Berdar:** f. Asılmış, yukarı kaldırılmış. Tutucu. İtaat edici ve ettirici. Meyveli. Meyve verici olan

Soyunup abdâl[861] olan hünkâr-ı aşka essalâ.
İbn-i Edhem gibi tâc ve tahtını terk eyleyip,
Soyunup abdâl olan aşk sultanına essalâ.

Kendini odlara atan şol Halilu'llâh gibi,
Cân u dilden bülbül-i gülzâr-ı aşka essalâ.
Kendini ateşlere atan şu Halilu'llâh gibi,
Cânı dilden aşk gülbahçesi bülbülüne essalâ.

Varlığı dâğın delüp Şîrin iline yol eder,
Ey Niyâzî söyle ol mi'mâr-ı aşka essalâ.
Varlığı dâğın delip Şîrin iline yol eder,
Ey Niyâzî söyle ol aşk mimârına essalâ.

TAHMİS-İ AZBÎ

Essalâ hûbân[862] gönülden bâd-ı aşkâ essalâ
Essalâ her kim satarsa vâr-ı aşka essalâ
Essalâ herkim girerse kârı aşka essalâ
Essalâ her kim gelür bazâr-ı aşka essalâ,
Essalâ her kim yanarsa nâr-ı aşka essalâ.
Aşkla zillet onda hor iken mamur olup
Hayr ile şerden elin yuv cümle senden dûr olup
Dâhi kahrından habîbin ruz-u şep mesrur olup
Essalâ dâr-ı Enel-Hak'da bugün Mansûr olup,
Can u bâşından geçen berdâr-ı aşka essalâ.
Dört huruftan bir bilir kâmil cevâbı gelüp
Kuşdilin â'lâ[863] bilir ol sırrı duyup sır söyleyüp
Bu tasavvuftan okursun dersini ezberleyüp

---

[861] **Abdal:** t. Safdil, ahmak, bön. Afganistan'da yaşıyan bir Türk kavminin adı, bu kavimden olan kimse. Anadoludaki bazı göçebelerin adı ve bunlardan olan kimse. Derviş, ermiş, kalender. Kendini Allah'a adamış. Ona teslim olmuş, bu yolda çile çekmiş kimse. (Bak : Ebdal)
[862] **Huban:** f. Güzeller, iyiler
[863] **Â'lâ:** üstün, yüce, çok yüksek, kıymetli.

İbn-i Edhem gibi tâc ü tahtını terk eyleyüp,
Soyunup abdâl olan hünkâr-ı aşka essalâ.

Zâhir u batın gedâlık ola ayni şah gibi
Ceset vücudu her gönül abdaldır siyah gibi
Bahr-i aşka ten sefine dil ona melah[864] *gibi*
Kendini odlara atan şol Halilu'llâh gibi,
Cân u dilden bülbül-i gülzâr-ı aşka essalâ.

Evvel ve ahirde bir söz olmaya gerçek yalan
Her ne söz kim söylenir Hakk'tan nihan olmaz ayan
Azbi râhı aşka girdi varını yağma kılan
Varlığı dâğın delüp Şîrin iline yol eder,
Ey Niyâzî söyle ol mi'mâr-ı aşka essalâ.

---

[864] **Melah:** f. Çekirge

183

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün

Devredüp geldim cihâna yine bir devrân ola,
Ben gidem bu ten sarâyı yıkıla virân ola.
Cûş edüp ummân-ı can cismim gemisin dağıda,
Yerler altında tenim toprak ile yeksân ola.
Bu vücudum dağı kalka atıla yünler gibi,
Şeş cihâtım açıla bir haddi yok meydân ola.
Dört yanımdan nâr u bâd u âb u hâk ede hucûm,
Benliğim anlar alup bu varlığım talân ola.
Dağıla terkibim otuziki harf ola tamâm,
Nokta-i sırrım kamûnun cevherine kân ola.
Cümle efkâr-ı havâssım haşr ola bu arsada,
Kalkalar hep yeniden sankim bahâristân ola.
Yevm-i Tüblâ'dır o gün her mânâ bir sûret giyer,
Kimi nebat ve kimi hayvan, kimisi insân ola.
Kabrime dostlar gelip fikredeler ahvâlimi,
Her biri bilmekte halim vâlih ü hayrân ola.
Her kim ister bu Niyâzi derdimendi ol zaman,
Sözlerini okusun kim sırrına mihmân ola.

Devredüp geldim cihâna yine bir devrân ola,
Ben gidem bu ten sarâyı yıkıla virân ola.
Devredip geldim cihâna yine bir devrân ola,
Ben gideyim bu ten sarâyı yıkıla virân ola.

Devir nazariyesinden bahsedilmektedir.

Cûş edüp ummân-ı can cismim gemisin dağıda,
Yerler altında tenim toprak ile yeksân ola.
Can denizi kaynayıp cismim gemisini parçalaya,
Yerler altında tenim toprak ile bir ola.

Bu vücudum dağı kalka atıla yünler gibi,
Şeş cihâtım açıla bir haddi yok meydân ola.
Bu vücudum dağı kalka atıla yünler gibi,
altı yönüm açıla bir sınırı yok meydân ola.

Dört yanımdan nâr u bâd u âb u hâk ede hucûm,
Benliğim anlar alup bu varlığım talân ola.

Dört yanımdan ateş, hava, su ve toprak ede hücum,
Benliğim anlar alıp bu varlığım talân ola.

Dağıla terkibim otuziki harf ola tamâm,
Nokta-i sırrım kamûnun cevherine[865] kân[866] ola.
Dağıla terkibim otuziki harf ola tamâm,
Nokta-i sırrım herşeyin cevherine kân ola.

Beyitte geçen otuziki harften murad Merâtib-i halkiyye olup yirmisekizdir. Bunlar: Nûr-i Muhammedî, Nefs-i kül, Tabiat, Heyülâ, Cism-i kül, Şekil, Arş, Kürsî, Felek-i atlas, Felek-i Menâzil, yedi kat gök, yedi kat yer, maden, bitki, hayvan, cin ve melektir. Bunlardan sonra Merâtib-i Hakk'iyye de dört ki, bunlar da "Fatihâ" suresinde zikredilmiştir. Bunlar Ulûhiyyet, Rahmâniyyet, Rahimiyyet, ve Mâlikiyyet tir. Böylece toplam mertebeler otuziki olmuş olur. İşte bunlar tamam olunca her cevher kân (kaynak) olur.

Cümle efkâr-ı havâssım haşr ola bu arsada,
Kalkalar hep yeniden sankim bahâristân[867] ola.
Bütün duygularımın düşüncelerim keşf ola bu arsada,
Kalkalar hep yeniden sanki bahâristân ola.

Yevm-i Tüblâ'dır o gün her mânâ bir sûret giyer,
Kimi nebat ve kimi hayvan, kimisi insân ola.
Yevm-i Tüblâ'dır o gün her mânâ bir sûret giyer,
Kimi bitki ve kimi hayvan, kimisi insân ola.

---

[865] **Cevher:** Bir şeyin özü, esası. Kıymetli taş. Çelik üzerindeki nakış. Edb: Noktalı harf. Yalnız noktalı harflerin ebcedîsi hesab edilerek yazılan manzum tarih. Harflerin noktası. Fls: Varlığı kendinden olan, var olmak için kendi dışında başka birşeye muhtaç olmayan varlık. Allah'a inanan filozoflar iki çeşit cevher kabul etmişlerdir. Yaratıcı cevher, Allah. Yaratılmış cevher, madde, ruh. Allah'ı cevher olarak vasıflandırmak noksan bir anlayıştır. Çünkü cevher Allah'ın sıfatlarından "kıyam-ı binefsihi: varlığı kendinden olan" sıfatını belirtebilir. Allah'ı sıfatları ve isimleriyle tanımak icab eder. Maddeci filozoflar cevher olarak yalnız maddeyi kubul ederler. Oysa madde Allah'ın yarattığı âlemlerden sadece biridir. Fizik ilmi maddenin enerjiye ve enerjinin maddeye dönüştüğünü göstermiştir. Madde de enerji de belli kanunlara bağlıdır. Kanun varsa kanun koyucu da vardır. Madde ve enerjiye hâkim olan ve kanunları koyan, madde ve enerjiyi yaratan Allah'dır.

[866] **Kân:** f. Bir şeyin menbaı. Kuyu. Kaynak. Mâden ocağı. Bir keyfiyetin. (niteliğin) bol olarak bulunduğu kimse

[867] **Baharistan:** f. İlkbaharın hüküm sürdüğü zaman. Yeşil ve çiçekli yer. Molla Câmi'nin eseri.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ [868] ***"Sırların orta yere çıkarılacağı gün"*** yani mahşerde herkesin ameli birer sûret giyer. O kimsenin amelleri hayır ise, hûrî, gilman, ağaçlar, meyveler, kuşlar vesâir şekillerinde. O kimsenin amelleri şer ise, maymun, yılan, akrep, domuz, köpek veya bunlara benzer sûretler giyip dururlar ve bunlar tartılırlar. Çünkü ameller birer sûret giymeyince tartılamazlar. Onun için Mirâç gecesi Resûlün dönüşünde İbrahim aleyhisselâm ile görüştüğünde (yedinci katta): *"Yâ, Muhammed benden ümmetine selâm söyle işte cennet boştur. Cennetin her nimeti amellerin sûretleridir. Bu cennet (Suphanallâh, Velhamdülillâh ve Lâilâhe illallâh vallâhü ekber) demekle dolar"* demişlerdir. İnsanların dünyâdaki amelleri sûret giyip tartılırlar, hasenâtı (iyilikleri yaptıkları güzel işleri) seyyiâtından (fenalıkları, yaptıkları fena işleri) fazla olanlar cennete, seyyiâtı hasenâtından fazla olanlar cehenneme girse gerektir.

Kabrime dostlar gelip fikredeler ahvâlimi,
Her biri bilmekte halim vâlih ü hayrân ola.
Kabrime dostlar gelip fikredeler hallerimi,
Her biri bilmekte halim şaşakalmış ve hayrân ola.

Niyâzî-i Mısrî, kabrini ziyaret edenlere himmet ve tasarrufta bulunup ikramı olacağından haberdâr ediyor.

Her kim ister bu Niyâzi derdimendi ol zaman,
Sözlerini okusun kim sırrına mihmân ola.
Her kim ister bu derdli Niyâzi'yi o zaman,
Sözlerini okusun kim sırrına misafir ola.

TAHMİS-İ AZBÎ

Cevrine âşık Habibin bende-i ferman ola
Tâ ezel âdet oluptur kâmile pünhân ola
Kimine bu söz gümandır[869] kimine imân ola
Devredüp geldim cihâna yine bir devrân ola,
Ben gidem bu ten sarâyı yıkıla virân ola.

[868] Târik, 9
[869] **Güman:** f. Zan. Tahmin. Sanmak. şüphe

Ötmeye cân bülbülü bu ten gülü bir gün sola
Yine haldâşım gelip bu sırrıma vakıf ola
Yıkulup bu dert deyü vârım bir kuru âdem kala
Cûş edüp ummân-ı can cismim gemisin dağıda,
Yerler altında tenim toprak ile yeksân ola.

Olmadı bu sırra mahrem hamdülillâh ecnebi
Kandedir sırrı ilâhî kandedir sırrı nebi
Çünkü bir zıllı hayaldir bende bu sırrı ebî
Bu vücudum dağı kalka atıla yünler gibi,
Şeş cihâtım açıla bir haddi yok meydân ola.

Mebde-i sırrı maadı fehmeder ehli hüner
Dört kitabın remzini bir noktadan ezber eder
Er kişi maksudun ister eyleyüp azmi sefer
Yevm-i Tüblâ'dır o gün her mânâ bir sûret giyer,
Kimi nebat ve kimi hayvan, kimisi insân ola.

Bir imiş savm u zekât hac sücüd ile kıyam
Böyle bir hâli vücudum olmaya rûşen zalâm [870]
Harf u savtım kalmaya tekmil ola külli kelâm
Dağıla terkibim otuziki harf ola tamâm,
Nokta-i sırrım kamûnun cevherine kân ola.

Edeler yağma olmadan cümle kîl u kâli
Cübbe ve destâr[871] *ile zâhir görenler şâlımı*
Ben bile fark etmez olam hâli mâ fî'l bâlimi
Kabrime dostlar gelip fikredeler ahvâlimi,
Her biri bilmekte halim vâlih ü hayrân ola.

Derviş Azbî bir olur hâl ehline ıssı ziyan[872]
Ehli hâl olan kişiye sığmıya şek ve güman
Tâ gire bir şehire salik olmaya gerçek yalan
Her kim ister bu Niyâzi derdimendi ol zaman,
Sözlerini okusun kim sırrına mihmân ola.

---

[870] **Zalâm:** Karanlık. Zulmet.
[871] **Destar:** f. Sarık, imâme, başa sarılan tülbent.
[872] Azbî Baba'nın divanında burası "ümmi zebân" geçiyor

184

Vezin: Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün.

Devrân odur kim devrini devr-i felek bilmez ola,
İnsân odur kim sırrını ins ü melek bilmez ola.
Merkep izinde su görüp deryâyı gördüm sanma sen,
Deryâ odur kim ka'rını aslâ semek bilmez ola.
Âdem odur kim nârı ola hem mâ u hem zemân ola,
Hayvandan ol adal durur nân ü nemek bilmez ola.
Kâmil odur kim aç susuz çok çok emek çekmiş ola,
Nâkıs o çiğdür bunda kim hergiz emek bilmez ola.
Herbir Nebî, herbir velî zilletle erdi menzile,
Mısrî'ye söğsün şol ağız Allâh demek bilmez ola

Devrân odur kim devrini devr-i felek bilmez ola,
İnsân odur kim sırrını ins ü melek bilmez ola.
Devrân odur kim devrini devr-i felek bilmez ola,
İnsân odur kim sırrını insan ve melek bilmez ola.

Sırrını kötülerden gizlemen şaşılacak bir şey değil; şaşılacak şey kendinden de saklaman, kendinden de gizlemendir.[873]

Merkep izinde su görüp deryâyı gördüm sanma sen,
Deryâ odur kim ka'rını[874] ***aslâ semek bilmez ola.***
Merkep izinde su görüp deryâyı gördüm sanma sen,
Deryâ odur ki dibini aslâ balık bilmez ola.

Âdem odur kim nârı ola hem mâ u hem zemân[875] ***ola,***
Hayvandan ol adal durur nân ü nemek[876] ***bilmez ola.***
Âdem odur ki ateş ola hem su ve hem zamân ola,
Hayvandan o aşağıdır ekmek ve tuz bilmez ola.

---

[873] **Mesnevi, c.II. b.1500.**
[874] **Ka'r:** Derinlik. Dip. Her şeyin dibi. Nihâyet. Yemeği dipten yemek. Çalmak. koparmak
[875] **Zeman:** Zaman, devir, vakit, çağ, mevsim, mehil.(Levh-i Mahv-İsbat ise, sâbit ve dâim olan Levh-i Mahfuz-u Azam'ın daire-i mümkinatta, yâni mevt ve hayata, vücut ve fenâya daima mazhar olan eşyada mütebeddil bir defteri ve yazar bozar bir tahtasıdır ki, hakikat-ı zaman odur. Evet herşey'in bir hakikatı olduğu gibi, zaman dediğimiz, kâinatta cereyan eden bir nehr-i azimin hakikatı dahi Levh-i Mahv-İsbat'taki kitabet-i kudretin sahifesi ve mürekkebi hükmündedir. S.)
[876] **Nemek:** f. Tuz. Milh. Lezzet, tat. Bağlılık, hak.

<u>Kâmil odur kim aç susuz çok çok emek çekmiş ola,</u>
<u>Nâkıs o çiğdür bunda kim hergiz</u>[877] ***<u>emek bilmez ola.</u>***
Kâmil odur kim aç susuz çok çok emek çekmiş ola,
Noksan o kimsedir bunda kim asla emek bilmez ola.

<u>Herbir Nebî, herbir velî zilletle erdi menzile,</u>
<u>Mısrî'ye söğsün şol ağız Allâh demek bilmez ola</u>
Herbir Nebî, herbir velî zilletle erdi menzile,
Mısrî'ye söğsün şol ağız Allâh demek bilmez ola

TAHMİS-İ AZBÎ

Eyle eziyet nefsine rûhun dilek bilmez ola
Âşık olan vuslat için kaydı gerek bilmez ola
Hakk'al yakîn îzan bula âşk ehli şek bilmez ola
Devrân odur kim devrini devr-i felek bilmez ola,
İnsân odur kim sırrını ins ü melek bilmez ola.

> *Yârin cefâsın çekmedin âşık gerek usanmasın*
> *Mevlâdan özüne kimse yok hiç kimseye dayanmasın*
> *Ârif o derdimin göre ferdâ safâsın ekmesin*
> ***Merkep izinde su görüp deryâyı gördüm sanmasın,***
> ***Deryâ odur kim ka'rını aslâ semek bilmez ola.***

Ehli sulukun şartıdır bâkî ten ile cân ola
Her ne gelir dostundan gelir cân ile bir fermân ola
Sahn-ı rıza içre girip hem hâk ile yeksan ola
Âdem odur kim nârı ola hem mâ u hem zemân ola,
Hayvandan ol adal durur nân ü nemek bilmez ola.

> *Dâim ede mestânelik âşk meyini içmiş ola*
> *Dehrin bu ak ve karasın atıp kamu geçmiş ola*
> *Tâ kim vâra ılliyyine Hakk'tan kanad açmış ola*
> ***Kâmil odur kim aç susuz çok çok emek çekmiş ola,***
> ***Nâkıs o çiğdür bunda kim hergiz emek bilmez ola.***

Âşkın elinden Azbî'ya mesken kafesdir bülbüle
Duymaz cefâ senden onun cânın verir bülbül güle
Bu remzi kâmil gerek zâhir ile batın bile
Herbir Nebî, herbir velî zilletle erdi menzile,
Mısrî'ye söğsün şol ağız Allâh demek bilmez ola

---

[877] **Hergiz:** f. Aslâ, kat'iyyen. Hiçbir suretle.

ی Y

185

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Bugün Ya'kûb-ı kalbe Yûsuf-ı cândan geldi,
Kâmîs-i pur- nesîm ile o cânândan haber geldi.
Açıl ey gözlerim envâr-ı vech-i zül-celâlîden,
Dilâ bedr ol kim mehr-i dırahşândan haber geldi.
Yerinme nâkısım deyu kemâl ehlini gördükçe,
Kamû noksânı tekmil eden insanlardan haber geldi.
Ne kim yağma olundu çekme gam şimden geru sen var,
Dil-i vîrandaki ol kenz-i vîrândan haber geldi.
Edip dilhâneyi tamir otur bu beyt-ül ahzanda,
Bu şeb bana seher vaktinde mihmândan haber geldi.
Bu Mısrî'nin vücûdu Mısrînin oldur şehinşâhı,
Ezelden tâ ebed hükm-i Süleyman'dan haber geldi.

Bugün Ya'kûb-ı kalbe Yûsuf-ı cândan geldi,
Kâmîs-i pur[878]- nesîm ile o cânândan haber geldi.
Bugün Ya'kûbun kalbine Yûsuf-ı cândan geldi,
Oğul gömleğinin esintisi ile o cânândan haber geldi.

Bu beyitte Yusuf'dan murat ruhtur, Yakub'dan murad ise kalbtir. Ruh makâmı, hakikat makâmı olup "Makâm-ı cem" dir. Makâm-ı cem'e vâsıl olmadan hiç "Hazret-il cem" e vâsıl olunabilinirmi? Önce Yusufa, andan Yakuba gidilir. Kur'ân-ı Kerîm bütün enfüs ve afâkı câmidir. Fakat bir tâife vardırki, onlara "Tâife-i Bâtınıyye" tâbir olunur. Bunlar Kur'ânı yalnız enfüse hasrederler. Meselâ; Salât-ı afâkiyeyi tanımazlar, salâtı yalnız enfüsiyyeye hasrederler. Oruç keza öyle ve diğer farzları da enfüse (nefislere) hasredip, afâkiyyeyi inkâr ederler.

Cebrâil akl-i Resûldür, İsrâfil himmet-i Resûldür, yoksa Cebrâil ve İsrâfilin aslı yoktur, murad enfüsîdir diyerek, afâkiyyeyi inkâr ederler. Tâife-i zinâdıka gibi bu gibiler kâfirdir. Kur'ânı yalnız enfüse hasreden küfreder.

---

[878] **Pur:** (C.: Purân) Oğul. Evlâd;
Pür: f. Çok, dolu, çok fazla, memlu, tekrar (mânâlarına gelir, birleşik kelimeler yapılır) Sâhib, mâlik.

Açıl ey gözlerim envâr-ı vech-i zül-celâlîden,
Dilâ bedr[879] ol kim mehr-i[880] dırahşândan haber geldi.
Açıl ey gözlerim zül-celâlînin yüzünün nurlarından,
Ey dolunay gibi gönül parlayan güneşten haber geldi.

Zülcelâlin nûrlarından murad, burada görünen mevcûdattır, yani İlâhî Cemâldir. Bu görünenler Hakk'ın ef'âli, isimler ise Hakk'ın sıfatıdır, bunlar zâta delâlet eder.

Yerinme nâkısım deyu kemâl ehlini gördükçe,
Kamû noksânı tekmil eden insanlardan haber geldi.
Yerinme noksanım diye kemâl ehlini gördükçe,
Bütün noksânı tamamlayan insanlardan haber geldi.

İnsân-ı nâkısım diye yerinme, yani üzülme seni tekmil ettirirler. Çünkü İnsân-ı Hayvân vardır ki tevhide hiç dâhil olmamıştır ve seyr-i sülûk görmemiştir, bunlara insân-ı Hayvan tâbire olunur. Tevhid-i Ef'âl ve Tevhid-i sıfât makâmlarını görmüş veya yalnız Tevhid-i Ef'âli görmüş olanlara İnsân-ı Nakıs tabir olunur. Tevhid-i zâta vâsıl olanlara "İnsân-ı Kâmil" tâbir olunur.
"Kamu noksânı tekmil eden insandan haber geldi"
Bir kere tevhide ayakbastımı, o kimse kâmil olur, yani "İnsân-ı Kâmil" mertebesine vâsıl olur, ona makâmlar tekmil ettirilir. Bir kere o adam hayvâniyetten kurtuldumu, ya bu âlemde veya son nefesinde veya Berzah âleminde, ya mahşerde ona tekmil ettirilir, mahrum kalmaz.

Ne kim yağma olundu çekme gam şimden geru sen var,
Dil-i vîrandaki ol kenz-i vîrândan haber geldi.
Ne kim yağma olundu çekme gam şimden geri sen var,
Perişan gönüldeki o harap hazineden haber geldi.

"Sana mı inanacağız? Sana en rezil kimseler uymaktadır" dediler.[881]

---

[879] **Bedr:** (Bedir) Dolunay. Ayın en parlak olduğu hâli. Mekke-i Mükerreme ile Medine-i Münevvere arasında bir yer ismi. Bir şeyin tamam olması. Sibâk ve sür'ât etmek. Bir işin ansızın zâhir olması. Tam ve münasib olan âzâ. Dolu şey. İyi hizmet eden köle.
[880] **Mehr:** Aşk, şefkat, muhabbet. Güneş. Huk: Mihr. Evlenme muamelesinde erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli
[881] Şuara, 111

Edip dilhâneyi tamir otur bu beyt-ül ahzanda,[882]
Bu şeb bana seher vaktinde mihmândan haber geldi.
Gönül evini edip tamir otur bu dünyada,
Bu gece bana seher vaktinde misafirden haber geldi.

Bu Mısrî'nin vücûdu Mısrînin oldur şehinşâhı,
Ezelden tâ ebed hükm-i Süleyman'dan haber geldi.
Bu Mısrî'nin vücûdu Mısrînin o dur şahlar şâhı,
Ezelden tâ ebed hükm-i Süleyman'dan haber geldi.

TAHMİS-İ AZBÎ

Bihamdillâh vel'minne[883] *ki dermandan haber geldi*
Bu derdin çaresin buldum çü Lokman'dan haber geldi
Bugün mısrı dile [884]*adl işi sultandan haber geldi*
Bugün Ya'kûb-ı kalbe Yûsuf-ı cândan geldi,
Kâmîsi pur- nesîm ile o cânândan haber geldi.
Göründü çün ıyan bize hüner arz-ı kemâlinden
Özümdür vuslatın dilde hakikat hâli hayalinden
Dîli bîçare zâr eder temenâyı visâlinden
Açıl ey gözlerim envâr-ı vech-i zül-celâlîden,
Dilâ bedr ol kim mehr-i dırahşândan haber geldi.
Özümü eyledim tasdik hayal ehlini gördükçe
Ona hemdem olur gönlüm visal ehlini gördükçe
Temâşayı cemal eyler cemâl ehlini gördükçe
Yerinme nâkısım deyu kemâl ehlini gördükte,
Kamû noksânı tekmil eden insanlardan haber geldi.
Bugün oldum emîn-i'llah emânettir bana esrâr
Eriştim ilmi Yezdân'a inâyet eyledi settâr
Çü feyzin eyledi ihsan cenâbı Hazret-i Gaffâr
Ne kim yağma olundu çekme gam şimden geru sen var,
Dil-i vîrandaki ol kenz-i vîrândan haber geldi.

---

[882] **Ahzan:** (Hüzn. C.) Hüzünler, kederler, sıkıntılar, tasalar, gamlar
[883] Allah Teâlâ şükür minnetle beraber
[884] **mısrı dile**: Gönül Şehri

Bu hasret iştiyâkından sana sanma ziyân ede
Sana ihsan ere Hakk'tan vücudun ayn-ı can ede
Kâmu derdi dile dermân ola bâkîde fânîde
Edip dilhâneyi tamir otur bu beyt-ül ahzanda,
Bu şeb bana seher vaktinde mihmândan haber geldi.

Müsemma ola ta esma bırakma dilden Allah'ı
Yorulup kalma gel yolda gece gündüz edüp ahı
Ben Azbî'nin vücudundan eser kalmadı vallâhi
Bu Mısrî'nin vücûdu Mısrî'nin oldur şehinşâhı,
Ezelden tâ ebed hükm-i Süleyman'dan haber geldi.

186
7+7=17

Zevâle gün salındı, kal'a-i Vân alındı,
Bâtıl vücûd dolandı, vücûd-ı Hakk bulundu.
Vücûd-ı insâna cân, muhakkak oldu Sultân,
Şeytânı sürdü Rahman, levhinden ol silindi.
Bir mahfî sahhâr idi, kattâl u cebbâr idi,
Câdü-yı mekkâr idi, caduluğu bilindi.
Tevbe ederdi hayre, niyet ederdi şerre,
Küp olmuş idi hamre hamrin küpü delindi.
Sevmezdi ol beşeri, eâm idi hep zararı,
Ehl-i Hakk'ın ciğeri, dilim dilim dilindi.
Ol zâlimin elinden, çıktı çoğu yolundan,
Cüdâ düşüp ilinden, defterleri çalındı.
Yezîd-i bed-nâm idi, ilimde haham idi,
İt idi Bel'am idi taşra dili salındı.

Zevâle[885] ***gün salındı, kal'a-i Vân alındı,***
Bâtıl vücûd dolandı, vücûd-ı Hak bulundu.
Gün sona erdi, Vânî kalesi alındı,
Bâtıl vücûd çevrildi, Hakk vücûdu bulundu.

VANÎ MEHMED EFENDİ[886]

Vanî Mehmed Efendi'nin hayatını; hayatı, yetiştirmiş olduğu talebeleri, yaptırmış olduğu eserleri (hayratı) ve yazmış olduğu eserleri olarak dört ana başlık allında ele alabiliriz.

A. HAYATI

1. Doğum Yeri ve Kimliği

Türk tarihinin altın sayfalarında; dinî, siyasî ve edebî bakımdan yerini almış olan Vanî Mehmed Efendi, daha çok ilmî ve siyasî hayatıyla dikkatimizi çekmektedir. XVII. yüzyılda yaşamış olup Vanî-zade ismiyle ün yapmıştır. Van ilinin Hoşâb kasabasında doğmuştur. Künyesi şöyledir; Vanî Muhammed b. Bistam b. Rüstem b. Halil el-Hüseynî el-Hoşabî'dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Vanî Mehmed Efendi'nin Hakk'a yürüyüş tari-

---

[885] **Zeval:** Zâil olma, sona erme. Gitmek. Yerinden ayrılıp gitmek. Güneşin tam ortada gibi, baş ucunda bulunduğu zaman. Güneşin nısf-ı nehar dairesinden batmaya doğru dönmesi. Seyrinin sonuna yaklaşması.
[886] (KONUK, 2001), s.7-16

hi ise (1096/1685) olarak bilinmektedir. Kendisine doğduğu yerle ilgili lakaplar takılmıştır. Vanlı olmasından Vanî, Mehmed Efendi ve Vanî Mehmed Efendi diye anılmıştır. Hoşab'lı olması, el-Hoşâbî olarak tanınmasına yol açmıştır.

Burada önemle şunu arz etmek gerekir ki, bazı kütüphane kataloglarında, Vanî Mehmed Efendi ile Vankulu Mehmed Efendi birbirine karıştırılmıştır. Vankulu Mehmed Efendi (Van şehri hyt. 1592) bir Türk bilginidir. Müderris ve müftüdür. Vankulu Mehmed Efendi hazırladığı Arapça Türkçe sözlük ile ün kazanmıştır.

JBrockelmann (1868/1956) GAL diye bilinen eserinde, Vanî Mehmed Efendi (hyt. 1096/1685) ile Vankulu Mehmed Efendi'yi (hyt. 1000/1592) aynı şahıs olarak kaydetmiş ve bu eserinde, Vanî Mehmed Efendi'yi; M. b. Bistâm al-Hassâbî Wânî Ef., Wânqulu, starb 1096/1685 şeklinde zikretmiş ve buna kaynak olarak da; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, II, 50 ile İsmail Belîğ Efendi, Güldeste-i Riyaz-ı İrfan, S. 209'u göstermiştir.

Ancak, Brockelmann'ın kaynak olarak gösterdiği bu eserlerde Vanî Mehmed Efendi ve Vankulu Mehmed Efendi hakkında bilgi verilmiş olup, bu iki şahsiyet birbirine karıştırılmıştır. Herhalde, her ikisinin Van'lı olmasından dolayı, Brockelmann bazı kütüphane kataloglarında da karıştırılması sebebiyle kendisi de bu konuda yanılmış olabilir.

Kütüphane kataloglarındaki yanlış kayıtlardan bir örnek verirsek; Yeni Cami matbu katalogunda, Mehmed el-Vanî eş-Şehîr bi-Vankûlî (hyt. 1000); Es'ad Efendi Kütüphanesi defterinde ise, Mehmed el-Vanî eş-Şehîr bi-Vankulu (hyt. 1000) olarak kayıtlıdır.

Zaten bu iki şahsın Ölüm tarihleri arasında 93 yıl gibi bir zaman farkı vardır ki, ayrı ayrı dönemlerde yaşamışlardır.

2. Talebelik Dönemi

Vanî Mehmed Efendi ilim aşkıyla dolu olduğu için, tahsilini daha da derinleştirmek için Van'dan ayrılıp, Tebriz, Gence ve Karabağ'a gitmiştir. Vanî Mehmed Efendi elde ettikleriyle yetinmiyor, daha fazlasına ve güzeline ulaşmak istiyordu. Bu yüce gayesiyle ilim merkezlerinden biri olan Tebriz'e gitmiştir. Lâkin burada Râfızîler ve dinsizler ile karşılaşmıştır. İlim öğreniminin çıkmaza girmemesi düşüncesiyle buradan Karabağ'a gitmiştir. Karabağ'da ünlü, eşsiz üstad Molla Nurettin hazretlerinin yanında on yıla yakın ilim tahsil edip, kendini yetiştirmiştir.[2]

VanîMehmed Efendi, daha çok tefsir, hadis, kısas-ı enbiyâ ve tarihe ilgi duymuştur. 0, çeşitli tarikatlerle ve tasavvufla uğraşmış fakat bu yolda gitmemiştir.

Vanî Mehmed Efendi ilim hayatını tamamladığında Erzurum'a yerleşip, vaaz ve nasihatlerde bulunmuştur.

3. **Hayatında Yapmış Olduğu Görevler**

Vanî Mehmed Efendi ilk olarak Erzurum'da vaizlik yaptığı yıllarda, Küprulü Fazıl Ahmed Paşa (hyt.H. .1069/1659) ile tanıştıktan sonraki yıllarını İstanbul'da geçirmiştir. O, İstanbul'da sultan vaizliği, hünkâr vaizliği ve ordu vaizliği görevlerinde bulunmuştur.

a) Vaizlik

Vanî Mehmed Efendi vaizlik dönemine ilk olarak Erzurum'da başlamıştır. Vaizlik mesleğinde o kadar ün ve şöhret yapmıştı ki, çevreden birçok kimse onu görmeğe ve dinlemeye geliyordu.

O, şeyh olarak tanınmış fakat tasavvuf yoluna girmemiştir. Bu da onun dikkat çeken bir diğer tarafıdır.

Vaizlik mesleğinde Erzurum'da epey görev yapan Vanî Mehmed Efendi bunun yanı sıra ilim meclislerindeki sohbetleriyle de meşhur olmuştur. O senelerde Köprülü Fâzıl, Ahmed Paşa Erzurum Beylerbeyisi olarak Erzurum'a geliyor ve Vanî Mehmed Efendi'nin ününü duyup onunla tanışıyor ve aralarında samimi ilişkiler oluşuyor. Böylece Vanî Mehmed Efendi'ye İstanbul yolu açılmıştır. Onun, sultan IV. Mehmed[887] ile tanışmasını kolaylaştıran hatta sultan vaizliği ve ordu vaizliği mevkilerine kadar yükselmesine sebep olan kişi Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa'dır. Vanî Mehmed Efendi, 1664 yılında İstanbul Yeni Cami kürsü vaizliğine tayin edilmiş bunun yanı sıra Sultan IV. Mehmed'in hocalık görevi de ona verilmiştir.

Vanî Mehmed efendi'nin talebelerinden İshak b. Hasan Tokadî (hyt. 1100/1688), Vanî Mehmed Efendi'yi çok övmüş, onu adeta bir öğüt denizine benzetmiştir.

Vanî Mehmed Efendi, şehzade Mustafa'nın ve Ahmed'in de hocalığını yapmıştır.

b) Sultan Hocalığı

Vanî Mehmed Efendi'ye, önceden de ifade ettiğimiz gibi, 1664'te Yeni Cami kürsü vaizliğinin yanı sıra, Sultan IV. Mehmed'in hocalık görevi verilmişti. Daha sonra şehzade Mustafa'nın hocalığını yapmıştır. Vanî Mehmed Efendi Hünkâr Vaizi görevini alınca, şehzadenin hocalığını, damadı Feyzullah Efendi'ye devretmiştir.

Şehzade Mustafa'nın eğitimine başlanılması, Vanî Mehmed Efendi'nin ona ilk dersini vermesi, törenler düzenlemesi Hammer'de anlatılmaktadır; Sultan IV. Mehmed ayağa kalkarak oğlunu karşılamış, gözlerinden öperek, onu kendi yanına oturtmuştu. Şehzâde'nin eğitimiyle görevli Emîr Efendi'den önce, Vanî Mehmed Efendi evvela Bestnele'yi okutmuş, daha sonra da

---

[887] 19. Osmanlı pâdişâhı olan IV. Mehmed'in babası Sultan İbrahim, annesi de Haseki Hatice Tarhan Sultan'dır. Osmanlı tarihinde, ava olan düşkünlüğü, nedeniyle Avcı Mehmed olarak tanınmıştır.

elif-bâ'nın ilk dört harfini söyleyerek, şehzadeye üç defa tekrar ettirmiştir. Sultanın ikinci oğlu Ahmed'in hocalığı da Vanî Efendi'nin damadı Feyzullah Efendi'ye verilmişti. Feyzullah Efendi genç şehzadeye verilecek olan ilk dersin verilmesi şerefini Vanî Efendi'ye bırakmıştı. (Temmuz 1680)

c) **Ordu Vaizliği:**

Ordu vaizi veya şeyhi, askerleri gaza ve cihada teşvik ve ordunun muzafferiyetine dua etmek için bulundurulan kimselere verilen isimdir. Ordu vaizi olan kimse, yüksek ilmiye sınıfına mensup bir zat olup, savaştan önce askere hitap eder, manevî destek sağlardı. Öyle ki bazıları bizzat savaşa katılır, askerin önünde düşmanla mücadele eder ve şehâdeti arardı. Şanlı tarihimizde bununla ilgili güzel örnekler vardır.

Vanî Efendi de ordu vaizliğinde bulunmuştur. O, savaştan önce askere hitap eder, manevî destek sağlardı.

1683 Viyana seferine Vanî Efendi de katılmıştı. Fakat II. Viyana kuşatması, bozgunla sonuçlanınca, padişah tarafından Bursa Kestel'e sürülmüştü.

4. IV. Mehmed ile Münasebetleri:

Fâzıl Ahmed Paşa'nın kanalıyla IV. Mehmed (1642-1693) ile tanışan Vanî Efendi, çok kısa bir sürede sultanın sevgisine ve saygısına mazhar olmuştu. Padişah her zaman onun derslerini dinler, hemen her seyahatinde onu yanından ayırmazdı. Dolayısıyla, meclis törenlerinde çok önemli kişi haline gelen Vanî Mehmed Efendi'ye padişah bütün işlerinde danışır hale gelmişti.

Padişah, çok sevdiği bu vaize, cizye ve gümrük muhasebelerinden iki bin akça verdiği gibi, Bursa Kestel kalesi ve çevresindeki birçok köyü ona temlik etmişti, Bunun yanında eskiden Papaz Bahçesi şimdi de Vanikoy[888] ismiyle anılan, Boğaziçi'nde yer alan yeri de ona vermişti.

Bu yörede gezmeyi avlanmayı seven, buradaki kasrı ve bahçeleri yeniden düzenleten IV. Mehmed, şehzadelerine hocalık eden Van'lı bir hoca olan Vanî Mehmed Efendi'ye burada büyük bir toprak ve koruluk bağışlamıştır.

IV. Mehmed, Cuma gününden başka her gün av tertip ederdi. Cuma günleri ise Vanî Mehmed Efendi'nin vaazlarını dinler, son derece ona güvenir; her işinde ona danışırdı. Padişah, Vanî Mehmed Efendi'nin çok iyi bir nişancı olmasından dolayı ona tezhipli bir yay hediye etmişti.

Vanî Efendi'nin padişah üzerinde etkisinin büyük olduğu; padişaha bazı tekkeleri kapattırdığı, mevlevî semahlarını, bektaşî ayinlerini, içki ve ticaretini yasaklattırdığı söylenir. Vanîköy adı, bu Van'lı hocadan gelmekte ve üç yüzyıldan fazla süredir bu isimle anılmaktadır.[2]

---

[888] Boğaziçi'nin Anadolu yakasında, Kandilli ile Çengelköy arasında kalan, Üsküdar ilçesine bağlı semt ve mahalledir.

5. Yaşadığı Dönemde Dinî Siyâsi Durum ve Faaliyetleri:

XVII. asrı incelediğimiz zaman, dinî hayatın kargaşa içinde olduğunu görüyoruz. Bu kargaşa mutasavvıflar ile fıkıhçılar arasında olan mücâdeledir. Önceleri fikir alanında, kitaplarda vaazlarda olan bu mücadele, asrın sonlarına doğru eyleme dönüşmüştü. Bu dönemde Osmanlı topraklan üzerinde tasavvufî hareketler İyice hızlanmıştı. Bu mutasavvıflar içinde dine uygun görüşü olan da vardı olmayan da vardı.

Siyâsî olarak baktığımız zaman, Osmanlı devletinin siyâsî, idâri, malî, askerî ve hukukî bakımlardan içten içe yıkılmakta olduğu görülmektedir. Padişahların yaşlarının yetersiz olması sebebiyle çıkarcı vezirlerin idareyi ellerinde bulundurdukları ve rüşvetin ileri safhalarda olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönem, vezir-i azâmların çok sık değiştiği, siyâsi ve idâri istikrarın bozulduğu en önemlisi de, Kösem Sultanların, Halice Tarhan Sultanların etkilerinin çok kuvvetli olduğu karma karışık bir dönemdir.

Köprülüler dönemi; Kanunî dönemini hatırlatan istikrarlı bir toparlanma dönemi olmuştur. Köprülülerin vezirlik dönemi Fâzıl Ahmed Paşa dönemi, Köprülüler gibi başarılı olamamıştır. II. Viyana Kuşatması(1683)'nın hüsranla sona ermesi artık Osmanlı'nın Avrupa'da, Tuna boylarında sona ermesi demekti.

Dönemin kültürel dokusuna baktığımız zaman, XVII asır ilmî ve fikrî bakımdan medreselerle müderrislerin çalışmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Fakat bunların çalışmalarının ufkî olarak pek geniş olmadıklarını anlıyoruz. Bunun yanında, kültür hazinemizi zenginleştiren önemli eserler te'lif ve tercüme edilmiştir. Bunlardan birkaçı;

Ahîzâde Halimî (hyt. 1604 m.) İslâm hukukunun önemli kaynaklarından Hidâye Şerhi yazmıştır.

San Abdullah Efendi (hyt. 1660 m.) Hadikatü'l-fukaha adlı eserini kaleme almış ve şerhini de yazmıştır. Bunların yanı sıra Kefeli Ebü’l-Beka Eyüb b. Mûsa (hyt. 1682 m.) Külliyat-ı Ebu'l-Bekâ adlı lügatini yazmıştır.

Bunların yanı sıra, Peçevî İbrahim Efendi(hyt. 1651 m.)'nin Tarh-i Peçevî'si, Kâtip Çelebi'nin (hyt. 1657 m.) eserleri, Solakzâde Hemdemî (hyt. 1658) m.)'nin Solakzâde Tarihi, Küçük Nişancızâde Mehmed Paşa(hyt. 1571 m.)'nın Nişancı Tarihi bu dönemin belli başlı eserleridir.

XVII. asırda, tasavvufî düşüncelerin oldukça yaygın olduğu özellikle de Halvetiy-ye, Bayramiyye, Kadirî ve Mevlevi tarikatlarının etkin olduğu bir zemin yardır. Vanî Mehmed Efendi kendisini böyle bir mücadelenin İçerisinde bulmuştur.

Vanî Mehmed Efendi, XVII. asrın dinî, siyâsi ve ilmî ortamında, padişahın gözdeleri arasında olmuştur. Vanî Mehmed Efendi birçok sahada, kendi fikirleriyle devlet içerisinde tesirli olmasını çok iyi bilmiştir. Vanî Mehmed Efendi'nin aktif rol aldığı bazı olaylar şunlardır.

Kahvehanelerin kapatılmasına bizzat çalışmıştır. Yine şarabın yasaklanmasını sağlayan Vanî Efendi olmuştur. Şeyhü'l-islâm Minkârî-zâde Yahya Efendi ile duanın aleni yapılıp yapılmayacağı tartışması şiddetli bir şekilde olmuştur. Vanî Mehmed Efendi duanın açıktan yapılmasını savunuyordu.

Ayrıca Vanî Mehmed Efendi, mutasavvıf şair Niyâzî-i Mısrî kaddese'lâhü sırrahu'l azîzin (1618-1694) Bursa'dan Limni adasına sürülmesi, Babaeski'de bulunan bir Bektaşî tekkesinin yıktırılması, Mevlevî ve Halvetî dergâhlarının kapattırılmasından sorumlu tutulmaktadır.

6. Kestel'e Sürgün Edilmesi ve Hakk'a Yürüyüşü:

Bu sürgünün sebebi, II. Viyana Kuşatması(1683)'nın başarısız olmasıdır. Vanî Mehmed Efendi bu kuşatmaya ordu vaizi olarak katılmıştı.

Şöhret düşkünü Vezir-i A'zam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bazı yazışmalarla devlet kademelerini sefere teşvik ediyordu. Aynı şekilde Yeni Cami vaizi Vanî Efendi'ye de yazılar gönderip, vaazlarda Viyana seferini teşvik ettirmişti. Sonuçta Vanî Efendi padişahı, sefere razı etmeyi başarmıştı.

Fakat bu seferin bozgunla sonuçlanması, Kara Mustafa Paşa'nın da hayatına mal olmuş; Vanî Mehmed Efendi'nin de padişahın gözünden düşmesine sebep olmuştu. Neticede, önceden Vanî Efendi'ye temlik edilen Kestel'e sürgün edilmişti.

Bu sürgün olayı Vanî Mehmed Efendi'yi çok üzmüştü. Bu olaydan kısa bir süre sonra, 14 Zilkade 1096/12 Ekim 1685 Cuma günü Hakk'a yürümüştür.

Vanî Mehmed Efendi'nin iki kızı dört oğlu vardı. Oğullarının hepsi ilmiyedendi. Oğullarından Ahmed Efendi İslanbul payelilerinden, Selman Efendi ise Haremeyn evkafı müfettişidir.

Vanî Efendi'nin zamanında mutasavvıflara olan tutumu, Edirne Vak'asını kendi ailesi aleyhine çevirmişti.

B. TALEBELERİ

Vanî Mehmed Efendi'nin tesbit edilen iki talebesi vardır. Bunlardan biri, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi(1048-1115/1638-1703)'dir. Vanî Efendi'nin damadıdır. Feyzullah Efendi, padişahın güvenini fazlaca kazanmış olduğu için, kendi yakınlarını da birçok yüksek makama getirmiştir. İlmiye sınıfını kendi aleyhine küstürüp, gücendirdi ve düşman etti. Edirne vak'asının baş sebeplerinden birisi oldu.

Vanî Mehmed Efendi'nin öğrencilerinden birisi de İshak b. Hasan Tokadî'dir. O, dinî bilgilerini Vanî Mehmed Efendi'den tahsil etmiştir.

Hanefî mezhebine mensup olan İshak, birçok eser yazmış olup, eserlerinin çoğu da manzumdur. Eserlerinden özellikle Manzume-i Akâid, devrin âlimlerince oldukça muteber sayılmış ve bu esere birçok şerhler yazılmıştır.

C. YAPTIRMIŞ OLDUĞU ESERLER (HAYRATI)

Vanî Mehmed Efendi'nin birçok hayratı vardır. Bunlar İstanbul ve Kestel'de yapılmıştı.

IV. Mehmed'in Boğaziçi'nde Vanî Mehmed Efendi'ye temlik ettiği yer olan Vaniköy'de, Vaniköy Câmii'ni (H. 1076/1655)'te yaptırmıştır. Bursa Keste kalesinin çevresinde bir cami daha yaptırmıştı.

Ayrıca yalı olarak, 18. yüzyılda yıkılmış, taşları ise Sadabat köşklerinin yapımında kullanılmış bir yalısı vardı. Ayrıca Vaniköy semtinde, Vanî Mehmed Efendi'ye ait olduğu söylenen bir de yalı bulunmaktadır.

Bunlardan başka, Kestel kalesi çevresindeki camiin yanında, mescid, imaret ve büyük bir kervansaray yaptırmıştır. Vanî'nin ve yakınlarının kabri de buradadır.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'lâhü sırrahu'l azîz Vani Efendi hakkındaki görüşlerini Mevâid-ül İrfan'da şu şekilde açıklıyor.

Allah Teâlâ'nın: ***"Vela teniya fizikri: Beni anmakta vani (gevşek) olmayın."*** [889] sözü hakkındadır. Dersen ki: Vani zikirde nasıldı ki, biz de onun gibi olmayalım cevaben derim ki:

Vani Sultan Mehmed'e yaklaşma imkânı bulunca Sultan Mehmed Camide, mescitte ve tekkelerde bulunan bütün zikir ehlini cehri zikirden kesti. Zikir ehlini darmadağın etti. Zikir yerlerini ehlinden boşalttı. O kadar ileri gitti ki zikir nuru insanların kalbinden tamamen sönmeye yüz tuttu. Bunun için Allah bizi de onun gibi olmaktan, Fir'avn'ın yasakları altında kalan Mûsa ve Harun aleyhimesselâm gibi onun yasağı altında kalmaktan menetti.

Cenabı Hakk'ın Taha Suresinde***: "Benim zikrimde vani (zayıf) olmayın"*** ayetiyle işaret buyurduğu üzere hasedçilerin en büyüğü VANİ'dir. Çünkü o, büyü yaparak padişaha yaklaştı, padişah, saltanat yularını onun eline verdi, ona itaatkâr oldu. Sultan onun emriyle Mısri'yi hapsettirdi. On yedi sene Rodos'ta, on altı sene Limni'de. Sultan ve çok mevki erbabı, Mısri'yi geçim sıkıntısıyla tazyik edip Vani'ye tabi etmek istiyorlardı. Hâlbuki Mısri, açlık ve susuzluktan ölse dahi ona tabi olmaz. Mısri'nin onlara son cevabı şu idi:

Allah Teâlâ'nın seçtiği Hasan ve Hüseyin aleyhisselâma razı olmayan; bilakis Hüseyin aleyhisselâmı katledenlerden razı olan kimse, Allah'ın en büyük düşmanıdır. Ve bugün bu mezhebin reisi Sihirbaz Vani'dir. Allah bizi ve sizi Muhammed Evladının sadık dostlarından eylesin. (ÂMİN) [890]

---

[889] Tâhâ, 42

[890] (ATEŞ, 1971) Altmış üçüncü sofra

Dindarlık ölçüsünün kullanılmasının nelere mal olacağına yine ilginç bir örnek yine K. Karabekir Paşa'dan:

"Erzurum'da yakaladığımız Müslüman olmuş bir Rus casusunu temize çıkarmak için bir mahalle halkının karargâhıma geldiği zaman hallerine bakıp hatıratıma şunu kaydetmiştim:

Ey Türkoğlu! Sen pek safsın, seni herkes aldattı. Erdim diyen, döndüm diyen çemberinden atlattı." (Karabekir, İstiklâl Harbimiz, 2/717) [891]

Vücûd-ı insâna cân, muhakkak oldu Sultân,
Şeytânı sürdü Rahman, levhinden[892] ol silindi.
İnsân vücûdüna cân, muhakkak oldu Sultân,
Şeytânı sürdü Rahman, ol levhinden silindi.

Şeytânı Rahman sürdü" burada "Rahîm" sürdü demek lâzım gelirdi, çünkü "Şeyh Küşteri" hazretlerine Şeytân gelip: "bir müşkülüm var. Cenâb-ı Hak buyurmuştur:" Vesiat rahmetî külli şeyin" (Rahmetim her şeyi kaplayacak derecede geniştir), ben de burada geçen "Şey" de dâhilim, şu halde benimde rahmet içinde bulunmam iktizâ eder. Niçin Hakk'ın rahmetinden koğuldum ?".

Küşterî hazretleri: "Külli şeyin muhît" olan (Her şeyi kaplayan) Rahmanın rahmetidir ve rahmet-i Rahmandır. Çünkü rahmet-i Rahman bir rahmet-i âmdır (Yani müşterek, herkese âit). Rahmet-i Rahîm ise rahmet-i hâstır ve rahmet-i îycaddır, işte sen oradan, yani Hakk'ın Rahîm olan rahmetinden koğuldun." İşte bu sebeple Mısrî efendi şiirdeki beyitte Rahman yerine "Râhîm" demesi lâzım gelirdi.

Bir mahfî sahhâr[893] idi, kattâl u cebbâr[894] idi,
Câdü[895]-yı mekkâr[896] idi, caduluğu bilindi.

---

[891] (ÖZTÜRK, 2008), s. 61

[892] **Levh:** Görünen ibretli manzara. Üzerinde yazı veya şekil çizilebilir düzlük. Seyredilen yerin çizili sureti. Ayet, hadis veya büyüklerin ders verici sözleri. Yazılı şey. Şimşek çakmak. Susamak. Zâhir olmak. Çalıp almak.

[893] **Sehhar:** (Sihir. den) Büyü gibi bir kuvvetle çeken. Büyü yapan. Çok aldatıcı

[894] **Cebbar:** (Sıfat-ı İlahiyedendir) İstediğini mutlak yapan, dilediğine muktedir olan. Büyüklük, azamet ve kudret sahibi. İmar eden Cenab-ı Hak. Kullarını ıslah edip tevbeye götüren Allah Teâlâ Hz.leri (C.C.) Zâlim, gaddar, müstebid, mütemerrid insanlar da bu sıfatla tavsif edilir. Meselâ; Cengiz, cebbar ve gaddar bir devlet adamı idi. Koz: Gökyüzünün cenubunda bulunan bir yıldız kümesi.

[895] **Cadı:** Avrupa'da putperestlik çağından beri gelen bir inanca göre, şeytanın gücünü kull anarak büyü yolu ile insanlara kötülük eden, felâketler getiren kadın. Bu

Bir gizli büyücü idi, çok öldüren ve zalim idi,
Hilekâr Câdı idi, cadılığı bilindi.

Tevbe ederdi hayre, niyet ederdi şerre,
Küp olmuş idi hamre hamrin küpü delindi.
Hayra tevbe ederdi, şerre niyet ederdi,
Şaraba küp olmuş idi şarabın küpü delindi.

Sevmezdi ol beşeri, eâm idi hep zararı,
Ehl-i Hakk'ın ciğeri, dilim dilim dilindi.
Sevmezdi ol beşeri, umumî idi hep zararı,
Hakk ehlinin ciğeri, dilim dilim dilindi.

O ulu Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahü'l-azîz hazretlerine sevdikleri zaman zaman gümüşler ve dinarlar getirirler, gizlice keçenin altına koyarlardı. Mevlânâ hazretleri onların gönüllerini kırmamak için bu paraları kabul ederdi ve hiçbir şey söylemezdi. Namaz kılmak için gece yarısı kalktığı vakit, o paralan alır, kuyulara atardı. Hayırlı arkadaşlar zaruretleri dolayısıyla:

"Bu paraları niçin dostlara bağışlamıyor da kuyuya atıyor" diye sorarlardı. Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahü'l-azîz

"Sevginin ve dostluğun tam alâmeti, en sevdiği ve en güzel olan şeyleri dostlara ve arkadaşlara vermektir. Yoksa hoş olmayan zehirli şeyleri onlara vermek değildir. Bütün eşya ve bütün dünya malları öldürücü bir zehir ve bir şey elde edilmeyen az bir maldır. Bana zararlı olan ve zahmet veren bir şeyi, dostlarıma vermeğe acıyorum. Size de vermemem daha İyi olur. Sizi ondan sakınıyorum" dedi ve şu hadîsi buyurdu:

"Elini kalbine koy; kendi nefsine yapmak istemediğin şeyi kardeşine de yapma"

Mısra:

"Kendine uygun görmediğini başkasına da uygun görme".[897]

Ol zâlimin elinden, çıktı çoğu yolundan,
Cüdâ düşüp ilinden, defterleri çalındı.
Ol zâlimin elinden, çıktı çoğu yolundan,

---

bâtıl inanç yüzünden birçok yaşlı masum kadın, cadı diye Hristiyanların kurduğu Engizisyon mahkemeleri kararıyla yakılmıştır.

[896] **Mekkâr:** Hilekâr. Düzenbaz. Çok aldatıcı. Mekir yapan

[897] (YAZICI, 1995), s. 666-(400)

Ayrı düşüp ilinden, defterleri çalındı.

İlinden uzaklaşmak, hakikatten uzaklaşmak; defterin çalınması itikatları bozuldu demektir.

Yezîd-i bed-nâm idi, ilimde haham*[898] *idi,
İt idi Bel'am*[899] *idi taşra dili salındı.
Yezîd gibi nâmı kötü idi, ilimde haham idi,
Köpek idi Bel'am idi taşra dili salındı.

Bel'am İbn Bâûra

[Hz. Mûsa aleyhisselâm zamanında yaşamış ve sonradan irtidat etmiş olan ilim adamı.

A'raf suresinin 175-176'ncı ayetleri münasebetiyle ismi çeşitli tefsir ve tarih kitaplarına girmiş olan Bel'am İbn Bâura (veya Bel'am İbn Eber)' nın, İsrâiloğulları'ndan, devler ülkesinden, Yemen diyarından veya Ken'an ilinden Allah Teâlâ'nın dinini öğrenmiş, ilim ve irfan sahibi, duası müstecap, yanında Allah Teâlâ'nın ismi a'zamı bulunan ve fakat sonradan itaatsızlığa düşmüş bir kimse olduğu şeklinde rivayetler vardır. Her ne kadar Lût aleyhisselâmın kızlarından biri ile evlenmiş olduğu söylenirse de, bunun Yahudiler tarafından müslümanlar aleyhine uydurulmuş bir iftira olduğu bilinmektedir. [900]

Bel'am'a konu teşkil eden ayet meâlleri şöyledir:

"Habibim! Onlara, şeytanın peşine taktığı ve kendisine verdiğimiz ayetlerden sıyrılarak azgınlardan olan kişinin olayını anlat. Dileseydik, onu ayetlerimizle üstün kılardık; fakat o, dünyaya meyletti ve hevesine uydu. Durumu, üstüne varsan da, kendi haline bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumu gibidir. İşte ayetlerimizi yalan sayan kimselerin hâli böyledir. Sen onlara bu kıssayı anlat, belki üzerinde düşünürler. " [901]

Bel'am'la ilgili olarak İslâmî kaynaklarda şunlar anlatılmaktadır: "Rivayete göre Mûsa aleyhisselâm, Ken'âniler' in Şam'daki topraklarına girmişti. Bu sırada Bel'am, el-Belkâ köylerinden Bal'â'da bulunuyordu. Ken'âniler'den bazıları Bel'am'ın yanına gelerek:

"Ey Bel'am, Mûsa İbn İmrân İsrâiloğulları'nın başında olduğu halde bizi yurdumuzdan sürmek ve öldürmek üzere geldi. Bizim ülkemize

---

[898] **Haham:** Mûsevilerin dinî reisi, râhibi, âlimi

[899] **Bel'am:** Terbiyesiz, açgözlü, obur. Hz. Mûsa aleyhisselâm hakkında, yalan ve fena söyleyerek Beni-İsrail'i kandıran Bel'am bin Baura adında birinin adı.

[900] (Taberî, Tefsiru't-Taberî, Mısır, 1373/1954, IX, 119-120; Fahruddin er-Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Mısır, 1308, XV, 54; D. B. Macdonald, İA, "Bel'âm İbn Bâura" Mad.)

[901] A'raf, 175-176

İsrâiloğulları'nı yerleştirecek. Senin kavmin olan bizlerin ise yerleşecek bir yerimiz yok. Sen duâsı kabul edilen bir kimsesin. Onları defetmesi için Allah Teâlâ'ya duâ et", dediler. Bel'am:

"Yazıklar olsun size! O Allah Teâlâ elçisidir; melekler ve mü'minler de onunla beraberdir; onlar aleyhine nasıl duâ edebilirim! Bildiğimi bana Allah Teâlâ öğretti" diye red cevabı verdi. Kavmi duâ etmesi hususunda ısrar ettiler. Bel'am da eşeğine binerek, İsrâiloğulları'nın çıkmakta olduğu dağa doğru ilerledi. Bu dağ, Husban dağıdır. Biraz gittikten sonra eşeği yere çöktü. Eşeğine binerek biraz ilerledikten sonra hayvan yine çöktü. Bel'am biraz evvelki gibi hareket ettikten sonra tekrar hayvanına bindi. Biraz yol alınca eşek yine çöktü. O, yine eşeği yerinden kalkıncaya kadar dövdü. Nihayet eşek, Bel'am aleyhinde bir delil teşkil etsin diye, Allah Teâlâ'nın izni ile konuşarak şöyle dedi:

"Ey Bel'am, nereye gidiyorsun? Meleklerin önümde durarak beni yolumdan çevirdiklerini görmüyor musun? Allah elçisi ile mü'minler senin kavmin aleyhinde duâ etmektedirler." Fakat Bel'am, buna aldırış etmeden eşeğini döverek yoluna devam etti. Nihayet eşek onu Husban dağına çıkardı, Mûsâ aleyhisselâmın ordusunun ve İsrâiloğulları'nın karşısına götürdü. Bel'am onlara bedduâ etmeye başladı; fakat İsrâiloğulları'na beddûa ederken Allah Teâlâ onun dilini kendi kavmi aleyhine çevirdi. Yanında bulunan halk, onun kendi aleyhlerine bedduâ etmekte olduğunu görünce:

"Ey Bel'am! Ne yaptığını biliyor musun? Sen İsrâiloğulları'na hayır duâda, bize bedduâda bulunuyorsun" dediler. O:

"Ben bunu kendi ihtiyarımla yapmıyorum, Allah Teâlâ dilime hâkim oldu" dedi. Bunun üzerine dili ağzından çıkarak göğsü üzerine sarktı. Sonra kavmine: ***Dünya ve âhiret benim elimden gitti, artık hileye başvurmaktan başka çare yoktur..."*** dedi. [902]

Her ne kadar müfessirler âyetlerin nüzûl sebebi olarak daha çok Bel'am'ın ismi üzerinde durmuşlarsa da, sözkonusu âyetlerle anlatılmak istenenin Bel'am olduğu yolundaki rivayetleri ve onunla ilgili olarak anlatılan kıssaları doğrulayacak -güvenilir- hiç bir eser yoktur. Aynı şekilde yalnız Bel'am'ın, âyetlerin nüzulüne sebep teşkil etmiş olması da doğru değildir.[903]

Öte yandan, âyetlerde bahsi geçen kişinin, Bel'am'ın dışında, Ümeyye İbn Ebi's-Salt, er-Râhib Ebu Amr, İsrâiloğulları'ndan duâsı makbul bir kişi, münafık olan her kişi veya yahudi, hiristiyan ve haniflerden olup da Hakk'tan ayrılan herkes olduğu şeklinde de rivayetler vardır. [904]

---

[902] Taberi, a.g.e., IX, 124-126; Râzî, a.g.e., XV, 54; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Târih, Beyrut 1385/1965, I, 200 vd; İbni Kesir, e!Bidâye ve'n-Nihâye, Riyad 1966, I, 322 vd.

[903] Kâsımî, Mehâsinü't-Te'vil, VII, 2906

[904]Taberi, a.g.e, IX,119 vd; Râzî, a.g.e, XV, 54; Zemahşeri, el-Keşşaf, Beyrut 1366/1947, II, 78; Mes'üdî, Mürûcü z-Zeheb, Mısır 1384/1964, I, 52; İbni Kesir,

Öyle anlaşılıyor ki âyetler, **Bel'am ve hareketleri itibariyle onun gibi olan herkese şâmildir. Çünkü Allah'ın âyetlerini yalnız bir veya birkaç kişiye hasretmek doğru olmaz; onlar geniş kapsamlıdırlar. Burada asıl üzerinde durulması gereken konu; Bel'am'la ilgili olarak söylenen ve İslâmî kaynaklara girmiş olan bilgilerin büyük çoğunluğunun İsrâiliyyâta dayanmış olmasıdır.** [905] Çünkü İslâmî kaynaklarda zikredilen bilgiler -bazı isim ve ifade değişiklikleri hariç- Kitab-ı Mukaddes'te geçen bilgilerin tamamen aynısıdır. [906]

Ancak Bel'am, dünyevî çıkar ve hesaplar için Allah Teâlâ'nın dinini tahrif eden bir ilim ve din adamını küfür sistemlerine ve kâfir yöneticilere yaranmak maksadıyla Allah Teâlâ'nın hükümlerini çiğneyen ve asıl gayesinden saptıran kimseleri temsil etmektedir.

İnsanları **"Allah Teâlâ adını kullanarak"** aldatan, hevâ ve heveslerini tatmin için **"Tevhid akîdesini"** tahrip eden **"Bel'am'ın"** etkisi korkunçtur. İslâm topraklarında; kâfirlerin istilâsını hazırlayan güç, **"Bel'am"**dır.

Allah Teâlâ'nın indirdiği hükümlere karşı ayaklanan ve İslâm'a küfreden yönetimlerle yani Tağûtî güçlerle din adına uzlaşan ve müslümanları da **"Allah Teâlâ adını kullanarak"** aldatan, Kur'ân-ı Kerim'deki ifâdeyle **"köpek sıfatlı"** kimselerin ortak ismi Bel'am' dır. Bu köpek sıfatlı kimseler de; Allah Teâlâ'nın indirdiği hükümlerin bir kısmını kabul, bir kısmını **"zamanın değişmesi"** gerekçesiyle sükûtla geçiştirirler. Günümüzde, başta resmî ideolojiyi kabul eden ve İslâm'ı o ideolojiye hizmetçi kılmaya çalışan müesseseler olmak üzere, çok sayıda Bel'am benzeri vardır. Bunlar **"çok dindar"** görünmekle birlikte, Tağut'a itikad ve iman etme noktasında titizdirler. "Ulü'l-Emr" i İslâm'a karşı ayaklanan güçlere izâfe ederek, mü'minleri yanıltırlar. İşte bunlar çağdaş Bel'am'lardır.] [907]

TAHMİS-İ AZBÎ

Bir menzilde kalındı arzı hüner kalındı
Bahri ilme dalındı sana haber olundu
Nusret kösü çalındı aşikâre kılındı

---

a.g.e., I, 322

[905] D.B. Macdonald, İA, II, 464-465; Abdullah Aydemir, Tefsirde İsrâiliyyat, Ankara 1979, s. 242

[906] Kitabı Mukaddes, İstanbul 1981, Sayılar XXII, 2-41; XXIII 1-30; XXIV, 25; XXII, 16; Yeşu XXIV, 9

[907] Şamil Ansiklopedisi

Zevâle gün salındı, kal'a-i Vân alındı,
Bâtıl vücûd dolandı, vücûd-ı Hakk bulundu.

Lütfu Hüdâ'ya tapan gafleti ko gel uyan
Sana rivayet beyan eyleyeyim dâsitan[908]
Bu sözüme gel ıyan sanma bunu sen yalan
Vücûd-ı insâna cân, muhakkak oldu Sultân,
Şeytânı sürdü Rahman, levhinden ol silindi.

Hem demi hünkâr idi her sözü inkâr idi
Münkiri inkâr idi zalim gaddâr idi
İbkis ile yâr idi çün inâdı var idi
Bir mahfî sahhâr idi, kattâl u cebbâr idi,
Câdü-yı mekkâr idi, caduluğu bilindi.

Güneşi sorma köre haberi eğri verir
Bin yıl olursa ömrü dayanıp etme garre[909]
Tanrı cezasın vere sanma murada ere
Tevbe ederdi hayre, niyet ederdi şerre,
Küp olmuş idi hamre hamrin küpü delindi.

Batıl idi hüneri mala idi seferi
Yok idi hiç hazeri sevmez idi geri
Girmiş ona dipdiri oluru cehennem yeri
Sevmezdi ol beşeri, eâm idi hep zararı,
Ehl-i Hakk'ın ciğeri, dilim dilim dilindi.

Sordum onun halinden geçmez idi malından
Zahid kıl u kâlinden bülbül cüda gülünden
Bezmiş idi kavlinden âlem onun dilinden
Ol zâlimin elinden, çıktı çoğu yolundan,
Cüdâ düşüp ilinden, defterleri çalındı.

Kendin bednam eyledi san eyi nâm eyledi
Arzı meram eyledi azmi zülam eyledi
Azbî kelam eyledi ona düşnâm [910]*eyledi*
Yezîd-i bed-nâm idi, ilimde haham idi,
İt idi Bel'am idi taşra dili salındı.

---

[908] **Dâsitân:** (Dâstân) f. Destan, sergüzeşt. Geçmiş hâdiseleri anlatan nesir veya nazım halinde yazı. Şöhret.
[909] **Garre:** Gafil kişi, gaflette bulunan kimse.
[910] **Düşnam:** f. Sövme, sövüp sayma, ta'n.

187

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Kıldan ince ve kılıçtan keskin ol şâhın yolu,
Her kemâl ehli, kapusunda anın ednâ kulu.
Okları kavs-i kazânın kuvvetince yol alır,
Putesine kalb-i sultandan geçer okun yolu.
Çün mukaddem "Fakr-i fahri" dedi sultânı'r- rusûl,
Yâ aceb mi "fahr-i züllî" dese bu âhir veli.
Ferha tarha iki deryâ "Mecmail Bahreyn" olan,
Taht-ı akdâm-ı erâzil Arş-ı Rahmân menzili.
Ârifin bir himmeti var ana arş olmaz makâm,
Sidre vü Tûbâ gözetmez kâmilin cân u dili.
Âkilin mizân-ı aklın mâverâsın almadı
Âşıkın âkiller içre adı mülhid ya deli.
Zerre zerre kıldı Mısrî'nin vücûdunu kaza,
Katre katre kıldı zâtını anın aşkın yeli.

Kıldan ince ve kılıçtan keskin ol şâhın yolu,
Her kemâl ehli, kapusunda anın ednâ[911] kulu.
Kıldan ince ve kılıçtan keskin o şâhın yolu,
Kapısında bütün kemâl ehli onun en alçak kulu.

Burada bahsedilen **şah,** durumuna göre kişiyi terbiye eden şeyhi (fenâ fi'ş-şeyh), Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem (fenâ fi'r-rasül), dür.

Niyâzî-i Mısrî kendini tahkir ediyor ve diyor ki, hangi hal üzere ise mürid kul ve alçak üzeredir. İsterse kemalâtın zirvesinde olsun.

Okları kavs-i kazânın kuvvetince yol alır,
Putesine[912] kalb-i sultandan geçer okun yolu.
Okları kazâ yayının kuvvetince yol alır,
Sultanın kalbinden nişan tahtasına geçer okun yolu.

Çün mukaddem[913] "Fakr-i fahri" dedi sultânı'r- rusûl,
Yâ aceb mi "fahr-i züllî[914]" dese bu âhir veli.

---

[911] **Ednâ:** en küçük; en âdi, en aşağı, en alçak.

[912] **Pute:** Silâh veya ok atışlarında dikilen nişan tahtası. İçinde mâden eritilen tava

[913] **Mukaddem:** Zaman ve mekân cihetiyle daha evvel olan. Askerin ön tarafına sevkedilen karakol. Değerli, üstün. Küçükten büyüğe sunulan, takdim edilen

[914] **Fahr:** Övünme. Yaptığını sayarak övünme. Övülmeye sebeb olacak kimse. Fazilet. Büyüklük. Şeref.

Çünkü önce "Fakr-i fahri" dedi Sultân-ı Rusûl,
Bu son veli Yâ aceb mi "fahr-i züllî"[915] dese.

Hatemiyet (son halka), genellikle bütün evliyaullahın söyledikleri bir makam ve haldir. Bu her zaman için doğrudur. Çünkü her insan bir âlem olması ile son olarak bulduğu şeyi başkası ile kıyaslaması mümkün değildir. Bu nedenle nasıl mehdî ve deccal insanın enfûsi manasında zuhur Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin makamı olan hatemiyyeti bir şekilde bulduğunu fehmeder ve görür. Kendisinin kavuştuğu bir şey olunca kıyasını da yapamaz. Kavuşulması gereken her makama kavuştuğunu zanneder. Bilmez ki daha nice makamlar vardır. Allah Teâlâ bir kuluna tecelli ettiğini bir daha başkasına tecelli etmez. Çünkü Allah Teâlâ'nın yaratmasında tekrar diye yani benzer gibi durum yoktur. (Rahman, 29)Mesela insan cinsini yaratırken insanları tek bir yüz kalıbı ile yaratmadı.

İşte bu son velilik halinde "fahr-i zülli" **horluğum övüncüm** ile de kendini aşağılarsa doğru olan şeyi bulduğu anlaşılmalıdır. Niyâzî-i Mısrî de ulaşılmış yüce haline karşı yine tevazu ile hareket ediyor.

Ferha terha iki deryâ "Mecmail Bahreyn" olan,
Taht-ı[916] akdâm-ı erâzil[917] Arş-ı Rahmân menzili[918].
Çıkmış birleşmek isteyen iki deryâ "Mecmail Bahreyn" olan,
Basit olanların ayaklarının menzili Rahmân'ın makamı Arş'ıdır.

Ferha ve terha daki mana zıddıyet anlamına geldiği düşünülmektedir. Dış özellikleri aynı (Tatlı su ile tuzlu su) veya ayrı (Allah Teâlâ ile insan) iki şey gibi. Ancak bir noktada birlik var. Fakat karışma olmasına da mani olan sed de ayrıca bulunmakta.

"Mecmau'l-bahreyn" mutasavvıflar farklı şekillerde yorumlamışlardır. Hz. Mûsâ, zahir ilim denizi, Hızır ise; bâtın ilim denizidir ve *"mecmau'l-bahreyn"* bu iki ilim denizinin birleştiği yerdir.

Kâşânî'ye göre. iki deniz: can ile beden denizidir, bunların birleştiği yer de insandır. Bursevî'ye göre ise; *"mecmau'l-bahreyn"* ifadesi ile hakikati insâniyyenin kastedildiğini bahr-ı vücûb ile bahr-ı imkânın birleştiğini söyler. O mecmau'l-bahreyn'le makam-ı sıfatın da kasdebileceğini bunun da kâbe kavseyn ile tanımlandığını düşünür.

---

[915] **Züll:** Hakir olma, alçalma. Zillette oluş. Horluk.
[916] **Taht:** alt, aşağı; hükümdarların oturduğu büyük koltuk. f. Yağma, talan, soygun, çapulcu
[917] **Erazil:** (Erzel. C.) Reziller, namussuzlar, yüzsüzler.
[918] **Menzil:** konak yeri; ev, oda, yer, mekân, durak.

Bütün bu yorumların dışında *"mecmau'l-bahreyn"* şeriat ve hakikat; akl-ı meâş ve akl-ı mead, ulûhiyet ve ubûdiyyetin birleştiği varlık olarak insan, şeklinde de yorumlanmıştır.

"Her ikisi iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular. Balık denizde bir deliğe doğru yola koyulmuşu." [919]

Hz. Mûsâ ile Yüşâ aleyhimüsselâm balıklarını unutmaları insanın nisyân yâni unutkan bir varlık olduğunu hatırlatmadır. Aynı zamanda, insanın bilgi ve hayatın nihâi kaynağının Allah, olduğu gerçeğini unutmasını ifâde eden bir îmâ da taşımaktadır.

İnsan, hakikat yolunu bulmada tamamen akla güvenemez, çünkü onları mecmau' l-bahreyn'e kadar götüren akıl, bu yere ulaştıklarında onlara en önemli bilgiyi unutturmuştur. Akıl, hakikati bulmada sadece bir vâsıtadır ve vâsıtaya sarılmak gayeyi elde etmek için yeterli değildir.[920]

"Mecmau'l-bahreyn" hakkında Niyâzî-i Mısrî kaddese'lâhü sırrahu'l azîzin değişik bir yorumu da şudur.

"Acı ve tatlı sulu iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır; birbirinin sınırını aşamazlar." [921] ayetini izah etmektedir.

Ayetin anlamı şudur: Tatlı denizi ve acı denizi salıverdi. Bunlar, karşılaşıyorlar, yaklaşıyorlar, yüzeyleri birbirine temas ediyor. Fakat aralarında birbirine geçmelerine mani bir berzah (açıklık) vardır. Bundan dolayı biri diğerine karışarak onun özelliğini bozmaz. Yani sınırlarını geçemez ve aralarındaki engeli aşmazlar.

Burada iki denizden maksat şeriat ve hakikattir. Allah Teâlâ onları salıvermiştir. Karşı karşıya gelirler, komşu olurlar, yüzeyleri birbirine dokunur. Öyle ki şeriatte bulunan her ilim ve amel hakikatte de bulunur. Hiçbiri o ilim ve amelden ayrılmazlar. Fakat yine de aralarında Allah Teâlâ'nın hikmeti ve kudreti icabı birbirlerine karışmalarına engel bir berzah vardır. Bu engel sebebiyle biri diğerine geçemez. Bu mani, iki taraf adamlarının vehimleridir. Yani bu iki ilim, aslında tek bir ilimden ibarettir. İki ilim itibar edilir. Bu itibardan dolayı, iki taraf erbabı arasında daimi bir ihtilaf vardır. Bunun zahirde misali dağ'dır. Dağ, dağ olması dolayısıyla tektir. Çıkışı ve inişi dolayısıyla ikidir. Çıkışı şeriata misal, inişi hakikate misaldir. Dağda yürümek, çıkan için zordur; inen için kolaydır. Ama dağın zirvesinde olan kimse çıkış ve iniş zahmetinden kurtulmuştur.

Bu engelden dolayı iki taraf ehlinden gizli kalan bir hikmet gereğince

---

[919] Kehf, 61
[920] (ÖZLER, 2004), s. 87
[921] Rahman, 19-20

biri, diğerinin hükmünü kaldırmaz. Zira bu engel, iki cihanın imarı için konulmuştur. Bunun içindir ki tamamen birbirine geçip karışmazlar Şeriat ehli, hakikat ehlinin ilmini bilmediklerinden ve onları şeriata aykırı sandıklarından dolayı hakikat ehline karşı koyarlar. Tam kemale ermiş muhakkikler müstesna, hakikat ehli de şeriati hakikate aykırı görerek onu terk etmekte bir sakınca görmedikleri için şeriat ehline karşı koyarlar. Fakat dağın zirvesine ulaşan en yüksek kulelerde oturan arifler, A'RAF [922]

---

[922] Kur'an-ı Kerim'de Araf Suresinde geçen "Araf" ve "Araf ehli" Cennetliklerle Cehennemliklerin durumu ve aralarındaki konuşmaların zikredildiği ayetlerden sonra şu ayetlerde yer almaktadır:

"Cennet ile Cehennemin arasında bir sur vardır. Orada bulunan A`raf ehli kimseler, Cennet ve Cehennem ehlinin hepsini yüzlerinden tanır. Onlar Cennet ehline, 'Size selam olsun` diye seslenirler. Kendileri Cennete girmemiş, fakat girme iştiyakı içindedirler.

Gözleri Cehennem ehline çevrildiğinde ise, 'Ey Rabbimiz!` derler. 'Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma.

A`raf ehli, yüzlerinden tanıdıkları Cehennemliklere seslenirler ve derler ki: 'Ne dünyadaki taraftarlarınızın çokluğu, ne servetiniz, ne de büyüklük taslamanız size bir fayda vermedi.` Allah onları rahmetine eriştirmez diye yemin ederek küçümsediğiniz kimseler şu Cennet ehli olan zayıf ve fakir mü`minler miydi? Siz de ey mü`minler girin Cennete. Size ne bir korku vardır, ne de mahzun olursunuz." A`raf, 47-49.

"Araf", "arf" kelimesinin cem`idir. Tefsirlerimizde Araf hakkında pek çok izahlar bulunmaktadır. Ancak bunların içinde müfessirlerin çoğunun ittifak ettiği görüş, "Araf"ın Cennetle Cehennem arasında bir perde, yüksek bir sur ve tepeler manasına geldiğidir. İbni Abbas radiyallâhü anh ise, ***"Sırat Köprüsü üzerinde bulunan şerefelerdir"*** demektedir.

Hasan-ı Basri radiyallâhü anh Hazretleri ise şöyle demektedir:

"Bu kimseler, Allah Teâlâ`nın, Cennet ve Cehennem ehlini birbirinden ayırmak için tayin ettiği insanlardır. Vallahi, bilmem, ama bunlardan bazıları şimdi beraberimizdedir" (Tefsir'ul-Kebir, 14: 87.)

Araftakilere, "Araf" denmesinin sebebi ise, onların, insanları amellerine göre tanımalarıdır. Yine tefsirlerimizde izah edildiğine göre, Cenab-ı Hakk, Mizanda sevap ve günahları tartıp, Cennetlik ve Cehennemlikleri ayırd ettiği zaman, sevap ve günahı eşit gelenleri bir müddet bekletecektir. Sırat Köprüsünün yanında bulunan bu kimseler, Cennetlik ve Cehennemlikleri tanıyacaklar, Cennet ehlini gördükleri zaman, *"Allah Teâlâ`nın selamı sizin üzerinize olsun"* diyecekler, sol taraflarına baktıkları zaman da Cehennem ehlini görecekler, bulundukları yerde Allah Teâlâ`ya sığınarak, *"Ya Rabbi, bizi bu zalim topluluktan kılma"* diye dua edecekler. Cennetlikler ve Cehennemlikler gittikten sonra Cenab-ı Hak onları rahmetiyle bağışlayıp Cennete koyacaktır. (Taberi Tefsiri) 8:136-139.

Nitekim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme Araf ehlinin kimler olduğu sorulduğunda şöyle buyurmuştur:

ehlidirler. Bu iki ilmin, bir tek ilim olduğunu, iki taraf erbabının gözlerindeki illet örtüsünden dolayı iki ilim gibi göründüğünü bilirler. Ve iki taraf ehlinin de haklarını verirler.
İki tarafın benzerliklerini açıklayarak, müşküllerini çözerek bu iki ilim erbabının arasını mümkün mertebe düzeltmeğe çalışırlar.
Her asırda bunların aralarını bulan kimseler mevcuttur. Eğer aralarını bulan kimseler olmasaydı, aralarında savaş olur, düzen bozulurdu. Bundan dolayı dır ki "Ahlak güzelliklerinin en iyisi, iki kişi arasını islah etmektir." denilmiştir. Bu iki ilim, sulh ile karışacak, birleşecek gibi olur, lakin aralarındaki berzah ile ayrılırlar. Ve böylece daimi olarak halleri birbirine tecavüz etmez. Ta ki birinin hükmü diğerini yenerek iki cihanın dengesi bozulmasın. [923]

Niyâzî-i Mısrî aşağılık halimizle arşın makamlarını kat etsek bile, bir durulma, kavuşma ve karışma yoktur. Daha fazlasına doğru yol almak isteriz, demektedir.

Ârifin bir himmeti var ana arş olmaz makâm,
Sidre[924] vü Tûbâ[925] gözetmez kâmilin cân u dili.
Ârifin bir himmeti var ona arş olmaz makâm,
Sidre ve Tûbâ gözetmez kâmilin cân ve gönlü.

Ancak bu yüksek makamlarda olan arifin himmeti gayreti arş-ıda kendine karar yeri olarak kabul etmez. Daha fazlasına doğru arzu iştiyak içindedir.

"**Cenab-ı Hak kullarını ayırıp bitirdikten sonra en son kalan kullarına da, 'Sevaplarınız sizi Cehennemden kurtardı, fakat Cenneti hak edemediniz. Sizi ben rahmetimle Cehennemden azad ediyorum. İstediğiniz Cennete giriniz` buyuracak**." (a.g.e)

Ayrıca, Araf ehlinin bazı rivayetlerde insan olmayıp meleklerden bir sınıf olduğu da bildirilmektedir. Bütün bu izahlar ve açıklamalar, ayetlerin mefhum ve mealine uygundur. Fakat İbrahim Hakkı kaddese'llâhü sırrahü'l-azîz Hazretleri, Marifetname`sinde, dini mükellefiyetlerden muaf tutulan delilerin ve kâfir çocuklarının Araf ehli olduğunu, Cennetlikleri gördükleri zaman, o nimetlere kavuşamadıkları için mahzun olduklarını, Cehennemliklere baktıkları zaman da kendi hallerine şükrettiklerini ve bu halde ebedi olarak orada kalacaklarını bildirmektedir.

Bununla beraber, "Araf" ve Araf ehli hakkında yapılan bütün bu izahlar ayetin bir tefsiri mesabesindedir. Esas mahiyetini ancak Allahü Teâlâ bilir.

[923] (ATEŞ, 1971) İkinci sofra

[924] **Sidre:** ağaca teşbih ile benzetilen, yedinci kat gökte bir makam ismi.

[925] **Tuba:** Ne hoş. Ne iyi. Her şeyin iyisi ve efdali. İyilik, güzellik. Baht. Cennette bulunan ve kökü göklerde dalları aşağıda olan ağaç ismi. Çok berrak ve saf olan. Saâdet. Hayır. Devlet

Âkilin mizân-ı [926] ***aklın mâverâsın*** [927] ***almadı***
Âşıkın âkiller içre adı mülhid ya deli.
Âkıllının aklî dengesi mâverâsın almadı
Âşıkın akıllılar içinde adı dinsiz ya deli.

"İnsan bebeklik döneminde mutludur. Çünkü arzuları ve iktidarı denge halindedir. Yani elde etmesine yetecek kadar güce sahiptir." [928]

Daha sonra akıl ön plana çıkar ve yol gösterir. Ancak dengeleri sürekli olarak koruyamaz. Çünkü kalbide aynı anda gelişmektedir. Sonunda bir yıkım olur. Çünkü akıl dengenin bozulmasında en büyük etkendir. Akıl aldığı ve bulduğu bilgi neticesini ararken bulamadığı vakit perişan olmaktadır. Kalp ise bu konuda yaratılışında ki genişlik ***"Ben yere göğe sığmadım, ancak mü'min kulumun kalbine sığdım"*** [929] nedeniyle çok şey onda yer bulur. Bu sefer adı bazen deliye kadar çıkar. Deli sıfatı ile çağırılmak nebilere dahi nispet ediliyorsa bunu anlamamak mümkün değildir. Bu nedenle aşk yurd olarak kalbi seçmiştir.

Zerre zerre kıldı Mısrî'nin vücûdunu kaza [930]
Katre katre kıldı zâtını anın aşkın yeli.
Zerre zerre kıldı Mısrî'nin vücûdunu kaza,
Katre katre kıldı zâtını onun aşkının yeli.

Parça parça olmak çok eziyet çekmek demektir. Aşk insanı elemle, acıyla yoğurduğu için takdir edilen meşrebi de Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-azizi hayatı boyunca sıkıntıdan sıkıntıya duçar eylemiştir.

TAHMİS-İ AZBÎ

[926] **Mizan:** terazi, tartı, ölçü, denge.
[927] **Ma-vera:** Bir şeyin gerisinde, arkasında veya ötesinde bulunanlar.
[928] Jean-Jacques Rousseau
[929] Bkz. Sehâvî. 589. 590: Aclûnî. 11/195 Hadisin aslı muteber kaynaklarda bulunamamıştır.
[930] **Kaza:** Birdenbire olan musibet. Beklenmedik belâ. Vaktinde kılınmayan namazı sonradan kılmak. Allah'ın takdirinin ve emrinin yerine gelmesi. Hâkimlik, hâkimin hükmü. İstemeden yapılan zarar. Hükmeylemek, hüküm. Bir şeyi birbirine lâzım kılmak. Beyan eylemek. Ahdini yerine getirmek. Ödemek, edâ etmek. İcab. Ölüm.

Böyle idrâk eylemiş Hakk'tan bunu can bülbülü
Fî'lmisli hârdır müzeyyen eyleyen nâzın gülü
Kim hakikatle şeriat emrine etmez beli [931]
Kıldan ince ve kılıçtan keskin ol şâhın yolu,
Her kemâl ehli, kapusunda anın ednâ kulu.

İki âlem rağbeti yanında ednâ yolu olur
Âleme sultan olan bir zereye bin kul olur
Yine kendi emrine hâkim meğer ol olur
Okları kavs-i kazânın kuvvetince yol alır,
Putesine kalb-i sultandan geçer okun yolu.

Sahibi genç nübüvvet şâh sultanı'r-rusûl
Padişâhî ba'si kevn ve mekâni'r-rasûl
Büsbütün âlemlere sultân şâhi'r-rasûl
Çün mukaddem "Fakr-i fahri" dedi sultânı'r- rusûl,
Yâ aceb mi "fahr-i züllî" dese bu âhir veli.

Gel rumuzun eyle idrâk hâb-ı gafletten uyan
Acı tatlı yanındadır oldu bir sûr[932] *îkân*[933]
Kim bu dem iksire sa' edenlere olmaz yalan
Ferha terha iki deryâ "Mecmail Bahreyn" olan,
Taht-ı akdâm-ı erâzil Arş-ı Rahmân menzili.

Kâmilin bir nutku pâki oldu vechi intizâm
Ger hakikat ger şeriat bî-sebeb olmaz kelâm
Hakk teâla ılmini çün kim tamam etmiş
Ârifin bir himmeti var ana arş olmaz makâm,
Sidre vü Tûbâ gözetmez kâmilin cân u dili.

Nice bin gördüm cihânda hâle hâldaş olmadı
Kimsenin ahvâline hiç kimse âgah olmadı
Bir kimsenin hiç kimseden hiç ricâsı kalmadı
Âkilin mizân-ı aklın mâverâsın almadı
Âşıkın âkiller içre adı mülhid ya deli.

Şerha şerha olsa sinen dön yüzün Hakk'tan yana
Lem'a lem'a zât-ı pâktir Hüdâ'ya rûşena[934]
Yâne yâne âşıkın olmuş bu kemter Azbi'ya
Zerre zerre kıldı Mısrî'nin vücûdunu kaza,
Katre katre kıldı zâtını anın aşkın yeli.

---

[931] **Beli:** f. Evet.
[932] **Sûr:** emin, güvenli
[933] **İkan:** İyi ve yakînen bilmek. Sağlam bir iş. Yakin hasıl etmek ve edilmek suretiyle bilmek.
[934] **Rûşen:** f. Parlak, aydın. Belli, âşikâr.

188

Vezin: Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'lün

Kasab elinde koynum, ya o beni, ya ben onu,
Cellâd önüde boynum, ya o beni, ya ben onu.
Irz u vakâr mal menâl yağma olundu cümlesi,
Soyunmuşum bu yolda ben, ya o beni, ya ben onu.
Habsüm bugün kırk erbâîn oldu tamam Deccâl laîn,
Kıldı beni Rabbim emîn, ya sen beni, ya ben seni.
Vallâhi senden korkmazam dâ'vâyı bâtıl kılmazam,
Hak-tır yolum yanılmazam ya sen beni, ya ben seni.
Vardı çıkalı göklere Binaltıyüzdoksanbir'e,
İndim senin için ben yere ya sen beni, ya ben seni.
Mehdî benim adlim durur, İsâ benim fazlım dürür,
Âhir amel katlim durur, ya sen beni, ya ben seni.
Meydâna çık gel ey kaba avret gibi giyme kaba,
Ben Mısrî'yem geydim abâ, ya sen beni, ya ben seni.

Kasab elinde koynum, ya o beni, ya ben onu,
Cellâd önüde boynum, ya o beni, ya ben onu.
Kasab elinde koyun'um, ya o beni, ya ben onu,
Cellâd önüde boyun'um, ya o beni, ya ben onu.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz bu ilâhisini nasıl yazdığını ise elyazması mecmuasında şöyle anlatır:

"Limye Camiinde isneyn gün taşra çıkmış idim. Biri bir söz okur, bana işittirerek,"ya o beni ya ben onu " deyu. ***"Ne hoş kafiye olur una ilâhî olsa!"*** *dirken bu zuhûr itdi. Sonra didiler ki ol çıplak idi.*[935] Burada halk şairleri gibi mutasavvıf şairlerin de kafiye konusundaki rahat davranışlarını görme yanında, bir deliye, meczup birinin sözlerine önem vererek, söyleyene değil, söyletene bak sözü gereği onun sözlerini ilâhilerin hareket noktası kabul ettiğini görüyoruz.[936]

Irz u vakâr mal menâl[937] ***yağma olundu cümlesi,***
Soyunmuşum bu yolda ben, ya o beni, ya ben onu.

---

[935] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v.83b

[936] Yard. Doç. Dr.Kenan ERDOĞAN, ***"Şiir-Efsane-Menkıbe ilişkisi Ve Niyâzî-i Mısrî'nin Menkabelerine Göre Bazı şiirlerinin Hikâyesi"*** Sosyal Bilimler Yıl: 2003 Cilt:1 Sayı: 1, s. 49

[937] **Menal:** Yetiştirme, nâil olma, kavuşma. Ele geçirilen şey. Nâil ve sahib olunan şey

Irz ve vakâr mal ve kazandığım şeylerin hepsi yağma olundu,
Soyunmuşum bu yolda ben, ya o beni, ya ben onu.

Hasan Basrî radiyallahü anh, sehâdan yani cömertlikden sorulduğunda, ***"malını Allah yolunda vermekden ibarettir"*** demiştir.

Yine israf dan sormuşlar, ***"Riyaset sevgisiyle vermektir"*** demiş.

Kays'ın oğlu Ahnef, bir adamın elinde para görmüş, ***"Bu para kimindir"*** diye sormuş. -

Adam, ***"benimdir"*** deyince:

Cevaben ***"hayır, o senin elinde oldukça senin değildir. Ne zaman infâk edersen o zaman senin olur,"*** demiştir.

Hazret-i Hasan aleyhisselâm kardeşi Hazreti Hüseyin aleyhisselâma yazdığı bir mektupta şâirlere verdiği paralardan dolayı onu tenkîd etmiştir. Kardeşinden aldığı cevabda;

"Malın hayırlısı, ırz, namus ve şerefin muhafazası için harcanan paradır" denilmektedir.[938]

Habsüm bugün kırk erbâîn oldu tamam Deccâl laîn,
Kıldı beni Rabbim emîn, ya sen beni, ya ben seni.
Lanetlenmiş Deccâl! Hapsim bugün kırk erbâîn oldu tamam
Rabbim beni kıldı emîn, ya sen beni, ya ben seni.

Vallâhi senden korkmazam dâ'vâyı bâtıl[939] ***kılmazam,***
Hak-tır yolum yanılmazam ya sen beni, ya ben seni.
Vallâhi senden korkmazam dâ'vâyı bâtıl kılmam,

---

[938] (KOTKU, 1985), s. 32

[939] **Batıl:** Hakikatsız, hurafe. Hak ve doğru olmayan, yalan. Şartlarını yapmamakla kabul olmayan ibadet ve muâmele. Meselâ: Bir özür bulunmaksızın taharetsiz kılınan namaz gibi. (Bak: Fasid)(Bir bayram akşamı, gökte ay ve hilâli arıyanlar içinde, ihtiyar bir zat da bulunur. Bu zat, gökteki hilâli görmek için bütün kasıd ve dikkatiyle nazarını göğe tevcih edip, hilâli araştırmakla meşgul iken, gözünün kirpiklerinden uzanan ve gözünün hadakası üzerine eğilen beyaz bir kıl, nasılsa gözüne ilişir. O zat, derhâl : "Hilâli gördüm." der, "İşte bu gördüğüm aydır." diye hükmeder. İşte sathî ve dikkatsiz nazarlar bu gibi hatalara düştükleri gibi, yüksek bir cevhere ve mükerrem bir mahiyete mâlik olan insan, kasdı ve dikkati ile daima hak ve hakikatı ararken, bazan sathî ve dikkatsiz bir nazarla bâtıla bakar. O bâtıl da; ihtiyarsız, talebsiz, davetsiz fikrine gelir. Fikri de, çâr nâçâr alır saklar; yavaş yavaş kabul ve tasdikine mazhar olur. Fakat onun o bâtılı kabul ve tasdiki, bütün hikmetlerin mercii olan nizam-ı âlemden gaflet etmesinden ve madde ile hareketinin ezeliyete zıd olduğuna körlük gösterdiğinden ileri gelmiştir ki, şu garip nakışları ve acib san'at eserlerini esbab-ı câmideye isnad etmek mecburiyetiyle o dalâletlere düşmüşlerdir. İ.İ.)

Hakk-tır yolum yanılmazım ya sen beni, ya ben seni.

Ey zâlimler ölümden havf iden her ne iderse ider pâdişâha dil uzatmaz, pâdişâha bu kadar sütüm idenün yâ cününı vardur yâ ölümden ziyâde siyâseti vardur ölüm yanında kepaze gibi kalmışdur anunçün söger öleyüm diyü hemân bu gice öldürmek gerek idüriüz bugüne niçün kodunuz eğer dahi ümîdünüz var ise hâh u nâ-hâh biz seni Hamziyye iderüz diyü hîç işidilmiş midür enbiyâdan birisi Hamziyye mezhebine döndügini siz benüm şimdiye dek ittibâı münfasılalarını ayırdunuz dahi mefâsıl-ı muttasılalarunı henüz turur Mansur gibi dara [81a] çekün her bir 'uzvımı benden ayırdukça teklîf eyleri a'zâ döginince kemiklerimi bir bir ayırun yine arz eylen ta ki Mısrîyi kim olduğını ol zaman bilesiz ve illâ Mısrînün siz ancak merkebini görürsiz huffâş gibi nür-ı basîret yok ki Mısrîyi göresiz.[940]

Vardı çıkalı göklere Binaltıyüzdoksanbir'e,
İndim senin için ben yere ya sen beni, ya ben seni.

Vardı çıkalı göklere Binaltıyüzdoksanbir'e, (1691)
İndim senin için ben yere ya sen beni, ya ben seni.

Bu mısra ile miladi tarihi bir beyitte ilk defa kullanan şair olduğu da ifade ediliyor. [941]

Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz 1694 yılında Hakk'a yürüdüğü düşünülürse üç sene evvel bu ilahi söylenilmiştir.

Mehdî benim adlim[942] durur, İsâ benim fazlım[943] dürür,

---

[940] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v. 80b-81a

Ey zâlimler ölümden korkan her ne ederse eder pâdişâha dil uzatmaz, pâdişâha bu kadar küfürler edenin yâ deliliği vardır yâ ölümden ziyâde siyâseti vardır. Ölüm yanında kepaze gibi kalmıştır onun için söğer öleyim deyü hemân bu gece öldürmek gerek ederiz. bugüne niçin koydunuz. Eğer dahi ümidiniz var ise ister istemez biz seni Hamziyye ederiz, deyü. Hiç işitilmiş midir? Enbiyâdan birisi Hamziyye mezhebine döndüğünü siz benim şimdiye dek ittibâı münfasılalarını ayırdınız. Dahi mefâsıl-ı muttasılalarunı henüz durur. Mansur gibi darağacına [81a] çekin her bir uzvumu benden ayırdıkça teklîf eyleri a'zâ döğününce kemiklerimi bir bir ayırın yine arz eyleyin ta ki Mısrîyi kim olduğunu ol zaman bilirsiniz ve ancak Mısrînin siz ancak merkebini görürsünüz yarasa gibi göz nuru yok ki Mısrîyi göresiniz.

[941] Bilgi için bak Doç. Dr. İsmail Yakıt. Türk İslâm düşüncesinde Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, İst, 1992, s. 284

[942] **Adlî:** Adâlete mensup, adâletle alâkalı, ilgili.

[943] **Fazl:** Âlimlere yakışır olgunluk. İmân, cömertlik, ihsan, kerem, ilim, ma'rifet, üstünlük, hüner, tefâvüt, inayet. Artmak. Artık, (bunun zıddı naks'tır).

<u>Âhir amel katlim durur, ya sen beni, ya ben seni.</u>
Mehdî benim adlim derim, İsâ benim fazlım derim,
Son işim (sözüm) ölümüm derim, ya sen beni, ya ben seni.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz süluk yolunda bu hallerin olacağını bildirdikten sonra bunun bir bedeli de olduğunu söyler.

İşde benüm dînini ve mezhebini sindiğim[944] dedüklerim bu tâyifedür sindügüm dimekden muradum odur ki, bir kaç sene âmellerine degül ilimlerine teslim olmış idüm. Sülük içinde vartalar çokdur hak din sanup kabul etmiş idüm. El-hamduli'llahi te'alâ inâyet-i ilâhiyye[945] yetişüp tarddı.[946] Bu fakiri ol çamurdan çıkardı. Güya cehennemden çıkardı. ***Ol kadar kabûlun mukabelesinde deccâl cehennemine yakdı.***[947] Görün zararı ne mertebedür ki, dokuz yıldur yanarum dahi halâs olamadum bin seksen üç târihinden beri yanarum bu şevvâlun ibtidasında dokuz sene tamam oldı onuncuya geçdi.[948]

<u>Meydâna çık gel ey kaba avret gibi giyme kaba,</u>
<u>Ben Mısrî'yem geydim abâ [949], ya sen beni, ya ben seni.</u>
Meydâna çık gel ey kaba avret gibi giyme kaba,
Ben Mısrî'yem giydim abâ, ya sen beni, ya ben seni.

Bu beyitte ise durumların geçiciliği ile kadınlık halinin noksanlığı gibi bu İsevî ve Mehdî hallerinden vaz geçtiğini beyan ediyor.

TAHMİS-İ AZBÎ

Zâhid yola ben kâilim ya sen beni, ya ben seni
Kurban için gelmiştim ya sen beni, ya ben seni
Sanma beni hâinim ya sen beni, ya ben seni

---

[944] Sindiğime: Sin-Kaf okuma
[945] Allah Teâlâ'nın yardımı
[946] **Tard:** Sürme, kovma, uzaklaştırma.   Mektebden veya vazifeden uzaklaştırma. Hizmetten çıkarma
[947] Yanlış şeylere inanmamım karşılığı olarak eziyet çektim demektedir.
[948] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v. 105a
[949] **Abâ:** Ekseriyetle yünden yapılmış, bol giyimli bir libas. (Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem da bu libası giyerlerdi.)

Kasab elinde koynum, ya sen beni, ya ben seni,[950]
Cellâd önüde boynum, ya sen beni, ya ben seni

Sırrımı hâs eyle âmm[951] *çünkü geliptir cümlesi*
Merdi târikât olduğum zâhid biliptir cümlesi
Cânile bâşım cümle bâkî kalıptır cümlesi
Irz u vakâr mal menâl yağma olundu cümlesi,
Soyunmuşum bu yolda ben, ya sen beni, ya ben seni

Seyrângâhımdır bu zemin dönmem yemin ettim yemin
Halvette oldum hemnişin zât-ı Hakk'a oldum yâkin
Anlar sözüm illâ leîn [952]*kurbanı Hakk oldum hemin*
Habsüm bugün kırk erbâîn oldu tamam Deccâl laîn,
Kıldı beni Rabbim emîn, ya sen beni, ya ben seni

Münkirlere görünmezem meydandayım bilinmezem
Hakk'tan olup ayrılmazam nâdana sırrım vermezem
Tallı hayalim olmazam billâh sözümden dönmezem
Vallâhi senden korkmazam dâ'vâyı bâtıl kılmazam,
Hak-tır yolum yanılmazam ya sen beni, ya ben seni

Âşık gerek kalbe gire âşk ehli kalmam sırra
Filden büyük oldu pire üçyüzyirmiden göre
İniş yokuş düpdüz ova sırrımı açım münkire
Vardı çıkalı göklere Binaltıyüzdoksanbir'e,
İndim senin için ben yere ya sen beni, ya ben seni

Tığ u teber [953] *hılmimdir hem çûşunam*[954] *ilmim dürür*
Isyan benim kâlemdir yer gök benim zulmüm dürür
Hakk'ı Mustafa teslim dürür hem Murtaza aslım dürür
Mehdî benim adlim durur, İsâ benim fazlım dürür,
Âhir amel katlim durur, ya sen beni, ya ben seni

Azbî sana Hakk'tan atâ olmuş bu ilm-i verâ
Kaydı beka kaydı fenâ gelmez bana bir zerre mâ
Merdâne geldim ben sana varsa hüner göster bana
Meydâna çık gel ey kaba avret gibi giyme kaba,
Ben Mısrî'yem geydim abâ, ya sen beni, ya ben seni

---

[950] Azbî Baba "***ya o beni, ya ben onu***" yerine ***"ya sen beni ya ben seni"*** olarak tahmiste kullanmıştır.
[951] **Âmm:** herkese âit, umuma âit, umumi.
[952] **Lein:** Vallahi eğer
[953] **Tîg:** f. Kılıç, seyf. **Teber:** f. Balta
[954] **Cuş:** f. Coşmak, kaynamak. Taşmak. Deprenmek

189

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Yakın yalınlı külhanı, atın firengi temreni,
Çoktan arardım ben bunu ya ben sizi, ya siz beni.
Çün gördünüz kim tınmazam sağ ve soluma bakmazam,
Sanursunuz dayanmazam ya ben sizi, ya siz beni.
Geldik işin tâ ucuna eriştik âhir gücüne,
Bâtıl olur kim gocuna ya ben sizi, ya siz beni.
Şemsin yanında zerreler bahrın içinde katreler,
Zıldan şecer etmez hazer ya ben sizi, ya siz beni.
Hor hor uyurken basınız Mısrî'yi ol vakit asınız,
Bulun zebânın assınız ya ben sizi, ya siz beni.

Yakın yalınlı külhanı[955], atın firengi temreni,[956]
Çoktan arardım ben bunu ya ben sizi, ya siz beni.
Yakın alevli külhanı, atın Fransız okunu,
Çoktan arardım ben bunu ya ben sizi, ya siz beni.

Çün gördünüz kim tınmazam sağ ve soluma bakmazam,
Sanursunuz dayanmazam ya ben sizi, ya siz beni.
Çünkü gördünüz ki aldırmam sağ ve soluma bakmazım,
Sanırsınız dayanmazım ya ben sizi, ya siz beni.

Geldik işin tâ ucuna eriştik âhir gücüne,
Bâtıl olur kim gocuna ya ben sizi, ya siz beni.
Geldik işin tâ ucuna eriştik son gücüne,
Bâtıl olur kim ki alıngan ola ya ben sizi, ya siz beni.

Şemsin yanında zerreler bahrın içinde katreler,
Zıldan şecer etmez hazer ya ben sizi, ya siz beni.
Güneşin yanında zerreler denizin içinde katreler,
Gölgeden ağaç korkmaz kaçınmaz ya ben sizi, ya siz beni.

Hor hor uyurken basınız Mısrî'yi ol vakit asınız,
Bulun zebânın[957] assınız[958] ya ben sizi, ya siz beni.

---

[955] **Külhan:** f. Hamam ocağı. Hamamda su ısıtmak için ateş yakılan yer
[956] **Temren:** Okların ucuna demir veya sarıdan takılan parçaya verilen addır. Menzil oklarına maden yerine kemik takılır ve ona da "soya" adı verilirdi. Temren ile soyanın takılışında fark vardı. Temren oka; ok ise soyaya takılırdı
[957] **Zeban:** f. Dil, lisan, lügat, lehçe

Hor hor uyurken basınız Mısrî'yi ol vakit asınız,
Bulun susturun dilini ya ben sizi, ya siz beni.

Niyâzî-i Mısrî, sürgündeki hayatında zülmün son haddine vardığını, usan-dırmak isteyenlerin ise başarısız kalışlarının haberdâr ediyor.

Zeban aver: f. Düzgün konuşan, düzgün söz veya şiir söyleyen.   Dile getiren.
Zeban Dıraz: f. Dil uzatan, atıp tutan.
[958] **Ass:** Her nesnenin aslı, her şeyin esası

190

Vezin: Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün

Dost illerinden menzili key âli göründü,
Derd-i dile dermân olan Elmalı göründü.
Tûtilere sükker bağının zevki erişti,
Bülbüllere cânân gülünün dâli göründü.
Mecnûn gibi sahralara ağlayı gezerken,
Leylâ dağının lâlesinin alı göründü.
Ten Yakûbunun gözleri açılsa aceb mi?
Can Yûsuf'unun gül yüzünün hâli göründü.
Kâl ehlinin ahvâlini terk eyle Niyâzî,
Şimden gerû hâl ehlinin ahvâli göründü

Dost illerinden menzili key[959] âli göründü,
Derd-i dile dermân olan Elmalı göründü.
Ne zaman ki dost illerinden âli menzili göründü,
Gönül derdine dermân olan Elmalı göründü.

Yine rivayete göre şeyhiyle Elmalıya birlikte gitmişler ve Elmalı göründüğünde de bu ilâhisini söylemiştir.[960]

Mısrî'nin dilinin çözülerek âdetâ ait olduğunu anlatan aşağıdaki menkabe ise Yûnus'unkine çok benzemektedir. Rivayetlere göre, dokuz yıl büyük çilelerle sülûkünü tamamlayan Mısrî Efendi'den Elmalı halkına son defa vaaz ve nasihat etmesi istenir. Mısrî konuşmak için kürsüye çıkar. Fakat dili tutulur, konuşamaz. Sonunda şeyhi, "Mısrî Efendi, bundan böyle durma ve susma, konuş" deyince dili çözülür, güzelce va'z eder. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz sonradan bunu anlatırken, ***"Şeyhimin bu izin ve himmetiyle hâlâ konuşur, söyleriz. Bize korku yoktur"*** dermiş. [961]

Bu hadise üzerine Mısrî'nin, şeyhini metheden aşağıdaki şekilde başlayan ilâhisini irticalen söylediği de rivayet edilir.[962]

---

[959] **Key:** Eski Acem pâdişahlarının nâmıdır. f. Ne vakit, ne zaman? (Soru için kullanılır. Arapçada muzari fiilini nasbeden (son harfini üstün okutan) ve "İçin, tâ ki, hangi, nasıl?" yerinde kullanılan harf. (Bak: Huruf-i nâsibe)

[960] Niyâzî nin Bursa Orhan Ktp.690 numarada bulunan kendi el yazısıyla yazılmış Mecmuası'nda bu ilâhinin başnda: (v.89b) ***"Elmalı'da azîzüm Ümmî Sinan hazretlerini ziyârete giderken Elmalı göründükde tulû itmiş idi bu ilâhî"*** kayd bulunmaktadır.

[961] (İbrahim RAKIM, 1750), v.60; Tuhfe, s.20-21

[962] Yard. Doç. Dr.Kenan ERDOĞAN, ***"Şiir-Efsane-Menkıbe ilişkisi Ve Niyâzî-i Mısrî'nin Menkabelerine Göre Baz şiirlerinin Hikâyesi"*** Sosyal Bilimler Yıl:2003

Eylesin Allâha çok tahiyyâtı
Ana kim verdi ilm-i gâyâtı
Gizli sultândır sırr-ı Sübhândır
Mürşid-i cândır hepmakâlâtı

Tûtilere[963] sükker bağının zevki erişti,
Bülbüllere cânân gülünün dâlı [964]göründü.
Tûtilere şeker bağının zevki erişti,
Bülbüllere cânân gülünün dâlı göründü.

Mecnûn gibi sahralara ağlayı gezerken,
Leylâ dağının lâlesinin alı göründü.
Mecnûn gibi sahralara ağlayı gezerken,
Leylâ dağının lâlesinin alı göründü.

Ten Yakûbunun gözleri açılsa aceb mi?
Can Yûsuf'unun gül yüzünün hâli göründü.
Ten Yakûbunun gözleri açılsa aceb mi?
Can Yûsuf'unun gül yüzünün hâli göründü.

Kâl ehlinin ahvâlini terk eyle Niyâzî,
Şimden gerû hâl ehlinin ahvâli göründü
Laf ehlinin hallerini terk eyle Niyâzî,
Şimden geri hâl ehlinin halleri göründü

Bir gün dervişler, tekkede semaı bir türlü tutturamıyorlardı. Şeyh dedi ki:

"Aman dikkat edin, bizim dervişler arasında bir yabancı var." Etrafı yokladılar,

"Hayır yabancı yok," dediler Şeyh tekrar etti:

"O halde pabuçları yoklayınız."

"Evet, yabancı bir pabuç var," dediler,

"öyle ise, o yabancı pabuçları dergâhtan dışarı atınız!" Dışarı attılar. Derhal semâ âyini düzene girdi. Akıl dergâha kadar yol bulur, ama evin

Cilt:1 Sayı: 1 s. 37-52

[963] **Tuti:** Dudu kuşu. Papağan. İşittiği sözleri ezberleyip, insan sesi taklidini yapan ve söyleyen bir kuş.

[964] Dal: Ağacın ilk verdiği kol. Kur'ân hattiyle yazılan (د) harfinin okunuşu (Ebcedi değeri dörttür.) Noktasız olduğundan "dâl-i mühmele" de denir. Semiz avrat. Şişman kadın. "Yaban sediri" denen bir ot.

içinde yol çıkaramaz. Orada akıl perdedir. Gönül perdedir, sır perdedir. [965]

اِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰئِكَةُ ظَالِمِي اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى الْاَرْضِ قَالُوا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ

اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَاُولٰئِكَ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

“Kendilerine yazık edenlerin melekler canlarını aldıkları zaman onlara: “Ne yaptınız bakalım?” deyince, “Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik” diyecekler, melekler de: “Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!” cevabını verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir!” [966]

TAHMİS-İ AZBÎ

Zâhid talebi Hakk’ta iken mal göründü
Şimden geri bu söylemeğe lâl [967] göründü
Pirimle olan ahdi diyemem dâl [968] göründü
Dost illerinden menzili key âli göründü,
Derd-i dile dermân olan Elmalı göründü.

> *Bir yerde gönül kanmadı dünyayı gezerken*
> *İdrâk ile bu Lâ ile İllâ yı gezerken*
> *Bin derd ile bu zât tecellâyı gezerken*
> ***Mecnûn gibi sahralara ağlayı gezerken,***
> ***Leylâ dağının lâlesinin alı göründü.***

Derd ile gezip yâri bulup gelse aceb mi?
Cân ile dil şâd u ferah olsa aceb mi?
Dil hal dili derde nihân kalsa aceb mi?
Ten Yakûbunun gözleri açılsa aceb mi?
Can Yûsuf’unun gül yüzünün hâli göründü.

> *Gel sevdiğine Azbî Meded eyleme nazı*
> *Yoklukta özün var ediben anla bu râzı*
> *Nâz etme sakın yârin terk etme niyâzı*
> ***Kâl ehlinin ahvâlini terk eyle Niyâzî,***
> ***Şimden gerû hâl ehlinin ahvâli göründü***

---

[965] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.52), s. 118
[966] Âl-i İmran, 97
[967] **Lâl:** f. Dilsiz. Söz söyleyemiyen
[968] **Dal:** Ağacın ilk verdiği kol. Kur'ân hattiyle yazılan () harfinin okunuşu (Ebcedi değeri dörttür.) Noktasız olduğundan "dâl-i mühmele" de denir.

191

7+7=14

Ey kefere o ığrıb avlar mı bu balığı
Yanlış haber söylemiş size viren salıgı
Yer ile göğe sığmayan bir iğrıbe sıgar mı
Karnı içiyken anun deryâların yatağı
Ver ile gök arası dolar dahi taşardı
Eğer zahir olaydı cihâna bir tırnağı
Yer götüren sarı öküz ondörtyüzbin yaşında
Andan dahi büyüktür bu balığın kulağı
Ne denlü vasf edersem binde biri degildir
Zîra bunun alnıdır levh u kalem durağı
Merkezi de belirsiz zahir küçük noktadır
Arş ile kürsî anın gıdâsının çanağı
Bu Mısrî'nin sureti aldar bu halkı velî
Manîde her bir kılı bu dünyânın kâf dağı

Ey kefere o ığrıb[969] avlar mı bu balığı
Yanlış haber söylemiş size viren salıgı
Ey kâfirler o büyük ağ avlar mı bu balığı
Yanlış haber söylemiş size haber veren

Niyâzî-i Mısrî, Ahmed Bican (hyt: 1466) kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin Dürr-i Meknun [970] isimli eserinden mülhem[971] olarak bu ilahiyi yazdığı görülmektedir. Bu balık meselesi ehlullah katında konuşulan mesellerden olduğu muhakkak ki Şemsi Tebrizi kaddese'llâhü sırrahu'l azîz dahi bu mesel üzerine Makalat da bahis açmıştır.

> Bir şahıs balığı ve onun büyüklüğünü anlatıyordu: "Sus, sen balığın ne olduğunu ne biliyorsun" dedi. O: "Bilmez olur muyum, denizde bu kadar seyahat etmişim" dedi. Bu sefer o adam: "Eğer biliyorsan, balığın alâmetinin ne olduğunu söyle" dedi. O: *"Balığın alâmeti, deve gibi iki boynuzunun olmasıdır"* dedi. ; Bunun üzerine o adam: "Ben, senin balıktan hiç haberin olmadığını anladım; fakat bu açıklamandan senin öküzü deveden ayrıp bilmediğin de malûm oldu. Tabiat sahibi değil, gönül sahibi olmak

[969] **Iğrıb**: Kenarlarına ağırlık bağlanmış büyük balık ağı.
[970] (Ahmed Bican, 1999)
Not: Bazı yayıncılar bu eseri zuhul eseri olarak Muhyiddin Ârabî kaddese'llâhü sırrahu'l azîze ait olarak çıkarmışlar. (Esma Yayınları 1982)
[971] **Mülhem:** kalbe doğmuş, Allah Teâlâ'nın, ilham ile kalbe bildirdiği şey.

lâzımdır. Tabiat değil, gönlü ara, gönlün yeri nerede? Gönlün yüzü kapalıdır. O sahib, Allah Teâlâ'dır. Kıskançlıklarından ona gönül sahibi derler. [972]

Yer ile göğe sığmayan bir iğrıbe sıgar[973] mı
Karnı içiyken anun deryâların yatağı
Yer ile göğe sığmayan bir ağa küçülür mü
Onun karnının içi deryâların yatağı iken

Ver ile gök arası dolar dahi taşardı
Eğer zahir olaydı cihâna bir tırnağı
Ver ile gök arası dolar dahi taşardı
Eğer zahir olaydı cihâna bir tırnağı

Yer götüren sarı öküz ondörtyüzbin yaşında
Andan dahi büyüktür bu balığın kulağı
Yeri taşıyan sarı öküz 1.400.000 yaşında
Ondan daha büyüktür bu balığın kulağı

Rivayet ederler ki, Hak Teâlâ Hazretleri bu yerleri sakin durması için. Bir melek yarattı ve melek bunun altına girdi. Bir elini maşrıktan, bir elini mağribten çıkardı. Yerleri götüren yerler meleği, çıkışta karar tuttu. Ama meleğin ayakları karar tutmadı. Hak Teâlâ, Firdevs-i A'lâ'dan bir güzel taş çıkarmasını buyurdu. O taşın, yeşil yakuttan beş yüz yıllık kalınlığı vardır. O taşın üzerinde yedi bin çukur vardır. Her biri bir denizdir.

Hakk Teâlâ'nın emriyle taşı, meleğin ayağı altına koydular. Melek karar tuttu, bu kez taş karar tutmadı. Hakk Teâlâ emreyledi, Firdevs-i A'lâ'dan bir öküz çıkardılar. Kırk boynuzu vardı. Uzunluğunu ve ağırlığını Allah Teâlâ'dan gayrı kimse bilmez. O taşın altına koydular. Bu kez öküz karar tutmadı.

Hakk Teâlâ bir taş yarattı ki ululuğu yerlerden uluydu. Hakk'ın emriyle o taşı öküzün altına koydular. Öküz karar tutu. Bu kez taş karar tutmadı. O öküzün boynuzu, yerlerin kazıklarından çıkmıştır. Ucu tâ arş altına ermiştir. O öküzün önünden kaçana beş yüz yıllık yoldur. Onun kırk bin boynuzu ve kırk bin ayağı ve kırk bin ağzı ve kırk bin gözü ve kırk bin kulakları vardır. Hakk'ın emriyle bu yeri getirmiştir.

Ne zaman kımıldayıp harekete gelmek istese, Hak Teâlâ bir sivrisinek yaratıp ona havale etmiştir. Sinek gelerek kanatçıklarını çırparak burnuna

---

[972] (EFLÂKÎ & trc:Tahsin YAZICI, 1995), s. 254, b: (76)
[973] **Sıgar:** Çocukluk hali. Küçüklük. Zelli oluş.

girmek ister. Öküz de iki gözünü ve kulaklarını dikerek sineğe bakar ki, burnuna girsin diye sakin bekler. Ne güzel kadir bir kemâl, sâni' zülcelâl Allah Teâlâ ki, onun gibi canavarı zaîf bir şey ile korkutmuştur. Kuvvet ve kudret, ululuk, padişahlık O'na mahsustur ki, nasıl isterse öyle yapar. İşinde ve sanatında âczi yoktur. Bir'dir, Vâhit'tir, Ferd'dir, Ehad'dır. Lâilâhe illâhû kudretinde, hikmetinde akıllar hayrandır.

O öküzün adı Belhû'dür. Sonra öküz bu vecihle duracak. Bu defa taş karar tutmadı. Bu kez Hakk Teâlâ bir balık yarattı. O balığın kırk bin kanadı ve kırk bin ayağı vardır. İkinci Belhû'dür. Eğer cümle denizleri, o balığın burnuna koysalardı, duymazdı.

Hak Teâlâ o balığın altında denizi yarattı. Sonra o balık taş altına girdi. O balık, bütün taş ve öküzü götürdü. Hakk Teâlâ ona bir kuvvet vermiştir ki, altında bu zikir olunan şeyler var mıdır? Haberi yoktur. O kadar büyük nesnedir ki, arkasında bu yerler çevrilmiştir. Başı ile kuyruğu yine Arş'ta buluşmuştur.

Hikâye: Bir gün İsâ aleyhisselâm, Hakk Teâlâ Hazretlerine münâcât ederek:

"Bu yerleri götüren balığı bana göster de göreyim!" dedi. Hak Teâlâ Hazretlerinden hitab-ı izze gelerek:

"Yâ İsâ! Eğer görmek dilersen var, deniz kenarına dur, tâ ki göresin." buyurdu.

Sonra İsâ aleyhisselâm deniz kenarına vardı. Orada üç gün durdu. Yaydan ok gider gibi bir şey geçti, hiç arası kesilmedi. İsâ aleyhisselâm

"Yarabbi! Bu yerleri götüren balık bu mudur?" dedi.

Hakk celle ve âlâ'dan hitâb geldi:

"Yâ İsâ aleyhisselâm! Her gün bunun gibi kırk bin balık onun gıdasıdır. Henüz üç gün geçtiğini gördün. Geçen balıklar, onun gözünün karası kadar değil idi." buyurdu.

Bir nesne ki, yedi kat yerleri götürüyor. Başı ile kuyruğu yine Arş'da buluşur. Bu söylediklerim acâyib şeylerden değildir. Şimdi bu keşişler, İsâ aleyhisselâm böyle yaptı diye, o zamanı hatırlayıp üç gün yemeyip perhiz yaparlar.

Sonra o balığın altında denizi yarattı. Denizin altına evvelce koyduğu taş, Allah Teâlâ'nın heybetinden eriyip sıvı oldu. Sulardan dalgalar meydana geldi. Dalgalar rüzgârı meydana getirdi. Hak Teâlâ o rüzgârı cem edip suyun altına koydu. Denizlerin vâsfını Allah Teâlâ'dan başka kimse bilmez. Ey kuvvetli geçinen! Balığın, yerlerin ve göklerin ululuğuna göre değerini de kıyâs eyle! [974]

---

[974] (Ahmed Bican, 1999), v. 18b-20a

Ne denlü vasf edersem binde biri degildir
Zîra bunun alnıdır levh u kalem durağı
Ne denlü vasf edersem binde biri değildir
Zîra bunun alnıdır levh ve kalem durağı

Merkezi de belirsiz zahir küçük noktadır
Arş ile kürsî anın gıdâsının çanağı
Merkezi de belirsiz zahir küçük noktadır
Arş ile kürsî onun gıdâsının çanağı

Bu Mısrî'nin sureti aldar bu halkı velî
Manîde her bir kılı bu dünyânın kâf dağı
Bu halkı velî Mısrî'nin bu sureti aldatır
Manada her bir kılı bu dünyânın Kâf dağıdır.

Kâf Dağı

Bu Kâf dağı ki vardır. Firdevs-i a'lâ derelerinden bir gök taşıdır. Bu hava ve gökyüzünün lâciverd renginde görünmesine sebep; o taşın Kâf dağına akseden ışığıdır ki, aksi havaya vurur, ondan dolayı gök (mavi) görünür. Bundan dolayı havadan suya dokunduğundan gök görünür. Yoksa su, ne renktir kimse bilmez. Hangi kaba koysan, o kabın rengini gösterir. Ama aslı ve zâtı aktır. Delil odur ki, kâr beyazdır. Eriyince su olur. Su buz olsa gök görünür. Eritsen ak görünür.

Şimdi bu Kâf dağını görmüş kimse yoktur. Ancak dört kişi gördü. Onlardan rivayet olunur ki, sarp ve sessizdir. Bir tarafı deryây-ı umman ve bir tarafı ulu dağlarla çevrilidir. Hararetten dolayı kimse yanına varamadı. Allah Teâlâ Hazretlerinin emri ile görenlerin

Birincisi Âdem aleyhisselâmdır. Ne zaman cennetten çıktı, Cebrail aleyhisselâm onu götürdü, gelirken gösterdi.

İkincisi de, Süleyman aleyhisselâmdır. Tahtını yel götürdü. Bir günde bir aylık yol giderdi. Hak Teâlâ'nın emriyle ona gösterildi. O kuvvetle vardı derler. Kuvvet ve kudret Hakk'ındır.

Üçüncüsü de, Süleyman aleyhisselâmdan üçyüz yıl sonra dünyaya gelen İskender-i Zülkarneyn'dir. Hak Teâlâ Hazretleri ona inayet etmişti. Rivayet ederler ki, onun tahtını bulut götürdü derler. Fakat hikâyelerde böyle bahsedilmez.

Hakk Teâlâ Hazretleri her şeye kadirdir. Ne dilerse onu onda muvaffak kılar. Onun hikâyesi budur:

İskender, Rum'dan sâlih bir kişi idi. Hak celle ve alâ İskender'e inayet edip:

"Yâ İskender! Seni muhtelif bir kavme davete gönderdim. Onlar iki kavimdir. Onun biri maşriktadır, adı Menâsik'dir. Ve biri de mağribtedir, adı Münâsik'dir. Ve iki kavim daha vardır. Birine Havil, diğerine Tâvil derler. Ve bunlardan başka, yer ortasında iki kavim daha vardır. Birine Cin, diğerine Âdem derler. Onlara benim vahdaniyetimi bildir." buyurdu.

Bundan şunu anladım ki, **Hak Teâlâ bir kimseyi davete gönderirse, o kimse Enbiyâdandır.**[975] Onun için İskender, nebi değildir demesinler. Şayet nebi ise, inkâr etmiş olurum. Bir kimse nebileleri inkâr etse, küfürdür.

Hak Teâlâ İskender'e yardım yapınca, İskender: **"Yâ Rabbi! Ben hangi kuvvetle onlara gideyim. Yâ hangi kuvvet ile onlarla cenk edeyim."** dedi. Hakk Teâlâ Hazretleri

"Yâ İskender! Kuvvet ve kudret benimdir, yürü var, nuru ve zulmeti sana musahhar eyledim. Önünde nûr, ardında zulmet yürüsün." buyurdu.

İskender'in etrafında âlimler, sâlihler, bilgeler, hekimler, pehlivanlar ve değerli şeyhler toplanmıştı. İskender'in ordusunda yüzbin subaşı ve her birinin emrinde bin kişi vardı. O, geceyi gündüz gibi görürdü.

İskender bu kuvvetlerle cihanı dolaşarak gezdi. Nice türlü mahlûkât ile cenk eyledi. Nicelerine Hakk'ın emrini ve birliğini bildirdi. İsyan edenin hakkından geldi. Sonra maşrika geldi. O yerin halkı, Ye'cüc'den şikâyet ettiler. Ye'cüc'ü mağlûb ettikten sonra Kâf dağına geldi.

Bu dünyaya nice mahlûklar gelmiştir. Her biri devrini tamamlayıp tebdil olmuştur. [976] Hakk Teâlâ bu yeryüzünü Kâf dağı ile sâkinleştirdi.

İlk önce bir erkek yarattı, adı "Mâric" idi. Sonra bir kadın yarattı, adı "Mârece" idi. Bunlardan yeryüzünün dörtte biri doldu. Bunlardan bir çocuk meydana geldi. Adını "Cin" koydular. Bu cin taifesi çoğaldı. Yeryüzünü kapladılar. **İblis-i** Laîn de bunlardan oldu. İçlerinde zâhidler azaldı. **İbâdet edenler bunlardan ayrıldı. Melekler ile cinler bunlardan seçildi. Yani melek sıfatı ile muttasıf oldular.** Hatta birinci gökte bin yıl ibâdet ettiler. Ondan yedinci göğe çıktılar. Meleklerin yanına vardılar. Ondan sonra bin yıl daha cennetin hazinedarlığını yaptılar. Meleklerden bir cemaat ona itaat ederek hizmetkârı oldular. Sonra onun ardından ve önünden tazim

---

[975] Allah Teâlâ uyarıcı olan kimseye nübüvvetten bir cüz vermiştir. Bu nedenle uyaran kişiler manada nebidirler.

[976] [Zîrâ, ism-i Rahman'ın zahiri küffâra taallukdan munkatı'dır. Pes, mü'minlerin neticeleri rahmet-i ilâhiyye ve cemâl ve kâfirlerin neticeleri gazab ve celâldir. Ve netîcetü'n-netâic / ne olacağını Hakk bilir.

Zîrâ, mü'minler cennete duhûlden on beş bin sene sonra melek meşrebine dâhil olurlar ve kâfirler dahî bu müddetten sonra şeytân meşrebine girip bu iki meşrebden gayrı netîce-i meşârib kalmaz ve ikisi dahî Hakk'a muzâf olurlar. Zîrâ, Hâdî ve Mudill Allah Teâlâ'dır. (İsmail Hakkı Bursevi, 1997), s. 188 (v. 108)]

ve tekrîm ederlerdi.

Bir gün Şeytan-ı Laîn, cennetin kapısında yazılı şu yazıyı gördü: ***"Eğer bir kul, Hak Teâlâ Hazretlerinin emrini tutmasa veya hased etse, o kulu kendisine yakın etmişken kapısından kovar. Cehennem ehli olur."*** Vaktaki İblis onu gördü. Okudu ve:

"Yarabbi! O kul ne kötü kul imiş, bana destur ver, o kula lanet edeyim." dedi. Hakk Teâlâ destur verdi. İblis, kendisine bilmeyerek bin yıl lanet etti. Fakat lanetin kendisine olacağını bilemedi. Zira o, ilmine ve Hakka yakınlığına mağrur oldu. Kibir ve rütbesine mest oldu. Kimseyi yanına kabul etmez, kötü niyetli idi. Akıbet aslına kavuştu. Aslı hatâ işleyici, vefasız, kendini beğenmişti. Yalnız yeryüzünde cin taifesi için azgınlık düşünürdü. Hakk Teâlâ Hazretleri onlara nebi gönderdi ki, onların azgınlıklarını bildirip ıslâh etsin, onlar kabul etmediler. Hatta nebiyi öldürdüler. Hakk Teâlâ, Melâike askerini gönderdi ki, onlarla gazâ etsin. Yeryüzüne indiler, onlarla gazâ ettiler. Fakat İblis onlarla beraber inmedi.

Sonra Hak Teâlâ Hazretleri Âdem'i yaratmayı murat etti. Bu keyfiyeti meleklere bildirdi. Ve:

"Yeryüzünde topraktan bir halife yaratacağım. O mahlûk, yeryüzünde en eşrefli ve en son mahlûk olacak." buyurdu. İblis'in içinde hased ateşi yandı ve:

"Ben nârdan oldum, O topraktan. Benim üzerime nasıl itibarlı olur?" diye kibirlenerek hased etti.

Şeytan-ı Lâin, Hak Teâlâ Âdem'i balçıktan halk etmeden, Âdem aleyhisselâmın kalıbı yer üzerinde yatarken sık sık gelir yoklardı. Meleklerden kendine tâbi olanlarına:

"Bu balçık nasıl halk olup itibâr bulacak, bunun içi boştur, nasıl mâlik olacak?" derdi.

Âdem aleyhisselâmın kalıbının ağzından girip aşağısından çıktı. Meleklere:

"Eğer bu halk olup bizim üzerimize hâkim olacak olursa, ben bunu dininde sağ koymam." derdi. Atları şaşırtırdı ki, Âdem'in kalıbını çiğneyiniz. Bu halk olunca size binerek çok cefâ edecek derdi. Atlar gelip İblis'in sözüyle çiğnemek isteyince; Hak Teâlâ Hazretleri kelbi (köpeği) yaratıp Âdem'in göbeğinden sıçrayarak atlara vurur, kaçardı. Zira cinden evvel cihanı atlar doldurmuş idi.

Sonra Hak Teâlâ Âdem'e ruh verdi. Âdem gözünü açdı. Bir kez aksırdı. **"Elhamdülillah!"** dedi. Hakk Teâlâ Hazretleri: ***"Yerhamüke rabbüke yâ Âdem!***" buyurdu. O vakitten beri, o söz dûa kaldı. Hak Teâlâ Âdem'e tâc ve elbise giydirdi. Esmâ'yı yani isimlerini öğretti. Âdem'i izzetlendirdi. ***"Cennette yaşa!"*** buyurdu.

Ona: ***"Yâ Âdem! Cennette yaşa, yalnız "Şeceretü'l-Huld" ki, buğday***

ağacıdır. Ona yakın olursan zâlimlerden olursun." buyurdu.

Hakk Teâlâ Hazretleri, Âdem'in sol iye kemiğinden Havva Ana'yı yarattı. Nitekim Kur'an-ı Azîm'de : ***"Dedik ki: Ey Âdem! Sen eşinle cennette kal! Ve onun ni'metlerinden istediğiniz yerde ikinizde bol bol yiyin Ama şu ağaca yaklaşmayın! Yoksa zâlimlerden olursunuz!"*** buyurmuştur.

Âdem de bu emâneti kabul etmişti. O hasedcinin içi yandı. Âdem'e itibâr olunca, hasedi daha ziyâde arttı.

Hakk Teâlâ:

"Âdem'e secde ediniz!" buyurdu. Zira ki, Âdem'in alnında Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem Hazretlerinin Nûru vardı. Cümle melekler Hak Teâlâ Hazretlerinin emri üzere olup, önce İsrafil aleyhisselâm secde etti. Onu görünce cümle melekler secde ettiler. Fakat İblis durdu, secde etmedi. Hakk Teâlâ İblis'e lanet etti. Suretini değiştirdi, kapısından kovdu.

Rivayet olunduğuna göre; **meleklerden bir cemâat ona tâbi olmuştu. Hak Teâlâ ateş gönderdi. Onları yaktı, mahvoldular. Ondan sonra İblis'in gönlünde hased daha ziyâde arttı.**

Şeytan'ın hilesi şu idi: Ayrıldığı cennet'e bir hile ile girerek Âdem'**i** azdıracak. Allah Teâlâ'nın yasak ettiği ağaçtan yedirip, Âdem aleyhisselâmı cennetten çıkarmaktır.

Bir şekle girip, cennet kapısına geldi. Tavus kuşunun ve yılanın cennet kapıcıları olduğunu gördü. Onları kandırıp aldatarak, yılanın ağzında cennete girdi ve sonra sıçradı. Âdem'in yanına geldi. Yılanın ağzında İblis'in zehiri kaldı. O yılan çok hoş, çok güzel kimse idi. Ayakları da vardı. Vaktaki şeytan, Havva'yı gördü. Güzel, kıymetli, süslü elbiselerle, tâc ve hülle ile aldattı. Ona ölümü hatırlattı.

Havva;

"Ölüm nedir? Yâ ona çâre nedir?" dedi. Laîn:

"O yasak ağaçtan yerseniz kalırsınız. Onun için sizi men eyledi, öldürse gerektir." dedi. Havva Âdem'e o meyveden sundu, fakat Âdem men etti. Yedirmeğe muvaffak olamadı. Havva alarak yedi, bir şey olmadı. Onun için Havva, şeytana uymuştu, Havva'ya bir zarar olmadığını gören Âdem de, Havva'nın ikram ettiği meyveden, o da yedi alnından ve başından hulle ve tâc uçtu. Âdem çıplak kaldı, ...[977]

Bu anlatılanlardan çıkarılacak sonuç, âlemin evveli ve sonu hakkında bilgilerimiz çok yetersizdir. Niyâzî-i Mısrî'nin kurgu gibi anlattığı şey aslında bir gerçeğin ifadesidir. Lakin beşerî bilgimiz noksan olduğu için cevap veremiyoruz.

---

[977] (Ahmed Bican, 1999), v.27b-29b

TAHMİS-İ AZBÎ

Ten gemisin süremezliğin atsın yokluğu
Taşradan pâk görürsün içi murdar kabağı
Poyraz ile doldurmuş meze için tabağı
Ey kefere o ığrıb avlar mı bu balığı
Yanlış haber söylemiş size viren salıgı

*Çünkü karnın aç imiş rüzgârla doyar mı**?***
Tarhanesiz gemide deniz suyu yanar mı?
Kıla binse karınca karınca kıl duyar mı?
Yer ile göğe sığmayan bir iğrıbe sıgar mı
Karnı içiyken anun deryâların yatağı

Serendipten [978] *bin arşın tufan gibi aşırdı*
Kuvvetinden yer çekip gök silkinip düşerdi
Yerde gökte her ne var gölgesine üşürdü
Ver ile gök arası dolar dahi taşardı
Eğer zahir olaydı cihâna bir tırnağı

Cennet ile cehennem bir zeredir işinde
Bad-ı sarsar[979] *kim eser senin kovar başında*
Yüzyirmibin ay güneş ıyandır bir kaşında
Yer götüren sarı öküz ondörtyüzbin yaşında
Ondan dahi büyüktür bu balığın kulağı

Bundan artık söyleme âşık yeri değildir
Eğer Hakk'ın kuluysan adın diri değil
Kimse onun vasfının mehdi eri değil
Ne denlü vasf edersem binde biri degildir
Zîra bunun alnıdır levh u kalem durağı

Âşıka lazım olan emr olan bir nefhadır
Münkir sanma bu emri puhte[980] *olmuş lokma*
Men u selva kudret Hakk'tan bize nüshâdır
Merkezi de belirsiz zahir küçük noktadır
Arş ile kürsî anın gıdâsının çanağı

Âleme eyler atâ bunu Hakk cânın gülü
Medhini onun dilâ Hakk'tan okur Hakk'ı veli
Azbî dolu her cihan kudret feyzi Ali
Bu Mısrî'nin sureti aldar bu halkı velî
Manîde her bir kılı bu dünyânın kâf dağı

---

[978] **Serendib:** (Hintçe) Hindistan'ın güneyindeki Seylân adasının ismi.
[979] **Sarsar:** Gürültü ile gelen pek soğuk rüzgâr, yel. Kasırga.
[980] **Puhte:** (C.: Puhtegân) f. Pişmiş, pişkin. Olgun, kâmil insan.

192

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Hamr-ı rûy-i yâr ile sekrân olan anlar bizi,
Katresin bahr eyleyip ummân olan anlar bizi.
Câhil anlamaz zevil-irfân olan anlar bizi,
Vâkıf-ı esrâr olup hayrân olan anlar bizi.
Anlamaz hayvân olan, insân olan anlar bizi,
Halkın artık eksiğine keylimiz yoktur bizim.
Kimseye tâ'netmeğe hiç dilimiz yoktur bizim,
Lâ-mekândan gelmişiz bir ilimiz yoktur bizim,
Bu fenâ gülzâra hergiz meylimiz yoktur bizim,
Her seher bülbül gibi nâlân olan anlar bizi.
Sırr-ı vasl-ı yâri yol azanlara açılmazız,
Biz hakikat şemsiyiz revzenlere açılmazız,
Biz ricâl esrârını şol zenlere açılmazız,
Zâhid-i leffâf olan reh-zenlere açılmazız,
Açılup güller gibi handân olan anlar bizi.
Sanmanız zâhid gibi havf u recâ abdâlıyız,
Geçmişiz andan şehâ bezm-i likâ abdâlıyız,
Tekye-i iklîmi lâhûtta bekâ abdâlıyız,
Baş açık yalın ayak râh-ı fenâ abdâlıyız,
Ref'edip ten cübbesin üryân olan anlar bizi.
Mısriyâ şehr-i fenâya uğradı râhım bugün,
Şems-i rûy-i yâr ile bedr oldu çün mâhım bugün,
Kuluna rahmeyleyip kıldı nazar şâhım bugün,
Lî-maallâh sırrına mahremdir İbrâhim bugün,
Ol sarây-ı vahdete mihmân olan anlar bizi.

Hamr-ı rûy-i yâr ile sekrân olan anlar bizi,
Katresin bahr eyleyip ummân olan anlar bizi.
Câhil anlamaz zevil-irfân olan anlar bizi,
Vâkıf-ı esrâr olup hayrân olan anlar bizi.
Anlamaz hayvân olan, insân olan anlar bizi,
Yâr yüzünün şarabı ile sarhoş olan anlar bizi,
Damlasını derya eyleyip okyanus olan anlar bizi.
Câhil anlamaz irfân sahibi olan anlar bizi,
Sırlar vâkıfı olup hayrân olan anlar bizi.
Anlamaz hayvân olan, insân olan anlar bizi,

Sözlerin anlaşılmasında karşısındakinin ahvali çok önemlidir. Yoksa en

güzel şekilde beyan eden ve edilmiş olan Kur'ân-ı Kerim dahi birçok insan tarafından anlaşılmamıştır. Bunun nedeni karşı tarafın yetersizliğinden başka ne olabilir. Hakikatler gün gibi açık olsada ilgilinin görüşü ve bakışı çok önemlidir.

Bir gün Konya'nın Şerafeddin Cami'î civarındaki bir dükkânda halk toplanmış, şehre ilk defa gelen bir gramofonun başında tartışıyorlar:

"Gramofonda Kur'an-ı Kerim okumak caiz midir, değil midir?"

Ali Kemalî (d.1853-hyt: 4 Ekim 1920); fikir beyan etmesi için öğrencilerinin de bulunduğu tartışma yerine çağrılır ve meseleyi dinledikten sonra şöyle der:

"Siz bunu münakaşa edeceğinize oturup, acaba Frenk bunu nasıl icat etti, sesi plağa nasıl aldı diye kafa yorsanız daha iyi değil mi?"

Bu soru üzerine herkes susar ve tartışma sona erer.[981]

Halkın artık eksiğine keylimiz[982] yoktur bizim.
Kimseye tâ'netmeğe hiç dilimiz yoktur bizim,
Lâ-mekândan gelmişiz bir ilimiz yoktur bizim,
Bu fenâ gülzâra hergiz[983] meylimiz yoktur bizim,
Her seher bülbül gibi nâlân olan anlar bizi.
Halkın fazlasına eksiğine ölçeğimiz yoktur bizim.
Kimseye tâ'netmeğe hiç dilimiz yoktur bizim,
Mekânsız yerden gelmişiz bir yurdumuz yoktur bizim,
Bu fenâ gül bahçesine asla meylimiz yoktur bizim,
Her seher bülbül gibi figan olan anlar bizi.

Fena bahçesi (Fenâ fi'llâh) makamından geçip mekânsız yurda (bekâ bi'llâh) erişene eski halleri anlatmak uygun düşmediğidir. Geçmişin hayali ile meşgul olmak abesle iştigal etmektir. Geleceği düşünmekse boşuna gayrettir. Şimdiki hal ise yoktur. O zaman insan için varlığın değeri yerine kendini Allah Teâlâ'nın emirlerine daldırıp kendi yokluğundan kurtulup, onda kendini bulmaya çalışmalıdır. Çünkü beşerin varlığı Allah Teâlâ katında yok ile aynıdır.

Sırr-ı vasl-ı yâri yol azanlara [984]açılmazız,
Biz hakikat şemsiyiz revzenlere açılmazız,
Biz ricâl esrârını şol zenlere açılmazız,

[981] (KARTALCI, 2004),s.14
[982] **Keyl:** Ölçme. Kile. Hububat ölçüsü. Ölçek
[983] **Hergiz:** f. Aslâ, kat'iyyen. Hiçbir suretle.
[984] **Azan:**(Üzn. C.) Kulaklar; Yol azan: Yolunu şaşıranlara

Zâhid-i leffâf[985] olan reh-zenlere açılmazız,
Açılup güller gibi handân olan anlar bizi.
Yâr vaslının sırrını yolunu şaşıranlara açmayız,
Biz hakikat güneşiyiz pencerelere açmayız,
Biz erler sırlarını şol kadınlara açmayız,
Çok konuşan zâhid olan eşkiyalara açmayız,
Açılıp güller gibi gülücü olan anlar bizi.

Recül, manen olgunlaşmış insandır. Kur'an-ı Kerim tercümelerinin bazılarında hatalı olarak "erkek" diye tercüme edilmiş olan bu kelime, aslında kadın'ı da erkeği de kapsayan **insan-i kâmil'**i ifade eder. Tıpkı, adam olma'nın, yetişmiş, olgunlaşmış fert olmak anlamına gelmesi gibi, recul olmak da, insan-i kâmillik seviyesine yükselmektir.

Rical kelimesi recul'un çoğuludur. recullerin sırrını yoldan çıkanlara açmadıklarını bildiriyor. Reculler hakikat güneşi (şemsi) dirler. Bundan ötürü onların kendi sırlarını, çalanlara açmadıklarım bildiren Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz özellikle çok lâf konuşan zahitlerden olan yol kesenlere, yani İslam'ın hakikatini bozarak insanların, hakikat ilmine giden yolda, yollarını saptıranlara, sır vermediklerini ifade ediyor.

Sanmanız zâhid gibi havf u recâ abdâlıyız,[986]
Geçmişiz andan şehâ bezm-i[987] likâ[988] abdâlıyız,
Tekye-i[989] iklîmi lâhûtta bekâ abdâlıyız,
Baş açık yalın ayak râh-ı fenâ abdâlıyız,
Ref'edip ten cübbesin üryân olan anlar bizi.
Sanmayın zâhid gibi korku ve ümit abdâlıyız,
Geçmişiz andan padişah sohbetine kavuşma abdâlıyız,

---

[985] **Leffaf:** Çok konuşan, çok lâf eden. Pek fazla söyliyen. Can sıkan
[986] **Abdal:** t. Safdil, ahmak, bön. Afganistan'da yaşıyan bir Türk kavminin adı, bu kavimden olan kimse. Anadoludaki bazı göçebelerin adı ve bunlardan olan kimse. Derviş, ermiş, kalender. Kendini Allah'a adamış. Ona teslim olmuş, bu yolda çile çekmiş kimse. (Bak : Ebdal)
[987] **Bezm:** f. Sohbet meclisi. Muhabbet yeri. Yiyip içme, îş u nûş. Meclis
[988] **Likâ:** kavuşmak; buluşmak, görüşmek; Allah'a ve sevdiklerine kavuşma.
[989] **Tekye:** f. Zikir veya ders için toplanılan yer. Dervişlerin meskeni ve mâbedi. Yaslanılacak, dayanılacak şey. İtimâd etmek, dayanmak.(İşte Hoca-i Kâinat olan Fahr-i Âlem'in (A.S.M.) kudsi medresesi ve tekkesi olan Suffe'nin demirbaş bir mühim talebesi ve müridi ve kuvve-i hâfızanın ziyadesi için dua-i Nebeviyeye mazhar olan Hz. Ebu Hüreyre; gazve-i Tebük gibi bir mecma-i nâsda vukuunu haber verdiği şu mu'cize-i bereket, manen bir ordu sözü kadar kat'i ve kuvvetli olmak gerektir. M.)

İlâhî iklîm Tekkesinde bekâ abdâlıyız,
Baş açık yalın ayak fenâ yolu abdâlıyız,
Ten cübbesini atıp çıplak olan anlar bizi.

Abidler ve zahitler her şeyde Allah Teâlâ'yı görmedikleri için onlardan sıkılmışlardır. Şayet her şeyde O'nu görselerdi hiçbir şeyden sıkılmazlardı.

Mısriyâ[990] ***şehr-i fenâya uğradı râhım bugün,***
Şems-i rûy-i yâr ile bedr oldu çün mâhım bugün,
Kuluna rahmeyleyip kıldı nazar şâhım bugün,
Lî-maallâh sırrına mahremdir İbrâhim bugün,
Ol sarây-ı vahdete mihmân olan anlar bizi.
Ey Mısri fenâ şehrine uğradı yolum bugün,
Yâr yüzünün güneşi ile dolunay oldu ayım bugün,
Kuluna rahmeyleyip kıldı nazar şâhım bugün,
Lî-maallâh sırrına mahremdir İbrâhim bugün,
O vahdet sarâyında misafir olan anlar bizi.

TAHMİS-İ AZBÎ

Küfr-ü zülfü yâr ile hayran olan anlar bizi
Zahidâ yek din olup imân olan anlar bizi
Vâkia dürr-ü yetime kân olan anlar bizi
Zât-ı Hakk'da mahrem-i irfân olan anlar bizi,
İlm-i sırda bahr-ı bî-pâyân olan anlar bizi.

İlm-i sırrın hâlini zahir bilenler anlamaz
Feyzi Hakk'ı davâ-i ırfan olanlar gelemez
Mâsiva sultanını ten-bin[991] *olanlar anlamaz*
Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz,
Vech-i bâkî hüsnüne hayrân olan anlar bizi.

Hamdülillâh dahme-i [992] *İsfendiyâr'i* [993]*açmaz*

---

[990] **Ya:** "Hey, ey!" mânasında nida olarak kullanılır. Arapçada başına geldiği kelimenin i'rabını ötre okutur. "Yâ-Halimu, Yâ-Rahimu" da olduğu gibi. Yâ, terkibli kelimelerin başına gelirse; baştaki kelimeyi "üstün" meftuh okutur. "Yâ Rabbe-l Âlemîn" de olduğu gibi." Yâ" üç şekilde kullanılır:1- Müennes zamiri olur. Kübrâ $ Hüsnâ gibi.2- Harf-i inkâr olur.3- Harf-i tezkâr olur. Bu hâlde elifle olursa "Harf-i nidâ" dır. Bâzen te'kid için kullanılır: "Yâ Allah, Yâ Rabbi" denildiği gibi. Bazen teessüf, istimdad ve istigase ifade ettiği de olur. "Yâ meded Allah, Yâ Allah!" gibi. Yâ, terdif beyan eder. " Ve yahut" manasına: "Ya gelir ya

[991] **Bîn:** f. Kelime sonuna ilâve ile "gören, görücü" mânalarına gelir.

[992] **Dahme:** f. Mezar, kabir. Türbe. Donanma geceleri atılan hava fişeği.

Ol sebebten âleme dürlü cevâhir saçmaz
Âlemin ak ve karasından onun için kaçmaz
Dünyâ vü ukbâyı ta'mir eylemekten geçmişiz,
Her taraftan yıkılıp vîrân olan anlar bizi.

Hamdülillâh kimseye ma'lum değil ahvalimiz
Kalmadı elde iradet dilde kıl u kâlimiz
Oldu bir dostla bir post dü-cihanda [994]malımız
Biz şol abdalız bıraktık eğnimizden şâlımız,
Varlığından soyunup üryân olan anlar bizi.

Arife geldi emirden bu hitap müstetâb[995]
Katresin nûş eylemektir feyzi Hakk'ın bin sevap
Her işi Hakk'tan bilen cân şüphesiz görmez ıtab[996]
Kahr u lûtfü şey'i vâhid bilmeyen çekti azab,
Ol azabdan kurtulup sultân olan anlar bizi.

Hakk'ın yüzü pîrin yüzü pîrin sözü Hakk'ın sözü
"İnnâ fetehnâ" [997]ayetin yârin okur kaşı gözü
Bu remzi idrâke gel Hakk'tır yine Hakk'ın yüzü
Zâhidâ ayık dururken anlamazsın sen bizi,
Cür'ayı sâfî içüp mestân olan anlar bizi.

Zâhirin Kur'ân ma'na sırrına mihman gerek
Bâtının esrârı hikmet sahnına meydan gerek
Hem tarikattir şeriat sıdk ile merdân gerek
Ârifin her bir sözünü duymaya insân gerek,
Bu cihânda sanmanız hayvân olan anlar bizi.

Başımız bir olmadık sevdâya saldık biz bugün
Aklımız haddi yok sahraya saldık biz bugün
Varımız Azbi'ya yağmaya saldık biz bugün
Ey Niyâzî katremiz deryâya saldık biz bugün,
Katre nice anlasın ummân olan anlar bizi.

Var idim âlemden evvel âlem âdem olalı
Bî-nişandır sohbetin zâtın tecellî kılalı
Aklı ile fikri hayali bahri ferde salalı
Halkı koyup lâ mekân ilinde menzil tutalı,
Mısrıyâ şol canlara canân olan anlar bizi.

---

[993] **İsfendiyâr**: Efsânevi İran Hükümdârı, Gustaps'ın Oğlu. Firdevsi'nin Şahnâmesinde macerâları anlatılır.
[994] İki cihanda
[995] **Müstetab:** İyi, güzel, âlâ. Devâ.
[996] **İtab:** paylama azarlama
[997] Fetih, 1

193

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Zât-ı Hakk'da mahrem-i irfân olan anlar bizi,
İlm-i sırda bahr-ı bî-pâyân olan anlar bizi.
Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz,
Vech-i bâkî hüsnüne hayrân olan anlar bizi.
Dünyâ vü ukbâyı ta'mir eylemekten geçmişiz,
Her taraftan yıkılıp vîrân olan anlar bizi.
Biz şol abdalız bıraktık eğnimizden şâlımız,
Varlığından soyunup üryân olan anlar bizi.
Kahr u lûtfü şey'i vâhid bilmeyen çekti azab,
Ol azabdan kurtulup sultân olan anlar bizi.
Zâhidâ ayık dururken anlamazsın sen bizi,
Cür'ayı sâfî içüp mestân olan anlar bizi.
Ârifin her bir sözünü duymaya insân gerek,
Bu cihânda sanmanız hayvân olan anlar bizi.
Ey Niyâzî katremiz deryâya saldık biz bugün,
Katre nice anlasın ummân olan anlar bizi.
Halkı koyup lâ mekân ilinde menzil tutalı,
Mısrıyâ şol canlara canân olan anlar bizi.

Zât-ı Hakk'da mahrem-i[998] ***irfân olan anlar bizi,***
İlm-i sırda bahr-ı bî-pâyân olan anlar bizi.
Zât-ı Hakk'da irfân mahremi olan anlar bizi,
İlm-i sırda sonsuz derya olan anlar bizi.

[Sultan Veled kaddese'llâhü sırrah'ül azîz Hazretlerinden nakledilmiştir ki:

"Bir gün bir cemaat Seyyid Burhâneddin Hazretlerinden:

"Allah Teâlâ yolunun sonu var mıdır, yok mudur?" diye sordu. O da:

"Yolun sonu var ama menzilin sonu yoktur. Çünkü bu yolda yolculuk iki türlüdür. Biri Allah Teâlâ'ya doğru yolculuk ***(seyr ila'llâh)****, diğeri de Allah Teâlâ'da* ***(seyr fi'llâh)*** *yolculuktur.* ***Allah Teâlâ****'ya doğru olan yolculuğun sonu vardır. Çünkü bu yolculuk varlıktan ve alçak dünyadan geçmek ve kendinden kurtulmaktır. Bütün bunların bir sonu ve bir hududu vardır.*

[998] **Mahrem:**Gizli. Dince ve şer'an müsaade olunmayan. Birisinin hususi hâllerine ait gizli sır. Nikâh düşmeyen, evlenilmesi haram olan yakın akraba. (Baba, dede, anne, nine, erkek ve kızkardeş, amca, dayı, hala ve teyzeler arasında bir neseb yakınlığı, bir ebedî mahremiyet vardır. Bunlar arasında nikâh asla caiz değildir.) Çok samimi ve içli-dışlı olan kimse.

Fakat Allah Teâlâ'ya ulaştıktan sonraki yolculuk, ***Allah Teâlâ****'nın ilim ve marifeti içinde olur ve onun da sonu yoktur"* buyurdu. Nitekim denilmiştir:

"Ayak izleri denizin kenarına kadar gider, sonra yokluk (Lâ) denizinde kaybolur. Kurak menzillerde (çöllerde) Sâlik'in aştığı mertebeleri bilmesi için, ihtiyaten köyler, evler ve kervansaraylar vardır. Ucu bucağı olmayan hakikat denizinin dalgalı zamanında ise konakların ne yeri ve ne de tavanı vardır!] [999]

Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz,
Vech-i bâkî hüsnüne hayrân olan anlar bizi.

Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz,
Vech-i bâkî hüsnüne hayrân olan anlar bizi.

Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz ile Hz. Mûsa aleyhisselâm kademinde olan veliler, ***Vech-i bâkî hüsnüne hayrân olan*** Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin kademinde olan evliyaullâhdır.

Onlar Kur'an ve hadislerin mânalarını ne bilirler? Kur'an-ı Kerim onlara yüz türlü nikab bağlar. Kur'an'da, ***"Ona ancak temiz ve abdestli olanlar el sürebilirler"*** [1000] buyurulmuştur. Ancak bazıları Kur'an-ı Kerim'in o güzel yüzünün duvağını nasıl açarlar? Mütabaat,[1001] yani Sallallâhü aleyhi ve selleme uyma konusunu yorumluyorum. Bilmiyor, kendi kendine söyleniyor, acaba bu mütabaat nedir ki? Mütabaat önünde duruyor, tekrar önüne düşmüştür, ama o bunu göremiyor.

Mûsa aleyhisselâm, nebi idi. Resul mertebesi ile yüce Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem arasındaki farkı sormuyorum. Zahir bilginlerinin aldanmış oldukları o farktan başka bir şeyi, mütabaat sözünü söylüyorum. Şaşırıyor, hatırı nerelere dağılıyor.

Mütabaat[1002] evinin kapısına geldi, ama bilemedi. Mûsa aleyhisselâm, *git su getir*, diye bir dervişin eline bir testi vermişti. Mûsa aleyhisselâm **Mülekat'**a[1003] gitti, ama mütabaatı göremedi. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem mütabaatı tanıdı. O dervişi görünce iltifata lâyık buldu, ona uygun sözler söyledi:

Açlık çekiyor musun?

---

[999] (KARABULUT, 1984), s. 54; bkz: Sultan Veled, İbtldâ-nâme s. 295; Eflâkî 1/67-68.
[1000] Vakıa, 79
[1001] **Mutabaat:** Karşılıklı anlaşma. Uyma tâbi olma. Bir şeye uyup muvafakat etme.
[1002] Allah Teâlâ
[1003] **Mülakat:** Kavuşma. Buluşma. Birleşme. Resmi görüşme. Yüz yüze olma.

Safa buluyor musun? [1004]

<u>Dünyâ vü ukbâyı ta'mir eylemekten geçmişiz,</u>
<u>Her taraftan yıkılıp vîrân olan anlar bizi.</u>
Dünyâ ve ahireti tamir eylemekten vaz geçmişiz,
Her taraftan yıkılıp harab olan anlar bizi.

<u>Biz şol abdalız bıraktık eğnimizden şâlımız,</u>
<u>Varlığından soyunup üryân olan anlar bizi.</u>
Biz şu abdalız ki yakamızdan bıraktık şâlımız,
Varlığından soyunup çıplak olan anlar bizi.

<u>Kahr u lûtfü şey'i vâhid bilmeyen çekti azab,</u>
<u>Ol azabdan kurtulup sultân olan anlar bizi.</u>
Kahr ve lûtfü tek şey bilmeyen çekti azab,
Ol azabdan kurtulup sultân olan anlar bizi.

Abdulkadir Geylânî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz buyurdu ki;

"Allah Teâlâ'nın veli kulları, diğer insanlara nispetle sağır ve kördürler; kalpleri Allah Teâlâ'ya yakınlık peydâ edince başkasının sözünü duymaz ve görmez olurlar. Yakınlık onları mest-u hayran eder, ilâhî heybet onları kendilerinden geçirir. Muhabbet onları mahbuplarının yani Allah Teâlâ´nın huzuruna bağlar. Artık onlar ***Celâl sıfatıyla Cemal sıfatının tecellileri arasında bir mevkidedirler***, ***ne sağa, ne de sola meyletmezler***. Ayrıca Onların ötesi olmayan bir yönleri de vardır. İnsanlar, cinler, melekler ve diğer yaratıklar onlara hizmet eder. İlim ve hikmet onların susuzluğunu giderir. Onlar Allah Teâlâ'nın fazl-ü kereminden yerler, dostluk şerbetinden içerler. Halkın sözü onları meşgul etmez.

Onlar bir vadide, halk da ayrı bir vadidedir.

Halka, Allah Teâlâ'nın emrettiğini emrederler rasüllere vekâleten, halkı Allah Teâlâ'nın men ettiği şeylerden men ederler.

Hakikat de nebilerin vârisleri bunlardır."

"Allah Teâlâ'nın hayırlı kulları, O'nun huzurunda edep makamındadırlar. Hakk'tan açık bir izin olmadıkça hareket etmezler, bir adım bile atmazlar. Kalplerine açık bir müsaade ilhamı vaki olmadıkça mubah şeylerden yemezler, giymezler, nikâh yapmazlar ve hiçbir sebepte tasarrufta bulunmazlar. Onlar Hakk ile beraberdirler; kalpleri ve gözleri evirip çeviren yegâne mutasarrıf ile kaimdirler. Rabb´lerine şu dünyada kalpleriyle, ahirette cisimleriyle kavuşmadıkça hiçbir kararları olmaz. Yani Allah Teâ-

[1004] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.268), s.358

lâ'ya kavuşmadıkları müddetçe gönül rahatlığına erişemezler."[1005]

Zâhid â*[1006] *ayık dururken anlamazsın sen bizi,
Cür'ayı sâfî içüp mestân olan anlar bizi.
Ey Zâhid ayık dururken anlamazsın sen bizi,
Sâfî bir yudum içip sarhoş olan anlar bizi.

Ârifin her bir sözünü duymaya insân gerek,
Bu cihânda sanmanız hayvân olan anlar bizi.
Ârifin her bir sözünü duymaya insân gerek,
Bu cihânda sanmayın hayvân olan anlar bizi.

Ey Niyâzî katremiz deryâya saldık biz bugün,
Katre nice anlasın ummân olan anlar bizi.
Ey Niyâzî katremiz deryâya saldık biz bugün,
Katre nice anlasın derya olan anlar bizi.

Halkı koyup lâ mekân ilinde menzil tutalı,
Mısrıyâ şol canlara canân olan anlar bizi.
Halkı koyup mekânsızlık yurdunda durak tutalı,
Ey Mısrı şol canlara canân olan anlar bizi.

[1005] (ALTUNTAŞ, 2005), s. 80

[1006] Â: Nida edatı olup, kelimenin sonuna gelir "ey" mânası verir. Aynı veya farklı iki kelime arasına gelirse, sözün mânasını kuvvetlendirir. "rengârenk, lebaleb" gibi.

194

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı,
Ben beni terk eylerim bildim ki ağyâr kalmadı.
Cümle eşyâda görürdüm hâr var gülzâr yok,
Hep gülistân oldu âlem şimdi hiç hâr kalmadı.
Gece gündüz zâr u efgân eyleyüb inlerdi dil,
Bilmezem n'oldu kesildi âh ile zâr kalmadı.
Gitti kesret, geldi vahdet oldu halvet dost ile
Hep Hakk oldu cümle âlem çarşı pâzar kalmadı.
Dîn diyânet âdet ü şöhret kamu vardı yele,
Ey Niyâzî n'oldu sende kayd-ı dindâr kalmadı.

Benlik zahiri ölçüye göredir. Hakikat ölçüsünde benlik, ikilik doğurur. Çünkü bir sen, bir ben olur. Bu hususta zevkleri şöyle sıralamak icab eder. Şeriatta sen sensin, ben benimki, bu zahiri zevktir.

Tarikatda ne sensin, ne ben benim. Bu da yokluk zevkidir.

Hakikâtta ise, hem sen benim, hem ben sensin. Bu ise birlik olan vahdeti vücud zevkidir.

İlk zevkde, zevki sahibi öyle zan eder ki, kendisine hiçbir yâr bulunmaz. İkinci zevkte her şeyin yokluğuna vakıf olur. Üçüncü ve hakiki zevk de ise, ağyar diye bir şey kalmadığı gibi her taraf o olur. Başkasının iyi ve kötü gördüğü her varlık iyidir. Bütün mükevvenatta halkı fena görüp fenâfi'llah olduktan sonra fenâ fi'ş-şeyh olmuş olur. Fenâ fi's sıfat olduktan sonra fenâfi'r-resul olmuş olur. Fenâ fi'l-vücut olduktan sonra fenâ fi'z-zat olmuş olur ki bu suretle her hususda kendini Hakk'da ifna eder. Her nereye bakarsa baksın Hakk'ı zevk ve şuhud eder. Bu zevki yaşayan kimse için kesret kalkar. Buraya kadar gece gündüz bunun işi ah ve figandır. Bundan sonra makamların muktezası bazı makam feyiz verir.

<u>Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı,</u>
<u>Ben beni terk eylerim bildim ki ağyâr kalmadı.</u>
Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı,
Ben beni terk eylerim bildim ki başkaları kalmadı

Niyâzî-i Mısrî kaddese'lâhü sırrahu'l azîz seyri sülûklerinin başlangıcında âlemde kendileri için hiçbir yâr-ı sâdık kalmadığını hepsinin masiva olduğundan kendinden başka olduğunu zannederlerdi. Sonunda tevhid makamlarından tevhid deryasına gelip gark olduklarında ***"Senin vücudun bir gü-***

nahtır ki; ona başka günah kıyas edilmez" hadîs-i şerifi gereğince büyük günah olan vücudunu tevhîd denizinde kaybederek kendinde bir varlığın kalmadığını gördü. Nazarlarında cümle âlem Hakk oldu. Gördüler ki; ağyar kalmayıp hepsi Allah Teâlâ oldu. Âlem-i hakikat yüz gösterdi. Böylece makâm-ı cem'den "Heme ost (ben O'yum)" nağmesi can kulağına erişti. Zîrâ fark ehli nazarında ağyar olan makâm-ı cem erbabı nazarında Hakk'dır. Lâmevcûde illallah sırrını müşahede edip "***O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır..."*** [1007] yüzünden âşinâ olmuşlardır. Nazarlarında mâsivâ yok olan, bulunmayan, iflas etmiş, perişan olmuş ve Hakk'ın kendisi kalmıştır. Ehlullâh her ne görürlerse yâr görüp ağyar görmezler.

[Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi demiştir ki :

"Birbirleriyle tanışıp sevişen kişilerin birbirlerinden bir takım umdukları vardır. Ona ne kadar vefâ göstersen az görür, ona razı olmaz, ***"ben bu kadar mı umuyordum, daha fazlasını ummaktaydım"*** der. Fakat yabancının diğer bir yabancıdan ümidi yoktur, yarı buçuk bir hürmet görse sevinir, onun sevinci de insanda görülür. Nitekim öbürünün teşekkür etmeyişi de insana tesir eder. Zira Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem;

"Yabancılarla otur, düş-kalk da güzel ve hoş bir ahlâka sahip ol!" *diye tavsiyede bulunmasının hikmeti belki de budur, yani onların hoş huyları sana tesir eder, Tazeleşip yeşerirsin. Seni ne yana eğseler eğilirsin, kırılmazsın; seni örüp zenbil yapsalar örülürsün, kuru ağaç gibi kırılmazsın"* demek istemiştir.][1008]

<u>Cümle eşyâda görürdüm hâr[1009] var gülzâr yok,</u>
<u>Hep gülistân oldu âlem şimdi hiç hâr kalmadı.</u>
Cümle eşyâda görürdüm dikenlik var gül bahçesi yok,
Hep gülistân oldu âlem şimdi hiç dikenlik kalmadı.

Birinci beytin değişik şekilde ifadesidir. Fark erbabı nazarında hep hâr olup gülzâr yoktur. Cem erbabı nazarında cümlesi gülzâr olup hâr yoktur. Nitekim aynaya bakan kimsenin nazarı aynaya düşerse onda görünen sureti görmez ve suretine baktıkça da aynayı görmez. ***"..derhal biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir."*** [1010] Bu makam cem makamından daha yüksek bir makam olan cem'u'l-cem'dir. Bu makamda olanlar çokluğu vahdeti, vahdette çokluğu müşahede ederler.

[1007] Kasas, 88
[1008] (KARABULUT, 1984), s. 39
[1009] **Har: Diken.** f. Hor, hakir, âdi. Aşağı. (Dinsiz, imansız ve din düşmanı ahlaksızların ve sefihlerin vasıfları
[1010] Kâf, 22

Meselâ insan cümle mahlûkattan âlîdir. Çünkü insan bütün olgunlukları kendisinde toplamıştır. Amma bir kuş uçmak yönünden insandan âlîdir. Çünkü kuş uçar insan uçamaz. Bir karıncada bir kemâl olur ki olgun insanda bulunmaz. İmdi bu ulüvv (yücelik) bütün eşyaya bulaşmıştır. Şöyle ki hiçbir şey yoktur ki onda bundan bir hisse olmaya. O şeyin vücuda gelmesine sebep o olgunluktur. Hakkın o yüzden bilinmesi o kemâl iledir. Arifler her şeyde o kemâli arayıp bulduklarındandır ki bir şeye hakaret nazarı ile bakmazlar.[1011]

Gece gündüz zâr u efgân eyleyüb inlerdi dil,
Bilmezem n'oldu kesildi âh ile zâr kalmadı.
Gece gündüz ağlayıp efgân eyleyip inlerdi gönül,
Bilmiyorum n'oldu kesildi âh ile zâr kalmadı.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'lâhü sırrahu'l azîz gece ve gündüz Hakk'a vasıl olmak ve çokluktan vahdete vasıl olmak için ağlayıp efgân edip inlemek ve daima zikre meşgul olmak gerektiğini açıklıyor. Kendisisinde bu hal ile Allah Teâlâ mevcûd ve mâsivâ yok olup gönle vuslat sevinci ile âh ve zardan hiç eser kalmadığını, niyetin hâsıl olduğu ve zâkir ile zikredilenle bir olduğunu haber veriyor.

Bazı makâm kabız verir (insanı tasarrufu altına alır), bazı makâm da bast verir (her şey açıklığa kavuşur). Cem makâmı kabız verir, çünkü kesret gizlidir. Hazret-ül cem'e geçince açılır, çünkü bast makâmıdır. Bu makamda kesret zâhirdir.

Gitti kesret, geldi vahdet oldu halvet dost ile
Hep Hakk oldu cümle âlem çarşı pâzar kalmadı.
Gitti kesret, geldi vahdet oldu halvet dost ile
Hep Allah Teâlâ oldu cümle âlem çarşı pâzar kalmadı.

Gitti kesret, yani kesret bâtın oldu. Geldi vahdet, yani vahdet zâhir oldu ki, cem makâmında kesret bâtın, vâhdet ise zâhirdir. Dost ile halvet cem makâmında olur. Halvetiyye tarîkatında "Halvetî" denilmesinin sebebi bundan dolayıdır ki, halvet severlerdi, yani Hakk ile olurlar, halk ile olmazlardı demektir.

Dîn diyânet âdet ü şöhret kamu vardı yele,
Ey Niyâzî n'oldu sende kayd-ı[1012] dindâr kalmadı.

[1011] (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s. 88
[1012] **Kayd:** Kelepçe, bağ. Bağlamak. Bir şeyi bir yere yazmak. Deftere geçirmek.

Din ve din işleri âdet ü şöhret hepsi vardı havaya uçtu,
Ey Niyâzî n'oldu sende dindârlık kelepçesi kalmadı.

[Seyyid Burhâneddin kaddese'llâhü sırrah'ül azîz Maarif kitabında dedi ki;

Müslümanlık uzak, çok uzak düşmüştür. Biz de bunların sandığı gibi müslümanlığı renkten, kokudan ibaret mi sandık?

Zâten bu topluluk bizden hoşlanmaz, çünkü aramızda cins birliği yok. "Cinsinden olmayana bakmak gönlü kör eder" demişlerdir. Cinsimden olmayanı görmek, bana her an bir ölümdür. Ama falan kimse tertemizdir, onda hiç bir kötülük yoktur, haset etmez, kin gütmez, kimseyi incitmez bu da olur. Olur, ama çoğu kez onbin kişinin içinde bu çeşit bir kişi bile çıkmaz. Nefs-i emmâreye aykırı davrandın mı, Allah Teâlâ seninle, adam denmesi için kırk gün bir evde kapanması mı gerek? Ama Muhammed (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem)'in dini ile (İslamlıkla) bunun ne ilgisi vardır?.] [1013]

[Seyyid Burhâneddin Tirmizi kaddese'llâhü sırrah'ül azîz Muhammed Süresinin tefsirinde dedi ki;

"Her kim ***"Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed de Allah'ın Rasûlüdür"*** *sözünü, yani kelime-i tevhidi, küçüklüğünden beri âdet edinip söylerse o kimse ahmaktır, çocuklukta kalıp gitmiştir. Eğer dünyanın iyisine kötüsüne şaşar da söylerse, perde arkasında kalmıştır ve gerçeklerden haberi bile yoktur. Her kim bu tertemiz sözü, özü temiz olarak söylemezse, temiz suyu pislikle karıştırıp sanki o su ile de boy abdesti almıştır. Nitekim* ***"Senin yüzünden bulanıp kirlenen su, güzel bir su dahi olsa bir işe yaramaz"*** *denilmiştir.*

Vesveselerin karışması, Allah Teâlâ'*nın buyruğunu bozmasaydı, kıbleye yönelenler yetmişiki fırkaya ayrılırlar mıydı? Hepsi de Kur'ân-ı Kerim'den delil getirirler, fakat kendi kötü emellerini ve dileklerini Kur'ân-ı Kerim'e katmağa çalışmışlardır, hani toprakla bulandırılan su gibi, böyle bir suda bir şey göremezsin, görsen bile tam bir şey göremezsin. Şimdi temiz sözü (kelime-i tevhidi) öz temizliği ile can ü gönülden ve gerçek olarak söyleyen kimse, temiz bir testi ile tertemiz olan bir ırmaktan su alıp, bu su ile boy abdesti alarak namaz kılan ve dua eden kişiye benzer. Böyle tertemiz bir taharet ve can ü gönülden yapılan bir ibadete ve duaya karşılık olarak da Allah Teâlâ:*

"Ey Kulum iste! Bütün isteklerin kabul olunmuştur" *buyurur. Her kim de, Cenâb-ı* Allah'*ın* ***"buyur kulum"*** *emrindeki yüceliğe erer ve bu emre can kesi-*

Sınırlamak. Şart

[1013] (KARABULUT, 1984), s. 70

lirse; O kimseye, mektup üzerine mektup, davet üzerine davet gelir.] [1014]

[Genel Anlamıyla Din[1015]

Din olgusunun insanlık târihinin çok gerilerine gittiği, onun insan hayâtı ile birlikte başladığı noktasında bilginler hem-fikir görünmelerine karsın, dinin târifi noktasında tam bir çesitlilik hâkimdir. Kitaplarda onun yüzlerce, hattâ binlerce târifini bulmak mümkündür. Zîrâ hemen hemen herkesin kendine mahsus bir "din" târifi vardır. Bu açıdan tanımı en zor kavramların başına dini koymakta bir sakınca yoktur.

Târiflerin çokluğu dinin alanının genişliğinden kaynaklanmaktadır. Herkes din olgusunu belli bir noktasından yakalamakta ve ona göre târif etmektedir. Bu yüzden de çok sayıda târif ortaya çıkmaktadır. Ancak, her dinî kültürün din kavramını ifâde etmek için seçtiği kelimelere âit anlamların ortak noktasının **"yol, inanç, âdet, bağ, kulluk"** olduğunu söylemek mümkündür. Bütün bu kelimelerin, kökleri insanın iç hayâtında bulunan ve çesitli davranış biçimleriyle tezâhür eden köklü ve evrensel bir fenomeni ifâde etmeyi amaçladığını görürüz. Batılı araştırmacılar dini, genellikle, târihî, kültürel ve sosyolojik şartların oluşturduğu târihî bir olgu olarak kabul ederler. Bunun yanında ferdî boyuttan yaklaşarak onu târif etmeye çalışanlar da vardır. Meselâ, ünlü yazar Tolstoy; ***"Hakîkî din, insan ile onu kuşatan sonsuz hayat arasında ilişkinin kurulmasıdır ve insanın hayâtını bu sonsuzlukla birleştirerek, ona hareketlerinde yol göstermektir"*** [1016] diyerek, dinin hem dünyevî, hem de öldükten sonraki hayâttaki yerine işâret eder. Bunun yanında son devir Dinler Târihi araştırmacılarından Chevalier dini; ***"insanla Yüce kudret arasında yaşanmış, düşünülmüş bir ilişkiler sistemi"*** [1017] şeklinde târif ederek, dikkati insan-yaratıcı ilişkisine çeker.

İslâm âlimlerinin din târiflerinde ise Kur'ân-ı Kerîm ve hadîslerin esas alındığı hemen göze çarpar. Tâbiri câizse, İslâm âlimlerinin din târiflerinin "vahyî" olduğunu, başka bir deyişle biraz daha "resmî" olduğunu söyleyebiliriz. Ünlü İslâm bilgini Seyyid Şerîf el-Cürcânî ise meşhur eseri *Tâ'rîfât*'ında, din kelimesinin Allah Teâlâ'ya, millet kelimesinin peygambere ve mezhep kelimesinin de müçtehide nisbet edildiğini hatırlattıktan sonra, dini; ***"akıl sâhiplerini peygamberlerin getirdiklerini kabûle çağıran ilâhî bir kânun"***[1018] şeklinde târif eder. Aslında üzerinde durulması

[1014] (KARABULUT, 1984), s. 72

[1015] (GÜRER, 2002)

[1016] Tolstoy, Leo Nikolayeviç, *Din Nedir?* trc.: Murat Çiftkaya, _stanbul, 1993, s. 98.

[1017] Chevalier, Jean, "*Din Fenomeni*" trc.: Mehmet Aydın, (*Din Fenomeni* içerisinde), Konya, 1993, s. 21.

[1018] El-Cürcânî, es-Seyyid es-Serîf, *et-Ta'rîfât,* tah.: Abdülmün'ım el-Hıfenî, Kâhire,

gereken husus, dinin târifinden ziyâde muhtevâsı olmalıdır. Çünkü bir fenomeni, vâkıayı din yapan onun unsurlarıdır. Dolayısıyla Din Bilimleri araştırmacılarına göre, bir olguyu "din" yapan hususlar arasında şunlar sıralanabilir:

1-İnsanüstü yüce varlıklara inanma,

2-Kutsal kabul edilen maddî ve mânevi unsurlar,

3-İbâdet, âyin ve törenler,

4-İlâhî bir kaynağa dayandırılan kutsal kitaplar/metinler, şifâhî gelenekler, ahlâkî kânunlar,

5-Kutsal varlıklarla ilgili duygular (sevgi, korku, güven, günahkârlık, sevap kazanma v.b.),

6-İnsanüstü ile irtibat (vahiy, ilham, peygamber, dua, keşf, kerâmet, v.b.).

Bugün yeryüzündeki dinlere baktığımızda bu unsurları üç ana başlık altında toplamak da mümkündür:

1-İnanç esasları (îtikat),

2- İbâdet ve muâmelât (amel),

3-Ahlâk.

Elmalılı, bunlara sırasıyla; îtikâdiyât, ameliyât ve vicdâniyât, der.[1019] Hemen hemen, yeryüzündeki bütün dinler bu üç unsuru bünyesinde ihtivâ eder. Şu da var ki, bir dinin ortodoks (tam, doğru, sağlam) olabilmesi için, evvelâ, tamâmen yeterli ve münâsip bir "mutlak" ögretisini (doktrin) temel almalıdır. İkinci olarak, bu öğretiye denk olan ve hem kavram, hem de gerçeklik olarak kendinde kutsallığı barındıran bir mâneviyâta teorik ve pratik yönlerden sâhip olmalıdır.[1020]

İslâm Dininde dînî hayat üç aşamalı olarak belirlenmiş ve bu durum Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin lisânıyla ***"İslâm-îmân-ihsân"*** üçlüsüyle[1021] açıklanmıştır.

---

ts., s. 117-118.

[1019] Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* İstanbul, 1982, VI/XII.

[1020] Schuon, Frithjof, İ*slâm ve Ezelî Hikmet,* trc.: Sehâbeddin Yalçın, _stanbul, 1998, s. 25.

[1021] Meşhur "Cibrîl Hadîsi"ni kasdediyoruz. Buna göre, bir defâsında Cebrâîl aleyhisselâm Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin meclisine gelerek ümmeti bilgilendirmek maksadıyla üç soru sordu:

"Yâ Rasûlallah, İslâm nedir?" Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah Teâlâ'yı şehâdet etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek."

"Yâ Rasûlullah, îmân nedir?"

"İmân Allah Teâlâ'ya, âhirete, meleklere, kitaplara, rasüllere ve kadere inanmaktır."

Din kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de doksan iki yerde geçer ve başlıca; zül, yönetme/yönetilme, itâat, hüküm, tapınma (ibâdet), tevhîd, İslâm (teslîmiyet), şerîat, hudûd, âdet, cezâ, hesap, millet gibi anlamlara gelir. Anlam birliğinden hareket eden müslüman müellifler ise bunları dört grup altında toplamışlardır:

1-Cezâ, mükâfât, hüküm, hesap,

2-Üstün gelme, hâkim olma, zelil kılma, zorlama,

3-İtâat, teslîmiyet, hizmet, ibâdet,

4-Âdet, yol, kânun, şerîat, millet, mezhep.

(Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin görüşleri vahdet-i vücud sistemi içerisinde olduğu için Muhyiddin ibn'ül Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin din kelimesine verdiği manalar ile açıklık getirmek uygun olmuştur.)

İbn'ül Arâbi din kelimesine **sözlük** açısından dört anlam yüklemektedir:

1-Cezâ (karşılık verme),

2-İnkıyâd (bağlılık, itâat),

3-Âdet (gelenek, geri dönme),

4-Din, cehâletin zıddıdır.

İbn'ül Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz dini **ıstılâhî** anlamda iki kısma ayırır:

1-Allah katındaki din,

2-Halk katındaki din.

1-**Allah katındaki din**: İbn Arabî, dinin bu anlamında da yukarıda geçen ***"Allah katında din İslâm'dır"*** [1022] âyetini delil getirir. Ona göre gerçek din, ya da başka bir ifâdeyle, dinin gerçeği Allah Teâlâ katındaki bu dindir. Bu, Allah Teâlâ'nın seçtiği, kendisine en yüksek rütbeyi verdiği ve şerîat olarak belirleyerek, rasüller vâsıtasıyla insanlara ilettiği dindir. Allah Teâlâ katındaki bu ilâhî şerîat aslında tektir, tek dindir. Fakat her rasülün zamânına göre değişik sûretlerde zuhur etmiştir. Dolayısıyla şerîatlerin tamâmı tek olan ilâhî şerîatin sûretlerinden başka bir şey değildir. Hz. Âdem aleyhisselâm ile başlayan bu zuhur, Hâtemü'l-enbiyâ ile tamamlanmış ve son bulmuştur. Yâni, Hakk'ın bütün nebilere ve onların da ümmetlerine bildirdikleri din, İslâm dinidir ki, bu dinin özü

"Yâ Rasûlallah, ihsân nedir?"

"İhsan Allah Teâlâ'yı görüyormuşsun gibi ona kulluk etmendir. Zîrâ her ne kadar sen onu görmesen de o seni görmektedir." (Buhârî, Îmân/37, Lokmân Sûresi Tefsîri/2; Müslim, Îmân/5, 7.)

[1022] Âl-i İmrân, 19

teslîmiyettir, inkıyâddır. Teslîmiyet ve inkıyâd ise bâtınî olarak düşüncede, zâhirî olarak da fiillerde ortaya çıkar. Şu da var ki, bu ilâhî şerîatin farklı şekillerde zuhûrunda, o şerîatin hitap ettiği toplumun seviyesi en önemli rolü oynamıştır. Zira dinin çoğu halkın anlayışına, seviyesine göre gelmiştir.[1023] Bu din için **"Allah Teâlâ'nın dini" "hâlis din" "Nebî'nin dini"** gibi isimler de veren İbn'ül Arabî'nin bu ilâhî din, yâni Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem tarafından son kez tebliğ edilen İslâm hakkındaki, yukarıdaki genellemenin yanında, uygulamaya dönük, teferruâtta kalan düşüncelerine de *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'de rastlanılır. Her şeyden önce **"din"** kemâle ermiştir. Ona herhangi bir şey ilâve etmek doğru olmadığı gibi, ondan bir şey eksiltmekte doğru degildir.[1024]

İşte bu noktada İbn Arabî'nin mukallit âlimlerden bir hayli serzenişte bulunduğu dikkati çeker. Allah Teâlâ, müslüman mükellefin üzerinden zorluğu kaldırmış ve ona gücünün yettiği kadarıyla takvâ sâhibi olmasını buyurmuştur. Mukallit âlimler ve zamâne fakîhleri dinde, insanlar için oldukça zorlaştırıcı yorumlarda bulunmuşlar ve hükümler vermişlerdir. Bu ise dine bir şeyler ilâve etmekten başka bir şey değildir.

Allah Teâlâ'nın dininde bir başka dikkat edilmesi gereken husus da, onu yorumlamada, onu anlamaya çalışmada şahsî görüşten, düşünceden ziyâde, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin uygulamasının esas alınmasıdır. Zîrâ şerîatte asıl olan Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin uygulamasıdır.

Başka bir ifâdeyle dinde re'y (şahsî görüş) değil, nakil esastır. Hz. Ali kerreme'llâhü veche nin ifâdesiyle:

"Din re'y ile olsaydı, meshin altını meshetmek, üstüne nazaran daha mantıklı olurdu." [1025]

Hâlbuki Rasûlullâh meshin üst tarafını meshetmiştir.

Dini yaşamada en önemli unsur ihlâstır. İhlâs ise niyet ile ilgilidir. Kul, yapacağı dinî faaliyetlerde her şeyden önce sağlam ve tertemiz bir niyete, ihlâsa, samîmiyete sâhip olmalıdır. Bu dinin temelidir. Bu temele her dindâr sâhip olamaz. Çünkü "hâlis, sırf Allah için olan din"i ancak, ***"Müftüler sana fetva verseler de, sen kalbine sor"*** [1026] hadîs-i şerîfinin sırrına vâkıf olabilen, murâkabe makâmına ulaşmış kimseler yaşayabilir. Bu kişilerin kaynağı, onlara Hakk tarafından gelen "nûr-ı mahz"dır. Kaldı ki, her

---

[1023] İbn'ül Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye,* (tahkik), II/95.
[1024] İbn'ül Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* (tahkik), V/419.
[1025] Ebû Dâvûd, Tahâret/63.
[1026] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine salih amellerin ve şerrin aslı olan iyilik ve kötülüğü soran birisine bu cevabı verir;
Heysemi ricalinin sika olduğunu söylemiştir. Bkz. Heysemi. I/175. 176: İbn. Hanbel, IV/194; Ebu Nuaym. Hilye. VIII/172

dinde iyi veyâ kötü bir müşâreket, yâni kul ile Rabbi arasında bir ilişki sözkonusudur. ***"Hâlis din Allah içindir"*** sözü ise sâdece ve sâdece memduh bir ilişkiyi ifâde eder. [1027] İnsan, Rabbi ile bu ortaklığını iyi yönde geliştirmeli ve kazançlı çıkmaya çalışmalıdır. Aksi halde bu ortaklıktan zararlı da çıkabilir. Hâlis din, ancak kul Rabbi ile ilişkisini güzel bir seviyede tutabildiği zaman gerçekleşir.

2-**Halk katındaki din**: Aslında bu din değildir; herhangi bir rasül vâsıtasıyla bildirilmediği halde, fetret (nebi olmadığı) devirlerinde halkın kendi kendine ortaya koyduğu, hâlis niyetlerle yerine getirmeye çalıştığı ve ilâhî şerîate de

Uygun olan, ters düşmeyen örfî uygulamalardan oluşan ibâdet ve inanç şekilleridir. İbn'ül Arabî bunlara "hikmetli nâmûslar" (En'nevâmîsü'l Hikemiyye)[1028] adını verir ve ilâhî hükümlere uygun olduğu müddetçe Allah Teâlâ'nın bunlara kendi katındaki şerîat gibi îtibar edeceğini, onları makbul sayacağını söyler.[1029]

Dinin Bâtın Anlamı

İbn'ül Arabî'ye göre yukarıda din hakkında söylenenlerin tamâmı konunun zâhirî lisanla ifâdesidir. Oysa dinin bir de bâtınî anlamı, **"sırr"**ı vardır. O, din kavramının yukarıdaki anlamlarından hareketle mes'eleyi "varlık/vücûd"a getirir. Zîrâ ona göre her mes'elenin temelinde ve çözümünde vücûdu anlamak esastır. Onu anlamadan hiçbir şeyi anlamak mümkün görünmemektedir. Hakîkati bulmaya çalışan bir düşünür, bütün fenomenlere bu açıdan yaklaşmak ve varlığa küllî bir bakışla bakmak zorundadır. Dinin bâtınî anlamını o şu cümleleriyle ifâde eder:

"O (dinin cezâ ve karşılık anlamı) Hakk'ın vücûdunun aynasında bir tecellîdir. Hak'tan mümkün varlıklar üzerine dönen (yansımalar, tecellîler) ancak o mümkünlerin kendi zâtlarından Hakk'a kendi hallerinde verdikleri (bilgilerdir). Onların her hallerinde bir sûreti vardır. Sûretler ise hallerinin değişikliğine göre değişir. Dolayısıyla tecellî de hâle göre değişir. Kulda meydâna gelen eser/te'sir de olup bitene göre farklılık gösterir. Ona "hayır"ı veren ondan (nefsinden) başkası olmadığı gibi, ona hayırın zıddını veren de ondan başkası değildir. Bilakis, kendisini nîmetlendiren de, kendisine azap eden de odur. Bu sebeple, insan kötüleyecekse de kendi nefsini kötülemeli; övecekse de kendi nefsini övmelidir. Onları bilmesinde ***"Allah Teâlâ için yeterli huccet mevcuttur."*** [1030]

[1027] İbn'ül Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* (tahkik), IV/80.

[1028] Bu ibâreyi Dâvûd-ı Kayserî **"hikmet ve mârifet gerektiren şer'î kurallar"** seklinde açıklar. (Kayserî, a.g.e., I/443.

[1029] İbn'ül Arabî, *Fusûsu'l-hikem,* s. 94-95.

[1030] En'âm, 149.

Zîrâ ***ilim mâlûma tâbidir.***"[1031]

Bu cümleler ile din arasındaki alâkayı tesbit ilk bakışta zor görünebilir. Oysa dinin cezâ ve karşılık anlamı ile Hakk'ın sıfatlarından birisi olan ***"Deyyân"*** sıfatı arasında yakın ilişki vardır. Aynı zamanda "Deyyân" sıfatı kul için de ***"mütedeyyin, dindar"*** anlamında kullanılması mümkün olan bir sıfattır. Şöyle ki: Hakk, isimleriyle a'yân-ı sâbite [1032] aynalarında zuhur eder. Buna göre bunlar birbirlerinin aynasıdır. Cezâ ise Hakk'ın tecellîsinden ibârettir. Hakk'ın kulu inkıyâd ile mükellef kılması ve onun amellerine karşılık vermesi, kulun a'yânının gereğidir. Hakk onlara a'yânlarına göre teklifte bulunur ve hallerine göre de onlara cezâ (karşılık) verir. Mümkün varlıklara Hakk'tan dönen, tecellî eden şey, ancak onların zâtlarının hallerinin gerektirdiğidir. Haller ise sûretleri gibi muhteliftir. Dolayısıyla, ilâhî tecellîler de, tecellî edilen varlığın hallerine göre muhtelif olur. İşte, Allah Teâlâ varlıkları oldukları gibi bilir ve onlara gerektiği şekilde tecellî eder. O halde kulun amelleri için Hakk'tan aldığı karşılık, ayn-ı sâbitesinin Hakk'ın vücûdunun aynasında, ***"Deyyân"*** isminden zâhir olan bir tecellîdir. Bunu şu şekilde de örneklendirebiliriz:

Meselâ, mütedeyyin bir kula Hakk'ın inkıyâdı, onun, yaratılışına uygun olarak Hakk'tan talep ettiği "Deyyân" isminin ona tecellisinden başka bir şey değildir. Yâni, mütedeyyin kulun a'yân-ı sâbitesinde mütedeyyinlik vardır. O, bu isti'dâd-ı ezelîsi mûcebince Hakk'tan dindar olmayı talep eder. Hakk da, bu talebini onun a'yân-ı sâbitesinden bilir ve o kula ***"Deyyân"*** ismi ile tecellî eder. Mütedeyyin kul bu tecellînin geregi olarak, güzel amellerde bulunur. Sonuçta, Hakk o kula amellerinin karşılığını güzel bir şekilde verir, güzel bir şekilde ona tecellî eder.[1033]

Bütün bunlar ise Hakk'ın, ilm-i ezelîsi ile mümkünler hakkındaki bilgisini onlardan, varlıklardan alması demektir. Başka bir deyişle, Hakk'ın varlıklar hakkındaki bilgisi, varlıkların, a'yân-ı sâbitelerinin hallerinden Hakk'a verdikleri bilgiye dayanır. Onlar, Hakk'ın vücûdunun aynasında o bilgilerle tecellî eder. Hakk dahi, onlara yine onlardan aldığı bilginin gereğince tecellî ettiği için, o varlıklar bu defa Hakk'ın tecelîgâhı, Hakk'ın aynası olurlar. Burada âdetâ, biri Hakk'a, diğeri de varlıklara (halk) âit olmak üzere iki vücuttan (varlık) bahsediliyormuş intibâı uyanabilir. Oysa bu vahdet-i vücûda ters bir durumdur. Zîrâ Hakk'ın vücûdundan başka

---

[1031] İbn'ül Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, s. 96.

[1032] Ayn-ı sâbite tâbiri kaynak, öz anlamına gelen "ayn" ile "sâbit" kelimelerinden mürekkep olup ilk defa İbn'ül Arabî tarafından kullanılmıştır. Vahdet-i vücûd erbâbına göre varlık "zuhûr(ortaya çıkıs) nazariyesi" ile îzah edilir. Zuhûr nazariyesine göre âlem çesitli mertebelerden geçerek var olmuştur.

[1033] Konuk, A. Avni, *Fusûsu'l-hikem Tercüme ve Serhi,* haz.: Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, İstanbul, 1989-1992. II/186.

bir vücut kabul etmek, bu düşünceye göre şirktir. Aslında yukarıdaki ifâdelerde de "iki varlık" sözkonusu değildir. Bu da, bu mes'elede bâtın lisânıyla ifâde edilmesi gereken "ikinci bir sır"dır. Bu ikinci sırrı İbn'ül Arabî, mümkünlerin asıllarının yokluk olduğunu belirterek açıklar. Ona göre, ***"mümkün varlıkların üzerinde sâbit olduğu asılları âdemden (yokluk) ibârettir. Hakk'ın vücûdundan (varlığından) başka bir vücûd yoktur. Mümkün varlıkların nefislerinde/benliklerinde ve "ayn"larında (ayn-ı sâbitelerinde) sâhip oldukları hallerin sûretlerine bürünen Hak'tır. Şu halde, zevk alanın da, acı duyanın da kim ve hallerden her bir hâli tâkip edenin ne olduğunu anlamış oldun. Ukûbet ve ıkâb denmesinin sebebi budur. Bu hayırda da şerde de geçerlidir. Şu kadar var ki, gelenekte hayır işlerde sevap, şer işlerde de ıkâb (cezâ) kavramları kullanılmıştır."*** [1034]

Görüldüğü gibi, İbn'ül Arabî, din mes'elesinin hakîkatini "Hakk'ın vücûdundan başka bir vücûdun olmadığı" netîcesine bağladı. Aslında bu üslûp İbn'ül Arabî'nin genel üslûbudur. O her mes'eleyi, her konuyu "varlığın birliği" daha doğru bir ifâdeyle, Hakk'ın hâricinde hiçbir varlığın olmadığı, onun hâricindeki varlıkların varlıklarının izâfî olduğu, onların sûretlerinin gölge sûret olduğu, onların aslında yokluk üzerine var oldukları noktasına bağlar. Kulun vücûdu, Hakk'ın, kulun a'yân-ı sâbitesinden aldığı bilgiye göre ortaya çıkan vücuttan başkası değildir.[1035]

Burada yine ince bir husus dikkatimizi çekmektedir: Mümkün varlıklar ile Hakk arasındaki bağlantı. Mümkünler ancak, Hakk onlarda tecellî ettiği sûret ve sürece vardır. Hakk ise bütün isim ve sıfatlarıyla mümkünlerde tecellî eder. Bu ince husûsu, varlığın ne kadar Hakk, Hakk'ın da ne kadar varlık olduğunu anlamada önemli bir unsur olarak görülmektedir.

İbn'ül Arabî "lezzet alanın da, elem duyanın da Hak olduğuna" işâret etmektedir. Oysa lezzet almak ve elem duymak beşerî sıfatlardandır. Daha doğrusu bunlar "kevn"in sıfatlarındandır. Bunların Hakk'a isnâdı ise iki yolla olur:

1-Hakk'ın tenezzül (varlıklar seviyesine inme) makâmında kevnî sıfatlarla sıfatlanması,

2-Kevn'in sıfatlarının Hakk'a rucûu ile.

Şu da var ki, Hakk'ın "Ehadiyyet (birteklik)" mertebesinde her şey müstehlektir. Bu mertebede hiçbir hâriçte varlık sözkonusu degildir. İbn'ül Arabî'ye göre "vücûd"un bu sırrı, kader sırrının da üzerinde bir sırdır. Çünkü bu sırdan ancak "Ehadiyyet" lisânıyla bahsedilebilir. O lisan ise

[1034] İbn'ül Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, s. 96.
[1035] El-Kâşânî, S*erhu Fusûs*, s. 174.

kesretin ve diğer lisanların hepsinin üzerindedir. [1036] Dolayısıyla, Dâvûd-ı Kayserî, İbn'ül Arabî'nin görüşlerini anlamak için, çok yüksek seviyeden bir hal, makam ve düşünce yapısına sâhip olmak gerektiğini vurgulamaktadır.] [1037]

TAHMİS-İ AZBÎ

Vârı idrâk eyledinse orda vâr kalmadı
Yoğu vâr eyledinse gayrı efkâr kalmadı
Bir kişi sultan olunca onda deyyâr[1038] kalmadı
Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı,
Ben beni terk eylerim bildim ki ağyâr kalmadı.

Zâhida çünkü ezelden aslıla efkârı yok
Hem Hakk'a birdir dedin hem misline uyar yok
Bilmedin inkâr ile ikrârı sende yâd yok
Cümle eşyâda görürdüm hâr var gülzâr yok,
Hep gülistân oldu âlem şimdi hiç hâr kalmadı.

Kûşei kuyu ceybî[1039] subhdem beklerdi dil
Hasreti ruyun gummetinden[1040] âh edip ağlardı dil
Sırrını bizim ezelden cân gibi saklardı dil
Gece gündüz zâr u efgân eyleyüb inlerdi dil,
Bilmezem n'oldu kesildi âh ile zâr kalmadı.

Çünkü yâr oldu ezelden bana zillet dost ile
Rahatım zevkim çü bildim cümle mihnet dost ile
Ara yerde kalmadı nefsimle ülfet dost ile
Gitti kesret, geldi vahdet oldu halvet dost ile
Hep Hakk oldu cümle âlem çarşı pâzar kalmadı.

Kaşların gözlerin Azbî'ye verdi galgale [1041]
Vechini gülden görenler oydu aşkı bülbüle
Geldi çün yârin hayali sırrı Hakk'tan Hakk güle
Dîn diyânet âdet ü şöhret kamu vardı yele,
Ey Niyâzî n'oldu sende kayd-ı dindâr kalmadı.

[1036] Dâvûd-ı Kayserî, *Matlau husûsı'l-kelim fî maânî Fusûsı'l-hikem*, (?), 1416, (tah. ve neşr.:Dârü'l-İ'tisâm). I/448.
[1037] (GÜRER, 2002)
[1038] **Deyyar:** Bir kimse. Ehad. Yurt sahibi birisi. Manastır sahibi.
[1039] **Ceyb:** (C.: Cüyûb) Cep. Gömleğin (yarığı) açıklığı. Yaka. Kalb. Geo: Sinüs.
[1040] **Gumme:** Tasa, keder. Kırba, tuluk gibi şeylerin derinliği. Belirsiz mühim nesne.
[1041] **Galgale:** Sür'atle gitmek. Gecenin gitmesi. Haber vermek.

195
7+7=14

Can yine bülbül oldu hâr açılıp gül oldu,
Göz kulak oldu hep bir her ne ki vâr ol oldu.
Uyandı çün nâr-ı aşk kaynadı ebhâr-ı aşk,
Her yanaya çağlayup aktı gözüm sel oldu.
Gönül ol bahre daldı dilim tutuldu kaldı,
Girdim anın zikrine azâlarım dil oldu.
Ferhad bugün ben oldum varlık dağını deldim,
Şirin'ime varmaya her cânibim yol oldu.
Geç ak ile karadan halkı bırak aradan,
Niyâzî dön buradan durma sana gel oldu.

Can yine bülbül oldu hâr açılıp gül oldu,
Göz kulak oldu hep bir her ne ki vâr ol oldu.
Can yine bülbül oldu diken açılıp gül oldu,
Göz kulak oldu hep bir her ne ki vâr ol oldu.

Uyandı çün nâr-ı aşk kaynadı ebhâr-ı aşk,
Her yanaya çağlayup aktı gözüm sel oldu.
Uyandığı için aşk ateşi aşkın deryası kaynadı,
Her yanaya çağlayıp aktı gözüm sel oldu.

Gönül ol bahre daldı dilim tutuldu kaldı,
Girdim anın zikrine azâlarım dil oldu.
Gönül o deryaya daldı dilim tutuldu kaldı,
Girdim anın zikrine azâlarım dil oldu.

Ferhad bugün ben oldum varlık dağını deldim,
Şirin'ime varmaya her cânibim yol oldu.
Ferhad bugün ben oldum varlık dağını deldim,
Şirin'ime varmaya her tarafım yol oldu.

Bu beyit üç ahkâmı içermektedir. *"Ferhad bugün ben oldum"* demeleri, aşk-ı hakikide bir tane oldukları; *"Varlık dağını deldim"* buyurmaları, mahv-i vucud ettikleri, nefs ile mücahedede galebelerine; *"Şirin'ime varmaga"* demeleri, canan-i hakiki ile vuslat neş'elerinin zuhuruna;*"Her canım yol oldu"* buyurmaları, "Ne tarafa yönelirseniz, Allah Teâlâ'nın vechi oradadır." (Ba-

kara,115) sırrının zuhuruna işarettir.[1042]

Ferhad ile Şirin

Konusunu İran kaynaklı **Hüsrev ü Şirin öyküsünden** alan halk öyküsü. Anadolu, Balkanlar, İran, Ermenistan ve Azerbaycan'dan Türkistan'a kadar yayılmıştır.

Öykünün konusu Horasan diyarındaki Erzen kentinin kadın hükümdarı Mehmene Bânu'nun kardeşi Şirin ile nakkaş Behzad' ın oğlu Ferhad'ın aşkıdır. Anadolu'da, 19. yüzyıl ortalarından başlayarak taş baskı örnekleri de görülen bir çeşidine göre, Mehmene Bânu kardeşi Şirin için bir köşk yaptırmıştır. Bu köşkü süslemeye gelen Ferhad Şirin'i görür. Birbirine âşık olan gençleri Mehmene Bânu engeller. Ferhad, Şirin'e kavuşmak için bir dağı delerek ardındaki suyu köşkün yakınlarına akıtırsa da, iki genç kavuşamaz. Ferhad zindana atılır. Ama Amasya kenti hükümdarı Hürmüz Şah onu kurtarır ve hizmetine alır. Sonra Şirin'i Ferhad için Mehmene Bânu' dan isterse de reddedilir, bunun üzerine iki hükümdar arasında savaş çıkar. Savaş sırasında Hürmüz Şah'ın oğlu Hüsrev de Şirin'e âşık olur. Sonunda Mehmene Bânu yenilip her şeyi bırakarak kaçar ve Şirin Hürmüz Şah'ın sarayına götürülür. Oğlunun Şirin'e âşık olduğunu öğrenen Hürmüz Şah, Fer-had'a güç bir iş buyurarak iki sevgilinin evlenmesini engellemek ister. Ferhad 40 gün içerisinde büyük bir dağı delerek suyu kente akıtacaktır. Ferhad'ın bu işi başaracağını anlayan saray kadınları, ona Şirin'in öldüğü yalanını söylerler. Bunun üzerine Ferhad, kendini öldürür; onu bu durumda gören Şirin de koynunda sakladığı bir hançerle intihar eder. İki sevgili yan yana gömülür. Ferhad'ın üzerinde bir kırmızı gül, Şirin'in üzerinde bir beyaz gülfidanı biter.

Ferhad ile Şirin öyküsü Karagöz oyunu olarak da işlenmiştir. Ama bu oyunlarda iki sevgili, başlarından geçen birçok olaydan sonra birbirine kavuşur. Konusu divan edebiyatından kaynaklandığı için, "hikayeci âşıklar" tarafından anlatılmayan, yazma ve basma kitaplardan okunan halk öyküleri arasına girer. Kitabın bazı bölümlerinde aruzla yazılmış şiirler bulunması da bunu ortaya koymaktadır.

Öykünün bilinen en eski Türkçe baskısı 1854 tarihli bir taş baskıdır. Yeni harflerle ilk basımını ise Süleyman Tevfik Özzorluoğlu yapmıştır (1930). Sonraki yıllarda pek çok baskısı yapılan öykü, Nazım Hikmet'in Ferhad ile Şirin (1965) adlı oyununa da konu olmuştur.[1043]

Geç ak ile karadan halkı bırak aradan,
Niyâzî dön buradan durma sana gel oldu.

[1042] (ÇİMEN, 2002), s.42
[1043] Anabiritannica

Geç ak ile karadan halkı bırak aradan,
Niyâzî dön buradan durma sana gel oldu.

TAHMİS-İ AZBÎ

Kıl u kâli zâhidin hâl ehline hâl oldu
Âşk hâlini ne bilsin zâhide hâl kâl oldu
Bir âlemden ayrıldım yüzyetmiş bin sâl [1044]*oldu*
Can yine bülbül oldu hâr açılıp gül oldu,
Göz kulak oldu hep bir her ne ki vâr ol oldu.

Akl u fikri cânla kapladı her vâr âşk
İkrâr ile inkârdan çekti ilk yâri âşk
Kimde nümâyan olur feyz ile esrârı aşk
Uyandı çün nâr-ı aşk kaynadı ebhâr-ı aşk,
Her yanaya çağlayup aktı gözüm sel oldu.

Firakından dilbera benzim hazâna döndü
Kaşlarının derdinden belim kat kat büküldü
Cemâlinmiş bülendi mağzı kur'ân bulundu
Gönül ol bahre daldı dilim tutuldu kaldı,
Girdim anın zikrine azâlarım dil oldu.

Bana muhabbet eden gönül içre bulundum
Kendimi onda görüp zâtım için kılındım
Zâtla sıfatla gizli iken bilindim
Ferhâd bugün ben oldum varlık dağını deldim,
Şirin'ime varmaya her cânibim yol oldu.

Kânde imiş bilmedin seni beni yaratan
Ata ana hakkı kimdir Azbî vâr eden
Hakk'ı bilen geçmedi münkire müdâradan
Geç ak ile karadan halkı bırak aradan,
Niyâzî dön buradan durma sana gel oldu.

[1044] **Sal:** f. Sene, yıl.

196
7+7=14

Gönülleri doldurur erenlerin halveti,
Ölüleri diriltir erenlerin halveti.
Yaka yaka kül eder, her dikeni gül eder.
Hakk'dan yana yol eder erenlerin halveti.
Sıdk ile giren kişi, âh u zâr olur işi,
Gözden akıtır yaşı erenlerin halveti.
Tuygurur ol illeri tiz geçirür billeri,
Yakın eder yolları erenlerin halveti.
İçine bir od salar nefsin sıfâtın yakar,
Canın gözünü açar erenlerin halveti.
Seni sana bildirir, ağlar iken güldürür,
İrfan ile doldurur erenlerin halveti.
Niyâzî sen var yürü sanma anı zâhiri,
İçrüden içeri erenlerin halveti.

Gönülleri doldurur erenlerin halveti,
Ölüleri diriltir erenlerin halveti.
Erenlerin halveti gönülleri doldurur,
Erenlerin halveti ölüleri diriltir.

Burada halvetten murad edilen dört duvar arasında olan halvet değildir. Belki celvette halvet, yani kesrette vahdet olan " Makâm-ı cem" dir Erenlerin halveti cemdir. Makâm-ı Cem hazreti İsâ aleyhisselâmın makâmı idi. Bu makâm sâhipleri ölüleri diriltirler.

Yaka yaka kül eder, her dikeni gül eder.
Hakk'dan yana yol eder erenlerin halveti.
Yaka yaka kül eder, her dikeni gül eder.
Erenlerin halveti Hakk'dan yana yol eder.

Sıdk ile giren kişi, âh u zâr olur işi,
Gözden akıtır yaşı erenlerin halveti.
Sıdk ile giren kişi, âh ve inleyiş olur işi,
Erenlerin halveti gözden akıtır yaşı.

Toygurur ol illeri tiz geçirür billeri,
Yakın eder yolları erenlerin halveti.
Duydurur ol illeri tiz geçirir tümsekleri,

erenlerin halveti yakın eder yolları.

Evet, erenlerin halveti, o illerden, yani erenlerin ulaştığı o manevi zevk ve yücelik âlemlerinden haber verir, onları duyurur. O âlemlere ulaşmada gidilecek yolların bellerini tez geçirtir ve hedefe yakinlaştırır:

İçine bir od salar nefsin sıfâtın yakar,
Canın gözünü açar erenlerin halveti.
İçine bir ateş salar nefsin sıfâtını yakar,
Erenlerin halveti canın gözünü açar.

Seni sana bildirir, ağlar iken güldürür,
İrfan ile doldurur erenlerin halveti.
Seni sana bildirir, ağlar iken güldürür,
Erenlerin halveti irfan ile doldurur.

Niyâzî sen var yürü sanma anı zâhiri,
İçrüden içeri erenlerin halveti.
Niyâzî sen var yürü sanma anı zâhiri,
Erenlerin halveti içten içeri.

197

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Tâlib-i Hakk'ın devâsız derd durur sermâyesi,
Anın içün âh u zâr olur hemîn hem-sâyesi.
Âşıkın ma'şûk yolunda derdi arttıkça müdâm,
Artar anın dembedem akrân içinde pâyesi.
Tâatın ihlâsa ermez ilm ile amâl ile
İzzeti ko zilleti tut oldur anın mâyesi.
Arz-ı vâsi ister isen kâmilin gir kabzına,
Arş u kürsîden geniştir bir velînin âyesi.
Ârifin gönlünü bilmez kandedir halk-ı cihân,
Ol ki Ankâdır yere düşmez bil anın sâyesi.
Kim ki "mazagal-basar" sultânının tıflı ola,
Mısrı'yâ şol feyz-i akdes nûru oldu dâyesi.

Tâlib-i Hakk'ın devâsız derd durur sermâyesi,
Anın içün âh u zâr olur hemîn hem-sâyesi.
Devâsız derd Hakk'a tâlib olanın sermâyesidir,
Onun için her zaman gölgesi dahi âh ve zâr içinde olur.

Hakk'ın tâlibi olan kimsenin tarike sülük edenin sermâyesi ancak devasız derdidir. Çünkü devasız derde kimse tâlib olmaz. Ancak devasız derd sermayesiyle vuslat devasına erişirse kendinden isteme sıfatı gidip matlup yani gaye olur. Sıkıntıları hidâyet yoluna ulaştırıcı vasıtaları olur. Sonunda mücâhede potasında yüksek mertebede kızıp aşkın harâreti ile deva meydana gelip vuslata kavuşur.

Âşıkın ma'şûk yolunda derdi arttıkça müdâm,
Artar anın dembedem akrân içinde pâyesi.
Âşıkın sevgili yolunda devamlı derdi arttıkça,
Arkadaşları içinde zamanla makamı yükselir.

"Ama bizim uğrumuzda cihâd edenleri elbette kendi yollarımızla eriştireceğiz..." [1045] âyet-i celîlesinin esrârı, hakîkati ve eserleri aşikâr olur.

Tâatın ihlâsa ermez ilm ile amâl ile
İzzeti ko zilleti tut oldur anın mâyesi.
Tâatın ihlâsa ermezse, ilminle amel işlemezsen

[1045] Ankebût, 69

Ona kavuşma yolu, izzeti bırakıp horluğu tutmaktır.

"Kim alçak gönüllü olursa Allah Teâlâ onu yüceltir." [1046]

Arz-ı vâsi ister isen kâmilin gir kabzına,
Arş u kürsîden geniştir bir velînin âyesi.
Geniş bir yurt ister isen kâmilin tutuşuna gir,
Arş ve kürsîden geniştir bir velînin avucu.

Abdulkâdir Geylânî kaddese'llâhü sırrahü'l-azîz buyurur ki;

Bütün dünyanın avucumun ortasında olduğunu görürsün
Bir hardal tanesi gibi; hediye hükmüne binâen. [1047]

Ey talib-i Hak olanlar, gerçek velîlerin ve halifelerin elini alıp bey'at etmek lazımdır. Zira velîler, enbiyânın varisleri ve vekilleridir.

Habib-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem, Medine'den Ka'be fethine sülük etdiği zaman, -ulu fethin zahiri ve bâtını bilinsin diye- bir ağaç dibinde on sahabeye bey'at ettirdi. Zira hakkında şu âyet nazil oldu:

"Yâ Habib'im şunlar kim senden bey'at ettiler, el aldılar, tahkik bilsinler, benden bey'at etdiler. Zira senin elin üstünde benim kudretim eli vardır." [1048]

Habib-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem, bu ayetin manâsını bildirdi. Sahabe, hamd ettiler. Onlara bey'at mukabelesinde cennet muştulandı. Aşere-i mübeşşere onlardır.

Sonra bu sahabeler dediler ki, ***"Yâ Resulallah, senin mübarek elinden bey'ata ermeyenler ne olacak?"***

Habib-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem onlara buyurdu ki:

"Her kim halifelerimin eline yapışırsa, ta dünya âhir olunca, Allah Teâlâ'nın izniyle, benim sırrım yüzünden ve kâmil erenler duâsıyla ayne'l-yakîn irşâd olup hilafete ulaşır. Silsilemden gelen halifelerimin her hangi birinin ellerine yapışanlar benim elime yapışmış gibidir. Benim elime yapışan Allah'ın kudret eline yapışmıştır. Bin ele bir el, Hakk'tır." dedi.

Bu silsileden birine bey'at edip günâhlarına tevbe edip amelinde devam bulanlara hâl ile cennet muştulanır. Onlar, bütün günahlarından arınırlar.

[1046] Ahmed ibn Hanbel, 111, 76; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ,* II, 242
[1047] (GEYLÂNÎ, 2005), s. 206
[1048] Fetih, 10

Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem demiştir ki, ***"Günahından tevbe eden, hiç günah işlememiş gibidir."***

Habib-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem *"Gelin mübarek ravzamdan bey'at edin hem halife, hem âlim olun; her ne muradınız varsa hasıl olsun."* demedi. Ve fakat birine zahiren ve bâtınen hilâfet verip halife bıraktı. İrşad, sağdan sağadır. Özellikle şimdiki zamanda mezarlardan irşâd umanlar, mahrum kalırlar. Allah korusun.

Bu konuyla ilgili olarak Azîz Pîrim (Yiğitbaşı) şöyle buyurmuştur:

Gerçi caizdir mezara hem ziyaret hem duâ
Lîk kalb emrazına olmaz ziyâretden deva

Şimdi anlaşıldı ki, evliyadan ve halifesinden bey'at etmek farz olmuştur. Dünyadan göçene bey'at edilmez. Bu, âyet ve hadisle sabittir. Habib-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellemin ashabına telkin etmesiyle sünnet oldu. Ashâb'ın da ümmetine telkin etmesiyle icma-ı ümmet oldu.[1049]

Ârifin gönlünü bilmez kandedir halk-ı cihân,
Ol ki Ankâdır yere düşmez bil anın sâyesi.
dünya insanı ârifin gönlünü bilmez nerdedir,
bilki onun gölgesi yere düşmeyen Ankâ'dır.

Arifin kalbinin durumunu avam bilmez. Zannederler ki; mâsivâya ilgisi vardır. Hâlbuki ***"Arzım beni içine alamaz. Semâm da alamaz. Fakat beni mümin muttaki, temiz kulumun kalbi içine alır"*** [1050] hadîs-i kudsîsi gereğince Hakk'a vasıl olmuştur. Allah Teâlâ'ya mazhar olan kalb *"*Allah, göklerin ve yerin nurudur..." [1051] âyet-i celîlesi işâretince safî nur olup onun yere gölgesi düşmez.

Kim ki "mazagal-basar" sultânının tıflı ola,
Mısrı'yâ şol feyz-i akdes nûru oldu dâyesi.
Kim, "mazagal-basar" sultânınının çocuğu olursa,
Kutsal feyzin nûru Mısrı'ye hizmetçi olur.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin miraçtaki **"Mazagal-basar: *Gözü oradan ne kaydı ve ne de onu aştı."*** [1052] hali ile hallenen için Allah Teâlâ'nın kutsal feyzi ikram olur ve hizmet eder.

[1049] (Eroğlu Nuri, 2007), s. 70
[1050] Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ,* 11, 195
[1051] Nur, 35
[1052] Necm, 17

198
5+5=10

Eylesin Allâh'a çok tahiyyâtı,
Ana kim verdi ilm-i gâyâtı.
Gizli Sultandır sırr-ı Subhandır,
Mürşid-i candır hep mâkâlatı.
Kutb-i halâyık bahr-î hakâyık,
Ferd-i câmîdir hep mâkâmatı.
Nokta-i kübrâ göremez a'mâ,
Gizlidir zirâ cümleden zâtı.
Kalbini keşşâf eylemiş şeffâf,
Görünür anda hep beriyyâtı.
Arayıp bulan kulluğun kılan,
Telkinin alan buldu hâlâtı.
Ey nice canlar yanını bekler,
Bulmadık derler bunda lezzâtı.
Neylesin ta'lîm olamaz teslim,
Ya nice bulsun ol kemâlâtı.
Mâyenin zevkin alamaz şol kim,
Şeyhi Hak bilmez yok rıâyâtı.
Şehri Elmalı canda bulmalı,
Ümmî Sinandır şöhret-i zâtı.
Hubbu cânımda sırr-ı zâtımda,
Savar üstümden her beliyyâtı.
Şeyhini Hakk bil ey Niyâzî kim,
Pîr yüzündendir Hakk hidâyâtı.

Eylesin Allâh'a çok tahiyyâtı,[1053]
Ana kim verdi ilm-i gâyâtı[1054]***.***
Allâh'a eylesin çok tahiyyâtı,
Ona kim verdi ilm-i gâyeleri.

Rivayetlere göre, dokuz yıl büyük çilelerle sülûkünü tamamlayan Mısrî Efendi'den Elmalı halkına son defa vaaz ve nasihat etmesi istenir. Mısrî konuşmak için kürsüye çıkar. Fakat dili tutulur, konuşamaz. Sonunda şeyhi, ***"Mısrî Efendi, bundan böyle durma ve susma, konuş"*** deyince dili çözülür, güzelce va'z eder. Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz son-

[1053] **Tahiyyât:** selâmlar, duâlar, mânevî hayat hediyeleri.
[1054] **Gâyât:** gâyeler, amaçlar, emeller..

radan bunu anlatırken, ***"Şeyhimin bu izin ve himmetiyle hâlâ konuşur, söyleriz. Bize korku yoktur"*** dermiş. [1055]

Bu hadise üzerine Mısrî'nin, şeyhini metheden bu ilâhisini irticalen söylediği de rivayet edilir.[1056]

Gizli Sultandır sırr-ı Subhandır,
Mürşid-i candır hep mâkâlatı [1057]
Gizli Sultandır sırr-ı Subhandır,
Mürşid-i candır hep sözleri.

Kutb-i halâyık[1058] ***bahr-î hakâyık,***
Ferd-i [1059]***câmîdir***[1060] ***hep mâkâmatı.***
Yaratılmışlar Kutbu, hakikatler deryası,
Bütün mâkâmları toplayan ferttir.

Nokta-i kübrâ göremez a'mâ,
Gizlidir zirâ cümleden zâtı.
En büyük nokta'dır, kör göremez,
Gizlidir, zirâ cümleden zâtı.

[Seyyid Burhâneddin kaddese'llâhü sırrah'ül azîz Maarif kitabında dedi ki;

Şeyh aynaya benzer. Ona ne kadar bakarsan, kendini ne kadar ona verirsen o da sana o kadar bakar, kendini o kadar sana verir.] [1061]

Kalbini keşşâf [1062] ***eylemiş şeffâf,***
Görünür anda hep beriyyâtı[1063]

[1055] (İbrahim RAKIM, 1750), v.60; Tuhfe, s.20-21

[1056] Yard. Doç. Dr.Kenan ERDOĞAN, ***"Şiir-Efsane-Menkıbe ilişkisi Ve Niyâzî-i Mısrî'nin Menkabelerine Göre Baz şiirlerinin Hikâyesi"*** Sosyal Bilimler Yıl:2003 Cilt:1 Sayı: 1 s. 37-52

[1057] **Makalat:** (Makale. C.) Makaleler. Söz ve yazılar. Bahisler

[1058] **Halayık** (halâik) (Halk. C.) Mahlukat. Yaratılmışlar. Huylar. Tabiatlar.

[1059] **Ferd:** Tek, bir, yekta. Eşi, benzeri olmayan.

[1060] **Câmi:** pek çok mânâları ve hakîkatleri içinde toplayan, birçok şeyle alâkalı olan,toplayan ve ihtivâ eden.

[1061] (KARABULUT, 1984), s. 67

[1062] **Keşşaf:** Keşfeden. Gizli şeyleri bulup meydana çıkaran. Meşhur bir tefsir ismi. İzci.

[1063] **Ber:**f. Üzere, üzerine, yukarı mânasına (ve Arabçadaki "Alâ" yerine edat-ı is-

Keşfedip kalbini eylemiş şeffâf,
Görünür anda hep beriyyâtı.

<u>Arayıp bulan kulluğun kılan,</u>
<u>Telkinin alan buldu hâlâtı.</u>
Arayıp bulan kulluğun kılan,
Telkinin alan buldu hâlleri.

Hüdâyî: " Hz. Şeyh bana Allah Teâlâ'nın: *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan Allah'a mahsustur"* [1064] âyetini sordu ve tefsir kitaplarından bazılarını getirdi. Sonra buyurdu ki:

"*Ey evladım bu ilimde kitap çoktur. Lâkin Allah Teâlâ'nın kelâmının mânâsı kalbinde doğuncaya ve hatırının sahifesinden okuyuncaya dek çalış, İlim bu ilimdir. Sen bu ilimde ümmîsin, bir şey bilmiyorsun. Senin ilim saydığın bir şey değildir.* Sonra lütfedip buyurdu ki:

"*Ey evladım sana söylediklerimden dolayı beni sorumlu tutma. Allah Sübhanehû'nun kereminden sana (bu) mânâyı öğretmesini dileriz. Şayet (o mânâyı) okuyabilsen sana yeter."* [1065]

<u>Ey nice canlar yanını bekler,</u>
<u>Bulmadık derler bunda lezzâtı.</u>
Ey nice canlar yanını bekler,
Bulmadık derler bunda lezzetleri.

Terbiye yolundaki talebe hatalarından birisi; makamlara yükselirken, âlimlerin sözbirliği ile yüksekliklerini kabul ettikleri kimselerden kendini daha yüksek görmesidir.

Talebelerin makamı, bu büyüklerin makamlarından elbette aşağıdır. Fakat talebe, bazen kendini, insanların en üstünü oldukları açık olan nebilerden bile üstün görür. Onların önce inanmış, üstün iman sahibi olduğunu unutur. Rasûllerin yüksekliğinde, evliyanın üstünlüklerinde şüpheye düşer. Bu makam, talebelerin ayaklarının kaydığı yerdir.

Muhyiddin Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz buyurdu ki;

"Kibirlenmek, insanların ve cinlerin özelliklerindendir."

---

ti'lâdır) Göğüs, sine, bağır, sadır. Fayda. Hamil. Hıfz. Yan. Taraf. Nâkil. Götürücü. Meyve. Yaprak. Varak. Meme. Genç kadın. Evin kapısı.

Berî:(Berâet. den) Kurtulmuş. Temiz. Kayıt ve hüküm altında olmayan. Zimmeti bulunmayan adam. Hiçbir karışıklık, kusur ve noksanı olmayan. Hastalıktan sâlim olan. (Bak: Ber')

[1064] En'âm, 1

[1065] (BAHADIROĞLU, 2003), s.138; (HÜDAYİ), c.I, v.18b

Bundaki hikmet, insan ve cinlerin yaratılışı *"Hannan, Latîf ve Rahmet sıfatları"* altında olduğundan kendilerinde bir rahatlık hissi duymalarından kibirlenme gafletine düşerler. Melekler ise *"Müntekım ve Cebbar sıfatları"* altında olduklarından kibirlenmeyi hatırlarına bile getiremezler.[1066]

Neylesin ta'lîm olamaz teslim,
Ya nice bulsun ol kemâlâtı.[1067]
Neylesin öğrenmez teslim olamaz,
Ya nice bulsun ol kemâlleri.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
"Müslüman ol ki, selâmet bulasın" [1068] Müslüman olmak demek teslim olmak demektir.

Şeyhi gamlı gördüğün zaman bile ona bağlan! Daima ona yapış ki, seni tatlı ve olgun bir meyve gibi yetiştirsin. Çünkü senin olgunlaşman ve beslenmen o bulutun bereketindendir. [1069]

Mürşidlerden birisi, müridinin birisine, "Falan yere git" diye emreder. Mürid emre uyarak sebebini sormadan gider. Geceleyin konakladığı yerde, ev sahibinin cariyesi (hizmetçisi) yatağını hazırlamaya gelirken, cariyenin elinden tutup, öpeyim diye düşünürken, içinde bulunduğu odanın duvarı çatlar ve mürşidin eli görünür. Mürid korkarak kendinden geçip bayılır. Câriye dahi kaçıp gider. Mürid dönünce, şeyhi ona:
"İşte emrin imtisali senin imtisalin gibi olsun. Şeyh de müridin haramdan muhafazası, benim muhafaza ettiğim gibi olsun! Çünkü sen hiç bir şey sormadan emre imtisal ederek gittin. Senin gördüğün gibi ben de seni haramdan muhafaza ettim." [1070]

Mâyenin zevkin alamaz şol kim,
Şeyhi Hak bilmez yok rıâyâtı.
Şu kimse özünün zevkini alamaz,

[1066] (ALTUNTAŞ, 2005), s. 189
[1067] **Kemalât:** (Kemal. C.) Faziletler, iyilikler, mükemmellikler. Ahlâk ve huy güzellikleri. Terbiyelilik, edeblilik
[1068] Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6; Müslim, Cihâd, 74; İbn Mâce, Mukaddime, 10; Ahmed, Müsned, I, 263, IV, 257. (UYSAL, 23 Bahar 2007)
[1069] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.269-), s.359
[1070] (KARABEL), s.90

Şeyhi Hak bilmez rıâyeti yok.

Mâyenin zevki demek aslı bilmek demektir.

Tuz yemeklere tat ve lezzet verir. Bu yüzden Arapça milh (tuz), melih, melâhat (güzel, güzellik, hoşluk); Farsça nemek (tuz), nemeki, nemekîn (tat, tuz, lezzet, sevimli) anlamlarında kullanılır. Azerî Türkçesinde hoş sohbet, sevimli insana tuzlu kişi denir.[1071]

Tuz görünüşte acı gibi olsa onsuz yemek tad bulamaz. Bu nedenle insan-ı kâmillerin acı yönleri vardır. Fakat onlarsız âlem hiçbir şekilde neşelemez.

Mürşid baba hükmünde olduğundan itaat etmek gerekir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Babaya itaat, Allah'a itaat; Babaya isyan, Allah Teâlâ'ya isyandır." [1072]

Şeyhi inkâr eden, gerçekte şeyhi inkâr etmemiştir; şeyh onu inkâr etmiştir; şeyhin yanına gelmeyen de, şeyhin, kendisini reddetmesi yüzünden gelmez. Şeyh, tepeden tırnağa kerametti; şeyhten bir keramet görmeyen, şeyhin kerameti olmadığından görmemiş değildir; şeyh, o müridi istemediğinden kendi güzelligini, kerametini ondan gizler. Şeyh ***"Allah'ın huylarıyla huylanın"*** hükmünce Allah Teâlâ sıfatlarıyla sıfatlanmıştır; ***"Gerçekten de Allah Teâlâ güzeldir, güzelliği sever."*** [1073]

Mevlâna kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz buyurur ki;

"Genç ve terü taze talihe Pîr adını taktım. Fakat o, Halk tarafından Pîr olmuştur, günlerin geçmesiyle değil. O öyle bir Pîrdir ki iptidası yoktur, ezelîdir. Öyle tek ve eşsiz inciye eş yoktur.

Eski şarap esasen kuvvetlidir, hele " Min ledünn" şarabı olursa... Pîri bul ki bu yolculuk, Pîrsiz pek tehlikeli, pek korkuludur, âfetlerle doludur. Bildiğin ve defalarca gittiğin yolda bile kılavuz olmazsa şaşırırsın.

Kendine gel! Hiç görmediğin o yola yalnız gitme, sakın yol göstericiden baş çevirme!

Ey sert mizaçlı! Pîrin gölgesi olmazsa gulyabani sesi, seni sersemleştirir, yolunu şaşırtır.

Gulyabani, sana zarar verir, yolundan alıkor. Bu yolda nice senden daha dahi kişiler kaybolup gittiler. Yolcuların yollarını şaşırdıklarını, kötü ruhlu İblis'in onlara neler yaptığını Kur'an-ı Kerim'den işit! Onları

[1071] (İPEKTEN, 1986)

[1072] Suyûtî, *Câmi'u's-Sağîr*, Beyrut, 1410/1990, s. 72, nu: 1109; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 154, nu: 396; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, II, 87, nu: 1233; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, IV, 63.

[1073] (VELED), başlık CVI

ana yoldan yüz binlerce yıl uzak olan yola götürdü, felakete uğrattı, çırçıplak bıraktı.[1074]

Şehri Elmalı canda bulmalı,
Ümmî Sinandır şöhret-i zâtı.
Şehri Elmalı canda bulmalı,
Ümmî Sinandır şöhret-i zâtı.

Hubbu cânımda sırr-ı zâtımda,
Savar üstümden her beliyyâtı.
Sevgisi cânımda sırr-ı zâtımda,
Kovar üstümden bütün belaları.

[***Mürşid olan kimse, güneşe bakan kimseye güneşin zıya verdiği gibi, kendisine bakan müritlere zıya vermelidir. O mürşid öyle bir yüksek himmete sahiptir ki onunla nefis hastalığına yakalanan müritleri hastalıklarından tabiat illetine tutulan müridleri illetlerinden kurtarır.***][1075]

[***Mürşid, insanların gözlerinde gizli olan şeyleri kudsî kuvvet ile görür ve bilir. Müridlerin olgunlaşmasına engel olan perdeleri anlar ve giderir.***] [1076]

Şeyhini Hakk bil ey Niyâzî kim,
Pîr yüzündendir Hakk hidâyâtı.
Ey Niyâzî Şeyhini Hakk bil ki,
Pîr yüzündendir Hakk hidâyetleri.

Gavs-i a'zâm Abdülkâdir Geylânî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz zamanında, günâhlara devam eden bir fâsık adam var idi. Fakat kalbinde Gavsin muhabbeti yer etmişti. Vefat edince, onu gömdüler. Suâl için Münker ve Nekîr geldiler.

Ona, Rabbin kimdir? Nebin kimdir? Hangi dindensin? dediler. Her suâllerine, **Abdülkâdir'dir** diye cevab verdi. Bu iki suâl meleğine kadir olan Rabb'den hitâb gelip:

"Ey Münker ve Nekîr, bu kul, fâsıklardan olmakla beraber, sevgili kulum Seyyid Abdülkâdir'i seviyor. Bunun için onu mağfiret eyledim ve onun muhabbeti ve ona hüsn-i itikadı sebebi ile kabrini geniş eyledim,"

[1074] Mesnevi. c.I. b. 2940-2950
[1075] (KARABULUT, 1984), s. 266
[1076] (KARABULUT, 1984), s. 266

buyurdu.[1077]

Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün babam medresede bilgiler saçıyordu. (Bu arada) Gerçek mürit, kendi şeyhinin herkesten üstün oluğuna inanan kimsedir. Öyle ki, bir adam Bayezid'in müritlerinden birine:

"Şeyhin mi büyük, yoksa Ebu Hanife mi?" diye sordu. Mürit:

"Şeyhim" diye cevap verdi. Sonra:

"Ebu Bekir radiyallâhü anh mi büyük, senin şeyhin mi?" diye tekrar sordu O yine

"Şeyhim" diye cevap verdi. (Nihayet) o, birer birer bütün sahabeyi saydıktan sonra:

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem mi büyük. Senin şeyhin mi?" O yine:

"Şeyhim büyüktür?" dedi. En sonunda

"Allah Teâlâ mı büyük, senin şeyhin mi?" diye sordu. Mürit:

"Ben Allah Teâlâ'yı şeyhimde gördüm, şeyhimden başka bir şey tanımam, hep onu tanırım" dedi. Başka bir müritten de:

"Allah Teâlâ mı büyük, yoksa senin şeyhin mi?" diye sordular, o da:

"Bu iki büyük arasında hiç fark yoktur" dedi. Ariflerden biri de:

"Bu iki büyükten daha büyük biri lâzımdır ki, o, bu farkı ortaya koysun" demiştir. Şiir:

"Allah Teâlâ görünmediği için nebiler onun naibi olmuşlardır.

Hayır, hayır böyle de değil.

Bu naiple, naibin naipliğinde bulunduğu kimseyi birbirinden ayırmak çirkin şeydir.

Burada ikilik yoktur. " [1078]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi yaratılmışlar içinde en üstünü görmedikçe hakikat yolunda bir nebze yol almak yoktur. Öyle ki bazı kişiler bazı şatahatlarda bulunsalar da hakikat cephesi O'nun ismine dahi tazim etmeyi terk etmemelidir. Belki bu misilli sözler yine O'nun sevdiklerini övmek kabilindendir.

356. Mes'ele: Sûfiyyeden ba'zı "bize şeyhimiz böyle emr etti" deyu ed'iyeye (dua) meşgul olsalar anlara ne lâzım olur?

Elcevap: Şeyhleri olan mudilli, Resülullahın (sallâllâhu aleyhi ve sellem) cenâb-i şerifinden tercih ederlerse cümle katl olunmak vâcibdir. [1079]

[1077] (GEYLÂNÎ, 1979), s. 510
[1078] Mesnevi, c.I, 673-74 (YAZICI, 1995), s. 497
[1079] (DÜZDAĞ, 1972)

199

Vezin: Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Sana âşık olan diller niderler hûri gılmânı
Cemâlin seyreden gözler n’iderler bağ u bostanı.
Şarâb-ı aşk ile sekrân olup her birisi mestân,
Visâlin gülüne hayrân olan neyler gülistânı.
Koyanlar akl u idrâki olur mu kimseden bâkî,
Yakıp bu sîne-i çâki düşer âteşlere cânı.
Bu nâr-ı aşka yananlar buhar-ı şevka dalanlar,
Gözünden yaş ile kanlar akan bulmaz mı sen hânı.
Niyâzî kaldı hayrette yanar dil nâr-ı firkâtte,
Düşen bu dâr-ı gurbette dün ü gün eyler efgânı.

Sana âşık olan diller niderler hûri[1080] gılmânı[1081]
Cemâlin seyreden gözler n’iderler bağ u bostanı.
Sana âşık olan diller ne ederler hûri ve gılmânı
Cemâlin seyreden gözler ne ederler bağ ve bostanı.

Şarâb-ı aşk ile sekrân olup her birisi mestân,
Visâlin gülüne hayrân olan neyler gülistânı.
Aşk şarâbı ile sarhoş olup her birisi mestân,
Visâlin gülüne hayrân olan neyler gülistânı.

Koyanlar akl u idrâki olur mu kimseden sâkî,
Yakıp bu sîne-i çâki[1082] düşer âteşlere cânı.
Akıl ve idrâki koyan kimseden olur mu bâkî,
Yarılmış bu göğsü yakıp düşer âteşlere cânı.

Bu nâr-ı aşka yananlar buhar-ı şevka[1083] dalanlar,
Gözünden yaş ile kanlar akan bulmaz mı sen hânı[1084].
Bu aşk ateşine yananlar şevk buharına dalanlar,

[1080] **Huri:**Cennet kızı.
[1081] **Gılman:**(Gulâm. C.) Bıyığı yeni bitmiş gençler. Cennet’te hizmet gören delikanlılar. Köleler, esirler
[1082] **Çak:**f. Yarık, çatlak, yırtmaç. Kılıç, bıçak gibi şeylerin sesleri. Sabah vakti beyazlığı. Küçük pencere. Hazır. Amâde.
[1083] **Şevk:** Çok istek, şiddetli arzu. Neş’e. Bir şeyi bir yere şeye sağlamca bağlama. Memnun. Şâduman. (Bak: Himmet, Şavk)
[1084] **Han:** f. Okuyan, okuyucu, çağıran manasına gelir. Meselâ: Duâ-hân : (Niyaz ve tazarrukârane bir tezellül ile) duâ okuyan.

Gözünden yaş ile kanlar akan bulmaz mı sen hânı.

Niyâzî kaldı hayrette yanar dil nâr-ı firkâtte,
Düşen bu dâr-ı gurbette dün ü gün eyler efgânı.
Niyâzî kaldı hayrette yanar dil firkât ateşinde,
Düşen bu gurbet yurdunda dün ve gün eyler efgânı.

Bizler ruhlar âleminden bu gurbet âlemine çıkıp geldik. Burada bulunurken gurbetteyiz, Dâima asıl vatanımız için âhü efgân ederiz.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz, latîf olan ruh yönüyle *nefsi natıka* 'nın tamamıyla kesîf cisimden ibaret, bedenle ilişkisi esnasında çoğu kez aslî hüviyetini unutarak bedenden ibaret olduğunu ileri sürer. Gelmiş olduğu vatandaki özelliklerini unutmuş gibidir. Riyazet, zikir ve benzeri ameliyelerle bedenin hükümlerine ruhun tasarrufunu gerçek anlamda temin ederek dış dünyadaki varlıklara hakikat gözüyle bakar.

Genel anlamda sülük, tasavvufî boyutuyla, ölümle bitmeyen, sadece dünya hayatıyla sona ermeyen ve sonsuz bir seferdir. Ancak burada bizi ilgilendiren dünya planında devam eden sülüktür. Özelde tarîkatlar, Allah'a gidilen genel sürece sülük adını vermişler ve bunun metodunu kendi uygulamalarıyla özelleştirmişlerdir. Bunun da sebebi, Allah'a giden yolların çeşitliliği gibi, bu yolda yürümenin de farklı farklı olmasıdır. Ve insan, sonsuz varlık Allah'ın, kendine üflediği ilahî ruhu beden kafesinde taşıdığı sürece, geldiği yeri özleyecek ve oraya doğru zorunlu bir yolculuk yapmak isteyecektir. Ezelden gelen bu saf ve berrak ruh, beden kafesine girince, insan onu asıl vatanı olan Allah'a ulaştırmak için arındırma faaliyetine girecektir. Bu arındırma işi Kur'ân'ın ifadesiyle, ***"aşağıların en aşağısına düşürülen"*** [1085], yani bedenin içine itilen insanın, ***"En güzel kıvam"***[1086] diye nitelenen ilk saflığına ulaştırılması faaliyetidir. Sülük da bu faaliyet esnasındaki yolculuğun, gidişin adıdır.[1087]

Ayrıca İbn-ül Arabi kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz (638/1240) bu konuda guslün hikmetini bâtını te'villerle şu şekilde izah ederken:

"Şehvetle çıkan meni sebebiyle yıkanmak şer'an vaciptir. Bunun bâtını manası şudur; Bu cünüplük gurbet cünüplüğüdür. İnsan kulluk vatanından ayrı kalınca garip olur. Zira insanın vatanı kulluktur. [1088]

[1085] Tin, 5
[1086] Tin, 4
[1087] (AŞKAR, 1997), s. 251
[1088] (ŞEKER, 1998), s. 228

200

Vezin: Filâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey gönül gûş eyle gel âşıkların güftârını,
Nicedir gör dost ile yânıkların bazârını.
Dost belâsı sehmine üryân edüp sinelerin,
Sonra ol yârelerin istediler dermânını.
Derdini, dermân verüptir yine ol yârelerin,
Anın içün arttırır âşıkların efgânını.
Aşk odu şöyle yakuptur cism u cânın anların,
Kül edip savurdular cümle vücûd harmânını.
Vasl-ı Hakk'ı isteyen cân u cihânı terk edip,
Aşk meydânında ol dikti anın dârını.
Sâki-i bezm-i elest peymânesin içenleri,
Gör ki nice keşfederler sırr-ı Hakk astârını.
Bi-nişânın menzilin Kâf-ı âdemden izleyip,
Ey Niyâzî böyle bulmuş bulan ol cânânını.

Ey gönül gûş eyle gel âşıkların güftârını,
Nicedir gör dost ile yânıkların bazârını.
Ey gönül kulak ver gel âşıkların sözlerine,
Nicedir gör dost ile yânıkların pazârını.

Dost belâsı sehmine üryân edüp sinelerin,
Sonra ol yârelerin istediler dermânını.
Dost belâsı dehşetine göğüslerini çıplak edip,
Sonra o yârelerin dermânını istediler.

Derde rıza olmak ve kurtulmayı talep etmek vefalı olmaktır. Çünkü şifa talep etmekte sevgiliyi yüceltmektir.

Derdini, dermân verüptir yine ol yârelerin,
Anın içün arttırır âşıkların efgânını.
Derdini, dermân veriptir yine o yârelerin,
Onun içün âşıkların feryatlarını arttırır.

Derdin derman olması insanın yaratılışında bulunan hüzün cüzündendendir. Çünkü sürekli sevinen insanda huzur bir zaman sıkıntı verir. Dert ve gamın insana sağladığı kuvvet sevinçten çok fazladır ve gereklidir. Terbiyede esas olan gâmın var oluşundaki esrardır. Her dert aslında yenilenmeden başka bir şeyde değildir.

Aşk odu şöyle yakuptur cism u cânın anların,
Kül edip savurdular cümle vücûd harmânını.[1089]
Aşk ateşi şöyle yakıptır cism ve cânın onların,
Kül edip savurdular bütün vücut harmânını.

Vasl-ı Hakk'ı isteyen cân u cihânı terk edip,
Aşk meydânında ol dikti anın dârını.
Vasl-ı Hakk'ı isteyen cân ve cihânı terk edip,
Aşk meydânında Hakk onun dâr ağacını o dikti.

Sâki-i [1090]***bezm-i elest peymânesin içenleri,***
Gör ki nice keşfederler sırr-ı Hakk astârını.
Elest meclisinin Sâki'sinin büyük kadehini içenler,
Gör ki nice keşfederler Hakk sırrının yazılarını.

Sâki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. Elest meclisinde insanlar ona yakınlıkları ile Allah Teâlâ'yı bilmede derecelere kavuştular.

Bi-nişânın menzilin Kâf-ı âdemden izleyip,
Ey Niyâzî böyle bulmuş bulan ol cânânını.
Nişânsızın menzilini âdem Kâf-ından izleyip,
Ey Niyâzî böyle bulmuş bulan ol cânânını.

[1089] **Harm:** Muhkem etmek, sağlamlaştırmak. Davara yük vurmak. İşinde çabuk çabuk olmak. Udul etmek. Kat'etmek.
[1090] **Saki:** (Saky. dan) Sulayan, içecek su veren, sucu. Kadeh sunan. İçki sunan. SAKİ' : Kırağı, şebnem, çiğ.

201

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Dilberâ gamzen oku içim dolu kan eyledi,
Şol siyah zülfün teli aklım perişân eyledi.
Her kimin şehrine uğradıysa aşkın askeri,
Hep imârâtın anın bir demde virân eyledi.
Türlü türlü fitneler saçından oldu âşikâr,
Halk-ı âlem sandılar kim anı şeytân eyledi.
Hatt-ü hâlin iki bölmüş bu cihânın halkını,
Birini kâfir, birini ehl-i îmân eyledi.
Gizli sırrından haber verdikçe uşşâkın dili,
Âbid ve zâhidlerin aklını hayrân eyledi.
Gör ne gayrettir ki sırr-ı vahdeti seyretmeğe,
Cem u tafsîli o gayret kul u sultân eyledi.
Cümle esmâ ve sıfâtındır görünen gayri yok,
Her biri bir vechile hûb zâtın ilân eyledi.
Kudretin insanı mazhar kıldığı için zâtına,
Yüzünün nakşını hep âyât-ı Kur'ân eyledi.
Örttü bu bâzâr-ı kesret gözlerin halkın veli,
Ârif olan cümle yüzden seni seyrân eyledi.
Bu ne hikmet bu ne kudret, bu ne san'atır görün,
Zerreyi kevn, katreyi deryâyı ummân eyledi.
Kim ki bu sırdan haberdâr oldu ârifen olur,
Kurtulup hayvân adından kendin insân eyledi.
La'l-i cânân olalıdan ey Niyâzî meşrebin,
Sözlerin uşşâk içinde âb-ı hayvân eyledi.

Dilberâ gamzen oku içim dolu kan eyledi,
Şol siyah zülfün teli aklım perişân eyledi.
Ey Dilber süzgün bakış okun içimi dolu kan eyledi,
Şu siyah zülfün teli aklımı perişân eyledi.

Bakış tasavvufta kesrettir. Beyitte oka benzetilmiş. Hükm-i Kaza, tîr-i Kazâ'dır. Kazâ'nın oku şaşmadan hedefini bulur. Bakış ok ve kılıçtır ve öldürücüdür, iltifatı ise öldürmesidir. Umutsuz, acı çeken hastayı öldürmek ona iyilik etmektir.

Sevgilinin gözü katil ve cellâttır. Âşık korku ve heyecanından cellât bir an önce başımı kessin de kurtulayım der. Âşığın suçu sevgiliye tutkunluğudur. Bunu sevgiliye söyleyemez, karşılık göremeyeceği korkusuyla sır olarak saklar. Çünkü sevgililer daima bir umursamazlık, tegafül içindedir-

ler.[1091]

Her kimin şehrine uğradıysa aşkın askeri,
Hep imârâtın anın bir demde virân eyledi.
Aşkın askeri kimin şehrine uğradıysa,
Onun hep imâr yerlerini bir anda harap eyledi.

Şehir, vücud demektir. Kara sevda vücudu sardımı bütün azalar bir bir iflas eder sonuçta ya ölüm veya vuslat olur. Âşıklar genellikle vuslat penceresinde hep ölümü gördüler. Bahsettiğimiz ölüm izafidir. Ölmeden önce ölünüz sırrı açığa çıkar.

Türlü türlü fitneler saçından oldu âşikâr,
Halk-ı âlem sandılar kim anı şeytân eyledi.
Türlü türlü fitneler saçından oldu âşikâr,
Âlemin halkı sandılar ki onu şeytân eyledi.

Hatt-ü[1092] hâlin iki bölmüş bu cihânın halkını,
Birini kâfir, birini ehl-i îmân eyledi.
Hâlin çizgisi ikiye bölmüş bu cihânın halkını,
Birini kâfir, birini iman ehli eyledi.

Gizli sırrından haber verdikçe uşşâkın dili,
Âbid ve zâhidlerin aklını hayrân eyledi.
Gizli sırrından haber verdikçe âşıkların dili,
Âbid ve zâhidlerin aklını hayrân eyledi.

Gör ne gayrettir ki sırr-ı vahdeti seyretmeğe,
Cem u tafsîli o gayret kul u sultân eyledi.
Gör ne gayrettir ki vahdet sırrını seyretmeğe,
O gayretin cem ve tafsîli kul ve sultân eyledi.

Cümle esmâ ve sıfâtındır görünen gayri yok,
Her biri bir vechile[1093] hûb zâtın ilân eyledi.

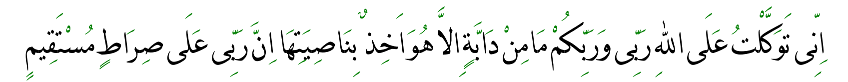
[1091] (İPEKTEN, 1986)

[1092] **Hatt:** Sınır. Çizgi. Hudud. Yazı. El yazısı. Nâme. Mektup. Gençlerde yeni çıkan bıyık veya sakal. Çizgi gibi uzanan belirsiz hafif yol. Deniz yalısı. Gemilerin hareketteki istikameti. Parmağın onikide biri olan bir ölçü. Ferman, buyruk. Padişah emri. Geo: Sadece uzunluğu olan. Bir şeyi yukarıdan aşağıya indirmek. Ucuzlatmak. Cilâ vurmak. Bırakmak; yan; çizgi.

[1093] **Veçhile:** "vech" kelimesiyle "ile" bağlacından meydana gelen bu kelime, "şekil-

Esmâ ve sıfâtındır bütün görünen başka yok,
Her biri bir şekilde hoş zâtın ilân eyledi.

<u>Kudretin insanı mazhar</u>*[1094] *<u>kıldığı için zâtına,</u>
<u>Yüzünün nakşını hep âyât-ı Kur'ân eyledi.</u>
İnsana zâtına kavuşabilme kudretini verdiğin için,
Yüzünün nakşını hep Kur'ân ayetleri eyledi.

"Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır." [1095]

<u>Örttü bu bâzâr-ı kesret gözlerin halkın veli,</u>
<u>Ârif olan cümle yüzden seni seyrân eyledi.</u>
Veli, bu çokluk pazarı örttü halkın gözlerini
Ârif olan bütün yüzden seni seyrân eyledi.

<u>Bu ne hikmet bu ne kudret, bu ne san'atır görün,</u>
<u>Zerreyi kevn, katreyi deryâyı ummân eyledi.</u>
Bu ne hikmet bu ne kudret, bu ne san'atır görün,
Zerreyi kâinat, katreyi okyanus deniz eyledi.

<u>Kim ki bu sırdan haberdâr oldu âriften olur,</u>
<u>Kurtulup hayvân adından kendin insân eyledi.</u>
Kim ki bu sırdan haberdâr oldu âriftir özü,
Kurtulup hayvân adından kendini insân eyledi.

<u>La'l-i</u>*[1096] *<u>cânân olalıdan ey Niyâzî meşrebin,</u>
<u>Sözlerin uşşâk içinde âb-ı hayvân eyledi.</u>
Ey Niyâzî meşrebin cânân dudağı olalıdan,
Sözlerin âşıklar içinde ölümsüzlük suyu eyledi.

---

de, bakımdan, tarz ile" gibi mânâlara gelir
[1094] **Mazhar:** sahip olma, nâil olma, şereflenme, kavuşma, ortaya çıkma ve görünme yeri.
[1095] Hud, 56
[1096] **La'l:** Kırmızı. Al renk.   Dudak. Kırmızı ve kıymetli bir süs taşı.

TAHMİS-İ AZBÎ

Hasretin ben derdmendi zârı giryân eyledi
Başıma uçtan uca dünyayı zindan eyledi
Hâlimi illeti perişân kârım efgân eyledi
Dilberâ gamzen oku içim dolu kan eyledi,
Şol siyah zülfün teli aklım perişân eyledi.

Ebcedi hevvez[1097] *bilirsen ahdine gelmez zarar*
Dört kitabın remzini bir noktadan okuryazar
Gel bugün dâr'üş-şifâdan[1098] *anlasın doğru haber*
Türlü türlü fitneler saçından oldu âşikâr,
Halk-ı âlem sandılar kim anı şeytân eyledi.

Gel bir ibret gözle seyret kâribânın[1099] *halkını*
Sanma mahrem-i Hakk'tan bu zamanın halkını
Anla sen Hakk ehlidir sûd [1100] *ziyânın halkını*
Hatt-ü hâlin iki bölmüş bu cihânın halkını,
Birini kâfir, birini ehl-i îmân eyledi.

Mahrem-i esrârı Ahmedî'ya velidir Yâ Ali
Çün Ali'dir sırrı Hakk'ın yâ velidir Yâ Ali
Rûhu sultânı enel Hakk sırrına dedi beli
Gizli sırrından haber verdikçe uşşâkın dili,
Âbid ve zâhidlerin aklını hayrân eyledi.

Dilberin vechinden nûrun ayeti seyr etmeye
Kaşlarında Hakk Teâlâ sanatı seyretmeye
Vahdet-i aşkında yârin kesreti seyr etmeye
Gör ne gayrettir ki sırr-ı vahdeti seyretmeğe,
Cem u tafsîli o gayret kul u sultân eyledi.

Hayr şerde Hakk'tan özüne cümlede hiç ayrı yok
Yani bu âlemde eğri görmedim hiç doğru yok
Ilm-i zâtından habîbin hem gamından ağrı yok
Cümle esmâ ve sıfâtındır görünen gayri yok,
Her biri bir vechile hûb zâtın ilân eyledi.

[1097] Ebced tekerlemesi
[1098] Şifa yurdu
[1099] **Kâriban:** f. Kervan.
[1100] **Sud:** (Sevda. C.) Rengi kara olan şeyler. Sevdalar. **Ziya:** parlak ak şeyler

Gel imân getir o mâhin cünbüş pür tâbana
Kalma kesret âleminde aldanıp lezzâtına
Çün bedel olmaz cihanda zâtının mir'âtına[1101]
Kudretin insanı mazhar kıldığı için zâtına,
Yüzünün nakşını hep âyât-ı Kur'ân eyledi.

Aldanır mı zıllı [1102]*dünyaya beni ve Hakk veli*
Mâ sivallâhı ıyan bil böyledir Hakk'ın yolu
Sırrı Hakk'ın mahreminin lâl olur aklı dili
Örttü bu bâzâr-ı kesret gözlerin halkın veli,
Ârif olan cümle yüzden seni seyrân eyledi.

Münkire inkâr âdem ulu illettir görün
Hizmeti irfana ârif veche sohbettir görün
Bu ne izzet bu ne ülfet bu ne hüccettir görün
Bu ne hikmet bu ne kudret, bu ne san'atır görün,
Zerreyi kevn, katreyi deryâyı ummân eyledi.

Âdemi inkâr eden kes ehl-i hâcetinden olur
Evliyâullahı sanma sırrı kâşifden olur
Ahmed u Mahmud bende çünkü ma'nîden olur
Kim ki bu sırdan haberdâr oldu âriften olur,
Kurtulup hayvân adından kendin insân eyledi.

Âyine erkân-ı Hakk'tan sana ihsandır dinin
Çü mutaf kudsiyândır ehl-i âşka mektebin
Ehl-i imân mezhebidir Azbî'ya hak mezhebin
La'l-i cânân olalıdan ey Niyâzî meşrebin,
Sözlerin uşşâk içinde âb-ı hayvân eyledi.

[1101] **Mir'at.** Ayine. Ayna.   Meşhur bir cins lâle.
[1102] **Zıllî:** Gölge ile alâkalı.

202
5+5=10

Çün sana gönlüm mübtelâ düştü,
Derd ü gam bana âşinâ düştü.
Zühd ü takvâya yâr idim evvel,
Aşkla benden hep cüdâ düştü.
Vâiz eder gel aşkı terk eyle,
Nideyim sabrım bî-vefâ düştü.
Nice terk etsin aşkı şol âşık,
Ana karşı sen meh-likâ düştü.
Vechini görsem dağılır aklım,
Zülfün ona çün muktedâ düştü.
Kim seni buldu kendi yok oldu,
Vaslına ey dost can bahâ düştü.
Aşka, uşşâkın dâvet etmişsin,
Can kulağına ol sadâ düştü.
Bu Niyâzî'nin hiç vücûdunda,
Zerre komadı hep bekâ düştü.

Çün sana gönlüm mübtelâ[1103] düştü,
Derd ü gam bana âşinâ[1104] düştü.
Çünkü sana gönlüm derdine düştü,
Derd ve gam bana tanıdık geldi.

Zühd ü takvâya yâr idim evvel,
Aşkla benden hep cüdâ düştü.
Zühd ve takvâya yâr idim evvel,
Aşkla benden hep ayrı düştü.

Vâiz eder gel aşkı terk eyle,
Nideyim sabrım bî-vefâ düştü.
Vâiz der ki gel aşkı terk eyle,
Nideyim sabrım vefâsız düştü.

Nice terk etsin aşkı şol âşık,
Ana karşı sen meh-likâ düştü.

[1103] **Mübtelâ:** Dertli. Hasta. Başı sıkıntılı. Rahatsız. Belâlı. Düşkün. Tutkun. Tutulmuş.
[1104] **Âşina:** f. Mâlumatlı, haberli olan. Arif. Bilgili. Mâlik. Tanıdık. Yabancı olmayan. Yüzücü.

Nice terk etsin aşkı şu âşık,
Ona karşı sen ay yüzlü düştü.

Vechini görsem dağılır aklım,
Zülfün ona çün muktedâ[1105] düştü.
Vechini görsem dağılır aklım,
Zülfün onun için imam düştü.

İsmlerin ve fiillerin olan zülfün bana önderlik yapıyor. Başka hiçbir şey beni ilgilendirmez, demektir.

Kim seni buldu kendi yok oldu,
Vaslına ey dost can bahâ [1106]düştü.
Seni kim buldu kendi yok oldu,
Ey dost vaslına canımız bedel düştü.

Aşka, uşşâkın dâvet etmişsin,
Can kulağına ol sadâ düştü.
Aşka, âşıkların dâvet etmişsin,
Can kulağına o sadâ düştü.

Bu Niyâzî'nin hiç vücûdunda,
Zerre komadı hep bekâ düştü.
Bu Niyâzî'nin hiç vücûdunda,
Zerre komadı hep bekâ düştü.

TAHMİS-İ AZBÎ

Onun için başıma bu kavga düştü
Zahidâ başıma hem sevdâ düştü
Vefâ sana cefâ bana düştü
Çün sana gönlüm mübtelâ düştü,
Derd ü gam bana âşinâ düştü.

[1105] **Mukteda:** Kendisine uyulan. Önde giden. Müçtehid. Pişivâ. Peşivâ. Namazda kendine uyulan imam.
[1106] **Bahâ:** f. Kıymet. Değer. Bedel. Pahâ.

Cehdinle sevdiğim nâr idim evvel
Hem senin âşkınla zâr idim evvel
Cümleden akdem vâr idim evvel
Zühd ü takvâya yâr idim evvel,
Aşkla benden hep cüdâ düştü.

Ârif isen âşık gel doğru söyle
Âşık isen âşık bunda değil
Subhdem âşkla âşık ol inle
Vâiz eder gel aşkı terk eyle,
Nideyim sabrım bî-vefâ düştü.

Her kim bu yolda olduysa sadık
Ol olur lutfuyla ihsana layık
Bî ihtiyar olur âşk ehl-i Vâmık[1107]
Nice terk etsin aşkı şol âşık,
Ana karşı sen meh-likâ düştü.

Yerlere göklere yayılır aklım
Âlemden büyük sayılır aklım
Âşkını rehber bulunur aklım
Vechini görsem dağılır aklım,
Zülfün ona çün muktedâ düştü.

Kim gaib oldu ol seni buldu
Dünyâyı terk eden âşkınla doldu
Derdinle âşık divâne oldu
Kim seni buldu kendi yok oldu,
Vaslına ey dost can bahâ düştü.

Dilber vechin hüccet etmişsin
Tâlibe arz-ı âyet etmişsin
Âşk için âdeme izzet etmişsin
Aşka, uşşâkın dâvet etmişsin,
Can kulağına ol sadâ düştü.

Pirinle olan ahdini güde
Doğru yol bilmem kim Hakk'a gide
Azbî derdmend [1108]*bilmezem kim bende*
Bu Niyâzî'nin hiç vücûdunda,
Zerre komadı hep bekâ düştü

[1107] **Vamık:** Seven. Âşık, sevdalı. Meşhur bir hikâyede Azra'nın âşığının ismi.
[1108] **Derdmend:** f. Tasalı, kaygılı, dertli.

203

Vezin: Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Bir yüze dûş oldu gözüm yüzbin gezer divânesi,
Olmuş cemâli şem'nin ayı ile gün pervânesi.
Kendi sunar dolu dolu peymâneler âşıklara,
Bir kez elinden nûş eden olur ebed mestânesi.
Şunlar ki tatmadı ezel bezminde anın cür'asın,
Tatmaya dahi bunda ol aşk ehlinin bigânesi.
Her bir kuru lâf ehli dâhil olımaz bu meclise,
Ol câna kıymaz nice gel desin ana canânesi.
Aşk ehli ayılmaz ezelden tâ ebed sarhoş olur,
Pes nice ayılsın ki dâim devreder peymânesi.
Bir mülke mâlik eylemiş uşşâkını ol pâdişâh,
Mülk-i Süleymân onların yanında bir virânesi.
İki cihanda Mısrî'ye devlet dahi izzet yeter,
Geldikçe yâr'in sunduğu gevherlerin her dânesi.

Bir yüze dûş[1109] oldu gözüm yüzbin gezer divânesi,
Olmuş cemâli şem'inin ayı ile gün pervânesi.
Gözüm bir yüze rastladı yüzbin gezer divânesi var,
Olmuş cemâli güneş gibi, ay ile gün pervânesi.

Kendi sunar dolu dolu peymâneler[1110] âşıklara,
Bir kez elinden nûş eden olur ebed mestânesi.
Kendi sunar âşıklara dolu dolu kadehler,
Elinden bir kez içen olur ebedî sarhoş olur.

Şunlar ki tatmadı ezel bezminde anın cür'asın,
Tatmaya dahi bunda ol aşk ehlinin bigânesi[1111].
Şunlar ki ezel bezminde onun yudumunu tatmadı,
O bunda dahi tatmazsa, aşk ehlinin yabancısı olur.

Her bir kuru lâf ehli dâhil olımaz bu meclise,
Ol câna kıymaz nice gel desin ana canânesi.
Her bir kuru lâf ehli bu meclise giremez,

[1109] **Duş:** Uğradı, rastladı. f. Omuz. Ketif. Dün gece. Âlem-i menâm, rüya âlemi. Mütesadif ve mütelâki olan.
[1110] **Peymane:** f. Büyük kadeh. Ölçek, kile. Şarap bardağı.
[1111] **Bî-gâne:** Kayıtsız. Alâkasız. Aldırışsız. Yabancı. Dünya ile alâkayı kesmiş olan.

Ona Nnice gel desin sevgilisi o câna kıymaz.

Bu iş laf sözle olmadığı gibi sevgili onu değerli dahi bulmaz, demektir.

<u>Aşk ehli ayılmaz ezelden tâ ebed sarhoş olur,</u>
<u>Pes nice ayılsın ki dâim devreder peymânesi.</u>
Aşk ehli ayılmaz ezelden tâ ebed sarhoş olur,
Nasıl ayılsın ki dâima kadehinden devamlı şarabı sunarlar.

Kadeh aynası: şarabı bulan Cem'in kadehidir. Söylentiye göre yedi ayrı madenden yapılmış olan kadehine bakarak Cem, çepçevre bütün dünyada olup bitenleri görürmüş. Cem'in kadehi şiirde câm-ı cihân-nümâ, câm-ı gîtî-nümâ, âyine-i âlâm-nümâ şekillerinde geçer. [1112]

<u>Bir mülke mâlik eylemiş uşşâkını ol pâdişâh,</u>
<u>Mülk-i Süleymân onların yanında bir virânesi.</u>
Bir mülke mâlik eylemiş âşıklar o pâdişâhı,
Süleymân mülkü onların yanında bir virânesidir.

Hz. Mevlâna hüdâvendigâr kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Mesnevi'sinde buyurur:

Çîst dünya ez Hüdâ gafil bûden
Nî kumaş u nokra vü ferzend ü zen

Yani *"Dünya seni Hak'tan* gafil *eden şeydir yoksa esvap, akçe, mal, oğul ve kız değildir."*

Mademki bunlar seni Hakk yolundan alıkoyamazlar dünya olmazlar. Buna şahit oldur ki Hz. İbrahim aleyhisselâmın yirmibin sürü koyunu vardı. Cümlesi kırıldı, bir an nazarını Hakk'tan ayırmadı. Ve Süleyman aleyhisselâmın tahtı devleti vardı, yine nübüvvetleri bozulmadı. Bir nesneki Hakk'ın lütfu olunca niçin yaramaz olur. Özellikle Hakk teâlâ cenneti huriler ile ve güzel saraylar ve şaraplar ile ve şâir nimetlerle methedip kullarına vaad etti. Niçin yaramaz olsun? Haktan gafil olmamak için başlangıçta sâlikî yasaklarlar tâ ki Hakka vuslat bula ve göre. O zaman yasağı terk ettirirler. O vakit **"adüvvün leküm"** (size düşman) dür, yoksa **"mûtu kable en temûtu"** (Ölmeden önce ölünüz.) sıfatında olup yine dirileler.

[1112] (İPEKTEN, 1986)

Bulmak istersen hayât-ı câvidân
Ölmeden ölmeye sây et öl diril [1113]

İki cihanda Mısrî'ye devlet dahi izzet yeter,
Geldikçe yâr'in sunduğu gevherlerin her dânesi.
İki cihanda Mısrî'ye devlet izzeti olarak yeter,
Yâr'in geldikçe sunduğu cevherlerin her dânesi.

Cevherlerin her danesi, sevgiliden sürekli gelen feyizler ve aşkın şuleleridir.

TAHMİS-İ AZBÎ

Ol dilberin nâzın tenin mecnun olur divânesi
Her kim yüzün seyrân eder asrın olur hayrânesi
Düzâh ise cennet olur âşk ehlinin kâşânesi
Bir yüze dûş oldu gözüm yüzbin gezer divânesi,
Olmuş cemâli şem'nin ayı ile gün pervânesi.

Söyler enel-hakk sözünü âşık olan lâyıklara
Etme sakın mestânelik mestânesin ayıklara
Her kim olursa cânıyla hemdem bugün sâdıklara
Kendi sunar dolu dolu peymâneler âşıklara,
Bir kez elinden nûş eden olur ebed mestânesi.

Her kim hakikat anladı aşk hakikat lem'asın
Nuru hakikat ondır seyr eyledim Hakk şu'lesin
İstek eyle kim ki giyer Hakk'tan melâmet hırkasın
Şunlar ki tatmadı ezel bezminde anın cür'asın,
Tatmaya dahi bunda ol aşk ehlinin bigânesi.

Çünkü Süleyman hükmünü etmiş ıyan ol padişâh
Sırrı hakikat resmini ihfâ eden ol padişâh
Geçtinse nefsin eyledin dü-cihân ol padişâh
Bir mülke mâlik eylemiş uşşâkını ol pâdişâh,
Mülk-i Süleymân onların yanında bir virânesi.

[1113] (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s. 25-26

Azbî cemâli yâr sana Hakk'tan olur hüccet yeter
Ruhsar ile bu kaşları hem kavline âyet yeter
Vulat içinde râhatım düzah bana cennet yeter
İki cihanda Mısrî'ye devlet dahi izzet yeter,
Geldikçe yâr'in sunduğu gevherlerin her dânesi.

Her kimin sırrında vardır sırrı Ahmed mayesi
Mahv olur cismi olur nûr nûrun olmaz sâyesi[1114]
Çünkü levlâk dedi Hakk Cebrâil'dir dâyesi[1115]
Tâlib-i Hakkın devâsızdır olur sermâyesi
Onun için âh u zâr olur hemîn hemsâyesi

[1114] **Saye:** f. Gölge. Mc: Himaye, sahip çıkma, koruma. Muavenet, yardım.
[1115] **Dâye:** çocuk hizmetçisi, çocuğa süt veren, dadı, mürebbî.

204

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Zühdünü ko aşka düş ehl-i canân etsin seni,
Pîr-i aşka kulluk et cânâne cân etsun seni.
Bir zaman bülbül gibi efgânın ağdır göklere,
Şol kadar kıl nâleyi kim gülistân etsin seni.
Âr u nâmusun bırak şöhret kabâsından soyun,
Giy Melâmet hırkasın kim ol nihân etsin seni.
Yüzünü yerler gibi ayaklar altında ko kim,
Hak teâlâ başlar üzre âsumân etsin seni.
Verme râhat nefsine dâim gazâ-yi ekber et,
Kâbe-i dil feth olup dârül-emân etsin seni.
Gel Niyâzi'nin elinden bir kadeh nûş eyle kim,
Mahvedip nâm-ı nişânın bî-nişân etsin seni.

Zühdünü ko aşka düş ehl-i canân etsin seni,
Pîr-i aşka kulluk et cânâne cân etsun seni.
Zühdünü koy aşka düş canân ehli etsin seni,
Aşkın üstâdına kulluk et, cânâne cân etsin seni.

Bir zaman bülbül gibi efgânın ağdır[1116] ***göklere,***
Şol kadar kıl nâleyi[1117] ***kim gülistân etsin seni.***
Bir zaman bülbül gibi efgânını yükselt göklere,
Şu kadar inilti kıl ki gülistân etsin seni.

Âr u nâmusun bırak şöhret kabâsından soyun,
Giy Melâmet hırkasın kim ol nihân etsin seni.
Âr ve nâmusun bırak şöhret cübbesinden soyun,
Melâmet hırkasın giy ki ol gizli etsin seni.

Melâmet: Kınanmışlık. İtab ve serzenişlik. Rezillik ve rüsvaylık.

Melâmetîliğin pîri sayılan Hamdun Kassâr kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz, melâmet yolunun ne olduğunu soran İbrahim el-Kannâd'a ***"Halk için süslenmeyi, her hal ve davranışta halkın rızasını gözetmeyi kesinlikle terk etmen ve kınayanın kınamasının seni Allah yolundan alıkoymamasıdır."***

[1116] **Ağmak:** Yukarı kalkmak, yükselmek, yukarıya meyletmek. Buhar olup yukarı kalkmak, buharlaşmak

[1117] **Nâle:** f. İnleyen, sızlayan, figân eden.

[1118] der. Buradaki halkın tavrını dikkate almama ve kınayanın kınamasına aldırmama meselesi, kişinin kendisi dışında oluşmuş dindarlık ölçülerine bir tepkidir. Yoksa onlarla zıtlaşmak değildir. Çünkü bir şekilde;

> Dinde tanrı rızası için istenen şey, aslında bütün için, topluluk için gerçekleşmektedir. [1119]

Melâmetînin özellikleri arasında sayılan, kişinin nefsini kınaması/eleştirmesi de aslında bu meseleyle ilgilidir. Çünkü bu, herkese kendi durumuna ve konumuna uygun bir dindarlık anlayışı oluşturma yükümlülüğü getirmektedir. Bu işi dışarılarda bir yerde aramak yanlış ve boşunadır. Melâmet ehlinin ***"sufilerce kabul gören ve benimsenen çoğu şeye karşı"*** olmasının geri planında bu anlayışın önemli bir yeri vardır.[1120]

"Melâmet, terk-i ibadet, terk-i adab-ı şeriat terk-i esrar-ı tarikat değildir. Melamet "tesettür" demektir. Cümle evliyaullah hırka-i melamete bürünmüşlerdir. Melâmi demek, ma'na-i ihlasa riayet ve kaide-i sıdk-ı derûni için ihfa-yı salah ve taat ve setr-i hayrat ve ibadet etmek demektir." [1121] Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz tarikan halvetî iken mesleken Melâmîdir. Esâsen melâmet bir tarikat değildir bir meslekî halil ve mevhibeî celildir. Her tariktan zuhur eder. "Her tarikin gayesi (sonu) melâmettir" sözü buna bir burhânı celildir. Zira meslek başka, tarikat başkadır. Kur'ân-ı Kerim'de haklarında buyrulmuştur ki:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَاْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى

الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

[1122] "Ey imân edenler! Sizden her kim dininden dönerse, muhakkak Allah Teâlâ bir kavmi getirir ki, onları sever, onlar da O'nu severler. Mü'minlere karşı mütevazi olurlar, kâfirlere karşı da izzet sahipleri bulunurlar. Allah yolunda savaşa atılırlar ve <u>kınayanın kınamasından korkmazlar.</u> İşte o, Allah Teâlâ'nın fazlıdır, onu dilediğine verir ve Allah Teâlâ vâsidir, alîmdir." [1123]

<u>Yüzünü yerler gibi ayaklar altında ko kim,</u>

[1118] Sülemî, ***Risale***, 71
[1119] (Max HORKHEİMER, 2005), s. 132
[1120] (KONUR, Sayı XXI, İzmir 2005,)
[1121] (ÇİMEN, 2002), s.37
[1122] Mâide, 54
[1123] (ERGİN Hasan Cafer, Yz_K.000544 -297.792 Belediye Yazmaları - Depo), v.6-7

<u>Hak teâlâ başlar üzre âsumân etsin seni.</u>
Yüzünü yerler gibi ayaklar altında koy ki,
Hak teâlâ başlar üzerinde gökyüzü etsin seni.

<u>Verme râhat nefsine dâim gazâ-yi ekber et,</u>
<u>Kâbe-i dil feth olup dârül-emân etsin seni.</u>
Verme râhat nefsine dâim en büyük savaşı et,
Gönül Kâbe'si feth olup emin yurt etsin seni.

Amellerin en zoru küçük cihaddır. Çünkü bu cihad küffarın elinde bulunan ruhu kurtarıp Allah Teâlâ'ya satmaktır. Cihadın en zoru ve en büyüğü nefisle savaşmaktır. Çünkü bu savaşta her zaman ve her an ruhu feda etmek vardır. Nefis baş kaldırdıkça hemen onu öldürmek gerekir. Aksi takdirde nefis bir ejderha olur, ruhu ısırıp derhal öldürür.

Ama bu işi yapmak öyle kolay değildir. Bu, zayıfların yapabileceği bir iş değildir. Yakin nuriyle kuvvetlenmiş, şüpheden ve yalandan kurtulmuş olanların işidir.

Lakin bunun başlangıcı, amellerin kolayından gücüne doğru gide gide amelleri düzeltmektir ta ki nefis memleketlerinin etrafı eksilsin ve ruh memleketlerinin etrafı artsın. Eğer salik böyle yaparsa elbette Allah Teâlâ'nın yardımıyla nihayet nefsi yener. Nitekim Cenabı Hak Teâlâ Hazretleri buyurmuştur: ***"Görmüyorlar mı ki biz arzı getirip uçlarından eksiltiyoruz? Onlar mı üstün geliyorlar?"*** [1124] Bu ayet, her iki cihanın, tamamen üstün gelmek için ilerlediklerine delalet eder.

Fakat elbette küçük muharebede askere bir kumandan lazımdır. Böyle olduğuna göre elbette büyük muharebe olan nefis mücahedesinde de bir kumandana ihtiyaç vardır. Çünkü nefis mücahedesi birçok bakımlardan ötekinden zordur. Nitekim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz: ***"Küçük muharebeden büyük muharebeye dönüyoruz."*** [1125] buyurmuşlardır. Bu mücahedenin kumandanı mürşid, en kuvvetli aleti (silahı) de şeyhin verdiği TEVHİD'dir. Sonra talibin istidadına göre şeyhin emrettiği diğer ameller gelir. Fakat avam için Büyük Cihad, kâmil, iman, riyasız, işittirmesiz, kendini beğenip kendini temize çıkarma olmadan şeriatle amel etmektir. Fazlasını yapmakla da Allah Teâlâ'ya yaklaşmaya devam eder. Nitekim bir Hadis-i Kudsi'de Cenâb-ı Hak Teâlâ Hazretleri

---

[1124] Enbiya, 44

[1125] ***"Küçük cihattan büyük cihada dönmüş bulunuyoruz" sözüne karşılık büyük cihadın ne olduğu sorulunca; Dikkat edin o, nefis mücadelesidir" buyurdu.*** (Suyûtî. Câmi'us-Sagîr. II/253: İbn. Hacer. İbn. Aliyenin sözü olarak rivayet ederken. Irâkî ve Beyhakî zayıf bir senedle Cabirden rivayet etmişlerdir.; bkz. Aclunî. I/424. 425)

şöyle buyurmuştur: ***"Kulum bana nafilelerle o derece yaklaşır ki onu severim. Onu seversem, onun gözü, kulağı olurum... Kul, bununla Allah Teâlâ'nın nuruna nail olur.*** Allah Teâlâ ile olan akibetinden pişman olmaz. Zira sevgilinin yaptığı her şey, sevgilidir.[1126]

Gel Niyâzi'nin elinden bir kadeh nûş eyle kim,
Mahvedip nâm-ı nişânın bî-nişân etsin seni.
Gel Niyâzi'nin elinden bir kadeh iç ki,
Mahvedip nâm ve nişânın nişansız etsin seni.

[1126] (ATEŞ, 1971), ELLİ İKİNCİ SOFRA

205

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

Belirmez Ârifin nâm-ü nişânı,
Değil irfân, filân ibn-i filânı,
Yerin terk edenin yoktur mekânı,
Hakîkât ehlinin olmaz nışânı.
  İzi yoktur ki izinden biline,
  Dahi tozmaz ki tozundan biline,
  Sen anı sanma sözünden biline,
  Hakikât ehlinin olmaz nişânı.
Ne denli var ise âlemde evsâf,
Sıfatlanır ânı bil ehl-i â'raf,
İnâd ehli değilsen eyle insâf,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
  Sen anın sabr u şükrünü sorarsın,
  Bulamazsın o vasfıyla yürürsün,
  Bilindi kim nişânını ararsın,
  Hakikât ehlinin olmaz nişânı.
Kubâb-ı Hakk-ta mestur olan erler,
Sıfât-ı halk içinde görünürler,
Ne doğarlar onlar ne dolanurlar,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
  Gazab şehvet iki ayaktır anlar,
  Binip üstünde seyyâh oldu canlar
  Bularla çıktılar arşa çıkanlar,
  Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Ne kim âfâkta hor görmezse ârif,
Vücûdunda da olmaz anı sârif,
Anın için der bunu ehl-i maârif,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
  Görünse taşradan bir vasf-ı fâil,
  İçinden de biri olsa mukâbil,
  Yakına yardım eyle olma hâ'il,
  Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Anı uran urur ağlatmak için,
Ya gayret gösterir darlatmak için,
O da ağlar darılır çatmak için,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
  Nefessiz dünyada bir harf dirilmez,
  Nefes de harfe boyanır arılmaz,

Şu kim Hakk-tan gelir cânâ yorulmaz,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Cihanda bir gürûh olmaz ki ey cân,
Bulunmaya içinde ehl-i irfân,
Olur mevsûf sıfatlar ile her an,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Kimi şâdân, kimi nâşâd olurlar,
Kimi üstâd, kimi nerrâd olurlar,
Niceler sûretâ cellâd olurlar,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Şerîatle olursa ger ol ef'âl,
Dime ana ki bu gâyet bed ef'âl,
Şer'i red etmese sen de kıl ikbâl,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Ne kim mevcûd oluptur bu cihânda,
Ger işlense kamu yerli yerinde,
Bahâne bulamazlar hiç birinde,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Niyâzî ye gelir her gayb u hâzır,
Görünür cümle a'râz ve cevâhir,
Nişâniyle olur herbiri zâhir,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Belirmez Ârifin nâm-ü nişânı,
Değil irfân, filân ibn-i filânı,
Yerin terk edenin yoktur mekânı,
Hakîkât ehlinin olmaz nışânı.
Belirmez ârifin nâm ve nişânı,
Değil irfân, filân çoçuğu filânı,
Yerin terk edenin yoktur mekânı,
Hakîkât ehlinin olmaz nışânı.

Hakikat erinin bu âlemde bir nişanı olsaydı,
Hatıra gelen bütün ilâhî remizlere tercemân olurdu.[1127]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Allah Teâlâ'nın nice pejmürde, saçları dağınık ve eski elbiseleri olan öyle kulları vardır ki; kendilerine iltifat edilmez. Allah Teâlâ'ya yemin etse-

[1127] (MEVLANA, et al., 1965), I. Meclis

ler, Allah onları yalancı çıkarmaz. Bera b. Malik onlardandır.” [1128]

İzi yoktur ki izinden biline,
Dahi tozmaz ki tozundan biline,
Sen anı sanma sözünden biline,
Hakikât ehlinin olmaz nişânı.
İzi yoktur ki izinden biline,
Dahi tozmaz ki tozundan biline,
Sen anı sanma sözünden biline,
Hakikât ehlinin olmaz nişânı.

Niyâzî-i Mısrî kaddese’llâhü sırrahu’l azîz bir zaman oğlu Ali Çelebi hakkında cami kürsisinden söylediği sözlerdir.

Rakım Efendi, Şeyhi Muhammed Mevlevi Efendi'den dinlediği hadiseyi şöyle anlatıyor? “Hazret-i şeyh Mısrî Efendi, daha önce oğlu Ali Efendi hakkında herhangi bir olumsuz şey söylemediği halde bir gün hankahda kürside va'z ederken birden

“Bu ana dek benim akvâlimi hilafa hami etmeyüp tasdik ve tahkik eyliyen dostlarım ve dervişlerim bi rayb u riya ve bi-şek ü murâ malumunuz olsun ki bu vakte dek benim oğlum i'tikad eylediğiniz Ali benim oğlum değildir. Benden değildir. Her kimse ki beni ister ve sever böylece bilsin bu güne dek ayan u beyan itmemiş idim lakin vaki'ul hal bu idüginde iştibah itmeyesiz” anlamında sözler söylemişler. Bu konuşmayı duyanlar acaba bu da önceleri gelen cezbeli konuşmalardan birini 'Havadis-i rüzgârdan bir kaziyyeye mebni midir' şeklinde düşünürler. Daha sonra Mehmed dede Mısrî ile yalnız kaldığında bu konuşmanın anlamını sorduğunda Mısrî'nin verdiği cevap çok farklıdır.

“Benim oğlum Şeyh Ali şer'ü 'akl ve nefsü'lemr hükmü üzre sahih-ü salim kurretül-aynım sulbi oğlumdur. Lakin senin dahi malumundur, taraf-ı hilafımızda çok eyyamdır ki zorba zevi hile vü keydilerine ittika vü 'avna ve mürdelerine i'tina idüp her zaman teşmiri said husumet ve sahte zeyl-i 'advet ü buğz ve kin ü kasd-ı intikâm-ı şeytanî iden mungaşıbân-ı müdebbirân bi-keremillah-i teala biz labis-i libâs hayat oldukça ne bana ne evlad u 'ıyalimize zarar-ı beyyin ve keder zahirasına kadir olur değillerdir lakin... Fakat benim vefatımdan sonra onlara zarar vermelerinden korktuğum için böyle bir şey yapıp onlara gelebilecek tehlikeyi önlemek istedim” diye ifade ediyor.[1129]

[1128] Tirmizi Hasen sahih olarak kabul etmiştir. Bkz. Tirmizi, Menâkıb. 55

[1129] Kerim KARA, Vâkıât-ı Niyâzî-i Mısrî, Ankara, 1997, Yüksek Lisans Tezi, s.XXV

Ne denli var ise âlemde evsâf,
Sıfatlanır ânı bil ehl-i â'raf,[1130]
İnâd ehli değilsen eyle insâf,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Ne denli var ise âlemde vasıfları
Bil â'raf ehli Sıfatlanır onu,
eyle insâf inat ehli değilsen,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Beyâzid-i Bestâmî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz buyururlar ki

"İlk zamanlarımda beni görenler âbid ve zâhid olurlardı. Son zamanlarımda görenler mülhid ve zındık olurlar. Evvelki hallerimde gündüz oruçlu, geceler namazkâr idim. Tâ vuslat âlemini buluncaya kadar. Birliğe yettiğim zaman ise şöyle dedim.

"Leyse fî cübbetî sivallah ve sübhâne mâ azama şânî" *"İbâdet benden kalktı". Görenler, "ibâdet fayda etse Beyâzid'e ederdi" dediler.*

"Bunu söyleyenler gafiller idi ki benim mertebemi bilemediler. Zındık ve mülhid olmalarının sebebi budur." [1131]

Sen anın sabr u şükrünü sorarsın,
Bulamazsın o vasfıyla yürürsün,
Bilindi kim nişânını ararsın,
Hakikât ehlinin olmaz nişânı.
Sen anın sabr ve şükrünü sorarsın,
Bulamazsın o vasfıyla yürürsün,
Bilindi ki nişânını ararsın,

[1130] **A'raf:**(Arf. C.) Sırt, tepe. Özel manası Cennetle Cehennem arası bir yer.(Arf, herhangi bir yüksek yer demektir ki, bu münâsebetle atın yelesine, horozun ibiğine arf denilmiştir.)(A'raf, meşhur bir kavle göre Cennet ile Cehennem arasındaki hicabın, surun yüksek tepeleri demek olur. İbni Abbastan sıratın şerefeleri diye bir kavil de mervidir. Fakat Hasanı Basri Hazretleri demiştir ki, A'raf ma'rifettendir. Ve mânâ "Ehl-i Cennet ile ehl-i Nârı simalarından tanımak üzere bir takım rical vardır demektir. Kendisine bu rical "hasenat ve seyyiatları müsavi olan kimselerdir" denildikte dizine vurmuş ve bunlar, demiş, Allah tealânın ehl-i Cennet ile ehl-i Nârı tanımak ve birbirinden temyiz etmek üzere tâyin buyurduğu bir kavmdir. Vallahi bilmem belki bazısı şimdi beraberimizdedir. Hâsılı A'raf üzerindeki ricalin tefsirinde başlıca iki kavil vardır. Birincisi Ebu Huzeyfe ve saireden mervi olduğu üzere bunlar amelde kusur etmiş ve mizanda hasenat ve seyyiatları müsavi gelmiş bir taife-i muvahhidindir ki Cennet ile Cehennem arasında bir müddet kalırlar. Sonra Allah Tealâ haklarında bir hüküm verir. (İkincisi) Bunlar Enbiya, şühedâ, ahyar, ulemâ veya rical suretinde görünür. Melâike gibi dereceleri yüksek bir takım zevattır.) (E.T.)

[1131] (Niyâzî-i Mısrî, 2003), s. 41

Hakikât ehlinin olmaz nişânı.

Kubâb-ı*[1132] *Hakk-ta mestur olan erler,
Sıfât-ı halk içinde görünürler,
Ne doğarlar onlar ne dolanurlar,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Hakk'ın kubbelerinde gizlenmiş olan erler,
Halk sıfât-ı içinde görünürler,
Ne doğarlar onlar ne dolanırlar,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz ehlullah denilen mürşidin olması gereken hali şu şekilde açıkladığını görüyoruz. "Ehlullah denilen mürşid öyle olmalıdır ki, meselâ onun dört adet dervişi olsa, ayrı yerlerde aynı vakitte irtihal-i dar-ı beka etmelerine az bir vakit kala kendisinden "istimdad-ı ruhanide olsalar" o mürşid bir vakitte dördünün de yanı başlarında bulunup iman selameti ile hüsn-i hatimelerine ve şeytanın şerrinden Allah'ın kudreti ile muhafaza edip, ayrıca dördü ile kendisinden cenazelerine imamette bulunmalarını rica ettiğinde mürşid olan zatın her birinin cenazelerinde imamette bulunup cemaat-i müslimine cenaze namazlarım kıldırmak. Yine zahirde muhal sayılan amellerin onun yanında çok kolay ameller olması gerek diye vasfediyor. [1133]

Bu fukaraya nişândur Allah Teâlâ'dan başkası onlara muttali olamaz bi-nişânı bi-nişân bilir ancak.[1134]

Gazab şehvet iki ayaktır anlar,
Binip üstünde seyyâh oldu canlar
Bularla çıktılar arşa çıkanlar,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Gazab şehvet onlar iki ayaktır,
Binip üstünde seyyâh oldu canlar
Arşa çıkanlar bunlarla çıktılar,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

İnsân-ı kâmil, cismânî şehvetine hâkim olduğu gibi, aklıda, nefsânî şehvetine galiptir. Bedeninde beşerî yönüyle şehvet peyda olsa, o şehvet onun

---

[1132] **Kubab:** Kubbeler; Bir yere toplanmış kum.
[1133] Kerim KARA, Vâkıât-ı Niyâzî-i Mısrî, Ankara, 1997, Yüksek Lisans Tezi, s.XXVI
[1134] (ÇEÇEN, 2006), s.71; (Niyazî-i MISRÎ, 1223), s. 42a

ayağını Hakk yolunda kaydıramaz. Çünkü aklı dağ gibi sabit ve muhkem durur. Şehveti aklına karşı saman çöpü gibi kalır, bedeni ve aklı onun icrasına meyletmez.

İnsân-ı kâmil, öfke ve kîn hâsıl olduğu vakit sabrederer. Karârında ve sebatında sabrı gevşeyip öfkenin ve kininin hükmünü icraya meyletmez. Ancak kâmil olmayan insanlar bu iki tehlikenin madurları olmaktadırlar.

> " Şehvet, topuklarımızı kemiren bir fahişedir! Ve bu fahişeden bir parça et esirgendiğinde bir parça ruh için yalvarmayı çok iyi becerir.' "
>
> "Gördüğünüz gibi sorun, cinselliğin *olup olmamasında değil,* başka bir şeyi, ondan çok daha değerli, sonsuzluk kadar kıymetli bir şeyi yok etmesinde! Şehvet, tahrik olma, tensel zevkler; bunların hepsi köle edicidir! Yığınlar, şehvet yalağından beslenen domuzlar gibi bir yaşam sürerler." [1135]
>
> Theophastros, gerçek bir filozofa yaraşır biçimde, genellikle yapıldığı gibi, hataları sınıflandırırken, aşırı cinsel istekten ötürü işlenen hataların, öfkeyle işlenenlerden daha ciddî olduğunu söylüyor. Çünkü öfkeye yenik düşen bir insanın, bir çeşit acıyla ve bilinçsiz bir yürek burkulmasıyla mantıktan uzaklaşacağı açıktır, oysa aşırı cinsel istekten ötürü kusur işler, hazza yenik düşerse, daha aşırı, suç işlerken de daha onursuz görünür. Theophastros haklıydı; hazdan ötürü işlenen suçun, acıyla işlenen suçtan daha çok kınanmayı gerektirdiğini söylerken bir filozofa yaraşır biçimde konuşuyordu. Sonuç olarak, birinci durumda, suç işleyen önce bir başkası tarafından haksızlığa uğratılmış ve duyduğu acıdan ötürü öfkeye kapılmıştır; ikinci durumda ise, kendi eğiliminden ötürü bir haksızlık yapmaya itilmiş, arzusu kamçılandığı için öyle davranmıştır.[1136]

Ne kim âfâkta [1137] ***hor*** [1138] ***görmezse ârif,***
Vücûdunda da olmaz anı sârif,[1139]
Anın için der bunu ehl-i maârif,

[1135] (YALOM, et al., 2000), s. 129

[1136] (Marcus AURELIUS, 2006), II. Kitap, 10, s. 42

[1137] Afak: Ufuklar. Yerle göğün birleştiği gibi görünen uzak dâire. Etraf. Cihetler. Mc: Görüş ve dönüş sınırları. (Zıddı: Enfüs'dür.)

[1138] **Hor:**f. Kıymetsiz, ehemmiyetsiz. Adi. Güneş, ışık, aydınlık. Yiyen, yiyici anlamında olup, birleşik kelimeler yapılır. Meselâ: Miras-hor : Miras yiyen

[1139] **Sarf:** (C.: Süruf) Harcama, masraf, gider. Fazl. Hile. Men etme. Bir kimseyi yolundan ve işinden ayırıp başka tarafa yöneltme. Farz. Gr: Bir lisanı meydana getiren kelimelerin değişmesinden, birbirinden türemesinden bahseden ilim şubesi. Kelime bilgisi. Kelime şekli bilgisi. Morfoloji. Tasrif çeşitlerini, isim ve fiil nevilerini öğreten ilim. Para bozma.

<u>Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.</u>
Ne kim âfâkta aydınlık görmezse ârif,
Vücûdunda onu harcayan da olmaz,
Onun için der bunu maârif ehli,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Bir şeyh-i arif ve mürşid-i kâmile intisab edip, hem söz ve hem de icraat bakımından onun emrine itaat edip, kendini ona teslim edip, ona gerekli hizmeti yaparsa, o da onu, ananın çocuğunu beslediği gibi rûh-i sultanînin gıdası olan, evrâd, ezkâr, ilim ve ma'rifet ile beslerse, kâh muhabbet, kâh celâl ile, mânevî yolculukta onu kötü fiillerden vazgeçirip şeytanın hortumundan ve iblis yüzlü kimselerden muhafaza edip, irşâd ederek o kimseyi Allah Teâlâ'nın sırlarını bilme mertebesine ulaştırır.

Fahri Kâinat Efendimizden alınan Mâye-i Muhammedî ve nefesi Ahmedî'yi, mürşidler, devri teslim ederek el'ân devam ettirmektedirler. Kıyamette İsrafil aleyhisselâmın sûr'a üfürmesiyle bütün ölülerin tekrar dirileceği gibi, mürşid-i kâmillerin nefesi de ölü hükmünde olan rûh-i sultaniyi uyandırır ve ona zindelik verir. Veliyyullah'ın *(Allah dostlarının)* nefesleri, İsrafil'in sûr'u gibidir. Rûh-i sultanîyi uyarmanın bundan başka yolu yoktur.

Ey sâlik!

Mürşidânda olan rûh-i sultanî, erkek menzilesindedir. Sâlikte, ölü hükmünde olan rûh-i sultanî, kadın menzilesinde olup, mürşidde olan nefs-i âlî, cevher *(öz)* menzilinde olup, o mürşid-i kâmil, nefs-i âlî olan cevheri, sâlikin ya ağzından ya da kulağından ilkâ eylediğinde, müridde ölü hükmünde olan rûh-i sultanî hâmile olur. Müridin isdi'dadına göre, üç seneden on iki seneye kadar ondan, *(mânevî)* bir çocuk doğar ki mürşidler buna **"kalp çocuğu" (Veledi Kalp)** derler. O kalp çocuğu da, ya erkek, ya da dişi olabilir.

Eğer, doğan çocuk erkek olursa, o mürid ilerde **"şeyh-i arif ve mürşid-i kâmil"** olup irşad sahibi olur. Yani, başkalarını da irşad eder. Zîra ehl-i tarik arasında **"ilm-i ledün"** ve **"ilm-i bâtın"** dedikleri şey, kalp çocuğunun ilmi ve kelâmıdır *(konuşmasıdır).* Ve meşâyihin kalbinden doğan tulûat-ı mezkûrâtın eserleridir. O *(mânevi)* kalp çocuğunun erkek olarak doğması, müridin isti'dâdı ve mürşidin himmetiyle olur.

Eğer kalp çocuğu, kız olursa, o kimsenin ancak kendisi irşada kadîr olup, başkasının irşadına kadîr olamaz. Ve başka kimseler de ondan feyiz alamaz.

Meşâyihin de olur olmaz kimseye bey'ât vermesi caiz değildir. Zira intisab edecek kimsede kabiliyet ve isti'dat *(yeterli ve becerikli olma)* şarttır. İsti'dâdı ve kabiliyeti olmayan kimseye, meşâyihin bey'ât ver-

mesi ayn-î hatanın *ta kendisidir.* [1140]

"Tecellî, herkesin istidat ve kabiliyetine, yani kabına göredir. Bu kaplardan meselâ bir fincanın, bir bardağın üstünden deryayı da geçirsen, istiabı kadar alır ve dolunca da, hal diliyle; doldum, diyerek geri kalan akıp gider. Keza bir kazan, bir havuz ve ilh... için de aynı kânun hâkimdir. Tâ deryaya varıncaya kadar...

Gerçi her kabın dolunca, doldum, demesi tabiîdir. Fakat bir fincanın bir kazana nisbetle doldum diyip övünmesi ne kadar gülünçtür.

İşte, bu alış ve istidat sebebiyle, herkese kabiliyetine göre tecellî vâki' olur. Fakat azamet-i ilâhiyyeye nihayet yoktur. Öyle olmamış olsa, Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem:

"Yâ Rabbî senin marifetini hakkıyla bilemedik" buyurur muydu?" [1141]

Görünse taşradan bir vasf-ı fâil,
İçinden de biri olsa mukâbil,
Yakına yardım eyle olma hâ'il,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Görünse taşradan bir iş yapanın vasfı,
İçinden de biri olsa bedel,
Perde olma yakına yardım eyle,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Allah Teâlâ yanındaki yerini öğrenmek istersen, seni nerede kullandığına bak. Ne şekilde olursa olsun bütün yaratılmışların kudreti onun kabzındadır.

Anı uran urur ağlatmak için,
Ya gayret gösterir darlatmak için,
O da ağlar darılır çatmak için,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Onu vuran vurur ağlatmak için,
Ya gayret gösterir darlatmak için,
O da ağlar darılır çatmak için,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Her kim benim veli kullarımdan birisine düşmanlık ederse, ben ona

[1140] Şeyh Mustafa Kabûlî er-Rifâî, Kenzü'l-Esrâr, İst., 2001, s.31-32
[1141] Ken'an Rifâî, *Sohbetler.* s. 17

harp açarım.." [1142]

Hikâye:

Kasabın biri veresiye et verirmiş. Bir çocuk da çırağıymış. Dükkânda veresiyeleri yazarmış. Kasap yaz dermiş; filân bu kadar borç aldı, filânda bu kadar alacağımız var. Günün birinde leş yiyen bir kuş uçup havadan iner; bir parça et kapıp havalanır gider. Kasap,

"çocuk" der, ***"yaz; etin dörtte bir parçası, şu leş yiyen kuşta; onda da bu kadar alacağımız var."***

Bir başka gün, leş yiyen kuş, âdet edindiğinden gene gelir, et kapmaya uğraşır. Kasap, bir düzen kurmuş; kuş tuzağa tutulunca başını koparır, kanaraya, öbür kuşlara ibret olsun diye asar. Çocuk,

"usta" der,

"senin kuştaki alacağını yazdım. "Ey nefislerine uyup hadden aşırı hareket edenler" hükmünce hani; şimdi kuşun da sende alacağı var, ne kadar yazayım? Usta, yenini-yakasını yırtar da der ki:

"Et işi kolay, fakat baş isterlerse ne yapacağım ben?" [1143]

Nefessiz dünyada bir harf dirilmez,
Nefes de harfe bulanır arılmaz,
Şu kim Hakk-tan gelir cânâ yorulmaz,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Nefessiz dünyada bir harf dirilmez,
Nefes de harfe buyanır arılmaz,
Şu kim Hakk-tan gelir cânâ yorulmaz,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Cehennem ateşi, Rabbine:

"Yâ Rabb, bir kısmım bir kısmımı yedi. " diyerek şikâyet etti. Allah da onun, biri kışın, diğeri yazın olmak üzere, iki defa nefes almasına izin verdi." [1144]

Bu sebeble nefessiz bir şey dirilmez. Nefis bile ölür. Zirâ nefis, nefesden müştaktır. Yukarıda geçtiği gibi cihanda hiçbir topluluk olmaz ki, içlerinde

---

[1142] Buhârî. Rikak. 38; İbn. Mâce. Fiten. 16: İbn Hanbel. VI/256:

[1143] (MEVLANA, et al., 1965), I. Meclis

[1144] Hadis değişik lafızlarla Ebû Hureyre (r.) ve Enes b. Mâlik'den (r.) rivayet edilmiştir. Ebû Hureyre (r.) rivayeti için bak: **Buhârî,** Mevâkît (8), **9,** Bed'ul-Halk (59), **10. Tirmizî,** Sifatu Cehennem (40), 9, hd. no: 2592. **Dârimî, 2,** 340, Rikâk (20), 119. **Musned, 2,** 238. 277. 503. **Zevâid. 10,** 388. Enes b. Mâlik (r.) rivayeti için bak: Zevâid, 10. 388.

bir Ârif bulunmasın. Hatta üç evlik bir köyde bile bir Ârif kişi bulunur, bulunmazsa o köy, o topluluk harab olur. Cenab-ı Hakk o topluluğu ve o köyü o Ârif ile korur. Onlar "Kutup" lardır, fakat bu hususu kendileri de bilmezler.

Cihanda bir gürûh olmaz ki ey cân,
Bulunmaya içinde ehl-i irfân,
Olur mevsûf sıfatlar ile her an,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Cihanda bir bölük olmaz ki ey cân,
Bulunmaya içinde ehl-i irfân,
Vasıflanmış olur sıfatlar ile her an,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Kimi şâdân, kimi nâşâd olurlar,
Kimi üstâd, kimi nerrâd[1145] ***olurlar,***
Niceler sûretâ cellâd olurlar,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Kimi sevinçli, kimi üzüntülü olurlar,
Kimi üstâd, kimi tavlacı olurlar,
Niceleri sûrette cellâd olurlar,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Şerîatle olursa ger ol ef'âl,
Dime ana ki bu gâyet bed ef'âl,
Şer'i red etmese sen de kıl ikbâl,[1146]
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Eğer fiileri şerîatle olursa,
Deme ona ki bu gâyet kötü fiiller,
Şer'iatı red etmese sen de kıl teveccüh,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

"Şüphesiz ameller, niyetlerle beraberdir. Kişiye de ancak niyet ettiği vardır.

Kimin hicreti Allah Teâlâ ve Rasûlu için ise, hicreti Allah Teâlâ ve Rasûlünedir.

Kimin hicreti de kavuşacağı bir dünyalık veya bir kadın nikâhlamak için ise, onun hicreti de ancak niyet ettiği şeyedir."

[1145] Hüneri Tavla oyuncusu

[1146] **İkbal**: Bir şeye yönelmek. Teveccüh etmek. Reddetmeyip kabul etmek. Bir şeyi birinin önüne götürmek. Baht açıklığı. Talih. Refah. İstemek. (Bak: İdbar)

[İnsanın niyeti ve bunun sonucunda hareket planında ortaya çıkan fiillerinin temel gerçekliği hususunda net bir sonuca varılamadığı gibi kişinin, türlü savunma mekanizmalarının altına gizlenmiş, kendisinin de bihaber olduğu halleri vardır. Yine meleklerin dahi fark edemediği niyetlerin bulunduğu bilinmektedir. Meleklerin şu sözleri buna işaret eder:

"Seni tesbih ederiz, Senin bize bildirdiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphe yok ki alîm, hakîm olan Sen'sin." [1147]

Bu, Âdem aleyhisselâmın yaratılışında dolayısıyla mahiyetinde bulunan bir gizlilik olup Âdem aleyhisselâm ile başladığı gibi Allah Teâlâ'ya kadar varacaktır. Seyrin bir yerlerinde bu gizlilik sürekli baş gösterirken sırasıyla zahirden batına doğru her ilerleyişte bir öncekinin bir sonrakinden habersiz olduğu görülmektedir. Şimdi hatırlayamamakla birlikte bir zaman şuur altı ile yaşayıp etkisi altında kaldığımız ve yine bilgisine henüz sahip olmayıp varlığımızda hali hazırda cereyan etmekte olan tüm hadiseler bu gizlilikle hareket eder. İnsanın kendi şuuruyla yaptığı izahlar birçok bahaneyi de içerdiğinden hareketinin mahiyetini açıklamaktan çok uzaktır.

Allah Teâlâ hesap gününde, amelleri sorgularken, insanı; ***"Hayır bunu şu niyetle yaptın!"*** cümlesine çokça muhatap kılacaktır. Bu tip bir sorgulama insanın korkunç derecede strese girmesine sebep olacağı gibi ***"terlere batacak"*** ifadesiyle açıklanmaktadır. Burada, amellerin zahiri şeklinin kişiyle bağlantısının yanında menfaat, bencillik gibi duyguları içeren batıni yönü son derece ağırlıklı bir durum oluşturacaktır. Bu bakımdan, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ***"Senden sana sığınırım"*** şeklinde dua etmesi yine hesap gününün zorluğuna işaret etmektedir. Her insanın ilah inancı nefsi ile başlayarak, çeşitli merhalelerden geçer ve nihayetinde Allah Teâlâ'ya kadar ulaşır.

İbrahim aleyhisselâmın **yıldız, ay** ve **güneşin** ilah olup olmadıklarını sorgulayışından sonra Allah Teâlâ'yı bulmak için geçirdiği merhaleler kısa dönemler içerisinde gerçekleşmemiştir. Bilgisine ve hakikatine erdiği her bir yanlışı terk ederekten ilahi gerçekliğe ulaşmıştır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin **Hira**'daki inzivası da yine benzer süreçler içerisinde geçmiştir. ***"Yolunu kaybetmiş görüp seni doğru yola ulaştırmadı mı?"*** [1148] ayetinde de ifade edildiği gibi bu aşama aşama ilerlemeler onda bunalım dahi oluşturmuştur. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin, inancı ve niyetinde hakikate erişinceye kadar geçirdiği tüm süreçlerde ***"senden sana sığınırım"*** duasına muhtaç olduğu görülmektedir. Yine günah gerektiren bir hali olmadığı halde ***"günde yetmiş defa ve daha fazla istiğfar etmesi"***[1149] her ilerlemede niyet-

---

[1147] Bakara, 32

[1148] Duha, 7

[1149] *"İstiğfâr eden kimse günde yetmiş defa da günah işlemiş olsa bunda israr etmiş*

lerin de başkalaşım gösterdiğini açıklaması açısından önemlidir.

Yakınlık arttıkça başkalaşım gösteren niyetler, insanı daha noksan bir hale getirebileceğinden kişinin bunun farkında olarak (acziyetini bilerek) hareket etmesi gerekmektedir. ***"İyilerin sevapları mukarrebler yanında günah seviyesindedir***" sözü de ilahi mizanda geçerli ölçünün niyetler olduğunun başka bir ifadesidir.

Buradan, niyetlerimizin amellerimizi geçeceği sonucuna varılabileceği gibi her niyetten Allah Teâlâ'ya sığınmak, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin **"senden sana sığınırım"** ifadesini bireysel olarak hayata geçirmektir.

"Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır." [1150] ayetinin işareti ve yine; ***"Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?"*** [1151] ayetiyle kişinin eylemlerinin çıkış noktasında müspet yada menfi yönde sürekli bir değişimin söz konusu olduğu ifade edilmekte ve buna bağlı olarak niyetlerde gizli bir şirk tehlikesinin varolduğu anlaşılmaktadır. Eğer kişinin eyleminin çıkış noktası ilah edinilen nefsin arzusu ise iyi ve doğru zannedilen birçok şeyde yanılgı söz konusu olacaktır.][1152]

Ne kim mevcûd oluptur bu cihânda,
Ger[1153] ***işlense kamu yerli yerinde,***
Bahâne bulamazlar hiç birinde,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.
Ne kim mevcût oluptur bu cihânda,
Şayet işlense hepsi yerli yerinde,
Bahâne bulamazlar hiç birinde,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

sayılmaz" (Tirmizî, Deavât, 107).
[1150] Saffat, 96
[1151] Casiye, 23
[1152] (ALTUNTAŞ, 2009), s.35 - 40
[1153] **Ger:** f. Türkçedeki "eğer" kelimesinin kısaltılmış şekli. Eğer, şayet mânasındadır

TEFVİZ-NÂME[1154]

Hak, şerleri hayr eyler, Zannetme ki, gayr eyler, Ârif ânı seyr eyler,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Sen Hakk'a tevekkül kıl Tefvîz et ve râhat bul, Sabr eyle ve râzı ol,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Kalbin ana bend eyle, Tedbîrini terk eyle, Takdîrini derk eyle,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Hallâk- u Rahîm oldur, Rezzâk u Kerîm oldur, Fa'âl ü Hakîm oldur,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Bil kâdî-yi'l hâcâtı, Kıl ana münâcâtı, Terk eyle mürâdâtı,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Bir iş üstüne düşme, Olduysa inat etme, Haktandır o, ret etme,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Haktandır bütün işler, Boştur gam u teşvişler, Ol, hikmetini işler,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Hep işleri fâyıktır, Birbirine lâyıktır, N'eylerse, muvâfıktır,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Dilden gamı dûr eyle, Rabbinle huzûr eyle, Tefvîz-i umûr eyle,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Sen adli zulüm sanma, Teslim ol nâra yanma, Sabr et, sakın usanma,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Deme şu niçin şöyle, Bir nicedir ol öyle, Bak sonuna, sabr eyle,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Hiç kimseye hor bakma, İncitme, gönül yıkma, Sen nefsine yan çıkma,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Mü'min işi, reng olmaz, Âkıl huyu ceng olmaz, Ârif dili teng olmaz,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Hoş sabr-ı cemîlimdir, Takdîri kefîlimdir, Allah ki, vekîlimdir,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Her dilde O'nun adı, Her canda O'nun yâdı, Her kuladır imdâdı,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Nâçâr kalacak yerde, Nagâh açar, ol perde, Derman eder ol derde,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Her kuluna her ânda, Geh kahr u geh ihsânda, Her anda, o bir şânda,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Geh mu'tî ü geh mânî',Geh darr ü gehi nâfî',Geh hâfid ü geh râfî'
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Geh abdin eder ârif, Geh emîn ü geh hâif, Her kalbi odur sârif,

[1154] **TEFVİZ:** Birisine bırakma. * İşini Allah Teâlâ'ya havâle etme.

Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Geh kalbini boş eyler, Geh hulkunu hoş eyler, Geh aşkına tûş eyler,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Az ye, az uyu, az iç, Ten mezbelesinden geç, Dil gülşenine gel göç,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Bu nâs ile yorulma, Nefsinle dahi kalma, Kalbinden ırak olma,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Geçmişle geri kalma, Müstakbele hem dalma, Hâl ile dahî olma,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Her dem onu zikreyle, Zeyrekliği koy şöyle, Hayrân-ı Hak ol, söyle,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Gel hayrete dal bir yol, Kendin unut O'nu bul, Koy gafleti hâzır ol,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Her sözde nasîhat var, Her nesnede zîynet var, Her işte ganîmet var,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Bil elsine-i halkı, Aklâm-ı Hak ey Hakkî Öğren edeb ü Hulki
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Vallahi güzel etmiş, Billahi güzel etmiş, Tallahi güzel etmiş,
Allah görelim n'etmiş, N'etmişse güzel etmiş...

İbrahim Hakkı kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

Niyâzî ye gelir her gayb u hâzır,
Görünür cümle a'râz ve cevâhir,
Nişâniyle olur herbiri zâhir,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Niyâzî ye gelir her gayb ve hâzır,
Görünür cümle arâz ve cevherler,
Nişâniyle olur herbiri zâhir,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

206

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bârekellâh gülistân-ı bülbülândır Aspozi,
Cenneti tezkir eder âli mekândır Aspozi.
Mu'tedil âb u hevâ hem müctemi' envâ-i zevk,
Mecma-i bezm -i saâ -i ârifândır Aspozi.
Âb-ı hayvânı beğenmez hasletindendir Mesih,
Aktığınca sanki bir rûh-i revândır Aspozi.
Câme-i hadrâsın eyyâm-ı rebi'de kim giyer,
Şüphesiz menzilgehi Hızr-ı zamândır Aspozi.
Her taraf pür mive-i şirin leb-i dilber misâl,
Yeşil atlasla donanmış nev-civândır Aspozi.
Bî-midâd elması üzre nakş olur ebyât-ı sürh,
Lâ cerem sun-ı Hüdâ'yâ bir beyândır Aspozi.
Ol sebebden ehli pür akl u zekâ vü ma'rifet,
Mahzen-i ehl-i ulûm-u kâmilândır Aspozi.
"Cennat-in min tahti-hel enhâr-u tecrî" dense hûb,
"Hâzihi cennât-i adn-in" den nişândır Aspozi.
Ey Niyâzî ger dokunmasaydı hiç bâd-ı fenâ,
Kim demezdi ana firdevs-i cinândır Aspozi.

Bârekellâh[1155] ***gülistân-ı bülbülândır Aspozi,***
Cenneti tezkir eder âli mekândır Aspozi.
Bârekellâh bülbülbüller gülistânıdır Aspozi,
Cenneti hatırlatan âli mekândır Aspozi.

Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-azizin doğum yeri olan eski ismiyle Aspozi diye bilinen bu yer, Eski Malatya'nın güney-batı tarafında yer alan, geniş bir ovanın kenarında bulunan, Tohma nehrine dökülen bir çayın üzerinde olup, yeri gayet güzel ve ferahlık verici, sokakları muntazam ve temiz bir yer idi. Önceleri Eski Malatya'nın sayfiyesi hükmünde olup, halkın orada yazlık köşkleri vardı. Fakat 1255/1839 tarihinde vuku bulan Nizip Muharebesi esnasında, Hafız Paşa kumandasında pek çok asker Eski Malatya'ya gelmiş olduğundan, halk, o yıl Aspozi'den şehre dönemeyip orada kışlamaya mecbur kalmış ve o zamandan beri orada kalmaya alışmışlardır. Ayrıca ertesi yıl şehri terk eden askerler giderlerken, evleri barkları yıkıp gitmişlerdi ki; o tarihten sonra halk, Eski Malatya'ya dönmeyip Aspozi'de kalmaya başlamışlar, böylece de Malatya adı, zamanla Aspozi'ye intikal etmiş oldu.

[1155] **Barekallah:** Allah mübarek etti. Allah mübarek etsin. Hayırlı ve bereketli olsun

Aspozi hakkındaki başka rivayetlerde şunlardır.
-Eski Malatya'nın yazlığı
-Soğanlı Köyü
-Malatya'nın Soğancık nahiyesi
-Şimdiki Malatya'nın güney-batısında yer alan Yeşilyurt ilçesi
-Bugünkü Konak (Yukarıbanazı) kasabası [1156]

Mu'tedil âb u hevâ hem müctemi' envâ-i zevk,
Mecma-i bezm -i safâ -i ârifândır Aspozi.
Ölçülüdür suyu havası hem toplanmış çeşitli zevkler,
Safâ meclisi ârifân toplantısıdır Aspozi.

Âb-ı hayvânı beğenmez hasletindendir Mesih,
Aktığınca sanki bir rûh-i revândır [1157]***Aspozi.***
Hayat suyunu beğenmez hasletindendir Mesih,
Aktığınca sanki bir akıcı rûhdur Aspozi.

Câme-i[1158] ***hadrâsın eyyâm-ı rebi'de kim giyer,***
Şüphesiz menzilgehi Hızr-ı zamândır[1159] ***Aspozi.***
Yeşil elbisesini rebîulevvel günlerinde ki giyer,
Şüphesiz konak yeri Hızırın kefilidir Aspozi.

Her taraf pür[1160] ***mive-i şirin leb-i dilber misâl,***
Yeşil atlasla donanmış nev-civândır Aspozi.
Her taraf dolu meyve şirin dudaklı dilber misâli,
Yeşil atlasla donanmış delikanlıdır Aspozi.

Bî-midâd elması üzre nakş olur ebyât-ı sürh[1161]
Lâ cerem sun-ı Hüdâ'yâ bir beyândır Aspozi.
Mürekkepsiz elması üzre nakış olur kızıl beyitler,
Şübhesiz eseri Hüdâ'yâ bir beyândır Aspozi.

[1156] (AŞKAR, 1997), s.44 (Tahlili için bkz)
[1157] **Revan:**f. Giden, akıcı. Derhal. Ruh, can. Nefs-i nâtıka. Edb: Su gibi akıp giden güzel söz.
[1158] **Came:** f. Evde giyilen bol elbise. Elbise, çamaşır. Sevb, libas
[1159] **Zaman:** Zaman; Kefil olma, kefillik. Bir şeyin mislini veya değerini vermek üzere zarara karşı kefil olma, garanti.
[1160] **Pür:** f. Çok, dolu, çok fazla, memlu, tekrar (mânâlarına gelir, birleşik kelimeler yapılır) Sâhib, mâlik
[1161] **Sürh:**Kırmızı, kızıl, ahmer. Kırmızı mürekkeb

Kızıl renk Ehl-i Beyt muhibbânının[1162] işaretidir.

Ol sebebden ehli pür akl u zekâ vü ma'rifet,
Mahzen-i ehl-i ulûm-u kâmilândır Aspozi.
O sebebden çok ehli akıl, zekâ ve ma'rifet,
İlim ehli hazinesi kâmilleridir Aspozi.

"Cennat-in min tahti-hel enhâr-ı tecrî" dense hûb,
"Hâzihi cennât-i adn-in" den nişândır Aspozi.

"جَنَّاتٍ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ تَجْرِي" dense sevimlidir,

"هٰذِهِ جَنَّاتُ عَدْنٍ" den nişândır Aspozi.

جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ

"Onların Rableri katındaki mükâfatı, içinde temelli ve sonsuz kalacakları, içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Allah onlardan razıdır. Onlar da Allah'tan razıdır. Bu, Rabbinden korkan kimseyedir." [1163]

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ كَذٰلِكَ يَجْزِي اللّٰهُ الْمُتَّقِينَ

"İçlerinden ırmaklar akan Adn cennetlerine girerler. Orada, diledikleri kendilerine verilir. Allah sakınanları böylece mükâfatlandırır."[1164]

Ey Niyâzî ger dokunmasaydı hiç bâd-ı fenâ,
Kim demezdi ana firdevs-i cinândır Aspozi.
Ey Niyâzî şayet hiç dokunmasaydı fenâ rüzgârı
Kim ona demezdi firdevs cennetidir Aspozi.

Niyâzî-i Mısrî Aspozi ile aslında kendini anlatmaktadır. "Şeref-ül mekân bî mekin" Mekânın şerefi oturanları iledir, sadedince bu methiyeler kendi içindir. Tabidir ki herkes bunu anlamadığındandır ki bu ilâhi tevlid[1165] etmiştir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'e Allah Teâlâ'nın velileri kim-

---

[1162] **Muhibban:** f. (Muhibbin) Dostlar. Muhabbet edenler. Sevilenler. Sevgi besleyenler. Bir kimsenin taraflıları
[1163] Beyyine, 8
[1164] Nahl, 31
[1165] **Tevlid:** doğurma, netice verme.

dir? Diye sorulduğunda, şu cevabı vermiştir, ***"Görüldüklerinde Allah Teâlâ'yı hatırlatan kimselerdir"*** [1166] ***"Sizin en hayırlılarınız, görüldüklerinde Allah Teâlâ'yı hatırlatan kimselerdir."*** [1167]

[1166] İbn. Mâce. Zühd, 37; Heysemi hadisin isnadında problem olduğunu söyler.
[1167]Ebu Nuaym, Hilye. 1/6: Beyhâkî. Şuabul İman. VII/494; Heysemi bu hadisinde senedinde sika olmayan ravi bulunduğunu söyler; bkz. Heysemi. VII1/93

207

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Hamd-ü lillâh habs-i zindân ehl-i hâlin hırfeti,
Fakr u zillet derd ü mihnet ol gürûhun izzeti.
Habs-i cism ü nefs eden cânın eder elbet halâs,
Halvetin rûşen eder envâr-ı Hakk'ın celveti.
Zulmet içre teşne diller âb-ı havâna gider,
Killet içre sabr ile çok kimse buldu devleti.
Halk-ı âlem kabza-i kudrette biçün-ü çerâ,
Hakk kazâsına rızâ ver, bula kalbin vus'ati.
İzzet-i ukbâya zillettir Niyâzî çün tarîk,
Nefha-i Rahmâna bu yoldan ede gör sür'ati.

Hamd-ü lillâh habs-i zindân ehl-i hâlin hırfeti,[1168]
Fakr u zillet derd ü mihnet ol gürûhun izzeti.
Allah'a şükür olsun zindânda kalmak hâl ehlinin işidir,
Fakirlik ve zillet derd ve mihnet o cemeatın izzetidir.

Karanlıkta kalmayana doğum olmadığından zindanda kalmak hasleti, zikrin çilehâne adı verilen yerlerde tecellisi fazladır. Karanlık yer rahmin olgunlaştırma için çocuğa desteğidir. Çocuk rahim denilen cennette ancak olgunluğu bulabilmektedir.

Nefs, karanlığı sevmez. Çünkü onda riya ve şöhret gibi şeylerin karşılığı bulunmaz. Cennetin etrafıda karanlıktır. Cehennem ise etrafı aydınlık ve aldatıcı şeyler ile bezenilmiştir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:

"Cennetin etrafı mekârihle (nefsin hoşlanmadığı şeylerle) sarılmıştır. Cehennemin etraf ı da şehevi (nefsin arzuladığı, cazip) şeylerle sarılmıştır."[1169]

Habs-i cism ü nefs eden cânın eder elbet halâs,
Halvetin rûşen eder envâr-ı Hakk'ın celveti.[1170]
Cisim ve nefsini hapis edenin cânı elbet kurtulur,
Halveti aydınlatır, Hakk nurlarının celveti.

Halvet makâmı, Ruh makâmı ve Hakikat makâmı, yani Cem makâmında

---

[1168] **Hırfet:** Geçinmeğe medar (sebeb) olan iş, san'at. Devamlı meşgul olunan iş.
[1169] Sahihayn
[1170] **Celvet:** Yerini, yurdunu terketme. Abdin fenâfillah olup halvetten ayrılması.

vahdet zâhir, kesret bâtındır. Halvet makâmı ise, nefs makâmı, şeriat makâmı olup, Hazret-il-cem makâmında vahdet bâtın, kesret zâhirdir. Şerîat makâmını belli eden kimseler gönülleri susuz olanlardır ki âbı hayatı koşarlar. Âbı hayattan murad burada Tevhiddir. Yani tevhidi bulan dünyâ ve âhiret devleti bulur. Çünkü âhiret devletini bulana dünyâ behemehâl hizmet eder.

Zulmet içre teşne diller âb-ı havâna gider,
Killet içre sabr ile çok kimse buldu devleti.
Zulmet içinde susamış gönüller hayat suyuna gider,
Azlık içinde sabır ile çok kimse buldu devleti.

Halk-ı âlem kabza-i[1171] ***kudrette biçün-ü***[1172] ***çerâ***[1173]
Hakk kazâsına rızâ ver, bula kalbin vus'ati.
Niye böyle benzersiz âlem halkını kudret elinde tutar,
Hakk kazâsına razı olursan, kalbinde bulursun genişliği.

"Müminin kalbi Allah Teâlâ'nın iki parmağı arasındadır. Allah Teâlâ dilediği gibi tasarruf eder"[1174]

Bu hadisi izah etmeye çalışan sûfîler bu hadisi zahirî anlamda izah etmenin aklen mümkün olmadığını, zira müminin kalbi araştırıldığında orada parmak falan bulunamayacağını söylerler. Bu durumda mecazî anlamda söylendiğini, ma'nasının da ***"Allah Teâlâ'nın celâl ve cemal sıfatları"*** olduğunu kabul ederler. Bazıları da parmaktan muradın kudret olduğunu, her şey gibi insan kalbinin de Allah Teâlâ'nın kudretinde olduğunu belirtirler. Mevlâna kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz (672/1273) bu hadisten bahsederken buradaki parmaklardan kastedilen şeyin ilâhî nur olduğunu bu nurun veliler üzerine çevrilmiş olduğunu, Allah Teâlâ'nın bütün cömertliğiyle onu velilerin ruhlan üzerine saçmış olduğunu, bu ruhların istidatları nisbetinde bu nurdan istifade edebileceklerini söyler.[1175]

İmam Gazali (505/1111) bu hadisi ***"Kalbin acâib halleri"*** (acaibu'l-kalb) bölümünde kullanır ve onun değişkenliğini nazara verir.

Fusus'un Avni Konuk şerhinde de "müminin kalbi lafzıyla kalbin mü'mine

---

[1171] **Kabz:** Tutmak. Ele almak. Kavramak. Almak. Tahsil etmek. Teslim almak. Amelde zorluk çekmek. Kuşun süratle uçması. Mülk

[1172] **Bî-çûn:** f. Emsalsiz, eşsiz, ortaksız, benzersiz. Sebep sorulmaz. (Allah Teâlâ)

[1173] **Çera:** f. Niçin, niye böyle? Mer'a. Otlak.

[1174] Müslim. Kader. 17; Tirmîzî. Daavat. 90: lbn. Mâce. Dua. 2: Hâkim. Müsledrek. IV/321

[1175] (ŞEKER, 1998), s. 82

tahsisi öne çıkarılmıştır. Bu ilginç tespitte mü'min olmayanların kalp sahibi olmayıp akıl sahibi oldukları, aklın ise ilâhî hakikatleri idrakten âciz olduğu belirtilir.

"Behçetu'n- Nüfüs"ta ise *"Kalbin, Allah'ın iki parmağı arasında olması"; "emirlerinden iki emir arasında olması"* şeklinde te'vil edilir (Rıza ve zıddı, zühd ve zıddı, gibi.) buradaki çevirme ise bunlardan herhangi birisinin diğer birisine bir anda çevrilmesi olarak açıklanır. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin

"Ey kalpleri ters yüz eden Allah'ım! kalbimi dinin üzerine sabit kıl." [1176] şeklinde dua etmesi bundan olmalıdır.

İbn-i Kuteybe buradaki parmaklardan kastedilen şeyin nimetler olduğunu söyler. Allah Teâlâ'ya gerçekten parmak izafe etmenin muhal olduğunu Arap lügatinden ve şiirinden örnekler vererek izah eder.

İbn-i Fûrek de Arapların parmağı mecazi olarak nimet için kullanmalarından yola çıkarak, söz konusu hadisteki iki parmağın, zahiri ve bâtınî olmak üzere iki nimet olduğunu, zahiri nimetin faydalı olan her şey; bâtınî nimetin ise şerrin defedilmesi olduğunu belirtir. Hadiste özellikle kalbin seçilerek kullanılmasını da, onun bedenin en önemli merkezinde olmasına bağlar.

Bazıları da bu iki parmağı, onun fazlı ve adli, kudreti ve kabzı ya da mülkü ve saltanatı şeklinde iradesinin veya fiillerinin iki ayrı tecellisi olarak yorumlarlar. Bütün bu yorumlardan anlaşılan husus bu hadisteki parmakların mecazî anlam taşıdıklarıdır. Parmakların Allah Teâlâ'nın rahmetini, inayetini, nimetini ve kudretini temsil ettiğine dair te'viller ehl-i sünnetin anlayışına en uygun olanıdır.[1177]

<u>İzzet-i ukbâya zillettir Niyâzî çün tarîk,</u>
***<u>Nefha-i Rahmâna bu yoldan ede gör sür'ati</u>*.**

Niyâzî bu yol nasıl ahiret şerefine zillet olabilir,
Rahmân nefesine kavuşmada sür'atini bu yolda bir gör.

Nefha, nefesini dışarı vermek ve nefesin dışarıya verilmesinde hâsıl olan istirahattir. Âyette " Biz ona rûhumuzdan üfledik" vârid olmuştur. Rûh istirahat anlamınadır. İnsan nefesini içeri alıpta, sonra o aldığı nefesini dışarıya vermesi hayatını devam ettirmesi demektir. Nefesini dışarıya veremezse derhal ölür. Bundan dolayıdır ki, insan ölürken nefesini içeriye alır, o nefes içerde hapis olur, dışarıya verilmezse vefat eder. İşte tabii ölüm böyle olur.

Tarikat yolunda olan ancak nefhanın sırrını ve hızını anlar. Çünkü bazı tarikatlerde zikir nefesin alışverişi ile seyr edilir.

[1176] Müslim. Kader. 17: Tirmîzî. Daavat. 90: İbn. Mâce. Dua. 2
[1177] (ŞEKER, 1998), s.186

208

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

N'olaydı ey Keşiş dağı n'olaydı,
Senin dâim yüzün böyle güleydi.
Yüzün gözün kan ağlayıp şitâdan,
Biten dürlü çiçekler solmasaydı.
Senin âb-ı havânı matlab edip,
Başında her taraf yârân dolaydı.
Kibirle göklere baş çekmeseydin,
Başında dürlü barân olmasaydı.
Bu Mısrî'ya aceb bu dağ ne derdi,
Eğer dile gelüp bir söyleseydi.

N'olaydı ey Keşiş dağı n'olaydı,
Senin dâim yüzün böyle güleydi.
N'olaydı ey Keşiş dağı n'olaydı,
Senin dâima yüzün böyle güleydi.

Keşiş Dağı (Uludağ)

Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde dağ.

İlkçağda Olympos ya da "Mysia'daki Olympos" anlamına gelen Olympos Mysios adıyla bilinen dağ, Osmanlı Döneminde Keşiş Dağı olarak anılırdı. 1925'te adı Uludağ olarak değiştirildi. Bursa Ovasının güneyinde yükselen Uludağ, Ege Bölgesi sınırında yer alır. Güneydoğudaki Domaniç Dağları üzerinden İçbatı Anadolu'da kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan dağ dizilerine bağlanır. Yüzey şekilleri açısından İçbatı Anadolu Bölümü'nün doğal bir parçası olmasına karşın. Bursa kentinin simgesi olması nedeniyle 1.Türk Coğrafya Kongresi'nin kararıyla bu kentten ve Bursa Ovasından ayrılmayarak Marmara Bölgesi'nin sınırları içinde bırakılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundaki uzunluğu yaklaşık 40 km olan Uludağ'ın Bursa Ovası ile Nilüfer Çayının yukarı çığırı arasındaki genişliği 20 km kadardır.

Marmara ve Ege bölgelerinin en yüksek kütlesi olan Uludağ'ın yüksekliği Karatepe'de 2.543 m'ye ulaşır. Doruk kesiminin batısındaki Sığınaktepe ise 2.493 m'dir. Uludağ. Hersiniyen dağoluşumu sırasında ortaya çıkmış bir kütledir. Ama bu yaşlı kütle Neojen Bölümdeki (y. 26-2,5 milyon yıl önce) karaoluşumu (epirojenez) sırasında bugünkü yüksekliğine erişmiş ve gençleşmiştir.[1178]

[1178] Anabiritannica

Bu dağa **"Keşiş Dağı"** denilmesine sebep, Ayasofya'daki patrik ve rahiplerin bu dağa gelip oturmaları, dinlenmeleri sebebiyledir. [1179] Bursa şehrinin kıble tarafından şehre örtü olan, göklere uzanmış yüksek bir dağdır.

Cenâb-ı Allah kudret eliyle bu dağı yaratalıdan beri tepesinde kar eksik olmaz. Allah Teâlâ'nın emri ile **Zülâl Kurdu** dedikleri mahlûk, binlerce yıllık kar içinde burada bulunur. Hükümdarlar arzu ederlerse, kazdırarak eski karlardan bu hayvanı buldurabilirler. Amma gayet küçüktür. Emr-i ilâhi olarak elbise güvesi gibi bir kurttur ki, kar içinde kar yiye yiye gezdiği yollardan bulunur.

Öyle yüksek bir dağdır ki, insan bir kaya arkasına gizlenmezse rüzgâr insanı saman çöpü gibi havaya atar. Çok sert rüzgârı vardır. Bunun en tepesinde bir mezar vardır. Dört tarafının iri taşlarla çevrilmesinden değerli bir kimsenin mezarı olduğu anlaşılır. Bu mezar Kral Lenduha'nın oğlu Sa'dan'ın mezarıdır. Hz. Hamza radiyallâhü anhın korkusundan bu dağda yerleştiği halk arasında söylenir. Bu mezarın yakınında yeraltında bir mağara vardır. Yokuş aşağı hayli gider bir karanlık mağaradır. İçinde yetmiş seksen kadar mağara vardır. Bazı kayalarda ikibin yıllık tarihi yazılar vardır. Gezmek için gelen bilginlerin dahi güzel yazıları vardır. Seyretmeye değer yüksek bir dağdır.[1180]

Bursa'nın fethini müteakip Türkler tarafından tasavvuf kültürünün fışkırdığı ilâhi bir yer haline gelmiştir. Orhan Gazi zamanında; Rum kiliselerinin yerine Türk erenleriyle, Türk dervişlerinin renklendirdiği tekke ve zaviyeler, medrese ve hücreler faaliyete başlamış, birçok imaretler açılmış, birçok cami, mektep ve medreseler inşa edilmiştir.[1181]

Yüzün gözün kan ağlayıp şitâdan,
Biten dürlü çiçekler solmasaydı.
Yüzün gözün kan ağlayıp kışdan,
Biten türlü çiçekler solmasaydı.

Senin âb-ı havânı matlab edip,
Başında her taraf yârân dolaydı.
Senin suyunu havanı isteyen,
Başında her taraf yârân dolaydı.

[1179] Manastırları, kiliseleri ile ün salmış olan bu dağa uyuşuk bir şekilde barınan papazların kehanetlerinden medet umarak ikide bir oraya taşınırlardı. Rum keşişlerinden çeşitli uydurmalarıyla Hıristiyan dünyasının mukaddes bir dağı olarak bilinirdi. (YARDIMCI, İlhan, Hazret-i Üftade, İstanbul, 1994, s. 17)

[1180] (Evliya Çelebi, 2006), s. 139

[1181] YARDIMCI, İlhan, Hazret-i Üftade, İstanbul, 1994, s. 17

Kibirle göklere baş çekmeseydin,
Başında dürlü barân olmasaydı.
Kibirle göklere baş çekmeseydin,
Başında dürlü yağmur olmasaydı.

Bu Mısrî'ya aceb bu dağ ne derdi,
Eğer dile gelüp bir söyleseydi.
Bu Mısrî'ya aceb bu dağ ne derdi,
Eğer dile gelip bir söyleseydi.

Tasavvufta dağ, nefs için kullanılmaktadır. Nefs için "zünnarı kesmedin" ile de hiristiyan olması gibi manalar sebebiyle bu dağ ile istiare [1182] yapılmıştır. Keşiş Dağı'nı nefis manasına alarak mana verilecek olursa, Niyâzî-i Mısrî burada nefsinin terbiye edilmesinden dem vurmaktadır.

Bu ilâhiyi bu anlattığımız mana ile yorumlamak daha uygundur. Çünkü Niyâzî-i Mısrî'nin dünya ila olan düşüncelerinde hiç sevgi bağı olmadığı bütün hayatı boyunca görülmektedir.

[1182] **İstiare:** Ariyet istemek. Ödünç almak. Birinden iğreti bir şey almak. Edb: Bir kelimenin mânasını muvakkaten başka mânada kullanmak; veya herhangi bir varlığa, ya da mefhuma asıl adını değil de, benzediği başka bir varlığın adını verme san'atına istiare denir. Cesur ve kuvvetli bir insana "arslan, kurnaz bir kimseye "tilki" demekle istiare yapmış oluruz.

209

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Elâ ey sâ'il-i mürşid nazar kıl gel bu eşyayı
Kelâm-ı Hakk'ı gel gûş it bu eşya üzre manâyı[1183]
Nefis rûh Âdem ü Havva hakâyık andadır hâlâ
Merâtib Sidre vü Tûbâ sıfat bil Arş-ı âlâyı
Sıfât u zâtıdur ilmeyn vücûdı Mecmâül-bahreyn
Velayet nûr-ı Zülkarneyn çü akleyn Hızr u Mûsa'yı
Çü esma merkez-i ednâ müsemmâ devre-i kübrâ
Bu âlem halka-i vustâ çü nâsût bil bu suğrâyı
Çü Muhyî ism-i âzâmdır hem İsâ rûh-ı sultândur
Nefis Meryem yem irfândır nefahtü dürr-i yektayı
Vücûdun Mısrî'dir Ken'ân hakâyık kaplamış el'ân
Bu gündür manevî ey cân hakâyık seb-i kurrâyı

Elâ[1184] ***ey sâ'il-i mürşid nazar kıl gel bu eşyayı***
Kelâm-ı Hakk'ı gel gûş it bu eşya üzre manâyı
Ayık ol ey mürşid soran nazar kıl gel bu eşyaya
Gel Hakk Kelâmına kulakver bu eşya üzerinde manâya

[Mürşid-i Kamil de bulunduğu âlemin iksiridir. Kimyacıların kullandığı Kibrit-i Ahmer-i [1185] gibi, konulduğu şeyi altın eder. Onlarla nice ölüler dirilir, niceleri kemal bulur. Onların cisminin ve bulunduğu mekândan feyz hiçbir zaman eksik olmadığı gibi kıyamet gününe kadarda devam eder gider. Eğer bu şekilde bir durum olmamış olsaydı maddî hiçbir mirasları olmayan bu kişilerin kabr-i mübarekeleri hala ayakta kalmaz ve adları unutulurdu.

Büyüklerimizden işittiğimize göre ***"Büyüklerin bastığı topraklardan yüzyıllar sonra dahi feyz alınır."*** Buyurmuşlardır. Eğer onların teberrüken bir eşyasına da sahip olmak onlardan bir nisbete sahip olmak ile eş değerdir.][1186]

Nefis rûh Âdem ü Havva hakâyık andadır hâlâ

[1183] Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, 1998, s. 241
[1184] **Elâ:** Arabçada söze başlarken kullanılır. İstiftah harfi tâbir edilir. Beş vecih üzere bulunur: 1 - Tevbih ve tenbih, 2 - İnkâr, 3 - İstifham-ı anin-nefiy, 4 - Arz, 5 - Teşvik ve rağbet ettirme, makamlarında
[1185] *(En-nâdiru kel-ma'dûm)* "yok gibi nadir bulunan kimya, kıymetli şey"
[1186] (ALTUNTAŞ, 2007), s. 192

Merâtib Sidre vü Tûbâ sıfat bil Arş-ı âlâyı
Nefis, rûh, Âdem ve Havva hakâyık hâlâ ondadır
Mertebeler Sidre ve Tûbâ sıfat bil Arş-ı âlâyı

Ruh Bilgisi

Ruh*,* **Allah Teâlâ´nın mahlûkatına benzemeden yaratıp yüceliği tarafından bildirilmiş hususi bir mahlûktur.**

Ruh, **Allah Teâlâ´nın bir emridir veya bizlerin melekleri görmediğimiz gibi, meleklerin de göremediği nasıl olduğu anlaşılamayan, anlatılamayan âlemden olan bir mahlûktur.**

Ruh, **cesedin hayatının devamına sebep olan sır, Allah Teâlâ´ya mahsus, ilişkisi en kuvvetli bir mahlûktur.**

Ruhun en büyük özelliklerinden biri, mekânsız olmasıdır. Gerçi Allah Teâlâ´nın mekânsız olmasına nispetle mekânlıdır. Allah Teâlâ´nın varlığı mertebesindeki bilinmezliğe göre ruh bilinenin ve anlatılabilinenin ta kendisi olmaktadır. *Sanki ruhlar âlemi, bilinmeyen mertebesi ile âlem arasında bir geçittir.*

Ruhun hakikatini bilenler azdır.

Bu ilmi bilenler, az olmakla beraber, kendilerine açılmış olan ruh bilgisini de, açıkça anlatamayıp, insanların yanlış anlamasından korkarak toplu ifade ile yetinmişlerdir. Çünkü ruhla ilgili mertebe ilâhi görünüşlere benzer olduğundan, arasındaki fark çok incedir. Bu konuda doğru olan öz olarak beyan etmektir. ***Ruhun hakikatini olduğu gibi açıklamak inkâr ehline benzemek gibi olur.*** *Çünkü dünya âlemi bilgileri bu konuda yetersiz kalmaktadır.*

Allah Teâlâ hissiz, hareketsiz olan, hiçbir şeye yaramayan, karanlık ceset ile maddesiz, zamansız ve mekânsız ruhu, birleştirip ve bir arada bulundurdu.

Ruh bu bedene gelmeden önce, mukaddes âlemi biliyordu. Bedene gelince, bu bilgisi kalmadığından, yolun büyükleri, ruha eski bilgisini hatırlatacak bir yol aradılar. Bu şekilde ruh, bedende kaldıkça, o ilâhî makama yönelen kalple olmuştur. Ruhun hedefe yönelmesi, kalbin yönelmesine yerleştirilmiştir. Kalbin yönelmesiyle, nefis ve ruh da yönelmiş demektir. Ceset ruhtan sayısız kemalat edindiği gibi, ruh da cesetten büyük menfaatler kazanmıştır.

Buna göre ruhun da beden sayesinde işitmesi, görmesi, konuşması, bedenî hale girmesi ve madde âlemine uygun olan işleri yapmasıdır.

Ruh, bütün mertebe ve ona tabi olanlarla birlikte yükselme kabiliyeti olsa da, bedenin terbiyesi çok zor olduğundan, maddi âleme ihtiyacı vardır. Bunun için ruhun, madde ve mana âlemine de yakınlığı olmaktadır.

İnsanın ruhu, bu gördüğümüz ceset ile birleşmeseydi, terakki edemez

ve ilerleyemezdi. Kendine mahsus makamda, derecede bağlı kalırdı. Cesetle birleştikten sonra, yükselebilmek özelliği ve kuvveti kazanmıştır. İnsan bu özellikleri ile melekten üstün ve şerefli olmuştur.[1187] Fakat nefis, terbiye olduktan sonra, beşeri sıfatlar kaybolmayıp kendisinde bırakılmıştır. Çünkü bunda birçok fayda vardır. Eğer sıfatları yok olsaydı, insan, yüksek derecelere ilerleyemezdi. Ruh, melek gibi olur ve sabit makamında kalırdı. Ruh, ancak nefse uymamakla yükselebilmektedir.[1188]

Nefiste azgınlık olmasaydı, ruh nasıl ilerleyebilirdi.

Ruh, her şeyden daha latif ve madde bile olmadığından, her ne ile birleşirse onun haline, şekline ve rengine girer.[1189]

Ruhlar bedenler yüzünden aşağılanırken, bedenler ruhlar ile yücelmektedir. Ancak eşlerin birbirine benzemesi lazımdır. [1190] Biri farklı olursa ikisi de işe yaramaz.

[1187] Ruh ile ceset, her bakımdan, birbirinin zıddı olduğundan, bunların bir arada kalabilmesi için, Allah Teâlâ, ruhu nefse âşık etti. Bu sevgi, bunların bir arada kalmasına sebep oldu.

Kuran-ı Kerim´de;

"Biz insanın ruhunu, güzel bir suretle yaratıp, sonra en aşağı dereceye indirdik" (Tin,4) buyurarak bu hali bize haber vermiştir.

Aslında ruhun aşağı dereceye düşürülmesi ve bu aşka tutulması, kötülemeğe benzeyen bir yüceltmedir. Ruh, nefse karşı olan bu aşkı ile kendini nefis âlemine attı. Kendinden geçerek ve unutarak onun esiri oldu. bir türlü nefis halini aldı. Sanki kötülüğü isteyen nefis gibi oldu.

[1188] Ruh kendini unuttuğu için, önce kendi âleminde, derecesindeki Allah Teâlâ´ya olan bilgisini de unutup cahil ve gafil oldu. Nefis gibi karardı. Fakat Allah Teâlâ çok merhametli olduğu için, rasüller gönderip, büyükler vasıtası ile ruhu kendine çağırdı, sevdiği nefse uymamasını ve dinlememesini ona emretti. Ruh bu emri dinleyip, nefse uymaz, ondan yüz çevirir ise, ancak felaketten kurtulabilmektedir. Yok, eğer, başını kaldırmaz, nefisle beraber kalmak, bu dünyadan ayrılmamak isterse, yolunu şaşırır, saadetten muhakkak uzaklaşır.

[1189] Ruh su gibidir. Dolduğu kabın şeklini alır. Dürr-ül Fahire´de İmam Gazali (ks) buyurdu ki;

"Müminin ruhu arı suretinde, kâfirin ruhu çekirge suretindedir." Aslında ikisi de ruhtur.

Kur´an-ı Kerim´de *"Mezarlarından donuk ve ürkek bakışlarla çıkarak çekirge sürüsü gibi etrafa yayılırlar."* (Kamer,7) gelmesi kâfirlerin durumuna delil kabul edilmiştir.

[1190] Ruh, bazen beden hükmünü alır ve bedene tabi olur. O hale varır ki; beden hazır ise, ruh da hazır olur. Beden gafil ise, ruh da gafil olur. *Ancak namaz kılarken ruh, bütün mertebeleri ile birlikte Allah Teâlâ´ya yönelir. Beden gafil olsa da, ruhun yönelişine mani olamaz. Çünkü namaz, müminin miracıdır.*

Ruhun bedenle olan ilişkisi, ceset için düzelmenin ve iyiliğin kaynağı, ayrıca yaşam kaynağını teşkil etmektedir. Bu ilişki olmasaydı, beden tamamen şer ve noksanlık yeri olurdu.

Çünkü dünyevî haller iki türlüdür:

Birisi bedenin, ikincisi ruhun halleridir.

Binaenaleyh, ruh ile ceset, birbirinin aksidir. Bedene hoş gelen her şey, ruha elem verir. Bedeni inciten her şey, ruha tatlı gelir. Ancak dünyada ruh, beden derecesine düşmüş ve cesetle birleşmiş, kendini bedene kaptırdığından bir karmaşa meydana gelmiştir. Ruh, nefis halini almış, ona lezzet veren şeylerden lezzet duymağa ve cisme acı gelen şeylerden elem duymağa başlamıştır. İşte cahil halk böyledir.

Bu anlatılanlardan, ruhun, nefisle birleşmiş olduğu, hatta kendisini unutup, nefis halini almış olduğu anlaşılır. Ruh, bu halde kaldıkça, nefsin bütün halleri ile hallenir. Eğer, ruh, nefisten yüz çevirip Allah Teâlâ´yı severse, nefsin kötü hallerinden kurtulur.

Ruh, ölümden önceki ölümle cesetten ayrılınca, terbiye olmuş kimse ruhunu ne bedeninin içinde, ne dışında, ne bedenine bitişik, ne de ayrı olarak bulur.

Beden terbiye olunca, diğer unsurlar ile[1191], Allah Teâlâ´ya yönelerek, bütün varlığı ile cesedin aşağılık sıfatlarından yüz çevirir. Bedende bütün varlığı ile kulluk makamına yönelir. O halde ruh, mertebeleri ile birlikte, Allah Teâlâ´dan başkasını görmekten ve bilmekten tamamen ayrılır. Bedende dolayısıyla tamamen kulluk makamında kuvvet bulur.

Ruh Terbiyesinde olan yanılmalar

Ruh her iki âlem açısından incelenebilir. Hiçbir şeye hiç benzemeyen Allah Teâlâ ise böyle değildir. Bundan dolayı kul, ruhun bütün makamlarını geçmedikçe, hakikate varamaz. Büyüklerinden birçoğu, ruh makamına varınca, onu Arşın üstünde bulmuşlar. Ruhun maddelere benzememesini, Allah Teâlâ´nın varlığına karıştırmışlar. Ruh makamının bilgilerini, marifetlerini, ince, gizli şeyler zan edip, Allah Teâlâ´nın Arş üstünde istivasını anladık demişlerdir. Hâlbuki onların gördükleri nur, ruhun nurudur. Fakat o halin yanlış olduğu da sonradan anlaşılır.

Eğer Allah Teâlâ doğru yolu insana göstermezse kendini bu makamdan kurtaramamaktadır.][1192]

[1191] Ruh (sır, hâfi, ahfâ), kalp, nefis ve akıl;

[1192] (ALTUNTAŞ, 2005), s. 61-65

ALLAH TEÂLÂ	RUH
Madde değildir ve benzeri yoktur	Madde değildir.
Mekânsızdır	Mekânsızdır
Allah Teâlâ´nın âlem ile beraber-liği Ne içindedir, ne dışındadır.	Ruhun bedene bağlılığı, ne bitişiktir, nede ayrıdır.
Allah Teâlâ, bilinemez, nasıldır denilemez	Allah Teâlâ, insanın ruhunu bilinemez, nasıldır denilemez olarak yaratmıştır.
Âlemi varlıkta durduran, Allah Teâlâ´dır.	Bedenin her zerresini diri tutan ruh-tur.
Allah Teâlâ anlaşılamayandır.	Ruh nasıl olduğu anlaşılmaz olarak yaratılmıştır.

Sıfât u zâtıdur ilmeyn vücûdı Mecmâül-bahreyn
Velayet nûr-ı Zülkarneyn çü akleyn Hızr u Mûsa'yı
İki ilim sıfât ve zâtıdır, vücudu Mecmâül-bahreyndir
Velayet nûr-ı Zülkarneyn gibi iki akıl Hızır ve Mûsa'dır

Ayette *"iki denizin birleştiği yer "* olarak geçen yerin neresi olduğu hakkında müfessirler farklı görüşlerde bulunmuşlardır:

* Fars ve Rum denizlerinin birleştiği yerdir.
* Asi nehrinin Akdeniz'e döküldüğü yerde bulunan Antakya'dır.
* İki denizin birleştiği yer, Akdeniz ile Atlas okyanusunun birleştiği yerin kıyısındaki Endülüs'te bir şehirdir.
* İki denizin birleştiği yerden maksad bir boğazdır. Nitekim Ka'b b. Kurâzî'den Tanca = Sebte boğazı olduğu rivayet edilmektedir. Sebte Boğazı, Akdeniz ile Atlas Okyanusunun birleştiği yerdir.
* Karadeniz ile Marmara denizinin birleştiği İstanbul boğazıdır.
* Azerbaycan ve Ermenistan taraflarındaki Kür ve Res (Aras) nehirlerinin birleştikleri yerdir.
* Ürdün Nehri ile Kulzum (Kızıldeniz) Nehirleri arasıdır.

Bu konuda birçok rivayet mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'de bir isim verilmemekle beraber buranın Akdeniz ile Kızıldeniz nehirlerinin birleştiği Akabe körfezi kıyısında bulunan Eyle şehri olması daha muhtemeldir. Nitekim Hz. Mûsa Kızıldeniz'i geçtikten sonra Sina'da yaşamış ve İsrailoğulları Mısır'dan çıktıktan sonra uzun süre bu bölgede kalmışlardır. Hz. Mûsa, ne Tanca'ya ne Azerbaycan'a ne de İspanya'ya gitmiştir. O halde iki denizin birleştiği yerin Kızıldeniz ile Akdeniz'in birleştiği yer olması daha uygundur.[1193]

[1193] (ÖZLER, 2004), s. 8

Çü*[1194] *esma merkez-i ednâ*[1195] *müsemmâ*[1196] *devre-i kübrâ
Bu âlem halka-i vustâ çü nâsût bil bu suğrâyı
Dikkat en büyük devirde isimlerin en alçak merkezi isimlendirilen
Bil ki bu küçük insanlar için âlem orta yer olarak yaratılmıştır

Devriye nazariyesinde küçük âlem olan insan büyük devir olan âlemin yaratılışında merkez durumundadır.

Çü Muhyî*[1197] *ism-i âzâmdır hem İsâ rûh-ı sultândur
Nefis Meryem yem*[1198] *irfândır nefahtü dürr-i yektayı
Dikkat et hayat veren ism-i âzâmdır hem İsâ rûhlu sultândır
Nefis Meryemi irfân denizidir, nefahtü birlik incisidir

Vücûdun Mısrî'dir Ken'ân hakâyık kaplamış el'ân
Bu gündür manevî ey cân hakâyık seb-i kurrâyı
Vücûdun Mısrî'dir şimdi Ken'ân'ı hakikatler kaplamış
Ey cân bu manevî ışıktır, hakikatler yedi okuyuştadır

[1194] **Çü:**f. (Teşbih ve tâlil edatı) Gibi. Dikkat. Ahenk
[1195] **Edna:**Pek aşağı, en alçak. Pek az, pek cüz'i. Çok yakın
[1196] **Müsemma:**İsimlendirilen, ad verilmiş olan, bir ismi olan. Muayyen zaman. Belirli vakit
[1197] **Muhyî:** Maddî mânevî hayat veren, dirilten, canlandıran, can ve ruh veren mânalarında olup, Cenab-ı Hakk'ın bir ismidir.(Ehl-i dünya küfür ve dalâlet karanlığında mânen ölü gibi iken Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem mübarek irşadları ve iman nurları ile dirilmelerine ve o mânevî ölümden kurtulmalarına binaen Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Muhyî denilmiştir)
[1198] **Yem:** a) Deniz

210

Vezin: Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

Meydân-ı aşka girdiler Hak yolunun âşıkları
Maksûda bunda erdiler Hakk yolunun âşıkları[1199]
Çün mâsivâ terk ettiler dosttan yana azm etdiler
Arş üzre cevlân ettiler Hakk yolunun âşıkları
Zulmât-ı dünyâyı geçer âb-ı hayâtı hem içer
Derya olup dürler saçar Hakk yolunun âşıkları
Ölmezden evvel öldürür bakî hayâtı ol bulur
Hakk yoluna kurbân olur Hakk yolunun âşıkları
Her kim Hakk'ı bulmak diler alsın Niyâzî'den haber
Bunda iken dosta erer Hakk yolunun âşıkları

Meydân-ı aşka girdiler Hak yolunun âşıkları
Maksûda bunda erdiler Hakk yolunun âşıkları
Aşk Meydânına girdiler Hak yolunun âşıkları
Maksûda bunda erdiler Hakk yolunun âşıkları

Çün mâsivâ terk ettiler dosttan yana azm etdiler
Arş üzre cevlân ettiler Hakk yolunun âşıkları
Çünkü mâsivâyı terk ettiler dosttan yana niyet etdiler
Arş üzerinde dolaştılar Hakk yolunun âşıkları

Zulmât-ı dünyâyı geçer âb-ı hayâtı hem içer
Derya olup dürler saçar Hakk yolunun âşıkları
Karanlık dünyâyı geçer hem ölümsüzlük suyunu içer
Derya olup inciler saçar Hakk yolunun âşıkları

Ölümsüzlük Hakkında

Felâsife dışında, Müslüman düşünürlere göre, daha bu dünyada iken bile bedenimiz her an ölüp yine dirilmektedir ve bu dünyadaki varoluşumuz da akıl almaz bir şeydir. [1200] Ahiret hayatında ikinci kez hayata gelişimiz, birinci gelişimizden daha çok şaşırtıcı gelmemelidir.[1201] Ancak bu dünyada bu bedene bağlı ölümsüzlükte, zamanla her şey tekdüzeleşeceğinden, böyle bir hayat sonunda katlanılmaz bir hal alacaktır. [1202] Bu ne-

---

[1199] Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, 1998, s. 242
[1200] Mehmet Aydın. Din Felsefesi$_t$ s.204
[1201] (KOÇ, 1990),s.112
[1202] B.Willams, Problems of the Self "Cambridge Uni. Press,1973,s.82(Hunter

denle dünya şartlarında beşer için sonsuz bir hayat anlamsız bir hayat olacaktır. A.Duncan-Jones gibi bazı düşünürler insan hafızasının sonsuzluğa uzanamayacağı görüşünü savunmaktadırlar. Duncan-Jones bu konuda şunları söylemektedir:

"Normal hayatta, bilindiği gibi, sadece sınırlı sayıda hafıza işleri, sınırlı bir muhteva ile sınırlı bir zamanda yer almaktadır. Zaman geçtikçe hatırlanabilecek olayların sayısı artmaktadır. Bundan şu ortaya çıkar: Hatırlanabilecek her şey sürekli ve sık sık aynı derecede hatırlanacak olursa, hatırlanmaya değer herhangi bir olayın zaman geçtikçe daha da az hatırlanması gerekir. Buna göre, eğer şu andan itibaren bir milyon yıl yaşayacak olursam, sadece şimdiye kadar olan hayatımdaki olayları değil, bunun 20.000 katı fazla olan sürenin olaylarını da hatırlamam gerekir. Farz edelim ki bu 20.000 (ortalama olarak elli yaş alınırsa, 50 *x* 20.000 =s 1.000.000) dönemden her biri hafızamızda aynı öneme sahiptir. Bundan şöyle bir sonuç çıkar: zaman, geçse de her olayın hemen hatırlanması gerekir. Ama biz, zamanla kişinin hayat evreleri arasındaki bağların gevşediğini ve solduğunu da görüyoruz. Bu durumda öyle görünüyor ki insanlar bildiğimiz insanlar olmaktan çıkıyorlar. Bağlantılar gittikçe gevşiyor. Eğer bir kimseyi bir milyon yaşında veya daha fazla bir yaşta farz edecek olursak, hayatının ilk dönemleriyle olan bağlantıları alıştığımız bağlantılara kıyasla akıl almaz derecede gevşemiş olacaktır"[1203]

Burada kişisel ölümsüzlüğün iptalini ve inkârını gerektirecek bir şey olmasa da, ölümsüzlük açısından son derece önemli bir hususa temas edilmektedir. Doğrusu, sonsuz bir zaman boyunca yaşayan bir kimsenin, gittikçe arası açılan geçmişiyle çok ince ve belirsiz bir biçimde de olsa ilişkisini sürdürmesi mümkündür. Ancak, insan sonsuz bir süre *yaşayacak* olursa, bir an gelecektir ki, kendisini önceki hayatıyla özdeşleştirme sınırıyla karşı karşıya kalacaktır. Hatta böyle bir durumu bu dünya hayatında bile görmek mümkündür. Sözgelimi, çok küçük yaşlarda tuttuğumuz bir hatıra defterindeki fikirlerle veya oradaki kendimizle şu andaki kendimizi özdeşleştirmek bazen çok zor olabilmektedir. Dolayısıyla, 5.000 yıl sonraki kendimizi(benliğimizi) de, kişisel ve ahlâkî bakımlardan, şimdiki kendimizle aynı önemde ve aynı değerde görmemiz mümkün delildir.

Ancak biz, dünyada karşılaştığımız bu tür kişilik yönelişleri ya da değişikliklerine rağmen, yine de kesinlikle aynı kişi olduğumuzu söyleyebilmekteyiz. "Bu bize gösteriyor ki", diyor J. Hick, "kişisel kimliğe farklı şekil-

---

Steele,"Could-Body-Bound İmmortality be Live-able" Mind, Vol. LXXXV, 1976,s.424' ten naklen); D.A.Failin, Groundwork of Philosophy of Religion,s.191.

[1203] A. Duncan-Jones, "Man' s Mortality",Analysis, Vol.28,n.3 (January 1968),s.68 (J.Hick, Death and Eternal Life, s.209'dan naklen).

lerde ve farklı maksatlar açısından bakmak gerekir. Faraza, bir dış gözlemci açısından görülen objektif, fizikî ya da metafizik özdeşlik denebilecek özdeşlikle, söz konusu bilinç tarafından görülen sübjektif özdeşlik arasında bir ayrım bulunmaktadır" [1204]

Kişisel kimliği yeniden var olmuş; aynı bedeni, aynı endamı taşıyan ve ilelebet taşıyacak olan bir varlık olarak algılayabildiğimiz gibi, öte yandan bunu kendi bakış açımızdan ahlâkî ve varoluşsal bir mesele olarak görmemiz de mümkündür. Eğer kişisel kimliği fiziksel bir özdeşlik olarak görecek olursak, pek büyük bir problem ortaya çıkmamaktadır. Buna karşılık sübjektif ölümsüzlük değişken, puslu ve zamana bağlı bir özelliğe sahiptir. Bu bakımdan geçmişe uzanma imkânımız sınırsız değildir ve "hiç kimse de, bir kişinin ahlâkî bakımdan ne kadar bir süre aynı kişi olarak kaldığını söyleyemez" [1205] Öyleyse ebedi hayatı, insanın kendi kendisini kavrayışının belli bir döneme kadar geriye uzandığı, sonra da yavaş yavaş solduğu; bilinçli gelişmeler, umut, korku, kaygı ve gaye gibi varoluşsal bağlarla geçmiş durumlarını kendisiyle özdeşleştirerek yeni bir tecrübe imkân ve döneminin birbirini izlediği; sonu gelmeyen bir hayat olarak düşünmek, Öyle görünüyor ki, yerinde bir yaklaşım olacaktır. Dolayısıyla, bu hayatta, ölüm olmamasına rağmen, insanî varoluşun korku, cesaret, aşk ve umut gibi ölüm olgusuna bağlı yönlerinin olabileceğini de kabul etmiş oluruz, J.Hick'in de dediği gibi, "eğer insan ölümsüzse veya dünyevî hayat süresinin sonsuzla çarpımından oluşan bir süre için kalıcı ise, onun ölüm sonrası varoluşu devam eden bir tek birim olmaktan çok birbirini izleyen bir bölümler dizisi içinde vuku bulacak demektir" [1206]

Buna göre, şu birkaç hususu daha tespit etmemiz mümkün olmaktadır: Her şeyden önce, sıkıcı geleceğinden dolayı insanın bu hayatta mutlu olamayacağı görüşü şüphe götürür bir iddiadır, Öte yandan, ebediyyen yaşayan bir kimsenin öğreneceği bir şey kalmayacağı, dolayısıyla unuttuğu bir şey de olmayacağı görüşüne de katılmak mümkün görünmemektedir. Zira, bedenli bir ölümsüzlük düşündüğümüze göre, bu dünyadaki varoluşumuza benzer bir varoluş tarzının, dolayısıyla bu dünyadakine benzer algılama, işitme ve görme biçimlerinin (ve buna bağlı epistemolojik[1207] problemlerin) orada da olması son derece muhtemeldir, öğrenme

---

[1204] J.Hick, Death and Eternal Life. s.410

[1205] a.g.e.,,s.410-11

[1206] J.Hick, Death and Eternal Life. s.413-14

[1207] **Epistemoloji**, bilginin doğası, kapsamı ve kaynağı ile ilgilenen felsefe dalıdır. Bilgi felsefesi olarak da adlandırılmaktadır.

İlk çağlarda Thales gibi filozoflar metafizik ile ilgileniyorlardı. Evrenin salt maddesinin bulunması temel bir amaç olmuştu. Ama bu konularda herkesin vardığı farklı fikirler, fikirler arasındaki çelişkiler filozofların insana, dolayısıyla akıl ve bilgiye yö-

ve unutma Özelliği taşıyanlar için böyle bir hayat çok cazip gelebilir.[1208]

Elbette tüm bunlar, itiraz götürmez, sağlara ve sarsılmaz kanıtlar olmaktan çok, sadece ihtimal dâhilinde bulunan, yani olması akıl açısından mümkün görünen varsayımlardır. Ama imkân bakımından da, bunlar hangi anlamda olursa olsun, ölümsüzlüğü inkâr eden kanıtlama çalışmalarının ulaştığı sonuçlardan daha az sağlıklı değildir. [1209]

Buradan şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır:

Ölümsüzlük teizmin doğrulanmağına hizmet etmemektedir, J.Hick'in de dediği gibi, "bu, Tanrı" nın yokluğu ile açıkça uzlaşmaz bir şey değildir. Ölümsüzlüğü, pekâlâ, insanı şaşırtan doğal bir olay olarak da görebiliriz, Dirilen ve dünyadaki hayatına hatırlayan ateist, İşlerin allak bullak olduğunu söyleyecektir; ama bu, yeni bir çevre ve yeni bir bedenle gerçekleşen salt ölümsüzlük olgusu, kesin bir biçimde, Tanrı'nın var olduğunu kanıtlamayacaktır" [1210]

Bu bakımdan, öte dünyanın varlığının kanıtlanması, mantık açısından kesin bir kanıtlama olsa da, bu, dinî bir kanıtlama olmayacaktır. Bu nedenle, ateizmden yola çıkarak, öte dünya hayatının olmayacağını savunmak da çok saçma bir şey olacaktır. [1211] Öyle görünüyor ki, ölümsüzlük meselesi, özellikle Tanrı'ya inananlar için, akıldan çok inancın bir konusu olmaktadır. Şimdi "neden ötürü, niçin ve hangi hakla varsak, o sebepten, onun için ölümsüz de olmalıyız".[1212] Bir yerde bizim varlık tarzımızın yaratılmışlık olması, varlığımızı sürdürmemizin Tanrı'ya bağlı olduğu inancını da beraberinde getirmektedir. [1213] Bu bakımdan, ölümsüzlüğün, bizim varoluşumuzdan sorumlu olan Gücün "nihaî aklîliği" ya da "gayr-i aklîliği", şefkati veya zalimliğine bağlı bulunduğunu söyleyenler olduğu gibi, bunu, "Tanrı'nın bize olan bir borcu" olarak görenler bile vardır. [1214]

Burada şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: ölümsüzlükle Tanrı'nın varlığı arasındaki bağlantı meselesinde ne tür bir ölümsüzlüğe inandığımız da önemli rol oynamaktadır. Yani "ruhun basit, yok olmaz bir cevher

---

nelmesine yol açtı. Bu da insanın bilgilerinin doğruluğunun sorgulanmasına neden oldu. Böylece **bilgi felsefesi** doğmuş oldu.

[1208] H.Steele "Could Body-Bound İmraortality Be Liveable?" s.425.

[1209] (KOÇ, 1990),s.136-138

[1210] Rem B.Edwards, Reason and Religion. s.359: M.Aydın "Tanrı Hakkında Konuşmak" s. 39.

[1211] Unamuno, "Yaşamın Trajik Duygusu", s.17.

[1212] a.g.e., s. 53; Galloway,The Philosophy of Religion.s.572; K.L. Patterson,.Plato on Immortality,s.33

[1213] D.A.Pailln, Groundwork of Philosophy of Religion. s.190-91

[1214] E,S.P.Haynes, The Belief in Perasonal Immortality, s. 145; C. Lamont, "The Illusion of Immortality", s.7-8.

olduğu düşüncesinden yola çıkarak ölümsüzlük inancını temellendirme çabasında Tanrı'nın varlığı ile ruhun ölümsüzlüğünün, en azından teorik düzeyde, ayrı ayrı ele alınabileceği kanaati vardır. Belki de "ruhun ölümsüzlüğü" kavramının ve bu kavramın açıklanabilmesi için başvurulan metafizik delillerin dinî çevrelerde pek hoş karşılanmamasının bir sebebi de bu durumdur"[1215]. Ancak, tartışma bedenli diriliş konusuna taşındığında, bu kanaati paylaşmak pek mümkün görünmemektedir.

Ölümsüzlükle Tanrı'nın varlığı arasında herhangi bir bağlantı bulunmadığını savunanlar açısından burada şu hususları belirtmekte de yarar bulunmaktadır:

(a) Ruhla beden arasında, en azından sağduyu düzeyinde, âdeta kesine varan bir ayrımın bulunması; beden burada kalıyor, ruh ise göçüp gidiyor,

(b) Kendimizi hiç olmamış gibi düşünmenin imkânsızlığı ve

(c) hayata sarılma ve ölümden kaçış yönünde çok güçlü bir içgüdünün varlığı.

Diyebiliriz ki bu özellikler hemen hemen tüm insanlarda doğuştan gelmektedir ve bu duygu Tanrı inancından daha köklü gibi görünmektedir. [1216] Buna göre, ruhun ölümsüzlüğünü doğal bir şey olarak görünce, Tanrı ile ölümsüzlük inancının arasını ayırmak da kolaylaşıyor.[1217]

Ölümsüzlük konusunda şimdiye kadar yapılan tartışmalar, öte dünyadaki varoluş tarzının mahiyetinin ne olacağını değil de, daha çok, ne olmayacağını ortaya koymuştur, Yani, bu konuda onaylanan hususlardan çok, karşı çıkılan noktalar üstünde yürünerek yol alınmıştır. .Bu açıdan bakınca, salt ruhun ölümsüzlüğü imkânını bir ölçüde saf dışı etsek bile, bedenli bir yeniden varoluş tarzı, Tanrı'nın bilgisi ve kudreti dâhilindeki alabildiğine geniş bir imkânlar dünyasına açık olarak kalmaktadır. Tanrı'nın varlığına inanıldığı veya insanı var eden şeyin evrende hâlâ faal olduğu kabul edildiği takdirde, bizim için diriliş imkânı da her zaman var olacaktır. Aynı "kalır" (pattern) içinde, kişisel kimliğin korunarak gerçekleşeceği savunulan diriliş şekli bu imkânlardan sadece birisidir. Belki de bu yüzden olacak, Hume ve Russell çizgisindeki filozoflar, ölümsüzlük konusundaki kanıtların ağırlığının tamamen mü'minlerde olduğunu söylemişlerdir.

Ölümsüzlükle ilgili iddiaların nasıl isbat edileceği konusu da son derece önemlidir. Açıkça, ölümden sonraki varoluşla ilgili iddialar deneye dayalı yönden asla çürütülemezler. Eğer ölümsüzlüğe olan inancımız yanlış-

[1215] M. Aydın. Din Felsefesi, s. l94.
[1216] O. Lamont. The Illusion of Immortality, s.9-10.
[1217] (KOÇ, 1990), s, 149-150

sa, bunu öğrenmemiz (veya ispat etmemiz) hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Buna karşılık, ölümsüzlüğü inkâr edişimizin yanlış olduğunu öğrenme şansımız olabilecektir. Bu durum da ölümsüzlük lehinde kaydedilecek bir husustur.

Şurası bir gerçektir ki, ölüm sonrası varoluş tarzı konusunda biz ne söylersek söyleyelim, eğer herhangi bir şekilde ölümsüzlük varsa, biz bunu ister kanıtlayalım ister kanıtlayamayalım, bu varoluş tarzı ve öte dünya hayatı nasıl olacaksa yine öyle olacaktır, öte yandan, eğer ölümsüz değilsek, hiçbir delil bizi ölümsüz kılamayacaktır. Doğrusu, ölümsüzlük konusu salt nihaî mukadderatımız açısından değil, bu dünyadaki varoluşumuz açısından da son derece büyük bir önem arz etmektedir. Sözgelimi, diriliş düşüncesi hayatımıza yeni bir boyut kazandırmakta, ona hiçbir şeyin veremeyeceği bir anlam ve ciddiyet vermektedir. Denebilir ki insanı insan kılan ve ahlâkî bir varlık oluşunu pekiştiren, onun, ölüm ötesiyle ilgili böyle bir metafizik gerilim içinde olmasıdır. Bu konu bizce, ölümden sonra neler olacağı meselesinden çok daha fazla şeyleri ihtiva etmektedir. İnsanın, kendisi ve nihaî kaderine ilişkin düşüncelerinin, onun hayatında çok önemli bir yeri vardır.

Öyle görünüyor ki, insanlar ölümsüzlüğü ispatlamak için her yolu denemişler, her delile başvurmuşlar ve bazen delillendirmişler(!) de; delil getiremedikleri zamanlarda da yine ölümsüz olduklarından güçlü bir biçimde emin olmuşlardır.

Ölümsüzlük aleyhindeki hiçbir kanıt, insanın ölümsüzlük arzusunu, ebediyyen var olmak şeklinde tezahür eden bu en köklü ihtiyacı ondan söküp atamamıştır. Kesin olduğu ileri sürülen bilimsel bulgularla ya da herkesçe kabul edilen felsefî delillerle ölümsüzlük inancını insanlığın, en azından insanlardan çok büyük bir çoğunluğun kafasından silip atmak şimdiye kadar mümkün olmamıştır. Bu demektir ki, gerek ruhun ölümsüzlüğü şeklinde, gerekse başka bir zaman zaman-mekân ortamında ruhî-fizikî kişinin yeniden kurulacağı veya dirilişin gerçekleşeceği şeklinde herhangi bir ölümsüzlük şeklinin olacağına inananlar geçmişte olduğu gibi gelecekte de bulunacaktır.

Ölümsüzlük konusunda, hangi sonuca ulaşırsak ulaşalım, problemi ne tür bir çözüme kavuşturursak kavuşturalım, yine de burada irrasyonel olan bir şey kalmaktadır. Belki de ölümsüz olduğumuza kesin gözüyle baktığımızdan dolayı, durmadan onu ispatlamaya çalışıyoruz. Zira ölümsüzlüğe inanmadığımızda, dünyaya anlam vermemiz imkânsız olmasa da son derece güçleşmektedir.

Çoğu konuda olduğu gibi, bu konuda da problem eninde sonunda gelip insanda düğümlenmektedir. Ne var ki, hakikate ulaşmak ve gerçeğe vakıf olmak için, P. Pattison'un deyişiyle, *"arkaya geçmeye çalışacak*

olursak", bu işi, sadece, insanı parçalayarak yapabiliyoruz ve bir daha da bu parçaları bir araya getirmemiz mümkün olmuyor. Bu yüzden, bir yandan katıksız ruh, öbür yandan fiziksel güçlerin ölü dünyası arasındaki uçurumu kapatmak İçin, insanı ayrılmaz bir ruh-beden birliği içinde görmeye mecburuz.

Nasıl yok iken var edildiğimize inanıyorsak, ulaşmaya çalıştığımız mükemmellik idealleri ve dolayısıyla ölümsüzlük de aynı ilham ve inançtan beslenen bir umut ve güven kaynağı olarak bizde yaşayacaktır. Ölümsüzlük konusu son tahlilde, ekzistansiyel (varoluşçuluk, vücudiye) bir konu olarak kalmaktadır ve ölüm ötesi varoluşun mahiyeti hakkında bildiklerimiz de bir imkândan ileriye gitmemektedir.

Din ise dirilişin gerçek olduğunu söylüyor o kadar. [1218]

Bedîüzzaman sonsuzluk duygusu hakkında şu bilgiyi aktarıyor.

Cehennem fikri, geçmiş iman meyvelerinin lezzetlerini korkusuyla kaçırmıyor. Çünkü hadsiz rahmet-i Rabbaniye o korkan adama der: Bana gel, tövbe kapısıyla gir. Tâ Cehennem'in vücudu değil korkutmak, belki sana Cennet'in lezzetlerini tam bildirsin ve senin ve hukuklarına tecavüz edilen hadsiz mahlûkatın intikamlarını alsın, sizi keyiflendirsin. Eğer sen dalalette boğulup çıkamıyorsan yine Cehennem'in vücudu, bin derece i'dam-ı ebedîden hayırlıdır ve kâfirlere de bir nevi merhamettir. Çünki insan hattâ yavrulu hayvanat dahi, akrabasının ve evlâdının ve ahbabının lezzetleriyle ve saadetleriyle lezzetlenir, bir cihette mes'ud olur. Şu halde sen ey mülhid, dalaletin itibariyle ya i'dam-ı ebedî ile ademe (yokluğa) düşeceksin veya Cehennem'e gireceksin!

Şerr-i mahz[1219] olan adem ise, senin bütün sevdiklerin ve saadetleriyle memnun ve bir derece mes'ud olduğun umum akraba ve asl u neslin seninle beraber i'dam olmasından, binler derece Cehennem'den ziyade senin ruhunu ve kalbini ve mahiyet-i insaniyeni yandırır. Çünkü Cehennem olmazsa, Cennet de olmaz. Her şey senin küfrün ile ademe düşer. Eğer sen Cehennem'e girsen, vücud dairesinde kalsan, senin sevdiklerin ve akrabaların ya Cennet'te mes'ud veya vücud dairelerinde bir cihette mer-

---

[1218] (KOÇ, 1990),s.156-158

Gazzali ise, Müslüman filozoflardan Farabi ve İbn Sina'yı üç konuda küfürle itham etmektedir. Bunlar;

1. Maddenin ezeli olması

2. Tanrının bilgisi. Küllileri bilip, cüz'ileri bilmemesi.

3. Haşrın cismani olmadığı anlayışıdır.

[(GEÇDOĞAN, 2005), s. 12; bkz. Ebu Hamid Gazali, *Tehafütü'l-Felasife*, thk. ve tkd. Süleyman Dünya, Kahire, 1987.]

[1219] **Şerr-i mahz:** Sırf şer. Hiç hayır ciheti olmayan şer ve musibet.

hametlere mazhar olurlar. Demek herhalde Cehennem'in vücuduna tarafdar olmak sana lâzımdır. Cehennem aleyhinde bulunmak, ademe tarafdar olmaktır ki, hadsiz dostlarının saadetlerinin hiç olmasına tarafdarlıktır.

Evet Cehennem ise, hayr-ı mahz olan daire-i vücudun Hâkim-i Zülcelalinin hakîmane ve âdilane bir hapishane vazifesini gören dehşetli ve celalli bir mevcud ülkesidir. Hapishane vazifesini de görmekle beraber, başka pek çok vazifeleri var. Ve pek çok hikmetleri ve âlem-i bekaya ait hizmetleri var. Ve zebani gibi pek çok zîhayatın celaldarane meskenleridir. [1220]

İnsan, sair hayvanata muhalif olarak, hanesiyle alâkadar olduğu misillü dünya ile alâkadardır ve akaribiyle münasebetdar olduğu gibi, nev'-i beşer ile de ciddî ve fıtrî münasebetdardır. Ve dünyada muvakkat bekasını arzuladığı gibi bir dâr-ı ebedîde bekasını, aşk derecesinde arzuluyor. Ve midesinin gıda ihtiyacını temin etmeğe çalıştığı gibi dünya kadar geniş, belki ebede kadar uzanan sofraları ve gıdaları, akıl ve kalb ve ruh ve insaniyet mideleri için tedarik etmeğe fıtraten mecburdur, çabalıyor. Ve öyle arzuları ve matlabları var ki, ebedî saadetten başka hiçbir şey onları tatmin etmiyor.

Hattâ Onuncu Söz'de işaret edildiği gibi, bir zaman -küçüklüğümde- hayalimden sordum: ***"Sana bir milyon sene ömür ve dünya saltanatı verilmesini, fakat sonra ademe ve hiçliğe düşmesini mi istersin? Yoksa bâki fakat âdi ve meşakkatli bir vücudu mu istersin?"*** dedim.

Baktım, ikincisini arzulayıp birincisinden "ah" çekti.

"Cehennem de olsa beka isterim" dedi.

İşte madem mahiyet-i insaniyenin bir hizmetkârı olan kuvve-i hayaliyeyi bu dünya lezzetleri tatmin etmiyor. Elbette gayet câmi' mahiyet-i insaniye, ebediyetle fıtraten alâkadardır. İşte bu hadsiz arzu ve emellere bağlı olduğu halde, sermayesi bir cüz'î cüz-ü ihtiyarî ve fakr-ı mutlak bir insana, âhirete iman ne derece kuvvetli ve kâfi ve vâfi bir hazine, bir medar-ı saadet ve lezzet, bir medar-ı istimdad, bir merci' ve dünyanın hadsiz gamlarına karşı bir medar-ı teselli olduğu öyle bir meyve ve faidedir ki; onu kazanmak yolunda dünya hayatını feda etse, yine ucuzdur.[1221]

Bediuzzaman, "Rabbin, kullarına haksızlık edecek değildir"[1222] mealindeki ayetin bu ilahi adalete delil olduğunu söyler. Madem bu dünyada

---

[1220] Said Nursî, Âsa-i Mûsa, s. 47
[1221] Said Nursî, Âsa-i Mûsa, s. 40
[1222] Fussilet, 46

tam adalet gerçekleşemiyor, ahirette mutlaka tam adaletin gerçekleşeceği bir mahkeme olmalıdır[1223]

Peki, niye bu hayatın neticesi ebedi hayattır? Nursi'nin bu meseleyi, daha önce olduğu gibi, Allah Teâlâ'nın Adil, Hâkim, Rahman, Rahim, Vedud, Kerim, Cemil, Cevvad, Celil, Baki, Hakk gibi isim ve sıfatlarına dayandırdığını; hikmet ve adalet delillerini öne çıkardığını görüyoruz. "Bir yaratıcının olduğunu ve O'nun bu sıfatlara sahip olduğunu nerden anlıyoruz" seklinde bir soru sorulursa daha önce ifade ettiğimiz gibi bunu kâinattaki icraatlarından, fiillerinden anlıyoruz. Gözümüzün önünde her an yapılan bu fiilleri inkâr etme lüksümüz yoktur. Bu fiilleri tabiata, kör tesadüfe, sebeplere vermemizin imkânsız olduğunu müellif eserlerinin birçok yerinde ispat etmiştir. Konumuz dışında olduğu için girmiyoruz. Allah'ın yukarda saydığım isim ve sıfatlarının "hayat" ile bağlantılı olarak niye ebedi hayatı gerektirdiği meselesine gelirsek, bunu daha önce izah ettik. Yeri geldiği için tekrar özet olarak Nursi'nin bu konuya getirdiği izahlara bakalım. İnsana verilen kabiliyetlere baktığımızda çok yüksek olduğunu görüyoruz. Öyle ki, o kabiliyetlerin oldukça az bir kısmı bu dünya hayatında kullanılıyor. **Ebedi hayat olmazsa bu kabiliyetler hiç kullanılamayacak demektir. Bu ise manasız olur.** Çünkü hiç kullanılmayacak bir kabiliyetin yaratılması abestir, gereksizdir. Sonsuz hikmet sahibi olan yaratıcı bundan münezzehtir. Sermaye olarak mesela bir serçe kuşundan yüzler defa daha yüksek olan insan, ebedi hayat olmazsa serçe kuşundan binler derece daha bedbaht bir dereceye düşer. Aklı, o kişiye bir işkence aletine döner. Çünkü **akıl geçmişten üzüntüler, gelecekten endişeler taşır.** Vicdanı o kişiye azap eder. Çünkü vicdan ebeden ve ebedi bir sevgiliden başkasıyla tatmin olmaz. Yaratıcının insanın hizmetine sunduğu bu kadar nimetin şahadetiyle yaratıcı kendini tanıtmak ve sevdirmek istiyor. Kendini sevdirmek istemesiyle beraber fıtraten kendini seven insan ruhunu yokluğa atmakla ebedi olarak kendine gücendirmek ve düşman etmek elbette o Zat'a yakışmaz. Böyle bir çirkinlikten ve zulümden uzaktır. **Ebedi bir hayatın ve saadetin olmayacağı düşüncesi akıl, kalp ve vicdan cihetiyle insanı elem ve üzüntü içinde bırakır.** Bütün bunlar Allah'ın rahmet, kerem ve şefkatine uygun düşmez. İnsanın en büyük isteği, en ehemmiyetli arzusu "beka"dır. Midenin cuz'i arzu ve duasını işitip ona rızık gönderen yaratıcı, insanın en büyük arzu ve duasına ilgisiz kalması mümkün değildir. Bu kâinattaki bu kadar büyük masraflar, bu haşmetli saltanat, sadece bu kısacık dünya hayatı için olamaz. Bunların arkasında büyük maksatlar olması gerektiğini akıl ihtar ediyor. Dünya hayatına dikkat ettiğimizde bütün mahlûkatın insana, yani insan hayatına hiz-

[1223] Sözler, s. 67,525

met ettiğini görüyoruz. Yani merkezde hayat (insanın hayatı) vardır. Bütün icraatlar insan hayatının devamına hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Madem gözümüzün önündeki icraatların şehadetleriyle her şey insanın hayatına hizmet ediyor, insanın hayatı bu kadar önemli! Bu durumda hayattan beklenen bir maksat olmalıdır. Aksi takdirde bütün bu icraatlar ve masraflar boşa olmuş olur.[1224]

<u>Ölmezden evvel öldürür bakî hayâtı ol bulur</u>
<u>Hakk yoluna kurbân olur Hakk yolunun âşıkları</u>
Ölmezden evvel öldürür bakî hayâtı o bulur
Hakk yoluna kurbân olur Hakk yolunun âşıkları

<u>Her kim Hakk'ı bulmak diler alsın Niyâzî'den haber</u>
<u>Bunda iken dosta erer Hakk yolunun âşıkları</u>
Niyâzî'den haber alsın her kim Hakk'ı bulmak dilerse
Onunla iken dosta erer Hakk yolunun âşıkları

[1224] Lem'alar s. 333; Sözler, s. 106, 108; (BAKA, 2008), s. 44

211

6+6=12

Bilir var bu yolu cândadır dost ili
Söyler cân bülbülü sendedir dost ili[1225]
Ey derviş-i âşık ey sâlik-i sâdık
Bil cevâb-ı tahkik sendedir dost ili
Sorduk bilenlere yüzün görenlere
Söyler var anlara sendedir dost ili
Taşradan varılmaz bin yılda erilmez
Yabanda yâr olmaz sendedir dost ili
Niyâzî dir bunda uzak değil canda
Görünmez nihânda sendedir dost ili

Bilir var bu yolu cândadır dost ili
Söyler cân bülbülü sendedir dost ili
Bilir var bu yolu cândadır dost ili
Söyler cân bülbülü sendedir dost ili

Dost ili, gönül ve dolayısıyla insanın kendisidir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyrudu ki;

"Ben yere göğe sığmadım, ancak mü'min kulumun kalbine sığdım" [1226]

Ey derviş-i âşık ey sâlik-i sâdık
Bil cevâb-ı tahkik [1227] ***sendedir dost ili***
Ey âşık derviş ey sâdık sâlik
Bilki muhakak cevâb sendedir dost ili

Sorduk bilenlere yüzün görenlere
Söyler var anlara sendedir dost ili
Sorduk bilenlere yüzün görenlere

[1225] Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi kitapları kısmında nr. 1218 de Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin kendi el yazısiyle bir mecmuada bulunan ilahi; Abdulbaki Gölpınarlı, ***Niyâzî-i Mısrî, Şarkiyat Mecmuası***, c. VII, s.203; Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, 1998, s. 243

[1226] Bkz. Sehâvî. 589. 590: Aclûnî. 11/195 Hadisin aslı muteber kaynaklarda bulunamamıştır.

[1227] **Tahkîk:** Doğru olup olmadığını araştırmak, veya doğruluğunu yanlışlığını ortaya çıkarmak, incelemek, iç yüzünü araştırmak.

Söyler var anlara sendedir dost ili

Taşradan[1228] ***varılmaz bin yılda erilmez***
Yabanda yâr olmaz sendedir dost ili
Taşradan varılmaz bin yılda erilmez
Çölde sahrada yâr aranmaz sendedir dost ili

Niyâzî dir bunda uzak değil canda
Görünmez nihânda sendedir dost ili
Niyâzî dir bunda uzak değil canda
Görünmez gizlice sendedir dost ili

[1228] **Taşra:** Hariç ve dış taraf. İstanbul harici olan memleket. Merkez-i hükümet hâricinde olan yerler.

212

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Nûr-ı vâhid cümle âlem yok durur bigânesi
Nûrı zulmet gösteren hep bu cihet viranesi[1229]
Lâm-ı halkı mahv edip hakbîn olup Hakk'ı görüp
Kayd-ı zulmetden çıkıp olma akıl dîvânesi
Akim aslın sorar isen bir resendir bağlısın
Seyr-i lâhûta koymaz kahır diye viranesi
Ey Niyazi nârı nurdan fark iden bilmez bizi
Anlamaz illâ kelâmım şeş cihet viranesi

Nûr-ı vâhid[1230] ***cümle âlem yok durur bigânesi***
Nûrı zulmet gösteren hep bu cihet viranesi
Tek Nûr bütün âlemi kaplar, bilmiyorsun
Nûru karanlık gösteren hep bu cihet harabesi

Maneviyatta ön arka yani yönler yoktur. Cihet hususu beşerî âlemdedir. Nurun karanlık görünmesi yani siyah görünmesi ışıktaki özelliklerdir.

Cisimlerin Işığı Yansıtması

Saydam olmayan bir cismin üzerine güneş ışığı(beyaz ışık) düşürülür ise:

a-Cisim renklerin tamamını yansıtıyorsa beyaz görünür. Beyaz cisim üzerine düşen tüm renkleri yansıtır.

b-Cisim renklerin tümünü soğuruyorsa yada hiç birini yansıtmıyorsa görünmez. Siyah cisimler üzerine düşen ışığın hiçbir rengini yansıtmadığı için siyah görünür.

c-Cisim renklerden hangisini yansıtıyorsa o renkte algılanır. Yansıtılan birden fazla renk varsa cisim o renklerin karışımında görünür.

Lâm-ı halkı mahv edip hakbîn[1231] ***olup Hakk'ı görüp***
Kayd-ı zulmetden çıkıp olma akıl dîvânesi
"halk"taki "Lâm" harfini silip "hak" gören olup Hakk'ı görüp
Zulmet kaydından çıkıp akıl delisi olma

[1229] Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, 1998, s. 244

[1230] **Vahîd:**Yalnız, tek. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin bir ismidir. Benzeri bulunmayan, hiçbir mahlukla müsavi olmayan ve tek olan (meâlindedir).

[1231] **Hak-bîn:** f. Hakkı gören. Hak veren. Hakka imân eden. Hakka inanan

حلق (halk) kelimesinden ل (lam) ı sil حق kalır. Demekte ki mana tevhid ilminden haberdâr olunmaktır.

Akim aslın sorar isen bir resendir*[1232] *bağlısın
Seyr-i lâhûta koymaz kahır diye viranesi
Neticesi yok, aslını sorar isen bir halattır bağlısın
İlahî âleme seyri koymaz kahır diye viranesi

Allah Teâlâ'yı aramaya kalkma sonsuzdur. Fakat ona büyük bir iple bağlısın. Yani hiçbir şekilde ayrılık yok demektir.
Sana da bunu bilmek fırsatını kahır sıfatı yüzünden vermez.

Ey Niyazi nârı nurdan fark iden bilmez bizi
Anlamaz illâ kelâmım şeş cihet viranesi
Ey Niyazi ateşi nurdan ayrı gören bilmez bizi
Anlamaz illâ kelâmımı altı cihet viranesi

Söyleyen ve söyletinin Allah Teâlâ olduğu bilinmelidir. Lakin bilenler bilmeleriyle, bilmeyenler bilmemeleriyle haraptır. Çünkü yokluğa erişen içinde bilmek derdi kalmaz. Mana söze sığmadığı için virane olmak kaçınılmaz olduğu ve bu halde gören için bulmakta zorluk gösterir.
Niyâzî-i Mısrî, benim sözlerimi herkes anlamaz altı cihetim yıkılmış, yok olmuşum kimse bilmez demektedir.

[1232] **Resen:**(C.: Ersân) Atı veya davarı ip ile bağlamak. İp, halat, urgan
Re'sen Kendi başına, bizzat. Kimseye danışmadan. Müstakil olarak. Doğrudan doğruya.

213

Vezin: Mef'ulü Mefâ'îlü Mefâ'îlü feûlün.

Bir göz ki onun olmaya ibret nazarında,
Ol düşmanıdır sâhibinin baş üzerine
Kulak ki öğüt almaya her dinlediğinden,
Akıt ana sen kurşunu hemen deliğinden.
Şol el ki onun olmaya hayr ü hasenâtı
Verilmez ona Cennet ilinin derecâtı.
Ayak ki ibâdet yolunu bilmez onu kes,
Öğrensin onu mescid önünde kapıda as.
Bir dil ki Hakk'ın zikri ile olmaya mu'tâd,
Urma sen ol et pâresine dil deyu hiç ad.
Nefsim deme şol dîve ki iletir seni şerre,
Nefis odur anın fikri vü meyli ola hayre.
Gönül müdür ol kim içi vesvâs ile dolmuş,
Kibr ile hased askeri her yânını almış.
Şol cân ki fakat cismi diri tuta deme cân,
Hayvanda da vardır o damarlarda dolan kan.
Can ol ki "nefahtü" dedi Kur'ânda ana Hakk,
O nefha-i Rahmâniyyedir bu sırr-ı mutlak.
Ol rûh –i izâfiye kim erdi odur insân,
Ol nokta-i kübradır olan sûret-i Rahmân.
Însan da denir ana dahi hem Âdem-i ma'nâ,
Hem rûh-u musavverdir o hem âkil-ü danâ.
Zirâ ki cihâna neye geldiğini bil
Maksûd olunan matlab-i a'lâsını buldu.
Ol nefha imiş Âdem'e bil meşreb-i a'lâ,
Ol nefha imiş kâf-ı vücûdundaki Ankâ.
Ol nefha imiş diri tutan cümle cihânı
Ol nefha imiş zîynet eden bâğ-ı cinânı.
Ol nefha ile oldu imâret bu avâlim,
Ol nefha ile oldu kamû yedi ekâlim.
Ol nefha ile gözü açıklar görür ibret,
Ol nefha ile işidilir ma'nâ-i hikmet.
El anın ile vermeğe meyl eyledi mâli,
Ayak dahi doğrulttu bu nefha ile yolu.
Dil anın ile kıldı özün zikrine mu'tâd,
Ol nefha ile dâim eder yâr adını yâd.
Nefs anın ile râzıyye vü marziyye oldu,
Emmâreliğin terk edüben tasfiye buldu.

Rûh anın ile etti semâvâta urûcu,
Kıldı melekûta dahî anınla vulûcu.
Ulvî olup ıtlâka eriştirdi sülûku,
Mülki şu ki terk ede bulur şâh-ı mülûku.
İniş dahi yokuş bir olur cümle yanında,
Cismindeki can gibi bulur dostu canında.
Gider ikilik birlik olup her şey olur Hakk,
Çün gide bulut âleme gün doğa muhakkak.
Ol nafha ki Âdem demidir Âdemi iste,
Ol demde Niyâzi erilür menzil-i dosta.

Bir göz ki onun olmaya ibret nazarında,
Ol düşmanıdır sâhibinin baş üzerine
Bir göz ki onun olmaya ibret nazarında,
Ol düşmanıdır sâhibinin baş üzerine

Kulak ki öğüt almaya her dinlediğinden,
Akıt ana sen kurşunu hemen deliğinden.
Kulak ki öğüt almaya her dinlediğinden,
Sen ona akıt kurşunu hemen deliğinden.

Şol el ki onun olmaya hayr ü hasenâtı
Verilmez ona Cennet ilinin derecâtı.
Şol el ki onun olmaya hayır ve iyilikleri
Verilmez ona cennet yurdunun dereceleri.

Ayak ki ibâdet yolunu bilmez onu kes,
Öğrensin onu mescid önünde kapıda as.
Ayak ki ibâdet yolunu bilmez onu kes,
Öğrensin onu mescid önünde kapıda as.

Bir dil ki Hakk'ın zikri ile olmaya mu'tâd,
Urma sen ol et pâresine dil deyu hiç ad.
Bir dil ki Hakk'ın zikir âdeti olmaya,
Koyma sen ol et parçasına dil diye bir ad.

Nefsim deme şol dîve ki iletir seni şerre,
Nefis odur anın fikri vü meyli ola hayre.
Şu seni şerre götüren deveye nefsim deme,
Nefis odur onun fikri ve meyli olsun hayra.

Gönül müdür ol kim içi vesvâs ile dolmuş,
Kibr ile hased askeri her yânını almış.
Gönül-müdür ol kim içi vesveseler ile dolmuş,
Kibr ile hased askeri her yânını almış.

Şol cân ki fakat cismi diri tuta deme cân,
Hayvanda da vardır o damarlarda dolan kan.
Cismi diri tutana der gibi cân deme o öyle bir cân ki,
Hayvanda da vardır o damarlarda dolan kan.

Can ol ki "nefahtü" dedi Kur'ânda ana Hakk,
O nefha-i Rahmâniyyedir bu sırr-ı mutlak.
Bahsettiğim cana "nefahtü" dedi Kur'ânda ona Hakk,
O nefha-i Rahmâniyyedir bu mutlak bir sırdır.

Ol rûh –i izâfiye kim erdi odur insân,
Ol nokta-i kübradır olan sûret-i Rahmân.
Kim O izâfî rûha erdi, odur insân,
O en büyük nokta olan Rahmân'ın suretidir.

Ruh ikidir. Birisi rûh-ı hayâttır. İşte bu rûh, emr-i Rabbî olan ruhtur. [1233]

Diğeri, rûh-ı revânîdir. İşte bu ruh, âlem-i melekûta gider gelir. "Elestu bi-rabbi-kum" hitabında "Belî!" diyen ruh budur. Bu ruh, cism-i latiftir; bu ruh, hakîkat-ı insandır, yani ayn-ı sabite denilen, bu ruhtur. Bu rûh-ı revânî her insanın heykel ve heyeti üzere yani Zeyd'in ve Amr'ın ve Hasan ve Hüseyin'in vb. bu zahirde olan heykel ve heyeti nasıl ise, o rûh-ı revanı aynen öylecedir. Meselâ bir adam litografya (Taşbaskı) vasıtasıyla resmini çıkarır, işte onun gibidir. O resimde senin cümle heykel ve heyetin ve şemailin mevcuttur. Lâkin senin gibi, o resimde bir yoğunluk ve bir ağırlık yoktur, cism-i latîf gibidir. İşte bu rûh-ı revân da aynen öyledir.

[1233] Ken'an Rifâî kuddise sırruhu'l-azîze göre ise, üç kısım ruh vardır.

"Biri hayvani ruh ki, bu hem insanda hem hayvanda bulunur. İkincisi ise, rûh-ı revandır ki, insanda bulunur ve uyku hâlinde de bedenden ayrılıp birçok şeyler görür. Meselâ rüyada gezip konuşuyor, oturuyor kalkıyorsun. Fakat vücudun hareket etmiyor. Bütün bunları yapan rûh-ı revan, uyku hâlinde vücut ile büsbütün alâkasını da kesmiyor. Onun için rüyada korktuğun veya muztarip olduğun vakit, bağırıyor, hatta ağlıyorsun. Böylece de görülen şeyler az çok bedende tesir icra ediyor."

"Bir de izafî ruh vardır ki, o ancak bir kâmil insana vusul ile kazanılır. İşte cezbeyi kabul eden bu ruh, cân-ı cân-ı candır. Yâni bir can vardır sonra bunun içinde bir can daha vardır ki, o da Hakîkat-i Muhammediye'dir. Bir can daha vardır ki, Sırrullah'tır, Allah'tır. Yâni cân-ı cân-ı can budur." (Ken'an Rifâî, Sohbetler, s.146)

Şimdi nefis denilen şey bir cevher-i latîftir; ruh ile kalp arasında bir vasıtadır. Ruhtan feyz-i rabbaniyi alıp kalbe döker. Bu nefis, hakikâtte uğursuz, kötü ve Cenâb-ı Hakk'a asi değildir. Bu nefse sövmek ve lanet etmek caiz değildir. Bu nefis, daima ruh tarafına meyleder. Ancak buna nefs-i emmârelik ve sair kötü sıfâtlar insan tarafından gelir; onunla bu sıfatlar nefse arız olur. Nefis, daima seni Hakk'a kavuşturmaya çalışır. Sen onun muhalifi olan şeyleri ona teklif etmekle onu yoldan çıkarırsın. Bunun misali şöyledir ki, meselâ sahraya ya yaylaya birtakım vahşi ve haşarı hayvanlar meselâ bir tay, sahrada gelen ve giden adamları kapar, tapar, ısırır, lâkin o tayı güzelce terbiye eder isen ondan o hâl defolur. Artık istediğin gibi, onu istihdam ve istimal edersin.

İşte bundan anlaşıldı ki, o hayvanın zatında bir fenalık ve haşarılık yoktur. Onu sen öyle sahraya salıverip kendi hevâsına terk ettiğinden ötürü asi oldu. ***"Men arefe nefsehu fe-kad arefe rabbehu."*** [1234] İşte bu hadîs-i şerif yukarıda beyan olunan esrarı beyan ve izah eder. Şöyle ki, yani ihvan olan, tekmîl-i sülûk edip son makâmda ***"Fe-kâne kâbe kavseyni ev ednâ"*** [1235]ya vâsıl oldukta, kâbe-kavseyn demek okun yayıdır, bir ciheti yaratılmışlar imkân âlemine ve bir ciheti âlem-i vücûda yani Allah Teâlâ'yadır. İşte buraya kadar olan sülûke, sülûk-ı âfâkî tesmiye olunur. ***"Ev ednâ"*** [1236] makâm-ı kurb-i ilâhiye (Allah Teâlâ'ya yakınlık)dir. Bundan ileri olan sülûke, sülûk-ı enfüsî tesmiye ederler. İşte buradan ileride Cenâb-ı Hakk'ın esma ve sıfât-ı ilâhiyyesinde sülûk demektir. Burada nefis, mertebeleri tamamlayıp edip Cenâb-ı Hakk'a ayna olur, yani bütün esma ve sıfât-ı ilâhiyye bu aynada açığa çıkıp o vakit bu ayna olan nefste Hakk'ın cemalini müşahede ile ara yerde ayna olan nefsi dahi sanki yok gibi olup Hakk'a vâsıl olmakla işte ***"Men arefe nefsehu"*** [1237] bunu yani nefsini bildiğin gibi Hakk'ı o zaman bilirsin, bulursun demektir, yani ayn-ı Hakk olup esma ve sıfât-ı ilâhiyye hepsi birden sende tecelli etmekle Hakk'ı ne demek olduğunu bilir.][1238]

A güzelim yoldaşım, sen alelâde tek bir adam değilsin ki. Sen bir âlemsin, sen bir derin denizsin. O senin muazzam varlığın yok mu? O belki dokuz yüz kattır. O, dibi, kıyısı bulunmayan bir denizdir, yüzlerce âlem, o denize dalar gark olup gider. Zaten burası ne uyanıklık yeri, ne

[1234] "***Kendini bilen, rabbini bilir.***" Keşfu'l-hafâ, c. 2, s. 262, no: 2532. İbn Teymiyye mevzu olduğunu, en-Nevevî de sabit olmadığını söylemiş.

[1235] "(Muhammed ile arasındaki mesafe) ***İki yay uzunluğu kadar, yahut daha az kaldı.***" (Necm, 9)

[1236] "Yahut ***daha az.***" Necm, 9.

[1237] "***Kendini bilen, rabbini bilir.***" Keşfu'l'hafâ, c. 2, s. 262, no: 2532. İbn Teymiyye mevzu olduğunu, en-Nevevî de sabit olmadığını söylemiş.

[1238] (ALTUNTAŞ, 2007), s.619

uyku yeri. Buradan bahsetme, Allah Teâlâ, doğrusunu daha iyi bilir. [1239]

İnsan da denir ana dahi hem Âdem-i ma'nâ,
Hem rûh-u musavverdir[1240] o hem âkil-ü danâ.[1241]
İnsan da denir ona dahi hem Âdemin manâsı,
Hem musavver rûh'dur, o hem âkil-ü danâ.

[*Ruh*´un yeri kalptir. *Ruh*, özellik bakımından İlâhî Zat-ın tecellilerini taşırken, *nefis* zat-î sıfatların ve fiillerin tecellisini taşımaktadır. [1242]

Ruh, özü itibarıyla kutlu olmasına rağmen halife sıfatına erişememiştir. Çünkü halifelik makamının karşılığı ancak nefis taşıması karşılığında insana verilmiştir. Ruhlar letafet, ihata ve hareket bakımlarından, görünüşte, kendini yaratana benzer.

"Allah Teâlâ, Âdemi kendi suretinde yarattı" hadis-i şerifi, bunu bildirmektedir.

Beden, ruh için dikilmiş bir elbisedir. Eğer ki; ruh yalnız başına yaratılmış kalsaydı, melekler ile arasında bir fark kalmazdı.

Melekler maddeli, mekânlı ve nasıl oldukları anlaşılabilir oldukları için halifelik sıfatına kavuşamaz. Bu bilgilerden insanın nasıl Allah Teâlâ´nın halifesi olduğu anlaşılmaktadır.

Bir şeyin sureti, onun halifesidir, vekilidir. Bir şey onun suretinde yaratılmazsa, onun halifesi olamaz. Halife olmağa yakışmayan, emanet yükünü taşıyamaz.

Cüneyd-i Bağdadi kaddese'llâhü sırrahu'l azîz *"Hadis (sonradan yaratılan), kadime (ezeli, aratılmayan) yaklaşınca, izi, eseri bile kalmaz"* buyurdu.

Sultanın hediyelerini, ancak onun hayvanları taşır.

Allah Teâlâ kararmış olan bedeni, nurlu olan ruha sevdirdi. Nur karanlığa âşık oldu. Çok severek, bedenle ile birleşti. Bu bağlantı ile nurun cilası arttı. Ona yakınlaşmakla, parlaklığı çoğaldı. Nurun bu hali, ayna yapılacak cam gibi oldu.

Parlak olan nur, karanlık cesede bağlanınca, önceden Allah Teâlâ´ya olan yakınlığını, kendi varlığını ve özelliklerini unuttu. Karanlık bedene olan sevgisine dalarak ve yalnız bir görünüş olan o bedene bağlanarak kendini kaybetti. O´nunla bir arada kalınca, değerini kaybedip kötüleşti. Ruh bedenden yüz çevirip, unuttuğu Kutsî sevgilinin müşahedesine da-

[1239] Mesnevi, c.III, b:1302-1304
[1240] **Mûsavver:** Zihnen düşünülen. Tasavvur olunan. Tasvirli.
[1241] **Dânâ:** f. Bilgili, bilen, malûmatlı, âlim
[1242] Celâlettin Suyuti sahih görüş olarak; ruh ile nefsi tek bir şey olarak kabul eder.

larsa ve ona bağlanırsa, karanlık bedeni de, o kutsî makama sürükler. Müşahedesi artınca da, beden de onun nurları ile aydınlanır.[1243]

Bu nedenle nefsin ruh ile olan arkadaşlığı neticesi kutsi makamlar insana hediye edilmiştir. En büyük ikram da sonsuz hayatın ruh sebebiyle insana ihsan edilmesidir. Çünkü ruhun özünde sonsuzluk işaretleri vardır.] [1244]

Zirâ ki cihâna neye geldiğini bil
Maksûd olunan matlab-i a'lâsını buldu.
Zirâ ki cihâna neye geldiğini bilen
Maksat olunan ulvî dileğini buldu.

Ol nefha[1245] ***imiş Âdem'e bil meşreb***[1246]***-i a'lâ,***
Ol nefha imiş Kâf-ı vücûdundaki Ankâ.
Ol nefha imiş Âdem'e bil en ulvî meşreb,
Ol nefha imiş vücûd Kâf'indaki Ankâ.

Ol nefha imiş diri tutan cümle cihânı
Ol nefha imiş zîynet eden bâğ-ı cinânı.
Ol nefha imiş diri tutan cümle cihânı
Ol nefha imiş cennet bâğını süsleyen.

Ol nefha ile oldu imâret bu avâlim,
Ol nefha ile oldu kamû yedi ekâlim.
Ol nefha ile oldu bu âlemleri imâr eden,
Ol nefha ile oldu bütün yedi iklim.

Ol nefha ile gözü açıklar görür ibret,
Ol nefha ile işidilir ma'nâ-i hikmet.
Ol nefha ile gözü açıklar görür ibret,
Ol nefha ile işitilir hikmet manaları.

El anın ile vermeğe meyl eyledi mâli,
Ayak dahi doğrulttu bu nefha ile yolu.

[1243] Zevaid-üz Zühd adlı kitapta şu rivayet vardır.

Kalp ve cesedin misali kör ve kötürümün misali gibidir. Kötürüm köre dedi ki;

Ben meyve görüyorum, fakat ulaşamıyorum. Beni yüklen. O da yüklendi. Sırtına aldı. Köre yedirdi.

[1244] (ALTUNTAŞ, 2005), s. 43

[1245] **Nefha:** Üfürmek. Üfürük. Şişmek. Kabarık olan

[1246] **Meşrep:** Huy, yaratılış, âdet, ahlâk; mânevî haz...

El onun ile vermeğe meyl eyledi malı,
Bu nefha ile ayak dahi doğrulttu yolu.

Hikâye: şeyhün biri davete giderken görmiş bir âdâmı asıyorlar rica itmiş tevbe virmiş gitmiş sonra bir gayrı günde yine görmiş ol âdâmı aşmağa getirmişler demiş ki

"yâ ibn Âdem ben sana tevbe virmedüm mi niçün tutmadun?" diyince dimiş ki

"ey şeyh hidâyet Allâhdan olursa senün gibi şeyh olur hidâyet kuldan olursa bencileyin bir hırsız olur." [1247]

<u>Dil anın ile kıldı özün zikrine mu'tâd,</u>
<u>Ol nefha ile dâim eder yâr adını yâd.</u>
Dil onun ile oldu, özünde zikrini adet et.
Ol nefha ile dâim eder, yâr adını yâdet.

Nefha, ilâhi nefeslerdir. Âlem de nefhâlar ile ayakta kalmaktadır.

<u>Nefs anın ile râzıyye vü marziyye oldu,</u>
<u>Emmâreliğin terk edüben tasfiye[1248] buldu.</u>
Nefs onun ile râzıyye ve marziyye oldu,
Emmâreliğin terk edip saflık buldu.

Saflığı bulanlarda uysallık hali zuhur edince nefis onu aldatmak ister. Fakat kurduğu tuzaklar nefsi ruha köle eder.

Farenin biri devenin yularına yapıştı, onu çekmeye başladı. Deve uysallığı, alçakgönüllüğü ve ağırbaşlılığı yönünden farenin arkasından yürüdü. Nasıl ki, ***"Mümin de uysal develer gibi sabırlıdır,"***[1249] buyurulmuştur. Devenin bu uysallığını onun yumuşak huylu ve alçak gönüllü olmasına, bazıları da onun bütün hayvanlardan daha uzun boylu olmasına rağmen akıl derecesinin düşkünlüğüne yorarlar. Bunun sırrı başkadır.

[1247] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), v. 65a

Hikâye: şeyhin biri davete giderken görmiş bir adamı asıyorlar rica etmiş tevbe vermiş gitmiş sonra bir gayrı günde yine görmüş o adamı aşmağa getirmişler demiş ki

"yâ Âdemoğlu ben sana tevbe vermedim mi niçin tutmadın?" diyince demiş ki

"Ey şeyh hidâyet Allâh'dan olursa senin gibi şeyh olur hidâyet kuldan olursa benim gibi bir hırsız olur."

[1248] **Tasfiye:** sâfîleştirme, arıtma, arındırma, temizleme

[1249] ***"Mümin, uysal bir deve gibi, "Ih" denince, yer sert olsa da çöker."*** (Beyhâki)

Fare, deveyi su kenarına kadar yürüttü. O çabuk yürüyüşlü, iri cüsseli hayvan aciz kalamazdı. Fareye sordu:

Şimdi burada niçin durakladın? Buradan niçin geçmiyorsun? Sen, benim gibilerin yularına yapışmanın sana yakışmayacağını bilemedin mi? Şimdi nasıl tuttunsa yuları, yürü bakalım! Fare,

Su çok büyük ve derin, dedi. Ayağını suya basan deve,

Gel gel, dedi. *Sudan geçmek kolaydır; nihayet dizkapağında.* Fare,

Ama dizden dize fark var, dedi.

Şimdi sen de tövbe et ki, bir daha böyle yüzsüzlük etmeyesin! Benim semerimin üstüne çık otur! Benim semerimde senin gibi yüz binlerce farenin ağırlığının ne değeri var? Bir anda suyu geçeriz.[1250]

Rûh anın ile etti semâvâta urûcu,
Kıldı melekûta dahî anınla vulûcu.
Rûh onun ile olunca semâlara yükseldi,
Onunla dahî melekler âlemine karıştı.

Mertebelerde sırasıyla ruh seyrinde semâlara yükselirken menzillerde mürşidi, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ve Allah Teâlâ ile olan beraberliği yükselme sebebidir.

"Allah Teâlâ ve Allah Teâlâ erlerinin inayetleri olmazsa... Melek bile olsa defteri kapkaradır." [1251]

Ulvî olup ıtlâka[1252] ***eriştirdi sülûku,***
Mülki şu ki terk ede bulur şâh-ı mülûku.
Yükseklere seyr-i sülûku kavuşturdu,
Şu kimse ki mülkü terk ederse şâhın mülkünü bulur.

Terk edilen mülk, beden ve nefsin istekleridir.

İniş dahi yokuş bir olur cümle yanında,
Cismindeki can gibi bulur dostu canında.
İniş dahi yokuş bir olur hepsi yanında,
Cismindeki can gibi bulur dostu canında.

Tasavvufta yolun evveli ve sonunda birlik vardır. Bu yolu tercih edenin

[1250] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.237), s.324
[1251] **Mesnevi,** c.I.b 1878-1879: b. 2122.
[1252] **Itlak:** Salıvermek. Bırakmak. Koyuvermek. Serbest bırakmak. Serbest olup her tarafta bulunmak. Cezadan kurtarmak. Boşama. Boşanma. Afvetmek.

başlangıçtaki hali son hali ile aynıdır. Sadece fark etme denen halin derecesi yüksek olur. Başlangıçlar sonuçların aynasıdır, Her şey Allah Teâlâ ile başlamış ise onunla sonuçlanacaktır.

Gider ikilik birlik olup her şey olur Hakk,
Çün gide bulut âleme gün doğa muhakkak.
Gider ikilik birlik olup her şey olur Hakk,
Çünkü bulut âleme gider gün doğar muhakkak.

Ol nafha ki Âdem demidir[1253] ***Âdemi iste,***
Ol demde Niyâzi erilür menzil-i dosta.
O nafha ki Âdem nefesidir Âdemi iste,
O anda Niyâzi erilir menzil-i dosta.

Gavs-ül Âzam İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Sivasî buyurduki;

"Gardaşlarım! Allah Teâlâ ruhları ezelde topladı, herkese istediği sanat gösterildi. Biz de dervişliği aldık, sizinle de ezelde tanıştık. Her insana ömrü, rızkı ve nasibi ruhu ile beraber verildi. Bu âlemde tedbir alıp takdire saygılı olduğumuz kadar amelî edebimizle daha kim yakîn olur diye âleme imtihan için gönderildik. Burada biliştik mahşerde buluşacağız." İkinci durağımız berzah âleminde toplanacağız. Üçüncü durağımız mahşerde toplanacağız, buluşacağız. Allah Teâlâ buyurdu ki;

'O gün mahşerde hiç kimseye soyu şöhreti sorulmaz. Ameli, edebi ve yakınlığı ile mükâfatlandırırız'.

Gardaşlarım! Kâinat bize bağlı, bizdeki cana bağlı, canda canana bağlı. Bu can bizden gitti, başka can geldi. Allah Teâlâ kula nimet verir başkası bin çalışsa o lutfa erişemez.

Gardaşlarım! Eden eyleyen Allah, Lâ Havle velâ kuvvete illâ billâh"

"Gardaşlarım! Her insan için ezelî bir hüküm var. Her nebinin mekânı zamanı ve ashâbı ezelde bilindi. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ve halifelerinin de mekânı, zamanı ve ashâbı ezelde bilindi. Bizimde zamanımız bu, Sivas mekânımız imiş. Allah Teâlâ bizi sevdi, biz de Allah Teâlâ'yı seviyoruz. Her şeyi, yerdeki karıncayı Allah Teâlâ için seviyoruz. Siz de emri ilâhiye iman ve ameli edebi ile bizi sevmiş olursunuz. Bizi sevmekle Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme, oradan Allah Teâlâ'ya yakın olursunuz. Amelî edebinizle, Murakabe-i Hayr ile çok zikirle yakınlığınıza sa'yü gayret edeceğiz."

"Gardaşlarım! Kim bizi severse, bizle yaşarsa, bizim sevgimizle ölür-

[1253] **Dem:** f. Nefes. Soluk. Ağız. Nazar. An, vakit, saat. Koku. Kibir, gurur. Âli, yüksek. Körük.

se, mahşerde beraber oluruz." [1254]

[***"Gardaşlarım! Kuldan Allah olmaz. Allah Teâla'dan kendini de isteyin. Allah Teâlâ dilerse kendini de verir.***

Mecnun ve Leylâ vardı, Mecnun âşık idi.

Leylâ bir gün yanına gelip, ben Leylâ'yım demiş, meğer Leylâ olmuş. Mecnun ellerini açarak ya bendeki Leylâ kim demiş.

Mecnûn'a sordular Leylâ nice oldu
Leylâ gitti adı dillerde kaldı
Benim gönlüm şimdi bir Leylâ buldu
Yürü Leylâ ki, ben Mevlâ'yı buldum
Leylâ Leylâ derken Allah'ı buldum

Bu hal ile olun, Gardaşlarım! Bu âlem bir hayaldir. [1255] ***Allah Teâlâ için birbirinizi sevin. Biz sizi Allah Teâlâ için seviyoruz. Karıncayı da Allah Teâlâ için seviyoruz. Dışarı çıkıyorum, bakıyorum, ne görüyorsak Allah Teâlâ'yı görüyoruz. Sizi de gördük Allah Teâlâ'yı gördük. Biz Allah Teâlâ'ya sarılmışız ki, Siz bize sarılıyorsunuz."*** [1256]

[1254] (ALTUNTAŞ, 2007), s. 380

[1255] Ahmed Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

"Olmuş olmuştur, olacak da olmuştur. Olacak bir şey yoktur."

[1256] "Bir gün balıklar toplanarak demişler ki;

"Su, su..." dedikleri bir şey varmış. Yalnız ismini işitiyoruz, kendini göremiyoruz. İçlerinden biri demiş ki;

"Falan denizde her şeyi bilen bir balık vardır. Gidelim de ona soralım... Olsa olsa müşkülümüzü o halleder."

Gidip dertlerini anlatmışlar ve:

"Su nerededir, bize göster!" demişler. Hazret de:

"Suyun olmadığı yeri, siz bana gösterin!" Cevabında bulunmuş.

Bunun gibi, her bir zerreyi nurun nuru olan Cenâb-ı Hakk'ın nuru ihata etmiş, her şey onun vücudundan zuhur etmiş ve ona yakın olmuştur. Nasıl ki, Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de:

"Sana benden soranlara de ki; Ben onların yakınındayım." (Bakara, 186)

Adamcağızın biri rüyasında Cenâb-ı Hakk'ı görmüş, koşmuş ellerine yapışmış: Senin elinden başka bir el bilmiyorum! demiş. Uyanınca kendi elini tuttuğunu görmüş.

Adamcağızın biri de, karşısında kendisine hücum eden bir eşeği görmüş kulaklarını yakalamış. Uyandığı vakit kendi kulaklarını tuttuğunu görmüş.

Bir sûfî ile kelâmcının biri konuşuyorlarmış. Kelâmcı demiş ki; Yakınırım o Allah'tan ki, köpek ve kediden zuhur eder. Sûfî de demiş ki; Ben de yakınırım o Allah'tan ki, köpek ve kediden de zuhur etmez.

Zatı Hakk-ı anla zatındır senin
Hem sıfatı hep sıfatındır senin
Sen seni bilmek necatındır senin
Gayre bakma sende bul

Niyazi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

"Gardaşlarım! Allah Teâla'dan başka bir şey yoktur. Zaten bizde yokuz. Bizi yok bileceksiniz. Bizde sizinle düşüp kalkıyoruz. Konup göçüyoruz. Ama biz, biz de yokuz."

Beni bende demen bende değilem
Tenim boş gezer dondan içeri

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

Sizde böyle yok olun. Gezen duran siz olmayın. Allah Teâlâ'nın bir ismi Gayyur (çok kıskanç)***'dur, İnsanlar birbirini sevince, Allah Teâla'da onları sever"***

"Zat-ın biri Allah Teâlâ'ya,

— 'Ya Rabbi! Kapını aç' demiş. Allah Teâlâ;

— 'Kulum sen gel, kapı açık' demiştir.][1257]

Firavun'un aklı, padişahların aklından üstündü ama Allah Teâlâ hükmü onu akılsız ve kör etmiştir!

Bir adamın can gözünü, can kulağını Allah Teâlâ kapattı mı o adam Eflâtun olsa hayvanlaşır!.[1258]

Bunlar birbirlerini bu suretle tekzip ederlerken arifin biri onların hallerinden haberdar olur ve der ki; Sen de haklısın, o da haklıdır. Çünkü köpek ve kedi en değersiz hayvanlardan olmak hasebiyle, biriniz böyle kıymetsiz hayvanlardan Cenâb-ı Hakk'ın zuhurunu Hakk'a bir noksan addettiği için haklıdır. Diğeriniz ise, her şeyde Hakk'ı gördüğü için bunlardan da zuhur etmeyen Hakk'ın zuhurunda noksan olacağından, o noksanlığı Hakk'a isnat etmediği için haklıdır." (Ken'an Rifâî, a.g.e. s.347)

[1257] (ALTUNTAŞ, 2007), s. 344

[1258] **Mesnevî,** c.1V. b. 1922-1923.

SON SÖZ (HATİME)[1259]

"Gardaşım dediğimi bildinse vakıfta oldun. Bugünden sonra senin için evlâ ve layık olan Hakk katında enbiya sallavat'ullâh aleyhim ecmeîn hazretlerinin, ehli şeriat ve ehl-i tefsirin sözlerine dönmek ve o şekilde itikat etmektir.

……

Kardaşım, zahiren ve batınen şeriâtı mutahharaya inkiyad etmek lazımdır. Zira şeriat hak olan şeriat-ı müstakim hakikatinin gölgesidir. Ancak şeriata muhalif olarak daha önce zikrettiğim ilmi bil. Fakat o şekilde itikat etmeyesin. Zira yüksek yıldızlar ilmi gibi her ilmi talim caizdir. Lakin ehl-i sünnet ve'l cemaat itikadına muhalif bildiğin şeyi itikat etmen caiz değildir.

Ancak Ben Zât, Sıfat ve Ef'âl metbesinde hak olan akâidi ve müştemilatı ile ahvâli ve hallerin hepsi hakkında hak olan akâidi itikât ederim. (Tevhid ilmi) hepsi haktır ve gerçektir. Son Sözümde budur.

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَا اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ [1260] ***"Bizi buraya eriştiren Allah Teâlâ'ya hamdolsun. Eğer Allah bizi doğru yola iletmeseydi, biz doğru yolu bulamazdık."*** وَمَا تَوْفِيقِى اِلَّا بِاللّٰهِ ***"Kurtuluş ancak Allah Teâlâ iledir."***

Bu risale oluptur hayret ehline delil
Şerbeti gaybîdir içerse şifa bulur alil [1261]
Mısrıya âb-ı hayat elfâzının tarihi bu
Aktı gûya bezmi cennet içre âb-ı sebil

Gerçekleri söylemede cesur, sıkıntılara katlanmada azimli ve niyetinde sadık olan Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin **"ed-Devret'ül-arşiye fi ahkâm el-ferşiye"** sinin hatimesinde beyan buyurduğu üzere hareket etmeli, Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin yolunda olmalıyız.

Hakîm Senâyi kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz eceli geldiği sıralarda dilinin altından bir şeyler mırıldanıyordu. Kulak verdiler ağzından şu sözler dökülüyordu:

Söylediğim şeylerin hepsinden vazgeçtim, pişman oldum,
Çünkü sözde mâna, mânada söz kalmadı. [1262]

[1259] (Niyazi-i Mısri, 1929), s. 15-16
[1260] Â'raf, 43
[1261] Hastalıklı, sakat
[1262] (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.241), s.328

BEYİTLER[1263]

Beyt

Her kimde kim derd var var dermanı veli
Bi-derdlerin derdine derman olmaz [1264]

Beyt

Talebi mülkin anın değme Süleyman bulamaz
Gamı menşürını her gönül ü her can bulamaz[1265]

Beyt

Kime kim zerre derd-i yâr verildi
Komaz Hakk'dan haber-dâr olmayınca [1266]

Beyt

Hallâk-ı cihan âleme kıldıkda tecelli
Herkesi bir hâl ile kılmış müteselli [1267]

[1263] Divanda olmayıp mecmualarda geçen beyitlerdir..
[1264] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), s.16b; (ÇEÇEN, 2006), s. 54
[1265] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), s.16b; (ÇEÇEN, 2006), s. 54
[1266] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), s.16b; (ÇEÇEN, 2006), s. 54
[1267] (Niyazî-i MISRÎ, 1223), s.65b; (ÇEÇEN, 2006), s. 104

TASAVVUFÎ HADİSLER [1268]

1- "Âlimler nebilerin varisleridir." [1269]

2- Bir kula dünyada zühd ve az konuşma ihsan edildiğini gördüğünüz zaman ona yaklaşınız. Çünkü ona hikmet verilmiştir." [1270]

3- "Kırk gün süreyle Allah Teâlâ'ya ihlâsla amel edenin hikmet pınarları kalbinden lisanına akar." [1271]

4- "Her ayetin hem zahirî hem de bâtını vardır?" [1272]

5- "Muhacir Allah'ın nehyettiği şeylerden uzaklaşan kimsedir." [1273]

6- "Seyahat ediniz, Sıhhat bulunuz." [1274]

7- "Müminin kalbi Rahmanın iki parmağı arasındadır" [1275]

8- "Cesette bir et parçası yardır. O iyi olursa bütün ceset iyi olur, o bozulursa bütün ceset bozulur. Dikkat edin o kalptir" [1276]

[1268] a-Necmeddin, ŞEKER, (1998). ***İlk Dönem Sufilerinde Hadis Yorumu.*** Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi). 72650

b-Ali Vasfi KURT (1997) ***Magrib Ve Endülüs'de Hadis İlmi'nin Gelişim Safhaları Ve Muhyiddin İbnu'l- Arabi'nin Hadis Kültürü.*** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı; (Doktora Tezi), 62543.

Muhiddin UYSAL,. (23 Bahar 2007). Hadis Meselleri (Mahiyet, Literatür, Örnekler). *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 73-107

[1269] Buhârî. İlim. 10: Ebu Davud. İlim. 1: İbn. Mâce. Mukaddime. 17; Darimi. Mukaddime. 32; Aclunî kütüb-i sitte imamlarının Ebu Derda'dan rivayet ettiklerini belirtir. Ayrıca îbn. Hibban ve Hâkm'in sahih savdıklarını Kattanî nin de "Hasen" kabul ettiğini söyler. Bkz. Acluni, II/64

[1270] İbn. Mâce. Zühd. 1: Ebu Nuaym. Hilye. 10/405

[1271] İbn. Cevzi, Mevzuat. III/144. 145: Aliyu'l Kâri. 315; Aclûnî. 11/224; Sehavl 620-21; Ebu Nuaym, Hilye. V/189; Hadisin sağlam kaynaklarda yer almaması ihtiyatla yaklaşmayı gerektirmektedir.

[1272] Buhârî. Fezailu'î Kur'an. 5. 27. Tevhid. 53: Müslim. Müsafırun. 270: Tirmîzî. Kur'an, 9; Ebu Davud. Vitr, 22; Nesai, İftitah. 37; İbnHanbel. V/16. 41

[1273] Buharî. İman. 4-5: Ebu Davud. Cihad. 2. Nesaî. İman. 8. 9. 11

[1274] Ibn Hanbel. II/380

[1275] İbn. Hanbel.. 11/173. IV/419;

[1276] Buhârî, îman. 39; Müslim. Mûsakat. 107

9- "İçinde köpek veya resim bulunan eve melekler girmez." [1277]

10- "Eğer insanlar tek başına sefere çıkanın durumu konusunda benim bildiklerimi bilselerdi hiçbir kimse gece tek başına sefere çıkmazdı" [1278]

11- "Senden sana sığınırım" [1279]

12- "Bana dünyanızdan üç şey sevdirildi; kadın, güzel koku, namaz" [1280]

13- "İnsanlar nasıl ölmüşlerse öyle ba's olunacaklardır." [1281]

14- "Ben, gizli bir hazine idim bilinmek istedim ve beni tanısınlar diye mahlûkatı yarattım." [1282]

15- "Nefsini bilen rabbini bilir" [1283]

16- "Her kim benim veli kullarımdan birisine düşmanlık ederse ben ona harp açarım. Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşmamıştır. Kulum bana devamlı nafile ibadetleri ile yaklaşır. Bunun sonucunda ben onu severim. Bir kere onu sevdim mi ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Eğer benden bir şey isterse onu veririm. Bana sığınırsa muhakkak onu korurum." [1284]

17- "Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim. Allah'ım! Hüseyini seveni sen de sev. Hüseyin torunlardan bir torundur." [1285]

18- "Allah Teâlâ insanı kendi suretinde yaratmıştır." [1286]

"Allah Teâlâ Âdemi kendi suretinde yarattı " [1287]

[1277] Ebu Davud. Taharet. 89. Libas. 129: Nesai. Taharet. 167. Hayl. 11: Darımî. İsti'zam. 34: İbn. Hanbel. 1/80. 83. 107. 139

[1278] Ebu Cemre El Ezdi. Behçetun Nüfus. III/144

[1279] Müslim. Salât. 222: Ebu Davud. Talak. 148. Vitr. 5: Tirmîzî. Daavat. 112: Nesai., Taharet. 119, Sehv.89, îbn. Mâce, Dua, 3; İbn. Hanbel. 1/96. 118. 150. VI/58. 201

[1280] Nesai. Aşretü'n- Nisa. 1: İbn. Hanbel. III/128. 199. 285

[1281] İbn Hanbel. I/215

[1282] Aclûnî. 2/132; Aliyu'l Kari. 273: Manası doğru olsa da hiçbir senedi olmayan bu sözün hadis olmadığı açıktır.

[1283] Muteber hadis kitaplarında bulunmadığı gibi bütün mevzuat kitaplarında mevzu olduğu belirtilir bkz. Aclûnî. 2/262; Aliyu'l Kari, 352: Sağanî, 35,36; Sehavî, 198

[1284] Buhârî. Rekaik, 38; İbn. Mâce. Fiten. 16.38

[1285] Tirmizi(3777) Ahmed(4/172) İbni Mace(142) Buhari Edebül Müfred(364) Zehebi Siyeri A'lam (3/283) İbni Abdilberr el İstiab (3/627) Kenzul Ummal(7/107) İbni Hacer el İsâbe(3/630) İbni Kesir el Bidaye(8/336) Şeblenci Nurul Ebsar(s.139) Hayatus Sahabe (3/347) el Ciylani Fadlullahis Samed (1/459) Heytemi Es Savaikul Muhrika(s.420)

[1286] Buhârî. İsti'zan. 1: Müslim. Birr. 115. Cennet. 28: İbn Hanbel. II/244 -251

19- "Sizden evvelki ümmetler içinde bir adam vardı. Tevhid hariç işe yarar hiç hayırlı bir ameli yoktu. Bir gün ailesine dedi ki; öldüğüm zaman beni yakınız. Kemiklerimi havanda döverek toz ediniz. Sonra rüzgârlı bir günde bu tozun yarısını karaya, yarısını denize atınız. Vasiyet yerine getirildi. Allah teâlâ rüzgâra; ve suya "Dağıttığınız tozları toplayın " buyurdu. Su ve rüzgâr tozları toplayıp ilâhî huzura getirdiler. Hak teâlâ adama bunu niçin yaptığını sorunca adam; "Senden hayâ ettiğim için" dedi. Bunun üzerine Allah adama; "Seni bağışladım" buyurdu." [1288]

20- "Ashab-ı kiramdan Ebu Rezin el Ukaylî radiyallâhü anh bir keresinde Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme;

"Rabbimiz mahlûkatı yaratmazdan önce nerede idi? diye sorar. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemde;

"Fevkinde ve tahtında hava olmayan Ama da idi" diye buyurur." [1289]

21- "Herşeyden önce Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yok idi" [1290]

22- "Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki en alttaki dünyaya, iple bir adam sarkıtmış olsanız, mutlaka Allah Teâlâ'nın üzerine düşer.." [1291]

23-Ebu Mûsa el Eş'ari anlatıyor; "Bir gün seferde Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemle beraberdik. Dönüşümüzde Medine'ye yaklaştık, insanlar sesli olarak tekbir getirmeye başladılar. Bunun üzerine Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurdu;

"Kendinize acıyın, siz ne sağıra ne de gaih olana dua ediyorsunuz. Sizi gören ve işiten zata dua ediyorsunuz. O sizinle beraberdir. Dua ettiğiniz zat, birinize bineğinizin boynundan daha yakındır." [1292]

24- "Benim Allah ile beraber olduğum öyle bir vakit vardır ki, benimle birlikte o vakit içine ne bir mukarreb melek ne de bir mürsel nebi sığar."

1293- "Bir şeyi sevmen gözü kör, kulağı sağır eder." [1294]

[1287] Buhârî.. İsti'zan. 1: Müslim. Birr. 110. Cennet. 28:.ibn. Hanbel. II/244. 251. 315. 323. 434. 463. 519

[1288] Buhârî. Enbiya. 54; Müsim. Tevbe. 24; İbn. Hanbel. I/398

[1289] Timizi, Tefsir sure 11. 1; İbn. Mâce. Mukaddime. 13; İbn Hanbel. IV/11. 12

[1290] Buhârî. Tevhid. 22; İbn. Hanbel. II/431

[1291] Tirmizi Hadisin garib olduğunu söyler. Tirmizi. Tefsir, 57; İbn. Hanbel. 2/370; bkz. Sehavi. 543: Aclûnî. 11/153

[1292] Buhârî. Megâzi. 38; Müslim. Zikir. 44: Ebu Davud. Sebat. 361

[1293] Muteber hadis kitaplarında olmayan bu rivayete ilk olarak Kuşeyrinin Risale-si'nde rastlanmaktadır. Duafa ve mevzuat kitaplarında zayıf ve mevzu olduğu belirtilir. Bkz. Sehavî, 565; Aclunî, 1/173, 174; Aliyu'l Kari. 291

25- Cabir radiyallâhü anhın rivayetine göre Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Taif günü Hz. Ali kerremallâhü vecheh ile uzun uzun yaptığı özel bir görüşmeyi gören imanlar Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme bu konuşmanın uzun sürmesinin hikmetini sorunca Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"Onunla gizli konuşan ben değilim, Fakat Allah onunla gizlice uzun konuşmamı emir buyurdu." der." [1295]

26- "Allah mevcut idi. Onunla beraber hiçbir şey yok idi." [1296]

27- Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hicret esnasında mağaraya gizlendiğinde yanındaki Hz.Ebubekir radiyallâhü anh'aya buyurdu ki; "Üzülme Allah bizimle beraberdir." [1297]

28- "Benî gören gerçekten Hakkı görmüştür" [1298]

29- "Allah Teâlâ kıyamet günü şöyle der; "Ey insanoğlu hasta, oldum beni ziyaret, etmedin, Kul; Ya Rabbi sen âlemlerin rabbisin, ben seni nasıl ziyaret ederim. Allah Teâlâ; "Bilmiyor musun filan kulum hastalandı, ona gitmedin, bilmiyor musun ki eğer onu, ziyaret et şeydin beni yanında bulurdun. Ey Âdemoğlu senden yiyecek istedim, beni doyurmadın. Kul; Ya Rabbi sen rabbul âleminsin seni nasıl doyururum? Allah Teâlâ;

"Bilmiyor musun ki filan kulum senden yiyecek istedi sen onu doyurmadın, eğer onu doyuraydın, bunu benim nezdinde bulacaktın. Ey Âdemoğlu senden su istedim vermedin…" [1299]

[1294] Ebû Dâvûd, Edeb, 116; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 194; Buhârî, et-Târîhu'l-kebîr, II, 107 (1853);Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebir, IV, 334; a. mlf, Müsnedü'ş-şâmiyyîn, II, 340 (1454), 346 (1468); Ebu'şŞeyh, Kitâbü'l-Emsâl fi'l-hadîs, s. 70 (115); Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, I, 157 (151, 219). Her ne kadarİbnü'l-Cevzî ve Sağânî hadisin "mevzû'" olduğunu söylemişlerse de, Irâkî ve Sehavî gibi âlimler buhükmü mübâlağalı bulmuşlardır. Irâkî "Hadis hakkında Ebû Dâvûd'un sükût etmiş olması bizim için yeterlidir. Mevzû' değildir. Kaldı ki za'fı da şedîd değildir, hadis hasendir" demiş, İbn Hacer de Irâkî'nin bu hükmüne katılmıştır. Sonuçta ihtiyatlı bir hükümle onun en azından "zayıf" olduğu söylenebilir. Bilgi için bkz. Irâkî, Tahrîcü ehâdîsi'l-İhyâ, III, 15; Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, II, 79 (1095); Elbânî, Silsiletü'l-ehâdîs ed-da'îfe, IV, 348 (1868). (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1295] Tirmizi bu hadisi Hasen Garib olarak nitelendirir. Bkz. Tirmizi. Menakıb. 20

[1296] Buhâri. Bed'ulHalk. I; İbn. Hanbel. 4/431; Hâkim, Müstedrek. 2/341; Aclûnî, II/130,131

[1297] İbn. Kesir, Tefsir. 4/95. 96.

[1298] Buhârî. Tabir. 10; Müslim. Rüya. 2: Darimî. Rüya. 4

[1299] Müslim, Birr. 43

30- "Dehre (zamana) sövmeyiniz, çünkü dehr Allah'tır." "Âdemoğlu dehre söver. Hâlbuki ben dehr (in yaratanıy)ım. Gece ve gündüz benim elimdedir" [1300]

31- "Rabbına onu görüyormuş gibi ona ibadet et" [1301]

32- "Allah Teâlâ bir şeye tecellî edince o şey Hakk'a boyun eğer" [1302]

33- "Bazen kalbimi bir perde bürür, bu perdeyi kaldırmak için günde yetmiş defa istiğfar ederim" [1303]

34- "Allah Teâlâ yüzünden perdeyi açsa yüzün şuaları ve nurları gözünün gördüğü her şeyi yakar kül eder." [1304]

35- "Rabbim bana bu gece en güzel şekilde geldi, (tecellî etti- göründü)" [1305]

36- Cabir b. Abdillah'ın rivayetine göre Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem; Allah Teâlâ'nın en evvel yarattığı şeyin ne olduğu sorusuna verdiği cevap şudur:

"Allah Teâlâ, kendi nurundan önce senin nebinin nurunu yarattı ve şöyle dedi: "O nûr Allah Teâlâ'nın kudretiyle dilediği yerlerde devredip gezerdi o zaman ne levh, ne kalem, ne cennet, ne cehennem, ne melek, ne gök, ne güneş, ne ay, ne cin, ne de ins vardı. Hâsılı mahlûkattan bir nesne yaratmamıştı, (devamla Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem):

Allah Teâlâ mahlûkatı yaratmak istediği zamanda o nuru taksim edip dört parça yaptı; ilk parçadan kalemi yarattı, ikinci parçadan levhi yarattı, üçüncü parçadan arşı yarattı, dördüncü parçayı taksim edip dört parçaya ayırdı ilkinden gökleri, ikincisinden yerleri, üçüncüsünden cennet ve cehennemi; dördüncüsünü yine taksim edip dört parça yaptı, birincisinden müminlerin gözlerinin nurunu, ikincisinden kalplerinin nurunu, üçüncüsünden dillerinin nurunu yarattı (kalplerin nurundan maksad Allah Teâlâ'yı bilmedir. Dillerin nurundan maksat da kelime-i tevhiddir.[1306]

[1300] Müslim. Elfâz. 5; İbn. Hanbel. II/237.272

[1301] Buharı. İman. .17. Tefsir sure 31,2: Müslim. İman. 1.5.7: Nesaî. İman. 5. 6

[1302] İbn. Mâce. İkamet. 152; Nesaî. Küsuf. 16

[1303] Müslim. Zikir, 51:Ebu Davud. . 26

[1304] Müslim, İman, 79; İbn Mâce. Mukaddime. 13; İbn. Hanbel, III/401

[1305] Hadis kitaplarında bulunmayan bu rivayet Kuşeyri ve Hucvirî gibi sûfîlerce değişik vesilelerle zikredilir. Duafa ve Mevzuat kitaplarında zayıf ve uydurma olduğunu belirtilir; bkz. Sehâvî, 565; Aclunî. I/73: Aliyul Kari, 291

[1306] Hâkim. Müstedrek. II / 60; Ahmet b. Hanbel. IV / 127; Aclûnî, I / 265. 266;

37- "Âdem su ile çamur arasında iken ben nebi idim"[1307]

38- "Sen olmasaydın bu kâinatı yaratmazdım"[1308]

39-Bu hadisi teyid eden başka rivayetler de nakledilir. Bunlardan birisi İbn Abbas'ın rivayet ettiği ***"Cibril bana geldi ve dedi ki: "Ey Muhammed! Sen olmasaydın cennet ve cehennem yaratılmazdı."*** [1309]

40- "Acı da olsa gerçeği söyle." [1310]

41- "Ben yaratılışta nebilerin ilki, nebi olarak gönderilme yönünden de sonuncusuyum"[1311]

42- "Allah Teâlâ'nın öyle kulları vardır ki onlar ne nebidir ne de şehiddirler. Ancak Allah Teâlâ katındaki derecelerinden dolayı kıyamet gününde nebiler ve şehidler onlara gıpta ederler. Onların kim olduğu sorusuna da

"Onlar aralarında ne neseb ne de maddi bir bağ olmamasına rağmen birbirlerini Allah Teâlâ için sevenlerdir. Allah Teâlâ'ya yemin olsun ki onların yüzleri nurludur ve onlar nûr üzeredirler. İnsanlar korktuğu zaman onlar korkmazlar, insanlar üzüldüğü zaman onlar üzülmezler"[1312]

43- "Allah Teâlâ'nın nice pejmürde, saçları dağınık ve eski elbiseleri olan öyle kulları vardır ki; kendilerine iltifat edilmez. Allah Teâlâ'ya yemin etse-

---

[1307] Buhâri, Edeb, 119; Ahmet b. Hanbel, IV, 406; Müslim, Fezailu's-sahabe, 28; Aliyu'l Kari, 272. 273; Aclûnî. II/187

[1308] Hadis kitaplarında aslı bulunmayan bu veciz ifade hadis münekkitlerince de red edilmiştir. Aliyu'l- Kâri. Aclûnî ve Şevkânî, Sağanî'nin mevzu dediğini naklettikten sonra manasının sahih olduğunu kabul ederler. Bkz.Aliyu'l Kâri. 288; Aclûnî, II/164: Şevkâni. Fevaidu'l- Mecmua, 326; Deylemi'nin İbn. Abbas'tan; İbn. Cevzi'nin Selman'dan naklettikleri rivayetlerin her ikisi de mevzu kabul edilir. Suyûti de mevzu olduğunu tasdik etmiştir. Elbâni de yukarıdakileri naklettikten sonra mevzu olduğunu açıklar. Bütün bu değerlendirmeler için Bkz. Sağanı. 52: Aliyul Kâri. 295. 296; EIbâni. Silsileni Ahâdis-i Daire. 1/282

[1309] Aclûnî bu rivayeti Deylemî'nin naklettiğini belirtmektedir, bkz. Aclûnî, I/45, II/232

[1310] Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 159; İbn Hıbbân, Sahîh, II, 76 (361); Ebû Nu'aym, Hılyetü'l-evliyâ, I, 168; İbn Asâkir; Târihu Dimeşk, XXIII, 278; Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, I, 378 (422, 651) Ebû Zerr'in merfû olarak rivayet ettiği hadisin şâhitleri de bulunmaktadır. Bilgi için bkz. Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, II, 884 (1890). (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1311] Muteber kaynaklarda yer almayan bu rivayete Deylemi, Ebu Nuaym. Sehavi. Aliyu'l- Kâri ve Aclûnî eserlerinde yer vermişlerdir. Bkz. Deylemî. III/331: Ebu Nuaym, Delailu Nübüvve. 1/42; Sehavi. 386: Aliyul- Kâri, 269; Aclûnî. II /129

[1312] Ebu Davud, Buyu'. 76; Ebu Davut Hz. Ömerden merfu olarak rivayet etmiştir. Bkz. İbn. Esir Camiu'l -Usul. VI/553

ler, Allah onları yalancı çıkarmaz. Bera b. Malik onlardandır." [1313]

44- "Her kim benim veli kullarımdan birisine düşmanlık ederse, ben ona harp açarım.." [1314]

45- "Kim benim velime eziyet ederse bana açıkça harb ilan etmiş olur. Ben yapmasını dilediği hiçbir şey hakkında mü'minin ölümü karşısındaki tereddüdüm gibi tereddüt etmedim. Fakat bunda kulum, ölümden hoşlanmıyordu...." [1315]

46- "Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'e Allah Teâlâ'nın velileri kimdir? Diye sorulduğunda, şu cevabı vermiştir, "Görüldüklerinde Allah Teâlâ'yı hatırlatan kimselerdir"[1316]

47- "Sizin en hayırlılarınız, görüldüklerinde Allah Teâlâ'yı hatırlatan kimselerdir." [1317]

48- "En çok belalara düşenler nebilerdir. Sonra onlara en fazla benzeyenler, sonra onlara benzeyenlere benzeyenlerdir"[1318]

49- "Mü'min mü'minin aynasıdır"[1319]

50- "Yeryüzünde Allah Allah diyen bir kimse bulunduğu müddetçe, kıyamet kopmayacaktır." [1320]

51- "Kulum beni nasıl bilirse (zannederse) ***ona öyle muamele ederim"*** [1321]

52- "Allah Teâlâ bir kuluna hayır murad edince, onun nefsinin ayıplarını

[1313] Tirmizi Hasen sahih olarak kabul etmiştir. Bkz. Tirmizi, Menâkıb. 55

[1314] Buhârî. Rikak. 38; İbn. Mâce. Fiten. 16: İbn Hanbel. VI/256:

[1315] Ebu Nuaym, Hilye. VIII/318

[1316] İbn. Mâce. Zühd, 37; Heysemi hadisin isnadında problem olduğunu söyler.

[1317]Ebu Nuaym, Hilye. 1/6: Beyhâkî. Şuabul İman. VII/494; Heysemi bu hadisinde senedinde sika olmayan ravi bulunduğunu söyler; bkz. Heysemi. VII1/93

[1318] Tirmizi Hasen Sahih kabul etmiştir. İbn. Mâce. ibn. Hibban ve Hâkim Sa'd b. Ebi Vakkas'lan rivayet etmişlerdir. Nesaî. Darimî. îbn. Mâce. Malik vd. sahih kabul etmişlerdir. Değişik varyanttan için bkz. Aclûnî. I/130:

[1319] Taberâni ve Bezzâr Enes'ten: Ebu Davud da Ebu Hureyreden nakletmişlerdir. Ebû Dâvûd, Edeb (35), 57, hd. no: 4918. Hadisin diğer rivayetleri için bak: Tirmizi, Birr: 18. Câmiu-s Sagîr, 4, 338. Durer, 155. İbn-i Mübarek Hasan-ı Basri'nin sözü olduğunu söyler; bkz. Acluni. II/294

[1320] Müslim. İman. 234: değişik rivayetler için bkz. Buhâri. Zekât. 47. Hac. 47. Cihad. 94. Fiten. 22.25, Hudud, 20, Rekaik. 40; Ebu Davud. Fiten. 1. Melahim. 8.9: Tirmizi. Cemaat. 1. Fiten 19. 21. 35

[1321] Hadis müttefekun aleyhtir. Bkz. Buharı. Tevhid. 15: Müslim. Tevbe. 1. Zikir. 2.19: Tirmîzî. Zühd 51. Daavat. 131: İbn. Mâce. Edeb. 53.58: Darımı. Rikak. 22

ona gösterir" [1322]

53- "Küçük cihattan büyük cihada dönmüş bulunuyoruz" sözüne karşılık büyük cihadın ne olduğu sorulunca; Dikkat edin o, nefis mücadelesidir" buyurdu. [1323]

54- "Mücahid, Allah'a itaat hususunda nefsi ile cihadeden kimsedir." [1324]

55- "Nefsini kötüleyen kişiye ne mutlu" [1325]

56- Ümmetim hakkında endişe etliğim hususların en korkunç olanı; hevâ ve hevese uymak ve tûl-i emeldir. Nefsin arzularına uymak insanı hak yoldan sapıtır. Tûl-i emel ise âhireti unutturur." [1326]

57- "Ben yere göğe sığmadım, ancak mü'min kulumun kalbine sığdım" [1327]

58- "Müminin kalbi Allah Teâlâ'nın iki parmağı arasındadır. Allah Teâlâ dilediği gibi tasarruf eder" [1328]

59- "Bilin ki beden içinde bir et parçası vardır. Bu et parçası sıhhatli olursa beden de sıhhatli olur: O bozulursa beden de bozulur. Bu et parçası kalptir" [1329]

60- "Kişi bir hata yaptığında kalbinde bir nokta oluşur. Eğer ondan kaçar, onu terk eder ve istiğfar edip tevbe ederse o nokta düşer, eğer tekrar o hatayı (günahı) işlerse, o nokta büyür, artar. Ta ki kalbi kaplayana kadar, bu durumda da kalbi paslanır. " [1330]

61- "Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine salih amellerin ve şerrin aslı olan iyilik ve kötülüğü soran birisine şu cevabı verir;

[1322] Münâvi. I/26: Beyhâki. Enesten: Bezzar İbn. Mesuddan rivayet etmişlerdir. bkz.Aclûnî, I/78

[1323] Suyûtî. Câmi'us-Sagîr. II/253: İbn. Hacer. İbn. Aliyenin sözü olarak rivayet ederken. Irâkî ve Beyhakî zayıf bir senedle Cabirden rivayet etmişlerdir.; bkz. Aclunî. I/424. 425

[1324] Tirmîzî. Fezâilu Cihâd. 2: İbn Hanbel. VI/20. 21

[1325] Beyhâki Şuabu'l İman. III/225: Sehâvi. 443: Deylemi Enesten merfu olarak. Bezzar da Hasen olarak rivayet etmişlerdir. Bkz Aclûnî. 2/46

[1326] Suyuti. Camiu's - Sağir. I/50: Aclûnî. I/68-89: İbn. Adiy Cabirden farklı bir ifadeyle rivayet etmiştir. Taberânide Kebirinde Avf b. Mâlikten nakletmiştir.

[1327] Bkz. Sehâvî. 589. 590: Aclûnî. 11/195 Hadisin aslı muteber kaynaklarda bulunamamıştır.

[1328] Müslim. Kader. 17; Tirmîzî. Daavat. 90: İbn. Mâce. Dua. 2: Hâkim. Müsledrek. IV/321

[1329] Buhârî. İman. 39: Müslim. Musâkat. 107: İbn Hanbel. IV/271.275:

[1330] Tirmizi. Tefsir, 74: İbn. Mâce. Zühd. 29

"Müftüler sana fetva verseler de, sen kalbine sor"[1331]

62- Hz. Ömer radiyallâhü anh birgün Kâbeye bakarak şöyle der:

"Sen ne büyüksün, senin şanın ne yücedir. Mü'minin Allah Teâlâ katındaki şerefi ise senden daha büyüktür" [1332]

63- "Ruhlar toplu cemaatlardır. (Ruhlar âleminde) birbirleriyle tanışırlar, ülfet ederler. Tanışmayanlar ise birbirlerinden ayrılırlar" [1333]

64- "Allah Teâlâ aklı yarattı, sonra ona: "yönel" dedi. Yöneldi; "geriye dön" dedi. Döndü; "otur" dedi oturdu; "kalk" dedi. Kalktı; "konuş" dedi. Konuştu; "sus" dedi sustu; Sonra Allah Teâlâ; "îzzetim celâlim, kibriyam, saltanatım ve ceberutum hakkı için, mahlûkat içinde senin kadar bana sevimli birşey yoktur" buyurdu." [1334]

65- "Mü'minin firasetinden sakınınız, Çünkü o Allah Teâlâ'nın nuru ile bakar"[1335]

66- "Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalemdir." [1336]

67- "Âlimin uykusu ibâdettir" [1337]

68- Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem namaz kılarken göğsünden

---

[1331] Heysemi ricalinin sika olduğunu söylemiştir. Bkz. Heysemi. I/175. 176: İbn. Hanbel, IV/194; Ebu Nuaym. Hilye. VIII/172

[1332] Tirmizi Hasen Garib diye nitelendirmiş, ancak benzer rivayetlerin olduğunu da belirtmiştir. Bkz. Tirmîzî. Birr. 85

[1333] Buhâri. Enbiya. 2: Müslim. Birr. 159. 160; Ebu Davud. Edep. 16: İbn. Hanbel. II/ 237. 295. 527

[1334] Ebu Nuaym. Hilye. 7/318; Hadisin mevzu olduğu ittifakla kabul edilmektedir, bkz. Sağâni, 35; Sehâvi 163; Aclûnî. 1/263; Akılla ilgili tüm hadislerin uydurma olduğu söylenir. Bkz. Jbn. Cevzi. Mevzuat. (ŞEKER, 1998), s.205

[1335] Hadis İbn Ömer. Ebu Said el Hudri. Ebu Umâme, Ebu Hureyre gibi sahabelere izafeten rivayet edilir. Ancak her rivayette de zayıf, metruk ve hadisi kabul edilmeyen ravilerin olduğu belirtilir. Ahmet b. Hanbel. Yahya el Kattan, Buhârî, Ebu Davud. Nesaî. Darekutnî, İbn. Hibban gibi müdakkik ve muhakkik hadisçiler de aynı görüştedirler. Bkz. İbn. Cevzi. Mevzuat. III/145-147: İbn. Arrak. II/305. 306; Sağâni. 51

[1336] Ebu Davud. Sünnet. 16: Tirmîzî. Kader. 17.1 İbn Hanbel. V/3 17: Tirmîzî Ubâde b. Samit yoluyla gelen rivaete "Hasen-Garib" derken (bkz. Tirmîzî Kader 17) Ebu Hureyre tarikiyle gelen rivayette bâtıl ve münker olduğu söylenir. Bkz.Suyûti. Leali'l Masnua. 130-131; Aclûnî, 1/309

[1337] Değişik ifade biçimleri olan bu söz hadis değildir. Hadis kaynaklarında yer almaz daha çok sûfi sözlerine benzemektedir. Benzer bir rivayeti. Ebu Nuaym Selmandan rivayet etmiştir. Bkz. Aliyu'l Kâri.357

sanki kaynayan bir tencerenin sesinin gelmesi hadisi[1338]

69- "Allahım hatalarımı ve günahlarımı kar suyuyla temizle, kalbimi de günahlardan koru" [1339]

70- "Kişi farz namaz için Allah 'a yönelince kalbiyle, kulağıyla ve gözüyle yönelir. Bu şekilde namaza durur ve bu şekilde namazı bitirir ise, namazdan çıkarken anasından yeni doğmuş gibi olur" [1340]

71- Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem en kötü hırsızlığın namazdaki rükünlerde yapılan eksiklik olduğunu söylemiştir?" [1341]

72- Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem namaz esnasında sakalları ile oynayan birini görmüş ve "Bu zatın kalbi huşu içinde olsaydı organları da huşu içinde olurdu"[1342]

73- "Namaz mü'minin miracıdır" , "Kişinin Allah 'a en yakın olduğu an namaz ve secde anıdır"[1343]

74- "Sabır imanın, oruç da sabrın yarısıdır"[1344]

75- "Rabbim beni en güzel şekilde edeplendirdi"[1345]

76- Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Miraç esnasında sağa sola gözlerinin kaymamasını da edep olarak yorumlar.[1346]

[1338] Buhârî İman 37: Tefsir sure 31-2: Müslim. İman 1.5.7: Nesâi. İman. 5, 6; Tirmîzî, İman. 4

[1339] Ebu Davud. Salât. 121; Nesai. Taharet. 47. 48. Miyah. 6. tnitalı. 15: İbn. Mâce. İkâme. 1: Darimî. Salât 37; lbn. Hanbel. II/231. 494

[1340] Makasıd-ı Hasene'de aslının olmadığı belirtilmesine rağmen İbn. Hacer. Buhârî şerhinde değişik lafızlarla Halebî'nin Ümmü Selemeden rivayet ettiğini belirtir. Ayrıca İbn. Hanberin de rivayet ettiği söylenir. Aclûnî müttefekun aleyh olduğunu söylerken. Sağânî'nin de rüyasında Hz. Peygamber'e sıhhatini doğrulattığını söyler, bkz. Aclûnî. I/87

[1341] İbn. Hanbel ve Darekutni Ebu Katâde'den rivayet etmişlerdir, İbn. Huzeyme ve Hâkim, sahih kabul etmişlerdir. Bkz. Aclûnî, I/225;

[1342] Suyuti, Camiu's-Sağir, II/30

[1343] İbn. Hanbel. I/380

[1344] İbn. Hanbel. V/319

[1345] Tirmizinin Süneninde geçen ve Askerînin *Hz. Ali* 'den rivayet ettiği bu hadîs'e İbn. Hacer "garib hadîs" demiştir.. Sem'ani İbn. Mesud"dan munkatı bir senetle naklederken: İbn. Esir. Nihaye'de manasının doğru olduğunu söylemiştir, bkz. Aclunı, I/70

[1346] Necm. 18: Buhâri. Tefsir sure 66,4. Nikâh. 12.Cihad. 145. İlim 31:Ebu Davud. Edeb. 121: Müslim. Mesâcid. 66: Tirmizi. Birr. 33B: İbn. Hanbel. IV/144. 146. 148

77- "Fakr, benim övünç kaynağımdır"[1347]

78- "Allah Teâlâ beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve miskin olarak haşret"[1348]

79- "Fakr, az kalsın küfür olayazdı." [1349]

80- "Eğer dünyanın Allah Teâlâ katında sivrisineğin kanadı kadar bir değeri olsaydı kâfire bir yudum su vermezdi (içirmezdi)" [1350]

81- "Kendisine zühd ve zühd konusunda va'z etme kabiliyeti verilen kimseyi gördüğünüzde ona yaklaşın, zira o hikmet telkin eder." [1351]

82- "Cennet zorluklarla, Cehennem de şehvetlerle sarılmıştır." [1352]

83- "Ecelin kulu arayıp bulduğu gibi, rızık da kulu arayıp bulur." [1353]

84- "...İstediğinde, Allah Teâlâ'dan iste, yardım talep ettiğinde Allah Teâlâ'dan yardım talep et.." [1354]

85- "Akıl ve acze varıncaya kadar her şey kaza ve kader iledir." [1355]

86- "Bil ki, (takdir-i ilahiye göre) başına gelmeyecek olan şey sana isabet etmeyecektir. Sana isabet edecek şeyden de sen kurtulamayacaksın..." [1356]

87- "Allah Teâlâ'nın sana verdiğini men edecek, men ettiğini de verecek yoktur..." [1357]

[1347] İbn. Hacer ve İbn. Teymiyye batıl ve mevzudur derken; Bkz. Aclûnî. II/87; Bu ifadelerden sahih olmadığı anlaşılmakladır.

[1348] İbn. Teymiye ve İbn. Cevziyye mevzu kabul ederlerken. İbn. Mâce ve Tirmîzi Ebu Saîd el Hudrî'den. Taberâni. Ata"dan zayıf bir senetle rivayet etmişlerdir. (İbn Mâce, Zühd, 7, (II, 1381, Ha. No: 4126) Değişik varyantları için bkz. Aclûnî. I/181

[1349] Ebu Nuaym Hilye'de; İbn. Sikkîn "Mûsannaf'ında. Beyhâkî "Şuabu'l-İman'da: İbn. Adiy "el Kamil" de. Hasan-ı Basrî den rivayet etmişlerdir. Bazıları da. Senedinin zayıf olduğunu söylerler. Örneğin Taberânî Enesten zayıf bir senetle rivayet etmiştir. Bkz. Aclûnî. II /108

[1350] Buharî, Tefsir (18) 6; Müslim, Münâfikîn, 18, Tirmizî, Zühd, 13; İbn Mâce, Zühd, 3; Ahmed, V, 154, 177.

[1351] İbn. Mâce. Zühd. 1: Ebu Nuaym. Hilye. X/405

[1352] Buhârî. Rikak. 28: Müslim. Cennet, 1: Tirmizi. Sifatu Cennet. 21

[1353] Heysemi, IV/72

[1354] İbn. Hanbel, 1/293, 303, 307; Tirmizi, Kıyamet, 59

[1355] Malik, Kader, 4; Müslim, Kader, 18; İbn. Hanbel, II/ 10

[1356] Heysemî, I/55

[1357] Buhârî, Ezan, 55; Müslim, Salât, 184, 205; Ebu Davud, Salât, 140; Tirmizi, Salât, 108

88- Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hurmayı almakta olan kimseye; "Eğer sen onun peşine gitmezsen o sana gelecektir. Yani gönderilecektir." buyurdu.[1358]

89- "Müstağni olanı Allah Teâlâ zenginleştirir..." [1359]

90- "Şüphesiz Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman, Cebrail'i çağırır ve: Ben filanı seviyorum, sen de onu sev diye emreder. Cebrail de onu sever. Sonra Cebrail semada seslenip: Allah filan kimseyi seviyor, binaenaleyh siz de onu seviniz! der. Artık gök ahalisi de onu severler. Sonra yeryüzüne onun için (Allah tarafından) kabul konulur. Allah bir kula buğz edince de Cebrail'i çağırır ve: Ben filanı sevmiyorum, sen de onu sevme diye emreder. Cebrail de onu sevmez. Sonra Cebrail gök halkı içinde: Allah Teâlâ filan kimseyi sevmiyor, siz de onu sevmeyiniz diye nida eder. Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra onun için yeryüzüne (Allah tarafından) buğz ve nefret konulur." [1360]

91- "Allah Teâlâ bir kulunu sevdi mi, onu muhtelif şeylerle mübtela eder. Sabrederse seçkin kılar, şükrederse temize çıkarır"[1361]

92- "Allah sevdiğini ateşte yakmaz" [1362]

93- "Kendisine Allah Teâlâ ve Rasulü her şeyden daha sevimli olmadıkça kişi iman etmiş olmaz." [1363]

94- "Ben nefsinden, malından ehlinden ve bütün insanlardan kendisine daha sevimli olmadıkça kişi iman etmiş olmaz." [1364]

95- "Size verdiği nimetlerinden dolayı Allah Teâlâ'yı seviniz, Beni de, Allah Teâlâ sevdiği için seviniz, benim ehli beytimi de bana olan sevginiz sebebiyle seviniz." [1365]

96- "Kalplerin, kendisine iyilik yapanı sevme, kötülük yapanı sevmeme özelliği vardır." [1366]

[1358] Iraki, IV/269; el Mekki, II/14

[1359] Nesai, Zekât, 89; Tirmizi, Zühd, 17

[1360] Buhâri, Edeb, 41, Bedu'l Halk, 6, Tevhid, 33; Müslim, Birr, 157; Malik, age, Şiir, 15; Tirmizi, Tefsiru Sure, 19, 7; İbn. Hanbel, II/267, 341, 413. 480

[1361] İbn. Mâce, Fiten, 23; Tirmizi. Zühd, 57; İbn. Hanbel, V/427,429

[1362] İbn. Hanbel. III/235

[1363] Buhârî, İman, 9,14; Müslim, İman, 66,67; Tirmizi, İman, 10; Nesai, İman, 2,4; İbn. Mâce. Fiten, 23

[1364] Buhârî, İman, 8; Müslim, İman, 70; Nesai, İman, 19; İbn. Mâce, Mukaddime, 9

[1365] Tirmizi, Menakıb, 32: Hâkim, Müstedrek, 3/150; Yorumu için bkz. Kelabâzî, Bahru'l Fevaid, vr. 1 a.

[1366] Ebu Nuaym, Hilye, IV/121

97- "Bir adam Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'e, "ben seni seviyorum" deyince, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"Öyleyse fakirliğe hazırlan" buyurdu. Adam: "ben Allah Teâlâ'yı da seviyorum" deyince: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem:

"O halde belaya da hazırlan" buyurdu.[1367]

98- "Kim Allah Teâlâ'ya kavuşmayı dilerse Allah Teâlâ da, ona kavuşmayı diler." [1368]

99- "Allah Teâlâ'nın Rab olduğuna razı olanlar, imanın lezzetini tatmış olurlar." [1369]

100- "Allah Teâlâ bir kulunu sevdiğinde, onu belaya duçar eder, sabrederse onu korur, razı olursa onu tercih eder" [1370]

101- "Muhakkak ki kıyamet gününden önce Mesih Deccâl olacaktır .(ondan önce de) otuz veya daha fazla yalancı (deccaller) ***olacaktır."*** [1371]

102- "Ümmetimin içinde otuz tane yalancı zuhur edecektir. Hepsi de kendisinin nebi olduğunu iddia edecek" [1372]

103- "Kıyamet öncesinde yalancı(nebiler) çıkacaktır. Onlardan sakının" [1373]

104- "Ümmetimden bir taife hak üzerinde galip duracaktır. Onlar hak üzerinde hep böyle sebat edip dururlarken, Allah Teâlâ'nın emri gelinceye kadar muhalif olanlar onlara zarar ermeyecektir" [1374]

105- Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin oğlu İbrahim hakkında "Eğer o yaşasaydı nebi olurdu" şeklinde haberler rivayet edilmektedir.

Buhari, İbn Ebi Evfa'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra bir nebinin gelmesi mukadder olsay-

---

[1367] Tirmizî, Zühd, 36

[1368] Buhârî, Rikak. 41; Müslim, Zikir, 14,16,18; Tirmizî, Cenaiz, 67, Zühd , 6,; İbn. Mâce, Zühd,31;Nesai, Cenaiz, 20;

[1369] Müslim, İman, 11; İbn. Hanbel, 1/308, Münavî, 11/29

[1370] İbn. Hanbel, V/427, 429; Heysemi, II/291

[1371] Ahmed(2/95, 103) Said Bin Mansur(1/252) Ebu Ya'la(10/68) İbni Ebi Hatem Cerh ve Ta'dil(5/293) Huseyni elİkmal(1/269) Mecmauz Zevaid(7/333) Busayri İthaf (8561-62)

[1372] Buhârî, Menakıb, 25, Fiten, 25; Müslim, Fiten, 84; Tirmizî, Fiten, 43.Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* II/237.313.530.

[1373] Müslim, İmare, 10, Fiten, 83; Ahmed b. Hanbel, *Müsned, II/429.*

[1374] Müslim, İmare, 171,174; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* IV/99.

dı, oğlu yaşardı, ama ondan sonra nebi yoktur” [1375]

106-İbn Mâce, İbn Abbas(r. anhüma)'dan söyle dediğini rivayet ermiştir: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin oğlu İbrahim vefat edince, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem cenaze namazını kıldırdı ve şöyle buyurdu:

“Şüphesiz cennette onu emziren vardır. Eğer yaşamış olsaydı sıddik bir nebî olurdu. Eğer yaşasaydı kipti dayıları azad olacaktı ve hiçbir kipti de köle edilemeyecekti.” [1376]

107-Ahmed b. Hanbel, Enes radiyallâhü anhın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “İbrahim beşiği doldurmuştu. Eğer yaşasaydı şüphesiz nebî olurdu; ama yaşamadı. Çünkü nebiniz, nebilerin sonuncusudur.” [1377]

108- “Rabbini zikret, isterse sana ‘deli’ desinler.” [1378]

109- “Allah Teâlâ’yı onu görürcesine ibâdet et.” [1379]

110- “Gökleri aydınlatan kerim vechinin nuruna sığınırım.” [1380]

111- “İnsanların en faziletlisi, amel açısından en faziletli olanıdır.” [1381]

112- “Allah Teâlâ halkını karanlık içinde yaratmıştır.” [1382]

113- “Ümmetim hakkında saptırıcı önderlerden korkarım.” [1383]

114- “Allah Teâlâ’yı bilenin kıldığı bir rekât, cahilin kıldığı bin rekâttan hayırlıdır.” [1384]

115- “Ebû Bekir çok oruç tuttuğu için sizden üstün değildir.” [1385]

116- *Cabir b. Abdullah'ın rivayetine göre Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem; Allah Teâlâ'nın en önce yarattığı şeyin ne olduğu sorusuna verdiği cevap şudur:*

[1375] Buhârî, Edeb, 109; İbn Mâce, Cenaiz, 27.
[1376] İbn. Mâce, Cenaiz, 27.
[1377] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* III/133.
[1378] Cürcânî, *el-Kâmil fi-duafa-i rical* isimli eserinde (c. III, 980) Derrâc’dan aktarmıştır. Bu Derrac güvenilir bir râvi değildir ve hadis zayıftır.
[1379] Bu hadisi pek çok kimse rivayet etmiştir. Bkz. *El-Mevsûa, c.* II, 3
[1380] Bu hadisi şerif, uzun bir hadisin parçasıdır. Hadisi Taberî Târihinde c. II, 345’de zikretmiştir,
[1381] Taberânî, 10531.
[1382] Tirmîzî, 2644
[1383] Tirmîzî, 2230
[1384] Elbânî, *el-Camiü’s-sağîr,* 3126
[1385] İbnü’l-Esir, *en-Nihâye,* c. V, 213

***"Allah Teâlâ, kendi nurundan önce senin nebinin nurunu yarattı** ve şöyle dedi:*
***"O nûr Allah Teâlâ'nın kudretiyle dilediği yerlerde devredip gezerdi o zaman ne levh, ne kalem, ne cennet, ne cehennem, ne melek, ne gök, ne güneş, ne ay, ne cin, ne de ins vardı. Hâsılı mahlûkattan bir nesne yaratmamıştı,** (devamla):*
Allah Teâlâ mahlûkatı yaratmak istediği zamanda o nuru taksim edip dört parça yaptı; ilk parçadan kalemi yarattı, ikinci parçadan levhi yarattı, üçüncü parçadan arşı yarattı, dördüncü parçayı taksim edip dört parçaya ayırdı ilkinden gökleri, ikincisinden yerleri, üçüncüsünden cennet ve cehennemi; dördüncüsünü yine taksim edip dört parça yaptı, birincisinden müminlerin gözlerinin nurunu, ikincisinden kalplerinin nurunu, üçüncüsünden dillerinin nurunu yarattı (kalplerin nurundan maksad Allah Teâlâ 'yı bilmedir. Dillerin nurundan maksat da kelime-i tevhiddir." [1386]

117- "Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:
"Benim nazarımda en ziyade gıbta etmeye değer kimse şu evsafı taşıyan kimsedir: (Dünyevi yükü ve) hâli hafif, namazdan nasibi fazla, insanlar içinde (âdem-i şöhretle) ***gizli kalmış ve kendisine*** (cemiyette) ***iltifat edilmemiş mü'mindir. Onun rızkı*** (zaruri ihtiyaçlarına) ***yetecek kadardı, o buna sabretti, ölümü de çabuk geldi, az miras bıraktı, kendisi için mâtem tutan kadın da az oldu."*** [1387]

118-Aziz ve Celîl olan Allah Teâlâ şöyle buyurur:
"Kulum büyük abdest bozup da abdest almadığı vakit, Bana cefâ etmiş olur. Abdest alıp da namaz kılmadığı vakit Bana cefâ etmiş olur. Namaz kılıp da Bana duâ etmediği vakit, Bana cefâ etmiş olur. Bana duâ edip de, Ben ona icabet etmediğim vakit, kendisine cefâ etmiş olurum; oysa Ben cefâ edici bir Rab değilim." [1388]

119-Aziz ve Celîl olan Allah Teâlâ şöyle buyurur:
"Kendisine beden sağlığı ve geçim rahatlığı verdiğim ve beş yıl boyunca Bana yönelmeyen kul mutlaka mahrum olacaktır." [1389]

[1386] Hâkim. Müstedrek. II / 60; Ahmet b. Hanbel. IV / 127; Aclûnî, I / 265. 266;
[1387] Tirmizî, Zühd, 35; **İbn** Mâce, Zühd, 4; Ahmed b. **Hanbel,** V, 252.
[1388] İbn'ul Arabî, Mişkât-ü Envâr'da bu haberi, Ibnü'l-Cerrâh diye bilinen Abdullah b. Haneş el-Kinânî'den merfû olarak rivayet etmiştir.
[1389] İbn'ul Arabî, Mişkât-ü Envâr'da bu haberi, Ebu Bekr b. Ebî Şeybe Ebû Saîd el-Hudrî (ra)'den tahrîc etti.

120- "Allah vardı. Onunla birlikte hiçbir şey yoktu." [1390]

121- "Muhakkak ki (eski) ümmetler içinde muhaddesler (ilhamlı kişiler) vardı. Eğer ümmetim içinde bunlardan bulunacaksa (ki şüphesiz bulunacaktır); onlardan birisi de, Ömer'dir." [1391]

122- Ebû Hureyre'nin radiyallâhü anhın ***"Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden iki kap hıfzettim. Onlardan birini yaydım. Diğerine gelince, eğer onu da yaymış olsaydım, benim şu boğazım kesilirdi."*** [1392]

123- İbn Abbâs'ın radiyallâhü anhın ***"Yedi kat göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah'tır. Allah'ın fermanı bunlar arasında iner."*** [1393] âyeti hakkındaki; ***"Eğer ben bu âyetin tefsirini söyleseydim, beni taşa tutup öldürürdünüz."*** ; diğer bir rivayette, ***"Kesinlikle benim kâfir olduğumu söylerdiniz."*** [1394]

124- "Bende, Kur'an-ı Kerim hakkında, bir kişiye Allah tarafından verilen bir anlayıştan (fehm) başka bir şey yoktur." [1395]

[1390] **Buhâri,** Bed'u'l-Halk (59), 1, Tevhid (98). 22. Hadisin diğer varyantları için bak: **Durer, 127. Mevduat,** 263-265. **Hafâ, II,** 130-131.

[1391] Hadis değişik lafızlarla Hz. Aişe (r.), Ebû Hureyre (r.) ve Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.) rivayet edilmiştir. Hz. Aişe (r.) rivayeti için bak: **Müslim,** Fedâilu's-Sahâbe (44), 23, hd. no: 2398. Tirmizî, Menâkıb (50), 18, hd. no: 3693. **Musned,** 6, 55. Ebû Hureyre (r.) rivayeti için bak: **Buharı,** Fedâilu Ashâbi'n-Nebi (62), 6. Hadisin Ebû Saîd el-Hudrî (r.) rivayeti için bak: **Zevâid, 9,** 69. Ayrıca bak: **Şerhu Nehci'I-Belâğa, 12,** 177. Bir rivayette Hz. Ali (r.);"Mümin, muhaddes'tir." demiştir. Bak: **Şerhu Nehci'I-Belâğa, 20,** 320.

[1392] Hadis için bak: **Buhârî,** îlim (3), 42.

[1393] Talak, 12

[1394] İbn Abbâs'ın (r.), Talak (65), 12. âyeti hakkındaki bu sözü yukarıdaki gibi değişik lafızlarla rivayet edilmiştir. Bak: İbn Kesîr, 8, 183. Bu âyette ifade edildiği şekliyle, inmekte olan ilâhî ferman hakkında İbnu'l-Arabî'nin yorumları için ayrıca bak: Futûhât, 1, 141, 156, 2,455, 3, 28, 382, 398, 4, 397.

[1395] Hz. Ali'den (r.) nakledilen bu cümlenin değişik rivayetleri için bak: **Buhârî,** İlim (3), 39, Cihâd (56), 170, Diyât (88), 23, 30. **Tirmizî,** Diyât (14), 16, hd. no: 1412. Neseî, Kasâme (45), 12, hd. no: 4717-4718. **Dârimî,** Diyât (15), 5. **Müsned, 1,** 79. Ayrca Hz. Ali'ye (r.), bir kişi; ***"Sana gayb ilmi verilmiştir."*** deyince, önce gülmüş ardından da ona cevap olarak, gayb ilminin Kıyametin kopacağı vakit anlamında olduğunu, bildiği ilmin ise, gerçek ilim sahibinden öğrenme ***(Ve innemâ huve teallum min zî ilm)*** olduğunu söyleyerek, Lokman (31), 34. Âyetini okuyup açıklamış, bu ilmin dışında ise, Allah'ın Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem öğrettiği ve kendisine de Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin öğrettiği bir ilim olduğunu ve bu ilmi sadrının anlaması ve gönlünde toplanması için Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin kendisine dua ettiğini söylemiştir. Bak: **Şerhu Nehci'l Belâğa, 8,** 215,**11,** 137-141, 13, 317-318.

125- "Eğer Kur'ân'daki Fatiha süresi hakkında konuşsaydık yetmiş deve yükü kitap olurdu." [1396]

126- "Cehennem ateşi, Rabbine:

"Yâ Rabb, bir kısmım bir kısmımı yedi. " diyerek şikâyet etti. Allah da onun, biri kışın, diğeri yazın olmak üzere, iki defa nefes almasına izin verdi." [1397]

127- "İnsanlar uykudadırlar. Öldüklerinde uyanırlar." [1398]

128- "Bu ümmetin âlimleri, diğer ümmetlerin nebileri gibidir." veya ***"Benî İsrail nebileri gibidir."*** [1399]

129- "Kıyamet gününde bir kavim getirilecek ve onlar için minberler kurulacak. Onlar nebilerden ve şehidlerden olmadıkları halde, nebiler ve şehidler onlara gıbta edeceklerdir." [1400]

130- "Hakk'in cezbelerinden biri bile bütün insan ve cinlerin ameline denk gelir." [1401]

131- "Kur'an yedi harf üzere indirildi" [1402]

[1396] Îbn Ebî Cemre yoluyla Hz. Ali'den (r.) nakledilmekte olan bu söz ve açıklaması için bak: **Risâletu'l-Ledunniyye, 106. İtkân, 2,** 1223-1224.

[1397] Hadis değişik lafızlarla Ebû Hureyre (r.) ve Enes b. Mâlik'den (r.) rivayet edilmiştir. Ebû Hureyre (r.) rivayeti için bak: **Buhârî,** Mevâkît (8), **9,** Bed'ul-Halk (59), **10. Tirmizî,** Sifatu Cehennem (40), 9, hd. no: 2592. **Dârimî, 2,** 340, Rikâk (20), 119. **Musned, 2,** 238. 277. 503. **Zevâid. 10,** 388. Enes b. Mâlik (r.) rivayeti için bak: Zevâid, 10. 388.

[1398] Hz. Ali'nin (r.) sözü olarak rivayet edilmektedir. Bak: Şerhu Nehci'I-Belâğa. 20, 226. Durer, 167. Mevduat, 368. Fevâid, 231. Hafâ, 2, 312. Haberin Nehcu'l-Balâğa'daki şekli şöyledir. ***"Dünya bir düş'tür. Âhiret ise, uyanıklıktır. Bizler de, dünya ile âhiret arasında, karmakarışık bir takım hayallerden ibaretiz."*** Bak: Şerhu Nehci'I-Belâğa, 20, 226.

[1399] Hadisin aslı yoktur. Bak: **Durer,** 113. **Mevduat,** 247. **Hafâ, II,** 64. **Fevâid,** 256.

[1400] Ebû Mâlik el-Eş'arî'den (r.) rivayet edilen bir hadise işaret edilmektedir. Bak: **Musned, 5,** 341, 342, 343. Nebi olmadıkları halde, nebilerin bile gıbta edecekleri kimseler hakkında rivayet edilen diğer hadisler Muâz b. Cebel (r.) ve Ubâde b. es-Sâmit'ten (r.) rivayet edilmektedir. Muâz b. Cebel (r.) ve Ubâde b. es-Sâmit rivayeti için bak: **Tirmizî,** Zuhd (37), 53, hd. no: 2390. **Musned, 5,** 229, 239, 328. Ayrıca meşhur şefaat hadisinin İbn Abbâs (r.) rivayetinde geçmekte olan bir ziyâdeye göre, tüm ümmetler kıyamette; ***"Neredeyse bu ümmetin tümü nebidir."*** deyerek ümmet-i Muhammed'e gıbta edecekleri rivayet edilmektedir. Bak: **Musned, 1,** 281-282, 295-296. Zevâid, 10, 372-373.

[1401] Keşfü'l-Hafâ;1069

[1402] İbn Hanbel, *Müsned*, III, Hd, 7995; Taberi, *Camiu'l Beyan*, I, 25.

132- "Kur'an yedi harf üzere indirildi. Onun hepsi şafidir ve kâfidir." [1403]

133- "Kişi sevdiği toplulukla haşredilir" [1404]

134- "Bir kavimle sürekli birlikte olan onlardandır." [1405]

135- "Babaya itaat, Allah'a itaat; Babaya isyan, Allah Teâlâ'ya isyandır." [1406]

136- "Yeryüzünü isimleriyle, dostu da dostuyla değerlendirin." [1407]

137- "Ümmetim, mübarek bir ümmettir. Başının mı, sonunun mu hayırlı olduğu bilinmez." [1408]

138- "Ölen kişinin kıyameti kopmuştur." [1409]

139- "İnsanlar madenler (gibi)dir" [1410]

140- "Kişi sevdiği ile beraberdir." [1411]

141- "Müslüman ol ki, selâmet bulasın." [1412]

142- "İnsanlar tarağın dişleri gibi eşittir." [1413]

143- "Nerede olursan ol, Allah'tan kork!" [1414]

144- "Hayâ, ancak iyilik getirir." [1415]

[1403] Taberi, Camiu'l Beyan, I, 27.
[1404] Müstedrek 'ale's-sahîhayn, III/19.
[1405] Fevâkihü'd-Devvânî, II/350.
[1406] Suyûtî, *Câmi'u's-Sağîr*, Beyrut, 1410/1990, s. 72, nu: 1109; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 154, nu: 396; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, II, 87, nu: 1233; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, IV, 63.
[1407] Suyûtî, *Câmi'u's-Sağîr*, Beyrut, 1410/1990, s. 74, nu: 1136.
[1408] Suyûtî, *Câmi'u's-Sağîr*, Beyrut, 1410/1990, s. 102, nu: 1620; İbn-i Asâkir, *Tehzibü Târîh-i Dımaşk*, VII, 232,Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 228, nu: 598; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 34451.
[1409] Aclûnî, Keşfu'l-hafâ c. II, s. 379380.
[1410] Buhârî, Menâkıb, 25; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 199; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1. bsk. Beyrut, 1929, II, 257. (UYSAL, 23 Bahar 2007)
[1411] Buhârî, Edeb, 96; Müslim, Birr, 165; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III,104, IV, 107. (UYSAL, 23 Bahar 2007)
[1412] Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6; Müslim, Cihâd, 74; İbn Mâce, Mukaddime, 10; Ahmed, Müsned, I, 263, IV, 257. (UYSAL, 23 Bahar 2007)
[1413] Rivayeti İbn Lâl (398/1008), Mekârimü'l-ahlâk adlı eserinde kaydetmiştir. Bilgi için bkz. Süyûtî, Menâhilü's-safâ, 49: Mesel için bkz. Abdülmecîd Katâmış, el-Emsâl el-Arabiyye, 161. (UYSAL, 23 Bahar 2007)
[1414] Dârimî, Rikâk, 74; Hâkim, el-Müstedrek, I, 54. (UYSAL, 23 Bahar 2007)
[1415] Buhârî, Edeb, 77; Müslim, Îmân, 60; Abdülmecîd Katâmış, el-Emsâl el-Arabiyye,

145- "Utanmazsan dilediğini yap!" [1416]

146- "İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmez" [1417]

147- "Merhamet etmeyene merhamet edilmez." [1418]

148- "Günahtan tevbe eden kişi günahı olmayan kişi gibidir" [1419]

149- "İyilik yapılmasına önayak olan kişi, bizzat onu yapan gibidir." [1420]

150"Kadınlar şeytanın tuzaklarıdır." [1421]

151- "Müslümanlar birbirlerini sevmede, birbirilerine merhamet etme ve şefkat göstermede bir vücut gibidir. Vücuttan bir organ şikâyet ederse, vücudun diğer organları uykusuzluk ve humma ile ona katılırlar." [1422]

---

161. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1416] Buhârî, Edeb, 78; Ebû Dâvûd, Edeb, 6; İbn Mâce, Zühd, 17; Mâlik, Muvatta', Sefer, 46; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 121, 122, V, 253; Abdülmecîd Katâmış, el-Emsâl el-Arabiyye, 161. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1417] Ebû Dâvûd, Edeb, 11; Tirmizî, Birr, 35; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 258, III, 32, IV, 278. Ebu'şŞeyh, Kitâbü'l-emsâl, 67. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1418] Buhârî, Edeb, 18, 27; Müslim, Fedâil, 65, 66; Ebû Dâvûd, Edeb, 145; Tirmizî, Birr, 12. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1419] Taberânî, Süleyman b. Ahmed, el-Mu'cemü'l-kebîr, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Dâru ihyâi'ttürâs el-Arabî, Beyrut, ty. X, 150 (10281), XXII, 306 (775); Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyin, Şu'abü'l-îmân, 1. bsk. thk. Muhammed Sa'îd Besyûnî, Zağlûl, Beyrut, "410, V, 388 (7040),436 (7178), 439 (7196); a. mlf, es-Sünenü'l-kübrâ, X, 154 (20348, 20349, 20350). Ebû Nuaym,Ahmed b. Abdillâh el-Isfahânî, Hılyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ, Beyrut, 1967, IV, 210, 318, VIII, 78,X, 398. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1420] Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 274, 357; Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, XVII, 226 (628), 227 (629), 228 (631, 632); a. mlf. el-Mu'cemü'l-evsat, 1. bsk. thk. Mahmûd et-Tahhân, Mektebetü'l-ma'ârif, Riyâd, 1985, III, 34 (2384); Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Ahmed b. Ali et-Temîmî, Müsned, 1. bsk. thk. Huseyn Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Dimeşk, 1984, VII, 275 (4296); Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, VI, 116 (7657) Ebû Nuaym, Hılye, VI, 226; Kudâ'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, Müsnedü'ş-şihâb, 2. bsk. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî, Beyrut, 1986, I, 85 (60, 86). lâfzıyla da rivayet edilmiştir. Bkz. Müslim, İmâra, 133; Ebû Dâvûd, Edeb, 115; Tirmizî, İlim, 14; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 120, V, 274, 357. Mesel olarak bkz. Ebû Mansûr es-Se'âlibî, el-İ'câz ve'l-îcâz, Mektebetü dâri'l-beyân, Bağdat-Dâru Sâdır, Beyrut, ty. s. 3, 4. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1421] İsmail Durmuş, "Mesel", DİA, XXIX, 295. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1422] Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66; Ahmed, Müsned, IV, 270; Taberânî, el-Mu'cemü's-sağîr, Beyrut, 1983,I, 137; a. mlf. er-Ravdu'd-dânî ile'l- Mu'cemis'-sağîr li't-Taberânî, I, 230 (382); Beyhakî, Şu'abü'lîmân,VI, 481 (8985), a. mlf, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 353 (6223); Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, II, 283 (1366, 1367). Mesel için bkz.

152- "İyi arkadaşla kötü arkadaşın örneği, misk taşıyanla körük üfüren kişiye benzer. Misk taşıyan ya ondan sana hediye eder, ya ondan satın alırsın veya onu koklarsın. Körük üfürücüsü ise, ya elbiseni yakar, ya da ondan pis koku alırsın." [1423]

153"Âlimler gökyüzündeki yıldızlar gibidir. Karada ve denizde onlar sayesinde yol bulunur. Yıldızlar sönüverirse, kılavuzların yoldan çıkmaları yakın demektir." [1424]

154- "İyiliği öğretip de onu yapmayan kişinin durumu, insanları aydınlatıp da kendini yakan kişinin durumuna benzer." [1425]

155- "Rabbini zikreden kimse ile zikretmeyenin benzeri, diri ile ölü gibidir." [1426]

156- "Mü'min hurmaya veya arıya benzer; arı temiz yer ve temiz üretir. Yine mü'min som altın parçası gibidir; ateşe atılıp üzerine üflenir, yine som altın olarak çıkar." [1427]

157- "Mü'minin misali, rüzgârın kuruyuncaya kadar sağa sola eğdiği, bazen yere yıktığı bazen doğrulttuğu ekin dalı gibidir. Nihayet eceli gelir. Münafığın misali de, kendine hiçbir şey isabet etmeyen ve dimdik ve sağlam bir şekilde duran katran/çam ağacı gibidir. Şu kadar var ki, bu ağacın

---

Hakîm et-Tirmizî, Kitâbü'l-Emsâl, s. 52; Râmhurmüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, s. 81, 82 (40); Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'l-emsâl, s. 237 (350). (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1423] Buhârî, Büyû', 38; Zebâih, 31; Müslim, Birr, 156; Ebû Dâvûd, Edeb, 16; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 405, 408; Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Müsned, XIII, 237 (7303); İbn Hıbbân, Sahîh, II, 320 (561); Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VI, 26 (10909); Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, II, 288 (1380). (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1424] Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 157; Râmhürmüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, s. 87 (51) (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1425] Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, II, 166 (1681), 167 (1685); Hatîb el-Bağdâdî, İktizâu'l-ilm el-amel, 4.bsk. thk. Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1397, s. 70; Heysemî,Mecmau'z-zevâid, I, 184, 185. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1426] Buhârî, De'avât, 67; Müslim, Müsâfirîn, 211; İbn Hıbbân, Sahîh, III, 135 (854); Ebû Ya'lâ, Müsned, XIII, 235 (7306). Mesel için bkz. Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'l-emsâl, s. 324 (219). (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1427] Hâkim, el-Müstedrek ale's-Sahîhayn, I, 147 (253); İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah, Mûsannef, 1. bsk. thk. Muhammed Abdüsselâm Şâhin, Dâru'l-kütüb el-ilmiyye, Beyrut, 1995, VII, 89 (34414, Hadisin birinci kısmı); Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, V, 58 (5765, Hadisin birinci cümlesi); Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, II, 278 (1354). Râmhurmüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, III, 66, 67; Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'lemsâl, s. 232 (343). (UYSAL, 23 Bahar 2007)

sökülmesi bir hamlede gerçekleşir." [1428]

158- "Halk, içinde bir tane bile binmeye elverişlisini bulamadığınız yüz develik bir sürü gibidir." [1429]

159- "Mü'minler hoşgörülü ve yumuşak huyludur. Bağlansa yerinde duran, 'çök' emri verilse çöken, burnu halkalı deve gibi." [1430]

160- "Münafığın durumu, iki sürü arasında damızlık peşinde dolaşan dişi koyuna benzer. Bir kere bu sürüden öbürüne, bir kere ondan bıkıp diğerine koşar." [1431]

161- "Herhangi bir sadaka verip de sonra sadakasından dönen kişinin hali, kusup da sonra kusmuğunu yiyen köpeğe benzer." [1432]

[1428] Buhârî, Merdâ, 1; Müslim, Sıfetü'l-münâfikîn, 58, 60; Tirmizî, Edeb, 79; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 454; İbn Ebî Şeybe, Mûsannef, VI, 163 (30346). Mesel için bkz. Râmhumüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, s. 79,80 (37); Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'l-emsâl, s. 212, 213 (315); Abdülmecîd Katâmış, el-Emsâl el- Arabiyye, s. 163. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1429] Buhârî, Rikâk, 34; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 232; Tirmizî, Edeb, 82; İbn Mâce, Fiten, 16; Ahmed, Müsned, II, 70, 109, 121, 122, 123, 139; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, V, 37 (4607), VIII, 60 (7963); Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IX, 19 (17568); Ebû Nu'aym, Hılyetü'l-Evliyâ, VI, 334, VII, 142, IX, 23; Hâkim, el-Müstedrek, IV, 326. Mesel için bkz. Hakîm et-Tirmizî, el-Emsâl, 51; Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'lemsâl, 81, 82 (131); Abdülmecîd Katâmış, el-Emsâl el-Arabiyye, s.161. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1430] Ebû Nu'aym, Hılye, V, 180; Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, thk. Muhammed Sa'îd b. Besyûnî, Zağlûl, Beyrut,
1990, VI, 272 (8128), 273 (8129); Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr, Kitâbü'd-duafâi'l-kebîr, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-kütüb el-ilmiyye, Beyrut, ty. II, 279; İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy el-Cürcânî, el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl, thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1998, IV, 201; Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'l-Emsâl fi'l-hadîs, s. 124 (206), Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, I, 114 (139), 115 (140).

[1431] Müslim, Sıfetü'l-münâfikîn, 17; Nesâî, Îmân, 31; Dârimî, Mukaddime, 31; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 32, 47, 88; Abdurrezzâk, el-Mûsannef, XI, 436 (20934); Taberânî, el-Mu'cemü's-sağîr, I, 211; a.mlf, er-Ravdu'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-sağîr li't-Taberânî, 1. bsk. thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrir, el-Mektebü'l-İslâmî-Beyrut, Dâru Ammâr-Ammân, 1985, I, 351(585); Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, II, 285 (1372). Mesel için bkz. Hakîm et-Tirmizî, el-Emsâl, s. 53; Râmhurmüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, s. 83 (44); Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'l-emsâl, s. 217 (320); Abdülmecîd Katâmış, el- Emsâl el-Arabiyye,s.163. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1432] Buhârî, Hibe, 14; Müslim, Hibât, 5, 6, 8; Ebû Dâvûd, Büyû', 81; Tirmizî, Büyû', 62; Nesâî, Hibe, 3, 4; İbn Mâce, Hibât, 5; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 237; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, X, 293 (10704); a.mlf, el-Mu'cemu's-sağîr, II, 104; a. mlf, er-Ravdu'd-dânî, II, 218 (1056); Râmhürmüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, s.127 (96); Dârakutnî, es-Sünen, thk. Abdullah Hâşim Yemân el-Medenî, Dâru'lma'rife, Beyrut,

162- "Kur'ân okuyan mü'min turunçgillere benzer; kokusu da güzeldir, tadı da güzeldir. Kur'ân okumayan mü'min ise, hurmaya benzer; kokusu yoktur, fakat tadı güzeldir. Kur'ân okumayan münafık reyhana benzer; kokusu güzeldir, tadı ise acıdır. Kur'ân okumayan münafık da Ebû Cehil karpuzuna benzer; kokusu olmadığı gibi, tadı da acıdır." [1433]

163- "Huyunu değiştiren kişi, yaratılışını değiştiren kişiye benzer. Çünkü onun yaratılışını değiştirmedikçe huyunu değiştiremezsin." [1434]

164- "Onun yaratılışını değiştirmedikçe huyunu değiştiremezsiniz." [1435]

165- "Beni rüyada gören, hakikaten görmüş olur. Zira şeytan, benim suretimle temessül edemez. Bir de, benim üzerime bilerek yalan uyduran, cehennemdeki yerine hazırlansın!" [1436]

166- "Kardeşinin başına gelen musibete sevinme. Olabilir ki, Allah ona merhamet eder de seni hastalığa dûçâr eder." [1437]
"Rüyasında beni gören, (hak olarak) beni görmüştür, çünkü şeytan ben(im suretim)le hayale giremez." [1438]

167- "Beni rüyada gören, hakikaten görmüştür, çünkü şeytan benim şek-

---

1966, III, 42 (177). Ebu'ş-Şeyh, Emsâlü'l-hadîs, s. 227 (335).

[1433] Buhârî, Et'ıme, 30; Fedâilü'l-Kur'ân, 17, 36; Müslim, Müsâfirîn, 243; Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Müsned, XII, 168 (7237); Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, IX, 136 (8670); Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, II, 337 (1973); Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, II, 289 (1381). Mesel için bkz. Hakîm et-Tirmizî, el-Emsâl, s. 44, 45; Râmhürmüzî, Kitâbü emsâli'l-hadîs, s. 85 (46); Ebu'ş-Şeyh, Kitâbü'l-emsâl, s. 215 (318); Abdülmecîd Katâmış, el-Emsâl el-Arabiyye, s. 163. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1434] Buhârî, Ebû Abdillah İsmail b. Muhammed, el-Edebü'l-müfred, 3. bsk. thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru'l-beşâir el-İslâmiyye, Beyrut, 1989, s. 107 (283); Deylemî, el-Firdevs bi me'sûri'l-hıtâb, I, 232 (893). Elbânî hadisin bu lâfzının "zayıf" olduğunu söylemiştir. Bilgi için bkz. el-Câmiu's-sağîr ve ziyâdetüh, I, 480 (4791). (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1435] Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, IX, 178 (8884, 8885). Heysemî bu rivayetin râvîlerinin sika olduğunu söylemiştir. Bilgi için bkz. Mecmau'z-zevâid, VII, 402. Ancak tespitlerimize göre bu rivayet Hz. Peygamber'e isnat edilmeden verilmiştir. (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1436] Buhārî, İlim, 39/51.

[1437] Tirmizî, Kıyâme, 54; İbn Hıbbân, el-Mecrûhîn, thk. Mahmûd İbrahim Zâyed, Dâru'l-va'y, Haleb, ty. I, 355 (465); Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, XXII, 53 (127), a. mlf, Müsnedü'ş-Şâmiyyîn, I, 214 (384), IV, 305 (3379); Ebu'ş-Şeyh, el-Emsâl fi'l-hadîs, s.121 (202); Kudâ'î, Müsnedü'ş-şihâb, II,77 (592, 917), 78 (919) (UYSAL, 23 Bahar 2007)

[1438] Buhārî, Ta'bir, 10/13.

lime giremez." [1439]

168- "Görmediği bir rüyayı gördüğünü iddia ederek yalan söyleyen, (kıyamet günü) iki arpa tanesini birbirine düğümlemekle mükellef kılınır ve bunu yapamamasından dolayı ona azap edilir." [1440]

169- "Vatan sevgisi imandandır." [1441]

[1439] Müslim, Rü'yâ, 1/10.
[1440] İbn Mâce, Ta'bir, 3/2907.
[1441] Sehavî, Makasıd: s.183; Semhudî, Gammaz: s. 60; İbnü'd-Deyba\ Temyiz: s.77; Aliyyü'1-Karî, Kübra: s.189; Aclûnî, üTesf 1/413.Hadis hafızlarına göre bunun aslı yoktur.

NİYÂZÎ-İ MISRÎ KASÎDE-İ BÜRDE TESBÎİ[1442]

ON ALTINCI SOFRA

[Allah'ın resulü sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuşlardır:

"Sadık rüya, nübüvvetin kırk altı şu'besinden bir şu'bedir. Bu da müminlerin nübüvvetten nasipleridir. " [1443]Mevlana Cami kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin Füsus şerhinin Yusuf Fassı'nda da böyledir.

Fakir der ki içimden geçiyordu ki, İmam Busîrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin Kaside-i Bürde'sini tahmis (ikili beyti üç mısra ilave ile beş mısraya çıkarmak) veya tesbi (ikili beyti beş mısra ilave ile yedi mısraya çıkarmak) edeyim. Ve her beytin başında Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin ismini getireyim. İsti'dadım olmadığı için buna muvaffak olamadım. Ne kadar çalıştımsa güçlük çektim, ağır geldi, uzun zaman sadece birkaç beyitten fazla bir şey yazamadım. Bu yazdıklarımı da beğenmiyordum. Fakat bu düşünceyi de kalbimden çıkaramadım. Benim bilgin, salih bir ihvanım vardı. Ona içimdeki bu iştiyakı, fakat bunu gerçekleştirmeye muvaffak olamadığımı söyledim. Bana:

"Sahibinden yani Allah'ın Resulü sallallâhü aleyhi ve sellemden izin aldın mı?" dedi.

"Hayır" dedim.

"İşte içine doğmayışının sebebi budur. Bunu Hz. Resul Aleyhisselam'dan sor. " dedi. Sanki ben uyuyordum da o kardeşim bu öğüdüyle beni uykudan uyandırdı. Birkaç gece Resul Aleyhisselam'ın sırrına yalvararak, niyaz ederek kerem denizinden fakiri boş döndürmemesini istiyerek iltica ettim. Bin yet-

---

[1442] Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrah'ül azîzin Bûsîrî'nin el-Kevâkibu'd-Durriyye fi Mehdi Hayri'l-Beriyye adlı Kasîde-i Bürde (Bür'e) adıyla meşhur olmuş kasidesi üzerine Arapça olarak nazm ettiği tesbî'idir.

Türkçeleştirmesi için **Doç. Dr. Musa YILDIZ**'ın yapmış olduğu tahriçli çalışması esas alınarak ve **Abidin Paşanın Kaside-i Bürde Şerhi**'nden istifade edilerek yeniden düzenlemeler ve bazı yerlerde sehven yazılmayan yerleri açığa çıkararak tesbi yeniden yazılmıştır.

Arapça olan bir şiirin Türkçeye çevrilmesi çok zor olduğu kadar meal türü çevirisi ayrıca zordur. Fakat insanlar bir çalışma üzerinde sürekli bir şeyler üretirse umulur ki daha iyi eserler ortaya çıkacağı umulur.

(Ömer Faruk HARMAN; ABİDİN Paşa Kaside-i Bürde Tercümesi ve Şerhi - İstanbul: Kalem, 2004.- Musa YILDIZ; Niyâzî-i Mısrî Kaside-i Bürde Tesbîi - İstanbul: Elif, 2007.)

[1443] Buhârî, K. Ta'bîr, 2101

miş beş senesi Muharremü'l-Haram'ının ikinci onunda Bursa'da Resulüllah'ın mübarek yüzünü görmek şerefine nail oldum.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bana arkadaşlarından birini göndermiş., Kendisi şark tarafından garp tarafına geçiyormuş. Bana dedi ki: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem sana diyor ki:

"Beyaz at bizden ayrıldı, arkamızdaki otlakta kaldı. Onu alsın, bize getirsin. "

O gelen zat, bana atın nerede bulunduğunu ve oraya gidilecek yolu gösterdi.

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sözü başım üstüne" dedim. Hemen ata koştum ve onu denilen yerde buldum. Yularını elime aldım, çabuk sürdüm, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Hazretlerine yetiştirdim. Yanında yedi kişi vardı. Bir dağın eteğinde, nehir kenarında, bir ağaç gölgesinde konaklamışlardı. Aralarında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemde bulunuyordu. Baktım namaz kılıyorlar. Ben yetişinceye kadar namazlarını bitirdiler. Resul-i Ekrem'e kavuşunca sabrım tükendi, utanmayı bir yana bıraktım, hemen boynuna sarıldım, öptüm, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin iki dudağını emdim. Ben mübarek dudaklarını öptüğüm sırada:

"İşte bu, ilimler ma'denidir; bu, bilgiler kaynağıdır; bu, Allah'ın vahiy hazinesidir." diyordum. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem beni bir müddet bundan menetmedi, sonra bana:

"Namaz kıldın mı?" buyurdu.

"Hayır, ya Resulallah. " dedim.

"İşte su dedi, abdest al ve namaz kıl. "

"Baş üstüne" dedim. Namaz kılmak için abdest almaya başlayınca ferahımdan sevinç ve ağlama ile tatlı bir şekilde uyandım. Derhal tesbi'e başladım. O gün otuz yedi beytin tesbi'i mümkün oldu. Ertesi gün kırk beyit tesbi ettim. Hâsılı on gün içinde bitti. Yüce Allah'a hamdolsun. Allah ve Resulü daha iyi bilir, ru'yanın tabiri bu idi:

Ameller sahibinin bineğidir. Onu isteğine ulaştırır. Tasnifler ve diğer hayırlı işler de böyle (sahibinin bineği)dir. Demek at Kaside-i Bürde idi, onu Allah'ın Resulüne götürmemiz için bize olan emir, onu, Muhammed Aleyhisselam'ın ismine kavuşturmaya işaret idi. Çünkü isim, ehl-i hakikat indinde müsemmanın kendisidir. Onların yedi kişi olmaları da tesbi'e işaret idi. Abdest almakla emir ise, tesbi'e başlama emrine işaret idi. Vefatından sonra, kardeşlerimden bu ru'yayı, Tesbi'i Muhammedi'nin başına yazmalarını rica ederim.][1444]

[1444] (ATEŞ, 1971)

Bismillâhirrahmânirrahîm

BİRİNCİ BÖLÜM:
Rasûlüllah Sallallâhü Aleyhi ve Selleme Âşık Olma Hakkında

1

Muhammed açık deliller ve hikmetlerle geldi,
Bütün insanlığı müjdeleyici ve korkutucu oldu,
İlk yaratılış zamanının haberlerini söyledi
Haremdeki[1445] olanları dostlara ulaştırdı,
Onun acısıyla kıvranan kalbime dedim ki:
Selemdeki [1446] komşuları [1447] hatırladığından mı,
Gözlerden akan gözyaşına karıştırdın kanını?

******

2

Muhammed göğüsleri alevlendirdi ateşiyle,
Sağanak yağmurlarla bir gün olsun sıcaklığı soğumadı
Güvenmediğim nefsime sordum. Ey Nefsim!
Kalbine hükmeden şiddetli sevgisi miydi?
Yoksa duyduğun özleminin hüznü müdür seni yönelten?
Medine tarafından bir yel mi esti?
Yoksa, karanlık gecede İdam[1448] Dağında şimşek mi çaktı?

******

3

Muhammed'in hevesiyle kalpler gençleşti,
Görmüyorum kalbimin artık başkasına meylettiğini,
Yoksa kalbim bu sevgiyi inkârda haddini mi aştı,
Dedim ki, ciğer delen sevgiyi inkâr etmektesin,
Eğer düşünürsen sevginin yeşermeyeceğini,
Ne oldu gözlerine ağlama dedikçe hüzünlenmekte,
Ne oldu dediğinde kalbin gamını kederi arttırmakta.

[1445] Harem, burada Allah Teâlâ katındaki mahrem yerler.
[1446] Âşıkların tavaf ettiği makam
[1447] Hakikat-i Muhammediyenin halleri
[1448] İdam: Medine civarındaki bir dağın adıdır. İdam'da şimşek çakmaya başlayınca, Medine'ye yağmur yağmaya başlar.

4

Muhammedî aşk isabet edince hararet artar,
Onun için âşık sevda acısına katlanır,
Zannetme ki âşık sevdasını saklayabilir,
Yağmur olan gözyaşları bedeni bitap düşürürken,
Kalpte derdi olanın hâli mi gizli kalır?
Hangi âşık sevdasının gizli kalacağını zanneder?
Dökülen gözyaşı ve tutuşan kalp arasında.

******

5

Muhammed Allah'ın kulları ve rasülleri içinde en hayırlısıdır.
Onun dini, bütün inançları ve topluluklarını kaldırdı.
Ey beni kınayan! El çek artık kınayıp azarlamaktan
Kısa ve uzun söze ne hacet hakikat gün yüzüne çıktı.
Heyhat yaralı kalp, sevgini gizlemektesin,
Şayet bu sevda olmasaydı harabelerde ne gözyaşı dökerdin,
Ne de Bân [1449] ağacını ve Âlem [1450] Dağını yâd ederek uykusuz kalmazdın.

******

6

Muhammed'in karanlıkta da görününce işaretleri,
Karanlıklar yok oldu, vahiy güneşi doğunca,
Alevleri sevdiğimden beri beni yakmaktadır,
Onun için nefsim arzularını ve her şeyi terk etti,
Sevmekten dolayı muhabbet işaretleri başladı,
Sevgiye şahitlik edeni inkâr edebilir misin?
Gözyaşın ile hastalıkların hakikati açığa çıkmakta.

******

7

Muhammed'in temiz ve soylu ailesi güvencemizdir,
Bütün şerefli ashabı bizi kemale erdirendir.
Torunları[1451] Me'vâ [1452]cennetinde önderlerimizdir,
Onlara[1453] olan sevgimizle imanımız zahirdir,[1454]

[1449] Hicaz bölgesinde bulunan ve çok güzel kokan bir ağacın adıdır. Bu ağaç Hz. Musa aleyhisselâma tecelli olan ağaçtan istiaredir.

[1450] Tur dağıdır. Çünkü burada Allah Teâlâ'nın tecelli ettiği yerdir. Hicretteki Sevr mağarası düşünenlerde olsa da Tur Dağı daha tecelliyattaki şöhreti daha fazladır. Ayrıca ağacın beraber zikredilmesi de buna işaret etmektedir.

[1451] Hz. Hasan ve Hüseyin aleyhimesselâm

[1452] Şehitlerin ve takva sahiplerinin ruhlarının barındığı cennet

[1453] Hz. Hasan ve Hüseyin aleyhimesselâm

Muhakkak onlara zulmeden[1455] ettiğini çekecektir.
Aşk ateşi iki yanağa kırmızı sarı bir çizgi çekti,
Yanaklarımız sarı kırmızı[1456] bir güle döndü.

******

8

Muhammed'in hayali vallahi beni telaşlandırdı,
Yanaklarıma akan gözyaşlarım beni boğuyor,
Dedim ki; sabrım tükenip izi içimde kalmadığında,
Dallardaki yaprakların hışırtısı beni aşka getirdi,
Beni acı sözlerle yakıp kınayan
Sevgilimin hayali beni uykumdan uyandırdı da,
Sevgim dünyevi zevkleri ıstırapları def eyledi.

******

9

Muhammed geceleyin bir ay parçası gibi görünür
O gece insanların yüzleri aydınlandı,
Hakikat için o hidayet güneşi parladı,
Güneşi kararınca[1457] dünyayı da üzüntüler sardı,
Bırakın beni, yakıyor içimdeki hüznün ateşi,
Ey Uzrî[1458] aşkımdan dolayı beni aşağılayan!
Senin insafın olsaydı, kınamazdın beni.

******

10

Muhammed'in sırrı bir haberle ortaya çıktığında,
Korkunun ateşiyle göğsümdeki canım tutuştu,
Ona olan aşkım yüzünden, kaybetmişken aklımı
Gece vakti kınayanın lafları âşıkı eleştirir,
Dedim ki: Hayır, hayır kader ve hükmünü kınama,
Hâlimi artık öğrendin sırrım gizli kalmadı,
Laf sayanlar ne bilsin derdime vardır dermanım ve sırrım.

******

11

Muhammed aşkının yürekte vardır makamı,
Her nasihat âşıkın gönlündeki sevgiyi kaldırır mı?

[1454] Niyâzî-i Mısrî, burada Hz. Hasan ve Hüseyin aleyhimesselâmın nübüvvetine işaret etmektedir.

[1455] Yezid ve tabiileri

[1456] Sarı gül içinde yanan aşk ateşinin, kırmızı gül ise kanlı gözyaşının işaretleridir.

[1457] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Hakk'a yürüyünce

[1458] Uzre kabilesi Yemen'de aşk ve muhabbetleriyle tanınmış ve bu konudaki hikâyeleri her tarafa yayılmış bir kabiledir.

Gizli başlayan aşkı kalpten kovan
Bırak âşıkı kınayan iflah olmayacak,
Hâline bırak bu genci; sevgisinden vazgeçecek değil,
Nasihatlerin samimiyse de âşık duyacak değil
Zira azarlayanı methedeni duyamaz ki âşık.

******

12

Muhammed'in sırrı gizliden bana nasihat vermekte,
Rabbim güzellik yolu ile vuslat yönü göstermekte,
Kendimde değilim kovuyor gibi bana nasihat etme,
Âşığın gönlü kınayanları dinleyemez ki,
Sevgiliye vuslat aşığın son dileğidir,
Ak saçlarımın nasihatini kötüye yorup da inanmadım
Hâlbuki nasihat eden ak saçlı töhmetten uzak değil mi?

İKİNCİ BÖLÜM:

Nefsin İsteklerine Karşı Çıkma Hakkında

13

Muhammedî deliller kamaştırdı gözleri,
Gökyüzüne yükseldi ve insanlığa nasihat etti,
Kabul etti muttakilerle iyi insanların kalpleri,
Nefret etti şakiler ve isyankârların nefisleri
Eyvahlar olsun nefsime bu nimetleri fark etmedi,
Kötülüğü emreden nefsim öğütlerden yüz çevirdi,
Cahilliğinden ak saçların ve ihtiyarlığın nasihatlerini de dinlemedi.

******

14

Muhammed'den bir zarar görmedi nefsim,
Lakin emredildiği şeye vefası da olmadı,
Yaklaşamadı takvanın makamına ömrünce,
Rabbinden korkmadı ortaya çıkmışken kusurları,
Nefsime ne olduysa biriktiremedi iyi amellerini,
Bir ziyafet hazırlamadı güzel amellerle,
Muhteşem olmayan misafirim[1459] elem indirdi başıma.

******

15

Muhammed gelen her misafirine ikram ederdi,
Ümmetin hepsine bunu emretti,

[1459] İhtiyarlıkla gelen ölüm

Uyardığı ak saçları gelen kişiye yazık oldu,
Misafirine tazim etmeyip inkâr edene,
Bana geldiklerinden beri ben onları hakir görüyorum,
Şayet bilseydim misafire ikram etmeyeceğini,
Saçlarımı ketemle[1460] boyardım ve sırrımı saklardım,

******

16
Muhammed nefsin cahilliğinin sarrafıdır[1461]
Allah'ın yolunda gayesine doğru giderken,
Sapkınlığı sürekli devam eden nefsimi kınasam da,
Koştukça koşar alçaklık içinde eşkıyalığa,
İstekleri hep hidayetinden kaçmakta,
Kim benliğime kefil olabilir serkeş nefsin elinden?
Azgın atı zapt etmeye dizgin kâfi mi?

******

17
Muhammed'i nefsim gafletinden görmedi
Nurlarını, aksine şakâvete meyledip durdu,
Kötülükleriyle hep bu dünyaya esir oldu
Asla ayılmadı bir türlü sarhoşluğun uykusundan,
Ey kalp nefsi kov ve çirkin isteklerine karşı ol,
Günahlarla şehvetin imhasını arama,
Muhakkak yemek aç isteklerini kuvvetlendirir.

******

18
Muhammed fiili olarak çalıştı hayatında,
Tembellik etmedi ve kimse ona isyan etmedi
Kınanmış nefsime tekrarladıkça nasihatlerimi,
O isyanına ve kendini beğenmeye devam etti,
Nefse isteklerinden uzak dur ve örnekleri işit dedikçe,
Nefis süt emen çocuk gibidir, delikanlıda olsa
Eğer vaktinde kesmezsen süt sevgisini bırakmaz.

******

19
Muhammed nefsi iyiliği istemeye yöneltirken,
Doğruyu bulması için nefsi de zorlamadı,
Allah için nefsi kızdırmaya çalış, onun razı olduğu
Hoşuna giden şeyleri eğer verirsen onu diriltirsin

[1460] Ketem: Saçların boyanmasında kullanılan bir bitkinin adıdır.
[1461] Onun oyunlarını çok iyi bilir.

İstediklerinden uzaklaş ve ağıtlarına sabırla katlan
Nefsini vazgeçir isteklerinden yoksa sana hükmeder,
Muhakkak nefse dostun olursan yaralar veya helak eder.

******

20

Muhammedî deliller nasihat ederken de koruyucudur,
Nefsi kötülükten tövbe ettirir, o serseridir,
Nefsim nimetler içindeyken beyaz saçları gördüğü,
Halde dünyada kötülüğe devamlı düşmektedir,
Eğer nefsi ıslah etmek istersen tövbe et kudretin vardır,
Ameller merasında otlarken iyi gözet onu,
Eğer merasını tatlı buluyorsa otlatmasına engel ol.

******

21

Muhammed'e âyetler inerken sabahleyin,
İyiliği tavsiye eden sözler ile
İçimi karartan nefsim ise zulme meyyâldir,
İyiliğe kör, şerre yönelişi çabuk olunca,
Nasıl hevesleriyle zayi etti farzı ve nafileyi,
Öldürücü zehrini çoğu zaman güzel gösterdi,
Bir şekilde yağlı lokmanın içindeki zehri görmedi.

******

22

Muhammed yaratılmışlara mürşiddir, tabii ol,
Boş ver başkalarını kulak asma onlara.
Bir kanaatkâr gibi kolay bir hayat yaşamasa,
Men edilmeyen şarabı kana kana içmekle,
Nefsi helak eden tamahın olmaz, aç gözlülük etmezsin,
Kork. Açlığın ve tokluğun hilelerinden,
Tokluktan daha zararlı nice açlık vardır,

******

23

Muhammedî delillerin ortaya çıkışı belirginleşti,
Yapacağı kötülüklerinden korkmadan nefse nasihat et,
Okunan kitaplardaki yazılanlara karşı gelse de,
Kurtulamıyorsa, isyan hastalığına tutulmuştur,
Karnını dolduran şeylerden Allah'a tövbe et,
Gözden yaşı boşalt doldurmadan,
Haramlar ve kötülükler. Nedamet perhizine sıkı sarıl.

******

24

Muhammed'i tasdik et, kabul ettiğimiz Mevlândır,
Sözlerini ve haberlerini incelikleriyle ezberle,
Rehberliğin istenirse Onun delileriyle hüküm ver,
Senden vasilik[1462] isterlerse dilini ve belini koru,
Kurtuluş için ihtiramla sözde ve amelde ihlaslı ol,
Nefse ve şeytana uyma, isyan et her ikisine,
Şüphelen sana verdikleri sevindirici nasihatlerine.

****

25

Muhammed'in emri ve nehyi hükmümüzdür,
Emre ve nehye az oldu insanlardan teslim,
Çünkü nefis ve şeytan karar aldılar
Düşmanımızdır diye, onları sakın dost edinme,
Şerleri her yere bulaşır, hilelerinin ise artışı vardır,
Hasmın ya da hâkimin olsalar da uymazsın onlara,
Bilirsen hasmın ve hâkimin oyunlarını.

****

26

Muhammed sultanların ve rasüllerin en faziletlisidir,

[1462] Sana sığınarak vasiliğini veya tavsiye etmeni isterlerse demektir. Vasilik Hz. Ali kerremallâhü vechenin sıfatıdır. ***"Şüphesiz Ali, sizin aranızda, benim halifem, vasim ve kardeşimdir; öyleyse onun sözlerini dinleyin ve ona itaat edin."*** (Tarih-i Taberî, c.2, s.319. bkz: Yenabiu'l-Mevedde, 76. bölüm, 1. ve 2. hadis.)

"Ben Allah Resulü sallallâhü aleyhi ve sellemden şöyle sordum:

Ey Allah Resulü! Her nebinin bir vasisi vardır, sizin vasiniz kimdir? Peygamber susmayı yeğlediler. Ama sonraki toplantıda beni görünce "Ey Selman!" diye seslendiler. Ben süratle yanına giderek "evet" dedim. Hazret şöyle buyurdu: Musa'nın vasisinin kim olduğunu biliyor musun? "Evet, Yuşa b. Nun-dur." dedim. Hazret, "Niçin?" diye sordu. Ben, "Çünkü o kendi kavminin en bilginiydi." dedim. Hazret şöyle buyurdu: Öyleyse, şüphesiz vasim, sırdaşım ve benden sonra ümmetim arasında bırakacağım en iyi şahıs Ali b. Ebî Talip'tir ki benim vademe vefa edecek ve borcumu eda edecektir." (Mu'cemu'l-Kebir, c.6, s.221; Mecmau'z-Zevaid, c.9, s.113.)

İbn Asakir, Enes b. Malik'ten şöyle naklediyor: ***"Rasûlûllah sallallâhü aleyhi ve sellem abdest alarak iki rekat namaz kıldılar ve sonra şöyle buyurdular: "Bu kapıdan sana doğru içeri girecek ilk şahıs, muttakilerin imamı, Müslümanların efendisi, dinin önderi ve vasilerin sonuncusudur." O sırada Ali kerremallâhü veche içeri girdi. Rasûlûllah sallallâhü aleyhi ve sellem kimin geldiğini sorunca Ali, dedim. Bunu işiten Rasûlûllah sallallâhü aleyhi ve sellem Ali'ye doğru gelerek onu sevinçle kucakladı…"***(Tarih-i İbn Asakir, c.2, s.486; Hilyetu'l-Evliya, c.1, s.63; Şerh-u İbn Ebil-Hadid, c.1, s.450)

Dini milletlere gelen dinlerin en kuvvetlisidir,
İlimsiz ve amelsiz ömür zayi olur,
Yanlışları görmeden nasihatimi artırsam da,
İşlemediğim amellerle sözlerimi süslesem de,
Allah'tan af dilerim amelsiz sözümden,
Ben kısır kimseye nesil isnat etmiş gibi oldum[1463].

******

27

Muhammed insanların en güzeli ve en tatlısıdır, [1464]
Konuşmasıyla şüphelerden uzaklaştırır nasihatleri,
Bir söz veriyorum fakat gereğini yapmıyorum,
Tembihlerini uyanma şaşkınlığında olan nasıl duyar,
Görüyorum ki sözüm amelim hiç uymuyor,
İyiliği emrettim sana lakin ben onu yapmadım,
Dosdoğru oldum desem doğru olur muyum?

******

[1463] Kendisinde bulunmayan özellikleri başkalarına emreden kişi, kendisinden olmayan çocuğa yalandan sahip çıkan insana benzetilmektedir.

[1464] **Ne güzelsin, Ya Muhammed! (sallallâhü aleyhi ve sellem)**
Hiçbir halin insanlara zarar verici bir sebep olmadı.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin zahiri ve batınî güzelliği kemal mertebesinde olmuştur. Kamil bir güzelliğin sahibi olduğu için güzelliği Yusuf aleyhisselâm gibi fitne (imtihan) sebebi olmamıştır.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem efendimizin, mübarek bedeninde toplanan, görünen ve görünmeyen güzellikler hiçbir ferdin bedeninde toplanmamıştır. İmam-ı Kurtubi kaddese'llâhü sırrahu'l azîz şöyle bildirmiştir:

"Resul-i ekrem efendimizin güzelliği büsbütün görünmemiştir. Eğer hakiki güzelliği görünseydi, Eshab-ı kiram O'na bakmaya takat getiremezdi. Şayet hakiki güzelliğini gösterseydi, hiç kimse bakmaya dayanamazdı."ashab-ı kiram, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme;

"Ya Resulallah! Siz mi güzelsiniz, Yusuf aleyhisselam mı daha güzeldir?" diye sordular. Efendimiz cevap olarak; ***"Kardeşim Yusuf benden sabih (güzel), ben ondan melihim (tatlıyım). Onun görünen güzelliği, benim görünen güzelliğimden çoktur"*** buyurdular.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem efendimiz bir hadis-i şeriflerinde; ***"Allah Teâlâ'nın gönderdiği her nebi güzel yüzlü, güzel seslidir. Sizin rasülünüz ise, onların en güzel yüzlüsü ve en güzel seslisidir"*** buyurdular.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem efendimizin, Kur'an-ı kerimde geçen isimlerinden biri de Kur'an-ı kerimin kalbi olan Yasin suresindeki "Yasin" kelimesidir. Ulema-i rasihinin büyükleri;

"Yasin, "Ey benim muhabbet deryamın dalgıcı olan habibim" demektir" buyurmuşlardır.

28
Muhammed o nefsi karışıklıkla perdelemedi,
Hayırlara vesile nasihatleri kefil olup,
Adn cennetinin,[1465] yüksek bir yerinde bizi toplayacaktır.
Yazıklar olsun nefsime. Kötü işlerde kullanmakta bizi,
Tâate meyil ve hayırdan da uzak bıraktı,
Ölümden önce fazla bir azık hazırlamadım
Farz olandan başka namaz kılmadım, oruç tutmadım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
Rasûlüllah Sallallâhü Aleyhi ve Selleme Övgü Hakkında

29
Muhammed'in şeraiti kâinatta yok olmadı,
Ömür onları yapmada başarılı olmadı ve zayi oldu,
Nefsim kusurlara ve tembelliğe alışkanlık etti,
Bunları işlemekten usanmadı,
Yakarış için geceleri bir saat bile ayırmadım,
Kendime zulmettim, geceleri ihya edenin sünnetine
Uyumazdı, şişen ayakları ağrısından şikâyet edene dek.

******

30
Muhammed insanlar arasındaki bütün övgülere sahipti.
Nice güvenilir insan anlatıp durdu onun ahlakını,
Sürekli aç kalırdı orucunu visal ederek
Hiç şikâyet etmedi açlıktan ve devamlı gelişinden,
Nefsi için dünya malını istemedi,
Açlığa sabretti, karnına taş bağladı,
Taşın altında iyice sıkıldığından beli toplanırdı,

******

31
Muhammed kitaplarda Allah'ın kullarının en üstünüdür
Yaratılış ahlâkı şeref ve nesep yönünden,
En üst rütbeden daha yücedir makamı,
Başı eğiktir yeryüzünde kavuştuğu nimetlerden,
Mal ve altınlar yerine fakr'ı [1466] şeçti,

[1465] ***"Şüphesiz ki, iman edenler ve güzel amel işleyenler yok mu, işte onlar mahlûkatın en hayırlısıdırlar. Onların mükâfatı Rableri katında Adn Cennetleridir ki, onların altlarından nehirler akar, orada onlar ebedî kalıcıdırlar, Allah onlardan razı olmuştur, onlar da ondan razı olmuşlardır. Bu Rabbinden korkanlar içindir"*** (Beyyine, 8)

Altın dolu dağlar ona kendilerini arz ettiler,
Ululuğun yerini göstermek için nefse meyletmedi.

******

32

Muhammed'in sırları bizden uzak oldu,
Çünkü o en seçilmiş mevlamızdır ve hayırlıdır da,
Allah'ın yardımcısı olduğunu bildiğinden,
Asla ilgi göstermedi dünya köpeğine,
Dünya onun tutsağı olmasına rağmen züht ile yaşadı,
Bulunduğu zühd hayatı zahitliğini kuvvetlendirdi,
Muhakkak masum olana yokluk etki etmez.

******

33

Muhammed batında hem de zuhurunda güzeldi,
Az bir kuvvetten başka dünyada meyli olmadı,
Duruşuyla, gönüllerin en zengini ve en kanaatkârıydı.
Bazen gizli bazen açıktan, âlemin süslerini reddetti,
Ne bir an ne de bir zaman dünyaya el açmadı,
Nasıl çağırır dünya O'na muhtaç,
Zira, O olmasaydı dünya yokluktan kurtulamazdı.[1467]

******

34

Muhammed kurtardı bizleri kaydırıcı sapkınlıktan,
Odur bize cömertçe ikram eden cömert kişi,
Kalbin ölüşü can bulur hidayetinin nuruyla,
Farz olan övüncümdür, onu sevmeyi seviyorum
Yarın kıyamet gününde **"bana yaklaş"** der belki,

[1466] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki; ***"Fakr, benim övünç kaynağımdır"*** Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrah'ül azîz, fakr'ın tanımını **"Allah'tan başka her şeyden varlığı almak"** şeklinde yapmıştır. O'na göre *"Vücut kalkınca, Hakk görünür ve hiç kaybolmaz. Fakr tamam olmayınca doğrudan doğruya Hakk'ın yüzüne bakmak mümkün olmaz."*

[1467] ***"Sen olmasaydın bu kâinatı yaratmazdım"***

Hadis kitaplarında aslı bulunmayan bu veciz ifade hadis münekkitlerince de red edilmiştir. Aliyu'l- Kâri. Aclûnî ve Şevkânî, Sağanî'nin mevzu dediğini naklettikten sonra manasının sahih olduğunu kabul ederler. Bkz.Aliyu'l Kâri. 288; Aclûnî, II/164: Şevkâni. Fevaidu'l- Mecmua, 326; Deylemi'nin İbn. Abbas'tan; İbn. Cevzi'nin Selman'dan naklettikleri rivayetlerin her ikisi de mevzu kabul edilir. Suyûti de mevzu olduğunu tasdik etmiştir. Elbâni de yukarıdakileri naklettikten sonra mevzu olduğunu açıklar. Bütün bu değerlendirmeler için Bkz. Sağanı. 52: Aliyul Kâri. 295. 296; EIbâni. Silsileni Ahâdis-i Daire. 1/282

Muhammed âlemlerin, insanların ve cinlerin Efendisidir,
Arap'ın ve Arap olmayan bütün fırkaların da Efendisidir,.

******

35

Muhammed faziletleri toplamada bir tanedir,
Şefaati kıyamet gününde dayanağımdır,
Sahibidir sayılmayacak mucizelerin,
Ondaki faziletler denizine herkes gelir,
Diriliş günü sancak onunla dikilecektir,
İyiliği emretmede kötülükten sakındırmada Nebimiz bir tanedir.
Sözündeki "Hayır" veya "Evet'ine itiraz olmamıştır

******

36

Muhammed'in şeriatı duruşuyla yücedir.
O emindir ve Ona uymak, kulun emniyetidir,
O bir kahramandır ki ululuğu yayılmıştır,
O şecaatte kahramanlıkları aşmıştır,
Topluluğu çağırdığında icabet edilendir,
Muhammet şefaati arzulanan Hakk'ın sevgilisidir,
Bütün korku ve sıkıntılar Onunla yok edilir.

******

37

Muhammedî meşrebine kavuşalım isteriz,
Sapkınlığı şüpheden temiz hakla doğrulttu,
Allah Teâlâ'nın gizliliğinde de rasülüdür
Allah fazlından da Ona öyle bir sevgi verdi ki,
Gösterdiği hak yolda şüphe yahut eksiklik bırakmadı,
Kendisine tutunanları Allah'a davet etti,
O tutunanların sarılanların kopmayan ipidir

******

38

Muhammed'in yüzü güneş gibi görünür ufuktan,
Kokusu güzel kokar koklayana,
Eli cömertlikte ikramda deniz gibidir,
Mevlâ korkusundan kalbi heyecanlıdır,
Sübhan Mevlâsı O'nu kan pıhtısından seçkin yaratmıştır
Bütün nebilere yaratılış ve ahlâkta üstün kılmıştır.
Hiç biri O'na ilim ve cömertlikte yaklaşamadı

******

39

Muhammed'den nur ehli nurlarını alır,

Onun ilminde bütün insanların ilmi kaybolmuştur,
Onun yeri kutsanmıştır, hazret olmak ona uygundur,
Onun ulvî mertebesine ulaşmaktan ümitleri kestiler,
Miraçta imamlık yaptı onlara arkadaş oldu
Bütün Allah rasülleri hepsi ricada bulundular,
Denizinden bir avuç ve yağmurundan bir yudum içmek için.

******

40

Muhammed'in şanı yücedir onların şereflerinden,
Onun şerefiyle niyetlerine ulaşmayı ümit ederler,
Yarınlarda mutluluğa kavuşmak için yönelirler
O'ndaki seçilmişlik, sıkıntılardan bir kurtuluştur,
Zikir vakti huşuyla etrafında toplanırlar,
Onun yüce katında dururlar hadlerince,
İlmindeki nokta ya da hareke şeklinde.

******

41

Muhammed'in güzel yüzü güneşi utandırdı,
Aydan daha alımlıydı sıkıntı vaktinde bile doğuşuyla,
Nurunun ışıkları dünyayı doldurdu,
Kim yardım istediyse ondan ihtiyacını giderdi,
Yaratılışı mükemmeldir ahlakından Allah razı oldu.
Onun maddesi ve manası kemale ermiştir,
Sonra Allah insanlardan onu kendisine sevgili seçmiştir

******

42

Muhammed'in makamı yücelerin yücesindedir,
Rabbi ona hazinelerinden sonsuzca vermiştir,
Onun varlığıyla küfrü kahredip söndürmüştür,
Dini hakikatiyle ocağından çıkarmıştır,
Kemalde eşsiz bulunmaz bereketler içindedir,
Güzellikte ortağı olmaktan münezzehtir.
Ondaki güzelliğin cevheri parçalanmamıştır.

******

43

Muhammed bütün yaratılmışların en hayırlısıdır,
Susuz gelenlere kanacakları kadar ikram eder,
Sapmalarından sonra insanlara doğru yolu gösterendir,
Şaşırdıklarında onların yardımcısı ve kurtarıcısıdır,
Eğer öldükten sonra övülecek bir şey bırakmak dilersen,
Vazgeç Hıristiyanların nebilerine dair söylediklerinden

Başka, hakkında dilediğin kadar medhü sena et. [1468]

******

44

Muhammed'in övgüsü kitaplarda geldi,
Geçmişler tarafından sıfatları anıldı,
Ömrünce onu methetsen de bitmez hasletleri,
Yaz, söyle, övmekte aşırıya kaçacağından korkma,
Allah'ın rasülünü delicesine methet, O'nu sev,
Dilediğin şerefi nisbet eyle onun şahsına,
Gücün yettiği kadar, dilediğin büyüklüğü nisbet eyleyesin.

******

45

Muhammed'i Rabbi güzel ahlâkla süsledi,
Onun yaratılışını sırrında kâmil kılarak faziletli kıldı,
Onu zühtle mükemmel eden Allah ne yücedir,
Onu bütün yaratılışlara hidayet edici olarak gönderdi,
Muhabbet ve yakınlığı ona ehil kıldı,
Allah'ın rasülüne fazilette bir benzer yoktur,
Konuşanlar faziletlerini dile getirememiştir.

******

46

Muhammed semalar semasına yükseldiğinde,
Hudâ nurunun parlaklığı yüzünde kaybolmadı,
Tâ ki fasih diliyle gülümseyerek geldi,
Parlayan inci gibi güzel ve muntazamdı,
Melekler âlemi O'na hizmetçi durdu,
Mucizelerin değeri büyüklüğüne uygun olsaydı
İsmi her anılışta çürüyen kemikler dirilirdi.

******

47

Muhammed Allah'a yakınlığıyla dileklerine kavuştu
Bu yakınlıkla yedi kat semâyı geçti,
Burak[1469] gururlandı üzerine bindiği anda,
Kitap[1470] hiçbir şüphe ve kuşku barındırmadan geldi,

[1468] Necip Fazıl Kısakürek dedi ki; ***"Biz Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi öyle sever ve meth ederiz ki, bir Allah demeyiz."***

[1469] Burak: Miraç gecesinde Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi taşıdığı rivayet edilen binek.

[1470] Burada ki mana; Levh-i Mahfuzdaki kitabın aslı.

Bir diğer mana; **"... Çünkü namaz, müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır."** (Nisa, 103) âyetinde "farz" karşılığı olarak, "kitâb" kelimesi kullanılmaktadır. Bu beyitte

O'na itaat ettiğimizden beri yolunu seçtik,
Bizi akla durgunluk verecek bir şeyle imtihan etmedi,
Bize düşkünlüğünden dolayı şüpheye ve yanlışa düşmedik[1471].

******

48

Muhammed kadar meşhur olmadı yaratılmışların hiçbiri,
O'nun sırrını anlamada aciz kaldı akıl ve perdelendi,
Bütün methiyeler ne kadar uzasa da onun hakkında kısa kaldı,
İnsanların beliğ konuşkanının dili ona gelince tutuldu,
Şairler onun sıfatlarına ilişkin ne söyleyebildiler ki,
Bütün varlıklar Onun gerçeğini görmede aciz kaldı,
Ona yakın ve uzak olmakta şaşkınlıktan başka bir şey olmadı

******

49

Muhammedî makama fazilette kimse ulaşamadı,
Zamanın geçmişinde geleceğinde kimse kavuşamadı,
Araştıran herkesi vasfı aciz bıraktırdı,
Çünkü Rasûlüllahın mucizeleri sayılamadı,
O'nun eli olmadan hakikatte saadete kavuşulmadı,
Uzaktan küçük görünen Güneş gibi olsa da,
Yaklaşıp, bakıldığında gözleri kamaştırır.

******

50

Muhammed'in yaratılışını Allah Teâlâ pak eyledi,
Tatlanır acı su ağzına değdiğinde,
Kimin yolu O'na uygun olduysa feyiz aldı,
Onun inceliklerini nefisler idrak edemedi,
Bütün halk çalışsa da vasfına güç yetiremedi,
Dünyada onun gerçek yönü nasıl idrak edilir ki,
Uyuyan insanlar gördükleri rüyalarla teselli oldu.

******

51

Muhammed'in faziletini anlatmada övgülerim kısa kaldı,
O'na ne ay ne de güneş benzeşemedi,
Onu methettim lakin methim fakir kaldı,
Onu vasfeden diller aciz kaldı,

---

kitaptan maksat namazın farz olmasıdır.

[1471] ***"Ey inananlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir."*** (Tevbe, 128)

Medh ne kadar uzun olursa olsun yine de noksanlaştı,
Onun hakkında ilmin vardığı en son nokta beşeriyetidir,
Gerçekten O Allah Teâlâ'nın yarattıklarının en hayırlısıdır.[1472]

******

52

Muhammedî nice işaretler göründüğünde,
Mertebe yükselmesi için O'na sadakatle bağlanmak gerekti,
Onun şerefiyle ulu makamlar verildi,
En üstün oldu bulunduğu makamlarda,
Onun mucizelerindeki garabet ebedi bitmedi,
Keremli rasüller gösterdiği bütün mucizeler O'nun sebebiyledir.
Ancak O'nun nurundan kavuştukları o kadardı.

******

53

Muhammed delip geçen ışıklar saçan bir incidir,
Ulu bir makamı var ki ona kim yaklaşabilir,
Güneş, ay ve yıldızlar onun isteğinde hareket ederler,
İzniyle makamları yücelir, üstünlükleri onunladır.
Nebilerin hâlleri onunla arılaşır temizlenir,
O faziletin güneşidir ve nebiler yıldızdır,
Karanlıkta insanlara nurlarıyla ışık verirler.

******

54

Muhammed'in parlak ışığı etrafı aydınlattı,
Başındaki siyah saçlarından ışıklar saçıldı,
Dişleri iyi korunan inci gibi düzgündü,
Sağanak yağmur gibi eli cömertti,
Güzel kokusu her yere yayılan miskti,
Güzel ahlâkı süsleyen yaratılışını büyük bil,
Güzellikleri toplayan güler yüzlülük temayüz eder.

******

55

Muhammed israfı olmayan cömert kişiydi,
O'nun ve ailesinin verişleri lutufluydu,

[1472] İmam-ı Bûsirî, bu kasideyi tanzim ettikten sonra, rüyasında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizi görmüş ve kasideyi huzurunda okumuştur. Ancak bu beytin ikinci mısrasına gelince duraklamış, Resûl-i Ekrem Efendimiz *"Oku"* deyince, *"Bu mısrayı hatırlayamadım"* demiştir. Bunun üzerine Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz ***"Ve ennehu hayru halki'llahi kullihimi"*** şeklinde işaret buyurmuşlardır. Dolayısıyla beytin ikinci mısrası, Allah Resulünün manevî ifadesini ihtiva etmektedir.

Ey Mustafa'yı vasıflayan! Vallahi yeterince tasvir etmedin,
Tâki durmaksızın uzun süre anlatsan dahi,
O susuzlar için denizdi, yardım dileyene koşandı,
Şerefte dolunay, yumuşaklıkta bir çiçek gibiydi,
Cömertlikte deniz olan himmeti sonsuz zaman gibiydi.

******

56

Muhammed sözleriyle bize doğru yolu gösterdi,
Risaletinde doğrulukla bizlere geldi,
Sanki halesi görünen ortada bir dolunaydı,
Bereketli olması beklenen bir yağmurdu,
Cesaretinden korkulur bir aslan gibiydi,
Celallendiğinde bile eşsizdir,
Bir ordu onunla karşılaştığında hizmetkârlar gibidir.

******

57

Muhammed varlıktaki bütün şerefi elde etti,
Yaratılanları yumuşaklığı ve lutufla kuşattı,
Güzellik, iyilik ve nimet O'ndaydı,
Gülüşüyle ve bakışıyla konuşmasıyla üstündü,
Konuştuğunda inci sedefin içinde saklı zannedilirdi,
Sedefin içinde saklı olan inciler,
Sanki O'nun sözünden ve gülümseyişinden olmuştu.

******

58

Muhammed'i Allah şereflendirip yüceltti,
Makamını yükselterek keremli kıldı,
Manasını ziyadeleştirerek ona yönelen kazandı,
Onun ravzasının toprağını öpen yüceldi,
Duha'yı yücelten kişinin hayatı ne de güzel oldu,
Hiçbir koku vücudunu kucaklayan toprağa denk olamadı,
Ne mutlu o türabı öptü ve kokladı!

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:
Rasûlüllah Sallallâhü Aleyhi ve Sellemin Doğumu Hakkında

59

Muhammed'le övünmek atalarla övünmekten yeğdir,
Bütün faziletleri ziyadesiyle taşımaktadır.

Mahşer gününde her şey ona işaret edecektir,[1473]
Sonradan gelmişse de ondaki fazilet öncedendir,
Musavvir[1474] Allah'ın izniyle hükümle gelendir
Özündeki güzelliği doğuşuyla ortaya çıkarandır,
Güzelliklerin başlangıcı ve bitişi Ondan olandır!

******

60

Muhammed kâfirlerin emniyetini giderdi,
Allah düşmanlarının zanlarını boşa çıkardı,
Onun doğuşuyla bir korktular, zannedersin ki
Büyük cehennemî korkular onlara dokundu,
Her gecenin sabahı onların hüzünlerini artırdı,
Persler anladılar ki o gün parçalandı,
Onun gelişiyle sefalet ve sıkıntılarla korkutuldular.

******

61

Muhammed'in yükselmede olan yücelerden yüce mertebesi,
Her yüksek olan Onun makamının altındaydı,
Doğduğu gün nurlar yükselmekteydi,
Şam'ın saraylarında bile parlamaktaydı,
Sarayların önündeki putlar devrilmekteydi,
O gece Kisrâ'nın sarayı yıkıldı, dağıldı
Adamları bir daha kendine gelemeyecek gibiydi.

******

62

Muhammed'in nuru her yerde âşikâr oldu,
Kâfirler topluluğu hüsrana uğradı,
Saltanatları ve şerefleri yok oldu,
Kisrâ'nın sarayını anladılar ki yıkıldı,
Kisrâ geceleri hep hüzünle geçirdi,
Mecusîlerin ateşi üzüntüden söndü,
Akan nehirleri kederinden kurudu.

******

63

Muhammed Mecusîlerin ateşini söndürdü,
Doğduğu gün onların fikrî şaşkınlıkları arttı,

[1473] Şefaat konusunda her şey Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme müracaat edecektir.

[1474] **Musavvir:** tasvir eden, şekil ve suret çizen her şeye kendine lâyık güzel şekil ve suretler veren Allah

Hatta bütün halk tarafından doğumunun hayreti görüldü,
Ve insanlar Adnanîlerin büyüklüğüne şahit oldu
Hayretten kâfirlerin düşünceleri ve akılları karıştı,
Savalılar, yere battığında gölleri ümitsizliğe düştü,
Susadıkları zaman göle gidenler hiddetle geri döndü.

******

64

Muhammed yaratılmışların ve rasüllerin en üstünüdür
Odur bâtılın, dinlerin ve mezheplerin hükmünü kaldıran,
Eski adetleri ve eski düzeni değiştirdi,
Su ile ateş onunla bedel oldu,[1475]
Mecusilerin ateşi söndü, su akmadı, ,
Sanki ateş su gibi kederden soğuyup söndü,
Suda üzüntüden ateş gibi ısınıp kurudu.

******

65

Muhammed'in güneşi kainatta parlamakta,
Onun önünde düşmanları boyun eğdi,
Mustafanın doğumunda bayraklar yükselmekte,
'Hak şimşek gibi parladı' haberleri yayıldı,
Yer sarsıldı mucizeleri açığa çıktı,
Etrafa nurlar saçılınca cinler çığlık attı,
Hak söz ve mana da açığa çıktı,

******

66

Muhammed cömertliğiyle hususi ve umumi gönderildi,
Makamı gerçekten uludur ona isyan eden de zalimdir,
Nurunun şimşekleri karanlıkları aydınlattı,
Kâfirler ona karşı körlük ve sağırlıkları gitmedi,
Oysa delilleri bayraklar kadar açık bir âlemdir,
Kör ve sağır kesildiklerinden geldiğinin müjdesini duymadılar,
Kâfirler uyarıcı şimşeklerini görmedi.

******

67

Muhammed'in dini onların dininden yüce oldu,
Güvende olmak için sığındıkları mekânlar sarsıldı,
Duruşları üzüntülerinden bozuldu,
Korkan ve korkmayan bütün insanlar panikledi,

[1475] Kuruyarak, sönerek insanlara bedel oldular.

Savaşta onları destekleyenler perişandı,
Kâhinleri kavimlerine bildirdiklerinde,
Artık sapık dinleri devam etmeyecekti.

******

68

Muhammed'in emri gayet şaşırtıcıydı,
Eski devirlerde ondan haber verilmişti,
Âlimleri görürlerdi kitaplarda geçen hakikatini,
Fakat doğruyu inkâr ettiler, yalana tabi oldular,
Büyük korku nihayet içlerine işlemişti,
Ufukta yıldızların izleyerek kaymasını,
yeryüzünde putların devrildiğini gördüler.

******

69

Muhammed geldiğinde onların cinleri kovuldu,
Gökyüzünden üzerilerine alev topları düştü,
Cinlerle beraber olanları da yakıp mahvetti,
Vahyi dinlemeye çalışanlar taşa tutuldu,
Cinler asırlardır kâhinlerle azarlardı,
Hatta vahiy yolundan hezimete uğrayarak gitti,
Kaçıştı şeytanlar takip ederek birbirlerini.

******

70

Muhammed dünyaya geldi aydınlık bir gecede,
Bin bir çeşit parıltısı olan nurlarıyla,
Cinler ise çok büyük korku içerisinde,
Kendilerine yönelmiş alev toplarının geldiğini gördüler,
Hiç bir tarafa kaçmaya güç yetiremediler,
Ebrehe'nin askerleri gibi kaçtılar,
İki avucundan atılan çakıl taşlar değen askerlerdi.

******

71

Muhammed düşmanlarına çakıl taşları attı,
Atılan taşlar yüzünden orduları hezimete uğradı,
Onun elindeki taşların tespihleri bilindi,
O değil taşları fırlatan Allah'tı, [1476]
Taş isabet edenlerin hepsi kör oldu,
Tespih ettikten sonra iki avucundaki taşlar,

[1476] Bu beyitte de ***"Attığın zaman sen atmadın; ama Allah attı."*** (Enfal, 17) âyetine işaret vardır.

Balığın karnında tespih edenin fırlatılışı gibi atıldılar.[1477]

BEŞİNCİ BÖLÜM:
Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin mucizeleri hakkında

72
Muhammed'in pek çok mucizesi görüldü,
Doğru bir biçimde gerçekleşip hakka şahitlik ettiler,
Ona yırtıcı hayvanlar bile itaat etti,
Onun sırlarını gördüklerinde,
Yeryüzündeki ağaçlar çağırdığında boyun eğdi,
Secde ederek davetine ağaçlar uydu,
Ayaksız oldukları hâlde yürüdüler gövdeleri üzerinde.

******

73
Muhammed'e ağaçlar isteyerek yöneldiler,
Hiç tereddüt etmeden çağrısına uydular,
Bütün dallar bir aşk ile çırpındılar,
Göz açıp kapanmadan yarıldı yerler,
Görürsün emriyle hareketlerini,
Ağaçlar öyle bir çizgi çizdiler ki,
Sanki yol ortasına dallarıyla güzel yazılar yazdılar.

******

74
Muhammed'in ne çok mucizesi zahir oldu,
Denizin dalgaları gibi zengin ederdi elleri,
Geceler boyunca uyanık kalırdı gözleri,
Miraç'a yükseldiğinde ayetleri aşikare gördü,
Unutulmadı miraç gecesinin izleri,
Her nereye gitse bulut gibi melekler takiptedir onu,
Gün ortası sıcağından bile esirgerler onu.

******

75
Muhammed'i, Rabbimiz hakikatle gönderdi,
Onu ilim denizinde faziletli kıldı,

[1477] Bu beyitte, Saffat Suresi 39/139-146 arasında geçen, Yunus aleyhisselâmn balığın karnından atılması olayına telmih vardır.

Cebrail, O'nun kalbini çıkarıp yıkadı,
Çıkarıp yüreklerdeki gili[1478] temizledi,
İlim ve imanla doldurarak kamil kıldı,
O yarılan aya yemin olsun ki,[1479]
Onun kalbi yemin edilecek kadar noksanlıktan beridir.

******

76

Muhammed cömertlikte bulutlara emsaldir,
Huy ve tabiatıyla Yüce Nebi'dir,
Allah rasüllerinin sonuncusu ve en keremlisidir,
İnsanların en ahlâklısı müjdeleyicisi ve uyarıcısıdır,
Faziletin, ihsanın ve nimetlerin sahibidir,
Hangi mağara[1480] iyiliği ve erdeme bir araya getirdi?
Ne taraftan baksalar da kâfirler kördü, görmedi.

******

77

Muhammed ve Ebûbekir kayboldu gözlerden,
Mağarada ikisi birden kayboldu,
Rabbinden gizli bir lütuf onları kuşatmıştı,
Ve kurtuluş müjdesi arkasından geldi,
Allahın kudreti kötülüklerden korumada yeterliydi,
Sadık ile Sıddıkı mağarada göremezlerdi,
Kafirler, bu mağarada kimse yok diyorlardı.

******

78

Muhammed ile Sıddık mağaraya indiler,
Hayret içerisinde kâfirler geri döndüler,
Güvercin Onları gizlemek için mağaranın üstüne yerleşti,
Örümcek iyice ördü ağını hulle gibi,
Kâfirler mağarada olanları gördüklerinde,
Zannettiler ki bir güvercin ve biri de örümcekti,
Varlıkların en hayırlısına mı yuva kurulup ağ örülürdü.

******

79

Muhammedî mucizeler hakikatle meydana çıkar,
Her yerde onun nuru parlamaktadır,

[1478] **Gil:** f. Su ile ıslanmış toprak, balçık. Lüleci çamuru, kil. Her insanın kalbinde iblisin giriş yaptığı küçük parça.

[1479] Ayın ikiye bölünmesi olayı; ***"Kıyamet yaklaştı. Ay ikiye ayrıldı"*** (Kamer,1)

[1480] Mekke'den Medine'ye hicret sırasında Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Hz. Ebû Bekir'le birlikte saklandıkları Sevr mağarası.

Öfkelerinden düşmanlarının yüzleri kararmıştır,
Hasneynin nübüvveti güneş gibi aydınlıktır,
O baki kalacak en hayırlı ve en son mesajdır,
Allah'ın koruması ihtiyaç bırakmamıştır artık,
Ne yüksek burçlara ne de kat kat zırhlara.

******

80

Muhammed diniyle helak olanları kurtarıcıdır,
O kendisiyle kurtuluşu bulduğumuz sevgilidir,
Her işimde ben ona sığınırım,
Kalbimin her yönelişinde O'na dönerim.
Yüksekliğim ve ilerlemem onu sevmekledir,
Zamanın kahrına uğradıkça hep ona sığındım ben,
O'nun tam himayesinden başka yol bulamadım.

******

81

Muhammed'in eliyle en güzel hayatı kazandım ben,
Kulluğumda ona sarsılmaz inançla bağlandım,
Ancak O'nun şerefiyledir amacıma ulaşabildim,
Ancak O'nun kaynağıyla şifa bulabildim,
Ondan bugünde yarında kim isterse onu kazanacaktır,
Dünya ve ahiret zenginliği için eline yapıştığım zaman,
Bol bol ihsana kavuştum iyilerin en güzelinden.

******

82

Muhammed'e Allah sonsuz lütufta bulundu,
Ona Cebrail ile Kur'ân'ı indirdi,
Onu Mevlası heybeti ve kıymetiyle üstün kıldı,
Her yerde onu bulutla gölgeledi,
Allah diriliş günü şefaat hakkını ona bağladı,
Rüyadayken bile sakın vahiy aldığını inkâr etme!
Zira onun gözleri uykuda iken uyumayan bir kalbi vardı.

******

83

Muhammed Allah Teâlâ'nın kuvvetiyle düşmanlarını yendi,
Kişilikte benzeri bulunmaktan münezzehtir,
Risaletten önce ve sonrası üstün kişilikteydi,
Bize onun gücünü ispatlayan deliller çok kuvvetliydi,
O şerefiyle anlaşılır dilde olan Kur'ân'ı getirdi,
Nübüvvet mertebesine kavuştuktan beri,

Rüyada gördüklerini bile kimse inkâr edemedi.[1481]

******

84

Muhammed'e Allah şaşılacak olaylar gösterdi,
O'nu Kâbe kavseyn gibi perdesiz yakın kıldı[1482],
O şeksiz şüphesiz bir rasüldür,
Bunu kabul etmeyen Allah'ın gazabına uğradı,
Onun davası yalandan münezzehtir,
Şanı yüce Allah'ın vahyi çalışmakla kazanılmadı,
Hiçbir nebi gaipten verdiği haberlerde hata etmedi.

******

85

Muhammed gökteki parlayan ay gibi,
Yeryüzünde denize emsaldir cömertliğiyle,
Araplar fasih konuşmasına hep şaşırmışlardı,
Nice insan helakten kurtulmuştur onun nasihatleriyle,
Hoşgörüsü bizden nice zorluğu kolaylaştırmıştı,
Elleri dokunmakla hastalar şifa bulurdu.
Nicelerini cinnet geçirmekten kurtarmıştı.

******

86

Muhammed'in daveti ölülere can verdi,
Nefsin canlanışını şiddetle öldürdü,
Mübarek tükürüğüyle nice hastayı iyileştirdi,
Vuruşlarıyla kâfirlerin gücünü parçaladı,
Nice aç ve susuz Onu görmekle doyardı,
Duası kıtlık yılına hayat verdi[1483],
O'nun asrı tüm asırların en parlak yılları oldu.

******

87

Muhammed Rabbine dua ederdi yağmur yağması için,
Yağmur yağardı daha ellerini indirmeden,
Yeryüzünü suya doyururdu bulutların her biri,
Her tarafta yaşanan kuraklıklara,
Mustafa dua edince sağanak yağmur boşalırdı,

[1481] Rüya nübüvvetten bir cüzdür.

[1482] **"O *kadar (birleştirilmiş) ki iki arası kadar, hatta daha da yakın oldu."*** *(Necm, 9) âyetine işaret vardır.*

[1483] Mekke ve havalisi şiddetli bir kuraklık ve kıtlık yılı yaşarken peygamberimizin amcası Ebû Tâlib ile beraber Kâbe'de dua etmesi üzerine sağanak yağmurların yağması, vadilerin sularla dolması ve bolluk olması olayına telmih vardır.

Duası üzerine rahmet yağmuru döküldü,
Denizden gelen su ya da bir Arim seli gibiydi [1484].

******

ALTINCI BÖLÜM:
Kur'ân-I Kerimin Faziletleri Hakkında

88
Muhammed'e yapılan medihler hep meşhur oldu,
Onun niteliklerini anlatanın ağzı güzel koktu,
Söylendikçe ortaya çıktı daha başka güzellikleri,
Onun sıfatlarını kimin dili anlatıyorsa methedilmiştir,
Ey Mustafa'yı methederken beni gören kişi!
Bırak bahsedeyim onun açığa çıkmış işaretlerini,
Âlem Dağı'nda gece vakti yakılan şölen ateşinin görünüşü gibi.

******

89
Muhammed'i öven hasta şifa bulur hastalığına,
Gülümseyen bir bahçeye benzer onun sıfatlarının güzelliğiyle,
O ki sözlerinde hikmet olan hak rasüldür,
O ki değer biçilemez arı bir cevherdir,
Büyüklüğü olduğundan daha ulu azamete sahipti,
İncinin düzgün dizilmesi değeri yükseltir,
Dizilmemiş olsa dahi, O'nun düşürmez değerini.

******

90
Muhammed'in şiirle övülmesi ne güzeldir,
Yıldızlardan uludur beşer içinde değeri,
Duhâ, Nûn, Kadir surelerini okuduğunda,
Kevser ve İnşirâh surelerinde onu bulursun
Görürsün ki o bütün yaratılanlardan yücedir,
Övenin muhayyilesi ona acaba uzanabilir mi?
Onda güzel ahlâkın ve ulviyyatın kaynağı vardır.

******

[1484] Yemen'de Sebe kavmini cezalandırmak üzere, şiddetli yağmurların yağdığı Kur'ân-ı Kerimde *"Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik.."* şeklinde geçmektedir.

91
Muhammed'in insanlar için pek çok mucizesi vardır,
Yaratılanlar için konuşmasında öğütler vardır,
Hakla birlikte bütün âyetleri muhkemdir,
Arşın sahibinin katında makamı uludur,
Bütün sıfatları kitaplarda yazılmıştır,
Rahman'ın hak olan âyetleri sonradan gelmiş olsa da,
Allah'ın Kadîm sıfatından dolayı ezelîdir.

******

92
Muhammed'in getirdiği âyetler bizi men etti
Bizleri sakındırdı hayâsızlıktan ve kötülükten,
İyilikte, hayırda, takvada nasihat ederdi
Ukbâdaki Allah Teâlâ'nın rahmetini müjdeledi bize,
Ne güzeldir Nebi'nin bizi uyaran âyetleri,
Haberler verir bize zamana bağlı kalmaksızın,
Ahiret, Âd ve İrem kavimlerinden.

******

93
Muhammed bize apaçık âyetlerle geldi,
O âyetler okuyanı Sırat üzerinden geçirdi,
Yüce bil, ateşten esirgeyen âyetleri,
Açık mucizeler karşısında herkes aciz kaldı,
Bu mucizeler Allah'ın himayesiyle korundu,
Diğer nebilerin gelmiş mucizeleri devam etmemişken,
O’nun tüm mucizeleri bizim için devam etmekte

******

94
Muhammed'le hepimiz emniyete kavuştuk,
Bize şüphe olmayan âyetler getirmiştir,
Onları ki şüphe ve tereddütten kurtardı,
Âyetlerinde ne çelişki vardır, ne de bir şüphe,
Âyetleri kim okursa huyları güzelleşti,
Âyetleri şüphe bırakmayan muhkemdir.
Muhalifler başka bir hâkime muhtaç değildirler.

******

95
Muhammed olabilecek yalanları yok edip sildi,
Şüphe illetine âyetleriyle şifa verdi,
Ayetlerinde zenginlik, arzular, edep, kazanma vardır
Yakından daha yakın olmak isteyenlere,

Acem ve Arap dilcileri aciz kaldı,
Kur'ân'a harp açanlar bir bir boyun eğdiler,
En azılı düşmanları ona teslim oldular.

******

96

Muhammed'in nuru âyetlerin ışığıdır,
Âyetlerin nurundan kim yararlanırsa kazançlıdır,
Ayetlere karşı çıkan bütünüyle hüsrandadır,
Eğer onun incelikleri içinde düşünceye dalarsan,
Zıtlıktan üstün daha başka ilimler bulursun,
Onun belâgatı muhaliflerinin davalarını çürüttü,
Namusuna tecavüz etmek isteyeni tepeleyen erkek gibi

******

97

Muhammed'i hasetçilerin söyledikleri etkilemedi,
Apaçık âyetleri Samed'in[1485] sırlarındandır,
Âyetleri sayısız ve sınırsız ilimler içerir,
Bu ilimleri müçtehitlerin akılları dahi kavrayamadı,
O âyetlerin benzerleri geçmiş zamanlarda bile gelmemiştir.
Onların dalgalar gibi birbirini takip eden manaları vardır,
Hepsi güzellikte ve değerde inciden de üstündür.

******

98

Muhammedî ayetler açıkça anlatmaya devam etmekte,
İçinde ilginç anlamlara şahit olunmaktadır,
Gerçekten âyetler gezegenler gibi hidayet nurundan parlamakta
Şirkin karanlığı kaybolmaktayken,
Çok yüksek ihsan olduğundan ayetleri övmelisin ,
Kur'ân âyetlerinin sayılamaz incelikteki manaları,
Çok okumakla kesinlikle usanç duymazsın,

******

99

Muhammed'i Rahman Rabbi hizmet ettirdi,
Onu bu değerli âyetleriyle ehil kıldı,
O âyetleri Sadık'ın[1486] dili okuduğunda;
Hakkın ışığından apaçık bir nur onu kaplardı,
Ne mutlu o âyetleri okuyana ki Allah Teâlâ onu olgunlaştırır,

---

[1485] **Samed:** her şey Kendisine muhtaç olduğu halde Kendisi hiç bir şeye muhtaç olmayan Allah Teâlâ.

[1486] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

O âyetleri okuyarak gözleri parlayana, dedim ki;
Zafere kavuştun artık Allah'ın ipini tut.

******

100

Muhammed rıza ile semanın üst taraflarına yükseldi,
Hakk'ın âyetlerinin nuru varlığı aydınlattı,
Ne mutlu bu âyetleri yaşadığı zamanda koruyanlara!
Ezberle onları ve ibret al öğütlediklerinden,
Ey ateşten korkup âyetleri okuyan ve ibret alan kişi!
Eğer cehennem ateşinin hararetinden korkarak okuyorsan,
Onların serin suyuyla Cehennemin hararetini söndürebilirsin

******

101

Muhammed'le yaratılışın özellikleri güzelleşti
Kim daha çok yaklaşmayı artırırsa,
Her kim isteğinde âyetlerini okuduysa o denli artırdı,
O'nu en uzak emellere ulaştırıp, kavuşturdu.
Öyleyse muhafaza et! Ateşi söndürdü âyetlerin ışığı
Kur'ân, yüzleri parlatan Kevser havuzu gibidir,
Kapkara yüzlü asiler yıkanmak için geldiler.

******

102

Muhammed Hakk'ı bilinmezlikte bırakmadı, tanıttı,
Âyetlerin açıklamasını müşkül kılmadı,
Âyetlerin derece ve mevkilerini ululuğu onunla bilindi,
Onların nurlu yaratılışını mübhem bırakmadı,
Onlar güneş ve dolunay gibi parlak ve mükemmel oldu,
Adalette Sırat ve Mizan gibidir âyetler,
Adalet beşer için onlardan başkasıyla kâim olamaz.

******

103

Muhammed her zaman ayetleri insanlara hatırlattı,
Gece gündüz tekrarlamaktan vazgeçmedi,
O âyetlerin sayılmayacak kadar bereketleri vardır,
Kim ki kalp[1487] ve iki göz[1488] ile onlara baktı,
Bu âyetleri görmeyenin körlüğü ne şiddetlidir,
Hasetçinin inkâra yeltenişi şaşırtmasın seni,

[1487] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem
[1488] Hz. Hasan, Hz. Hüseyin aleyhimesselâm

Ki o iyi anladığı hâlde âyetleri bilmezden geldi.[1489]

******

104

Muhammed'in nuru kahramanlar için güneş gibidir,
Yazıklar olsun! Zulüm ve bozgunculukla o nuru inkâr edene,
Âyetleri kim inkâr ederse doğru yoldan çıktı,
Onlar ki sonsuza dek cehennemde kaldı,
Onların aşırılıkları tek ve Samed olan Rabbedir,
Bazen göz hastalanıp güneşin ışığını inkâr etti,
Hastalığından ağız da bazen suyun tadını inkâr eder.

******

YEDİNCİ BÖLÜM:
Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin miracı hakkında

105

Muhammed'e medet Ya Resul sözü senden ulaşır,
Yüce makamına el açan kul muradına erer,
Ey hoşgörüsünü cömertlik denizlerinin anlattığı kişi!
Ondan şefaat bekler onu isteyen,
İsteyenlere o şefaatini bolca verecektir,
Hacet sahipleri develerle yerde iz bırakır,
Koşarak kapısına yöneldiği kimselerin en efdali!

******

106

Muhammed beşerin ve meleklerin en faziletlisidir,
O, taştan hususi selam alan kişidir,
Kuru hurma kütüğünün kökü O'na ağlar,
Onun üstünlükleri surelerde anlatılandır,
O sabredenlerin nihai gayesidir,
Ey ibretle bakana en büyük delil olan, Resul!
Ganimet toplayana büyük nimet olan!

******

107

Muhammed Arapların ve Acemlerin en hayırlısısın,
Ayaküstünde yürüyenlerin en üstünüsün,
O kerem sahibi Cebrail sana gelerek,
Seni erdeme ve kereme kavuşmaya çağırdı,
"Ey muhterem ve hayırlı kişi! Burak'a bin" diyerek,

[1489] Niyâzî-i Mısrî, Vani Mehmet Efendiye önceki beyitlerle işaret etmektedir.

Mescid-i Harâm'dan Aksâ'ya bir gece vakti gittin,
Zifiri karanlıklara dolunayın çıktığı gibi.

******

108

Muhammed'i melekler kabul için hazırlandılar,
Allah sana ikramda bulunmak için çağırdığında,
Sen Mekke'den Kudüs'e olan mesafeyi kat ettin,
Azametini görmeleri için rasüllere namaz kıldırdın
Ve sonra yükseldin gökteki ayetleri görmek için,
Yükseldikçe yükseldin bir menzile ulaşana kadar ki,
Oraya ne kim erişilebilir ne de kimsenin erişmesi düşünülebilir

******

109

Muhammed yedi kat göklere yükseldi,
Göklerin en yüksek mertebesine ulaştın,
Melekler cemaati Seninle mutlu oldular,
Apaçık bir dille sana "Hoş geldin!"dediler
Sen makamınla enbiyânın en önündesin,
O gece bütün enbiya seni öne geçirdiler,
Rasüller hizmetçinin efendisine takdimi gibiydiler

******

110

Muhammed! Bütün rasüller topluluğunun sultanısın,
Ebedi makamınla en önde oldun,
Hepsi sana yaklaşabilmek için sana uydular,
Nübüvvet yolunda seni imam kıldılar,
Senden şefaat istediler gözleri perdeli olduğundan,
Yedi kat gökleri yarıp gittin,
Nebiler topluluğunun bayraktarı idin.

******

111

Muhammed ufukların doruğuna yükseldi,
Çalışma ve gayretle ulaşılmayan mekânlara ulaştı,
Ey insanların ve toplumların pak Mustafa’sı!
Ey yaratılışı ve ahlâkı en güzel olan!
Ufukta kayboluncaya dek yükselişini sürdürdün,
Öyle ki Allah Teâlâ’ya yaklaşıp yarışanlara yer bırakmadın,
İleriye geçilecek bir yer mesafede kalmadı

******

112
Muhammed Allah dışında her varlıkla kalb-i bağını kesti,
O bütün yaratılmışların arasından seçildi,
Ey gönlümün ondan başkasını istemediği kişi!
Ondan başka herkesten uzaklaştı kalbim,
Allah bütün yaratılmışlar arasından seni seçti,
Makamına bakılınca bütün makamlar aşağıda kaldı,
Çağrılınca doruklardaki bayrak gibi yalnız kaldın

******

113
Muhammed meleklerin ve insanların efendisidir,
Ey bedevilerin ve medeni insanların en şereflisi!
Sen seçilmişliğin tüm alametlerine kavuştun,
İnsanlara iyilik ve güvenlik getirdin,
Mevlân sana bütün hayırları ve haberi verdi,
Gözlerden ırak bir vuslata erişmen için davet edildin,
Nice gözlerden saklanmış sırlara kavuşman için

******

114
Muhammed! Senin göklere yükselişin devam etmektedir,
sen gerçekten kulluğunla feleklere üstün oldun,
Ey nebilerin sonu ve en üstün sultan!
Allah seni seçti bilinmeyecek bir sırrı ile,
Her sıkıntında Hak'tan ihsana erdin,
Ortakların olmaksızın elde ettin sen bütün övgüleri,
Bütün makamları tek başına geçtin.

******

115
Muhammed! Senindir hem övünmek ve hem de nesep.
Tüm yaratılmışlara erdem ve edepte üstündesin,
Yorulmadan sevap kazanmayı sağladın bize,
Elli vaktin yerine bedel beş vakti getirdin,
Karşılığında farzlardan, Ey en üstün Nebi!
Sana verilen rütbelerin değeri büyüktür,
Sana bahşedilen nimetlerin idraki zordur.

******

116
Muhammed! Allah iki dünyada seninle güzelleştirdi bizi,
Ayetlerin nurunu idrak etmek için ehil kıldı,
Allah Mustafa'yla bizi diğer ümmetlere faziletli kıldı,
Onunla bizi İslam ümmetine ulaştırdı,

Yardımı ve başarısıyla Allah mükemmel eyledi bizi,
Ey Müslümanlar bize müjdeler olsun ki!
Allah Teâlâ bize yıkılmayacak bir din lütfetti.

******

117

Muhammed'in şefaatini ümit etmekteyiz,
Çünkü biz Onun davet kıldığı cemaatindeniz,
Bize risaletinden hediyeler sundu,
Yardımıyla yaratılanların en hayırlısı olduk,
Kıyamet günü, kazananların arasında oluruz,
Bizi kulluğa davet edeni Allah çağırdığında,
“O en aziz rasüldür” diye, bizi ümmetlerin en üstünü kıldı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM:
Rasûlüllah Sallallâhü Aleyhi ve Sellemin Cîhadı Hakkında

118

Muhammed açık bir çağrıyla geldi,
Öncekileri getirdiği şeriatı ortadan kaldırdı,
Ne mutlu onun ümmetinin yolunda olanlara,
Ne mutlu onu görünce yanına koşanlara,
O gönderililiğinde insanları dinine davet etti,
O nübüvvetiyle gelişinde düşmanların kalbine korku saldı
Kendi hâlinde otlayan koyunları Aslan sesinin titretişi gibi.

******

119

Muhammed müşrikleri ve iftiracıları çağırdı,
Ateşten ve cehennemin derinliklerinden kurtuluşa,
Onları her şeyin sahibi Allah'ı birlemeye davet etti,
Oysa O’na ortak koşarak onlar müşrik oldu,
Uzlaşana kadar kılıcı şirk toplumundan çekmedi
Her savaşta düşmanlarının karşısına çıktı.
Ta ki onlar çengeldeki et gibi oluncaya kadar.

******

120

Muhammed zafer kazandı Müslümanlarla birlikte,
Bütün düşmanları onunla savaşmak istemişti,
Bir müşrik sağ olarak kurtulunca onun kılıcına takıldı,
Pek çoğunun öldüğü görüldü onun eliyle,
Savaş alanından kaçanın üstüne dünya dar oldu,
Müşrikler öyle istemişlerdi ki kaçıp kurtulmayı,

Kartal ve akbabaların yakaladığı leşlere gıpta ettiler.

******

121

Muhammed zafer kılıcıyla düşmanları dağıttı,
Savaşın düşmanlara çok sıkıntı verirdi,
İmanlı cemaatin kahramanlığı ortaya çıktığında;
Uzun süre feleğin çarkında ezildiler,
Bu sapkınlar güruhu musibetlerin şiddetlisini gördü,
Günler geldi geçti de düşmanlar onların sayısını bilemedi,
Haram ayların[1490] geceleri gelmedikçe.

******

122

Muhammed kâfirlerin rahatını yorgunlukla değiştirdi,
Onların güzelliklerini çirkinliğe çevirdi,
Savaş onların çığlıklarını artırdı,
Yara ve berelere bürüdü onları
Müşrikler zorla müminlere yerlerini bıraktı,
Din düşmanlarının sahasına giren bir misafir gibiydi
Bütün taraftarlarıyla onların etlerini yemek istedi.

******

123

Muhammed mücadeleye kahramanlarıyla geldi,
Müşriklerin üzüntüden yüzleri sertelip donuklaştı ,
Onların atları düşmanların kanında yüzdü,
Müşriklerin yurdundan kadınların ağlayışları duyulurdu,
Onlara asil askerleriyle geldiğinde,
Küheylanlar üzerinde bir asker deryasını düşmana saldı,
Ok atan kahramanlarını düşmanların üzerine dalga dalga attı.

******

124

Muhammed mertebesiyle tüm rasüllere üstün gelir,
Allah'ın dinine Arap ve Acemlerin cümlesini davet eder,
Arşın Rabbine yemin olsun savaştan kurtuluş yoktur,
Kim ki Hakk'a dair şüphe ve yalanında inat ederse,
Ona yalnızca pak soylu bir nebi kucak açabilir,
Hakkın rızası için Hakka koşan yiğitler,
Küfrü kökünden sökmek için hücum ederler.

******

[1490] İslam'dan önce Arapların birbirleriyle savaşmayı haram saydıkları, Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarıdır.

125
Muhammed insanlara sevilecek şeyleri getirdi,
Her şey Rasülün muradını bekledikleri için O'na uydu,
Çıkar için değil onun hoşnutluğu için katlandılar zorluklara,
Onun dini zail olmayıp yükselmeye devam etmektedir,
İhlâsla dinini korumaya çalışmaktalar,
Öyle ki Müslümanlar ayrı kaldıkları İslam'a
Gurbette yalnızlıktan akrabalarına kavuşanlar gibi.

******

126
Muhammed ashabıyla birlikte savaştı daima,
Hep ondan yana olmuş, zafer yazılmıştı,
Parlak kılıçlar ve kara mızraklar üzerinde başlıkları vardı,
Ashabı şek ve şüpheden korunmuştu,
Yüksek mertebede şeref elbisesini giymişlerdi,
Hayırlı baba ve kocalar sayesinde düşmanlardan korunmuştur,
İslam milleti ne yetim kalmış ne de dul olmuştur.

******

127
Muhammed savaşta müşriklere karşı durdu,
Ashabıyla birlikte müşrikleri korkuttu,
Müslümanlarla savaşmayanlar selamete erdiler,
Ulu Rahmanın onlara merhameti devamlıydı,
Onlara düşmanlıkta ısrar edenler helak oldu,
Sanki dağlar gibidirler, savaştıklarında sor onları,
Onların elinden her savaşta neler çektiler.

******

128
Muhammed'in yaratılışının insanlar arasında benzeri olmadı,
Kim ona inandıysa doğruyu buldu,
Allah'ın melekleri onlara devamlı yardım etti,
Savaşlarda onun düşmanlarına karşı oldular,
Benim dediklerime inanamıyorsan,
Huneyn'e, Bedr'e ve Uhud'a sor!..
O devirler onlara vebadan daha kötüydü.

******

129
Muhammed'in ashabı savaşa başlayınca,
Seçilmiş topluluk düşmanlarını kovdular,
Başarısız oldu düşmanları ne kadar savaşmak isteseler de,
Ashabı müşriklerin yaktıkları düşmanlık ateşini söndürdü,

Düşmanın azılıları kükrediklerinde karşı koydular,
Beyaz kılıçları kırmızıya boyadılar göğüslerinden sokarak
Ve düşmanların sarkan saçlarla siyahlaşmış ense köklerine,

******

130
Muhammed ve din savaşçıları çıktıklarında,
Kâfir şehirlerine, topluluklar helak oldu,
Düşmanların delindi mızraklarla vücut perdeleri,
Hint kılıçlarıyla parçalandı kâfirlerin yüzleri,
Kılıç sallayan ashabı kanları fışkırttılar,
Onlardır Hatt [1491]oklarıyla yazı yazan mücahitler,
Kalemleri düşman vücutlarında noktasız yer bırakmamıştır.

******

131
Muhammed ashabının ruhu ve sevgilisidir, ,
Hiçbir şey sahabelerini aciz bırakmadı savaşta,
İslam'ın zaferine engel olunamazdı,
Ölüm ve düşman korkusu onları acze asla düşürmedi,
Onlar hallerini yücelten ve öne çıkaran sıfatlara maliktirler,
Silahla kuşandıklarında simaları farklıdır,
Gülün palamut ağacından farklı olduğu gibi.

******

132
Muhammed Kur'ân'da ashabının anıldığı yerleri okurdu,
Allah ashabının şükründen razı oldu,
Allah'ın zaferle şereflendirdiği aslanlardır,
Onlar ki mızrak ve kılıçlarla yurtlarını koruyanlar,
Tekrar tekrar onları kendime övsem de, onları bana yâd et,
Zafer rüzgârları sana onların kokularını sunar,
Her mücahidi kılıfından açılmamış goncagüller sanırsın.

******

133
Muhammed ve ashabı necip insanlardır,
Arap ve Acem de onlar gibi bulamazsın,
Allah onlara zafer ve galibiyet verdi,
Onlardan düşmanların her birine bir musibet uğradı,
İlginç şeyler fark edersin gördüğünde onları,

[1491] Hatt: Bahreyn ve Umman'da birkaç kasaba ve köyün adıdır. Hindistan'dan getirilen oklar bu liman kasabalarında pazarlandığı için kasabanın adıyla anılırdı.

Onlar atlarının sırtında tepelerdeki sağlam ağaçlar gibi,
Eğeri sıkı bağlanmasından değil, azimli olmalarındandır

******

134

Muhammed savaşta denizler gibi dalgalanır,
Atlarının üzerinde askerleri dağılmadan bir aradadır
Mustafa'nın orduları topluca yürüdüğünde,
Onları gören düşmanların gözlerine uyku girmez oldu,
Onların naralarından dolayı savaşçılar düşüp bayıldı,
Mücahitlerin korkusundan kâfirlerin ödleri koptu,
Aslanlarla kuzuyu birbirinden ayırt edemez oldular.

******

135

Muhammed yaratılmışların en şereflisi ve en hayırlısıdır,
O'nun zümresi müşrikler birliğini dağıtmıştır,
Her askeri saldırdığında akseder kılıç yüzüne,
Yükselen dolunay gibidir her biri,
Allah'a yemin olsun ki ashabı zafer kazandı,
Kimin Rasûlüllah olursa yardım edeni,
Ormanda karşılaştığı Aslan bile ondan korkar.

******

136

Muhammed insanların ve meleklerin en üstünüdür,
Müjdeleyici, uyarıcı ve zarardan kurtarıcıdır,
Zafer kazanmayan yoktur ona dost olanlardan,
Düşmanlarından yenilmeyeni kalmamıştır,
Herkes nasibine düşeni almıştır,
Göremezsin onun yardımıyla bir dostu ki zafer kazanmayan,
Tek bir düşman hezimete uğramamış.

******

137

Muhammed canıdır kıblesine namaza duranın,
O kişi zilletinden sonra aziz olur,
O büyük hataları affedendir,
Merhametiyle, elleriyle ve faziletiyle,
Mustafa ümmeti onun dostluğunu kazandılar,
Ümmetini dinin sağlam sığınağına yerleştirdi,
Yavrularıyla ormana inen aslanlar gibi.

******

138
Muhammed hakikatte son rasül olarak geldi,
Onun dini diğer dinleri kaldırıp hükümsüz kıldı,
Onun kitabı hilekârları aciz bıraktı,
O kitaba karşı koyan insanların en kötüsü oldu,
O kitaba karşı koyana de ki sen bir kavga içindesin,
Allah'ın kelamı nice mücadele edenleri yere serdi,
Nice azılı düşmanı kendileriyle mağlup etti.

****

139
Muhammed apaçık delillerin sahibidir,
Kur'ân âyetlerinin mucizeleri meşhurdur,
Vallahi o mucizelerin ortaya çıkmadığı bir gün bile yoktur,
Seçildiği gibi mucizeler başkalarını âciz bıraktı,
Güzellik, ilim ve edep seçkinliği onun vasıflarıdır,
Yetmez mi sana ümmî iken ilim sahibi olması mucizesi,
Cahiliyette yetim olduğunda edepli olması da.

DOKUZUNCU BÖLÜM:

Allah Teâlâ'dan Mağfiret ve Rasûlüllah Sallallâhü Aleyhi ve Sellemden Şefaat Dileme Hakkında

140
Muhammed'in Medine'sine kalbim meylettiğinde,
Ruhum sevinçle doldu onu arzulamakla,
Zaman ona yaklaşmama engel olsada,
Rasûlüllahın geldiği bir mescidi ne zaman görsem,
Günahımın çokluğundan dolayı ondan af dilenirim,
bu methiye ile hizmette bulundum,
Şiir ve hizmetle geçen ömrümdeki günahlardan affımı ümit ederim.

****

141
Muhammed'in sevgisini istemekte ruhum,
Benim kalbim şiirden ve hizmetten daraldı,
Şairler başıboş dolaşır vadilerde,
Bu işten ancak ondan sakınanlar kurtulur,
Şiir ve hizmet ile geçti vaktimin çoğu,
Bunların neticesinde korkulan gerdanlığı boynuma taktı,
Bunlarla ben sanki kurbanlık bir deve gibiyim.

****

142
Muhammed üzüntüsünü ve nedametini gösterdi
Kalbe ömrü gelip geçti diye,
Bana layıktır yorgun gözlerimden kan boşalsa bile,
Vücudum zayıf düşse ve ölsem aşırı sevgimden,
İhtiyarlığımı ve gençliğimi boş yere geçirdim,
Her iki çağımda çocukça ben kötülüklere uydum,
Günah ve pişmanlıktan başka bir şey elime geçmedi.
******

143
Muhammed dünyanın güzelliğine bakmadı,
Onun yapılarına kalbi meyletmedi,
Yazıklar olsun! Dünya kötülüklerine devam eden kişiye,
Sabah akşam cahilliğinde kalana,
Şaşkınlığından ahireti bırakıp dünyayı satın alana,
Ey yaptığı ticarette zarar eden nefis!
Dünyaya karşılık dini almadın, tevessülün de olmadı.
******

144
Muhammed dünya karşılığında ahireti aldı,
Kim Mustafayı indirdiğine tam inanırsa,
Gaflet boşluğuna bırakılmaz kalbi,
Gönlü boş şeylerle gurur duymadı,
Ahiret yaşantısını dünya karşılığında kim satın alırsa,
Kim ahiretini dünyaya satarsa,
Bu alışverişte açıkça zarar etmiş olur.
******

145
Muhammedî lütuf deryasının sonu yoktur,
Gençliğimde bütün lezzetleri yaşamışsam da,
Bu değiş tokuşta yanılmış aldanmışım,
Meğer gizli cevherimi dünyaya satmışım,
Fakat yine de dualarla bu sıkıntıdan kurtuldum,
Günah işlesem de bozulmaz ahdim,
Nebi'den manevî bağım kesilmedi.
******

146
Muhammed günahlarım için af diledi,
Ben de af diledim, günahlarım ve isyanlarım için,
Onu övmekle benim mertebem yükseldi,
Ahretimin korkusundan dolayı ondan aman diliyorum,

Onun şefaatiyle affedilenlerden olurum,
İsmi Muhammed olduğu için benim bir ahdim vardır
Zira yaratılanların arasında ahde en vefalı olandır.

******

147

Muhammed yarın yardım isteyeceğim kişidir,
O benim gerçek efendim ve inandığımdır,
O'dur doğru yola çağıranların en faziletlisidir,
O'nun iyiliklerinin sayısı sayılmayacak kadardır,
Övüncüm yardımcım kurtarıcım efendim ve senedimdir,
Eğer kıyamet günü tutmaz ise benim elimi,
Bana de ki: Ey ayağı kaymış adam, vay senin hâline!

******

148

Muhammed'in merhametini beklemekteyim her daim,
O ihsanlarda bulunur durmaksızın,
Onu övdüm iyiliklerine erişeyim diye hakikaten,
Onu övmek için şiir yazan süslenir,
Cürmünü itiraf edene merhametlidir,
Haşa, kendisinden medet umanı ne boş çevirir,
Ne de O'na sığınan komşuyu mahrum etmez.

******

149

Muhammedi kim överse şahsına ihsanlarda bulunur,
Onu övme uğruna azaları zayıf düşen kazanır,
Benim günahım sayılamayacak kadar çoktur,
Ancak yaratılanlar şefaatçisi silmek ister kusurları,
Doğduğumdan beri onu kalbim sezmektedir,
Düşüncelerimi onun methine tahsis ettiğimden beri,
Buldum kurtuluş için hamilerin en efdalini

******

150

Muhammed'in mucizeleri göründü yaratılmışlar içinde,
Şüpheler yok oldu ve hakikatin güneşi yükseldi,
Hasan ile Hüseyin'in risaletleri şahitlerle ortaya çıktı,
Sabit oldu onlar hakkındaki âyetlerin delilleri,
Bir kul olarak onları sevdi ruhum,
Muhtaç olanı asla eli boş çevirmezdi,
Zira yağmur yüksek tepelerde çiçekler bitirdi.

******

151
Muhammed'i, Ahmed'i metheden kelimeler tatlandı,
Onu öven sözler yücelip paklandı,
Ey rasüllerin efendisi nefsim seni arzuladı,
Çünkü vaat edildi nefsime cennetten bahçeler,
Zayıf düşen nefsim hoşnut olur o bahçelerle,
Methimle dünya malını, süsünü istemedim,
Herem'i[1492] övmesi üzerine Zuheyr'in[1493] topladığı gibi.

ONUNCU BÖLÜM:
Münâcât Ve İhtiyaçları Arz Etme Hakkında

152
Muhammed kendisinden yardım isteyenin efendisidir,
Kıyamet gününde onun şefaatçisi olurda,
Ey ahirette cehennemden kurtulmak isteyene yardım eden,
Cennette mutlu yaşar senden yardım isteyen kişi,
Amacına ulaşarak Na'îm cennetini kazanır,
Ey yaratılmışların en hayırlısı senden başka kimim var,
Benim ölüm gelip çattığında sığınabileceğim.
******
153
Muhammed sen sığınağısın sıkıntıya düşenlerin,
Sensin ateşte azap içinde olanların şefaatçisi,
Methetmek için tesbi yazan kusurlu günahkâr Mısrî'ye karşı,
Cömert olursan, Ey cömertlik ve şeref sahibi!
Ateşte odun gibi yakılırsam bana şefaatçi olursan,
Bana şefaat etmekle makamına noksanlık gelmez
Kerim olan Allah Müntakim ismiyle tecelli edince.
******
154
Muhammed! Sıkıntılardan şikâyet etmekte nefsim,
Sevinç ve huzur ummaktadır ondan,
Ey cennete giren ve onun güzel çiçeklerini koklayan,
Gözlerimi cennette seni görmeye ve rahatlamaya ulaştır
Yardımınla defet sıkıntılarını ahiretin,
Şüphesiz dünya ve ahiret senin cömertliğindendir,
Levh-i Mahfuz ve ilm-i kalem senin ilimlerindendir.

[1492] Herem b. Sinân: Cahiliye döneminde cömertliğiyle meşhur bir Arap kralıdır.
[1493] Zuheyr b. Ebî Sulmâ: Cahiliye döneminde Muallâka şairlerinden birisidir.

155

Muhammed'den hiçbir zaman ümitler kesilmedi,
Onun bana yaptığı umut binalarım yıkılmadı,
Bugün bütün yaratılanlar benim günahlarımı öğrendiler,
Nefsim iyiliği ve doğru yolu bulamadı,
Şefaat et ona ki; Ey umudum! Pişman oldum,
Ey nefis büyük günahlarından dolayı umudunu koparma,
Allah'ın affediciliğinde büyük günahlar küçük günahtır.

******

156

Muhammed affını genişliğini nefislere öğretti,
Doğru yolu bulmasını ve Allah da ona bağışladı,
Pek çok nefis günahkâr olurken Allah onları korudu,
Allah'tan umulur ki onlara inayetiyle ikram etti
Korku nefsimi helak ettiğinde ben dedim ki:
Umulur ki Rabbim paylaştırırken rahmetini,
Bu taksimde günah miktarınca olur rahmeti.

******

157

Muhammed'dir her günahkâr kulun şefaatçisi,
Hataya düşmüşlerin, eğlenceye dalmışların bile,
Ey ihsan eden! Günahı bırakamayan kula merhamet et,
Senden iflas ettiğinde zenginlik ister,
Kazanmayı arzular Cenneti ve Cebrail'i
Ya Rabbi huzurunda ümidimi zannımı boşa çıkarma,
Hesabımı da noksan eyleme.

******

158

Muhammed! Sen yükselttin herkesin mertebesini,
Herkese verdin kavuşmak istediği emeli,
Şanına hürmet zelil olan kula merhamet eyle,
O kul korkmaktadır işlediği günahlardan,
Sen yükselt, cennet odalarında onun yerini,
Kuluna dünya ve ahrette lütfünle davran,
Çünkü onun korkularla bozulan bir sabrı vardır.

******

159

Muhammed dilemişti ümmeti için en güzel sonucu,
Lütuf denizlerinden kuşatıcı merhameti de istedi,
Ve ümmetinin her günahtan da bağışlanmasını,
Senden gelecek olanı cömertçe ver çeşitli inayetleri,

Sana salâtın feyzinden bolca ihsan et bize,
Allah'ım salât bulutlarına izin ver de;
Sağanak sağanak boşalsınlar nebinin üzerine.

******

160

Muhammed'e, bütün resullere ve torunlarına,
Selam olsun onlara bağlı olan Hasan ile Hüseyin'e,
Sonra en sonuncu olan Mehdî'ye,
İmamların görevlerini yerine getiren en hayırlı imama[1494],
Nebilere ve onlara inananların cümlesine,
Âli'ne, ashabına ve onlara tabi olanların üzerine,
Muttakilere, temizlere, halimlere ve cömertlere
(salâtlar yağmur gibi aksın)

******

161

Muhammed ve bütün âli soyludur,
Ashabı ile tabiîn üzerine düşeni yapmıştırlar,
Güzel kokulu selamlarla benim nefsimi temizle,
Nebinin kokusundan gelen ve çoğalan selamı ulaştır,
Efendiler ve dervişler hakkı için rasüle
Saba rüzgârı Ban ağacının dallarını salladıkça Salât olsun,
Deveci nameleriyle boz develeri coşturdukça Salât olsun.

[1494] Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrah'ül azîz

RİSÂLE-İ HASENEYN [1495]

[1495] Bu risalede Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'in nübüvvetlerini, gerek bazı âyetlere kendince verdiği anlamlarla gerekse cifr hesaplarıyla ispatlamaya çalışır. Aynı konu Mevâidül-İrfân'ın değişik bölümlerinde de ara ara ele alınır. Eser Hasan Rıza tarafından 1271 tarihinde bastırılmıştır. Kütüphanelerde rastlanılan yazma nüshaları şunlardır:

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Böl: 3346/10, Pertev Paşa Böl: 262/6; Millet Kütüphanesi (Ali Emirî-Şerîyye Bölümü) no. 963, s.3

Tercüme yapılan nüsha Osmanlıcadır. Bazı cümlelerde günümüz Türkçesi kullanılmıştır. Bazı yerdeki Ebced hesaplarını sehven noksanlık var ise tarafıma aittir.

Ayrıca, Süleyman ATEŞ, Niyâzî-i Mısrî'nin ebced hesaplarını uygulamada keyfi davrandığı gibi bir iddiası vardır. (ATEŞ, 1971), s. 145-149 Bu konuda hocamızın ebced hesabı hakkında yeterli biri olmadığından olabilir. Bu harf ilmi kendine has vehbi olma özelliği yanı sıra gizliliğide bulunan ilimdir. Bunu en güzel açıklamak için Latin harflerindeki bu hesaba benzer bir uygulamanın nasıl yapıldığını aşağıda sunuyorum.

TARİHLEME SİSTEMİ NASIL KULLANILIR

Sistem iki önemli prensibe dayanır. Her harfin bir sayı değerine karşılık geldiği Nümerik Alfabe

1- Yukarı çıkartılan artık harflerin ve onların yerini dolduran yeni harflerin nümerik değerlerinin incelenmesi yoluyla çıkarılan tarihlerle kehaneti destekleyen "Değiştirilen Harfler Düzeni"

2- Bunlara ek olarak 'Zaman Göstergesi" sistemi

NÜMERİK ALFABE

24 harften oluşan eski Fransız Alfabesi'ni temel alıyoruz, bu arada günümüz Fransızcası'nda kullanılan, Yunanca'dan gelen "k" ve Almanca'dan gelen "w" harflerini sıralamamıza katmıyoruz. Her harfe ait bir numara var.

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	x	y	z
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**	**19**	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**

"k" harfi "c" ile, "w" ise "uu" ile yer bazı zaman yer değiştirir.

ROMA RAKAMLARI

Üç harf de Roma ya da Latin sayı sistemlerinde değerlere sahipler. I=bir, V=beş ve X=on. Bunun büyük önemi var, birçok yerde "I" rakamının iki değeri 1 ve 9 ile karşılaşacağız.

10 SAYISI

Tek başına 10 sayısı, 1, 1 ve 9 (toplamları 10 yaptığı için), hatta bazı durumlarda

Mısrî'nin bu risâle-i tesvîdden[1496] muradı tarafı Sultandan dünyalık ricası değildir. Yahud eşraftan, meşayıhtan, ulemâdan ve sair ehl-i İslâmdan pesend [1497] ve aferin değildir.[1498] Kavm-i Vânî [1499] nin istihzâsından ve sıhrıyyesinden[1500] halas için değildir. ***Ancak bir emanettir.*** Taraf-ı vahy olunduğum hizmetimdir. Bilâ-garz[1501] ashâbına teslim eyledim.

Kabul eden etsin etmeyen kendi bilir.

---

19 (1 ve 9 toplamı 10) anlamına gelir.

SAYI AZALTIMI

Sonu 0'la biten sayılar 0 atılmak suretiyle azaltılabilirler.

10=1 20=2 gibi.

"L" harfine ait olan 11 rakamı aslında 2 sayısına da indirilebilir. Birçok durumda 11 ya hesaplarda kullanılmak üzere 1 haline getirilir ya da anlamlı bir bilgi meydana getirmediği anlaşıldığı durumlarda 2 sayısına dönüştürülür.

SAYI ANAGRAMLARI

Sayı Anagramları, gizli kehanetin satırlarındaki artık harf düzenleri sonucu ortaya çıkan ve sonradan kodlarının çözülmesi gereken karmaşık sayılardır.

ZAMAN GÖSTERGELERİ VE ZAMAN SÖZCÜKLERİ

Zaman kelimeleri metnin arasında kolay fark edilmeyecek şekilde sıkıştırılmış, normal, Fransızca kelimelerdir. Her birinin anlamı zaman gösteren bir olayla ilgilidir.

En tipik örnekler jour/gün, **jeune/genç, encore/yeniden** kelimeleridir.

Buna benzer kelimeler metnin içinde olayla bağlantısı olan bir tarihin ya da bir seri tarihlerin varlığını haber verirler. Sıralama ve unvanlarla ilgili diğer kelimeler de çoğu zaman içlerinde zaman öğesi taşırlar.

DİĞER BİLGİLER

Bir harf/sayı daha farklı bilgiler de içerebilir. Örneğin hanedandan birinin isminin yanında bulacağımız sıralamaları -İkinci Charles, Altıncı George. Sayılar ya oldukları gibi -11, 12, 13....- ya da birbirleriyle toplama yoluyla indirilerek kullanılırlar -18=9 16=7- (Peter LORIE - V. J. HEWITT, 2001)

[1496] Tesvîd: Karartma. Yazı ile karalama. Yazmak, müsvedde yapmak.

[1497] Pesend: f. Beğenmek, kabul eylemek. Beğenici. Muvâfık.

[1498] Çağdaşı olan İsmail Hakkı Bursevi, Niyazi-î Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin aleyhisselâmın nebi olduklarını iddia etmesine şiddetle tepki göstermiş, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Hâtemü'l-Enbiyâ olduğunu söyleyerek onun görüşlerinin geçersiz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca

"Zamanımızda Bursa'da Şeyh Mısrî namında bir müfsit zuhur edip Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in nebi olduğunu söylemekle nice bir insanı sapıklığa, hatta küfür noktasına ulaştırmıştır" diyerek onu, insanları saptırmak ve halk içinde fitne çıkarmakla suçlamıştır.(KARA, Mustafa, Niyazi-î Mısrî, Ankara 1994, s. 50)

[1499] Vanî Mehmed Efendi (hyt. 1096/1685)

[1500] Sihirleri

[1501] Bilâ-garz: Batırmasız, sokması. İğne sokmaksızın. Doldurmaksızın. Noksan etmeksizin, tam olarak.

لَا اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَىِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Dinde ikrah (zorlama) yoktur. Doğruluk, sapıklıktan iyice ayrılmıştır. Artık her kim şeytana küfreder, Allah Teâlâ'ya imânda bulunursa kopması bulunmayan bir kulpa yapışmış olur ve Allah Teâlâ semîdir, alîmdir."[1502]

بسم الله الرحمن الرحيم

قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلٰى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَا اُوتِىَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَمَا اُوتِىَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

"ve deyin ki biz Allaha iman ettiğimiz gibi bize ne indirildiyse, İbrahime ve İsmaile ve İshaka ve Yakuba ve <u>Esbata ne indirildise</u>, Mûsaya ve İsâya ne verildiyse ve bütün Pegyamberlere rablarından olarak ne verildiyse hepsine iman ettik, onun Resullerinden birinin arasını ayırmayız ve biz ancak onun için boyun eğen Müslimleriz"[1503]

وَالْاَسْبَاطِ (Esbat: Torunlar) ın enbiyaya şümulu[1504] vardır. Zira -ال- (Marife edât-ı) ile geldi. ال Hasan içindir. Bundan maada adedi huruf اَلْاَسْبَاطِ : 110 dur. Sekiz harfi vardır. Onunla 118 eder. Olur, Hasan (حسن)ismi 118 dir. Nokta-i hâfiye-i[1505] اَلْاَسْبَاطِ 10 dur. Üç elifler (ا)ve üç sin(س)de iki (ب) ve (ط) da hepsi 10 dur. Bu 10 dadahi zam [1506] edince 128 olur. Hüseyin (حسين) adedi hasıl olur. Esmânın (isimlerin) vücûhu[1507] vardır.

Allah Sübhânehû ve Teâlâ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا ***"Ve (Allah Teâlâ) bütün eşyanın***

[1502] Bakara, 256
[1503] Bakara, 136
[1504] Şümul: Kaplamak. İhtivâ etmek. İçine almak. Hükmü altına almak.
[1505] Harflerin zat isimlerindeki harfler
[1506] Zamm: Bir şeye bir şeyi ekleme. Artırma. Katma. Fazla olarak verme. Kenarlarını bitiştirme. Gr: Bir harfin zammeli (ötreli) okunuşu.
[1507] (Vech. C.) Çehreler, yüzler, suretler. Tarzlar. Sebepler. İmkânlar. Münasebetler. Kur'an-ı Kerim okunuşundaki farklar. Bir memleketin ileri gelenleri.

isimlerini Âdem'e bildirdi." [1508]dedi. Vücûhu esmaya delâlet eder. Yani Kur´ân-ı Kerim'in esma yüzünden cemî medlûlâtı [1509] sıdkına (doğruluğuna) şahittir.

Kabul eden melek, etmeyen şeytandır.

اْلاَسْبَاطِ Mana cihetinden maada [1510] esmâ cihetinden dahi Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين) ismine delâlet olunca Kur´ân-ı Azîm " اَسْبَاطِ **(torunlar) enbiyânın cümlesine dahi nüzül ettiğine iman getirin"** der, iki Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين)'i اَسْبَاطِ (torunlar) dan tefrik[1511] illeti nedir? Ne sebep ile bunları Sıbt-ı Enbiya[1512] iken sâir (diğer) enbiyanın torunlarına inanıp bunları onlardan لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِه ***"Biz Allah Teâlâ'nın peygamberlerinden hiçbirinin arasını ayırmayız" dediler."*** [1513] Ayeti gelmiş iken tefrika(ayırma) sebebi nedir?

Hâsılı Mısrî'nin itikadını suâl ederler ise 76 yaşıma dek [1514] tashîh-i itikâda sa' [1515] ettim. Ahir ömür bunu buldum.

اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدًا رسول الله و اشهد ان الحسن و الحسين سبطاه رسولاَن من رسول الله صلوات الله و سلامه عليهما افضل الصلوات على جدهما محمد خاتم النبيين صلى الله تعلى عليه و سلم و على جميع الانبياء و المرسلين

"Eşhedu en lailahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden rasûlullâh ve eşhedu enne'l-Hasene va'l-Huseyne sibtahu, resûlâni min resulillahi[1516]

[1508] Bakara, 31

[1509] Medlûl (C.): Delâlet olunan. Gösterilen. Mânâ. Meâl. Mefhum. Delil getirilen şey. Bir kelime veya bir işâretten anlaşılan.

[1510] Mâada: Başka. Fazla. Bundan gayrı. (Bak: Adâ) (İstisnâ kelimesidir)

[1511] Tefrik: Birbirinden ayırmak, seçmek, ayırdetmek, ayrı kılmak. Korkutmak.

[1512] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin torunları

[1513] Bakara, 285

[1514] Dek: t. Edat olup zaman ve mekân için kullanılır. "Hatta, tâ, kadar" mânalarına gelir. Meselâ: Akşama dek çalıştım.

[1515] Sa': gayret etmek, koşmak

[1516] Merhum Şeyh Şuayb Şerefeddîn-i Gülşenî'ye,

*"Mezkûr risale hakkında ne dersiniz?"*diye soruldukta,

"Oğlum Hz. Mısrî efendimizin murâd-ı âlîleri anlaşılamamıştır. Müşarünileyhin muradları nübüvvet-i ta'rîfiyyeye nazırdır. Nübüvveti teşrîiyye ve ta'rîfiyye ik ayır-

salavatullahi ve selamuhu aleyhima va afdalu's-Salavati ala ceddihima Muhammedin hatemi'n-nebiyyin, sallallâhü teâla aleyhi ve sellem ve ala cemî-il-enbiya'i ve'l-mürselin.” [1517]

---

mayanlar, i'tirdzda kalmışlardır. Hasaneyn efendilerimizden ziyâde, haktan hakikatten haber veren olmadı. Hz. Mısrî'nin risalesi mu'teberdir." buyurup, şu hikâyeyt nakl buyurdular:

Tarîkaten Mevlevî, sîreten Bektaşî olan Kahyâzâde Arif Molla'ya bazı muarızlar gelmiş,

"Hz. Mısrî'nin nübüvvet-i Hasaneyn hakkındaki beyânına ne dersiniz?" diye sormuşlar.

"***Ben Hz. Hasaneyn'in de, fazla olarak Hz. Fâtıma'nın da nübüvvetlerine kailim. Zîrâ, "Hasaneyn bendendir. Ben de onlardanım. Fâtıma benden bir parçadır." buyurdu. Ayrı gayrı yoktur. Şecere-i nübüvvetin dalları aslından fer'dir, i'tirâz götürmez."*** cevâbını vermiştir.

Bir gün Müstakîmzâde'nin Dîvân-ı Hz. Ali Şerhi'ni mütâlâa ediyordum. 29. sahîfesinde okudum ki:

"Sûfiyye-i kiram derler ki:

Nübüvvet Hak Taâlâ'nın zât ve sıfat ve esma ve ahkâmından haber vermektir. Eğer siyâset ile me'mûr ise nübüvveti teşrîiyyedir ve eğer değil ise, nübüvveti ta'rîfiyyedir ki, kendisinden mukaddem gelmiş olan şeriatı ta'rîf ve te'yîd ve takviyesidir. Nasıl nebî ol peygamberdir ki, min-tarafi'llâh ona gelen ve hattâ mutazammın olduğu şeriatla kendi âmil ola. Eğer ol şeriatı âhara teblîğ ile me'mûr olursa rasûldür. (s.86) Hasaneyn'e isnâd olunan nübüvvet ta'rîfiyyedir. Onların nübüvvetleri teşrîiyye olmadığından kat'-ı nazar-ı vücûhla te'vîli mümkin olduğu mütebahhirîne ayandır. Şühûd-ı mahall-i teşnî' değildir, buyurulmuştur." (VASSAF & hzl. Prof.Dr. Mehmet AKKUŞ- Prof.Dr. Ali YILMAZ, 2006), v. 90, (s. 83)

[1517] ***“Allah Teâlâ'dan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah Teâlâ'nın elçisi olduğuna, Hasan'la Hüseyin'in, O'nun torunları ve Allah Teâlâ'nın nebilerinden iki nebi olduklarına şehadet ederim. Allah Teâlâ'nın salât ve selamı her ikisine, salâtların en efdali dedeleri olan Nebilerin Hatemi Muhammmed sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz'e, bütün nebilere ve resullere olsun.”***

Bursa'da Hânkâh-ı Hz. Mısrî şeyhi Muhammed Şemseddîn Efendi'den istîzâhıma aldığım cevâbnâmede, *"Bursa hâkimi merhum Asım Molla ile olan mübâhasemiz esnasında vârid-i hatır olan şu,* اشهد ان لا اله ا الله واشهد ان محمدًا رسول الله واشهد ان الحسن والحسين سبطاه رسولان من رسول الله *Burada* من الله *dememişlerdir. Ahkâm-ı şer'iy-yeyi halka tebliğe cedleri tarafından me'mûrlardır, demek olur."* demiştim de pek hoşuna gitmiş idi. Allah Teâlâ rahmet eylesin, vefatına kadar dergâha devam ederdi.

Yine Vâkıât'ta Şeyh Emîn Efendi'(nin), Gazzî-zâde'ye şöyle buyurduğunu okudum:

"Mısrî ile Hakkı'yı mı soruyorsun? Hakkı, Mısrî'ye değil, belki Gazzî'ye muâdil

Eğer sual olunur ise Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem لا نبي بعدى [1518] "***benden sonra nebi yoktur***" yani, ***"BENDEN SONRA ŞERİAT SAHİBİ NEBİ GELMEZ"*** demektir***.*** Bunlar şeriat getirmediler, cedlerinin şeriatı üzeredirler. Bunlar Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin cüzleridir ve ayrı değildir.

"Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim. Allah'ım! Hüseyini seveni sen de sev. Hüseyin torunlardan bir torundur." [1519]

Kur´ân-ı Kerim'de buna delil

كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ ***"yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır."*** [1520]

Habbe (dane) birdir, ondan yedi sünbüle (başak) bitince o habbenin birliğine yedi sünbül mani olmadı. Sünbül yedi olduğu, her biri yüz dane olduğu habbenin, birliğine mani olmayınca Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين) iki

---

olur. Mısrî nerede, Hakkı nerede? Mısrî'nin bir nutku, Hakkı'nın cemî'-i âsâ-rıyla vezn edilse Mısrî'ninki râcih gelir. Zîrâ Mısrî âşıkân-ı şâtırândandır. Hakkı sâlikân-ı zâhidândandır." buyurmuşlardır.

İsmail Hakkı Bursevi merhumun Vâridât-ı Kübrâ'sında, bir gün, ***"Sen peygambersin."*** demişler, o da, **"Evet** ***peygamberim, amma sâhib-i şeriat değil, nübüvvet-i ta'rîfiyye ile peygamberim."*** demiş.

Müşarünileyh Emîn Efendi hazretleri buyuruyor ki: ***Kendi nübüvvetini böyle te'vîl ettiği hâlde, Hz. Mısrî'nin risâlet-i Hasaneyn mes'elesini ne için te'vîl etmemiş?*** (VASSAF & hzl. Prof.Dr. Mehmet AKKUŞ- Prof.Dr. Ali YILMAZ, 2006), v. 91-92, (s. 84)

[1518] ***Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin oğlu İbrahim hakkında "Eğer o yaşasaydı nebi olurdu" şeklinde haberler rivayet edilmektedir.***

Buhari, İbn Ebi Evfa'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra bir nebinin gelmesi mukadder olsaydı, oğlu yaşardı, ama ondan sonra nebi yoktur" (Buhârî, Edeb, 109; İbn Mâce, Cenaiz, 27)

"Risalet ve nübüvvet bitmiştir. Benden sonra nebi ve rasûl yoktur." (Hadis kaynaklarında aslına rastlanılmamıştır. Ancak bu hadisin aslı olmasa da ma'nası kesin va kati'dir. Zira Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin hatemu'l enbiya olduğu, ondan sonra nebi gelmeyeceği ehl-i sünnet âlimlerinin üzerinde icma ettikleri bir husustur. Her ne kadar Hz. İsâ aleyhisselâmın ahir zamanda yeryüzüne tekrar ineceğine inanılmakta ise de, Onun yeni bir din veya şeriat getirmeyip, Kur'an-ı Kerim ve İslâm şeriatına tabi olacağı, yine ehli sünnetçe tesbit ve tekid edilmiştir.

[1519] Tirmizi(3777) Ahmed(4/172) İbni Mace(142) Buhari Edebül Müfred(364) Zehebi Siyeri A'lam (3/283) İbni Abdilberr el İstiab (3/627) Kenzul Ummal(7/107) İbni Hacer el İsâbe(3/630) İbni Kesir el Bidaye(8/336) Şeblenci Nurul Ebsar(s.139) Hayatus Sahabe (3/347) el Ciylani Fadlullahis Samed (1/459) Heytemi Es Savaikul Muhrika(s.420)

[1520] Bakara, 261

sünbüledir. Cedlerinin hatemiyyetine[1521] nasıl mani olurlar. Bunlar rasüllerdir. Dedeleri Hâtemü'l-Enbiyâ'dır. Bunlardan teksir [1522] lazım gelmez. Nitekim Kur´ân-ı Kerim'de

وَمَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيلِ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْئَهُ فَاٰزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ***"onların İncil'deki meselleri (vasıfları) ise bir ekin gibidir ki, filizini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş, sonra da kalınlaşmış, sonra da sakları üzerine yükselmiş (istikamet almış) ekincilerin hoşlarına gidiyor, onlar ile kâfirleri öfkelendirmek için."*** [1523] فَاٰزَرَهُ dedi, فَكَثَّرَ demedi. Onun hatmine[1524] bunlar dahi ziyade kuvvet olurlar. Müminler kuvvetlenince kâfirler öfkelenirler. Bunlara [1525] iman getirenlere va'di kerim vardır. Bütün günahlarına mağfiret ve ecri âzime ve va'di kerim budur. وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا ***"Allah Teâlâ, onlardan imân edip sâlih amellerde bulunmuşlar için bir mağfiret ve pek büyük bir mükâfaat vaad buyurmuştur."*** [1526] Bu sıbtînin (torunların) risaletlerine iman getirenlere va'di kerim (büyük ecir) vardır. Bu ayetide kabul eden etsin, etmeyen kendi bilir. Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين) radiyallahü anhüma hazretlerinin nübüvvetlerine iman getirmeyenlere vaîd [1527] olan ayeti kerime budur.

يَوْمَ يَاْتِى بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِى اِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ***"Rabbinin (azab) işaretlerinin*** (bazı alâmetleri geldiği gün) ***geldiği gün, daha önce iman etmemiş, yahut imanında bir hayır kazanmamış kimseye, artık inanması bir fayda sağlamaz. De ki: «Bekleyin; biz de beklemekteyiz."*** [1528]

[1521] Son Rasül oluşuna
[1522] Teksir:(C.: Teksirât) Çoğaltmak, artırmak, çoğaltılmak.
[1523] Fetih, 29
[1524] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin son rasul oluşuna
[1525] Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين)
[1526] Fetih, 29
[1527] Vaid: İyiliğe sevk veya kötülükten kurtarmak için ileride olacak kat'i hâdiseleri haber vererek korkutmak. Cehennemi haber vermek.
[1528] En'âm, 158

بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ:1508 [1529] 200 den fazlası 108'dir. ismü'l-mudgam (ى)[1530] Hasan (حسن:118) dir. ismü'l- mudgameteyn (iki ى) Hüseyin (128 : حسين) adedidir.

Şimdi بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ bunların risaletleri oldu demek olur ki bunların risaletleri zuhur ettikten sonra bir nefse evvelki imanı fayda vermez. Bunlara iman getirmeyince demek olur. قُلِ انْتَظِرُوا: 1688 ayetinden kalan kısım 88 dir. انْتَظِرُوا nun 100 ünde, mu'cemenin [1531] 100 ü noktalı esmaları 10 dur. Üzerine eklenince Hüseyin (حسين) ismi hasıl olur.

Hâsılı benim kimseye hayrım yoktur. Hakk'ı size ücret karşılığı olmadan size beyan eyledim.

Kabul eden etsin, etmeyen kendi bilir.

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُنِى بِاَسْمَاءِ هٰؤُلَاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"Ve (Allah Teâlâ) bütün eşyanın isimlerini Âdem'e bildirdi. Sonra bu eşyayı meleklere göstererek, "Bunların isimlerini Bana haber veriniz, eğer siz sâdık iseniz" diye buyurdu." [1532] Şimdi, ilmi esmâ Huruf-u Kur´ân-ı size beyan eyledim. 1103 seneden beri kilitli kapıyı size açtım. İsteyen gelsin girsin, istemeyen sahrada ser-gerdân[1533] ve hayran gezsin. وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى السَّبِيلَ ***"Allah gerçeği söylemektedir, doğru yola O eriştirir."*** [1534]

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ***"De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır."*** [1535] قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ ayetinin kalan kısmının tekrar et-

---

[1529] ***"Rabbinin (azab) işaretlerinin*** (bazı alâmetleri geldiği gün) ***geldiği gün"*** Toplamı:1508

[1530] Mudgam: (Dagm. dan) Peş peşe gelen iki kelimeden birincisinin son, ikincisinin ilk harflerinin aynı olması. Ebcedde: ى :10 nın ilavesi

[1531] Mu'cem: Arap alfabesindeki noktalı harfler. Alfabetik olarak düzenlenmiş sözlük, hâl tercümesi, ansiklopediler böyle adlandırılır. Mucem tarih, ebced hesabı ile sadece noktalı harflerin hesap edilmesine dayanılarak düşülen tarihlerdir.

[1532] Bakara, 31

[1533] Ser-gerdân: f. Başı dönmüş, şaşkın. Hayran.

[1534] Ahzab, 4

[1535] Yunus, 58

meyen harfleri 118 dir. Hasan (حسن :118) sayısı hâsıl olur. وَبِرَحْمَتِهِ esmâ-i rahmet budur. $\frac{\text{ى م ح ى}}{128}$ Hüseyin (حسين :128) adedi olur. Şimdi فَضْلِ الله Hasan (حسن), rahmet, Hüseyin (حسين) oldu. Bunları iman ile seversen, sevenin bunlara iman getirmesi topladığı maldan ve amellerden hayırlıdır. Şimdi Mısrî'nin bunlara اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ *"ben inananların ilkiyim"* [1536] olduğunu der, ferah ve sürûrunu[1537] اَلْحَمْدُ لِلهِ الَّذِى هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَا اَنْ هَدٰينَا اللهُ وَمَا تَوْفِيقِى وَاعْتِصَامِى اِلَّا بِاللهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ: ***"Hamdolsun o Allah Teâlâ'ya ki hidayet ile bizi buna muvaffak kıldı, o bize hidayet etmese idi bizim kendiliğimizden bunun yolunu bulmamıza imkân yoktu,[1538] Başarımız ve sığınağımız Allah Teâlâ'dan başkası değildir. Ona tevekkül ederiz ve vekilimiz odur."***

وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا اِلَى اللهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ اِنَّنِى مِنَ الْمُسْلِمِينَ ***"Doğrusu ben, kendini Allah'a verenlerdenim" diyen, yararlı iş işleyen ve Allah'a çağıran kimseden daha güzel sözlü kim vardır?"*** [1539]

حسنا adedidir. قَوْلاً deki ق dan sonraki وْلاً kısmı 37 dir. ق ismi büyük ebcedde 181-100=81 dir. Üzerine 37 eklenirse Hasan (حسن :118) çıkar. En küçük ebcedde ق : 10 dur. Üzerine eklenirse Hüseyin (حسين :128) hâsıl olur. وَقَالَ de bunun gibidir. ق dan sonraki وْلاً kısmı 37 dir. ق ismi büyük ebcedde 100+81=181 dir. Toplamı Hasan (حسن :118) olur. En küçük ebcedde ق : 10 ile Üzerine eklenirse Hüseyin (حسين :128) hâsıl olur. Mana demek oluyor ki Hasan ve Hüseyin'in risaletine davet edenin sözündeki kim'in اَحْسَنُ (güzel) sözü vardır.

[1536] A'raf: 143; Şuara: 51
[1537] Sürur: Sevinç. Neş'eli olmak.
[1538] Araf, 43-
[1539] Fussilet, 33

Allah'a davet eden dahi ben bunlara اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ***"Müslümanların ilkiyim."*** [1540] der. Benim övüncüm budur. اَلْحَمْدُ لِلّٰه.

بسم الله الرحمن الرحيم

اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا ***"Bugün, inkar edenler sizi dininizden etmekten umutlarını kesmişlerdir, onlardan korkmayın, Benden korkun. Bugün, size dininizi bütünledim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslam'ı beğendim."*** [1541]

دِينًا (Büyük Ebced ile) 264 $\frac{\text{د ي ن ا}}{264}$, حسين (Büyük Ebced ile) $\frac{\text{حي سين يي نون}}{264}$

Besmele-i şerif bütün Kur´ân-ı Kerim surelerinde Rahman(رحمان) sigasıyla Süleyman (سليمان) oldu.[1542] الرحمن , الرحيم (Rahman ve Rahim) Mücerred [1543] isimler, (حسن) (حسين)Hasan ve Hüseyin adedinde olduğu delâlet eder ki ehli İslam'ın ملك ملك tasaddür[1544] etmeleri bunlara iman ile evvelâ husûsan فَلَا: (Büyük Ebced ile) 264 $\frac{\text{فاء لام اليف}}{264}$ dır. Kelimesi حسين (Büyük Ebced ile) $\frac{\text{حي سين يي نون}}{264}$ dir. تَخْشَوْهُمْ [1545] kelimesindeki isimler 200 sayısından küçükler (Büyük Ebced ile) $\frac{\text{واو هي ميم}}{118}$ Hasan (حسن :118)dır. قُلْ بِفَضْلِ الله (Küçük Ebced ile) $\frac{\text{ل ب فاه}}{118}$, وَبِرَحْمَتِهِ

[1540] En'âm, 163; Zümer, 12

[1541] Mâide, 3

[1542] Hükmedici, yönetici, sureleri ayıran sultan oldu.

[1543] Mücerrede: (C.: Mücerredât) **Yalnız, tek**. Hâlis, saf, katışıksız, karışık olmayan. Tek başına. Çıplak, soyulmuş. Tek başına yaşayan, evlenmemiş, bekâr.

[1544] Tasaddür: (Sadr. dan) En başta oturma. Başa geçme. Öğretmek. Yücelik talep etmek, yükseklik ve ululuk istemek.

[1545] "onlardan korkmayın"

(Büyük Ebced ile) ي ح ي ميم ى / 128 Hüseyin (حسين :128) dir. فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ***"işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır."*** [1546] Çok amelden çok maldan Hasan ve Hüseyn aleyhisselâma iman getirmeleri daha hayırlıdır. Cümle edyânı [1547] bununla mağlub eder.

Yine, senin bu ayeti kerimeye cevabın nedir, görelim.

فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ deki (Büyük Ebced ile) 200 den küçük isimler yine(Küçük Ebced ile) ا ء ا ء س ا ء س ا ء / 128 Hüseyin (حسين :128), ayetin sonunda ki دِينًا (Büyük Ebced ile) 264 د ي ن ا / 264 , حسين (Büyük Ebced ile) حي سين يي نون / 264 dir.

Beyt:

Dedim Hasan iline kimdir Süleyman
Çağırdı Hudhud'u, Can dedi Bu! Bu! [1548] ***Süleyman dedikleri***

اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ***"Gerçekten o; Süleyman'dandır ve gerçekten o; Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyladır."*** [1549]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللهِ شَهِيدًا مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ اَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

"O, o (Allah-ü Zî-şan) dır ki, rasüllerini hidâyet ile ve hak din ile gönderdi. Tâ ki, onu her din üzerine yükseltin. Ve şahid olmak için de Allah Teâlâ kâfidir. Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem) Allah Teâlâ'nın rasülüdür. O'nunla beraber bulunanlar, kâfirlere karşı pek şiddetlidirler, kendi aralarında ise pek merhametlidirler." [1550]

[1546] Yunus, 58
[1547] Edyan: (Din. C.) Dinler.
[1548] Bu bu: Hasan ve Hüseyin aleyhisselâm
[1549] Neml, 30
[1550] Fetih, 28-29

$\frac{\text{حق}}{108}$ $\frac{\text{وَدِين}}{118}$ بِالْهُدَى $\frac{\text{حق}}{108}$ ismü'l-mudgam[1551] (ى) Hasan (حسن :118) dir. ismü'l-mudgameteyn [1552] (iki ى) Hüseyin (128 : حسين) adedidir. Hâsılı ikisinin adedi.

وَرَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِين Hüseyin (حسين) ,وَمَنْ جَاءَ الْحَقُّ [1553] da $\frac{\text{حق}}{108}$ ismü'l-mudgam [1554] (ى) Hasan (حسن :118) dir. ismü'l- mudgameteyn [1555](iki ى) Hüseyin (128: حسين) adedidir. **Beyt:**

اعتقد الناس فى الحسنين عقائدًا و المصرى معتد بما فيه رضائًا لله

اللهم انطقتنا بما فيها و في حقهما الذى اعتقده بشهادة صادقة

يقلبها العلماء العلام و فضلاء ذوى الاحترام

أنا شاهد بانهما نبيان و رسولان و ختمان صلوات الله و سلامه عليهم اجمعين

حبة لا يزا جمان حميته جدهما بل يأيد انهما كما قال الله تعلى

وَمَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيلِ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْئَهُ فَاٰزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا

İnsanları iki Hasan hakkında akide bakımından sağla ki, Mısrî Allah Teâlâ rıza için buna uzandı.

Ey Allah Teâlâ'm onlar hakkında sadık şehâdetle bizi konuştur.

Bu şehadetimizi âlimler, allâme ve faziletli kişiler kabul etsinler.

Ben şahidim ki; her ikisi nebidirler, rasüldürlerve hâtemdirler. Allah Teâlâ'nın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun.

Onların ikisi bir habbedir ki cedlerinin hamiyet ve şerefine zarar vermezler.

Belki onlar dedeleri Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi te'yid için geldiler

"ve onların İncil'deki meselleri (vasıfları) ise bir ekin gibidir ki, filizini çı-

[1551] 10 sayısı ilave etmek ile
[1552] 20 sayısı ilave etmek ile
[1553] Bir kimse Hak ile geldiğinde.
[1554] 10 sayısı ilave etmek ile
[1555] 20 sayısı ilave etmek ile

karmış, sonra onu kuvvetlendirmiş, sonra da kalınlaşmış, sonra da sakları üzerine yükselmiş (istikamet almış) ekincilerin hoşlarına gidiyor, onlar ile kâfirleri öfkelendirmek için. Allah Teâlâ, onlardan imân edip sâlih sâlih amellerde bulunmuşlar için bir mağfiret ve pek büyük bir mükâfaat vaad buyurmuştur.” [1556]

“Pek büyük bir mükâfat” Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين) iman getirenler hakkında sabittir. Hâsılı gizlenmesi mümkün olmayan mana demek olur ki İmam Hasan ve Hüseyin aleyhisselâmın risâletlerini inkâr eylersen الرحمن , الرحيم (Rahman ve Rahim)i besmele-i şerifinden silmiş olursun. Bunun üçü nasıl bir ise besmele-i şerife nicesi taaddüt [1557] teksir [1558] şirk [1559] getirmez ise İmam Hasan ve Hüseyin aleyhisselâm dahi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin hatemiyyetine şirket ve taaddüt getirmezler.

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَاءُ ***“De ki: “İster Allah deyin, ister Rahman deyin, hangisini derseniz deyin, en güzel isimler O'nundur.”*** [1560]

Yine اَيًّا مَا تَدْعُوا, (Muhammed) مد Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين)

Yine اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَاْتُونِي مُسْلِمِينَ ***“Gerçekten o; Süleyman'dandır ve gerçekten o; Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyladır.”***[1561] ***“Şöyle ki: bana karşı baş kaldırmayın ve müslüman olarak gelin bana!”*** [1562]

Besmele-i şerifin mücerred isimleri (Muhammed) مد Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين) adedincedir demektir.

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ***“Namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma, ikisi ortasında bir yol tut.”*** [1563] Yani bunların herbirini istik-

---

[1556] Fetih, 29
[1557] Taadüt: Çoğalma. Birden fazla olma. Tekessür etmek.
[1558] Teksir: (C.: Teksirât) Çoğaltmak, artırmak, çoğaltılmak.
[1559] Şirk: En büyük günah olan Allah Teâlâ’ya ortak kabul etmek. Allah Teâlâ’dan ümidini keserek başkasından meded beklemek. (Şirkin mânası mutlak küfürdür.)
[1560] İsrâ, 110
[1561] Neml, 30
[1562] Neml, 31
[1563] İsra, 110

lâl [1564] hatemdir diye iddiâ ve inkâr dahi etmeye. İstiklâli ve inkârı aradan kaldır. Bu ikinin arasında bir sünbül kabul et. الرحمن , الرحيم (Rahman ve Rahim) besmele-i şerifin biricik ayet olmasına taadüt ve teksir getirmediği gibi Hasan ve Hüseyin, Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin hatmine mani ve mezahim [1565] olamadıkları bilginiz olsun. Ancak bu itikâtta olun. Bundan başka itikatta olmayın demek olur.

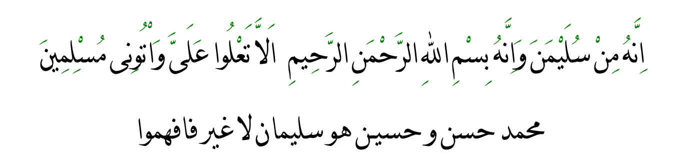
Mısrî'nin ricâl-ı Vâniye'nin [1566] ve kibriyenin[1567] elinde **yirmi sene uzun hapis çektiğini** cümle ulemâ ve sulehâya ve meşâyiha tevarihi Kur'an-ı Kerim ile fahr olunur iken Allah Sübhânehu ve Teâlâ bu kez bir fahr verdiğine hepsi kâfidir.

Hicri 1103 senedir bu an gelince devir devir müçtehidler geldi. Bunların birine İmam Hasan'ın ve İmam Hüseyin'in cem'i Kur'an-ı Kerim ayetlerine başlangıç olunan بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ olduklarını bildirmedi ve bildirdiklerine dahi açıklamaya izin verilmedi. Allah Teâlâ Ta ki Mısrî gelene kadar tevkıf [1568] eylediği için Fahr-i Mısrî'ye büyük övünçtür. Mısrî yirmi sene şiddetli hapis çektiğini unuttu. 1103 seneye gelince tevkif olunan kendinin hali olduğu övünç kaynağıdır. Devlet-i dünya ve izzet-i Baka (ahiret) onların olsun. Futuhatı Mekkiye'de vardır ki;

انا القران وسبع المسانى   وروح الروح الارواح الاوانى

فآدى عنده معلوم مقيم   يشاهده وعندكم لسانى

"Ben Kur'an-ı Kerim'im, ben Seb'ul Mesâni'yim
Şey ruhu değil, ruhun ta kendisiyim.
Kalbim Onun yanına bilinir ve mukîmdir.
Onu müşahede eden dilim sizin yanınızda görünür." [1569]

[1564] İstiklâl: (Kıllet. den) Kendi başına olmak, kimseye bağlı olmayış, müstakil oluş. Az bulma, kâfi görmeme. Rey sahibi olup keyfi iş görme ve başkasının emrine ve fikrine tâbi olmaktan uzak kalma.
[1565] Mezâhim: Zahmetler. Sıkıntılar. Belâlar.
[1566] Vânî Mehmet Efendi adamları (şeriatçılar)
[1567] Kibirli, büyüklük taslayan adamlar
[1568] Tevkıf: **Alıkoyma, tutma**. Hapis olarak bekletme. Vakfetme. Arafatta mevkaf olan yerde durdurmak. Bir kimsenin koluna bilezik takmak.
[1569] (İbn'ul Arâbî, 1977),s. 20

***"Gerçekten o; Süleyman'dandır ve gerçekten o; Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyladır."*[1570] *"Şöyle ki: bana karşı baş kaldırmayın ve müslüman olarak gelin bana!"* [1571]**

Muhammed, Hasan ve Hüseyin salavât'ül-Allah'i aleyhimü's-selâm Süleyman'dır. İyi anlayın başka da değildir."

Beyt:

Dedim Hasan iline kimdir Süleyman
Çağırdı Hudhud'u, Can dedi Bu! Bu! [1572] Yani Hasan ve Hüseyin

كُلُّ اَمْرٍ ذِى بَالٍ يُبْدَأُ بِبِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَهُوَ اَجْزَمَ اَوْ اَبْتَرُ

"Bismillahirrahmânirrahîm ile başlamayan her hayırlı iş, güdüktür (hayrı kesiktir).

Bu kelam ***(Bismillahirrahmânirrahîm)*** Mısrî'nin ilk sözüdür. Son sözü ise

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى السَّبِيلَ ***"Allah gerçeği söylemektedir, doğru yola O eriştirir."*** [1573]

ربيع الاخر / 24   اثنين / 6340 [1574] بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ nin mücerred isimleri iki elifle 832 dir.

Besmelenin isimleri 800 dür. ي س ن لف ما ما ي / 3221 323   بِسْمِ اللّٰهِ   الف محمد / 24

حسن حسين / 508 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ in mücerred isimleri ما ي ن لف لف ما ى ى ن الف / 508 dir.

اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ   حسن حسين / 832   محمد   لا با ميم الف نون / 323   رحمان سين سليمان

ا ى ا ن سليمان / 832 besmele-i şeriftir.

Beyt:

Dedim Hasan iline kimdir Süleyman
Çağırdı Hudhud'u, Can dedi Bu! Bu! Yani Hasan ve Hüseyin

[1570] Neml, 30
[1571] Neml, 31
[1572] Bu bu: Hasan ve Hüseyin aleyhisselâm
[1573] Ahzab, 4
[1574] Niyâzî-i Mısrî kuddise sırruhu'l-azizin kullandığı bir takvim tarihi

اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَاْتُونِى مُسْلِمِينَ

isimleri kendileri ile beraber	noktalıları	isimleri besmele ile beraber
5408 5429	31	الا ve ا sız

Bursa'da gayreti sa'diye ile sevke çıkalı bugünlerin sayısı budur.

Ey Milletim, Mısrî'nin sizden ümidi ve korkusu yoktur. Ancak hakkı açıklamak istemektedir. Bu daveti kabul eden halâs bulur. Etmeyen tam'ai şemşir[1575] olur. İmam Hasan, Hüseyin ve babaları Ali Veliyyullah radiyallahü anh aleyhimüsselâm hakkından gelir.

İman ve tasdik ederim ki: بِسْمِ اللّٰهِ Muhammed'dir. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Hasan ve Hüseyindir. (salavâtüllâhi aleyhim ecmeîn)

ا ى ا ن سليمان / 832 = الرَّحِيمِ الرَّحْمَنِ / 832 بِسْمِ اللّٰهِ = محمد حسن حسين / 832 (salavâtüllâhi aleyhim ecmeîn)

Bu gece yarısında uyandım bemele-i şerifenin محمد حسن حسين / 832 olduğu vahiy oldu. Bunu yazıp kâim-makam'a[1576] göndermeye emir de oldu. Bekri Muhammed Dede'ye[1577] de gönderdim. Geldiğinde İmam Hüseyin'e de gönderdim. Geldiler. Onları da Molla Ahmed'e gönderdim. Nice illere yazdım (gönderdim). Biz size emânet-i irâde-i[1578] âcile ile teslim etmekte tevkıf [1579] ettim. Emâneti size gönderdim siz bilirseniz, isterseniz kabul edin, isterseniz Vezir Ali Paşa gibi istihza[1580] ve sıhriyye[1581] edin. وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى السَّبِيلَ ***"Allah gerçeği söylemektedir, doğru yola O eriştirir."*** [1582]

[1575] Şemşir: Kılıç, Tama'i: istekli

[1576] Kâ'im makam:Birinin yerine geçen. Kaymakam. Bir kazayı (İlçe) idâre eden memur. Osmanlılarda, binbaşı ile miralay arasındaki askeri rütbe. Yarbay.

[1577] **Mevlevîhane Postnişini Mehmed Dede:** Bursa'da *Şeyh Salih Dede'nin* oğlu olup, babası vefat edince genç yaşta yerine postnişin olmuştur. Niyazî-i Mısıî, kendisini tekkesinde ziyaret eder birlikte sohbet ederlerdi. Farsçayı iyi bildiği için, lafızların anlamını *Şeyh Mehmed Dede* açıklamak, Niyazî-i Mısıî de beyitlerin tasavvufî yönden anlamlarını vermek üzere, birlikte Mesnevî okumuşlardır. Şeyh Mehmed Dede, daha sonra Niyazî-i Mısrîye intisab etmiş ve esma ile yeniden sülûkunu tamamlamıştır. 1114/1702 tarihinde vefat etmiştir (AŞKAR, 1997), s. 188

[1578] İrâde: İstek, arzu. Dilemek. Emir. Ferman. Bir şeyi yapmak veya yapmamak için olan iktidar, güç.

[1579] Üzerinde durdum.

[1580] İstihza: alay

[1581] Sıhriyye: Sihir türünden kabul edin.

[1582] Ahzab, 4

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله و صلى الله على سيدنا محمد و سيدنا حسن و حسين صلوات الله و سلامه عليهم اجمعين

Ey Gulam[1583] Kaymakam Paşa'ya!

Hezar-ı özr[1584] ile ba'de't- tahiyye ve's -selâm[1585] bu emâneti tahtın padişahına[1586] teslimde sa'[1587] etmeniz murad'ul-Allah'dır. Siz bilirsiniz. Ali (Paşa) gibi istihza eylemeyin.

[1588] وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى

Bu gece doğuşu olan $\frac{\text{ربيع الاخر}}{25}\,\frac{\text{اثنين}}{6340}$ tarih budur. Mektup ile Kaymakam Paşa'ya Muhammed Dede ve İmam Hüseyin ile gönderdiler. Hayr ola.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللهِ شَهِيدًا مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ اَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا

"O, o (Allah-ü Zî-şan) dır ki, rasüllerini hidâyet ile ve hak din ile gönderdi. Tâ ki, onu her din üzerine yükseltin. Ve şahid olmak için de Allah Teâlâ kâfidir. Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem) Allah Teâlâ'nın rasülüdür. O'nunla beraber bulunanlar, kâfirlere karşı pek şiddetlidirler, kendi aralarında ise pek merhametlidirler. Onları rükû ediciler, secde ediciler olarak görürsün." [1589]

ذال رار قاف قاف طا را لام لام رارا تا را كاف كاف شين ذال دال فا فا را را اتا را كاف جيم كاف جيم

6261
79
6340

Yirmi sayısı eklenince. İkiyüzden aşağıları. Hapisane günlerimiz bundandır.

[1583] Gulam: Genç, delikanlı. Bıyığı henüz bitmemiş genç. Esir, hizmetçi, köle.

[1584] Hezar-ı özr: Binlerce kere özür ile

[1585] Selam ve dualar ile

[1586] Sultan II. Süleyman

[1587] Sa': gayret

[1588] ***Kurtuluş, hidayete uyanlarındır."*** Tâ-Hâ: 47"

[1589] Fetih, 28-29

يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ

"Allah Teâlâ'dan inâyet ve rıdvân dilerler, yüzlerindeki nişaneleri, secdelerinin eserindendir. Bu (na't) Onların Tevrattaki vasıflarıdır" [1590]

تی عین ضاد ری ضاد تي ر ی ذال ثی ثی ر ی تي

حاء المأتين / 61   6281 / 6341 Bu sayı yarın gece gelir.

وَمَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيلِ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْئَهُ فَاٰزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ***"ve onların İncil'deki meselleri (vasıfları) ise bir ekin gibidir ki, filizini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş, sonra da kalınlaşmış, sonra da sakları üzerine yükselmiş (istikamet almış) ekincilerin hoşlarına gidiyor, onlar ile kâfirleri öfkelendirmek için."*** [1591]

Kırk sayısı eklenince. İki yirmi eklenince eder seferine وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا ع ظ ف ق ر ی غ ط ف ر / 190040 694   بوكون رخ ر د ت /

"Allah, inanıp yararlı işler işleyenlere, bağışlama ve büyük ecir vadetmiştir." [1592] bundan olan büyük ecir دِين حَقّ harflerin kendi isimleri / 4726 harflerin kendi isimleri / 4826 bir tane yüz / 141 ikiyüz isimleri الغني / kabul edip imâmının risâletlerine iman getirenlerdir. لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ Bu manayı tahkik eder. Bütün dinlere bunlar galip olur. Bunlara inanmayan mağlup olur, demek olur. وَدِينِ الْحَقّ dediği gibi

حق / 118   حق / 128 Hasan (حسـن) ve Hüseyin (حسـين) حی ق / 118 10 ilave ile حی ق / 12 8 دِين الْحَقّ bu iki imamların risaletlerini iman beyânıdır. وهدى ودين الحق / 128   حسين / 128   حق / 128 دِينِ الْحَقّ inananların dînidir.

[1590] Fetih, 29
[1591] Fetih, 29
[1592] Fetih, 29

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَاِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ فَلَوْلَا اَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ اِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ وَاَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ وَاَرْسَلْنَاهُ اِلَى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيدُونَ فَاٰمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ اِلَى حِينٍ

“Ve şüphe yok ki, Yûnus da elbette gönderilmiş rasüllerdendir. tâ ki O, dolu bir gemiye kaçmıştı. Derken kur'a çekmiş de, mağlup olanlardan olmuştu. Artık o melâmet eder (nefsini kınar) bir halde iken O'nu balık yutuverdi. Eğer o çokça tesbih edenlerden olmasa idi. Elbette ki, onun karnında, tekrar dirilecekleri güne kadar kalırdı. Artık O'nu kendisi hasta olduğu halde bir açık yere atıverdik. Ve O'nun üzerine kabak nev'inden bir ağaç bitirdik. Ve O'nu yüzbin ve daha artar olana (böyle bir kavme rasül) gönderdik. Nihâyet imân ettiler, artık onları bir müddete kadar geçindirdik (faidelendirdik).”

[1593] $\frac{\text{Noktalı حسين}}{128}$ İki Noktalı 179 91 270 حِينٍ $\frac{\text{حاء يا نون}}{128}$ $\frac{\text{حسين}}{128}$ $\frac{\text{واني}}{128}$ 10 ق lı ceplerinde ve koyunlarında hamâil (muska) gibi bulundururlar. Bu hal ile kimsenin aklını beğenmezler. Hidâyet olmayınca çare yoktur.

Ey Vânî şayet Allah Teâlâ’ya (günde) beş defa şirk koşmadan tevhid eden veya zikredenlerden olursan! Vâni kelimesi Kübrâ Hasan-ı iken tam yerine koy. Bunları Mısrî bilmedi, necat[1594] bulmazdı demektir.

بســم الله الرحمن الرحيم

اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا ***“Bugün, inkar edenler sizi dininizden etmekten umutlarını kesmişlerdir, onlardan korkmayın, Benden korkun. Bugün, size dininizi bütünledim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslam'ı beğendim.”*** [1595]

[1593] Saffat, 139-148

[1594] Necat: Kurtuluş

[1595] Mâide, 3

واو هي ميم / 118 — ا ى ا ى س / 82 — 200den kalanı / تَخْشَوْهُمْ 118 — اسماء — دال ياء نون — دِينًا — فاء لام اليف / 264 — فَلَا — اءاء س ا ء س ا ء / 128

حسن / 118 — حسين / 242 — حسن / 264 Hepsi 162 242 ikiyüzden kalan isimler yahudiyyedir

Ali Paşa Mısrî’nin muhatabı bugün sensin başkası değildir. Bütün Esbat (torunlar) nebi olup, hatta Yusuf aleyhisselâmın kardeşleri Yusuf’u kuyuya bırakmış Hz.Yakub aleyhisselâma bu kadar isyan etmişler iken onlara nebi’dir demeyen kâfir olur. Ya bizim nebimiz Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem en faziletli rasül ve Hâtem’ül Enbiya iken bu hususla nübüvvetleri hakkında o kadar ayet tarihleri ile şahitlik eder iken onlara nebidir diyen kimseyi 16 sene Limni Adası’nda uzun hapislerde tutan Vezir Ali Paşa’nın dini ne dindir.

Mısrî’nin İmam Hasan ve Hüseyin salavât’ül-Allah’i aleyhime’s-selâm hazretlerinin risâletlerini haber verince Mısrî’nin yaşını ihtiyarlıkta olduğunu bildiği için haps eyledi. Vasiyet eyledi ki, Mısrî’yi Limni Adası’ndan çıkarmayın. Haps olduğu bu haberdendir. Velâkin onların dini hangi dindendir, bilinmiyor.

دِينًا / 264 دِينًا [1596] ***“din olarak sizin için İslam'ı beğendim.”*** وَرَضِيتُ لَكُمُ الاِسْلاَمَ دِينًا

دال ياء نون اليف / 264 Hüseyin (حسين) حي سين يى نون / 264 yani Hasan (حسن) ve Hüseyin (حسين) Hak nebî olduklarını din olarak kabul ederseniz dininizi tamam ederim ve dininizden razı olurum hakîkati ne hakîkattir ve tenbihdir. Bu kadar tenbih ve tekîde karşı duran adâvet[1597] ne adâvettir. Mısrî’nin sizden saltanat ve vezâret davası yoktur. Ancak din davasıdır. İslâmınızdan Allah Teâlâ razı olsun diyorsanız, bu dine razı olursunuz. Şâfi’[1598], Müşeffa’ hall-i musaddak Kur'an-ı Kerim onların şehâdetlerini kabul etmeyin dinleri nasıl dindir. Eğer bu söze burhan isterler ise bu ayet delilimizdir.

Beyt:
Gördü sarraf, bildi cevher kıymetin
Er bilir, ancak görür kıymetin
Kimse bilmezdi ol ne şah idi

[1596] Mâide, 3

[1597] **Adavet**:Husumet, düşmanlık. Kin. buğz. Garaz.(Adâvet ve muhabbet, nur ve zulmet gibi zıttırlar. İkisi, mâna-yı hakikisinde olarak beraber cem olmazlar.

[1598] Şafi’:(Şefaat. den) Şefaat eden. Bir kimsenin suçunun bağışlanması için vasıtalık eden.

Bu sözün Kur'an ve hadisdir şahidi

الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ***"Bugün, inkar edenler sizi dininizden etmekten umutlarını kesmişlerdir, onlardan korkmayın, Benden korkun. Bugün, size dininizi bütünledim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslam'ı beğendim."*** [1599] دال ياء نون اليف / 264 — اءا ء س ا ء س ا ء / 128 — حسين / 128 — فَلَا / 264 — فاء لام اليف / 264 — حسين / 264 — فَلَا تَخْشَوْهُمْ / 162 .82 264

ikiyüzden kalan isimler yahudiyyedir ا ی ا ی س / 82 bu yahudîye ismi olduğu onlara düşmanlık eden yahudî olduğuna şehâdet-i Kur'âniye'dir.[1600]

Başka bir feth, rebî'ul- âhir خمس / 6236

بســم الله الرحمن الرحيم

وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ

الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ***"ve onların İncil'deki meselleri (vasıfları) ise bir ekin gibidir ki, filizini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş, sonra da kalınlaşmış, sonra da sakları üzerine yükselmiş (istikamet almış) ekincilerin hoşlarına gidiyor, onlar ile kâfirleri öfkelendirmek için. Allah, inanıp yararlı işler işleyenlere, bağışlama ve büyük ecir vadetmiştir. "*** [1601]

الزُّرَّاعَ (Ekinciler)tekrarlanmayan harfler ve iki ى harfi 20 ilavesi ilavesi ile

بِهِمُ بي هي خميم / 118 (Büyük Ebced ile) bir ى harfi 11 حسن / 118 — الزرع / 108 .10 118 .10 128 — حسين / 128 — بي هي خميم / 118 — بهم / 118

Ey Yezid Vânî (Mehmet Efendi)! Ey Kâfir Vânî!

[1599] Mâide, 3

[1600] "Muhammed'in düşmanı ancak Yahudi'dir. Yahudi ise erkek sayılmaz. Ne dişi, ne de erkektir." (Şems-i Tebrizî, 2007), (M.371) s.454

[1601] Fetih, 29

Bu mücerred temsil bu mana için olduğuna şek ve şüphe kalmadı. Gayza[1602] gelirseniz, zalimler sizi gayza getirin $\frac{\text{بهم د ر}}{818}$ $\frac{\text{بهم د ر}}{128}$ İmam Hasan ve Hüseyin salavât'ül-Allah'i aleyhime's-selâmdır. Allah Teâlâ'nın muradı İmam Hasan ve Hüseyin aleyhimesselâm olduğuna şek ve şüphe kalmadı. Ancak Vânînin küfrü ve gayzı gitmedi. İşaret yerindedir. بهم ب nakza itibarına önünde gelen elif (ا) işarettir. Elif 1 dir.

Hâsılı bu iki imamın risaletlerine inanıp hanif [1603] amelinde olanlara mağfiret ve büyük ecir vaad olunduğuna inanmayanlara elim azap tehdine uzanır. Sonunda inanmayanlar görür inanırlar. *"Basra harap olduktan sonra ne fayda"* [1604]

$\frac{\text{الزرع}}{108 \; .10 \; 118}$ $\frac{\text{حق}}{118}$ $\frac{\text{حسن}}{118}$ $\frac{\text{حسين}}{128}$

الزرع Risalette Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. O Hak-kı Sadıktır. tır.

اَخْرَجَ شَطْئَهُ [1605] İmam Hasan ve Hüseyin salavât'ül-Allah'i aleyhime's-selâm dır.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ***"Allah yolunda mallarını infak edenlerin meseli, o bir tanenin meseli gibidir ki, yedi başak bitirmiş ve her başakta yüz tane bulunmuş olur. Ve Allah Teâlâ dilediğine kat kat artırır. Ve Allah Teâlâ vâsidir, alîmdir."*** [1606]

Bir daneden yedi sünbüle[1607] olsa her birinden yüz buğday çıksa o buğdayların birbirinden farkı olmayıp ve her biri çifçilerin makbulü olunca, bundaki ekinin iki sünbülesini aslından ayırmak isteyen Vânî Yezidi ne demek ister. Aslı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Hatemdir, ama bunlara (İmam Hasan ve Hüseyin salavât'ül-Allah'i aleyhime's-selâm) değildir olur. Bu (bizim) sözümüz

[1602] Gayz: Hiddet, kin, öfke, gadab. Dargınlık. Hınç.

[1603] Hanif: İslâmiyetten evvel Allah Teâlâ'nın birliğine inanan ve Hz. İbrahim aleyhisselâmın dininden olanların vasfı. İslâmiyete kuvvetle bağlı olan ve ilmiyle âmil olan kimse. Eğri. Eski kötü hallerinden vazgeçip hakka ve doğruluğa yönelen.

[1604] Deyim

[1605] Filizini çıkarmış

[1606] Bakara, 261

[1607] Sünbüle: başak

hicânın [1608] ve özürsüzlerin sözüdür.

يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ [1609] bunlar bizim sözümüzden başka söyleyenlerdir.

$\frac{\text{ربيع الاخر}}{13}$ $\frac{\text{محرم}}{128}$ ibtida İmam Hasan'ın $\frac{\text{Hepsi}}{6253}$ $\frac{\text{خمس}}{6329}$ ve İmam Hüseyin salavât'ül-Allah'i aleyhime's-selâm hazretlerinin risaletlerini rüyayı dördüncü gece (Çaraşamba) gördük. $\frac{\text{محدد}}{5971}$ bunda idi. O rüyada evvela açıkla diye vahy olundum. Kalktım yazdım. Bugüne kadar kayın[1610] gah yılan akıttı, gah aşıma zehir kattı. Hasan ile ikisi eza ederler. Bu gece yatsıdan sonra Bekir girmedi kızdırdı. Düşünme kurdu gidince, bir saatten sonra vahyolundum ki, Ankâ-i (Muğrib) de olan sadık rüya bu rüyadır. Kalk yaz diye Bekri yine tekrar kaldırdım. Mum yaktırdım Ankâ'nın bu rüyasını yazdım. Görün bu rüya ile münasebeti var mıdır.

عنقا ولما كان ما صدق من الرئيا جزاءً كبيرا بنومنا قطعنا بتصديق ما تهديه و تنعم به من ابادى الحق

تعالى و تسديه قد خلت بيت الانوار واستدلت الحجب و الاستاد غيرة على الحرام و الابكار فبينما اتا

اناجيه بين يديه الى اخر ما ذكره رضى الله عنه

Hâsıl büyük nübüvvetin cüz'ü olan rüya bu rüyadır.

Kaynatam bu gece (eve) girmedi. Düşünmeden uyurken bu gece çıkarmış, soğuktan helak olsun diye şiddetli adâvete[1611] başlar, bin canım var ise öle. O sultanların yoluna fedâ olsun.

Şimdi bu mevzuda olan bu cüz'ü kebiri [1612], bu cüz nedir diye musannif[1613] olan ulema mutalaa[1614] ederse beğenir. Deccâl olan mutalaa ederse gayzı gelir. (Kitap bitti.)

Hz.Muhyiddin-i Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz buna

الرسالة فى العنقا جزء كبير بنبوى koyması üzerine bu ismi teberrüken[1615] ve

---

[1608] Hican: İyi, kerim kimse.   Güzel ve beyaz deve.

[1609] ***"Ekincilerin hoşlarına gidiyor, onlar ile kâfirleri öfkelendirmek için."***

[1610] Kayın: Kadının veya kocanın erkek kardeşi.

[1611] Adâvet: Düşmanlık

[1612] Büyük okuma parçası

[1613] Mûsannif: Sınıflandıran. Kitab tertib eden. tasnif eden.

[1614] Mutalaa: Bir mes'ele hakkında bilgi edinmek için tetkikatta bulunma, okuma, okuma ile meşguliyet.

[1615] Teberrük: Uğurlu ve mübarek olarak. Bereket mevzuu ederek.

teyemmünen[1616] الجزء الكبير النبوى و المثل العلوى فى التورات و الانجيل و القران (bu ismi verdim).

مصرده / 13 المصطفوي اثنين / 6345 محرم / 28

بسم الله الرحمن الرحيم

قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلٰى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَا اُوتِیَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَمَا اُوتِیَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

"ve deyin ki biz Allaha iman ettiğimiz gibi bize ne indirildiyse, İbrahime ve İsmaile ve İshaka ve Yakuba ve <u>Esbata ne indirildise</u>, Mûsaya ve İsâya ne verildiyse ve bütün Peygamberlere rablarından olarak ne verildiyse hepsine iman ettik, onun Resullerinden birinin arasını ayırmayız ve biz ancak onun için boyun eğen Müslimleriz"[1617]

Ey âlimler قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا [1618] ayetine gerçek iman getirenin وَالْاَسْبَاطِ [1619] ayetine iman getirmesi mukarrerdir.[1620] وَالْاَسْبَاطِهِمْ ***(Onların torunları)*** olsa veya اَسْبَاطِهِ ***(Onun torunu)*** olaydı kelimeden önce gelen enbiyânın torunları yahut Yakub aleyhisselâmın torunu olurdu. Bunda وَالْاَسْبَاطِ (ال) marife[1621] harfleri ile geldi. اَسْبَاطِ Mutlak manada enbiyanın olur. Önünü (sonra gelen nebileri) istisnaya nas[1622] lazımdır. Ne delil ile ihraç olunur فالسبط ولد الولد (Torun: anne yada babanın çocuklarının çocuklarına verilen addır.) (ال) Ahdi harici ve ahdi

---

[1616] Teyemmün: Uğur sayarak. Teyemmün ederek.

[1617] Bakara, 136

[1618] "**ve deyin ki biz Allaha iman ettiğimiz gibi bize ne indirildiyse**"

[1619] ***"Torunlar"***

[1620] Mukarrer: Kararlaşmış. Takrir edilmiş. Karar verilmiş. Kat'i. Şek ve şüpheden beri olan. Muhakkak ve müsellem olan. Anlatılmış. Bildirilmiş.

[1621] Marife: Belirli olan

[1622] Nas: Delil, ayet

zihni olmakla imkân var ise cins[1623] için olmakla اسْبَاط cinsi enbiya olmasına mani nedir? Yine Muhtar'us-Sıhah isimli kitaptada bu şekilde geçmektedir. Hâsılı Kur´ân-ı Kerime inanılmış olmaz. Bunlara inanılmaz ise bu iki rasüllerin risaletlerini haber veren ayet müteşâbihat [1624] gibi İsâ aleyhisselâma mevkuftur. (İşaret eder) Vakti bu gündür. Allah Sübhânehû ve Teâlâ'ya yüzbin hamd ve şükürler olsun ki, iki rasülün risaletlerinin haberini Mısrî Fakire müyesser eylemiş. Bilenler haber vermemiş, bilmeyenler bilmemiş.

Elhamdülillâh evvelen ve uhrâ[1625] büyük övüncüm budur. Bin canımda var ise fedâ olsun, o sultanların yoluna. En'âm Suresinin son kısmı, besmele, Bakara 136. ayet torunların risaletlerine inanmayan kimseler hakkındadır.

Eğer iman etmezler ise İmam Hasan ve Hüseyin salavât'ül-Allah'i aleyhime's-selâm hazretlerinin risaletlerini işittirdiği gibi önceki imanları da fayda vermez. İman ederse önceki ve sonraki imanı makbuldür. Eğer iman getirmez ise önceki imanı da küfür olur. Bütün enbiyaya da küfretmiş olur. Çünkü tezci [1626] kabul etmez. **Güneş batıdan doğmuştur.**

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz Hz. Ali kerremallâhü veche hakkında buyurdular ki;

لو كانت البحار مداد والاشجار اقلام و الانس كتاب و الجن حساب ما احصوا

فضائل على ابن ابي طالب [1627]

"Şayet denizler mürekkep olsa, ağaçlar kalem olsa, cinler hesap etse, insanlar da kâtip olsalar, Ali bin Ebi Talib'in faziletlerini (erdemini) saymakla bitiremezlerdi" [1628]

İmam Hanife rahimehu'llâha aşağıdaki sözü söyleyen Sufi âlimlerin hakkında soruldu:

Soru: "İmam Hasan ve Hüseyin salavât'ül-Allah'i aleyhime's-selâm enbiya-

---

[1623] (ال) Arapça gramer kaidesidir.

[1624] Müteşabihât: Beşer lisanının, lügatını vaz etmediği, sezip düşünemediği, misalini göremediği hakikatların teşbih ve temsiller ile anlatıldığı âyet-i kerimeler.

[1625] Önce ve sonra

[1626] Teczi: (Cüz'. den) Kısım kısım ayırma, doğrama, ufaltma, bölme. Birine inanıp diğerine inanmama

[1627] "Lev kânet'ül eşcâru aklâm, vel bihâru midâd, vel cinnu hissâb, vel insu kittâb, mâ ahsu fedâilu Ali bin Ebi Tâlib"

[1628] İbn-i Osman el-El-Zehebi'nin "Mizan'ül İtidal" c.3, s.467 / el-Künci eş-Şafii'nin "Kifayet üt-Talip" s.252 / İbn-i İbn-i Hacer'in "Lisan'ül Mizan" c.5, s.65 / el-El-Zehebi'nin "Tezkiret'ül Huffaz" s.8 / el-Hamvini eş-Şafii'nin "Feraid es-Simtayn" c.1, s.16 / el-Kunduzi el-Hanefi'nin "Yenabi'ül Mevedde" s.121 / Menakıb-ı Hüvarezmi s.2 / Menakıb-ı Ahmet bin Hanbel

dandır. Çünkü onlar وَالْاَسْبَاطِ sıbtı (torunlara) dahildir. Allah Teâlâ onlara cedleri Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hürmetine tazim için risalet vermiştir. Onlar Rabbânî hikmet ile nebidirler. Bende buna iman ediyorum. Buna ne gerekir?

Cevap: Bu söz Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi tazim ve kadrini yüceltmek için olup, muradı İmam Hasan ve Hüseyin salavât'ül-Allah'i aleyhime's-selâmı şeriat sahibi nebi olarak kabul itikat etmemektedir. Allah Teâlâ'ya sığınırız şeriat sahibi nebi der ise kâfir olur. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem sahih hadiste ittifakla "Benden sonra nebi yoktur" buyurdu. Bu söz nübüvvetin geldiği zamanda söylendi. Buna zıt ve menfi bir kelamda yoktur."

Bu kelamda sınır yoktur. Muradım Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem zatını takdir neseb ve şerefi tazimden, yüceltmek içindir. Hz. İsâ aleyhisselâm bunu nuzül ederek te'yid [1629] edecektir. Bu kadardan fazlasına gerek yoktur. İyi anla, düşün ve irşâd[1630] ol. [1631]

والله اعلم بالصواب [1632]

Muhammed Niyâzî-i Mısrî
kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

[1629] Te'yid: (C.: Te'yidât) Kuvvetlendirme. Sağlamlaştırma. Metânet verme. Doğrulama, doğru çıkarma. Destekleme.

[1630] İrşad: Doğru yolu göstermek. Akli ve kalbi, mukni ve te'sirli eserler veya sözlerle gafletten uyandırıp hidâyet yolunu göstermek. Cadde-i kürba-yı Kur'aniye yolunda selâmetle devam ettirmek. Allah'a ibadet ve itaata kavuşturmak. Veli bir zâtın, bir kimsenin hidâyete ermesine vesile olması.

[1631] Ya Rabbî Niyâzî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin bu konuda izah buyurduğu iman üzere iman ve itikat ederim. Kabul buyur. Âmîn.

[1632] En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

Tasavvufi şiirlerde kullanılan semboller

Tasavvufi "Gayb ilimlerinin gizli manaları, izzet perdesi ile örtülü bulunduğuna binaen, tasavvuf yolunda gidenlerin kudsi sırlarını, akıllara telkin edebilmek ve yaklaştırabilmek için, sufiyye hazeratı, hislerle anlaşılabilen, şeylere delalet eden ve bilinen lafızlar ile gizli manalar arasında enasübe riayetle, , hususi işaretleri tedvin eylemişlerdir. Aşağıdaki fihrist, şemsüddin tebrizi, Mahmud Şebüsteri Hafız Şirazi gibi eazım-ı sufiyyenin kudsi ve nadir eserlerindeki asli maksadın anlaşılmasına hizmet etmesi cihetinden, sufiyye kitaplarından iktibas edilmiştir.

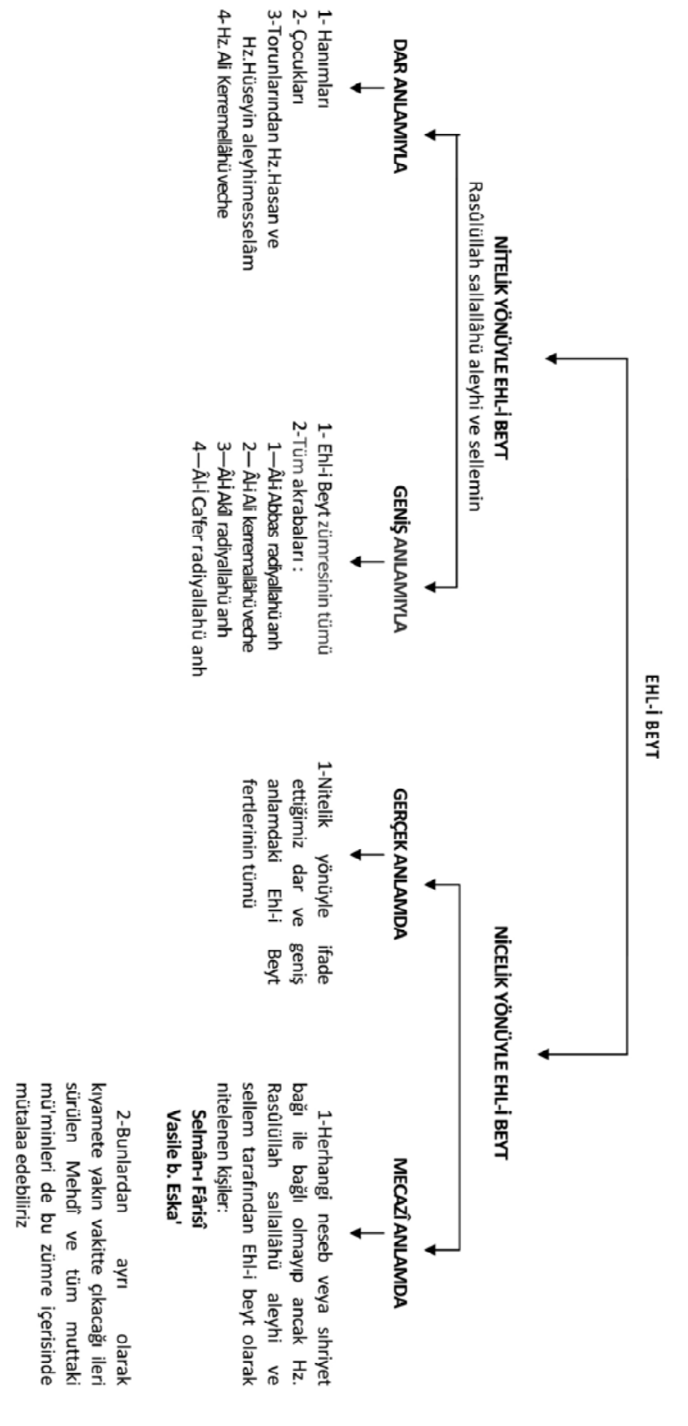
Ruh – tecelli-i cemal-i ilahi
Zülf – tecelli-i celal-i ilahi
Ebru – makam-ı kurb ile talibin maksadı
Çeşm – murakabat-ı ilahiyeye nazar
Müjgan – varid-i kahr
Gamze – istiğna, serzeniş
Piri mugan - mürşidi kâmil,
Şarap – aşk ve muhabbet
Meyhane – aşkın pazarı, aşkın pazarında, aşkı best ve neşr eylemek
Büt – seyr ü sülukun müntehası olan, yüce matlub, yüce maksad
Zünnar – hizmeti akd ü iltizam etmek
Deyr – halveti talep etmek
Zühd – masivaya muhabbeti terk etmek
Gül – şahed- ı hakiki
Bülbül – âşık
Gülistan – müşahede mahalli
Sireşk – asar-ı hüzn
Nefs – ehl-i imanın sebeb-i cavidanisi olan ruh-i kudsiyan
Bazu – salikin, ilahi cezbelerden kuvvet bulması
Dest – vahdaniyetin asarından tecelli eden tasarrufat-ı ulviye
Kalem – kaza ve kaderin cereyan ahkâmı
Reftar – rıf'at ve ulvi mertebeler
Destar –asar-ı sun'ı ilahiye
Cevgan – kaza ve kader
Kuy – teslim ve inkıyad
Harabat – tevhid –i mahz, beşer-i özelliklerden kurtuluş"[1633]

[1633] Tasavvuf ceridesi, no:31 –sh.4-5-6

HZ. RASÛLÜLLAH SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEMİN HANIMLARI

	İBN İSHÂK Siyer ve'l-Meğâzî	İBN SA'D Tabakâtü'l-Kübrâ	ZÜBEYR b. BEKKÂR Mûntehab min Ezvâci'n-Nebî	DİMYATI Nisâû Rasûlillah	İBN ASÂKIR Menâkıbü Ümme-hâtü'l-Mü'minîn
1	Hatice bnt. Huveylid	Hatice bnt. Huveylid	Hatice bnt. Huveylid	Hatice bnt. Huveylid	Hatice bnt. Huveylid
2	Sevde bnt. Zem'a	Sevde bnt. Zem'a	Sevde bnt. Zem'a	Şevde bnt. Zem'a	Şevde bnt. Zem'a
3	Âişe bnt. Ebîbekir	Âişe bnt. Ebîbekir	Âişe bnt. Ebîbekir	Âişe bnt. Ebîbekir	Âişe bnt. Ebîbekir
4	Hafsa bnt. Ömer	Hafsa bnt. Ömer	Hafsa bnt. Ömer	Hafsa bnt. Ömer	Hafsa bnt. Ömer
5	Zeyneb bnt. Huzeyme	Ümmü Seleme	Zeyneb bnt. Huzeyme	Zeyneb bnt. Huzeyme	Ümmü Seleme
6	Ümmü Habibe	Cüveyriye bnt. Haris	Ümmü Seleme	Ümmü Seleme	Cüveyriye bnt. Haris
7	Ümmü Seleme	Zeyneb bnt. Cahş	Cüveyriye bnt. Haris	Cüveyriye bnt. Haris	Zeyneb bnt. Cahş
8	Zeyneb bnt. Cahş	Zeyneb bnt. Huzeyme	Rayhâne	Zeyneb bnt. Cahş	Zeyneb bnt. Huzeyme
9	Cüveyriye bnt. Haris	Rayhâne	Zeyneb bnt. Cahş	Rayhâne	Ümmü Habibe
10	Safiyye bnt. Huyey	Ümmü Habibe	Ümmü Habibe	Ümmü Habibe	Safiyye bnt. Huyey
11	Meymûne bnt. Haris	Safiyye bnt. Huyey	Meymûne bnt. Haris	Mâriye el-Kıptiyye	Meymûne bnt. Haris
12		Meymûne bnt. Haris	Mâriye el-Kiptiyye	Safiyye bnt. Huyey	
13				Meymûne bnt. Haris	

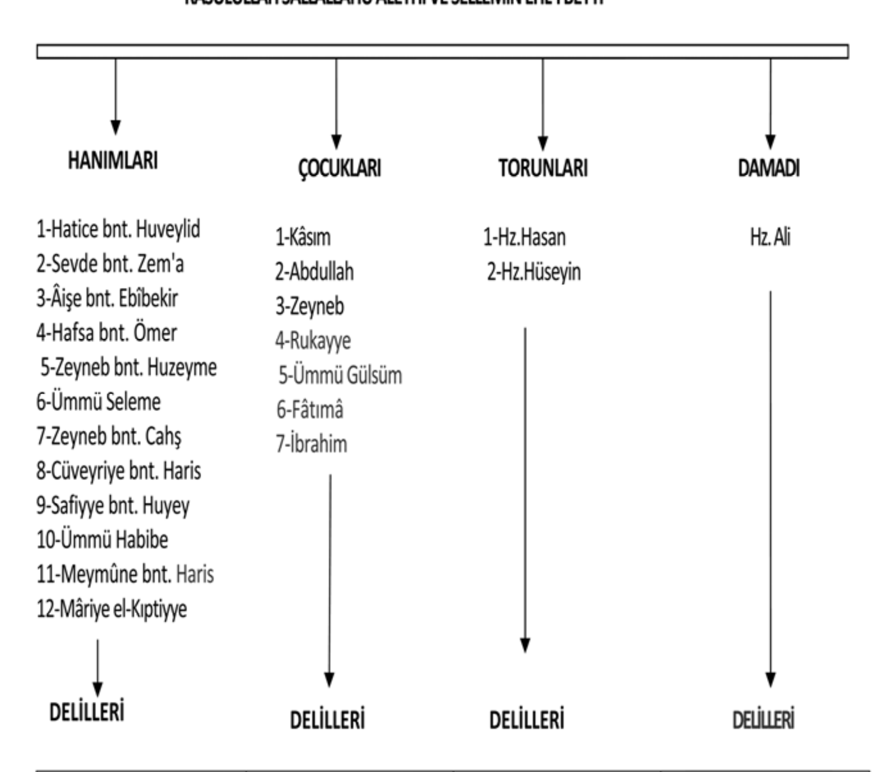
Not: 1- Sıralama konusundaki ihtilaf rivayetlerdeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.
2- Rayhâne konusundaki ihtilaf onunla zifafa girip girmediği konusundaki ihtilaftan kaynaklanmaktadır.
3- Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin cariyesi hükmünde olan Mâriye, bazı müelliflerce kendisinden çocuk sahibi olması nedeniyle Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin eşlerinden kabul edilmiştir.

(Bütün Görüşler Işığında En Genel Tasnifle)
EHL-İ BEYT
NİTELİK YÖNÜYLE EHL-İ BEYT
Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin
NİCELİK YÖNÜYLE EHL-İ BEYT
DAR ANLAMIYLA
1- Hanımları
2- Çocukları
3-Torunlarından Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin aleyhimesselâm
4-Hz.Ali Kerremellâhü veche
GENİŞ ANLAMIYLA
1- Ehl-i Beyt zümresinin tümü
2-Tüm akrabaları :
1—Âl-i Abbas radiyallahü anh
2— Âl-i Ali kerremallâhü veche
3—Âl-i Akîl radiyallahü anh
4—Âl-i Ca'fer radiyallahü anh
GERÇEK ANLAMDA
1-Nitelik yönüyle ifade ettiğimiz dar ve geniş anlamdaki Ehl-i Beyt fertlerinin tümü
MECAZÎ ANLAMDA
1-Herhangi neseb veya sıhriyet bağı ile bağlı olmayıp ancak Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem tarafından Ehl-i beyt olarak nitelenen kişiler:
Selmân-ı Fârisî
Vasile b. Eska'
2-Bunlardan ayrı olarak kıyamete yakın vakitte çıkacağı ileri sürülen Mehdî ve tüm muttaki mü'minleri de bu zümre içerisinde mütalaa edebiliriz

RASÛLÜLLAH SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEMİN EHL-I BEYT ZÜRRIYETİ
Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Torunları
1- Ali (Zeyneb'in Oğlu)
2- Ümame (Zeyneb'in Kızı)
3- Abdullah (Rukayye'nin Oğlu)
4- Muhassin (Fatıma'nın Oğlu)
5- Ümmü Gülsüm (Fatma'nın Kızı)
6- Zeyneb (Fatmanın Kızı)
Hz. Ali'nin Çocukları
1- Muhassin
2- Ümmü Gülsüm
3- Zeyneb
4- Muhammed
5- Ömer
6- Osman
7- Ca'fer
8- Abbas
9- Abdullah
10-Yahya
11-Ubeydullah
12-Rukayye (Büyük)
13-Ümmü Hüseyin
14-Remle
15-Zeyneb (Küçük)
16-Ümmü Hani
17-Meymune
18-Hatice
19-Fatma
20-Ümame
Hz.Hasan'ın Çocukları
Hasan
1- Zeyd
3- Amr
4- Kasım
5- Ebubekir
6- Abdurrahman
7-Hüseyin
8-Talha
9- Hamza
10-Ca'fer
11-Yakub
12-Muhammed
13-Ömer
14-Abdullah
15-Ümmü Abdullah
16-Fatma
17-Ümmü Seleme
18-Rukayye
19-Ümmü Hüseyin
Hz.Hüseyin'in Çocukları
1- Ali (Büyük)
2- Ali (Küçük)
3- Ca'fer
4- Sekine
5- Fatma
6- Ümmü Gülsüm
7- Zeyneb (Küçük)
8- Amr
9- Abdullah
10-Ebubekir
NOT : Ehl-i Beyt zürriyeti içerisinde mütalaa ettiğimiz bütün bu şahısların devam eden nesebleri de aynı zürriyetin devamıdır.

(Üzerinde İttifak Edilen Hususlar Yönüyle Gerçek Anlamda)

RASÛLÜLLAH SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEMİN EHL-İ BEYTİ

1-Tathir ayeti ve diğer Ehl- i Beyt tâbirinin geçtiği ayetler 2-Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin onları Ehl-i Beyt olarak nitelediği hadisleri. 3-Tâbirin kelime anlamı 4-Kisâ Hadisi 5-Salavât hadisi 6-Diğer rivayetler	1-Tâbirin kelime anlamı. 2-Ehl-i Beyt'ten olduklarını açık bir şekilde ortaya koyan hadis rivayetleri	1-Kisâ hadisi. 2-Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin onları Ehl-i Beyt olarak nitelemesi. 3-Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'in kendilerinin Ehl-i Beyt olduklarını vurgulamaları.	1-Kisâ hadisi 2-Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin onu Ehl-i Beytinden kabul etmesi 3-Küçüklüğünden itibaren Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin yanında yetişmesi ve Ona tabî olması.

KİTABİYAT

1. **Abdullah Leknevî trc: Harun ÜNAL** Dünden Bugüne İbadetlerde Bid'at [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1984.

2. **ACABOĞA Asiye** ı Din-Mutluluk İlişkisi [Kitap]. - Kahramanmaraş : Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi-204569, Ocak–2007.

3. **AHMEDOVA Zamira** Türkler Arasında İslâmiyet'in Yayılmasında Tasavvufun Rolü [Kitap]. - Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları (İslam Tarihi) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi , 2006.

4. **AİSOPOS trc. Nurullah ATAÇ** Masallar [Kitap]. - İstanbul : MEB, 1998.

5. **AKSOY Prof. Dr. Hasan** Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyyeti, Tarikatı, Eserler [Dergi] // i Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt IX/2 Aralık 2005.. - Sivas. - s. 1-43.

6. **AKTEPE Orhan** Nübüvvetin Sona Ermesi [Kitap]. - Erzurum : Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı-Doktora Tezi 94133, 2000.

7. **ALTUNTAŞ İsmail Hakkı** 40 Hadis [Kitap]. - İstanbul : Gözde, 2009.

8. **ALTUNTAŞ İsmail Hakkı** Gavs-ül Âzam İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Sivasî Nakşi Haki Tarikati İlm-i Ledün Sırları [Kitap]. - İstanbul : Gözde Matbaa, 2007.

9. **ALTUNTAŞ İsmail Hakkı** Kutsi Dua ve Kaside-i Ercuze [Kitap]. - İstanbul : Gözde Matbaa, 2005.

10. **ALTUNTAŞ İsmail Hakkı** Salat-ı Meşiş [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2003.

11. **ALTUNTAŞ İsmail Hakkı** Sevgili Efendimize Muhammedî Dua [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2004.

12. **Amin MAALOUF trc. Aysel BORA** Ölümcül Kimlikler [Kitap]. - İstanbul : YKY, 2006.

13. **APAK Adem** Hz. Osman'ın Halifeliği Döneminde Meydana Gelen Siyasî Problemler ve Sebepleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler [Dergi] // Usûl. - 4 (2005/2). - s. 157 -170.

14. **AREFEOĞLU Gökhan** Gulşen-i Raz Lahıcî Şerhi Tercümesi Ve Değerlendirilmesi [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı 158401-Yüksek Lisans Tezi, 2005 .

15. **ARGYLE Michael ve trc. Mustafa KOÇ** İbadet Ve Dua "Worship and Prayer" [Dergi]. - London & New York : Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı :, 2000. - 2006/2 : Cilt 21 Yıl . - s. 111-125. - 8. bölüm..

16. **ARİSTOTELES trc. Mehmet H. DOĞAN** Retorik (Rhetoric: Belâgat ilmi, konuşma sanatı) [Kitap]. - İstanbul : YKY, 2006.

17. **ARSLAN Ahmet** II.Kur'an Haftası Sempozyumu [Kitap]. - Ankara : Fecr, 2-4 Şubat 1996.

18. **AŞÇI.İbrahim Dede Mustafa Koç-Eyüb Tanrıverdi** Aşçı Dede'nin Hatıraları, [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2006.

19. **AŞKAR Mustafa** [Kitap Bölümü] // Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı. - İstanbul : (Doktora Tezi-1997), 2004.

20. **AŞKAR Mustafa** Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı [Kitap]. - İstanbul : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TEMEL İslam Bilimleri Anabilimdalı (Tasavvuf Tarihi) (Doktora Tezi-1997), 1997.

21. **ATAÇ Ali** Kelâm Ve Tasavvuf Açısından Tevessül [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı (Doktora Tezi) 25868, 1993.

22. **ATAY Prof. Dr. Hüseyin** Gazâlî Ve İbn Rüşd Felsefesinin Karşılaştırılması [Kitap Bölümü] // Kelam Araştırmaları. - [s.l.] : Ankara Ü. İlahiyat Fak. Emekli Öğretim Üyesi., 1 : 2 2003.

23. **ATEŞ Süleyman** İrfan Sofraları Niyazîi Mısrî [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1971.

24. **AYDIN Mehmet S.** III. Kur'an Haftası Sempozyumu [Kitap]. - Ankara : Fecr, 13-19 Ocak 1997.

25. **AYDIN Yrd.Doç.Dr. HAYATİ** Kur'ân-ı Kerim'de İnsan Psikolojisi [Kitap]. - İstanbul : Timaş, 1999.

26. **AYKUT Şaban** Bursa'nın Manevi Tarihi [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1976.

27. **AYNİ Prof. Dr. Mehmet Ali** Şeyh-i ekberi Niçin Severim [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1995.

28. **BAĞIŞ Orhan** Niyâzî-i Mısrî Divanında Din ve Tasavvuf [Kitap]. - Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Bölümü Türk-İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, -41442, 1995.

29. **BAHADIROĞLU Mustafa** Vâkıat-I Hüdâyî'nin Tahlîl veTahkiki (I. Cild)İnceleme-Metin Doktora Tezi [Kitap]. - Bursa : Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı Tasavvuf Tarihi Bilim Dalı, 2003.

30. **BAKA Muhammed** Saidi Nurside Haşr [Kitap]. - Sakarya : Sakarya Ünv. İlahiyyat Fak.Bitirme Çalışması 0404.00023, 2008.

31. **BATİSLAM Doç.Dr. H. Dilek** Divan Şiirinde Sabâ [Dergi]. - İstanbul : Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI, Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II,, 2005.

32. **BATÎSLAM H. Dilek** Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: HÜMÂ, ANKA VE SİMURG [Dergi]. - İstanbul : Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi l,185-208., 2002.

33. **BAYRAKLI Bayraktar** Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri [Kitap]. - İstanbul : Sidre, 2002.

34. **BAZ İbrahim** Abdülehad Nûrî-i Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri [Kitap]. - Ankara : YÖK, Doktora Tezi, 2004.

35. **BAZERGÂN Mehdî** Kur'ânın Nüzül Süreci [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1998.

36. **BİLGİSEVEN Âmiran Kurtkan** Niyâzî-i Mısrî'den Esintiler [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1998.

37. **BİNNEBİ Malik** Kur'ân-ı Kerim Mucizesi [Kitap]. - İstanbul : Boğaziçi, 2003.

38. **BÖCÜZÂDE Süleyman Sami** Hakayık'ül-beyân fi eşkâli'l-ezmân "Yahut""Ne Derekeye İnmiştik Ne Dereceye Çıktık" "Üç Devirde Gördüklerim" [Kitap].

39. **BURSEVİ İsmail Hakkı** Vâridat-ı Kübra [Kitap]. - Bursa : [s.n.].

40. **CHURCWARD C. James** MU ÇOCUKLARI, Mu 'nun Mukaddes Sembolleri [Kitap]. - New York : [s.n.], 1934. - "The Sacred Symbols of Mu" adlı eserin New York Iver Washburn,S. basımının çevirisidir..

41. **COŞKUN İbrahim** Muhyiddin İbn Arabi'nin Felsefesinde "Allah" Mefhumu [Kitap]. - [s.l.] : Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 2008. - Cilt (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1), yıl: 9 [2008], sayı: 21, ss.117-143.

42. **ÇAKMAK Muharrem** Tasavvufi Düşüncede Şeytan [Kitap]. - Erzurum : Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Y.Lisans Tezi,36892, -1994.

43. **ÇAKMAKLIOĞLU M. Mustafa** Muhyiddin İbnü'l-Arabî (560-638/1165-1240), Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye Fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye [Kitap Bölümü] // Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi. - 7 -2006. - Cilt 17. - Klasiklerimiz - XVI.

44. **ÇAKMAKLIOĞLU M. Mustafa** Muhyiddin İbnü'l-Arabi'ye Göre Dil-Hakikat İlişkisi Marifetin İfadesi Sorunu [Kitap]. - Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tasavvuf) Anabilim Dalı, 2005. - DoktoraTezi,.

45. **ÇALIŞKAN Öğr. Gör. Mehmet** Kur'an'ın Nuzûlü ve Yedi Harf (el-Ahrufu's-Seb'a) Meselesi [Dergi] // Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi. - Cilt 5, Sayı 1,Ocak-Haziran 2005. - s. 215-240.

46. **ÇAVUŞOĞLU Prof. Dr. Mehmet** Divanlar Arasında [Kitap]. - Ankara : Umran, 1981.

47. **ÇAYLIOĞLU Abdullah** Niyazii Mısri Şerhleri [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Felsefesi Bilim Dalı-Y.Lisans Tezi-36851, 1994.

48. **ÇEÇEN Halil** Niyâzî-i Mısrî'nin Hatıraları [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2006.

49. **ÇELİK Öğr. Grv. Sebahattin** Emevi Devlet Otoritesinin Tesisinde Haccac B. Yusuf Es-Sakafî'nin Fonksiyoner Rolü [Dergi]. - MANİSA : SOSYAL Bİ Lİ MLER DERGİSİ Celal Bayar Üniversitesi S.B.E., YIL:2003 Cilt:1 Say :1.

50. **ÇELİK Yusuf** İsmail Hakkı Bursevi'de Basiret anlayışı [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilîm Dalı -Y.Lisans, 36931, 1994.

51. **Çeltik Mustafa Tatcı-Halil** Selim Divane, Ariflerin Delili Müşkillerinin Anahtarı [Kitap]. - 2004.

52. **ÇETİN Taner** Vâridat-ı Kübra [Kitap]. - Bursa : Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Y.Lisans Tezi, 87344, 1999.

53. **ÇEVİKBAŞ Sebahattin** Platon ve Muhyiddin İbn-i Arabî'nin Varlık Anlayışlarının Karşılaştırılması [Kitap]. - Erzurum : Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı. Y.Lisans Tez, 31734, 1994.

54. **ÇİFÇİ Adil** Abdulbâki Gölpınarlı'nın Hayatı ve Eserleri [Kitap]. - Sivas : Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü -Y. Lisans Tezi 136948, 2003.

55. **ÇİFT Salih** Hakîm Tirmizî Ve Tasavvuf Anlayışı [Kitap]. - Bursa : Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Doktara Tezi,128062; 2003, 2003.

56. **ÇİMEN Şadiye** Şuayb Şerefeddîn Gülşenî Hayatı-Mektupları [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı -110334-Y.Lisans Tez, 2002.

57. **DAHLKE Thorwald Dethlefsen - Ruediger, Çev: Berrin Bilgin Haznedar,** [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2002.

58. **DEMİRCİ Mustafa** Emevîlerden Abbâsîlere Geçiş Sürecinin Bir Tanığı: Abdullah İbnü'l-Mukaffâ Ve "Risâletü's-Sahâbesi" [Dergi] // D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı XXI,. - İzmir 2005. - s. 117-148.

59. **DEMİRLİ Ekrem** Sadreddin Konevi'de Marifet ve Vücûd [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı - Doktora Tezi, 124699, 2003.

60. **DOKSAT Doç. Dr. M. Kerem** Baş Ağrıları Ve Psikiyatri İ.Ü. CerrahpaŞa Tıp Fakultesi Surekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri [Dergi] // Baş Ağrıları – Baş Dönmeleri Sempozyumu. - İstanbul : [s.n.], 10-11 Aralık 1998. - s. 79-107.

61. **Dostoyevski Hamit KAPLAN** Yeraltından Notlar [Kitap]. - İstanbul : Timaş, 2004.

62. **DÜRÜŞKEN Çiğdem** Roma'da Rhetorıca Eğitimi [Kitap]. - İstanbul : Kanaat, 2001.

63. **DÜZDAĞ M. Ertuğrul** Şeyhülislâm Ebussu'ud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı [Kitap]. - İstanbul : Enderun Kitabevi, 1972.

64. **DÜZGÜN Şaban Ali** Tecrübe, Dil Ve Teoloji:'Dini Tecrübe'nin Teolojik Yorumu [Dergi] // Kelam Araştırmaları. - [s.l.] : Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi , 2: 1 2004. - s. 27-46.

65. **EFLÂKÎ Ahmed ve trc:Tahsin YAZICI** Ariflerin Menâkıbı [Kitap]. - İstanbul : MEB, 1995.

66. **EİNSTEİN Albert** İzafiyet Teorisi [Kitap]. - 1976.

67. **El-YARBUZÎ Muhammed Ebu Said** İslamda Namazı Terk Etmenin Hükmü [Kitap]. - 22 / RAMAZAN /1404.

68. **EMEKSİZ Zehra** Mervan b.el-Hakem [Dergi] // http://www.akademiktarih.com. - 2008.

69. **ER Filiz** Ontolojinin Dinî Tasavvurların İçeriğine Etkisi (Doğal Teoloji) [Kitap]. - Bursa : Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi 204782, 2006.

70. **ERDOĞAN İsmail** İslâm Düşüncesi'nde "Kâmil Tabiat/Tıbâu't-Tâmm" Fikri [Dergi] // Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi. - 7 [2006], sayı: 17. - s. 121-149.

71. **ERDOĞAN Kenan** Niyazî-i Mısrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni [Kitap]. - Ankara : Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 26563, 1998.

72. **ERDOĞMUŞ Ebu Muaz Seyfullah** Ehli Sünnet Ve On İki İmam [Kitap]. - 2003.

73. **ERDOĞMUŞ Mecdî Muhammed eş-Şehavi trc. Seyfullah Seyfeddin** Mesih Deccal ve Yecuc Me'cuc [Kitap]. - Çubuk : [s.n.], 2002.

74. **EREM Prof. Dr. Faruk** Psikanalizm Açısından Ceza Hukuku [Kitap Bölümü]. - Ankara : Ankara Üniversitesi Hacettepe Fakültesi. - s. 479-488.

75. **ERGİN Hasan Cafer (1900-1985)** Niyazi-i Mısri Hakkında Etüd [Kitap]. - İstanbul : Belediye Atatürk Kitaplığı, Yz_K.000544 -297.792 Belediye Yazmaları - Depo.

76. **ERGİN O. Nuri** Balıkesirli Abdülazîz Mecdi Tolun Hayatı ve Şahsiyeti [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1942.

77. **ERGÜL Necmeddin, Kâşani** Hakikatü't-tevzil fî Dekâiku't-tenzil Tahkik ve Tahrici [Kitap]. - Şanlıurfa : Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Tarihi Bilim Dalı-125442-Doktora Tezi, 2002.

78. **Eroğlu Nuri** Tasavvuf Bi't-Tarîkat Risalesi [Kitap Bölümü] // Elmalı'nın Canları / yazan TATÇI Mustafa. - Antalya : [s.n.], 2007.

79. **EROL Mehmet** Azbî Baba Divanı [Kitap]. - Çanakkale : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi 122267, 2002.

80. **ESKİGÜN Kübra** Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar [Kitap]. - [s.l.] : YÖK, Y.Lisans Tezi, 2006.

81. **Evliya Çelebi** Seyahatnamesi [Kitap]. - İstanbul : Yenişafak, 2006.

82. **FENTON Paul B, trc. Salih ÇİFT** Yahudilik ve Tasavvuf [Dergi]. - Bursa : Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2004. - 1 : Cilt 13. - s. 245-260.

83. **FOULGUİNE Paul** Varoluşçunun Varoluşu [Kitap]. - İstanbul : Kuram, 1998.

84. **FUADÎ Ömer** Menakıb-ı Şeyh Şaban-ı Veli [Kitap].

85. **GEÇDOĞAN Rabiye** "İlim" Ve "Ruh" Kavramlarının Felsefe-Kelam İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi [Kitap]. - Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı, Y. Lisans Tezi, 2005.

86. **GEYLÂNÎ Abdülkâdir, Prof. Dr. Yusuf ZEYDAN,** Dîvân [Kitap]. - 2005.

87. **GEYLÂNÎ Seyyid Abdulkâdir trc. A.Faruk MEYAN** Günye't-üt Talibîn [Kitap]. - İSTANBUL : Çelik, 1979. - Cilt I-II.

88. **GÖKYAY Orhan Şaik** Molla Lutfi [Kitap]. - Ankara : Kültür Bakanlığı, 1987.

89. **GÖLPINARLI Abdülbâki** Mevlânâ Celâleddîn [Kitap]. - İstanbul : İnkilap, 1985.

90. **GÖLPINARLI Abdülkadir** Niyâzî-i Mısrî, Şarkiyat Mecmuası, c. VII, [Dergi].

91. **GÖMEÇ Prof.Dr. Saadettin** [Kitap Bölümü] // Eski Türk İnancı Üzerine Bir Özet. - [s.l.] : A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü.

92. **GÜLER Doç. Dr. Zekeriya** Ali b. Ebî Talib'in Günümüz Problemlerine Işık Tutan Bazı Ahlak İlkeleri [Dergi] // Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. - s. 35-46.

93. **GÜLER Zülfi** Şeyh Galib Divanında Ayna Sembolü [Dergi] // Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi . - ELAZIĞ : [s.n.], 2004. - 1 : Cilt 14. - s. 103-121.

94. **GÜMÜŞEL Hayreddin** Beklenen Mehdi [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2003.

95. **GÜNDOĞDU Yrd. Doç. Dr. Cengiz** Abdülmecîd Sivâsî'nin Mevlânâ'nın Şathiyye Türünde Yazdığı Bir Gazeli'ne Yaptığı Şerh: Şerh-i Ebyât-ı Celâleddîn-i Rûmî [Dergi]. - [s.l.] : Atatürk Üniv. İlâhiyat Fak. Tasavvuf Anabilim Dalı.

96. **GÜRER Yrd. Doç. Dr. Dilâver** İbn Arabî'de Lügat, Istılah Ve Bâtın Anlamlarıyla Din Kavramı [Dergi] // Marife, Yıl 1. S. 3, Konya. - 2002. - s. 43-54..

97. **GÜRİZ Adnan** [Kitap Bölümü] // İrade Hürriiyeti.

98. **Hafız-ı Şirazî trc. Abdülbâki Gölpınarlı** Divânı [Kitap]. - İstanbul : MEB, 1985.

99. **HALDUN İbn- trc: Halil KENDİR** Mukaddime [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2004.

100. **Halil CİBRAN trc: Ömer Rıza DOĞRUL** Hak Erenler (Nebi) [Kitap]. - İstanbul : Gür Kitabevi, 1970.

101. **HARMAN Ömer Faruk** ABİDİN Paşa Kaside-i Bürde Tercümesi ve Şerhi [Kitap]. - İstanbul : Kalem, 2004.

102. **HAS İbrahim** Menakıb-name-i Hasan Unsi [Kitap]. - Ankara : Kültür Bakanlığı, 2002.

103. **Heyet Türk Düşünce Hareketi** Türk Düşüncesi [Kitap]. - İstanbul : İrfan Yayıncılık, 2008.

104. **HÜDAYİ Aziz Mahmut** Vâkıat-ı Hüdâyî [Kitap].

105. **Hz. Ali trc: Müstekımzâde süleyman Saadeddin Efendi** Divân-ı [Kitap]. - İstanbul : Ana, 1981.

106. İbn Arabi'de "Dînlerin (Aşkın) Birliği" ve "İbadet" Meselesi' Hakkında Bir Değerlendirme [Kitap Bölümü] // Tasavvuf / yazan GÜRER Dilâver. - Selçuk Ü. İlâhiyar Fakültesi Konya : [s.n.].

107. **İbn'ul Arâbî trc. Selahattin ALPAY,** Futuhat-ı Mekkiye, [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1977.

108. **İBN'ÜL ARÂBÎi Muhyiddin** Risaleler- Nakş-el Fusus [Kitap]. - İstanbul : Kitsan.

109. **İbrahim RAKIM** Vakıât-ı Niyazî-i Mısri [Kitap]. - Süleymaniye Kütüphanesi No: 790 (İzmir Bölümü) : Yazma, 1750. - s. 78.

110. **İDİZ Ferzende** Tasavvufta İlm-İ Zahir-İlm-İ Batın Anlayışı [Dergi] // Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, . - Erzurum : [s.n.], 2006. - 25. - s. 237-260.

111. **İNANÇER Ö. Tuğrul, hzl. Ayşe ŞASA-Berat DEMİRCİ,** Vakte Karşı Sözler, [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2006.

112. **İPEKTEN Haluk** Nâ'ili [Kitap]. - Ankara : Kültür Bakanlığı, 1986. - s. 138-160. - Açıklamalar Bölümünden.

113. **İsmail Hakkı Bursevi trc Ali NAMLI-İmdat YAVAŞ** Kitab-ı Netice [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1997.

114. **KABAKCI Yusuf** Dildâr-ı Şemsî- Mehmed Şemseddin (ULUSOY) [Kitap]. - Bursa : Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi) 187506, 2006 .

115. **KAHRAMAN Yrd. Doç. Abdullah** İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği [Kitap]. - Sivas : Akedemi Yayıncılık, 2002.

116. **KARA Kerim** Karabaş Veli Hayatı Eserleri ve Fikirleri [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı - Doktara Tezi-109319, 2002.

117. **KARA Kerim** Vâkıât-ı Niyâzî-i Mısrî, [Kitap Bölümü]. - Ankara : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı Y.LİSANS, 1997.

118. **KARA Mustafa** Makbûl Ve Maktûl Tasavvuf Kültürü İle İlgili Tesbitler, Problemler, Teklifler [Dergi] // Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi . - 2002. - 1 : Cilt 11. - s. 1-16.

119. **KARABEL Hakim Feyyaz** Nurşin Meşâvihından Şeyh Hazret Muhammed Ziyâuddinin Mektubatı [Kitap]. - Adıyaman : [s.n.].

120. **KARABULUT Ali Rıza** Kayseri'deMeşhur Mutasavvıflar [Kitap]. - Kayseri : [s.n.], 1984.

121. **KARADENİZ Hayrettin** Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Ahlak Felsefesi [Kitap]. - Konya : Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Felsefesi Bilim Dalı Doktora Tezi - 189230, 2006 .

122. **KARTALCI Melike** Milli Mücadelede Ali Kemali Efendi Hayatı [Kitap]. - Ankara : YÖK-Master Tezi-145111, 2004.

123. **KAVRUK Prof. Dr. Hasan** Niyâzî-i Mısrî Hayatı ve Eserleri [Kitap]. - Malatya : [s.n.], 2004.

124. **KEESİNG Elisabeth** Gönül Gözünü Açın [Kitap]. - İstanbul : Okyanus, 2006.

125. **KEKLİK Gülşen** Hadis Rivayetlerinde iyilik ve Kötülük Kavramları [Kitap]. - Ankara : YÖK-Yüksek Lisans Tezi, 2007.

126. **KEKLİK Nihat** İbn-i Arabî’nin eserleri ve kaynakları için mısdak olarak elFutuhât el-Mekkıyye, [Kitap]. - İstanbul, : İstanbul Üniv. Ed. Fak. Yay., 1980.

127. **KELEŞ Doç. Dr. Ahmet** İslam İktisat Zihniyetinin Oluşmasında Zühd Hadislerinin Rolü [Kitap Bölümü] // Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ’YE Armağan. - [s.l.] : Dicle Üniversitesi İlahiyât Fakültesi.

128. **KESKİN Hasan** Kur’an’da Meleklerin Hz. Âdem'e Secdesinin Yorumu [Dergi].

129. **KILIÇ Mahmut Erol** Bir Metodun Metodolojisi: Dini İlimler Metodu Olarak Tasavvufa Mukayeseli Bir Bakış [Dergi] // Usûl I. - 1 (2004) . - s. 91 - 109.

130. **KILIÇ Mahmut Erol** Muhyiddîn İbnu'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Doktora Tezi-42349, 1995.

131. **KILIÇ Sadık** II.Kur'an Sempozyumu; Metnin Yorumu Beşeri Alana İnmiş Cevapların Okunması [Kitap]. - Ankara : Fecr, 2-4 Şubat 1996.

132. **KOÇ Turan** Ölümsüzlük Açısından Ruh ve Beden İlişkisi [Kitap]. - İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilîmler Anabilim Dalı- Doktora Tezi-9723, 1990.

133. **KOÇ Yrd. Doç. Dr. Emel** Platon ve Yunus Emre Düşüncesinde "Sevgi Ve Aşk" [Dergi] // Felsefe Dünyası. - 2000. - 32 : Cilt 2. - s. 37-47.

134. **KONUK Hamza** Vani Mehmet Efendi'nin Münşe'atı [Kitap]. - Kayseri : Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

135. **KONUR Himmet** Horasan'ın İslam Ve Tasavvuf Tarihine Katkısı (H. I-V. Asırlar) [Dergi] // D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi . - Sayı XXI, İzmir 2005,. - s. ss.3-27.

136. **KONUR Himmet** Kemal Paşa-zade'nin Kaside-i Hamriyye Şerhi [Kitap]. - iZMİR : Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı-Y.Lisans-21406, 1992.

137. **KOTKU Mehmet Zahit** CömertlikK [Kitap]. - İstanbul : Seha, 1985.

138. **Kuddûsî Bor'lu Marâşîzâzde Ahmed** Pendnâme-Nasihatnâme ve Mektupları Türkçe Çevirileri [Kitap]. - --- : İbrahim EREN, Tarihsiz.

139. **KUMANLIOĞLU Hasan Fehmi** Muhammed Nûrü'l-Arabî Hayatı, Şahsiyeti Ve Bazı Tasavvufî Görüşleri [Kitap]. - İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- 4112 Yüksek Lisans Tezi, 1988.

140. **KUNDERA Milan, trc. Fatih ÖZGÜVEN** Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği [Kitap]. - İstanbul : İletişim, 1986.

141. **KURT Ali Vasfi** Magrib Ve Endülüs'de Hadis İlmi'nin Gelişim Safhaları Ve Muhyiddin İbnu'l- Arabi'nin Hadis Kültürü [Kitap]. - Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı - Doktora, 62543, 1997.

142. **KÜÇÜK Osman Nuri** Fîhi Mâfîhi Ekseninde Mevlana'nınTasavvufî Görüşleri [Kitap]. - Erzurum : Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabîlim Dalı. Y. Lisans tezi 109264, 2001.

143. **M.J.L.Young trc ve Süleyman Gezer** Kur'ân'da Kötülük İlkesinin Ele Alınışı, [Dergi] // Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi,. - 2003/1 c. II, sayı: 3. - s. 175-182..

144. **Marcus AURELIUS trc. Şadan KARADENİZ** Düşünceler [Kitap]. - İstanbul : YKY, 2006.

145. **MARDEN Orison Swett** Gücünü Geliştirme Teknikleri- [Dergi] // ÖĞRETMEN, Gelişen-Geliştiren. - [s.l.] : [GELİŞİM], 2007. - Mayıs . - s. 4-5.

146. **Max HORKHEİMER trc. Mustafa TÜZEL** Geleneksel ve Eleştirel Kuram [Kitap]. - İstanbul : YKY, 2005.

147. **MERTER Mustafa** Dokuz Yüz Katlı İnsan [Kitap].

148. **MEVLANA ve trc.AbdulbakiGÖLPINARLI** Mecalis-i Seb'a [Kitap]. - 1965.

149. **MONTAIGNE trc. Sabahattin EYUBOĞLU** Denemeler [Kitap]. - [s.l.] : Cem yayınevi .

150. **Muhyiddin-i Arabî trc Salaheddin ALPAY** Meleklerin Ruh âleminden Maddî Âlemine İnişi [Kitap]. - İstanbul : Esma, 1996.

151. **MURDOCH İris ve Hilâv trc: Selâhattin** Sartre'in Yazarlığı Ve Felsefesi, [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1983.

152. **MUSAOĞLU Ahmet** Uygarlığın Tarihi [Kitap]. - İstanbul : Vural Yayıncılık, 1999.

153. **Mustafa TATCI-Cemâl KURNAZ-YaşarAYDEMİR** Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî [Kitap]. - Ankara : Akçağ, 2000.

154. **NİETZSCHE Friedrich ve hzl: Hasan KALEMCİ** Böyle Buyurdu Zerdüşt [Kitap]. - Ankara : Kitap Zamanı, 2006.

155. **Niyazî-i MISRÎ** Mecmua-i Kelimât-i Kudsiye-i Hazreti Mısri [Kitap]. - [s.l.] : Bursa Sultan Orhan Kütüphanesi 690, 1223.

156. **Niyazi-i Mısri** Risale-i ahval-i haşr ve mead [Kitap]. - Atatürk Kitaplığı, İstanbul : 297.41275 H- Osman Ergin Yazmaları - OE_Yz_000537/05-diğer nüsha 297.7 NİY OE_Yz_000125/03.

157. **Niyazi-i Mısri** Risale-i eşrat-ı saat [Kitap]. - Atatürk Kitaplığı, İstanbul : [s.n.]. - Cilt 297.453 NİY-BEL_Yz_K.000502/02; 297-7 MC_Yz_K.000339/06.

158. **Niyazî-i Mısri** Rısale-ı Hızırıyye-ı Cedide [Kitap].

159. **Niyâzî-i Mısrî Sadeleştiren: Erdem MEMİŞOĞLU** Risâle-i Vahdet-i Vücud [Kitap Bölümü] // Ehlibeyt Aşkı ve Niyâzî-i Mısrî. - Ankara : İmaj, 2003.

160. **Niyâzî-i Mısrî Sadeleştiren: Erdem MEMİŞOĞLU,** Risâle-i Eşrât-ı Saat [Kitap Bölümü] // Ehlibeyt Aşkı ve Niyâzî-i Mısrî. - Ankara : İmaj, 2003.

161. **Niyâzî-i Mısrî Sadeleştiren: ErdemMEMİŞOĞLU** Şerh-i Esmâ-i Halvetiyye [Kitap Bölümü] // Ehlibeyt Aşkı ve Niyâzî-i Mısrî. - Ankara : İmaj, 2003.

162. **Niyazi-i Mısri** Şerh-i beyan-ı (Ene noktai tahte'l-ba) İmam-ı Ali [Kitap]. - İstanbul : Atatürk Kitaplığı MC. Yazmaları - Depo 297.7 NİY MC_Yz_K.000339/07, H. 1184.

163. **Niyazi-i Mısri** Şerh-i esma el-husna [Kitap]. - 297.412 NİY BEL_Yz_K.000502/04 : Atatürk Kitaplığı, İstanbul.

164. **Niyazi-i Mısri trc: Mehmed Nurullah** ed-Devret el-arşiye fi ahkam el-ferşiye tercümesi [Kitap]. - İstanbul : Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları - Depo BEL_Yz_K.000546297.7 NİY, 1929.

165. **NUR Seyyid Muhammed** Mısrî Niyazi Dîvânı Şerhi [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1982.

166. **OCAK Ahmet Yaşar** Zındıklar ve Mülhidler [Kitap]. - İstanbul : Tarih Vakfı ve Yurt Yayınlrı, 1998.

167. **OKUDAN Rifat** Aydınoğlu Tekkesi Son Postnişîni Hafız Bekir Necmeddîn Sıdkî [Dergi] // Tasavvuf | İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi,. - Yıl: 8 [2007], Sayı: 19,. - s. ss. 265-295. .

168. **OKUMUŞ Ali** Menâkıb-ıŞeyh Şa'ban-ı Veli [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı . Y.Lisans Tezi-74585, 1998.

169. **OKUMUŞ Mesut** Semantik Ve Analitik Açıdan Kur'an'da "Salât" Kavramı [Dergi]. - Çorum : İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004/2. - 6 : Cilt III,. - s. 1-30.

170. **ÖGKE Ahmet** Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Hayâtı, Eserleri ve Tasavvufı Görüşleri [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı - Doktora-97061, 2000.

171. **ÖZDEMİR Hüseyin** Hatırat-ı Türkelili Mevlana Küçük Hüseyin [Kitap]. - İstanbul : Basılmamış, 2008.

172. **ÖZDER Cengiz** Kuantum Felsefesi ve Mutluluk [Kitap]. - İstanbul : Okyanus, 2006.

173. **ÖZEL İsmet** Çenebazlık [Kitap]. - İstanbul : Şule, 2007.

174. **ÖZEL İsmet** Tehdit Değil Teklif [Kitap]. - İstanbul : Şule, 2008.

175. **ÖZEL İsmet** Üç Mesele [Kitap]. - İstanbul : Şule Yayıncılık, 2006.

176. **ÖZLER Nurten** Tasavvufta Hızır Telakkisi ve Niyazîi Mısrî'nin Hızır Risalesi [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Y.Lisans Tezi-149218, 2004.

177. **PALİN David A. ve Uslu trc.: Ferit** Din Felsefesi Nedir? [Dergi] // Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi. - 2005/1-2, cilt: IV, sayı: 7-8. - s. 121-154..

178. **Paul RICŒUR trc. Mehmet-Sema RIFAT** Zaman ve Anlatı [Kitap]. - İstanbul : YKY, 2007.

179. **Peter LORIE - V. J. HEWITT Fransızca'dan çeviren: Murat KAMACIOĞLU** Nostradamus 1992'den2001'e Kehanetler Orijinal adı: Nostradamus, The end of the Millennium [Kitap]. - İstanbul : Philip Dunn- The 13 o ok Laboratory / The Clark Agency Ltd., 2001.

180. **SAFA Peyami** Nasyonalizm, Sosyalizm, Mistizm [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2003.

181. **SAHİLLİOĞLU Doç. Dr. Halil** İ B N—İ N Ü C E Y M'in Rüşvet Hakkındaki Risalesi [Kitap Bölümü]. - [s.l.] : İst. Ün. İktisat Fakültesi.

182. **SANAY Yrd. Doç.Dr. Eyyüp** Hilmi Ziya Ülken [Kitap]. - Ankara : Kültür Bakanlığı, 1986.

183. **Saruhânî İbn-i Îsâ-yı** İbn-i Îsâ'nın Esmâ-i Hüsnâ Şerhi [Kitap]. - Ankara Millî Kth. Yz. A. 488,Yz. A. 864 ..... : [s.n.].

184. **SAY Yağmur** Osmanlı Yönetimine Karsı Siyasal-Dini Bir Tez :Bedreddiniler, Börklüceliler, Torlaklar [Dergi].

185. **SELÇUK Bahir** Fuzûlî'de Gözyaşı [Dergi]. - Malatya : Ekev Akademi Dergisi, Yıl:9 Sayı: 25 Güz 2005, s.233-246.

186. **Sıddîk Seyyid Eyyûb Bin** Menâkıb-ı Çihâr-ı Yâr-i Güzîn [Kitap]. - İstanbul : Hakikat , 1998 .

187. **SOMAKCI Yrd. Doç. Dr. Pınar** Türklerde Müzikle Tedavi [Dergi] // Haliç Üniversitesi Konservatuvar Türk Musikisi Bölümü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. - 15-2003/2. - s. 131-140.

188. **SOYSALDI İhsan** Halvet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme [Dergi] // Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,. - yıl: 8 [2007], sayı: 19. - s. ss. 235-243.

189. **SÖYLEMEZ Yrd. Doç. Dr. Faruk** Anadolu'da Sahte Şah İsmail İsyanı [Dergi] // Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi . - 17 2004/2. - s. 71-90.

190. **ŞAHİNLER Necmedin** ÇETREFİL BİR ADAM Prof. Dr. AHMED YÜKSEL ÖZEMRE [Kitap]. - Trabzon : [s.n.], 2004.

191. **ŞEKER Necmeddin** İlk Dönem Sufilerinde Hadis Yorumu [Kitap]. - Kayseri : Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü -72650 (Doktora Tezi), 1998.

192. **Şems-i Tebrizî Mehmet Nuri GENÇOSMAN** Makâlât [Kitap]. - İstanbul : Ataç, 2007.

193. **Şeyh Mahmûd Şebüsterî trc.Yahya Mustafaoğlu** Gülşen-i Râz [Kitap]. - [s.l.] : Kitsan.

194. **Şeyh Şuayb Şerafeddin Gülşeni** İzâhu'l-Merâm Fî Meziyyeti'l-Kelâm Şerhu'n Noktati ve'l kalem [Kitap]. - İstanbul : Buhara , 2001.

195. **ŞICIK Prof. Dr. Yusuf** Kur'an-ı Kerim'in Terceme Edilmesi Ve Âyetlerinin Sıhhatli Anlaşılması Konusunda Bazı Mülâhazalar [Dergi] // Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

196. **ŞİMŞEK Halil İbrahim** Kıyâmet ve Alâmetlerinin Tasavvufî Tecrübe Açısından Yorumlanışı [Dergi] // Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi. - yıl: 8 [2007], sayı: 19,. - s. 123-142..

197. **TANKUT H. R.** Türk Dil Bilgisine Giriş [Kitap]. - Ankara : TDK.

198. **TANKUT Okutan: H. Reşit** Güneş Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri Birinci Kitap Türk Dil Bilgisine Giriş [Kitap]. - İstanbul, : Devlet Basımevi, , 1936.

199. Tarih Ve "Tarih-Dışı" Arasında Gelenek - Tradition Between History and Meta-History - [Kitap Bölümü] // KELAM ARAŞTIRMALARI / yazan GÜLER Prof. Dr. İlhami. - [s.l.] : Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi, 3:2 - 2005.

200. **TATCI Mustafa** Bu Yolda Acâib Çok: -Yûnus Emre’nin Bir Şiirinin Yorumu- [Dergi] // Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume. - 2/4 Fall 2007 . - s. 740-749.

201. **TATÇI Doç.Dr. Mustafa** Elmalı'nın Canları [Kitap]. - Antalya : [s.n.], 2007.

202. **TEKELİ Hamdi** Ahmed Gazzi'nin Hayatı Ve Tasavvufi Görüşleri [Kitap]. - Bursa : Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelâm İslâm-14535 Yüksek Lisans Tezi, 1991.

203. **TEKHAFIZOĞLU Abdullah** Nur Risaleleri’ne Eleştirel Bir Yaklaşım (Risale-İ Nur’un İçyüzü) [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 2005.

204. **TEMİZKAN Yard. Doç. Dr. Mehmet** Falı, Bir Kur’ân; Fortune, A Qur’an [Kitap Bölümü]. - Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü : http://www.millifolklor.com.

205. **Tevfîk Çerkeşîzâde Mehmed** Levâyihu’l-Kudsiyyefî Fedâili’ş- Şeyhi’l-Ekber (İbn Arabî’nin fazileti hakkında kudsî parıltılar) [Kitap].

206. **TOLSTOY trc. Zeynep GÜLEÇ** Din Nedir? [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2005.

207. **TUNA Taşkın** Sonsuz Uzaylar [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1995.

208. **TURGUT Ali Kurşat** Muhammed İkbâl'de İlahi Bilgi [Kitap]. - Adana : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2004. - Y. Lisans Tezi.

209. **ULUDAĞ Prof. Dr. Süleyman** İstimdâd [Kitap Bölümü] // Tasavvuf. - [s.l.] : Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi.

210. **UYSAL Muhittin** Hadis Meselleri (Mahiyet, Literatür, Örnekler) [Dergi] // Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi . - 23 Bahar 2007 . - s. 73-107. - The Parables In Hadıth (Nature, Literature, Examples).

211. **UZUNÇARŞILI Ord. Prof. İsmail Hakkı** Büyük Osmanlı Tarihi [Kitap]. - [s.l.] : Türk Tarih Kurumu.

212. **ÜLGER Mustafa** Hoca Abdulkerim Efendi’nin Felsefi Görüşleri [Kitap]. - Ankara : Ankara Universitesi Sosyal Bilimler Enstitusu Felsefe Ve Din Bilimleri (İslam Felsefesi) Anabilim Dalı Doktora Tezi , 2007.

213. **Ümmî Sinan** Tasavvufî Risalesi Kutbü'l-Maânî (Manâların Zirvesi) [Kitap Bölümü] // Elmalı'nın Canları / yazan TATÇI Mustafa. - 2007 : [s.n.], Antalya.

214. **ÜNAL Ali** Ömer Gürânî’nin Terceme-İ Müntehab Min Fütûhât-I Mekkiyye Adlı Eserinin Yeni Harflere Çevirisi Ve Tahlili [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi-207656, 2006 .

215. **VAROL Mehmet Bahaûddin** Ehl-i Beyt Ve Siyâsî Faaliyetleri [Kitap]. - Konya Doktora Tezi-87323 : T.C. Yükseköğretim Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, 1990.

216. **VASSAF Osmanzade Hüseyin ve hzl. Prof.Dr. Mehmet AKKUŞ- Prof.Dr. Ali YILMAZ** Sefine-i Evliya [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2006.

217. **VELED Sultan** İbtidânâme [Kitap].

218. **WATT William Montgomery ve KAHRAMAN trc. Hüseyin** Tanrı Sûretinde Yaratılma: Created In Hıs Image: A Study In Islamıc Theology S. [Dergi] // Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İslâm Kelâmına Dair Bir Araştırma. - 21 Bahar -2006. - s. 253-263. - Bu makâle, W. Montgomery Watt'ın İslâmî ilimlerle ilgili çeşitli yazılarının toplandığı Early Islam, Collected Articles (Edinburg 1990) isimli kitabın 94-100 sayfaları arasında yer alan "Created in His Image: A Study in Islamic Theology" başlıklı yazısını.

219. **YALOM ve İrvin D. trc: Aysun BABACAN** Nietzcsche Ağladığında [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2000.

220. **YAMAN Bahattin** Tercüme-i Cifru'l-Câmî [Kitap]. - Ankara : Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Doktora Tezi-113447, Ekim,2002.

221. **YAR Doç. Dr. Erkan** Hz. İbrahim Ve Akılcı Metodu [Kitap Bölümü] // Kelam Araştırmaları. - 4 : 2 -2006.

222. **YAZÇİÇEK Ramazan** Bilgi Değeri Açısından Cefr ve Ebced- Harfler ve Rakamlar Metafiziği [Dergi] // MİLEL VE NİHALinanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi. - yıl 2 sayı 1 Aralık 2004. - s. 75-114..

223. **YAZICI Ahmet Eflakî-trc.Tahsin** Ariflerin Menkıbeleri [Kitap]. - İstanbul : M.E.B, 1995.

224. **YAZICIZÂDE Ahmed Bican, trc:Necdet Sakaoğlu** Dürr-i Meknûn [Kitap]. - İstanbul : TVYY, 1999.

225. **YILDIZ Alpay Doğan** Eski Bir Bahçenin Yeniden Düzenlenişi ya da Fuzûlî'nin Hikaye-i Leylâ ve Mecnun'u Sunuşu [Dergi] // Bilig. - [s.l.] : Ahmet Yesevi Üniversitesi, Bahar / 2004. - Bahar / 2004. - s. 201-222 .

226. **YILDIZ Dr. Musa ve Tatcı Dr. Mustafa** İstanbul Velîleri Ve Delileri [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 2007.

227. **YILDIZ Musa** Niyâzî-i Mısrî Kaside-i Bürde Tesbîi [Kitap]. - İstanbul : Elif, 2007.

228. **YILMAZ Necdet** Abdülehad Nûrî-i Sivasî Ve Mir'âtü'l-Vücûd Ve Mirkâtü'ş-Şühûd Adlı Eseri [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü Tasavvuf Bilim Dalı, Y.Lisans Tezi, 27129, 1993.

229. **YILMAZ Prof. Dr. Ali** Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri Ve İbn-İ Îsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-İ Hüsnâ'sı [Dergi] // C.Ü.İlahiyat Fakültesi.

230. **YÜCER Hür Mahmut** Bir İbn Arabî Müdafaası:Çerkeşîzâde Mehmed Tevfîk Efendi ve Levâyihu'l-Kudsiyyefî Fedâili'ş- Şeyhi'l-Ekber Adlı Eseri [Dergi] // Tasavvuf

| İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1). - yıl: 9 [2008], sayı: 21. - s. 331-351..

231. **YÜCER Hür Mahmut** Meratib-ül Vücud Hakkında Üç Risale [Kitap]. - İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı -53611-Y. Liasns Tezi, 1996.

232. **ZWEIG Stefan ve SALİHOĞLU trc. Hüseyin** Ruh yoluyla Tedavi Özgün Adı: Die Heilung durcb den Geist. 1931 [Kitap]. - İstanbul : İmge Kitabevi Yayınları, 2005. - Cilt 1. Baskı: Mayıs.

HADİSLER İÇİN ARAPÇA KAYNAKLAR

Aclûnî, İsmail ibn. Muhammed
Keşfu'l-Hafa ve Muzilu'l-İlbas amma İştehere mine'l-Ahadis ala Elsineti'n-Nâs, Bey-rut, 1988

Aliyu'l-Kârî, Ali b. Muhammed el -Kârî
Esraru'l-Merfua fi'l-Ahbari'l-Mevzua, (Tahkik Muhammed Lütfü es-Sebbağ), Bey-rut, 1986

Beyhâkî, Ebûbekir **Âhmed b. el-Hüseyin,**
Şuabu'l- İman, (Tahkik Muhammed es Said b. Besyâni Zağlol), (I-IV), Beyrut, 1990
el-Esma ve's-Sıfât (thk. İmâdu'din Ahmed Haydar, I-II) Beyrut, 1994

Buharı, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail;
el-Camiu's - Sahih (I-VI), Çağrı yayınlan, İst., 1992

Cürcanî, Seyyid Şerif,
el-Kâmil fi'd-duafa, Darü'l-fikr, Beyrut, 1984

Darimî, Ebu Muhammed Abdillah b. Abdirrahman,
Sünen (I-II) Çağrı Yayınlan, İst., 1992

Deylemi, Şürûveyh b. Şehredâr
Kitabul -Firdevsi'l - Ahbar, (thk. Fevvaz Ahmed Zemrelİ, Muhammed el-Mu'tesimbillah el-Bağdâdî (I-V), Beyrut, 1987.

Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş'an es-Sicîstanî,
Sünen, (I-V), Çağn yayınlan, İst., 1992

Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdiilah el-İsbahanî,
- Hilyetu'l-Evliya ve't-Tabakatu'l -Asfıya, (1-X) Dâru'r-Reyhân li't-Turas, Kahire, Ts.
- Delailu'n-Nübüvve, (thk. Muhammed Revvas Kal'aci Abdulberr Abbas (I-II) Beyrut, 1991.

Hâkim, en-Nisaburî
el Müstedrek ala's-Sahihayn fı'l-Hadis, (I-IV) Beyrut, 1992

Heysemi, Nureddin Ali İbn. Ebi Bekr el-Heysemi,
Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevâid Daru'l-Kitab (I-X), Beyrut, 1967

Heytemi, Ahmed Şihabuddin, İbn. Hacer,
El- Fetava'l-Hadisiyye, Mısır, 1970

Irakî, Zeynüddin Ebu'l-Fazl

el-Muğni an Hamli’l- Esfar fi Tahriri ma fil thya mine'l-Ahbar, (I-IV) Beyrut,1992

İbn Arrak, Ebu Hasan Ali b. Muhammed el. Kinânî,
Tenzihu'ş-Şeriati'l-Merfua ani'l-Ahbâri's-Seniatu'l-Mevzua, (I-II) Beyrut, 1981

İbn. Cevzi, Ebu'I-Ferec Abdurrahman,
- Kitabu'l-Mevzuat (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), Beyrut, 1983
- Sıfatu's- Safve (thk. Mahmut Fahûrî), (I-IV) Beyrut, 1986
- Telbisu'l-İblis, Beyrut, 1992
- Medaricu's-Salikin (I-III) Beyrut, Ts.

İbn. Esir, Ebu's-Saadet el-Mübârek b. Muhammed el Cezerî,
en-Nihâye fi Garibi’l-Hadis (I-V), Mektebetu'l-îlmiyye, Beyrut, Ts. Camiu’l Usûl,

İbn. Hacer, Ahmed b. Ali el -Askalani,
- Fethu’l-Bârî, (I-XV), Beyrut, 1993
- Metalibu'l-Aliyye (I-V), Kuveyt, 1973

İbn. Hanbel, Ahmet eş Şeybâni,
Müsned (I-VI), Çağıl yayınlan, İst., 1992

İbn, Mâce, Ebû AbdiIlah el-Kazvînî,
Sünen (I-II), Çağn yayınlan, İst., 1992

İbn. Teymiyye, Takıyuddin Ahmed,
Mecmau'l-Fetâva Şeyhi'l-İslâm Ahmed b. Teymiyye (Tertib, Abdurrahman Muhammed el-Âsımî (I-XXXVI) Riyad, 1991.

Malik, b. Enes,
Muvatta (thk. Muhammed Fuad Abdulbâki), Çağrı yayınları, İst., 1992

Muhammed Said
Mevsuatü’l-etrafi’î-hadisi’n-nebevi, , Darü’l-fikr, Beyrut, 1989

Münâvi, Abdurrauf,
Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Camiu's-Sağir (I-VI) Daru'I-Fikr, Beyrut, Ts.
Camiu's-Sahih (I-III), Çağrı yayınlan, İst, 1992

Nesâi, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb,
Sünen (I-VIII), Çağrı yayınlan İst. 1992.

Nevevî, Muhyiddin Yahya b. Şeref,
- Erbainu'n-Nevevî, Mısır, 1350
- el-Ezkâr min Kelâmi Seyyidi'l-Ebrar, Beyrut, 1988
- el- Minhâc, Şerhu Müslim (I-XVIII), Beyrut, 1347

Sehâvî, Şemsuddin Muhammed b. Abdirrahman,
el- Mekâsıdu'l-Hasene fi Beyani Kesilin Mine'l- Ehadisi'l-Müştehire ale'l-Elsine, Mısır, 1959

Suyûtî, Celâlûddin Abdurrahman b. Ebübekir,
- Camiu's - Sağir fi Ehadisi'l - Beşiri'n -Nezir (l-II), Mısır 1954
- ed -Dureru'l-Müntesire fil - Ehadisi'l-Müştehire. (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), Kahire, 1987.
- Fethul-Kebir fi Zammı'z-Ziyadeti ile'l-Camii's-Sağir (I-III), Beyrut,Ts..
- el-Leali'l-Masnua fıl-Ehadisi'l-Mevzua (I-II), Beyrut, 1982
- Tahziru'l- Eykaz nün Ekazibi'l -Vuaz, (hazırlayan Ali Toksan), Diyanet yayınlan, Kayseri, 1993

Taberânî, Ebû'l-Kâsim Süleyman b. Ahmed,
- el- Mu'cemu'l-Kebir (I-XX), Beyrut Ts.
- el - Mu'cemu's-Sağır,(I-Ll), Beyrut, Ts.

Taberi, Ebu Cafer Muhammed İbn. Cerir et- Taberi,
Camiu'l- Beyan fi Tefsîrî'l- Kur'an (I-XX), Mısır, 1323 Tanevi, Eşref Ah,
Hadislerle Tasavvuf (Hazırlayan Dr. Zaferullah Dâvudî, Ahmet Yıldırım) Ümran yayınlan, İst, 1995
Tarih-i Taberî, tah. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Beyrut, (tarihsiz)

Taftezânî, Ahmed b. Yahya,
Şerh Hadis Erbain li'n-Nevevi, Sül. Reşid Efendi, 155/5
Taftezânî, Sadeddin Mes'ud b. Ömer,
Şerh Hadisi Erbain li'n- Nevevî, İst., 1316, 1323

Tirmizi, Ebu Isa Muhammed b. İsâ
İlelu't- Tirmizi; Kitabu'l İlel, İst., 1992 (Sünenin sonunda)
Sünen (I-V) Çağrı Yayınları, İst., 1992

İÇİNDEKİLER